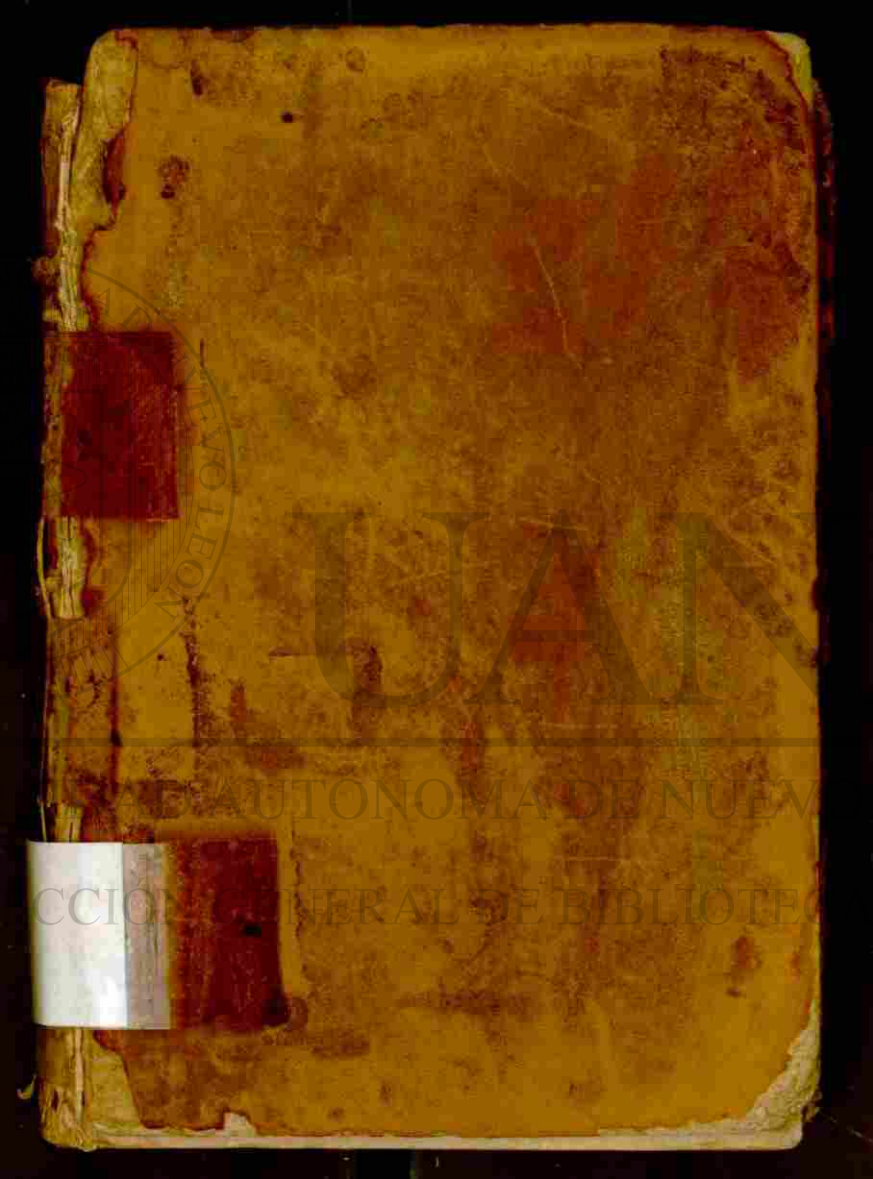
UANL
UNIVERSIDAD AUTÓNOMA DE NUEVO LEÓN
DIRECCIÓN GENERAL DE BIBLIOTECAS

RM175
ERAL DE

M. García 4p. 6

334

ALERE FLAMMAM VERITATIS

UNIVERSIDAD AUTÓNOMA DE NUEVO LEÓN

D.D. BARTHOLOMÆI

CÆPOLLÆ

TRACTATUS

DE SERVITUTIBUS,

tam Urbanorum, quàm Rusticorum Prædiorum.

Accedunt

D. MARTINI LAUDENSIS & JOANNIS SUPERIORIS

Commentarii ad Leges singulas de Servitutibus.

EDITIO NOVA, ab omnibus mendis expurgata.

Huic Editioni nunc primùm accessere quæ in hactenus editis non habentur,

ANTONII MATTHÆI

Disputationes VII. de Servitutibus.

Cum Indicibus locupletissimis.

CAPILLA ALFONSINA U.A.N.L.

FONDO BIBLIOTECA PUBLICA DEL ESTADO DE NUEVO LEON

110892

LUGDUNI,

Sumptib. JOAN. BAPTISTÆ GUILLIMIN in vico Mercatorio.

M. DC. LXXXVIII.

CUM PRIVILEGIO REGIS.

1688

23753

1080042082

AMPLISSIMO NOBILISSIMOQUE DOM.

D. MATTHÆO DE SEVE,

DOMINO DE FLECHERES, &c.

in Lugdunensi Curia Prætori.

ERAT in votis jampridem exhibere tibi specimen aliquod meæ erga te observantiæ singularis, PRÆSES ILLUSTRISSIME; sed nihil occurrebat dignum tuo nomine. Inciderunt in manus meas Opera Bartholomæi Cæpollæ Veronensis, Viri Juris utriusque peritissimi; Opera Juris utriusque studiosis utilissima. Non possunt in lucem prodire securiùs quàm sub splendore nominis tui. Continent illa justitiæ regulas quas tu moribus & factis optimè repræsentas, Legum illarum non interpres magis quam typus, semper rectus & nunquam non similis tui, ubique constans & æquabilis. Nunquam Themis in Senatu Lugdunensi clariùs enituit

quàm te Prætore, neque leges fuere sanctiores quàm te vindice. Ubique jam in Tui magistratus amplitudine recta honorantur, emendantur prava, lenta judiciorum alea tollitur, vindicatur ab injuria plebis humilitas, superatur æquitate gratia, consilio casus, ambitio virtute. Et quod in primis optandum, benefaciendi singulis aut voluntas incuntur, aut imponitur necessitas: nam cæteros rectè facere faciendo doces; cumque sis dignitate maximus, major es exemplo. Verùm provehor longiùs quàm postulat brevitas Epistolæ, finitque ingenii mei tenuitas. Non est meum aggredi laudes & præconium tanti viri, quem prædicant boni omnes, venerantur quoque mali, suspiciunt universi. Ex quo singularem hanc in juredicundo constantiam, & æquabilitatem laudavit optimus censor ingeniorum LUDOVICUS MAGNUS, piaculare cœpit esse Bibliopolis idem sibi munus assumere. Dabis igitur amori meo veniam, PRÆSES INTEGERRIME. Ignis est, nequit latere, se prodit incautus, nec ut spero dedignaberis meum hocce munusculum, fidei pignus est ac certissimum devoti gratique erga te animi mei testimonium.

J. B. GUILLIMIN.

INDEX

QUO CONTINENTUR CAPITA ET ARGUMENTA BARTHOLOMÆI CÆPOLLÆ *de Servitutibus Urbanorum & Rusticorum Prædiorum, ordine Alphabetico ita dispositus, ut Numerus primus Lib. secundus, Caput, Tertius, Paginam denotet.*

A

De Actus servitutibus, 2.2.256
Aditu seu Itinere, 1.43.143
Aëre, 2.45.439
Aggeribus, 2.37.451
Alluvione, 2.35.445
Altius tollendi & officiendi luminibus vicini servitutibus, 1.26.69
Altius non tollendi servitutibus, 1.27.71
Altius tollendi servitute, 2.11.398
Alveo, 2.34.442
Aquæductu, 1.69.206
Aquæ projectu seu aliarum rerum, 1.68.205
Aqua, 2.25.420
Aquarolo sive canali, 1.67.204
Aqua pluvia arcenda, 2.5.359
Aquæ haustus servitute, 2.7.366
Aquæ ductus servitute, 2.4.292
Arboribus, 1.81.223
Armatura, 1.73.213
Aucupatione, 2.21.407

B

De Balneo sive Stufa, 2.52.164

C

De Calcis coquendæ & arenæ fodiendæ servitutibus, 2.10.397
Camino, 1.64.197
Canali sive aquarolo, 1.67.204
Cisterna, Puteo, & Lavello, 1.47.149
Claustro seu conclavi, 1.44.144
Cloaca, 1.48.151
Cloacis purgandis, 2.6.362
Cloacæ servitute, 2.22.400
Collibus, 2.23.418
Columbario, 1.77.218
Cultura terrarum, 2.17.403
Curia sive curte, 1.46.148

D

De Dividuis & individuis servitutibus, 1.10.23

F

De Fenestris, 1.62.190
Ferratis, 1.55.170
Fistula, 1.49.155
Fluminibus, 2.31.435
Flumine privato, 2.32.438
Fonte, 2.40.455
Fovea, 1.80.222
Fornace, 1.51.163
Fumo, 1.53.166
Furno, 1.50.156

H

De Habitationis servitute, quæ tertia species mixtæ serv. 1.6.17
Horreo, 1.72.212
Horto, 1.76.216

I

De Igne, 2.44.461
Ingressu seu introitu, 1.75.214
Innominata servitute, 2.14.467
Insulis, 233.438
In quibus possit servitus constitui, 1.16.36
Itineris seu actus servitute, 1.38.112
Itinere seu aditu, 1.43.143
Itineris servitutibus, 2.1.251
Juris pascendi servitute, 2.9.372

L

De Lacu, Lavello, puteo & Cisterna, 1.47.149
Littore maris, 2.27.428
Luminum servitute, 1.35.101

M

De Macerie, Mari, 1.79.219 2.26.420
Messe & Vindemia, 2.20.406
Ministerii seu operarum servitute, an sit realis vel personalis, 1.7.20
Mixtis servitutibus, 1.3.10
Mœnianis, 1.61.187
Montibus, 2.22.411
Muro seu patiete, 1.40.122

N

De Navi, Necessario, 2.29.431 1.65.200
Ne luminibus officiatur, servitute, 1.36.104
Nominatis & innominatis servitutib. 1.9.22
Ne prospect. officiatur, 1.33.98

O

De Obligationibus quibusdam, an illæ dicantur servitutes, 1.8.20
Onere ferendo, 1.8.174
Oneris ferendi servitute, 1.37.108
Ostio seu porta, 1.42.140

P

De Pariete seu muro, 1.40.122
Pecoris ad aquam appulsus servitute, 2.8.371
Penu, 1.45.170
Personali servitute, 1.1.1
Picturis seu incrustationib. 1.71.208
Piscatione, 2.42.457
Ponte, 1.70.207
Ponticello, 1.60.185
Portu, 2.28.429
Protecti seu prætorij servitute, 2.13 400
Prospectus servitute, 1.34.99
Protegendi servitute, 1.32.96
Projiciendi servitute, 1.31.93
Puteo, Cisterna, & Lavello, 1.47.149

Q

De Qualiter quis uti debeat servitute, 1.23.57
Quando & qualiter & quomodo servitutes amittantur, 1.24.61
Quando servitus acquiratur, 1.21.55
Quæ impediunt servitutem constituendam, 1.18.59
Quæ sint necessaria ut servitus constituatur & ei quasi possessio acquiratur, 1.17.57
Qui possint acquirere servitutem, seu quibus possint servitutes concedi, 1.15.55
Quis possit constituere servitutes reales, 1.14.50
Quomodo & qualiter & quando cõstituatur & acquiratur & retineatur servitus, & quæ servitutes dicantur habere causam perpetuam seu continuam & quasi continuã seu quasi perpetuam, & quæ causam discontinuam, & quanto tempore hujusmodi servitutes præscribantur, 1.19.41
Quomodo & qualiter & quando & per quem serv. retineatur, 1.22.56
Quot sint necessaria ad inducendam præscriptionem in servitutibus habentibus causam continuam, vel quasi an requiratur tit. & bona fides & an de jure inter jus Canonicum & Civile sit differentia in præscriptionibus, & an servitus possit constitui sub conditione, & duplici conditione videlicet extincta & exceptiva, 1.20.47

R

De Reali servitute, 1.2.3
Realibus & prædialibus servitutibus, & in quo simul conveniãt, & quæ sit earum natura, 1.12.26
Refectione, 1.59.176
Ripa, 2.56.446
Rivis, 2.41.456

S

De Servitute vel jure servitutis & in quo consistat, 1.1.29
Scalis, 1.54.167
Seclario, 1.66.205
Seminatione plantarum, 2.18.405
Sepulchro, 1.82.228
Solario, 1.56.172
Solo seu area, 1.39.117
Speciebus servitutum utb. 1.25.68
Specularibus, 1.63.196
Stabulo, 1.74.214
Sterquilinio, 1.78.218
Sterquilinatione, 2.19.406
Stillicidii avertendi & non avertendi servitute, 1.28.73
Stillicidii non avertendi servitutibus, 1.29.81
De Stillicidio seu tecto, 1.41.136
Stufa sive balneo, 1.52.164

T

De Terræ servitute, 2.15.401
Tigni immittendi servitute, 1.30.83
Tigno injuncto, 1.57.173
Torrente, 2.38.453
Tugurio, 2.10.403

De Valle, Vallibus aquosis, 2.24.418 2.39.454
Viæ servitute, 2.3.259
Urbanis & rusticis servitutibus & quæ dicantur etiam servitutes urbanæ, 1.11.24
Ususfructus servitute quæ mixta dicitur, 1.4.12
Ususfructus servitute, quæ secunda species mixtæ, 1.5.14

PRIVILEGE DU ROY.

LOUIS par la grace de Dieu Roy de France & de Navarre ; A nos amez & feaux Conseillers les gens tenans nos Cours de Parlement, Maitre des Requêtes ordinaires de nôtre Hôtel, Baillifs, Senéchaux, ou leurs Lieutenans, ou autres Officiers qu'il appartiendra, SALUT. Nôtre bien amé Jean-Baptiste Guillimin, Marchand Libraire de nôtre Ville de Lyon, nous a tres-humblement fait remontrer qu'il desireroit s'imprimer & donner au public un Livre intitulé *Barthol. Capolla, Tractatus de Servitutibus tam Urbanorum quàm Rusticorum Prædiorum*, dont la premiere impression n'est pas seulement finie, mais se trouve même faite sans nos Lettres de Privilege, & sur une simple Permission d'un Juge des lieux pour un temps indefini, ce qui est contraire à la disposition des anciens & nouveaux Reglement de la Librairie & Imprimerie : C'est pourquoy l'Exposant est obligé de recourir à Nous, à ce qu'il nous plaise de lui accorder nos Lettres de Privilege sur ce necessaire ; A CES CAUSES, desirant favorablement traiter ledit Exposant, nous lui avons permis & permettons par ces Presentes de s'imprimer le Traité de Droit intitulé *Barthol. Capolla Tract. de Servitutibus tam Urbanorum quàm Rusticorum Prædiorum*, en telle marge, grandeur & caractere qu'il voudra, avec faculté de le vendre, debiter, ou faire vendre & debiter, par telle personne qu'il avisera, pendant le temps & espace de huit années, à compter du jour que ledit Traité sera achevé d'imprimer pour la premiere fois, pendant lequel temps nous faisons tres-expresses inhibitions & defenses à tous Libraires, Imprimeurs, & autres, d'imprimer, vendre & debiter ledit Traité sans le consen

consentement dudit Exposant, à peine de mille livres d'amende payable par les contrevenans, applicable moitié à l'Hôpital general de nôtre bonne Ville de Paris, & l'autre moitié à l'Exposant, confiscation des exemplaires contrefaits, & de tous dépens, domages & interets; à condition que ledit Traité sera imprimé en nôtre Roiaume & non ailleurs, sur de beau & bon papier, & beau caractere, suivant les Reglemens de la Librairie & Imprimerie des années 1678. & du mois d'Aoust 1686. enregistré en nôtre Cour de Parlement à Paris; pourveu toutefois que ledit Traité n'ait été t'imprimé par aucun autre Libraire en vertu de nos Lettres, & à la charge de fournir deux Exemplaires dudit Traité dans nôtre Bibliotheque publique, un dans le Cabinet de nos Livres en nôtre Château du Louvre, & un dans celle de nôtre tres-cher & feal Chevalier le sieur Boucherat Chancelier de France; & à condition aussi de faire enregistrer cesdites presentes dans le Registre de la Communauté des Libraires de Paris, le tout avant que d'exposer en vente ledit Traité à peine de nullité des Presentes. Si vous mandons, que du contenu en ces Presentes, faisiez joüir & user ledit Exposant pleinement & paisiblement, sans souffrir lui être fait ni donné aucun trouble & empêchement à ce contraire: Voulant qu'en faisant mention dudit Privilege sur chaque Exemplaire, ils soient tenus pour deüement signifié, & que foy soit ajoutée aux copies des presentes deüement collationées par l'un de nos amez Conseillers Secretaires, comme à l'original: Commandons au premier nôtre Huissier ou Sergent sur ce requis, faire pour l'execution des Presentes tous exploits & significations, & autres actes de Justice requis & necessaires: Car tel est nôtre plaisir. Donné à Paris le troisiéme jour de Mars 1688. & de nôtre Regne le quarante-cinquiéme, Signé par le Roy en son Conseil PARAYRE, & scellé du grand Sceau des armes de sa Majesté en cire jaune.

Registré sur le Livre de la Communauté des Imprimeurs & Libraires de Paris le 17. Mars 1688. suivant l'Arrest du Parlement du 8. Avril 1653. Celui du Conseil Privé du Roy du 27. Février 1665. & l'Edit de sa Majesté donné à Versailles au mois d'Aoust 1686.

B. COGNARD, Syndic.

L'An mil six cent huitante-huit, & le 21. jour du mois de May avant midy, en vertu des Lettres Patentes de permission pour r'imprimer le Livre intitulé *Barthol. Capella, &c.* en datte du 3. Mars dernier, Signé par le Roy en son Conseil PARAYRE, & scellé du grand Sceau des armes de sa Majesté en cire jaune, & enregistré sur le Livre de la Communauté des Imprimeurs & Libraires de Paris le 17. du mois de Mars dernier, signé Cognard Syndic, ci-joint, dont copie est cy-dessus tranciritte au long, & à la Requête de Jean-Baptiste Guillimin Marchand Libraire de cette Ville de Lyon; Je André Vermant Pr. Audiancier au Grenier à Sel & Gabelle de Lionois, residant à Lyon rue & l'auriffe de S. George soubsigné, certifie avoir fait lit. Lettres de Permission intimées, signifiées, & d'icelle baille separément copie aux Sieurs Syndics, Adjoints & Communauté des Maitres Imprimeurs & Marchands Libraires de cette Ville de Lyon, ainsi qu'aux Syndics Adjoints & Communauté des Marchands Libraires & Relieurs de cette dite Ville, afin que du contenu ils n'en puissent ignorer, & en outre leur ay à chacuns fait les défenses y mandé faire aux peines y portées, en parlant pour tous les susdits Imprimeurs & Marchands Libraires, à la personne de sieur Antoine Beaujollin l'un desdits Maitres & Syndic, & pour lesdits Marchands Libraires & Relieurs à la personne de sieur Pierre Bailly l'un d'iceux, & Syndic du Corps, tous trouvez en leurs domiciles audit Lyon.

VERMANT.

Controllé & Registré à Lyon ce 21. May 1688.

LAURENS.

TRACTATUS DE SERVITUTIBUS TAM URBANORUM, QUAM RUSTICORUM PRÆDIORUM.

CAPUT I.

De Servitute personali.

1 *Servitus personalis quæ dicatur.*
2 *Servitus quo jure introducta fuerit.*
3 *Servitus propter peccatum rerum habuit.*
4 *Bello capti inter Christianos servi non efficiuntur.*

NECESSARIUM est, sicuti polliciti sumus, ut prius quædam videamus, quæ servitutibus communia sunt: quo facilius intelligi possint in hoc libro de servitutibus quæ scribuntur. Servitutum tria sunt genera: quædam enim sunt servitutes personales: quædam reales, & quædam mixtæ.

1 Servitus * personalis *a* dicitur illa, 2 quæ deberur à persona personæ: *de qua habetur in tit. de statu hom. & Inst. de jure personarum.* Et ubicumque fit mentio de servis, & dicitur merè personalis, *ut not. glo. in rubr. de serv. tit. generali.* Et ista sic diffinitur: Servitus est constitutio jusgentium, qua quis dominio alieno contra naturam subjicitur, *ut dicit Florentinus jurisconsul. in l. 4. §. 1. de stat. hom. & Imperialis Inst. de jure personali, §. 1.* Et de hac definitione viderur quod servitus me, è personalis sit inventa de jure gentium. Idem probatur, *in l. manumissiones, ff. de just. & jure, & Inst. de usu, & habit. §. fin. & not. Bar. in l. ex hoc jure gentium, in fi. & ibi per Dd. ff. usf. & jure, & ff. text. 1. dist. jus gentium, & not. 22. quæst. 2. longi quatuor.* Sed in contrarium viderur, quod imo sit inducta de jure naturali per ebrietatem: *b* quia non esset hodie servitus, si ebrietas non fuisset, ut scribit B. Ambrosius *in sermone de jejunio, & habetur. 35. dist. sexto die & not. gloss. in d. c. jus gentium & gloss. in capite ita quorundam vers. serv. & ibi per Canonist. ext. de Judæis.* Nam Noë primò vineam plantavit; *b* liben

consentement dudit Exposant, à peine de mille livres d'amende payable par les contrevenans, applicable moitié à l'Hôpital general de nôtre bonne Ville de Paris, & l'autre moitié à l'Exposant, confiscation des exemplaires contrefaits, & de tous dépens, domages & interets; à condition que ledit Traité sera imprimé en nôtre Roiaume & non ailleurs, sur de beau & bon papier, & beau caractere, suivant les Reglemens de la Librairie & Imprimerie des années 1678. & du mois d'Aoust 1686. enregistré en nôtre Cour de Parlement à Paris; pourveu toutefois que ledit Traité n'ait été t'imprimé par aucun autre Libraire en vertu de nos Lettres, & à la charge de fournir deux Exemplaires dudit Traité dans nôtre Bibliotheque publique, un dans le Cabinet de nos Livres en nôtre Château du Louvre, & un dans celle de nôtre tres-cher & feal Chevalier le sieur Boucherat Chancelier de France; & à condition aussi de faire enregistrer cesdites presentes dans le Registre de la Communauté des Libraires de Paris, le tout avant que d'exposer en vente ledit Traité à peine de nullité des Presentes. Si vous mandons, que du contenu en ces Presentes, faisiez joüir & user ledit Exposant pleinement & paisiblement, sans souffrir lui être fait ni donné aucun trouble & empêchement à ce contraire: Voulant qu'en faisant mention dudit Privilege sur chaque Exemplaire, ils soient tenus pour deüement signifié, & que foy soit ajoutée aux copies des presentes deüement collationées par l'un de nos amez Conseillers Secretaires, comme à l'original: Commandons au premier nôtre Huissier ou Sergent sur ce requis, faire pour l'execution des Presentes tous exploits & significations, & autres actes de Justice requis & necessaires: Car tel est nôtre plaisir. Donné à Paris le troisiéme jour de Mars 1688. & de nôtre Regne le quarante-cinquiéme, Signé par le Roy en son Conseil PARAYRE, & scellé du grand Sceau des armes de sa Majesté en cire jaune.

Registré sur le Livre de la Communauté des Imprimeurs & Libraires de Paris le 17. Mars 1688. suivant l'Arrest du Parlement du 8. Avril 1653. Celui du Conseil Privé du Roy du 27. Février 1665. & l'Edit de sa Majesté donné à Versailles au mois d'Aoust 1686.

B. COGNARD, Syndic.

L'An mil six cent huitante-huit, & le 21. jour du mois de May avant midy, en vertu des Lettres Patentes de permission pour r'imprimer le Livre intitulé *Barthol. Capella, &c.* en datte du 3. Mars dernier, Signé par le Roy en son Conseil PARAYRE, & scellé du grand Sceau des armes de sa Majesté en cire jaune, & enregistré sur le Livre de la Communauté des Imprimeurs & Libraires de Paris le 17. du mois de Mars dernier, signé Cognard Syndic, ci-joint, dont copie est cy-dessus tranciritte au long, & à la Requête de Jean-Baptiste Guillimin Marchand Libraire de cette Ville de Lyon; Je André Vermant Pr. Audiancier au Grenier à Sel & Gabelle de Lionois, residant à Lyon rue & l'auriffe de S. George soubsigné, certifie avoir fait lit. Lettres de Permission intimées, signifiées, & d'icelle baille separément copie aux Sieurs Syndics, Adjoints & Communauté des Maitres Imprimeurs & Marchands Libraires de cette Ville de Lyon, ainsi qu'aux Syndics Adjoints & Communauté des Marchands Libraires & Relieurs de cette dite Ville, afin que du contenu ils n'en puissent ignorer, & en outre leur ay à chacuns fait les défenses y mandé faire aux peines y portées, en parlant pour tous les susdits Imprimeurs & Marchands Libraires, à la personne de sieur Antoine Beaujollin l'un desdits Maitres & Syndic, & pour lesdits Marchands Libraires & Relieurs à la personne de sieur Pierre Bailly l'un d'iceux, & Syndic du Corps, tous trouvez en leurs domiciles audit Lyon.

VERMANT.

Controllé & Registré à Lyon ce 21. May 1688.

LAURENS.

TRACTATUS DE SERVITUTIBUS TAM URBANORUM, QUAM RUSTICORUM PRÆDIORUM.

CAPUT I.

De Servitute personali.

1 *Servitus personalis quæ dicatur.*
2 *Servitus quo jure introducta fuerit.*
3 *Servitus propter peccatum rerum habuit.*
4 *Bello capti inter Christianos servi non efficiuntur.*

NECESSARIUM est, sicuti polliciti sumus, ut prius quædam videamus, quæ servitutibus communia sunt: quo facilius intelligi possint in hoc libro de servitutibus quæ scribuntur. Servitutum tria sunt genera: quædam enim sunt servitutes personales: quædam reales, & quædam mixtæ.

1 Servitus * personalis *a* dicitur illa, 2 quæ deberur à persona personæ: *de qua habetur in tit. de statu hom. & Inst. de jure personarum.* Et ubicumque fit mentio de servis, & dicitur merè personalis, *ut not. glo. in rubr. de serv. tit. generali.* Et ista sic diffinitur: Servitus est constitutio jusgentium, qua quis dominio alieno contra naturam subjicitur, *ut dicit Florentinus jurisconsul. in l. 4. §. 1. de stat. hom. & Imperialis Inst. de jure personali, §. 1.* Et de hac definitione viderur quod servitus me, è personalis sit inventa de jure gentium. Idem probatur, *in l. manumissiones, ff. de just. & jure, & Inst. de usu, & habit. §. fin. & not. Bar. in l. ex hoc jure gentium, in fi. & ibi per Dd. ff. usf. & jure, & ff. text. 1. dist. jus gentium, & not. 22. quæst. 2. longi quatuor.* Sed in contrarium viderur, quod imo sit inducta de jure naturali per ebrietatem: *b* quia non esset hodie servitus, si ebrietas non fuisset, ut scribit B. Ambrosius *in sermone de jejunio, & habetur. 35. dist. sexto die & not. gloss. in d. c. jus gentium & gloss. in capite ita quorundam vers. serv. & ibi per Canonist. ext. de Judæis.* Nam Noë primò vineam plantavit; *b* liben

bibensque primò vinum, inebriatus est: & cum Cham vidisset pudibunda patris sui Noë denudata, non cooperuit: imò vocatis fratribus ea deridendo patrem ipsis ostendit: qui statim patris pudibunda cooperuerunt. Et cùm Noë hoc postea intellexisset, non Cham, sed Chanaam ejus filio maledixit, dicens: Maledictus Chanaam puer servus erit fratribus suis, & hoc habetur *Genes. 9. & est text. cum glos. 1. quæst. 4. §. sit ita. vers. item Cham, & 23. quæst. 5. §. sed qui vers. item Noe. & ibi glos. & 2. q. 1. qualis, & ibi Archid. in c. sententia, & 5. q. 5. de crimine, in fin. in d. c. sexto die 25. dist.*

2 Et propterea dicitur Servitus * inducta à jure naturali, quia incœpit à Noë propter ebrietatem, & hoc voluit glos. *in d. l. manumissiones, ff. de just. & jur.* Quæ dicit, quod servus oritur ab ebrietate, & nihil allegat: sed eam intellige, *ut suprà dixi.* Dixit etiam Philosophus 1. *Polit.* quòd aliquis potest esse servus naturaliter: quod declara, *ut ibi habetur, & per dom. Ant. de Rosa. 1. dist. jus gentium.* Quidam voluerunt, quòd servitus sit inducta ex præscriptione septennij, *ut not. glos. in d. c. jus gentium*, quod intellige, *ut habetur per gl. 6. dist. §. 1.* Alij verò dicunt, quòd servitus est de jure Civili, *ut Inst. de his qui sunt sui vel alieni jur. §. fin. & hoc not. glo. Inst. de his qui sunt sui vel alieni jur. §. fin. & hoc not. glo. Instit. de jure persona. §. 1.* Item quod est de jure Canonico, *ut in c. cum multa. 15. quæst. ult. in c. ità quorundam, de Judæis, & ibi hoc not. per glo. & Dd.* Sed illa jura quæ videntur contraria, possunt intelligi secundùm gl. *1. dist. jus gent.* hoc modo videlicet, quod servitus dicatur inventa de jure naturali tempore Noë, per jura suprà allegata ad hoc: sed de jure gentium & civili fuit confirmata: & postea de jure canon. & sic servitus inventione seu origine est de jure naturali: confirmatione potest dici de jure gentium, civili, & canonico. Secundo modo possunt concordari: videlicet, quod servitus sit inventione de jure gentium, & de jure naturali secundario, quod etiam jus gentium appellatur, *ut in §. singulorum Instit. de rer. divis. & in l. 1. ff. de acq. rer. dom.* sed confirmatione est de jure civili & canonico, *& ita not. glo. Inst. de jur. persona. §. 1.* Ad idem allego, quòd de matrimonio *c.* dicitur. *Instit.* c *de jure natural. in princ. in glo. in verb. appellamus.* Tertio modo alij concordant: quia dum dicitur, servitus est de jure naturali, tempore Noë inducta, non intelligitur de servitute, qua quis liber esse desinat: quia de jure naturali omnes homines liberi nascebantur: nec tunc servitus erat cognita, *ut dixit text. in d. l. manumissiones.* Sed intelligitur de servitute, qua quis subjicitur regimini alterius, sicut insipientes prudentibus, vel subditi dominis: isti tamen subditi liberi sunt, *l. fin. C. de ser. fug.* & dicuntur servi, id est, servientes: & illa fuit introducta de jure gentium: quia utile est homini imperito ut regatur à perito: & secundùm hoc habita ratione ad utilitatem, potest dici, quòd fuerit introducta jure naturali: *ut dicit do. Dominicus de S. Gemin. in d. c. jus gent.* & de ista servitute intellexit Philosophus 1. *Politic.* sed postea dicit, quòd servitus est inventa de jure gentium, intelligitur de servitute, qua quis liber esse definit: quæ quidem servitus est approbata de jure civili, & canonico, ut dixi. Quarto modo alij concordant.

Quod sex * modis est inducta servi- 3
tus. Primò est una servitus quæ oritum habuit propter peccatum: & hæc dicitur inventa de jure divino: quia peccans servus est peccati, tam in pœna, quàm in culpa, *ut ex text. 2. q. 7. §. quia ergo.* Et ab ista servitute liberati sumus per incarnationem Domini nostri Jesu Christi: quoniam eramus servi propter peccatum primi parentis: *ad Galat. 4. & habetur, 12. q. 2. cum redemptor.* Secundò, Servitus etiam habuit ortum propter ebrietatem, *ut 35. dist. sexto die.* Tertio est introducta propter bella, quando hostes capiuntur in bello justo, *ut d. l. manumissiones, & d. c. jus gentium.*

Sed * inter Christianos de consue- 3
tudine non servatur, ut capti in bello, efficiantur servi capientium, ut notat Bart. *in l. hostes; in fi. de capti. & verum dicit.* Quarto est de jure Civili, *ut Instit. de jure persona. §. penult.* & licet quidam addant alium modum, videlicet ex voluntate hominis, quæ inducitur quando quis patitur se venundari ad pretium participandum, *l. ut servorum, de stat. hom.* ista tamen dicitur esse de jure Civili, *ut est text. Instit. de jure persona. §.* [illegible]. & est in effectu una, & eadem cum præcedenti. Quintò de jure Canonico, quæ habuit ortum à delicto Ecclesiastico, ex quo aliquando quis fit servus de jure Canonico, *ut ex text. 15. quæst. ult. c. cum multa, &c. ita quorundam, extr. de Juda, & secundum Joan. de Fan. in d. c. cum multa*, derogatum est illi c. contraria consuetudine. Sextò & ultimò propter mortem Christi, *ut in cap. si Judæi in fin. de Judæis*, magis est servitus confirmata, & nos liberi facti sumus, *ut ibi.* Et sic ex prædictis paret quod divérsis respectibus potest dici, quod servitus sit introducta jure divino, naturali, gentium, civili, & Canonico. Hæc tantùm de servitute mè personali diximus: quoniam requirebatur ad declarationem divisionis servitutum: nunc videamus de servitute reali, quæ in hoc libro plenius tractabitur.

ADDITIO.

a *Servitus.* Adde Corn. *cons. 154. in 2. vol.*

b *Ebrietatem.* Adde Joannem Chrysost. *homil. 54. incip. Mala res est, &c.*

c *Matri.* Adde Alex. de Imol. *cons. 97. in 1. vol. in pendr. colum. in fin. &* an inter servos possit esse matrimonium, & quomodo.

CAPUT II.

De servitute reali.

1 *Servitus realis quæ dicatur.*
2 *Prædij nomen immobilia tantùm complectitur.*
3 *Servitutis realis diffinitio quænam sit.*
4 *Servitus quædam qualitas est, non autem substantia.*
5 *Servitutes reales, vel prædiales quando sint, quomodo cognoscantur.*
6 *Actio personalis fundum non sequitur.*
7 *Concessionis verba quando sonant in jus, quæ servitus elicitur.*
8 *Concessio quæ in jus sonat, quando est respectu incerti, sed certificandi per eum cui fit, qualis servitus colligatur.*
9 *Colligere pomum ex arbore mea, vel ex cisterna mea aquam haurire, an servitus personalis esse dicatur.*
10 *Jurisdictio, & multa alia incorporalia quæ persona, & non rei debeantur, ad hæredem transeunt.*
11 *Intelligere, an aliqua servitus sit realis, vel personalis, quæ utilitas sequatur.*

12 *Actio confessa ita datur contra quemlibet impedientem, vel turbantem, ubi servitus exigitur.*

13 *Servitus realis activè & passivè ad hæredes transfertur.*

REalis dicitur *a* illa quæ debetur à re rei, sicut est Servitus urbana & rustica: quia non debetur persona, sed prædio, ut est tex. ad litteram *in l. si unus ex socis, de servit. rustic. prad.* Et propterea libellos & sententia debent ferri in prædio non in persona, ut est text. *in l. qui olim a. §. fin. ibi sententia prædio datur. de negot. gest. & in l. 2. §. 1. ibi, cui servitutem dicit deberi. ff. si servit. vend. & not. gloss. in l. fin. ff. de nov. oper. nunt. & not. Bar. in l. si prius, in 6. oppos. secunde partis princ. eod. tit. in l. fin. § sin autem ibi per Dd. C. de bonis quæ lib.* De quo dicendum est, ut dicam infra, ubi de libello & servitutum sententia tractabimus.

1 Et * est advertendum, quod ista servitus quam realem esse dicamus, non solum realis est, ut dicitur ex text. *in l. 6. ff. de servit.* sed etiam prædialis appellatur, *ut probatur in rubric. ff. de servit. verb. prad. & communia prediorum, cum simil. cum dicit Azor. in sum. C. de servit. in princ.* Quod melius dicuntur prædiales, quam reales, quia rei appellatio est nimis larga, complectens & mobilia & corporalia: *Instit. de rebus corpor. & incorporal. & in l. 1. ff. si cert. pet. & l. rei appellatione, de verborum signif.*

2 Prædij verò nomen * immobilia tantum complectitur, *ut l. quod est fundus, §. prædium ff. de verb. signif.* Tu dic, bene Jurisconsulum dixisse *in l. 1. §. de servit.* dum appellat servitutes reales ad differentiam personalium, ut ibi dicitur: tamen istæ reales etiam dicuntur prædiales, ut not. gloss. *in l. si quis unas alias binas: in versic. personæ. ff. de usufruct.* quia sine prædio esse non possunt, ut est text. *in l. 1. ff. communia prædiorum & Instit. de servit. §. in rusticarum, versic. idem autem.* Hæc servitus realis seu prædialis distinguitur, quia una est urbana, ut probatur *eodem titulo ff. de serv. urb. prædiorum,* & rustica, *in toto tit. ff. communia prad. cum similib.* Diffinitur autem illa servitus realis seu prædialis pluribus modis, licet Bart. *in l. 1. ff. de serv.* dixerit, quod ejus diffinitionem non reperierit.

Primò, secundum Odofredum sic 3
diffinitur: * servitus realis est quoddam onus à prædio debitum, vel à re rei legitimæ constitutum. Vel secundò, est jus quoddam introductum quo prædium prædio servit, ut colligitur *in l. via in princ. de servit.* Tertiò, secundum Baldum, Servitus est accidentalis habitudo & extrinseca qualitas prædij; *Quid aliud, de verb. significat.* Ita dicit Baldus, *in authent. ai qui. C. de bon. auth. judic. possid. in 14. col.* & hanc sentit Azo. *in summa, instit. de servit.* ubi dicit quod, servitus potest dici habitus præd[illegible]. Sed certè iste potius est quædam descriptio, quàm diffinitio. Quartò, secundum Azor. *in loco primo allegato*; potest diffiniri ad similitudinem servitutis personalis qua homo fit servus hominis: ut sicut illa dicitur constitutio jurisgentium, quia quis dominio alieno contra naturam subjicitur, *ut dictum est supra in princ.* ita & ista dicitur constitutio, qua domus domui, & rus ruri subjungatur. Quintò aliter diffinitur secundum Bart. *& melius in l. 1. de servit.* hoc modo servitus est quoddam jus prædio inhærens & ipsius utilitatem respiciens, & alterius prædij jus, sive libertatem diminuens. Quod autem ista definitio juri in omnibus conveniat, sic declaratur:

Nam

nam dum dicit esse jus, probatur *in l. 1. & l. hoc autem in 2. ff. de servit. urb. prædior.* & est casus *Instit. de rebus corpor. & incorp. §. fin. & in l. 1. in fin. ff. de rebus dub.* Et dicitur jus ad differentiam facti: quia tunc non esset, si factum verteretur, ut realis sive personalis, *ut l. apud Julian. § si quis alicui, de legat. 1.* de quo dicendum est, ut statim declarabitur. Ideo dicitur prædio inhærens, & non personæ, *ut l. qui aliena. §. fin. de negot. gest. & l. unus ex socis, ff. de servitut. urban. prædio.* Et dicitur inhærens, quia significat esse quandam qualitatem prædij, non inhærentem ipsi prædio principaliter, sed accessoriè, *ut l. servi in pr. ibi* & si corporibus accidant, *d. l. serv. & l. quid aliud de verb signif.*

4 Servitus etenim * est quædam qualitas, non autem substantia, ut *d. l. quid aliud.* & hoc vult Bart. *in l. data optima in 8. colum. C. qui accus. non poss.* item dicitur prædio inhærens, ut per hoc significetur servitutem inesse prædio dominanti activè, ut *l. arbor. §. fin. communi divid* & prædio servienti passivè, & privative, ut *in leg. 3. de servit.* Nam jus prædij servientis non dicitur angeri, sed minui: ideo servitus non est, quantum ad ipsum inesse, sed decesse: sicut si cui destitueretur oculus, non propriè, diceretur inesse cæcitas, sed potius ei lucem deesse, & licet servitutes non sint in bonis nostris, nec extra bona, *ut l. 1. ff. de usufructu legat & l. rem in bonis de acqu. rer. dom.* Tamen dicitur inesse prædio non principaliter sed accessoriè, sicut qualitas inesse subjecto, & hoc modo dicitur esse in bonis nostris, id est, in prædio dominante, *ut habetur in d. l. 1. & in d. l. rem in bonis*, de quo vide omnino per Bart. *in l. Mævio §. fundo in fi. de leg. 2.* Item dicitur ipsius utilitatem respiciens: quia nisi utilitatem prædij dominantis contineret, non posset constitui servitus, *ut est text. in l. quoties, l. 1. in prin. de servit.* Item dicitur & alterius prædij jus seu libertatem diminuens, ut probatur, *in l. Stipulatio ista §. si quid forte, ff. de verb. obligat.* Quandoque tamen libertas servitutum appellatur propter similitudinem, quam habet in quibusdam cum servitute, *ut not. gloss. magna in l. 1. ff. de servitut. urban. prædiorum.* Et è contra interdum servitus appellatur libertas, sicut est servire Deo, *ut not. ibi Paulus de Castro.* Et dicitur in definitione, Alterius prædij: quia non posset esse prædium serviens sine prædio dominante, *l. 1. commun. prædio.* Item verbum, Alterius intelligitur facilicet domini: *ut l. 1. ff. quemadmodum servit. amit. l. 2. §. 1. si servit. vend.* & intelligitur etiam: Alterius in rerum, vel quandoque pro parte, *ut habetur in l. pro parte ff. de ser.* & per hoc apparet, quòd diffinitio servitutis realis seu prædialis est vera & perfecta, quam etiam tenet & sequitur Flor. *in d. l. 1. de serv.* & communiter ibi sequuntur Doct.

Sed * dubium est: pulchrum, & subtile, quomodo cognoscatur quando sint servitutes reales, seu prædiales. In hoc diligenter animadvertendum est: quia multi non intelligunt, & est utile hoc scire propter multa, *ut in fine hujus primæ quæstionis dicetur.* Et omissa longa disputatione, quæ fieri posset, distinguendo quatuor casus principales, breviter sic dicas: Aut conceditur sive promittitur alicujus juris de uno prædio ad aliud, & exprimitur jure servituris, aut non exprimitur jure servituris, & verba concessionis sonant in factum vel non factum, aut non sonant in jus, aut in potentia. Primo casu principali non

est dubium, quod est servitus realis, & prædialis per prædicta. Secundo casu principali, quando concessio fit non expressio jure servitutis, & verba sonant in simplex factum, vel non factum; & tunc subdistingue, aut est simplex factum ex parte ejus cui fit concessio: aut ex parte concedentis. Si ex parte ejus cui fit concessio sonant in factum: putà concedo tibi ire, agere per fundum meum, vel aream, vel saxum vellere; ista enim verba infinitiva sonant actum: & tunc non est concessio, aut servitus realis, seu prædialis, etiamsi facta fuerit occasione prædij: sed est personalis concessio, & obligatio, *l. apud Iulianum, §. si quis alicui, & in hoc not. de leg. 1.* & ita not. Bart. *in l. pater. ff. de servit. leg.* & Paul. de Castr. *in l. Lucius, de serv. rust. pred.* qui dicit, quod hoc etiam probatur *in l. 2. §. item si in facto. de verb. oblig.* Ubi dicit, quod est stipulatio facti, non donationis. Sed si contineret servitutem, diceretur etiam donationis: quia servitus datur, & in alium transfertur, sicut dominium, ad quod etiam vide quod not. Bart. *in l. 11. Paragrapho si quis ita cod. tit.* Si verò verba fonantia in simplex non factum, differantur in non factum ex parte concedentis exemplum, promitto tibi non tenere vel non facere fenestram in patrie meo: & idem, quia non est servitus realis vel prædialis, sed est quædam obligatio personalis, & ideò si postea alieno fundum meum emptor poterit tenere vel facere fenestram in eodem muro, & Albert. Papiens. dicit se ita obtinuisse in quæstione facti: ut refert Specul. *de contrab. empt. §. 1. in ver pone, placuit.* Qui subdit: quòd cùm talis concessio non sit servitus, sed obligatio personalis tantùm, emptor non tenetur, sed tunc poteris agere contra me: pro hoc allego, *l. fin. §. fin. cum ibi not. ff. de contrahend. empt.*

Et ratio est, quia * actio personalis 6
non sequitur fundum, *l. 1. §. si haret. ad Trebel.* Aliud ergo est servitus, aliud obligatio personalis servitutis, quæ tet annexa, arctèque affixa est, quia ab ea non separatur, etiamsi per plures manus ambulaverit, sicut lepra sequitur leprosum, *ut not. gl. in l. frater à fratre de cond. indeb.* sed personalis actio *b* sive obligatio personam non b
excidit, *C. de servi & aqua l. & in provinciali, & in §. si haret.* Quòd autem dicta concessio non sit servitus, sed personalis obligatio, apparet ex forma obligationis, in qua non continetur causa qua ego cavetim, seu promiserim, & hoc tenet Bart. & Doct. *in l. fin. ff. de novi oper. nunc & in l. 3. §. opus ff. do alienat. jud. mut. caus. fact.* & Flor. *in l. ut pomum, ff. de servit.* & habetur per Doct. *in l. si una. §. fin. de verb. oblig.* Si autem causa aliqua exprimatur, puta ne aliquis usus domus tuæ impediretur: tunc dicit Specula. *in d. ver. sed. pone*, quod hujusmodi concessio servitutis esse præsumeretur, & ita tenet Bart. *ind. §. opus*, etiam Flor. *in d. l. ut pomum.* quod est bene notandum. Et ideo sis cautus in concipiendo verba instrumenti, ut semper tu, cui fit similis promissio, facias addere causam concernentem utilitatem fundi tui: videlicet, promisit non ædificate, vel non tenere fenestram in domo sua, ut efficiatur luminibus domus meæ, quia tunc servitus realis, & transibit domus obligata ad quemcunque possessorem, etsi per mille manus transiret: quod non esset, si causa non exprimeretur per prædicta.

Tertio casu * principali, quando 7
verba concessionis sonant in jus: & tunc

subdistingue tres casus. Aliquando respectu certi, aliquando respectu incerti, aliquando non habito respectu ad aliquem fundum illius cui fit concessio. In primo casu quando fit concessio respectu certi fundi. Exemplum, Concedo tibi jus fundi per fundum meum ad talem tunm, vel aquam ducendi ex fundo meo ad tuum certum hortum: & tunc dicitur servitus realis & prædialis ab utraque parte, *ut l. pecoris, cum l. sequenti, & sequitur etiam l. cum fundo, de servit. rustic. pred. & l. si fundum de servit. legat. & c. cum venissent. extra de instit.* nisi ex qualitate personæ, cui conceditur, & qualitate rei concessæ aliud præsumatur: ut est casus *in l. pater. de servit. leg.* & ibi not. Bart. & Paulus de Castr. *in l. Lucius. ff. de servit. rustic. prædiorum.* Et dum dixi esse servitutem realem & prædialem, quando fit concessio respectu certi fundi per verba sonantia jus, procedit sine dubio, quando fit actus ut non finiatur cum persona, puta relinquitur vel promittitur alicui jus aquæ ducendæ, qui habet vicinum prædium, ut non finiatur cum persona, & non habet dubium, quod est servitus realis & prædialis, & transit cum prædio, *per ea quæ supra dixi.* Sed si relinquitur habenti prædium vicinum, ut finiatur cum persona, est dubium an sit servitus realis, vel personalis, & Joannes & Azor. dicunt, quòd est servitus realis, quæ tamen per exceptionem finitur cum persona peremptæ, *ut not. gloss. in l. Mela. §. final. ff. de alien. & cibar. legat. & in l. ut pomum, de servit. & in l. si quis bivas, de usufr.* & not. Bart. *d. l. Mela. §. final.* qui dicit, quòd hæc probatur *in l. 3. ff. de servitutib.* & illa est veritas per illum textum.

8 In secundo casu * quando concessio quæ sonat in jus, fit respectu incerti, sed certificandi per eum cui fit. Exemplum, Concedo tibi jus hauriendi aquam portandi ad fundum meum, vel ubicunque vis: & tunc dicitur concessio personalis, & non servitus realis vel prædialis: ut est casus not. *in l. Lucius.* quæ est lex penultim. & ibi hoc not. & tenet Paulus de Castr. Idem tenet Bald. ibi, qui dicit se prius contrarium respondisse, antequam vidisset illum textum, & hoc etiam sequitur Ludovic. de Rosat. *in suo singulari 68.* quod incipit, Concedo tibi jus hauriendi, qui dicit, quod ille textus est unicus in jure, ideo memoriam tuam nunquam exeat.

In tertio casu, quando verba con- 9
cessionis sonant in jus, & non fit habito respectu ad aliquem fundum ejus cui fit concessio: quia non habet fundum vicinum.

Exemplum, Concedo quod possis 10
cœnare vel spatiari, aut venari in fundo meo, aut quòd possis hausire aquam ex puteo meo, vel ex cisterna, vel quòd possis colligere poma ex arbore mea & in hoc est dubium, an illa sit servitus realis, vel personalis: an verò sit obligano personalis tantùm, & non servitus. Et Rog. gloss. *in d. l. Melâ §. fin. de cibar. legat. & in d. l. ut pomum.* tenet quod sit servitus personalis, & hanc opinionem tenet Petr. & Cyn. *in rubr. C. de servit.* Sed glos. Accurs. tenet secundum Joan. quod imo non sit servitus, sed obligatio personalis, & hanc opinionem tenet Bart. *in d. §. fin. in d. l. ut pomum.* & ista est communis opinio, ut per gloss. *in d. l. ut pomum* & est vera. Nam quòd non sit servitus realis, patet: quia non diminuit de jure prædij servientis ad utilitatem dominantis: quod fieri debet, si esset realis, ut dixi supra in definitione servitutis

realis, secundùm Bart. item quod non sit servitus personalis, probatur: quia ire, & spatiari per fundum alicuius, in eo cœnare, vel similia facere, non diminuit de fructibus rei alienæ, adeo quod alteri acquiratur, ad cujus commodum tendit servitus ususfructus, vel usus illius fundi, ut dictum est, & ita tenent Flor. & Paulus de Castr. *in d. l. ut pomum.*

2 Sed * secundum hoc videretur, quod posse colligere pomum ex arbore mea, vel haurire aquam ex cisterna mea, sit servitus personalis usus, scilicet illius arboris, vel cisternæ? quia tendit ad diminutionem fundi, seu cisternæ, vel arboris meæ. De arbore non dubium. Sed de cisterna etiam idem est, quando hauriendo evacuaretur, sicut contingit in civitate Venetiarum tempore æstivo, quo sæpissimè propter frequentiam haustos, cisternæ evacuantur, & deficcantur. Tu tamen dicas, quod nec ista potest dici servitus ususfructus, vel usus, quoniam ad usufructuarium pertinent, vel omnes fructus, vel quota pars, sed in hoc casu ad illum cui facta est promissio, non spectat, nisi certa quantitas: ergo non potest dici servitus ususfructus. Item nec etiam servitus usus potest dici: quoniam ad usuarium pertinet posse sumere, quantum expedit sibi, & familiæ suæ, *ut l. plenum, in fin. ff. de usu, & hab.* Sed prædicta concessio de qua in proposito, restringitur ad certam quantitatem, non ad necessitatem: & ideò tale jus non dicitur servitus realis, vel personalis, sed jus personale tantùm, & ita tenet Gl. quam sequuntur ibi Doct. *in d. l. ut pomum.* Et propterea est dicendum, quod si dicta promissio, vel concessio hauriendi aquam ex cisterna mea, vel colligendi poma ex arbore mea, esset facta non ad certam quantitatem, sed pro necessitate tua, & familiæ, diceretur esse servitus usus personalis, *per d. l. plenum, §. 1. & l. fin. ff. eod. §. 1. quod est not.* Quod autem dixi talem concessionem hauriendi aquam, vel colligendi poma factam, non ad necessitatem esse, jus personale intellige: id est quod debetur personæ in illa re, non autem debetur alteri rei. Sed an sit adeo personale, ut non transeat ad hæredem ejus cui sit concessio?

Et videtur * quod sic, *per l. apud Jul. §. si quis alicui, de leg. 1.* In contrarium videtur, quia jurisdictio, & multa alia incorporalia, quæ debentur personæ, & non rei, transeant ad hæredem, de hoc dic, ut per Bart. plenè, *in l. pater, de servit. leg. & per Joan. de Plat. in l. fordidior. C. de excus. mun. lib. 1. & per Imol. in l. si fido unic. §. 1. de verb. oblig. & per Cumen. in c. cum venissent de insit.* Quarto, & ultimo casu principali, quando verba concessionis sonant in potentiâ, putà, promitto tibi quod possis, vel non possim. Ita concludendum est. Aut illa verba sunt negativè prolata: ut putà concedo tibi: ut ego non possim ædificare in meo altiùs, ne luminibus tuis officiam: & tunc erit servitus realis, secundùm quam auferetur mihi potentia altiùs ædificandi, *l. altius. C. de servit.* Et hoc intellige secundùm ea quæ dixi in secundo casu principali: Aut affirmativè verba sunt prolata, & tunc aut pronomen, quod significat substantiam, seu jus, putà concedo tibi jus aquam ducendi de fundo meo: & idem cum distinctione tamen, quam posui supra in tertio casu principali, per verbum, quod significat actum: ut concedo tibi quod possis ire, agere per fundum meum, & tunc non erit servitus, sed concessio personalis, *ut in l. 2. §. Item si in fallo, de*

verb. oblig. & l. apud Julianum, §. si quis alicui, de leg. 1. Idem si fiat per verbum facultatis: ut concedo tibi facultatem eundi per fundum meum, secundum Paulum de Castr. *in l. Lucius, in fine de servit. rust. prad.* qui ad hoc nihil allegat, sed tu allega Bart. qui hoc dicit in terminis *in l. pater, ante fin. de dot. praleg.* Idem credo, si fiat per verbum licentiam, vel potestatem. Exemplum, concedo tibi licentiam vel potestatem eundi per fundum meum, & moveor potissima ratione, quia illa verba magis sonant in factum quam jus. Nam prædicta verba significant hic, volo quod possis, & valeas ire per fundum meum, & sic potius significant factum quam jus, & hoc etiam vult Bartol. *in d. l. pater.* qui dicit quod illa verba, concedo tibi facultatem eundi, & quod possis ire, & sic verba magis referuntur ad factum, quam ad jus, & ita est concessio personalis: quod tamen intellige secundum ea quæ dixi supra *in secundo principali.* Et prædicta perpetuo tene menti: sunt enim necessaria pro fundamento totius materiæ servitutum: ac etiam quia per ea cautus esse poteris, qualiter verba servitutum concipi debeant in favorem promittentis: vel cujus cui fit promissio vel concessio. Idem prædicta sunt magni effectus, scilicet intelligere, an sit servitus realis, vel personalis obligatio tantùm: nam ex hoc sequuntur multæ utilitates.

11 Prima utilitas est,* quia si servitus, potest agi actione confessoria contra quemcunque impedientem vel turbantem, *ut in l. 2. § fin. & in l. si quis diuturno, ff. si servit vend.* quæ dicitur vendicatio seu actio realis, *ut l. ergo, in prin. ff. de servit. rustic. prædio. & in l. uti fruend. §. verum ff. si usufruct. pet. &* *Inst. de act. in §. aquæ*, de qua actione vide plenè per Fl. *in l. 1. & 2. ff. si servit. vend.* Sed si non esset servitus, sed obligatio personalis tantum, actio confessoria non competeret, sed solùm actio personalis.

Secunda utilitas,* quia ubi est ser- 12
vitus, actio confessoria datur contra quemlibet impedientem, vel turbantem, ut suprà: quia illa obligatio sequitur rem, sicut lepra leprosum, sed si esset actio personalis, non posset agi, nisi contra concedentem, vel se obligantem, *ut in l. fin. §. ult. de contr. empt.* & ita tenet Bart. in dict. *in d. l. ut pomum.* de quo die ut suprà, *in secundo casu principali.* Hoc tamen intellige secundùm Paulum de Castr. *in d. l. ut pomum.* quando ille cui facta est concessio personalis, non potest aliquid propria auctoritate percipere, sed habebat capere de manu concedentis, *d. l. fin. & d. §. fin. & l. Cujus de ann. leg.* secus si poterat propria auctoritate percipere: puta pomum ex fundo vicini, vel lapidem evellere, quia tunc liceret non sit servitus personalis, habet tamen similitudinem cum ea, & ideo competit utilis confessoria, sicut pro jure conservandi jurisdict. vel pro jure eligendi prælatum, ut notat Imo. *in c. ubi acte, de verb. sign. & in c. bona, de postul. prælat.* Et etiam competit officium judicis pro recuperanda quasi possessione jurisdictionis, *l. Attilius, in fi. de don. ubi est text. not.* & etiam competit utile interdum, uti poss. vel unde vi, *ut l. quoties, 2. in fin. ff. de servit. & l. fini, §. Aristot. si servit. vend.*

Tertia est utilitas: quia * si est ser- 13
vitus realis, transit illa ad hæredes activè, & passivè, id est, ad hæredem concedentis & concessionarii, *ut l. pecoris, ff. de servit. rust. pred. & hoc ibi not. glos.* & sequitur fundum dominantem

nantem & servientem, & sic transit etiam ad singularem successorem, ut est text. *in l. si aqueductus, ff. de contrahend. empt.* Et ratio est, quia jus prædij est, *ut leg. si mihi. § fin ff. de servitut. rust. prad.* & transit fundus cum sua causa, *ut l. 1. § si fundus, eodem tit.* & ideo nec capitis diminutione perit, *ut l. 5. ff. quemadmod. servit. amit.* Et quod dixi servitutem transire ad omnes successores, intellige verum, quando servitus est realiter constituta, quia tunc realis promissio non afficeret singularem successorem, *ut l. 3. § opus. ff. de alien. jud. mut. caus. facta, & leg fin. § fin. ff. de contrahend empt.* secundum Mar. Syl. Cyn. & Bald. qui ita notant *in l. & in provinciali. C. de Servit.* Item secus est in quibusdam aliis casibus, quæ nominantur per gloss. *d. l. pecoris.* Sed si esset servitus personalis sicut ususfructus, non transiret ad hæredem ejus cui esset facta concessio: *ut l. corruptionem, C. de usufruct.* & periret capitis diminutione, *ut inst. de usufr. § finitur.* licèt non pereat per mortem concedentis, vel ulterius, ut est casus not. *in l. 2. C. de bonis matern.* Idem si esset obligatio tantum personalis, non servitus: quia non transiret ad hæredem, ut est casus, & ibi plene ponitur *in l. apud Julia. § si quis alicui, de leg. 1. & l. Mela. § fin. de alim. leg.* nec ad singularem successorem. *ut l. Caius, de ann. leg. & in l. fin. ff. de contrahenda empt.* quod nota. Hic quæri posset de quibusdam obligationibus, an sint servitutes reales seu prædiales, an vero obligationes tantum personales: sed quia melius conveniet post materiam servitutis mixtæ: de qua statim dicemus, ideo ibi tractare constituti, &c.

c

ADDITIO.

a *Realis dicitur.* Adde Corn. *cons.* 287. *in 4. vol. incip. dominus & cons.* 196. *in 4. vol.*

b *Personalis actio.* Adde Corn. *cons.* 110. *incip. videtur, in 1. vol. & in 4. vol. cons. 79. in l. licet.*

c *Obligatio.* Adde Alex. *cons. 1. in 4. column. versic. 3. in 4. vol. & Corn. cons.* 44. *vol. 2.*

CAPUT III.

De Servitutibus mixtis.

1 *Servitutes mixtæ quæ dicantur.*
2 *Servitutis mixtæ species quot sint?*

POstquam visum est de Servitutibus realibus & personalibus, consequens est, ut nunc de mixtis tractemus, sicut est servitus ususfructus, usus & similes: * quæ ideo mixtæ dicuntur, quia non sunt merè personales, quæ debentur à persona personæ: sicut sunt illæ de quibus primo loco diximus: nec merè reales, sicut sunt illæ quæ debentur à re tei, de quibus proxime dictum est: si de utrisque participant ex eo, quod debentur à re personæ, ipsæ etiam personales appellantur; *ut l. 1. ff. defer.* quia cum persona semper finiuntur: *ut l. non solum 3. §. tale 8. de lib. leg. & not. glos. in rubr. ff. de serv. & l. si quis anat. 32. ff. de usufr. & Inst. de serv. in princ.* & tanquam reales etiam ipsæ dicuntur, & tanquam jura realia vendicantur: *ut l. ait frui. in princ. ff. si usufr. pe. ut not. Cyn. in rub. C. de usufruct.* 1

Sed proprie * mixtæ dicuntur, *ut habetur in dictis jur.* Species autem hujus servitutis sint tres, ususfr. usus, & habitatio, & secundum aliquos est etiam ministerium, sive opera servorum. De singulis modo dicamus. 2

CAPUT IV.

De servitute mixta, videlicet de servitute usufructi.

1 *Usufr. ultus formalis, & causalis qui dicantur.*
2 *Usus fructus quid, & quotuplex sit.*
3 *Dominium quotuplex esse dicatur.*
4 *Fundus ad usum fructum, vel ad usufructuandum si alicui relinquatur: an tunc usus fructus, vel proprietas relicta videatur.*
5 *Domus, vel fundus in gaudimentum si alicui legetur, an ipsa proprietas relicta videatur.*
6 *Maritus si reliquerit uxorem dominam, & usufructuariam: sicut communiter fieri solet, an proprietas, vel usus fructus, vel alimenta relicta videantur.*
7 *Legatum usus fructus à legato reditus nunquid differat.*
8 *Legatum fructuum annuorum talis fundi, vel legatum fructuum ejusdem fundi in quo differant.*
9 *Legato, vel concessione usus fructus quid veniat.*
10 *Usus fr. formalem alicujus fundi si quispiam emerit, & postea sterilitas contingat, an mercedis remissionem petere possit.*
11 *Usus fructus, vel usus legatus quanto tempore duret.*

CIrca quam in primis sciendum est quod duplex est Usus. * unus est causalis, alius formalis. Causalis dicitur, quia ex persona causatur, quando habet mixtam causam dominij, secundum Flor. *in rubr. ff. de usufr.* Vel dic quod causalis dicitur, quia est conjunctus cum sua causa, id est, proprietate, *ut l. si unus. § antepen. ff. de pact. & l. recte dicimus, & ibi not. ff. de verb. sign.* Et iste ususfr. non est servitus, nec pro eo competit confessoria, sed negatoria: quia dominus negat alteri jus esse fruendi, & de isto hic non est tractandum: quia non est materia nostra. Alius est usufr. formalis, de quo loquuntur jura nostra de servitutibus, qui dicitur formalis, ideo quia habet distinctam formam à proprietate *ut no. in d. l. recte dic. de verb sig.* & ille usufr. appellatur servitus, quæ ita definitur. 1

Usufructus est jus utendi, & fruendi, salva rerum substantia, & est jus corporale, quo sublato ipsum tolli necesse est, *ut est text. in l. 1. & 2. ff. de usufr. & Inst. eo in pr. & dic ut ibi.* & adde dum dicitur, ibi, & fruendi, etiam propria auctoritate: quia fructuarius potest fructus capere propria autoritate, *l. fundi Æbutiani. § 8. & ibi not. ff. de usufr. leg.* quod non est in emptore fructuum etiam pendentium *l. qui pendentem vinam. 25. ff. de act. empt.* Et ratio est secundum Flor. *in d. l. in princ.* quia vendens fructus, videtur vendere corpora: qui autem vendit usumfr. videtur jus vendere, *ut l. vacca, 43. ff. de evict.* conservat enim usufr. pars integralis rei, & pars dominij: *ut l 4. ff. de usufr. & l. recte dicimus de verb. sign.* & ideo sicut proprietatis dominium est, ita etiam est dominium usufr. *ut est gl. not. in l. proprietatis dom. C. de prob.* quæ semper allegatur, quod usufr. potest dici dominus respectu usufructi. & sentit hoc glossa *in rubr. de furt.* dum dicit: sequitur de dominio incorporalium, & ibi hoc tenuit Guliel. de Cun. *& hic est textus in leg. in venditione in princ. ff. de bon. auct. jud. poss.*

Et propterea usufructuario datur realis actio, & confessoria, & negatoria, quæ domino danetur, ut *l. uti frui. ff. si usufr. pet.* de quo vide plenè per Bart. *in l. qui usumfr. de verb. oblig.* & ibi per Dd.

Unde etiam dicit Bart. * *in d.l. proprietaris*, quod dominium est multiplex. Primo quoddam directum est, istud etiam proprietas appellatur, *ut ibi.* Secundo est quoddam utile, & illud non dicitur proprietas, interdum est sub proprietate substantialiter, ut dominium emphyteutæ, & vasalli, ut *l. 1. §. qui in perpetuum ff. si ager vectig. vel emphyt. pet. etiam not. in l. sicut certo, § si duobus, vehiculum ff. commod. & per gl. fin. in c. cum Bertold. de re jud.* interdum utile dominium contrariatur directo, ut dominium præscribentis, ut habetur *in authen. nisi tricennale. Codic. de bon. mater.* de alio multiplici dominio, Bart. *in l. curatoris, 17. Codic. de neg. gest.* Tertio quoddam est dominium adhuc magis discessivum, ut dominium usufructus, & usus, & dominium cujuslibet servitutis. Item habentes præeminentiam in subditos, appellantur domini *a*, & hoc vocabulum in libello prolatum debet intelligi secundum qualitatem personæ, *ut l. sed si possessori. 1. §. 1. de jurejurand. secundum Bald. in d.l. proprietatis, in prin.* Hinc est quod dicitur dominium utile, sed habet se ad directum ad instar cujusdam servitutis, quia per ipsum incommodatur proprietas, *ut l. si tibi homo, §. fin. & hoc ibi not. de leg. 1.* & & alibi etiam dicitur, quod dominium utile se habet ad similitudinem usufructus, *ut l. 1. §. quia autem 6. ff. de superficie. & l. 1. in princ. ibi, in quos jus fructusque transferretur, Digest. ad Treb.* quia sicut usufructuarius totam commoditatem habet ut notat Cyn. *Cod. usufr. in rubr.* ita & habens utile dominium, & sicut extincto usufructu proprietas impinguatur, ita extincto utili dominio, etiam impinguatur, quoniam utilitas revertitur ad ipsum, & ex hoc sequitur unum notabile, quod statutum loquens de usufructuario, extenderetur ad habentem jura utilia, si materia, de qua loquitur, hoc pateretur, & si comprehenderet emphyteutas, & vasallos, & filios, secundum Paul. de Castr. *in l. 1. in princip. ff. ad Trebel. quod not.* Quandoque tamen sub nomine usufruct. contineatur proprietas *ut l. 1. in fin. & ibi per gloss. & Dd. de usufruct. earum rerum quæ usu consum. & l. species auri. 15. de auro & argen. leg. & nota in leg. Titia cum testamento. §. fin. ff. de leg. 2.* Aliquando tamen minus valet proprietas, quam usufructus, & è contra, ut notat. gloss. *in l. omnium bonorum, de usufructu.*

Sed * est dubium, quid si relinquitur alicui fundus ad usumfructum vel ad usufructuandum, an tunc videatur relictus usufructus, vel proprietas? Dic proprietas, quia aliud est dicere, relinquo usumfructum, & dicere relinquo ad usufructuandum, sicut aliud, est dicere, relinquo alimenta ex prædiis, & dicere, relinquo prædia: *ut leg. libertis, in principio, & ibi per Bar. & alios. ff. de aliment. & cibar. legat.* Sed nunquid transeat ad hæredes? Dic plene ibi per Barthol. & de ista quæstione vide *lege. Titia cum testamento paragrapho Titia, de leg. 2.* & per Dyn. Bartol. & Doctores *in leg. donationes in concubinam, paragrapho species, ff. de donat.* & per gloss. & Dd. *in l. cum is. §. cui de transact.* & per Flor. *in l. Proculus, ff. de usufructu.* & per Angel. *in lege si quis ita legaverit. eodem. tit.*

Quid

Quid autem, * si legatur domus vel fundus in gaudimentum, an videatur esse relicta proprietas, an vero usufructus tantum? Et multi consuluerunt, quod videatur esse relicta proprietas, *per d.l. Proculus.* Sed dicit Flor. quod hoc videtur contra propriam naturam verborum: & propter id noluit se subscribere: sed dicebat attendendum esse, qui erant hæredes, ut si essent extranei, penitus hæc opinio, quod intelligatur relicta proprietas, posset salvari, secus si filij essent instituti, & sic à patre prædilecti, quæ opinio æqua est. Et de ista quæstione vide per Dyn. *in cons. suo*, quod incipit, quidam in testamento ubi dicit, quod legatarius habet quasi usumfruct. & vide Bald. *in l. si habitatio. de usu & habit. & in apostil.* qui tenet tale relictum transferri ad hæredes legatarij: *per not. in d.l. libertis.* quia modus favore legatarij non restringit legatum, de quo etiam vide *ff. de donat. l. donationes, §. species.*

Item quid * si maritus relinquit uxorem dominam, & usufructuariam *b* sicut communiter fieri solet: an videatur relicta proprietas, vel usufruct. vel alimenta? Dic, sola alimenta filiis institutis: secus si extranei, *ut est glo. in authen. quod locum, C. si secundo nub. mu.* ubi per omnes, & plene per Bart. *l. Titia cum testamento. §. fin. de leg. 2.* & Bald. *in l. filia. C. de indict. vidu.* quod intellige superstitibus filiis institutis: secus si filij moriantur viva matre quia tunc efficeretur proprietaria, ut notat singulariter Bart. per illum tex. *in l. sicut in annos quibus modis usus fruct. amit.*

Nunquid * autem differat legatum usufructus à legato reditus, & in quolibet? Dic quod sic, *ut est text. in l. fundi Æbutiani, & ibi not. de usufruct. leg.* & habetur, *in l. si quis ita legaverit, ff. de usufr.* Differentia etiam est inter usumfruct. & facultatem fructuum percipiendorum, quam vide per Old. *in suo cons. 200.* Aliud est enim usufruct. qui est jus, ut dixi in ejus diffinitione, & aliud est perceptio fructuum, quæ est quid facti, non juris & ideo usufr. non recte fructus appellatur, *ut not. Aug. in l. dominus, ff. de usufr.* Aliquando tamen capitur usufruct. pro facultate fructuum percipiendorum *not. Aug. in l. Pomp. ff. quib. modo. usufr.*

Sed an sit differentia, si quis legaverit fructus, annuos talis fundi, vel usumfr. ejusdem fundi, *vide tex. & ibi gl. ord. & Dd. in l. si quis ita legaverit. ff. de usufruct.*

Dubium esse * potest quid veniat in legato, vel concessione usufruct. Dic quod venit patientia promittentis vel ejus hæredis, quia clare intelligitur quis usufructuarius, quando patitur quem uti frui, *l. 3. §. dare de usufruct.* Item legato usufruct. veniunt boves aratorij, quos hæres non potest removere de fundo, ut probatur in *l. item si fundi 9. §. seminarij 6. ff. de usufr.* & ibi hoc not. Ang. & Flo. item legato usufruct. fundi videtur legatus usufruct. frumenti ad seminandum deputati: *ut ex text. in d. §. seminarij. & ibi hoc etiam not. Angel.* Item usufructuarius debet habere omnes fructus, etiamsi usufructus non distasset per unum diem: quod secus est in vino & uxore, *ut not. Barthol. in l. divortio. ff. sol. matr. ad quod vide not. in l. defuncta. ff. de usufruct.* Item usufructuarius potest facere pingere, vel sculpere arma sua, in quo habet usumfr. *ut l. si cujus, aliàs l. equissimum. 13. §. sed si adium 7. versi. sigilla ff. de usufr. & ibi hoc not. Ang. & Flo.*

Et est ratio, quia per hoc non efficeretur deterior conditio rei, nec mutatur ejus substantia: aliàs secus esset, *ut l. in annonarorum 6. C. de rel. & sumpt. & l. ne quis vela regia. C. ut nem. privat. l. repeti. §. rei mutatione. ff. qui usufruct. amit.* Item adde, quod vendita gabella fructuum, non videtur venditus ususfruct. hominum, qui nascentur, pro quibus aliquid solvitur, *ut l. vetus est quæstio 68. de usufruct. & ibi hoc tenet. Aug.*

10 Et quæstio * pulchra, an ille qui emit usumfructum formalem alicujus fundi, si postea contingat sterilitas, possit petere remissionem mercedis? Et videtur quod sic: *per l. licet. C. locat &c. propter sterilitatem, ext. de loc.* Et pro hoc, quia emptoli fructuum futurorum fit talis remissio, *ut not. Bald. in d. l licet in 5. q.* dicas contrarium, scilicet, quod non debeat fieri remissio aliqua: quia jus utendi est pro concessione juris: non autem pro fruitione facti obligavit concedens usumfruct. *pro hoc l. 3. §. dare. ff. de usufruct.* Et ideo refert, utrum concernat perceptionis effectum, & tunc fiat remissio: aut primum remissionis actum, & tunc non fiat remissio, quia non est impedimentum, secundum Bal. qui ita not. *in d. l. licet, in 5. q. in ver. sed quid de eo qui emit. Ced. loca.*

11 Quanto autem * tempore duret ususfruct. vel usus legatus: Respondeo, dic, quod centum annos: quia ista est vita longæva hominis, *ita dicit gl. 16. q. 1. c. possessiones, & movetur per text. in l. an usufructu. ff. de usufr. probatur in l. si usufr. municipib. ff. de usufructu leg.* Idem dicat in legato ususfr. relicto civitati, vel castello, ut duret centum annos, ut est casus in dict. jurib. Ultimò adde quod sicut ususfr. constitutus finitur morte usufructuarij, *ut §. finitur. Instit. de usufr.* ita etiam finitur species ususfr. constituendi, *ut probatur in l. Sempronius Attalus de usufr. leg. & l. qui usumf. in verb. hoc ita se. ff. de usufr. quos text. allegat ad hoc jud. pro not. abil. in 462. singulari quod incipit usufr. conf.* cætera circa istam materiam vide per Azo. *in sum. C. de usufr. & toto illo tit. ff. eod. & in c. fin. & ibi per glo. cano. exir. de pigno.* quia non intendo ipsam hic latius declarare, &c. quia longissima est.

ADDITIO.

a *Domini.* Quomodo accipiatur verbum Dominus, *vide Alex. in 2. vol. in cons. 129. in uit. col. per totum. & in 4. vol. cons. 5. in 2. colum. & Corneum consil. 129. incip. visis, in 3. volum.*

b *Usufruct.* Adde Alex. *cons. 66. per totum in 3. vol.* & utrum, & quando si testator relinquens uxorem usufructuariam, instituit hæredem utilem post mortem uxoris, & unum alium in re certa, an valeat legatum usufr. *vide cons. 38. in 1. & 2. col. in 5 vol.*

CAPUT V.

De secunda specie servitutis mixtæ, de servitute usus.

1 *Usus diffinitio quoniam propriè sit.*
2 *Usus quotuplex existat.*
3 *Usus quot modis capiatur.*
4 *Usus in quantum servitus est, quid in se contineat.*
5 *Usus domus, vel ædium in specie quid comprehendat.*
6 *Usus ædium, habitationis, fundi, servitutis pecoris, boum, armenti, & equi, quid sint remissivè.*

AD secundam itaque servitutem mixtam, quæ est usus, accedamus: & ita diffinitur.

1 Usus est * jus alienis rebus utendi salva rerum substantia, *ut probatur in l. 1. cum glo. in verb. utendi ff. de usufruct.* nam non dixit fruendi, ad differentiam usufr. & ibi not. Diffinit autem aliter usum Arc. *in c. quamvis, de off. deleg. lib. 6.* ubi dicit secundum Augustinum, quod uti, est id quod in usum venerit, referre ad id quod fruendum est, secundum eum, uti, est quæ sunt ad finem ordinata in finem referre, & illicitus usus abusus vel abusio potius nominandus est. Ita definitio ponitur etiam *in l. b. Senten. in princip. in 2. c.* sed non convenit propriè usui, qui servitus dicitur, ideo primam teneas, & eam declara, *ut per gl. & Dd. in l. 1. ff. de usufruct. & per Cyn. C. eod. in rub.*

2 Et scias * quod usus est duplex, sicut etiam est ususfruct. unus scilicet facti & alius juris: *ut not. Bal. & Ang. in l. si vous. ff. de cond. inst.* Ex quo ibi inferunt ad quæstionem ingredientis in monasterium, & reservantis sibi usumfr. videlicet, quod talis ingressus non utatur: quia cum usus sit duplex juris & facti, intelligitur ingrediens seensisse usumfr. facti, qui retinetur conventionibus oculis abbatis. *Et, allegavit extravagantem. Io. 22. quæ incipit ad conditorem.* de qua quæstione *vide per gl. in l. per servum ff. de usu & hab. & anch. ingressi. C. de sacro. Eccles.* Item scias quod verbum uti, spectat ad usuarium, verbum frui, ad usufructuarium capiendo, frui, pro eo quod est juris: *ut est text. in l. 2. in princ. ff. de usu hab.* non autem pro eo quod est perceptio fructuum, *ut dixi supra de usufr. differt à fructu, l. vacca de evict.* Sed jus fruendi utendi spectat ad usumfructum, *ut est text. in l. uti frui, in princip. ff. si usufruct. pet.* patet ex diffinitione etiam usufructus quam supra retuli, quod fallit simpliciter, quando concederetur uni res pleno jure cum clausula ad utendum & fruendum. Nam tunc clausula non continet concessionem: *ut l. donationes in concubinam. §. species. de donat.* nisi adjiciatur, ad utendum & retinendum in vita sua, *ut l. cum hi. §. uni de transact. ita not. Bald. in l. 1. in 2. col. vers. nota quod fructus, l. quando. C. de fruct. & lit. expens. quod not. bene.* Item advertere quandoque quis habet jus utendi fruendi & alter habet facultatem percipiendorum fructuum, *leg. si usufructu ff. de jure dot. & leg. si usufructu. ff. sol. matr. & not. Ioan. Andr. in addit. ad Spec. in rubr. de prob. ad fin.* Et adverte: quia principalis differentia inter usumfructum, & usum est quod servitus ususfructus est plenissima. Nam ad usufructuarium omnes fructus pertinent: *ut l. usufr. legato. ff. de usufr.* Sed ad usuarium illi tantum pertinent regulariter, qui sunt necessarij, *ut inst. de usu, & hab. in prin. & l. plenum. §. 1. eo tit. &c.* Ista tamen verba uti frui, per se sumpta, vel simul, aliter capiuntur apud Theologos, *ut per Aug. lib. 1. de doctrina Christiana, & lib. 10. de Trinit.* & habetur etiam *lib. 1. sentent. c. 2. lib. 22. c. 1. de quo ut ibi.*

Capitur * autem usus multis modis primò pro jure servitutis sicut dictum est & ita loquitur totus titulus, *ff. de usu & habit. & instit eod cum simil.* Secundò capitur quandoque pro usufructu, *ut ex text. gloss. in authen.* 5

de hered. que ab inteſt. defer. §. ſi vero cum aſcendentibus, & in authen. de non elig. Secundo nub. §. 1. & §. proſpeximus. Tertio capitur pro commoditate utendi, cum tamen verè non ſit uſus, *ut l. ſi is, qui binas 50. ff. de uſufruct.*, & *l. ſi alij 42. ff. eod. titul.* Quarto capitur pro eo quod quis pro ſuo uſu habet, vel ſui uſus cauſa paratum eſt, *in lege cenſoria. 203. ff. de verb. ſign. & leg. cum in teſtamento de auro & argen. legato. & per Ang. in l. ex facto. in. 2. ff. de hered. inſtit.* ubi dicit, ea quæ ad uſum noſtrum referimus, ſemper intelliguntur eſſe illico ubi ſumus, niſi aliter appareat. *Allegat. no. in l. ſed non indulta. Cod. in quibus cauſis pign. tac. contra.* Quinto & ultimo capitur pro eo, quod dicitur uſus communis, ſicut eſt conſuetudo, *ut l. 2. C. quæ ſit longa conſuetu. & in capit. 1. in titul. de feu. cogni.* Et propterea dicitur communis uſus loquendi & intelligendi, *de quibus vide plene per Bart. in l. Labeo. ff. de ſupell. leg. & habetur in l. libr. arum, §. quod tamen Caſſius de legat. 3.*

4 Sed ſciendum * eſt, quid contineat in ſe uſus in quantum eſt ſervitus. Dic in genere, ut colligitur de diffinitione, quam ſupra tradidi, & *habetur inſt. de uſu & habit. per totum, & ff. eo per totum & d. l. plenum, §. 1. & l. per ſervum. §. 1. uſque ad finem l. divus. §. 1. eod. tit.*

5 Sed * in ſpecie, quid contineat in ſe uſus domus vel ædium? Dic. *ut l. 1. & 2. ff. de uſu & habit. & Inſt. eo. titul. §. item is qui ædium, & in l. divus §. 1. ubi eſt caſus nota in l. ſi domus & in l. ſi filiuſfa. eo. titul. & in d. l. 2. eſt gloſſ. no. quod not.* quod non poteſt inducere ganeas ſeu meretrices uſufructuarius, vel uſuarius, nec etiam ſcholaris ſocius in domo conducta: ſicut nec vicinus poteſt invita vicina meretricem in domo, *ut notat Guil. de Cur. & Dd. in l. 2. de ſumma Trinit.* Item nec ſocius poteſt tenere concubinam, *ut not. Bal. in l. ſi convenerit, pro ſocio.* nec inimicum ſocij, *arg. l. ſi pendentes, §. 1.* ibi vel contumeliose *de uſufruct.* nec aliquam perſonam, per quam poſſit inferri contumelia ſocio vel domino proprietatis, per illum text. quem bene notat

Quid autem * contineat uſus ar- 6
dium ſeu domus, *vide in l. arboribus. alias l. aquiſſimum. §. ſed ſi ædium, cum ſequent. uſque ad finem de uſufruct.* Item quid contineat uſus habitationis vel habitatio, *a vide l. cum antiquitas & l. habitatio. C. de uſufruct. & inſtitu. de uſu & habita. §. ſed ſicut habitatio. & l. ſi habitatio. ff. eo. tit.* de quo dic, ut plenius dicam in ſequenti ſervitutis ſpecie mixtæ. It. m quid de uſu fundi, *vide in d. l. ſi habitatio. §. ſi uſus. & l. fundi ff. de uſu & habit. & Inſtit. eo in princ.* Item quid de uſu ſervi. *vide Inſt. eod. §. item is ad quem, in l. per ſervum in princ. & l. ſervus & l. ſi ita legat. 16. §. ſervo 3 ff. de uſu & hab.* Item quid de uſu pecoris, *vide in l. plenum. §. ſed ſi pecoris ff. de uſu & habit.* Item quid de uſu boum & armenti & equi, *vide in d. l. plenum, §. ſed ſi boum & §. equitij.* Item quid de uſu aquæ *vide in l. divus Adria. eod.* Item quid de miniſterij uſu & operarum ſervi. *vide in d. l. plenum, §. ſi uſus. & §. operas cum l. ſeq. ff. eo.* de iſtis duobus dicetur in ſequentibus. Hæc de ſervitute uſus, quæ eſt ſecunda ſpecies ſervitutis mixtæ, dixiſſe ſufficiant.

ADDI

ADDITIO.

a *Habitatio.* Ad Alex. *in 1. vol. conſ. 1. in 1. col. & in 2. vol. conſ. 20. per totum.* & Corn. *conſ. 154. in 4. vol.*

CAPUT VI.

De tertia ſpecie virtutis mixtæ, videlicet de ſervitute habitationis.

1 *Habitatio ab uſu in quo differat.*
2 *Si legaverit, & promiſerit quiſpiam alicui habitationem, an proprietatem relinquere videatur.* a
3 *Domus ad habitandum, vel pro ſola habitatione ſi alicui legetur, vel etiam alimenta, quid juris.*
4 *Domus commoditas multis modis legari, vel concedi poteſt.*
5 *Teſtator ſi uxori domus habitationem reliquerit. de qua non liquet, cum plures domos habeat de qua ſenſiſſe videatur.*
6 *Teſtator ſi domus ſuæ habitationem, vel uſumfr. uxori reliquerit, deinde eodem teſtamento eandem domum alteri legaverit, an ex hoc legato uſufr. vel habitatio eidem uxori adempta videatur.*
7 *Teſtator ſi dixerit, relinquo uxori mea habitationem in domo cum filiis ſuis, numquid talis ex tacita defuncti voluntate etiam alimenta habere debeat.*

Diſcemus nunc de alia ſpecie ſervitutis mixtæ quæ eſt ſpecies tertia, & vocatur habitatio. Iſta habitatio eſt jus proprium, & ſpeciale, diverſum ab uſufru, & uſu, *ut eſt text. in l. cum antiquitas. C. de uſufruct. & Inſt. de uſu & habita. §. ſed ſi cum habitatio.* & eſt ſervitus uſufr. & uſus, ut probatur. *Inſt. de uſu & habita. in rub. & in §. fem. & ibi, hæc de ſervitutibus, & in rubr. C. de uſufr.* Nec dicitur ſervitus perſonalis, ſecundum Azo. *in ſumma, C. de uſufruct. verſ. nunc de habitatione videndum eſt.* ſecundum Cyn. *in rubr. C. eo. tit. probatur in l. 1. ff. de ſervi. & not. gl. in l. ſi is qui binas. 50. ff. de uſufr.* Sed propriè dicitur mixta, ut dixi, quæ habetur à re perſonæ, *ut not. glo. in rubr. ff. de ſervit. gloſſ. 2. inſt. eod.* & conſtituitur hæc habitatio, ut uſufruct. in domo, ſecundum Azo. *in ſumma, Cod. de uſufruct.* non tamen eſt uſusfruct. nec uſus, ſed eſt quoddam jus proprium, & ſpeciale, & diverſam habens naturam, *ut dicit text. in d. l. cum antiquitas*, licet in quibuſdam conveniant.

Nam * differt habitatio ab uſufr. in 1
hoc, quia uſusfruct. capitis diminutione perit, & non utendo, *ut l. corruptionem, C. de uſufruct. Inſt. eo §. fin.* Habitatio autem nunquam niſi per ſolam mortem, *ut l. ſi habitatio. in prin. Digeſtis de uſu, & habitat & l. habitatio. C. de uſufruct.* Et eſt ratio: quod habitatio non perditur capitis diminutione: quia eſt ſpecies alimentorum: & in alimentis potius attenditur factum, quam perſonæ conditio, *ut l. legatum. Dig. capi dim.* item quia non perit non utendo. Dic, ratio eſt propter favorem alimentorum, ex quo pars alimenti, ut dixi. Item eſt alia ratio, quia uſusfructus recipit denominationem ab actu, & ab uſu: & ideo per non uſum tollitur: ſed habitatio prout eſt jus, eſt ſervitus, & non recipit denominationem ab actu: ſed ab habitu, & potentia habitandi. Item habitatio recipit magis denominatio-

C nem

nem à persona, secundum Guil. de Cun. & Bald. *in d. l. cum antiquitas.* Sed in hoc concordat usufructus, & habitatio : quia sicut usufructuarius potest alteri locare usumfructuar. *Inst. de usu, & habita. in fi. princ.* ita, & qui habet habitationem, *ut ex text. in d. l. cum antiquitas. Inst. de usu & habitatio. §. sed si cui habitatio.* Item servitus habitationis differt ab usu, seu servitute usus, quia usuarius locare non potest, *ut inst. de usu, & habitatio in fin. princ.* sed ille qui habet habitationem sic, *ut dicit l. cum antiquitas, & Inst. eo. §. sed cui.* & etiam commodare potest, *text. est in l. 1. §. inter commodatum, & ibi Dd. ff. commoda.* Ususfructus autem habitationis significat idē quod habitatio & idem importat unum sicut aliud, ut est casus, *in d. l. cum antiquitas.* & ideo quod de uno dicitur, de alio dictum esse intelligatur.

2 Sed nunquid legando, vel promittendo quis habitationem, videatur relinquere proprietatem? Dic secundum glos. *in d. l. cum antiquitas*, quod si legans vel promittens erat solitus domum suam vocare habitationem, sicut sunt quidam qui fundum appellant possessionem, respiciendo potius ad proprietatem, quam ad nudam possessionem: *ut l. interdum. 78. de verbor. sign.* Nam tunc proprietatem videtur legasse, vel promisisse, alias non prout ibi dicit Bart. esse menti tenendum. Vel dic secundum Bald. & Dd. ibi. Aut vocabulum attributur toti rei, verbi gratia testator dicit, lego habitationem meam, & consignat domum, & tunc videtur legata proprietas. Aut non attribuitur hoc vocabulum toti rei, sed cuidam juri in re: ut quia dixit, habitationem talis domus, tunc non videtur legata proprietas, *alleg. l. Seia. §. Caio Seio. 2. de fun. inst. & l concubin. §. qui quatuor. de leg. 3. & idem habetur per glo. Bart. & Dd. in leg. 1. ff. commoda.*

3 Quid * aut si legetur domus ad habitandum vel pro sua habitatione, vel alimenta? a vide plenè per Bar. *in l. donationes in concubinam. §. species de donatio. & per glo. Bart. & Dd. in leg. cum hi §. fi. de transactio. & in l. si mulier. C. de jur. dot. & per Flor. in l. Proculus, & in l. si quis ita legaverit. ce usufruct.*

4 Ex * prædictis omnibus collige, quod commoditas potest multis modis legari, vel concedi. Primò quando relinquitur ususfructus domus, & tunc idem quod in aliis rebus, in quibus relinquitur ususfructus. Secundò relinquitur aliquando usus domus. Et quid in hoc contineatur, dixi supra, *in materia servitutis usus in fine.*

5 Et * adde quod si testator relinquit uxori habitationem domus, de qua non appareat. Dic quod si habet unam in domicilio, aliam extra, in dubio videtur sensisse de illa, quæ est in domicilio, ut probatur, *in l. qua conditio. 39. §. 1. ff. de condit. & demonst.* & ita tenet Bald. & Imol. *in l. si domus de legat. 1. in princ.* Et si plures essent in domicilio, electio esset hæredis, *ut d. l. si domus in princ.* Tertiò solet relinqui habitatio talis domus, quam habeo in tali loco, & tunc non venit dominium sed commoditas, quæ est jus separatum ab usu, & ab usufructu, *l. cum antiquitas. C. de usufr.* nisi ex communi usu loquendi legantis aliud appareret, *ut supra dixi.* Item in tali legato habitationis non veniret hortus, licet aditum ad illum haberet per illam domum, *ut est text. in l. Olympico. ff. de serv. urban. prad.* Et ibi hoc notant Dd. quod intelligit ibi Flor. nisi judicaretur domum accedere, *ut l. prædiis, de leg 5. §. penult.*

Et adde quod dicam in versic. dubitari potest. Quartò nonnunquam relinquitur habitatio, quàm quis habet in tali loco, vel dicitur, relinquo habitationem meam : & tunc venit proprietas, *secundum Guliel. Bal. & Dd. in d. l. cum antiquitas.* Et propterea sit cautus testator vel notarius, quomodo loquatur. Quintò quandóque relinquitur ususfructus habitationis, & tunc idem est, ac si relinquatur habitatio talis domus, & tunc non est propriè ususfruct. *casus est in dd. cum antiquitas, &c.* Sextò sæpe relinquitur domus ad habitandum, vel pro sua habitatione, & tunc dic per Bart. *in l. libertis. de alimen. & cibar. legat. & in aliis locis, de quibus supra.* Septimò & ultimò relinquitur aliquando domus b in *b* gaudimentum, & de hoc dic ut dixi in materia ususfructus.

6 Sed * contra prædicta dubitari potest. Quidam reliquit uxori habitationem vel usumfructum domus suæ : deinde legavit in eodem testamento eandem domum alteri, an per istud legatum videatur adeptus ususfructus uxori vel habitatio? Dicas quod non, casus est no. *in l. Sempronio. in princ. de usufr. legat.* & ibi probatur, quod legato generali ususfructus vel habitationis non derogatur per legatum speciale ipsius rei, & dicit ibi Bart. quod judicio suo ille tex. non est alibi. Idem tenet Ludov. Ponta *in suo singulari. 461.* quod incipit, an legato generali, qui allegat etiam ad hoc legem, *si alij in prin. 40. tit. quod. nor.*

7 Item * dubitari potest, quid si testator ita dixit, Relinquo uxori meæ habitationem in domo cum filiis suis, *juxta l. si mulieri cum liberis. de usufr. accresc.* an ista debeat habere alimenta ex tacita voluntate defuncti, quæ in obsequio filiorum esse debet? *ut l. sed si hoc 62. §. ff. si. de cond. & demonst.* ergo debet ab eis ali : etiam proposito, quod esset alia quam mater: puta amica, quia hoc est in recompensationem laboris, *ut l. Seio de an. leg. 1. in rebus. §. antepen. ff. commod. & l. idemque. §. Labeo. ff. manda. & l. quoniam liberi. C. de testi.* secundum Bald. *qui ita not. in l. fin. in 2. colum. in prin. de indi. viduitate.* Postremo scias quod ille qui habet habitationem, dicitur possidere etiam si non habeat aditum ex publico, *l. si duo, §. ceterum, ff. uti poss.* Et ita hoc not. Bart. per illum tex. qui dicit, quod sæpe contingit, quod testator relinquit uxori habitationem certæ partis domus etiam dicit quod illam partem possideat etiamsi non habeat aditum ex publico, quod est notabile.

ADDITIO.

a *Alimenta.* Utrum alimenta debeant præstari de fructibus, an vero de proprietate, *vide Alex. cons. 100. in ult. col. in 1. vol.* Et utrum ille cui debent præstari alimenta in domo hæredum debeat operari ad commodum hæredum, & quomodo intelligatur talis dispositio, *Ale. in cons. 1. in 1. col. in 4. vol. & in 1. vol. cons. 100. in 1. col.* per totum, ubi concludit, quod debet præstare servitia in domo, secundum qualitatem suæ personæ.

b *Domus.* Adde Corneum, *in 2. vol. cons. 244. incip. videtur prima.* & domus sumitur in jure variis modis, *in cons. 55. in 2. volum.* Et Alexand. *in cons. 48. in ult. col. in fin.*

CAPUT VII.

De servitute ministerij, seu operarum, an sit realis vel personalis.

1 *Quoddam quid est, quod in facto consistit.*

2 *Opera, seu ministerium servorum qualiter, & in quibus constituatur: & qualiter restituatur, & amittatur, remissivè.*

TRia servitutum genera esse diximus, de quibus hactenus tractatum est. Quidam tamen dixerunt aliud genus servitutum reperiri, scilicet ministerium, sive opera servorum, de qua dubitatur utrum sit realis, vel personalis, & dicit Cyn. *in rubr. de usufr.* quosdam tenere, quod sit realis: quia personalis servitus non transmittitur ad alium, *ut ff. de usufruct. legat. l. 2. ergo &c.* Alij dicunt, quod est personalis: nam servitutes reales sunt perpetuæ, *ut ff. de censibus, l. forma.* sed servitus illa non est perpetua, sed mortuo servo extinguitur: ergo, &c. Dicit Petr. de Bellapertica, *in dict. rub. usufruct.* ut ibi refert Cyn. si volumus tenere, quod sit servitus, turpis est tenere quod sit realis, sed tamen ipse credit quod non sit servitus: sed est potius quædam modificatio, quam dominus compellitur pati, ut servitutem in servo, tamen non est servitus, & hoc dixit lex: nam in libero homine nulla servitus cadit, *de cond. & demonst. l. Titio, 71. §. Titio centum, 2.* & tamen ministerium liberi hominis potest legari, ut *leg. 3. de usufructuar. leg. ap.* & videtur innui de operis servorum, *legat. 1.* ubi dicitur. 1

Quod est * quoddam quid, quod in facto consistit, unde non est propriè servitus secundum eum, & ita voluit in effectu glo. *in l. si is qui binas 30. de usufr.* & ita tenet Cyn. & Bald. communiter Dd. *in d. rubr. C. de usufruct.* qui dicunt, quod est potius quædam obligatio personalis, seu jus personale: & ideo contra impedientem non datur actio confessoria, sed actio personalis & injuriarum, argument. *l. qui pendentem, de action. empt.*

Et de hac materia, * scilicet qualiter ministerium, sive opera servorum constituantur, & in quibus, & qualiter restituantur, vide plene per Azor. *C. de usufr. in summ. in ult. col. vers. sequitur videre de ministerio, usque ad fin. ubi vide.* qui clarè loquitur. Dicitur etiam quod aliud genus servitutis reperitur, quæ debetur à persona rei: ut puta, relinquo Titio centum, ut à monumento meo non recedat, *l. Titio 71. §. Titio centum, ff. de condit. & demonstr. & not. glo. in rubr. de servit. & glo. 1. Inst. de serv. in princ.* Sed illa non est propriè servitus, prout capitur in materia nostra: & ideo istam præcedentem non connumerari inter genera servitutum, &c. 2

CAPUT VIII.

De quibusdam obligationibus, an illæ dicantur servitutes.

1 *Si constituat quispiam mihi, quod in fundo suo omni anno unum frumenti stariun recipiam, vel unum pomum in viridario, an hujusmodi servitutes dicantur.*

2 *Si*

2 *Si promiseris quispiam mihi servitutem pecoris appellendi ad fontes, causa agri mei stercorandi, an hoc servitus esse dicatur.*

3 *Si promiserit quispiam alicui servitutem de coquendo panem in furno suo pro tota ejus familia, an hoc etiam servitus dicatur.*

4 *Si promiserit aliquis alicui, quod per pontem suum sive gabella transire posset, sicuti promisere Venetis Placentinis, an hoc servitus dicatur.*

5 *Pedagium colligere, an servitus debita colligendi existat.*

HIc videndum est de quibusdam, ut promissimus, obligationibus, an sint servitutes.

Et primò, si * aliquis constituat mihi, quod in fundo suo recipiam omni anno unum starium frumenti: vel quod pomum percipiam in viridario suo. Et Petr. de Bellaper. rub. *Cod. de usufruct.* dicit, quod est servitus innominata, ex qua oritur contra tertium impedientem actio confessoria, ut *l. Mela. §. fin. de alimen. & cib. lega.* & idem tenet Bald. in *l. si plures in 4. col. C. de condi. inser.* Sed idem Bart. *in d. rub.* tenet, quod non sit servitus, sed obligatio personalis: & melius, de quo dic, ut ibi plene, & per Cyn. & conclude, *ut dixi supra in illa quæst.* quomodo cognoscatur, an servitutes sint reales & prædiales, in tertio casu principali, ubi plenius hoc declaravi. 1

Secundò, quid * si promisisti mihi servitutem pecoris appellendi ad fontes causa agri mei stercorandi, an sit servitus? Glo. dicit quod non *l. pecoris. ff. de servit. prad. rust.* Bald. contra in *d. l. si plures. in 3. col.* de hoc dic, ut Dd. *in d. l. pecoris. & in l. ut pomum de servit. & in l. Mela. §. fi. de alimen. & cib. & dixi in d. 3. casu principali.* 2

Tertiò, quid * si aliquis promisit servitutem de coquendo panem in furno pro tota familia? Et Cyn. tenet, quod non sit servitus: quia non concernit res necessarias: & ideo vendito per ipsum furno, emptor non tenebitur me pati, quia servitutes sunt inductæ propter necessitatem rerum: sed furnus non indiget pane, ut ibi decoquatur, & male dicit secundum Bal. *in d. l. si plures. in 4. col. de condit. inser.* quia secundum eum est servitus, quæ debetur à re personæ: sicut est illa, quod possim de agro tuo recipere millesimam fructuum, vel unum corbem, & dic secundum Per. quod est servitus innominata, quia genera servitutum multo pluta sunt, quam quæ specialiter enumerata sunt, & nominata, *l. 3. §. genera de acquiren. possess.* Ego credo, quòd possit dici servitus usus, ex quo est ad necessitatem familiæ introducta: per ea quæ dixi in quæstio. quomodo cognoscatur servitus realis, & adde quod statim dicam in sequenti divisione servitutum. 3

Quartò, quid * si promisisti, quod per pontem tuum possim transire sine gabella? sicut dicitur quod Veneti concesserunt Placentinis transitum per quendam pontem, qui tunc possidebatur per Venetos, absque solutione alicujus vectigalis, de hac quæstione vide per Bald. *in d. l. si plures, C. de conditio. inser. in 4. col. vers. item servitus est, si per pontem tuum, dic, ut ibi.* 4

Quintò, utrum * colligere pedagium, sit servitus debita colligendi? Dic: quod non: quia servitutis nostræ est pati, non exigere, *ut l. queries 15. §. 1. ff. de servit.* Sed est quædam jurisdictio ordinaria conscripto loco: & 5

ideo ponte destructo sine spe restitut. non possent exigi vectigalia à transeuntibus, nisi locus, ubi erat pons, de novo sit refectus : quia locis in quo erat jurisdictio limitata, id est pons, in rerum natura desinit esse & omnia loca naturalia sunt libera transeuntibus, *ff. quemad. ser. amit. l. si locus, §. fin.* Si autem in loco veteri reficiatur pons tunc vectigal ipso jure revocatur, sive restituitur in integrum, *ut d. l. si locus. ut not. Bal. singulariter in d. l. si plures. in 3. Col. versi. vide dubitari. C. de condit. insert. quod est. no.* Explicita est prima generalis divisio servitutum, cum his quæ ad eam pertinere visa sunt : nunc de reliquis dicemus.

CAPUT IX.

De Servitutibus nominatis & innominatis.

1 *Servitutes urbanæ & rusticæ quæ dicantur.*
2 *Servitutes innominatæ quænam sint.*
3 *Servitutes nominatæ quæ appellentur.*

1 SEcunda divisio servitutum est : Nam quædam servitutes sunt nominatæ : quædam innominatæ, *ut notat. gl. in l. penult. §. pred. de servit. rust. prædio. & ibi per Cyn. & Bal. & Dd. rubr. C. de usufr. & per Bal. in d. l. si plures in 3. colum.*

Et dic, quod * servitutes urbanæ nominatæ sunt illæ quæ ponuntur in *l. 1. in princ. de servit. urbano. prad.* innominatæ vero sunt illæ rusticæ, quæ ponuntur *in l. 1. §. in pred. 1. ff. de serv. præst. rust.* Et nominatæ dicuntur secundum Paul. de Castr. *in l. 1. proxime alleg.* quia sunt nomina juris, ut iter, actus, via, aquæ ductus & similia, sed innominatæ ideo dicuntur, quia illa sunt nomina actus, non nomina propria, sicut sunt aquæ haustus, pecoris ad aquam compulsus, jus pascendi, calcem coquendi, & arenam fodiendi : de quibus fit mentio *in d. §. in prædiis.* Denominantur ergo istæ servitutes ab ipso actu utendi sicut videmus quod quædam sunt maleficia nominata ut furtum falsum, & similia, quæ sunt nomina juris.

Quædam innominata, quæ non nominantur : quia denominantur ab ipso actu, ut percutere, vulnerare : qui actus possunt fieri cum dolo & sine dolo. Primo casu sunt maleficia, secundo non : sed prima non possunt fieri sine dolo, *ut not. Bart. in l. 1. §. 1. ff. si quis testa. liber. esse juss. fue. & l. 1. in pr. ver. venio ad tertiam partem ad Turpil.* ubi hæc etiam infert ad quædam alia. Sed licet illa sint in se vera, tamen videtur quod illæ servitutes *de quib. in d. §. in pred.* possunt dici nominatæ, tum quia habent nomen proprium, & elegans, sicut aliæ nominatæ *juxta no. in l. juriscons. in pr ff. de pact.* tum quia videntur esse nomina juris, & nominari à jure, non ab actu, sicut est aquæ ductus, quæ videntur esse ita nominata, sicut aquæ ductus. Item jus pascendi, calcis coquendæ, & arenæ fodiendæ : nam illa nomina referuntur ad jus, non ad factum. Tamen denique dicit Jurisconsultus *in d. l. 1. §. in pred. de serv. rustic. prad.* quod in servitutibus rustic. prædi. sunt computanda aquæ haustus, &c. quasi dicat, istæ sunt servitutes, quæ ita nuncupantur sicut & aliæ, idem probatur. Instit. *de serv. §. inter rust.* Et ideo posset forte dici, quod illæ, *de quib. in d. §. in prad.* possent dici, nominatæ : sed illæ quæ non reperiuntur habere nomen proprium, sicut est, quando constituitur aliquid quo possit fieri in prædio

prædia, quod de jure non possis facere fenestram in muro communi, vel cum non possis id quod de jure posses : ut puta promittis non facere fenestram in fundo tuo proprio, *juxta l. quoties is in prin. ff. de serv.* & similes sunt innominatæ.

3 Illæ verò, quæ reperiuntur habere nomen * proprium, à jure inventum, *sicut est in l. 1. & 2. de serv. rustic. pred.* dicuntur esse nominatæ per notata, *in l. jurisgen. in pr. ff. de pact.* dicit etiam Petr. Cyn. *in rubr. C. de usufr.* quod nominatæ servitutes non sunt plures, sed benè plures sunt innominatæ. Quòd si aliquis concedat mihi, ut in fundo suo recipiam omni anno unum starium frumenti, vel unum modium bladi, vel quod pomum ex viridario tuo percipiam : istæ tamen servitutes similes constitui possunt, *ut l. ut pomum. 8 ff. de ser. l. pecoris, & l. ergo de serv. rust. pred.* Et dici possunt servitutes personales innominatæ. Sed in hoc ego aliter dixi supra, *in versic. hic videndum est juxta vers. quid si aliquis præmisit servitutem ei supra in materia servitutis realis.* Et ideo teneas id quod ibi conclusum est.

CAPUT X.

De Servitutibus dividuis, & individuis.

1 *Servitus ususfructus dividua est, cæteræ autem individuæ.*
2 *Ea quæ facilè sunt, divisionem non recipiunt.*

TErtia divisio servitutum hæc est, Nam quædam sunt dividuæ, quædam individuæ : * nam servitus ususfructus est dividua, & cæteræ servitutes sunt inividuæ, *ut est text. in l. 1. §. si ususfructus, 5. ff. ad leg. Falcidiam, & in l. stipulationes non dividuntur in pr. ff. de verb. oblig.* Et quæ sit ratio differentiæ, dic quod est ista secundum Doctores in dictis juribus : quia tantam utilitatem affert ususfruct. respectu partis, quantam totum respectu totius : quod non est in aliis servitutibus. Nam ususfructus consistit in commodo fructuum qui percipiuntur, ut si percipiuntur decem corbes frumenti, vel fœni, tantam utilitatem habeo de uno corbe respectu unius, quantam de decem respectu decem. Sed aliæ servitutes tam reales, quam personales consistunt in commodo necessitatis : nam prædiales debentur juxta necessitatem, *ut l. pecoris cum l. sequen. de serv. rustic. prædio.* & personalis, cum usus debetur secundum necessitatem personæ, *ut l. plenum, ff. de usu. & habitatione.* Necessitas autem est indivisibilis. Nam si ad sustentationem unius necessarij sunt omni die duo panes, non habendo nisi unum continuò : non haberet tantam utilitatem ex illo respectu duorum : quoniam ex duobus subsistentatetur, & viveret in solidum : sed ex illo sustentatetur, quia non potest pro parte vivere, pro patre mori, & hæc est ratio, *l. usus pars ff. de usu, & habita.* Alia ratio assignata per Alber. de Ros. *in d. l. 1. §. si usufr. ad legem Falcid. inter usumfr. & usum, quia ususfruct. ab initio ff. de usufruct.* Unde sicut dominium potest dividi, & ita ususfructus, sed usus plus habet facti quam juris, & ideo pars in eo venire non potest, *d. l. usus pars.*

Ea enim quæ sunt facti, non recipiunt divisionem, *ut l. si is qui quadraginta 80. §. quadam 1. ad leg. Falcid.* 2

CAPUT

CAPUT XI.

De Serviturtibus urbanis, & rusticis, & quæ dicantur etiam servitutes urbanæ.

1 *Servitutes urbanæ, & rusticæ quare dicantur.*
2 *Prædia urbana vel rustica quæ nominentur.*
3 *Stabulum an prædium urbanum dicatur.*
4 *Horreum an prædium urbanum vel rusticum appelletur.*
5 *Horreum an prædium urbanum denominetur.*
6 *Campana an prædium urbanum vocetur.*
7 *Navis an prædium urbanum existat.*
8 *Molendinum an prædium urbanum sit.*
9 *Area an prædium urbanum dici possit.*
10 *Servitus urbana qualis sit, & quomodo noscatur.*
11 *Si habeam jus eundi per fundum tuum ad domum meam, an hoc servitus esse dicatur.*

QUatta divisio principalis servitutum est.

1 Quædam enim sunt servitutes urbanæ: quædam rusticæ, *ut probatur in tit. de serv. rust. prædio. & communia prædio. tam rust. & Inst. de serv. in princ. & § urbanorum cum simul* & dicuntur urbanæ, & rusticæ, quia non possunt esse sine prædio urbano rustico, *tex. est in l. communia præd. & Inst. de serv. § inter rusticorum, versic. ideo autem, quod intellige, ut not. per gloss. & Dd. in dict. leg. 1.*

2 Quæ autem * dicuntur urbana prædia, vel rustica? Dic, urbana dicuntur omnia ædificia habitandi causa facta, ubicunque sint sive in civitate, sive in villa: quia urbanum prædium locus non facit, sed materia, *text. est in l. urbana prædia de ver. sig. & not. gl. in l. eo. jure, § stabula in quibus caus. pign. vel hypoth. tacit. contrah.* Rustica autem prædia sunt, quæ fructuum percipiendorum causa fiunt, *ut probatur in d. § stabula*, ita notat Azo. in summa, *Cod. de serv. § 1.*

3 Sed quid de stabulo? * Si est junctum domui, & sic gratia habitandi est prædium urbanum, *ut d.l. urbana*, alias diceretur rusticum, *text. est cum gl. in d. l. stabula.*

4 Quid de horreo? * Dic, sic plurimum in reditu est, puta, quia in eo sunt vites, oliveta, vel in eo seminatur frumentum, vel nascuntur fructus venales, & tunc dicitur rusticum prædium, etiamsi sit in civitate, secus si esset sicut est viridarium, & fructus non vendantur, *ut probatur in d. l. urbana prædia. de verb. sign.*

5 Quid de horreo? Dic esse prædia urba. *ut l. si borreum cum seq. in quibus caus. pign. vel hypoth. tac. contrah.*

6 Quid de campana? * dic quod si est destinata ad usum hominis esse prædium urbanum, ut in ea quis non posset capi pro debito civili sicut in domo non posset, *l. plerique de in jure vocan.* quia tunc venit appellatione domus. Si autem est destinata ad alium usum, puta bonum, vel pecorum tunc est rusticum prædium, & tunc posset in ea capi, *ut probatur c. 2. si duo fratres in titul. de duob. Fratribus, de novo bon. investi. & not. Ludov. Roma. in l. 1. §. domini. ad Syl.* quod ego intelligo nisi esset juncta domui, vel esset campanea in qua ab una parte esset domus, ab alia stabulum, *per text. cum gloss. in d. l. eo jure, §. stabula. in qui. ea. pig. tac. contrah.*

7 Quid de * navi? Videtur quod magis urbano, quam rustico prædio comparetur, *argum. l. 1 § si quis de navi de vi, & vi arma.* secundum Bald. *in l. certi juris in 3. colum. C. loca.* & hoc videtur probari. *in l. pen. §. fina. de his qui deiect. vel effud.* licet non sit propriè domus quæ consistit ex solo tecto, & pariete, *ut l. eum qui ædes de usucap.* de quo vide per Ludo. Pontanum, *in a d. §. Domini.* Quid de molendino? *a* Dic potius, quod est prædium rusticum, quam urbanum.

8 Idem in * fundo rutali, secundum Bal. *in d. l. certi juris, in 3. col.* quod intellige, nisi conjunctum domui, *per no. in d. §. stabula.* vel nisi in molendino habitaretur, sicut multi faciunt.

9 Quid de * area? Dic, si est causa fructuum comparatum, in quo frumentum excutitur: tunc rusticum prædium reputatur, *l. ult. § ult. C. de serv.* sed si esset area, quæ propriè curtis, seu curia appellatur, quæ sit in domo, vel domui conjuncta, credo, quod urbanum prædium dici posset, ex qua pars domus reputatur urbana, pro quo facit quod not. Azo. *in summa, C. de serv. §. 1.*

10 Sed quomodo * cognoscetur quæ sit servitus urbana? Dic ex qualitate prædii cui servitus debetur, non ex qualitate ejus quod servitutem debet. Nam talis est servitus, quale est prædium cui debetur: quoniam servitus denominatur à prædio dominante, cui debetur à digniori, *ut probatur in l. 1. §. area. & ibi hoc not. gloss. Dyn. & Ange. & Dd. de serv. rust. præd. & Alberic. de Ros. in l. de pupillo, §. & belle. de no. ope. nun. l. qui viam, eo tit. 1.* & Paul. de Castr. *in l. 1. communia præd.* & habetur per Dd. *in § æquæ Instit. de act.* Sed urbanæ servitutes sunt, quæ prædiis debentur urbanis: rusticæ, quæ debentur prædiis rusticis. Nam ad hoc, ut sit servitus urbana, necessarium est, quod sit prædium urbanum, cui debetur servitus, & quod ei debetur, ut urbano. Si enim iter, vel via, quæ rusticæ servitutes sunt, *ut l. 1. de ser. rustic. præd.* debentur domui: tamen quia deberi possunt, non intuitu ædificii, sed soli, nihilominus rusticæ servitutes dicerentur, *arg. de ser. ru. præ. l. certo genere.* similiter dicendum est in rustica servitute. Nam & illa ideo tantum dicitur rustica, quia debetur rustico prædio: non intuitu ædificii alicujus, *ut probatur in l. 1. de serv. urba. prad.* ubi dicitur, quod stillicidium avertendi in tectum, vel in aream vicini, servitus urbana est: & quandoque potest esse, quod area sit prædium rusticum in villa, vel in urbe, *ut dixi in versic. quid de area.* Sed tamen quia urbanum prædium, cui servitur, dicitur urbana servitus. Exemplum, est ædificium gratia fructuum percipiendorum, & ei urbana servitus debetur, vel ut ipsum liceat altius tollere, vel objecere parieti vicini, vel ut cloaca, habeatur per vicini domum, quam aquæ fundi mei rustici accedant: dicetur servitus rustica, *de serv. rust. prad. l. 2. & not. Azo. in summa C. de serv. §. 1.*

11 Sed * quid si habeo jus eundi per fundum tuum ad domum meam, an tunc dicetur servitus urbana? *b* Et videtur, quod sic, per prædicta. *Nico. de Ma. in §. æquæ. Inst. de act.* tenuit contrarium, scilicet quod sit rustica servitus, quia debetur à solo tuo, meo: secus dicit ipse, si debeatur superficiei domus meæ, & sic ædificio.

quia tunc benediceretur urbana, *allegat. l. ergo, cum seq. de ser. rust. prad. l. servitus in solo, quæ est l. 2. de ser. rust. generali.* Ego autem in hoc sic puto esse dicendum: aut habeo jus eundi per fundum tuum in domum meam, quantùm ad superficiem, aut quantum ad solum seu aream, aut simpliciter ad domum meam. Primo casu non habet dubium, quod est dicenda servitus urbana. Secundo casu, quantum ad solum seu aream tantum, & tunc aut est area gratia fructuum, *juxta l. fi. §. fi. C. de ser.* puta quia promisisti, quod venire possem cum plaustro ad aream meam per fundum tuum? & tunc quia talis area dicitur esse prædium rusticum, ut dixi supra, *in versic. quid de area*, & tunc erit servitus rustica. Aut est area, seu curia, nec gratia fructuum sed animalium, sicut est curia animalium, anserum, & simil. & puto, quod etiam judicari debeat servitus rustica: quia talis curia dicitur potiùs rusticum, quam urbanum, etiamsi esset in civitate, per ea quæ dicta sunt supra, & his duobus casibus potest procedere, quod dixit Nicol. de ima. Aut est area seu solum non gratia fructuum, vel animalium, sed pro usu domus: ut quia per eam iter ad superficiem, sicut communiter sunt curiæ in civitatibus, tunc teneo, quod sit servitus urbana, quia talis curia, seu area debet dici urbanum prædium, ut dixi supra *in vers. qui de area.* Tertio principali, quando simpliciter habeo jus eundi per fundum tuum ad domum meam, & tunc teneo indistinctè, quod sit dicenda servitus urbana, ex quo debetur domui, & sic fundo urbano, per ea, quæ sunt supra dicta.

ADDITIO.

a *Molend.* Quæ sit ratio statutorum disponentium, quod molendina non possint fieri nisi dimissa certa distantia inter unum, & aliud Alex. *consil. 12. in 2. col.* ubi ponit de mensuratione fienda hoc casu, an per rectum, vel quomodo, & ex quo flumine, licitè possit trahi aqua ad molendina, vide Corn. *consil. 2. n. 248. in 4. col.*

b *Servitus.* Adde Alexan. *consil. 176. in 2. vol. Et in consil. 142. in 1. colum.* Et quomodo jus servitutis acquiratur, *cons. 115. & cons. 27. in 3. colum. in pr. & in §. & est ratio.*

CAPUT XII.

De servitutibus realibus, & prædialibus, & in quo simul conveniant, & quæ sit earum natura.

1 *Natura omnium servitutum quænam sit.*
2 *Aqua cadens in curte tua naturaliter, si per se ad curtem meam currat, an licitum sit mihi aliquid facere per quod decursus impediatur.*
3 *Promittens solam patientiam, aut per alia verba servitutem constituere, sed personaliter se obligare.*
4 *Servitus in bonis nostris non est, nec extra bona.*
5 *Servitus nunquid locari possit.*

CIrca istas servitutes urbanas, & rusticas, quæ reales sunt, & prædiales appellantur, ut sæpè dictum est, aliqua videamus, quæ ipsis simul conveniunt,

veniunt, & communia sunt postea de his tantum hoc libro dicemus, quæ urbanas servitutes contingunt.

1 Et primo * videamus, quæ sit harum servitutum natura. Et dic, quod in hoc est, ut quis aliquid patiatur, puta quod possim mittere tignum in parietem vicini, aut ut aliquid non faciat, puta altius non tollat: *ut est casus in l. quoties 16. § 1. ff. de servit. & probatur in l. 1. fin. de aqua plu. arc. & in l. testamento alias incipit, potest, communia prad.* non autem est ea natura, ut aliquid faciat quis, ut veluti viridaria colat, aut amœniorem prospectum præstet *ut est text. in l. quoties, §. fin.* Fallit hoc in servitutibus oneris debendi: *ut l. eum debere columnam de servit. urb. prad. de qua vide per Flor. & Dd. in l. quoties, & plene per Bart. in l. 2. §. apud Labeonem, de aqua. plu. arc.* Item ea est natura harum servitutum realium, ut si interfit vicinorum, qui servitutem sibi deberi volunt, alias si nec hominum, nec spectat, interest: servitutes non valere veluti ne per fundum tuum eas, aut ibi constituas: & ideo si mihi concedas jus tibi non esse in fundo tuo uti frui nil agitur, aliter si concedas mihi jus tibi non esse in fundo tuo aquam quærere minuendæ aquæ meæ causa: *est text. in d. l. quoties, in princip. &* ideo si vendo tibi domum cum pacto, ut non possis ibi exercere tales artes, si ex hoc consequor aliquam utilitatem, quia in alia mihi remanente similem autem exercebam, valet pactum: alias secus. Non valebit ergo talis conventio tanquam servitus, cum non sit prædium dominans: licet valeat talis conventio, ut obligeris tu & hæredes tui: *ut not. Bartol. in l. venditor. communia prædior.* Et eodem modo, si convenisti mecum ut non possis facere fenestram in tuo pariete per quam possis inspicere me in arte mea, vel in camera: valet ita conventio, si mea interest propter honestatem: quia non possum libere uti domo mea, cum homines nolint in omnibus videri, & iste casus poterit quotidie contingere secundum Paul. *in d. l. quoties*, Sed si intervenisset conventio, licitum est facere in suo, dummodo non tangeret ex alieno: licet ex hoc alienum incommodaretur, *ut l. altius, Codic. de servit.* ad quod dicam infra, de servit. altius non tollend. Ex hoc sequitur.

Quod * si aqua cadens in curte tua 2
naturaliter, & per se currit ad curtem meam licitum est mihi aliquid facere per quod impediatur fluvius seu decursus aquæ, & remaneat in tua curte *argum. optimum in l. 1. §. sunt qui putant, 6. ff. ne quid in flumine publ.* dummodo nihil tangam de tuo, facit quod not. *de damno infect. l. Proculus, secundum Paulum de Castr. ita not. in d. l. quoties 15. in princ. de servit. quod est not.* Quod autem dixi, quod non est servitus vel conventio, nisi interfit, procedit quando continet non fieri, *in d. l. quoties*, secus si continet fieri, videlicet ut possim aliquid facere in tuo, nam tunc valet: licet tunc sit mihi inutile: *ut l. ti fundo ff. de servit.* Et est ratio, quia saltem aliquid consequor penes me: & sic possum habere rem, licet mihi non sit utilis, *ut dixit text.* & ratio rationis, potest interesse mea in futurum habere: puta ducere aquam per fundum meum, alias secus, secundum Odofred. & Floren. ibi. Item dixi, quod natura servitutis est pari: non credas, quod per solam patientiam servitus constituatur.

Nam * ille non promittit solam patientiam, aut per alia verba promittit servitutem, non videtur servitutem constituere, sed personaliter obbgare, *ut est text. cum gl. in d. l. si sub una* 136. *§. 1. ff. de verb. ubi Bald. in c.* 1. *§. si quis de in §. colum. in princ. in 1it. de controvers. investit.* Item tertia natura servitutis est, ut hujus juris servituris nulla sit vacua traditio, sed patientia de utendo habetur loco traditionis, *text. est in l. quoties* 20 *de servitut. & pro hoc l.* 3. *§. dare de usufruct. de quo plenius dicam infra in quinta quæstione principali*, quomodo & qualiter servitus constituatur, & ex hoc potest colligi, quod dicatur tradita possessio vacua licet res debeat alteri servitutem prædialem, *ut probatur in l. Mævius §. fundo, de legat.* 2. & ibi hoc not. Bart. & Dd. nam dicitur in §. præcedenti, hæredem non liberari, nisi tradat vacuam possessionem, *& in d. l. si fundo*, dicitur liberari licet tradiderit fundum alteri servientem quod not. pro illis qui tenentur vacuam possessionem tradere: *ut l.* 2. *§.* 1. *de actio empt. & l.* 2. *Cod. unde vi.* Item si promisissent tradere vacuam & liberam possessionem: quia tunc non liberaretur, si traderet tem alteri servientem, quod est not. Item quarta natura est, ut in stipula-
2 tione vel servituris promissione *a* veniat jus & factum: jus, in quantum debuit servitutem constituere: factum: in quantum patientia debet præstari, *ut d. l.* 2. *§. dare de usufruct. & not. Bart. in d. l.* 2. *§.* 1. *de verb. oblig. & not. in l. corruptionem Codic. de usufruct. & vide Bartol. in leg. stipulat. ista*, *§. si quis ita de verborum obligat.* Item quinta est natura servitutum realium, ut secundum indigentiam prædii dominantis constituatur. *text. est in l. ergo*, *§. fin. cum sequn. de servit. rustic. prædior. & not. per gloss & Dd. in l. ut pomum de servi.* sed servitus usus secundum indigentiam personæ cui debetur: *ut institut. de usu & habitat. §.* 2. *& l. plenum §* 1. *ff. eodem & notat. Bart. in l.* 4. *§. Caro. in qua 1ta quæstione principali de verbor. obligat.* Servitus autem ususfructus non est secundum indigentiam tei, vel personæ: imo ejus naturæ, ut omnes fructus spectent ad usufructuarium, *text. est in l. usufruct. leg. in princ. de usufruct.* Item sexta natura est, quia servitus possideri non potest, sed intelligitur possessionem earum habere qui ædes possidet, *ut est text. in l. si ædes mea* 31. *§. fin. de servit. urbanor. prædio. de qua vide plene per Cyn. in l.* 2. *C. de servi. & plenissime per Bald.*

Item * septima natura, quia servitus non est in bonis nostris, nec extra bona *l.* 1. *de usufruct. legat. & ibi hoc declaratur per gloss. & Dd. & habetur per gloss. in l. si his §. fin. ff. de pignor. & per gloss. Institut. de rerum divis. in princ. in versic. habetur.* Item octava est natura servitutis, quia servitutes seu servitutum jura non sunt substantia, sed qualitates prædiorum & insunt prædiis: sicut jurisdictio dicitur esse qualitas territorii, *C. ubi & apud quem l. final. & ineſt territorio, ut ibi not. & hoc vult Bald. in l. data opera, in* 16. *colum. versic. sed numquid jura sint substantia vel qualitates. C. qui accus. non poss. & dicit Hor. in l. pecorii de servit. rustic. prædior.* quod servitus est in fundo, sicut forma accidentalis, & sicut qualitas est materia. Item nona, quia servitus seu jura prædiorum urbanorum non possunt pignori dari, nec convenire potest, ut hypothecæ sint. *text. est in l. si is §. fin. ff. de pignio.* &

& ibi assignatur ratio *in gloss. penulti. sed rusticorum prædiorum sic text. est in l. sed an via. eodem titul. & gloss.* ibi assignat hanc differentiæ rationem: quia servitutes urbanæ debent constitui sub quadam perpetuitate, ne urbs deformetur ruinis, *ut in §. cum in suo* 29. *Institut. de rerum divisio. & l. final. ff. ne quid in loco publico.* non enim esset conveniens, ut postquam missisti tigna, soluto pignote cogaris tollere: quod secus est in servitute rusticorum prædiorum, quia illud ibi cessat inconveniens, & ista ratio placet Bartolo ibi qui dicit, quod si forte in servituribus urbanorum prædiorum esset eadem ratio, quæ est in servitutibus rusticorum prædiorum, consisteret obligatio ut in hoc exemplo: Obligo tibi servitutem altius non tollendi, donec tibi credita solvatur pecunia: certo isto casu cessant rationes prædictæ, ideo videtur, quod sit obligatio.

5 Sed * numquid servitus locari possit, *vide text. cum gloss & ibi Dd. in l.* 1. *§. inter commodatum* 1 *ff. commod.* & dicam in illa quæstione qualiter quis debeat uti servitute. Item est decima & ultima natura servitutum, quia in earum præscriptione non desideratur titulus, *text. est in l. si quis diuturno, si serv. vendi. & not. per gloss. in pr. in l.* 2. *C. de servi & aqua & ibi per Dd.*

ADDITIO.

a *Promissione &c.* promissiones intelliguntur rebus sic se habentibus. *Vide Cornetum cons.* 119. *in* 3. *volum.* Et hoc verbum promissio, intelligitur per stipulationem, *cons.* 38.

CAPUT XIII.

In quo constat servitus seu jus servitutis.

1 *Si lego fundum tuum servientem, liberationem legare non videor.*

2 *Servitus ex parte fundi servientis in patientia est.*

SEcundò principaliter videamus, in quo constat servitus *a* Et videtur quod constat in fundo, *ut l. eorum, ff. de dam. infect. & l. in noxalib. ff. de noxalibus, & ita tenet Iacob. de Aret. Sed gl. in l. Mævius §. fundo, de legat.* 2. tenet contrarium Bart. ibi dicit, & ista est veritas quod servitus in fundo dominante est jus: ei enim debetur ista servitus, & in eo ex hoc aliquid plus ponitur, *ut l.* 31. *§. fin ff. de negot. gest.* Sed in fundo serviente non est jus positum publicum, sed privatum: quia per hoc illi fundo & juri detrahitur *ut l. stipulatio ista §.* 1. *de verb. obligat. & l. arbor. §. finali ff. commun. dividun.* & ideo dicit Bart: *in d. §. fundo, in fin.* 2

Quod * si lego fundum tuum servientem, non videor legare liberationem: quia in eo nullum jus habeo, quod ponat aliquid non esse: sed illud jus est in fundo meo dominante, quod tibi non lego, quod notand. Et adde quæ dixi in definitione realis vel prædialis servituris. 1

Ac etiam addas, quod * servitus ex parte fundi servientis est in patientia, *ut l. quoties* 15. *§.* 1. *de servit. & l. si ego* 11. *§.* 1. *de Public. & l fin. de serv. urba. prad.* ut dixi supra in prima & tertia natura servitutum, sicque colligitur optime in quo constet ipsa servitus, seu jus servitutis. 2

ADDITIO.

2 *Servitus, &c.* Quomodo & quando acquiratur possessio servitutis, vide Alexan. *cons.* 142. *in* 1. *col.* & quomodo jus servitutis acquiratur per præscriptionem, & quando tempore, *cons.* 113. *per totum, in* 1. *vol.*

CAPUT XIV.

Quis possit constituere servitutes reales.

1 *Dominus qui non est verus, sed quasi, sicut est bona fidei emptor, an prædio alieno per ipsum bona fide empto, servitutem imponere valeat.*

2 *Dominium qui utile habet sicut emphyteuta, vel livellarius, an servitutem imponere possit.*

3 *Vasallus utile dominium in fundo habens, an hujusmodi fundo feudali servitutem imponere valeat.*

4 *Superficiarius, an fundo superficiario servitutem imponere possit.*

5 *Dominus directus, an fundo suo servitutem imponere valeat.*

6 *Hares rei legata an servitutem imponere possit.*

7 *Dominus fundi, qui ipsum alteri aut fisco obligavit: puta, si pecunia certo tempore soluta non sit, & vendi valeat, an possit servitutem ipse imponere.*

8 *Dominus fundi, in quo alius usumfructum habet, an illi fundo servitutem imponere possit.*

9 *Fundo suo an quispiam servitutem imponere valeat, in quo alius habet servitutem realem, in ipsius tamen præjudicium.*

10 *Maritus an fundo dotali servitutem imponere valeat.*

11 *Usufructuarius an fundo, in quo usumfructum habet servitutem imponere possit.*

12 *Jus inferendi in sepulcrum qui habet, an sepulchro servitutem imponere valeat.*

13 *Dominus qui adhuc non est, vel quasi, sed de proximo vel continuo futurus est, an servitutem imponere possit.*

14 *Imperator, seu princeps vel senatus privato concedere potest, per viam publicam aquam ducere sine tamen vicinorum incommodo & num.* 15.

16 *Servitutem habens alteri eam concedere non potest, nisi hoc ei permissum fuerit.*

17 *Si concessisti aquam Titio, qua in fundo suo oritur, ut eam ad fundum suum ducere possit, an postea eandem mihi concedere valeat.*

18 *Princeps in mari servitutem imponere potest.*

TErtio est principaliter videndum, quis possit has servitutes reales constituere, vel imponere. Dic, ille, qui est dominus prædii vicini potest imponere, & alius quam dominus alterius prædii potest acquirere: nemo enim potest servitutem acquirere urbano vel rustico prædi, nisi qui habet prædia, *text. est in l.* 1. §. 1 *ff. communi. præd. instit. de serv.* §. *inter rusticos vers. ideo autem.* Et quod dixi de domino, intelligo de illo, qui est verus dominus prædii & pleno jure.

Sed * quid si non est verus dominus sed quasi dominus, sicut est bonæ fidei emptor, an iste poterit imponere servitutem prædio alieno per ipsum empto bona fide; sed quid si non esset vere

verè publiciana? & sic esset quasi dominus, *ut Instit. de act.* §. *sed & iste. & in c. Abbate sanè, de re jur. in* 6. tunc benè posset imponere servitutem: *ut est casus in l. si ab eo* 18. *ff. de pignor. & idem tenet Azo. in summa, C. de servit.* § *constituit autem has servitutes & habetur in l. si ego,* §. 1. *de publi.* 1

2 Item, * quid de illo, qui habet utile dominium, sicut est emphyteuta, vel livellarius, *l* 1. § *qui in perpetuum, ff. si ager vectig. vel emphyt. pet. & no. in leg. si ut certo,* §. *si duobus vehiculum, ff. commod. & not. Spec. & tit. de locat.* §. *nunc aliqua. versic.* 45. & dicitur etiam quasi dominus, *ut not. gloss. in leg.* 3. *de servit.* an possit imponere servitutem emphyteuticò? Et videtur quod non, quia emphyteuta non potest alienare sine consensu directi domini, *ut l fin. in princ. C. de jur. emph. & c. potuit, extr. de locat.* ergo nec servitutes imponere, quia continetur sub verbo alienatio: *ut l. fin. Cod. de reb. alie. non alienan.* Contrarium scilicet ut possit, *est text. cum gloss. in l.* 1. *de servit.* & ibi hoc tenent Dd. & maximè Flor. & Paul. de Castr. & idem tenet Dyn. *Instit. de actio.* §. *aquæ, in* 5. *quæst.* & Bzo. *in summa C. de servitut. versicul. constit.* & Bart. *in l.* 1. § *fin. de superfic.* & idem tenet Bal. *in c.* 1. § *quid ergo, in fin. de investit. de reb. alie. fac. in usib. feud.* Idem tenet Guid. & Dd. *in l. & in provinciali, C. de servit.* Et facit quod proximè dicam de vasallo, & superficiario: quod intellige durante emphyteusi, seu livello. Sed finita emphyteusi, quia revertitur ad dominum directum, & consolidatur cum proprietate, tunc finitur etiam servitus, *ut probatur in d. c.* 1. § *quid ergo, de investi. de rebus alien. fac. & ibi hoc not. Bald. & Jac. de Alu. & not. Barto. in l.* 1. §. *fin. de superfic. & probatur in l. is cui.* 12. §. 1. *Digest. quemadm. servitus amit. & ibi hoc not. tenet Flor. & idem tenent Bald. Sali.* & Paul. de Castr. *& Dd. communiter in d. l. & provinciali, C. de serv. & probatur in l. lex vectigali fundo, ff. de pignorib.* Et per hanc rationem resoluto jure feudum concedentis resolvitur jus receptoris, seu recipientis, *ut d. l. lex vectigali, & d. c. quid ergo, & d. c.* 1. §. *fin. & per Bald. in tit. de contr. invest. & l. si quis damnum,* §. *fin. ff. loc. & l. pen.* § *prædium, de leg.* 2. *& l. Statius Florus*, 48. §. *Cornelio, ff. de jur. fis. ibi casus notabilis cum simil.* quod est notandum, quia quotidie hoc contingit.

Item * quid de vasallo qui etiam dicitur habere utile dominium in fundo, *ut est text. & gloss. & ibi Bald. & Dd. in d.* §. *quid ergo & est gloss. fin. Inst. de usufructu in princ. & est gloss.* 2. *extr. in c. cum Bertoldus, de re jud. & habetur per Bald. in l. unica in* 6. *chart. C. de confess. & in l.* 1. *in ultim. col. C. si plur. una sent.* an ipse possit ponere servitutem in fundo feudali. Videtur quod sic: *ut est casus in d. c.* 1. *ver. quid ergo.* quod vult, quod durante fundo, duret servitutis impositio, sed eo finito, finiatur servitus imposita: *prout dixi in emphyteuta, seu livellario, & ibi tenent Bal. & Jac. de Alver. & idem tenent Dd. in l. & in provinciali, C. de serv. & in l.* 3. *ff. de serv. tit. generali, & Cyn. in l. fin.* §. *pen. ante fin. C. communia de leg. & habetur per Jac. de Bel. in c.* 1. §. *præterea in tit. de capitulo Conradi in usib. feudor.* 3

Item * quid de superficiario, qui habet utile dominium: *ut not. gl.* 2. *Inst. de usufruct. in princ. & probatur in l.* 9. 4

quia

ADDITIO.

2 *Servitus, &c.* Quomodo & quando acquiratur possessio servitutis, vide Alexan. *cons.* 142. *in* 1. *col.* & quomodo jus servitutis acquiratur per præscriptionem, & quando tempore, *cons.* 113. *per totum, in* 1. *vol.*

CAPUT XIV.

Quis possit constituere servitutes reales.

1 *Dominus qui non est verus, sed quasi, sicut est bona fidei emptor, an prædio alieno per ipsum bona fide empto, servitutem imponere valeat.*

2 *Dominium qui utile habet sicut emphyteuta, vel livellarius, an servitutem imponere possit.*

3 *Vasallus utile dominium in fundo habens, an hujusmodi fundo feudali servitutem imponere valeat.*

4 *Superficiarius, an fundo superficiario servitutem imponere possit.*

5 *Dominus directus, an fundo suo servitutem imponere valeat.*

6 *Hares rei legata an servitutem imponere possit.*

7 *Dominus fundi, qui ipsum alteri aut fisco obligavit: puta, si pecunia certo tempore soluta non sit, & vendi valeat, an possit servitutem ipse imponere.*

8 *Dominus fundi, in quo alius usumfructum habet, an illi fundo servitutem imponere possit.*

9 *Fundo suo an quispiam servitutem imponere valeat, in quo alius habet servitutem realem, in ipsius tamen præjudicium.*

10 *Maritus an fundo dotali servitutem imponere valeat.*

11 *Usufructuarius an fundo, in quo usumfructum habet servitutem imponere possit.*

12 *Jus inferendi in sepulcrum qui habet, an sepulchro servitutem imponere valeat.*

13 *Dominus qui adhuc non est, vel quasi, sed de proximo vel continuo futurus est, an servitutem imponere possit.*

14 *Imperator, seu princeps vel senatus privato concedere potest, per viam publicam aquam ducere sine tamen vicinorum incommodo & num.* 15.

16 *Servitutem habens alteri eam concedere non potest, nisi hoc ei permissum fuerit.*

17 *Si concessisti aquam Titio, qua in fundo suo oritur, ut eam ad fundum suum ducere possit, an postea eandem mihi concedere valeat.*

18 *Princeps in mari servitutem imponere potest.*

TErtio est principaliter videndum, quis possit has servitutes reales constituere, vel imponere. Dic, ille, qui est dominus prædii vicini potest imponere, & alius quam dominus alterius prædii potest acquirere: nemo enim potest servitutem acquirere urbano vel rustico prædi, nisi qui habet prædia, *text. est in l.* 1. §. 1 *ff. communi. præd. instit. de serv.* §. *inter rusticos vers. ideo autem.* Et quod dixi de domino, intelligo de illo, qui est verus dominus prædii & pleno jure.

Sed * quid si non est verus dominus sed quasi dominus, sicut est bonæ fidei emptor, an iste poterit imponere servitutem prædio alieno per ipsum empto bona fide; sed quid si non esset vere

verè publiciana? & sic esset quasi dominus, *ut Instit. de act.* §. *sed & iste. & in c. Abbate sanè, de re jur. in* 6. tunc benè posset imponere servitutem: *ut est casus in l. si ab eo* 18. *ff. de pignor. & idem tenet Azo. in summa, C. de servit.* § *constituit autem has servitutes & habetur in l. si ego,* §. 1. *de publi.* 1

2 Item, * quid de illo, qui habet utile dominium, sicut est emphyteuta, vel livellarius, *l* 1. § *qui in perpetuum, ff. si ager vectig. vel emphyt. pet. & no. in leg. si ut certo,* §. *si duobus vehiculum, ff. commod. & not. Spec. & tit. de locat.* §. *nunc aliqua. versic.* 45. & dicitur etiam quasi dominus, *ut not. gloss. in leg.* 3. *de servit.* an possit imponere servitutem emphyteuticò? Et videtur quod non, quia emphyteuta non potest alienare sine consensu directi domini, *ut l fin. in princ. C. de jur. emph. & c. potuit, extr. de locat.* ergo nec servitutes imponere, quia continetur sub verbo alienatio: *ut l. fin. Cod. de reb. alie. non alienan.* Contrarium scilicet ut possit, *est text. cum gloss. in l.* 1. *de servit.* & ibi hoc tenent Dd. & maximè Flor. & Paul. de Castr. & idem tenet Dyn. *Instit. de actio.* §. *aquæ, in* 5. *quæst.* & Bzo. *in summa C. de servitut. versicul. constit.* & Bart. *in l.* 1. § *fin. de superfic.* & idem tenet Bal. *in c.* 1. § *quid ergo, in fin. de investit. de reb. alie. fac. in usib. feud.* Idem tenet Guid. & Dd. *in l. & in provinciali, C. de servit.* Et facit quod proximè dicam de vasallo, & superficiario: quod intellige durante emphyteusi, seu livello. Sed finita emphyteusi, quia revertitur ad dominum directum, & consolidatur cum proprietate, tunc finitur etiam servitus, *ut probatur in d. c.* 1. § *quid ergo, de investi. de rebus alien. fac. & ibi hoc not. Bald. & Jac. de Alu. & not. Barto. in l.* 1. §. *fin. de superfic. & probatur in l. is cui.* 12. §. 1. *Digest. quemadm. servitus amit. & ibi hoc not. tenet Flor. & idem tenent Bald. Sali.* & Paul. de Castr. *& Dd. communiter in d. l. & provinciali, C. de serv. & probatur in l. lex vectigali fundo, ff. de pignorib.* Et per hanc rationem resoluto jure feudum concedentis resolvitur jus receptoris, seu recipientis, *ut d. l. lex vectigali, & d. c. quid ergo, & d. c.* 1. §. *fin. & per Bald. in tit. de contr. invest. & l. si quis damnum,* §. *fin. ff. loc. & l. pen.* § *prædium, de leg.* 2. *& l. Statius Florus*, 48. §. *Cornelio, ff. de jur. fis. ibi casus notabilis cum simil.* quod est notandum, quia quotidie hoc contingit.

Item * quid de vasallo qui etiam dicitur habere utile dominium in fundo, *ut est text. & gloss. & ibi Bald. & Dd. in d.* §. *quid ergo & est gloss. fin. Inst. de usufructu in princ. & est gloss.* 2. *extr. in c. cum Bertoldus, de re jud. & habetur per Bald. in l. unica in* 6. *chart. C. de confess. & in l.* 1. *in ultim. col. C. si plur. una sent.* an ipse possit ponere servitutem in fundo feudali. Videtur quod sic: *ut est casus in d. c.* 1. *ver. quid ergo.* quod vult, quod durante fundo, duret servitutis impositio, sed eo finito, finiatur servitus imposita: *prout dixi in emphyteuta, seu livellario, & ibi tenent Bal. & Jac. de Alver. & idem tenent Dd. in l. & in provinciali, C. de serv. & in l.* 3. *ff. de serv. tit. generali, & Cyn. in l. fin.* §. *pen. ante fin. C. communia de leg. & habetur per Jac. de Bel. in c.* 1. §. *præterea in tit. de capitulo Conradi in usib. feudor.* 3

Item * quid de superficiario, qui habet utile dominium: *ut not. gl.* 2. *Inst. de usufruct. in princ. & probatur in l.* 9. 4

quia

quia autem 6. de superfic. & inducitur quasi dominus, ut not. glos. *in l. 3. ff. de serv.* & videtur, quod servitus fundo superficiario imponi non possit: quia superficiarius dicitur habere quandam servitutem in solo, *ut l. si tibi homo, §. fin. de leg. 1.* sed servitus servitutis esse non potest, ut est text. *in l. 1. de usufr. leg. ergo, &c.* Tu autem dicas contrarium, scilicet quod possit imponere servitutem, ut est text. *in l. 3. ff. de serv.* & *ibi hoc tenet gloss. & Dd. & idem hoc tenet Azor. in summa, C. de serv. §. constituitur, & Bart. in l. 1. §. fin. de superfic. & Nicol. de Ma. & Iac. de Alva. in d. c. 1. §. quod ergo in fin. de investit. de re alien. facit.* Nec est verum, quod superficiarius habeat servitutem, ut dicit gl. *in d. l. 3.* sed habet utile dominium quod est contrarium servituti: nam res mea non potest mihi servire, *ut l. usufrua. ff. si usufr. pet. & in l. in re communi, de servit. verb. prad.* Nec obstat *d. l. si tibi homo §. fin.* cum dicit de servitute, intelligitur impropr[illegible] vel dic secundum Paul. de Castr. & melius, quod esse superficiarius, habeat servitutem & utile dominium. Nam si habeo superficiem in solo tuo illud tuum solum dicitur servire superficiei meæ, in quantum habet hoc opus, quod teneatur eam sustinere, & ita loquitur text. *in d. l. si tibi homo §. si.* Sed si consideramus ipsam superficiem, quæ non est servitus, sed potius prædium dominans solo tuo, dum illud tenetur eam sustinere huic prædio quod in superficie bene posset servitutem imponere, & non erit servitus servitutis, & ita loquitur text. *in d. l. 3. de servit.* Et quod dixi, superficiarium posse imponere servitutem superficiei, intelligitur durante superficie: sed ea finita finitur servitus, ut dixi *de emphyt. & feudatario*, & ita tenet Bart. *in l. 1. §. fin. de superficie. & Dd. in d. l. 3. de serv. & l. & provinciali. C. eod. tit. & Flor. in l. si is cui, §. 1. quemadmodum servit. amittat.* Item quod dictum est, de emphyteuta, vasallo, & superficiario, dicas etiam idem in quocunque alio habente dominium utile, ut not. Bart. *in d. l. 1. §. fin. de superfic.*

Item quid * de domino directo, an 5
posset servitutem imponere suo fundo? dic si est dominus directus pleno jure, ita quod nullus habeat utile, dominium, & tunc sive imponat ipsi solo sive ædificio, valet ipsa servitus imposita, *ut l. 3. de servit.* & dixi supra circa prin. hujus tertiæ quæst. principalis, & afficit solum sicut ædificium, & ideo destructo ædificio durat in solo, & refecto ædificio reintegratur in eo: *l. servitutes quæ in superfi. §. si sublatum, de servit. urb. prad. secundum. Paul. ibi. & in d. l. 3.* Sed si quis est dominus tantum directus, & alius utilis, qui habeat utile dominium, sicut est emphyteuta seu feudatarius, & superficiarius, ut dixi *in quæst. præcedentib.* & sic non posset imponere servitutem, qui habet directum dominium in præjudicium habentis utile, & ita intelligo *d. l. 3. de servit.* & ita vult Paul. de Castr. & ad hoc vide quod dicam de usufructuario.

Item quid * de hærede qui etiam 6
dicitur dominus: *Inst. de hæred. qualit. & differ. §. pen.* an possit imponere servitutem rei legatæ alicui sub conditione? Et dic quod sic: sed advenit ore conditione extinguntur servitus, *text. in l. si cui. 11. §. 1. quemad. serv. amit. & in d. l. si fundum, de condit. & demonstr. pro hoc etiam l. fin. §. sin autem sub condit. Cod. communia de leg. & l. servo legat. §. 1. & quod ibi not. per* Bart. & *Dd. de leg. 1.*

Item * quid de dominio fundi, qui 7
ipsum

ipsum obligavit alteri, aut fisco: puta si pecunia non sit soluta certo tempore, & possit vendi, an interim dominus possit imponere servitutem? Dic, quod sic, *ut est text. in l. plerumque in fin. tit. de regul. jur.* & idem dicas in quolibet, qui rem alicui debet ex contractu aliquo, ut antequam tradat, possit servitutem imponere, *arg. leg. si scieris, in fin. de contrahen. empt. not. gloss. in d. l. plerumque*, quod semper intellige, scilicet servitutem durare, donec durat dominium imponentis, & non ultra. Quod dixi dominum posse imponere servitutem fundo, intellige quando est unus dominus tantum fundi. Nam si essent plures, deberent omnes consentire in imponenda servitute; alias unus tantum non posset imponere: *text. manifestus est in l. 2. ff. de serv.* Sed si unus servitutem concederet, sine aliis, non teneret ipsius concessio jure servitutis, tamen ipse concedens non posset prohibere eum, cui concessit uti jure concesso. Si verò unus primo concessit servitutem, deinde alter, vel alii domini tunc variis temporibus concesserunt, vel ratificaverunt etiam singulariter, & de per se, tunc confirmatur prima concessio per novissimam, & trahuntur primæ concessiones, vel prima concessio ad tempus ultimæ concessionis, perindeque sit, ac si omnes tunc concederent. Et ideo si tempore ultimæ concessionis non esset possibile primos concedere posse, vel quia defuncti sunt, vel quia patres prædii alienaverunt, pendebit hæc ultima concessio donec illi qui successerunt in locum priotis vel novi socii concedant servitutem, & hæc probantur *in l. per fundum, de ser rust. prad. & leg. si. commu. pred. & not.* Azo. *in summa, ff. de ser. tit. generali.*

Item quid in domino fundi in quo 8
alius habet usumfructum, an dominus possit illi fundo servitutem imponere? Dicas quod non, etiam consentiente usufructuario, nisi sit talis servus, per quam conditio usufructuarii deterior non fiat, *ut text. in l. sed & si quid. 25 §. fin. com l. seq. & ibi gl. vide Digest. de usufr.*

An possit imponere servitutem fun- 9
do suo in præjudicium habentis aliam servitutem realem? dicas quod non, *text. est in leg. certo genere, §. 1. & l. per quem de serv rust. pred. & ibi per Dd. & habetur per gloss. & Dd. in l. præset, Cod. de serv. & aqua.* Potest tamen dominus acquirere servitutem fundo fructuario, *tex. est in dict. l. sed & si quid, §. fin.* sicut etiam dixi supra de fundo feudatario, & adde quod dicam infra versic. quid de usufructuario.

Item, quid * de marito *a*, an possit 10
imponere servitutem fundo dotali? a
Et videtur quod sic, quia est dominus illius fundi, *leg. in rebus, &c. de jure dot. l. dote ancillam, Cod. de rei vend. contra est in l. Julianus cum l. seq. de fun. dot.* Ratio est, quia non habet liberam dominium, *ut not. Bald. in d. l. & in provinciali. Cod. de serv.* quod intelligo de fundo dotali æstimato: quia ille reputatur esse uxoris, *ut d. l. in rebus*, secus si esset æstimatus tali æstimatione, qua emptionem faceret; *ut ibi not. & in d. l. dote ancillam.* quod in dubio præsumitur, *ut est glos. not. in l. fi. inter virum C. de jure dot. & not. Cyn. in l. 4, in ult. quæst. C. commod.*

Item * quid de usufructuario *b*, an 11
possit imponere servitutem fundo in b
quo habet usumfructum? Et video, quod sic durante usufructu, quia usufructus est pars dominii fundi, sicut

est vasallus, & superficiarius. Dicas contrarium, quia minor est dominus: quam maritus rei dotalis, & maritus non potest, *ut dixi, ergo, &c.* Item quia usufructuarius meliorem conditionem facere potest, sed non deteriorem, *text. est in l. aquissimum, §. fin. ff. de usufruct.*

12 Item an ille * qui habet jus inferendi in sepulchrum, possit imponere servitutem sepulchro? Dic quod non, *l. 1. ff. si serv. vend. & l. cavere communia prad.*

13 Item quid * de eo qui non est adhuc dominus, vel quasi, sed proxime vel continuo est futurus dominus: an possit imponere servitutem, ut in hoc exemplo: emo à te prædium, vel ex alio titulo accipio, & in exceptione, vel traditione impono ei servitutem ad aliud prædium tuum quod tenines, an possim? Et dicas quod sic, *text. est in l. qui duas, de ser. legat. & in l. si quis duas. 6. ff. communn. prad. & in l. ei fundo, de ser. & ita tenet Azo. in sum. C. de serv. §. constituitur autem.* Pro hoc facit, quia quod proxime faciendum est, habetur pro jam facto, *ut l. penult. de testam. milit.* Et quod dixi de emptore, intellige de quocunque acquirente jus, quod sibi deberetur, posse servitutem imponere, sicut est livellarius, & vasallus, & similes, secundum ea quæ supra dicta sunt.

14 Item * Imperator, seu princeps c potest concedere *c* privato aquam ducere per viam publicam sine incommodo vicinorum, *text. est in l. servitutes 14 §. publico de serv.*

15 Item * senatus potest, *ut l. 2. in princip. nequid in flu. publ. & notat gloss. in d. §. publico*, & intelligitur sine maximo aut magno incommodo, *ut ibi not. gl. & habetur in l. quoties, C. de pra-cip. Imper. offerend. & not. Azo. in summa, C. de serv. §. constit. autem, pro hoc l. 2. §. merito, & §. si quid à principe, ne quid in loco publ. & ibi de hoc habetur.* Privatus autem in flumine publico, vel in aliqua alia aqua publica, ad publicum usum destinata, non potest concedere servitutem, puta aquam per totam tollendam ex flumine, vel hauriendam, nec servitutem castello imponere, & si fiat talis concessio, vel impositio, non tenet jure servitutis: sed ille cui facta est talis concessio, vel impositio, tuendus est in jure suo, quod possidet contra eum, qui concessit, *text. est in l. 2. communn. prad.* & castellum est receptatio publica, *l. 1. §. ante pen. de aqua quotid. & estiva, & est text. cum gl. in l. si vend. §. fin. de act. empt.*

Item * ille qui habet servitutem, alteri eam concedere non potest, nisi hoc esset ei permissum: quia non potest esse servitus servitutis, *l. 1. de usufruct. leg.* si tamen quis habeat servitutem aquæ ductus, & aquas postquam ingressa est fundum meum, velim alij concedere, possum, nisi noceam fundo servienti, *text. est cum gloss. in l. ex meo, de serv. rust. prad. in l. 1. §. illud Labeo, de aqua quotid. & estiva, &* hoc tenet Azo. *in summ. C. de serv. §. constit. in fin.* & idem tenet gl. *fin. ante finem, in l. cum essent. §. 1. de serv. rust. prad. & in dictis jurib. de hoc not. in l. proses, C. de serv. & aqua.* Et prædicta intellige de constitutione, quæ imponit servitutem. Personaliter autem quilibet, qui non habet prædium, potest se obligare pro servitute præstanda, *ff. famil. hercis. l. heredes, §. an ea.* 16

Sed quid, * si aquam quæ otitur in fundo tuo, concessisti Titio, ut possit eam ducere ad fundum suum, an possis postea etiam mihi concedere? Et gloss. dicit, quod sic, si tamen abundat, quod utrique sufficiat, per *l. Lucio, de aqua quot & esti*, ita fuit determinatum Bononiæ inter fratres Prædicatores, quibus primo communitas concesserat aquam, & Minores, quibus secundo concessit, quia fuit judicatum & valere secundam concessionem, ex quo non derogabat priori, *ut not. Dd. in d. l. proses.* 17

18 Ultimo not. * quod princeps in mari potest ponere servitutem, *ut est text. junctâ glo. in l. venditor, in princ. Cod. communn. prædio, de quo vide omnino quæ dicam in 5. q. principalis.*

ADDITIO.

a *Marito, &c.* Adde Corn. *consil. 170. in 4. vol.*

b *Usufruct.* Adde Corn. *consil. 188. in 2. volum.* & an usufructuarius teneatur tributa solvere, datia, & similia, vide Alex. *consil. 4. in ult. column. in 5. volum.*

c *Concedere.* Quando aliquid alicui conceditur, licet ad aliquem usum, an censeatur concessa proprietas, vide Corn. *consil. 195. incip. videtur in 4. volum.*

CAPUT XV.

Qui possint acquirere servitutem, seu quibus possint servitutes concedi.

1 *Servitutem alicui fundo quæ imponere possunt, eidem etiam acquirere valent.*

2 *Prædio communi an unus ex sociis servitutem legare valeat.*

Quarto principaliter dicamus, qui possint acquirere servitutem, seu quibus possint servitutes concedi. Et dic, quod illi, qui sunt domini, vel quasi domini vicinorum prædiorum, possunt acquirere servitutem fundo suo, sicut possunt imponere eadem ratione, *ut l. ei qui pignori, de serv. & l. 1. communia prad.* secundum Azo. *in sum. C. de servit. §. fuit autem, in princip.*

Ex quo nota regulam, quod omnes, qui possunt imponere servitutem uni fundo, eadem ratione & multo magis possunt ei acquirere: quia meliorem conditionem regulariter potest quis facere, licet deteriorem aliquando non possit: *ut ex text. in c. §. quid ergo, de interdict. in re. alie. fu. & l. aquissimum, §. 1. de usufruct. & l. fin. de usu & habit.* Et ideo feudatarius seu vasallus potest acquirere servitutem fundo feudatario? *ut est text. in d. §. quid ergo*, & idem dicas in emphyteuta, & simil. Imo etiam plus dico, quod ille qui non potest imponere servitutem fundo, potest ei acquirere, sicut est dominus in fundo, in quo alius habet usumfructū. *ut est text. in l. sed & si quid. §. 1. de usufruct.* Item ille qui habet jus inferendi in sepulchrum servitutis viæ, & sepulcrum acquirere potest, licet sepulchro eam imponere non possit, *ff. si servit. vend. l. 1. commun. prad. l. cavere* & idem dicas de similibus. Et procedunt prædicta, quando est unus tantum, cui est acquirenda servitus: si autem essent plures domini prædii, cui servitus acquirenda est: ut omnes consentiant, vel eorum communis servus, & si unus tantum mihi acquireret,

non teneat ejus acquisitio, donec alii vel aliis sociis concedatur servitus, & ulv acquisitione confirmatur prima ad tempus ultimæ, sicut supra diximus in imponenda servitute prædio communi, *ut l. si unus ex socis. & l. unus, in prin. de serv. rust. prad.* Item prædicta de suspentione primæ impositionis servitutis vel acquisitionis, locum habebit, si fiat acquisitio vel impositio inter vivos.

2 Nam * si ultima voluntate unus sociorum prædio communi legat servitutem, non valet legatum: sed si omnes socii legarent, & pariter eorum adiretur hæreditas, legatum teneret, ideoque si uni sociorum prædii communis servitus legaretur: quia tunc non teneret legatum, neque suspenderetur, donec aliis concedatur: quia non sicut viventium, ita defunctorum actus suspendi post mortem testatoris vel aditam hæreditatem receptum est, *ut est text. in l. fin. commun. prad. & ibi per Dd. de serv. rust prad. c si unus, & l. unus, & ita not. Azo in summa C. de serv. §. sunt autem.*

CAPUT XVI.

In quibus possit servitus constitui.

1 *Servitus an nedum in toto fundo, sed in solo tantum: vel in superficie tantum constitui possit.*
2 *Ædificio an nedum præsenti, sed etiam futuro servitus imponi vel acquiri possit.*
3 *Mari per privatum an servitus imponi valeat.*
4 *Gulphus, sive mare Adriaticum: cur Venetorum esse dicatur.*
5 *Servitus in re propria vel communi an imponi valeat.*

QUinto principaliter declaramus in quibus rebus possit servitus constitui. Dic in fundo urbano & rustico, *& in l. 1. communia prædio. & inst. de serv. §. inter rusticorum, & in toto tit. ff. de serv. urban. cum simil.*

Item * potest constitui nedum in toto fundo, sed in solo tantum vel superficie tantum: *text. est in l. 3. ff. de servit.* Et idco certo generi agrorum servitus acquiri potest, veluti vineis quod ea ad solum magis quam ad superficiem pertineat: & propterea sublatis vineis, servitus in solo remanebit, nisi aliter actum fuerit, *ut est text. in l. 1. & l. certo generi. in prine. de serv. rust. prad.* Item ad certam partem fundi servitus acquiri potest. *ut l. ad certam, de servit.*

Item * nedum ædificio præsenti, sed etiam futuro servitus imponi vel acquiri potest, ut est text. *in l. si servitus §. futuro de ser. urb. prad.* Et est ea ratio quia illud quod adhæret, præsupponit illud cui adhæret: secundum Oldra. & dicit Flor. *inst futuro* & ideo valet promissio servitutis facta illi qui sperat sua in futurum interesse, *text. est eton gl. in l. ei fundo secundum unam lecturam. de serv. & not. Lud. pant. in l. stipulationes non dividuntur, in 11. col. de verb. oblig.* Ex hoc sequitur, quod servitus constitui potest, ut aquam quærere, & inventam ducere liceat, text. est *in d. l. ei fundo.* Item potest imponi servitus, ut boves, per quos fundus colitur, in vicino agro pascantur. Item ut fructus in villa vicini coganrur coactique habeantur, & ut pedamenta ad vineam ex vicino prædio sumantur. Item vicino cujus lapidicina tuo immineret fundo, cædere ei jus esset.

esset. Item in eadem vicini & terram jacere, fasa in fundo habere ut in tutum lapides provolvantur, ibique positi habeantur, indeque exportentur, *tex. est in l. 3. in prine. de serv. rust. pred.* idem & in aliis, de quibus plene dicam in aliis speciebus servitutis tam urbanor. quam rust. Item in sepulchro servitus acquiri potest, *§. servitutes § si serv. ven.*

3 Item * licet per privatum mari servitus imponi non possit: quia natura omnibus patet, *ut est text. in l. venditor. in prine. communia prædio.* tamen per principem bene potest *ut ibi not. per gl. ar § l. servitu et §. publico ff. de serv. & supra dixi in 3. quæst. princ. in fin.*

4 Et ideo * cum mare Adriaticum, quod Gulfus Venetorum appellatur, sit dominii Venetorum quia in eo ipsi Veneti prædominati sunt per tantum tempus quod non extat memoria a in contrarium, *a* & per hoc dicuntur habere jurisdictionem *b* in illo mari: quia illud tempus habet vim tituli, *ut in c super quibusdam §. præterea. extr. de verb. sign. & in c. 1. de præscript. in 6. & Bart. & Ang. de Perusio plene in l. sane si navis de injuriis, & Bart. in rub. ff. de rer. divisione in 2. colum & idem Ang. in l. fin. in prine. de usucap. ff. & in sua dispositione, que incipit, quæstio, super qua consilium postulatur.* dicendum est, quod ipsi domini Veneti in ipso mari possint servitutem imponere, & non alii, quod est not. In loco autem sacro & religioso servitus imponi non potest, *ut l. servitutes §. fin. ff. de serv.* Item nec in loco publico, *ut l. si prius, §. fi. ff. de aqua plu. arc. cum l. sed de quo dicam in 6. quæst. principali.*

5 Item * in re propria vel communi quis imponere servitutem non potest, *ut est text. in l. in re communi ff. de servit. videtur prædic. & in l. proprium, & quidquid in tit. communia pred.* Et est ratio in re propria quia res propria nemini servire potest ut dictis juribus, *& l. uti frui, in prine. ff. si usufruct. pet.* In re autem communi: quia in re communi melior est conditio possidentis, *l. Sabinus communi divid.* & quia servitus pro parte imponi non potest, *ut d. l. pro parte ff. de serv. & l. proprium ff. commun. prædio. & l. si quis §. 1. eod. tit.*

ADDITIO.

a *Memoria in contrarium.* Adde Alex. *consil. 6. in 1. colum. in 1. volum. & consil. 7. in 1. colum. etiam in 1. vol.*

b *Habere jurisd.* Quid sit jurisdictio, & in quot species dividatur, vide Alex. *consil. 68. in 2. vol. in antepen. col. in fi. & prine. & in 4 volum. cons. 33. in 1. col. per totum & in 2. in prine.* ubi ponit de mero & mixto imperio, & quæ dicantur esse de jurisdictione. Etan jurisdictio quæratur, & probetur ex consuetudine, *vide Corsium consil. 268. in 4. vol.*

CAPUT XVII.

Quæ sint necessaria, ut servitus constituatur, & ei quasi possessio acquiratur.

1 *Servitus neque ad tempus neque ex tempore, neque sub conditione, neque ad certam conditionem constitui potest.*

2 *Quasi possessio servitutis ut acquiratur, duo principaliter requiruntur.*

SExto principaliter aperiamus breviter, quæ sint necessaria ad hoc, ut servitus constituatur, & ejus quasi possessio acquiratur. Multa enim ad hoc sunt necessaria, ut servitus constitui possit. Primum est ex persona constituentis: videlicet, ut sit talis, qui possit eam constituere: & quis sit ille, *vide supra in 3. 9. principali*, ubi plene disputavi. Secundum est ex parte ejus cui constituitur, ut sit habilis ad acquirendum, & de isto dixi supra, *in 4. princip.* ita quod prædium requiritur ex parte constituentis servitutem, & prædium etiam ex parte ejus cui constituitur, *ut est text. in l. 1. de serv. rust. prad. & Inst. de serv. §. inter rusticorum.* Tertium est respectu rei, in qua servitus constituitur, ut sit talis, in qua servitus constitui possit quod declara, *ut dixi in precedenti quæst. princ.* Quartum necessarium est, ut res cui acquiritur, seu cui acquirere volumus servitutem, sit habilis ad acquirendum: aliàs secus, *ut supra dixi in quæst. servitutum ad fin. vers. hic est videndum, & habetur in l. ut ponam de serv. & l. pecoris, de serv. rust. prad. & l. 2. & l. venditor. in princ. ff. communia prædio.* Quintum, quod servitus constituatur in totum, non autem pro parte, *ut l. pro parte ff. de serv. & l. si quis duas, §. 1. communi. prad.* licet ad certam partem fundi pro diviso possit constitui, *ut l. ad certam de serv. & not. gloss. in d. l. pro part. & ibi per Dd.*

1 Sextum, * quod servitus pure constituatur: nam ipso jure neque ad tempus, neque ex tempore, neque sub conditione, neque ad certam a conditionem, constitui potest, *text. est in l. serv. de ipso jure que est l. 4 de serv.* de quo dic, *ut ibi per gloss. & Dd. & dicam infra in 8. quæst. princip.* quomodo & qualiter acquiratur servitus. Septimum est respectu loci, ut locus medius impediens servitutem non intervenire: sicut si esset sacer vel religiosus, *ut l. servitutes §. fin. de serv. &* etiam aliquis aliquando, *ut l. qui fella 7. §. fin. ff. de serv. rustic. prad.* de quo plenius dicam in proxima quæstio. quæ impediant servitutem constituendam. Octavum, ut constituatur per verba juris, hoc est sonantia in jus, ut puta, concedo tibi jus eundi per fundum meum: non autem per verba sonantia in factum, ut puta, concedo tibi ire & agere per fundum meum, quia tunc esset potius jus personale, *ut Caput Julia. §. si quis aliqua de lega. 1. & dixi plene supra in diffinitione servitutis realis & prædialis & in illa quæst.* quomodo cognoscantur, quando sunt servitutes reales & prædiales. Nonum, quod jus insit in prædio dominante active, & in prædio serviente passive, ita quod non insit personæ, sed rei, *ut ibidem bene dixi.* Decimum, quod istud jus servitutis constituæ respiciat & concernat utilitatem prædii dominantis, alias servitus non esset, *text. est in l. quoties 15. in princip. de servit. & dixi in dicta diffinitione.* Undecimum, quod alterius prædii seu libertatem diminuat, *ut l. stipulatio ista, §. si quis forte, de verb. oblig.* dictum est in dicta diffinitione. Duodecimum & ultimum, quod intercedant verba solemnia ad constituendum, puta per stipulationem, vel in testamentum, vel codicillis, vel in contractu, vel in donatione *b*, & simil. *ut est text. Inst. de b. serv. §. fina. & ibi not. & de hoc plene in 8. quæst. princ.*

Ad

2 Ad hoc autem, ut quasi possessio servitutis acquiratur, duo principaliter requiruntur. Primo usus utentis servitute. Alterum, patientia alterius rem possidentis, quæ servitutem debet, *ut l. 1. §. fin. de servi. rustic. prædio*, quæ patientia non dicitur, nisi sciat eum uti quasi intendentem acquirere servitutem, *ff. si servit. vend. l. quod si forte. §. 1. secundum Inno. qui not. dicit in c. bona. el. 2. in glos. & in c. fin. extra de postul. prela. & ibi per Dd. & idem notat Are. in c. non est de consuetu. lib. 6. & vide de hac materia plenè per eundem Inno. in d. c. bona, in gl. quæritur, & in c. cum dilectus in gl. recuperanda extra de capel. mona, & in c. in literis, de restitut. spol. & plenissimè per Bald. in l. 2. C. de servit. & plene per Flor. in d. l. servitutes*, ubi ponunt, & examinant, quomodo, & qualiter acquiratur quasi possessio in juribus incorporalibus, ubi videre poteris per te.

ADDITIO.

a *Conditio*, Quæ sint verba importantia conditionem, vide Alexan. *cons. 202. in 2. col. §. nam dicta verba in 1. vol.* & quando verba possunt se habere ad conditionem, & modum, quomodo debeant potiùs capi, *cons. etiam 102. in ea col. §. confirmo, quia & in 4. vol. cons. 40.* ubi ponit quæ verba faciant conditionem.

b *Donatio*. Adde Alex. *cons. 25. in fin. in 2. volum. & in 3. vol. consil. 53. in ante penul. colum. versic. venio ad secundum.* Et quomodo statutum loquens de donatione, habeat locum in donatione ob causam, vel sub modo, *habes consil. 53. in pen. & ult. col. & consil. 78. in fin. in 5. volum.* Et an donatio inter virum, & uxorem firmetur juramento, vide Corn. *cons. 41. in 3. volum.* & an valeat donatio facta per minorem cum juramento, *consil. in dicto volumine.*

CAPUT XVIII.

Quæ impediunt servitutem constituendam.

1 *Locus sacer, vel religiosus servitutem impedit.*
2 *Differentia inter servitutes rusticas, & urbanas, in quibus consistat.*
3 *Locus medius an servitutes impediat.*

SEd primò necessarium est intelligere quæ impediant constituendam servitutem.

Et * dicas quod locus medius ali- 1
quando impedit, a puta si est sacer, vel a
religiosus, ut est text. *in l. servitutes, in fin. de servi. & est text. in l. si prius, §. sed loco sacro, de aqua pluvia arcend. & notat. glosia in capite primo de observatione jejunii, & ibi per Canonistas, & dixi in precedenti questione principali.* Idem est, si locus publicus est medius, si per id quod debet in medio fieri, impeditur publici loci libertas, vel publicus usus, ut si vellem de domo mea in domum tuam immittere trabem: corripiendo viam publicam, vel apponere pontcellum: vel si velim de fundo tuo ad meum deducere aquam, faciendo in via publica rivum: his casibus ille locus publicus medius impedit servitutem constitui, nisi principaliter lege permittente, ut est text. *in d. l. si prius, §. si cum lege seq sequenti, & notat Bart. in d. l. si.* vel nisi permittente, senatu, ut *l. 2.*

in

in princ. ne quid in loco pub. *& dixi supra in 3. quæst. princ. versicul. item Imperator.* vel nisi hoc mihi liceret ex lege municipali, vel à magistratu, cui hoc competeret ex forma statuti, *ut l. prohibere §. planè quod vi aut clam. & not. Flor. in l. qui fella. §. fin. de serv. rustic. pred.* Item alius locus privatus impedit servitutem, quando ille locus est extranei, & in eo est aliquid faciendum, quousque etiam in illo servitus acquiratur, *ut l. in tradendis §. interpositis communia prædia. & l. loci corpus §. fin. si servit. vend.* Cæterum si medius locus sit constituentis servitutem, vel etiam extranei sint in illo, non est aliquid faciendum propter quod servitus impediatur, tunc locus ille medius non impedit servitutem constitui, *ut d. §. interpositis*: & ideo servitus esse potest in urbanis prædiis, etiam interposito medio prædio servitutem non debente: quia si habeo jus servitutis altius non tollendi, remotioris domus utilitas erit, donec prædium meum extollatur, *ut est textus in l. & ideo si servitus, ven.* Eodem modo quod dictum est de loco sacro, religioso, & publico, medio impediente servitutem constitui: intelige quando in loco medio requiritur quod aliquid fiat, aliàs non impediretur, *ut d. §. interpositis secundum Fo. in d. l. qui fella. §. fin.*

2 Et ideo * non videtur esse differentia, sed solum in hoc consistit differentia inter servitutes rusticas, & urbanas, licet tex. *in l. qui fella. §. si tacitè*, videatur differentiam facere, & Azo *in summa C. de serv. §. porrò* quod dictum est, sed revera non est differentia, an prædium meum impediat utilitatem venire de uno prædio ad aliud: quod contingit duobus concurrentibus. Primum, quod prædium meum non sit constituentis servitutem. Secundùm, quod ad usum servientis aliquid sit in eo faciendum vel exercendum, quod fieri potest invito domino, *ut leg. invitum, cum leg. præced. in fin. de serv. urb. præd.* & tunc impedit constitui servitutem. Sed nil erat faciendum, vel si erat prædium intermedium tamen erat ejusdem domini prædii dominantis: & etiam quia potest facere in illo prædio medio quicquid vult, non impedit servitutem constitui, quia non impedit utilitatem pervenire, *ut est text. in l. si cum servitus. ff. quemad. servit. amit. & in l. si ædes in fin. & in l. nemo enim de serv. urb. præd. & in l. si mihi, §. penult. & l. tria præd. de servit. urb. præd.*

Et de ista * materia, an locus medius impediat servitutes, *vide per Bartol. in l. si prius §. fi. de aqua plu. arc. & per Fio. in d. l. qui fella §. fin. urb. præd. & per Paul. de Castr. in l. in tradendis, §. interpositis communia prædior. & per Dd. in §. aque. Inst. de actio. & per Cason. in cap. 1. de observatione jejunii.* Item impedit servitutem constituendam, quando aliqua eorum quæ sunt necessaria ad ipsam deficiunt, *ut dictum est quæst. præced. ubi videas.* Item quando id ex forma municipalis statuti esset prohibitum: *pro hoc vide text. cum gl. & quod ibi nota. in l. qui luminibus de serv. urb. præd.*

3

ADDITIO.

a *Religiosi.* Adde Alex. *cons. 80. in 1. colum. in 6. vol.* & Com. *cons. 220. in 1. vol.*

CAP.

CAPUT XIX.

Quomodo, & qualiter, & quando constituatur, & acquiratur, & retineatur servitus, & quæ servitutes dicantur habere causam perpetuam, seu continuam, quasi continuam, seu quasi perpetuam, & quæ causam discontinuam, & quanto tempore hujusmodi servitutes præscribantur.

1 *Servitus pactionibus, stipulationibus, testamentis, & contractibus constituitur.*

2 *Servitutes multiplices sunt, & quæ sint servitutes habentes causam continuam, & quasi continuam.*

3 *Servitutes habentes causam discontinuam, quæ sint.*

4 *Servitutes quibus præscribitur decem ann. inter præsentes, & viginti inter absentes, qua dicantur.*

5 *Tempus, cujus non extat memoria in contrarium, quod dicatur, & quomodo probetur novissimè.*

6 *Possessio 100. annor. quomodo probetur remissivè.*

7 *Venditio non probatur, etiamsi possideretur res alicujus, vel usufr. ejus, eo sciente, & patiente.*

8 *Positio alleganti titulum, quod titulum non habuerit fieri potest.*

9 *Natura quomodo probetur, remissivè.*

10 *Res dicuntur possideri, quando causam continuam habent.*

OCtavò principaliter expedit examinare quomodo, & qualiter, & quando constituatur, & acquiratur, & retineatur servitus. 1

Et dic, * quod constituitur pactionibus, stipulationibus, & testamentis, & contractibus, *text. est cum gloss. Inst. de servit. §. fin. & dixi supra in 6. quæstione princip. vers. 12. & est text. in l. potest etiam in testamento 16. com. præd. & l. binas ædes, de serv. urb. præd. cum similib.* & voluntate partium constituitur servitus ab invitis: & invitus dicitur ille qui non consentit expressè etiam si non contradicat, *ut l. invitum, de ser. urban. pradio.* Ideoque licet vadam per prædium tuum, vel aliqua projiciam in tuo, te sciente, & non contradicente: non statim est servitus, nisi præscribam, *ut l. 6. in fin. ff. eod. titul.* de qua præscriptione statim dicam, sicut è contra in amittendis servitutibus dicitur: nam licet altius tollas me sciente, non statim domus tua est libera, *ut l. hæc autem jura. de servitut. urban. prad. & not. gloss. in dict. l. invitum.* Item constituitur & acquiritur servitus per consuetudinem, *ut l. 1. §. pen. & fin. & ibi per gloss. & Dd. de aqua plu. arcend.* Item acquiritur per præscriptionem, *ut habetur per gloss. ordin. & mag. in hac materia, in l. servitutes 14. la grande, digesti de servitut. & ibi per omnes Dd. & per Azo. in summ. Codic. de servitut.* Item constituitur servitus per consuetudinem, & habetur per gloss. & Dd. *in leg. 2. Codic. de ser. & aqua per Dyn. in c. possessor malæfidei, & in c. seq. de reg. jur. in 6. per Bart. in l. 1. §. denique de aqua plu. arc. & per Dd. in §. aque. Inst. de actio.*

Circa * quod primo est sciendum, 2
quod servitutes quædam dicuntur habere causam perpetuam, seu continuam,

quædam quasi perpetuam, seu quasi continuam: quædam discontinuam, *ut not. per gloss. & Dd. in dicta lege servitutes, & habetur in l. foramen. de serv. urban prad. & in d. l. 2. Cod. de serv. & aqua.* Et dic, quod illa servitus dicitur habere causam continuam, & perpetuam, quæ semper est in usu actualiter, & potentialiter, ut servitus aquæ ductus, & servitus altius non tollendi, & similes. Quasi continuam seu quasi perpetuam causam dicitur illa servitus habere, quæ perpetuo seu continuo potentialiter sed non actualiter est in usu: ut est servitus stillicidii, vel ductus aquæ ex cœlo cadentis: *ut d. l. fo. ramen. de serv. urbanor. prad.* Et est ratio: quia in istis non requiritur semper factum hominis ad usum servitutis, licet requiratur aliquando à principio ad ipsam constituendam, ut in aquæ ductu: quia postquam aqua est derivata per rivum, vel canalem facto naturæ continuatur, & per seipsam semper fluit, & ita in servitute tigni immissi vel oneris ferendi: nam postquam semel est immissum per seipsum continuatur. Item in quasi perpetua, seu quasi continua, ratio est, quia licet in illa non exerceatur semper: tamen est apta semper exerceri sine facto hominis, ut in servitute stillicidii, quæ est respectu aquæ ex cœlo cadentis, quia non semper pluit, sed cum pluit per seipsam cadit, & stillicidium est semper aptum recipere aquam sine facto hominis, postquam stillicidium factum est.

3 Discontinuam * vero causam illa servitus habere dicitur, quæ non est semper in usu actualiter, nec potentialiter, sed necessario requirit interpositionem: quia in sui usu requirit factum hominis, quod non potest esse continuum, ut servitus itineris, viæ, & similium. Nam homo non potest semper ire, vel ducere currum aut plaustrum, *lege servitutes, 14. in principio de servitut.* Et istud, quod dixi de causa discontinua, procedit in servitutibus realibus, quæ à re rei debentur: quia in istis ipsa res dicitur tales servitutes quasi possidere mediante facto hominis, non autem facto suo: & ideo cum in istis realibus ubicumque factum hominis requiritur ad usum & illud non possit semper esse continuum, sequitur: quod illa res tales servitutes non cobtinue possidet, & propterea dicuntur habere causam discontinuam. Sed secus est in servitutibus, vel personalibus juribus, quæ debentur à re personæ, ut est ususfructus, usus, jurisdictio, & similes. Nam in istis, licet factum hominis requiratur, non solum ab initio, sed etiam ex postfacto, non tamen dicuntur habere causam discontinuam, quia possunt animo possideri, ex quo personæ debentur, quæ habent animum: licet actus sint discontinui, ut eleganter notat Bartolus *in l. juste, §. non mutat. de usucap. & ibi omnino dicas, & notat per Cyn. in leg. 2. in 6. quæst. Cod. de ser. & aqua. quod notatur pro hujusmodi materie fundamento.*

His * itaque præmissis dicas, si est 4
servitus, quæ habeat perpetuam causam seu continuam, vel quasi perpetuam, seu quasi continuam, ex his duobus casibus regulariter præscribitur longo tempore, videlicet 10. ann. inter præsentes & 20. inter absentes, exemplo rerum immobilium, ut est tex. *in l. fin. C. de præscript. longi temporis, & in l. 2. C. de ser. & ibi hoc notat. per glos. & Dd. & idem notat gl. ord. in d. l. servitutes, & ibi per omnes Doctores, & per Azorium in summa, Codice de servitutibus, §. item constituitur,*

constituitur, & l. 2. in 5. q. 10. tit. per Cyn. C. de ser. & aqua. & in l. 2. in 5. q. 10 tit. cit. Sed si est servitus habens causam discontinuam, tunc regulariter non præscribitur, *ut est tex. in d. l. servitutes in princip. & ibi per Dd. in d. 5. & 6. q.* Sed illa regula fallit in multis casibus primo, quando quis fuisset usus jure servit. tanto tempore, in cujus contrarium memoria non existit, *l. hoc jure §. ductus aqua. de aqua quoti. & est. secundum unum intellectum*, scilicet quod ibi loquatur de hujus servitute, *arg. l. 1. §. fi. & l. 2. §. antep. de aqua plu. arcen. & not glo. mag. in ad l. servitutes de servit. & per omnes Dd. & not. gloss. in d. l. 2. & ibi per Dd. C. de ser.* Et pro hoc adduco text. *in c. super quibusdam §. præterea extr. de verb. sign.* ubi habetur, quod tempus, cujus non extat memoria in contrarium, habet vim privilegii, *& est text. in c. 1. in fin. de præscript. lib. 6.* ubi dicitur, quod dictum tempus habet vim, etc.

5* Quando * autem dicitur esse tantum tempus, cujus non extet memoria in contrarium *a*, & quomodo probetur, *vide plenius per Innoc. in c. quod per novale. & in c venient & ibi per Canonistas, de verb. sign. per Cyn. in l. 2. in 9. q. quod de servit. & aqua per Bar. in l. 2. §. Labeo. de aqua plu. arc. & per glo. & Dd. in l. arbiter, de prob. & per Fo. in d. l. servitut. in ult. charta circa princ. & adde quod Cyn. tenuit in d. l. 2. 9. q. quod centum anni dicantur esse spatium tanti temporis, de quo non extet memoria.* Idem tenuit Anton. *de But. in c. veniens, in princ. ult. col. extra. de testi* & Inno *etiam ibi circ. fi. 2. col. in ver.* item dicunt quidam, quod si constet. & idem sentit. Spec. *in tit. de probat. in 2. parte & §. 2. vers. quod si testes ad fi. illius ver-*

6 *si* & idem tenet Bald. *in d. l. 2. ad fin. 1. colum. C. de servit.* & Card. Zabarel. *in c. si diligenti. in fin. extra, de præscrip. & not. per Dd. in juribus prædallegatis.*

Et * quomodo probetur possessio 6
100. ann. vide per Bald. *in auth. quas actiones, in ult. in princip. Codice de sacrosf. eccl.* & vide glossa *& quæ ibi notatur in c. cum vobis, extr. de præscript.* Secundus casus est, in quo fallit; quando utens allegaret seu habuisset titulum concessionis ab ipso domino, & sic ex aliquo titulo præcedenti dicat sibi à domino fuisse servitutem constitutam, nec id possit probare per testes vel instrumenta, & in adminiculum suæ intentionis inducat conjectum, quia usus est servitute prædii domino sciente, & non contraducente per 10. vel 20. annos, scil. per 10 inter præsentes, & 20. inter absentes: quia præsumitur servitus constituta ex causa, quæ præcendit præcessisse, *arg. l. 1. in fin de aqua pluvia arcen. & l. cum de in rem verso ff. de usuris ita singula dixit. gl. in servitutes la grande. 12. glos. magna in fin. de servit. & gloss. in l. 1 §. fin. in vers. quandiu de aqua pluvia arcenda.* Et idem ad literam dicit Azo. *in summa Cod. de servit. §. item constituuntur servitutes per consuetudinem, & idem not. Innoc. in c si diligenti extra. de præsc. & Io. And & Dd. in c. pervenit. de cen. & idem tenet Bart. & Fo. in d l servitutes, & Dd. Ang. de Are. instit. de action. §. equè.* Et istam opinionem tenent communiter Dd. tam Legistæ, quam Canonistæ, ut dicit Paul. de Castr. *in dicta leg. Servitute.* Sed Petr. de Bellapert. Cyn. & Jacob, Butr. & Raii. de For. *in leg si certis annis, Codic. de pact.* & Ang. *ibi in sua repet.* tenent

contrarium dicentes, quod *l. cum de in rem verso*, loquitur in faciente, hoc est in solvente per 10. vel 20. annos: contra quem facilius præsumitur cum ei non sit tantum imputandum. Et pro ista distinctione bene facit quod not. Inno. *in c. olim. el. 3. ad fi. de restit. spol.* Item pro hac parte ego adduco hanc rationem. Nam si opi. gloss. & Dd. esset vera, lex quæ dicit quod requiratur tantum tempus, cujus non extet memoria in contrarium, esset imposita potius verbis, quam rebus, contra *l. 2. C. communia de legat. & l. fi. Cod. de usu. & c. commissa. §. porro. de elect. in 6.* Nam quilibet qui fuisset in quasi possessione per 10. vel 20. annos, semper allegaret titulum à domino, & sic nunquam haberet locum dicta lex, quæ requirit tantum tempus, quod non extet memoria in contrarium. Bar. autem *in dict. leg. servitutes*, constat salvare glo. & dictam opin. communem, & respondet contrariis, dicens, quod in his quæ sunt magni præjudicii, procedit opin. Pet. & aliorum sequentium, quod non habeat locum *l. cum de in rem verso.* sicut est in acquisitione dominii, vel partis ejus.

7 Nam * si possiderem rem tuam tanquam meam, per longum tempus, te sciente, & patiente, vel etiam usum fructum ejus, qui est pars dominii, *ut l. 4. de usufruct.* & postea dicerem te mihi eam vendidisse, vel concessisse: non probaretur per hoc venditio, vel concessio, *facit. l. libertis, §. 1. de alim. & cib. leg. & l. nullo. Codic. de rei ven.* Sed in his quæ sunt parvi præjudicii, sicut sunt servitutes prædiales, per quas non acquiritur dominium, nec pars ejus, & tunc procedit opin. gloss. & pro hoc *allegat. l. si filius C. de petit. hared. & l. qui aliena. § 1. de acquir. hared. & l. quam Tuberonis §. sunt quædam ff. de pec.* Item pro hoc allegat gloss. similem notat. *in l. pen. C. communi divid.* ubi contra patientem præsumitur titulus divisionis, qui est parvi præjudicii, *ut ibi notat.* Ad inconveniens quod dixi. videlicet quod lex videatur posita verbis & non rebus non respondet, sed potest dici secundum Paul. de Castr. *in d. l. servitutes*, quod illud tempus, cujus memoria non extat in contrarium, requiritur, quando adversarius ignoraret. Si autem scit, & patitur, & tunc sufficiat longum tempus, cum allegatione tituli, & isto modo potest salvari communis opinio. Posset etiam aliter responderi: quia licet sufficiat allegare titulum cum quasi possessione longi temporis, & esset præsumptio juris & de jure: tamen contra eam admitteretur probatio in contrarium, per partis confessionem, *gl. est not. in authen. de æqualitate dot. §. illud. in verbo. scribat. colum 7.* & est alia similis *in l. in contractibus in prin. vers. nullo C. de non num. pecu.* & not. Dd. *in authen. sed jam necesse de donatio. ante nupt.* & Canonistæ *in c. is qui fidem. de sponsal.*

Et ideo * posset fieri positio alleganti titul. quod non habuit titulum: sed si confiteretur, allegatio tituli sibi non prodesset: ideo non credo, quod sit præsumptio juris, & de jure, sed juris tantum: ideo posset probari contrarium per alias probationes, *juxta not. in c. bonæ memoriæ Magnutin. de elect. & in l. actor. C. de proba.* & per hoc patet, quod lex, quæ requirit tantum tempus, cujus non extet memoria, non erit imposita verbis quando confiteretur adversarius, vel probaretur titulum non præcessisse: vel quando adversarius ignoraret allegantem titulum possidisse. Teneas itaque opin. gloss. quæ est communis, & eam semper observari in practica vidi: & eandem practicam vidi observari, quando quis non solvit decimam per tantum tempus, quod non extet memoria in contrarium: sed illud non examino, & ad ejus probationem inducit possessionem, vel quasi tanti temporis, quod non extet memoria in contrarium, sed in hoc de decima est magis dubium quia tractatur de magno præjudicio: sed in hoc plus est quam in præcedenti casu: quia allegatur non tempus longum, sed tempus quod non extat memoria in contrarium. Sed istud non examino quia est longa materia, *de qua vide in c. 2. de præscript. lib. 6. & in c. super quibusdam §. præterea de verbor. signif.* Sit ergo cautus ille, qui est usus aliquo servitu. jure discontinuo, ut semper alleget titulum aliquem habilem ad constituendam servitutem sibi & probet se usum fuisse illo jure servitutis per decem annos inter præsentes, & 20. inter absentes sciente adversario & patiente & obtinebit: & sit etiam cautus in hoc, ut alleget se titulum habere ab adversario: qui possit servitutem imponere rei: nec alleget se titulum habere à quodam tertio: quia hoc non sufficeret: scientia enim & patientia non domini, non faciet resultare præsumptionem in facto alieno, sed in facto proprio, sic secundum Paulum de Castr. *in l. servit. de servit.* qui hoc declarat, & bene. E contra sit cautus etiam adversarius, ut quærat propositiones, vel aliter habere confessionem ab altera parte, scilicet quod nullum titul. habeat ab ipso, vel ab alio qui servitutem imponere potuerit vel si non potest habere confessionem, quærat probare contrarium, concludendo dictum titul. ad certum locum & tempus, *juxta not. in l. actor. C. de proba. & in d. c. bona. de elect.*

Ubi habetur, * quomodo probetur negativa, quia si allegans tit. confiteretur se non habere, vel etiam probaretur, illa allegatio tituli sibi prodesset. Et hæc tene menti perpetuo: quia sunt utilia, & non ita bene declarata, alibi reperies. Tertius casus in quo fallit dicta regula, est quando quis probaret se habere verum titulum à tertio; nam tunc servitus, etiamsi haberet causam discontinuam, acquireretur longo tempore, videlicet 10. annis inter præsentes, & 20. inter absentes, *b per text. in l. fin. C. de præscript. long. temp & per l. sed ego 12. §. 1. ibi, usum rusticorum. de Fub.* quod est singulare, secundum Paul. de Castr. *in d. l. servitutes de servi.* Debet ergo illa regula intelligi quando quis non habebat verum titulum à tertio. Et quod dixi verum titulum debere probari, quia non sufficeret ipsum tantum allegare: usus enim longi temporis non posset operari duo specialia, scilicet quod faceret præsumi titulum ab extraneo, & ultra hoc quod sufficiat longum tempus cum tali titulo allegato, ubi alias requireretur tantum, cujus non esset memoria in contrarium, *per not. in l. 1. C. de dot. promiss. cum fin.* quia non accedit in titulo allegato à domino adversario, seu ab illo qui servitutem imponere potuit, quia usus longi temporis etiam hoc casu inducit unum speciale tantum, scilicet probationem tituli, qua facta, sufficit ne aliud tempus requiratur quasi possessionis ad præscribendum, ex qua præscriptione juris probatus est titulus ejus qui servitutem

imponere posset, & immediate constituere, *arg. l. sequitur §. lana. de usucap.* Quartus casus & ultimus est, in quo fallit dicta regula, secundum Paul. de Castr. *in d. l. servi. in fin.* scilicet in servitutibus personalibus, quæ debentur à re personæ, ut usus fructus, usus, jurisdictio, & simil. quia licet ad eorum usum requiratur factum hominis, tamen non dicuntur habere causam discontinuam: quia animo possidere possunt, qui continuus est licet actus hominis sint discontinui: ideo longo tempore præscribuntur, cum titulo, tamen verò: quia habet similitudinem cum dominio, quod longo tempore non præscribitur sine titulo, *est casus in l. fin. circa fin. C. de præscript. long. temp. & l. si ego, §. fin. de Publ & no. in l. fusto. §. non mutat. ff. de usuca.* & intellige de titulo habito à non domino: non autem à domino: quia tunc non esset opus præscriptione, *ut l. clavibus de contrab. emp. junctis d. l. sequitur §. lana. de usucap.* hinc titulo vero præscriberet longissimo tempore, *ut no. Cy. in l. 2. in 6. C. de serv.*

10 Sed prædicta * regula procedit in servitutibus realibus & prædialibus, quæ à re rei debentur: quæ res dicuntur possideri; quando habent causam continuam, *ut l. qui fundum ff. quemadm. ser. amit.* sed ille habens causam discontinuam, non potest dici, quod continue possideat, nec per actum hominis: quia ille non est nec potest esse continuus: nec per animum, cum res animum non habeat, *ut dixi supra in illa q. quando dicatur servitus habere causam discontinuam.* Ista autem non est propriè fallen ia à dicta regula, quæ de servitute habente causam discontinuam loquitur: quoniam servitutes personales dicuntur habere causam continuam & perpetuam: *ut dixi* & licet videatur, quod possit dici fallentia respectu actus hominis, qui requiritur in servitute personali, & tamen præscribitur longo tempore; quod non est in servitute reali, quæ factum hominis requirit, & est discontinua: quia longum tempus non sufficit: tamen dico, quod etiam hoc casu non est propriè fallentia: quia in ista servitute personali requiritur tit à non domino, *ut dixi*, quod si intervenisset in servitute reali habente causam discontinuam, idem esset: quia etiam longo tempore præscriberetur, *ut dixi in tertio casu precedenti*, & sic in effectu quantum ad tempus præscribendi, non videtur esse differentia inter servitutem habentem causam discontinuam, & servitutem personalem habentem causam continuam: quia in utraque sufficit titulus à non domino cum possessione, vel quasi longi temporis. Sed ubi non interveniisset tit. bene esset differentia, quia in servitute reali regulariter non præscribitur, nisi per tantum tempus, quod non extet memoria in contrarium, sed in servitute personali sufficerent 50. anni, quod est longissimum tempus, *no. not. Cyn. in l. 2. in 6. q. C. de servitutib. & aqua. & supra dixi*, quæ omnia benè not.

ADDITIO.

a *Memoria in contrarium.* An tempus 100. ann. dicatur tantum tempus, cujus contrarium memoria non existit, & an usu tanti temporis vim habeat concessionis & privilegii *Alex. 3. vol. in cons. 16. in 2. colum in vers. secundo principaliter, & in consil. 14.* & ibi, an illud tempus sufficiat ad præscribendum merum imperium.

b *Absente.*

b *Absent es.* Adde Corneum *consil. 35. incipiente.* In *hac.* Et præsens in civitate sua quis præsumitur esse, & non præsumitur absentia *consil. 50.* Et an absens dicatur ille, qui non est præsens in judicio, *cons. 58. in 2. vol.* Et quis dicatur absens, vide Alex. *in 5. vol. cons. 100. in 4. col. in princ.*

CAPUT XX.

Quot sunt necessaria ad inducendam præscriptionem in servitutibus habentibus causam continuam, vel quasi, an requiratur titulus & bona fides, & an de jure inter jus canonicum & civile sit differentia in præscriptionibus, & an servitus possit constitui sub conditione, & duplici conditione, videlicet extincta & inceptiva.

1 *Servitutis ad præscriptionem quot necessaria sint.*
2 *Bona fides in præscriptionibus an præsumatur.*
3 *Bona fides in quibus casibus allegari debeat.*
4 *Bona fides an in libertate præscribenda requiratur.*
5 *Præscriptione quomodo scientia & patientia adversarii requiratur.*
6 *Servitutibus in præscribendis an titulus requiratur.*
7 *Præscriptio contra ecclesiam omnino titulum requirit.*
8 *In servitutum & jurium incorporalium præscriptione septem requiruntur.*
9 *Interruptio naturalis longissimi temporis in juribus incorporalibus præscriptionem impedit.*
10 *Servitutes non constituuntur, ut aliquid in tuo facias.*
11 *Præscriptio quandoque plus potest, quam pactum.*
12 *Ire per civitates & domos alienas licitum non est.*
13 *Servitutes reales & prædiales ipso jure non recipiunt certum tempus ex parte antea originem impediendam, sed conditionem.*
14 *In jure corporali quomodo quis tradere teneatur.*

Dictum est supra, quod servitus habens causam perpetuam, vel continuam, vel quasi, præscribitur longo tempore.

Sed * quot sunt necessaria ad d. præscriptionem a? Dic plura. Primum, quod volens præscribere faciat usus jure servitutis, scilicet eo animo, ut possit uti jure suo adversario invito, non jure amicitiæ vel familiaritatis, quia tunc nunquam præscriberet, *l. fin. l. & not. quemadmod. servit. amit. & l. qui jure familiaritatis de acquirend. possess.* & ideo si tranvivit quis per fundum tuum longo tempore per aliquam viam ibi extentem, quam publicam esse esse credebat, & cuilibet liceret per eam transire, non acquirit servitutem, etiam si tanto tempore fuisset, cujus in contrarium memoria non existit, nec acquirit interdictum, de itinere actuque privat. in ipsa servitute habenda ut eleganter not. Paul. de Castr. *in d. l. fin.* qualiter autem probetur, quod quis fuerit usus jure suo, seu jure servitutis, plene habetur per glo. Bart. & Dd. *in l. 1. §. 2. de itinere actuque privat.* & per Innoc. & Dd. *in cap. bone, el. 2. de postulat. prælat. & de causa poss. & propr. c. cum eccles. in ver. affuisse,*

fuisse, & per Bart. & Dd. *in d.l qui jure familiaritatis*, & per Flor. & Dd. *in l. servi. de ser. &c.* Secundum quod requiritur bona fides, quia credebat sibi servitutem competere, *ut not. gloss. in d.l. fin. & in l. 2. C. de servitut.* quod verum est, si vult præscribere longo tempore, secus si longissimo puta 30. vel 40. annorum: quia de jure Digest. & Cod. etiam sine bona fide poterat præscribi, sicut dominium, *per l. sicut de præscript. 30. annorum.* & not. Cyn. secundum Pet. *in l. 1. in sexta quæst. C. de servit.* hodie vero de jure Canonico nullo modo potest, *ut in c. fin. extra de præscript. & in c. possessor. malæ fidei, lib. 6.* Sed advertendum quia ubi constat vere de mala fide, procedunt prædicta. Sed ubi esset præsumpta mala fides tantum, tunc post 20. annos talis præsumptio malæ fidei non potest allegari, casus est not. & ibi hoc not. Batto. quam ita dicit intelligi *in l. fin. C. unde vi.* & idem not. Ant. de Bitr. *in c. sape in 5. col. vers. item hoc verum, extr. de restitut. spol.*

2 Nunquid * autem in dubio bona fides præsumatur? videtur quod sic, *per l. pen. C. de evictio. & per l. si fundum C. de rei vend.* Dicas in hoc, quod si quis possedit cum titulo, regulariter præsumitur bona fides, nisi probaretur contrarium: quod fallit, quando titul. esset improbatus à lege, quia tunc semper præsumitur mala fides, *text. est not. in l. quemad. ver. mala fide, C. de agri. & censit.* & ibi hoc not. Bar. quem omnino vide. Item fallit, quando fuisset ei denunciatum ne emeret, *ut d. l. si fundum C. de rei vend.* Item fallit, si coram aliquibus dixisset, se scivisse rem esse alienam. Item si de hoc erat fama in vicinia, & ipse erat vicinus, *ut not. Bart. in l. Celsus, in pe-*

nult. col. de usuca. Item si procuravit habere titulum, *ut not. singulariter Bal. secundum Odof. in l. quatier, C. de rei vend.* sed si quis possideat, vel quasi sine titulo, tunc regulariter præsumitur mala fides, *ut not. in l fin. Cod. unde vi.* Item si quis sciebat fundum alienum esse, nec habebat aliquem titulum concessionis servitutis, præsumitur mala fides: quia sciebat vel scire debebat, non posse uti illo fundo sine licentia domini. Requiritur ergo, quod credat se habere servitutem, qua utitur, licet revera non habeat: sed erravit in facto, quia forte audiverat à patre suo hoc dici, vel erat publica vox in vicinia, nam hoc tribueret, justam causam credendi, & sic bonam fidem, *ut not. Bald. in d. l. Celsus, in 2. col. & in l. 1. §. hoc interdicto, in 3. col. de iti. act. privat. & Bal. in d. l. indicia ver. ergo quæro. C. de rei vend.*

Adverte tamen, * quia licet aliquando bona fides præsumatur *b*: tamen in casibus, in quibus requiritur, non sufficit quod præsumatur, sed ipsa debet deduci & allegari. *ut est casus sign. in l. si adulterium cum incestus, §. idem Pollioni, de adult. secundum Ange. in l. cum qui §. fin. de Publ.* & vide ad hoc Bart. *in l. cum quidam. in ult. colum. in princ. si cert. pet.* ubi dicit, quod super non allegatis non cadit præsumptio, & idem not. Bal. *in l. si certis annis, in 5. col. C. de pact. quod bene not. in pact.* quia vidi multos errare hoc non perpendentes. Et quod dixi de bona fide, intelligo quod requiritur in servitute præscribenda.

Sed * nunquid in libertate præscribenda requiritur bona fides? *vide per gloss. ordin. in l. fin. quemadmodum ser. amitt. & ibi per Dd.* & dicit quod in præ-

præscribenda libertate personali requiritur bona fides, *l. 1. C. de præscript. long. temp. quæ pro libertate comp.* Sed in præscribenda libertate distingue. Aut loquimur de libertate rei urbanæ, & requiritur bona fides *l hoc autem jura de servit. urban. prædio.* Aut rei rusticæ, & non requiritur bona fides, *l. penult. Cod. de servit.* Et ratio diversitatis est, quia in scribenda libertate requiritur factum, & usus præscribentis, & ideo non minus, si ejus bona fides requiritur, sed in realibus non requiritur aliquod factum hominis præscribentis, sed sola negligentia ex parte admittentis, ideo non consideratur in admittendo bona fides adversarii: *ut not. in d. l. fin. & in d. l. 2. Cod. de servitut. & dicam infra plenius in decima & ult. quæstion. princip.* Tertium quod requiritur in ista præscriptione, est quod quis fuerit usus longo tempore, videlicet 10. annis inter præsentes, & 20. inter absentes, *ut not. in l. servitutes, ff. de servit. & in l. 2. Cod. eod. titul. & supra dixi*, quod est verum in prædio privati, sed in prædio Ecclesiæ requiritur tempus 40. annor. sicut in præscriptione dominii rerum Ecclesiæ, *ut voluit Innoc. in cap. diligenti, de præscript. & Dd. Canonist. in cap. pervenit. de censibus & sequitur Paul. de Castr. in d. l. servitus.* circa quod adde quod dicam infra, versic. sed contra hoc opponitur. Quartum quod requiritur, est quod usus fuerit sciente adversario, *l. 2. C. de serv. & ibi per gloss. & Dd.* & etiam eo patiente, *l. quoniet. 15. §. 1. ff. de servit.* & in ista scientia & patientia consistit quasi possessio jurium incorporalium. Quod limita principaliter duobus modis.

5 Primò, scilicet, * ut scientia & patientia adversarii requiratur, volendo præscribere longo tempore, sed si longissimo, scilicet 30. vel 40. annis, secus: nam tunc non requiritur scientia, nec patientia advertarii, sicut enim operatur titulus, ut possim præscribere adversario ignorante vel non patiente, ita etiam operatur longissimum tempus, quando titulus non intervenit, ut singulariter dicit Paul. de Castr. *in l. 2. Cod. de servit.* Secundo, fallit, quando præscribens haberet titulum à quodam tertio, qui tanquam dominus illius fundi, concessisset servitutem illius fundi, cum non posset, tunc præscribitur etiam ignorante vero Domino, sicut præscriberet Dominus ipsius rei, *l. final. Cod. de præscript. long. temp.* & hoc voluit expresse Petr. ut refert Cyn. *in l. 2. Cod. de servit.* dum loquitur in servitute formata, qua quis habet titulum, & hoc etiam sequitur Paul. de Castr. *in d. l. 2 & in d. l. servitutes*, quæ dicit, quod de hoc est text. *in l. si ego, §. 1 de Publ.* in alternativa quæ ponitur ibi, dum dicit, quod per traditionem constituit, vel per patientiam. Nam per traditionem dicitur constituta, quando habet titulum à tertio, & non videtur requiri patientia Domini, & dum subdit, per patientiam, loquitur quando non habebat titulum, quo casu bene requiritur, & ista est singularis limitatio ad illud quod communiter dici solet, quod in juribus incorporalibus non est dare quasi possessionem, nisi per scientiam & patientiam Domini, quod contingere potest in multis, ut in pascuis, & aquæductibus, & jurisdictionibus, & jure piscandi, de quibus quotidie oriuntur lites in partibus istis, & pauci sunt qui hoc advertant, quia communiter dicitur, quod quis non posset in his præscribere, nisi cum scientia & patientia advertarii, & hoc debet probare. Sed

c tu adverte an habeat titulum c, vel non: quia si habet titulum, non est opus probare scientiam, vel patientiam, secundum Paul. de Castr. *in d.l. servit. de servit.* quod singulariter tene menti.

6 Sed * quæritur quid requiratur titulus in istis servitutibus præscribendis; Dicas breviter, quod non, *ut est casus in l. si quis diuturno. & ibi gl. & Dd. ff. si serv. vend. & vide per gl. in d.l. serv. & in d.l. 2. C. de serv. & ibi per omnes Dd. & not. gl. in l. 1. § fin. in vers. quamdiu. de aqua plu & Bart. in l. fin. quemad. serv. amit.* & idem not. expresse Innocen. *in cap. si diligenti, de præscrip.* & illud teneas, licet aliqui dixerint, quod requiratur falsum allegatio tituli. & not. bene. Ibid tamen fallit in usufructu & prædiis Ecclesiæ, ut ibidem dicam, & intelligo de titulo non solum habito à dominio præjudicante, nam de illo dubium non est, quod requiritur ad præscribendum: quia si à vero domino titulus haberetur, statim servitus acquisita esset, & non esset necessaria præscriptio, *l. sequitur, §. Iana. de usucap.* sed intelligo etiam de titulo habito à quodam tertio, puta quia Titius tanquam dominus prædii tui, cum non esset, concessit mihi servitutem in eo, & ego credens ipsum dominum esse, forte quia possidebat, sui usus servitute longo tempore, te sciente, & patiente, ratione illius concessionis: nam etiam talis titulus non requiritur ad præscribendum talem servitutem realem. Et ratio, quia in servitutibus & juribus incorporalibus titulus non requiritur, sed in corporalibus sic, ut est iste: quia istæ servitutes reales quæruntur rei, quæ sibi non potest de titulo providere, sed alia jura incorporalia quæruntur personæ, quæ sibi de titulo providere potuit & ita fuit, ratio Pet. Item est & alia ratio, quia in corporalibus agitur de majori præjudicio, scilicet de acquisitione dominii, quam in incorporalibus: quia tunc sola res afficitur, & ejus tantum conditio gravatur, & hæc fuit ratio Dyn. *in cap. 2. de reg. jur. lib. 6.* quam sequitur Cyn. *in l. 2. in 5. quæst. C. de serv.* & videtur mihi verior. & ideo in præscribenda servitute usus fructus, requiritur titulus, cum usus fructus sit pars dominii, *l. 4. de usufruct.* & per consequens in eo præscribendo tractavit de magno præjudicio ad similitudinem præscriptionis rerum corporalium. Sed contra hæc opp. & imo videtur, quod in præscribenda servitute verus titulus requiritur, nam ille qui servitutem præscribit, habet contra se dispositionem juris communis; quoniam omne præsumitur libertum, nisi probetur habere servitutem: *l. altius, 8. C. de servit* ergo videtur, quod non solum allegatio, sed etiam tituli probatio sit necessaria, *per cap. 1. de præscript. lib. 6. Innoc. in cap. diligenti, de præscript.* solvit hoc contrarium, quod non dicitur contra se habere jus commune qui præscribit servitutem: quia jus non prohibet quem habere servitutem in prædio alieno, sed tunc dicitur habere jus commune contra se, puta si unus episcopus exercet jurisdict. in diœcesi alterius episcopi, dicit Paul. de Castr *in d.l. serv.* quod non comprehendit, quid sit hoc dicere: quia verum est, quod in prædio alieno non prohibetur habere servitutem volente & consentiente domino, sed eo nolente sic, & eodem modo unus episcopus volente alio episcopo unde dicit ipse, quod *c. 1 de præscriptio. in 6.* loquitur de præscriptionibus curtentibus contra Ecclesiam, vel res Ecclesiæ, secus contra privatum.

Et

7 Et ideo ipse concludit, * quod qui vult præscribere servitutem in prædio Ecclesiæ, cum habeat contra se jus commune, necesse est ut habeat titulum sal em à non domino: vel etiam à domino titulum utilem: *juxta quæ habentur in c. quarta. de præscript.* quia si esset nullus, non esset necessaria præscriptio, *l. sequitur, §. Iana. de usucapio. quod not. pro limitatione l. si quis diuturno. si servit. vind.* Potest etiam dici, quod Innoc. bene scivit, quia volens servitutem præscribere, non habet jus commune contra se, quia est præter jus commune, & tunc diceretur contra jus commune, quando expresse prohiberet præscriptionem, *ut not. in dict. cap. 1. de præscript. in 6.* Quintum quod requiritur ad præscribendam servitutem, quando est negativa, ut servitus altius non tollendi, scilicet prohibitio usus, *ut not. gloss. in l. qui luminibus de servit. urb. prad. & in l. 1. Cod. de servit. & gloss. 3. in c. abbate de verb. sign. & Dyn. in l. prius de nov. operis nunc.* Et ideo in istis servitutibus quæ consistunt in prohibendo, ut est servitus altius non tollendi, non acquiritur quasi possessio, nisi per prohibitionem ex parte prætendentis servitutem, & patientiam adversarii. Sed in his, quæ fiunt in faciendo, ut aquæ ductus, & simil. non requiritur prohibitio, sed usus & patientia adversarii, quia in his consistunt quasi possessio; & in prædictis negativis servitutibus sufficit unus tantum actus prohibitionis ad hoc, ut quæratur ista quasi possessio, puta ne altius tollas, vel per fundum vadas, *ut sentit. gl. in leg. 1. C. de serv.* Sed in affirmativis, ut eundi per fundum, vel aquam ducendi. Dic quod si sunt tales in quibus possit esse usus per modum facultatis & familiaritatis, ut itineris, quia permissum est ire per fundum tuum donec prohibeatis, *ut l. Divus 16 de serv. prad. rust.* & tunc requiritur, quod fuerit saltem, 30. diebus, ad hoc ut constituatur in quasi possessione, *ut l. 1. §. 1. & ibi Bart. de itiner. actuque privat.* Sed si non potest in eis esse usus ratione familiaritatis, puta ducere aquam per fundum tuum: in ista quasi possessione quærenda, etiam unicus actus sufficit: *ut in l. 1. §. quod autem, de aqua quotid. & æstiv.* & ita tenet Petr. & Cyn. *in d.l. 2. in 6. quæst. C. de servit.* & Bart. *in l. 1. eod. tit.* & Bald. *in d.l. 2.* & Flo. *in l. servitutes, ff. de servit.* quod bene not. Sextum quod requiritur, est tempus scilic. longum, quando servitus habet causam continuam, vel quasi: sed si habet causam discontinuam regulariter requiritur tantum tempus, cujus non extet memoria in contrarium, de quo dic ut plenius dixi *in princ. hujus 8. q. princ.* Septimum, & ultimum requiritur, ut præscribens sit dominus fundi, cui servitus est acquirenda, completa præscriptione, alias, si esset simplex possessor, sic ut non posset ei fundum acquirere per pactum: *ut dixi supra in quæst. 4. princ.* ita per præscriptionem, hic ut nec posset servitutem imponere etiam si partem dominii in fundo haberet: *ut l. pro parte, de servitut.* licet aliquando plus possit præscriptio quam pactum, *ut gl. not. in l. 1. famil. herciscæ. & in l. sed si inter me. de servit. urban. prad. & in prædictis juribus not.*

Ex * prædictis autem collige secundum Flor. *in d. l. servitut.* tegrem specialia in ista præscriptione servitutum, & jurium incorporalium. Primum est, quod non requiritur vera possessio, sed quasi, quia jura incorporalia non possunt possideri, *ut l. serv. §.* 8

incorporales, de acq. rer. domin. Secundum quod procedit contra possidentem: *ut habetur l. ff. de act. §. æquè*, quod non est in rebus corporalibus *ut ibi, & l. 2. Cod. de præscript. 30. ann. nat. per gloss. in l. 1. in fin. eod. de servo fugi. & ibi per Dd.* Tertium, quia non requiritur titulus, *leg. si quis diuturno, Digestis si serv. vendi. & supra dixi*, ergo sufficit etiam non solemnis, ut habetur *in l. post mortem de adoptio.* facit ad hoc gloss. notab. *in l. 21. num. in gloss. magna, in fin. si certum per.* Quartum, quia requiritur scientia ejus contra quem præscribitur *b. l. 2 Codice de servitut.* Quintum, quia requiritur etiam adversarii patientia *l. quoties*, 20. *de servitut.* Sextum, quia aliquando requiritur prohibitio pro adquirenda quasi possessione: eo quia non cadit aliquis actus alius corporalis pro ea adipiscenda, qui sit conformis juri quærendo, nisi prohibitio, ut dixi supra in versic. quintum, quod requiritur ad præscribendam servitutem. Septimum, quia præscriptio longi temporis in illis corporalibus interrumpetur per solam missionem executoris, licet secus sit in corporalibus, *ut Cod. de rei vend l. mota litis, & hoc voluit singul. gloss. sub dubio tamen forte, in l. 1. in gloss. 3. in fin. C. de servitut.* Sed Bartol. limitat hæc procedere, quando præscribens non habet titulum: quia tunc solum ex negligentia non potentis causatur ideo insurgente vigilantia impeditur, *Codice præscript. 30. annor. l. ficut.* sed si haberet titulum, non sufficeret sola missio executoris, quia illa non causatur ex sola negligentia, *ut habetur in d. l. sicut*, & hoc procedit de jure civili, sed de jure canonico secus, quia omnis præscriptio de jure cano. impeditur per solam missionem executoris.

Ratio quia superveniens mala fides etiam sine aliquo judicio præscriptionem impedit, *c. fin. & ibi notat. de præscript. possessor. male fidei, de regul. jur. lib. 6.* & hoc tenet Bald. *in l. 2. C. de servit. in versic. ulterius quæritur*, numquid præscriptio, quem sequitur Angel. de Aret. *Institut. de actio. §. aq. c*, teneo quod illud servandum esset in foro civili *juxta not. in act. fin.*

Naturalis * autem interruptio impedit præscriptionem etiam longissimi temporis in illis coronationis, *l. servitutes & l. 2. Codice eodem t.t.* & hoc facit contra eum, qui vult præscribere molendini clausam, quam curtius aquarum semper interrumpit, ut non videatur præscribere, quia petitur possessio, quod est verum, si destruatur in totum, vel pro majori parte, alias secus *arguunt. l. domum de contrahend. emp.* & hoc tenent Baldus & Angel. *in d. l. servitut.* quod notandum est. Et per hæc expeditus est unus modus acquirendi servitutem per præscriptionem, ac etiam perfecte expedita est materia præscriptionis in acquisitione servitutum. De præscriptione autem in servitute amittenda, dicam *in decima & ultim. quæst.* Item constituuntur etiam omnes servitutes non per traditionem veram, quia incorporalia non recipiunt traditionem *ad acquirend. rer. dom. l. servit.*, §. *incorporalis*, sed quasi traditionem, quæ fit per scientiam & patientiam Domini, ipso me ducente in possessionem, unde etiam cavet, quod me non impediat utentem, *l. 1. §. final. ff. de aqu. pred. rust. de act. emp. l. ratio. §. si inter de serv. l. quoties. 20.* de ista cautione habetur, *in l. harum, & l. ego si servit. vend.*

Item * constituuntur servitutes, ut patiatis me uti servitute per prædium tuum non autem constituuntur, ut tu aliquid non facias in tuo puta ne eas per fundum tuum, neve ibi consitas, neque eo fluvialis, si concederes mihi jus tibi non esse in fundo tuo aquam quærere minuendæ aquæ meæ gratia: *ut l. quoties*, 15. *de servit. in prin.* nec etiam constituuntur, ut tu aliquid facias in tuo, puta viridaria tollas, amœnioremve respectum præstes, vel in tuo pingas *ut d. l. quoties*, 15. §. *eo salvo*, quod in servitute oneris ferendi dicitur, ut eis debeat sustinere parietem vel columnam qui debet servitutem oneris ferente in pariete vel columna sua, *ut l. cum debere columnam, de serv. urba. prad. & l sicuti*, §. 1. §. *distant. si servi vend. & dixi supr. in 1. 9. priu. in prima natura servitutum.* Item servitutes constituuntur in fundo simpliciter quo casu totus fundus servitute afficitur, ut per quamlibet ejus partem ire, agere liceat, *d. si cui de serv. & l. si mihi cousesseris, cum l. seq. l. si via. de ser. rust. prad.* nisi domino prædii certus locus servitutis designetur, *ut l. nam satis est*, 6. §. *sed si is fundus quemadm. ser. amitt.* de quo dic, *ut dicam in 1. q. prine.* Item omnes servitutes constitui possunt ad partem prædii divisam: *ut l. ad certam de ser. & not. in l. pro parte, ff. de servit.* non autem ad partem indivisam *ut est text. cum gl. in d. l. pro parte & l. ut pomum*, §. 1. *eo. t. & l. 3. in princip. de servit. leg l. quis partem. C. commun. prad.* Constituta autem servitute meo prædio, si nanciscor ejus dominium pro parte indivisa, pro ea parte servitus extinguitur, & pro alia remanet, *d. l. ut pomum*, §. 1. sin autem non est constituta in toto prædio, sed tantum promissa extingueretur servitus in totum, me adepto dominium prædii *d. l. pro parte.* nam multa impediuntur facienda, quæ non dissolvuntur jam facta, *l patre furioso, de his qui sunt sui vel alien. jur. & not. per gloss. in d. leg pro parte*, item non potest constitui pars servitutis, ut quis teneatur ad partem ejus: quia omnes servitutes individuæ sunt præter servitutem utilitatis, *ut dixi in 3. princip. divisione servitutum*, & si promissor vel stipulator servi decessit quilibet hæres tenetur insolidum, & quilibet hæres stipulatoris agit in solidum, *ut dict. leg. pro parte, & l. via de servitut. & fam. herscis. l. hæredes*, §. *an ea & l. 2. de verbor. oblig. l. 1. §. usufructus, ad leg. Fal.* Item licet unus ex sociis non possit per pactum acquirere servitutem fundo communi *vel si unus ex sociis: de servit. rust. prad.* tamen per tempus seu temporis lapsu, hoc est præscriptione, acquirere potest, *text. est cum glo. not. in l. sed est inter me, de servitut. urban. prad. & ibi per Dd. &* ibi hoc etiam tenet do. Paul. *d. Castr. in d. l. ex parte.*

Ex quo not. * quod aliquando plus potest præscriptio, quam pactum, *idem not. gloss. in l. fam. herciscis.* Item potest constitui servitus certo modo, ut cum certo genere vehiculi non agatur veluti cum equo duntaxat, vel ut certum pondus vehatur, vel ut res illæ traducantur, aut carbo portetur, *ut est text. in l. servitutes 4. §. 1. de servitut.* Item potest constitui servitus, ut usus servitutis temporibus, secerni possit, puta ut quis post horam tertiam usque in horam decimam eo jure utatur, vel alternis diebus utatur, *ut est textus in l. via. Paragraphi 1. de servitut. & in d. l. servitutes 4. §. fin. eo tit.* & hoc servatur in multis locis in aquæductu. Idem servitus potest imponi & restringi ad certum tempus: puta ut liceat ire de die tantum, & non de

nocte, maxime in urbanis prædiis, *text. est cum gloss. in leg. iter, communia prædio,*

Ex quo not. ibi Paul. de Cast.* quod non est licitum ire per civitatem, nec per domos alienas. Item constitui potest servitus etiam de ædificio futuro; *ut l. si servitus, Paragrapho futura, de servitut. urbanor. prædio. & l. Labeo de servitut. rust. prad.* Item constitui potest, ut aquam quærere, & inventam ducere liceat, *ut d. l. Labeo & dicit supra in illa quæst.* in quibus rebus potest servitus constitui, & omnia quæ ibi dicuntur, possunt hic addi. Item servitus navigandi potest per lacum perpetuo constitui, *ut l. via ea ipsa. § si lacus, de servitut. rust. prad.* item servitus ipso jure neque ex tempore, neque ad tempus, neque ad certam conditionem, verbi gratia, quandiu volam, constitui potest. Sed si hoc modo constituitur, obstabit facti vel doli exceptio contra promissionem servitutis vendicanti, *ut est text. in l. 2. quæ supra servitutes, de serv. & ibi plene per gloss. Bart.* & Dd. Et pone exemplum ex tempore, scilicet, ut incipiat post pascha ad tempus, ut incipiat nunc & duret usque ad pascha sub conditione, intellige, extinctiva, scilicet ut constituo tibi servitutem, quæ extinguatur si navis ex Asia venerit, non autem intelligas de conditione inceptiva, videlic. constituo tibi servitutem in tali fundo, si navis ex Asia venerit, quia sub conditione bene potest constitui servitus, sicut & dominium potest sic transferri, & possessio, *ut de acquirend. possess. l. si quis absenti, Paragrapho si quis, & not. gloss. in d. l. 4. in verbo, sub conditione,* quæ gloss. facienti differentiam inter conditionem extinctivam & inceptivam, non est alibi, secundum Raph. *in respiciendum, si cer. pet.* & Flor. *in d. l. 4.* & communiter tenetur.

Et ex his not. * quod servitutes reales & prædiales ipso jure non recipiunt certum tempus ex parte ante ad impediendum originem, sed conditionem sic, sicut impedimus in obligatione e quæ constitui non potest ex certo tempore, *l. obligationem sive. § placet digestis de act. & oblig.* sed sub conditione sic, *ut l. cedere dicta, de verbo. sig.* Ex parte vero post, id est, ad ipsam obligationem servitutis faciendam, non recipiunt conditionem, nec diem quantum ad substantiam ipso jure, sed obstat exceptio: quia tempus non est modus tollendæ, &c. quia postquam incepit semel competere, durat perpetuo, sed adveniente die vel conditione, obstabit exceptio, *ut d. § placet*, & habetur *in l. nemo potest, de leg. 1.* Et hoc est quod dicere voluit text. *in l. 4. de servit.* & in istis appositio temporis contra naturam actus non vitiat nec vitiatur, sed operatur in eo quod operari potest circa ipsam, & non contra substantiam *ut d. & l. 4. & l. eum qui ita §. qui ita de verb oblig.* & habetur *in d. l. nemo potest.* Et de intellectu & materia *in d. l. 4.* vide ibi plenius per Bar. & omnes Dd. & plenius per Refeed. *in suis libellis juris civilis in actione confessoria, vers. item quæritur quæ dicitur*, & vide quod dixi supra *in 6. quæst. in princ.* Et adde quod licet servitus constitui possit ex parte ante, sub conditione ad impediendum originem, videlicet promitto tibi servitutem in tali fundo, si navis ex Asia venerit, tamen si ante eventum conditionis tradidi, vel quasi, per patientiam transit in jus servitutis, *Digestis de solut.*

solut. l sub conditione, de jure dot. l. nisi secundum gloss. not. in d. l. 4. in vers. sub conditione, circa princ. ibi, si ante cond. traditi, quæ gloss. non est alibi, secundum Ang. & ibi Dd.

34 Ex quo not. singulariter, quod sicut in re * corporali qui tenetur dare sub conditione, si interim tradat corporaliter, transfert statim dominum, *l. dotis fructus, in fin. de jure dot.* ita in jure corporali, si quis promisit uni dare sub conditione, si interim patiatur illum uti, quod pro traditione habetur, *l. quoties*, 20. *de servitut.* censetur illud jus proprietatem transferre, per gloss. illam notab. quam teneo, licet Angel. ibi dicat, quod non credat illam verum dicere.

ADDITIO.

a *Præscript.* Adde Alex. *consil. 14. in 2. volum. in princip. in 3. vol.* Et multa in materia præscriptionis habes *in 2. volum. cons. 188. & in 4. volum. cons. 99. in 1. & 2. colum.* & an jus canonicum in materia præscriptionis deroget juri civili, vide Corn. *consil. 16. in 2. volum.*

b *Præsumatur.* Quomodo & quando in præscriptione requiratur bona fides, & quid de jure civili & canonico vide Alex. *cons. 99. in 1. colum. in 4. volum.* & an ex titulo præsumatur bona fides, *in consil. 89. in 5. volum.* & bona fides non præsumitur in eo, qui contra jura mercatur, vide Corn. *cons. 121. in 2. vol.*

c *Titulum.* An titulus invalidus transferat dominium, vide Cornetum *consil. 108. in 1. volum.* Et Alexand. *in 5. volumine, in cons. 89.* & ibi, quod contra habentem titulum verum universalem, datur petitio hæreditatis.

d *Patientia.* Adde Alexand. *cons. 1. in 3. volum.* & ibi, an tolerans unum possidere; unde illa patientia egrediatur terminos tolerantiæ.

e *Obligat.* Obligatio & actio an sit nata ante dictum, vel quomodo, vide Alexand. *cons. 2. in 4. vol.* Et qui obligatur in foro animæ naturalis obligationis, vide Corn. *cons. 156. in 4. vol.*

CAPUT XXI.

Quando servitus acquiratur.

1 *Promissione an servitus acquiratur.*
2 *Dominium rei incorporalis, & quasi dominium rei incorporalis ipso iure eodem modo transeunt.*

DIxi quomodo & qualiter servitus acquiratur. Sed quando acquiratur?

Dic quod per promissionem * tantum non acquiratur servitus, nisi realiter constituatur: quia talis sola promissio non constituit jus in re, hoc est, in servitute, sed jus ad rem: *ut l. si partem, 1. princip. ff. quemadm. serv. amitt. vel. in l. & in provinciali, Cod. de servit.* & dixi *supra in illa quæst.* quomodo cognoscatur, an servitutes sint reales, & prædiales, & *not. ex illa l. si partem, 1. princip.* quod servitus aquæ ductus non incipit, antequam fiat rivus per quem ducatur, & idem in qualibet alia servitute, ad cujus usum requiratur, quod aliquod opus fiat in re serviente, puta tigni immittendi, quia requiritur quod fiat foramen, & antequam fiat servitus, non potest dici, quod sit constituta per aliquem contractum solum, sed competit actio personalis, ut constituatur, quæ actio de sui natura non tollitur, nisi spatio longissimi temporis, *ut l. sicut, C. de præscr.*

1

præscr. 30. annor. Sed postquam factum est opus incepta est servitus, quæ tolli potest spatio longi temporis, secundum ea quæ dixi *in precedenti q. princip.* & si quis in cuniculo me in fundum suum animo constituendi mihi servitutem, licet statim dicatur constituta servitus, *ut l. 3. §. ductr. ff. de usufruct.* hoc tamen est verum, quando non est opus aliquid fieri ad ultimum servitutis, puta tinneris, vel viæ, vel altius non tollendi, vel hausus aquæ, ubi non potest opus facere. Secus quando est aliquid necesse fieri, sine quo quis uti non possit, quod perpetuo tenet memori. Sed si legata est servitus realis & prædialis, dic quod dies servitutis cedit à morte testatoris, etiam legatario ignorante, licet pro se non transmittatur, sed cum prædio transeat, unde non est propriè transmissio, sed inhærentia quædam, *ea ratione est in l. si partem §. 1. quemadmod. servit. amitt.* & ibi hoc not. Dd. & Bald. *in l. unica § in nonnullis. de cad. tollend. sicut §. libertatibus.*

1 Quod intellige * verum, quando fuit legata expressè: quia sicut transit dominium rei corporalis expressè legatum ipso jure, *l. à Titio, ff. de jur.* ita & illud quasi dominium juris incorporalis. Nam & in illo est reperire dominium impropriè: *ut not. in leg. qui usumfructum in fin. in vers. dominium, si usufruct. pet. & per gloss. & Dd. in l. generaliter, §. nihil commune, de acquirend. possess.* sed si fuisset legata servitus tacitè, secus: quia per legatum tacitum non transit jus servitutis, sicut nec etiam ipso jure dominium, *l. servum filii, §. 1. de leg. 1.* & habetur per gloss. & Dd. *in l. empt. §. fin. de rei vend.* & per Bart. & omnes Dd. *in l. 1. de leg. 1.* Ita etiam tenent Bart. & Dd. *in l. binas ædes, de serv. urban. prad.* & Flor. *in l. testatrix, in princip. ff. ser. vend.* An autem rei legatæ, vel venditæ, vel divisæ servitus debeatur, vide plenè supra Bar. *in l. 1. de servitut. leg. & per Bart.* & omnes Dd. *in l. binas ædes.* & per Paul. de Castr. *in l. in tradendis § interpositis, in fin. communia prad. & vide in l. si quis ædes, in princip. de servitut. urban. prad. & per text. & gloss. in vers. restituatur, in l. 1. §. fin. de hered. vel est. vend. & vide text. not. in d. l. testatrix.*

CAPUT XXII.

Quomodo, & qualiter, & quando, & per quem servitus retineatur.

1 *Servitus an pro parte acquiri, vel retineri possit.*
2 *Servitutem fundo communi an unus ex sociis acquirere, vel retinere possit.*
3 *Civitas, vel castellum, quod habet merum imperium, si occupetur à tyranno, ipse retinet suam quasi possessionem imperii, seu jurisdictionem.*
4 *Aqua per seipsam fluens, an præscriptionem, vel consuetudinem inducere valeat.*

NUnc dicamus quomodo, & qualiter, & quando, & per quem servitus retineatur.

Et * quia breviter, quod servitus pro parte acquiri non potest: *ut l. pro parte, de servi.* tamen pro parte retineri potest: unde prædium tuum, si mihi serviat, sive ego partis prædii tui dominus esse cœpero, sive tu mei, pro

pro parte servitus retineri potest, *l. ut pomum. §. 1. de serv. & l. si quis ædes, §. si partem de servit. rust. prad.*

2 Item * unus, licet ex sociis, servitutem fundo communi acquirere non possit, *l. si unus ex sociis, de servit. rust. prad.* tamen per unum potest servitus retineri, *l. agnam, §. si plurium, quemad. servit. amitt.* item servitus retinetur nobis per socium, ut fructuarium: & bonæ fidei possessorem. *text. est in leg. 5. quæ incipit, servitus quemad. serv. amitt.* Item quod per fructuarium retineatur nobis servitus, licet non acquiratur, vide text. & ibi omnino Bart. *in l. 3. §. ut viderem, de itin. actuque priv.* Item usu retinetur servitus, cum ipse cui debetur, utitur, quive in possessione ejus nomine est, aut mercenarius, aut hospes, aut amicus, aut medicus, quive ad visitandum dominum venit: aut fructuarius: licet suo nomine: denique quicumque debita via usus fuerit, sive ad fundum nostrum facit, vel ex fundo: licet malæ fidei possessor sit, retinetur servitus, *text. est in l. usu. cum tribus l. seq. usque ad l. fin. quemad. serv. amitt.*

3 Et quod etiam * per malæ fidei possessorem servitus retineatur, est etiam text. *in l. qui fundum eod. tit.* per quem dicit ibi Bart. & Dd. quod si civitas vel castellum, quod habet merum imperium, occupetur à tyranno, qui utitur illa jurisdictione, retinet suam quasi possessionem imperii, seu jurisdictionis, quod dicit ibi Flor. esse verum, quando jurisdictio cohæret territorio: secus, si persona in loco: quia tunc qui non utitur, licet dejectus, perdit: *ut habetur in l. sequitur, §. si viam, de usucap. & arg. l. si plures, §. dejectum, de vi & vi arm.* & quando dicatur cohærere jurisdictio in territorio, *l. final. C. ubi & apud quos,* & plenè per Bart. & Dd. *in l. 1. C. de jurisd. omn. jud.* Item retineri potest, etiamsi ille, qui utitur, non utitur nomine ejus, cui competit, sed sui, ut quia sit socius, vel si quis suo nomine utuntur, ut dixi, *& not. gloss. in leg. final. quemad. servit. amitt.* Item per naturalem aquæ cursum naturaliter alicui retentum servitus retinetur: ut est textus *in dicta leg. qui fundum, quemadmodum servit. amittuntur.*

Sed * nunquid aqua per seipsam 4
fluens possit inducere præscriptionem vel consuetudinem? Dic quod non, quia non est res animata: & per rem inanimatam nihil nobis acquiritur: oportet ergo in præscriptione aliquem usum intercessisse, quo principato, sufficit aquam per se fluere: *ut d. leg. qui fundum.* In consuetudinem etiam sufficit, quod initium habuerit à multis utentibus: nam postea perficitur solo cursu temporis: *ff. communia prædio. l. venditor. §. si constat. & not. Bald. cap. 1. §. si quis de manso. in penult. col. in titulo de controvers. investit.* Item propter pupillum vel minorem, cum quo habeo rem communem, retineo servitutem, licet ut non utar, ut est text. valde notabilis, *in leg. fin. communem. in principio, quemadmod. servit. amitt.* & ibi vide omnino Doctores *quemad. servit. amitt.* Item quomodo & qualiter quasi possessio retinetur servitutum, vide per gloss. *in leg. 2. Cod. de servitut.* & ibi per Dd. maximè per Cyn. *in 3. q.*

CAPUT XXIII.

Qualiter quis uti debeat servitute.

1 *Via si cui simplici usu concedatur, an per quamcumque fundi partem*

tem quo voluerit, vel per totum fundum ire possit.

2 *Hominibus armorum, vel aliis, si per suum territorium, vel alium comitatum transitus concedatur, ipsis debent transitus per partem concedenti minus damnosam.*

3 *Servitus simplex si in fundo debeatur, ad quem spectat, in qua parte servitutes habere deceat.*

4 *Electio servituris quando facienda est ad quem ipsa electio spectet, an scilicet illi qui debet servitutem, vel illi cui servitus debetur.*

5 *Verba debent interpretari pro eo, in cujus favorem apponuntur.*

6 *Servitus cui debetur, an in prædio serviente ædificare licitum sit.*

7 *Constitutione simplici servitutis eundi absque alia expressione, an licentia faciendi scalas concessa videatur.*

8 *Ædificandum si sit in prædio servitutem debente, cujus expensis ædificandum sit.*

9 *Locum servientem an reficere licitum sit.*

10 *Statuti forma si licitum sit ad vindictam aliquem occidere, an etiam sit licitum amicos congregare, qui ipsum adjuvent.*

11 *Occidere aliquem si alicui licitum sit, an sit licitum etiam alteri demandare.*

12 *Refectio vel depressio, aut levatio servitutis, cujus expensis fieri debeat.*

NOno principaliter est videndum, qualiter quis debeat uti servitute. Et dic breviter, quod debet uti civili modo.

1 Nam si cui * simplici usu via conceditur per fundum cujuspiam, vel relinquatur in infinito: videlicet per quamlibet ejus partem ire, agere, licebit civili tantum modo, non enim per villam ipsam, nec per medias vineas ire agereque possit, & minore servientis fundi detrimento, *tex. est not. in l. si cui. de serv. in l. mihi concesseris, 21. cum lege sequenti de servit. rustic. prad.*

2 Et hæc jura * allegantur, si aliquibus hominibus armorum, vel aliis concedatur transitus per unum territorium vel alium comitatum, quod debeat intelligi, scilicet quod transire debeant per partem minus damnosam concedenti, & quod debeant civiliter se habere. Et quando se inciviliter habent, dicuntur contra conventionem venire: & debet eligi locus per quem possint ire vel agere, *ut est tex. in l. si cui 9. ff. de serv. & l. certo generi. §. 1. de ser. rust. prad.* Et postquam est electio facta de loco, non est licitum mutare voluntatem, & per alium locum ire, *ut d. l. si cui.* imo cæteræ partes libeæ remanent, ut est tex. *in d. l. certo generi, §. 1.* & dixi quod quæstio de electione procedit, quando concessio servitutis fuit facta simpliciter, secus, si actum fuisset, quod totus fundus servire deberet.

Nam * si ista concessio simplex non esset, sed generalis, vel utilis: tunc non cogeretur ille, cui concessio facta est, eligere locum, sed posset nunc per unum locum, nunc per alium transire: & sic licitum esset pœnitere. *ut prob. in d. l. certo gen. §. 1. & in l. nam satis, §. 1. v. cæter. & in §. cæter. & ibi gl. in verb. velit. quemad. ser. amit.* Sed ille qui concessit servitutem, bene potest variare sine alterius incommodo, *l. 2. §. pen. de reli. & sumpt. fun. secundum gl. fin. l. si cui qua est not.* & sequitur ibi Bartol. & communiter Dd.

Sed est * dubium quando electio est facienda, ad quem spectat electio an

an illi qui debet servitutem, an illi cui servitus debetur? Et videtur, quod electio sit debitoris, sive loquamur in contractibus *ut l. plerumque, in fin. de jure do.* sive in ultimis voluntatibus, *per l. si via de serv. rust. prad.* In contrarium videtur, quod sit electio habere debentis, *per l. si cui. in princip. de servit.* Gloss. solvit uno modo *in d. l. si via.* Dic tu melius, aut verba executiva sunt prolata ad unum exemplum quando sunt prolata à date debente. Hæres dato vel concedito servitutem Titio in fundo meo, vel Titio promitto concedere viam. Exemplum vero quando sunt prolata ab homine debente, est. Volo quod Titius habeat sibi servitutem in fundo meo, vel quod Titius possit vindicare servitutem, & tunc sive loquamur in ultimis voluntatibus, electio est illius ad quem verba proferuntur, *ut l plane 1. §. fi. de leg. 1. ibi*, sive addito, *ut l. si ita relictum §. fin. ibi*, hæres dato, *de leg. 2.* & hoc tenet gloss. ordi. *in d. l. Lucius de leg. 2.* & ita debet intelligi *d. l. si via.* scilicet quod ibi verba executiva erant prolata ad hæredem, sive loquamur in contractibus: licet hoc bene expressum non reperiatur, secundum Cyn. *in l. cum quidam digestis de verb. sig.* Sed secundum Bar. *in d. l. Lucio*, illud probatur; *in l. si sic stipulatus fuerim. & in l. si ita stipulator. de verb. oblig.* & probatur etiam per argumentum, secundum Cyn. *in d. l. si stipulatus fuero per te non fieri. de verb. oblig. conjuncta l. 2. §. quidam eod. titul. in leg. cum in §. 1. de cond. indeb.* & hoc tenet Dyn. *in regula, in alternativis*, in 6. & Cyn. *in dic. leg. cum quidam* & Bar. *in dic. leg. Lucio.* & Flo. *in dic. l. si via* & habetur per Dd. *in leg. qui duos. & leg. legato generaliter, de leg. 1.* & eandem conclusionem facit Bar. *in pœnis alternativis in leg. quicunque. C. de serv. fugi. in lege 1. §. expilatores de effract. & expil. nere. & d. l. Lucio in fin.*

Et ratio usus * hujus conclusionis potest esse, quia verba debent interpretari pro eo, in cujus favorem apponuntur *ut leg. solut §. 1. quando dies lega. ced.* Sed si verba executiva ad neutrum referuntur: & tunc sit distinctio. Aut loquimur in contractibus, & electio est dare debentis, *ut leg. plerunque in fin. de jure dot.* Aut in legatis seu in ultimis voluntatibus & tunc electio est ipsius legatarii, *d. leg. Lucio.* & ita est tenendum in hac materia, quia est communis doctrina Doctorum, licet aliqui aliter dixerunt.

Item * licitum est ei, cui servitus debetur, ædificare in prædio serviente, ita, quod commode jus servituris habere possit, ita, quod fiat sine domini incommodo. Et ideo si iter legatum est quo nisi opere facto iri non potest, licet fodiendo, substruendo iter facere, *ut est text. in leg. iter de servitut. & l. servitutes 30. §. de servit. urban. prad.*

Ubi est casus not. * quod simplici constitutione servitutis eundi, absque alia expressione, videtur esse concessa licentia, & facultas faciendi scalas, & simul in fundo serviente, sine quibus servitus haberi non posset, etiamsi illæ scalæ possent fieri in prædio dominante: quod est singulare. Eodem modo qui habet jus aquæ ducendæ per alium fundum, licet ei fistulam suam fictilem, vel cujuslibet generis in rivo ponere, quo aquam latius exprimeret: & quod vult in rivo facere, licet, dummodo de dominio prædii aquam deterius non faciat, *ut est tex. in l. Quintus de serv. rust. prad. & in l hac jure se & in l. fin. de aqua quot. & usti.* & hæc jura allegan

allegantur quod habens licentiam eundi vel aquam ducendi per alium fundum, vel scalas, vel clivos faciendi in fundo serviente, potest arbores incidere, terram fodere, explanare fossata: & similia facere, ut commodè servitute uti possit. Si ergo hoc facit, non potest de damno dato accusari, secundum Flo. *in d. l. si iter, quod not.* quia est quotidianum, & utile & quod ego intelligo, etiam si fiat incommodum domino prædii servientis, respectu incisionis, vel explanationis, aut fossæ: quia illa sine aliquo damno fieri non possunt. Sed si fieret incommodum domino prædii servientis in eundo, vel aquam ducendo, tunc prædicta fieri non possent *per d. l. Labeo, de serv. rusti. prad. & d. l. hoc jure §. is qui, & l. fin. de aqua quoti. & æsti.* quæ jura intelligo ita, licet Dd. non declarant, quod not.

8 Cujus * autem expensis prædicta fieri debeant? Dic expensis ejus, cui servitus debetur *ut d. l. iter. & d. §. si domo & ex tex. in l. si forte §. etiam. si serv. ven.* & ita etiam vult. Flor. *in d. l. si iter* & vide quod dicam *in vers. sed cujus expensis.*

9 Item * est licitum etiam locum servientem reficere, puta iter vel aquæductum: & refectionis causa etiam est licitum accidere ad ea loca, quæ non serviunt, *ut est tex. not. in l. refectionis in princip. communia præd. & est tex. secundum Flo.* pro habentibus ductum aquarum & clusas ad molendinam per fundum alterius, ut domo fundi servientis debeat præstare aditum etiam per alium suum fundum non servientem, ac etiam pati imponi lapides, & calcem, & arenam, & simil. pro reparatione dictæ clusæ, & idem dicas de aliis similibus: quod est valde not. Item prædicta facere potest non solum ille, cui servitutes debentur, sed etiam fabri sui & magistri ad hoc necessarii *ut ex text. not. in d. l. refectionis*, etsi resisteres illis, videris domino prædii dominantis resistere, *text. est notab in l. ossa. §. fin. de relig. & sumpt. fun.* secundum Paul. de Castr. *in d. l. refectionis.* est argu. secundum Paul. de Castr. *ibi.*

Quod * si ex forma statuti licitum est alicui vindictam sumere de eo, qui ipsum offendit, sit sibi licitum congregare amicos qui ipsum adjuvent ad hoc & illi non puniantur sicut nec ille principalis, & dicit de hoc esse glos. not. & ling. *in l. cum prædi. de vi & vi arma.* licet glos. *in l. Gracchus, C. de adu.* videatur requirere, quod congregati sint tales quibus ille congregans possit præcipere, ut sint filii, vel servi, & istam partem quod non puniantur, tenet Jacob. de Illut. & Paul. de Castr. *in d. l. refectionis*, & alias obtinui in civitate mea Veronensi: ubi est statutum, quod si frater vel maritus, vel pater reperit aliquem cum sorore, uxore, vel filia malè conversantem, possit cum impunè occidere. Nam quidam sciens unum malè conversari cum sua sorore congregavit duos amicos, & occidit eum. Dixi, quod tam frater, quam etiam sui socii debeant absolvi, *per d. l. refectionis cum his quæ supra dixi.* & ita per curiam judicatum fuit: quod perpetuo tene menti.

Licet * sit dubium, nunquid in his casibus ille, qui potest aliquem occidere *a*, possit alteri hoc mandare ita *a* quod ille mandatarius non teneatur? & Bal. tenet idem scilicet, quod mandatarius occidens non teneatur, *in l. Gracchus C. de adulte.* & de hoc est glos. sing. *in d. l. cum fundum in vers. postea. in princ. secundum lectu. primam de vi & vi. ar.* idem Bal. tenet contrarium *in c. 1. vers.* & hoc facit ad q. *in titul de pace jura. firman. in usib. feu. per l. servus si hæres. de statu libe. ibi, pater duntaxat, &c.* idem tenet Aug. *in d. l. Gracchus*, & ibi Salic. inclinat in istam sententiam, licet dicat se dubitare, idem tenet etiam Ang. de Aret. *in suo maleficio, in glo. che mai adulterava la mia donna. in 6 col. ver. quid si pater vel maritus.* Hanc quæstionem non determino: quia non est materia nostra, sed est dubia satis, sed vide tex. *in l. si quis in gravi §. 1. & ibi per Ludo. Pan. ff. ad Sylla.* Ita ille cui debetur servitus, potest deprimere, & elevare locum servientem, ut commode servitute uti possit, si sibi necessarium est, nisi aliter actum sit, *ut est text. in d. l. refectionis, ff. communia prædi.* vel nisi hoc sit cum magno incommodo domini prædii servientis, & hoc modo potest intelligi, *l. 1. §. fin. de rivis & l. 3. §. penul. ff. de vi. nec. atque privata.*

12 Sed * cujus expensis talis refectio, vel depressio, aut levatio fieri debeat, Dic regulariter expensis ejus, cui servitus debetur, sed sollit in servitute oneris ferendi, *ut est text. in l. & si ferre ff. si serv. vend. & ibi per Bart. & Dd.* de quo dic, ut dicam plenius infra, de servitute oneris ferendi. Cætera circa materiam istam vide quæ dicam in speciebus servit.

ADDITIO.

a *Occidere.* Adde Alex. *cons. 141. in 1. col. §. 3. pro hoc in 2. vol. & in 1. vol. cons. 160. in 3. col.* ubi ponit, an, & quando sit licitum occidere, & quomodo, & qualiter probetur defensio: & an requiratur, quod non potuerit aufugere.

CAPUT XXIV.

Quando, & qualiter, & quomodo servitutes amittantur.

1 *Res propria nemini servit.*

2 *Servitus an extinguatur, quando unus fundus serviens uni, vel omnibus sociis prædia dominantis, omnibus sociis, vel uni particulari acquiritur.*

3 *Emphyteuta, vel vasallus si fundo emphyt. vel feudatario servitutem imposuerit, & postea emphyteusis vel feudum finiatur, servitutis impositio extinguitur.*

4 *Præscriptione scilicet non utendo regulariter servitutes amittuntur.*

5 *Decimarum in præscriptione, & in aliis rebus ecclesiasticis an temporum duplicatio, de quibus in jure, locum habeat.*

6 *Præscriptio servituris an contra ignorantes se jus servitutis habere, currat.*

7 *Jus canonicum & civile quo ad præscriptionem an differant.*

8 *Accusatio vel requisitio de crimine si fiat, quod certo die, vel loco commissum dicitur, si de alio die, vel loco probetur, nunquid ad condemnationem sufficiat.*

9 *Actione injuriarum si agam, quia percussisti me in faciem cum pugno, & de percussione in spatulis probetur, an absolutio sequi debeat.*

10 *Inquisitio, vel accusatio cum sanguinis effusione si probata fuerit & simplex percussio probata sit an condemnatio de simplici percussione sequi debeat.*

allegantur quod habens licentiam eundi vel aquam ducendi per alium fundum, vel scalas, vel clivos faciendi in fundo serviente, potest arbores incidere, terram fodere, explanare fossata: & similia facere, ut commodè servitute uti possit. Si ergo hoc facit, non potest de damno dato accusari, secundum Flo. *in d. l. si iter, quod not.* quia est quotidianum, & utile & quod ego intelligo, etiam si fiat incommodum domino prædii servientis, respectu incisionis, vel explanationis, aut fossæ: quia illa sine aliquo damno fieri non possunt. Sed si fieret incommodum domino prædii servientis in eundo, vel aquam ducendo, tunc prædicta fieri non possent *per d. l. Labeo, de serv. rusti. prad. & d. l. hoc jure §. is qui, & l. fin. de aqua quoti. & æsti.* quæ jura intelligo ita, licet Dd. non declarant, quod not.

8 Cujus * autem expensis prædicta fieri debeant? Dic expensis ejus, cui servitus debetur *ut d. l. iter. & d. §. si domo & ex tex. in l. si forte §. etiam. si serv. ven.* & ita etiam vult. Flor. *in d. l. si iter* & vide quod dicam *in vers. sed cujus expensis.*

9 Item * est licitum etiam locum servientem reficere, puta iter vel aquæductum: & refectionis causa etiam est licitum accidere ad ea loca, quæ non serviunt, *ut est tex. not. in l. refectionis in princip. communia præd. & est tex. secundum Flo.* pro habentibus ductum aquarum & clusas ad molendinam per fundum alterius, ut domo fundi servientis debeat præstare aditum etiam per alium suum fundum non servientem, ac etiam pati imponi lapides, & calcem, & arenam, & simil. pro reparatione dictæ clusæ, & idem dicas de aliis similibus: quod est valde not. Item prædicta facere potest non solum ille, cui servitutes debentur, sed etiam fabri sui & magistri ad hoc necessarii *ut ex text. not. in d. l. refectionis*, etsi resisteres illis, videris domino prædii dominantis resistere, *text. est notab in l. ossa. §. fin. de relig. & sumpt. fun.* secundum Paul. de Castr. *in d. l. refectionis.* est argu. secundum Paul. de Castr. *ibi.*

Quod * si ex forma statuti licitum est alicui vindictam sumere de eo, qui ipsum offendit, sit sibi licitum congregare amicos qui ipsum adjuvent ad hoc & illi non puniantur sicut nec ille principalis, & dicit de hoc esse glos. not. & ling. *in l. cum prædi. de vi & vi arma.* licet glos. *in l. Gracchus, C. de adu.* videatur requirere, quod congregati sint tales quibus ille congregans possit præcipere, ut sint filii, vel servi, & istam partem quod non puniantur, tenet Jacob. de Illut. & Paul. de Castr. *in d. l. refectionis*, & alias obtinui in civitate mea Veronensi: ubi est statutum, quod si frater vel maritus, vel pater reperit aliquem cum sorore, uxore, vel filia malè conversantem, possit cum impunè occidere. Nam quidam sciens unum malè conversari cum sua sorore congregavit duos amicos, & occidit eum. Dixi, quod tam frater, quam etiam sui socii debeant absolvi, *per d. l. refectionis cum his quæ supra dixi.* & ita per curiam judicatum fuit: quod perpetuo tene menti.

Licet * sit dubium, nunquid in his casibus ille, qui potest aliquem occidere *a*, possit alteri hoc mandare ita *a* quod ille mandatarius non teneatur? & Bal. tenet idem scilicet, quod mandatarius occidens non teneatur, *in l. Gracchus C. de adulte.* & de hoc est glos. sing. *in d. l. cum fundum in vers. postea. in princ. secundum lectu. primam de vi & vi. ar.* idem Bal. tenet contrarium *in c. 1. vers.* & hoc facit ad q. *in titul de pace jura. firman. in usib. feu. per l. servus si hæres. de statu libe. ibi, pater duntaxat, &c.* idem tenet Aug. *in d. l. Gracchus*, & ibi Salic. inclinat in istam sententiam, licet dicat se dubitare, idem tenet etiam Ang. de Aret. *in suo maleficio, in glo. che mai adulterava la mia donna. in 6 col. ver. quid si pater vel maritus.* Hanc quæstionem non determino: quia non est materia nostra, sed est dubia satis, sed vide tex. *in l. si quis in gravi §. 1. & ibi per Ludo. Pan. ff. ad Sylla.* Ita ille cui debetur servitus, potest deprimere, & elevare locum servientem, ut commode servitute uti possit, si sibi necessarium est, nisi aliter actum sit, *ut est text. in d. l. refectionis, ff. communia prædi.* vel nisi hoc sit cum magno incommodo domini prædii servientis, & hoc modo potest intelligi, *l. 1. §. fin. de rivis & l. 3. §. penul. ff. de vinere, atque privata.*

12 Sed * cujus expensis talis refectio, vel depressio, aut levatio fieri debeat, Dic regulariter expensis ejus, cui servitus debetur, sed sollit in servitute oneris ferendi, *ut est text. in l. & si ferre ff. si serv. vend. & ibi per Bart. & Dd.* de quo dic, ut dicam plenius infra, de servitute oneris ferendi. Cætera circa materiam istam vide quæ dicam in speciebus servit.

ADDITIO.

a *Occidere.* Adde Alex. *conf. 141 in 1. col. §. 3 pro hoc in 2. vol. & in 1. vol. conf. 160. in 3. col.* ubi ponit, an, & quando sit licitum occidere, & quomodo, & qualiter probetur defensio: & an requiratur, quod non potuerit aufugere.

CAPUT XXIV.

Quando, & qualiter, & quomodo servitutes amittantur.

1 *Res propria nemini servit.*

2 *Servitus an extinguatur, quando unus fundus serviens uni, vel omnibus sociis prædia dominantis, omnibus sociis, vel uni particulari acquiritur.*

3 *Emphyteuta, vel vasallus si fundo emphyt. vel feudatario servitutem imposuerit, & postea emphyteusis vel feudum finiatur, servitutis impositio extinguitur.*

4 *Præscriptione scilicet non utendo regulariter servitutes amittuntur.*

5 *Decimarum in præscriptione, & in aliis rebus ecclesiasticis an temporum duplicatio, de quibus in jure, locum habeat.*

6 *Præscriptio servituris an contra ignorantes se jus servitutis habere, currat.*

7 *Jus canonicum & civile quo ad præscriptionem an differant.*

8 *Accusatio vel requisitio de crimine si fiat, quod certo die, vel loco commissum dicitur, si de alio die, vel loco probetur, nunquid ad condemnationem sufficiat.*

9 *Actione injuriarum si agam, quia percussisti me in faciem cum pugno, & de percussione in spatulis probetur, an absolutio sequi debeat.*

10 *Inquisitio, vel accusatio cum sanguinis effusione si probata fuerit & simplex percussio probata sit an condemnatio de simplici percussione sequi debeat.*

11 *Via si alicubi occupata reperiatur: ita quod per eam transire non possit: an sine pœna per vicini fundum ire possit.*

DEcimo & ultimo principaliter dicendum est de amissione servituris videlicet quando, & qualiter, & quomodo servitutes, amittantur. Et primo servitutes omnes amittuntur per confusionem, si idem utriusque prædii servientis & dominantis dominus esse cœperit: unde si prædium tuum mihi serviat, & ejus dominium in solidum acquisiverim, vel tu in solidum nactus sis dominium fundi mei, extinguitur vel confunditur servitus, *text. est in l. 1. quemad. serv. amit.*

1 Et ratio hujus * decisionis colligitur ex illa regula quod res propria nemini servit. *leg. uti frui, si usufructi petatur, & leg. in re communi. de servitut. urban. prad. & in l. proprium, & leg. quidquid. 10. communia prad.* secus si communicatem tibi prædium meum pro parte vel tu communicares mihi prædium tuum pro parte: quia tunc servitus non extingueitur, *l. ut pomum, §. 1. de servitut.* Item extinguitur servitus, si à socio prædii communis dominantis communiter emitur fundus serviens, *text. est in leg. si communi fundo, de ser. rustic. prad.* & est ratio quia pars utriusque Domini in utroque fundo esse incipit, ut ibi dicitur: & sic notatur, quod sicut quando fundus tuus debet servitutem fundo meo, si Dominus fundi tui efficior: & sic uterque efficitur meus in solidum, quia res mea non potest alteri meæ servire, ut dixi. Item si fundus dominans est communis inter te & me pro indiviso: postea fundus serviens similiter efficitur communis inter nos, extinguitur servitus, *ut d. l. communi fundo*, quia quod juris in una persona, idem in duabus *arg. l. quæ de tota de rei. vend.* secus si proprio meo fundo, & proprio tuo unus, & idem fundus tertii serviat, & ipsum in communi emetim: quia tunc servitus remanebit quoniam proprio fundo servitus deberi potest, etiam per communem, *ut est text. in d. l. si communi fundo, de servit. rustic. prad.*

Et * circa istam materiam, quando unus fundus serviens acquiritur uni, vel omnibus sociis prædii dominantis vel quando acquiritur uni particulari, an extinguatur servitus, vide gloss. ordin. quæ plene distinguit, *in d. l. si communi fundo*, & ibi per Dd. & gloss. *in l. si unus ex sociis, §. 1. versic. placet de servit. rustic.* & ibi per Dd. & per Azon. *in summa C. de servit.* amittitur servitus, qui bene dicunt in omnibus, excepto eo, quod in quantum faciunt differentiam, ut voluit gloss. *in d. l. unus ex sociis*, inter redemptionem & communionem. Nam est distinguendum solummodo, an Dominus vel domini prædii dominantis efficiantur Domini prædii servientis: & tunc extinguitur servitus, quia non superest, in quo possit remanere: sin vero pro parte, & tunc durat, & non extinguitur: quia superest alia pars, per quam servitus retinetur, *ut d. l. pomum, §. 1. de servitut.* Item si hæres imposuit servitutem fundo alteri sub conditione legato, extinguitur servitus adveniente conditione, *ut est text. in l. is cui via 11. §. heres, quemadmodum servitut. amitt.* Et ratio est, quia finito jure datoris, finitur jus acceptoris, *ut l. lex vectigali fundo, de pig.*

Et ideo si * emphyteuta, vel vasallus imposuerit servitutem fundo emphiteutico vel feudatario, quod potest,

potest, *ut l. 3. de servitut. & c. 1. §. 1. in tit. de investit. in usib. feudorum*, postea emphyteusis vel feudum finiatur, extinguitur servitutis impositio, *per d. §. heres.* Et idem dicas in simili, *ut plene dixi supra in 3. quæst. princip. de quo die ut ibi.*

4 Item * servitutes regulariter amittuntur per præscriptionem: a scilicet non utendo per longum tempus hoc est 10. annis inter præsentes, & 20. inter absentes, si constituta sit servitus, quæ non haberet temporum intervalla, vel si intervalla dierum vel noctium tantum, vel brevioris spatii: si autem habeat intervalla annorum vel mensium amittitur tempore duplicato, videlicet 20. annis inter præsentes, & 40. inter absentes, *l. fin. in princ. de serv. C. & l. si sic. quemad. servitut. amit.* & hoc videtur tenere gloss. *in d. l. si sic.* quia vera est ejus ultima opin. & hoc etiam videtur tenere gloss. *in l. cum notissimi, §. fin. quæ incipit, verbi gratia, Cod. de præscript. 30. annor.* quæ dicit, quod ista duplicatio habet locum in decennali vel vicennali præscriptione, & hoc etiam sentit gloss. ante penult. in princ. in versi. propter brevitatem temporis, *in c. cum Ecclesia Sutrina. de causa possessio.* & propriè, quæ dicit, quod ea quæ non habent causam continuam, tempus duplicarum requirunt, *per d. l. si sic.* & hanc opinionem putat esse veriorem Abbas Sicul. *in c. de quarta. de præscript.* licet prædictam gloss. non alleget. Alii dicunt, quod duplicatur tempus solummodo 10. & non 20. annorum, & sic in utroque casu præscribitur spatio 20. annorum, videlicet inter præsentes, & inter absentes, & ista fuit opinio Joann. gloss. *per d. l. fi. C. de servit.* quem sequitur gloss. Accurs. *in d. l. final.* & Bart. & Bald. & ibi communiter Dd. sequuntur. & Innoc. *in d. cap. de quarta, circa princip.* dum istam opinion. ultimam ponit juxta gloss. not. *in l. qui filium, §. Sabinus, ff. ad Treb.* & per not. per Bald. *in auth. ex testamento, Cod. de collat.* ubi dicitur, quod ultima opin. Innoc. in dubio est tenenda, & hanc opinion. ego etiam sequor ultra *in d. l. fin.* Bald. etiam ibi allegat rationem: quia cum vicennium sit tempus à lege duplicatum, non debet ulterius duplicari, ne fiat duplicatio duplicationis, & pro hoc ego adduco, quod dicitur in simili, quod retorcutio retorcutionis non admittitur, *secundum Bar. in l. post legatum, in princip. in pen. col. in fin. sed circa prædicta duo, de his quibus ut indig.* Et sic nota quod ista duplicatio temporum non habet locum ultra tempus decimale, vel vigesimale, & sic non habet locum in præscriptione 30. vel 40. annorum, *ut est gloss. not. in dic. leg. cum notissimi, §. final. de præscript. 30. annorum*, nec habet locum in præstationo annua, ut vult etiam eadem gloss. ibi, quam sequuntur Dd. & Flor. *in dic. leg. si sic, §. 1. quemadmod. servit. amit.*

Sed nunquid * ista duplicatio temporum habeat locum in præscriptione decimarum, & in jure eligendi, vel in obligationib. quæ fiunt omni anno semel in die dedicationis, vel festivitatis alicujus Ecclesiæ, vel in servitiis, quæ recipiuntur ab aliquo? vide de istis omnibus per Inno. & Canonist. *in d. cap. de quarta, de præscript.* & per Flo. *in d. leg. si sic.* Et super isto articulo de duplicatione temporis, in præscribenda servitute, sic videtur concludendum: quod aut est servitus continua sine aliquo temporis intervallo ex forma

forma constitutionis, videlicet: promitto quod tu possis ducere aquam vel continue, vel quandocunque vis, per fundum meum, & ista præscribitur longo tempore, videlicet 10. annis inter præsentes, & 20. inter absentes, *l. sicut, ut C. de servitut.* Aut servitus continuam causam non habet sine intervallo: imo discontinuam ex forma constitutionis servitutis: quia habet intervalla, ut puta, quia non est semper licitum ducere aquam, vel ire: & tunc aut habet intervalla annorum vel mensium, ut puta constituta est servitus, ut æstate tantum ducatur, vel uno mense tantum in anno, vel alternis annis, vel alternis mensibus, & tunc quia tempus continuum, non habet duplicatum tempus, *ut d. l. si sic*, scilicet ut inter præsentes requirantur 10. anni, & inter absentes non duplicentur: quia sufficiunt anni 20. *ut supra dixi.* item si habeat intervalla quinquennii, triennii, vel biennii, aut non temporum, ut quia omni quinquennio liceat una die vel pluribus, gestare vel ire, *ut ex text. not. in d. l. fi. in princ. C. de servit.* idem in septimana, ut si alternis septimanis licitum est ire, vel aquam ducere, vel una die in septimana, *ut est gloss. not.* quam Dd. sequuntur *in d. l. sit. in fin. in verbo. quotidie. quemadmodum servit. amitt.* & eam sequitur etiam Nico. de Matt. & Abb. Sicul. & etiam Dd Canonist. *in d. cap. de quarta. de præscript.* Ex quo not. quod licet servitus habens causam discontinuam, non præscribitur longo tempore regulariter: sed requiritur tantum tempus, in cujus contrarium memoria non existat, *ut habetur in l. servitutes 24. de ser. & dixi plene in 8. q. prin.* tamen perditur per non usum longi temporis, secundum ea quæ supra dixi. Aut servitus habet intervalla dierum vel horarum, puta alternis diebus, aut die tota tantum, aut nocte tantum, aut alternis horis, vel una hora quotidie quis servitute uti potest: & tunc quia istud reputatur quotidianum, & una servitus scilicet habens causam continuam, perinde ac si intervalla non haberet, non utendo amittitur tempore constituto, scilicet longo, videlicet 10. ann. inter præsentes, & 20. inter absentes: nec fit aliqua duplicatio temporum, *ut est text. cum gloss. in d. l. si sic.*

Sed * nunquid ista præscriptio 6
currat contra ignorantes *b* se habere b
jus servitutis? Licas quod sic etiamsi sibi non possit aliqua negligentia imputari, *ut est text. in l. si partem. §. 1. ff. quemadm. serv. amit. & l. & Atilicinus 33. de serv. rust. præd.* Sed propter istam ignorantiam in integrum restituitur, ex clausula, si qua mihi justa causa esse videbitur, *ut l. 1. ff. ex quibus caus. majo.* sicut quando fuisset impedimentum aliquo justo impedimento, *ut d. l. & Atilicinus, ut no. gloss. in d. l. si sic. in fin. & idem not. gloss. in d. l. & partem §. 1. in ver. non utendo. & gloss. in d. l. si sic.* loquitur per verbum, forte, dicens, de æquitate forte per restitutionem subveniturus. Et ideo dixit, forte, quia *d. l. & Attilicinus*, in qua se fundat, loquitur, quando fuit impeditus tali impedimento, adversus quod sibi consulere non potuit, quia fons exaruit. Sed quando impeditus propter suam ignorantiam per diligentem inquisitionem potuisset sibi providere, ideo non videbatur subesse tanta æquitas, & propterea gloss. determinat idem sub dubio forte, & est multum no. & semper allegatur, & pro ea providetur, *l. fin. C. de præscription. long. tempor.*

currere

currere etiam contra ignorantem, quia succurrit ignoranti per restitutionem in integrum, ex clausula generali, & ita tenet singulariter Bartol. *in l. 1. §. si quis autem de itin. æstuque priva.* & Paul. de Cast. *in d. l. si sic. in fine, & in d. & Attilicinus*, & idem sentit. Specul. *in tit. de præscriptio ib. versic. sed pone colonus*, & Canonistæ idem, *in c. vigilanti de præscription.* Et hoc perpetuo tenemenți pro illis, contra quod currit præscriptio longi vel longissimi temporis, vel ex forma statuti: quia si fuerint ignorantes, habent beneficium restitutionis in integrum ex clausula generali, in quadriennium à die scientiæ, *juxta l. fin. de tempor. in integ. un rest.* & hoc vult Bart. singulariter *in d. §. si quis autem, & in l. 2. ad fin. C. si adversus vendit.* Paul. de Cast. *id d. l. si sic. & in d. l. & Attilicinus*, & Fulg. *in l. juris ignorantia, ff. de jur. & fall. ignor. in l. senatus, de offic. pra.* & Abb. Sic *in d. c. vigilanti*, quod no. quia sæpè contingit in facto. Et prædicta, quod per non usum perdatur, & præscribatur servitus procedunt in servitutibus rusticis, secus in urbanis, quia in istis non sufficit me servitute non usum, sed requiritur etiam quod tu præstes mihi impedimentum, *ut l. hæc autem jura de serv. urb. præd.* secundum gloss. pen. *in fin. in l. si sic. quemad. ser. amit.* idem tenet Inn. Ant. de But. & Canonistæ *in d. c. de quarta de præscript.* qui dicunt quod est differentia inter rusticam servitutem & urbanam, in hoc, quia rustica perditur longo tempore non utendo secundum ea quæ supra dixi, urbana vero per longum usum non perit, sed ita demum, si vicinus usucapit libertatem, veluti si ædes tuæ ædibus meis serviant, ne tuæ altius tollantur, de luminibus meatum officiant, in hoc enim casu si ego per statutum tempus fenestras meas præfixas habuero vel construxero, ita demum jus meum amitto, si tu per id tempus altius sublatas habueris ædes tuas: alioquin si nihil feceris, retineo servitutem ut hæc probantur, *in l. hæc autem jura de servit. urb. præd.*

Et adverte, quia licet Inn. *in d. c. de quarta*, dicat prædicta procedere secundum leges, idem tamen dic tu secundum canones quia in hoc Canonistæ non reperiuntur contrarium disponere, nisi respectu Ecclesiæ, contra quam non præscribitur, nisi spatio 40. annorum, unde in foro Ecclesiastico, & in terris Ecclesiæ prædicta servabuntur ad unguem, secundum Abb. Sicul. *in d. c. de quarta ad fin.* Sed certe nec quantum ad Ecclesiam, est differentia inter jus Canonicum & civile: quia utroque jure idem est quoniam in rebus immobilibus contra Ecclesiam non currit præscriptio, nisi 40. ut not. *vide de jure Canonico, d. c. quarta, & de jure civili, in auth. quas actiones, de sac. Eccl.* Sed in uno tantum regulariter est differentia, quantum ad præscriptionem inter jus Canonicum & civile: quia jus civile admittit præscriptionem cum mala fide, *ut d. l. si quis emptionis, Cod. de præscription. 30. ann.* quod jus Canonicum non admittit, vi *c. fin. de præscript. & in regula, possessor mala fidei, in 5. & not.* Abbas *in d. c. de quarta, in 8. comman. in princ.* In hoc tamen est standum juri Canonico, quia est materia peccati, *ut habetur in c. novit. de judic. & not. ind. c. fin. licet gloss.* ibi aliter dixerit, & sic in effectu inter jus Canonicum & civile nulla videtur esse differentia regulariter in materia præscriptionis, & maxime quantum ad propositum præscribendæ servitutis, unde propter hoc tenæ omnia quæ supra dixi observ-

vanda esse, tam de jure Canonico, quam civili & tam in terris Ecclesiæ, quam in terris imperii. Item qui utitur servitute alio tempore, quam sibi debeatur ipsam per non usum longi temporis perdit: & ideo si is qui noctu nam habet aquam & interdum per constitutum tempus ad amissionem, usus fuerit diuturna, amittit noctu nam servitutem: quia ea non est usus. Idem est in eo qui certis horis usus fuerit nec illa parte earum horarum, qua illa servitus debebatur, *ut est text. in l. si communem*, §. *quemad. servit. amitt.* Idem si cui via actus debeatur ut vehiculi certo genere uteretur *juxta l. servitutes* 4. §. 1. *de servitut.* & alio genere usus fuerit super tempus constitutum, servitutem amittit, *text. est in lege is cui via.* 11. *in princip. junctâ glos. in vers. quemad. servitutes amit.* secus si quis exerceat plus jutis quam habeat, non perdit jus sibi competens: quia qui facit plus quam debeat, dicitur facere id ad quod tenetur, & ideo qui amplius oneris quam licuerit vexerit, magis & plus quam aliud seciisse videtur: & si latiore itinere quis usus esset, aut si plura jumenta egerit, quam licuerit, aut aquæ quis immiscuerit aliam, in omnibus istis casibus servitus quidem non admittitur, sed conceditur plus servitutis habere quam pactus fuerit, *text. est in d. l. is cui via in princip. concordat. l. si eo loco*, § 1 *si serv. vend.* ubi dicit, quod si quis latiore via vel angustiore usus est, servitutem retinet, sicut si aqua, ex qua jus habet utendi, alia admixta usus est, *& etiam dixi supra in* 8. *q. princip. ad fin.* Et hæc jura allegantur quod diversitas in tempore diversificat in substantia: & sic facit reputari diversum. Idem si est diversitas in loco: *ut no. in l. Pautonius*, §. *rei perduellionis*, *de acq. hered.* & habetur plene per Bart. *in l. denunciasse*. §. *quid tamen de adul.* secus si differret secundum plus & minus: quia tunc non dicitur differre in substantia, nec diversum reputari quod est utile ad multas quæstiones.

Prima est, * si fiat inquisitio vel ac- 8
cusatio de crimine, tanquam commisso certo tempore vel loco aut plebetur de alio tempore vel loco debet sequi absolutio: non enim est probatum crimen intentatum, sed aliud: & ideo de novo debet inquiri vel accusari, *ut not. in d.* § *quid tamen.*

Secunda * quæstio est, si egi actio- 9
ne injuriarum, quia percussisti me in facie cum pugno, & probatur de percussione in spatulis: quod non debeam obtinere etiam super probato, de qua quæst. *vide not. in d.* §. *qui tamen*, & *vide plenius per Fio. in d. l. is cui quemadmodum serv. amit. & per Bal. in l. & si severior. in* 6. *q. Codice de his qui no. in fam. & per Ang. in repet. leg. si vacantia in* 35. *colum. vers. sed quæro si inquisitus Cod. de bo. vacan. lib.* 10. Sed istud fallit in tribus casibus notabilibus. Primo, quando locus vel tempus non esset variabilis, quia esset impossibile, quod sit nisi unum exemplum in homicidio cuiusdam hominis: quia tunc licet non probetur locus vel tempus in accusatione deductus, sequi debet condemnatio ex quo locus vel tempus non alterat ipsum factum vel pœnam, *ut not. singul. Ang. in d. l. denunciasse*, § *quid tamen de adult.* Secundo fallit quando inquisitus fuisset confessus delictum *ut not. idem Ang. in d. l. si vacantia*, de quo vide etiam per Bal. qui videtur aliter dicere *in l. quoniam in fin. de his qui not. infamia.* Tertio fallit, quando in inquisitione esset clausula, quæ

quæ communiter per bonos latrunculatores solet apponi: videlicet super quibus omnibus, & singulis procedere intendit simul, & divisim, omni meliori modo quo potest, &c. *ut not. Bald. in d. l. & si severr. & Fio. in l. in delictis*, § *si detracta*, *in fin. de noxali. & Angel. de Aret. in suo maleficio*, *in gloss. super quibus omnibus & singulis*, *in fin. & vide omnino Bald. in l.* 1. *in princ. ult. column. pen. charta. C. qui accusa.* quod bene nota.

Tertia * est quæstio, si formata est 10
inquisitio, vel accusatio cum effusione sanguinis, & probatum sit simplex vulnus, vel percussio, non debet sequi absolutio, sed condemnatio de simplici percussione: quia tunc est secundum plus, & minus, & idem tu dicas in simili quæst. Item si ad plum prædia non communia per eundem rivum aqua ducatur, dicuntur plures servitutes, & si unus statuto tempore ad fundum suum aquam non duxerit, servitutem amittit: nec per cæteros qui duxerunt, servitus sua retinetur: quia ut dixi, plures sunt servitutes: nec quod unus perdit alteri accrescit, *ut est text. in l. aquam in princ. quemadmod. servit. amitt.* quod intellige, quando utens fuisset usus sua die tantum? secus si usus fuisset tam sua die, quam alia die, qua poterat alius ducere: quia tunc utens acquirit jus longo tempore, secundum Paul. de Castr. *ibi*, & bene: secus si duceretur aqua ad unum prædium commune: quia unus ducendo retinet pro omnibus, *ut est text. in d. l. aquam* § 1. Item si is qui habet haustum aquæ, si per tempus statutum aquam non hausit, haustus servitutem amisit, ac etiam ite: ad fontem perdit, *ut est text. in leg. Labeo*, *ait quemadm. servit. amit.* Item si stillicidii immittendi jus habebam in aream tuam, & permisero tibi in ea ædificare, jus stillicidii immittendi amitto. Item si per tuum fundum via mihi debebatur, & permisero tibi eo loco, per quem mihi via debebatur quid facere, amitto jus viæ, *ut est text. in dict. leg. si stillicidii.* 8. *in princip. eo. tit.* Item si una est via, & indivisibilis, aut tota amittitur, aut tota retinetur, sed si de una fiant duæ potest una amitti, & alia retineri, ut est casus not. *in l. non satis*, §. 1. *cum seq. eo. titul.* Item si locus per quem mihi iter, vel actus vel via debebatur, imperu fluminis occupatus esset, per statutum tempus non utendo jus amittitur, sed cessante impetu, & facta alluvione restituitur in pristinum statum, *ut est text. in l. si locus* 14. *in princ. quemadmod. servit. amit.* Item si via publica e vel impetu fluminis, vel c
ruina amissa est, vicinus proximus viam præstare debet, *ut est text. no. in d. l. si locus* §. *fin.* & ille text. allegatur pro notabili, *secundum. Fio. ibi*, & *Bal. apostillis.*

Quod * si reperiatur alicubi via oc 11
cupata, ita quod per eam transiri non possit, quod quis potest ire per fundum vicini, non punietur de ingressu, *& hoc tenet glo. expressè per illum text. in d. omnes leges*, *in gl. fin. in fin.* debet tamen ire civiliter, *per l. si cui*, 9. *ff. de serv.* & vicinus debet dare viam aliquo pretio constituto à fisco, vel deputato, sed non servatur, *secundum gl. in d. l. si locus*, *in fin* & verum dicit, quod non servatur, quod intelligo in via publica sed in privata debet præstari pretium à privato eam petente, *per l. si quis sepulchrum*, *de relig. & sumpt. fun. secundum Paul. de Cast. in dict.* §. *fin.* quod tene menti perpetuò, quia quotidianum.

ADDITIO.

a *Per præscri.* Quomodo jus servitutis acquiratur per præscriptionem, & quanto tempore, vide Alex. *in 3. vol. cons. 113. per totum, & vide in 3. volum. cons. 46. in ult. col. in fin.* & an præscriptio impediatur currere propter pestem, vel guerram, *vide Corn. in 4. vol. cons. 92.*

b *Contra igno.* Quod præscriptio currat contra ignorantes, vide Alex. *in volum. cons. 71. in 1. colum. & in 2. volum. cons. 170. in 4. col.* & an ignorantia juris causet bonam fidem probabilem ad præscriptionem, *vide Corn. in 2. vol. cons. 147.*

c *Via publica.* Quomodo intelligatur verbum, juxta vias publicas, vide Alex. *in 4. vol. cons. 73. in 1. col. §. fin. & quasi per totum consil.*

CAPUT XXV.

De speciebus servitutum urbanarum.

1 *Species servitutum urbanorum prædiorum quot sint.*

2 *Servitus non est ubi quis nil concedit, aut permittit in suo, exceptis casibus à legibus constitutis.*

EXposuimus hactenus de generibus servitutum, & de his quæ omnibus servitutibus, & præsertim rusticis, & urbanis simul conveniunt: nunc superest, ut hoc libro 1. de urbanis tantum servitutibus, & de ipsarum speciebus videamus.

1 Species * servitutum urbanarum a a sunt plures, altius tollendi, & officiendi luminibus vicini, aut non extollendi. Item stillicidii avertendi in tectum, vel aream vicini, vel non avertendi. Item immittendi tigna in parietem vicini. Item projetendi, & protegendi. Item etiam est servitus, ne prospectui officiatur. Item servitus luminum, &c. his similia: *ut est text. in l. 1. 2. & 3. de servit. urb. prad.* Item servitus est, ut prospectus præstetur: *ut l. lumen. eodem tit. & not. Azo in summ. de serv. §. sin autem.* Item oneris ferendi, ut vicinus onera vicini sustineat, *l. cum debete columnam, de serv. urb. prad. Inst. de serv. § item prædiorum.* Item itineris, seu aditus: *ut l. servitutes, §. si domo, de ser. urb. prad. & l iter. communia prad.* Item ubicunque quis concedit, vel promittit aliquid pati, aut non facere in fundo suo urbano: vel me faciente non prohibere pro alio urbano fundo meo, ubi de jure pati, aut facere non teneatur, vel me facientem prohibere posset, dicitur esse servitus urbana: quia ædificiis inhæret: *ut probatur in l. quoties 15. in fin. de servitut. conjuncta l. & si forte §. etiam si serv. vend. & l. 1. communia prad. & Instit. de servit. urbar. prad. cum simil.*

Sed ubi * quis nihil concedit, aut 2
permittit aliquid in suo: regulariter non est servitus, nisi in casibus in quibus ab ipsa lege constituta dicitur, quando area vicini non haberet, aliunde ventum, nisi ex illa parte, *ut est casus singularis in l. fin. Paragrapho primo, Codice de servitut. & dixi supra in 8. question. princip. ver. ultim.* adde singulariter, ac etiam sicut est in agri natura, quæ est, semper inferiorem superiori servire: *ut est text. in l. 1. Paragrapho denique ager. de aq. pl. ar.* & ista est quasi servitus: *ut text. in d. l. 1. §. fin. & not. gloss. in d. l. 1.*

d. l. 1. §. denique ager. Sed quoniam servitutes urbanæ dicuntur, quando debentur à prædio urbano, alteri prædio urbano, vel à rustico, *ut dixi supra in 4. divisione principali servitutis versic. sed quomodo cognoscatur, & ædificia urbana, ut supra proximè dixi*, ideo singulis priùs dictis servit. nominatis per ordinem declaratis, postea secundum statutum urbani ædificii domum figurando pro meliori ordine & clarioti doctrina, omnes urbanas servitutes declarare constituti: in qua quidem domo, si quid fieri potest, aut non potest, declaramus, de solo, aut area ejus primum exponendo, deinde de pariete, sive muro, de stillicidio, sive tecto, de ostio, sive porta, de aditu, sive itinere, & introitu, de clausiro, seu condavi, seu porticu, de penu, de curia, de puteo, & cisterna, & de lavello, & de cloica, de fistula, de fornace, de fornello, de balneo, sive stupha, de furno, de scala, de solatio, de tigno injuncto, de onere ferendo, de ponticello, de maniano, de fenestra, sive balcone, de camino, de necessario, sive loco communi, de celatio, & aquarolo, sive canali, de aquæ projectu, & aquæductu, & aliarum rerum, de picturis, de crustationibus, de armatura quæ machina dicitur, de stabulo, & sterquilinio, de macerie, de lapidibus, de tignis, de fovea, & arboribus, & ultimo de sepulchro videbis.

ADDITIO.

a *Servitut. urbanor.* Adde Alexand. *in 1. volum. consil. 142. in 1. column.* & qmodo jus servitutis acquiratur, *cons. 113.* & quando intelligatur de servitute præsenti, & quando de futura, *habes cons. 28. in 3. col.*

CAPUT XXVI.

De servitutibus altius tollendi, & officiendi luminibus vicini.

1 *Servitutes urbanæ quædam sunt affirmativæ, quædam negativæ, rusticæ autem omnes affirmativæ sunt, ut ire, agere, &c.*

2 *Domum multum delectabilem non habere, vel ut vicinus suam altius elevet, quomodo nostra interfit.*

3 *Jura prædiorum non solum servitutes existunt, sed etiam libertates.*

DIcamus itaque primò de servitute altius tollendi, & officiendi luminibus vicini, aut non extollendi. Et secundum veram opinionem istæ sunt duæ servitutes. Una est altius tollendi, & officiendi luminibus vicini: id est, quod quis teneatur ad altius tollendum, & officiendum luminibus vicini. Alia est, altius non tollendi: id est, quod non possit altius tollere, *ut text. cum gloss. in leg. 1. de servitut. urban. prædior. Institution. de action. Paragrapho aquæ, in versic. ædes tuas tollendi in fine.*

Ex quo not * quod servitutes ur- 1
banæ quædam sunt affirmativæ, quædam negativæ, sed rusticæ omnes sunt affirmativæ tantum, ut ire, &c. *ut not. gloss. in dic. leg. primo in versiculo officiendi, in princip.* quam Dd. ibi sequuntur. Et si dicatur, quomodo potest dici mihi deberi servitus, & vicinus altius tollat, & mihi,

seu luminibus meis officiat ? immo ista videtur esse libertas vicini, & servitus mea passivè. Nec videtur posse dici, quod mihi servitus debeatur : ex quo mihi, & prædio meo non prodest, immo nocet, *ut lege quoties decimaquinta. in principio, de servitutibus.* Respondeo secundum glossam quam Bartol. ibi sequitur, & communiter Doctores, *in dicta lege prima, in versiculo & officiendi, ibi* vel tertiò dic, *de servitutibus urbanorum prædiorum*, quod licet hoc noceat luminibus meis, & pro hoc non possit dici mihi debita servitus activè : tamen potest in aliis mihi expedire : ut quia plures homines veniebant ad me, & faciebant expensas.

2 Ex quo not quod * aliquando interest nostra, non habere domum multùm delectabilem propter amicorum concursum, qui sunt causa magni sumptus : sicut sæpissimè vidi evenire habentibus pulchras domos cum viridariis. Sed Barthol. *in dicta lege prima*, declarat etiam aliter quomodo potest nostra interesse, ut vicinus altius elevet domum suam : & pone exemplum propter ventum, scilicet ne domus mea sentiat ventum : quia aliquando sum malè sanus : vel propter aspectum, quia fortè transeuntes per viam possent aspicere, si via erat alta, & domus mea depressa : quia si vicinus est in medio, & ædificet altius, euntes per viam non poterunt amplius in domo mea videre : vel mea poterit interesse, ut habeatur lumen ex reverberatione magis, quam per directum, *lege si arborum, §. interdum, de servitutibus urbanorum prædiorum*, & *notat glossa Inst. de servitutibus Paragrapho item præd. urbanorum in fine in versiculo altius non tollat, in princip.* Sed istud exemplum est bonum, quantum ad altius tollendum, non quantum ad officiendum luminibus : quia imò prodesset, non officeret. Item potest poni exemplum secundum Angel. *in dicta lege prima*, ut interfit nostra, ut noceat luminibus : ut quia erat domus mercatoris, scilicet quæ tanto lumine non indiget, immo ei noceret : ut vidimus in apothecis mercatorum communiter, & maximè Venetiis apud Vellutarios. Item potest poni aliud exemplum, Consuetudo est, vel statutum, ut nemo possit ædes suas, vel turres habere levatas, nisi usque ad certam mensuram, invito vicino : *juxta notata per glos.* quæ habetur de statuto Florentiæ : *in lege qu. luminibus, de servitutibus urbanorum prædiorum in lege prima, Codice de ædificiis privatis.* Vicinus concessit mihi, quod possim altius tollere, & nocere luminibus suis : certè si tollerem altius, & ejus luminibus nocerem, & vicinus me prohiberet, possem agere actione confessoria, ut mihi liceat ædes meas vel turres altius tollere, & sibi nocere : quia servitus vicino est imposita : & mihi per pactum acquisita contra statutum, vel consuetudinem : & in hoc exemplo servitus dicitur deberi activè volenti ædificare : in aliis verò exemplis passivè. Item potest poni exemplum altius tollendi : quia quis tenebatur tollere ædificium altius, & onera domus meæ sustinere : *juxta legem cum debere colonnam de servitutibus urbanorum prædiorum* licet in alio nocere, scilicet luminibus meis & hoc exemplum ponit glossa *Institut. de actio.*

nem. Paragrapho æque. versiculo ædes suas tollere. in fine. Sed huic opinioni quod jus altius tollendi & officiendi, sit servitus, obstat secundum Odofred. & Ang. *in dicta lege prima de servitutibus rusticorum prædiorum* quia non reperitur servitus affirmativa, per quam quis compellitur quod aliquid faciendum *lege quoties decimaquinta de servitutibus.* cum in eis versatur aut non fieri, aut pati, ut ubi supra dixi sustinendo istam opinionem dicas secundum Angel. *in dicta lege prima verum esse*, quod non principaliter, sed in consequentiam sic, *lege cum debere colum. de servit. cum debere colum. de servitutibus urbanorum prædiorum* & dicit quod credit Odofred. illa sensisse, & bene, vel secundum exemplum ultimum de onere ferendo quod supra dedi, cesserat istud contrarium, & per *dictam legem cum debere colum. & lege si forte. Digestis, si servitutibus vend.* potest etiam esse, quod jus tollendi & officiendi luminibus vicini, sit libertas, & non servitus, videlicet quem posse & non teneri altius tollere, & luminibus vicini officere: *ut lege altius. Codice de servitutibus* jus est quod dicitur libertas, & non servitus : & ita debet intelligi glossa, *in lege prima de servitutibus urbanorum prædiorum* quæ appellat istud jus libertatem.

3 Et sic notare quod jura prædiorum non solum sunt servitutes sed libertates : & propterea multæ leges positæ *in tit. de servitutibus urbanorum prædiorum* loquuntur de libertate defendenda : de qua pluta videbitis in declaratione domus supra proxime figurata. Sed tenet ad altius tollendum & officiendum luminibus vicini : istud est servitus de qua loquitur, *dicta lege prima*, & non est libertas, secundum Odofred. ibi, quem sequitur Angel. & Paulus de Castro & Doctores & bene, *ut patet ex his quæ supra dixi.*

Cætera circa istam servitutem & libertatem altius tollendi & officiendi luminibus vicini vide quæ dicam *in quæstione sequen.* & plenius dicetur de pariete sive muro, &c.

CAPUT XXVII.

De servitutibus altius non tollendi.

1 *Servitutem altius non tollendi ille qui debet, an possit saltem altius ædificare.*

2 *Servitutem altius non tollendi ille qui debet, an supra eam latitudinem arborem, vel ædificium habere possit.*

3 *Servitutem altius non tollendi si mihi debeas cum hac conditione, luminibus meis officiatur, quomodo hæc verba intelligantur.*

4 *Servitus altius non tollendi an requiratur, quod semper per vicinum imponatur.*

5 *Statutum loquens quod nullus possit altius elevare seu tollere ædificium suum, si per illud vicini luminibus noceat, an forensem ligat cujus est domus quæ altius tolli debet.*

Est

ESt & alia servitus altius non tollendi, *ut lege prima de servitutibus urbanorum prædiorum, & Institution. de act. Paragrapho æque. & lege altius, & lege ædibus, Codice de de servitutibus cum similibus* intelligo quod de necessitate non possit altius tolli, sed si de voluntate qui non tollat, posset tamen si vellet, *juxta dictam legem altius*, tunc non diceretur servitus altius non tollendi, sed libertas: sicut de servitute & libertate altius tollendi dixi super hanc quæstionem. Quædam quæstiones mihi occurrunt, quæ utiles sunt.

1 Prima est * nunquid ille, qui debet servitutem altius non tollendi, posset saltem alte ædificare. Videtur quod sic: quia verbum, altius, est comparativum: ergo alte non prohiberur. Sed dic contra: *ut est text. cum glossa notata in lege loci corpus, Paragrapho penultimo in versic. altius si servitutes vend.* quam tenet Albertus de Ros. *in dicta lege altius, Codice de servitutibus ante fin.*

2 Secunda * quæstio est an ille, qui debet servitutem altius non tollendi, possit habere arborem vel ædificium supra eam latitudinem? Et dicas breviter, quod sic, *ut est textus apertus in lege ædificia, de servitutibus urbanorum prædiorum & probatur in lege quod autem, eodem tit.* & potest per consequens etiam viridaria facere ultra eam latitudinem: *ut est textus in dicta lege ædificia*, dummodo servitus non fit de prospectu: quia tunc non posset, ut ibi, & sic notatur quod plantatio arborum non est contra servitutem altius non tollendi: quia aliud est ædificare, aliud arborem ponere: *ut est textus & ibi notant*, Baldus & Doctores *in dicta lege quod autem*, sed plantatio arborum bene est contra servitutem prospectus vel luminum, *ut dicta lege ædificia, & lege inter servitutes, Paragrapho quodcunque igitur de servitutibus urbanorum prædiorum & lege si arborem decimaseptima in principio eodem titulo*, & adde quod dicam *in sequenti quæstione*.

Tertia * quæstio si debes mihi ser- 3
vitutem altius non tollendi cum hac conditione, ne luminibus meis officiatur, quomodo intelligantur hæc verba? Dic, quod cum illa adjectio fiat per modum accessorii, regulatur à principali: ut in regula accessorium in sexto, & intelligitur ne officiatur altius tollendo, & ideo adhuc poteris arbores ponere & viridaria habere, licet officias luminibus, quia non officio altius ædificando: *ut est textus in dicta lege quod autem, juncta lege præcedenti, versiculo veluti si ædes de servitutibus urbanorum prædio.* Si autem illa adjectio apponeretur copulative per copulam, & ne, & æque principaliter: puta, promittis mei servitutem altius non tollendi, & ne luminibus domus meæ officias: tunc essent duæ servitutes, & non posses ponere arbores, & viridaria facere: quia licet per hoc non facias contra primam servitutem altius non tollendi, tamen diceris facere contra secundam, scilicet ne luminibus officias: & ideo possem te prohibere, *per textum in dicta lege ædificia in final. & lege inter servitutes, versi. quodcunque igitur de serv. urb.* & ita tenet Paul. de Castr. *in d. l. ædificia.* quod perpetuo tene menti, ut scias dictare instrumenta hujusmodi servitutum.

Quarta quæstio * est, an requi- 4
ratur quod semper servitus altius non tollendi, per vicinum imponatur, & videtur quod sic, quia regulariter cuilibet licitum est ædificare domum suam,

suam, vel murum, etiam si officiat luminibus vicini: *ut est text. in d. leg. altius, Cod. de servitutib. & in leg. si ædibus eod. tit. & in leg. cum eod. & in l. pen. de serv. urb. pred. & habetur in leg. qui luminibus, eod. tit. & in leg. altius si serv. vend.* Tu tamen dicas, quod in duobus casibus reperitur esse constituta ipso jure à lege. Primus est quando area non haberet ventum aliunde nisi per locum, in quo vicinus ædificare vellet, *ut est casus singul. in leg. fin. §. 1. de servit. & dixi supra, circa principium specierum servitut. & supra in 8. quæst. princip.* Secundus casus est, quando per consuetudinem vel statutum esset introductum, quod quis non possit ædificare, nisi usque ad certam altitudinem, non ultra, invito vicino: *ut habetur per gl. in l. 1. Cod. de edific. privat. & in d. l. qui luminibus, ut dixi in servitute præcedenti.* & vide quæ dicam in sequenti quæstione.

5 Quinta quæstio * est, an statutum loquens, quod nullus possit altius elevare, seu tollere ædificium suum, si per illud noceat vicini luminibus, an statutum liget forensem, cujus est domus, quæ debet altius tolli: & dicas quod sic, quando istud jus est descendens ex re, ideo ligatur statuto loci, ubi res est: *ut probatur in l. venditor. 13. §. si constat, commun. prad. & no. in l. an in totum. C. de ædific. priva. & in l. cunctos populos, C. de sum. trin.* & quod dixi servitute altius non tollendi, ut statutum loquens
a de ea liget forensem: *a* idem dicas in qualibet servitute urbana, vel rustica, quoniam jus servitutis descendit ex re, & rei cohæret, *vol. 1. commun. prad. & Inst. de ser. §. prædiorum, urb. per prædicta, & per not. in d. l. leg. cunctos populos.* Reliqua circa istam servitutem altius non tollendi vide infra de pariete, sive muro.

ADDITIO.

a *Forensem.* Forensis variis modis sumitur in jure. Vide Corn. *in consil. 194. in 4. vol.* & quando forensis ligetur statuto, *cons. 199. in 1. vol.*

CAPUT XXVIII.

De servitute stillicidii avertendi, & stillicidii non avertendi.

1 *Stillicidium quid sit.*

2 *A quam ex suo stillicidio supra stillicidium, vel aream vicini, an quis regulariter divertere possit.*

3 *Aqua stillicidii vicini, si jure servitutis cadat supra domum meam, vel aream per tegular, qua vulgariter Cuppi nuncupantur, an facere possim quod cadat per viam unius canalis lignei, vel lapidei etiam canalis existentis super ipsi cuppis.*

4 *Vicinus meus si super aream meam vel tectum domus meæ per duos pedes servitutem habeat: an altra producere, seu extendere possit,*

5 *Stillicidii servitutem acquisitam habens, an possit altius tollere, vel elevare, vel deprimere murum, vel ædificium super quo habet stillicidium cadens super domum, vel aream meam.*

6 *Stillicidii servitutem sibi debitam si quis habeat, & subtractum fuerit ædificium, sive corruerit, ex*

quo ſtillicidium cadit, an per hoc ſtillicidium ſervitus cum effectu in totum extincta intelligatur.

7 *Servitutem ſtillicidii avertendi in aream meam, ſi vicinus habeat, quod ſtillicidium ſuper aream meam per duos pedes protenditur, an ego in area edificare poſſim, ubi ſtillicidium caſtitare caperat.*

8 *Stillicidium cui debetur ſervitus avertendi in vicini aream ſi protendatur ultra parietem ſupra vicini aream per medium pedem, & caſitet in aream vicini etiam per medium pedem, vel circa: an vicinus poſſit edificare in illa area uſque ad illum locum ubi caſitat, & ſic uſque ad medium pedem propè murum domini prædii dominantis.*

9 *Vicinus meus ſi habeat ſtillicidium domus ſuæ cadens in fundo, vel horto meo, vel in area extra murum domus ſuæ, verbi cauſa: per duos pedes, an fundus, vel area extenuet, quatenus ſtillicidii rigor ſe protendat, ſit vicini, vel mei.*

10 *Stillicidium antiquum habens ſupra aream, vel domum meam in dubio an jure ſervitutis, vel dominii habere præſumatur, ita quod ex eo inferius pro ſtillicidii rigore ſuum dicatur.*

11 *Domus tua ſi domui meæ duas ſervitutes debeat, unam ne altius tollatur, aliam ut ſtillicidium ædificiorum meorum recipere debeat, & tibi conceſſero jus etiam invito me altius tollere ædificia tua: & ſic remiſerim tibi ſervitutem altius non tollendi: an per hoc tibi conceſſiſſe videar, ut poſſis tollere quantumcunque vis: ita quod etiam ſtillicidia mea recipere non tenearis.*

SUnt & aliæ duæ ſervitutes urbanæ: una ſtillicidii avertendi, id eſt, deſtivandi in tectum, vel aream vicini: nam poſſe facere cadere aquam de tecto meo ſuper tectum tuum, ſervitus eſt. Alia eſt ſervitus non avertendi ſtillicidii: *ut eſt text. in l. 1. de ſerv. urban. prædior.* ſicut ſunt duæ altius tollendi, & non tollendi: *ut ſupra proximè dictum eſt*, & intellige ſtillicidii non avertendi, ſcilicet mei in domo mea in tuam, id eſt, non immittendi de neceſſitate: quia tunc eſt mihi ſervitus: ſed ſi intelligeretur non avertendi in domo mea in tuam, eſſet libertas, & non ſervitus, *ut dixi de ſerv. altius non tollendi*, & iſtæ ſervitutes ſunt urbanæ etiam, quando conſtitutum eſt, ut poſſim avertere ſtillicidium meum in aream tuam, quæ ſit prædium ruſticum: quia inſpicitur prædium cui ſervitus debetur, quæ ab eo debet denominari: quia dignius eſt, ex quo eſt denominans: *ut eſt text. cum gloſſ. in d. leg. 1. in ver. vel aream de ſervit. urban. prædior. de quo dixi ſupra in 4. q. princ. ſervitutum ver. ſed quomodo cognoſcetur.* Circa iſtam ſervitutem ſtillicidii avertendi, declaremus aliquas quæſtiones utiles, & quotidianas.

Prima quæſtio * eſt pro intelligentia, quid eſt ſtillicidium, & dic quod eſt iſtud quod ſtillat, & interdum cadit directo, & interdum non, propter ventum; ſed flumen dicitur quod directo cadit & maximè per dochiam, *de ſerv urb. prædi. ſervitutes, §. ſtillicidium* ibi, id eſt, pro ſtillicidio flumen, *& eſt text. Inſt. de ſerv. §. præd. urb. ibi*, ut ſtillicidium vel flumen recipiat, *& ibi hoc not. gloſſ.* Item aliquando dicitur ſtillicidium

dium domus cui ſervitus debetur ſtillicidii; *& ita capitur in d. §. ſtillicidium*, ſecundum unam expoſitionem *gloſſ. ibi.* Item dicitur ſtillicidium ſervitus ipſa ſtillicidii; & ita accipitur in materia noſtra *& in d. l. 1. de ſerv. urb. præd. & not. gloſſ. in d. §. ſtillicidium.* 1

2 Secunda quæſtio * an quis regulariter poſſit divertere aquam ex ſtillicidio ſupra ſtillicidium vel aream vicini? Et dic, quod viderit quod nemo poſſit dirigere ſtillicidium ſuum ſupra tectum domus vicinæ depreſſæ, vel ſuper aream vicini ſi ſervitus impoſita non eſt: *ut eſt text. in d. l. 1. de ſerv. urban. præd.* ibi, ſtillicidium avertendi *& ibi hoc not. Dd.* unde ego habens hujuſmodi ſtillicidium, niſi ſervitus impoſita ſit, poſſum compelli per vicinum ad faciendum aquam tecti noſtri derivare per alium locum: puta ponendo quæ recipiant aquam juxta tectum meum, ut eam mittam in ſtratam publicam: *per d. l. 1.* Et eſt ratio, quia domus vel area vicini regulariter debet eſſe libera uſque ad cœlum, *l. altius. C. de ſer. cum ſimil.* 2

3 Tertia quæſtio eſt, * ſi aqua ſtillicidii vicini cadit jure ſervitutis ſupra 3
a domum a meam vel aream, per tegulas quæ cuppi vulgariter nuncupantur, an poſſim facere quod cadat per viam unius canalis lignei vel lapidei, vel etiam canalis exiſtentis ſuper cuppis? Dic quod non, quia aqua groſſior caderet ſeu caſitaret: *ut eſt text. not. cum gloſſ. in l. ſervitutes quæ in ſuperficie §. ſi autem ex regula de ſerv. urban. præd.* quod not. contra multos, qui habent ſervitutem ſtillicidii per tegulas, & faciunt unum canale, ad quod tota aqua ſtillicidii decurrit: quia non poſſunt.

4 Quarta quæſtio eſt, * vicinus meus habet ſervitutem ſuper aream vel tectum domus meæ per duos pedes, an poſſit ultra producere ſeu extendere? Et dicas, quod non: quia in noſtro magis inciperet cadere: & in alio loco caderet ſtillicidium, quam in quo impoſita eſt ſervitus. Sed retroduci poteſt: quia levius in ſervitute nobis debita facere poſſumus, non acrius: quoniam certum eſt meliorem conditionem vicini fieri poſſe, deteriorem non poſſe niſi aliud nominatim in ſervitute imponenda mutatum ſit: *ut eſt text. not. in l. ſervit. quæ in ſuperficie. §. ſtillicidium. verſ. ea de cauſa de ſerv. urb. præd.*

Quinta eſt quæſtio, * an ha- 5
bens ſervitutem ſtillicidii acquiſitam, poſſit altius tollere, vel elevare, vel deprimere murum vel ædificium, ſuper quo habet ſtillicidium cadens ſuper domo vel area mea, Dic breviter, quod elevare vel altius tollere poteſt, deprimere non poteſt: *ut eſt text. not. in d. §. ſtillicidium, in princip.* qui aſſignat hanc rationem. Nam levior fit ſervitus, quando tollitur ſtillicidium altius: cum hoc quod ex alto cadit, & levius cadit, & interdum non pervenit ad locum ſervientem, ſed quando reprimitur, fit gravior ſervitus: id eſt, pro ſtillicidio flumen, quod declata. Nam ideo fit gravior ſervitus ſtillicidii ſemper cum minus cadit ab alto, & levior cum altius cadit: quia aquæ caſitatio depreſſa ad plura loca vi ventorum diverti non poteſt: ſed ſemper caſitat in eundem locum, & facit ibi flumen, & deſtruit aliquando aream vicini, & hortum, ſi in eo cadit: & ideo gravius damnificat prædium ſerviens: ſed caſitatio aquæ procedens ex alto, vi ventorum quandoque ad unum locum, quandoque ad alium quem ducit, nec facit concurſum aquarum: imo quandoque aqua

non venit ad locum servientem, & propterea tunc dicitur minus offendere ipsum, & ideo meliorem conditionem vicini facere possum: deteriorem non est ista intentio, §. *stillicidium*. quem casum singulariter not. & tene menti, quia contra decisionem d. §. dixit mirandæ memoriæ dom. Thom. eques de Aretio, interrogatus à Domino Paulo de Aretio juris utriusque doctore, interrogatus in publica disputatione, quam fecit idem dom. Thomasius Paduæ, de quo licet rationem hanc solam allegaverit, quia fortius cadit ex alto quam depresso: potuisset etiam alia ratio allegari quia major commoditas videtur esse loci servientis, quod cadat ex loco depresso magis, quam ex alto: ergo videtur quod possit deprimi & non tolli: *per d. § stillicidium, in fin.* quoniam si ex alto cadit propter ventum, nulla quandoque pars soli sub stillicidio remanet tecta cum effectu, quia aqua cadit ubique, & sic non potest sibi in area sub stillicidio quicquam collocari, quod tutum sit ab aqua, item quia nec commode potest stari vel iri per aream sub illo stillicidio, quod non esset si caderet stillicidium directè ex loco magis depresso. Idem etiam, quia ex loco magis alto magis occupatur lumen areæ, quam per locum depressum. Item potuisset alia ratio assignari si paries seu b murus *b*, super quo est tectum seu stillicidiū esset communis: quia quanto cadit aqua altius propter vim ventorum: tanto magis indirectè cadit: *ut est tex. in d. §. stillicidium in princ.* Et ideo aqua sæpè discurrit per parietem sive murum, & ipsum corrumpit, maximè si est paries ligneus, quod non eveniret, si aqua ex loco depresso directo caderet. Unde tollendo altius videtur facere deteriorem conditionem fundi servientis, & deprimendo deteriorem. *argum d. §. stillicidium, in fine.*

Unde ex his patet decisio Pauli Jurisconsulti *in d. l. servitutes quæ in superficie. §. stillicid. de serv. urban. prad.* Et non mirandum; si dominus Thomasius vir præclarissimi ingenii in ea erravit, & propterea cavendum ab hujusmodi actibus publicis de quolibet: quia sunt periculosi, maximè quando quis vult ponere falcem in messem alienam, contra id quod scriptum est, *in l. & habetur, 6. q. 3. c. 1. & in c. venerabilem extr. de elect. & in Clem. pastoral. §. rursus, in fi. de jud.* § c

Sexta est quæstio. " si quis habet 6
servitutem c stillicidii sibi debitam, c
& sublatum ædificium, sive corruit, ex quo stillicidium cadit, an per hoc intelligatur extincta in totum cum effectu servitus stillicidii? & dic quod non: quia remanet in habitu, & ideo si ædificium reponatur cum stillicidio, idem ædificium esse censetur, quantum ad servitutes reales, puta stillicidii: licet non quantum ad personales, *ut est text. in l. servitutes quæ in superficie. §. si sublatum. de serv. urban. prad.* Et intellige, quod per istam reædificationē servitus stillicidii non erit eadem verè, quæ primo erat, sed restituitur ipso jure, ut est tex. *in d. §. si sublatum. versic. pare.* Sed non est ita in reali quæ restituitur: & hoc probatur ex textu ibi dum dicit, ut idem intelligatur, quod verbum, intelligatur est verbum fictionis, ut ex text. *in lege quandoque de acquirenda hereditate & l. qui à servo. de act. & oblig.* & habetur per Bartol. *in l. 1. in princip. de no. oper. nunc.* per Bald. *in l. quoniam. de his qui not. infam.* & hoc etiam probatur *in leg. si te. de servitut. urban. prad.* & illa restitutio,

& fictio, quod intelligatur idem ædificium, quod verè non est, & eadem servitus procedit propter utilitatem ædium: *ut probatur in d. §. si sublatum ibi*, utilitas exigit & *ita not. ibi Angel. & Bald. in tit. de pace Constantiæ. in 4. col. ad fin.* & intelligo utilitatem ædium, scilicet publicam, ut ibi ex quo sequitur, quod pro ista servitute restituta, actio directa non competit sed utilis: quia non est vere illud idem ædificium, cui servitus imposita est: *ut est tex cum gl. in ver. utilis in d. leg. si testamento & not. gl. in d. § si sublatum in prin. de* quo dic. *ut plene not. in l. inter sip. §. sacra. de verb. oblig.* & ex hoc etiam sequitur illud, quod servitus acquisita superficiei, intelligitur acquisita etiam solo: quia non extinguitur destructa vel extincta superficie, *secundum* Paul. de Cast. *in d. § si sublatum* quod intellige cum effectu, *ut dixi*, & de hoc dic *ut habetur in l. 3. de ser.* sed Bene intelligitur extincta, *ut dictum est*, quod eadem dixi servitutem restitui reposito ædificio: intellige quando reponitur in eadem specie & qualitate: alias secus quia tunc non reputaretur nec intelligeretur idem ædificium, *ut est tex in d. l. servitutes §. si sublatum.* & ratio est, quia illud quod differt in specie, vel qualitate, non potest dici idem in substantia, sed diversum: secus si habeat in se plus vel minus, quia tunc est idem in substantia, ex quo eadem substantia manet, *ut plene dixi supra in decima & ut quæstio. princip. versicul. & hæc jura allegantur*, & propterea non attenditur mutatio partium, sicut in nostro corpore dicimus: *ut l. proponebatur de judic. & d. §. si sublatum* inducitur ad quæstionem secundum Dd. quod licet destruatur monasterium, non tamen ejus privilegia destruuntur: quando destruitur de facto, secus si de jure: *ut per Innoc. Inc. & ex injuncto extr. de nov. oper. nunc. dic ut ibi per eundem Innoc. in c. abbate in ult. col. de verb. sign. & per Bald. in d. tit. de pace Constan. in 4. col. ubi etiam allegat. dictum §. si sublatum & per Floren. in l. usufruct. quibus modis usufruct. amit.* quæ omnia notanda sunt.

Septima quæstio est, vicinus meus habet servitutem stillicidii avertendi in aream meam, quod stillicidium protenditur super aream meam per duos pedes: an ego possum ædificare in area ubi cæpit stillicidium. & in hoc text. videntur esse contrarii. Nam text. *in d. l. servitutes quæ in superficie. §. si servitus.* dixit expresse quod non, & text. *in eadem l. §. final. in fin.* viderit dicere contrarium, sed gloss. *in d. §. si servitus* solvit, dicens quod ædificare non possum, si nolo recipere stillicidium, *& ita loquitur ille*, §. *si servitut.* Sed si stillicidium recipere volo, tunc ædificare possum, *& ita loquitur d. §. final. in fin.* Et ex hoc concluditur, quod dominus prædii debentis servitutem stillicidii, potest ædificare, dummodo stillicidium, seu servitutem stillicidii debitam non impediat, animo eam recipiat, & ita communiter Dd. transire videntur cum illa gloss. Ego autem aliter intelligo illa jura: nam text. *in d. §. si servitus edi.* dicit quod si ædi imposita est servitus stillicidii non licet domino areæ servientis ædificare, ubi cæpisset stillicidium. Item *in §. fin. ejusdem l. qui incipit. qui area. in princ.* idem dicit, videlicet quod ille qui vult ædificare in area, in qua stillicidium cadit, potest ædificium

perducere

perducere usque ad eum locum unde stillicidium cadit, & sic in hoc concordant, & intelligo duos text. quod qui debet servitutem stillicidii, nullo modo possit ædificare in area, ubi cassitare incipit stillicidium, seu ubi stillicidium cadit, etiamsi ædificando vellem stillicidium recipere, quia qualitas mutatur, & loci qualitas servitutem debentis inspicitur, facit ad hoc quod dixi *in q. præced.* & hoc aperte probatur per tex. *in d. §. fin.* propter dictionem, sed & si, ibi posita, quæ diversificat in facto & in jure, *ut in l. sed & si lege, in pr. ff. de petit. hær. & not. in l. qui usumfruct. de verbor. oblig. & in c. solicitudinem, in fin. de appellatio.* & ideo cum in fine ibi dicat, quod possit ædificari, dum tamen stillicidium recte recipiatur, præsupponitur quod secus sit in casu præcedenti: alias dictio sed & si, ibi posita diversificat principium à fine quod dicendum non est, & advertendum est, quod dicunt illa jura, nisi cassitare cœpit, seu stillicidium cadit: quia per hoc appatet, quod non debet inspici protectum tignorum stillicidii: sed locus in quo cadit aqua, sive ultra sive citra *ut etiam probatur in l. fin. §. fin. ibi, stillicidii rigor. de serv. urban. prædio. in §. autem fina. leg. servitutes in fin.* qui pro contrario allegatur ponitur alius casus diversus videlicet quod si in meo ædificio cadit stillicidium vicini, supra mihi ædificare conceditur, dummodo stillicidium recte recipiatur, nam ibi erat ædificatum: & facilius extollitur id quod est ædificatum, quam non ædificatum: argum. ejus quod dicitur in simili, quod in habentibus symbolum faciliot est transitus: *ut not. in l. si non fortem §. si centum, de condict. indeb.* facit etiam quod habetur *in l. si unus §. pactus ne peteret versicul. & in specie de pact.* quod ille §. *final.* ita debeat intelligi, patet manifeste ex dictione, sed & si, ibi posita; *ut supra dixi*, quod bene not. quia licet Doct. videantur aliter intelligere, & non aliter declarare, tamen puto hunc esse verum intellectum illorum jurium & adde quod dicam *in quæst. sequen.*

Octava quæstio est, * quid sit stillicidium, cui debetur servitus avertendi in aream vicini: procedit ultra parietem super aream vicini per medium pedem & cassitat area vicini etiam per medium pedem, vel circa, an vicinus possit ædificare in illa area usque ad illum locum, ubi cassitat: & sic usque ad medium pedem prope murum domini prædii dominantis? & videtur quod sic, *per tex. in d. l. serv. §. si servitus & §. fin. in prin. de serv. urb. prad.* ubi videtur esse text. *in l. finitum reg.* quæ videtur esse lex Græca quæ incipit, si quis sepem, quæ dicit, si quis vult ædificare murum prope fundum vicini, septem derelinquat, de cujus intellectu dicam infra de pariete sive muro. Ego puto, quod *dictus §. si servitus & §. fin.* debeant intelligi & limitari secundum *l. fin. prealleganam*, & e contra *d. l. fin.* debeat intelligi secundum *d. §.* videlicet quod si stillicidium protendit se nisi per medium pedem non possit ædificari per vicinum usque ad illum medium pedem etiamsi aqua ultra non cassitaret, quia esset contra *d. l. fina. fin. regun.* non enim esset æquum, quod dominus fundi debentis stillicidium sustinere, esset melioris conditionis quam ille, qui nullam debet servitutem in fundo suo: & ideo si ille qui habet fundum suum liberum, non potest ædificare murum, nisi distet à regione vicini per

per pedem, vel si vult ædificare domum per duos pedes, *ut d. l. fin.* multo magis deberet distare ille, cujus prædium debet servitutem stillicidii recipiendi, debebit ergo hoc casu distare ædificans murum per pedem, vel domum per duos, non à regione vicini, id est non à termino fundi vicini, sed à solo, quatenus protenditur stillicidium, & cassitat, unde si stillicidium protenderetur versus aream, vel hortum ædificantis, & cassitaret, puta per tres pedes, qui relinquuntur, *propter d. l. servitutes, §. si servitus, & §. final. in princ. de serv. urban. prad.* etiam relinquere unum alium pedem: & sic quatuor pedes in totum, à fundo convicini, vel si vult ædificare domum, debet relinquere duos pedes: & sic hoc casu quinque in totum, & idem dicas in fin. & ita alias obtinui in quadam causa Veronæ contra quemdam Episcopum de Nica. Sola. & ita fuit judicatum ex consilio trium doctissimorum Jurisconsultorum: quod no. quia fuit consideratio mea, credo quod sit verissima: maximè intelligendo, quod quatenus rigor stillicidii protendit se super fundo vicini, eatenus terrenum seu solum inferius sit domini prædii dominantis, *ut videtur esse casus in leg. Olympico. §. fin. de servit. urban. prad. de quo dicam in sequenti q.* Nam hoc casu non haberet dubium, *d. l. fin. reg.* Sed ut dixi, etiamsi illud terrenum esset domini fundi servientis: puto esse idem dicendum, per ea quæ supra dixi, & quia ita fuit, quod singulariter tenementi.

9 Nona * quæst. convenienter sequitur, si vicinus meus habet stillicidium domus suæ cadens in fundo, vel horto meo, vel in area extra murum domus suæ, verbi gratia, per duos pedes, an fundus, vel area eatenus, quatenus se protendit rigor stillicidii, sit vicini, vel mei, & videtur quod sit vicini, cujus est stillicidium superius, *per l. fi. §. fin. de servitut. urb. prad.* per quem text. ibi dicit Flor. quod stillicidia supra domum de jure demonstrat, quantum sit proprietas loci inferioris, & idem dicit ibi Bart. videlicet quod stillicidia quæ sunt superius, videntur quodammodo significare proprietatem loci inferioris, & idem videtur velle Bal. *in cons. suo* 22. quod incipit, statuto cavetur, quod tenens arma in domo. Sed si est istud verum, debet limitari, nisi constaret vicinum meum habere servitutem stillicidii, quia tunc appareret quod istud stillicidium haberet, non propter dominium soli, quod est inferius, sed propter servitutem appositam: quæ servitus non extenderetur ad dominium soli inferioris, *& hoc probatur in l. servitutes, de servi. urb. prad. §. stillicidium, ver. eadem causa ibi*, quia in nostro magis incipit cadere, *& §. si servitus, ibi*, domino servientis areæ, *de serv. urban. prad.* Item esset limitandum, nisi stillicidium fiat supra viam publicam, vel loco publico: quia locus inferior sub stillicidio, non efficitur domini stillicidii, posset tamen aliquid poni usque ad stillicidium, *ut d. l. final. § 1. de serv. urb. prad.* quam quidam intelligunt, in hoc tamen communiter servanda esset consuetudo loci, *per l. an in totum Codic. de ædif. privat.* & adde quod dicam infra de clausto, vel conclavi, & porticu.

Sed * nunquid in dubio habens 10
antiquum stillicidium supra aream, vel domum meam, præsumatur habere jure servitutis, vel jure dominii, ex eo quod solum inferius pro rigore stillicidii

stillicidii dicatur suum? Credo esse considerandum quis possideat locum, qui est sub stillicidio. Nam si ego dominus aræ possideo illum locum inferiorem: puta si est hortus ipsum ibi colo, & arbores habeo, vel retineo res meas sub stillicidio, & præsumatur tunc vicinus habere stillicidium jure servitutis tantum, & locum inferiorem esse meum. Adverte tamen, quia nemini licet ædificare subtus grundaria, quatenus rigor stillicidii, & tignorum ex certa via descendit, si stillicidii cassatio impediri possit, *ut d. l. fin. §. fin. & ibi hoc not. Angel. & Dd. de d. servit. urb. prad.* Si vero vicinus, d. qui habet stillicidium, possideret locum inferiorem sub stillicidio, tunc præsumam non jure servitutis, quia stillicidium ad hoc non tendit: sed quia solum quod est sub stillicidio, suum, est, nisi illa possessio esset jure familiaritatis, *ut ff. de acq. poss. l. jure familiaritatis*, & ideo in hoc potest esse cautus dominus aræ, ut stet in possessione etiam illius partis aræ, vel horti, quæ est sub stillicidio vicini, & ita alias consului cuidam amico. Sed si neuter possideat, quia locus est sterilis, vel aquosus, vel aliter inutilis: & tunc distingue, aut tempore quo fuit factum istud stillicidium, domus, vel aræa mea, & domus vicini erant diversarum personarum, vel jurium, aut ejusdem personæ, vel jutis. Primo casu, quando erant diversarum personarum, & tunc illo tempore erat tota domus mea, vel autorum meorum, & non licebat vicino immittere stillicidium, *ut not. l. altius C. de servitut.* & ideo si immisit videtur immisisse potius jure servitutis, quam dominii; nisi aliter probetur. Nec est aliter credendum, quod ego, vel autor meus voluerim, faciendo immitti stillicidium, etiam sibi concedere solum *arg. l. si mihi eo tempore 20. de servit. rust. prad.* quia actus agentium non debent operari ultra intentionem eorum, *l. non omnis in princ. ff. si cert. pet.* Secundo casu, quando erat unius personæ tantum, sicut sæpè contingit, quando unus habet amplam domum, facit stillicidia unius partis domus cadere super alia parte: & postea legat, vel vendit unam partem de illa domo, vel si plures sunt fratres habentes domum: & postea eam dividunt inter se, & uni evenit una pars domus, quæ habet stillicidium, & alteri alia pars, quæ habet aream sub stillicidio: & tunc dic idem, quod videtur esse imposita servitus vendendo, e legando, vel dividendo, ut sustineat onera permanentia: & quæ tunc tempore divisionis, vel legati, vel venditionis sustinebat, *ut l. quod conclave de damn. infect. & not. Bartol. in l. 1. circa fin. de servit. lega. & habetur per Dd. in d. l. quod conclave*, & ex hoc concludi potest ad multas q. nunquid sit licitum facere ponticellum, vel casellum necessarii, vel tubam sive cuppam camini in dicto muro, quatenus se extendit rigor stillicidii, vel facere feneſtram, vel fovcam, f vel ferratam in area mea. Quia si solum, quod est sub stillicidio, esset domini stillicidii, tunc potest fieri tanquam in suo, *l. altius, C. de servit.* alias non. De his tamen plenius dicam in specie ista super domo per me figurata.

Decima, & ultima * quæstio est, 11
si domus tua debet domui meæ duas servitutes: unam ne altiùs tolleretur, aliam, ut stillicidiũ ædificiorum meorum recipere deberet: & tibi concesserò jus esse invito me altius tollere ædificia tua, & sic remiseram tibi servitutem altius non tollendi: an per hoc

hoc videar tibi concessisse, ut possis tollere quantumcumque vis: ita quod etiam teneatis recipere stillicidia mea? Et dices, quod non quia illa concessio seu immissio intelligitur, dummodo recipias illam servitutem stillicidiorum meorum, *ut est casus in leg. si domus de ser. urb. prad.* est ratio, quia illæ servitutes sunt diversæ & separatæ: unde renunciando uni, alteri renunciasse non videtur: & ideo si servitutis retentæ habeo adhuc jus prohibendi, & ad hoc semper allegatur *d. l. si domus.* quod intellige, quod una remissa, altera necessario non intelligitur esse remissa, quia est penitus diversa, ut est in casu proposito, secus si una remissa, necessario intelligeretur remissa alia. Exemplum in casu è converso, si est remissa servitus stillicidii non recipiendi: nam licet hoc casu videatur esse remissa servitus altius non tollendi, *ut not. gloss. in d. l. si domus.* quam Dd. sequuntur & *pro hoc l. si mihi eodem tempore de servi. rust. prad. & est text. in leg. sed interdum de aqua plu. ar. & facit leg. 2. de jurisdict. omn. jud. cum simil. & dic. leg. si domus.* allegatur, quod quando sunt jura diversa, & invicem non dependentia, licet tollatur unum, tamen alterum non tollitur, *pro hoc dic. leg. sed interdum, sed si dependerent ad invicem*, secus, ut vult gloss. *in dic. leg. domus quæ est hæ. & pro hoc leg. nec is §. 1. de acq. hæred.* ubi repudiata hæreditate ab intestato, ex testamento repudiata videtur, sine qua repudiatione prima stare non posset, *ut ibi. & l. illud eod. titul.* Item allegatur ad alias q. quas ibi per Bal. & Ang. & Dd. Sed contra prædicta videtur esse text. *in l. si stillicidii quemad. ser. amit.* ubi dicitur, quod si stillicidii jus habeam in aream tuam; & permiserim tibi jus in ea ædificandi, jus stillicidii immittendi amitto. Sed solvo, quod *in d. l. si domus de serv. urban. prad.* erant duæ servitutes: ideo una remissa, altera non tollitur: quia potest operari in illa remissa, *ut supra declaravi*, sed in illa *l. si stillicidii.* erat una servitus tantum: & ideo ad hoc, ut permissio vel concessio ædificandi in area postea facta aliquid operetur, illa servitus stillicidii quæ sola erat, intelligitur esse remissa, & prædictis adde quæ dicam infra de stillicidio sive tecto.

ADDITIO.

a *Domum.* Domus sumitur multis modis. *Vide Cornæum conf. 198. in 3. vol. & in 4. vol. conf. 41.*

b *Paries seu murus.* Murus seu paries inter binas ædes an & quando pro diviso & indiviso communis inter vicinos dicatur, *vide Corn. conf. 184. incipit. licet. in 1. vol.*

c *Habet serv.* Adde Corne. *conf. 74. per totum & conf. 191. & conf. 193. in 3. volum.*

d *Vicinus* Adde Corn. *conf. 127. in 1. vol.* & Alex. 3. *vol. conf. 57. in pen. col § locus autem & in 3. vol.* Qui dicantur vicini, & quomodo accipiantur. *conf. 22. in 2. col. & in 1. vol. conf. 179. per totum.*

e *Vendendo* Si quis vendit rem cum servitute, utrum & quando & intelligatur de servitute præsenti, & quando de futura. Alex. *consil. 28. in 5. colum. in princip. in 1. vol. & conf. 120. in 2. col.*

f *Fovcam.* Fovea quæ dicatur, adde Corn. *in 4. vol. conf. 28.*

CAPUT XXIX.

De Servitutibus stillicidii non avertendi

1 *Stillicidii avertendi servitus quomodo intelligatur.*

2 *Stillicidium si in aliqua parte fractum esset puta ejus canale: per quod aqua ducitur, vel tegulæ ruptæ essent, quis reficere teneatur, & cujus expensis.*

POstquam de servitute affirmativa stillicidii avertendi diximus: consequens est ut de alia servitute negativa stillicidii non avertendi, aliqua breviter videamus.

1 Et in * primis sciendum est, quod ista servitus non avertendi intelligitur quod ille qui habet stillicidium suum super domum meam, non possit avertere ipsum ad domum suam, ita, quod non cadat in meam, & sic est servitus passiva ex parte stillicidium habentis: si de necessitate divertere ipsum non potest in domum suam, & dicitur esse servitus activa ex parte ejus, in cujus domum cadit. Sed contra hoc opponitur, quia imo videtur quod ista non sit servitus passiva ex parte habentis stillicidium, nec activa ex parte alterius, imo totum e contra. Nam quod totum stillicidium tuum cadat in domum meam regulariter est tibi utile, & mihi damnosum: *ut dixi in precedenti servitute.* Et ego in cujus domo stillicidium cadit, servitutem pati dicor. Idem non videtur posse dici, quod sit servitus mihi debita, ex quo non interest mea, imo est mihi damnosum, *ut dixi in 1. questus in princip. de servit.* Sed respondeo, quod hoc debet intelligi, quando esset mihi utile, quod aqua stillicidii tui cadat in domo vel curia mea, puta propter cisternam meam quæ repleri debet ex aqua tui tecti, & hoc modo intelligit istam servitutem, *glo. in l. 1. in ver. & officiendi, in fin. de serv. urb. prad.* quam Dd. ibi sequuntur. Item posset poni exemplum, si haberem hortum magnum cum domo conjunctum vel prata sitientia, & interest mea quod aqua stillicidii vicini cadat in domum meam causa eam ducendi ad hortum vel pratum irrigandum & idem dicas, & facit ad hoc *quod dixi supra de servitute altius tollendi, post princ.* Et ex his not. quod ut quis sit obligatus tenere stillicidium suum, ut cadat in domum meam, quia mihi expedit propter aquam cisternæ meæ, vel propter hortum, vel prata mea irriganda, dicitur esse servitus stillicidii non avertendi, *ut etiam supra in prin. declaravi.*

Circa * istam servitutem dubitari 2
posset, si stillicidium esset fractum in aliqua parte, puta ejus canale, quod aqua ducitur vel tegulæ ruptæ quis teneatur reficere, & cujus expensis? Dic quod ille cujus est stillicidium debet, *prout probatur in l. & si forte. §. etiamsi servit. vend. & in l. cum debere columnam de serv. urban. prad.* Sed nunquid stillicidii dominus poterit cogi per eum in cujus domum cadit, ad ipsum reficiendum? Dicas quod sic, ad eum modum, quo erat tempore servitutis impositæ, *per text. in d. §. etiam* ubi est casus nota. Item nonquid si totum stillicidium corruit, an possit ille, qui est dominus stillicidii cogi ad reponendum, seu iterum faciendum dictum stillicidium, ad eum modum, quo erat tempore servitutis impositæ, ita quod aqua ex eo possit in

in domum meam cadere, sicut prius
a expensis tuis *a*? dicas quod sic, *text. est not. in l. cum debere columnam in fin. de serv urb. prad.* Hæc de servitute stillicidii non avertendi dixisse sufficiat.

ADDITIO.

a *Expensis tuis.* Adde Corneum *cons.* 137. *quod incip. primum, & cons.* 243. *incip. Videtur in 2. volum.* & quod justa causa excusat ab expensis. Alex. *in 2. vol. cons.* 37. *in ult. cons.*

CAPUT XXX.

De servitute tigni immittendi.

1 *Tigni appellatione quid veniat.*

2 *Tignum in vicini fundo immittere, an liceat.*

3 *Tignum si per aliquem in fundo meo: & sic alicno immittatur, an illud propria autoritate tollere, vel incidere possim.*

4 *Tigna an quis in muro, vel pariete communi immittere possit.*

5 *Murum, seu parietem proprium, si quis juxta ades, vel domum sui vicini habuit, & passus fuit, quod vicinus posuerit in eo muro aliqua tigna tacitè, & nihil dicendo, vel dicendo: Concedo, quo hoc tigna in muro meo immittere possit, an ille vicinus poterit, me domino invito alia nova tigna immittere.*

6 *Tigna supponere, vel surrogare, an aliquis possit.*

7 *Vicinus, an possit immittere tigna in alterius vicini muro tangendo ipsum murum, vel an possit imponere non tangendo murum alienum, sed protendendo supra locum alienum, vel communem, vel publicum.*

8 *Tigna immissa in muro meo proprio, vel communi, vel etiam in publico vel etiam protendentia in meo, vel communi, vel publico, an liceat sit autoritate propria evellere, vel destruere.*

9 *Ædificatum quicquid est in meo, & per me possesso, solo modo cadit.*

10 *Murus vel sepes si fiat per extraneum in fundo domini, in quo servitutem non habeam, & propter hoc ego illa servitute uti impediar an possim illum murum rumpere, & deponere, vel sepem propria autoritate destruere.*

11 *Persona ecclesiastica, vel etiam secularis si pro beneficiorum alicui Ecclesiæ collatorum recognitione certum annuum censum, vel hospitium sibi reservarit, & ipse veniente non recipiatur, an domum propria autoritate ingredi liceat, & intrandi causa, ostia vel fenestras domus rumpere.*

12 *Civitatum quæ superiorem non recognoscunt, ut est civitas Venetiarum, & Florentiæ, si una bona alterius occuparit, illa per vim recuperare potest.*

13 *Ædificet si quispiam, vel diruitat vel protendat tignum in alienum vel publicum qua allione convenire poterit.*

QUinta est servitus tigni immittendi in parietem vicini.

Pro * cujus declaratione primo 1
sciendum est, quod appellatione tigni in l. 12. tab. omne materiæ genus significabatur, ex qua ædificia fiunt, *ut est text. in l. tigni. de verb. sign. & l.*

CAPUT XXIX.

De Servitutibus stillicidii non avertendi

1 *Stillicidii avertendi servitus quomodo intelligatur.*

2 *Stillicidium si in aliqua parte fractum esset puta ejus canale: per quod aqua ducitur, vel tegulæ ruptæ essent, quis reficere teneatur, & cujus expensis.*

POstquam de servitute affirmativa stillicidii avertendi diximus: consequens est ut de alia servitute negativa stillicidii non avertendi, aliqua breviter videamus.

1 Et in * primis sciendum est, quod ista servitus non avertendi intelligitur quod ille qui habet stillicidium suum super domum meam, non possit avertere ipsum ad domum suam, ita, quod non cadat in meam, & sic est servitus passiva ex parte stillicidium habentis: si de necessitate divertere ipsum non potest in domum suam, & dicitur esse servitus activa ex parte ejus, in cujus domum cadit. Sed contra hoc opponitur, quia imo videtur quod ista non sit servitus passiva ex parte habentis stillicidium, nec activa ex parte alterius, imo totum e contra. Nam quod totum stillicidium tuum cadat in domum meam regulariter est tibi utile, & mihi damnosum: *ut dixi in precedenti servitute.* Et ego in cujus domo stillicidium cadit, servitutem pati dicor. Idem non videtur posse dici, quod sit servitus mihi debita, ex quo non interest mea, imo est mihi damnosum, *ut dixi in 1. questus in princip. de servit.* Sed respondeo, quod hoc debet intelligi, quando esset mihi utile, quod aqua stillicidii tui cadat in domo vel curia mea, puta propter cisternam meam quæ repleri debet ex aqua tui tecti, & hoc modo intelligit istam servitutem, *glo. in l. 1. in ver. & officiendi, in fin. de serv. urb. prad.* quam Dd. ibi sequuntur. Item posset poni exemplum, si haberem hortum magnum cum domo conjunctum vel prata sitientia, & interest mea quod aqua stillicidii vicini cadat in domum meam causa eam ducendi ad hortum vel pratum irrigandum & idem dicas, & facit ad hoc *quod dixi supra de servitute altius tollendi, post princ.* Et ex his not. quod ut quis sit obligatus tenere stillicidium suum, ut cadat in domum meam, quia mihi expedit propter aquam cisternæ meæ, vel propter hortum, vel prata mea irriganda, dicitur esse servitus stillicidii non avertendi, *ut etiam supra in prin. declaravi.*

Circa * istam servitutem dubitari 2
posset, si stillicidium esset fractum in aliqua parte, puta ejus canale, quod aqua ducitur vel tegulæ ruptæ quis teneatur reficere, & cujus expensis? Dic quod ille cujus est stillicidium debet, *prout probatur in l. & si forte. §. etiamsi servit. vend. & in l. cum debere columnam de serv. urban. prad.* Sed nunquid stillicidii dominus poterit cogi per eum in cujus domum cadit, ad ipsum reficiendum? Dicas quod sic, ad eum modum, quo erat tempore servitutis impositæ, *per text. in d. §. etiam* ubi est casus nota. Item nonquid si totum stillicidium corruit, an possit ille, qui est dominus stillicidii cogi ad reponendum, seu iterum faciendum dictum stillicidium, ad eum modum, quo erat tempore servitutis impositæ, ita quod aqua ex eo possit in

in domum meam cadere, sicut prius
a expensis tuis *a*? dicas quod sic, *text. est not. in l. cum debere columnam in fin. de serv urb. prad.* Hæc de servitute stillicidii non avertendi dixisse sufficiat.

ADDITIO.

a *Expensis tuis.* Adde Corneum *cons.* 137. *quod incip. primum, & cons.* 243. *incip. Videtur in 2. volum.* & quod justa causa excusat ab expensis. Alex. *in 2. vol. cons.* 37. *in ult. cons.*

CAPUT XXX.

De servitute tigni immittendi.

1 *Tigni appellatione quid veniat.*

2 *Tignum in vicini fundo immittere, an liceat.*

3 *Tignum si per aliquem in fundo meo: & sic alicno immittatur, an illud propria autoritate tollere, vel incidere possim.*

4 *Tigna an quis in muro, vel pariete communi immittere possit.*

5 *Murum, seu parietem proprium, si quis juxta ades, vel domum sui vicini habuit, & passus fuit, quod vicinus posuerit in eo muro aliqua tigna tacitè, & nihil dicendo, vel dicendo: Concedo, quo hoc tigna in muro meo immittere possit, an ille vicinus poterit, me domino invito alia nova tigna immittere.*

6 *Tigna supponere, vel surrogare, an aliquis possit.*

7 *Vicinus, an possit immittere tigna in alterius vicini muro tangendo ipsum murum, vel an possit imponere non tangendo murum alienum, sed protendendo supra locum alienum, vel communem, vel publicum.*

8 *Tigna immissa in muro meo proprio, vel communi, vel etiam in publico vel etiam protendentia in meo, vel communi, vel publico, an liceat sit autoritate propria evellere, vel destruere.*

9 *Ædificatum quicquid est in meo, & per me possesso, solo modo cadit.*

10 *Murus vel sepes si fiat per extraneum in fundo domini, in quo servitutem non habeam, & propter hoc ego illa servitute uti impediar an possim illum murum rumpere, & deponere, vel sepem propria autoritate destruere.*

11 *Persona ecclesiastica, vel etiam secularis si pro beneficiorum alicui Ecclesiæ collatorum recognitione certum annuum censum, vel hospitium sibi reservarit, & ipse veniente non recipiatur, an domum propria autoritate ingredi liceat, & intrandi causa, ostia vel fenestras domus rumpere.*

12 *Civitatum quæ superiorem non recognoscunt, ut est civitas Venetiarum, & Florentiæ, si una bona alterius occuparit, illa per vim recuperare potest.*

13 *Ædificet si quispiam, vel diruitat vel protendat tignum in alienum vel publicum qua allione convenire poterit.*

QUinta est servitus tigni immittendi in parietem vicini.

Pro * cujus declaratione primo 1
sciendum est, quod appellatione tigni in l. 12. tab. omne materiæ genus significabatur, ex qua ædificia fiunt, *ut est text. in l. tigni. de verb. sign. & l.*

adeo. § cum in suo ad fin. de ac. rer. dom. & Instit. de rer. divis. § cum in suo solo. & ita omnis materia tigni appellatione continetur, *ut est text. in l. tigni. in princip. ad exhibendum.* & tegulas, & lapides, & cæmenta, & calcem, & arenam, & sic quæ sunt ædificiis utilia, appellatione tigni contineri constat, *ut leg. 1. § tigni autem de tig. injunct. facit l. ferri. §. fabros, de verb. sig.* sed & in vineis tigni appellatione omnia vineis necessaria continentur: puta perticæ, pedamenta, *ut est text. in d. l. 1. in fin.* & pali etiam veniunt, qui in numero materiæ redigendæ sunt sicut perticæ, *l. pali de legat. 3.* Tigna autem à tegendo dicta sunt, *ut dixi text. in d. §. tigni.*

2 Secundo * videndum est an sit licitum immittere tignum in fundo vicini. Et regulariter dicatur quod non, nisi sit imposita servitus, *ut l quemad. §. si protestum ad l. Aquil. & ibi per omnes Dd. & l. si vicem, § si ad januam, & ibi Bar. quod vi, tut. clam, & l. sed si inter me. in prin. de ser. urb. prad.* nam non debet quis regulariter in alieno aliquid facere, *ut l. quosdam C. de metal. & me. lib. 11. & not. gloss. in d. §. si protestum.*

3 Tertiò quæritur, * quid si per aliquem immittitur tignum in fundo meo, & sic alieno, an possum illud a propria autoritate a tollere, vel incidere. & intelligo in fundo, id est, tangendo ipsum, *leg. 1. § in flumine de flum. l. si qui. §. 1. inulta l. 2. de relig.* ubi probatur, quod dictio, In, requirat actum. Et videtur, quod non, quia regulariter nemo debet sibi jus dicere propria autoritate, nec facere, *l. 1. Cod. ne quis in sua cauf. & l ext at. quod met. cauf.* Item quia est in quibusdam casibus speciale, ut liceat propria autoritate vindicare, *l. 1. & 2. Cod. quando lib. uni sint jud. se vin.* ergo in aliis videtur esse contra jus commune *l. jus singulare, & l. quod vero de leg.* Sed dicas contrarium, *ut est casus in terminis, & not. gloss. in l. quemad. §. si protestum in fin. ad l. Aquil. & ibi hoc notant Dd. & in l. si vitem § qui ad januam, & ibi hoc tenet. Bar. quod vi aut clam. & idem Bartol. in l. 1. §. interdictum uti poss.* quibus adde omnino quæ dicam plenius infra in 6. quæst.

Quartò quæritur, * an tigna quis 4 possit immittere in muro, seu pariete communi? Et videtur quod non, quia in re communi potior est conditio prohibentis, *l. Sabinus communi divid. l. an unus si ser. vend.* In contrarium videtur text. *in l. in re communi ibi*, neque prohibemus, *de ser. rust. prad. & in l. quod dictum, eod. tit.* Tu dic, aut loquimur de antiquis tignis, quæ primo inerant, & non est dubium, quod poni possunt, secundum Ang. *in leg. quidam Iberus in final. 3. colum. vers. similiter restat videre de serv. urb. prad.* quia nihil innovatur, nec fit contra jus societatis, & idem quando alia tigna ejusdem communis in locum aliorum tignorum supponerentur: quia surrogatum sapit naturam ejus, in cujus locum surrogatur, *l. cum §. qui injuriarum, si qui cauf.* & hæc etiam probantur, *in l. servitutes, quæ in superficie. in princip. de ser. urb. prad. junctis l. cum debere col. in fin. eod. tit.* Circa quod adde quæ dicam in seq. q. in simili. Aut loquimur de novis tignis immittendis: & intelligo etiam in aliis partibus muri, quam in illis, in quibus erant tigna antiqua, & tunc aut paries communis est communiter quæsitus, ut sustineat onera utriusque & potest immittere unus socius alteri invito, *ut ex text. in l. si ades cum gloss. communi divid. & no. glo. magna circa princ. ibi*, item fallit, quando ob hoc ipsum, *in leg. Sabinus, eod. titul.* quæ vult, quod socius potest uti re communi ad usum destinatum, etiam invito altero socio: quando ob hoc ipsum ut tale opus fiat, est in communi quæsita. Item si ita quæsitus non sit, dummodo sit destinatus paries ad sustentandum onera utriusque, & per missionem talium tignorum non noceat patricii, neque vicino, eo quod aptus est ad onera supportanda: alias secus, *dict. l. si ades & l. cum duobus §. Mela pro so.* & melius probatur, *in l. cujus ædificium, de servit. urba. prædio. & l. in pariete. cum se. de dam. infect. & not. per Dyn. in regul. in re communi. in 6. & per Ang. in dict. l. quidam Iberus, & quod dixi*, quando paries est aptus ad onera supportanda, ut possit unus socius tigna immittere: intelligo non jure servitutis, sed jure communionis: habetur in dictis juribus. *& ut in l. parietem de serv. urba. prad. & not. gloss. in d. l. si ades, & in d. l. Sabinus, & Angel. in d. l. quidam Iberus*, aut communis paries non est aptus dictis oneribus ferendis, nec ad ea ferenda quæsitus: sed forte delectatione sociorum, quia unusquisque ex parte sua habet clausum pro seculari capella: ut quotidie videmus in cappellis magnorum virorum: & tunc non est licitum nova tigna mittere, per quæ picturæ destrui possent, aut delectatio socii dominii, *d. l. Sabinus cum glo. communi divid.* non tamen hæc intelligas in eo qui ex pariete suo parietem fregisset, ut vellet in ea parte mittere tigna, quia negari non potest, ex quo paries ad onera ferenda deputatus est, *ut d. l. quidam Iberus § parietem & ita Ange. not. ibi in pr. d. l. in pen. col. in fin. quod no.*

Quintò, * quis habet murum, seu 5 parietem proprium juxta ædes, seu domum sui vicini: & passus est, quod vicinus posuerit in eo muro aliqua tigna tacitè, nihil dicendo, vel dicendo. Concedo tibi *b* quod hæc tigna b mittere possis in muro meo, an ille vicinus poterit domino invito immittere alia nova tigna? die quod non, est casus nota. *in l. si cum meus in princip. si servit. vend.* & idem dico si passus sum facere fenestram eo modo, quo est: qui aliam, vel alias invito me domino facere non potest, eadem ratione, imo etiam non poterit detrahendo tigna primò concessa alia supponere: quia sufficit, si cui vel in paucis. &c. *ut C. de neg gest. l. tutori. secundum gl. valde not. in d. l. si cum meus. in princip. in versicul. nova.* & idem de fenestra, quod est valde not. secus si dominus dixisset: Concedo tibi servitutem tigni immittendi, vel fenestram faciendi, non addendo numerum: quia tunc posset quæcunque tigna, & fenestras quot voluerit facere, *ut dicit gl. not. in l. si cum meus in princ. in verb. nova. prædallegato.* Sed dom. Paul. de Cast. ibi videtur tenere contrarium, videlicet quod ibi non vult augere numerum, sed vult in loco veterum tignorum alia substituere, quod potest, quia alia reputantur, *ut l. filia. de cond & demonst. in §. Titia, & in l. si donatio. §. si sponsus de donat. inter virum.* Ego autem nil ista puto: plenius sic esse distinguendum. Aut ego permisi promittendo, vel concedendo: aut non promisi, vel concessi, ut tu possis mittere tignum in muro meo. Primo casu principali, aut promissio est facta de certo, & speciali tigno: aut generaliter de omnibus tignis, aut specialiter. Primo casu quando promissio est facta de certo, &

speciali tigno : & tunc iterum distingue. Aut promisi, seu concessi, quod tu non possis mittere nisi unum tignum tale, & quod non possis imponere aliud, vel ejus loco supponere, vel subrogare : tunc non habet dubium, quod servitus est limitata ad illud tantum tigonum : & sic nec in alio loco, nec etiam in illo eodem poni poterit, quia limitata dispositio limitatum parit, sive producit effectum, *ut in l. agris de acquirend. rerum dom.* Aut promisi seu concessi, quod tu possis imponere tale tignum tantum in muro meo sine prohibitione alterius, expressa causa, & tunc iterum subdistingue. Aut est expressa causa, propter quam illud tignum imponi possit : aut non est. Si est expressa causa, exemplum. Promitto, vel concedo tibi, quod possis imponere tale tignum in domo mea, c causa domus e tuæ sustentandæ, & tecti : & tunc teneo, quod videatur imposita servitus illius tigni tantum in eodem loco, *per d. l. si cum meus in princ. si serv. vend.* non quod possit aliud supponere, seu obligare in eodem loco, donec durat domus, vel tectum, & non ultra, nec ob aliam causam ; quia finita causa concessionis, vel privilegii, finitur ipsa concessio, vel privilegium, *ut l. Titia §. usuræ, & vide quid ibi not. Bart. de l. 2.* & ideo si tibi concessi imponere tignum, vel tigna in domo mea, vel muro causa ædificandi domum tuam, puta pro armatura, quæ machina dicitur : & tunc ædificata domo tua, non poteris unquam amplius dicta tigna, vel alia imponere. Et idem, si concessi, quod possis imponere tignum in muro causa sustinendi vires tuas : nam vire consummata, servitus extinguitur, & idem dicas in fin. scilicet, si propter tectum sustinendum, licet tectum corruat, tamen poterit tectum reficere; quia debetur in eodem loco tantum eadem servitus tigni, quia reputatur esse idem tectum, *ut est text. in l servitutes, que in superficie, §. si sublatum. de serv. urban prad.* de quo die, *ut plenè dixi, de servi. stillicidii averrendi in 6. q.* & idem dicendum est in domo; quia destructo tecto, & pariete, poterit iterum reficere, & deberet eadem servitus, quia reputabitur eadem domus, ex qua remansit primum solum, quod est maxima pars domus, *ut est text. cum gloss. in d. §. si sublatum.* Sed si causa propter quam conceditur tigni immissio, non est expressa, sed ego concedens sciebam, ex qua causa velles tignum immittere : & tunc dicendum est idem, ut in casu præcedenti, videlicet quod causa tacita est considerandæ, si durat, vel non : quia tacitum, & expressum in hoc æquiparantur, *l. cum quid si cert. pet.* Si autem non apparet, quod ego scivetim ob quam causam volebas tigna immittere : tunc si postquam ædificasti, & tignum imposuisti : puta causa domus tuæ sustinendæ, & tacui, nec contradixi : & tunc concessisse videor, quod imposuetis tignum ob illam causam, *argum. d. l. si cum meus in princip. ff. si ser. vend. conjuncta gloss. & not. in leg. quadam mulier. de rei vend.* Sed si nescivi ob quam causam tignum imponere volebas in muro meo, & postquam scivi, contradixi, pura, quia ego permisi tibi, ut tigna imponeres in muro meo, & credens, quod tu velles imponere pro armatura causa ædificandi domum tuam, & non ut stent perpetuò : & tunc quid in dubio? Dico, quod inspiciendum est, quod verisimilius est, aut quod in hujusmodi casibus plerumque fieri solet, *ut est text. in l. in obscuris 114. de reg. jur.* &

& ideo si illa concessio esset facta dato aliquo pretio, ex illa quant tate poterit judicari an intellexerit quod tignum perpetuo remaneat, vel ad tempus: *argum gloss. not. in d. l. in obscuris, & in l. 1. §. qui superficiem, in ver. agendo, in fin. de superficie. in l. semper in stipulationibus de regul. jur. & ibi not.* Sed ubi non apparet, quod sit verisimilius, vel quod plerumque fieri debet contra proferentem, hoc est contra eum, pro quo, & ad cujus utilitatem proferuntur, *l. veteribus, & ibi not. ff. de pact. & not. Bar. in l. sapè de ver sign.* Secundo casu quando est facta permissio generaliter de omnibus tignis & non habet dubium, quia verba generalia generaliter intelligi debent de omnibus & perpetuo, *l. 1. §. generaliter de lega. præstan. & in l. in fraudem in fin. de testa. mili. & 19. dist. si Romanorum, & habetur in cap. quoniam nemici de conjugio leprosorum* Tertio casu, quando concessio facta est simpliciter, aut est facta de tignis mittendi sine numero : & tunc teneas indistinctè, quod poterit quæcunque tigna imponere & sustinere, *ut supra dixi per gloss. in dict. l. si cum meus in princ. ver. nova. si servit. vend.* Aut est facta de numero vel de uno simpliciter, exemplum : Concedo quod tu possis imponere unum vel duo tigna : & tunc numerum augere non poteris, *casus est in dict. l. si cum meus, in princ.* Sed si non vult augere numerum, sed supponere aut surrogate aliud vel alia ejusdem conditionis, & gloss ibi tenet, quod non, per id quod dicitur, sufficit quod in paucis, *&c. per l. tutori. C. de nego. gest.* Paul. de Castr. *in dict. l. si cum meus*, dixit contrarium, quia surrogatum, &c. *ut supra dixi.* Ego puto, quod in hoc sit dicendum per omnia, sicut supra dictum est in primo casu, videlicet ut consideretur causa expressa sive tacita, aut quod est verisimile, aut quod plerumque fieri solet, ut in dubio sit judicandum pro illo qui servitutem promisit. Secundò casu principali, quando nullam promissionem seu concessionem feci, sed vicinus meus imposuit tunc unum vel duo tigna in muro meo, & ego tacui : & tunc dicas, quod alia imponere non poteit in alio loco ejusdem muri, vel alterius tigni, *text. est in dict. l. si cum meus, si serv. vend.*

Sed nunquid * aliud tignum supponere vel surrogare possit : & tunc 6
idem dicas, quod proxime dixi *in tertio casu præcedenti, in fin.* & ideo ex prædictis tu, qui vis complacere vicino tuo, quia forte frater vel amicus est, ut aliqua tigua imponere possit in muro tuo proprio, sis cautus ut fieri facias instrumentum, & in eo dicas, Concedo quod possis talia tantum tigna imponere in muro meo, & non alia vel quod unam fenestram tantum, vel duas & non alias, vel aliter ut voluerit, secundum ea quæ supra dicta sunt. Nam si instrumentum non fieret & aliqua tigna apparerent, verterentur dubitationes, de quibus supra dubitaretur, etiamsi propter illa tigna murus esset communis : de quo vide quod dicam infra de pariete sive muro, ubi hoc examinabo : videlicet an tigna immissa faciant præsumi murum communem : an verò immissa sint tantum jure servientis : *ubi omnino vide.*

Sextò quæro, * quia dictum est : an 7
vicinus possit immittere tigna in muro alterius vicini & sic tangendo ipsum murum : vel an possit imponere non tangendo murum alienum, sed vel publicum supra locum alienum.

vel

vel communem, protendendo. Et breviter de illo dicas, quod non, ut est casus. *in l. quemadmodum. § si protectum ad leg. Aquil. & leg. 1. de servitu. urb. prad. in ver. protegendi & ibi Angel. de communi idem. l si duo. §. Labeo uti poss.* & ibi hoc not. Barthol. ubi dicit quod non licet facere protilium vel pontichellum super plateolam communem inter plures consortes, de publico loco idem quia multo minus licet, *ut ex text. infra d. l. fina. in princ. ibi protegendi, de ser. titul. generali*, de quibus omnibus dicas ut plene examinabo *infra de ser. protegendi, & infra de ponticello & ponte.*

8 Septimo * quæritur, an sit licitum propria auctoritate evellere, vel destruere tigna immissa in muro meo proprio vel communi, vel in publico, vel etiam protendentia in meo, vel communi, vel publico. Et de ista quæstione *vide text. ibi Dd. in l. quemadmodum, §. si protectum ad leg. Aquil. & per text. & Bart. in l si vitem §. qui ad januam quod vi aut clam. & in l. 1. § interdum, in 15. colum. ff. uti poss. & in l. 1. de arbo caden. & in l. 1. & ibi per gloss. & Dd. C. de interdict. & per Flor. in l. 1. §. 1. de servo urban prad. & Ludo. Pon. in quodam suo singulari, quod incipit, numquid vetiam puniendus, ut per Innoc. & per Cassanæum in c. 1. de immu. eccl. & vide quæ dixi circa 3. quæst.* Distingue plenius & clarius ultra alios Docto. & primo duos casus principales; aut loquimur de tignis immissis, ita quod rem alienum tangant: aut de protendentibus super alieno, ita quod non tangant alienum. Primo casu principaliter distingue. Aut mittuntur in loco alieno in totum, puta in meo proprio, aut in communi, aut jure servitutem debente vel aliquod jus, aut in publico. Primo casu quando mittitur vel ædificatur in alieno, quod est alterius proprium: & tunc aut ille qui est dominus, non possidet illud in quo tigna missa sunt, & non potest propria authoritate destruere *ut not. Cart. in l. 1. §. nunciato circa pr. de not. ope. nun. & Flo. in l. 1. quemadm. § si protectum ad leg. Aquil.* Aut dominus possidet, & tunc aut possidet insolidum, aut pro parte. Si possidet insolidum, posset propria authoritate incidere, vel destruere, & resistere contra impedimentum, nec acquiritur Prætoris seu judicis aditio aliquo modo, ut est casus: quia ita debet intelligi *in d. §. si protectum, & in l sed si inter me. in princ.* secundum unam *lect. glo. singularis de servi. urb. prad. & in leg. si duo § Item videamus. & §. Labeo uti poss & ibi hoc not Bart. in d. l. 1. nunciato circa princip.* Et hoc operatur commodum possessionis, quia attribuunt facultatem Domino possidenti posse resistere propria authoritate: quod non esset si non possideret, *secundum Flor. in d. § si protectum*, facit ad hoc inst. *de interdict.* & ideo si aliquis fabricaret murum, vel erigeret sepem, vel aliquid faceret in fundo meo proprio, ipsum tangendo possum propria auctoritate destruere, ac etiam pernicis evellere.

Et ratio * est: quia illud quod est 9
ædificatum in meo per me possesso, solo meo credit, *ut l. adeo. §. ex adverso de aquiren. rer. domi. & inst. de rer. divis. §. ex diverso cum simil. & not.* Inno. *in c. 1. ad fin. de immuni. eccles.* & sic video destruere id quod meum est, & non alterius, & est ratio fundamentalis, quam ponit Flor. *in l. 1. ante fin. de ser. urb. prad.* nec per hoc possem accusari de violentia: d vel perturbatione, quod d
notandum est: quia quotidie de facto contingit. Et prædicta intellige, quando non solum dominus insolidum possidet:

sidet, ædificans non tenet, neque possidet: sed etiam quando ædificans erat detentor, & Dominus possidet: quia idem erit, videlicet, quod Dominus potuit propria autoritate destruere, *ut probatur in l. si servus. Codice quod cum eo. & ibi hoc not. Dd. & hoc idem tenet Bartol. in d.l. 1. §. nunciatio de no. ope. nun.* idem etiamsi ædificans possideret naturaliter, & Dominus civiliter: quia Dominus potest authoritate propria similiter destruere, si indebitè ædificatum est, *ut l. usufructuarius novum tectorium de usufruct. quod not. in l. 2. Codice de jur. emphyt.* Idem si sum Dominus, & possideo naturaliter tantum, alius qui ædificat tantum civiliter possideat, *secundum Bartol. in d. §. nunciatio.* Item prædicta intellige vera, etiamsi ædificans in re communi immitteret in alium locum proprium socii, quia socius cujus est locus in quo ædificatum vel immissum est, propria autoritate destruere posset: *ut est casus singul. in l. sed si inter me. & te. in princ. ibi*, aut rem perdere, *secundum unam lect. gloss. de serv. urb. prad.* Item prædicta intellige non solum in Domino directo, sed etiam in Domino utili, sicut est emphyteuta, vel feudatarius, aut superficiarius: quoniam potest destruere propria autoritate propter jus suum utilis dominii, *arg. leg. & in provinciali §. fin. de nov oper. nunc. & tenet Bart. in d. §. nunciatio.* & prædicta omnia, dum dixi, quod quis possit destruere, vel evellere immissum in locum suum proprium, limita ut locum habeant in rebus profanis: secus in religiosis, & ideo non habet locum in sepulchro, pura si quis sepelret corpus in sepulchro meo favore religionis, *ut text. in l. ossa, in princ. de relig. & ibi not. per Bartol. in §. nunciat.* Item prædicta omnia limitantur, ut locum habeant in immissis manu, seu opere artificiali: secus si non essent immissa opere artificiali, sed naturæ, sicut sunt radices ex natura crescentes, quæ immittuntur in tuo, quia non licet propria autoritate incidere, *ut habetur in l. 1. Codice de interd. & not. Flor. in d. §. si protectum.* de quo tamen dic, *ut plenius dicam de arboribus.* Si verò Dominus in solidum non possidet, & tunc concludas, *ut dicam in casu proximè seq.* Secundo casu, quando immittuntur tigna, vel ædificatur in communi, & communiter per aliquos possessio, & tunc aut extraneus est ille qui immittit, vel ædificat, & tunc uni ex dominis licitum est propria autoritate destruere: *ut est casus singul. secundum unam lecturam, in d. l. sed si inter me, & te, in princ. d. ser. urb. prad ibi*, aut rem perdere, *secundum Ludovicum de Roma. in d. suo singulari, & habes per Bart. in d. §. nunciatio. qui se remittit.* Aut est unus ex sociis, qui habent rem communem, qui ex propriis suis ædibus immittit tigna, vel ædificat in communes ædes suas, & meas: & tunc licitum est mihi propria auctoritate destruere: quia mihi soli actio competit contra socium, *pro hoc est text. valdè not. in leg. sed si inter me, & te, in fin. princ.* & ibi ita videtur tenere Bart. & etiam Flor. quod ego etiam puto verum per text. dum dicit idem fiat, & sic vult, quod sit idem quod in casu præcedenti: licet Bartol. aliter dixerit, *in d. §. renunciatio.* ubi vult quod si ego, & ædificans communiter possidemus, non possum autoritate mea destruere: *per illum text. in d. l. sed si inter me, & te.* quia text. ibi dicit tunc mihi tecum est actio, facit *L. Sabinus. communi divid.* Sed ego non intelligo sic illum text.

videlicet quod solum sit mihi actio: & sic non possum propria authoritate destruere: sed intelligo, quod ille text. velit dicere continuando ad præcedentia; videlicet quando socius immittit ex ædibus communibus inter me, & ipsum in ædes meas proprias, possum propria authoritate destruere, *ut dicitur in princip. secundum unam loct.* postea subditur idem quando ex ædibus suis propriis ædificat in communes nostras: quia possum ita destruere mea authoritate propria: sicut in casu præcedenti, & hoc significant illa verba, idem fiat, & post eam subdit rationem hujus, quia mihi soli tecum est actio, quasi dicat, mea solum interest, & non alterius socii, & ideo mihi soli actio competit, si vellem eam intentare, sicut si ædificaret ex ædibus communibus in meas proprias: sed si volo possum eam destruere, sicut in casu præcedenti: & ita intellige illum text. Tertio casu quando ædificatur in fundo, seu in re mihi debente servitutem, aut aliquod jus, an possim propria authoritate destruere? Et tunc distingue: aut tertius ædificat seu tigna immittit, & possum de- c
struere procuratorio *c* nomine domini, si naturaliter possideam, *arg l. 1. §. fin. de ne. oper. nunc. & notat Bart. in d. §. nunciatio.*

10 Aut * volo destruere nomine proprio pro servitute, aut aliquo jure mihi competente, exemplum: Si fiat murus vel sepes per extraneum in fundum domini, in quo ego non habeo servitutem: & propter hoc ego impediar illa uti servitute: an possim illum murum rumpere, & deponere, vel sepem propria authoritate destruere? & Innoc. formar istam quæst. *in c. 1. in fin. de immun. Eccles.* Et primo dicit quod non, quia hoc solum licet domino fundi, & non usufructuario, quia non est dominus, *l. si cujus, §. usufruct. & §. seq. de usufruct.* postea in fin. dicit, quod alii dicunt contra, sed primam partem videtur sequi Flor. *in d. §. 1. in l. 1. ad fin. de serv. urb. pred.* quam puto veram: ex quo non sunt domini, vel quasi, sed benè possent, nedum dominus, sed etiam usufructuarius, & quilibet habens jus in re, impedientes uti jure suo expellere: ac etiam agere possent, ut murus, vel tigna, vel sum. immissa tollantur, *l. si eo loco, & l. legi, si serv. vend.* secundum Flor. *in d. l. 1. §. 1. & in d. l. quemad. Paragrapho si protestum. ad l. Aquil.* & ea quæ supra dicta sunt in usufructuario, etiam habent locum in beneficialibus, & jutibus Ecclesiasticis; pone exemplum.

Si persona * Ecclesiastica, vel etiam 11
secularis, pro recognitione beneficium collatorum alicui Ecclesiæ reservavit sibi certum annuum censum, vel hospitium, quod de jure debetur. 18. *q. 2. Eleutherius, & in c. quanto. de censi.* & ipso veniente non recipitur, non licet domum ingredi propria authoritate, & rumpere ostia, vel fenestras domus causa intrandi: ratio est, quia facere diceretur vim, & jus sibi dicere non licet regulariter. Sed si vult ingredi, & invenit aliquem sibi opponentem, tunc potest per violentiam illum expellere, & est ratio, quia ejicit personam sibi contradicentem uti possessione, & dicitur hoc modo possessionem defendere suam, & vim vi repellere, quod est licitum, *ut l. scientiam, §. qui cum alter. ad l Aquil. & l. 1. Codice unde vi & hoc not. per Innoc. singulariter in c. 1. de immun. Eccl. & ibi per Canonistas, & per Flo. in l. 1. §. 1. de serv. urb. pred.* quæ benè not. in pract. quia quotidie veniunt de

de facto, & omnia quæ dixi supra, in primo, secundo, & tertio casu, quod quis non potest propria authoritate destruere vel evellere; intellige vera, quando potest habeti copia judicis: sed si judicis copia habeti non possit, tunc propria authoritate destruere posset, *ut l. nullius. C. de Judæis.*

12 Unde * in istis civitatibus quæ superiorem non recognoscunt, sicut est civitas Venetiarum, & Florentiæ, si una civitas occupavit bona alterius, potest illa per vim recuperare, quia judicis non est copia, *ita singulariter dicit Bart. in l. si alius, §. bellissime, per text. cum gloss. ibi, ex magna causa, in princip. Quod vi aut clam.* Item debet limitari, nisi gravatus pateretur enormne damnum, quod de facili sequeretur exemplum: Si quis per vim attraheret animalia tua quæ facilius pereunt, vel vineas quæ si incultæ remanerent de facili destruerentur, quod faciliter permittitur: quia tua auctoritate recupetas quamvis in aliis rebus non permitteretur, quæ de facili sic non pereunt, ut notat etiam Bart. singulariter, *in d. §. bellissim. per gl. ibi, in vers. ex magna causa ibi*, vel si enorme damnum. *Quod vi aut clam.* quod tenementi. Quarto casu, quando ædificatur in publico: *f* vel in eo tigna vel f
alia immittuntur, an sit licitum propria authoritate destruere & in hoc dic: Aut est ædificatum, & tunc non est licitum privato destruere, sed agere cuilibet de populo permissum est, *l. 1. de locis & itiner. pub. & leg. 2. ne quid in loco pub. in princ.* & si ædificatum publico usui noceat, potest is qui publicis usibus deputatus est, sicut est in civitate Veronæ, miles & judex procuratorum civitatis Veronæ, deponere, *text. est in l. 2. §. si quis nemini, quid in loco publico*, & ita observatur, quia ibi officiales publici deputati super locis publicis, si reperiunt aliquid in loco publico ædificatum destruunt, vel destrui faciunt. Sed si ædificatum in publico non noceat usui publico, tunc destrui non debet sed aliqua pensio imponi debet ædificanti: ne urbes defonnentur ruinis, *l. 2. §. si quis nemini*, & ibi hoc not. Bart. nquid in loco publico *& in l. fin. eod. titul.* & intellige prædicta, sive ædificetur in loco publico sive in via publica, sive in alio loco privato, puta in meo, & ædificatum noceat loco publico, *l. 2. §. si quid in suo ne quid in loco publico*, vel respectu itineris, vel viæ, vel usus loci publici: vel respectu fœtoris, aut mali odoris vel putredinis, *ut est text. cum gloss. in l. penultim. §. penultim quod vi, aut clam.* Item intellige sive tangat publicum sive non, sicut si fierent pontes aut ponticelli supra viam publicam, quod non licet *ut est text. & ibi Bart. in d. l. 2. §. tractetur, & ibi etiam gloss. ne quid in publico. de quo per Bar. in lege quominus. de flum. in 13. quæstione, & habetur in leg. fin. de servit. in princip. titul. generali. & per Bald. in l. item lapilli. in 5. col. ff. de rer. divis. & dicam infra de ponticello & ponte:* & circa istam materiam adde quod not. Bart. *in d. l. quominus de flum. in 5. quæstione, & per Bal. in l. item lapilli. in 5. col. ff. de rerum divis. & habetur in l fin. in princip. de serv. tit. generali. & dicam infra de ponticello & ponte:* & circa istam materiam adde quod not. Bart. *in d. leges quominus ad flum.* Secundo casu principali, quando ædificatum vel aliquid aliud non est immissum, sed super alieno protensum: sicut est profilum sive ponticellum, an sit licitum propria authoritate destruere, & in hoc distingue: Aut

est arbor, quæ protendit ramos, & frondes super alieno, & non licet intercidere, sed habet locum interdictum de arbor. cædendis, *ut l. 1. & ibi per Bart. de arborib. cædend. & habetur in l. 1. C. de interdict. & dicam infra de arboribus.* Aut non est arbor, sed monumentum: & tunc credo, quod liceat propria autoritate destruere, *argum. l. ossa, de relig. & sumpt. fun.* & idem credo per illum text. in quolibet alio ædificio spectante ad cultum divinum, & tangente locum vicini, sicut si esset locus sacristiæ, vel altaris, aut simil. eadem ratione. Aut non est arbor, nec monumentum, vel locus ad cultum divinum deputatus, puta est ponticellum, vel aliud protectum, & tunc aut est supra locum publicum, & privato etiam vicino non licet propria autoritate destruere, sed officiali publico super operibus publicis deputato, *sicut supra dixi*, aut est supra privatum locum, & tunc non licet etiam vicino propria autoritate destruere, *ut est text. in l. quemadmodum, §. si protectum ad leg. Aquil. & ibi per omnes Dd.* & per hoc habet plenissimè, an & quando sit licitum propria autoritate destruere ædificatum, vel immissum, aut protectum in alienum, vel in publicum.

13 Octavò, & ultimo * quæro, quis ædificat, vel immittit, vel protendit lignum in alienum, vel publicum, qua actione poterit conveniri? Dic breviter, si in privatum proprium alterius, poterit conveniri, quod vi aut clam interdicto, *l. si vitem, §. si ad januam, quod vi, aut clam.* Aut in privatum commune, & tunc actione pro socio, vel communi dividundo, *ut habetur in l. si ædes, & in l. Sabinus communi divid.* Aut in publico, & tunc interdicto, ne quid in loco publico, & de ista materia vide quæ dicam infra de pariete, sive muro, & de tecto, & stillicidio, & de ponticello, & ponte.

ADDITIO.

a *Propria autoritate.* Quæ differentia sit inter consensum, sententiam, & autoritatem, vide Alex. *in 3. vol. consil. 29. in pen. col. in fin. & ult. in prin. & in 1. vol. cons. 206. in pen. col. §. nec obstat.*

b *Conced. tibi.* Concessio, & promissio de conducendo sunt diversa, *vide Corn. 4. volum. consil. 74. incip. præmitto.* & quando aliquid alicui concederur ad aliquem usum, an censeatur concessa proprietas, *consil. 295. in d. volumine.*

c *Domus tua.* Quomodo capiatur, verbum domum, vide Alex. *consil. 48. in ultim. colum. in fin. in 1. vol.* & domus sumitur in jure variis modis, *vide Corn. consil. 55. in 1. vol. consil. 41. & in 3. vol. cons. 198. & in 2. volum. consil. 116.*

d *Violentia.* Violentia expulsiva an indicat privationem expellentis, à jure suo, *vide Corn consil. 272. in 3. volum. & consil. 185. incipit licet, & Alex. in 3. volum. consil. 64. in pen. col.*

e *Procuratoris nomine, &c.* Procuratoris gesta an præsumantur nota domino, *vide Corn. consil. 156. in 3. volumo.*

f *Ædificat.* Utrum ædificans cum damno vicini sui teneatur ad restitutionem? Respondè, quod non, si non facit animo nocendi proximo: sed sibi consulendi, *l. 1. §. denique ff. de aqua plu. arcend.* nam usque ad cœlum potest quis elevare suum ædificium, si est sibi utile; & servitutem non habet, *l. altius ff. si serv. vend.* Et utrum quis possit in alieno aliquid facere invito domino? Respondet Angel. de Aret. *Instit. de leg. Fusia.* quod licet quando facienti prodest, & domino non nocet, *ut ibid. & in l. 1. §. fin. ff. de aqua plu. arcen.*

CAPUT XXXI.

De servitute projiciendi.

1 *Servitus à prædio denominante denominatur.*

2 *Aquam de domo tua in curtem meam, vel è contra sine aliqua servitute, an projicere possis.*

3 *Domus partem superiorem habitans, si aquam per solarium superius projiciat, quæ aqua ad inferiora descendat, an loci inferioris dominus conqueri possit, & etiam ne hoc fiat, prohibere.*

4 *Lapicida, si cadat lapides in domo, vel area sua, & fragmenta in vicini fundum cadant, an hoc facere possit, vel sibi prohiberi valeat.*

5 *Servitutem projiciendi in fundum vicinum habens, an stercus vel uriam fœtidam, vel alia similia projicere poterit.*

6 *Domus dominus superior si projiciat aquam in fundum vicini inferiorem, ubi de jure non potest, vel stercus, aut urinam, ubi haberet servitutem, aut dominus inf.rior divertit fumum ad locum domini superioris, ubi non potest an actione injuriarum conveniri poterit.*

SErvitus projiciendi, est urbana, non rustica, *ut est text. in l. 2. ad fin. ibi denique projiciendi, de serv. urb. pred.* quoniam competit, quando quis habet jus projiciendi ex fundo suo urbano in domum meam, vel aream vicini, vel etiam in alterius fundum rusticum.

Denominatur * enim servitus à 1
prædio dominante: *ut est text. in d. l. 2. & gloss. in versicul. vel aream, & dixi supra in quarta divisione servitutum, versicul. sed quomodo cognoscatur, & ex hoc not.* quod habens domum juxta hortum, vel aream, vel claustrum, vel patum sui vicini, non potest ex illa domo quicquam projicere in solum dicti vicini citra debitam servitutem: *ut est casus in d. l. 2. versic. projicindi, & ibi hoc not. Angel. de serv. urb. pred.*

Quæro * igitur primò pro declara- 2
tione hujus servitutis, nunquid possim projicere aquam de domo tua in curtem meam, vel è contra, sine aliqua debita servitute? & dicas quod non: per prædicta, *probatur in l. sicut 8. §. Arist. si servit. vend.* ratio, quia licet regulariter in suo quis possit facere, sicut vult, non tamen potest immittere in alieno, *ut est text. in d. §. Arist.* & dixi plenè in servitute præcedenti, & immitti dicitur non solum quando de superiore ad inferiorem, sed è contra, quando de inferiore, ad superiorem, sicut in fumo contingit, *ut est text. in d. §. Arist. vers. fumi. autem.* de quo fumo dicam in quæst. seq.

Quæro secundo, * aliquis habet 3
solarium superius, & alius habet locum inferiorem, sicut Venetiis: habent solarium superius, surgit aquam per solarium, vel causa ipsum rorigendi: vel propter calores causa frigiditatis inducendæ: sicut æstivo tempore plerumque fieri solet, ex hoc accidit, quod aqua illa quandoque ad loca in-

feriora descendit : quæritur nunquid dominus loci inferioris conquen possit & prohibere ne hoc fiat ? & videtur quod sic, *per ea quæ dicta sunt in quæstion. precedenti & per text. in d. §. Arist.* ubi sic dixit, in suo enim alii hactenus licet, quatenus nil in alienum immittat. & istam partem tenet glo. ibi in vet. jure. in fin. quæ facit differentiam inter aquam & fumum, dicens, quod fumus potest immitti in loca superiora, quia naturaliter ascendit, non sic in aqua : quæ recte projicitur, & non descenderet naturaliter nisi projiceretur. In contrarium videtur esse text. *in d. l. sicut 8. §. in fin. si serv. vendi. junctis §. Arist. versic. fumi.* Nam ille vers. fumi. æquiparat fumum aquæ quantum ad immissionem in locum alterius *& in d. §.* dicitur, quod quis potest ex loco inferiori immittere fumum in locum superiorem, idem ergo dicendum videtur in aqua. Item pro hoc *l. 1. §. denique de aqua plu. arcen.* ubi dicitur quod agri natura est, semper inferiorem superiori servire. Circa hoc breviter sic concludas, & ista est veritas circa aquæ projectionem. Aut dominus partis superioris non potest habitare commode, nisi infundat aquam : & tunc ipsam infundere potest, licet aliquando inferius descendat, *ut l. pen. & ibi hoc not. Ang. ff. de injuriis.* Aut potest habitare etiamsi aquam non spargeret, & tunc aut infundit aquam per suum solarium juxta morem suum, & tunc non tenetur an aliquid ad loca inferiora descenderet, *per l sicuti. §. Arist. conjuncto ver. fumi.* ni faceret animo injuriandi, *ut est text. in d. l. pen. de injuriis & ita not. Bart. & Flo. in d. §. Arist.* & ideo puto, quod si superior habet solarium, & lavando juxta solitum & communem modum, aliquando caderet aqua, quæ descenderet ad locum inferiorem, non tenetur, neque prohiberi possit, quod not. Aut effundit aquam ultra solitum & communem modum, vel in solario fecit balneum, & vult projicere aquam per solarium, causa ipsum calefaciendi vel alia de causa, & tunc non potest, si per hoc aqua descenderet ad loca inferiora, *ut probatur in d. §. Arist. in princ. & in vers. dicit ibi taberna cæsarium. si serv. vend.* Et eadem distinctio facienda est de fumo : aut sit ignis solitus aut insolitus, *ut ibi not per Bart. & Flo.* & Paul. de Cast. *de quo vide quæ dicam plenius infra de fumo.* Et prædicta intellige, nisi aliter esset imposita servitus aquæ vel fumi dimittendi vel divertendi, *ut est text. cum gloss. in d. §. Arist. Nec obstat gloss. 2. ad fi. in d. §.* quæ facit differentiam inter aquam & fumum : quia non est facienda. Nam sicut facto superioris projicientis aquam aqua descendit in inferiorem naturaliter : ita & facto inferioris ignem facientis fumus ascendit naturaliter ad superiorem. Item non obstat *l. 1. §. denique 23. de aqua plu. ar.* quæ vult inferiorem superiori servire : quia loquitur in agris, in quibus sunt aquæ discurrentes, quæ de necessitate ad inferiora descendere debent. Et subditur ibi una ratio, quia sicut omnis pinguedo terræ ad inferiorem locum decurrit, ita etiam ad eum aquæ incommodum fluere debet : quæ ratio non potest procedere in qua projecta aliena.

Quæro * tertio, lapicida cædit lapides in domo vel area sua, & fragmenta cadunt in vicini fundum, 4 a quæritur nunquid possit hoc facere; an

an vero prohiberi possit ? Et videtur, quod hoc facere non possit, & quod prohiberi valeat, per regulam, *quæ est in d. l. sicut, Paragrapho Arist.* videlicet, quod in suo eatenus facere licet, quatenus in alienum non mittat, & hoc sentit glo. *in ver. agi.* quæ dicit, vel actione. In contrarium, videtur quod quis possit stare in domo sua, & in ea uti arte sua, nec regulariter prohiberi potest, *improbatur in d. l. 15. de ser. in princ. ibi*, ne per fundum tuum eas, aut ibi confistas, *conjuncta l. vendit. communia prædior.* nisi servitus constituta esset, & ideo si vendo tibi domum cum pacto, ut non possis ibi exercere talem artem : ista conventio valet, & tu, & tui hæredes obligaris : non autem servitus, cum non sit prædium dominans, *ut dicit Bar. per illum text. in d. l. vend.* Paul. de Castro, *in d. l. quoties.* qui dicit hoc esse verum si ex hoc pacto consequor utilitatem : quia in domo mihi remanente exercebam eandem artem, alias secus. & hoc per illum text. *in d. l. quoties ibi*, aliter atque, & istam partem sentit præfata gloss. *in d. §. Aristo. in vers. agi in princip.* dum dicit per pactum. Ego autem teneo primam partem esse veriorem, quia verum est, quod in suo quis potest exercere artem, dummodo non immittat in alienum. De hoc est casus in terminis, *in d. §. Aristo.* quem sic puto esse intelligendum, & ita fuit etiam de mente *gl. ibi in ver. agi. in fin.* Nec credo esse distinguendum, sicut dixi in quæstione præcedenti, de fumo & aqua, videlicet, an faciat juxta solitum, vel non : quia ibi loquitur de his quæ pertinent ad domum pro usu hominis. quæstio vero nostra loquitur de arte, quæ fieri debet in loco suo, ita quod in alienum non immittatur per prædicta, & hoc intelligo, nisi lapicida habuisset prius in domo sua apothecam lapicidinæ, & postea murus vicini, vel domus ceciderit, & area tantum remanserit : ita quod fragmenta lapidum, quæ prius non poterant in ea cadere, tunc cadere incipiant, quia locus est præventioni. *l. si pluribus. de lege 1. argument. ejus*, quod de fabro, & scholari dicitur per Bart. & Dd. *in l. 1. ff. solu. mat.*

Quæro * quarto quis habet servi- 5
tutem projiciendi in fundum vicini : juxta ea quæ dixi in princ. an poterit stercus, vel urinam fœtidam, vel alia similia projicere ? Et teneo quod non, *per text. cum gl. not. in l pen. §. quod vi, aut clam. & per text. cum gl. in l. prætor. §. idem ait si odore. ne quid in loco pub. facit l. 1. §. 2. de cloacis, & quod dixi in servitute precedenti, in 5. quæst. vers. 4. casu.* quod not. quia quotidianum.

Quæro * quinto, & ultimo, domi- 6
nus superior projicit aquam in fundum vicini inferiorem, ubi de jure non potest, vel stercus aut urinam, ubi haberet servitutem : vel dominus inferior immittit, vel divertit fumum ad locum domini superioris, ubi non potest : an poterit conveniri actione injuriarum ? Dic, si inferior dominus ædium superioris vicini fumigandi causa fumum faceret, aut superior vicinus in inferiores ædes quid aut projecerit, aut infuderit causa injuriæ faciendæ, tenetur actione injuriarum, *casus est in l. pen.* & ibi hoc tenet Ang. *Digessit de injuriis.* Secus si hoc non faceret causa injuriandi, *ut ibi.* quod not. Et ad materiam hujus servitutis, adde quæ dicam infra de aquæ projectu.

ADDI

ADDITIO.

a *Fundum.* Appellatione fundi, quid contineatur, vide Corn. *cons.* 235. *incip. visa in* 4. *vol.*

CAPUT XXXII.

De servitute protegendi.

1 *Protegere quid sit, & quid protectum.*

2 *Dominus supra solum vicini habens, an super ipsum solum quicquam ædificare possit, licet in solo non requiescat.*

3 *Protectum, an super solum commune fieri liceat.*

4 *Protectum quod supra solum meum existit, cujus sit.*

5 *Protectum an aliquis tenere possit, puta horticellum supra eum locum, quo vulgo iter fieret, vel in quo consisteret.*

HÆc servitus protegendi licet regulariter sit urbana, *ut l.* 2. *in fin. ibi, protegendique. de serv. urban. prad.* quia protectum consuevit fieri magis in fundo urbano, quàm rustico, tamen potest esse servitus rustica, quando fieret causa rustici fundi: ut si fortè feci protectum in agro vicini, ut ibi recipiantur coloni mei, *ut est text. in l.* 2 *in princ. in vers. protectum, & ibi gloss. de serv. rust. prad.*

1 Circa * hanc servitutem quæro primo, quid sit protegere, seu protectum, & id quo differat ab immisso. Protectum est id quod ita provehitur, ut nusquam requiescat: qualia sunt mœniana, & subgrunda. Idem etiam projectum dicitur, & differt ab immisso, quia immissum est, quod ita fieret, ut aliquo loco requiesceret, veluti si tigna trabesque immitterentur *ut est textus in l. malum. Paragrapho, inter projectum ff. de ver. sign.* & ibi hoc declaratur per gloss. dic, ut ibi, *& vide gloss. in l. si vero. §. prætor ait ne quis. in vers. subgrunda. ff. de his qui deject. vel effu. & vide etiam in l. si duo. §. videamus, & § Labeo. & quod ibi not. Bar. pos.* & de istis protectis ponitur etiam *in* 2. *par. urban. ff. de dam. infect.* ibi dum dicit de subgrundis, & protectis.

Secundò * quæro, an habens domum supra solum vicini, possit supra ipsum solum quicquam ædificare, licet in solo non requiescat: exemplum si vult facere profilum amplum, residens totaliter in ædificio protegentis: dic quod non, nisi servitus imposita sit, *text. in l. fin. in ver. protegendi.* & *ibi hoc not. Ang. de servit. urban. prad.* & est ratio, quia solum debet esse liberum usque ad cœlum, *ut est text. in l. fin. in princ. de serv. & habetur in l. alienus, C. de serv.* circa quod vide etiam quod dicam infra de stillicidio, sive tecto, & de porticello, & *vide quæ dixi supra de servitut. stillicidii maximè in* 9. 9. *in fin.* & in servitute tigni immittendi. *in* 6. *quæst. versiculo casu. in fin.* 2

Tertiò * quæro an liceat protectum facere supra solum commune, & dicas breviter quod non *l. si duo. §. Labeo. ff. uti poss.* ubi hoc not. Bar. qui dicit, quod non licet facere profilum, seu porticellum supra plateam communem inter plures consortes, *& dixi supra in servitute precedenti, in* 6. *quæst. & adde not. per Bal. in l. item lapilli ff. de re. divi.* 3

Quarto * quæro, cujus sit protectum, quod est supra solum meum: & videtur quod sit meum, *per d. l. fin. in fin. in princ. de ser. tit. generali.* quia omnia solo meo usque ad cœlum debent esse libera *ut ibi & not. in d. l. altius præall.* In contrarium videtur, quod illius in cujus muro vel loco sit fixum, *l. quemadm. §. 1. in princ. ad l. Aquil.* Tu dicas breviter: aut protectum est super meo: & non requiescit in alieno jure servitutis mihi debitæ, & tunc non est meum, sed ejus in cujus loco requiescit, *& ita loquitur d. §. 1. in princ.* Aut est super meo, & in alieno requiescit, puta in ædibus alienis jure servitutis mihi debitæ, & tunc est meum, *ut est casus not. in l. quod conclave. & ibi hoc not. Bar. & Ang. & & Dd. de dam. inf.* Posset tamen clarius hoc dici: aut protectum est ædificatum per me cujus est solum, aut per alium. Si est ædificatum per me, & tunc procedunt prædicta. Si per alium puta quis ædificat subgrundam in suo muro protendentem super solum meum, & tunc si hoc fecit debita sibi servitute, & illud protectum dicitur esse suum ædificantis, & non potest per me neque per judicem removeri, *l. quemad. §. si protectum præall.* ibi, nullo jure à contrario sensu. Aut hoc fecit circa debitam servitutem: & tunc teneo, quod protectum sit ædificantis: & non meum, *casus est in d. §. si protectum,* ibi: protectum meum. conjuncto ibi, nullo jure. & non possum propria auctoritate destruere, sed judicis authoritate sic, *ut est text. in d. §. si protectum in princ. & adde quæ dixi supra de serv. tigni immittendi, in* 7. *q. ver.* 2. *casu principali & quæ dicam infra de claustro seu conclavi.* 4

Quinto, & ultimo * an aliquis possit tenere protectum puta porticellum supra eum locum, quo vulgo iter fieret vel in quo consisteretur? Et dic, quod si id protectum de facili potest cadere, & nocere, & tunc non licet *ut est text. in l. si vero §. prætor. ait, el.* 1. *& ibi gloss. in vers. possint de his qui deje. vel effud. & §. prætor ait, el.* 2. *in ver. nocere,* imo poterit puniri, *ut ibi dicitur,* sed si de facili non potest nocere, & tunc secus, & ideo si est horticellus vel aliquid aliud supra viam publicam sic firmiter positum, quod non de facili verisimiliter sit aptum nocere, ut contingit habentibus viridaria murata ad suas fenestras, vel etiam cum lignis ita firmiter affixa, quod non sit verisimile, ea de facili cadere posse, tunc non tenetur: quia contra sic habentes non datur actio in factum de isto edicto, de his qui deje. vel effu. *& ita not. Flo. in d. §. prætor ait si vero de his qui deje. vel effu.* Circa hoc tamen communiter provisum est per statuta locorum, *a* quibus standum est, *l. omnes populi, de iustit. & jure,* alias jus, *ut supra dixi.* Et de hoc vide quod dicam infra de horto & horticello. 5 a

ADDITIO.

a *Statuta lo.* Statutum quis potest facere? Respond. quòd ille qui potest facere legem, de quo vide Bal. *in l. omnes populi ff. de justitia & jure,* quod quantum quis habet de jurisdictione, tantum habet de authoritate condendi legem vel statutum: nec ultra extenditur, nisi hi quorum interest consentiant, vel ad minus sint præsentes, secundum Innoc. *in c.* 1. *de loco, & in c. à nobis, el.* 1. *de sentent. excommun. allegat c. final. de his quæ fiu. à prala.*

CAPUT XXXIII.

Ne prospectui officiatur.

1 *Servitus, ne prospectui officiatur duobus modis capi potest, scilicet in genere, & specie.*

4 *Servitus ne prospectui officiatur, in quo differat a servitute, ne luminibus officiatur.*

3 *Sufficit etiam quod ille cui servitus debetur luminum, cœlum videre possit.*

TRes sunt servitutes, quæ licet in multis conveniant, & eædem esse videantur, tamen inter se differunt: ut est servitus, ne prospectui officiatur: servitus luminis, id est, ne luminibus, officiatur, & servitus ut prospectus præstetur, *ut habetur in l. inter serv. cum l. seq. de serv. urb. prad.* De singulis videamus.

1 Et * primo de servitute ne prospectui officiatur. Duobus modis capitur hæc servitus: uno in genere: alio in specie. Si quis debet mihi servitutem, ne prospectui domus officiatur non habito respectu ad certum locum, non solum tenetur præstare prospectum ex parte superiori, puta cœli, ut cœlum videri possit, sed etiam ex parte inferiori, puta terræ, non impediendo prospectum ad inferiora, vel de longinquo, nec quicquam facere potest, per quod officiatur ad gratiorem prospectum, & libertum, *ut probatur in l. inter ser. in prin. cum l. seq. quæ incipit. lumen de serv. urban. prad. & ibi. Dd.* & ideo ipse tenetur semper conspectum in eadem specie gratitudinis, & libertum præstare, quæ erat tempore impositionis servitutis, unde si per prospectum viridaria videbantur, alia loca multum amœna, aut etiam sol resulgens, nec solis, nec dictarum amœnitatum aspectus, seu visio minui potest, *d. l. inter servitut. in princ.*

Et hic * servitus prospectus in genere plus continet, quam serv. ne luminib. officiatur: quia nedum continet prospectum ex loco superiori, ut cœlum videri possit, *ut dixi*, sed etiam ex loco inferiori: puta per fenestras, *ut probatur in d. l. lumen. ibi*, etiam ex inferioribus locis, quæ dictio etiam implicat, quasi dicat, non solum ex superioribus, scilicet cœli, *ut l. etiam, Cod. si tutor. vel curat. interve.* & quia etiam continet aspectum gratiorem, & libertum, sicut erat tempore servitutis impositæ, *ut l. inter servitutes in princ.* sed si servitus luminum, aut ne luminibus officiatur, solum continet, ut aspectus sit uniformiter gratus, puta, ut viridaria, vel alia loca videri possint, *ut probatur in d. l. inter servitutes, & in dicta lege lumen*, & hoc est, quod voluit dicere text. *in d. l. inter servitutes in princip.* ibi quoniam in prospectibus, quis plus habet: quia debet intelligi secundum gloss. & Dd. ibi, de prospectu in genere, non autem in specie. Si autem servitus, ne prospectui officiatur, alio modo debetur in specie tantum: puta si quis mihi promisit servitutem, ne officiatur prospectui certæ fenestræ domus meæ: & tunc aut illa fenestra tempore servitutis impositæ habet aspectum ex parte superiori, & etiam ex latere, quia ex ea cœlum videri poterat, & etiam alia loca prospiciebantur, & tunc idem est, sicut quando esset in genere hæc servitus constituta, *ut supra dixi*, cum sit eadem ratio, quoniam servitus prospectus etiam continet, ut cœlum videatur, si videri potest, *nt d. l. lum. ibi,*

etiam ex inferioribus. Aut illa fenestra non habeat conspectum cœli ex superiori: quoniam ex ea cœlum videri non poterat, nec etiam ex inferioribus alia loca amœna, vel de longinquo videbantur, sive despaet, sive ex latere prospiceret, puta: quia erat fenestra pensilis, sive capannæ subterraneæ, vel simil. Et tunc hujusmodi servitute non continetur, ut cœlum videri possit, nec ut libertum, aut gratiorem conspectum habeat, sed solum ut ex illa fenestra aspectum extra habeat, vel supra, vel infra, eo modo quo erat tempore servitutis, *ut probatur in d. l. inter servitutes in prin. & in d. l. lumen, & ibi hoc not. gloss. 2. in fin.* & hoc casu plus continet servitus, ne luminibus officiatur: quia ex eadem cœlum videri debet, *ut d. l. lumen.* & intelligo cœlum videri posse, quando locus cui servitus debetur ne luminibus officiatur, non prævenit oculos in videndo cœlum, sive desuper, sive ex latere, & ideo si per fenestras, vel quemcumque alium modum non prospicias cœlum, non dicetis habere lumen: licet omnis diei claritas ex sole, & per hoc ex cœlo proveniat, potest tamen dici te habere prospectum *ut not. gloss. in d. l. lumen.* & adde hic omnino quæ dicam infra de servitute, ne luminibus officiatur in princ. Aut illa fenestra non habet aspectum, ita quod ex ea cœlum videri non potest, sed alia loca videri poterant: & tunc servitus ne luminibus officiatur, in aliquo plus continet, in aliquo minus continet, & inde plus, eo quia propter ipsam cœlum videri debet, quod in servitute prospectus in specie prædicta non contingit, *ut d. l. lumen.*

3 Continet etiam * minus: quia sufficit quod ille cui servitus debetur luminum, cœlum videre possit, licet sibi prospectus de longinquo tollatur: quia gratitudinem luminis non continet, *d. l. inter servitutes in princip.* & ideo posset impediri ingressus solis, ex quo gratitudo resultat: quia gratior sibi esset, *ut est text. in l. si arborem in princ. de serv. urb. præd. & est text. in d. l. inter servitutes in princ.* & ex his apparet, quod servitus ne prospectui officiatur, & servitus, ne luminibus officiatur, se habent tanquam excedentia, & excessa, *ut voluit gloss. in fin. in d. l. lumen*, quam sic intelligo, ut supra declaravi, *facit gloss. fin. in l. cum conditt. in prin. ff. cert. pet.* quæ dicit, quod conditio generalis, & specialis se habent tanquam excedentia, & excessa. Cætera quæ faciunt ad hanc materiam, vide in tribus sequentibus servitutibus.

CAPUT XXXIV.

De Servitute prospectus.

1 *Habet qui minus etiam offendi debet, & hac ratione plus habet pauper, quam dives.*

2 *Beneficium qui ad suam collationem habet, non cadit in generali expectantium impetrationem.*

3 *Servitus prospectus, an differat a servitute ne prospectui officiatur.*

4 *Verba, ne prospectui officiatur futuri temporis sunt, quæ actum prohibendi respiciunt. seu prospectum impediendi de futuro.*

SI quis mihi debet prospectum, non debet, ut cœlum videam, sed ut fenestra, vel aliquo simili cooperta cla-

ritas dici ad me perveniat : *ut probatur in l. inter servitutes, in princip. cum l. seq. de serv. urb. prad. & notat. Azo. in summa C. de servit. §. fin. autem ver. si autem quis.* Sed qui debet lumen, oportet quod faciat ut cœlum videri possit, *ut l. lumen eod. tit.* & dixi in servitute præcedenti, ergo quicunque habet lumen, habet prospectum, sed non e contra : quia ille cui prospectus debetur : minorem habet commoditatem in fruendo, quam ille cui debetur lumen majorem habet potestatem in prohibendo, quam ille cui debetur servitus luminum : quia debens servitutem luminum sufficit quod faciat ut cœlum videri possit. Qui vero debet servitutem prospectus non potest quicquam facere quod noceat ad gratiorem prospectum & libetum : *ut dict. jurib.*

1 Et est * ratio, quia cum quis minus habet minus offendi debet, & hac ratione plus habet pauper quam dives, *ut not. gl. 1. in l. inter servitutes de serv. urb. prad. & Azo. in sum. de serv. §. sunt autem. facit ad hoc text. cum gl. 1. in l. illicitas, §. ne tenuis ibi*, lumine unico vel brevi suppellectili de offic. præsid. quæ gl. loquitur in porcello, qui dicitur esse oculus rustici : facit ad hoc text. *in Clem. 1. §. fin. ibi, unico lumine, de sent. excom.*

2 Et * facit etiam ad q. de illo, qui ad suam collationem habet unum be-a neficium a quod illud non cadit in generali impetratione expectantium, *de qua q. vide per arch. & Dd. in c. si procleris de prab. in 6. & per gl. & Dd. in Clem. 1. de conces. prab.* & prædicta intellige quando quis haberet servitutem prospectus certi loci tantum, in quo cœlum videri non poterat, *& ita intelligit. gl. 2. in fi. in d. l. inter servitutes.* Sed si generaliter deberetur servitus prospectus, scilicet domus, tunc etiam cœlum videri debet, sicut in servitute luminum, *ut probatur in l. lumen, de serv. verba. prad. & hoc vult. d. glo. 2. in fin.* quam Dd. communiter sequuntur : & idem etiam ego teneo : quando debetur servitus prospectus certi : ex quo cœlum videri poterat tempore servitutis impositæ, *per d. l. lumen* ibi etiam ex inferioribus & his casibus se haberent tanquam excedentia & excessa : quod declaratur dixi servitute præcedenti.

Sed circa * hanc servitutem viden- 3
dum est an differat ista servitus à præcedenti. Et licet Dd. hoc non tangant, imo promiscue loquantur de servitute prospectus, & ne prospectui officiatur ac si esset unica tantum : tamen teneo quod sint duæ differentiæ : ut sentit etiam Azo. *in summa. C. de serv. §. sunt autem.* & puto quod ista sit differentia : quoniam servitus prospectus est quando non haberem fenestram vel foramen ex quo prospectum habere possim : nec de jure illam habere valeam vicino nolente. Nam si vicinus permittit mihi, quod ego possim habere prospectum in domo mea in genere vel in tali camera in specie, potero fenestram facere, nec vicinus aliquid poterit facere quominus prospectum habeam ex fenestra illa : secundum ea quæ supra dicta sunt in servitute præcedenti, vel si quando haberem fenestram, vel vicinus haberet ædificium suum impediens prospectum meum ex dicta fenestra : quo casu, si vicinus promittit mihi prospectum ex illa fenestra, illud ædificium deponere cogitur, ad hoc, ut ex illa fenestra vel loco possit secundum prædicta prospectus haberi, & hoc sonant verba illa, Ut prospectus præstetur quæ sunt futuri temporis, & præsupponunt

supponunt quod ante constitutam servitutem prospectus non erat : quia regulariter mihi dari, aut concedi non potest quod habeo. *arg. Inst. de actio. §. aquæ. ver. ei vero qui possidet. cum similib.* Sed servitus, ne prospectui officiatur, est quando habeo fenestram vel habere possum in muro meo, & tu qui ædificare posses in tuo, & mihi impedire prospectum, *juxta l. qui luminib. cum ibi not. de serv. urb. prad.* promittis non incommodare meo prospectui : hoc casu est servitus ne prospectui officiatur, & isto modo intellige, *l. 2. & l. inter servitutes in pr. cum l. seq. eod. tit.*

4 Ista enim verba, * ne prospectui officiatur, sunt futuri temporis, quæ actum prohibendi respiciunt, seu prospectum impediendi de futuro : & per consequens præsupponunt prospectum me habere ante constitutionem servitutis : quæ privatio præsupponit habitum, *l. manumissiones, de just. & jur. cum sim.* Illa vero verba, ut prospectus præstetur, sunt similiter de futuro, sed respiciunt concessionem prospectus de futuro, & sic ante constitutionem servitutis ipsum non habebant, & hæc differentia satis probari videtur, *in d. l. lumi. de serv. urb. pred.* & per id quod ibi not. per Bart. & Flor. & per id quod dicam *in seq. ser. ver. quidam.* Tamen ut refert Bart posset etiam fortè dici, quod sit alia differentia, sicut est in simili inter servitutem luminum, & servitutem ne luminibus officiatur, de qua habetur *in d. l. luminum, & statim dicam in seq. ser.* Et ad declarationem hujus servitutis vide quæ dicta sunt in præced. servit. quia hic plurimum conveniunt.

ADDITIO

2 *Beneficium.* Utrum habens beneficium in commenda, teneatur servare Ecclesiam in statu suo. Respon. Pan. *in c. de Monach. prad.* quod sic nec potest aliquid de statu Ecclesiæ diminuere, sed de superfluo potest sibi providere, alias non. *Vide Altex. in 2. vol. consil. 12. in fin.*

CAPUT XXXV.

De servitute luminum.

1 *Servitus luminum, & servitus, ne luminibus officiatur, quomodo differant.*
2 *Negatio totum negat, sed affirmatio non totum affirmat : & ideo plus negat negatio, quam affirmatio affirmet.*
3 *Servitutis natura non est, ut quis aliquid faciat.*
4 *Qui servitutem luminum debet, ædificare potest, & altius tollere.*

SErvitus * luminum est diversa à 1
servitute ne luminibus officiatur : *ut est text. in l. luminum, de serv. urb. prad.* quia servitus luminum minus continet, quam servitus ne luminibus officiatur : *ut ibi not. in gloss. & per Dd.* Et differentia est ista : nam ille qui debet servitutem luminum mihi, potest altius ædificare, dummodo servet tantum lumen, quod mihi sufficiat, & ideo si habeo plures fenestras in pariete meis, & per unam solam habeo tantum lumen, quantum mihi sufficit : ille qui debet mihi servitutem luminum, ædificare potest, & auferre lumina aliarum, & unam tantum observare, quæ mihi sufficiat. Sed ille

qui debet servitutem, ne luminibus officiatur, non poterit aliquid facere per quod de lumine, quod habeo, aliquid diminuatur, posito quod habeam ultra quam expediat, & ideo si habeo plures fenestras in pariete meo, nulli earum poterit ædificando nocere, vel si aliter, una tantum fenestra mihi sufficeret ad lumen, *ut probatur in l. luminum, de ser. urb. prad.* sicut si promisisset mihi altius non tollere, vel ædificare, & hoc vule etiam Paul. de Cast. *in d. l. lumin.* quod est not. & istum puto proprium intellectum illius l. & ratio potest considerari.

2 Quia * negatio totum negat, sed affirmatio non a totum affirmat: & ideo dicitur, plus negat negatio, quam affirmat affirmatio: *ut colligitur in gl. fin. in l. hoc genus, de cond. & demon. & gloss. in c. cum dilectus in vers. suspensus, quæst est gl. magna, extr. de consuet. & not. Anton. de Butr. in c. præsentium, in 2. col. de test. & Alb. de Ros. in l. qui testamento §. inciat, de testam.* Et hac ratione videtur dici posse eandem esse differentiam inter servitutem, ut prospectus præterat, & servitutem ne prospectui officiatur, *ut dixi in servitute precedenti, in fin.* Item est alia differentia similis inter servitutem luminum, & servitutem ne luminibus officiatur: quia servitus, ne luminibus officiatur, plus habet in se: nam ille qui debet mihi servitutem ne luminibus officiatur, nullo modo potest ædificare, aut altius tollere, per quod officiatur luminibus meis: ut paret ex natura verborum negativorum, quæ ut dixi in totum negant: *& ad hoc est text. in d. l. luminum*, sed servitus luminum habet in se minus: nam ille qui debet servitutem luminum, ædificare potest, & altius tollere, dummodo lumen sic recipiat, ut ad me venire possit, etiam per foramen, vel quomodocumque, *ut est text. cum gl. in d. l. luminum, in princ. & ista opi. gloss.* communiter servatur, secundum Bart. & Flor. ibi. quidam tamen, ut refert Bart. & Flor. ibidem dicunt totum è contra: videlicet quod plus sit promittere servitutem luminum: nam qui hoc promittit, non solum non potest altius elevare, sed oportet etiam ut illud quod est factum destruat, ad hoc ut mihi lumen fiat, sed in servitute, ne luminibus officiatur, sufficit quod altius non tollatur, & pro ista opin. facit quod dixi in præcedenti servitute. Dixit tamen Bart. *in dict. leg. luminum*, quod opi. præcedens gl. communiter observatur, & ista secunda opi. non videtur vera.

Quia de * natura servitutis non est, 3
ut aliquid faciat quis: *ut est text. in l. quoties 15. de ser. rus. generali*, ubi etiam loquitur de prospectu. Sed tamen potest dici dictam opin. sustentando, quod illud quod dicitur de natura servitutis non esse, quod ille qui debet aliquid facere procedat, nisi hoc sit actum in impositione servitutis expresse, *ut est text. cum gloss. in l. 2. §. apud Labeonem, aut apud Alphenum.* ubi hoc not. gl. Dd. & Bart. *de aqua plu. arcen.* vel etiam quando tacitè actum esset, *arg. l. eum quia cum ibi not. si cert. pet.* Nam quando quis servitutem luminum mihi promittit: & tunc si non habeo lumen, tacitè subintelligitur quod deponatur ædificium, ut lumen habeam: quia qui promittit consequens, tacitè videtur promittere antecedens: sine quo illud consequens stare non posset, *l. 1. ad rem mobilem & l. ad legatum, de procu. & l. 2. cum ibi not. de jur. omn. jud.* Et hæc faciunt pro his quæ dixi in servitute præced. Et propterea ego sic dicerem

dicerem in hac materia. Aut ille, cui servitus luminum promittitur, vel ne luminibus officiatur, habet lumen vel lumina ante impositionem servitutis: puta quia habet plures fenestras ex quibus lumen videri potest, id est, cœlum: *ut l. lumen, de serv. urb. prad.* & tunc plus continet servitus ne luminibus officiatur, quam servitus luminum: & sic dictæ duæ differentiæ, de quibus dictum est supra, procedant, & sic etiam procedat opin. gloss. *in d. l. luminum*, quæ communiter secundum Bar. servatur. Aut ille cui promittitur servitus hujusmodi, non habet aliquod lumen propter quod cœlum videri possit, puta propter ædificium vicini obstantis: & tunc procedat alia opin. videlicet ut servitus luminum plus contineat, quia non possem habere servitutem, nisi ædificium tuum deponas, promittendo ergo lumen ut cœlum videre possim, videris tacite promittere deponere ædificium tuum, propter quod lumen habere non possim: & servitus ne luminibus officiatur, tunc continet minus: quia non promitto tibi aliquid facere, neque ut aliquid habeas: sed promitto tantum non facere, videlicet non nocere luminibus tuis de futuro: & ideo sufficiet quod non noceam post impositam servitutem per aliquem actum meum sequentem: puta ædificando, vel aliter: & hoc videtur velle text. *in d. l. luminum*, ibi, inviti nobis altius ædificare, *de servitut. urbanor. prædio.* Sed contra opin. gloss. communem, quam sequitur Bartol. *in d. l. luminum*, potest opponi: quia secundum eam in effectu nulla videtur esse differentia inter servitutem luminum, & servitutem ne luminibus officiatur. Nam secundum gloss. prædictam,

4 Qui * debet servitutem luminum, potest ædificare & altius tollere, sed ille qui debet servitutem ne luminib. officiatur, altius ædificare non potest, *d. l. luminum*, Sed si consideramus, idem videtur esse in utroque casu: quia quando debetur servitus luminum: si vult ædificare, & non tollere lumen, ita quod cœlum videri possit: & tunc potest, *ut d. l. luminum conjuncta l. lumen eodem titulo.* Si vult ædificare, & lumen tollere, ita quod cœlum videri non possit, & tunc non potetit, per *d. l. lumen*, eodem modo videtur esse in servitute, ne luminibus officiatur: quia si vult ædificare & tollere lumen ne cœlum videri possit, & non potest, *casus est in d. l. lumen, in fin.* Aut vult ædificare, & lumen non tollere, idest, quod cœlum videri potuerit: & tunc quod possit, *d. lege luminum*, ibi, itaque imminuere lumina nostrorum ædificiorum. Sed potest responderi huic oppositioni, & salvari gloss. & communis opin. sic: quia qui debet servitutem luminum, potest ædificare & obscurare locum, cui servitus debetur, dummodo lumen, id est cœlum videri possit, *& ita loquitur d. l. luminum, in princip. conjuncta l. lumen in. princ. de ser. urb. prad.* Sed qui debet servitutem, ne luminibus officiatur, nedum non potest ædificando tollere lumen ita ut cœlum videri non possit, ut ibi, sed etiam non potest vel altius tollendo minuere lumina nostrorum ædificiorum, *per text. in d. l. luminum in fin.* & intelligo minuere lumina non solum si auferat lumen, ut cœlum videri non possit: *ut d. l. lumen*, sed etiam le lumina obscuriora fiant, puta quando tolleretur ingressus soli, qui esset multum necessarius, *ut est casus in l. si arborem in princip. eod. titul. & dicam etiam in seq. ferm. in 4. q.* Item ista servitus lumi

summum minus continet, quam illa, ne prospectui officiatur: & Adde quæ dixi supra de ser. altius non tollendi, 2. q. & vide omninò quæ dicam in seq. servitute.

ADDITIO.

2 *Negatio, &c.* Adde Corn. *in 2. volum. cons.* 28. & probatur negativæ diceretur impossibilis, si non est coarctata loco, & tempore, *cons.* 43. & quis pro se non potest allegare positionem negatam per eum, *cons.* 73. & quomodo agatur negatoria, & quid requiratur in ea. vide Alex. *in 2. vol. cons.* 136. *in 3. col. §. quinimo.*

CAPUT XXXVI.

De Servitute, ne luminibus Officiatur.

1 *Lumen quid significet.*

2 *Promisit quispiam mihi servitutem ne luminibus meis officiatur: sed ante impositionem servitutis existens in fine camera mea cœlum videre poteram: & ipse vult altius ædificare, ita quod cœlum videre non potero, nisi in camera medio existens, vel prope fenestram, an fieri possit.*

3 *Differentia an sit inter servitutem altius non tollendi cum hac conditione, ne luminibus meis officiatur, & illam altius non tollendi, & non officiendi luminibus.*

4 *Promisit si quis mihi servitutem ne luminibus meis officiatur, an possit plantare, vel arbores ante fenestras meas habere.*

5 *Luminibus qui tenetur non officere, nihilominus aliquid ædificare potest propter quod sol prædio dominanti auferatur, dummodo lumen aliter non obscuretur.*

6 *Servitutem qui debet ne luminibus officiatur, non cogitur in eadem gratitudine lumina servare, nisi ad gratitudinem locus deputatus esset.*

7 *Servitutem qui debet, ne luminibus officiatur, non potest plantando, seu edificando, aut aliter solem prædio dominanti auferre.*

8 *Servitutem debens ne luminibus officiatur, an possit deponere ædificium, vel arboris ramos, quo facto locus quondam opacus sole plenus esse incipiat.*

9 *Servitus ne luminibus officiatur, an tam de præsentibus, quam de futuris intelligatur.*

10 *Laborat si quispiam ædificando super re communi, & ejus cujus luminibus officit, an hoc possit obscurando lumina alterius domus, quæ dicti sui consocii propriè sit.*

11 *Pariter in communi an uni socio facere fenestram liceat pro ipso lumine acquirendo.*

ISta servitus, ne luminibus officiatur, in multis declarata est in tribus præcedentibus servitutibus, sed quia servitus est, & ab aliis diversa, necesse est ut de ea & aliquid specialiter dicamus. Et pro ejus declaratione primo quæro.

Quid * significet lumen. Dic, lumen, id est, ut cœlum videri possit, *ut est text. in l. lumen, in princ. de ser. urb. prad. & dixi in præcedenti quæst.* Sed dubium est, quomodo intelligatur, ut cœlum videri possit. Dic secundum quosdam, quando dicti claritas te respicere

picere potest, cœlum per directum respiciendo, non ubi per transversum, puta per fenestram, vel foramen, *ut dicit Aug. in l. inter serv. in pr. ff. de serv. urb. prad. & alitegat gl. ibi*, vel teneas secundum eum, quod dummodo ex loco cœlum videatur, tamen dicitur haberi lumen, sed ubi cœlum non videtur, sed per fenestram, aut foramen existens in pariete intra domum consitan dici claritas haberetur, tunc dicitur inde prospectus haberi, non autem lumen, *ut d. l. inter servitutes.* ego autem intelligo, quod tunc quis dicatur habere lumen, quando existens in domo, vel in camera potest videre cœlum, non autem quando p ospiceret mittendo caput extra fenestram, quia tunc rarò contingeret quod cœlum videri non possit, *& ita sentit gl. in d. l 2. ibi.* ædificia quæ sunt cœlo inferiora quæ non præveniunt oculos videndo cœlum, &c. *dicit supra de servit.* ne prospectui officiatur. ver. & intellige cœlum videri posse, *& adde quæ dixi in seq. quæst.*

2 Sed * tunc secundò quæritur, quis promisit mihi servitutem ne luminibus meis officiatur, ante impositionem servitutis existens in fine cameræ meæ cœlum videre poteram: ipse vult ædificare altius, ita quod cœlum videre non potero, nisi existens in medio cameræ meæ vel prope fenestram, an possit & videtur quod sic: quia satis videtur quod cœlum videre possim: *ut d. l. lumen, in princ.* Contrarium ego teneo, quia licet cœlum videre possim, tamen minus video: quia per hoc minuuntur lumina ædificiorum meorum: idest, ubi primò videbam cœlum existens in extrema parte cameræ, & nunc non possim, & hoc vult, *text. in d. l. luminum, in fin.* ibi, atque ita minuere lumina, &c. qui text. potest sic intelligi, & est no. intellectus, quem ego do ad illum text. & pro hoc facit, *l. inter servit. in princ. vers. ne luminib. & ver.* quodcunque igitur, *de serv. urb. prad.* & quod dixi supra de serv. altius non tollendi. 2. q. Sed si esset servitus luminum constituta, tunc teneretur contrarium, id est, quod lumen videri possit quomodocunque, *per d. l. luminum, in princ.* conjuncto fine à contrario sensu, *a* & per ea quæ a dixi in servitute præcedenti, quod perpetuò tene menti, & est quotidianum, & notandum, & Dd. hoc non tangunt, & pro hac decisione adde quæ dicam infra in 4. q.

Tertio quæro, * an sit differentia 3
inter servitutem altius non tollendi, cum hac conditione, ne luminibus meis officiatur: & illam altius non tollendi, & non officiendi luminibus? Et dicas quod sic: quia prima intelligitur ne officiatur luminibus ædificando: quia una est tantum servitus qualificata, & ideo poterit tunc obscurare plantando arborem: quia tunc non dicitur altius tollere: ut est casus *in l. ædificia, de de serv. urb prad.* Sed secunda non est unica, imò fere sunt duæ, videlicet ne altius tollat, & ista continet solum de non ædificando, non autem de non habendo arborem, ut ibi & *leg. hac autem pro a. ver* veluti & ædes, *& l. quod autem de serv. urban. prad.* & not. glos. *in l. si arborem in princip. end. tit.* Alia est, ne luminibus officiatur: & ista continet, ne possit etiam arborem plantare, per text. *in d. l. ædificia in fin & l. inter servitutes, ver.* quodcunque, *& l. si arborem, in princ. de serv urb. prad.* & ita etiam vult Paul. de Castr. *in d. l. ædificia*, & ego dixi supra de ser. altius non tollendi, in 2. q. & dicam in sequenti quæst.

Quærò * quæro qui prouisit seruitutem ne luminibus meis officiatur, an possit plantare vel habere arborem ante fenestras meas? Et in hoc sic breviter concludas: Aut illa arbor officit luminibus meis ita quod cœlum videre non possum: & non est dubium, quod non potest: quia facit contra debitam seruitutem: ut est text. *in l. arborem in princ. de serv. urb. prad. & l. lumen in princip. eod. titulo.* Ex quo not. secundum Angel. *in d. l. si arborem*, quod licet arbor & ejus frondes impedire non possint visionem cœli in totum, quia tamen impediunt, saltem propter impedire, officit luminibus arboris & sic qui promittit alicui non officere intelligitur promittere, nec in totum officere, nec in partem, quod facit pro eis quæ dixi supra co. in 2. col. Secus si promisisset altius non tollere: quia plantando arborem non diceretur facere contra debitam seruitutem, ut dixi in q. præcedenti. Aut illa arbor non tollit mihi lumen, id est prospectum cæli: sed solem mihi aufert, & umbram facit, puta propter ramos & frondes: & tunc non dicitur facere contra debitam seruitutem, nisi sol esset necessarius, vel multum expediens: ut est text. *in d. l. si arborem in princ.* secundo responso, & ibi hoc not. omnes Dd.

5 Et * ex hoc nota tria. Primum quod ille qui tenetur non officere luminibus nihilominus potest ædificare aliquid propter quod si l auferatur prædio dominanti, damnando lumen aliter non obscuretur; seu fiat obscurum: ut *l. inter seruitutes, in prin. de ser. urb. prad.*

6 Secundum notandum est, * quod ille qui debet seruitutem ne luminibus officiatur, non cogitur seruare lumina in eadem gratitudine, nisi ad gratitudinem locus esset deputatus: secus in seruitute ne prospectui officiatur: quia debet seruare prospectum in eadem seruitute: ut ex text. in *d. l. inter seruitutes, in princ.* & dixi supra de seruitute ne prospectui officiatur, circa prin.

Tertium * notandum est, quod qui 7
debet seruitutem ne luminibus officiatur, non potest plantando, seu ædificando aut aliter solem auferre prædio dominanti quando sol esset prædio dominanti necessarius vel multum expediens, per *d. l. si arborem* 2. responso. & si ideo tolleretur sol diceretur fieri contra debitam seruitutem ne luminibus officiatur. si sine sole locus habitari non poterat, vel lumen fuit concessum gratia alicujus artificij, quod in eo fiebat & fieri non poterat sine copia solis & pone exemplum in pennariis & ballistariis, qui eorum artificia ponunt ad solem in domo suæ habitationis. vel pone exemplum, si erat locus in quo paterfamilias morabatur ad solem, ut dicit gl. in *d. l. si arborem in ver.* heliocamino, sicut contingit in pontificello seu solariis: & in hoc potest etiam poni exemplum secundum Fl. in *d. l si arborem in princ.* in persona Diogenis philosophi, ad quem cum ad solem sedentem Alexander accessisset, hortateturque ut si quid præstari, vellet, sibi indicaret: inquit, Vellem à sole mihi non obstes: ut refert *Val. Max. lib. 4. cap. de abstinentia, & continentia in penult. exemplo.* & vide quæ dicam in seq. quæst.

Quinto quæro * nunquid debens 8
seruitutem ne luminibus officiatur, possit deponere ædificium vel arboris ramos, quo facto locus quondam opacus sole incipiet esse plenus? Et dicas quod sic: quia non facit contra debitam servit. hanc enim debuit ne luminibus officiat,

officiat, nec luminibus officit, sed plus æquo lumen facit, ut est text. not. *in d. l. si arborem, §. per contrarium*, ex quo no. quod quis non dicitur contra facere, qui facit plus quam debeat: quod procedit, nisi tollendo in totum ædificium, vel ramos, aut deprimendo, luminibus officeretur, si forte impressura quædam in ædes meas lumen devolvit, puta ex reverberatione unde illud, Refulsit sol in clypeos aureos, & splenduerunt montes ab eis: ut est text. cum gl. *in §. interdum in d. l si arborem*, & potest poni casus, secundum Angel. ibi, reflexio solis erat in loco cui non debebat officere: & per inordinatam reflexionem substantiam visus in loco impediebat. Vel secundo potest poni casus & iste intellectus est planior, & nobilior, scilicet, quod ille qui debebat seruitutem non officiendi luminibus, habebat ædificium suum in quo sol continuè percutiebat, vel certis horis diei: & ex hoc objecto ille cui seruitus debebatur, habebat simile ædificium suum, quod eisdem modis illuminabatur ex reflexione solis percutientis ædificium seruiens. Unde si illud ædificium seruiens deponitur, tessera solis cessat, & per consequens lumen tollitur: ideo tale ædificium deponi non potest, cum lumina obscurentur per depositionem: & sic est verus intellectus, *d. §. interdum, cum glos.* 1. t. sic not. quod in istis seruitutibus consideretur interesse, & jus interpretatur fieri contra debitam seruitutem, ubicunque aliquid fiat, quod lædat, sive illud fiat per modum depressionis, sive decessus, secundum Bald. & Flor. ibi. quod dicunt esse not. Item non posset tolli, vel deprimi ædificium, quando esset seruitus imposita altius tollendi, ut dixi, ut supra de servit. altius tollendi:

Sexto quæro, * an seruitus ne 9
luminibus officiatur, intelligatur tam de præsentibus, quam de futuris. Dicas quod sic, si hoc fuit actum expresse, vel simpliciter constituta fuit, secus si cum expressione verbi præsentis temporis, ut est text. *in l. qui ædificium, & l. seq. de serv. urban. prad.* quod declara, ut ibi no. & habetur *per gl. magistr. in l. cum debere col. de serv. urb prad.* & per Dd. *in l. non modus, C. de serv.* ubi etiam ponitur per Sal. si mutantur postes lumina, an possit illis novis mutatis officere.

Septimo quæro, * si aliquis laborat 10
ædificando super re communi & ipsius b
laborantis, & ejus cujus luminibus officit, an hoc possit, puta obscurando lumina alterius domus, quæ est propria dicti sui consocij? Credo quod sit locus, *l. qui luminibus, de serv. urban. prad.* scilicet quod ædificando teneatur servare formam antiquam, secundum quam erat ædificatum: & si nunquam fuit ædificatum super ipso pariete tunc melior est condicio prohibentis, *l. Sabinus com. divid.* & quod ibi not. de reg. jur. c. in re communi in 6. per Dyn. & Jo. Andr. ita dicit Alb. de Ros. *in l. altius. C. de serv.* qui dicit, quod hoc habuit de facto, & est valde not.

Octavo, & ultimo * quæro, an 11
in pariete communi liceat uni socio facere fenestram pro acquirendo lumine. Dicas quod non, si sioi fuerit concessum, *l. tos de servit. urban. prad.* & ibi not. per Dd. de quo die, ut dicam infr. de fenestra seu balcono.

ADDITIO.

a *A contrario sensu.* Quod non debeat sumi arg. à contrario sensu, quan-

do resultaret correctio juris communis & an decisio quæ resultaret à contrario sensu standi, prævaleat juri communi, vide Alex. and. in 5. vol. in cons. 25. in 4. col. § nec obst. & in cons. 7. in ult. col.

b *Re communi.* Res una, & eadem diverso jure censeri non debet, decis. cam in tua. 22. quæst. 2. cognovimus, & quid contineatur appellatione rei, vide Alex. in 2. vol. cons. 188. in 2. col. §. & licet, in prin. col.

CAPUT XXXVII.

De Servitute oneris ferendi.

1 *Stabulum inferius non domui conjunctum, an rustica servitus esse dicatur.*

2 *Differentia inter æternum, sempiternum, & perpetuum, quænam sit.*

3 *Jus servitutis perpetuum, quod dicatur.*

4 *Servitutem qui debet oneris ferendi, vel etiam aliam, an suis expensis reficere debeat.*

5 *Concessi tibi aream, ut ibi domum ædifices in qua me cum sociis meis transeuntibus recipere debeas, an ipsa domo destructa quocunque casu novam reædificare teneatis.*

6 *Paries, vel columna servituem debens si reficiatur, ad quem ædificiorum fultura spectabit, ne corruat.*

7 *Servitutem si quis mihi debeat, ut in suis parietibus trabem seu tigna habeam per quæ solarium meum sustineatur: an ista servitus tigni injuncti, vel oneris ferendi, esse dicatur.*

8 *Domus si legatur vel vendatur, an servitus imposita videatur, ut sustineat onera pertinentia quæ alium ipso sustinebat.*

ONeris ferendi servitus urbana est, *l. eum debere columnam, de servit. urbanorum prædiorum.* Et de hac servitute, ut Flor. ait, *lege & si forte, Paragrapho etiam, si servitut. vend.* non videtur fieri mentio, nisi in prædio urbano, *dicta lege eum debere columnam, & d. §. etiam, & l. sicuti, in princip. & §. 2. & Paragrapho 2. si serv. vendit.*

Sed * credo quod etiam posset esse 1
rustica servitus: puta si quis haberet stabulum inferius non domui conjunctum, & sic esset prædium rusticum, *l. eo jure. ff. quibus cau. pignus contrah.* & dixi supra in 4. divisione in princ. ver. quid de stabulo, & alius haberet solarium supra parietem stabuli: tunc si servitus imponeretur, ut inferior deberet sustinere solarium, & onera sua inferiora: puta pro fœno locando, non video quare illa servitus oneris ferendi, non debeat dici rustica, ex quo debetur à prædio rustico, per *leg. 1. communia præd.* nec est inconveniens, quod una servitus in genere possit esse in specie rustica, & urbana, sicut est servitus altius tollendi, & officiendi prædio vicini; vel protegendi, quæ sunt urbanæ, *l. 1. de servit. urb. præd. & dixi supra de ser. protegendi in prin.* Imponitur autem hæc servitus, quando quis vendit unam domum, in qua erat una columna, quæ sustinebat onus alterius domus suæ, hoc pacto, quod perpetuò sustinere debeat, hoc vult, *d. l. eum debere columnam, in princ.* vel quando actum fuit sine venditione, ut possim onus imponere, & tu perpetuo sustinere debeas, & ita loquitur, *ver. quemadmodum in eadem l.* qui

qui in hoc differt à prine. secundum Cyn. ibi. Item imponitur non solum per columnam, quæ fit in loco debente servitutem, ut solarium vicini sustineat, sicut sæpè contingit, quando solarium est ita latum, quod per trabes in parietibus infixas sustineri non possit: sed etiam quando columna vel trabes parietibus infixa debentibus servitutem sustineret onus vicinatum ædium, ut probatur *in d. l. eum debere columnam*, ibi, onus vicinarum ædium, ibi, paries oneri ferendo, *de servitut. urban prædior.* Forma vero hujusmodi servitutis imponendæ ista esse potest, sicut *in lege edium*, scriptum est. Paries oneri ferendo, uti nunc est, ita sit. verba significant parietem perpetuum esse debere: non tamen hoc his verbis dici potest, ut in perpetuum idem paries æternus esset, cum hoc fieri non posset: sed ejusmodi paries in perpetuum esset: qui onus sustineret: *ut est textus in d. l. eum debere columnam.*

2 Et * differentia est inter æternum, sempiternum, & perpetuum. *Æternum enim non habet principium, neque finem*, ut Deus. *Sempiternum habuit principium, sed non habebit finem*, ut a anima a & Angelus: ut not. glossa pen. in ver. æternus, *in d. l. eum debere columnam. Perpetuum vero dici potest* in proposito id, quod habuit principium, & habebit finem: *sicut est servitus imposita, & actiones* quæ dicuntur perpetuæ, *ut Institut. de perpet. & tempor. action. hoc dicit gloss. penult. in fin.* & not. bene, quod hujusmodi servitus incipit, & non definit: quia impossibile est aliquid esse sub sole sine fine: *unde not. ibi*, quod nihil est sub sole perpetuum, & ideo mundus secundum rectam, & veram fidem nostram habuit principium, & habebit finem: licet quidam Philosophi naturali ratione mori contrarium dixerint.

Sed * dubium est, quando intelligatur in casu nostro jure servitutis perpetuum dicit Angel. *in d. l. eum debere columnam*, quicquid durat centum annis, dicitur apud nos perpetuum: quia lapsu tanti temporis extinguitur, *l. fin. Cod. de sacrosanct. Eccles. & l. an usufruct. & usufruct. & l. proponebatur, ff. de jud.* & quod cursus tanti temporis perpetuitatem significet, *not. glo. in l. 2. §. hoc autem edictum perpetuum 34. ut quid in loco publico*, unde forsitan secundum Angel. *in d. l. eum debere columnam*, obligatio de qua loquitur illa lex, non durat ulteriori tempore, subdit tamen, quod hoc non ponit pro constanti. Ego autem non teneo, quod perpetuum dicatur usque ad 100. annos tantum, sed etiam ultra: & quod duret donec durare potest, puta si est columna, quæ requiescat in domo debentis servitutem, donec durat ædificium superius, debebit durare servitus ferendi per columnam, vel si esset paries qui onus sustineret, quamdiu paries esset, vel onus durare posset, tandiu servitus diceretur: & hoc videtur probari: *in d. eum debere columnam*, ibi, sed ut ejusmodi paries in æternum esset, qui onus sustineret, nisi esset præscripta servitus, *juxta ea quæ dixi supra in 10. q. principali.* non tamen potest tolli jus servit. oneris ferendi, donec ille cui servitus debetur, est in possessione, vel quasi, puta: quia onera sua à vicini parietibus sustinentur, unde etiam si per mille annos solarium restitueretur per columnam vicini, servitus non perderetur, neque finietur, *facit quod no. in l. qui luminibus, de serv. urban præd. & quod not. per gl. ff. singularem 16. quæst. . . e. per singulos in ver. dubitare in fin. ibi,*

do resultaret correctio juris communis & an decisio quæ resultaret à contrario sensu standi, prævaleat juri communi, vide Alex. and. in 5. vol. in cons. 25. in 4. col. § nec obst. & in cons. 7. in ult. col.

b *Re communi.* Res una, & eadem diverso jure censeri non debet, decis. cam in tua. 22. quæst. 2. cognovimus, & quid contineatur appellatione rei, vide Alex. in 2. vol. cons. 188. in 2. col. §. & licet, in prin. col.

CAPUT XXXVII.

De Servitute oneris ferendi.

1 *Stabulum inferius non domui conjunctum, an rustica servitus esse dicatur.*

2 *Differentia inter æternum, sempiternum, & perpetuum, quænam sit.*

3 *Jus servitutis perpetuum, quod dicatur.*

4 *Servitutem qui debet oneris ferendi, vel etiam aliam, an suis expensis reficere debeat.*

5 *Concessi tibi aream, ut ibi domum ædifices in qua me cum sociis meis transeuntibus recipere debeas, an ipsa domo destructa quocunque casu novam reædificare teneatis.*

6 *Paries, vel columna servituem debens si reficiatur, ad quem ædificiorum fultura spectabit, ne corruat.*

7 *Servitutem si quis mihi debeat, ut in suis parietibus trabem seu tigna habeam per quæ solarium meum sustineatur: an ista servitus tigni injuncti, vel oneris ferendi, esse dicatur.*

8 *Domus si legatur vel vendatur, an servitus imposita videatur, ut sustineat onera pertinentia quæ alium ipso sustinebat.*

ONeris ferendi servitus urbana est, *l. eum debere columnam, de servit. urbanorum prædiorum.* Et de hac servitute, ut Flor. ait, *lege & si forte, Paragrapho etiam, si servitut. vend.* non videtur fieri mentio, nisi in prædio urbano, *dicta lege eum debere columnam, & d. §. etiam, & l. sicuti, in princip. & §. 2. & Paragrapho 2. si serv. vendit.*

Sed * credo quod etiam posset esse 1
rustica servitus: puta si quis haberet stabulum inferius non domui conjunctum, & sic esset prædium rusticum, *l. eo jure. ff. quibus cau. pignus contrah.* & dixi supra in 4. divisione in princ. ver. quid de stabulo, & alius haberet solarium supra parietem stabuli: tunc si servitus imponeretur, ut inferior deberet sustinere solarium, & onera sua inferiora: puta pro fœno locando, non video quare illa servitus oneris ferendi, non debeat dici rustica, ex quo debetur à prædio rustico, per *leg. 1. communia præd.* nec est inconveniens, quod una servitus in genere possit esse in specie rustica, & urbana, sicut est servitus altius tollendi, & officiendi prædio vicini; vel protegendi, quæ sunt urbanæ, *l. 1. de servit. urb. præd. & dixi supra de ser. protegendi in prin.* Imponitur autem hæc servitus, quando quis vendit unam domum, in qua erat una columna, quæ sustinebat onus alterius domus suæ, hoc pacto, quod perpetuò sustinere debeat, hoc vult, *d. l. eum debere columnam, in princ.* vel quando actum fuit sine venditione, ut possim onus imponere, & tu perpetuo sustinere debeas, & ita loquitur, *ver. quemadmodum in eadem l.* qui

qui in hoc differt à prine. secundum Cyn. ibi. Item imponitur non solum per columnam, quæ fit in loco debente servitutem, ut solarium vicini sustineat, sicut sæpè contingit, quando solarium est ita latum, quod per trabes in parietibus infixas sustineri non possit: sed etiam quando columna vel trabes parietibus infixa debentibus servitutem sustineret onus vicinatum ædium, ut probatur *in d. l. eum debere columnam*, ibi, onus vicinarum ædium, ibi, paries oneri ferendo, *de servitut. urban prædior.* Forma vero hujusmodi servitutis imponendæ ista esse potest, sicut *in lege edium*, scriptum est. Paries oneri ferendo, uti nunc est, ita sit. verba significant parietem perpetuum esse debere: non tamen hoc his verbis dici potest, ut in perpetuum idem paries æternus esset, cum hoc fieri non posset: sed ejusmodi paries in perpetuum esset: qui onus sustineret: *ut est textus in d. l. eum debere columnam.*

2 Et * differentia est inter æternum, sempiternum, & perpetuum. *Æternum enim non habet principium, neque finem*, ut Deus. *Sempiternum habuit principium, sed non habebit finem*, ut a anima a & Angelus: ut not. glossa pen. in ver. æternus, *in d. l. eum debere columnam. Perpetuum vero dici potest* in proposito id, quod habuit principium, & habebit finem: *sicut est servitus imposita, & actiones* quæ dicuntur perpetuæ, *ut Institut. de perpet. & tempor. action. hoc dicit gloss. penult. in fin.* & not. bene, quod hujusmodi servitus incipit, & non definit: quia impossibile est aliquid esse sub sole sine fine: *unde not. ibi*, quod nihil est sub sole perpetuum, & ideo mundus secundum rectam, & veram fidem nostram habuit principium, & habebit finem: licet quidam Philosophi naturali ratione mori contrarium dixerint.

Sed * dubium est, quando intelligatur in casu nostro jure servitutis perpetuum dicit Angel. *in d. l. eum debere columnam*, quicquid durat centum annis, dicitur apud nos perpetuum: quia lapsu tanti temporis extinguitur, *l. fin. Cod. de sacrosanct. Eccles. & l. an usufruct. & usufruct. & l. proponebatur, ff. de jud.* & quod cursus tanti temporis perpetuitatem significet, *not. glo. in l. 2. §. hoc autem edictum perpetuum 34. ut quid in loco publico*, unde forsitan secundum Angel. *in d. l. eum debere columnam*, obligatio de qua loquitur illa lex, non durat ulteriori tempore, subdit tamen, quod hoc non ponit pro constanti. Ego autem non teneo, quod perpetuum dicatur usque ad 100. annos tantum, sed etiam ultra: & quod duret donec durare potest, puta si est columna, quæ requiescat in domo debentis servitutem, donec durat ædificium superius, debebit durare servitus ferendi per columnam, vel si esset paries qui onus sustineret, quamdiu paries esset, vel onus durare posset, tandiu servitus diceretur: & hoc videtur probari: *in d. eum debere columnam*, ibi, sed ut ejusmodi paries in æternum esset, qui onus sustineret, nisi esset præscripta servitus, *juxta ea quæ dixi supra in 10. q. principali.* non tamen potest tolli jus servit. oneris ferendi, donec ille cui servitus debetur, est in possessione, vel quasi, puta: quia onera sua à vicini parietibus sustinentur, unde etiam si per mille annos solarium restitueretur per columnam vicini, servitus non perderetur, neque finietur, *facit quod no. in l. qui luminibus, de serv. urban præd. & quod not. per gl. ff. singularem 16. quæst. . . e. per singulos in ver. dubitare in fin. ibi,*

unde etiam non præsenbit ad mille annos. Hujus autem servitutis oneris ferendi natura est, ut qui debet servitutem, fiecte teneatur: *ut est textus in l. cum debere columnam, in princip. & l. & si forte, §. etiam si servit. vendit. & l. sicuti §. Arist. eo titulo.* licet in aliis servitutibus regulariter est secus: ut scilicet debens servitutem non facere teneatur, sed tantam pati: *ut est textus in l. quoties 15. §. 1. de servit. rut. gennali & in d. §. etiam l. 1. in fin. & in l. 2. §. præterea, de aqua plu. arcen. & dixi supra in q. 1. principa. de natura serv. in princip.* & est ratio, quia speciale est in servitute oneris ferendi, ut dicit glossa *in fin. in d. l. cum debere col. in d. liquoties & in d. §. etiam, vel secundum Angel. in d. l. cum debere columnam*, quia venit in consequentiam: nam in servitute oneris ferendi in perpetuum, venit ut quis teneatur reficere ædificium collapsum, ut possit onera supportare, *ut ibi*, ergo in consequentiam qui debet facere, non debet pati, sed reficere tenetur; circa quod vide quæ proxime dicam.

4 Sed * nunquid ille, qui debet servitutem oneris ferendi, vel aliam debeat reficere suis expensis, ut puta columnam, vel parietem sustinentem onera vicini; & videtur quod sic, *ut est text. in l. cum debere columnam, in principio de servit. urb. prad.* In contrarium, videtur, *l. 1. §. fin. & l. 2. §. præterea, de aqua plu. arc.* Tu die breviter, quod aut fuit actum in constitutione servitutis, quis debeat reficere, & cujus expensis, & pacto standum est, & illud servari debet, *dicto Paragrapho præterea, secundum unum intellectum.* Aut non fuit actum expresse, ad quem refectio spectaret: & tunc si ille qui debet servitutem, consuevit reficere à tempore, cujus non extat memoria in contrarium, & idem, ut ipse teneatur, *ut d. l. 1. §. fin. de aqua plu. arc.* quoniam pactum & vetustas à pari procedunt, *lege 2. in princip. de aq. plu. arc.* Si vero de ista consuetudine non apparet, & tunc in servitute oneris ferendi ille reficit suis expensis, qui servitutem debet, *ut d. l. cum debere, & d. l. & si forte, §. etiam*, & rationem dixi supra, vel quia speciale in ea, vel quia in consequentiam venit. In aliis autem servitutibus distingue: Aut ex refectione potest sequi aliqua utilitas: ut quia ex purgatione rivi trahit ad se pinguedinem ibi collectam: & tunc est in domini potestate prædij servientis, vel purgare, vel pati quod per alium purgetur: & ideo ille cui debetur servitus, alternative agere, ut reus reficiat aut reficiat patiatur, *ut est text. in l. 2. §. apud Labeonem, de aqua plu. arc.* Aut ex refectione nulla sequitur utilitas, sed solum expensa, & tunc indistincte debens servitutem, debet tantum pati, & non reficere, *d. l. quoties, §. 1. de servitut. & d. leg. & si forte, §. etiam si serv. venditor. & d. l. 1. §. fina. de aqua plu. arc. end.* fallit in servitute oneris ferendi, & ita tenet Bartol. *in l. 2. §. apud Labeonem, de aqua plu. arcend. & d. §. etiam*, & ita tenet Ang. *in d. Paragrapho præterea.* & Flor. *in d. §. etiam*, & vide quæ dixi supra *in 9. qu. principp.* Dictum est de refectione rei, quæ onus sustinet: quid si petit in totum, puta quia columna combusta est, vel paries depositus; an debens servitutem oneris ferendi, teneatur aliam supponere, vel parietem reædificate? Dic quod sic, *ut est text. in d. l. cum debere columnam, in fin.* de quo dic, *ut ibi per gloss. in vers. parietem.*

Sed * quid si concessi tibi aream ut, § ibi ædifices domum, in qua debeas me recipere cum sociis meis transeuntibus,

bus, an domo destructa quocumque casu novam reædificare teneris? & videtur quod sic: quia sicut dixi in servitute oneris ferendi, ut perpetuum esse debeat: ita videtur esse dicendum in ista obligatione seu onere recipiendi me & socios meos, ut debeat esse perpetua, & hoc tenet Jacob de Arct *per d. l. cum debere columnam, in princip. & l. si finita. de damn. infect. alij habent in l. qui bona eod. tit. sed Ang. in d. l. cum debere*, tenet contrarium: quia in hac quæstione ille qui promisit, non tenetur recipere, nisi in domo ædificanda, *per not per Jhovet, §. hoc sermone, de verb. sign.* illa enim quæ secundo ædificatur, non est ea domus, *ut l. servitutes quæ in superficie. §. si sublatum, de serv. urban. prad. facit l maritus, cum ibi not. Digestis loca.* Non obstat secundum eum *d. l. cum debere*, quia ibi semper fuit facta promissio oneris ferendi, unde sui natura hæc obligatio est perpetua, cum causam successivam habeat, & nunquam plene satisfactum intelligi possit: *l. 3. in princ. de cond. ob causam & l. 3 in princ. & §. dare, de usufruct.*

6 Quando * autem paries vel columna debens servitutem reficitur, ad quem interim spectabit fultura ædificiorum, ne corruat? Dic ad Dominum cujus servitus debetur, *ut est textus not. in l. sicuti 8. in principio si serv. vendit.* & ibi Jurisconsultus dat consilium domino superiori, si non vult fulcire, ut ædificia deponat, & reficiat cum paries fuerit restitutus: & est consilium ironicum, secundum gloss. ibi, quod istud erit sibi deterius quam fulcire, & allegatus ille text. ad illud vulgare, quod consultius est malum sustinere, quam malum pati, & peius.

Sed quæro * quis debeat mihi servi- 7
tutem, ut in parietibus suis habeam trabem seu tigna, per quæ solarium meum sustineatur, an ista erit servitus tigni injuncti vel oneris ferendi? Videtur esse tigni injuncti: quia tigna habeo in parietibus suis, *per l. sicuti, §. competit si servi. vend.* In contrarium videtur, quod sit oneris ferendi, *per l. cum debere, de servitut. urbanor. prad.* Ego credo, quod in hoc sint considerandæ verba impositæ servitutis. Aut enim dicitur, quod quis possit immittere tigna in parietibus suis, & supra solarium ædificare; & erit servitus tigni injuncti, licet in consequentiam onera sustineat: *per dictum §. competit. ubi est casus.* Aut dicitur: quod quis teneatur sustinere onera mea, vel solarium meum; & tunc erit servitus oneris ferendi: & ita loquitur *dicta l. cum debere* ibi *paries oneri ferendo, &c.* licet in consequentiam habeat tignorum immissionem: quia inspicere debemus, quod principaliter sit: non quod in consequentiam, *ut l. si quis nec causam, & ibi not. si certum petatur.* Aut verba sunt ambigua, & non constat de eis: puta quia præscriptum est: & tunc puto in casu prædicto, quod sit potius tigni injuncti, quam oneris ferendi, *& probatur in d. l. sicuti, §. competit. & hoc sentit gloss. not. in §. dictat in ver. actionem*, ibi, nam licet utrobique sustineatur onus, tamen quia in prima specialiter de onere ferendo dicitur, non in secunda, &c. Sed si esset servitus columnæ sustinentis solarium vicini, quæ non requiesceret in parietibus, sed in solo debente servitutem: & tunc non est dubium, quod esset servitus oneris ferendi non tigni injuncti, *d. l. cum debere in princip.* Ex his habes quomodo cognoscatur servitus tigni injuncti à servitute oneris

tis ferendi. Item quæ sit differentia inter unam & aliam, *colligitur ex prædictis in ver. hujus autem servit. & in ver. sed nunquid ille & 6. de text. cum gl. in d. §. distant.*

8. Ultimo * quæritur, si legatur vel venditur domus un videatur imposita servitus, ut sustineat onera pertinentia quæ ipso actu sustinebat? dic quod sic: maxime si contrahentes hoc sciebant. *l. quod convelave. de damno. infecto.* conjuncta *l. 1. in princ. de actio. empt.* Nec obstat *lan vendendo. de actio. empt.* quia loquitur in servitute, quæ non habebat causam continuam, & ita tenet Bar. *in leg. 1. circa principium de serv. leg. & vide dicta in leg. ser. in verbo, sed restituendo istam ser.* Alia plura circa istam materiam vide quæ dicam infra de onere ferendo, quæ etiam huc convenire possent.

ADDITIO

a *Anima.* Anima cunctis rebus est præponenda. adde Corn. *in §. vel conf.* 310. & relictum pro anima, censetur relictum ad pias causas. *conf.* 302.

CAPUT XXXVIII.

De Servitute itineris seu actus.

1 *Habent si servitut. eundi ad domum tuam per castellum meum, vel curiam, vel scalas meas, an ego de nocte januam claudere possim.*

2 *Divisio domus vel alterius fundi si inter plures facta fuerit, non videtur actum, quod unus aditum per alterius partem habeat sicut prius habebat, nisi hoc inter eos specialiter conventum sit.*

3 *Prædium meum si mihi venditi ad quod iri non posset, nisi per aliud meum prædium, non videtur actum, ut illud tibi servitutem debeat, nisi expresse dictum fuerit.*

4 *Iter seu actus an & quomodo debeatur: & an tales servitus sit præstanda ab hærede, usufructuario, vel è converso? & aliis etiam habentibus unde dominium, vel directum.*

5 *Differentia inter usumfructum & proprietatem quænam sit.*

6 *Domus tuæ urica contiguatione contexitas si quispiam habeat, & unam vendidit, alteram sibi retinuit: non poterit emptor invito venditore retinere tigna, quæ requiescunt in domo vendita, nisi forma contractus aliter se habeat.*

7 *Hæres casu quo aditum præstare teneatur an ipsi prædio legato servitus constituta sit ita ut legatarius confessoriam contra impedientem intentare possit.*

Hæc est ultima servitus urbana, quam in specie hoc libro declarare constituì: cæteræ si quæ sunt in domo per me figurata, de qua proxime dicetur, intelligi poterunt. Servitus ista itineris seu actus non solum est rustica *ut leg. in princip. 1. in de servi. urb. prad. & const. in princ. de servi.* pura quando debetur à prædio rustico alteri prædio rustico, ut ibi: sed etiam potest esse urbana, quando à fundo urbano alteri urbano debetur, *ut probatur in l. iter communia prædio. & in l. servitutes quæ in superficie. § si domo. de servit. urb. prad. & pro hoc vide quæ dixi in servitute precedenti. in princ.*

Si

Si habes * servitutem eundi ad domum tuam per castellum meum, vel domum, vel curiam, vel scalas meas, an ego possim claudere de nocte januam? Et dic, quod sic: quia intelligitur actum ut possis ire de die non de nocte, *d. l. iter. & ita ibi per Dd.* & est ratio, quia de nocte non licet ire per civitatem vel domos alienas, *ut ibi probatur juncta gloss. secundum Paul. de Cast. & dixi supra in 8. quæst. princip. in ult. char. ver. item servitut. itineris.* quæ bene not. & pro illis: qui habent plures domos, ad quas ingreditur per unam curiam, quæ sit unius tantum & omnes stant sub una clavi. *l. si quis fugitivus §. apud Celsum de addi. edict.* sicut est Venetiis, & in multis locis. Unde ex his not. licet quis prætendat jus eundi per domum vel fortilicium, aut scalas alterius etiam jure servitutis constitutæ itineris seu actus: tamen debet ire congruis horis unde intelligitur, quod tantum de die ire possit. & ita Flor. *in d. l. iter.* unde facit secundum eum ad collegiatum seu confœderatum, qui se obligavit, ut liceat alteri confœderato transire per castella & loca sua, ut licet non aperiat portam de nocte non tamen dicatur venire contra conventa: & similiter excusantur custodes fortiliciorum, si de nocte alicui non aperiant portam: cum hoc non teneatur facere propter imminens periculum *facit ad hoc l. fiorem. & quod ibi not. ff. de fcar.* hæc tamen non puto ita amare & incivili modo intelligi, ut nullo modo liceat de nocte ire sive transire. Nam si potest esse sine periculo, & id quando fieri consuevit, sicut in domibus contingit de hieme, quo tempore plerumque de nocte itur, vel propter aliquam necessitatem, tunc teneo quod etiam de nocte possit ire & transire, *argum. d. l. fiorem cum ibi not.* & quia verba sunt civili modo intelligenda, *l. si eu de servit.* nec amare sunt intelligenda, *ut est text. in l. si quid venditor. in princ. de edil. edict. & l. si id quod §. si quas de donat. inter vir. & not. gloss. antepen. in cap. relatum. de testam. el. 2.* Scriptum est enim, qui nimium emungit, elicit sanguinem, *ut dicit text. in cap. nisi cap. nisi cum §. propter militiam. de renun.* & habetur originaliter proverbio *cap. 30. & per gl. in l. sciendum §. illud in verbo, artificium, de edict. edict. & adde his quæ dicam infra in secundo libro. de serv. itineris & servit. via.*

Not. unum * alium casum pulchrum quotidianum, quod si contractu inter plures est facta divisio a domus vel alterius fundi, non videtur actum, quod unus habet aditum per partem alterius, sicut prius habebat, nisi hoc inter eos specialiter sit conventum, *ut est casus not. in l. via constituta §. quicunque in fin. & ibi hoc not. Bald. Flo. & communiter Dd. de ser. urba. prad.* & ideo licet quilibet eorum ante divisionem posset transire vel totum fundum, quia in qualibet parte habebat partem pro indiviso: tamen post divisionem nullus poterit *facit l. in vendendo. de contrahen. empt.* & hoc est utile maxime inter fratres dividentes domum per partes, ad quas non possit haberi aditus, nisi per alias partes. Pone exemplum: Tres erant fratres, & domum communem habebant. Tria solaria habentem: venerunt ad ejus divisionem, & cuilibet fratrum assignatum est unum solarium, postea fratres qui habebant solaria superiora, volebant ire per solarium inferius alio fratre invito: quæritur an possint, & an per solarium inferius

P habeant

habeant iter, sui aditum. et videtur quod sic *per l binas. ades. alias incipit. Scaurus de ser urb. prad.* Dicas contrarium; ut est casus not. *in d. §. quacunque.* secundum Ubertum de Cremona. & Bald. & Dd. ibi, & hoc probatur etiam ratione. Nam divisio similis est emptioni, *l. 1. C. communia utriusque judi.* sed in venditione vel via vel iter non venit nisi expressè sit dictum, *d. l. in vendendo.* Et ratio hujus est, quia in dubio res libera venditur, & non cum aliqua servitute, *l. in tradendis §. interpositis in fin. communia prædio.*

3 Et * propterea si vendidi tibi prædium meum, ad quod iri non poterat nisi per alind meum prædium, non videtur actum ut aliud debeat tibi servitutem, nisi expressè dictum fuerit, *d. § interpositis in fin. cum gl.* secus est in legato: quia in dubio videntur res legata ut liberes possit transire, sicut testator transibat, *ut l. testatrix in princip si servit. vend. & ibi hoc tenent Dd. & Bartol. Doct. in leg. binas ades & Barto. in l. 1. de servit. legat.* & est ratio quia in ultimis voluntatibus interpretatio sit larior, & favorabilior, quam in contractibus *leg. in testamentis de Regul jur. c cum dilectis in fin. de do.* & ideo sint cauti fratres in dividendo ut reservent sibi aditum expresse, eodem modo debent esse cauti emptores. Hinc est communiter, quod Notarii apponunt in instrumentis emptionum, & similium unam clausulam videlicet, cum accessibus, & egressibus: introitibus, & exitibus suis usque ad vias publicas, & dicit Bart & Dd *in d. l. binas ades.* quæ clausula hic importat, quia licet non debeatur servitus sibi ab alia re mea, tamen si consueveram ire per illam ad rem venditam, vel fratres similiter ire consueverant, alicujus emptor vel frater ire potest quia iste potest dici accessus illius rei venditæ vel divisæ. Cautius tamen esset exprimere in specie, quod iter seu actus debetur per talem locum, *quod not. in pradicta. & vide que dicam infra de cur.*

Sed reassumendo * istam quæstionem latius in genere, & ut omnia complecti possim, videlicet an iter seu actus debeatur, de qua vide plene per Bart. *in l. 1. de ser. leg.* per Jaco But. & Barto. Bald. & Dd. *in del binas ades.* & per Paul de Castr. *in leg. in tradendis, §. interpositis communia prad.* & per Bart & Dd. *in leg. quod conclave de damn. infect.* in qua sic concludas. Quod aut ille à quo peto servitutem, mecum non contraxit, nec quasi: aut vere contraxit, vel quasi contraxit. Primo casu quando non contraxit, nec quasi mecum: & tunc non habeo jus petendi ab eo istum aditum, *l. eum debere, de ser. urb. prad.* & ratio esse potest, quia regulariter res cuilibet libera est, nisi servitus constituta probetur *l qui luminibus l. & ibi not. eod. titul. & l. altius & l. edibus. C. deser.* Secundo casu quando mecum verè contraxit, subdistingue: aut contraxit, super usufructu, aut super proprietate. Si super usufr. dic quod debetur iter, seu aditus, dato quod nihil dicatur *ut est text. in l. 1. §. 1. si usufructu peta. & probatur in l. sed si quid §. proprietatis in fin. de usufructu.* & ratio est, quia sine aditu ad eum usufructus esset inutilis, & est etiam tex. qui ponit hanc rationem *in dict. leg. binas ades versic non autem & vide de hoc omnino glo. in d. §. proprietatis ad fin. in verbo contineri, &* intellige sive debeatur usufructus ex contractu inter vivos, sive ex ultima voluntate:

voluntate: quia reputatur esse modici præjudicij, ex quo perpetuo non durat, *secundum gloss. in d. l. binas ades.* Item intellige, quod iste aditus debeatur usufructuario jure cujusdam commodi tatis, non servitutis: quia servitus servitutis esse non potest, *l. 1. de usufruct. lega.* & quod dictum est de usufruct. idem in quocunque contractu dicas, qui principaliter concernat usum rei, *argument. l. sed & addes, §. illud ff. locat. secundum gloss.* alias Flor. *in d. l. binas ades.* Si vero super proprietate rei contractum est, puta vendidit quis proprietatem rei: tunc non venit servitus itineris, sive aditus, neque alia servitus, *l. in vendendo de contrahen. emption. & l. qui libertatis. §. fina. de evictionibus & l. via consistens. §. quecunque in fin. de servit. urban. prad.* & ita tenet gloss. Bart. & Angel. & Doct. *in l. quod conclave. de damn. infect.* & intellige etsi sine aditu res vendita efficeretur inutilis.

5 Et * est ratio differentiæ inter usumfructum & proprietatem: quia usufructus est minoris præjudicij, quia proprietas regulariter numquam finitur, sed usufructus. *sic l. curruptionem, C. de usufruct. cum simil.* Sed hoc limita duobus modis. Primo quando esset servitus tigni injuncti vel oneris ferendi: quia tunc cum suo onere res videtur esse vendita, vel aliter alienata. *d. l. quod conclave, & d. l. binas ades, & l. 1. de ser. lega.* & ita tenet Bartol. & Flor. *in d. binas.* Sed Bart. & Ang. contrarium dixerunt *in d. l. conclave,* dicunt enim, quod in contractibus inter vivos, si non interponitur servitus oneris ferendi, non venit per illa jura, & idem dixit Angel. *in d. l. binas ades.*

6 Ubi * dicit, quod si haberet duas domos unica contignatione contectas, unam vendit, alteram sibi retinet: non poterit emptor invito venditore retinere tigna, quæ requiescant in domo vendita, nisi forma contractus aliter se habeat. Unde ipse dicit, sis cautus tu emptor: quia ex hoc vidi jam multas lites, & subdit, quod hoc probatur *in l. quod conclave, de damno infect.* ubi videtur esse casus, dum dicit, servitutem oneris porticus servandæ impositam vendidisse, quasi videatur à contrario sensu: quod secus esset, si non fuisset imposita. Sed ego credo quod non benè dicant: quia in contrarium est text. *in d. l. binas ades, cum sequent.* cum gloss. super verbo, concesserint: quæ exponit inter vivos, nam cum venditur domus, videtur imposita servitus, ut sustineat omnia permanentia, quæ ipso actu tunc sustinebat, & ita debet intelligi. *d. l quod conclave secundum Bartol. in l. 1. de servit. legat. & d. l. binas ades, in fin.* & talis servitus dicitur habere causam continuam, & permanentem: propterea videtur imposita: maximè si contrahentes hoc sciebant, ut dicit Bartol. *d. l 1. in principio.* & dixi in præcedenti servitute, *in fin.* & istud tenetas. Sed si haberet causam non continuam, sicut est servitus itineris, seu actus: tunc secundum omnes in contractibus inter vivos, non videtur imposita, nisi expressè actum sit, *l. in vendendo de contrahend. emption.* & isto modo intelligo quod dixi supra *in versic. si vero super proprietate.* Secundo limita, quando instrumentum venditionis invenitur cum illa clausula, cum accessibus, & introitibus, &c. de qua supra dixi. Tertio etiam limitare potest in via ad sepulchrum: de qua dic, *ut l. si quis sepulchrum in princ. de religios. & not. Bart. in d. l. 1. in simil.* Tertio casu principali,

quando quis mecum quasi contrahit: puta hæreditatem adeundo, cum me legatario, *l. apud Julian. Paragrapho si quibus ex caus. in poss. ea.* & tunc regulariter servit, imposita non videtur *d. l. quod concl. ave. & dicam in sequent. quæst.* Sed an possit agi, ut imponatur? Dic aut fuit legatus ususfructus aut proprietas. Primo casu potest agi, ut imponatur illa servitus, si alias ususfructus esset inutilis, *l. binas, vers. non autem præallega. & l. 1. & 2. si ususf. victui pe. & l. damnas, §. 1. & ibi Bart. de usuf. uti. legat.* Secundo casu,
b quando legatur proprietas: *b* & tunc aut quæris an à legatario debeat præstari servitus hæredi: & sine dubio dicas quod sic, *l. testatrix, in princ. si servitut. venditor & l. si fundum sub*
c *conditione,* c *§. qui fundum de legatis 1. & l. fin. de servitut. rustic. prædiorum.* Aut quæris an debeat præstari ab hærede ipsi legatario, vel ab uno legatario alteri legatario: vide gloss. ordin. quæ hoc disputat *in l. 3. § si loci, de alimentis. legat.* Sed quicquid dicat illa gloss. Bartol. *in l. 1. ante finem, de serv. leg.* dicit quod credit, quod debeat præstari, *per d. l. binas ædes*, ubi dicitur, quod non potest hæres in totum lumina obscurare rei cujus proprietas est legata: eadem ratione iter debet præstare: quia minus male posset habitare luminibus offuscatis, quam uti sine itinere *l. 1. §. 1. si usufruct. peta.* & ita debet intelligi *d. l. binas ædes*, quæ est clavis hujus materiæ, secundum Bart. & bene.

7 Sed * circa prædicta quæritur eo casu quo hæres tenetur præstare aditum, an sic servitus constituta ipso prædio legato, ut legatarius possit intentare confessoriam contra quemquam impedientem, *secundum l. si quis diuturno, in fin. si ser. venditor.* Et videtur quod sic *per l. si quis partem, §. si autem ad. ser. amit.* Dd. dicunt contrarium, quia ibi loquitur quando servitus fuit expresse legata quod non expresse, licet fingatur legata tacite: *ut supra dixi*, & ex tacito non transit jus servitutis: sicut nec transit dominium ipso jure: *ut est text. cum gloss. secundum Jac. de Aret. & Dd. in l. emptor, §. fin. de res vendit. & in l. servum filij, §. fin. & quod ibi per* Dd. *de leg. 1.* solum ergo legatarius habet actionem personalem contra hæredem ex testamento, ut servitutem constituat: *ut not. Bartol. in dicta lege binas.* Unde sis cautus in agendo & faciendo quod constituatur tibi servitus, si vis hoc transeat in te singulatem successorem active & passive, quod tene menti in practica. Cætera circam istam materiam vide infra, in itinere sive introitu. Supereſt nunc, ut quibusdam nominatis in jure, servitutibus urbanis explicatis, de domo per me figurata loquamur, per quam reliquas servitutes urbanas facile quisque intelligere poterit, quicquid in fundo urbano fieri permittatur: & in quo servitus & libertas consistat, ut autem hæc memoria aut cogitatione faciliora sint: eas ex ipsius domus ordine declaremus.

ADDITIO.

a *Divisio do.* An in contractu divisionis habeat locum remedium *l. 2. Cod. de rescin. vend. vide* Corn. *in 4. vol. cons.* 240. *incip. præsuppositis*, & an in divisione caulsetur titulus, *cons.* 178. Et quæ requirantur in divisori judicio, *in 2. volum. consil.* 110. *incip. in judicio*, & divisio facta cum extensiva læsione, licet sit jurata: & cum restitutione ad cognita, & incognita, an rescindatur si læsus ignoravit consortem

tem institutum in re certa? vel extraneum cum clausula, quod petere non possit: *in 3. vol. cons.* 133.

b *Propriet.* Proprietas propriè capitur pro dominio: & ideo idem est dicere, causa proprietatis, sicut causa dominij: ideo in statutis sola possessio non vetificatur in proprietate, *not. Pan. in c. 1. de causa poss. & prop.* & quare fuit inventa proprietas, *not. 12. q. 1. dilectissimus*, ubi dicitur propter iniquitatem scilicet negligentiæ, *secundum gloss. ibid.*

c *Condition.* Conditio secunda est in rebus, quæ liberæ vel servilis conditionis dicuntur, *ff & C. de serv. per tot.* Quomodo conditio concipitur? Responde quod per, si: modus per, ut: causa vero per, quia. Conditio possidentis potior est ubi par est causa turpitudinis, *ff. de condit. ob turpem causam l. si ob turpem. §. porro.*

7 *Castella seu fortilicia nunquid in suo solo ædificare liceat sit, & maxime in confinibus territorij.*

8 *Possessionem soli mei & ædificij in eo per alium factis an habeam.*

9 *Guerra tempus si princeps locum meum fortificaverit, ut habiliter guerram faceret, finita guerra, si locum meum petam, princeps autem velit ut expensa reficiã, quid juris.*

CAPUT XXXIX.

De solo seu area.

1 *In solo seu area domum qui ædificare potest, an aliud ædificium altius construere, etiam usque ad cælum.*

2 *Consuetudo vel statutum ædificandi usque ad certam mensuram ædificationem simpliciter prohibere potest: & in multis etiam casibus.*

3 *Ædificatio excellens nunquid ad vicini mei emolumentum fieri præsumatur.*

4 *Pallum circa ædificationem contrarium an valeat.*

5 *Area usumfructum habens nunquid ædificare possit.*

6 *In area communi an quispiam ædificare possit.*

EX ordine nobis occurrit, ut primum de solo sive area quædam dicam.

In solo * sive area regulariter potest 1
quis ædificare domum vel ædificium constituere, & altius, ut ita diximus, usque ad cælum: quia quicquid est supra solum, usque ad cælum liberum esse debet, & ejus cujus est solum: *ut probatur in leg. altius & l. si in ædibus Cod. de serv. & l. fin. in princ. de serv. titul. generali, & not. in l. qui luminibus, de servitut. urb. prad.* quæ tamen lex prima facie in contrarium potius facere videtur, *secundum Albericum de Rosa, in d. l. altius, in principio & hoc etiam not. gloss. 12. quæst. 1. cap. 2. in vers. aer.* & hoc intelligo sive altius fuerit ædificatum, sive nunquam: puta quia erat area vacua: imo etiam si per mille annos areas mea steterit juxta palatium tuum non ædificata, tamen postero ædificare, nec me prohibere poterit: *ut not. gloss. in d. l. qui luminibus in fin. & idem not. glo. Baldus in ea. Abbate, in principio in vers. monachum, quæ incipit: hoc modo ext. de verb. signif. & gloss. Io. Teutonici d. cap. 2. 12. quæst. 1. Spec. in tit. de causa possess. & proprie. in ult. column. vers. sed pone & vers. seq. & per Rofra. in libello ne quid in loco publico fiat, & de comit. §. illud queritur.* Item prædicta intellige, quod quis possit ædificare in suo vel area etiam si

officiat luminibus vicini, nisi ei debeatur servitus altius non tollendi: *ut probatur in d. l. altius, & d. l. si in ædibus, Codice de servit. & l. cum to. & l. pen. de serv. rust. prad. & in l. altius, si serv. vend. & d. l. qui luminibus*, etiam si vicinus esset minor, vel pupillus: *ut probatur nota. in dicta lege altius, si ser. vendit. conjuncta glossa*, quæ dicit, quod ibi erat servitus constituta. Item intellige prædicta, etiam si obstaret in totum lumina, seu ædes vicini: *ut d. l. cum eo. & ibi hoc notat Baldus.* Sed prædicta fallunt in quibusdam casibus, in quibus non est licitum etiam in suo altius ædificare maxime obscurando lumina vicini.

1 Et primo * quando esset consuetudo vel statutum ædificandi usque ad certam mensuram: & sic servitus videtur impolita consuetudine, 2 vel statuto. Nam tunc ædificando altius tollere non potest, casus est cum gl. quæ ponit de statuto. Flor. *in l. 1. Cod. de ædificiis priva.* & not. gloss. & Dd *in l. qui luminibus, de serv. urb. prad.* & dixi supra, de servitut. altius non tollendi, *quæst. 4.* & hujusmodi statutum, vel consuetudo ligat etiam forensem cujus est domus quæ non debet altius tolli, *ut ibi dixi in quinta quæstione.* Secundo fallit, quando servitus est imposita per pactum, *ut leg. inter servitutes, cum sequ. de serv. urban. prædio.* de quo dic ut dixi supra de servitute: ne prospectui officiatur, cum tribus sequent. vel quando esset præscripta hujusmodi servitus: *ut not. gloss. in d. l luminibus*, de qua præscriptione dixi plenè, supra decima, & ultima quæstione principali. Tertio fallit, quando unus habet plures domos & unus legat usumfructum alteri: nam tunc non potest hæres alteram tollere, vel obscurare domum usumfructuariam in totum, sed saltem modicum lumen, quod habitantibus sufficiat, reliqui debet, *text. in l. si is qui bi. a. de usuf. acc. & text. cum gloss. in l. binas de serv. urb. prad. & dixi plenè in fine in servitute præcedenti, in penult. quæstion.* Quarto fallit, quando ædes vicini habent lumen ex publico, quoniam tunc vicinus ædificando nocere non posset talibus luminibus: quia non licet vicino aliquid in publico facere, quin liceat alteri prohibere, *ff. ne quid in loco publico per totum, secundum Rofred. in libello de confessoria post princ. in versicul. sed illud quæritur*, & hanc quæstionem videtur sentire gloss. *in l. flumium, §. fin. de damn. infect.* quæ incipit, nisi animo nocendi, ibi: respondeo, non videtur officere, si lumen auferat quod ex privato consuevit habere facit quod not. bartol. *in l. 1. §. sicut autem, de aqua pluvia, arcen.* Verum putat Albericus de Rosate, *in l. altius, Cod. de servitut.* quando officiens luminibus laborat in publico: tunc enim prohiberi posset, nisi esset consuetudo, quod posset etiam in publico taliter laborare, *ut ipse not. in l. de quibus, §. nunquid videndum ex qualibet. ff. de legibus.* Si autem in suo laboraret, tunc etiam si alius ædificaret, & officeret luminibus, quæ haberent ex publico prohiberi non posset, *ut d. l. altius, cum concordantiis supra allegatis.* facit quod dicam infra in sexta quæstione. Quinto fallit, quando quis levaret altius, animo nocendi vicino, & sibi non prodesset, *ut est text. cum gloss. in leg 2. §. denique, et 2. de aqua plu. arc.* quæ allegat ad hoc 10. leges, & dicunt Dd. cum puteum fluxum legum, sicut dicimus pati fluxum sanguinis qui nimium abundat, & idem not. gl. *in d. l. flumium, §. finali*, quæ incipit, *nisi animo nocendi, de damno infecto,*

facto, vel quando tolleret altius ad æmulationem vel despectum vicini: vel quia volebat videre omnia secreta domus suæ: nam tunc non posset secundum Petrum, Cyn. & Bald. & Dd. *in l. altius Codic. de servit. per l. opus, ff. de operibus publ.* licet contrarium teneat Alb. de Ros. *in d. leg. altius in fine*: qui dicit quod non obest *dicta l opus*, quia loquitur in ædificatione in publico: nos loquimur in ædificatione in suo. Idem quod Albenc. de Rosa tenet Angel. *in d. l. cum eo de servit. urban. prad.* & Flor. *in l. Sabinus in 2. col. communi divi.* Sed Paul. de Castr. tenet primam opinionem, *in d. l cum eo*: quando ædificans nullam reciperet utilitatem: sed facit ut vicino tantum noceat, *in d. l. 1. §. 1. de aqua plu. arcen.* quæ loquitur, quando ædificatur in privato. Et non obstat responsio Angel. *ad dictum §. denique, quam dat in d. l cum eo*, qui dicit, quod loquitur quando utilitas ex tuo perveniebat de directo in meum, ut illam mihi auferre non posses faciendo in tuo, nisi facias ut ibi proficias: sed hoc lumen non proveniebat mihi ex tuo, sed ex cœlo, quia ista responsio facit de directo in contrarium secundum Paul. de Castr. *in dict. l. cum eo.* quia si non habebam istam utilitatem à te, vel de tuo, minus mihi debes posse auferre, *argu. l. si arrogator vers. sed an impubes ibi qua hoc non judicio ejus, de adopt.* Præterea hominem homini insidiari nefas est, *l veluti, de justit. & jure.* nec mos est et gerendus, qui facit solum ut officiatur, *lege, in fundo de rei vend.* Idem tenet ipse Paul. de Castr. primam partem tanquam humaniorem: & dicit quod ita de facto respondit in civitate Paduæ, & idem ego teneo quod non: quia sæpè accidit de facto in vicinis inimicis, & adde quod dixi infra de fenestra seu balcono.

Sed * est dubium an, præsumatur facere ad æmulationem vicini. & dicas quod in dubio non præsumitur, *l. merito ff. pro socio.* & ita vult gloss. multum not. *in d. fluminum, §. fin.* quæ incipit, nisi animo nocendi, *in princ.* quam Dd. sequuntur. Sed si facit ut noceat duntaxat vicino: tunc præsumitur facere ad æmulationem, *d. §. denique*, & præsumitur facere ut noceat quando nullam sentit utilitatem secundum Paul. de Castr. *in d. leg. altius*, pro hoc allego text. *in leg. qui data in princip.* ibi, sine lucro hoc affectavit, *ex quibus causis major.* Idem forte posset dici, si esset modica utilitas, & magnum damnum vicini, & essent inimici. argu. *l. spadonem, §. fin.* ibi: *patrimonio. de excusatio. tutor. conjunctar. 1. §. quæsitum vers. præterea. ibi*, quia facile mentiuntur, de quæstionibus quod bene nota. Et adde, quando quis ædificat animo nocendi vel ad æmulationem, datur contra eum actio de dolo: *ut not. Innoc. in d. l. fluminum, §. fin. & habetur in d. l. 1. §. denique & in l. 1. §. de dolo.* Sexto fallit, quia illud quod dicitur quem posse ædificare, debet intelligi quando posset ædificare, de jure communi: puta in domo vel area sua, *dicta l qui luminibus, cum gloss cum similibus supra allegatis*, secus si ex privilegio speciali vel generali alicui concederetur à principe vel à superiore, ut posset in loco publico ædificare: quia intelligitur sine damno alterius: & ideo non poterit ædificare, si obscurat lumina vicini *text. est not. in l. 2 § merito & si quis à principe ff. ne quid in loco publico & ibi gloss. 1. in princip.* dum dicit, scilicet generali concessione vel simplici, & idem vult

gloss.

gloss. 1. *in fin. in l. 2. de damn. infect. & pro hoc l. nec avus. cum ibi not. cap. de emancip. lib. & c. quamvis in fin. de rescriptis. in 6. cum simili.* Et hoc etiam tenet Bald. *in l. si manifeste circa finem. C. de serv. & vide quod dixi supra in quarta fallentia.* quod nota, quia sæpe in civitatibus conceditur, quod quis possit ædificare in loco publico, Septimo fallit, quando quis ædificat super te communi ipsius laborantis, & ejus cujus luminibus officit, quia tunc non possit, de quo dic *ut habetur per Alb. de Ros. in d. leg. altius.* & dixi supra *in 7. q. ne luminibus officiatur.* dic ut ibi, & non omittas, quia est nota. Octavo fallit *in leg. fin.* §. 1 *C. de servitut.* nam si area, in qua fructus triturantur, & paleæ à fructibus discernuntur, non posset habere ventum nisi ab una parte, ipso jure prædio vicini servitus imposita esse censetur, ne possit altius tollere & ventum impedire: ut ut est casus ibi mirabilis secundum Dd. & not. gloss. 1. & *ibi* Angel, *in l. imperatores, de servitut. urb. prad.* & dixi supra *in serv. altius non tollendi in 4. quæstio.* Sed istud non est mirandum: quia istud si favore agriculturæ, quo multa etiam alia contra juris regulam introducta sunt. *l. 2. & ibi nota C. de nundin. & Authent. agricultores Codice qui res pign. oblig. poss. & capit. 2. de treug. & pace in l. 1. in princ. de feriis cum simili.*

4 Sed an * valeat pactum contrarium videtur quod sic, per text. cum gloss. *in leg. 2. in princip. de servit. rustic. prad.* licet videatur contra publicam utilitatem, secundum Paul. de Cast. *in d. l. fin. in fine.* Nono fallit in prædiis rusticis propter utilitatem fructuum: *ut est text. cum gloss. secundum unum intellectum, in d. l. final.* §. *fin. C. de servit.* & ideo si haberem prædium meum in quo frumentum seminari consueverat, & una tantum parte haberet solem, non posses ibi ædificare, & mihi solem pro fructibus necessarium auferre: & istud est favore agriculturæ, ut proxime dixi, quod est notab. Decimo, & ultimo fallit eadem ratione in scalis, nam quis juxta scalas ædificare non potest: ita quod luminibus earum officiatur, licet servitus constituta non sit: & ita reperio tenuisse Anton. de But. *in d. l. fin.* § *fin.* facit ad hoc quod not. *in l. 1. solu. matrim* quæ omnia bene notanda sunt: & alibi non bene declarata reperies & adde quæ dicam statim in sequen. rubric.

Nunquid autem * habens usumfructum areæ, possit ibi ædificare? Et videtur quod non *per l. usufructuarium novum rivum §. 1. de usufruct. & per l. usufructuarius novum eodem titul. & in l. reperi. § rei mutatione & § si autem quibus modis ususfruct. amit.* In contrarium videtur tex. *in l. penul. ff. de usufruct.* & dic quod regulariter non potest, ut in primo allegatis. Sed fallit quando vellet ædificare pro conservatione fructuum, & rerum quæ in eadem area sunt: & ita loquitur *in d. l. penult. & ibi not.* & bene. Sed quid si alius ædificaverit in area, cujus ususfruct. alienus sit? Dic quod sublato ædificio restitui area usufructuario debet, *tex. est cum gloss.* & ibi per Dd. maxime Flor. *in l. si area usufruct.* Item quod si ædificavit in area aliena, vel per alium possessa? *vide in l. si in area de cond. inde. & in leg. Iulian. aliat incipit, si area aliena ff. de rei vend.*

Item nunquid * in area communi 6 possit ædificare? Dic quod socius te prohibendi jus habet quamvis jus ædificandi

ædificandi habeas à vicino concessum, cui servitus debebatur ne domus communis altius tolleretur, quoniam invito socio in re communi non habes jus ædificandi. *text. est cum gl. in l. sed si inter te & me. §. si in area de servit. urban. prad. & adde qua not. per gloss. & Dd. in l. Sabinus. communi divid.* Si tamen quis ædificavit in area communi socio non prohibente, ædificium commune efficitur. *l. si in area. Cod. de rei vend.* & ibi vide per Cyn. & Dd. ubi etiam ponunt, nunquid expensæ possint peteri. *& adde quæ dicam in seq. servit. de pariete sine muro.* Item adde, quod si vicini areæ in communi ederint, ne luminibus suis officeretur, & altera tradita sit, nec præstet altera, quod convenit, pro socio actio dabitur. *text. in l. cum duobus. § idem Mela versicul. idemque pro socio.*

7 Castella * autem & fortilicia nunquid sit licitum in suo solo ædificare, & maxime in confinibus territorii? *vide per gloss. Bartol. & Dd. in l. opera. de operibus pu. & Bart. in l. quacunque, de fundis limitroph. Cod. lib. 11. & per gloss. Ang. & Dd. in leg. lex. 12. tab. ff. ad l. Iul. majestat.* Et prædicta omnia procedunt, quando quis ædificat in suo loco de sua materia. Si autem ædificaret in suo de aliena materia, vel in alieno de sua materia: *vide qua habentur in l. Iudæo §. cum in suo solo. & §. ex diverso. & § Titius hæredem de acquiren. re domi. & Instit. de rerum divis. §. cum in suo. & §. seq. & Cod. de rei vendi. l. 2.* ubi habetur, quod ædificium cedit solo. Quod procedit etiamsi dicta ædificaretur unum castellum vel fortilicium in solo meo: quia dominium efficeretur meum: *ut not. Spec. in tit. de religiosis domi. ver. si quid petatur, civitas & vide Innoc. in c. Pisanus. de restit. spolia. & hoc etiam tenuit Paul. de Castr. in l. 2.*

Sed * de possessione, nunquid ha- 8
beam possessionem soli mei & ædificij in eo per alium facti, *vide per gloss. & omnes Dd. in d. l. 2.*

Item * pone, Princeps tempore 9
guerræ fortificavit locum meum, ut habiliter faceret guerram, & posuit ibi gentes suas, quod potuit me invito *Cod. de navi non excusan. lib. 11. & leg. fin. §. fin. de pign. actio.* Postea finita guerra peto locum meum fic fortificatum: princeps petit ut habeam reficere expensas in eo factas: quæritur quid juris? Dicunt quidam, quod reddere non debeo, & sic luctu meo cedit illud fortilicium, quia princeps non mihi negocium gessit, nisi tanquam uni de populo, sed sibi & regno suo, & ideo non tenetur nisi tanquam unus de populo ad conferendum in sumptum non autem tanquam privatus ad totam expensam, *argument. l 2. §. item Labeo in ratione litera ne quid in loco publico.* & facit hæc l. dum dicit quod debet fieri publicis expensis; *ut de negot. gest. l. ex duobus secundum Bald.* qui ita dicit notab. *in l. si in aliquam in princ. de offic. proconf.* & adde quod notat Angel. *in l. turres C. de operib. publ.*

ADDITIO.

2 *Consuetud.* Consuetudo est jus quoddam moribus institutum quod pro lege suscipitur, *c. consuetudo 1. distinct.* & de hac hic loquor, non de illa consuetudine largè dicta, quo quis dicitur facere aliquid, quæ est quoddam jus privatum non publicum ut ista de qua hic: *ut l. de quibus & l. cum de consuetudine ff. de leg.* Quis

potest consuetudinem introducere? Respondè, quod ille qui potest facere legem: quia à quo removetur genus, & ejus species, *l. filius in fin. ff. de dona. & l. si jurisgen. §. si fundando, ff. de pac.* in gloss. ergo à contrario sensu consuetudo est sui juris, *Instit. de jur. nat. §. constat ergo.*

CAPUT XL.

De pariete, seu muro.

1 *Paries, murus, & materies, quid sint, & in quo differant.*
2 *Lex ulti. fin. regun. an habeat locum non solum quando ædificatur juxta fundum vicini rusticum, sed etiam urbanum.*
3 *Vicinus si habeat stillicidium domus supra solum meum, puta per duos pedes, & ego murum in solo meo ædificare velim: an à vicini muro per unum pedem remotus stare debeam, an vero à loco in quo vicini stillicidium cadit.*
4 *Paries ligneus intermedius ubi esset, an ædificari possit, etiam affigendo ipsum in via in suo, in confinibus nullo spatio dimisso, ad simil. volentis sepem, & macriem construere.*
5 *Spatium, quod relinquitur intermedium, an relinquentis, vel utriusque esse debeat.*
6 *Vicinus in muro suo an ostium facere possit per quod ad solum meum vadat.*
7 *Murum, vel domum juxta domum vicini ædificans, cujus stillicidium in medio cadit, an solum incrustare teneatur, & aquam extra ducere, ita quod murus vicini non materia crescat, nec damnum propter aquæ receptionem in dicto loco patiatur.*
8 *Murus, vel domus vicini juxta aream meam, vel hortum si reperiatur, an solo suo dimisisse præsumatur.*
9 *Domus duæ, vel duo muri si reperiantur, & in medio reperiatur solum dimissum per pedem unum, aut duos vel plures, & non appareat quis ædificando dimiserit, nec quis primo ædificaverit, an in dubio commune esse debeat.*
10 *Ædificaverit si quispiam super pariete alterio quid juris.*
11 *Murus communis quis dicatur, & quos modis.*
12 *Res pro diviso duobus modis capitur.*
13 *Murus an sit communis inter vicinos, vel proprius unius tantum qualiter cognoscatur.*
14 *Muratis, & aliis in arte peritis credendum est.*
15 *Annuli ferrei lapidibus infixi, in quibus equi alligantur, ad civitatis ornatum fiunt.*
16 *Insignia, vel arma in muro sculpta quid probent.*
17 *Tigna habens cum aliquibus signis, in muro, qui est inter ipsum, & vicinum, an præsumatur habere jus servitutis vel communionis.*
18 *Tigna alia, vel signa si in principio, vel in fine muri fuerint ab una parte tantum: an eo casu, quo per illa signa murus communis, vel servitus conferetur, intelligatur esse murus communis in totum, vel servitus in toto muro inposita, an vero in parte illa in qua signa sunt.*
19 *Muro in communi, an locus ædificare valeat.*
20 *Ædificium super pariete cedit parieti inferiori.*
21 *Parieti communi licet per unum tantum ex sociis servitus imponi non possit: bene tantum ipsi domui poterit.*
22 *Socius an murum communem cooperire possit.*
23 *Socius in muro communi an tignum immittere valeat.*
24 *Socius an communem parietem possit imponere, vel restituere, vel reficere.*
25 *Socius in muro communi an possit facere fenestram, vel fallam claudere.*
26 *Murum communem quando quis altius tollere vult, vel in eo aliquid fabricare, cujus expensis hoc facere debeat.*
27 *Socius si primo super muro communi ædificaverit, ipsum altius fuit expensis tollendo, alius postea socius super dicto muro vult iterum reædificare, vel in eo aliquid fabricare vel immittere, an teneatur solvere dimidiam illius muri primo elevati per alium socium fuit sumptibus.*
28 *Alio negotiorum gestorum quo casu competat.*
29 *Ædificans in solo alieno sient alterius sumptus non repetit, si scienter ædificaverit, ita etiam scienter muro communi superædificans.*
30 *Consuetudo in ædificiis faciendis attendenda est.*
31 *Socius si non vult altius murum communem tollere nisi pro una parte tantum, & murus ita elevatus longior sit, cujus sumptibus id facere teneatur.*
32 *Murus altius levatus si reperiatur, nec appareat quis ædificaverit, & cujus expensis quid juris.*
33 *Vicini duo si areas contiguas, vel hortos contiguos habeant, & paretem in medio propter clausuram fecerint, alter tamen vicinus ex latere suo super communi pariete ædificare velit, qua ædificia facta area vel hortus cuivicini deterior fiat, sed tamen ab una latere aer sol, & ventus liberi ad aream vicini remaneant.*
34 *Paries qui in medio est, an communis remaneat si ex duabus domibus una vendatur.*

PAries sive murus * idem significant *text. est in l. quantum ad jus pertinet de verbor. significat.* murus a dicitur cum calce sine cæmento: *ut not. ibi gl. & in l. fin. in fin. in ver. murum, ff. fin. regun.* Sed macenies dicitur murus de lapidibus sine cæmento. *ut not gl. in d. l. quæ ad juris & in l. precario, ceterum, soluto suo commun. prad. & in l. de sacra §. 1. de contrahen. emptio.* qui murus in villis fieri consuevit: & ideo dicebat Laur. glossator contra Joan. quando murus recte fundabat dicta sua quod ipse ligabat arenam sine cæmento: *ut dicit gl. 86. distinct. facientis in princ.* Si quis tantum juxta regionem alterius ædificare voluerit, pedem derelinquat: si autem domum, duos pedes, *text. est in l. fin quæ incipit, si quis sepem finium regun.* quæ fuit ex Græca Solonis, & in Latinum per Caium interpretata, *ut dicitur in gloss. 1.* & capitur ibi regio, pro confinio duorum prædiorum, *ut l. pro regione, & ibi gl. fin. regun.* & probatur *in l. inter eas tod. tit.* 1

Sed * nunquid illa *l. fin.* habeat locum non solum quando ædificatur juxta fundum vicini rusticum, sed etiam urbanum & videtur quod solum locum habeat quando ædificatur juxta rusticum: quia illa *l. fin* quæ est posita *in titulo finium, regun.* habet locum in rusticis, non in urbanis, *l. 4. §. hoc judicium 10. eodem tit.* & hoc videtur 2

sentire gloss. *in d. l. fin. in versicul. donum*, dum dicit juxta agrum alterius
b qui ager locus *b* rusticus, *l. ager. in principio de verborum sig. ificatio. & lege fundi appellatione, eodem titulo*, & idem vult glossa *l. in principio apertius in l mœniana. Cod. de ædificiis privatis.* & hoc tenet Flor. *in d. l. fin.* qui dicit iste est verior intellectus ad illam legem. Ego autem teneo contrarium, videlicet quod habeat locum quando quis ædificaverit juxta urbanum fundum vicini: *per text. juncta gloss. in l. 1. Cod. de interdictis, & text. cum gloss. in l. quidam Iberus, in prine. in versicul. ad parietem*, ibi vel dic, id est: minus proprie, *de servit. urban. prad.* & est text. cum gloss. *in l. qui bona. §. si quis juxta, de damno infect. & gloss. in l. de pupillo*, §. *Sextus in versiculo quæritur eodem titulo*, & idem tenet Azo. *in summa Codice de ædificat. privat.* qui dicit quod *l. mœniana*, loquitur in mœnianis sive solariis, *& d. l. fin. finium regun.* habet locum in ceteris ædificationibus vel constructionibus, & probo per istam rationem: nam esset valde absurdum, quod *l. mœniana, Codice de ædificiis privatis*, provideat de solariis quæ fierent in domo, ut patet in eadem ædificantibus, *& l. fina.* solum provideat, quando murus fieret juxta fundum rusticum, & non provideret quando fieret juxta fundum urbanum quod magis commune contingit, magisque necessarium est, *facit l. nam ad ea, cum similibus* non obstat, quod *dic. l. ne sis poßea titul. finium regun.* quæ est lex nona Græca edita: ut ibi dicitur in prima gloss. & loquitur etiam de fundo rustico: puta de sepe, macerie, fovea, & fructibus, & de aliis lignis quæ communiter in fundo rustico fieri solent: & sic facit ad ticul. nec est inconveniens, etiam si interseruntur duo alij casus, qui non faciunt ad titul. *juxta notab. in prima constitut. Cod. §. quibus in l. imperatores. de in diem addic.* nam satis est, quod pro majori parte faciat ad titul. *argument. l. quæritur Hermaphroditum de statu homin.* Unde concludo, quod *dicta lege fin. finium regun.* habet locum etiam, quando quis vult ædificare domum vicini, & sic fundum urbanum: & ita observatur, & judicari debet, & adde omnino quæ dicam infra de mœnianis.

Sed pulchra * est dubitatio, quid si 3
vicinus habet stillicidium domus in solum meum pita per duos pedes: & ego volo ædificare murum in solo meo, an debeam stare remotus per unum pedem à muro vicini: an vero à loco in quo stillicidium vicini cadit? vide quod plene dixi supra de servitute stillicidij avertendi, in octava quæstione.

Quid * autem si esset paries ligneus? 4
teneo quod possit ædificare etiam affigendo ipsum in via in suo, in confinibus nullo spatio dimisso: ad similitudinem volentis sepem & maceriem construere per text. *in d. l. fin. in prine. finregun.* quæ dicit, si quis sepem vel maceriem effoderit juxta regionem alterius, terminum suum non excludat, & credo quod ratio hujus sit, quia *d. l. fin.* vult quod spatium dimittatur propter damnum quod posset devenire vicino propter ædificationem vel plantationem, ut ibi *& not. Codice de interdict.* & ideo cum per sepem, aut maceriem, vel domum ligneam, non multum fodiatur & sic nullum damnum possit esse vicino, merito sufficit quod terminum suum non excedat. ut ibi.

Sed * vidi dubitari, cujus debeat 5
esse spatium, quam relinquitur: an teli n

telinquentis, vel utriusque? & puto quod sit relinquentis, si prius suum erat: quia pro hoc non debet perdere suum: satis est, quod consulatur vicino, ne damnum patiatur: non tamen debet consequi lucrum, *argum. l. ex asse. ibi, sufficit autem, ad Tibellia.* & probatur etiam hoc *in d. l. fin. in fin. ibi ab extranea regione*, & contrarium, maxime quando sit fovea, & plantantur oliva, vel seps aut alia ligna, esset iniquum, nec etiam observatur, ut illud solum efficiatur vicini.

6 Sed * nunquid vicinus poterit in muro suo facere ostium, per quod possit venire ad illud solum? istam quæstionem habui de facto Veronæ, & in ea sic concludo. Aut ille vicinus habebat domum suam, sive stillicidium contra dictum solum: & pro illa parte erat suum, *juxta l. fin. §. fin. de servit. urban. prædio.* cum ibi not. per Flor. & tunc sine dubio poterit facere, ut saltem venire possit ad illud solum suum. Aut non erat solum suum, sed debebat servitutem stillicidij recipiendi: & idem possit portam facere, causa veniendi ad illud pro suo tantum stillicidio: quia qui habet servitutem, intelligitur etiam habere aditum pro ea conservanda. *argument. l. 1. §. 1. si ususfructus petatur*, & ita vidi observari. Aut vicinus non habebat stillicidium supra: & teneo quod portam facere non possit: quia non potest ad illud solum venire, quod est alienum: nec debet servitutem, domino nolente, *& habetur in l. divus. de ser urb. prad.*

7 Item * nunquid ædificans murum, vel domum juxta domum vicini, cujus stillicidium in medio cadat, tenetur incrustare solum, & aquam extraducere, ita quod muris vicini non marcescat, nec damnum patiatur propter receptionem aquæ in dicto loco? Et teneo quod sic, *per text. in l. si fistulas in fin. prin. ibi assidaum humorem habeat, & noceat vicino, de servit. urb. prad. & per text. in l. fistulas si servitus vendi.* hoc optime probatur, & ita judicari vidi.

Nunquid autem in dubio, si repe- 8
riatur murus, vel domus vicini, juxta arcam meam, vel hortum, præsumatur dimisisse solo suo? *juxta dictum l. finalem fin. regund.* Credo quod sit dicendum, si aliud non appareat ex instrumento emptionis fundi mei, vel vicini. Aut ille qui ædificavit, possidet tantum de solo prope dictum murum, vel domum versus vicinum: & tunc præsumitur illud dimisisse: quia alias illud possidere non posset, *argum. l. meritò ff pro soc.* Aut non possidet ipse, sed vicinus: & tunc præsumitur contrarium: quia si reliquisset ædificans, verisimiliter ipse possideret: ex quo erat suum, ut statim dixi.

Sed * si reperiantur duæ domus, vel 9
duo muri, & in medio reperiatur solum dimissum per pedem, aut duos, vel plures, & non appareat quis dimiserit ædificando, nec quis primo ædificaverit: teneo quod in dubio debet esse commune, *argum. l. pro regione, de acquirendo rerum dominio, & inter eos, eodem titulo.* Et ideo cautus debet esse ille, qui primò ædificavit, si dimisit spatium soli sui, ut affigat in muro suo lapidem se extendentem ultra murum tantum, quantum est spatium soli quod dimisit: & ita alias vidi solum dimissum inter domos, & quemlibet vicinum habere lapidem in domo sua se tantum protendentem quantum est solum quod dimisit, quæ omnia perpetuo tene menti: quia sunt quotidiana, & per Dd. non tanguntur.

Dictum * est hactenus de ædificante 10
parietem, seu murum proprium, sed

quid si quis ædificaverit super pariete alieno? Dic breviter, si supra parietem tuum vicinus tuus ædificaverit, proprium ejus id quod ædificavit fieri. Labeo, & Sabinus aiunt: sed Proculus tuum proprium fieri quemadmodum fieret tuum, quod in tuo solo alius ædificasset: quod secundum Pomponium verum est, *ut scribitur in l. si supra tuum, de acquirendo rerum domin.* & idem probatur, *in l. 2. in princ. C. de rei vend.* & ibi de hoc plenè per Cyn. & Dd. unde ea quæ dicuntur in ædificante in solo alieno, *in l. ædes. § ex diverso, ff. eod. titul. & in §. ex diverso. Instit. de rerum divis. cum similibus*, procedunt etiam in ædificante super pariete, sive muro alieno, quod facit ad multa, & prædicta intellige, nisi quis supra alienum ædificium ædificaret jure servitutis, alias enim supra alienum ædificium superius habere nemo potest sine hoc, *quod dictum est in principio, de serv. urban. prad.* & cujus ædificium est superius, jure servitutis potest quantum vult supra suum aliud ædificium imponere, dummodo inferiora ædificia graviori servitute non onerentur, quam pati deberent, *ut dicit text. in l. cujus ædificium, & ibi not. eod. tit.* De pariete sive muro pro nio satis diximus: nunc de communi videamus.

11 Et * primò, & principaliter, qui dicatur murus communis. Dic, communis dicitur duobus modis, uno pro indiviso, alio pro diviso. Paries communis pro indiviso est, quandoque ex societate ex re nata, *leg. cum duobus, § idem Mela, ff. pro socio.* Quandoque ex societate incidenti, & tacita, c verbi gratia, tu imponis tignum in parietem ultra dimidiam muri, & etiam impono. & tu uteris quantum tibi expedit, ego etiam utor, & ex hoc contrahitur quædam tacita societas, *ut l. in communi parietis de damn. infecto, & l. ut sit pro socio allio. & l. 4. in princ. pro socio.* & sic re tacitè contrahitur societas, ut ubi sentit glossa. *in l. si ædes communis. circa fin. communi. dividun.* Paries verò, sive murus communis, pro indiviso dicitur, quando murus est inter te, & me, & nil per te, & me immissum est, & si est immissum, missum non perforat parietem ultra dimidiam, quæ est pro parte tua: nam tunc ille paries est communis pro indiviso. *argum. l. arbor. in princip. communi dividun. & l. pro socio. ff. pro socio, & l. binæ ædes, de serv. urb. pred. & l. pro regione, de acquirendo rerum domin.* & de isto pariete loquitur lex, *parietes, de serv. urb. prad.* ita sunt verb. not. Bartol. *in l. damni infecti. §. cum parietem, in 2. column. de damno infecti.* & adde omnino quod not. Ant. *in l. hoc quod dictum. §. si ex tribus de serv. urb. prad.*

Et * adde quod pro diviso accipitur 12
res duobus modis, uno modo, quod nulla pars, sit in qua sit communis, licet termini non sint impositi. *l. inter eos, de acquir. rerum domin.* Alio modo potest accipi pro diviso, hoc est terminate, & usque ad talem lapidem vel foveam: *ut est text. in leg. si quis fundum*, secundum unam lecturam glossæ. *de acquirenda possess.* secundum Bartol. qui ita notavit in suo tractatu, *de insula, in ultima figura, in princip.* & adde quia dixi, quod res potest esse communis pro diviso, secundum Bartol. *in d. § cum parietem*, & ita vult etiam glossa. *in l. hoc quod dictum. §. si ex tribus, in versicul. paries in fin. princ. supra allegat.* Nam dicit Angel. ibi, quod est mirandum de hujusmodi forma loquendi: quia nihil divisum potest esse commune: sed dici potest, quod

quod ita reputatur, ex quo termini non sunt, *d. l. inter eos*, verè tamen non est communis per rationem Angel.

13 Secundo * principaliter est videndum, qualiter cognoscatur, an murus sit communis inter vicinos, vel proprius unius tantum, & dicas quod ex pluribus cognoscitur. Primo ex positione tignorum, *ut dixi in præcedenti quæstione.* Item per fenestras perforantes totum murum. Nam tunc judicare debemus esse totum illius à cujus parte est illa fenestra, sive balconus, quia regulariter non potuisset fieri in muro alieno, nec etiam in communi: *ut nota. in l. quidam Iberus, de serv. urb. prad.* & dicam etiam infra, de fenestra, sive de balcono, quod procedit, nisi vicinus similiter à latere suo haberet alias fenestras penetrantes ab alia parte: quia tunc dicetur esse communis pro indiviso, sicut dixi secundum Bart. *supra de impositione tignorum*, & probatur per glossl. *in leg. si ædes communi divi.* & facilitèr intelligi poterit, ex qua parte incipiat esse dicta fenestra respiciendo arcum, sive vultum ejus, & latetes, quæ super eis apponuntur, & etiam veteres & ita alias judicare vidi.

14 Item * etiam intelligi poterit per d peritos in arte, *d* puta muratios, quibus erit credendum, *ut in authent. de non alien. §. quod autem dictum est secunda col. & not. gl. in § præterea per alluvionem. Inst. t. de rerum divi. & habetur in l. 1. in princip. de ventre inspi.* Item cognoscitur etiam per fenestellas, quæ fiunt fæpe numero per magistros ab utraque parte muri, quæ non penetrant totum murum: nam illæ fenestræ fiunt solum ad significandum cujus sit murus, & quomodo, & non per aliud, & ideo per signum cognoscitur signatum, *l. 1. § si intelligatur. de ædil. edict. & l. stigmata ibi per Bartol. & de fabric. lib. 1. & per Bald. in authen. de; data. Cod. de dona. ante nupt. & dixi plenè in d. paragrapho, si intelligatur.* Si enim illæ fenestræ sunt ab utraque parte ultra medietatem muri à latere cujusque, judicabitur murus communis pro indiviso: sed usque ad dimidiam muri pro diviso. Sed si sunt ab una tantum parte & perforatur ultra dimidiam, vel in totum, & alia signa in contrarium non apparent, judicabitur esse illius, à cujus parte est illa fenestra, *per ea quæ dicta sunt supra.* unde sis cautus, ut quando facias ædificari murum à parte tua, facias fieri illas fenestras penetrantes usque ad medietatem muri. Si verò facias ædificari domum communem, semper fieri facias fenestellas penetrantes usque ad dimidiam muri: & communiter servatur, maximè in civitate Veronæ. Item cognosci poterit ex camino, sive cuppa, aut tuba. Item ex necessario & ejus onere, distinguendo, *ut supra.* Aut est in medio muri, vel citra: & tunc præsumetur murus communis. At ultra medium, vel in totum: puta quia camera necessarij est ultra murum à latere vicini: tuoc præsumitur esse in totum illius, cujus est necessarium, sive ejus camera, nisi aliud in contrarium appareat: puta quia vicinus haberet tigna, vel alia signa in illo muro. Et est ratio: quia caminus, & necessarium non possunt fieri regulariter in alieno, sive communi: *ut not. Angel. in d. l. quidam Iberus de serv. urb. prad.* & dicam infra de camino, & necessario. Item cognosci poterit si in pariete sive muro constructum erit seclarium, aquatolum, vel canale, fistulæ, balneum, puteus, cisterna, fons, lavellus, quæ

quæ fiunt & fieri solent in subburris, secundum exigentiam & opportunitatem locorum, distinguendo ut supra, *de quibus casibus specialiter tractabimus*. Item cognosci poterit, si ab utroque latere muri, vel ab uno tantum sunt annuli ferrei lapidibus infixi, in quibus equi ligari solent: & isti annuli appellantur sigilli. *text. cum gl. in l. cætera §. hoc senatus in fin. de leg. 1. verſic. sigilla.*

15 Et ibi Angel. dicit * not. quod tales annuli fiunt ad ornatum civitatis, & ideo de eis non possit capi tenuta per extractionem: & de istis annulis seu sigillis fit mentio per text. & Flor. *in l. aquissimum §. sed si adium de usufruct.* ubi dicitur, quod usufructuarius non potest istos annulos de domo in qua habet usumfr. evellere. Item cognosci poterit, si lapides in muro sunt, in quibus sustentantur aliquando vites, seu pergula vineæ. sicut in viridario sæpe reperiuntur. Item per lampades ferreas, quæ luminaria dicuntur: & in palatio tantum nobilium & dominorum aut potentium ponuntur, in quibus lumen de pice fieri solet. Item per cornua ferrea, in lapidibus domorum fixa, in quibus vascella apponi consueverunt, sicut sunt communiter Bononiæ. Item per lapides per o atos, vel per quædam alia instrumenta ferrea, super quibus pertiæ ponuntur pro extendendis ad solem vestibus vel lineaminibus. Item per candelabra quæ in muris dominorum & nobilium fieri solent.

16 Item * per insignia *e* in muro sculpta, vel depicta, quæ vulgariter arma appellantur: quia per talia insignia communiter probatur rem esse illius, cujus sunt insignia, *ut leg. qui libertatem, §. fin. & ibi Bart. & l. fin. de oper. pub. & habetur plene per Bartol. in suo tractatu de insignis & armis.* Item per inscriptionem in muro factam dum dicitur, quoniam hoc opus fecit fieri talis, &c. *ut probatur in l. qui libertatem §. fin. & l. fin. de oper. publ.* Et generaliter per alia signa in muro posita cognosci poterit, & probari, an murus sit propinis: vel communis: nam cum non sit licitum quicquam in alieno immittere, *l. quemadmodum §. si protectum ad l. Aquil. & l. qui viteno §. si ad januam. quod vi aut clam.* nec in communi nisi ad usum destinatum, *l. Sabinus communi div. & l. si ædes eodem. tit. l. & leg. quidam liberus de servit. urban. prad.* sequitur, quod si reperiatur aliquid, oporter dicere illum murum aut esse meum in totum: aut esse communem pro indiviso: vel me habere jus servitutis, per ea quæ dicta sunt, & prædicta omnia intellige non solum: quando dicta signa reperiuntur in muro infixa, sed etiam si essent extracta, & foramina remanssilent nondum clausa seu obscurata, *per ea quæ habentur per text. glo. & Dd. in l. hac autem jura de serv. urb. prad.*

Sed * nunquid in dubio habens ti- 17
gna per aliquem de prædictis signis in muro qui est inter ipsum & vicinum, præsumatur habere jure servitutis vel communionis. In hoc sic concludendum: Aut constat, quod paries fuit per vicinum ædificatus in suo: & sic fuit à principio vicini: aut hoc non constat. Primo casu aut ille vicinus habuit pretium per tignorum impositionem: & tunc ex qualitate pretij potest cognosci an concesserit jure servitutis vel communionis: quia per communionem solvetur maius pretium, puta secundum conditionem, & valorem muri; sed pro servitute solvetur quantum potest interesse vicini; *& hoc per gloss. not. in l. 2. §. qui superficiem. super*

super verb. agendo de superfici. & per glo. in l. an oiscurit, & in l. semper. in stipulat. de reg. jur. & per Bart. & Dd. in l. 1. Cod. de pact emphyteu. facit l. quæ ubi, ex quantitate pecuniæ. ad Trebell. & l. 1. de rebus dubiis & in cap. tertio, §. donare. in titul. qualiter olim, fend. poteſt. ali. Aut vicinus nullum habuit pretium pro dicta impositione tignorum: & tunc teneo quod illa impositio tignorum præsumatur potius jure servitutis, quam communionis, ubi aliud non appareret: quia patientia vicini potius videtur inducere servitutem, argum. *l. quotiet, la prima. §. primo, de servit.* Et quia si præsumeretur communio, esset donatio dimidiæ, quæ in dubio non præsumitur. *l. filius famil. ff. de donat. & l. contra jura, §. fin. ff. de pact. cum similib.* Nam quando possumus capere aliam conjecturam, quam donationis, illa capienda est. *l. si cum aurum. de solut. & l. Campanus. de ope lib.* Secundo casu principali, quando non constat quod paries à principio fuerit vicini, imo nescitur si à principio fuerit communis, vel non: puta quia tigna sunt hinc inde posita, & ejusdem vetustatis sive temporis: & tunc in dubio præsumo, quod quis videatur potius posuisse tigna jure proprio, quam servitutis, etiam si pluta sint ab una parte, quam ab alia: quia servitus in dubio non præsumitur, nisi probetur imposita. *arg. l. altius, & l. in ædibus, & quod ibi not. C. de serv. juncta l. quæcunque. de pub.*

18 Quid autem, * si sunt alia tigna vel signa ab una parte tantum, in principio vel in fine muri? an eo casu, quo per illa signa censeretur communis murus vel servitus imposita, intelligatur esse murus communis in totum, vel servitus in toto muro imposita? an vero tantum in parte illa, in qua sunt signa? Istam quæstionem habui de facto, & sic dicebam: Aut ille murus fuit factus diversis temporibus, vel per longitudinem, vel per altitudinem, scilicet una pars in qua sunt tigna uno tempore, alia pars alio, aut uno, & eodem tempore. Primo casu, quando diversis temporibus: & tunc quantum ad servitutem, dico quod pro illa tantum parte, in qua sunt tigna, præsumitur servitus imposita: & non alia, *argument. l. si servitur. §. futuro à contrario sensu, de serv. urban. prad.* imo si esset passus quod imponerentur aliqua tigna, puta tria, alia non posset imponere. *ut est casus in l. si cum mens. in princ. si serv. vendi. & dixi plene supra de serv. tigno. immittendis. in 5. q.* Nec obstat, *d. l. si* servitus, in princip. ubi dicitur, quod servitus ne luminibus officiatur, simpliciter imposita intelligatur, tam de præsentibus, quam de futuris: quia ibi est negativa quæ in totum negat, *ut dixi supra de serv. lumin. circa principium.* Nos vero loquimur in affirmativa quæ non extenditur ultra id, in quo concessa est simpliciter, vel specialiter. Sed quantum ad communionem, taliter concludo: Aut enim ille murus est factus diverso tempore per longitudinem: & tunc idem teneo quod dixi de servitute: quia alius murus est. Aut murus ille est factus diverso tempore, & in altitudinem diverso tempore elevatus: & tunc aut ille murus erat communis pro diviso, & elevatus est pro sua tantum parte, & idem, quia alia res est. *nota notata per Bartol. in l. damni. §. cum parietem. de damn. infect.* Aut est communis pro diviso, & elevatus est, & tunc teneo quod in totum efficiatur communis: ratio: quia quando ædificatur super muro pro indiviso, & superædificatum efficitur commune: *ut notat Bar-*

tol. in l. quidam Iberus de serv. urban. prad. & Angel. in l. inter quos, in 2. volum. de damno infect. & dicam in seq. q. & hoc casu non habebit dubium. Secundo casu principali, quando totus murus est ædificatus uno, & eodem tempore, & est unus tantum: & tunc in dubio censetur servitus imposita, quid juris sit, vide quæ plene dixi supra, de serv. tigni immittendi, in 5. quæstion. Sed ubi judicatetur communis, præsumam esse communionem in totum, argument. ejus quod dicitur, Qui aurem hominis tetigit, totum tetigisse videtur, in l. vulgaris in princ. de furtis. quæ est canonizata, 52. quæstione secunda, vulgarit, & not. gloss. in verficulo in eas. in fin. in l. restituta, in princ. ad Trebellia. facit. l. 3. in princip. de acquirend. possess. & quod nota per Innocent. in cap. cum dilectus extra de capel. mon. quod nota, quia quotidianum.

19 * Tertio principaliter est videndum, * an locus possit in muro communi ædificare. Et primo videamus an possit ipsum altius tollere: & in hoc distingue: Aut murus est communis pro indiviso, aut pro diviso: puta, quia unusquisque vicinorum versus se intelligitur habere medietatem parietis sui pro diviso, juxta ea quæ dixi supra de pariete, sive muro proprio, & alieno. Primo casu: quando paries est communis pro diviso: & tunc quia non est propriè communio, ut dixi: quatenus se protendit ille dimidia versus unum, ille poterit altius tollere: & ædificia superimponere, & tigna immittere: iste est casus in l. hoc quod dictum, §. si ex tribus. secundum unum intellectum gloss. ibi. in vers. paries, in princ. de ser urb. prad. & est ratio: quia tunc non dicitur elevare murum communem, sed proprium, nec super communi ædificare, sed super proprio tantum: quod nemini est probatum. l. altius, & l. in ædibus. C. de servit. cum similibus, & ita tenet Angel. in d. §. si ex tribus, quod dicit esse valde quotidianum: & hoc intelligit verum: ubi paries est ita grossus: quod unusquisque vicinorum ædificare poterit super sua dimidia: non tangendo aliam partem: sed si paries esset ita subtilis, quod istud esset impossibile, scilicet ædificare super dimidia non tangendo aliam partem: quia est paries lignaminis: quo utuntur Bononienses, & Paduani: sed de Paduanis hodie non est verum: quia omnes sunt parietibus affixi: vel si esset paries certorum laterum cum gypso: quo utuntur Tusci, & dicit Angel. quod non vidit, quod ibi possit esse ista communio pro diviso: de qua loquitur d. §. ex tribus. tum quia partes hujusmodi non possunt ad oculum demonstrari propter subtilitatem parietis, tum etiam quia partes consideratæ per se unicuique vicinorum essent inutiles. Secundo casu principali, quando paries est communis pro indiviso, & hoc subdistinguitur: Aut unus socius vult altius tollere murum communem invito altero vicino, aut invito alterio cui servitus altius non tollendi debetur. Primo casu, aut quis altius tollit murum, & super eo ædificat & quod superædificatum sit, suum proprium esse non potest, casus est in l. quidam Iberus. de serv. urb. prad. ibi, neque parietem quidem suum per parietem communem, secundum unam expositionem gloss. quæ exponit, per parietem communem, id est, super parietem communem, & ibi hoc notant Angel. Bartol. & Dd. Angel. in l. inter quos. in 3. col. in princ. de dam. infect. & probatur hoc in l. si inter te & me. §. fi. de serv. urb. prad. & probatur

* tur aperte. in l. super tuum. de acquir. rer. dom. in l. 2. in princ. & l. si in area. C. de rei vend.

20 Ubi habetur, * quod ædificium super pariete cedit parieti inferiori, ut supra dixi, vers. dictum est hactenus. Aut quis vult altius tollere murum communem, & super eo ædificare, ita quod superædificatum sit commune, sicut prima pars muri inferioris est communis, & tunc potest: ut est casus in l. hoc quod dictum §. si ex tribus, secundum unam lect. gloss. de serv. urb. prad. & ita tenuit Bart. Ang. & Flor. in d. l. quoniam Iberus allegant. not. in l. Parietis, & l. inter quos in princip. de damn. infect. & not. in l. si supra tum, & in l. 2. & in d. l. si in area, quod intelligo, quando paries inferior potest sustinere super ædificatum: alias non. arg. l. cujus ædificium de serv. urb. prad. Item intelligo, quando non noceret socio, & sua interesset, ut probatur in d. l. quidam Iberus, §. parietem. & in l. fistulas, in princip. & §. 1. & 2. & fin. eod. tit. quæ leges ita intelligi debent, ut not. glo. 2. in princ. in l. Sabinus, communi divid. secus si noceret domino nec sua interesset, casus est in d. l. Sabinus, in princ. & in d. l. pariete, de serv. urb. prad. quæ ita debet intelligi: ut not. glo. 2. in princ. & in l. si ut proponit. C. de ædific. privat. & ita est veritas, & ita servatur in practica. Secundo casu quando quis vult ædificare altius communem murum, invito alio cui servitus altius non tollendi debetur. Et in hoc dic: Aut servitus fuit imposita per utrumque socium, & altius tolli non potest, l. 1. de servit. urba. prad. Aut per unum tantum imposita fuit & tunc aut fuit imposita parieti tantum, & tunc ipse imponens non poterit altius tollere, sed alius sic: quia habetur servitus pro non imposita l. per fundum, ubi cons. de serv. prad. rust. Aut servitus fuit imposita domui per dominum domus in qua erat murus communis inter ipsum & alium tertium vicinum, & tunc servitus habetur pro imposita etiam in pariete communi per unum dominum tantum socium in muro: sed dominum insolidum domus, ut est casus valde not. in d. l. hoc quod, d. §. si ex tribus, secundum Angel: ibi.

Qui dicit not. quod, * licet parieti 21
communi non possit per unum tantum ex sociis servitus imponi per d. l. qui fundum, tamen ubi non imponitur specialiter parieti, sed domui: & unus paries dictæ domus est cõmunis cum alio, tunc erit imposita servitus illi & parieti: & iste est casus in d. §. si ex tribus. Nec est mirum secundum eum quia cum universitate tribus fit illud: quia alias fieri vel transire non posset. per l. in modicis. de contrahen. empt. & hoc casu talis impositio servitutis non nocebit alteri socio, quin possit altius tollere, casus est mirabilis in d. §. ex tribus. Etsi dicatur, si est imposita servitus ergo contra servitutem ædificari non potest, per ea quæ habentur in dict. l. per fundum. Respondeo, quod illud procederet, quando esset servitus specialiter imposita parieti, valet impositio: sed hic non fuit specialiter imposita parieti, sed principaliter domui propriè & per quandã consequentiam ipsi parieti. Unde talis impositio servitutis facta non principaliter, sed in consequentiam, non nocet socio: qui non consentit, & iste est casus mirabilis in dicto. §. si ex tribus, quem perpetuo tene menti: quia per ipsum declaratur l. si unus ex sociis, de servit. rustic. prad. & l. an unus, si servi. vendicet. & dict. l. per fundum & l. secunda. C. de servitut. secundum Angel. in dict. l. hoc quod

dictum §. si ex tribus, de servi. urb. prad.

22 Secundo, * nunquid socius possit cogere mutum communem? Et dicas breviter, quod sic, si non facit f damnum *f* vicino: *per l. fistulas, & l. quidam Iberus, §. parietem, cum ibi not. de serv. urb. pred. cum similib. & per ea quæ dixi in præcedenti quæstione.*

23 Tertio, * nunquid possit tignum immittere, *vide text. & gloss. & ibi Dd. in l si communes ædes, t 2. commun. dividun. & plene per Angel. in d. l. quidam Iberus in 3. col. ver. verissimiliter restat videre. & in l. inter quos, de damn. infect. & quod supra dixi plene de serv. tigni immittendi in 3. q. & vide omnino quæ dicam infra de tigno injuncto.*

24 Quarto, * an possit imponere, vel restituere, vel reficere communem parietem? *vide l. parietem, cum ibi not. de serv. urba. pred. & d. l. si ædes communes, communi divid. & in d. l. Sabinus, eodem titul. & per Cyn. & Dd. in l. ut proponis, Cod. de ædific. priva. & per Angel. in d. l. inter quos, & dicam infra, de refectione.*

25 Quinto, * an possit facere fenestram in muro communi, vel claudere? *vide Dd. in l. quidam Iberus, & Angel. in d. l inter quos, & dicam plenè infra de fenestra, sive balcono,* & de similibus quæstionibus contingentibus mutum communem, *vide Angel. in d. leg. inter quos, & in leg. quidam Iberus, & dicam infra in diversis rubricis.*

26 Sed est dubium, * quando quis altius vult tollere murum communem vel in eo aliquid fabricare cujus expensis debeat hoc facere. *vide per Cyn. & Docto. in d. l. si ut proponis, & quod dicam infra de refectione,* ubi hoc examinabo.

27 Sed pone, * unus socius ædificavit primo super muro cõmuni, ipsum altius tollẽdo suis expensis: alius postea socius vult iterum reædificare super dicto muro, vel in eo aliquid fabricare, vel immittere, an teneatur solvere dimidiam illius muri primo elevati per aliũ socium? Iis sumptibus. Illam quæstionem saepius vidi de facto, & in ea sic alia concludebam, aut murus erat communis pro diviso, aut pro indiviso. Primo casu non potest repetere sumptus: quia laboravit in suo, *sicut dixi supra in 9. q. prin. circa prin.* & tunc cessaret ista quæstio, quia alius debet altius tollere aliam suam dimidiam tãtum, *ut ibi dixi.* Si vero super utraque parte ædificavit: & tunc aut paries erat ita grossus, quod super sua tantum parte potuisset ædificare; & tunc ædificando super, & sic etiam super parte socii divisa, diceretur ædificasse in alieno, & per consequens non posset sumptus repetere, *juxta l. adeo §. ex diverso de acquirendo rerum dominio cum similibus.* Aut paries non erat ita grossus, quod super dimidiam tantum potuisset ædificari; & tunc dic, ut statim dicam, quando murus est communis pro indiviso, & tunc subdistingue: Aut ille qui prius ædificavit altius tollendo, facit illud quod erat necessarium in domo, vel muro: puta reficiendo sicut prius erat, & teneo, quod sic: & quod possit etiam socius cogi ad conferendam expensam pro dimidia, & non expectare quod ipse velit altius tollere: *juxta not per Cyn. & Docto. in d. l. si ut proponis C. de ædific privat. & dicam infra, de refectione.* Aut non fecit illud quod erat necessarium utique, sed solum pro sua utilitate: quia in eo muro per ipsum elevato imposuit tigna à latere suo, & superædificavit solarium, vel domum, & tunc subdistingue: aut fecit mala fide, quia forte non potuit hoc facere, nisi

nisi faciendo scienter damnum alteri socio: *juxta ea quæ dixi supra in tertia quæstione principali hujus servitutis, vers. quod intelligo quando paries communis.* Vel non fecit tanquam in re communi, sed tanquam in re propria, sciens tamen rem esse communem, & tunc non recuperat expensas: *per tex. in l. si is qui ibi, casus de hoc. C. de ædific. privatis. & argumento, l. adeo. §. ex diverso, de acquirendo rerum domino. & §. ex diverso Instit. de rerum divisio. & l. si qui putans, §. 1. communi dividun.* Aut fecit bona fide, quam in dubio præsumo, *l. penul. cum ibi not. C. de evict.* & tunc aut vult repetere sumptus antequam socius superædificaverit: vel superædificare velit, vel aliquid in eo immittere: & tunc aut alter socius protestatus est, quod non vult aliquid solvere, & quod non elevet: & tunc nulle modo tenebitur ad sumptus pro dimidia. *argum. l. sin C. de negot. gest. & l. si pro parte mandat.*

28 Et ibi dicitur, * quod etiam actio utilis negot. gest. competit. Aut alter socius prohibuit, nec protestatus est: & tunc etiam teneo, quod sumptus repetere non possit, actione pro socio, neque actio. neg. gest. ex quo opus non erat necessarium, neque murus ad hoc destinatus: nam si murus erat communis pro indiviso, antequam per aliquem altius tolleretur: & unus postea sociorum superædificaverit: illud superædificatum commune efficitur eo modo quo prius erat murus communis: quia cedit superædificatum muro inferiori primo: sicut ædificatum in solo alterius cedit illi solo. *per l si supra tuum, de acquiren. rer. dom & leg. secunda, & l. si in area. C. de rei vend. & l. si is, C. de ædific. priv. cum similibus.*

29 Unde sicut ædificans in solo alterius, sumptus non repetit, si scienter ædificavit: *ut nota. in dicta l. ab eo. §. ex diverso, cum similibus.* ita etiam superædificans muro communi scienter, facit superædificatum commune: nec sibi sumptus refici debent: quia idem juris est de toto quoad totum, quod de parte quod ad partem: & econtra. *l. qua de tota de rei vend.* Aut ille qui primo ædificavit, vult repetere sumptus pro dimidia, postquam alius socius vult iterum superædificare, vel in eo muro prius elevato tigna imponere, & istud videtur habere majus dubium. Nam videtur, quod non possit sumptus repetere: quia si per primam elevationem murus erat effectus communis: nec socius tenebatur aliquid conferre pro sumptibus: ergo videtur, quod si vult socius altius tollere iterum, vel in eo prius elevato tigna imponere, quod possit: nec cogatur referre sumptus pro dimidia: quia socius potest in muro communi tigna imponere, etsi per murum sustineri non possint. *l si ædes, communi divid. & in l. communis, l. adibus, de dam. infect. & not. Angel. in l. inter quos, in prine. ultima colu. eod. tit.* Et quando iste suus vicinus iterum superædificaverit, non poterit repetere sumptus suos pro dimidia à primo superædificante: nec si primus voluerit tertio superædificare, vel tigna imponere super muro secundo loco levato, cogetur reficere sumptus secundo superædificanti: & sic res in æqualitate procedit. Veronæ tamen vidi servari contrarium, videlicet quod si socius vult aliquid in muro levato per alium socium imponere: vel si vult iterum altius tollere, cogitur solvere expensas pro dimidia, quæ fuerunt factæ per alium socium, qui prius superædificavit.

Item alias vidi attestationes,* quam 30

plurimorum magistrorum parietum: qui super hoc interrogati, ita de consuetudine g observari constituerunt, & ita consuetudo potest fundari in hoc: quia quando iste vicinus vult imponere tigna in muro altius per socium elevato, vel ipsum iterum altius tollere: tunc dicit negotium suum esse gestum utiliter: ideo forte tenebitur act. neg. gest. *argu. l. ex duobus fratribus à contrario sensu, de neg. gest. & l. si pupilli, in princ.* cum ibi not. per gloss. & Doctores eodem titulo. *l. litis in princ. & ibi not. de negat. gest.* Item si non esset utile, sufficit quod sit utile nunc ut prædicta consuetudo procedat de jure: sine dubio, si de facto solviffet ille, qui secundo altius elevavit pro medietate muri prius per alium superædificati, pone exemplum. Murus primo erat communis factus communibus expensis per aliquot pedes: Titius socius elevavit ipsum suis expensis, deinde Seius alius socius, dum vellet superædificare, solvit dimidiam sumptuum muri prius per Titium elevati: postremo Titius vult iterum ad tertium murum altius tollere: certe hoc casu sine dubio cogetur solvere dimidiam expensarum per Seium factarum in elevando, ex quo voluit Seius etiam sibi solveret, quando ipse Titius etiam alius elevavit, ut servetur inter eos æqualitas: & ideo dici potest: Patere legem, quam tu ipse tuleris, *in cap. cum omnes, de constitut.* & quod quisque juris in alium statuerit, ipse eodem jure uratur: *ut in toto titulo ff. quod quisque jurit, & in dicto c. cum omnes.*

32 Sed, * posito pro constanti, quod de jure, consuetudine, vel statuto volens secundum murum communem altius tollere, teneatur prius satisfacere pro sumptibus alteri socio, qui prius superædificavit: quid si non vult altius tollere murum, nisi pro una tantum parte, & murus elevatus est longior? In hac quæstione sic distinguo: Aut ille murus elevatus altius est unus, aut plures. Primo casu, quando est unus murus tantum, videtur, quod non teneatur solvere, nisi pro ea tata muri pro qua ipse ædificavit: quia idem juris est de toto quoad totum, &c. *l. quæ de tota, de rei vendicat. cum similibus.* Unde si super toto altius levato ædificaverit, deberet solvere dimidiam expensarum totius muri: ita quando superædificavit in parte ipsius muri, videtur quod pro illa tantum parte solvere debeat. *& pro hoc facit optime l. 2. §. sepulchrum, & §. Celsus autem ait. de religio. & sump. fune. & instit. de rerum divis. §. insula. ibi, pro modo latitudinis cujusque fundi, & ibi per gloss. & per text. in l. insula in princ. de acquir. rer. dom.* In contrarium videtur, quod imo teneatur solvere pro dimidia totius muri: quia qui partem muri tetigit, totum murum tetigisse videtur: *argum. leg. vulgaris, in princ. de furtis, & 32. q. 2. vulgaris, cum ibi not. per gloss. & l. 3. in princip. cum ibi notatis, de acquirenda possessione, & per not. per gloss. in l. restituta, in princ. in verbo, earum versi. sed nunquid, ad Trebel. & per not. per Innoc. & Dd. in c. cum dilectus, de capel. mona. & dixi supra in 2. q. princ. hujus servi. in fin.* & pro ista parte fuit judicatum. Secundo casu quando erant duo vel plures muri contigui tantum: & tunc tenendum est, quod ædificando super uno de dictis elevatis: non cogetur sine dubio solvere, nisi pro dimidia illius muri tantum, super quo ædificatum est: quia separatim debent esse effecti. *l. Papi. exuli, in princip. de minor. l. maritus Co. de donatio, inter virum*

& uxorem cum simil. Et ita etiam super hoc judicare vidi & recte, quæ omnia perpetuo tene menti, quia sunt utilia.

33 Sed, * quid si reperitur murus altius elevatus nec apparet quis ædificaverit, & cujus expensis? Et dic si murus elevatus diverso tempore uni domino servit: quia in eo suum stillicidium vel solarium: & vicinus qui est à latere in eo nihil immissum habet: dicendum est quod præsumitur in dubio per illum & ejus expensis, qui habet in eo tectum vel solarium, & ita vidi in quodam facti tectes in arte architecturæ peritos deponere: quibus est credendum. *l. 1. in prin. de vent. inspi. & not. eloss. in §. præterea quod per allusionem Inst. de rer. divis. cum simil.* & hoc etiam vult Bar. *in lege cum servus, de verborum. obligatione.* ubi dicit quando reperitur aliquod opus, in dubio præsumitur factum ab eo & ejus expensis, ad quem hoc aspectat *allegat. l. fin. C. de alimen. pup.* Præterea ibi dicit esse casum not. & idem tenet Bart. *in l. nemina C. arbit. tut.* & Bald. *in l. fin. §. in computatione. C. de jure deliber. & in l. 1. versi. pen. C. de fruct. & lit. expen. & in l. id quod pauperibus in fine, de episco. & cler. in rub. de fide instru. in 18. col. vers. sequitur videre de scriptura.* & per Imo. & Canonistas *in c. 1. in 3. colum. extr. ut eccles. benefic.* & per Dd. *in d. l. cum servus.* Idem etiam quando quis esset in possessione muri quia in dubio judicabitur, quod sit factum per eum vel ejus authores, & suis expensis, ut dicit not. Bartol. *in d. l. cum servus per d. l. fina. l. in restituenda. C. de petitio. hered. per illum text.* qui non facit pro Ang. quia ibi non possidebatur illud, pro quo erat expensum, sicut hic.

35 Occurrit, * mihi circa prædicta alia q. quotidiana. Duo vicini habebant areas contiguas, vel hortos contiguos parietem in medio fecerunt propter clausuram: alter vicinus vult ædificare ex latere suo super pariete communi, quo ædificato sive ædificio facto, deterior videtur fieri area vel hortus convicini: sed tamen ab uno latere remanet aer, sol & ventus liber ad aream vicini: quæritur an possit? Et primo videtur, quod in pariete communi ædificare non possit, vicino prohibente, *l. Sabinus communi dividun. & in c. in re communi. de reg. jur. in 6. & l. fin. §. fi. C. de servit.* In contrarium videtur *l. cum duobus §. item Mela. ff. pro socio. & l. super ædes communi divid.* & quia cuique liberum est usque ad cœlum tollere, *l. alius. eo tit. & l. fin. C. de servitut & l. si vitem. §. inquis protectum ff. quod vi. aut clam.* Solutio hujus quæst. est, quod in tali pariete communi unus socius altero invito ædificare non possit: quia ad usum ædificandi instructus non est, sed ad usum clausuræ. *per ea quæ not. per glo. & Dd. in dicta regula, in re communi.* & ita etiam reperio consultum per D. Rapha. Fulg. in quodam suo consilio, quod incipit, duo vicini habent. quod est valde not. in practica. & per hoc limitantur ea quæ dixi supra *in versu tertio principaliter videndum est.*

Quarto & * ultimo principaliter esse videndum, an paries qui est in medio, remaneat communis, vendita una ex domibus: sed ejus decisionem collige ex his quæ not. Bart. *in d. l. de servit. legat.* & quæ dixi plenius supra *de servit. itinere seu aditus. vers. sed reassume istam q. dic. ut ibi.* 34

ADDITIO.

a *Murus.* Adde Corn. 2. *volum consi.* 236. & murus civitatis dicitur res sacra *d. cons.*

de consil. & murus seu paries inter binas ædes an & quando pro diviso vel indiviso communis inter vicinos dicatur *in 1. volum. cons.* 184. *incip. licet.*

b *Ager est lo.* Utrum quælibet petia terræ appelletur ager vel locus, *vide Alex. 3. volu. cons. 73. in 3. col. §. fortificentur predicta.*

c *Societ. incidenti & taci.* Adde Corneum 1. *volum. consil.* 186. & societas est contractus, qui solo consensu contrahitur *in 3. vol. consil.* 52. Et societas per actus sociales unius tantum non intelligitur contracta. *in 4. vol. consil.* 196. Et societas talis tacite contrahitur qualem actus sociales demonstrant, *d. consil.* 196. Et in re communi an ædificari possit invito socio, *in 2. volum. consil.* 90. & Alexan. *in 2. volum. consil.* 18. *in penult. col. per totum.*

d *Perit. in ar.* Ars sive exercitium corporale extrinsecum: utrum sit licitum. Respondeo quod sic: si hæc concurrant. Primum recta intentio: nam cujus finis bonus est id est intentio, ipsum quoque bonum est in his, quæ de se non sunt mala: finis ergo ultimus qui debet haberi, est Deus. 1. *Corinth.* 10. Omnia quæcunque facitis, aut in verbo aut in opere &c. Item *ad Ephes.* 4. Operetur manibus suis ut habeat unde tribuat necessitatem patienti.

e *Insignia.* Utrum possit quis sibi assumere insignia? Respon. Pa. *in c. delecta de exc. prela.* communiter tenetur quod sic & arma sicut & nomen assumitur ad placitum, ut agnoscatur ab alio *Inst. de leg. §. si quis in nomine. & l. ad recog oscendos, C. de ingenu. & manu.* Et utrum quis possit assumere insignia dignitatis. Respon. quod non, scilicet si non habet illam dignitatem alias est falsarius, *leg. eos & quod ibi not. ff. de fal. facit c. 1. de cle. non or. mi.* f *damnum.* Et qui causam damni dat, damnum dedisse videtur, *vide Corn. in tertio volum. consil.* 88. *incip. quamvis & in 4. volum. consil.* 35. *& consil.* 282.

g *Consuet.* Quomodo interrumpitur consuetudo? Respon. Pa. *in c. fina. de consuet.* quod si ex completa & perfecta, requiritur tempus decem ann. Et sic intelligit Joan. And. ibi. alias non frangitur etiam per plures alios contrarios actus Si vero non est completa, sufficit unus actus contrarius, ita quod de novo oportet quod incipiatur. *argu. l. ubi duo. ff. de regu. jur.* ubi habet locum consuetud. Respon. quod in illis locis ubi viguit, *ut not. Pa. in c. cum olim. de consuet.* Et ideo nocet contra privilegia generalis studij in loco, ubi viguit, sed non in alio loco, de quibus in authen. habi. *C. ne fil. pro patr.* Et vide Corn. *in 1. volum. consil.* 89. *& consil.* 222.

De stillicidio, seu tecto.

CAPUT XLI.

1 *Stillicidium & tectum an idem significent.*
Tecti seu stillicidij appellatione, an veniat solum illud, quod est de tegulis puta cuppis, lattis: an etiam veniat illud quod de plumbo existit. ibid.

2 *Stillicidium sive tectum an unicuique liceat sit extra parietem pro libito voluntatis porrigere.*

3 *In stillicidio sive tecto an luminaria facere liceat sit.*

5 *Supra stillicidium an sit licitum ædificare, verbi causa solarium, sicut Venetiis sit hortulus, sicut in Cata-*

Catalonia: cruslatium, sicut in civitate Neapolis.

5 *Domum versus viam publicam per directum si quispiam habet cum stillicidio existante supra solum publicum, & vicinus habeat domum contiguam a latere depressiorem ac ipsam altius elevaverit, quam si alia domus sui vicini, an facere possit quod aqua stillicidij sui super vicini stillicidium cadat, vel è contra.*

6 *Usufructuarius ædium an ipsas altius tol. ere possit.*

7 *Domus an si habeat plura solaria diversa unu personarum: ita quod quando pluit, descendit aqua ad solarium inferius: an possit cogere dominum superiorem ad ipsum sua sumptibus reficiendum.*

8 *Domino tecti an liceat legare tectum sive tegulas, sive plumbum, sive signa alterij domus.*

9 *Debitor meus si quidam sit, & in executione sententiæ feci ipsum pignorari: an poterunt propignore capi tegulæ domus vel plumbum, vel ligna.*

Licet de stillicidio plura dixerimus supra de servit. stillicidij avertendi in tectum vel aream vicini, & de servit. stillicidij non avertendi; tamen ut perfectior ista materia habeatur, etiam hic aliqua subjiciemus. Et sciendum est in primis, quod stillicidium & tectum idem significant, *ut probatur in l. 1. de serv. urb. prad.* & propterea dixi *in rub. de stillicidio sive tecto* quamvis in alia materia Senatusconsult. Syllaniani tectum aliter accipiatur latius, *ut l. 1. §. eodem autem tecto. ad Sylla. l. fin. de his quibus ut indig.* & tectum dicitur à tegendo quia domum regit, tegularium etiam appellari potest. *ut probatur in l. Tuguri 180. §. Offitius ait. de verb sign.* Sed potest dubitari, an appellatione tecti seu stillicidij veniat solum illud quod est de tegulis, puta cuppis, lattis, an etiam veniat illud, quod est de plumbo. Et dico quod sic *text. est cum gloss. in l. malum §. plumbum de verb. sign.*

Nam ibi dicitur plumbum, quod 1
pro tegulis ponitur, ædificij esse, & gl. exponit pro tegulis, quando loco tegularum plumbum coopertt domum, ut sunt ecclesiæ Venetianæ. Adde tu, ut est nobile palatium, & Paduæ ecclesia sancti Antonij, ex quo sequitur secundum gl. *in d. §. plumbum.* quod vendita domo etiam illæ tegulæ de plumbo veniunt, *allegat. l. fundi. §. quæ tabulæ, de actio. empt. &* ad hoc vide *l. granaria & tegula. eod. tit.* Item etiam appellatione stillicidij sive tecti, venit id omne, per quod domus seu ædificium tegitur, & aqua stillat, sive sit incrustatio, sicut in civitate Neapolis: sive de paleis, sicut communiter sunt in villis, per ea quæ dixi supra de servi. stillicidij avertendi, in 1. quæst. ubi declaravi quid sit stillicidium. Et ideo ista materia servitutis loquens de stillicidio sive tecto, procedit in hujusmodi stillicidiis sive tectis.

Quæro * circa prædicta, an sit licitum unicuique stillicidium sive tectum porrigere extra parietem pro libito voluntatis? Dic quod aut vult porrigere super solum vicini, & non potest, *ut probatur in l. fin. §. Lucius, ibi, neque stillicidium in vicini domo cadat. de serv. urb. prad.* Et est ratio quia solum vicini debet esse liberum usque ad cœlum, & sic cœlum quod est supra solum, debet esse liberum, *l. fin. in pr. ff. de serv. & l. pen. §. pen. quod vi aut clam. &*

ibi per gloss. & l. si in rem, § pen. eo.tit. nisi esset servitus stillicidij imposita: quo casu porrigere potest secundum impositam servitutem, & non ultra, sed circa reconducere potest *text. est in l. servitutes quæ in superficie. §. stillicidium vers. eadem causa. de serv. urb prad. & dixi supra de serv. stillicidij in 4.q.* Aut vult porrigere supra solum publ. & tunc subdistingue: aut ex forma statuti vel consuetudinis introductus est modus, secundum quem porrigi possit stillicidium: & ille modus servandus est, *ut probatur in l. 1. cum gloss. C. de ædif. priva. & in l. qui luminib. cum gloss. de serv urb. prad.* ubi fit mentio de forma ædificandi Florentiæ. Aut nullus modus ædificandi est statutus, & tunc teneo quod nullus possit de jure ædificare, porrigendo ipsum supra solum publicum: quia ita debet esse liberum solum publicum, sicut & privatum, *ut d. l. fin. in priv. ff. de serv. leg. 2. §. tractatum, ne quid in loco publico. cum sim.* Si vero esset consuetudo vel statutum in contrarium, sicut est communiter in his partibus: consuetudo est attenda *ut supra dixi, & probatur in l. 1. & ibi not. C. quæ sit longa consuet. & in l. an in totum. C. de ædif. priv. & not. Ang. in d. l. fin. de ser.* vel nisi quis haberet potestatem à principe vel à regentibus civitatem, *vt l. an in totum, & l. prohibere § plane, quod ut aut clam.* ubi vide Bartol. & quod dictum est de statuto, consuetudine: aut concessione: intellige verum: nisi fieret cum damno vicini, exemplum: vicinus habet penum à latere habitationem, & ex solo publico recipit lumen quia ibi habet unam fenestram: si alius vicinus porrigeret stillicidium, puta, per duos pedes, aqua ex stillicidio casitatet in penum vicini, nam hoc casu non posset tale stillicidium porrigere supet solum publicum, quia statutum, vel consuetudo, aut licentia de ædificando supra solum publicum, intelligitur in dubio sine damno vicini, *l. 1. §. si quis à prine. & in § merito ne quid in loco publico. & in l. nec aveus C. de emancip. libr cum similibus.* & ita alias judicari vidi in civitate Veronæ. Aut quis vult ædificando stillicidium porrigere supra sepulchrum seu monumentum: & tunc non potest, casus est *in l. si vitem. §. penult. quod vi aut clam.* ubi est text. magistralis in ista materia, quem omnino vide.

Quæro secundo, an in stillicidio seu tecto sit licitum facere luminaria. & breviter dic regulariter, quod sic: quia quatenus se domus extendit & tectum, licitum est facere fenestram à parte superiori: quia illud solum usque ad cælum debet esse liberum ad usum ejus cujus est solum *d. l. si vitem §. penult. & d. l. fina. de serv. cum similib.* ac etiam quia in suo quis potest facere fenestram regulariter, probatur, *in l. altius C. de servit. & ibi notat.* nisi fieret illa fenestra causa videndi secreta domus vicini, & ex hoc nullam utilitatem percipiat: & sic potius ad æmulationem vel despectum vicini, *argu. l. opus. ff. de operibus publicis. not per Bald. & Doct. in d. l. altius.* ubi dicunt: idem si fieret causa videndi puellam vicini: de quo plenius die: ut infra dicam de fenestra sive balcono. 3

Quæro tertio, utrum supra stillicidium fit licitum ædificare: puta solarium vel mœnianum, sicut Venetiis fit: hortulos, sicut fit in Catalonia: vel cristationem, sicut fit in civitate Neapolis. Et dico breviter quod sic, nisi fieret causa æmulationis, vel despectus, vel 4

vel puellæ, per ea quæ dixi in præcedenti.

5 Quæro * quarto, quidam habet domum versus viam publicam per directum cum stillicidio cadente supra solum publicum: vicinus habet domum contiguam à latere depressiorē, ipsam altius levavit quam sit alia domus sui vicini: an possit facere, quod aqua stillicidii sui cadet super stillicidium vicini, vel econtra? & teneo quod non, si non debet sibi aliquam servitutem: quia regula est, quod licet in suo ædificare, dummodo non mittat in alienum, *ut l. quemadmodum §. si prætellum ad leg. Aquil. & l. si vitem §. quid ad januam quod vi aut clam.* Debet ergo ille, qui habet altius stillicidium, divertere aquam per unum canale, vel aliter, quatenus se protendit stillicidium vicini, quod est inferius: ita quod illa aqua non cadet supra stillicidium suum, sed supra solum publicum: quod not. quia istum casum habui de facto Veronæ.

6 Quæro * quinto: an usufructuarius a ædium possit altius tollere, & dicas quod non: licet non obscuret lumina domus: est ratio: quia per hoc tectum magis turbatur quia ventus magis percutit, *ut est text. cum gl. in l. equissimum 13. §. item Nerva, cum, cui. de usufruct.*

7 Quæro * sexto, est una domus habens plura solaria diversarum personarum, an si tectum est fractum, ita quod quando pluit, descendit aqua ad solarium inferius, possit cogere dominum superiorem ad ipsum reficiendum sumptibus suis, scilicet superioris. Dicas quod sic, *ut probatur in l. eum debere columnam de serv. urb. prad. junta l. & si forte §. etiam si servitus vend.* & ad hoc vide omnia quæ dixi supra in servit. stillicidii non avertendi, & in servitute oneris ferendi, *ver. hujus autem ser. & vers. sed.*

Quæro * septimo, an liceat domino tecti legare tectum sive tegulas, puta cuppos sive plumbum: sive tigna alteri. Et dices quod non; quia hæc legari prohibitum est per Senatusconsultum, quod alias præstari non potest, quam ut ædibus detrahatur vel subducatur, *ut est text. in l. cætera §. hoc senatus supra de lega 1.* de quo dic ut ibi. 8

Quæro * octavo, & ultimo, quidam est debitor meus, feci ipsum pignorari, puta in executione sententiæ, *juxta not. in l. à divo Pio. §. in vendizione de re jud. cum sequentis.* an potuerunt pro pignore capi tegulæ domus, ut sunt plumbum, vel cuppi, vel tigna: dic quod non, *ut est casus in d. §. senatus.* & ratio est, ne urbs deformetur ruinis, *ut l. final. ne quid in loco publico & not. per Ang. Dd. in d. §. senatus.* Cætera circa istam materiam vide quæ plene scripsit ut supra in servitute stillicidii avertendi, & in servitute sequenti, & adde quæ dicam in sequen. servi. &c. 9

ADDITIO.

a *Usufructuarius.* Differt usufructus ab emphyteuta; quia iste habet utile dominum, ille solum jus utendi. Item differt ab usuario, nam is cui nudus usus fundi datur, nihil habet ulterius in eo, nisi ut oleribus, pomis fœno, & hujusmodi utatur, ad usum quotidianum, & in eo moretur, sed nulli alii jus quod habet, an vendere, aut locare, aut gratis concedere potest, sed usufructus. fic, *sic Instit. de usu & ha. §. 1.* Multo magis differt ab usu non juris, sed facti, quo fratres nimotes utuntur, in quo usuarius nullum

jus habet, sed tantum factum pro necessitate vitæ, *de ver. sign. c. exiit qui seminat. lib. 6.* propterea additur verbum fructus, & adde Corn. *in 1. volum. cons. 154. & in 2. volum. cons. 8. & cons. 187. & in 3. volum. cons. 195. & in 4. cons. 249. & Alexand. in 5. volum. consil. 88.*

CAPUT XLII.

De ostio seu porta.

1 *Ostium de novo versus fundum vel domum vicini in suo pariete proprio, an quispiam vicino invito facere possit.*

2 *Stillicidium supra solum vel aream vicini, verbi causa, per tres pedes si quis habeat, an tunc in muro proprio ostium facere possit causa veniendi ad ipsum solum, sive aream.*

3 *Domum suam per directum versus viam publicam si quispiam habeat cum stillicidio protendente, verbi gratia, per tres pedes supra solum publicum: & vicinus habeat aliam domum per indirectum à latere, & velit facere ostium in muro suo proprio, causa exeundi de domo sua per solum publicum, quod est sub vicini stillicidio, nunquid possit.*

4 *Stillicidii domino non est licitum claudere locum inferiorem sub stillicidio, neque ipsum tanquam proprium occupare.*

5 *Domum unam si aliqui habeant, quam diviserunt, & uni contingat in divisione una pars cum curia, alii alia pars domus, qua pariete dividitur, an si prius erat ostium in dicto pariete & divisionis tempore nihil de ostio dictum fuit, vel sit dictum, quod clausum sit, an possit alter cogi quod pariete sive muro claudat.*

6 *Vicinus si vicinum turbaverit in veniendo ex aliquo ostio ad suam curiam, an possit cogi ad cavendum de amplius non veniendo.*

7 *Area alicujus Domini an possit claudere aream vicini ex parte sua versus curiam, janua tabulas affigendo, ita quod area domini in aream suam exire non possit.*

8 *Usufructuarius in alicujus domus, an possit domus alterius aditum anteriorem vel posteriorem claudere.*

9 *Ostii janua an possit alicui legari, vel in executione sententiæ pro pignore capi.*

10 *Civitatem aliunde quam per portas sub pœna capitis egredi non licet.*

11 *Vestibulum quid proprie sit.*

QUidam aperto pariete domus suæ quatenus stillicidii rigor & tignorum protectum competebat, januam in publico aperuit, nunquid possit? dicas quod sic, *ut est text. in l. fin. §. Lucius, de servitutib. urb. prad.* & dicit ibi glo. quod ita faciunt omnes Veronenses: qui aperiunt portas versus viam publicam, & verum dicit, quod olim ita faciebant, sed hodie aperiunt intra domum, ultra vero stillicidii rigorem & tignorum protectum non licebat januam in publico aperire? *ut probatur in d. l. Lucius*, à contrario sensu nisi esset consuetudo in contrarium, sicut esse solebat in civitate Veronensi, *per ea quæ dixi in præcedenti rubr. in 1. quæst.* & idem juris esse dico, quando quis haberet stillicidium domus suæ supra domum vel aream

aream vicini: quia, quatenus rigor stillicidii, & tignorum protectus extenderetur, & non ultra, potest januam suam in solo vicini aperire: *per dictum § Lucius, quod est not.* Circa quæ adde quæ dixi supra de servitute stillicidii avertendi, *in 8. quæst.*

2 Sed dubium est, * an quis possit in suo pariete proprio facere ostium de novo versus fundum vel domum vicini invito vicino, *& Flor. in l. fin. §. Lucius, de serv. urb. pred.* per illum text. dicit, quod licitum est, dummodo non protendatur ultra ista stillicidia, Petrus autem de Papia *in sua practica, in ultimo libro suo, in gl. antepenult. in fin.* dicit, quod in proprio pariete quis potest facere ostium de novo, invito vicino, si jus vicini non læditur, *per not. in d. Paragrapho Lucius*, de hoc concludendum est, *ut dixi supra de pariete seu muro, ver. sed nunquid vicinus poterit in muro suo facere ostium, ubi omnino vide.*

2 Ubi adde, * quod licet quis habeat stillicidium supra solum vel aream vicini, puta per tres pedes, *juxta l. servitutes quæ in superficie, § stillicidium, de servit. urb. pred.* nec est necesse quod habens stillicidium pro eo intret fundum vicini, quia aqua omnino descendit & discurrit sine damno suo: an tunc potest facere ostium in muro proprio causa veniendi ad dictum solum sive aream, puta quia ex eo aperto vult ire forte ad viam publicam? Et teneo quod non, quia licet illud solum sive area sit vicini, quatenus protendit rigor stillicidii recipiendi: *ut d. §. stillicidium, & habetur in l. fin. in princ. de serv. urb. prad.* tamen non debetur servitus aditus seu itineris, quæ est diversa à servitute stillicidii ut patet per ea quæ dixi *supra de servitute itin. seu aditus.* Et propterea illud quod dixi supra de pariete sive muro, in vers. sed nunquid vicinus, qui habens stillicidium supra solum vicini, si solum inferius debet tantum servitutem stillicidii recipiendi, potest facere portam in muro proprio, causa veniendi ad istud solum pro suo stillicidio tantum, intellige quando potest esse aliqua necessitas, exemplum: quando sunt domus contiguæ, & in medio earum cadunt stillicidia, vel si à parte mea est domus cum stillicidio, & à parte vicini est murus distans forte per unum pedem vel duos: *juxta l. fin. finium regund.* nam tunc inter duos dictos parietes potest aqua marcescere & destruere fundamenta parietis. Nam hoc casu vel simili posset quilibet dominorum facere portam in muro suo causa veniendi ad illum ingressum, qui est inter utrumque vicini, & ita alias vidi judicari. Sed si cadat, istud est dubium: puta quia à parte mea stillicidium, à parte vicini est solum tantum, sive area domus sit, tunc non possum facere ostium sive portam causa veniendi ad solum seu aream vicini, & quatenus protendit rigor stillicidiorum meorum, per prædicta, ne etiam detur mihi occasio seu facultas eundi per fundum vicini, quod non est permissum, *ut habetur in d. l. divus, de ser. rust. prad.* nam per agrum alienum transire fas est, jus non est & fas divina lex est, jus vero est humanum, *ut est text. dist. 1. omnes leges.*

Alia est quæstio * de solo publico hujusmodi. Quidam habet domum 3
suam per directum versus viam publicam cum stillicidio protendente, puta per tres pedes supra solum publicum: vicinus habet aliam domum per indirectum à latere: vult facere ostium in muro suo proprio causa exeundi de domo sua per solum publicum,

quod est sub stillicidio vicini sui, nunquid possit? Et breviter dico, quod sic: Nam licet vicinus habeat stillicidium super illa parte soli publici: tamen illud solum inferius propter hoc non desinit esse publicum, quin possit per ipsum & quemcunque alium transire: *per l. viam publicam, de via publ. cum ibi no. conjuncta, l. ædiles, in fi.* quæ est lex Græca, *ead. tit.* Nam de jure communi non dicitur esse licitum facere ædificia supra solum publicum, *argument. l. fin. in princ. de serv. & §. 2. in tralt. ne quid in loc. public.* Sed de consuetudine servatur contrarium, quia quilibet porrigit stillicidia sua pro voluntate supra solum publicum: *sicut dicit etiam gloss. de porticibus, in rub. C. quæ sit long. consue.* & per istam consuetudinem non fit, quod locus inferior sub stillicidio efficiatur illius, cujus est stillicidium: & ideo licitum est unicuique transire per dicta loca publica, quæ sunt sub stillicidiis, & ita videmus per omnes observari.

4 Ex * hoc etiam sequitur aliud, quod non est licitum domino stillicidii claudere locum inferiorem sub stillicidio, neque ipsum occupare tanquam proprium, & ita alias in quæstione facti obtinuit in civitate Veronæ, quod est not.

5 Sed circa prædicta dubitari potest: * quidam habebant unam domum quam diviserunt: uni contingit in divisione una pars cum curia: alii alia pars domus quæ dividitur pariete: dixi supra, quod in pariete illo non potest fieri ostium, quid si prius erat ostium in dicto pariete tempore divisionis, & nihil de ostio dictum fuit, vel est dictum quod ster clausum: an possit cogi, quod claudat pariete sive muro? Et videtur quod sic, ut tollatur domino ostii facultas veniendi ad aream vicini: *per not. in l. divus, de serv. rust. prad. & per ea quæ dixi supra ubi ver. sed si.* Adde in contrarium, quod non possit cogi ad claudendum: quia nemo in suo laborare cogitur: *ut l. 1. in fin. de aqu. plu. arc. & ibi not.*

Sed si turbaverit * vicinum in ve- 6
niendo ex dicto ostio ad dictam curiam: videtur quod possit cogi ad cavendum de non veniendo amplius, *per l. harum, & l. egi si ser. ven.* In hoc puto sic esse considerandum. Aut est actum expresse tempore divisionis, quid sit faciendum de dicto ostio, & illud est servandum, *l. juris gentium, §. prator ait, ff. de pact.* Aut nihil est actum: & tunc aut nihil novi facit, neque turbavit vicinum: & hoc casu non tenetur ad aliud: quia divisio censetur esse facta, ut nihil novi fiat. Nemo enim in suo laborare cogitur regulariter, etiamsi debeat servitutem: *ut probatur in d. l. 1. §. fin. ff. de aqua plu. arcend. & ibi hoc not. & habetur, in l. quoties, la 2. de servit.* nisi in servitute oneris ferendi, *ut l. cum debeo columnam, de servit. urban. prædiorum & dixi plene de servitute oneris ferendi.* Aut aliquid novi facit: puta quia apetiendo januam turbavit vicinum in ejus curia: & tunc aut debetur servitus, quia promisit non aperire ostium & semper tenere ipsum clausum? & caveri cogitur de amplius non impediendo, seu turbando, vel de non apetiendo illud ostium: *per not. in d. l. harum, & l. egi. si ser. vendit. & per not. per Bart. & Dd. in l. si prius de novi oper. nunc.* Aut nulla servitus est promissa vel debita: & tunc etiam hoc casu post turbationem cogitur cavere, sicut in interdicto, uti possidetis, *ut probatur in lege unica, Cod. uti possidetis, & est text. cum gloss. in l. 1. §. hoc interdicto, in l. quæsitum, ff. de viner.*

atque priva. & not. Bart. in l. 1. §. interdictum autem hoc ff. uti poss. & Salic. in d. l. 1. in 5. quæst. C. uti possid.

7 Nunquid autem dominus areæ possit claudere * aream vicini ex parte sua versus curiam, affigendo tabulas januæ, ita quod dominus areæ non possit exire in aream suam. Et dico quod non, imò si affixerit poterit dominus januæ propria autoritate removere. *ut est text. in l. si vitem, §. qui ad januam, quod vi aut clam. & probatur in l. quemad. §. si protectum, ad l. Aq.*

8 Sed nunquid * usufructuarius eidem possit aditum anteriorem, vel posteriorem claudere? Et dicas quod non. *text. est in l. æquissimum, §. sed si ædium, de usufruct. ibi, vel aditus posticasve vertere.* & ita tenet ibi Flor. qui dicit per illum text. quod usufructuarius vel inquilinus aditum posteriorem non potest immutare, nec loca aperta claudere: propter refugium tempore necessitatum necessarium, ut aperiantur propter conservationem personæ & rerum: Et ex hoc not. quod usufructuarius vel inquilinus non potest in domo usufructuaria, vel conducta facere ostium in porticu, si non est. Nam vulgò dici solet, quod hujusmodi ostium domum destruit, vel si est, ipsum claudere non potest, quia præsumitur esse utile domui, ex quo factum est.

9 Item * nunquid janua ostij possit alicui legari, vel capi pro pignore, vel in executione sententiæ? Et dicas quod non, *textus est in l. cætera, § hoc senatus, el. 2. de leg. 1. & ibi not.* facit ad hoc quod dixi in rubrica præcedenti *in 7. quæst.*

10 Item notandum, * quod non licet egredi civitatem aliunde quam per portas sub pœna capitis, *text. est in l. fin. Digestis de rerum divis.* de quo dicendum est, ut ibi, quia non est materia nostra.

Ultimo adde prædictis, * quod aliquando ante ostium est vestibulum, quod est locus quidam ante ostia utriusque domus, per quod habetur aditus, & tecto coopertum est, ut vestimento, sicut homo vestimento tegitur: *ut est textus cum gloss. in l. arbor. §. de vestibulo, communi dividun.* & ibi de hoc not. & habetur per Bart. *in l. damni, §. cum paristis, de damno infect.*

ADDITIO.

2 *Consuetud.* Quot actus requiruntur, ut quis dicatur habere aliquid in consuetudinem? Respond quod in civilibus requiritur quod sint tot actus, quot faciunt præscriptionem: nam tres actus, aut quatuor non faciunt consuetudinem, nisi sit legitime præscripta: *ut not. gloss. in d. c. cum Ecclesia de causa possess. & proprie.* Verum est quod duo vel tres actus tuentur aliquem in possessione quousque sit dubium, *17 quæst. 2. servitutum.* In criminalibus vero introducitur per binum actum, *ff. de inoff. testa. l. nam & hic, ff. ad Syl. l. si quis §. quod sub eodem tecto, vide etiam Corn. 1. vol. cons. 89. & in 2. volum. cons. 90. in 3. vol. col. 179.*

CAPUT XLIII.

De aditu, seu itinere.

1 *Promiserit si mihi quispiam, ut per aream suam in domum meam, vel ex domo mea per aream suam, ire possim, nec de plano aditus*

aditus sit, quoniam area sua, domo mea altior est, an scalas, vel gradus, aut clivos, in meo, vel in suo facere debeam.

2 SI quis * mihi promisit, ut per aream suam in domum meam, vel ex domo mea per aream suam ire, agere possim, nec de plano aditus sit, quia area sua est altior domo mea, an scalas, vel gradus, aut clivos facere debeam in meo, vel suo? Et videtur quod in meo: quia solum est facta promissio, quod possim i. e. vel agere per fundum suum: non autem quod in suo possim aliquid facere. Et pro hoc videtur text. *in l. super ver. in princ. de aqua plu. arc.* Tamen contrarium est dicendum, videlicet quod scalas sive gradus, aut clivos prope januam meam in solo vicini jure facere possim, dummodo ne quid ultra quam necessarium esset, causa itineris demoliatur, *text. est singul. in l. servitutes quæ in superficie, §. si domus de servit. urb. prad.* & est ratio, quia si iter debetur, quia promissum est, vel legatum in ea parte, qua nisi opere facto iri non posset, licet fodiendo, & subit ahendo iter facere, *leg. si iter. ff. de servit. itr. generali. & probatur in l. refectionis, cum ibi not. commun. prad.* Et quia ista materia itineris, seu aditus est servitus urbana, & de ea satis dictum est supra in servitute itineris, seu aditus: & est etiam rustica, reliquis reservo in seq. libro, *in rubr. de servitute itineris*, ubi plura dicemus. & adde quæ dixi in præced. *rub. in ver. sed numquid adi us, & not.* per Bart. & Bal. *in l. quod conclave. in fin. de dam. infect & quod not. in c. unico, de consecr. Ecclesiæ, vel Altar. lib. 6.*

CAPUT XLIV.

De clausiro, seu conclavi.

1 *Claustrum unde dicatur.*
2 *Conclave in neutro genere, vel conclavis in fœminino, quid sit.*
3 *Porticus quid propriè dicatur.*
4 *Homini privato an super locis publicis versus vias publicas ædificare licitum sit: sicut communiter reperiuntur Paduæ, & Bononiæ.*
5 *Domus appellatione an porticus contineatur.*
6 *Statutum si puniat committentem maleficium in domo, vel inventum extra domum, an porticus etiam comprehendatur.*
7 *Duas domos si habeam habentes claustrum, vel porticum communem in illarum aditu medio: & eam simpliciter vendam, & aliam retinetam: cujus erit ipsum claustrum.*
8 *Porticum, vel claustrum cooperientem solum suum si quis habeat, & in alieno requiescat, an dominum ejus suum sit*
9 *Porticum, vel claustrum cum columnis si quispiam facere velit, an possit superare columnas, quo usque Ecclesiæ fuerunt.*

SCiendum est in primis, quid sit claustrum, & conclave, & porticus. 1

Claustrum * dicitur quasi claudens, sive clam stans, id est, privans habitantes in eo, ne passim vagari liceat: ita not. Archid. *in cap. 1. §. verum, in vers. more, de stat. re. in 6.* & est locus religiosus: *ut in cap. religiosus, de consuet.* & idem not. ipse Archid. 7. *quæst.*

quæst. 1. cap. sin in fin. vers. claustra. ubi etiam dicit quod hoc dictum à quodam animali, cujus nomen est Castor: quia cum sentit venatores, se ipsum castrat. Claustra etiam dicuntur instrumenta quæ claudunt domum vel aliquam ejus partem, ut ostia, & portæ quæ non adhærent, sed nocte portantur ad claudendum: *ut est text. cum gloss. in l. fundi, in princ. super ver. claustra de act. empt.*

2 Conclave * in neutro genere: vel conclavis in fœminino, dicitur cella, vel camera secreta, vel clave alterius domus clausa, vel quæ subimultis clavibus continetur, vel ad quã per multas claves venitur. Alibi dicitur cõclave curia, seu porticus inter duas domos *ut de dam. in fell. l. quod conclave. & habetur in cap. ubi periculum, §. in fed. de cle. lib. 6.* Alibi sumitur pro dormitorio 12. *quæst. 1. omnes, & ibi hoc not.* Archi. vel secundum Bart. *in d. l. quod conclave, in princip.* conclave dicitur domus discoopertæ inter duas domos in quodam solario supra terram: ut accipitur hic. Item potest dici camera bene formata cum clavi: *ut leg. 1. §. de inspiciendo. de ventr. inspic.* & ita etiam potest capi *d. leg. quod conclave.* & ita etiam not. *in l. foramen. de ser. urb. prad.*

3 Porticus * vero dicitur locus cooperius de super, discoopertus ante. & hoc modo accipitur *in d. l. quod conclave & in l cætera §. hoc senat. de leg. 1.* secundum Bart. *in d. l. quod conclave.* qui etiam dicit quod mœnniana, quæ vulgari proferetur dicuntur, possunt dici porticus & hoc modo accipitur secundum gloss. *in d. l. quod conclave.*

4 Circa porticum primo quæro, an sit licitum homini privato ædificare super locis publicis, versus vias publicas, sicut communiter reperiuntur Paduæ, & Bononiæ. Et de jure dico, quod non: quia in loco publico non est licitum privato ædificare *l. 1. & 2. & per totum ne quid in loco publico cum simili.* Sed de consuetudine servatur contrarium, quæ prævalet in locis ubi est. *ut gloss. not. in rubric. quæ sit longa consuet. in fi. & pro hoc l. an in totum. C. de ædific. privat.* & in hoc modus consuetudinis est servandus, *ut not. gloss. in l. an in totum, & in l. qui luminibus, de serv. urb. prad.*

5 Secundo * quæro, nunquid appellatione domus contineatur porticus: & videtur quod sic, *per l. cæterum, §. hoc senatus, de legat. 1.* ubi ædes & porticus æquiparantur. Et sic facit ut statutum puniens existentes extra domum de nocte sine lumine non intelligatur punire existentes in porticu, secundum Bald. ibi. ad idem videtur esse text. *in l. si quando, la secunda de operibus publ.* Sed certe contrarium videtur facere textus *in l. inter cætera. §. hoc senatus de legat. 1.* ubi ædes & porticus ponuntur tanquam diversa. Item quia domus consistit ex tecto, solo, & parietibus, *ut l. cum qui ædes, de ædificat.* sed porticus non est hujusmodi: *ut supra dixi, ergo, &c.* In hoc puto sic esse distinguendum: Aut porticus est conjuncta domui, & ei affixa, & tunc appellatione domus continetur: *per allegatam l. si quando, & per not. in c. 1. de consecrat. Ecclesia vel altar. in fe. to.* Aut non est conjuncta vel affixa domui: & tunc secus, per prædicta.

Et ex hoc * infero ad decisionem 6
statuti puniendis committentem ma- a
leficium a in domo vel inventum extra domum, an comprehendatur porticus: quia aut est extra domum, & non conjuncta vel affixa domui, & nullo modo comprehenditur: aut est conjuncta vel affixa domui, & tunc aute

staturum loquitur per dictionem, *In puta*, quia dicit, qui delinquit in domo: & tunc non comprehenditur porticus: quia dictio, *in*, significat in loco, & requirit tactum loci, *ut l.* 1. §. *in flumine*, *de fluminibus* & probatur *l. is qui* §. 1. *conjuncta l.* 2. §. *primo de religiosis*. Nam aliud est porticus propriè, dato quod sit conjuncta domui, aliud est ipsa domus, intelligendo de porticu inferiori, ideſt, discooperto ante; secus in superiori parte supra porticum, in qua habitatur; quia alia dicitur propriè domus, & pro hoc facit, *l. sitidam*, *de servit. urb. prad.* & quod ibi notat Bald. & Flor. per illum textum, qui dicunt, quod non est idem juris, ut de scalis & de muro; unde scalæ quæ sunt foris extra ostiū, non continentur appellatione domus, & sic maleficium, quod fit in scalis exterioribus, non videtur esse factum in domo; Aut staturum loquitur per dictionem, *Ad*, puta si quis fecerit insultum ad domum, tunc comprehenditur etiam faciens sub porticu; quia dicitur esse ad domum, id est, juxta domum, *per not per gloss. & Dd. in l. quidam Iberus*, *de serv. urb. prad. & ibi not. Flor.* de ista quæstione, vide plene per Albericum de Rosa, *in l. præsenti*, *circa principium*, *de his qui ad eccles. confug. & in dict. l. cetera*, §. *hoc senatus*, *de leg.* 1. *& ibi per omnes Dd.*

7 Tertiò quæro, * habeo duas domos habentes clausſtrum vel porticum communem in medio illarum ædium; unam simpliciter vendo, & aliam retineo, cujus erit clausſtrum vel porticus? Dic quod debet dividi, & medietas à latere emptoris erit sua, alia medietas à latere meo erit mea, ita not. dicit Bart. *in d. l. quod conclave. per illum text. cum gloss. fin. qua incipit, per hoc apparet.* facit pro hoc quod not. Bald. *in c.* 1. §. *si quis de manso. in* 5. *col. versic. quod si quadam platea est in medio*, *in tit. de controvers. invest in usib feudor.* Sed Angel. *in l. quod conclave.* dicit hoc procedere, quando in utraque domo esset ostium, per quod deveniretur in dictum clausſtrum, & exiret, sed si in una domorum tantum esset ostium, per quod intratur, & exitur in clausſtrum seu porticum; tunc clausſtrum seu porticus erit illius tantum cujus est domus ostium habens, quod tene menti.

Quarto quæro, quis habet porticum vel clausſtrum cooperiens solum suum, & requiescit in alieno, an dominium *b* ejus sit suum? Dic breviter, quod si ista duo concurrunt, scilicet quod cooperiat solum suum, & requiescat in alieno jure servitutis, tunc clausſtrum sive porticus dicitur suum: *ut d. l. quod conclave.* secundum Bart. Angel. & Doct. ibi, alias si ista duo non concurrant, esset illius in cujus solo requiescit, *l. quemadm.* §. *fin. ad leg. Aquil.* secundum Doct. *in d. l. quod conclave. quod est not.* 8 b

Quinto & ultimo quæro, * quis vult facere porticum seu clausſtrum cum columnis, an possit imponere columnas, quæ fuerunt unius ecclesiæ Et dicas breviter, quod si est porticus seu clausſtrum privati hominis, seu laici, & non potest *text. est cum gl. in c. signa*, *in fin. de consecrat. dist.* 1. *& habetur in c. cum adhæc*, *de relig.* Sed si esset porticus seu clausſtrum alterius ecclesiæ vel monasterii, sic: *ut est text. in d c. signa*, *& in c. seq. & ibi per Archid. & habetur per Dd. in d. c. ad hæc. per Alber. de Ros. in auth. multo magis de sacros. eccles.* 9

ADDITIO.

a *Maleficium.* Maleficium dicitur quodcunque crimen, ut furtum, rapina, & hujusmodi: *ut instit. de oblig. quæ ex delict. nas.* Est etiam quasi maleficium nocumentum quod fit proximo præter propositum: *ut instit. de oblig. que ex quasi delict. nas. per totum.*

b *Dominium.* Dominium est jus habendi, possidendi, fruendi, & utendi; ac disponendi de aliqua re pro libito voluntatis vel secundum aliquem determinatum modum à quadam superioritate vel autoritate diffinitum. *& vide Alex. in* 3 *parte summa. & Corn.* 1. *vol. cons.* 98 *& Alex. de Imo* 3. *vol. cons.* 78. *in* 2. *col.* §. *sensio tamen.*

CAPUT XLV.

De Penu.

1 *Penum subterraneam si quispiam habeat quod à patre superiori in solo publico lumen recipere velit nunquid possit.*

2 *Penum subterraneam si quispiam facere velit, & fodere subtus solum publicum, vel domum vicini nunquid possit.*

3 *Penum subterraneam si velim facere quatenus se protendit solum meum, usque ad finem soli vicini, nunquid possim.*

1 QUidam * habet penum subterraneam, vult recipere lumen à parte superiori in solo publico, nunquid possit? & videtur quod non: quia in alieno quis non potest facere fenestram, *l. quemadm.* §. *si protectum*, *ad leg. Aquil.* Item quia non potest in re communi facere invito socio, *l. quidam Iberus*, *& ibi not. Dd. serv. urb. prad.* & dicam infra de fenestris & balcono. Item quia in solo publico non est licitum ædificare: *l.* 1. *&* 2. *ne quid in loco publico.* & istud teneo de jure: sed de consuetudine vidi servari contrarium: quia quilibet pro libito voluntatis recipit lumen penetis ex solo publico; quæ consuetudo servanda est, *l. an in totum. C. de ædif. priva.* & pro hoc *gloss. not. in rub. Cod. que sit long. consuet. in fin.* quæ loquitur de porticibus, *ut dixi in rubr. præced. & in rubr. de ostiis*, *vas. alia est. q.* Credo tamen, quod per judicem cogi possit ad faciendum ferratum desuper, vel aliam cooperturam de ligno propter transeuntes, *arg. l qui servos. ad l. Aq.* & ita observatur in civitate Veronæ.

Quid si * unus vult facere penum subterraneam, & fodere subtus solum publicum vel domum vicini, nunquid possit? & dicas quod non quia licet solum unius debet esse liberum usque ad cœlum, *l. fin. in pr. de serv. ff & l. si vitem*, §. *pen. quod vi aut clam. & altius. Item pro hoc l vend.* §. *si constat. commun. prad. & l. divortio* §. *si vir in fundo solut. matrim.* Item quia non habet jus ad thesaurum *a* inveniendum in solo alieno, *l. nunc. C. de thesaur. lib.* 11. Item quia speciale est in venis cotariis & marmoreis, *ut l cuniculis*, *& ibi glo. C. de metal. lib.* 10. *conjuncta l.* 1. *& l. quosdam eodem tit.* quæ dicit, quod propter publicam utilitatem licitum est marmora & simil. sub fundo alieno fodere, dummodo dominus non patiatur damnum, *de quo vide omnino quæ not. in l. inter publica*, *in* 9. *colum. de verb. sign. in* §. *publica.* ergo in aliis secus est jus commune, id est jus singulare, *& l. quod vero ff. de leg.* 2

Sed quid * si volo facere penum subterraneam, quatenus se protendit 3

solum meum usque ad finem soli vicini, nunquid possim? Et videtur quod non: quia qui foveam facit juxta fundum vicini, debet tantum relinquere, quantum est profunditas foveæ, *text. est in l. final. ff. fin. regun.* & maxime hoc videtur procedere, ubi in medio esset fundus communis, vel vicini propter ejus periculum, vidi tamen observari contrarium: quia quilibet facit penum in suo, quatenus durat solum suum, dummodo vicinus damnum non patiatur, *pro hoc l. fluminum. §. fin. de dam. infect.* & forte illa *l. fin.* volait loqui de simili fovea, quæ habet nomen speciale, sicut est penus: sed de illa tantum fovea, quæ stat in suo tantum simplici nomine, & propterea non habet locum etiam in puteo, qui habet foveam profundam: quia perdit nomen foveæ, & assumit nomen putei: *pro hoc videtur text. in d. l. fluminum. §. penu.* & ita communiter observari vidi: de hoc dicam etiam aliquid infra de puteo, & de fovea.

ADDITIO.

a *Ad thesaurum.* Verum inveniens thesaurum tenetur restituere? Resp. quod si in solo suo invenit, suum erit: si vero in alieno solo, & à casu mediatas erit sua, & alia medietas erit domini soli: si vero data opera, totum erit domini fundi. *Inst. de rer. divis. §. thesauros, & C. de thesaur. l. unica.* nec est verum quod dicit *glass. in c. si quid 14. quæst. 5.* quod inventus in loco sacro, vel religioso sit inventoris, sed erit secundum distinctionem prædictam: *ut expresse patet in d. Paragrapho thesauros.*

CAPUT XLVI.

De curia, sive curte.

1 *Planities terræ quid dicatur.*

2 *Domum si quisquam habeat cum tribus, vel quatuor clusis, & in eorum medio una curia, sive curtis existat, in qua forte est unus puteus, & in quolibet dictorum clusorum est unum ostium, & ipse vendat, seu leget unum ex dictis clusis, sive curiam: an legatarius, sive emptor dicto ostio uti possit, ex quo ad dictam curiam veniat.*

3 *Domum inter feudatariam, & domum domini si una curia sit: seu plateola quomodo dividatur.*

4 *Aqua cadens in curte mea naturaliter, & per se si ad curiam tuam discurrat, an tibi in curte tua aliquid facere licitum sit, ut aquæ discursus impediatur, & in curte mea remanetur.*

CUria dicitur * planities terræ, & de ista hic loquimur: aliis modis assumitur curia, *ut not. Arch. 11. qu. 1. si quis clericus.* 1

Si quis * habet domum cum tribus, vel quatuor clusis, & in medio eorum sit una curia, sive curtis, in qua forte est unus puteus, & in quolibet dictorum clusorum est unum ostium, & vendidit, sive legavit unum ex dictis clusis, sive curiam, an legatarius, sive emptor possit uti dicto ostio, ex quo veniat ad dictam curiam, & sic an possit exire per dictum ostium ad curiam prædictam causa veniendi ex dicto curia, puta in viam publicam, vel causa hauriendi aquam ex puteo, qui est in dicta curia, vel alia de causa? Et 2

Et dico breviter, quod non: quia in emptione vel legato via vel iter non venit, nisi fuerit expressum, *l. in vend. de contrah. empt.* Et idem si essent plures fratres, vel consanguinei, qui dividerent unam domum, quæ haberet plures partes: & in medio earum esset curtis, quæ uni in divisione contingeret, aliis pars dictæ domus cum curia, vel aliæ duæ partes sine curia: hi qui habuerunt partem domus cum curia, non potuerunt per partes suas venire in d. curiam aliqua de causa: & ideo cogi poterunt, ut claudant ostia, sive portas quæ sunt in dictis clusis versus dictam curiam, & pro prædictis omnibus vide text. & quod ibi not. Bald. & Flor. *in l. si fundum, §. quicunque. de serv. urb. prad.* quod not. quia quotidianum, & bis habui de facto. Adde prædictis, quæ dixi sup. de servitute itineris, seu aditus, & supra de pariete, sive muro. versi. sed nunquid vicinus potest in muro suo facere ostium & supra de ostio, sive porta, versi. sed dubium est si quis potest.

3 Quid * si inter domum feudatariam, & domum domini est una curia, seu plateola? Dic quod per chordulam dividi debet versus domum domini, & illa dimidia erit sua: alia dimidia versus domum vasalli, erit vasalli: sicut fit inter duos proprietarios: *ut not. Bart. in l. quod conclave. de damno infect.* & dixi supra de clausto, sive porticu. *in 3. quæst.* & ita notat Bald. *in c. 1 §. si quis de manso. in tit. de controver. investit. in usib. feud.* qui dicit hoc procedere, si patitur divisionem. Curia aliquando enim est ita modica, quod dividi non potest, & tunc de ea idem est dicendum quod de vestibulo, *l. si ut certus. §. fin. commod. & l. arbor. §. de vestibulo. communi dividun.* de quo vestibulo dixi supra de ostio, sive porta, in fine.

Sed * quid si aqua cadens in curte mea naturaliter, & per se discurrit ad curiam tuam, an sit tibi licitum in curte tua aliquid facere, propter quod discursus aquæ impediatur, & remaneat in curte mea? Et dicas quod sic. *arg. l. 1. §. sunt qui putant, ne quid in loc. publ.* & ita Paul. de Castr. *in l. quoties la 1. de serv.* & dixi vobis supra, *in quarta divisione servitutis, versic. & primo videamus. ibi* & hoc sequitur, & adde text. *in l. 2. §. si quis in suo.* & ibi Bart. *ne quid in loco publico,* quod tene menti. 4

CAPUT XLVII.

De puteo, cisterna, & lavella.

1 *Domum inter feudatarij, & domum domini si unus puteus tantum existat, cujus aqua non sufficit utrique, quis præferatur.*

2 *Puteus communis si inter duos vicinos sit, an dividi possit, & quo judicio.*

3 *Vicini civitatis, vel loci an ad locum communem, ut puta furnum, contribuere teneantur.*

4 *Communitas, seu vicinia si habeat unum puteum, vel furnum, vel porticum communem, qui purgatione, vel refectione egeat, & quidam ex vicinis collella expansam evitare volens, usui, vel commodo illius renunciare velit, an possit.*

5 *Puteum si in domo mea aperiam, quo aperto venæ tui putei præcisæ sint, an tenear.*

6 *Interdictum de fonte an illi competat, qui uti prohibetur puteo vivam aquam non habente.*

7 *Puteum, vel cisternam, aut lavellum prope vicini fundum fodere an licitum sit nullo spatio interposito.*

8 *Cisternam si quis aperuerit, vel foderit, & eam non cooperuerit, ceciderintque boves, vel asinus in eam, an talis teneatur.*

9 *Cisternas habens, si cisternas legaverit, an debeatur aqua in ea regione, in qua aqua venalis est, ut in regione Africæ, & Ægypti.*

10 *Cisternas habentem ad servitus vel obligatio personalis sequatur.*

1 INter domum * Feudatarij, & domum domini est unus puteus tantum, cujus aqua non sufficit utrique, quis præferatur? Et videtur quod Dominus, tanquam habens majorem partem: habet enim domum alteram pleno jure & in altera feudatarius nudam proprietatem, *arg. l. Lucinus, circa princ. Cod. de dona.* & ita dicit not. Baldus, *c. 1. si quis de manso. versic. quæro quid si inter dominum, de controv. investit. in usib. feud.*

2 Sed * quid si inter duos vicinos est puteus communis, an possit dividi, & quo judicio? Dic quod potest judicio communi divid. si totum ejus sit commune ipsorum vel vicinitæ ipsorum adjudicaretur, *ut est text. in l. 4. §. communi divid.* ibi Flor. qui dicit, secus esse si ipsi haberent solum jus hauriendi aquam: quia forte solum in quo est puteus, sit publicum, vel aliorum.

3 Sed quæro * nunquid vicini civitatis, vel loci teneantur contribuere ad locum communem, ut fumum? Et videtur quod sic, *per text. cum gloss. in l 1. ad leg. Rhod. de jact.* & ibi hoc tenuit Ubert. de Bobio, & Albet. de Ros. & pro hoc *l. ad reparationem, C. de aquæduct. lib. 11. & l. and. portus C. de operib. publ. & l. ad instructionem. C. de sacrosanct. Eccles.* & istud verissimum, ut patebit quæ statim dicam in seq. q.

Sed pone, * quædam communitas seu vicinia habet unum puteum, vel furnum, vel porticum communem, qui eget refectione, vel purgatione: quidam ex vicinis volens evitare collectionem sive expensam collectæ, dicit quod vult renunciare usui vel commodo illius rei: quæritur an possit? Ista q. formatur per Spec. *in tit. de constit. §. 1. versicul. item pone, quadam vicinia,* ubi plene, & idem quasi de verbo ad verbum scribit Albert. de Ros. *in suo tractat. statutorum, in prima parte, c. 35.* & ponitur etiam per Flor. *in l. cum fructuarius, de usufruct.* & vide quod ponit Dyn. *in l. imperator. §. centum. de lege 2.* & Jacob de Are. *in l. prætor. §. hoc edicto de damno infect.* in qua q. videtur quod renunciare non possit, & expensam evitare, *per d. l. ad reparationem, & l. ad portus.* Item quia lex videtur imponere onus incumbens domui, non personæ, *argument. l. fin. qua incipit, ædiles de via publ.* item pro hoc: quia vasallus non potest se eximere servitio domini renunciando feudo, ut habetur per gloss. & Jacob. de Belui Nic. de Neap. & Dd. *in c. 1. de vasallo, qui cont. constit. Lotha benefic. alien. in usib. feud.* & per gl. & Dd. *in c. quæ in Eccles. extra de constit.* & per Spec. *in titul. defend. §. quoniam, versiculo 28.* & per Bald. *in c. 1. §. clausulas, in titul. de prohibi. feud. alie.* & per Dyn & per Bart. *in l. si ut cum quo, de aqua plu. arcend.* & per Flor. *in lege si absente. & in lege cum fructu.* & ibi omnino vide usufruct. In contrarium videtur illa regula vulgaris, quæ dicit, quod pars potest renunciare juri suo, *lege si quis in conscribendo, Codice de*

pact. cum simil. Item pro hoc *l. prætor ait. Paragrapho fin. & quod ibi not. de damn. infect.* Item *l. si forte. Paragrapho 2. si servitut. vendid. & d. l. cum fructuarius.* Item quia si aliquis est de collegio, potest renunciare, & eo recedere, *l. 1. in fine de colle illici.* Item pro hoc *totus titul. de relig. & l. 2. Paragrapho vicinales ne quid in loco publico.* Sed pro decisione breviter sic distingue: Aut puteus, vel furnus indiget reparatione temporis præteriti, aut futuri. Primo casu tenetur indistinctè contribuere, nec potest renunciare in damnum vicinæ, & est ratio, quia jam utilitatem accepit ex usu, sicut alij vicini: unde sicut sentit commodum, ita sentire debet incommodum, *ut l. secundum naturam de regul. jur. & c. qui sentit onus, eodem titulo in 6.* Secundo casu quando ratione futuri temporis: & tunc aut vult stare in vicinitate, seu vicinia: & isto casu licet nolit uti puteo, vel furno, quia forte habet unum in domo, tamen potest cogi ad reficiendum, seu contribuendum: quia istud est onus impositum domui, & non personæ, *argument. d. l. ædiles, de via publica.* Item quia puteus vel furnus sunt communes universitatis, non ut singulorum, in rebus autem universitatis, non attenditur voluntas, unius, sed majoris partis, *l. quod major. ad municip. cum sim.* Aut non vult amplius stare in vicinia vel communitate: & sic vult renunciare, nedum usui putei vel furni, sed etiam vicinæ, vel communitati: & tunc teneo quod non sit obligatus ratione futuri temporis, licet Alber: & Flor. videantur velle, quod indistinctè teneantur contribuere: & movor per ea quæ dixi supra pro parte negativa, & adde quod de puteo, lacu, & piscina reficiendis, & purgandis interdictum competit, *textus est in lege prima, versiculo pen. Dig. de fonte.* Et quid sit reficere, & purgare, *vide text. in l. 1. §. reficere, §. purgandi de rivis.*

Quid * si in domo mea puteum 5
aperio, quo aperto venæ putei tui præcisæ sunt, an teneat? Et die quod non, *text. est in l. fluminum, § pen. versic. idem videmus,* & ibi etiam, *§. fin. cum duabus legibus sequen. & quod ibi no. de dam. infect. & l. 1. §. denique, de aqu. arcen.* & Paul. de Castr. *in l. si tibi, in fin. C. de serv.*

Sed * nunquid interdictum de fon- 6
te competat illi qui ut prohibetur puteo vivam aquam non habente? Et dicas quod non, *textus est in l. 1. Paragrapho hoc interdicto, de fonte,* & ibi omnino vide Bartol. qui per illum textum dicit not. quod statutum prohibens mulieres portare perlas, intelligitur de veris, & naturalibus, non autem de fictis & compositis. & ego dixi *de verb. signif. l. mulieres. in princip. in 10 & ultim. quæst.* ubi posui aliqua de ornatu mulierum. Adde prædictis, quod vendita domo non solum venit puteus, qui est in ea, sed etiam putealia, ideſt quibus puteus cooperitur, & funes, quibus trahitur aqua, & quædam alia veniunt, de quibus omnibus vide text. *l. Julianus, §. fin. cum l. seq. de action. empt.* & venit etiam Rota & situla, *ut l. qui fundum, §. fin. de contraben. empt.* & omnia quæ dicta sunt supra de puteo, habent locum in cisterna, & lavello. Et sciendum est, quod cisterna est, quæ non habet aquam perpetuam, nec vivam, *text. est in l. 1. §. interdicto, ff. de fonte.* Et istud patet manifestè Venetiis, ubi sunt cisternæ, quæ sæpissime deducuntur ad siccitatem. Lavellum autem intelligo locum, in quo colligitur aqua pro pan-

nis

nis lavandis vel animalibus potandis.

7 Sed * an sit licitum fodere puteum vel cisternam aut lavellum prope fundum vicini nullo spatio interposito? Et videtur quod debeat dimitti tantum spatium, quantum est profunditas foveæ, *per l. fina. fin. ff.* Ego teneo contrarium: quia illæ non sunt propriæ foveæ, sed habent alia nomina specialia, *ut dixi supra de penultim. in fin. ubi vide.*

8 Si quis * foderit cisternam, & non cooperuerit, eciderintque bos vel asinus in eam, dic, quod dominus cisternæ tenetur reddere pretium jumentorum, quod autem mortuum est, ipsius domini cisternæ erit, *ut in c. 2 extra, de injuriis & damno dato*, & est casus notab. qui limitat materiam posit. m, *in l. Stichus, de verbor. obligat.* videlicet, ut quod ex re mea superest, meum est; & mihi reddi debet. *l. solum, §. meum, de rei vendi.* intellige, nisi ex culpa alterius pereat, ut ibi ita not. Ludo. Rom. *in d. l. Stichus, in fin.* qui tamen intelligit, quando cisterna ficiet in publico, *argument. l. foveas, ad leg. Aquil.* secus in privato, *ut not. gloss. in d.c. 2. de injuriis & damno dato.*

9 Ultimo, * unus habens cisternas, legavit cisternas, an debeantur aqua in ea regione, in qua aqua venalis est, ut est in regione Africæ & Ægypti, *ut dicit text. in l Mela. §. fin. de cibo leg & not. Bart. in l. 1. tod. tit.* & sicut Barotinæ, Ferrariæ, & Venetiis, & dicas quod sic, sive habeat cisternas, sive non, ut est casus *in d. l.*

10 Sed * quando habet cisternas, an tunc erit servitus vel obligatio personalis? vide omnino text. glos. & Bartol. *in d. l. Mela. §. fina.* & dixi plene supra *in princ.* post diffinitionem servitutis realis: in illa quæstione quomodo cognoscatur an sint servitutes reales vel personales.

CAPUT XLVIII.

De Cloaca.

1 *Cloaca quid proprie sit, & quid ejus appellatione veniat.*

2 *Statutum si disposuerit, quod si quis offenderit aliquem in domo, puniatur in tantum: an offendens in ostio, statuti pœna teneatur.*

3 *Domo in sua privata quis non potest exercere artem, per quam malus odor, seu fœtor vicini fiat.*

4 *Cloacam inter ædes meas & tuas, te etiam invito, & contradicente, an de novo mihi facere liceat: & si denunciatio novum opus, tuam denunciationem contemnere possim.*

5 *Cloacæ usum aliquis si habeat vi, clam, vel precario: & velit cloacam reficere, vel purgare an contra impedientes sibi interdictum cloacæ prohibitorium competat.*

6 *Cloacam facere in muro communi, invito altero socio, an uni socio facere liceat.*

7 *Cloacam in fundo vel domo sua an facere licitum sit, & ex ea aquam in viam publicam mittere.*

8 *Aquæductum loco cloacæ usque ad viam publicam an facere liceat.*

9 *Usumfructum in fundo vel cloaca publica si quispiam habeat, & refectione, vel reparatione indigeat, an illud onus ad ipsum spectet.*

10 *Jus agendi seu prohibendi aliquid an solum ædilibus, vel habentibus curam civitatis, vel aliis competere possit.*

11 *Privato vel forensi, an competat jus agendi, vel prohibendi aliquid actione populari.*

12 *Actio quænam sit, quæ pro cloacis competat.*

13 *Interdictum prohibitorium & restitutorium ad hoc ut competant, quæ necessaria sint.*

14 *Libellus & positiones in actionibus popularibus quomodo formari debeant.*

1 CLoaca * est locus concavus, per quem colluvies quædam fluit, *ut dicit text. in l. 1. §. cloaca autem ff. de cloacis.* qui subdit, quod cloacæ appellatione, & tubus & fistula continetur, & tubus dicitur foramen cloacæ, ubi purgatur colluvies aquæ: fistula vero est aliud genus instrumenti ad idem, *secundum glo.* ibi ex quo not: secundum Bart. ibi, quod appellatione cloacæ continetur etiam ostium cloacæ.

2 Quod * facit ad quæst. ex statutis dicentibus, quod si quis offenderit aliquem in domo, puniatur in tantum, ut offendens in ostio teneatur pœna statuti: quia appellatione domus continetur ostium, & alia quæ eidem sunt affixa, etiam si prote derentur extra domum, *l. aquæductus. cum. l. seq. de contrahen. empt. & l. si venditor. §. fin. de act. empt.* & dixi aliquid in titul. præcedenti, intelligo tamen de ostio intra clausuram existente: quia tunc non dicerem factum in domo *l. 1. §. fluminis de flumi.* ita quo dic ut per Bart. *in d. l. 2 de cloacis & in l cætera. §. hoc secundo de leg. 1.* & per Bald. *in l. data opera C. qui accus. non poss.* & vide quæ plenius dixi supra de clausto, *in 3. q.* Item loca quædam est privata, quædam est publica, *l. 1. §. hoc autem de cloacis.* Item sciendum est, quod Prætor introduxit duo interdicta. Unum de cloacis purgandis & reficiendis: & istud est prohibitorium, quia nemo debet prohiberi reficere & purgare cloacam, *l. 1. §. 1. de cloacis.* Aliud est restitutorium, quia nemo debet aliquid in cloacis mittere, propter quod deterior fiat, *ut d. l. 1. §. fin.* & est ratio quia hæc interdicta pertinent ad salubritatem & tutelam civitatis, nam & eælum pestilens ruinas immunditiæ cloacarum minantur. Item si non reficiuntur, *text. est not. in d l. 1. §. de cloacis.* & ibi vide gloss. 1. & adde gloss. not. *in l. pen. §. in vtr. quem cal. quod vi aut clam.* quæ dicit quod aër corrumpitur apponendo stercus, vel cloacam aperiendo, & vide alium text. not. & sing. *in l. 2. §. idem ait. si in publ. cum gloss. ne quid in loc. publ.* per quem tex. cum gloss. alias judicavi.

Quod * quis non potest in domo 3
sua privata exercere artem, per quam malus odor seu fœtor fiat vicinis: & per prædicta teneo, quod non sit licitum privato aperire de die cloacam, vel necessarium, aut similia propter fœtorem, sed nocte tantum modo, nisi subsit necessitas, & non alias, quod est not.

Quæro * primo circa istam mate- 4
riam cloacarum, an liceat mihi cloacam de novo facere inter ædes meas & tuas, te invito & contradicente: & si denuncias novum opus, possim tuam denunciationem contemnere. Videtur quod non per ea quæ dixi supra de penu, *in 2. q. & per tot. tit. de nov. oper nun.* tamen contrarium teneas *per l. 1. §. si quis mihi purganti. & l. fina. de cloacis.* dummodo si in viam publicam a vetis cloacam faceie, a facias permittente illo cui viarum publicarum cura committur, *ut d. l. fin.*

& ibi gloss. & ita tenet Rofred. *in suis libellis, in tit. si vis cloacam tuam purgare in fin.* & vide text. *in d. l. 1. in fin. & in §. deinde ait prator. cum seq.* & vide omnino *l. de pupillo. §. si quis rivos. cum seq. de no. op. nun.* ubi de hoc, quomodo declaratur.

5 Quæro secundo * aliquis habet usum cloacæ, vi clam, vel precario: vult cloacam reficere vel purgare, an contra impedientes sibi competat interdictum cloacæ prohibitorium, dic quod sic, *l. 1. §. hoc interdictum. 5. de cloacis.* & ratio ponitur ibi. *& d. §. si quis rivos.*

Quæro tertio, an * sit licitum uni socio facere cloacam in muro communi, invito altero socio, de hoc dic ut dicam infra, de balneo seu stufa, de necessario, &c.

7 Quæro * quarto, an sit licitum facere cloacam in fundo vel domo sua, & ex ea immittere aquam in viam publicam & dicas quod sic, nisi ex illa aqua via efficeretur minus habilis, *ut est text. in l. 2. §. si quis cloacam, ne quid in loco publ.* & via dicitur fieri minus habilis sive deterior, si usus ejus ad commeandum corrumpatur, hoc est ad eundum vel agendum: ut cum plana fuerit, clivosa fiat, vel ex molli aspera, aut angustior ex latiore, aut palustris ex sicca. *ut est text. in d. l. 1. §. deteriorem autem & vide in seq.*

8 Quæro * quinto, nunquid liceat facere aquæduct. loco cloacæ usque ad viam publicam? Et dic quod sic, *ut in q. precedenti*, & ita observatur etiam de facto. Sed advertе, quia post ductum prædictum non est licitum mittere ad viam publicam aliquid fœtidum, vel turpe, vel stercus, sive lavetur latrina, *ut est text. in l. ædiles in final. de via publi. alleg. in tit. de loc. publ. fruendo.* pro hoc gloss. *in l. pen. quod vi aut clam.* & ideo non esset licitum lavare in domo vegetes, in quibus fuisset vinum fœtidum, vel alia vasa fœtida, si aqua illa veniret in viam publicam quod no. quia multi contra faciunt & male. Nam ædiles curules, vel qui præpositi sunt viis publicis hoc permittere non deberent, *ut dicit d. Ædiles, in fin.* & vide quod dicam in 7. quæst.

Quæro * sexto, aliquis habet usumfr. 9
in fundo vel cloaca publica, quæ indiget refectione vel reparatione, an istud onus spectet ad ipsum. Et dicas quod sic, & non ad proprietarium *ut l. si perdentes §. si quid cloacarij. & ibi Flor. de usufr.*

Quæro * septimo, an jus agendi seu 10
prohibendi competat solum ædilibus seu habentibus curam civitatis vel aliis. Et dic quod illis quorum interest, competit jus, puta quia sunt de eadem contrata, & istud est clarum, *ut probatur in l. 2. §. pen. ne quid in loc. publ.*

Sed quid * si nihil aut parum in- 11
teresse privati: puta quia est de alia contrata. Et dicas idem: quia actio popularis est, *ut est glo. valde. no. in d. §. pen.* quæ non est alibi, secundum Ang. *in l. in provinciali. 1. de no. ope. nun.* & communiter tenetur, ut dicit Ioan de Ana. *in c. qualiter & quando. el 2. in 12. col. de accus.* de quo vide per Dd. *in d. §. pen.* ubi probatur hæc decisio. Sed quid si esset forensis *b*, & idem si nomine publico agat, de quo dic, ut plene per Bart & Dd. *in d. §. fin.*

Quæro * octavo, quæ actio com- 12
petat pro istis cloacis. Dic duo interdicta: unum prohibitorium, aliud restitutorium, ut probatur, *in l. 1. in prin de cloa.* & dixi supra circa principium. Et idem Ioan. in arbore sua actionum fecit duos articulos de his duobus interdictis.

Quæro * nono, quæ sint neces- 13
saria,

saria ut competant ista duo interdicta. Dic tria principaliter. Primum quod sit cloaca, sed quid sit cloaca? vide supra in princ. Secundum, quod aliquis prohibeat te volentem purgare cloacam factam: vel reficere, vel aliquid est immissum in quo usus cloacæ impediatur, quod removeatur, *ut d. l. 1. in princ.* Tertium quod ille qui vult reficere vel purgare cloacam, caveat vicino de damno infect. *l. 1. & §. si quis purganti. de cloacis*, & ita tenet Rofre. *in tit. si vis cloacam tuam purgare, &c.*

14 Quæro * decimo & ultimo: quomodo & qualiter debeant dispositiones, & qualiter debeat formari libellus,
c vide in dicto suo libello, ubi plene. Cætera dic, *Ut per text. & gl. in d. l. 1. & 2. de cloacis.*

ADDITIO.

a *Viam publicam.* An liceat ædificare in via publica & si est ædificatum, an ædificans debeat ædificium removere, vide Corn. 2. *volum. consil.* 281. & quomodo intelligitur verbum, juxta vias publicas, vide Alex. 3 *vol. cons.* 73. 1. *col. §. fin.* & quasi per totum consilium.

b *Forensis.* An dicatur forensis, qui habet domum conductam in civitate, licet simiter non habitet vide Cor. 1. *vol. cons.* 109. & 4. *vol. cons.* 194. & *consil.* 71. & in 2. *vol. consil.* 94. & *cons.* 144. & 4. *vol. consi.* 147. *incip. pro decisione.*

c *Libellus.* Utrum & quomodo in libellis procedat conclusio generalis, vide Alex. 1. *volum. consil.* 121. *in* 5. *col. §. non ob istud.* & quod in libel. verba impropientur, ad finem, ut sustententur. *habes consil.* 121. *in* 2. *pro hoc etiam* & de importantia clausulæ, quæ consuevit apponi in libellis petens super præmissis sibi justiciam ministrari, *vide consil.* 121. *in* 2. *colum. § alio fundamento. & in* 5. *col. §. non ob. illud. & quasi per totum consil.* ubi ponit de virtute clausulæ non astringens, &c. & an libellum obscurum productum à domino possit procurator sine speciali mandato declarare, *habes vol.* 5 *cons.* 78. *circa fin.* 3. *col. in §. praterea, in fin. §.*

CAPUT XLIX.

De fistula.

1 *Fistula quid proprie sint.*
2 *Castellum quid proprie dicatur.*
3 *Licentiam habens à principe vel superiore averrendi aquam ex publico debet eam ducere per castellum, vel per fistulas ne matrices fistulæ corrumpantur, & contra faciens concessionis beneficium perdit, & etiam in corpore punitur.*
4 *Socio an liceat facere in pariete communi fistulam, vel canale aliquod per quod aqua pluvialis arceatur, sive recipiatur.*
5 *Domorum in venditione an etiam servitutes veniant.*

Fistulæ * sunt vasa plumbea, vel fictilia, aut lignea, per quæ ex castello, vel ex cælo aqua ducitur, *ut leg. si fistula. & l. fistulam. de servit. urban. prad. & l. fistulas, serv. vend. & l fundi. Paragrapho pen. & final. eod. tit.* & dixi aliquid supra de cloacis, in princ. & vocantur quandoque matrices, *ut l. cor. C. de aquæduct. lib.* 11. & regulariter apud nos ducuntur canalia, & possunt consistere ex quacunque materia. 2

Et dicitur * castellum receptaculum, quod aquam recipit, *l. 1. §. hoc interdictum necessario, de aqua quotid. & æst.* & dicitur propter locum circundatum ad modum castelli, ubi congregatur, & unde dicitur aqua, *ut dicit gl. in d. l. fundi, Paragrapho ab eo, & in d. l. tot.*

2 Et * not. quod habens licentiam à principe, vel superiore avertendi aquam ex publico debet eam ducere per castellum, per fistulas, ne ripæ fistulæ corrumpantur: & contra faciens perdit beneficium concessionis: & puniri etiam in corpore, *casus est in d. l. eos. quod not.*

3 Nunquid autem licet * socio facere in pariete communi fistulam, vel aliquod canale, per quod aqua pluvialis arceatur, sive recipiatur? Dic quod non *l. fistulam 19 ff. de ser. urb. prad. l. fistulæ, si ser. vend.* Et ita tenet Angel. & Dd. *in d. inter quos, in 4. col. in princ. in versic. simile in pariete, de damn. infect.* Et idem tenet Joan. Pet. de Papia. *in ult. libro in antepenult. gloss. ex hoc nat.* quod etiam in pariete communi, non licet etiam facere aquarolum, vel siculum, secundum Bartol. qui etiam ita not. *per l. fistulam: per illum text. de ser. urb. prad.* imo plus non licet habere aquarolum in pariete proprio, si per eum aqua missa inundaret in parietem vicini: *ut d. l. fistulam,* & ibi hoc tenet Bartol. & adde omnino quæ dicam infra de balneo, & necessario, & cellario, & in specie de aquarolo, seu canali: & ea quæ dicuntur hic, & plurimum conveniunt.

4 Sed * an prædicta veniant in venditione domorum? Dic quod sic, *text. est in l. fundi, §. Labeo, & in l. vendit. hominis, §. fin. de act. empt. & l. fistulas, in prin. de contrab. empt.*

CAPUT L.

De Furno.

1 *Furnum si juxta communem parietem habeas, & damnum parieti dat, vel verisimiliter dare potest an tecum agi possit.*

2 *Furnum, seu molendinum in aliqua villa vel vicinia si quispiam haberit, & habeat, & annos de dicto loco jam longissimo tempore etiam eo cujus in contrarium memoria non existat, semper venerint ad dictum furnum, seu molendinum pro pane coquendo, seu macinando, & alius furnum noviter construere velit: an ne construat prohibere possit.*

3 *Promiserit si mihi quispiam coquere panes in furno suo pro tota mea familia, an hæc servitus vel obligatio personalis esse dicatur.*

4 *Promiserit si aliquis mihi, & Titio, quod possim coquere in furno suo omni hebdomada decem sestaria frumenti, & Titius decesserit, utrum Titij portio mihi accrescat.*

5 *Pactum si fecerim cum furnario, ut coqueret panem pro me, & familia mea singulis annis: vel perpetuo: & quod sibi darem omni anno 10. lib. sed tuc habebat duos filios tantum. & postea mihi plures alij filij nati sunt, & sic famil. mea aucta est: an mihi panem pro eodem pretio coquere teneatur.*

6 *Servitus si luminibus imposita sit, tam de præsentibus, quam de futuris simpliciter intelligitur.*

7 *Inspicitur multoties, quod evenire potest.*

8 *Contrariorum eadem est disciplina.*

9 *Con-*

9 *Conduxerit si quispiam unum molendinum cum quatuor rotis, & convenit præstare modios 10. pro qualibet rota; & postea conduxerit ibi aliam rotam construxerit, an pro illa nova rota aliquid solvere teneatur.*

10 *Paterfamil. cum Abbate & conventu eiusdem monasterii, si pactus fuerit, quod molendinum dicti monasterii sibi & familiæ suæ pro certa pensione molere deberet sine læsione dicti monasterii pacti initi tempore: & postea filiorum quilibet habet ita magnam familiam, sicut habebat paterfamil. celebrati contractus tempore, & quilibet ipsorum vult molere ad molendinum, sicut eorum pater faciebat, quid juris.*

11 *Verba in dubio secundum præsent tempus intelliguntur, sicut contractus in dubio intelligitur rebus sic stantibus.*

12 *Verba contractus intelliguntur secundum quod apparet contractus tempore.*

13 *Hæredum ex persona conditionis obligatio mutari non debet.*

14 *Expensa ubi crescit, & labor, pretium, seu salarium crescere debet.*

15 *Famulus si convenit stare cum tribus scholaribus pro certo pretio quolibet mense: & unus scholaris moritur, vel recedit, salarium minui debet.*

16 *Conventio ad incogitata non extenditur.*

17 *Infinitas evitanda est.*

18 *Concessum si fuerit alicui, quod in aliquo utatur pro se & familia sua ligna incidere deberet, & multis relictis familiis recedat, an & quantum incidere possit.*

19 *Prædium si quispiam alicui monasterio, dederit, ut perpetuo ad suum molendinum sibi & filiis suis granum molere deberet: & postea filii superexcreverint, quid juris.*

20 *Monasterium si promisit mihi & familiæ meæ molere frumentum, non tenetur hæredibus molere in majori quantitate, quam mihi inveretur.*

21 *Promiserit si rusticus quidam cuilibet canonico pro anniversario 10. dare. & prius fuisset tempore non erant nisi 10 canonici, deinde 20. existant, an omnibus teneatur.*

22 *Perpetuo seu in perpetuum quis se obligare potest.*

23 *Furnum in muro communi, invito socio, vel juxta vicini murum, eo invito, an facere liceat.*

SI furnum * juxta communem parietem habeas, & damnum dat parieti, vel verisimiliter dare potest, an tecum agi possit? Dic si damnum dedit parieti; jura quia pœnes exactus sit, agi potest actione in factum, l. Aquiliæ: *ut est text. in d. §. si servus servum. §. si furnum, ad l. Aquil. & ibi Dd. & l. fluminum, §. præterea. si furnum. & ibi plane de hoc not. ff. de damn. infecto.* Sed si non damnum dederit, an possit peti cautio de damn. infr. Et videtur quod sic *per d. §. si furnum.* In contrarium videtur, *per d. §. præterea,* gloss. ibi so vir lucubras modis. Sed tu breviter cum Ludas: aut tenetur damnum ex vitio furni tantum: aut ex vitio seu culpa furnarii tantum: aut ex vitio seu culpa furni & furnarii. Primo casu, quando timetur damnum ex vitio furni tantum, potest peti cautio: & ita loquitur *d. §. si furnum.* Et ratio, quia tunc

istud vitium cadit in actionem in factum utilem l. Aqu. quæ non excludit istam cautionem, ut ibi tenet Bartol. & Dd. *in d. § prat.* & Flor. *in Paragr. si furnum.* Secundo casu quando timetur damnum ex vitio furnarij tantum, & tunc subdistingue: Aut damnum timetur ex facto furnarij: aut ex non facto, puta negligentia vel omissione: si ex facto, puta quia imponit in furno maximum ignem: & tunc non competit cautio damni infect. *& ita loquitur d. § praterea si furni*, & est ratio, quia quando principaliter datur damnum à furnario cui a sua competit contra ipsum actio, l. Aqui in fin. ex *§. c. in d. l. si servum seruus, § tertio autem, capite*, & ista actio est directa ordinaria, quod facit cessare cautionem damni infecti, quæ est extraordinaria: *extra not. per Bart. in l. provinciali Paragr., de nov. oper. nun.* & ita tenet Bar. *in d. § praterea.* Si vero timetur damnum ex non facto, puta ex negligentia vel omissione furnarij: & tunc potest peti cautio: quia non competit actio, l. Aqui. *casus est no. in l. si cujus, § de præteritis 2. in fin. de usuf. vilt* & ita tenet Angel. *in d. § praterea.* Tertio casu principali, quando timetur damnum ex culpa furni & furnarij simul tunc dicitur quod in primo casu. scilicet quod possit peti cautio, secundum Bartol. & Doctores *in d. § praterea*, & circa prædicta vide omnino Ang. *in d. § praterea.* & Flor. *in d. § si furnum.*

2 Secunda * quæstio est, quidam habuit, & habet furnum seu molendinum in aliqua villa, vel vicinia: & omnes de dicto loco jam longissimo tempore etiam ejus initij, cujus non extat memoria in contrarium, semper venerunt ad dictum furnum, seu molendinum pro pane coquendo seu macinando, alius vult furnum seu molendinum noviter construere, an possit prohibere ne construat. Et videtur quod sic, quia non debet immutari antiqua consuetudo in præjudicium alterius, *l. si manifeste, C. de serv.* Item pro hoc *l. quæsitum, de divis. & tempo. præd.* Sed contrarium est verius: quia in suo licitum est ædificare: etiam si noceat alieno, *l. fluminum, §. fin. cum duobus sequent. de damn. infect. & l. si in meo de aqua plu. arc. & l. fin. & ibi Ang. de usucap.* & pro hoc allego text. *in cap. significante in princ. de appell.* & ibi hoc not. in terminis Innoc. & Anton. de But. & communiter Dd. & prædicta intellige vera, nisi servitus vel obligatio personalis esset imposita: *juxta not. in d. l. fin. de usucap.* & ita not. Dd. *in d. ca. significante*, vel nisi esset præscriptum: quæ præscriptio non curritur nisi à tempore quo alius voluisset ædificare furnum vel molendinum: & propter prohibitionem sibi factam destitisset *ut not. per. gl. & Dd. in l. qui luminib. de servit. urb. prad. & in l. 1. de serv.* & de ista qu. vide gl. & Dd. *in d. l. si manifeste*, & *per gl. in l. si quis ex argentariis*, § *si inutum tabularum ff. de eden.* & per Bar. *plene in l. quo minus in 1 quæst. ff. de flumin. & in l. 1. Paragrapho sicut autem de aqu. plu. arce. d.* & per Flor. *in l. imperatores de servitut. urba. rerum prædio.* & originaliter ista fuit quæst. Felici. 56. quæ incip. quidam fabricatores, & de ista materia, & quomodo furnari libellus, & positiones fieri debeant, vide in materia, libellorum composita à domin. Pet. Jac. anno M. 47. in libello super furno, & est 20. rubr. & ex illa summa, ut plurimum sumpta est prædicta Joan. Petri de Papia, quæ nunc utuntur procuratores, licet de dicta summa mentionem non faciat.

Tertia

Tertia * quæstio est: aliquis promisit mihi coquere panes in furno suo pro tota familia mea: an ista sit servitus, vel obligatio personalis, vide Bald. *in l. si plures, Codice de condi. insert.* & ego dixi supra circa fin. primæ divisionis servitutum, versicul. tertio quæro si aliquis promisit, & supra in quæstione quomodo cognoscatur servitus realis. Die, ut ibi dixi.

3 Quarta * quæstio est, quis promisit mihi, & Titio, quod possim coquere in furno suo omni hebdomada decem sestaria frumenti. Titius decessit, utrum portio Titij mihi accrescat Bald. *in l. unica, §. cum autem, de cadu. tol.* format eandem quæst. & dicit considera. Nam si conjuncti sumus re & verbis, venio per jus non decrescendi: quod etiam in contractibus locum habet. Contrarium dicit esse verum, quia cum Titius semel fecerit partem, recessum est à jure non decrescendi, & oporteat venire per jus accrescendi: ut subtiliter not. Bart. *de leg. 3. re conjuncti, in articulo servitut.* sed jus accrescendi non habet locum in contractibus lucrativis: ut not. dixit Bald. subtili consideratione.

4 Quinta * quæstio pulchra, feci pactum cum furnario, ut coqueret panem pro me, & familia mea singulis annis, vel perpetuo: & quod sibi darem omni anno 10. libras, tunc habebam duos filios tantum, & postea mihi nati sunt plures alij: & ista familia mea est aucta, an teneatur mihi coquere pro eodem pretio. Istam q. format Iacob. Butr. *in l. fin. Cod. de sacros. Eccles.* Alber. de Ros. ponit similem de molendino, *in Auth. hoc jus porrectum, ver. unam aliam pulcram quæst. eodem titulo in l. non modus, C. de servitut.* & Ioan. de Imo. *in cle. literas 11. colum. vers. quod si promittens coquere de rescriptis.* In qua qu. primo dicendum videtur, quod teneatur: quia promisit coquere pro familia mea, & ista nunc est familia mea, licet sit aucta, *ut l. peculium in princ. ff. de pecu.* ubi videtur hoc probari, pro hoc etiam *l. proponebatur, de jud.* pro hoc videtur text. juncta gloss. *in l. pennult. de fun. instrum.* quæ vult not. quod omne universale recipiat argumentum, & diminutionem: *ut ibi. & l. grege, de leg. 1. & in d. l. peculium, & not. in d. leg. 1. de leg.* Sed familia est universale, quia est collectivum sine aliquo signo particulari, vel generali: ut not. gloss. *in l. 1. ff. de edend.* & Bart. & Dd. *in l. scire debemus in princ. de verb. obl.* Tertio ad idem videtur text. *in l. 2. in princ. ff. quorum leg. & in l. fin. §. 1. in prin. de lib. leg. a.*

Quarto * videtur probari, *in l. si servitus in princ. de ser. urb. prad.* ubi dicitur, quod servitus imposita luminibus, simpliciter intelligitur tam de præsentibus, quam de futuris. 5

Quinto, * quia sæpe insp icitur, quod evenire potest: *ut not. gloss. inter stipulantem, §. sacram. de verb. oblig.* Sexto probari potest ratione: nam si unus filius moreretur remaneret eadem familia, *d. l. proponebatur, de judic.* & vellet furnarius servare sibi promissionem: & ita & è contra, si est aucta, debet mihi servare. 6

Ut * contrariorum eadem sit disciplina, *l. 1. de his qui sunt sui vel alien. juris, cum sim.* & quia ad quem spectat augmentum, diminutio spectare debet: *ut est text. & ibi Dd. in l. si ex toto, de leg. 1.* nam regula est, qui potest sentire incommodum, &c. *l. secundum naturam. de reg. jur.* & qui in uno gravari potest, in alio relevari debet, *l. cum*

qui 7

qui, in princip. de jurejur. Septimo, pro hoc facit text. *in cap. quia circa, de privileg.* & quod not. Cyn. secundum Pet. *in l. placet, in ultim. quæst. de sacrosc. Eccles.* & quod not. plene Ang. & Flor. *in l. servitus, de servit. urb. prad.* Octavo facit pro hoc *l. hoc jure, §. aqua de aqua quotid. & æstiv.* Nono pro hoc adduco, quod not. Albe. de Ros. *in simili. in l. Rutilia Polla. de contraben. empt.* ubi dicit,

9 Quod * si aliquis conduxit unum molendinum cum quatuor rotis, & convenit præstari modios 10. pro qualibet rota, & postea conductor ibi aliam rotam construxit, quod non teneatur pro illa nova rota aliquid solvere: & sic non debet crescere fructus. Et dicit quod ita fuit determinatum: prout refert Ugol. de Fontan. allegat ad hoc, *l. non modus, Cod de servit.* & vide omnino eundem Albe. *in d. l. Rutilia Polla.* ubi adducit alias similes, quæst.

10 Decimo * adduco aliam decisionem Albe. *in auth. hoc jus porrectum, Cod. de sacrosc. Eccl. 10. col vers. unam aliam quæst. subjicio,* ubi dicit, quod si paterfam. cum Abbate & conventu ejusdem monasterij pactus fuit, quod molendinum dicti monasterij sui & familiæ suæ pro certa pensione molere deberet, nec in hoc fuit læsum & deceptum monasterium tempore pacti initi: postea quilibet filiorum habet ita magnam familiam, sicut habebat paterfam. tempore celebrati contractus, quilibet ipsorum vult molere ad molendinum, sicut faciebat eorum pater: & determinat, quod de stricto jure possit, & allegat, *d. l. servitus.* In contrarium vult, quod imo non teneatur furnarius coquere pro eodem pretio, aucta familia: *per textum in l. non modus, cum hic quæ ibi not. per gl. & Cyn. & Doctores Codice de servitutibus.*

Secundo * per *l. si ita, de au. & arg.* 11
leg. ubi dicitur, verba in dubio intelliguntur secundum tempus præsens, & pro hoc, *l. si cum meus proprius, cum ibi not. si serv. vend. & Cle. literas, cum ibi not. de rescrip.* Item pro hoc, qui verba contractus in dubio intelliguntur rebus sic stantibus, *l. quod servitus, de cond. ob caus.*

Tertio * quod per *l. Rutilia: Polla.* 12
de contrahen. empt. ubi dicitur, quod in dubio verba contractus intelliguntur secundum quod apparet tempore contractus: & postea illum text. inducit Albe. de Rot. ad plures, quæst. & ad idem est text. *in l. 1. eod. tit.* & ibi Alber. de Rot. *in fin.* adducit illum text. ad decisionem hujus quæst. in terminis, remittit tamen se ad dicta per eum *in d. auth. hoc jus porrectum.* Quarto facit text. *in l. 1 §. item quæritur, de aqua quotidiana & æstiv. & in l. fin. §. fin. in fi. de lib. leg.*

Quinto, * hoc videtur probari opti- 13
ma ratione: quia ex persona hæredum non debet condit. oblig. mutari, *l. 2. §. ex his de verb. oblig.* & ibi vide Alber. de Rot. Et arg. illud procederet, quando esset aucta familia post mortem patrisfam.

Sexto, * quia ubi crescit expensa 14
& labor: debet crescere pretium seu salarium: quia tam labor, quam pecunia divisionem recipiunt: *ut est text. in l. amico, in princ. de an. leg.* & ibi ponunt Doct. per illum text.

Quod * si familus convenit stare 15
cum tuo scholaribus pro certo pretio in mense: & unus scholaris moritur, vel recedit, debet diminui salarium, si alter supervenit, debet augeri, sicut augetur & diminuitur labor, ita hic dicitur, quod si augeatur vel diminuatur familia,

familia, debet augeri & diminui pretium. Septimo pro hoc adduco text. *in ea, quanto extra de cens.* & ibi ponitur ista q. per Jo. And.

16 Octavo, quia * regulariter conventio non extenditur ad incogitata, *l. cum Aqui. & l. qui cum tutoribus, de transact.* sed furnarius non cogitavit, quod deberet familia crescere, ergo &c.

17 Nono quia * infinitas est evitanda, *l. fin. C. de sacrosanct. Eccles.* Nam si furnarius teneretur pro familia aucta, teneretur etiam si in infinitum augeretur, quod non videtur esse dicendum, ut ibi, & per hanc potissime rationem pro hac parte determinat ibi Jaco. Butr. dicens: quod non obstat, quod promiserit coquere mihi & familiæ meæ, quia intelligitur de familia, quam tempore conventionis habebam.

18 Decimo & ultimo * facit, *l. cui fundus, in fin. de cond. & demonst.* quem tex. *inducit. ibi Dy. & Alber. ad 1. q. dom. Azo.* quod si concessum est, quod in aliquo nemore possit ligna incidere, pro se & familia a sua: & decedat relictis multis familiis, quod unusquisque filiorum non poterit incidere quantum expediat sibi & familiæ suæ, sed omnes simul incidere tantum debent, quantum poterat pater & non plus. Idem inducit ibi Alb. ad aliam quæstionem.

19 Si aliquis * dederit prædium alicui monasterio, ut perpetuo deberet molere sibi & filiis suis granum ad molendinum suum postea hæredes supervenerunt.

20 Item * adduco etiam decisionem Pilei, quam facit in q. sua 48. quæ incipit, quidam paterfam in qua tenet, quod si monasterium promisit mihi & familiæ meæ molere frumentum, non tenetur hæredibus molere in majori quantitate, quam mihi teneretur, propter infinitatem evitandam: quoniam non est verisimile monasterium se voluisse obligare ad talem infinitatem: & idem tenuit Bar. Brixiensis, *in quæst. suis, quæst.* 51. quæ incipit quidam pater famil.

Et * ad idem allego etiam quæ not. 21
Cyn. secundum Pet. *in l. non modus. in fin. C. de servit.* ubi per illum text. dicit quod si quidam rusticus promisit cuilibet Canonico dare x. pro anniversario: & tempore promissionis non erant nisi 10. Canonici, deinde sunt 30. nunquid teneatur omnibus. Et dicit, quod non, quia non potest tunc cogitari quot ibi Canonici essent, & idem dicit Joan. de Imol. *in Cle. liter in. 8. col de rescript.* Ego autem in ista q. ita concluderem, distinguendo & concordando ista jura: aut promissio furnarii est facta sub nomine universali, aut sub nomine particulari, aut generali, aut definito. Primo casu quando promissio est facta sub nomine universali, ut familiæ meæ *ut dixi supra in 1. artic. prime partis,* & ut formavi in q. principali. & tunc teneo primam partem verioram, videlicet quod teneatur etiam pro familia aucta, per jura supra pro prima parte allegata & potissime quia non ima universalia recipiunt augmentum & diminutionem, *l. peculium in princip. de leg 2. cum aliis alleg. §. 1. & 2. art. prime partis.* Et hoc etiam tenet Cyn. *in l. non modus, Codice de serv. & in l. placet, in fin. de sacrosanct. Eccle* Pet. de Anc. in c. *quanto extra de cens.* & hoc intelige, quando filii habitant cum patre secus si secessum habirent quia illa dicitur familia quæ simul habitat, *per l. tria contra de excus. tu.* licet quo ad alia, sunt de familia, *l. fin. Cod de verb.*

signifi. Pet. de Anch. & Joan. de Ana. *in d. c. quinto*. Nec obstant in argumenta : *b* in contrarium adducta quia potest responderi, sicut potest diminui familia, ita potest augeri, & è contra : unde propter istum dubium eventum non potest dici & esse aliqua læsio, si non fuit inspecto tempore contractus, *ar. leg. si pater puella* & quod ibi. not. per Cy. & Dd. *C. de inof. testa.* secundo casu, quando promissio est facta sub nomine particulari, puta mihi, & duobus filiis meis : & tunc non habet dubium, quia non egreditur personas nominatas : quia limitata dispositio limitatum producit effectum. *l. in agris. de acquir. re. do.* & ita potest loqui, *l. non modus. Cod. de servitut.* secundum Cyn. ibi. Tertio casu quando est facta promissio sub nomine generali, puta mihi, & omnibus liberis meis, & tunc subdistingue : aut promissio est facta ad certum tempus limitatum, aut in perpetuum, aut simpliciter. Si ad certum tempus puta ad 10. ann. promisit coquere mihi, & omnibus liberis meis. Et tunc intelligo pro omnibus liberis, qui pro tempore reperiuntur : unde sive crescant, sive decrescant, furnarius tenebitur semper pro eodem pretio, cum potuerint partes cogitare hoc evenire posse : *ut not. in l. inter Hipul. §. sacram. de verb. oblig.* maximè quia verba sunt generalia, quæ generaliter debent intelligi, *l. 1. §. & generaliter de l. præstan. &* 18. *dist. si Roman. cum sim.* Si veto promissio est facta in perpetuum, & idem eadem ratione. Nec obstat ratio infinitatis evitandæ : quia verba infinita repugnant.

22 Potest * enim quis se obligare in perpetuum, *l. 1. §. sive perpetuum si ag. vect. vel emphy.* Et prædicta intelligo vera quando fit augmentum vel diminutio liberorum per nativitatem vel mortem eorum : secus si crescerent familia ex aliquo casu accidenti : puta ego sum creatus miles : vel supervenit mihi hæreditas opulenta propter quam ego incepi tenere pres vel quatuor famulos vel totidem pedissequas, *juxta l. jus & si lege. §. si quis re sua. de peti. hered.* & quod not. gloss. *in Authen. ut judices sine quoquo suf. §. cognitio. in verb. largioris. colum.* 1. quia de isto non potuit furnarius verisimiliter cogitare : ergo non tenetur, *l. cum Aq. & l. qui cum uxoribus. de transact.* Et sic non inspicitur hoc casu quod evenire potest : quia quando præsens status non indicat contingentiam de futuro, non inspicitur quod evenire potest, *ut d. §. sacram.* & ibi hoc not. Bart. sed si promissio est facta simpliciter, non expresso aliquo tempore : puta promisit furnarius coquere mihi & liberis meis panes pro 10. liberis in anno & tunc credo, quod licet crescat familia vel decrescat in uno anno, non propterea debet crescere vel decrescere pretium, per prædicta : sed post annum non cogitur furnarius coquere pro eodem pretio, si crevit familia : nec ego teneor idem pretium solvere si decrevit : imo etiam si non esset mutata familia : quia dicta promissio non durat, nisi singulis annis : & in fine cujuslibet quisque nostrum potest contractum dissolvere, facit quod nota. *in l. item queritur §. qui impleto. loca.* Quarto casu principali quando promissio est facta sub nomine indefinito : puta promittit furnarius mihi & filiis meis : & tunc credo quod censeatur tacite actum de filiis qui reperiuntur tempore contractus, quia de futuris in dubio non videtur actum secundum propriam significa

significationem verborum : *ut probatur in l. servitus ibi, humanius est de servitut. urbanor. prædior.* & not. per Bartol. *in l. si pluribus de leg.* 2. & sic intelligitur de rebus sic stantibus, & probatur etiam hoc, *in l. non modus, C. de ser.* intelligendo quod ibi fuerunt verba indefinita, & pro hoc est text. *in l. si ita, & in l. medico, in prin. de aur. & arg. leg.* & ad hoc etiam allego, quod not. Cyn. *in l. placet, in fin. C. de sacrof. Eccles.* & quia ista q. est satis difficilis prædictam materiam, & decisionem subjicio correctioni cujuslibet melius sentientis : *& dicam etiam in l. pronuncia, paragrapho familia. de verborum signific.*

13 Sexta * q. an liceat facere furnum in muro communi, invito socio, vel juxta murum vicini eo invito. De hoc dic. *ut dicam in seq. titul. de fornace, & fornello. in princip.* Ultimo de ista materia furni vide per Albe. de Ro. *in suo opere statutorum, in prima parte quæst.* 133. & per Angel. *in l. inter quos, in princip. de dam. infect. & viæ quæ dixi supra de puteo*, in plurib. q. *& maximè in ver. sed quare nunquid, & vide quæ dicam infra de balneo. sive stufa, & camino, & cellario.*

ADDITIO.

a *Familia.* Quod familia alicujus dicatur ejus familia post mortem suam, vide Alex. 2. *vol. consil.* 20. *in 1. col. § bene sentiunt.* Quid veniat appellatione familiæ, vide Corn. 2. *vol. consil.* 219.

b *Argumen.* Argumentum à contrario sensu, quando habet locum, vide Alexand. 2. *vol. consil.* 17. Et utrum in contractibus habeat locum argumen. à contrario sensu, *in 4. vol. consil.* 5. & Corneum 1. *volum. consil.* 168. *in 2. vol. consil.* 24. & 45. & 130. & 119. *in 3. volum. consil.* 51. *& in 4. vol. consil.* 166. & 508.

c *Contract.* Contractus declaratur ex quantitate pecuniæ : vide Corn. 1. *vol. consil.* 116. *& in 2. vol. consil.* 40. & 75. & 180. *& in 3 vol. consil.* 190. & 201. *& in 4. vol. consil.* 255.

CAPUT LI.

De Fornace.

1 *Fornacem an quis in muro vel fundo communi construere possit.*

2 *Fornacem an quis muro proprio juxta vicini murum construere possit.*

3 *In fornace si ignis periculum existat, ne vicini paries flamma cornat, quid juris.*

4 *Fumus si ascendat de fornace ad vicini domum, an propter hoc contra fornacis dominum agi poterit.*

5 *Fornace propter ignem si nulla, vel domus exusta fuerit, an contra fornacis dominum agi possit, & qua actione.*

QUæritur * primo, an quis possit 1
in muro, vel fundo communi fornacem construere, & dicas regulariter, quod non : quia in re communi melior est conditio prohibentis, *l. Sabinus, communi divi.* nisi fundus ille esset deputatus ad fornacem, *l. arboribus, de usufruct. & l. ædiles communi divi. & leg. cum duobus*, §. *item Mela. pro soc. & not gloss. & Dd. in d. l. Sabinus, & habetur in l. paritem, de serv. urb. prad.* fallit etiam in aliis casibus not. *in dict. l. Sabinus, & in reg. in re communi lib. 6. & vide quod dicam infra de cellario, & quod dixi supra de pariete*

sive muro, & de servitute tigni immit. in 4. quæst.

2 Quæritur secundò, * quis vult construere fornacem in muro proprio juxta murum vicini. Et dubium facit, *l. fin. si reg.* quæ vult, ut si quis domos ædificat, pedes duos debet relinquere si murum unum tantùm pedem. Ego teneo quod potiùs muro, quàm domui hoc æquiparetur, & sic sufficiat relinquere unum pedem: *per d. l. fin.* & hoc voluit gloss. *in leg. quidam Iberius, in ver. parietem, de servitute urbanorum prædiorum.* quæ dicit, quod infra duos pedes, vel unum, *per d. l. fin.* & est ratio, quia fornax non est locus, nisi esset conjuncta domui ad habitandum sicut reperitur in multis fornacibus. *argum. l. plerique de in jus voc. iuncta l. prædia. §. balneas de leg. 3. & l. eo iure §. stabula in quibus caus. pig. tac. contrahatur.*

3 Quæritur * tertiò, quid si in fornace est periculum ignis, ne flamma paries vicini corruat, dico, quod non potest construi ita penes fundum vicini, quod ejus paries possit damnum pati ex flamma, vel igne: *ut est casus in d. l. quidam Iberus.* & hoc tenet ibi Angel. *in ultim. col. in princ. per illum text.* de quo vide etiam quod dicam in seq. tit. circa princ. & quæ dicta sunt de fundo proprio vicini, idem dicendum est de communi: quia juxta ipsum non potest quis fornacem construere: sicut non potest propè fundum alienum vicini: *ut ex text. in l. quidam Iberus,* ubi paries communis, & alicnus in hoc æquiparantur, *& adde quæ dixi suprà de furno, in 1. q.*

4 Quæritur * quarto, quid si fumus ascendit de fornace ad domum vicini, an propter hoc poterit agere contra dominum fornacis? dicas quod non regulariter, *per l. si cui §. Aristo. si serv. vend.* de quo vide quæ dicam infrà de furno.

Quæro * quintò, quid si propter ignem fornacis, villa, vel domus exusta est, an contra dominum fornacis agi possit, & qua actione, *vide text. l. si servus servum, §. fornicarius,* & quod ibi not. per glo. & DD. *ad l. Aquiliam.* & quæ dixi supra de furno *in 4. quæst.* Et quæ dicta sunt de fornace, habent locum etiam in fornello, qui fit causa cineris, coquendi, alia de causa.

CAPUT LII.

De Balneo, sive stufa.

1 *Balneum, vel stufam facere etiam invito socio in communi licitum est, dum tamen ex hoc communis paries non lædatur, aliàs secus.*

2 *Balneum construere in pariete proprio juxta vicini parietem, an licitum sit.*

3 *Balneum qualiter de iure construi possit.*

4 *Balneum, seu stufam, an usufructuarius possit in fundo usufruct. construere.*

5 *Balneum, vel stufam ad usum publicum, aut inquilinus, vel usufruct. deputare possit.*

6 *Balneator, seu stufar. an de receptis teneatur, sicut nautæ, cauponer, stabularij.*

7 *Balneorum, & thermarum calefactiones an munera personalia esse dicantur.*

IN muro communi * licitum est bal- 1
neum vel stufam facere etiam invito socio, dum tamen ex hoc paries communis non lædatur, aliàs secus: *ut probatur in l. fistulam in princip. & §. 1. de servit. Urban. prædior. & in l. quidam Iberus, §. fin.* & tenet hoc Joan Pet. de Papia, *in fine ultim. li. in antepen. gloss. vers. & si paries,* & ideo si ex flamma balnei exuratur paries communis, hoc facere non licet, *argument. l. fistula. si servit. vend. & in l. si servus servum. §. si fornicarius, ad l. Aquil.* & in eo patiete non possunt injungi tabulæ, vel vasa vitrea, quib. in altum flamma tollatur, & paries comburatur: *ut d. l. quidam Iberus ver. de tubu. ut not. Angel. in l. inter quos in princip. in pen. colum. de dam. infect.*

2 Sed quæro * nunquid in patiete proprio juxta parietem vicini sit licitum balneum construere, & dic quod ad duos pedes ipsum facere non licet, per quod paries vicini comburatur, & hoc tenet Angel. *in d. l. quidam Iberus, in principio in ultim. quæst.* ego autem non credo, quod duo pedes sint mensura propriè, per quos quid distare debeat: licèt text. cum gloss. secundum unam expositionem hoc sentiat, *in d. l. quidam Iberus,* sed teneo quod tantùm quis debeat distare, quod non noceat ei, à vicino fundo, & ita loquitur, *d. l. quidam Iberus,* quam sic intelligo, & ita etiam dixi in præcedenti tit. in 3. quæst.

3 Qualiter * autem balneum de jure construi possit, vide text. cum ibi not. per gloss. & Dd. *in l. 1. Cod. de ædifi. privat.*

4 Nunquid * usufruct. possit balneum, seu stufam construere in fundo usufruct. & dicas quod non, *ut est text. in l. æquissimum, §. item si dominus* & ibi Flor. *de usufruct.* & sic ibi videtur casus quod scholaris in domo conducta non possit facere stufam invito, vel inscio domino, licet ibi loquatur de usufruct. quia eadem est ratio.

Nam * si usufruct. qui habet plus 5
juris quam inquilinus, vel conductor, non potest, multò minus poterit conductor, vel inquilinus. Prædicta intelligo vera in partibus in quibus balnea sive stufæ privatæ non habentur communiter in usu, ut est hîc Paduæ: sed in locis in quibus esse consueverunt, ut in Alemania, secus, *argum. l. fin. in fi.* & usu quotidiano semper hoc versatur, *Cod. de fideiuss.* & ibi hoc not. per D. & not. Bart. *in l. errore, Cod. de test.* qui dicit *per d. l. fin.* quod consuetum tacitè inesse videtur, quia ea, quæ sunt in usu quotidiano pro expressis habentur, pro hoc *l. quod si nolit. §. qui assidua de ædil. edict.* & quod ibi lat. scripsi.

Sed * an inquilinus, vel usufruct. 6
possit stufam, vel balneum ad usum publicum deputare? dic quod non, secundum Flor. *in d. §. si dominus per illum textum.*

Sed potest dubitari, an balneator, 7
seu stufarius teneatur de receptis, sicut nautæ, caupones, stabularij? dic quod sic: *ut notat Guil. de Cu. in l. 1. §. item, ff. naut. cau.* balneator in publ. balneo si quid projiciatur, potest agere actione injuriarum, *text. est in l. 2. §. si quis in mari, ne quid in loc. publ.* religiosi intrare possunt Balneum tempore necessitatis 24 *quæst. 1.* omnes qui, & ibi not. in gloss. ac etiam tempore necessitatis die dominico balneum conceditur, *de consc. distinct. 3. præcepit, ut not. gloss. in d. c. omnes qui.* An autem senatusconsultum quod prohibet legati, vel vendi ea quæ sunt conjuncta ædibus, *ut l. senatus de contrahend. emption. & l. cætera, §. hoc senatus el. 2. de leg. 1.* habeat locum in balneis, &c. dic quod sic, *text. est in d. l. cætera, §. hoc senatus el. 2. in princ.* item nunquid appellatione domus contineantur bal-

sive muro, & de servitute tigni immit. in 4. quæst.

2 Quæritur secundò, * quis vult construere fornacem in muro proprio juxta murum vicini. Et dubium facit, *l. fin. si reg.* quæ vult, ut si quis domos ædificat, pedes duos debet relinquere si murum unum tantùm pedem. Ego teneo quod potiùs muro, quàm domui hoc æquiparetur, & sic sufficiat relinquere unum pedem: *per d. l. fin.* & hoc voluit gloss. *in leg. quidam Iberius, in ver. parietem, de servitute urbanorum prædiorum.* quæ dicit, quod infra duos pedes, vel unum, *per d. l. fin.* & est ratio, quia fornax non est locus, nisi esset conjuncta domui ad habitandum sicut reperitur in multis fornacibus. *argum. l. plerique de in jus voc. iuncta l. prædia. §. balneas de leg. 3. & l. eo iure §. stabula in quibus caus. pig. tac. contrahatur.*

3 Quæritur * tertiò, quid si in fornace est periculum ignis, ne flamma paries vicini corruat, dico, quod non potest construi ita penes fundum vicini, quod ejus paries possit damnum pati ex flamma, vel igne: *ut est casus in d. l. quidam Iberus.* & hoc tenet ibi Angel. *in ultim. col. in princ. per illum text.* de quo vide etiam quod dicam in seq. tit. circa princ. & quæ dicta sunt de fundo proprio vicini, idem dicendum est de communi: quia juxta ipsum non potest quis fornacem construere: sicut non potest propè fundum alienum vicini: *ut ex text. in l. quidam Iberus,* ubi paries communis, & alicnus in hoc æquiparantur, *& adde quæ dixi suprà de furno, in 1. q.*

4 Quæritur * quarto, quid si fumus ascendit de fornace ad domum vicini, an propter hoc poterit agere contra dominum fornacis? dicas quod non regulariter, *per l. si cui §. Aristo. si serv. vend.* de quo vide quæ dicam infrà de furno.

Quæro * quintò, quid si propter ignem fornacis, villa, vel domus exusta est, an contra dominum fornacis agi possit, & qua actione, *vide text. l. si servus servum, §. fornicarius,* & quod ibi not. per glo. & DD. *ad l. Aquiliam.* & quæ dixi supra de furno *in 4. quæst.* Et quæ dicta sunt de fornace, habent locum etiam in fornello, qui fit causa cineris, coquendi, alia de causa.

CAPUT LII.

De Balneo, sive stufa.

1 *Balneum, vel stufam facere etiam invito socio in communi licitum est, dum tamen ex hoc communis paries non lædatur, aliàs secus.*

2 *Balneum construere in pariete proprio juxta vicini parietem, an licitum sit.*

3 *Balneum qualiter de iure construi possit.*

4 *Balneum, seu stufam, an usufructuarius possit in fundo usufruct. construere.*

5 *Balneum, vel stufam ad usum publicum, aut inquilinus, vel usufruct. deputare possit.*

6 *Balneator, seu stufar. an de receptis teneatur, sicut nautæ, cauponer, stabularij.*

7 *Balneorum, & thermarum calefactiones an munera personalia esse dicantur.*

IN muro communi * licitum est bal- 1
neum vel stufam facere etiam invito socio, dum tamen ex hoc paries communis non lædatur, aliàs secus: *ut probatur in l. fistulam in princip. & §. 1. de servit. Urban. prædior. & in l. quidam Iberus, §. fin.* & tenet hoc Joan Pet. de Papia, *in fine ultim. li. in antepen. gloss. vers. & si paries,* & ideo si ex flamma balnei exuratur paries communis, hoc facere non licet, *argument. l. fistula. si servit. vend. & in l. si servus servum. §. si fornicarius, ad l. Aquil.* & in eo patiete non possunt injungi tabulæ, vel vasa vitrea, quib. in altum flamma tollatur, & paries comburatur: *ut d. l. quidam Iberus ver. de tubu. ut not. Angel. in l. inter quos in princip. in pen. colum. de dam. infect.*

2 Sed quæro * nunquid in patiete proprio juxta parietem vicini sit licitum balneum construere, & dic quod ad duos pedes ipsum facere non licet, per quod paries vicini comburatur, & hoc tenet Angel. *in d. l. quidam Iberus, in principio in ultim. quæst.* ego autem non credo, quod duo pedes sint mensura propriè, per quos quid distare debeat: licèt text. cum gloss. secundum unam expositionem hoc sentiat, *in d. l. quidam Iberus,* sed teneo quod tantùm quis debeat distare, quod non noceat ei, à vicino fundo, & ita loquitur, *d. l. quidam Iberus,* quam sic intelligo, & ita etiam dixi in præcedenti tit. in 3. quæst.

3 Qualiter * autem balneum de jure construi possit, vide text. cum ibi not. per gloss. & Dd. *in l. 1. Cod. de ædifi. privat.*

4 Nunquid * usufruct. possit balneum, seu stufam construere in fundo usufruct. & dicas quod non, *ut est text. in l. æquissimum, §. item si dominus* & ibi Flor. *de usufruct.* & sic ibi videtur casus quod scholaris in domo conducta non possit facere stufam invito, vel inscio domino, licet ibi loquatur de usufruct. quia eadem est ratio.

Nam * si usufruct. qui habet plus 5
juris quam inquilinus, vel conductor, non potest, multò minus poterit conductor, vel inquilinus. Prædicta intelligo vera in partibus in quibus balnea sive stufæ privatæ non habentur communiter in usu, ut est hîc Paduæ: sed in locis in quibus esse consueverunt, ut in Alemania, secus, *argum. l. fin. in fi.* & usu quotidiano semper hoc versatur, *Cod. de fideiuss.* & ibi hoc not. per D. & not. Bart. *in l. errore, Cod. de test.* qui dicit *per d. l. fin.* quod consuetum tacitè inesse videtur, quia ea, quæ sunt in usu quotidiano pro expressis habentur, pro hoc *l. quod si nolit. §. qui assidua de ædil. edict.* & quod ibi lat. scripsi.

Sed * an inquilinus, vel usufruct. 6
possit stufam, vel balneum ad usum publicum deputare? dic quod non, secundum Flor. *in d. §. si dominus per illum textum.*

Sed potest dubitari, an balneator, 7
seu stufarius teneatur de receptis, sicut nautæ, caupones, stabularij? dic quod sic: *ut notat Guil. de Cu. in l. 1. §. item, ff. naut. cau.* balneator in publ. balneo si quid projiciatur, potest agere actione injuriarum, *text. est in l. 2. §. si quis in mari, ne quid in loc. publ.* religiosi intrare possunt Balneum tempore necessitatis 24 *quæst. 1.* omnes qui, & ibi not. in gloss. ac etiam tempore necessitatis die dominico balneum conceditur, *de consc. distinct. 3. præcepit, ut not. gloss. in d. c. omnes qui.* An autem senatusconsultum quod prohibet legati, vel vendi ea quæ sunt conjuncta ædibus, *ut l. senatus de contrahend. emption. & l. cætera, §. hoc senatus el. 2. de leg. 1.* habeat locum in balneis, &c. dic quod sic, *text. est in d. l. cætera, §. hoc senatus el. 2. in princ.* item nunquid appellatione domus contineantur bal-

nea : *vide l. prædii, §. balnea, leg. 3.* & quod ibi not. facit quod dixi in eodem tit. præced. in 2. quæst.

§ Item * adde, quod calefactiones thermarum, & balnearum dicuntur esse munera personalia : *ut est text. in l. 1. in princ. de mun. & hon.* quem text. intellige de balneis publ. sicut erant thermæ Domini Diocl. imperatoris, quarum ædificium miræ magnitudinis adhuc Romæ extat. Ultimo debalneo vide omnia quæ dixi supra *de servitut. projiciendi, in 2. quæst. & vide l. sicuti, Paragrapho fin. fi ser. vend. & l. qui insulam, Paragrapho primo, Digestis loca. & in l. qui Bal. in principio qui po. in pi. hab. & institut. de li. oblig. Paragrapho multis in fin.*

CAPUT LIII.

De Fumo.

1 *Ædificia inferiora habens si ignem faciat, & per foramen, vel per fenestras fumum in superiora ædificia immittat, an possit.*

2 *Apes alienas si quispiam fumo facto fugaverit, vel necaverit qua actione tenetur.*

1 HAbens ædificia * inferiora ignem facit, & per foramen, vel per senestras fumum in superiora ædificia mittit, an possit, & videtur quod non *per textus not. in l. sicuti, Paragrapho Ari si servitur. vend.* In contrarium videtur text. *in Paragrapho fin. in eo. l.* Ego nunc distinguendo ita breviter concludo : Aut est servitus constituta, & nulli dubium est : *ut not. per gloss. in d. Paragrapho Aristot.* Aut servitus non est imposita, & tunc aut vult immittere servitus jure, & non potest : *ut est casus in d. §. Aristo.* secundum intellectum gloss. aut vult immittere jure suo : & tunc aut facit animo injuriandi, & non potest: imo si tunc mittit, tenetur actione injuriarum, *l pen. de inju.* & ibi Angel. & not. gloss. *in d. §. Arist.* & dixi supra *de servitut. projiciendi, in 2. & 3. quæst.* in dubio tamen non præsumitur animus injuriandi, vel nocendi, *gloss est not. in l fœminam, §. fin. de dam. infect.* aut non facit animo injuriandi, sed immittit jure suo : & tunc aut facit ignem solitum, & consuetum pro usu suo, & familiæ : & potest, ut est casus qui ita debet intelligi, *in d. l. sicuti, §. Aristo. in princip.* Aut facit ignem insolitum, puta nimis gravem : & tunc non potest : *ut d. §. fin. ibi*, fumum non gravem, à contrario sensu, & ita potest intelligi, §. *Aristo.* & ita tenet ibi Bartol. Flor. & Paul de Castr. & dixi supra, *de servitut. projiciendi, in 2. q.* quod bene not. quia vidi sæpe numero habitantes inferius immittere fumum per foramen, aut per senestras ad ædificia superiora, aut habentes furnos, & furnellos, & ex his mittere fumum in domos vicinas, quia contra eos agi non potest, nec prohibere, si faciunt ignem solitum, secus si insolitum, puta comburendo paleas, vel stramen, ut quandoque fit, & adde quæ dixi supra de fornace, *in 4. quæst.*

Si quis * autem fumo facto apes 2
alienas fugaverit, vel etiam necaverit, quia mortis causam præbuisse videtur magis, quàm occidere, in factum actione tenebitur : *ut est text. in l. si quis furno, ad l. Aquil.*

CAP.

CAPUT LIV.

De Scalis.

1 *Scalas muro communi apponere licitum est uni ex sociis, si nullum damnum parieti fiat.*

2 *Scalæ lapideæ an juxta murum communem per unum ex sociis apponi possint.*

3 *Scalas non solum si quispiam velit appropinquare, sed etiam signa vel lapides immittere an possit.*

4 *Limitata dispositio limitatum producit effectum.*

5 *Scala in muro alieno, an & quomodo apponi possint.*

6 *Scalas in solo publico juxta domum suam si quispiam ædificare voluerit, an possit.*

7 *Scalas in muro supra solum vicini vel publicum, an quis facere possit.*

8 *Scala, an domus appellatione veniant.*

9 *Scalis admotis si quis muros civitatis ascenderit, quomodo puniatur.*

10 *Scalis apponenti muro alterius causa ingrediendi ejus domum, quæ pœna sit.*

1 SCalas * muro communi apponere licitum est uni ex sociis, si nullum damnum parieti fit, *tex. est cum gl. in l. fistul. §. fin. de serv. urb.* & hoc modo debet intelligi gl. *in l quidam Iberus in ver. serv.* ibi, *secus autem in scalis, eodem tit.* quæ facit differentiam inter tubulos, & scalas : quia per tubulos committitur damnum parieti communi ex flamma ignis, sed per scalas appositas non solet fieri communiter damnum parieti, & ista fuit intentio gl. licet ibi Ang. eam reprobet, sed si per scalas fiet 1
tet læsio, tunc apponi non possunt muro communi invito socio, *per d. l. Iberus, & d. l. fistulam, in princip.* Ang. tenet hoc *in l. quidam Iberus in fin. & l. inter quos in princip. de damn. infect. in 4. col. versi. similiter scalæ lapideæ juxta murum communem. &c.* & Flor. *in l. Sabinus, in fin. commun div.* Et dicuntur scalæ non afferre damnum, seu læsionem in muro communi, quando non impediunt ipsius parietis refectionem, vel quando sublato pariete communes scalæ per se stare possunt, alias secus, *ut dict. l. fistulam. §. juxta*, ubi hoc notat Bart. & Dd. vel quando aliud impedimentum, seu damnum fieret ipsi muro communi, puta quia ostium fieri debeat, vel fenestra, vel aliud ædificium quod per dictas scalas impediretur vel incommodaretur, *arg. d. l quidam Iber. & d. l. fistulam, in prin. & l. fistulas, si ser. ven. & l. si communes ædes, communi div.* & per id quod not. gl. *in l. Sabinus eo tit.* Et ex his sequitur, quod scalæ ligneæ possunt regulariter apponi per unum ex sociis juxta murum communem, quia faciliter removeri possunt : *ut dicit tex. in d. l. fistul. §. fi.* & sic communiter damnum communi muro inferre non possunt, si tamen damnum inferrent, apponi non possunt, ut dixi.

Sed * quid de scalis lapideis, an ap- 2
poni possint juxta murum communem per unum ex sociis ? Et videtur quod non, quia faciliter removeri non possunt, per *d. §. fi.* contrarium dic, scilic. quod poni possunt quia sublato pariete per se stare possunt : *ut d. l. fistul. §. juxta* & ibi Bart. si modo muro communi nullum damnum fiat, & ita tenet Angel. *in d. l. inter quos, in 4. col.* In hoc tamen est differentia : quia facilius possunt nocere scalæ lapideæ quam ligneæ, sed cæteris paribus nulla est differentia:

quia ubi nullum fit damnum per eos fieri possunt, aliter non; & ita vidi observari, & in summa not. pulchram regulam pro sociis habentibus inter se commune, puta in muro vel domo communi si quæritur utrum unus eorum poterit aliquid appropriare, vel apponere in muro communi; nam debet attendi an illud quod appropriatur vel apponitur, possit per se sublato muro vel domo subsistere: quia tunc poterit apponi, alias secus: item an impediat refectionem communis parietis vel domus, & non poterit, si non impediat, poterit: ut probatur *in d. §. juxta*. item an afferat aliquod damnum vel non, ut patet ex prædictis, quæ procedunt, ut dixi, non tantum in scalis, sed etiam in quacunque alia re vel ædificio, quod est valde not. quia per hoc multæ quæst. decidi possunt, quibus adde quæ dicam infra proxim. quæst. & infra de solatio.

3 Quid * autem dicendum, si quis vult non solum scalas appropriare, sed etiam mittere, puta earum tigna vel lapides, an possit? Et videtur, quod debeat distingui, ut de appropriatione dictum est. In contrarium videtur, videlicet quod in istis casibus possit: *per text. cum gloss. in l. si communes ædes in vers. mittere communi div.* item quia in re communi licitum est uni socio aliquid facere quando alterius socii nihil interest, *l. quidam heres §. parietem. de serv. urb. prad. & not. gloss. 2. in princip. in l. Sabinus. communi div.* Ego autem teneo, quod regulariter non possit, quia in communi non potest invito socio aliquid facere: & melior est conditio prohibentis *d. l. Sabinus* nisi murus communis esset ad hoc destinatus, *ut ibi not. gloss.* facit ad hoc quod dixi *in tit. præced. de seruit. in 1. quæst.* nec obstat text. cum gloss. *in d. l. si communes ædes.* quia debet intelligi quando ædes erant ad hoc destinatæ, ut ibi fierent scalæ, & ita etiam intelligit ibi Flor. Nec obstat quod dixi, quando non interest socii, potest alter socius in muro communi immittere: quia non potest interesse si tigna vel lapides non immittantur, ut de se patet. In hoc tamen posset sic distingui, aut murus est communis quoad omnia, quia sic actum fuit & conventum inter socios: & non habet dubium quod etiam pro scalis in eo possunt immitti tigna & lapides & simia, aut est actum, quod murus sit communis tantum modo ad unum usum, puta pro dividendo viridariums, & tunc etiam clatum, quod nihil potest immittere.

Quia limitata * dispositio limitatum producit effectum, *l. in agris. de acquir. rer. dom* & pro hoc vide omnino quæ dixi supra de pariete sine muro, *in fin. q. vers. occurrit mihi.* Aut nihil est actum expresse inter socios quod constet: & tunc aut murus apparet communis ex eo, quia in eo sunt appositæ tigna vel trabes, vel lapides: & tunc in dubio reputabitur communis saltem, quantum ad hoc: & ideo quilibet ex sociis potest scalas immittere aut tigna vel lapides: to scalis sustinendis: Et ita potest intelligi text. cum gl. *in l. si communes ædes in ver. immittere communi div.* Et hoc intelligo, quando murus est sufficiens & idoneus ad sustinendum talia onera: alias secus: *ut l. si parietis de damno infect. & l. cujus ædificium. de serv. urb. prad. & dixi supra de servit. tigni immit. in 4. quæstio.* aut murus apparet communis ex alio, puta quia sunt, feneſtellæ vel annuli ab utraque parte, vel sim. *de quibus vide supr. de pariete sive muro vers. 2. principaliter est videndum.* & tunc in dubio

dubio credo quod non possit: quia regulariter in communi te melior est conditio prohibentis, *d. l. Sabinus.* Nam negari non potest, quod per dictam immissionem tignorum, vel lapidum quibus scalæ sustinentur, non fiat aliqua læsio muro communi, si tamen fiat talis missio, per quam nullo modo potest interesse alterius socii, puta quia modica esset missio facta, nec pondus magnum sustineret murus, propter talem missionem, tunc fortasse posset: *ut d. l. quidam Iberus, §. parietem. & gloss. 2. in d. l. Sabinus,* & ita alias vidi judicari. Hoc tamen an interesset vel non vicini, relinquendum est arbitrio judicis qui inspecta qualitate muri & loci & missionis judicare debet, *argument. l. 1. §. fin. de jur. delibe. & c. de cautis, de offic. deleg.* & prædictis adde quæ dixi supra *de servitut. tigni immit. in 4. & 5. qu. de pariete, sive muro vers. 5. principaliter est videndum cum seq.* 4

5 Vidimus * de muro communi, an possint scalæ juxta eum apponi, vel immitti? tunc dicamus de muro alieno, in quo sic breviter est concludendum: Aut quis vult ponere scalas ligneas, vel lapideas immittendo tigna, vel lapides in muro, & non potest, invito aut non consentiente Domino: imo Dominus muri potest propria autoritate illud quod immissum est in muro suo tollere, vel destruere. *l. quemadmodum, §. si protectum. ad leg. Aquil. & leg. qui vitem, §. si ad januam, quod vi aut clam.* de quo dic, ut dixi supra *de servitut. tigni immit. in 6. & 7. quæstion.* Aut quis vult ponere scalas prope murum alienum, nihil in muro immittendo: & tunc aut vult tangere murum ita, ut requiescat in eo, & non potest per dicta jura, *& per l. fistulam, §. juxta de serv. urban. prad.* Aut vult tangere etiam non requiescendo: & idem eadem ratione, facit, *l. vulgaris in princip. de fur.* dum dicit, qui autem hominis tangit, totum hominem tetigisse videtur. Aut quis vult ædificare scalas prope murum alienum, ipsum non tangendo: & tunc subdistingue, aut sunt scalæ ligneæ aut lapideæ: si sunt lapideæ, vel de muro, & tunc aut habent fundamentum in terra, ita quod non possit nisi stent remotæ per unum pedem: *per l. fin. fini. regun.* & ita intelligo Bald. & Flor. *in d. l. fistulam, §. fin.* qui dicunt, quod idem jus est scalis, quod est de muro: aut non habent fundamentum in terra, ita quod propriè murus dici non potest: & tunc ædificare potentes propè fundum alienum, dummodo ipsum non tangant: quia tunc non habet locum, *l. fin. fini. regund.* si vero sunt scalæ lignea, teneo quod indistinctè ædificare possit propè fundum alienum, dummodo ipsum non tangat, nec in eo aliquid immittatur, etiam si scalæ sint affixæ super tignis affixis in solo ædificantis propè fundum alienum circa unum pedem, *arg. l. Titius fin. regund.* quod not. quia est quotidianum. Et prædicta procedunt, quando quis ædificavit in suo scalas propè fundum alienum.

Sed * quid si aliquis vult ædificare 6
scalas in solo publico juxta domum suam, an possit? Videtur quod non: quia regulariter prohibitum est privato in solo publico autoritate propria ædificare, *l. 2. & per totum, ne quid in loco public. cum similibus.* In contrarium videtur, quando quis haberet porticum in solo publico, vel stillicidium supra solum publicum, quia quatenus se protendit stillicidium, vel porticus, videtur quod sub eo possit ædificare

scalas, & similia. *argum. l. fin. in fin. de serv. urb. prad.* & ita in multis locis reperiuntur. In hoc puto, quod loci consuetudo servanda sit, *leg. an in totum.* & quod ibi not. per gloss. & D. *C. de ædif. priv.* Sed ubi non apparet de consuetudine, teneo quod fieri non possit: quia locus publicus sub stillicidio, vel porticu teneretur publ cus: *ut dixi supra de ustio sive parte, versic. alia est quæst. similis.*

7 Posset etiam dubitari, * an quis possit facere scalas in muro supra solum vicini, vel publicum. Et dicas regulariter, quod non, *per l. fin. in fin. de serv.* fallit quando fieret sub stillicidio suo, quatenus protenditur stillicidium, *l. fin. §. fin. de servit. urban. prad.* Item fallit quando servitus esset imposita: *quod vide supra de serv. proxi. in 2. 3. 4. & 5. quæst.* & de pariete sive muro *in 6. & 7. quæst. infra in sequent. titulum principi.* & quod dicam infra de necessario.

8 Quæro * an appellatione domus veniant scalæ. Dic aut scalæ sunt extra domum, seu extra ostium domus, & tunc non continentur appellatione domus, & ideo maleficium quod fit in scalis exterioribus extra ostium domus, dicitur non esse factum in domo, secus si essent interiores. & ita not. Bartol. & Flor. *in leg. fistulam. §. fi. de serv. urb. prad.* Et propterea sequitur aliud quod quis potest capi pro debito in scalis exterioribus: nec habet locum, *l. plerique, de in jus voc.* & adde prædictis, *leg. creditor §. fin. cum ibi not. de act. empt. & quod not. Bal. in l. Gallus §. fi. ad sct. de liber. & posthu.* & quod plene dixi supra de claustro, seu conclavi, & portico *in 2. quæst.*

9 Quæritur etiam, * quid si scalis admotis quis muros ascenderit civitatis? Dic quod capite puniri debet, *l. fin. de re. di. & ibi per Dd.* Item si quis ascenderit castrum quod habet murum vel valla lignea: secus si fossas tantum loco muronum: *ut est casus sing. in l. desertorum, §. nec non, de re milit.* secundum Ludov. Rom. *in quodam suo singulari.*

Ultimo quæro, * quæ sit pœna apponenti scalas muro alterius causa ingrediendi in domum. Vide Bald. ommino *in l. fin. de re vdi & que ipse not. in l. si quis non dicam rapere. C. de Episc. & cleric.* & vide text. *in §. oper. Instit. de oblig. quæ ex quasi delic. nas.* & gloss. *22. quæst. 5. illud sane.*

ADDITIO.

a *Civitatis* Civitas muris circundata an possit elevare murum, vel superædificare, vide Corn. *3. vol. cons. 76. incip. præsens.*

CAPUT LV.

De Ferratis.

1 *Fenestris fuit si quispiam fecit apponere ferratas protendentes extra murum suum supra vicini solum, an poterit.*

2 *Fenestras suas ferratas si quispiam versus solum, vel domum vicini habeat, qua sic per 30. vel 40. annos steterunt, & ipsemet eas tollere velit, vicinus autem contradicat, quid juris.*

3 *Fenestras si quis versus domum, vel etiam fundum vicini habeat per quas in domum vicini ire potest, an cogi possit, ut fenestras ferratas ponat, ut sibi dicta facultas intrandi tollatur.*

Quod

1 QUis fecit fenestris suis ferratas apponere protendentes extra murum suum supra solum vicini; quæritur an poterit? Et dicas regulariter, quod non, *per l. fin. in fin. ff. de serv. & l. si iterum, §. penult. quod vi, aut clam:* quia solum vicini debet esse liberum usque ad cœlum, *ut ibi.* sed hoc fallit, quando esset servitus imposita, vel quando fieret sub stillicidio suo, quatenus stillicidium se protendit. *per l. fin. de serv. urb. prad. cum ibi not.* facit, quod dixi supra de scalis, *versic. posset etiam dub.* & quod dicam infra de specularibus. Item fallit quando fieret supra solum public. quia ita servatur de consuetudine, *per l. antotum, C. de ædif. priv.*

2 Quid * si aliquis habeat fenestras suas ferratas versus solum, vel domum vicini, quæ sic steterunt per 30. vel 40. ann. ipse vult tollere eas, vicinus contradicit, dicens quod non potest de jure, quia sibi est quæsitum jus per dictum tempus, *argum. l. omnes, & l. sicut, C. de præscript. 30. ann.* Item quia interest sua, ne vicinus, vel alius possit per dictas fenestras venire in domum suam. quæritur quid juris. In hac q. puto sic dici posse, aut est serv. constituta, ut teneantur ferratæ, & non potest eas auferre: aut non est constituta, & tunc aut alius voluit auferre, & fuit impeditus per vicinum, & propter impedimentum, & per contradictionem destitit auferre, & elapsum est tempus sufficiens ad præscribendum istam servitutem *& idem per l. hoc autem jura cum ibi not. & gloss. & Dd. de servit. urb.* aut non est translactum illud tempus, & tunc licet non sit præscripta servitus, tamen propter illam destitutionem, & contradictionem contradicens est constitutus in quasi possessione illius juris remanendi ferratæ. *text. est cum gloss. vat. in l. qui luminibus. ff. de serv. urb. pred. & l. 1. C. de serv. & ibi not. per Dd.* aut nunquam fuit contradictum: & tunc aut ille vult tollere ferratam in despectum vicini, vel ut nocent vicino principaliter, puta ut possit per illas fenestras visitare domum vicini propter filiam suam, vel perlequam, vel alia causa simili, & non pro il. *argum. l. 1. §. denique. de aqua pluv. & in l. in fundo, de rei vend. & in l. opus, cum gloss. de oper. publ.* & pro hoc vide not. Cyn. & Dd. *in l. alium. C. de serv.* In dubio tamen non præsumitur animus nocendi, *gloss. est valde not. in l. fluminum. §. fin. in gl. pen. in fi. de damn. infect.* aut vult tollere ferratas pro aliqua commoditate domus suæ; & potest, licet nocent vicino, *ut probatur in d. l. fluminum, §. fin. cum l. sequinte incipit. Proculus.*

Sed quid è contra: * quidam habet fenestras, versus domum, vel fundum vicini per quas potest ire in domum vicini, an possit cogi, ut ponat fenestras ferratas, ut tollatur sibi dicta facultas intrandi? Dic breviter, quod non, quia nemo cogitur in suo laborare, nisi fit imposita servitus, *ut habetur in l. fin. cum l. sequent. de aqua pluv. arcend.* & quia in re sua quilibet est moderator, & arbiter. *l. in re mandata. Cod. man.* Eo autem casu quo tenetur habere fenestras ferratas in suo, si reperiantur factæ vel ætate consumptæ, an ipse teneatur iterum reficere, & sumptibus suis? Teneo quod sic *per leg. & sic fuit, § etiam, versic. nam in omnibus si serv. vend. cum pacta. l. cum debere, de serv. urban. prad. ad quod adde quod dixi supra de serv. oneris ferendi, vers. hunc autem serv. & supra de stillicidio non averten. vers. circa istam servitutem.* imo etiam plus

dico, quod etiam destructæ vel extractæ essent in totum ferratæ de fenestris, sicut fit quandoque per stipendiarios tempore guerræ, & etiam quia domus vel murus, in quo sunt ferratæ, corruerit, an si reficiantur fenestræ, teneantur refici ferratæ, & dico quod sic. *pro quo vide quod dixi supra, de serv. stillicidii advertendi, in 8. quæst.* Ultimo add de prædictis, quæ dixi supra *de stillicidio sive tecto, in 1. q. & supra de penu.*

CAPUT LVI.

De Solario.

1 *Solarium si quispiam ædificare velit ad hoc ut sustineatur, in quo loco ipsum affigere debeat.*

2 *Murus quomodo cognoscatur an sit communis, vel non, & an sit communis pro diviso, vel indiviso.*

3 *Solarium quod est infixum muro communi vel alieno jure servitutis, an pavimento vel lateribus cooperiri possit.*

4 *Solarium unum vel plura si una domus habeat, & pars inferior sit unius, pars vero superior alterius sicuti Venetiis contingit, si ille qui partem superiorem habet non habeat aditum veniendi ad ipsam nisi per scalas per partem inferiorē, nunquid per illam venire poterit.*

5 *Solarium superius domus alicujus si quispiam habeat, in quo quotidie habitantes currant, vel ejus pueri salient vel pulsent, ita quod existentibus in parte inferiori impedimento sint, quid juris.*

1 Si quis * vult ædificare solarium, in quo loco debet ipsum affigere ut sustineatur? dic quod aut muri undique sunt sui, & in eis potest tigna ponere, & istud non habet dubium: aut muri sunt communes vicino, & tunc aut pro diviso aut pro indiviso. Primo casu potest, quatenus durat pars sua eadem ratione & non ultra, nisi esset servitus imposita per ea quæ statim dicam: Si pro indiviso, tunc potest imponere quatenus durat murus, si murus est ad hoc destinatus, *ad hoc vide quod dixi supra, de scalis. versi. quid autem dicendum.*

2 Quomodo * autem cognoscatur an murus sit communis vel non, an sit communis pro diviso vel indiviso: *vide quæ dixi supra de pariete sive muro in 1. & 2. quæst.* aut murus est alienus, & regulariter non potest: quia in re aliena non est licitum aliquid immittere citra servitutem, nisi domino volente, *ut leg. quemad. § si protectum, ad l. Aq. de quo vide quæ supra dicta sunt de scalis versi.* videamus nunc de muro communi. Sed prope murum alienum super trabibus vel lignis positis vel requiescentibus in solo suo inferiori bene potest ædificare solarium, nec est opus dimittere spatium aliquod etiam unius pedis: quia non habet hoc casu locum *l. fin. fini. reg.* & ita vidi sæpe observari in solario & stillicidio: quia possunt prope murum vicini ædificari, dummodo ipsum non tangant, neque super eo requiescant, sed trabibus existentibus in suo quod nota, quia quotidianum est.

3 Sed * quæritur, an quis possit solarium, quod est infixum muro communi vel alieno jure servitutis, pavimento vel lateribus cooperire, dic regulariter quod sic. Fallit si propter talem cooperturam nimium gravetur murus in quo requiescit solarium: nam tunc non potest, *arg. leg. cujus ædificium de serv. urb.*

urb. prad. Nam in tali solario non potest dominus imponere magnum pondus: puta frumenti, vel bladi, quando murus commode sustinere non posset, quod est notandum contra multos qui habent granaria.

4 Sed pone, quod una domus habet unum solarium vel plura, pars inferior est unius: pars superior est alterius, sicut Venetiis in multis domibus contingit, ille qui habet partem superiorem non habet aditum veniendi ad ipsam, nisi per scalas vel partem inferiorem: an per illam potest venire? Dic quod non nisi sit imposita servitus: sed debet facere scalas alibinde: *ut probatur in l. via constituis § quecumque, de serv. rust. prad. & ibi hoc not. Bal. Fio. Paul de Castr.* & ego plenius dixi *supra de serv. itineris sive actus, ver. not. unum. alium pulchrum casum ubi omnino videat.*

5 Quid * autem si habens solarium superius in quo quotidie currant, vel ejus pueri saltent, vel pulsent, ita quod sint impedimento existenti in parte inferiori. Dic aut hoc fit in despectum & damnum vicini, & non potest, *per ea quæ dixi supra in titul. precedenti, in 2. q. vide ibi.* Aut hoc non fit in despectum seu damnum, sed pro usu familiæ suæ: & tunc potest, *per l. fluminum, §. fin. cum seq. de damn. infect. & pro hoc vide optimum tex. in l. sicuti, §. Arist. si serv. vend.* ubi etiam habetur, quod si projiceretur aqua in solario causa scopandi, vel propter calorem, & aliquid de aqua caderet inferius, propter hoc non tenetur, *circa quod vide omnino quæ dixi supra, de serv. proji. in 2. quæst.* Ultimo adde pro complemento materiæ quæ dicam infra de mœniano.

CAPUT LVII.

De tigno injuncto.

1 *Ædes duæ eadem contignatione contexta si pluribus legentur, quisque legatarius habebit quatenus pars sua sibi legata duret, nec unus contra alium agere poterit, ut tigna non existant, sicuti testamenti, vel mortis tempore erant.*

2 *Tignum unum, vel una tigni contignatio si unam domum tegat, & postea inter plures dividatur, illud tignum sociorum cuilibet propinna est quatenus tigni longitudo versus partem suam se extendit.*

3 *Tigna immissa debent immissa remanere tempore quo domus pluribus vel inter vivos, vel in ultima voluntate assignatur, sicut prius ante assignationem vel divisionem existerunt.*

3 *Domus duæ unica contignatione contextas si quispiam habeat, & unam vendat, aliam autem sibi reservet, an emptor, venditore invito, tigna aut camenta retinere poterit, quæ in domo vendita requiescunt.*

5 *Molendinum in flumine publico si facere velim, an in ripam via publica tigna immittere potero.*

1 Si duæ * ædes eadem contignatione contextæ pluribus legentur, quisque legatarius habebit quatenus pars sua sibi legata durat, nec unus potest agere contra alium, ut tigna non sint uti tempore testamenti vel mortis erant, *l. binas ædes, de serv. urb. prad.*

2 Ex quo * notandum est, quod si unū tignum vel una contignatio tigni

tegit unam domum, & postea dividitur inter plures: quod illud tignum est proprium cuilibet sortionum quatenus longitudo tigni se extendit versus partem suam, *per d. l. binas ædes, & ibi hoc notant Dd.*

3 Item * aut. aliquam ex prædictis, quod tigna immissa debeant remanere immissa tempore quo domus affligeretur pluribus vel inter vivos, vel in ultima voluntate, sicut erant prius ante affligationem vel divisionem, *qa. hoc adde quæ dixi supra de claustro, in 3. qu.*

4 Sed * quid si habens duas domos unica contignatione contexitas, unam vendit, aliam sibi reservat, an emptor poterit invito venditore retinere tigna aut cæmenta, quæ requiescunt in domo vendita? Dic quod non, nisi forte contractus aliter se habeat: *ut l. quod conclave de damn. infect.* Unde iis cautus emptor, ut facias in instrumento emptionis apponi, vel tigna vel cæmenta remaneant, prout nunc sunt, pro servitute oneris ferendi, *ita dicit Angel. in d. l. binas, ædes, de servitut. urbanorum prædiorum. & in d. l. quod conclave*, secus est quando domus legaretur alteri, quia semper intelligitur legari cum servitute oneris ferendi: prout erat tempore testamenti: *per d. l. binas ædes*, & ita est in hoc differentia inter contractus & ultimas voluntates secundum Bart. Ang. & Dd. *in d. l. quod conclave.* An autem & quando sit licitum tigna immittere in communi muro, *vide omnino Angel. & Doctores in l. inter quas, in princip. in pen. colum. in fin. de damn. infect. & plenius per eundem in l. quidam Iberus, in fin. de servit. urban. prædior. & vide quæ plenius dixi supra de servit. tig. immis. in 4. quæst. & adde omnino quæ dixi sup. a de parete sive muro, in pen. qu. vers. occurrit mihi circa prad.*

Sed * quid si volo facere molendinum in flumine publ. an possim tigna immittere in ripam viæ publ. Dicas quod non, nisi volente eo qui habet prope viam fundum, *argument. l. maritus de acquirend. rerum dom. & pro hoc gloss. institution. de rer. divis. Paragrapho riparum, & ita tenet Bartol. in dict. leg. maritus, & in l. quominus in septima quæstion. de fluminibus ubi plenius per eum in rub. eodem titulo*, cæterum circa istam materiam *vide supra de serv. tig. immis. & supra de clausto seu conclavi & pertic., & supra de pariete sive muro, & not. in tit. de tig. injun. & vide omnino quæ dicam in seq. rubrica in princ.*

CAPUT LVIII.

De onere ferendo.

1 *Tigni immittendi inter servitutem & oneris ferendi quæ differentia sit.*
2 *Verba, promitto ferre, vel sustinere onera domus tuæ quid importent.*
3 *Servitus oneris ferendi ad fundum competit.*
4 *Servitus oneris ferendi an personalis actio esse dicatur.*
5 *Murus vicini si servitutem oneris ferendi debeat, si domus corruat, vel refectione indigeat & ipse vicinus non vult reficere, sed ei cedere, & mihi relinquere, an possit.*
6 *Murum oneris ferendi casu quo vicinus reficere tenetur, qualiter ista refectio fieri debeat.*
7 *Murum communem si duo habeant, qua onera edium communia sustinebant, & eorum alter ipsum deponere velit & melius fundare ac graviora*

graviora ponderа superimponere, an alter o socio invito facere possit.
8 *Molendinum commune si duo habeant & unus molas meliores imponere velit, an etiam alter ad expensas teneatur.*

1 Quæ sit * differentia inter servitutem tigni immittendi, & oneris ferendi dubitari potest: & dic quod est in significatione verborum seu ordine: *ut probatur in l. cum debere columnam, de servit. urban. prad. junctа l. sicuti in prince si serv. vend. quod sic declaro.*

2 Hæc * verba promitto ferre vel sustinere onera domus tuæ: hoc importat, ut dominus ædium servientium seu ipse ædes aliquid faciant. Habet enim se in ista oratione domus serviens per modum agentis: quia ista debet sustinere onera: & agit hunc actum sustinendi onera: sed in his verbis, quod liceat tibi immittere tigna, nihil importat, quod debeat facere domus serviens, sed conceditur facultas Domino ædium dominantium, *ut probatur in l. cum debere conjuncta d. l. sicuti, in princ. secundum Bart. qui ita not. in d. l. sicuti, in princ. & adde quæ scripsi supra de servitute oneris ferendi, vers. sed quæro, quis mihi debet servitutem*, plenius declarari quomodo cognoscatur servitus oneris ferendi, & servitus tigni immittendi, & quomodo una cognoscatur ab alia.

3 Et ex his * nota, quod licet aliæ servitutes regulariter non competant ad fundum, sed ad patientiam tantum: *ut l. quæritur, §. 1. de serv.* tamen aliud est in ista servitute oneris ferendi: quia competit etiam fundo *& l. si forte, §. etiam, si serv. vend. de quo die ut dixi sup. de ser. one. feren. ver. hujus autem servit.*

4 Ex quo * not. aliud quod licet casu quo alicui incumbit onus ferendi non dicatur servitus, sed potius obligatio personalis: *l. si servitus, §. futuro & ibi not. de serv. urban. prad. & habetur in l. fin. §. fin. ff. de con. empt.* tamen hoc fallit in servitute oneris ferendi, *ut d. §. etiam, & ibi hoc not. Flor.* De hac servitute oneris ferendi, non videtur fieri mentio, nisi in prædio urbano: *l. cum debere columnam, ff. de servit. urban. secundum Flor. in d. §. etiam.* Sed tu dic, quod potest esse in prædio rustico, *ut dixi supra de servit. oneris ferendi in princip. die ut ibi.*

5 Circa istam * servitutem oneris ferendi, pone, murus vicini debet servitutem oneris ferendi & sustinendi onera domus: si corruit, vel refectione indiget, vicinus tenetur onera reficere, non ego, *ut d. §. etiam, & dixi supra de servit. oneris ferendi, vers. sed numquid ille.* Quid si vicinus non vult reficere, sed ei cedere & mihi relinquere, an possit? Et dicas quod sic: quia ista est obligatio in rem, non in personam, *text. ns est not. in l. & si forte, §. Labeo. si servit. vend. quod facit ad not. per Bart. & Dd. in l. in cum quo, de aqua plu. arcend. & per Flor. in d. §. etiam & per gloss. in cap. quæ in Ecclesiarum, extra de constit.*

6 Quæro * etiam casu quo vicinus tenetur reficere murum oneris ferendi qualiter debeat fieri ista refectio? *vide textum, & quod ibi not. in d. leg. & si forte, §. modus.* & adde, quod patietem proprium quis melioretn, quam in servitute impositus est, facere potest, non deteriorem: quia tunc tenetur actione confessoria, vel prohiberi potest, de nov. ope. nun. *per d. l. & si forte, §. fin. cum sequ.* ubi etiam

poni

ponitur quis sit eventus harum actionum.

7 Item * quæro, duo habent murum communem, qui sustinet onera communia, puta ædium suarum: alter eorum vult eum deponere, & melius fundare, vel alio modo ipsum fortiorem facere, forte ut possit ibi arcum suum voltæ lapideæ fundare, vel forte graviora pondera superimponere quam consuevit, quæ secundum suii primam formam superimponi tunc non possent; quæritur, an possit invito altero socio, & dicas quod non, *text. est*, & *ibi hoc not. Dd. in l. parietem, de servit. urb. prædio.* nisi paries esset ad ipsum usum destinatus, vel nisi hoc esset actum, vel nisi indigeat tali refectione: & ex his modis potest intelligi *l. si communes ædes, communi divid.* & ibi hoc not. & habetur per Bart. *in l. in pariete communi, & in l. damni, §. cum paretem, de damn. infect. & per Cyn. & Dd. in l. si ut proponas, Cod. de edific. privat. Et per d. l. parietem*, secundum Bald. & Dd. ibi fuit determinata ista quæstio.

8 Quod * si unus ex habentibus commune molendinum vult imponere molas meliores, & alter sociorum non vult teneri ad illas expensas: quod non teneatur, quia melior est conditio prohibentis: *l. Sabinus communi divid.* Nec obstat *l. cum duobus, §. idem respondit, socius qui cessantis, pro socio*, per quam quidam dicebant contrarium: quia ibi res erat aliter peritura, non facta ibi expensa: hic secus, & eodem modo debet responderi, *ad l. si ut proponis, Cod. de ædificat. privat.* An autem actio quæ competit pro illa servitute oneris ferendi, si ædes plurimum dominorum sint, competat insolidum? Dicas quod sic, *ut d. l. & si forte, §. plurimum, ubi vide.* Item in hac actione veniunt fructus, ideſt, commodum, quod haberet, si onera ædium ejus vicinus sustineret: *ut text. est in d. l. & si forte, §. pen.* Cætera circa istam materiam vide *supra, de servit. oneris ferendi.*

CAPUT LIX.

De Refectione.

1 *Reficere quid propriè sit.*
2 *Rem propriam an quis reficere teneatur.*
3 *Conversantibus per viam publicam ubi est domus ruinosa, per quod remedium succurratur.*
4 *Domus diruta, si deformitatem in civitate pariat, quod remedium contra dominum intentandum est.*
5 *Domus vel res quando aliena fuerit, an & quomodo, & per quem reficiendæ debeat.*
6 *Idonitas intelligitur, quando in extremo non peccat quoniam nullum extremum laudabile est.*
7 *Actio qua competat socio reficere volenti in casu permisso contra alium socium prohibentem.*
8 *Sociorum unus si suo sumptu ædificium commune jure societatis, seu communionis reficiat ad usum, ad quem paratum, seu destinatum erat, verbi causa domum ruinosam, aut molendinum in flumine, aut parietem communem, an contra illum qui recusavit, agere poterit.*
9 *Dominium partis alicujus rei, quæ refectione indiget, an in reficientem ipso jure transeat, vel requiratur sententia, & nunquid transeat etiam possessio.*
10 *Socius alicujus rei, qui rem reficit, an suo, vel communi nomine refecisse*

cisse dicatur.
11 *Parietem communem si unus ex sociis reficere velit, alter vero timeat, ne ex ea refectione sibi damnum immineat, qualiter sibi succurratur.*
12 *Paries reficiendi oneris ferendi servitutem debentis, ad quem spectat.*
13 *Si quidam nobilis promiserit comitatensi, quam reficere pontem: qui postea parvus erat, & postea in tantum aqua crevit, quod pontem erigere necesse fuit, qualiter iste nobilis teneatur.*
14 *Paries alienus si per medium pedem in alterius domum inclinaverit, an contra eum agi possit, ut ipsum erigat & reficiat.*
15 *Rem usufructuariam reficiendi onus, ad quem spectat.*
16 *Rei usufructuariæ refectio ad quem spectat.*
17 *Fundo si locatur est, vel etiam domus, refectionis impensa ad quem spectat.*
18 *Emphyteuta, libellarius, seu fundatarius, an fundum vel quid aliud reficere teneatur: ubi etiam quid de re dotali. num. 19.*
20 *Fructus vel reditus alicujus fundi, vel domus si legetur, refectio ipsa ad quem spectabit.*
21 *Ecclesia & clerici an teneantur ad reparationem murorum, seu refectionem fortificiorum civitatis & pontium & viarum, & portarum, & aquæductuum.*
22 *Ecclesiam parochialem an laici parochiani teneantur reficere, an vero clerici.*
23 *Ecclesiæ ædificatione si jus patronatus acquiratur: an etiam ex refectione, vel reparatione quæratur.*
24 *Tutor an pupilli ædificia collapsa, & deformata reficere poterit.*
25 *Refectio vel servitutem debentis ad quem spectat.*
26 *Opus novum an nunciari possit ædificium vel cloacam reficiantis.*
27 *Domus refectio an pia causa dicatur.*

QUia in materia servitutum pluries occurrit de refectione, & maxime in servitute oneris ferendi, ideo de eo aliqua utilia videamus. 1

Et * primo, quid sit reficere. Dic, reficere est rem ad pristinum statum reducere, hoc est, ne quis dilatet aut producat, aut exaggeret, *ut est text. in l. 3. §. reficere, de itin. atque privat.* 2

Secundo * nunquid aliquis compellatur rem propriam reficere? dic, aut quæritur de domo seu re sua, aut aliena, aut de communi. Primo casu aut domus est destructa prorsus usque ad aream: & tunc non compellitur eam reficere, quia de novo quis non compellitur ad reædificandum, *ut l. singularium, C. de ædif. priv. & ibi hoc not. gloss. & in l. ad curatores, de damn. infect.* ista enim videtur esse nova constructio, non refectio *l. 1. §. si quis ædificium de nov. ope. nun. & l. inter stipul. §. sacram. de verb. oblig.* Fallit in curialibus, *ut d. l. singularium*, fallit secundo, quando per statutum vel conventionem id esset tantum. Fallit tertio, quando esset imposita servitus oneris ferendi in domo destructa: quia tunc cogeretur eam reædificare dominus suis sumptibus ad hoc, ut possit onera sustinere, *l. cum debere columnam, de serv. urb. prad.* Aut domus non est in totum destructa, quia non est diruta usque ad aream: & tunc sive sit unius, sive plurium, debet refici. Et potest dominus cogi per procuratorem seu administratorem, a reipub. ut reficiat, & in quantum non sit potens, sumptu publico refici debet, *text. est not. in d. l. ad curatoris, & ibi per gl.*

& Dd. & habetur in l. si præses . ff. de off. præsid.

3 Ex quo not. * quod licet conversantibus per viam publicam, ubi est domus ruinosa, ventum habens non succurratur per remedium cautionis damn. infect. quia non timetur damnum in eum, sed in personas, *ut l. qui binas, & l. qui damni, de damn. infect in fin.* tamen subvenitur alio remedio: quia possunt judicis officium implorare, ut aut rem in totum deponant, aut reficiant, ut transeuntibus damnum dari non possit, & ita sentit gloss. *in d. l. ad curatoris.* & ibi hoc not. Angel. & ita alias, dum essem judex procuratoris communis Veronæ, coëgi, quendam ad reficiendum domum suam ruinosam, quæ transeuntibus minabatur ruinam.

4 Item * ex hoc not. aliud, quod quando domus est diruta, & deformitas perducitur in civitatem, si dominus ad refectionem est potens, potest compelli ut reficiat, & hoc spectat ad officium curatoris. & in quantum ille non sit potens, dictus curator sumptu publico illam reficiat: seu reficere poterit, nisi intra tempus à judice assignatum reficiatur, cum usuris eam respub. dett. habere poterit pro jure dicti sumptus, & usurarum, *ut est text. not. in d. l. ubi Ang. & Dd. de damn. infect.* Potest etiam dominus, si non habet unde reficiat cogi ad vendendum alteri, qui sit potens ad reficiendum, & si eam justo pretio vendere non posset, non cogitur ad vendendum, sed licitè potest à rep. petere tantum, quantum sufficiat ad reparationem domus, dictum est singulare aureum Spec. *in tit. de satisd. § hoc quoque qui alleg. in ar l. leg. in prin ad Syl & l. 3. § fin C de serv. qui pro pre. lib. accep.* quod dictum Spec. sequitur Ludo. Ro. § 31. *not* quod inci. not. quod in pluribus locis tibi facit honorem.

Secundo casu * principali, quando 5
res vel domus est aliena in totum, an cogatur reficere? Et regulariter dicas, quod non. Fallit quando de hoc esset facta promissio. Fallit secundo, *in casu not. l. sicuti si ser. vend. in pr.* de quo dixi supra *de serv. oneris servitidi, vers. quamodo autem paries, vel colum.*

Tertio casu principali quando * do- 6
mus, seu res est communis plurium dominorum: & tunc subdistingue. Aut nullus vult ædificare, aut reficere, & nullus compellitur, nisi quando timetur damnum transeuntibus, vel quando inducit deformitatem civitati: quia sicut unus dominus cogi potest, ita & plures, *per d. l. ad curatores, de damno infect. & supra dixi in primo casu princ.* Aut utraque vult reficere, & tunc aut concordant in refectione, & non est dubium: aut discordant in modo reficiendi; tunc aut vult unus reficere in majori quantitate quam prius esset, alter in eodem statu, & iste ultimus præfertur, istud est propriè reficere, *l. 3. §. reficere de usu. adquæ privat.* & pro hoc vide quæ dixi supra *titul. proxim. versicul. & per prædictam partem.* Aut quilibet vult reficere juxta priorem formam diversis tamen modis idoneè, *leg. in reficiendo. & ibi hoc not.* Dyn. Bart. & Doct. *de damn. infect.* & Angel. *in d. l. quidam liberut in princ. in 3. colum. vers. restat videre de serv. urb. prad.*

Ubi * dicit, quod idoneitas debet 6
intelligi quando non peccat in extremo? quia nullum extremum est laudabile, *secundum Philo. & probatur in d. l. in reficiendo cum gl.* Aut unus tantum vult reficere, alter vero non, & tunc ille qui vult reficere, vult reducere in melio

meliorem statum rem quam prius esset: sed non est necessarium, puta quia est molendinum habens duas molas, & vult imponere meliores, & alter non cogitur, *l. paries, de serv. urb. præ. & ibi hoc not. Dd.* & tunc procedit illa regula, quod in communi melior est conditio prohibentis, *l. Sabinus communi divid. & dixi in præcedenti tit. ante fin.* Aut vult unus tantum reædificare rem communem reducendo ad pristinam formam: & tunc aut vult in re communi reædificare jure servitutis & nō potest, *d. l. parietem*, aut vult ædificare jure communionis: & tunc aut vult facere id ad quod erat parata res seu destinata, & potest invito socio, *l. cum duobus, §. idem respondendum, & §. idem Mela. pro socio, & l. in tantum, §. in commune, de rer. divis. & l. si communes ædes, & ibi not. communi divi.* aut res non est ad hoc destinata, & tunc aut est hoc actum, & potest, aut non est actum, & tunc aut non interest alterius socii prohibere, & potest eo invito reficere, *l. fistulam, §. pen. & fin. de serv. urban. prad. & l. quidam liberus, Paragrapho fin. eod. titul.* Aut interest alterius socij, & tunc est melior conditio prohibentis, & ita loquitur, *d. l. Sabinus communi divid. & d. l. parietem*, & ita tenet Cyn. *in d. l. si ut proponis, Cod. de ædif. pri.* & pro hoc habes expeditum perfectè istum articulum.

7 Tertio * quæro, quæ actio competat socio reficere volenti in casu permisso, contra alium socium prohibentem. Dic aut res est communis inter plures hæredes, & agi poterit judicio fam. erc. *l. 1. & per totum. ff. fam. erc.* aut inter non hæredes, & tunc non jure societatis, & competit judicium communi divi. vel uti poss. *l. si quis communes ædes, communi, div.* aut est communis jure societatis ad hoc principaliter ordinatæ & tunc potest agi pro societate, *text. est cum gl. in §. inter quos, Instit. de oblig. quæ ex qua contra. & not. Ang. in d. l. quidam liber. in prin. 2. col.*

Quarto * quæritur, nunquid si unus 8
sociorum suorum sumptu reficit ædificium commune jure societatis, seu communionis ad usum, ad quem paratum, seu destinatum erat, puta domum ruinosam, aut molendinum in flumine, aut parietem communem, an poterit agere contra illum qui recusavit? Dic, aut suo nomine, aut nomine communi, aut dubitatur quo nomine, primo casu recuperat, *l. si ù. C. de ædif. pri.* secundo casu quando reficit nomine communi, & res est communis jure societatis, & socius fuit requisitus, & communis imponendo expensā, & tunc habet tria remedia. Primum quod reficiens usque ad quatuor menses sumptus repetere potest cum usuris centesimis. Secundum quod elapsis dictis quatuor mensibus, reficiens consequitur rem refectam jure dominii. Tertium, quod si non vult consequi jure dominij, potest repetere omnes sumptus, & interesse, *casus est not. in l. cum duobus. §. idem respondit socius qui ff. pro socio. & in d. l. si ut proponis, Cod. de ædific. privat.* & est verosimile, quod propter societatem, & contumaciam non audiatur volens cedere rei, alias esset secus, *l. cum usufruct. de usufruct. secundum Ang. in d. l. quidam liber. in princ. ad quod adde quæ dixi in titul. præc. vers. circa istam servitutem.* Et not. quod propter secundum remedium, quod est singulare: videlicet, quando res communis indiget refectione, puta domus, vel molendinum: & unus sociorum ab altero requisitus non exposuit sumptus pro parte sua, si alter socius refecit in totum de suo, & post refectio-

nem non requirit socij, quod restimat sibi sumptus pro sua parte, quod si stat per quatuor menses à die refectionis factæ per alium socium, & non restimat pro parte sua, dominium rocius transit pro refectione, text. est elegans *in d. l. si ut proponis, & in d. § idem resp. dicit, socius qui cessantis.* quod perpetuo tene menti.

9 Et * nunquid dominium transeat ipso jure, vel requiratur sententia, nunquid transeat etiam possessio, *vide per gl. & Dd. in d. § idem respon.* Aut contumax non fuit contumax in reddendo; & tunc solum agitur ad sumptus, *ut l. socius, § si rectum, ff. pro so.* & ita tenet Ang. *in d. l. quidam liberus, in princ.* aut res est communis non tamen jure societatis; sicut contingit in duobus communiter rem ementibus, aut duobus legatariis, vel hæredibus ejusdem rei, vel alio modo in conjunctione incidentibus; & unus illorum reficit rem communem suo sumptu proprio; & tunc aut alter socius fuit contumax; & habent locum duo prima remedia, scilicet repetitio sumptuum cum usuris, & adjudicatio dominij contra contumacem, qui nolait in sumptu conferre. Sed tertium non habebit locum, scilicet ut possit agere præcisè, ut refundantur sumptus cum omni interesse, *text. est in d. l. si ut proponis.* aut alter socius non fuit contumax; quia non fuit requisitus, & hoc casu convenire non potest, nisi tantummodo pro restitutione tantum, *d. l. si ut proponis, & not. in d. § idem resp. & Angel. in Quidam liberus.*

10 Tertio * casu principali, quando dubitatur quo nomine socius refecerit, an suo, an communi. Dic, quod in dubio videtur refecisse nomine communi, *leg. meritò, ff. pro soc.* quia hoc est sibi licitum, contrarium est illicitum, *leg. si is, C. de ædif. priv.* Item quia faciens nomine proprio, intelligitur donare sumptus; donatio vero in dubio non præsumitur, *leg. cum in decimo, de prob.* ita tenet Ang. *in d. l. quidam liberus, in princip. in 2. col.*

Quarto * quæritur, quid si unus ex 11
socis fecit reficere parietem communem: alter vero timet ne filij domum immineat ex ea refectione, qualiter sibi succurratur, vide plenè per Bartol. & Dd. in l. damni infecti, § cum paritem. de damno infect. & præsertim c. Ang. *in l. inter quos, & in l. ar partete eo tit.* & per Ioan. Pet. de Papia, *in clem. ii. in gl. semper.*

Quinto * quæritur ad quem spectat 12
refectio parietis debentis servitutem oneris ferendi: dic ad eum qui debet servitutem, & non solum de pariete existente tempore servitutis, sed etiam etiam de futurato, *l. cum debeo col. de serv. onerib. prad. & vide quæ dixi supra de serv. oneris ferendi, vide l. fictus in pr. ff. serv. ve. ad.*

Sexto * quæritur: qui jam nobilis 13
promisit cuidam comitatensi reficere pontem: tunc pons erat parvus, postea crevit aqua, quod oportet crescere pontem, qualiter iste nobilis teneatur? Istam q. disputavit Franc. Accurs. Baldi. eam sic decidit. *in leg. non. modus, Cod. de serv.* aut augmentatum est omnis refectionis intrinsecæ circa eandem latitudinem pontis: ut quia aqua perfodiens hoc facit, ut necessaria sit major impensa solito; tunc pertinet ad nobilem: quia est augmentatio intrinseca, aut est augmentatio extrinseca in majori latitudine pontis: & tunc tenetur ad nobilem non pertinet: quia tempus contractus inspicitur, *d. l. non modus, & l. 5. & l. Ratilla Pulla. de contrah. empt. & l. damni, § si is qui de damn. infe. & l. hoc met. § si agna. de acq. quot. & offi. de rerum, l. 1. § pen. de verbor. oblig. l. quicquid astringenda, eo. titul.* per quas leges Franc. Accurs. dicit minavit, per illam prætensionem nobilem non teneri.

14 Sexto * quæritur, si paries alienus per medium pedem inclinaverit in domum alterius, an possit contra eum agi, ut ipsum erigat, & reficiat? dic quod sic, *text. est not. in leg. si cum merus in final. & in leg. si quomodo in princip. si servit. vend.* & ita tenet Ioan Pet. de Papia *in suo vol. lib. in glos. semper, ad fin.* quod not. pro tuti, quæ Bononiæ pendet supra curtem Asc. Ilonum.

15 Octavo quæritur * ad quem spectat onus tenendi rem usufructuariam? dic, aut quæritur de cura, & sollicitudine reficiendi, & illa simpliciter pertinet ad usufructuarium *leg. 1. in fi. ad. usufr. quemadm. cave. & l. veter fullonarium de damno infect. & l. 1. § fin. de nov. ope. nun.* & not. Bart. quam omnino, vide *in l. eorum ferra. § qui maximo in pen. col. in final. de Public.* Aut quæritur de impensis: & tunc aut est magna, & pertinet ad proprietarium, aut est parva, & spectat ad usufructuarium, *ff. habentur, & ibi nat. de usufruct. & leg. cum ad quem, & ibi per gloss. & Dd. Codic. de usufruct. & leg. damni infect. & ibi not. per gloss.* & illa est communis opin. An autem sit faciendæ differentia, an usufructuarius habeat assumptuctum ex causa lucrativa, vel onerosa & Flo. *in leg. hæredem 7. ff. de usufr.* videtur dicere, quod sit faciendæ differentia: videlicet quod habens ex onerosa, non teneatur etiam ad modicam, *per d. l. si quis dominum, & l. si quis fundum. ff. locat.* de qua die ut infra dicam *in 13. quæst.* Et quando esset tanta impensa, ut æquivaleret receptioni fructuum, non tenetur usufructuarius, quia ego reputo eam magnam impensam, *argum. l. qui conventum, § qui horreo de leg. 3.* & per ea quæ not. Bart. *in leg. his verbis, § idem testator. eod. tit.*

Nono quæritur, * ad quem spectat 16
refectio ejus in tecto: dic per text. not. & quod ibi no. *in l. si domino de usu, & hab.* ubi fit aut distinctio, quam in usufructuario.

Decimo * quæritur, si locatus est 17
fundus, vel domus, ad quem spectat refectionis impensa: dic ad dominum locantem, non autem ad conductorem, *l. si mercer, § si vis major. loc. & l. ex conductis, in princip. ad sit. & vide textus cum gloss. in d. l. si mercer, § conductor. & in sum. & ibi per Pet. Cyn. & Dd. Cod. de pign.* & ideo sic fiat unum, dicit quod quilibet ante domum teneatur scopare, scholates vel alij domum conducentes non teneb untur, quia non possident, *l. non solet. ff. de lec.* & si solverent, volume imputare locatori pro pensione, vel repetere actione ex eo contractu, & si non solvetent, possent occupare domum, *leg. adiles, ff. de via publica*, secundum Pet. Cyn. & Doctor. *in d. l. in summa.* & idem tenet Roseli. *in libello. de offic. ju. ne quid fiat in via public. in final.* & idem tenet Albert. de Ros. secundum Odofred. *in suo opere ff. antiquorum, in prima parte quæst. 135.* & Flor. *in leg. si pendentem, § si quid cloacarij, ff. de usufruct.* & vide Paul. de Castr. *in dict. leg. ex vendatio, princip. ff. locat.* & Bald. *in leg. ob causam, ff. de alt. & ibi ig.* & intelligo prædicta quando conductores cogi possunt ad refectionem vel purgationem viæ expatlis tamen pu-

sionis, *ut d. l. ædiles*, item intellige, si quis gratis habitet, si purgatio est talis, quod pertineat ad utilitatem momentaneam, secus si ad perpetuam, *l. 4. §. 1. de impen. secundum Bart. qui ita not. in l. ædiles.* Item adde, quod viam destructam quis reparare, seu reficere tenetur, quatenus protenditur latitudo suæ domus, *secundum Ang. in l. fin. per illum text. C de ædifi. privat.*

18 Undecimo quæritur, * quid in emphyteuta, seu libellario, seu feudatario? Dic cum isti possideant, & habeant utile dominium, *l. 1. § qui in perpetuum, ff. si ager vectig. vel emph. pet. & cap. 1. vei autem in titul. de re alie. fact.* impensa refectionis spectat ad eos, non autem ad dominum, *ut probatur in leg. 2. Codic. de jure emph. & ibi hoc not. per Albert. de Ros. & per eundem in suo opere statorum, in 1. parte, quæst. 136.* & ideo in instrumentis investituræ solet communiter dici, quod dominus dat ad meliorandum, &c. & idem est dicendum in superficiario eadem ratione, *per l. superficiario cum sequ. de rei vend.*

19 Quid autem * in re dotali? *dic ut in tit. titul. de impen. & maxime in l. 3. §. 1. & l. quod dicitur, eod. titul. & in l. diverso. §. impendia, cum seq. sol. matr.*

20 Duodecimo quæritur, * quid si legantur fructus, vel reditus alicujus fundi, vel domus, ad quem spectabit refectio? In hoc debet considerari. Aut intelligitur legatus ususfructus proprie, & *tunc dic ut dixi supra in 9. quæstione.* Aut non censetur legibus ususfructus, & tunc spectat refectio ad hæredem, *istud probatur in l. fund. Trebatiani, de usufr. leg.* quomodo autem cognoscatur, an intelligitur tunc legatus usufr. vel non, *vide gl. ord. in l. si quis ita, & quod ibi not. per Dd. ff. de usufru. & in l. per servum, § 1. de usu, & hab. & in l. idemque usufr. quemadm. cap.*

Decimo tertio * quæritur, an Eccle- 21
sia, & Clerici teneantur ad reparationem murorum, seu refectionem fortaliciorum civitatis, & pontium, & viarum, & portarum, & aquæductus, & similium? Et dicas quod sic, *ut l. ad portus, C. de oper. pub.* & ita tenet Azo. *in sum. Cod. de oper. publ. in pr.* & Bald. *in tit. de pac. Const. in 9. colum.* de quo vide per gl. quæ aliter dicit, & ibi per Bartol. & omnes Dd. *in l. ad instructionem, C. de sacros. Eccles.* & per Bald. *in l. qui pendentes de usufr. in apostillis,* & per Arch. 16. *q. 1. juxta.* & per Ant. de Butr. & Dd. *in c. non minus de immun. Eccl.* & per Jo. Pet. de Pap. *in 1. libelle in gloss. in ver. jure domicilj, vel quasi in ult. colum.* qui etiam tenet quod sic.

Decimoquarto quæritur, * an eccle- 22
siam parochialem teneantur reficere laici parochiani, an vero clerici, *ut 10. q. 1. differentium, & not. gloss. 1. q. 1. quatuor, & ibi per Archid. & vide omnino gl. 16. q. 1. si monachus & Innoc. & omnes Dd. & gl in c. de his de eccl. ædif. & per Alb. de Ros. in l. ad instructionem, de sacros. Eccles.*

Decimoquinto quæritur, * ex ædifi- 23
catione Ecclesiæ acquiritur jus patronatus: *ut in cap. nobis, de jure patr.* nunquid ex refectione vel reparatione etiam quæratur? *vide per hoc gl. in d. cuoniam, & ibi per omnes Dd. & per aliam gloss. magnam de consec. dist. 1. de fabrica.*

Decimosexto * quæritur, an tutor 24
posset ædificia pupilli collapsa deformata reficere? Et dic quod sic? *ut probatur in l. lex qua tutores. C. de admin. & ibi hoc not. Sal.*

Decimo

25 Decimoseptimo * quæritur, ad quem spectet refectio rei debentis servitutem? Dic ut habetur, *in l. loci corpus §. si quis mihi si serv. vend. & in l. & si forte §. & etiam eod. tit. & in l. refectionis ff. comm. in prad. & in l. inter. si serv. vend. in l. 1. in fin. de aqua plu. arc.* & vide quæ dixi supra *de servitute oneris ferendi. vers. sed nunquid ille.* & quod supra dixi *in pr. huius libri in 9. quæst. princ.*

26 Decimooctavo * quæritur, an possit nunciari novum opus reficienti ædificium vel cloacam? Dic regulariter quod non, *leg. 1. § si quis ædificium & l. de pupillo. §. si quis vivos de nov. oper. nunc.*

27 Decimonono * & ultimo quæritur an refectio domus dicatur pia causa? dicas ut est casus singularis, *in l. si quis pro redemptione. §. fin. de don.* ex quo not. quod fideicommissarij, seu executores testamentorum pro relictis ad pias causas possunt dispensare pro refectione alicujus domus combustæ vel ruinosæ: quod intellige quando dominus domus esset pauper: secus si esset dives, *per not in l. Aliud. C. de sacros. Eccl.*

ADDITIO.

2 *Administ.* Utrum administrator teneatur de mala administratione satisfacere? Respondeo secundum Innoc. *in c. presentium. de pignor.* quod sic, & alle cujus est administrator, habet actionem negot. gest. contra eum qui male administravit: *ff. de negot. gest. leg. 3. § ultim. 12. quæst. 2. si qua de rebus &c. si quis qualibet conditione.* Unde advertite, quod teneatur administrator secundum gloss. *in leg. cum oportet. ff. de fide jus. tut. de dolo, ut ibi. & lata culpa: ut l. curatoris, C. de negot. gest.* & etiam levi, *ut l. quicquid. C. de arb. tut.* Per quantum tempus intelligatur administratio, si non fuit limitatum, vide Corn. 2. *vol. cons. 3. & in 3. volum. cons. 196.* & vide per Alex. 1. *volum. cons. 12. in 2. col. vers. attento.*

CAPUT LX.

De Ponticello.

1 *Ponticellos seu pontes super domibus privatorum appensos, & pendentes super viam vel solum publicum, an de jure communi quis tenere possit.*

2 *Stillicidij per ædificationem super solum publicum, illius soli dominus aliquis non efficitur.*

3 *Ponticellum ædificare super solum publicum ex concessione facta à principe vel senatu, aut ex gubernatione, civitatis vel ex consuetudine, vel ex forma statuti si licitum sit, & quis in dictis casibus teneat ædificare pontes sic latos & largos, quod inferatur damnum, vel incommodum & impedimentum vicinis seu transeuntibus cum plaustris, & animalibus onerariis, qui commode pertransire non possunt, an hujusmodi ponticellos ædificare possit.*

4 *Generalis concessio semper intelligitur, quod sine damno & alterius incommodo fiat.*

5 *Ædificandi licentia in loco publico sine incommodo & damno alterius concessa intelligitur, nisi expresse dicatur etiam cum alterius damno & incommodo.*

6 *Incommodum maximum, vel magnum, vel parvum, judicis arbitrio dicitur.*

7 *Consuetudo vel statutum si dixerit, quod ponticelli super viam publicam fieri possint, & duo sint, unus ex una parte strate, & alius ex alia, an eorum quilibet cum ponticellis ad strate medietatem se extendere poterit.*

8 *Promiserim si tibi dare viam ad fundum tuum per fundum meum, an supra viam pontem facere potero.*

9 *Ponticelli super solum communem per unum ex socijs non edificari possunt.*

10 *Domum meam si ab utraque parte vie habeam, & pontem supra salum publicum: vel etiam supra privatum, vel communem in casu permisso, an si vicinus domum de domibus meis vendam videar pontem vendere, qui in alia domo requiescit.*

1 COnsueverunt * in multis civitatibus & locis ponticelli seu pontes appendi super domibus privatorum pendentes super viam publicam vel solum publicum, nunquid de jure quis eos tenere possit, vel de novo fabricare & dicendum est, quod non regulariter, *ut l. 2. §. tractatum, & ibi gloss. ne quid in loco publ. & in l. fin. ne quid in flum. publ. in princip. & ibi Flor. de servit. & in l. qui sellam, §. in rusticis, & ibi hoc not. etiam Flor. de serv. urb. prad.* nisi consuetudo esset in contrarium: *ut l. an in totum. C. de edif. privat.* vel nisi hoc esset concessum à principe, vel senatu, vel administratore civitatis potestatem habente, *l. 2. §. merito, & Paragrapho si quis à principe, ne quid in loco publ. & in eadem l. in princip. & ibi per glo. & in l. prohibere, §. plane, & ibi per Bart. quod vi aut clam.* vel nisi esset permissum à statuto *ut d. §. plan.* sic, si vero lex municipalis, vel nisi esset præscriptum, scilicet per tantum tempus, quod non extet memoria in contrarium: quia tale tempus habet vim concessionis & privilegij, *ut in c. super quibusdam, §. præterea, de verb. sig. in fin. & in c. 1. in fin. de præscr. in 6.* vel nisi essent tecti patentes vicino, & nemine contradicente, nec præfore prohibente: quia tunc non deberent demoliri ne urbs deformetur ruinis, *l. 2. §. si quis nomine prohibente, ne quid in loco public. & l. fin. eod. tit. & not. per gl. in l. 1. in via. C. de edifi. priv.* vel nisi essent ponticelli sub stillicidio domus quatenus stillicidia se protendunt, eo tamen casu quo solum, quod est sub stillicidio, sit ejus, cujus est stillicidium sive domus, quod quando sit, *vide qua plenè dixi supra de serv. stillicidij avertendi, in 9. q.* & adde prædictis quæ dixi *supra de serv. protegendi, in 4. q. & sup. de still sive tecto.* Circa tamen prædicta aliter considerando potest ita distingui: quandoque ponticellus transcendit viam, quia forte unus habet duas domos, & in medio earum est via publica an sit licitum eum habere pontem, per quem ire de una domo ad alias: vel etiam, ut quandoque erdi, per talem pontem non potest ire de domo in aliam: tamen tran scendit totam viam & requiescit in alia domo ultra viam & solum publicum: & his casibus non licebat habere, *ut est text. in d. l. 2. §. tractatum, & ibi gl. & Bart. ne quid in loc. publ. & est text. apertus in l. fin. eod. tit. not. Bart. in l. quominus in 1. sup. de flum. & in l. si duo §. Labeo per illum text. ubi pessid. & Bald. in l. item lapilli, in 5. colum. versic. dicto de occupat. de rer. divis. & not. dominus, Do. de sancto Geo. in c. cum ex eo de excess. prælat. lib. 6. & dixi supra de servitute protegendi, in 4. quæst.* nisi consuetudo,

gendi in 4. quæst. nisi consuetudo, vel statutum, vel princeps, aut senatus, aut præscripto hoc permitteret, per ea quæ supra dicta sunt. Quandoque ponticellus non transcendit totam viam sed pendet super via, vel solo communi: quandoque nullum est desuper stillicidium, & idem eadem ratione, quia est super communi. Quandoque est stillicidium desuper, & tunc aut ponticellus se extendit ultra stillicidium: & idem eadem ratione. Aut ponticellus non se extendit ultra stillicidium: sed in tantum, vel minus, & tunc videtur quod possit licitè fieri, & teneri, *per leg. fin. §. de serv. urb prad.* intelligendo, quod lex illa locum habeat, etiam quando solum, quod est sub stillicidio sit publicum.

2 In dubio tamen * ego teneo contrarium, videlicet quod per ædificationem stillicidij super solum publicum ædificans non efficiatur dominus illius soli, ut dixi supra de servitute stillicidij avertendi. Sed horticellus, & similia ex quibus non timetur damnum transeuntibus, bene possunt apponi, etiam supra solum publicum, de quo dic, *ut dixi supra de serv. protegend. maximè in 5. q.* & prædicta procedunt, nisi per statutum esset aliter permissum, vel de consuetudine aliter servaretur: *per d. l. an in totum, C. de ædif. privat.* vel nisi hoc esset permissum à principe, vel superiore, aut præscriptum, *ut supra dixi.* Quandoque ponticellus ædificatur non super solo, vel via communi, sed super solo alieno privato, vel communi cum uno privato: & tunc subdistingue in omnibus, & per omnia, *ut supra dictum est*, quando ædificatur in solo publ. excepto quia si habet stillicidium, quatenus se protendit, potest ponticellum fabricare, *per ea quæ habentur in l. fi. §. fin. de servit. urb. prad. de quo vide plene quæ dixi supra de servitute stillicidij avertendi, in 9. quæst. supra de servit. protegend. in 2. quæst. vide quæ dicam infra de necessario, & camino.*

Circa * prædicta dubitari potest, 3
quid si est licitum ædificare ponticellum supra solum publicum ex concessione facta à principe, vel senatu, aut ex gubernatione civitatis, vel ex consuetudine, vel forma statuti, & quis vult ædificare dictis casibus ponticellos ita latos, & longos, quod inferunt damnum, vel incommodum, & impedimentum vicinis transeuntibus cum plaustris, & animalibus oneratis, qui non possunt commodè pertransire, vel etiam aliter, an possit hujusmodi ponticellos ædificare: Puto quod sic ita distinguendum: aut ex forma statuti vel concessionis, aut consuetudinis, non est data certa forma ponticellos faciendi, & tunc sine dubio non potest, quia hujusmodi concessiones in dubio intelliguntur sine damno, & incommodo alicujus: *ut est text. ad hoc not. in l. 2. merito. §. si quis à principe, nequid in hoc publ. & ibi gloss. allegat. ad hoc multa jura, & probatur in c. quamvis in fi. & ibi not. per gloss. Arc. & Dd. de rescript. in 6. & in c. de his, & ibi etiam gloss. extr. de privil. cum simil.* & hoc casu tales ponticelli, & similia ædificia quæ obstant usui publico, debent deponi, *ut est text. in dicta l. 2. §. si quis nomine prohibentis.* Aut est data certa forma ædificandi, & tunc subdistinguo: Aut illa forma est generalis, puta quod quilibet promisit ponticellos facere per totam civitatem, tam de lignis, quam de lapidibus pro libito voluntatis: & tunc dicas idem quod in præcedenti, * quia in generali con- 4
cessione intelligitur semper, quod sine damno, & incommodo alterius fiat:

ut est gl. not. in d. §. si quis à Principe in gloss. in prine. dum dicit, neque sic conceditur, scilicet generali concessione, &c. & allegat ad hoc jura. Aut illa forma concessionis, & licentiæ est simplex: quia dum simpliciter dicitur, quod possint ponticelli fabricari super solum publicum, & idem dicendum
a est: quia si in generali concessione a intelligitur sine incommodo, & damno alicujus, multo fortius in simplici, *pro hoc est text. in d. §. si quis à princ. in princip.* dum dicit, si quis à principe simpliciter impetraverit, ut in publico loco ædificet, & ibi gloss. in princ. dum dicit, in generali concessione, vel simplici. Aut ista forma concessionis vel licentiæ est specialis, puta quod potest fabricare ponticellos in tali contrata, vel tali domo, & idem eadem ratione, quia in dubio dicendum est, quod concedens intellexerit sine injuria, & incommodo alicujus, quia quoticscunque aliquid fieri permittitur, ita permitti oportet, ut sine injuria cujusquam fiat: *ut est text. not. in d. §. merito.* Aut forte singularis, puta quod quis possit fabricare ponticellos supra solum publicum tantæ altitudinis, & longitudinis, & latitudinis: tunc secundum formam illam possunt fieri, *pro hoc est text. cum gloss. not. in l. 1. Cod. de ædific. privat.* quæ ponit exemplum, quando est statutum certis modis ædificandi, sicut est Florentiæ. & etiam gl. singularis, *in l. quibus luminibus, de serv. urban. prad. in princ.* puto tamen quod hoc casu intelligatur talis concessio singularis, sine incommodo alterius, per prædicta jura: & per hanc rationem, quia in dubio concessio quantumcunque specialis, & singularis semper intelligitur sine damno, & incommodo alterius, nisi in concessione dicatur expressè, etiam si hoc faciat damnum, vel incommodum alteri: *ut est text. qui hoc ibi vult. in l. 2. §. si quis à princip. ff. ne quid in loco publ. ibi.* nisi hoc impetraverit, & isto modo debet limitari dicta gl. videlicet in *l. 1. Cod. de ædif. priv. & in d. qui luminibus.*

Et sic not. * quod in omnibus præ- 5
dictis casibus intelligitur concessio, vel licentia ædificandi in loco publico, vel supra solum publicum sine damno & incommodo alterius nisi expresse dicatur, etiam cum damno, & incommodo alterius. Et prædicta concessio, scilicet quod possit ædificari cum incommodo, & damno alterius, valet: *ut est text. in d. §. si quis à principe.* sed intelligitur de damno sive incommodo parvo. *ut ibi not.* aut de maximo sive magno. *arg. l. quoties de precib. imper. offer. & l. si quis sepulchrum, in princip. de relig.* & ita debet intelligi. *l. serviturem, §. 1. de serv.* & tenet ibi gloss. *& in d. § si quis à principe, in ver. impetraverit*, in 2. solutione, quam puto veram, facit ad hoc quod not. Bart. *in l. quotiens*, in 11. *quæst. de flumin.* nisi in concessione fuerit dictum etiam cum maximo damno, vel incommodo alterius juxta not. in *d. leg. quoties.*

Quomodo autem dicatur * maxi- 6
mum, vel magnum, vel parvum incommodum, vel damnum? Dic arbitrio judicis, *arg. gloss. not. in §. pretium in ver. diffinierit. Instit. de constituen. empt. facit l. 1. §. 1. de jur. delib. & c. de causis, de offic. deleg.* item quæro quis dicatur damnum pati? Dic quando quis commodum amittit, quod ex publico consequebatur tale, quale sit, & ideo si cui prospectus, aut si cui aditus fit deterior, sive angustior, dicitur damnum pati: & agere potest, *ut est text. in d. l. 2. §. merito. in ver. damnum.* Et intelligo sive istud damnum concernat publicam utilitatem, sive privatam: quoniam loca publica privatorum usibus deserviunt, jure scilicet civitatis, non quasi propria cujusque *ut d. l. §. 1.* quæ omnia singulariter tenementi, non solum pro ponticellis: sed etiam pro quibusdam aliis ædificiis factis in loco publico.

7 Quid autem * stante statuto, vel consuetudine, quod ponticelli possint fieri super viam publicam, & duo sunt unus ex una parte stratæ, alius ex alia: an potest quilibet eorum se extendere ad medietatem stratæ cum ponticellis? Dic quod sic, & non ultra: sicut dicitur in alveo, & in aqua communi, & insula: *ut instit. de rer. divis. §. Insulam*, & ita tenet Bald. *in l. item lapilli, ut in ult. de re divis.* Et ex hoc not. quod ubicunque est permissum supra solum publicum ædificare ponticellos, non est licitum ædificare nisi usque ad medietatem soli publici in medio existentis, & idem, si possit ædificari supra solum commune, quod est not.

8 Item quid si promisi tibi * dare viam ad fundum tuum per fundum meum, an supra viam possim facere pontem? Dic quod sic, vel etiam ponticellum, si tibi non nocet, & mihi prodest. *l. hoc jure, §. fin. de aqua quotid. & æsti.* quia solum est meum, & non tuum: supra meum ædifico, & tibi non officio. Ambulabis ergo subtus pontem, vel ponticellum meum: & satis est tibi, quia non in plus teneor, ita dicit Bald. & bene, *in d. item lapilli, in pen. q.* qui dicit, quod ita de facto vidit Florentiæ.

9 Dictum est supra * nunquid ponticelli possint ædificari supra solum publicum, vel privatum: sed nunquid possint ædificari supra solum commune per unum ex socijs? Et dicas, quod non, *ut d. l. si duo, §. Labeo, & ibi hoc not. Bart. uti pos.*

Sed * quid si habeo ab utraque 10
parte viæ unam domum, & postea supra solum publicum, vel etiam supra privatum, vel commune in casu permisso: an si vendo unam de domibus meis, videar vendere pontem qui requiescit in alia domo: *vide l. quod conclave de damn. infect. & quod ibi not. Bart. & Doct. & quod not. Bald. in d. l. item lapilli. in ult. col.* Ultimo adde prædictis quæ dixi supra *de serv. protegendi in 6. q. & quæ dicam in seq. tit. de mœnianis.*

ADDITIO.

a *Generali concess.* Generalis clausula continet omnia nisi contraria mens apparent, *ff. de pec. l. qui peculij Cod de inoff. testam. si quando, in gloss.* Non enim videtur quis generaliter concedere, quod specialiter non esset concessurus. *Cod. quæ res pig. obl. po. l. 1. in gl.* item in generali locutione persona loquens intelligitur excepta, *c. petitio, in glo. de jure jur. cum concor. ibi positis*, unde si promisi tibi dare aliquid contra omnem hominem, non teneor dare contra me: & generalis concessio non comprehendit ea quæ quis specialiter non concessisset, vide Cotn. 2. *volum. consil. 231. incip. de plerisque, & in 1. volumin. consil. 106. incip. circa.*

CAPUT LXI.

De Mœnianis.

1 *Mœniana dicuntur solaria, seu pon-*
Aa 2 *ticelli*

ticelli, qui in muro sunt, & ita projecti, seu immissi provehuntur: ut nusquam requiescant, sicut subgrunda.

2 *Mœniana ab immissis in quo differant.*

3 *Mœniana si quis in muro suo ædificare velit versus domum vicini privatam, vel ædificium publicum versus, quantum spatium dimittere debeat.*

4 *Mœniana legi an standum sit, ubi aliquando consuetudo non fuerit.*

5 *Sub mœniano, seu sub solario, aut ponticello pannos, seu linteamina, aut alia, an extendere liceat, per quæ vicinis lumen tollatur.*

6 *Alio qualis competat contra protendentes pannos in aliorum præjudicium.*

1 MOEnia dicuntur * solaria, seu ponticelli qui sunt in muro, & ita projecti, seu emissi provehuntur, ut nusquam requiescant, sicut sunt subgrunda, *ut ex text. in l. malum, §. 1. de verb. sig. & l. 2. §. cum quidam, & ibi gl. ne quid in loc. publ. & in l mœniana, & ibi gl. 2. in princ. C. de ædif. priv.* & dicuntur mœniana à mœnibus, *ut not. glo. in d. §. cum quidam.*

2 Differunt * autem mœniana ab immissis: quia mœniana, ut dixi, ita provehuntur, ut non requiescant in alia parte immissa: quæ ita sunt, ut in loco alieno requiescant, veluti tigna, trabes, quæ mittuntur, *ut est text. in d. l. malum §. 1. & not. glo. in l. servitutes, quæ in superficie, §. & ibi etiam per Alber. de Ros. de serv. urb. prad.*

3 Pro declaratione hujus materiæ quæro de quibusdam: primo, * quis vult ædificare mœniana in muro suo versus domum vicini privatam, vel versus ædificium publicum, quantum spatium debeat dimittere? Dic, aut ædificat versus ædificium privatum, & 10 pedes debet dimittere liberi aëris: aut versus ædificium publicum, & tunc debet dimittere intervallum 15. pedum: *ut est text. in d. l. mœniana, & ibi hoc tenet gl. & in l. Imperatores, de serv. urb. prad. & facit ad hoc text. cum gl. in ver. 15. pedum in l. 1. Cod. de aque dulc. lib.* 11. *& plus vult illa l. mœniana*, quod si quis vult ædificare ædem, vel domum versus solum publicum, debet dimittere spatium 10. pedum: ut patet ibi, quem intercapedinis modum ædificaturis, &c. & si contra fiat, illud quod ædificatum est, debet detruncari, & fabrica domo fisco assignanda est, *quæ l.* est intelligenda, quando tale ædificium fieret vicino neciente, vel contradicente, secus eo sciente, & patiente: quia tunc destrueret non compellendus, *arg. l. prius, de mor. inferen. l. qui bona, §. si quis jussu, de damn. infect. & ita tenet glo. 2. in d. l. mœniana, facit ad hoc l. Sabinus communi divid.* Item *l. mœniana*, est intelligenda secundum Ange. ibi, quando ex objectu alicujus ædificij laboratur, secus si à latere: quia tunc illud intervallum non requiritur, & ideo dicit quod videmus habitatores domorum habere ædes communes à latere. Sed dicit gl. *pen. in vers.* 15. quod *illa l.* non servatur: & verum dicit, quod non observatur, in quantum loquitur de mœniano, vel alio ædificio facto juxta aliud privatum, sed servatur dispositio, *l. fi. fin. reg.* licet glosl. dixerit, *in d. l. mœniana, quod illa l.* loquitur, quando ædificatur juxta agrum, vel sepem, quam ego non teneo: *ut dixi supra de pariete, sive muro, circa princ.* Sed in quantum loquitur, *d. l. mœniana*, quando ædificat juxta ædificium publicum, puta muros civitatis, vel hortea publica: tunc debet dimitti spatium 15. pedum, *ut est text. in l. si cui, & ibi glosl. C. 3. de ædif. priva.* & dicit Ang. quod ita observatur, quia juxta muros civitatis, vel castri non permittitur ædificari, nisi tanta latitudine intermissa, ad hoc ut nihil mali, vel similis excogitari possit, ut propter periculum incendij & ruinæ, aut proditionis: quia habens ædificium suum juxta muros, ex parte sui posset clam ruinam suam perforare, & ingressum dare hostibus, & ita dicit se pluries vidisse, & audivisse, subdit tamen quod in quibusdam locis hoc non servatur, ut dic sicut est in civitate Neapol. sed hoc in civitate Padnæ bene servatur, standum est itaque in hoc consuet. *ut in l. 1. & in l. an in totum, C. de ædif. privat.*

4 Ubi autem non * sit aliqua consuetudo, an sit standum *illi l. mœnianæ*, videtur quod non: quia sicut ista glosl. dicit, ita servatur de consuetudine quæ habetur pro lege, *ut habetur in authent. hoc locum, C. si secundo nup. mul. & per Bart. in l. Titia cum testamento, §. finu de leg.* 2. ita videtur servari e contra, quando gl. dicit quod non servatur de consuetudine, & maxime, quia videtur, quod lex tollatur per consuetudinem: *ut tenet gl. Instit. in princ. proœmy. in §. igitur, versic. de consuetudine, & in l de quibus, de legi, & gl. in c. si terra extr. de pri. & vide ad hoc glosl. optimam. 15. quæst. fin. c. cum multa in ver. cum dubio in fin.* Ego autem teneo contrarium, quia lex per consuetudinem non tollitur, *l. fin. in prin. & ibi not. Cyn. C. de ju. dor. imp.* sed per contrariam consuetudinem bene tollitur: & ideo ego in hoc sic concluderem. Aut quærimus de ædificio, quod fit juxta ædificia publica, ubi non sit aliqua consuetudo certa: & tunc puto esse standum, *d. l. si cui, C. de ædif. priva.* ex quo vatie, ut dixi, observatus de consuetudine. Aut quærimus de ædif. priv. quod fit juxta ædificium privatum: & tunc non est standum, *d. l. mœniana*, sive ædificium fiat ex objectu alterius, sive ex latere, quia nullo casu hoc servatur. & ideo standum est decisioni, *l. fin. fini reg.* de quo dic, ut dixi supra de pariete, sive muro. Concludo ergo ex prædictis, si quæritur quantum debeat distare mœnianum, seu aliud ædificium ab alio ædificio privato, vel publico: Aut constat ex statuto vel consuetudine super hoc disponente, & illis standum est: *ut l. 1. & l. an in totum, C. de ædifi. privat. & not. pur glosl. in rub. in fin. C. quæ sit long. consuet. quæ loquitur de porticibus.* Aut non constat de consuetudine, vel statuto: & tunc quæritur quando ædificatur juxta ædificium publicum, & standum est decisioni *d. l. mœniana, & l. si cui, C. de ædif. privat.* aut de ædificio quod fit juxta aliud ædificium privatum: & tunc servatur *l. fin. fin. reg.*

5 Secundo principaliter quæritur, * an quis possit sub mœniano, sive solario, aut ponticello extendere pannos, seu linteamina, aut alia per quæ auferatur lumen vicinis? In hoc sic distingue, aut vult ponere in suo tantum, ita quod se non protendit extra: ut puta, quis vult extendere in altum, ut faciunt illi qui habent ponticellum supra tectum: ut est Venetiis & maxime propter emptores, & sicut communiter invenitur in civitate Neapol. & potest: quia quatenus durat solum suum, potest ædificare, & ponere, & facere regulariter quic-

quid vult usque ad cœlum, *l. si in prin. de serv. & l. si vitem, in §. pen. quod vi aut clam.* & probatur *in l. 1. §. pen. & ibi glo. eod. tit.* etiam si ex hoc tolleretur lumen vicino, nisi hoc faceret in despectum vicini, vel ad ejus æmulationem: *ut l. opus cum glo. de oper. public.* in dubio non præsumitur malus animus, *ut est gloss. not. in l. fluminum, §. fin. de dam. infect.* circa quod vide quæ dicam in seq. tit. versic. 2. fallit, si vellet. Aut quis vult ponere supra solum, & extendere ultra suum: sicut quando quis super uno ligno extendit linteamina, vel similia quæ protenduntur extra mœnianum, vel solarium, vel fenestram: & tunc aut vult extendere supra solum vicini; & non potest, *per d. l. fin. in princ. de serv. cum aliis similib. supra alleg.* aut vult extendere supra solum publicum: & tunc aut non fit damnum aliquod vicinis, vel transeuntibus, & tunc potest, quia ita servatur ut ibi de consuetudine. Aut fit damnum vicino, puta quia auferatur sibi lumen, exemplum: quis vult extendere pannos à latere mœniani, seu ponticelli versus fenestram vicini ex objecto, ita quod ejus lumen obscuret, vel ingressum solis auferat, vel quis vult extendere pannos per directum ultra mœnianum, vel fenestram, ab alio latere est fenestra vicini, quæ per hoc obscuratur, vel si quis habet solarium superius, & pars inferior est alterius, & superior vult extendere pannos super ponticello ab extra sic, et longitudine, qui panni pendentes descendunt extra ponticellum, ita quod auferent lumen, vel solem fenestris partis inferioris: & istis casibus non potest, *ut est text.* qui in omnibus istis casibus potest exemplificari, *l. 2. §. cum quidam, ne quid in loc. publ.*

Tertio principaliter quæritur,* quæ 6
actio competat contra protendentes hujusmodi pannos? Dic, utile interdictum, ne quid in loc. publ. immittas, *ut est text. in d. §. cum quidam,* & ideo competit utile interdictum, quia in suo non publico facit, licet in publico protendatur, *ut not. ibi gloss. in versic. utile.* Ultimo circa istam materiam adde quæ dixi in titulo præcedenti, & supra de pariete, sive muro, *post princip. & de servitut. tigni immittendi, in 6. quæst.*

CAPUT LXII.

De Fenestris.

1 *Fenestram in suo an quis facere possit, etiam si per eam in vicini sui fundum inspiceret.*
2 *Regula quod quis in suo invito vicino fenestram facere possit, quæ fallentias patiatur.*
3 *Fenestram in muro communi ignorante vel invito socio, an quis facere possit.*
4 *Fenestram in muro communi elevato pro sua utilitate tantum, an quispiam facere possit.*
5 *Domum si quispiam vicinus elevare velit juxta murum socij elevatum, & posse eum culmen æqualiter cum culmine domus vicini, vel etiam supra obscurando fenestras vicini, ipse invito, an possit.*
6 *Fenestram in alieno, domino invito, an quis facere possit.*
7 *Fenestram de ligno quod dicitur balconus, an facere licitum sit, & ipsam, aperire in publico supra solum vicini.*
8 *Promiserim si vicino sub certa pœna non facere fenestram in muro domus*

mus mea, & postea illam domum vendam, an emptor fenestram facere poterit.
9 *Domus dominus an possit obscurare lumina domus locatæ alteri: vel in quo alius de domo locata usum fructum habeat.*
10 *Fenestræ vitreæ, ligneæ, & papyreæ, quæ vulgo sperę dicuntur, an quis domui suæ apponere possit.*
11 *Fenestræ vitreæ, ligneæ, & papyreæ, an quis imponere cogatur, & in fenestris suis parietis tenere.*
12 *Fenestrarum vitra, vel tela si fracta essent, adeo quod in alterius domo videri possit: an debeat servitutem suis sumptibus reficere teneatur.*
13 *Fenestrarum, & balconorum materia ubinam sit remissivè.*

1 VIdeamus primo, * an quis in suo possit fenestram facere etiam si per eam inspiceret in fundum vicini? Et dicendum est, quod sic regulariter: *ut probatur in l. altius, in princip. C. de servit. & aqua, & ibi hoc not. Bald. & doct.* Et est ratio, quia in sua re quis potest ædificare, dummodo non mittat in alienum etiamsi noceat vicino, *l. fluminum, §. fin. cum duobus sequent. de damno infect.* in re enim sua quilibet est moderator, & arbiter *l. in re mandata, C. mand.* Et intellige etiam, si quis haberet murum juxta fundum vicini factum jam 100. annis, & in eo nunquam fuerunt fenestræ, quia potest Dominus fenestram facere, *argum. gloss. in l. qui luminibus de serv. urb. prad.* quia licet murus ille steterit longissimo tempore sine fenestris, non propter hoc tollitur Domino facultas ipsa faciendi nisi quando voluisset facere, & per vicinum fuisset impeditus, & propter hoc destitisset, *per l. hoc autem jure. cum ibi not. de servitut. urbano.*

Sed ista regula, * quod quis possit 2
in suo muro fenestram facere invito vicino, fallit in quibusdam casibus. Primo quando esset imposita servitus, ut in tali muro non possint fieri fenestræ. Nam possum ibi constituere servitutem, ut non possim in meo facere fenestram, per quam in domo tua prospicere possimus *ut est casus in d. l. alterius, secundum unam lect. in verb pariete. Cod. de servit.* & ibi not. Bald. qui dicit se hoc vidisse de facto in civitate Pensii, in domibus quæ nunc sunt comitis, alias Domini Julii, & idem tenet Paul. de Castr. *in Laquien. ne servit. int. generales,* ubi dicit, quod talis conventio valet, si tua interest propter honestatem, quoniam non posses uti domo tua libere, cum homines nolint in omnibus videri. & iste casus potest contingere quotidie inter fratres dividentes inter se domos, pro hoc etiam facit, *l. venditor in princ. communia prad.* & quod ibi not. Bart. per illum text. qui dicit, quod si ego vendo tibi aliquam domum cum pacto, quod non possim exercere talem artem, valet ista conventio, ut obligeris tu, & hæredes tui, licet ista non sit servitus cum non sit prædium dominans, de quo dic, *ut dixi supra de servitute præscindi, in 3. quæst.* Secundo fallit, si vellem in meo facere istam fenestram in loco, in quo esse non consuevit, quando facerem hoc ad æmulationem, vel in despectum vicini: puta quia vellem videre omnia secreta tua, *per leg. opus, cum ibi not. de operib. public.* & ita tenet Petr. Cyn. & Paul. de Castr. *in dicta l. altius.* In dubio tamen non est præsumendum, quod faciat ad æmulationem, vel despectum, *ut est gloss. not. in l. fluminum, §. final. de damno*

quid vult usque ad cœlum, *l. si in prin. de serv. & l. si vitem, in §. pen. quod vi aut clam.* & probatur *in l. 1. §. pen. & ibi glo. eod. tit.* etiam si ex hoc tolleretur lumen vicino, nisi hoc faceret in despectum vicini, vel ad ejus æmulationem: *ut l. opus cum glo. de oper. public.* in dubio non præsumitur malus animus, *ut est gloss. not. in l. fluminum, §. fin. de dam. infect.* circa quod vide quæ dicam in seq. tit. versic. 2. fallit, si vellet. Aut quis vult ponere supra solum, & extendere ultra suum: sicut quando quis super uno ligno extendit linteamina, vel similia quæ protenduntur extra mœnianum, vel solarium, vel fenestram: & tunc aut vult extendere supra solum vicini; & non potest, *per d. l. fin. in princ. de serv. cum aliis similib. supra alleg.* aut vult extendere supra solum publicum: & tunc aut non fit damnum aliquod vicinis, vel transeuntibus, & tunc potest, quia ita servatur ut ibi de consuetudine. Aut fit damnum vicino, puta quia auferatur sibi lumen, exemplum: quis vult extendere pannos à latere mœniani, seu ponticelli versus fenestram vicini ex objecto, ita quod ejus lumen obscuret, vel ingressum solis auferat, vel quis vult extendere pannos per directum ultra mœnianum, vel fenestram, ab alio latere est fenestra vicini, quæ per hoc obscuratur, vel si quis habet solarium superius, & pars inferior est alterius, & superior vult extendere pannos super ponticello ab extra sic, et longitudine, qui panni pendentes descendunt extra ponticellum, ita quod auferent lumen, vel solem fenestris partis inferioris: & istis casibus non potest, *ut est text.* qui in omnibus istis casibus potest exemplificari, *l. 2. §. cum quidam, ne quid in loc. publ.*

Tertio principaliter quæritur,* quæ 6
actio competat contra protendentes hujusmodi pannos? Dic, utile interdictum, ne quid in loc. publ. immittas, *ut est text. in d. §. cum quidam,* & ideo competit utile interdictum, quia in suo non publico facit, licet in publico protendatur, *ut not. ibi gloss. in versic. utile.* Ultimo circa istam materiam adde quæ dixi in titulo præcedenti, & supra de pariete, sive muro, *post princip. & de servitut. tigni immittendi, in 6. quæst.*

CAPUT LXII.

De Fenestris.

1 *Fenestram in suo an quis facere possit, etiam si per eam in vicini sui fundum inspiceret.*
2 *Regula quod quis in suo invito vicino fenestram facere possit, quæ fallentias patiatur.*
3 *Fenestram in muro communi ignorante vel invito socio, an quis facere possit.*
4 *Fenestram in muro communi elevato pro sua utilitate tantum, an quispiam facere possit.*
5 *Domum si quispiam vicinus elevare velit juxta murum socij elevatum, & posse eum culmen æqualiter cum culmine domus vicini, vel etiam supra obscurando fenestras vicini, ipse invito, an possit.*
6 *Fenestram in alieno, domino invito, an quis facere possit.*
7 *Fenestram de ligno quod dicitur balconus, an facere licitum sit, & ipsam, aperire in publico supra solum vicini.*
8 *Promiserim si vicino sub certa pœna non facere fenestram in muro domus*

mus mea, & postea illam domum vendam, an emptor fenestram facere poterit.
9 *Domus dominus an possit obscurare lumina domus locatæ alteri: vel in quo alius de domo locata usum fructum habeat.*
10 *Fenestræ vitreæ, ligneæ, & papyreæ, quæ vulgo sperę dicuntur, an quis domui suæ apponere possit.*
11 *Fenestræ vitreæ, ligneæ, & papyreæ, an quis imponere cogatur, & in fenestris suis parietis tenere.*
12 *Fenestrarum vitra, vel tela si fracta essent, adeo quod in alterius domo videri possit: an debeat servitutem suis sumptibus reficere teneatur.*
13 *Fenestrarum, & balconorum materia ubinam sit remissivè.*

1 VIdeamus primo, * an quis in suo possit fenestram facere etiam si per eam inspiceret in fundum vicini? Et dicendum est, quod sic regulariter: *ut probatur in l. altius, in princip. C. de servit. & aqua, & ibi hoc not. Bald. & doct.* Et est ratio, quia in sua re quis potest ædificare, dummodo non mittat in alienum etiamsi noceat vicino, *l. fluminum, §. fin. cum duobus sequent. de damno infect.* in re enim sua quilibet est moderator, & arbiter *l. in re mandata, C. mand.* Et intellige etiam, si quis haberet murum juxta fundum vicini factum jam 100. annis, & in eo nunquam fuerunt fenestræ, quia potest Dominus fenestram facere, *argum. gloss. in l. qui luminibus de serv. urb. prad.* quia licet murus ille steterit longissimo tempore sine fenestris, non propter hoc tollitur Domino facultas ipsa faciendi nisi quando voluisset facere, & per vicinum fuisset impeditus, & propter hoc destitisset, *per l. hoc autem jure. cum ibi not. de servitut. urbano.*

Sed ista regula, * quod quis possit 2
in suo muro fenestram facere invito vicino, fallit in quibusdam casibus. Primo quando esset imposita servitus, ut in tali muro non possint fieri fenestræ. Nam possum ibi constituere servitutem, ut non possim in meo facere fenestram, per quam in domo tua prospicere possimus *ut est casus in d. l. alterius, secundum unam lect. in verb pariete. Cod. de servit.* & ibi not. Bald. qui dicit se hoc vidisse de facto in civitate Pensii, in domibus quæ nunc sunt comitis, alias Domini Julii, & idem tenet Paul. de Castr. *in Laquien. ne servit. int. generales,* ubi dicit, quod talis conventio valet, si tua interest propter honestatem, quoniam non posses uti domo tua libere, cum homines nolint in omnibus videri. & iste casus potest contingere quotidie inter fratres dividentes inter se domos, pro hoc etiam facit, *l. venditor in princ. communia prad.* & quod ibi not. Bart. per illum text. qui dicit, quod si ego vendo tibi aliquam domum cum pacto, quod non possim exercere talem artem, valet ista conventio, ut obligeris tu, & hæredes tui, licet ista non sit servitus cum non sit prædium dominans, de quo dic, *ut dixi supra de servitute præscindi, in 3. quæst.* Secundo fallit, si vellem in meo facere istam fenestram in loco, in quo esse non consuevit, quando facerem hoc ad æmulationem, vel in despectum vicini: puta quia vellem videre omnia secreta tua, *per leg. opus, cum ibi not. de operib. public.* & ita tenet Petr. Cyn. & Paul. de Castr. *in dicta l. altius.* In dubio tamen non est præsumendum, quod faciat ad æmulationem, vel despectum, *ut est gloss. not. in l. fluminum, §. final. de damno*

infetto, nisi quando per eam possent videri secreta vicini, & nullam ex hoc faciens fenestram perciperet utilitatem: quia tunc crederem quod hoc faceret in despectum: & ita sentit Paul. de Castr. *in d. l. altius*. Puto tamen quod hoc sit temittendum arbitrio judicis qui considerabit qualitatem vicinorum, si sint amici vel non: & maxime qualitatem facientis fenestram, & si verisimiliter fecisset eam, etiam si essent amici: *argum. l. 2. §. de jure deliberan. & c. de causis de officio deleg. & l. 3. §. 1. de testib.* & si faciens fenestram, est solitus facere in despectum vicini: tunc contra eum est præsumendum, *arg. leg. non omnis. §. a barbariis, de re milit.* Quibus adde omnino quæ dixi supra de solo sive area, *ut in 5. fall. versic. sed dubium est.* Tertio fallit, quando quis habet parietem juxta domum vel hortum cujusdam puellæ, vel religiosarum, vel monialium, ut possit videre illam puellam aut moniales, aut religiosas; quia si hoc faciat ad inhonestatem vel æmulationem, hoc non potest, *arg. d. l. opus, de oper. publ. & in l. in fundo, de rei vend.* ubi dicitur, quod malitiis hominum obviandum est, & ita tenet Cyn. secundum Pet. quem sequitur Bald. & communiter Dd. *in dict. l. altius, C. de serv.* quod bene not. contra vicinos, ædificantes ad despectum alterius vicini: quia si hoc faciunt, ut noceat, non possunt etiam in suo: secus si faciunt principaliter ad suam utilitatem, licet noceant: quia tunc possunt, *ut not. in d. l. fluminum, §. final. de damno infect.* & hoc vult etiam Paul. de Castr. *in d. l. altius.*

3 * Nunc dicamus, an possit facere fenestram in muro communi ignorante vel invito socio. Et dicas regulariter, quod non, *ut probatur in leg. quidam Iberus, de servit. urb. prad.* & ibi hoc not. Ang. & idem not. Angel. *in leg. inter quos, in 4. colum. vers. ex his infertur, quod in pariete de damn. infect.* dicens, quod ratio est, quia per eam puta fenestram mutatur facies, puta partietis, & debilitatur paries, & per consequens nocet socio, & idem in effectu tenet Bald. *in d. l. altius, in 2. not. C. de serv.* & Paul. de Castr. *in leg. quoties, de servit. & in l. parietem, in fin. de serv. urb. prad. & in l. penult. que incipi, eos, eod. tit.* Dixit tamen not. Paul. de Castr. *in d. eos*, quod socius potest in re communi facere fenestram, vel aliquid aliud quod alteret rem, nisi aliquod afferat nocumentum, *per d. l. quidam Iberus, & leg. fin. in princ. de serv. urb. prad.* Quod non credo esse verum indistincte, quia vix potest esse, quin afferat damnum vicino, si alteret parietem, *ut dixi supra secundum Ang.* unde in hoc puto sic esse distinguendum: Aut murus est communis, quo ad omnia, quia sic actum fuit inter eos, & potest: aut inter eos est communis, quoad certum usum tantum: puta pro dividendo hortum communem, & tunc non potest facere fenestram in muro unius ex sociis: *per ea que dixi supra de pariete sive muro, in pen. q. vers. occurrit mihi.* Aut est communis simpliciter, & tunc aut faciendo fenestram facit damnum muro communi, & non potest, *d. l. quidam Iberus, in princ.* aut non facit damnum muro, sed potest respicere in domum vicini de præsenti vel futuro, si in area vicini possea ædificaretur domus, & non potest eadem ratione, *ut per regulam, l. Sabinus, communi divid.* Aut nullo modo facit damnum nec facere potest, quia murus est fortissimus, & sic propter fenestram alterari non potest, nec etiam propter

propter dictam fenestram potest videri in terra seu fundo vicini, nec de præsenti, nec in futurum, ita ut socij nullo modo interfit, nec interesse potest, & tunc æquum est dicere ut possit, *argum. d. l quidam Iberus, §. final. & l. fistulam, §. penult. & a. g. gloss. in leg. Sabinus, in princip. præalleg.* aut famus in dubio si nocet vel nocere potest, & tunc standum est regulæ, *dict. leg. Sabinus*, quæ dicit, quod in re communi melior est conditio prohibentis. *Et prædictis adde que plene dixi supra de scalis, versic. quid autem dicendum, & que dicam infra de camino, & necessario, & de solario.*

4 * Sed circa prædicta vidi dubitari, quia unus ex sociis potest murum communem altius tollere, *ut supra dixi de pariete sive muro, versic. 5. principaliter est videndum, &c.* an ille, qui altius tollit murum communem, possit in muro elevato fenestram facere, & pro sua tantum utilitate? Et ista quæstio dependet à prædictis: nam murus communis altius elevatus per unum tantum ex sociis, efficitur communis, *ut est casus in l. hoc quod dictum, §. si ex tribus, secundum unam lect. gloss. de serv. urb. prad.* & tenet Bartol. Angel. & Flor. *in dict. l. quidam Iberus*, & dixi plene supra de pariet. sive muro, versic. tertio principaliter est videndum. Ergo in casibus in quibus in muro communi potest fieri fenestra per unum ex sociis tantum, in illis casibus potest murum elevans in eo fenestram facere, & non altius ut patet ex prædictis, quia sæpe contingit, quod unus vicinus elevat murum communem, & facit fenestram versus vicinum à latere supra culmen ipsius vicini. Communiter tamen vidi observari contrarium in facto, quia indistincte dictæ fenestræ fiunt, & maxime in civitate Veronæ, ubi infinitis domibus elevatis hæ fenestræ reperiuntur: & ita fuit alias judicatum, & ubi esset consuetudo, in hoc illi standum esset, *ut dictum & supra de mœnianis*, & prædicta intellige in muro communi pro indiviso: secus si esset pro diviso communis, quia tunc quilibet posset partem suam elevare, & in parte sua fenestram facere, sicut quis potest in muro proprio ædificare regulariter, *ut est dictum supra in principio*, & hoc quando grossities muri pateretur *vi not. Bart. in l. damn. §. cum parietem, de damn. infect. & dixi supra de pariete sive muro.*

Sed posito * pro constanti, quod 5
dictæ fenestræ in muro altius elevato fieri possunt per unum tantum de sociis, sive de jure, sive de consuetudine: ut quia tanto tempore ibi fuerint à parte, quod inducta sit præscriptio, a
quod ibi stare possint, an si alter vicinus socius vult elevare domum suam juxta dictum murum prius elevatum, & ponere culmen domus suæ æqualiter cum culmine domus vicini, vel etiam supra an possit, obscurando dictas fenestras vicini ipso invito? & videtur quod sic, *leg. cum eo de servit. & l. eos, eod. titul. & per alias Codic. eod. titul.* licet illa *l. altius* loquantur in ædificante in suo tantum, tamen *d. l. cum eo, & d. l. eos*, loquuntur generaliter: in quocumque ædificante, sive in muro proprio, sive in communi, *l. 1. §. generaliter, de leg. prestan. cum simil.* maxime cum videatur esse eadem ratio: quia quod commune est, pro eo jure, quod ad me spectat, meum est, *l. populus, §. fina. de verbo signif.* & audio quod ita de facto servatur Veronæ. In contrarium videtur, quod non possit: nam cum ille murus primo elevatus in quo sunt fenestræ, sit

communis : videtur quod alter socius non possit ædificare domum suam, quæ est à latere, clandendo, vel obscurando dictas fenestras : quia regula est, quod socius invito socio non potest aliquid ædificare in muro communi, propter quod fiat damnum aut incommodum alij socio, *l. Sabinus, communi div. & Angel. & Dd. in dict. leg. quidam sberus & pro hac vide quæ dixi supra de servit. ne luminibus officiatur, in 7. quæstione.* Ego autem teneo primam partem, videlicet, quod possit, maxime per istam rationem. Nam cum ille murus sit principaliter destinatus ad recipiendum tigna, vel culmen domus, potest elevari domus sua depentia, etiam obscurando lumina alterius vicini, *per l. si communes ædes, & quod ibi not. communi divid. & quod not. in l. Sabinus, per gloss. eod. tit.* & ideo si esset jam ædificata domus utriusque vicini super dicto muro, & unus ipsum prius elevasset, & alter posset cum itemm elevare, etiam obscurando lumina vicini, qui prius elevavit, & in muro elevato fenestras fecit. Nam si aliter diceremus, tolleretur sibi per directum potestas altius tollendi domum suam, & utendi re sua & communi, ad usum destinatum : quæ essent contra prædicta jura. Sed ubi murus non esset destinatus ad ædificium domus, sed forte ad dividendum tantum, & uni permissum est jus in muro elevato superædificet domum, tunc alter non potest non tantum reficere fenestras, sed etiam non potest uti re communi ad usum non destinatum, maxime nocendo vicino, *per not. per gloss. in dict. leg. Sabinus*, & quia concessio sibi facta prius, non debet tolli sibi sine facto suo, *per regulam, leg. id quod nostrum, de reg. jur.* quod bene not. quia quotidie de facto contingit.

Superest * nunc, ut dicamus si quis 6
potest facere in alieno fenestram Domino invito. Et dicas breviter, quod non, nisi esset imposita servitus, quod fieri potest, *ut est casus secundum unam lect. gloss. in l. altius. Codic. de servitut. de qua vide quæ dixi supra de servitut. luminum, versic. item est alia differentia, &c.*

Vlta * prædicta potest quæri, an 7
sit licitum facere fenestram de ligno, quod dicitur balconus, & ipsum aperire in publico supra solum vicini. Et dic breviter quod sic, ut dicitur de janua : quia quatenus se protendit stillicidium potest, ultra non, *ut probatur in l. fin. § fin & ibi not per gloss de janua de serv. urba. prad. de quo dic, ut dixi supra. de ostio sive porta.*

Item * quæri potest, si promisi vici- 8
no sub certa pœna non facere fenestram in muro domus meæ, & postea illam domum vendo, an emptor poterit facere fenestram ? Videtur quod sic, quia ista non fuit servitus, sed obligatio quædam personalis, quod apparet ex forma obligationis, in qua non continetur causa, quare promisit. Si enim causa aliqua exprimeretur, puta ne aliquis usus vicini impediretur, tunc servitus præsumeretur, ità dicit Spec. *in titul. de empt. & vend. versic. sed pone cavit.* & Flor. refert. *in l. potuum, in princ. de servit. & vide not. in l. 1. §. opus*, & ibi Bart. *de alien. jud. mut. causa fac. & in l. fin. de nov. oper. nunc. & in l. final. de contrahend. empt.* Et vide omnino dictum Paul. de Castr. *in l. pend. quæ incipit, Lucius Titius, de serv. rust. prad. & in l. 2. §. item si in fatto, circa medium, de verb. obl.* adde quod dixit Spec. ubi idem tenet, & vide omnino quæ dixi supra *in princip. hujus, l. in illa quæstione*, quomodo

quomodo cognoscatur an sint servitutes reales, vel personales, ubi plene hoc examinavi.

9 * Item quæri potest : an dominus domus possit obscurare lumina domus locatæ alteri vel in quo alius habet usumfructum. De domo locata, *b* dic quod non licet domino obscurare & si obscuraretur, etiam ab extraneo etiam dominus teneretur, *l. si tuerces, §. fi. ff. loca. & ibi valde not. & idem tenet gloss. in l. si is qui binas, & ibi not. Dd. de usufruct.* De domo vero, in qua alius habet usumfructum. dic, aut dominus pleno jure vult ædificare in sua domo propria, & potest, licet obscuraretur domus usufru. *d. l. si is qui binas ædes*, aut vult ædificare in domo, in qua alius habet usumfructum. & non potest, *ut not ibi Flor. & vide l. Scaurus, alias incipit, binas. de servo. urb. prad. & quod not. in l. 1. § fin. si usufruct. peta.* Et adde quod usufructuarius potest bene fenestras aperire fundi fructuarij, *text. est in l. æquissimum, §. sed si adium de usufr.* Sed non potest claudere, *ut eadem l. §. Nerva. & ibi hoc not. gloss. in ver. obscurare, & not. gloss. in d. §. sed si adium.*

10 * Quid autem est dicendum de fenestris vitreis, ligneis, & papyreis, quæ vulgo speræ dicuntur, an quis potest eas fenestras domui suæ apponere ? Et dic regulariter, quod sic, quia in suo potest quis ædificare *ut dixi supra, in princip.* nisi esset servitus imposita, quod fenestra stet aperta, ut vicinus ex ea possit lumen habere & recipere, *l. lumen, de serv. urb. prad.* vel nisi talis fenestra protenderetur extra parietem, & stillicidium supra solum vicini, quod debet esse liberum. *l. fin. in princ. eod tit.* circa quod vide quæ dicam *in tit. seq. de specularibus, ver. circa ista specularia.*

11 * Sed an quis cogatur dictas fenestras imponere, & tenere in fenestris sui parietis. Et dic regulariter quod non, nisi servitus esset imposita, *ut probatur in d. l. altius, secundum unam lect. C. de ser. quod not.* quia sæpe contingit inter fratres dividentes inter se domum : quia quando uni obvenit pars domus, quæ habet fenestras respicientes in hortum vel partem alterius, fratres conveniunt, quod ipse debeat tenere clausas fenestras cum fenestris, puta vitreis : quoniam valet ista conventio, *ut dixi.*

Sed * quid si aliqua vitrea esset 12
fracta, vel tela, vel papyrea, ita quod in domo alterius fratris possit videri, an debens servitutem, teneatur reficere suis sumptibus ? Dic quod sic, *per l. cum debere, col. in fin. de serv. urb. prad. connexta l. & si forte, si serv. vend.* quod not. quia est quotidianum.

Ultimo * circa istam materiam de 13
fenestra & balcono, *vide supra de servi. stillicidij avertendi, in 9. quæst. in fin. de servi. ne prospectui officiatur, cum tribus tituli sequentib.* & de pariete sive muro, *versi. secundo principaliter est videndum* & de stillicidio sive tecto, *in 2. qu & de pen. in princ.* & per Salice. *in l. altius. C. de serv.* & ibi etiam per omnes Dd.

ADDITIO.

a *Prescript.* Sed quid dicamus de fundo dotali, qui jam inceperat præscribi, antequam daretur in dotem ? Respon. quod præscriptio nihilominus currit, licet non potuit inchoari, postquam esset factus dotalis : secus erit de pupillo alteri succedente, contra quem non currit præscriptio durante pupillari ætate : licet antea fuis-

sit incœpta, sed defertur usque post pupillarem ætatem, *l. fi. C. de anna. præscript.*

6 *Domus loc.* adverte quod contractus locationis & conductionis, est contractus bonæ fidei, *ut Institut. de act. §. actionum*, & ideo mercedes debet conventor arbitrio boni viri, *l. si in lege locationis, in prin. ff. loca.* aliter restituere obligatur. Et quod locatio facta alicui artifici in dubio intelligitur facta propter artificium suum, *vide Alexan. 3. volum. consil. 151. in ult. col. in fin.*

CAPUT LXIII.

De Specularibus.

1 *Specularia sunt quæ vulgo gelosia dicuntur.*
2 *Domus usumfructum si quis habeat, an etiam specularia tanquam domus instrumenta veniant, ita quod proprietarius non possit prohibere usumfructuarium illis uti.*
3 *Specularia an indistincte fenestris apponi possint.*

1 SPeculariæ * sunt quæ vulgo gelosiæ dicuntur, ab inspiciendo dicta, *ut est text. cum glo. in l. sed si quid §. proprietatis, in versi. specularibus, de usufru. & in l. quæsitum. §. specularia, de fund. instruct.* & instrumenta sunt domus ligneæ, quæ in fenestris poni solent ut ubi stantes maxime mulieres videre; & non videri possint: & si sunt affixa fenestris, pars domus sunt, & domo vendita continentur, etiam si sint in ædificio posita, & ad tempus dereacta ponuntur, *ut est text. in d. §. specularia, & ibi glo. & prohoc l. fundi, §. fina cum l. sequen. & l. grandia, de action. empt.* Sed si sunt de novo facta, & nondum impositæ: sed ad hoc factæ, ut imponantur, & suppleantur, si quæ desunt tunc non sunt pars domus, sed instrumento domus continentur, *ut est text. in d. §. specularia, vers. sed si non sint.*

Et ideo si quis habet usumfru. domus veniunt etiam specularia tanquam domus instrumenta: & proprietarius non potest prohibere fructuarium illis uti, *ut est text. in d. l. sed si quis §. proprietatis, de usufructu.* & propterea videtur esse legata vel vendita domus sine instrumento: ideo non veniunt dicta specularia, quæ nunquam fuerunt apposita fenestris, quia illa sunt instrumenta domus, ut dixi, sed specularia affixa, vel ad tempus detracta, ut reponantur, bene comprehenderetur, quia ut dixi ista pars domus non sunt instrumenta, *ut probatur in d. l. quæsitum, §. specularia, de fund. instr.* 2

Circa * ista specularia posset dubitari, an distincte possint poni in fenestris? Distingue breviter. Aut quis vult ea ponere in fenestris suis, & tunc regulariter potest: nisi esset servitus constituta, *ut dixi supra de fenestris, vers. supereſt nunc ut dicamus, & vers. sed an quis cogatur.* Aut vult ponere in communi fenestra socio invito, & non potest, *per l. Sabinus communi divid. & per ea quæ dixi supra ti. proxim. vers. nunc dicamus.* Aut quis vult ea ponere in fenestris alienis, & non potest regulariter, nisi esset servitus constituta, *ut dixi supra de fenestris, vers. supereſt nunc ut dicamus, & vers. an quis cogatur.* Aut vult quis ponere in sua fenestra propria: & tunc aut specularia non excedunt parietem suum proprium, & breviter potest, sicut etiam in suo fenestram facere, *ut l. altius. C. de serv.* nisi esset sibi servitus 3

vitus imposita, ut non possit ibi tenere specularia, ad hoc forte, ut ex illis fenestris posset haberi lumen in domo vicini, *ut habetur in l. lumen de serv. urbanor. prad. & dixi supra de serv. lumin. ver. item est alia differentia, & in tit. preced. in prin. in ver. supereſt nunc & versic. quid autem.* Aut specularia excedunt parietem: & tunc aut sunt super solum publicum, & de consuetudine servatur ubique, quod possunt fieri, ergo dicendum est quod possint, *& l. an in totum. Cod. de ædif. privat. cum simil.* Aut sunt supra solum vicini privatum: & tunc sub suo stillicidio, quatenus protendit stillicidium vel circa, & fieri possunt, sed non ultra, *per l. fina §. fin. cum ibi not. per glo. & Dd. de ser. urb. prad.* & per idem quod dixi de fenestra, de ligno, *supra tit. preced. versic. ultra predicta potest quari.*

CAPUT LXIV.

De Camino.

1 *In camino quot principaliter considerenda.*
2 *Ignis super solario facientis fieri potest, nisi vicinus incendij periculum timeat.*
3 *Solarium si commune sit, & ille qui est inferior, incendij periculum timeat cautio damni infecti peti potest.*
4 *Murum sub solario vicinus inferior occasione incendij evitandi, quibus expensis facere possit.*
5 *Caminum faciens an vicino invito murum in solario communem facere possit.*
6 *Ignem juxta parietem communem etiam maximum, sicuti solet nuperarum tempore fieri, quo casu socius facere possit.*
7 *Cappa camini an & quo casu a socio fieri possit.*
8 *Socius qualibet muri communis, in qualibet ipsius particula portionem habet.*
9 *Caminum quandocumque aliquis in pariete communi adificare velit, & murus ita debilis existat, ut pro faciendo ignem temperatum etiam pro usu suo torreretur: an possit facere murum parvum a parte sua unius pedis altitudine, ut communiter ipsa flamma ascendere possit.*
10 *Murum juxta alienum etiam non demisso spatio unius pedis, quisquam alium murum sine fundamento, vel etiam modico facere potest.*
11 *Camini tubus an, & ubi quemodo fieri debeat.*
12 *Fumus qui de tubo camini exit, quomodo manifestet, an murus proprius communis existat.*

IN camino * quinque principaliter 1
considerari possunt primum camini locus, in quo ignis fit: alterum ipse ignis qui fit in eo: tertium cappa ejus: quartum tubus: quintum fumus, qui exit de camino. De singulis videamus.

Et primò de loco ubi fit ignis dicas, 2
si fiat super * solario, & solarium est ignem facientis: & potest facere quando vult: qua quis potest uti re sua pro voluntate, nisi vicinus timeat periculum incendij.

Item quando * solarium est com- 3
mune: & ille qui est inferior timeret periculum incendij: quia solarium non haberet sub se murum, & tunc potest peti cautio damni infecti, *l. fluminum, §. præterea, & ibi not. Bart. & Dd. da-*

dam. infrà. & l. si servus servum §. si fornacarius, ad l. Aquil. cum gloss. & per ea quæ dixi supra de furto, imo plus posset facere vicinus inferior murum sub solario, *arg. l. 1. in fin. de aqua plu. arcend.*

4 Sed * cujus expensis, videtur quod faciendis: *arguit. d. l. 1. in fin.* nisi esset servitus apposita illius oneris ferendi, qua tunc deberet hieri expensis communibus, *arg. l. & si furtè, §. etiam si de serv. vend.* Advertere tamen quia nec hæc servitus oneris ferendi esse potest huc in re communi pro indiviso *l. in re communi, de ser. urb. prad.* & ideo non potest dici, quod fieri debeat expensis communibus: fiet ergo murus sub solario per ædificantem caminum expensis suis, & non domini inferioris, qui solummodo pati tenetur: *arg. l. quoties, la. 1. §. 1. de serv.*

5 Sed * nunquid faciens caminum potest facere murum in solario communi invito vicino? Credo quòd sic, quia ut dixi, nedum est mille sed etiam necessarium, propter periculum incendij.

6 De secundo * vero, scilicet de igne qui fit in camino: dic, aut murus à latere est ita grossus, qui est communis, quod ex igne non possit recipere detrimentum: & tunc alter ex socijs potest facere ignem juxta parietem communem, etiam maximum, sicut fit tempore nuptiarum, & ita tenet Angel. & Paul. de Cast. *in l. quidam Iberus, de servit. urb. prad.* aut paries non est ita grossus: & tunc aut vult facere ignem familiarem & temperatum, & potest, etiam si aliquod damnum faciat ex quo utitur ad usum destinatum, *argu. l. fistulam, in princ. eod. tit & l. sicuti, §. fin. si serv. vend.* & ita tenet Angel. *in d. l. quidam Iberus, circa princ.* etiam pro hoc allego optimum text. *in l. arboribus, §. si navis, de usufruct.* & quod ibi not. per glo. & Dd. & maximè flor. Item quia utitur re ad usum destinata: *ut not. in d. l. si communes ædes, l. Sabinus communi divid.* aut vult facere ignem non familiarem, nec temperatum, propter quod fit damnum pariet communi, & non potest: *per d. l. quidam Iberus, per gloss. in vers. adjicitur*, & hoc tenet ibi Bart. Bal. & communiter Dd. Angel. *in l. inter quos, de dam. infect.*

De tertio * scilicet cappa camini; 7
dic, aut ædificium fit in muro proprio ædificantis, aut alieno, aut communi. Primo casu, quando fit in proprio non habet dubium: quia potest, nisi sit in contrarium servitus constituta: *per ea quæ dixi supra de fenestra, in princ.* Secundo casu quando fit in alieno: & breviter non potest, *l. sed si inter me, in princ. de serv. prad. & l. quemadmodum, §. fin. ad l. Aquil. con fin.* nisi esset servitus imposita: *per ea quæ dixi supra de fenestra, vers. nunc superest.* Tertio casu quando ædificium in communi pariete: tunc subdistingue: Aut paries est communis ad unum usum tantum, puta ad hortum dividendum, & in eo non potest fieri caminus: *per id quod dixi supra de pariete sive muro, in p. qu. & supra de fenestra, in vers. nunc dicamus.* Aut non est communis ad unum usum tantum, sed ad omnia vel simpliciter: & tunc si quæritur an possit cavare murum, & tunc aut murus est pro diviso; & potest usque ad dimidiam, & usque quo dutat pars sua, quia tunc dicitur facere in suo, & *pro hoc gl. in l. hoc quod dicitur, §. 1. in vers. paries in princ. de serv. urba. prad.* Aut est communis pro indiviso, &

& tunc etiam potest ultra: quia in omni parte muri dicitur laborare in re communi.

8 Habet * enim quilibet portionem in qualibet particula pro indiviso: *ut glos. l. qui Romæ, §. duo fratres, de verb. obl. & in l. si familiæ. Cod. fa. er. & in §. quidam. Instit. de act.* Fallit hoc in tribus casibus. Primo quando paries non potest cavaturam pati: *per l. cui ædificium. de serv. urb. prad.* Secundo fallit, quando alter socius velit ab altera parte sua facere caminum: quia unus plus juris non habet, quam alius, *ut dixi, & habetur in dict. l. quidam Iberus*, maximè per Ang. qui dicit circa princ. quod ita servat consuetudo: quoniam videmus in pariete communi quemlibet sociorum caminum habere in parte sua. Tertio fallit, quando murus esset ita debilis, quod etiam faciendo ignem ita temperatum pro usu suo torreretur, & sibi damnum fieret: *per d. l. quidam Iberus, in princ cum ibi not. per gloss. & Dd. in vers. non licet.* Et adde omnino quæ dicam infra *in vers. sed hic potest dubitari.* Aut quæritur de ipsa cappa camini tantum: & tunc aut vult mittere tigna vel lapides sustinentes cappam ultra dimidium muri: & non potest, si est communis pro diviso: secus si pro indiviso: per ea quæ proximè dixi de cavatura. Aut vult mittere tigna usque ad dimidiam vel citra, quando est communis pro diviso; & tunc aut per talem ædificationem non fit damnum muro: puta quia per eam murus communis non debilitatur, neque mutatur ejus facies: & tunc potest, *arg. l. fistulam, de serv. urb. prad.* & not. Bart. Bald. & Dd. *d. l. quidam Iberus.* Aut fit damnum muro communi, & non potest: *per d. l. quidam Iberus, ut in princ. cum not. & ibi*, si vellet apponere lapides magnos in muro communi pro sustinenda cappa camini, qui destruerent murum communem propter ponderositatem, non posset: *per d. l. cui ædificium, & per ea quæ dixi supra de fenestra, vers. nunc dicamus.*

Sed * hic posset dubitari, quando 9
aliquis vult ædificare caminum in pariete communi, & murus est ita debilis, quod faciendo ignem temperatum, etiam pro usu suo torreretur: *ut dixi supra vers. tertio fallit*, an hoc casu possit sibi providere, faciendo, scilicet unum murum parvum à parte sua, puta unius pedis, & alterum dimidium: quantum potest communiter ascendere flamma ignis, sicut sæpissimè vidi. Et videtur quod non: quia prope murum communem non est licitum uni socio facere alium murum proprium: *per d. l. quidam Iberus, in princip. versic. ad parietem, secund. not. lect. ultima gloss.* quæ dicit, quod debet distare per duos pedes vel unum: *per l. fin. fini regun.* & ita vult Angel. Et intellige de duobus pedibus, quando ædificatur murus cum domo: sed quando est murus simplex, sufficit dimissio unius pedis, *per d. l. fin.* & ita videtur in casu nostro, quod debeat ille murus distare per pedem à muro communi: & sic *d. l fin.* locum habet non solum in ædificante juxta murum alienum, sed etiam juxta murum communem, quod est notandum. In contrarium tamen videtur text. *in l. fistulam, §. juxta, de serv. urb. prad.* Ego puto in hoc esse distinguendum. Aut quis vult facere murum proprium juxta murum communem, ita quod incumbat, & non potest. *d. l. quidam Iberus, in princ. & ita tenet gloss. in §. juxta, versic. manet.* Aut vult facere murum juxta communem, ita quod communi non inhæreat,

hæreat, & quod sublato pariete communi remanere possit, & si parietis communis refectionem non impediat, potest, *casus est in d. §. juxta*, & licet ille text. loquatur de camera ex figulo opere facta juxta parietem communem & gloss. ibi exponit, ex figulo, id est, ex lateribus non coctis, & lutosa materia: & sic non videntur loqui de muro, tamen credo quod idem sit in dicto muro parvo: quia est eadem ratio in utroque casu, Nec *obst. l. fin. fini. reg. gl. in d. l. quidam Iberus in vers. ad parietem in fin.* quia intelligitar quando quis vult ædificare murum fodiendo in terra, propter quod verisimiliter possit damnum inferri muro communi; tunc enim debet distare per pedem: quia ita taxatum est *p. d. l. fin.* Sed quando est murus ædificatus super solario vel etiam in terra pro dicto camino ad defendendū murum communem: & sic pro ejus utilitate: quia ex eo non potest socius damnum pati ex illa modica fossione, imo utilitatem: tunc potest. Nec habet locum, *d. l. final. per d. § juxta, facit ad hoc l. Titius horreum, de acquirend. rer. dom.* & quod dixi supra de pariete sive muro. Et quid si esset paries ligneus? *& vide supra que dixi de scalis, vers. videamus de muro communi.*

10 Ex quo etiam infero ea * ratione, quod quis potest juxta murum alienum etiam non dimisso spatio unius pedis facere murum sine fundamento vel modico, puta pro sedendo, vel causa ponendi supra horticellos, dummodo humorem non faciant muro communi; *per d. l. quidam Iberus, in princ. qua omnia bene not. pro intellectu, d. l. fini. fini. regund.*

11 De quarto principali, * scilicet de tubo camini: dic aut in totum ille tubus est extra murum communem à parte facientis caminum, & per eum solum fumus ascendit, & ignis non appropinquat, & potest: *per l. fistulam, de serv. urb. prad.* & ita tenet Bart. Bal. *in d. l. quidam Iberus, in princ.* & Angel. *in d. l. inter quos, in princ. in 3. col. de dam. infect.* Aut ille est cavatus in muro communi & tunc aut per illam cavaturam flamma ignis torqueretur & deterior fieret murus, & non potest; *per d. l. quidam Iberus, in princ.* & ibi per omnes Dd. & per Ang. *in d. l. inter quos.* Aut per illam torqueretur murus communis nec per hoc deterioraretur, & tunc distingue: aut illa cavatura est ultra mediatatem muri vel citra: & tunc dic in omnibus, *ut supra dictum est de cuppa.*

De quinto * & ultimo principali, 11
scilicet de fumo, qui exit de camino sive de ejus tubo: *dic ut dixi supra de pariete sive muro vers. secundo principaliter est videndum*, ubi dicitur quod ex cappa camini potest cognosci an murus sit proprius vel communis, *de quo dic ut ibi plene dixi, & vide que dixi supra de serv. stillicid. averten. in 11. quæst. in fine.*

CAPUT LXV.

De Necessario.

1 *Necessarium quot partes habeat.*
2 *Fenestra sive locus necessarij ad sedendum, & quando in muro propria vel communi fieri possit.*
3 *Necessarij cava, an & quando in proprio vel communi muro fieri possit.*
4 *Necessarij cava an in muro proprio supra solum publicum vel vicini fieri possit.*

5 *Ne-*

5 *Necessarij fovea an & qualiter in muro communi vel proprio fieri possit.*
6 *Necessarij fovea an pro voluntate domini fieri possit.*
7 *Necessarij fovea murata, vel non murata, si humor vel putredo exeat, & in puteum vicini vel cisternam defcendat, vel in ejus venas, aut etiam in penu an cogi poterit ad reficiendum dictam foveam, ita & taliter, quod puteo vel cisternæ, aut alij vicini loco nocere non habeat.*
8 *Necessarium plenum habens, si ipsum purgare velit, an possit.*

1 NEcessarium * tres habet partes, prima est fenestra, in qua locus fit ad sedendum: alia est cava ejus quæ solet ex vasis fictilibus fieri: tertia est fovea, ad quam omnes immunditiæ descendunt.

2 De * fenestra sive loco necessarij ad sedendum, an & quando posset fieri in muro proprio, vel alieno: aut communi, distingue *ut dixi supra, de cappa camini, in fin. præcedentis. & vide que dixi supra, de fenestra.*

3 De secunda * parte necessarij, videlicet de ipsius cava, an illa possit fieri, distingue: aut quis vult facere cavam necessarij in suo proprio, aut in alieno, aut in communi. Si fit in suo proprio, regulariter licet, nisi fiat juxta parietem vicini: quia si tunc lædatur paries vicini, fieri non potest, *l. fin. si serv. vend.* & idem dicas, si noceret puteo vel cisternæ vicini, *ut dicetur infra, de fovea necessarij.*

4 Tamen * vidi dubitari an illa possit fieri in muro proprio supra solum publicum vel vicini. Dic de puteo, quod non potest, nisi aliter sit de consuetudine. a Supra solum autem privatum vicini etiam non potest, nisi habeat supra stillicidium domus: *per l. si viteu. § fin. quod vi aut clam, & l. fin. de servit.* Sed si habet stillicidium, potest sub eo quatenus durat, dictam cavam protendere, *l. si. § si. de servit. urb. prad. circa quam vide que d xi supra, de serv. stil. aver. in 9. q. & supra, de fenestra, in ver. ultra predicta. & de stecularibus. in fi.*

De tertio vero parte necessarij, vi- 5
delicet ipsius fovea, an illa possit fieri, distingue: aut quis vult facere eam in suo proprio, aut in communi, aut in alieno. Si vult facere in suo proprio, regulariter licet, nisi fiat juxta parietem vicini, qui ex hoc lædatur: *ut leg. si quando, §. final. si serv. vend.* & idem si noceret puteo vel cisternæ vicini: *ut dicam infra, de fovea necessarij*: vel nisi esset servitus imposita, quod in suo facere non possit, *argu. leg. alium, Cedic. de servit.* Si vero vult facere in communi muro dictam cavam necessarij, videtur quod non possit: quia in re communi melior est conditio prohibentis, *l. Sabinus, communi divid.* In contrarium: quod possit: *per l. fistulam, de servit. urb. prad. & per Gloss. in d. l. si quando. §. fin.* Ego autem in hoc sic distinguo. Aut est aliquid conventum inter socios: illud est servandum, *leg. semper in stipulationibus, de reg. jur.* Aut nihil est conventum: & tunc aut est consuetudo in loco super hoc, & illa est servanda, *per dict. in l. semper. & per l. in totum, C. de ædif. priv.* Aut nulla est conventio vel consuetudo: & tunc aut murus est communis ad omnia simpliciter: & tunc aut ex dicta cava necessaria non fit aliquod damnum muro communi, & potest, *arg. d. l. fistulam & d. l. quidam Iber. §. fi. eod. tit. & per not. in d. leg. si quando, §. final.* &

hoc tenet Ioan Pet. de Papia. *in suo ul. timo lib. in gloss. in vers. & in futurum percipiendis, vers. an autem fecisse.* Aut infertur damnum muro communi: puta quia murus est subtilis, & animum debilitaretur: & non potest, *per leg. cujus ædificium. de serv. urb. prad.* vel quia propter humorem cavæ necessarij murus communis debilitatur, *per d. l. quidam liberus, in princ. cum ibi not. & per leg. fistulam. si servit. vend. & d. l. si quando, §. final. cum gloss. eod. tit.* hoc tenet etiam dictas Ioan. Pet. *in loco prælegato*: qui dicit idem, si ex dicta cava exit putredo vel malus odor: & ad hoc nihil allegat, *sed tu allega tex. cum gloss. in leg. 2. §. idem ait, si odore, ne quid in loco publico, & tex. cum gl. in l. pen. quod vi aut clam. & vide quæ dixi supra de cloaca, in antepen. quæ.* Idem etiam dicas si ex dicta cava exit humor vel putredo in domo vicini: quia quis non potest etiam laborando in suo immittere aliquid in alieno: *ut not. gloss. in d. leg. si quando, §. fin.* & dicam infra, de fovea necessarij.

6 De quarta* parte & ultima, scilicet fovea necessarij, posset quæri, an possit illa fieri pro voluntate domini. Die, aut vult facere foveam subterraneam etiam ultra suum solum sub solo vicini, & non potest: *ut dixi supra de penu, versic. quid si unus vult facere.* Aut vult facere quatenus durat solum suum, & potest, nec tenetur dimittere spatium aliquod, *l. fi. sim regun. ut dixi supra, de penu, & puteo*: nec etiam hæc servantur de consuetudine, ut dimittatur aliquod spatium, & præsertim quando fiunt hujusmodi foveæ quæ undique te murantur, quæ vulgo le volte dicuntur.

7 Secundo* quæri potest, quid si ex fovea mutata, vel non mutata exit humor vel putredo, & descendit in puteum vel cisternam vicini, vel ejus venas, aut in penu, an poterit cogi ad reficiendum dictam foveam ita & taliter quod non noceat puteo vel cisternæ aut alij loco vicini? Dicas quod sic: quia non est licitum quicquam facere in suo per quod aliud immittatur in alienum, *l. sicuti §. Aristo si serv. vend. & d. l. si quando. §. fin. si serv. vend. l. fluminum §. fin. gloss. pen. in fine de damn. infect.* & ita tenet Io. Pet. de Papia, *in suo ult. lib. in loco prælegato* & ita not. Flor. *in dict. l. si quando §. final.* qui dicit per illum text. ubi aliquis construit loca communia juxta domum vicini, ex quibus caufetur ad illam humiditas, cogi potenit ad talia loca purganda & purgata retinenda. Adverte tamen quia gloss. *in d. l. si quando. §. fin* videtur tenere secundum Azo. quod sit licitum sterquilinium in suo ponere: licit alius sentiat inde humorem, *per l. sicuti. § idem ait si serv. vend. & per l. fistulam. in princ. de serv. urb. prad.* quam gloss. intelligo, quando tato humorem faceret: secus si assidue: *per l. fistulam in princ. & adde quæ dicam in tit. 1. post princ. & infr. de sterquilinio.*

Sed* pone, quod habens necessa- 8
rium plenum, vult ipsum purgare an possit? Credo quod non, propter fœtorem: & ideo de nocte tantum fieri debet, *per ea quæ dixi supra de fornace versicul. & prædicta teneo. ubi vide & adde quæ dicam in titu. sequen.*

ADDITIO.

2 *De consuet.* Verum consuetudo prava excusat? Resp. secundum gloss. 4. *distinct.* 1. *c. denique*, quod sic, quod verum intelligo, quod non excusat quo ad Deum, quando ignorantia

pravæ consuetudinis esset crassa, ut puta contra jus naturale, 27. *quæst. 2. flagitia.* secus ubi esset probabile dubium super consuetudinis validitate: nam tunc ignorantia legis non est peccatum *ut in l. regula ff. de jur. & fac. igno. & in cap. cum dilectus. de consue. & quod not. Innoc. in cap. per tuas de simo. & gloss. in c. uno de posth. prad. lib. 6. in vers. de cætero.* Et verum consuetudo interpretetur privilegia, sicut & legem? Respon. quod sic. *c. cum dilect. de consuet. l. si de interpretatione. ff. de leg.* & quod ibi not. Joan. And. *in c. quod dilectio de consan. & affi.* & vide Alexan. 2. *volum. consil. 107. in ult. colu. versi confirmantur. & consil. 68. in 6. consil. in fin. & in 1. vol. consil. 831. in 2. colu. in princ. & in 4. vol. cons. 134. in princ.* ubi ponit quæ requiruntur ad esse consuetudinis.

CAPUT LXVI.

De Seclario.

1 *Seclarium quid sit, & quot partes habeat.*

2 *Seclarium si quis juxta parietem communem ædificare velit, an possit.*

3 *Seclario si aqua spargatur, & descendat per solarium ad partem vicini inferiorem, vel solarium commune madefaciat, an prohiberi possit ne amplius spargat.*

4 *Seclarij onus si communis esset, & propter pondus supellectilis appensæ debilitaretur, an prohiberi possit.*

5 *Seclarij foramen, & fovea, ac ejus camera qualiter se habere debeat.*

SEclarium quinque * habet par- 1
tes. Prima est lapis sive lignum, super quo lavatur supellex. Altera est similiter alius lapis vel lignum desuper in quo pendent situlæ, & his similia, ac etiam supellectilia coquinæ ponuntur. Tertia pars est foramen, per quod aqua descendit. Quarta est fovea, ad quam aquæ & cæteræ immunditiæ dicuntur. Quinta est quandoque camera, in qua fiatur ad lavandum. Super prima parte de lapide seu ligno seclarij quo lavari solent supellectilia, si quæritur an imponi possint in muro proprio aut in communi, aut in alieno, dicendum est brevitet, sicut dixi de cappa camini.

Sed * quid si vult ædificare juxta 2
parietem communem, ipsum non tangendo? distingue. Aut per talem ædificationem seclarij non fit damnum vicino suo socio, nec impeditur refectio communis vel alieni parietis, & potest, *argum. l. quidam liberus in princ. & leg. fistulam. §. juxta de servit. urb. prad.* Aut impedit refectionem, & non potest, *per d. §. juxta*, Aut non impedit refectionem, sed noceat vicino: & tunc aut nocet assidue: quia assiduum humorem emittit, & non potest, *per d. l. fistulam, in princip.* & ita tenet Angel. *in d. l inter quos. in ult. col. versi si autem quis velit ædificare de damn. infect. & adde quæ dixi supra de camino versi. sed hoc posset dubitari. & in tit. prec.*

Item * quid si ex seclario spargitur 5
aqua, quæ descendit per solarium ad partem inferiorem vicini, vel madefacit solarium commune: an potest prohiberi ne amplius spargat? Die, aut spargit pro usu quotidiano suæ familiæ & potest *argum. l. sicut §. fin. si serv. vend. & l fistulam. in princ. de serv. urb. prad.* Aut ultra usum,

quotidianum, & non potest, ut dictis juribus, *circa quod vide quæ plene dixi supra de servitut. projec. in 2. quæst.*

4 De secunda * parte seclarij dicendum est in omnibus, sicut de prima: sed in hac secunda sic primus considerandum est, si murus esset communis? & propter pondus supellectilis appensæ debilitaretur: prohiberi posset *per l. cujus ædificium. de serv. urb. prad.*

5 De 3. 4. & 5. parte seclarij, * scilicet de foramine, & fovea, & ejus camera, dic in omnibus & per omnia ut conclusum fuit supra, *tit. præced. de necessario & adde quæ dixi supra de servitute projiciendi, & quod dicam in sequ. tit.*

CAPVT LXVII.

De aquarolo sive canali.

1 *Aquarolus quid propriè sit.*

2 *Aquarolum si quis in suo habeat, & aquam per unam regulam ducat, quæ cadat in suum puta in curiam vel hortum: deinde illa aqua paulatim in fundum vel penum vicini vel communi descendat, an cogi possit ut dictam aquam in suo retineat, ne in alienum veniat.*

3 *Aquarolo vicini mei si aquam descendentem videam, & ex suo ad curiam meam cadentem: an aliquid in meo facere possim propter quod aqua fluxus impediatur: ita quod in vicini solo remaneat.*

4 *Aquarolo vicini si aqua in fundum meum descendat, quid juris.*

5 *Aquarolo tuo si aqua in via publica descendat, quid ego vicinus contra te agere possim.*

6 *Pariete in communi an sit licitum mittere canale recipiens aquam de cælo cadentem, vel aquam de cisterna discurrentem, aut de aliquo aqua receptaculo, quod castellum appellatur.*

DIximus de ista materia supra, in tit. de fistula: verum quia multum convenit seclario, Ideo eam hic commemorare constituit.

Et * appello aquarolum parvum seclarium vel vas lapideum in muro immissum, habens fistulas ferreas ad similitudinem capitis serpentis vel leonis, aut hominis, de quo exit aqua pro manibus lavandis. Si quis autem aquarolum sive canale in suo aut alieno fabricare voluerit ea, quæ de seclario dicta sunt observare tenetur per jura in duobus titulis præcedentib. allegata.

Sed juxta * ea dubitari posset quis habet aquarolum in suo, & ducit aquã per unam tegulam quæ similiter cadit in suum, puta in curiam vel hortum, deinde illa aqua paulatim descendit in fundum vel penum vicini vel communem, an cogi possit ut dictam aquam in suo retineat aut alienum non veniat? Et videtur quod non, *per gloss. ordin. in l. si quando si servit. vendid.* In contrarium videtur, *l. fluminum. §. fin. in glossa pen in fin. de damn. infect.* Puto quod sic dicendum, aut illa aqua assidue descendit in fundum vicini, vel communem, & prohiberi potest, *per l. fistulam, in princip. de serv. urb. prad.* Aut non discurrit assidue, & tunc secus *per d. l. fistulam. & pro hoc vide quæ dixi in tit. præceden. primam partem.*

Quid * autem si ego videns aquam vicini mei descendere & cadere ex suo ad curiam, non facio aliquid in meo propter quod impeditur fluxus aquæ, ita quod remaneat in solo vicini, an possim? Dicas quod sic: *argument. l. 1. Paragrapho sunt qui putant, Digestis ne*

quid in loco publico, & vide quæ dixi supra in 4. divisione servitutum, versic. & primo videamus, & supra de curia in fine.

4 Item * quid si aqua descendit ex canali vicini in fundum meum? Dic quod eum prohibere possim *per l. sicuti §. Arist. si serv. vend. & per ea quæ dixi supra de serv. projec. in 1. & 2. quæst.*

5 Item quid si ex aquarolo tuo descendit aqua in via publica: a an ego vicinus possim agere contra te? Dic quod sic; si nocet, vel nocere potest mihi transeunti, *argum. 2. in princ. ne quid in loco publico, circa quod vide quæ dicam infra tit. seq. & quæ dixi supra in tit. præcedenti.*

6 Item * nunquid in pariete communi sit licitum mittere canale recipiens aquam de cœlo cadentem, vel aquam de cisterna discurrentem aut de aliquo receptaculo aquæ quod castellum appellatur: Dicas quod non: *per l. fistulam, de serv. urb. prad.* Et est ratio: quia per talem discursum aquarum parietem corrumpi verisimile est; secundum Ang. *in d. l. inter quos, in princip. in 4. col. de dam. infect.* Reliqua circa istam materiam vide supra de fistula.

ADDITIO.

a *Via pub.* Adde Alex. 3. *vol. cons. 3. in 2. colum. Paragrapho fin. & quasi per totum.* & Com. 2. *volum. consil. 2. 4. in 3 volum. consilior. 281.* & quid significet via, *dicto volum. consiliorum 295. & in 4. consiliorum 212. incipien. præmittendum.*

CAPUT LXVIII.

De aquæ projectu seu aliarum rerum.

1 *Aquam in vicini fundum an immittere licitum sit.*

2 *Aquam vel alias immunditias in stratam publicam, vel alium locum publicum, an projicere liceat.*

3 *Putredinem aliquam puta lavaturam vel aliud putridum, si pedissequa vel famulus projecerit, & super vestem vel capitium transeuntis per viam publicam, vel ibi stantis descenderit, an ejus dominus teneatur.*

4 *Aquam ut illic projicias, si duos tibi terra pedes concedam, an proprietas vel usus concedi videatur.*

QUæro primo nunquid sit licitum 1
immittere aquam in fundum vicini? Et dic quod non, nisi sit servitus imposita, *l. sicuti. §. Arist. si serv. vend.* de quo dic ut plene dixi de servitute projiciendi.

Quæro * secundo, an liceat projicere 2
aquam vel alias immunditias in stratam publicam, vel alium locum publicum? Et puto quod sic, dummodo non noceatur usui publico: vel transeuntibus, vel in existentibus, *argu. l. 2. in princ. ne quid in loco publ. imsita l. 1. in princ. de hiis qui dejec. vel effu.* nisi ex lege, vel statuto, vel consuetudine aliter esset provisum, *d. l. 2. in princ.* Nam communiter circa hoc per statuta locorum est provisum, & aliter quam sit de jure communi.

Quæro * tertio, pedissequa vel fa- 3
mulus unius projecit ex fenestra ali-

quam putredinem, puta lavaturam vel aliud putridum, & descendit super vestem vel caputium cujusdam transeuntis per viam publicam, & ibi stantis, & vestem vel caputium deturpavit, an dominus ejus teneatur: & in quantum? Et dic regulariter quod in duplum damni dati: *ut est text. in l. in princ. & ibi bre nota. Bor. de his qui dejec. vel effud.* quod est verum, quando est projectum in loco quo vulgo iter fieri solet: secus si esset projectum in loco non consueto quo vulgo iter non consuevit esse: *ut est text. in d. l. 1. §. summa cum utilitate, eodem titulo facit l. si putator. & quod ibi not. ad l. Aquil.* quod not. quia accedit sæpe de facto: & ita etiam servatur sed pœnæ aliter solent imponi per statuta locorum, quæ sunt servanda, *l. omnes populi de justi. & ju.* ubi autem non essent statuta vel consuetudo, serva quod 4 supra dixi. Quæro * quarto, quid si concedo tibi duos pedes terræ, ut ibi projicias aquam, an proprietas vel usus concedi videatur? Et videtur quod non, eo quia fuit conditio projiciendi & causa dandi: *ut est text. in l. si mulier. de jur. do.* de quo dic ut ibi per Dd. Ultimo de ista materia de ejectionibus & effusionibus, *vide plene in tit. de his qui dejec. vel effu. per totum, & adde quæ dixi supra de servitute projiciendi.*

ADDITIO.

a *Dominus.* Utrum Dominus teneatur de facto familiæ? Respond. ut colligo ex D. Ant. & Joan. de Lig. ac Pa. *in c. licet, de rest. spo.* & Bartol. *in l. nequid ff. de incen. rui. & nav.* quod sic: quod familia ejus deliquit in officio seu ministerio in quo ipse dominus est præpositus & ipse utitur opera talis familiæ: quia sibi imputet quod talem exigit, quia honestam debeat ponere, *l. 1. §. familiæ, ff. de publ.* civiliter tamen tenetur non criminaliter: *ut d. l. ne quid.* Ex quo patet quod potestas seu rector tenetur ex maleficiis suorum officialium, *l. si post, C. de assess.*

CAPUT LXIX.

De Aquæductu.

1 *Aquæductum alicui in suo habere non licet, per quem aqua in alienum fluat: & quomodo si contra eum agi possit.*

2 *Aquæductum an per vicini fundum facere liceat.*

3 *In aquæductu si ego privatus aliquod jus habeam: numquid à solito cursu diverti poterit.*

4 *Consuetudine vel statuto quis potest habere jus aquam tollendi per rotam ex flumine vel castello.*

NOn licet * alicui aquæductu habere in suo per quem aqua in alienum fluat: & si contra fiat, potest agi contra eum: nisi jus illis non esse: *ut probatur in l. fistulas, si serv. vend.* Ex quo not. secundum Flor. ibi, quod faciens aquæductum in suis domibus, non potest, quatenus per eum fiat damnum domui vel pariti vicini; & pro hoc etiam, *l. fistulam, in prin. de ser. urb. pred.* Item not. secundum eundem Flor. *in d. l. fistulam*, quod ductus aquæ ad fontem, vel ad aliam utilitatem vel commoditatem publicam, si transeat per domum privati: ita debet servari & manuteneri expensis publicis quod illi privato non noceat: & ad hoc potest agi: *ut l. fistulam*, nisi aliter actum sit, vel consuetudine servatum, facit ad prædicta, *l. 2. §. merito. & si quis à prin.* 1

principe, ne quid in loco public.

2 Sed * nunquid sit licitum aquæductum facere per fundum vicini? Die quod non: & si fiat, potest vicinus propria authoritate destruere: *ut est text. in l. quemadm. §. si protectum ad l. Aquil.*

3 Sed pone in * aquæductu, ego privatus habebam aliquod jus: an poterit divertere à solito cursu? Dicas quod non: imo potent cogi divertere, ut in pristinum statum aquam ducat: *ut est text. ubi hoc not. Dd. in l. 2. Cod. ad l. Aquil.* quod not. quia alvei aquarum in quibus vicini consueverunt haurire vel tollere aquam, vel pannos lavare, non possunt perverti in eorum præjudicium.

4 Ultimo * not. quod quis potest ex a pacto a vel consuetudine habere jus aquam tollendi per rotam ex flumine vel ex castello: *ut est text. in l. 2. communia prad.* de quo dic ut ibi per glo. & Dd. Cætera circa istam materiam, *vide quæ dicam in seq. tit. de servitute aquæ ductus.*

ADDITIO.

a *Pacto.* Quæ differentia est inter pactum & conventionem? Pactum est consensus duorum vel plurium ad aliquid faciendum, vel dandum verbis expressum, ita quod verba præmittantur à promittente, & consequantur à recipiente. Conventio vero est nomen magis generale quam pactum: quia scholares in scholis, & fratres in capitulo conveniunt dicuntur, *ff. de pact. l. 2. §. conventionis verbum.*

CAPVT LXX.

De Ponte.

1 *Pons dicitur ille, qui est de lignis, non autem de lapidibus.*

2 *Flumen si per civitatem discurrat, & unus ab utraque parte ripæ domos habeat: an pontem super flumen facere poterit, per quem de una domo in aliam ire valeat.*

3 *Pontis partem, puta decem pedum longitudine, numquid in flumen quis facere possit, per quem possit ire ad hauriendum aquam, vel ad lavandum pannos stare.*

4 *Pontis reficiendi & faciendi onus super flumine publico, ad quem spectat, per quem iter transeuntibus necessarium sit.*

5 *Pons an viæ publicæ appellatione veniat.*

POns propriè * dicitur ille, qui est de lignis, non de lapidibus, *ut l. supra iter. in princip. de aqua plu. arc.* & ibi hoc not. Bart. & Angel. qui dicunt, quod licet istud sit de jure: tamen de consuetudine pons & arcus lapideus synonyma sunt: quia continetur appellatione pontis, cui consuetudini standum est. Et pons potest esse duobus modis, in urbe, seu in municipio. Uno modo, quando supra solum publicum, *& de isto ponte dixi supra in tit. de ponticello, ubi vide.* Alio modo, quando est supra flumen, vel aquam; & de isto dicamus. 1

Nunquid si flumen discurrit per civitatem, & unus habet domos ab utraque parte ripæ, an possit facere pontem super flumen, per quem possit ire de una domo in aliam? Dicas quod non;

non : *cujus est in l. fin. ne quid in flum. publ.* sicut non potest supra viam publicam, *l. 2. §. tractatum ne quid in loco pub. & l. fin. & ibi ad hoc notat. Bul. de serv.*

3 Secundo * nunquid potest in flumine facere pilam unius pontis, puta longitudinem decem pedum, per quam possit ire ad accipiendum de aqua, vel stare ibi ad lavandum pannos? Et teneo quod non : quia sicut in loco publico vel privato non licet aliquid immittere, *l. 1. & 2. ne quid in loc. publ.* ita nec in flumine publico, *argum. d. l. fin. ne quid in flu. publ.* de consuetudine tamen servatur contrarium cui consuetudini standum est : quia regula est, quod in pontibus & aquis standum est antiquitati : *ut est text. & ibi hoc not. Bald. in istud. de pace Constan. in 6. colu.* quam regulam perpetuo tenere menti : quia per eam decidere potes plures quæstiones.

4 Tertio, * ad quem spectat onus faciendi, & reficiendi pontem super flumine publico, per quem fit iter tian scuntibus necessarium? Distingue. Aut est pons qui debet retineri, & custoditi per dominum civitatis : & debet expensis domini fieri & refici : quia ad ipsum dicitur principaliter spectare : sicut etiam spectant alia fortilicia. Aut est pons qui non custoditur, sed simplex tantum pro transitu : & tunc aut defecit omnibus de civitate : & per omnes de civitate fieri & refici debet. Aut defecit uni tantum contratæ seu vicinitæ : & illi de illa solum contribuere tenentur, sicut de puteo communi dicitur, *arg. l. secundum naturam, de regul. jur. & c. qui sentit. onus. exd. tit. lib. 6. facit l. ædiles & quod ibi nota de via publ.*

5 Quartò, * an appellatione viæ publicæ veniat pons ? Et dicas, quod sic : quando per illum vulgo iter fit, *argum. l. fin. ne quid in flum. publ. junctâ l. fin. in prine ff de servit.* & ideo statuta loquentia de maleficiis commissis in via publica, verificantur in commissis super ponte publico. *Et adde prædictis quæ dixi supra de serv. tig. immittendi. in 6. q. & supra de refectione, in 7. q. & supra de pon. & vide l. supra iter in pr. & ibi per Bar. & Dd. de aqua plu. arc.* Reliqua quæ spectant ad materiam pontis, dicam plene in seq. lib.

CAPUT LXXI.

De picturis seu incrustationibus.

1 *Picturas habere in pariete communi an socius liceat.*
2 *Parietem communem unus ex sociis, etiam altero invito an dealbare & pingere poterit.*
3 *Incrustationes quid proprie sint, & quomodo capiantur.*
4 *Picturarum & incrustationum an ratio habeatur, si de aliquo muro de damno infecto cautum sit.*
5 *Pilluræ si in pariete communi existant, an causa imponendi tigna alter socius pulsare possit, ex qua pulsatione damnum illis picturis contingere posset.*
6 *Pingi si velim facere in ecclesia crucifixum, vel aliquid aliud, an possim.*
7 *Usufructuarius vel inquilinus an in domo usufructuaria vel conducta possit facere pingi insignia sua, quæ vulgo arma dicuntur.*
8 *Depingi non potest facere insignia sua, potestas officialis, vel privatus quispiam, vel nomen suum in ædificio publico ponere.*
9 *Depingi facere potest insignia sua ille, cujus pecunia publicum opus factum sit.*
10 *Capellam vel Ecclesiam si quispiam fecerit, & in memoriam sui insignia sua apponi fecerit, an clerici ea delere possint, & alia imponere.*
11 *Depictus si esset quispiam in aliquo loco publico tanquam proditor, & quispiam sine principis licentia illam picturam deleret, an in aliquod edictum incideret.*
12 *Imaginem Dei vel Sanctorum percutiens qua pœna puniri possit.*
13 *Pictores & miniatores pingentes cum cum adulterinis coloribus, an domino ad interesse teneantur.*
14 *Pictura an cedat tabulæ vel chartæ, an è contra.*
15 *Imagines Sanctorum Leo Imperator cum deleverit.*
16 *Imagines Sanctorum qualiter adorare debeamus.*

1 NOn * est dubium quod licet socio in pariete communi picturas habere : *quia est text. in dict. l. quidam Iberus in principio de servit. urb. prad.* & ibi per omnes Dd. & not. Angel. *in l. inter quos in principio in ult. col. de damn. infect.* qui dicit quod non est : quia per eas non fit aliquod damnum vicino, sed toti societati prodest, saltem quoad ornamentum : & ideo invito socio etiam fieri possunt, *ad hoc ut allegat. l. impensa, in fin. de verb. signif.*

2 Et sic not. * quod paricrem communem unus ex sociis potest etiam altero invito dealbare & depingere, & similia super eo facere, secundum Joan. Petr. de Papia, *in suo ultimo libro, glossa antepen. vers. licet hoc casu quilibet eorum*, & ita tenet Angel. *in dicta lege quidam Iberus, ante fin. princip.* potest etiam incrustationes facere : *ut est textus dicta lege quidam Iberus, Paragrapho fin.* exemplum ponit Angel. *dicta lege inter quos* in Florentinis volentibus incrustare parietem, quæ incrustatio fortificat parietem.

Et incrustationes * dicuntur crustæ 3
subtiles marmoris, quæ ponuntur extra murum, ut totus marmoreus videatur : *ut est text. cum gl. in l impensa, in fin. in vers. incrustationes* : & pone exemplum in, sicut est tota Ecclesia sancti Marci de Venetiis. Possunt etiam capi incrustationes pro opere musaico, quo restudines dictæ Ecclesiæ sunt ornatæ. Et per prædicta etiam concludo, quod si murus esset simpliciter factus, posset unus socionum etiam altero invito calce impleri facere, & ipsum dealbare : quia per hoc efficitur melior & pulchrior sine aliquo damno socij.

Sed * quid si est cautum de damno 4
infecto illius muri : an habeatur ratio illarum picturarum & incrustationum, Dic quod non : *ut est textus in d. l. quidam Iberus, §. fin. & ibi per glass. & Dd. & per Ang. in d. l. inter quos, in princ. in ult. colum.*

Sed quid * si in pariete communi 5
sunt picturæ, an alter socius possit pulsare pota causa imponendi tigna, si propter illam pulsationem fieret damnum illis picturis? Dic quod nonidem, si veller mittere aquam per seclacium vel necessarium, & propter humiditatem deleruntur picturæ : nam dictis cæsibus non potest : debet enim socius ita uti re communi, quod non fiat damnum parieti communi : *per d. l. quid in Iber. & per l. fistulam. ff serv. vend.*

Quid * si volo facere depingi cru- 6
cifixum, vel aliquid aliud in Ecclesia,

utrum possim prohibere ? Dicas quod non, quia istud pertinet ad ornamentum, non ad deformitatem, *l. 2. ne quid in loco sacro* & ibi hoc not. Bart. imo dico plus, quod legatum factum pro pictura Sanctorum, censetur esse factum in primis causis, *d. linea margaritarum*, & ibi hoc not. Bartol. *ff. ad l. Falc.* & probatur etiam *in l. Titia in fin. ne aura, & ag. leg.* & vide *omnino quæ dicam infra vers. nit. not.* Item potest relinqui usufructus statuæ, vel imaginis *a l. statuæ*, & *ibi not. per gloss. de usuf. uid.*

7 An autem usufructuarius, vel inquilinus possit in domo usufructuaria, vel conducta facere depingi insignia sua, quæ vulgo arma dicuntur? Et dicas quod sic ; *per l. sed & si cujus, §. adscriptos, de usufruct.* & ibi hoc not. Limitant, quia per hoc non videtur esse deterior conditio rei, & mutari ejus substantia : alias secus, *C. de rei. l. non existimandum, & l. hæc quia vela regia. C. ut nemo privatus, ut prad. fis. vel alien. impe.* & propterea in picturis, quæ facilitèr deleri possunt, procederet : secus si vellet sculpere in lapidibus ponere.

8 Item * nullus etiam potestas, vel officialis, vel privatus potest depingi facere insignia sua, vel ponere nomen suum in ædificio publico, puta in palatio, vel platea : sed solum nomen, & insignia principis : *ut est textus in l. opus in fin. cum l. seq. ff. de ope. publ.* quod not. quia servatur totum contrarium in practica.

9 Item ille, * cujus pecunia opus publicum factum est, potest nomen, & insignia sua depingi facere ; *ut est casus in l. 1. & in l. opus in fin. & in l. fin. de oper. publ.* & ita observatur : maximè, quando fabricatur una Ecclesia, vel capella : & intellige, quando de sua pecunia : secus si de pecunia aliena : & ideo cum quidam Episcopus Veronensis, qui etiam Cardinalis erat, & Vicecancellarius Papæ, exposuisset de bonis erogandis pauperibus in fabrica majoris Ecclesiæ Veronæ duo millia ducatorum, & fecisset sculpi insignia sua supra capella sua cum columnis, fuerunt sibi abrasa, & merito quidem, quia illa non erat pecunia sua, omnino renebatur eam erogare : *argum. c. relatum, etiam ibi not. per gloss. Dd. extra de prab.*

Item pone, * unus fecit fieri capellam, vel Ecclesiam, & in memoriam sui nominis ibi fecit apponi insignia sua : prout solitum est : an possint illa insignia clerici delere, & altera imponere ? Dicas quod non, imo puniri debent arbitrio judicis, *l. qui libertatis, ad fin. & l. ope publ.* Secundum Ludov. Rom. *in 355. singulari.* & not. Bart. *in d. l. qui liberal.* qui dicit not. contra fratres minores, & aliquos religiosos, qui capellas aliquorum defunctorum attribuunt nemini alterius, qui hoc facere non debent. Item contra eos, qui abrasunt arma alicujus, & ponunt arma alterius : Adverte tamen, quod arma eorum, qui propter traditionem de patria expulsi sunt, possunt deleri, *casus est in §. eorum qui ff. de pœnis. secundum Ludov. Rom. in suo §. 355. quod accipit eorum arma*, & ita etiam Iæ pissimè observatur.

Item adde, * quod si aliquis esset depictus tanquam proditor in aliquo loco publico, & unus deleret illam picturam sine licentia principis, incideret in edictum, *de quo habetur in l. si familia. de jurisdict. omn. judic. & ibi hoc not. Angel.*

Item * quod percutiens imaginem Dei vel Sanctorum puniri potest, *leg. Cornelia de sicar. l. hoc jemetius, de sica.* & ibi hoc notat Angel. qui dicit, quod vidit Perusij frangentem majestatem ligneam, amputari sibi manus : & quod etiam gravius puniri potest pœna mortis, *de qua vide etiam per eum in l. 1. Cod. de rapt. virg. & quod habetur in c. 1. de offic. ordin. lib. 6.*

13 Item * not. contra pictores, & miniatores, qui miniant & pingunt cum adulterinis coloribus, ut teneantur domino ad interesse, *ut l. 2. & ibi hoc not. Bart. C. de mutuis pulis lib. 10.* Item tenentur crimine stellionatus *l. 1. §. si quis servos, de crim. stellio. & not. Bart. in dict. l. 2. ad fin.* qui dicit idem in tinctoribus pannorum, & sim.

14 Item * nunquid pictura cedat tabulæ vel chartæ, an è contra ? *vide text. Inst. de rerum div. §. si quis in aliena tabula, & in l. rem. §. sed & id quod in charta, de rei vendi. & quod not. in dictis juribus.*

15 Ultimo * nota quod multi infideles reprehendunt imagines Sanctorum dicentes quod sumus idololatræ ; & propterea Imperator Leo, qui fecit, *leg. dies festos, C. de feriis, & l. si quemquam, Cod. de episcop. & clericis.* ex suggestione quorundam hæreticorum habuit contentionem cum Ecclesia Romana : quia fecit removeri omnes picturas de ecclesiis tanquam idololatriam continentes : sed Papa qui tunc erat, congregavit Concilium Romæ, & ipsum Leonem existentem Constantinopoli excommunicavit ; qui Leo lepra percussus postea mortuus est : *ut scribit Paul. de Castr. in leg. final. Cod. de feriis.*

16 Et * tu dicas defendendo Christianos, quod imagines adorare non debemus, videlicet colores earum, seu lapides : sed eis debemus reverentiam propter Deum & Sanctos, qui per eas repræsentantur. Unde scribit Gregor. Papa Severo Episcopo Massiliensi qui imagines Sanctorum fregerat sub excusatione, ne adorati debuissent, *& habetur de consecr. dist. 3. per totum, in hoc verba.* Et quidem imagines adorati vetuisse omnino laudamus : fregisse vero reprehendimus. Aliud enim picturam adorare. Aliud per picturæ historiam, quid sit adorandum, addiscere. Nam quod legentibus scriptura, hoc idiotis præstat pictura cernentibus : quia in ipsa ignorantes vident, quod sequi debent : in ipsa legunt, videlicet qui literas nesciunt, unde & præcipue gentibus pro lectione pictura est. Item ex sexta Synodo scribitur : Venerabiles Imagines Christiani non Deos appellant, neque serviunt eis, ut diis, neque spem salutis in eis ponunt, neque in eis spectant finitum judicium : sed ad memoriam & recordationem primitivorum venerantur eas, & adorant : sed non serviunt eis cultu divino, nec alicui creaturæ : *ut est text. de consec. distinct. 3.* & ibi omnino vide quod not. pro hac nostra, ut scias qualiter imagines b Dei & Sanctorum sint adorandæ. Et de materia picturarum vide etiam per Bart. *in suo tractat. de insignis & armis.*

ADDITIO.

a *Imaginis.* Imagines Sanctorum esse depinguntur : Refp. Gregor. *in supra latum, de consec. distinct. 3.* sic inquiens, quod legentibus scriptura, hoc idiotis præstat pictura cernentibus : quia in ipsa ignorantes vident quod sequi debeant : in ipsa legunt qui literas nesciunt, unde præcipue gentibus pro lectione pictura est.

b *Imagines.* Utrum adoratio requirat locum determinatum ? Respond.

quod non principaliter, quasi sit de necessitate eius: sed bene requiritur secundum conuenientiam, sicut & alia signa corporalia, secundum illud Luc. 19. Domus mea domus orationis vocabitur, & id Ioan. 4. Venit hora in qua veri adoratores adorabunt patrem, qui est principalis actus adorationis, ut dictum est. Locus tamen requiritur non propter eum qui adoratur sed propter adorantes.

CAPUT LXXII.

De Horreo.

1 *Horreum in solario communi si quis habeat an ipsum frumento; vel aliis mercibus implere possit.*
2 *Horreum rebus omnibus si multum deterat ita quod solarium sustinere nequeat quid iuris.*
3 *Horreum frumentarium novum ex tabulis ligneis mobile factum si quis illud in alterius solo posuerit, an ipsi solo cedat.*
4 *Decimas nunquid rustici in horrea ad Ecclesias deferre debeant.*

1 SI quis * habeat horreum in solario communi, an possit ipsum implere frumento, vel aliis mercibus: Et dicas quod sic, quia dicitur uti re communi ad usum destinatum, *leg. si communes aedes, commun. divi. & not. in d. l. Sabinus eod. titul. facit, l. arboribus, §. si navis, de da usufruct.*

2 Sed * quid si nimium ponderat, ita quod solarium non possit sustinere? Dic quod non potest cogi ad sustinendum columnas, quæ sustineant solarium, *argum. l. sicut in princip. si serv. vend.* Et si non substituerit, vel etiam substituerit, & solarium non possit sustinere, vel cum paries communis debilitaretur: tunc posset cogi ab subleuandum pondus: *per l. cujus aedificium, de serv. urb. prad.* volentes etiam ædificare juxta horrea publica, debent dimittere spatium 10. pedum liberi aëris: *ut l. mœnia, C. de aedific. priv. & not. gloss. in l. si cui eod. titul. de quo die, ut dixi supra de mœnianis.*

3 Sed * quid si aliquis horreum frumentarium novum ex tabulis ligneis mobile factum in solo alterius posuerit, an solo cedat. Dic quod non: & sic non officitur domin. oprædij, *ut est text. in l. Titius horreum de acquiren. rer. do. & vide l. granaria. in princip. de alli. empt.* si secus essent tabulæ terræ affixæ, *d. l. si supra tuum de acquir. rer. do. & d. l. granaria. & not. gloss. in d. l. Titius horreum.*

4 Vltimo, * nunquid rustici debeant a in horrea deferre decimas ad Ecclesias? Dic quod sic, ita ut à clericis, vel eorum nunciis non sint colligendæ in agris? *per text. 16 q. 1. revertimini, & ibi hoc notat. gloss. in verf. in horrea, vide not. per Specul. in tit. de decimis versic. ultimo quaro.* & horreo, *vide plene leg. cum in plures, §. locator horrei, ff. locat. & in leg. dominus horreorum, eod. titul.*

ADDITIO.

a *Decimas.* Decimæ quando dari debent? Resp. ut dicitur *in c. cum homines de decim.* quod statim fructibus collectis: & hoc quo ad prædiales: quoad personales, debent solvi in fine anni: sed tu dic, secundum consuetudinem præscriptam sunt solvendæ, & si petierunt, peribunt illi qui est in mora, alias non: sed cui debentur.

CAPUT

CAPUT LXXIII.

De Armatura.

1 *Armatura machinea dicitur illa, super qua operarij ad aedificandum stant.*
2 *Armaturam vicinus aedificans, an supra vicini solum ad murum ponere possit, ut laborantes valeant super illa armatura ad laborandum stare.*
3 *Armaturam in fundo vicini an ponere licitum sit.*
4 *Armaturam si quis in suo muro habeat & eam in vicini muro ponere velit, ita quod in ea requiescat, quid iuris.*
5 *Armatura regulariter in suo alterius poni nequit.*
6 *Armatura si male ligata fuerit, vel in ea pertica vel funes posite fuerint, quæ vetusta erant, propter quod unus de armatura cecidit, an magister de armatura teneatur.*

1 ARmatura * machina dicitur illa super qua operarij stant ad ædificandum, *l. si ut certo, §. interdum, ff. commoda* de ea ita vidi dubitari.

2 Nunquid * vicinus ædificans domum possit armaturam ponere ad murum supra solum vicini, ut laborantes valeant super illa armatura stare ad laborandum? Et videtur quod non, *arg. l. quemadm. §. 1. ad l. Aquil. & l. 1. §. edificare, de mor. inferen.* Sed est *arg. contra id l. refectionis, communia prad.* & illud puto verius, quando aliter commode fieri non potest. Nam si est licitum mihi murum meum altius tollere, *l. altius, C. de serv.* intelligitur quod possim ea facere per quæ possim ipsum altius tollere vel reficere etiam apponendo ad ea loca, quæ non seruiant: *ut est text. in l. refectionis, in princ. facit ad hoc l. si inter si serv. vend. & l. veteres, de iti. actuque priv.*

Sed nunquid * sit licitum ponere armaturam in fundo vicini? videtur esse text. ad literam quod non, *in d. l. 1. §. edificare, versicul. caterum, ne mor. inferen.* pro hoc, quia non licet in alienum immittere *l. sicuti, §. Aristo. si servitus vendicetur, l. quemadm. §. 1. ad l. Aquil.* puto quod si aliter non possit quis domum suam reficere, nisi ponat armaturam in fundo vicini, tunc possit: *per d. l. refectionis, & d. l. veteres.* sed si aliter possit, secus esset. Ita intelligitur *d. §. edificare.* & alia jura superius ad hoc allegata: quod est not. quia quotidianum. 3

Quid * autem, si quis habeat armaturam in suo muro, & eam vellet ponere in muro vicini, ita quod non in eo requiescat? Dic quod non potest: *ut est text. in d. l. si duo, §. vicinus, ut possidetis.* 4

Et * ex his omnibus concludo, quod armaturam quis non potest in solo vicini, neque in pariete vicini, neque supra solum alterius regulariter apponere, nisi aliter in suo ædificare non posset. 5

Sed * pone, quod armatura fuit male ligata, vel in eo fuerunt positæ perticæ vel funes, quæ erant vetustæ, propter quod unus ex armatura cecidit: an magister de armatura teneatur? Dic quod sic: *ut est text. & ibi gl. not. in d. l. si ut certo, §. interdum. ff. commo. & prædictis adde qua dixi supra de serv. vigni immittendi, in §. 9 circa medium. ver. & ideo si tibi concessi, &c.* 6

CAP.

CAPUT LXXIV.

De Stabulo.

1 *Stabulum dicitur locus qui tantum equos recipit, & quid de communi usu loquendi.*
2 *Stabulum domus an usufructuarius locare possit pro stabulo ad recipiendum jumenta.*
3 *Domus locator, an non dum ipsam domum, sed etiam stabulum reficere teneatur.*

1 STabulum * dicitur ille locus, qui tantum equos recipit, *secundum gloss. in l. palum, in princ. de rei vind.* quæ ponit, quid sit taberna, caupona, stabulum. Nam haud dicitur proprie stabulum locus, in quo recipiuntur aliæ animalia: *ut l. ex conducto, in princip. ibi,* vel stabulum, vel ubi gigeres ejus stare oportet. *ff. loc.* De communi tamen usu loquendi etiam dicitur stabulum, in quo non tantum equi, sed alia animalia, ut boves, & pecudes, stare consueverunt, *facit l. eo jure, §. stabula, ff. in quibus caus. pig. tacit. contrahit.* & sic stabulum est prædium urbanum vel rusticum, *vide text. in d. §. stabula, & que dixi supra in 4. decis. secundum, versicul. sed quid de stabulo.*

2 An * autem usufructuarius possit stabulum domus locare pro stabulo ad recipiendum jumenta? Dic quod non, *l. si usufructu. alias*, æquissimum de usufructu. per quem text. dicit Flor. quod inquilini non possunt domum conductam reducere ad stabulum, vel ad usum catectarum, id est, plaustrorum.

3 Sed *, nunquid locator domus teneatur, nedum ipsam domum reficere, sed etiam stabulum? Dicas quod sic regulariter: *ut ex text. l. ex conducto, in principio. Digestis loca. & vide etiam ibi l. mercet., Paragrapho conductor. eod. tit. & quod ita est.* De extensione autem quod procedit de stabulo, *vide que dicam infra de sterquilinio.* Ultimo adde ea, quæ habentur *in tot. tit. ff. nau. caupo. stabul. & in tit. furti adversus nautas.*

CAPUT LXXV.

De ingressu seu introitu.

1 *Ingressus seu introitus quid dicatur.*
2 *Solum quod relinquitur pro introitu, cuius esse debeat.*
3 *Expensa aliqua quando facta est in dubio, a quo facta intelligatur.*
4 *Jurisdictio in dubio cuique civitati, usque ad medium fluminis competit.*
5 *Ingressus alicujus loci publici cuius esse præsumatur.*
6 *Viæ vicinales que dicantur.*
7 *In via vicinali an quis sine privilegio licentia ædificare possit.*

SÆpe * contingit inter duas domos 1
à latere vel posteriori earum parte solum relinqui trium pedis vel ducum vel plurium: *iuxta l. fin. ff. fin. regun.* quod solum ingressus sive introitus dicitur, circa quod dubitari vidi, cujus sit solum, de quo dicendum est: Aut per illud solum habetur aditus & exitus usque ad loca publica, & tunc aut illud solum est relictum ex collatione privatorum & tunc dicitur via publica, & etiam vicinalis, si vicinis tantum servit, & non licet eam cuique occupare vel claudere, *l. 1. §. viam publicam, & §. vicinales, ne quid in loc. pub.* Aut illud solum est ex collatione vicinorum fundorum relictum, *juxta d. l. fin. regund.* & dicitur tunc via privata, sicut locus eorum privatorum, *d. §. vicinales.*

2 Sed est * dubium cujus eorum esse debeat. Dic quod si constat, quis reliquerit illud solum ejus esse dicatur: si vero non constat, quis illud solum reliquerit, puto quod sit considerandum quis ipsum possideat: quia in dubio præsumam illum vicinum solum dereliquisse, qui possidet, *a quo, l. merito pro socio*, & pro hoc eorum allego quod nos. Bart. *in l. cum fervi, de servitut. oblig. et.*

3 Ubi dicit, * quando aliqua expensa 2
2 facta est ab alio possessore *a*, & *etiam dixi supra de paritate sive muro, vers. nunquid autem in dubio.* Sed si nullus possideat, tunc si supra dictum solum vicini habetur stillicidium, videndum est, quod tunc saltem quatenus protendit stillicidium unius: eatenus sit ejus solum inferius, *argum. l. fin. & quod ibi not. Cod. de servit. urbanor. prad.* Si autem nullus possidet, nec stillicidium habetur: tunc est inspiciendum, si sunt lapides in domo, seu muro ipsorum vicinorum protendentes se supra solum prædictum: sicut ponitur nonnullos consueverunt causa ostendendi, quatenus durabit lapis infixus in uno domo, eatenus judicabimus infixus esse solum inferius, *facit ad hoc l. non solum, § sed ut probari, de nov. oper. nunt.* Si vero nihil de his constat, tunc in dubio judicatum est, quod sit utriusque pro dimidio, quia omnia quæ sunt in confinio, in dubio sunt eorum, qui ab utraque parte possident: *argum. leg. arbor communi div. & l. 2. §. præterea de aqua plu. arc. & l. aqua. §. fin. cum l. seqq. qua incipit, pro negotiatione, de acquir. rerum dom.* sicut dicimus de insula, & alveo qui sunt in medio duorum fundorum: *ut l. aden §. ex insula, & §. quod si vero, eodem titulo*, nec alicujus in fossa quæ est posita in medio duorum fundorum, quæ est communis eorum, *ut alibi l. 2. §. præterea, & ibi per gloss. & Bartol. in suo tractat. Tyberiadis, in prima parte, in princip. versiculo flumen*, ubi ponit etiam idem de fossatis, & sicut dictum etiam de fluminе existente inter duo territoria.

Nam * in dubio jurisdictio compe- 4
tit cuique civitati usque ad medium fluminis, *ut notat. Bart. in dicto tractat. Tyberiadis, ut vers. item videndum est utrum jurisdictio. & Bald. in ea ex littera penult. col. ad fin. de probat.* Et idem si dicti vicini non concordant in usu, & possessione, dictum ingressum possunt per chordulam dividere quod vetus domum alterius similiter sit altera dimidia: juxta not. *per Bart. Dd. in l. quod conclave, de damn. infect. & per Bald. in d. c. 1. §. si quis de manif. in 5. colum. verse. quid si quidam platea est in medio in tit. de controv. investit. in usibus feud.* & dixi supra de curia sive carte, & hoc intelligo quando partitur commodum divisionem. Si enim esset res parvus ingressus, sive introitus, quod commode dividi non possit: tunc dicendum est, quod dicitur de vestibulo: ut remaneat communis, *l. arbor. §. de vestibulo, communi d. v. & not. Bald. in dict. § si quis de in ius. Et predictis adde que dixi supra de pariete sive muro vers. sed vide dubitari, cum tribus seq.* Præterea autem intelligo de ingressu sive introitu privato.

De * publico autem dubium non 5
esse: quando non est privatorum. Et intelligo esse publicum, etiam si servit tantum vicinis: & ducit ad domum

mum vicinorum tantum vel ad flumen publicum: dummodo non sit factum ex collatione fundorum privatorum, *l. 2. §. vicinales, ne quid in loco publ.* quod bene not. quia multi putant, quod hujusmodi ingressus qui non habent exitum in viam publicam, vel ad flumen publicum; sed ducunt solum ad domos privatorum, quæ viæ vicinales appellantur; sint privatorum vicinorum, ut possint per eos claudi, quod non est verum, *per d. §. vicinales.*

6 Item etiam * vicinales viæ dicuntur, quia principaliter deserviunt vicinis, publicæ tamen sunt: *ut d. l. §. viarum, ne quid in loco public.* & ita alias indicavi: & aperui feci Veronæ unam viam vicinalem clausam per vicinos quæ habebat aditum ad flumen publ.

7 Et * de via vicinali dic, quod in ea quis non potest ædificare sine licentia principis, vel civitatis, *l. 2. in prine. ne quid in loco publ.* & si daretur licentia, intelligerent: sine damno alterius: *ut dixi supra de solo sive area. in fallentia, & adde quæ dicam infr. seq. lib. tit. de servit. viæ.*

ADDITIO.

2 *Ab illo poss.* An possessor præsumatur dominus, *vide Corn. 1. vol. consil. 23. & 113. & 30.* Et quis perdat possessionem ex negligentia. *vide in 2. vol. cons. 56.* & semel possidens hodie præsumitur possidere, *vide in 3. vol. cons. 1. & 280. & 314. & in 4. vol. consil. 87.* Ex quo actu præsumatur possessio, *vide Arexand. 1. vol. consil. 43. & in 5. vol. cons. 99. & cons. 283. in vers. nec obstat, in fin. col.*

CAPUT LXXVI.

De Horto.

1 *Prædium urbanum, vel rusticum quando dicatur.*

2 *Hortus an domui appellatione contineatur.*

3 *Hortum an dare videatur qui domum dat.*

4 *Hortus an veniat, si alicui contenta in domo legata fuerint.*

5 *Hortus cui cedat, si duo fratres domos diviserunt, in quarum medio hortus fuerit.*

6 *Domus habitationem si quispiam uni legaverit, cui etiam hortus contineantur, ad quem per eam aditus habeatur; an legatarius ipsi hæredi aditum præstare teneatur.*

7 *Hortum ad pratum quis reducere potest.*

8 *Domum habens juxta vicini hortum ex illa domo, in illum hortum quidquam ponere non potest.*

9 *In horto suo qualibet ad libi non ædificare potest, dimisso tamen legitimo spatio.*

10 *Decimæ an solvi debeant de his, quæ in hortis nascuntur.*

HOrtus * quando dicatur prædium urbanum, vel rusticum, *vide text. in l. urbana prædia. de verb. sign. & l. 4. §. pen. & ibi,* & in urbe hortorum latitudo. *& ibi Flor. fi. regun. & quod dixi supra in 4. divisione servitutis, ubi quid de horto.* 1

Et * an hortus contineatur appellatione domus? Dic, si est emptus uno pretio cum domo, vel est paratus, vel deputatus, ad usum domus, venit appellatione domus, aliàs regulariter secus. 2

secus; etiam si per dominum ad eum habeatur aditus, *l. fin. in princip. & ibi hoc not. Bald. Aug. Flor. & Dd. de serv. urb. prad. & probatur in l. prædist. §. pen. & ibi per Bart. & Nic. de Neapol. de leg. 3. facit l. testatrix. in princ. fi. serv. vend. & vide gloss. 5. 12 q. 4. religiosam, quæ ponit.*

3 An ille * qui dat domum videatur dare licitum, *& vide capit Rayn. & in princ. & ibi Joan. Andr. & Cano. extra, de testam. vide Bal. in cons. suo quod incipit.*

4 *Quid si quis legavit contenta in domo?* Et dicitur hortus paratus ad usum domus, ubicumque hortus est causa delectationis, *d. l. prædii, §. pen.* vel est pedissequus domus secundum Baldum *in d. consil.*

5 Sed * quid si duo fratres diviserunt domos, in medio est hortus, dic quod ille hortus cedit illi domo pro qua testator utebatur illo horto; sed si non apparet cedit illi domui, per quam habebat intrinsecum aditum ad illum hortum *d. l. prædist, § qui domum, de legat. 3.* Si hæc non apparent cedit utrique domui secundum Nicolaum de Neapol. *qui ita not. in d. §. qui domum.* Et subdit, quod si consuetudo regni disponit, quod primogenitus habeat domum intelligitur etiam quod habeat hortum.

6 Si quis * legat uni habitationem domus, cui contineatur etiam hortus, ad quem per eam aditus habeatur, an legatarius teneatur præstare aditum hæredi per d. dominum? Dic quod sic: *ut est text. in l. fin. prine. de serv. urb. prad. & ibi not. per Dd.* Non potest quis domum dicere causa hortum faciendi *C. de ædific. priv. l. an in eorum, & probatur l. senatus, in princ. de contrab. empt. & in l. cætera, §. 1. & §. hoc senatus de leg. 1. & in l. si quis per hanc, C. de ædif. priv.* quod not. contra multos, qui diruunt domos & faciunt viridaria.

Sed * bene potest quis hortum ad pratum reducere, *l. apud Trebatium, §. si vicinus. de aqua plu. arcend.* nisi esset usufructuarius: quia non posset viridarium, in quo habet usumfruct. ad alium modum convertere, *l. si cui, §. sed adium, de usufruct.* Posset constituere serviturem, ne faciam in muro meo fenestram, per quam possim te prospicere in horto tuo: *ut l. altius C. de serv. & ibi not. Bal. & dixi supra de fenestra.* 7

Item * habens domum juxta hortum vicini, non potest ex illa domo quicquam ponere in illum hortum: *ut l. 1. & ibi hoc not. Aug. de servit. urb. prad. & dixi supra de serv. projiciendi & supra de aqua projestu.* 8

Et ideo si habeo * palatium juxta hortum tuum licet habeam in pariete meo versus hortum tuum multas fenestras, & per mille annos tenuerim, tamen in horto tuo poteris ædificare demisso legitimo spatio, *juxta l. fin. fini. regun.* & obstruere lumina mea in toto, vel in parte, *l. qui luminib. de serv. urb. prad. & ibi hoc not. Aug. & not in in l. 1 C. de serv. & dixi supra de solo sive area, circa prin.* 9 10

Numquid de hortis, * id est, de his quæ nascuntur in hortis decimæ solvi debeant? *vide text. in c. ex parte. el. 1. de decimis, & quod ibi not.* & adde quod ille qui est in hortis sive in continentibus ædificiis, dicitur esse præsens: *ut est text. cum gloss. in verbo presens Inst. de satisd. §. si vero aliquis. & habetur in l. præsens, cum seqn. de procur.* Appellans tamen non tenetur quærere judicem à quo: *ut l. 1. §. adeundi. quando appell sit,* idem in hortis instructis, *vide leg. leg tum sub condi-* 11

tione, §. 1. de ann. leg. l. quæsitum §. 1. de fundo instruc. & de hortis vide cex. *in l. si ita quis, §. Seia cavit de verb. oblig. & l. qui concubinam, §. qui concubinam, §. qui horrea, de leg. 1. & in cap. Rayn. in princ. extra de test. Et adde quæ dixi supr. de serv. protegendi, in §. 9. supra de camino, ante vers. de quarto principali.*

CAPUT LXXVII.

De Columbario.

1 *Columbas capiens de alieno columbario, etiam in suo furtum committit.*

2 *Fundi usufructum, in quo columbarium sit, si quispiam habeat quomodo & quando columbarum commodo uti possit.*

3 *Proprietates columbarum, quibus prædicatores aquiparantur: quænam sint, remissivè.*

1 Est * prohibitum capere columbas de alieno columbario, etiam in suo: capientes dicuntur committere furtum, & accusari possunt de furto: *ut probatur in l. Pomp. §. 1. & ibi Flor. famil. herciscu. facit Paragr. gallinarum, Instit. de rer. divis.* hoc tamen casu, quando quis capit columbas alienas in suo potest pœnitere: & non tenebitur, eas relaxando: *ut not. Bartol. in l. qui ea mente, de fur.* nisi posuisset cyminum vel aliud in sua, causa ducendi columbas alienas: quia tunc puto, quod non habeat locum pœnitentia, *argum. l. cuicunque in fin. de serv. fug. quod no.* Communiter tamen sunt statuta terrarum, quæ providerunt circa hoc. Si aliqui sunt hæredes unius qui habebat columbarium, competit etiam eis judicium facere fam. etc. pro dividendis columbis, *ut est text. in d. l. Pomp. §. 1.*

2 Si quis habet usumfructum fundi, in quo sit columbarium, quomodo & quando uti possit commodo columbarum, *collige ex text. l. usufructuarium, §. si in varias, & ibi hoc not. Flor. de usufr.* Columbarum sicut Pavonum feta natura est, *Inst. de rerum divis. §. pavonem, ubi vide.*

3 Et * de septem proprietatibus columbæ, *vide per Archid. 56. dist.* quia Eccles. & prædicatores aquiparantur columbis & agnis, *not. idem Arch. 3. q. 5. non omnis, el. 2.*

CAPUT LXXVIII.

De Sterquilinio.

1 *Sterquilinium in domo habens, si faciat ipsum projicere juxta murum communem, vel alienum, an possit.*

2 *Stercoris acervum si quis in fundo, aut agro meo posuerit, an actione vi aut clam contra eum agere potero.*

3 *Urinam fœtidam aut stercus si quispiam in solo publico vel private projicere voluerit, propter quod malus odor & fœtor vicinis exhalet, an possit.*

4 *Sterquilinium an veniat, vendito vel legato fundo.*

1 Quis * habet sterquilinium in domo, facit projicere lætamen juxta murum communem, vel alienum, an possit? Dic aut tangit murum communem vel alienum, & non potest, *ut l. si quando §. fin. si serv. vend.* Aut non tangit, sed est juxta: & tunc si assiduum humorem facit usque ad murum prædictum, non potest, *leg. sistulam, in princ. de serv. urb. prad.* secus si aliquando, & non assidue ibi, & ita intelligo gloss. *in dict. l. si quando, ut dixi supra de necessariis, ubi de quarta parte, & vide quæ dixi supra de seclario, de aquæductu, sive cinai, & vide Flor. in l. si servus servum, §. si fundum, ad leg. Aq.*

2 Si quis * posuerit acervum stercoris in fundo meo aut agro, an possim re contra eum, quod vi aut clam, *vide leg. si alius, §. si quis acervum, quod vi aut clam.* Item si quis stercus per fundum meum protulerit, cum id ipsum facere vetuissem: si nil damni mihi fecit, nec speciem fundi mei mutaverit, non tenebitur, *quod vi aut clam. ut l. si vitem, §. stercus, quod vi aut clam.*

3 Quidam * vult projicere stercus, aut utinam fœtidam in solo publico, vel etiam private propter quod malus odor & fœtor sit vicinis, an possit, Dic quod non, *l. ædiles, in fine, ff. de via publ. & est text. cum gloss. in l. 1. §. idem ait, si odore, ut quid in loco publico, & in leg. penult. quod vi aut clam. & adde quæ dixi supra de cloacis, versic. & prædicta tenet, in quæst. 3. & supra de necessariis, in fin.*

4 Numquid * vendito vel legato fundo sterquilinium veniat? Dic quod sic, sit tamen distinctio aut stercorandi agri causa paratum est, & ad emptorem, & legatarium pertinet: aut vendendi causa & ad venditorem vel ad hæredem spectat, nisi aliud actum sit: & hoc sive sterquilinium in stabulo sit, sive extra stabulum in acervo, *ut est text. in leg. fundi, §. 1. de act. empt.*

CAPUT LXXIX.

De Macerie.

1 *Macriem juxta regionem, vel fundum alterius, si quis edificare voluerit, nullo spatio medio relicto potest, dummodo terminum suum non excedat.*

2 *Murus seu paries proprie cum calce dicitur.*

3 *Regula quæ dicit, quod ædificatum cedit solo, an in muro sine calce edificato locum habeat.*

4 *Lapides, vel quid aliud in curia, vel domo mea si posueris, an ea absque alia denunciatione propria authoritate tollere, & ejicere valeam.*

5 *Lapides & tigna in fundo meo de voluntate mea, me precario concedente si posueris, an ea authoritate propria si inde ea non exportas, removere possim.*

6 *Si tibi concesserim simpliciter, ut aliquid in meo apponeres, an videar ad meum beneplacitum concessisse, an vero animo donandi, & in meo servitutem constituendi.*

7 *Viatorem si quispiam invitaverit, & postea eum pœnituerit, an contra ipsum agere poterit.*

1 Si quis * vult macriem ædificare juxta regionem, vel fundum alterius, potest, nullo spatio in medio relicto, dummodo terminum suum non excedat, *l. finium princ. fin. regun.* & macries dicitur paries, sive murus de lapidibus sine cæmento, *l. quantum pertinet, ver. paries, de verb. sign. & ibi gloss. in l. si precario comm. prad. & l. ade*

tione, §. 1. de ann. leg. l. quæsitum §. 1. de fundo instruc. & de hortis vide cex. *in l. si ita quis, §. Seia cavit de verb. oblig. & l. qui concubinam, §. qui concubinam, §. qui horrea, de leg. 1. & in cap. Rayn. in princ. extra de test. Et adde quæ dixi supr. de serv. protegendi, in §. 9. supra de camino, ante vers. de quarto principali.*

CAPUT LXXVII.

De Columbario.

1 *Columbas capiens de alieno columbario, etiam in suo furtum committit.*

2 *Fundi usufructum, in quo columbarium sit, si quispiam habeat quomodo & quando columbarum commodo uti possit.*

3 *Proprietates columbarum, quibus prædicatores aquiparantur: quænam sint, remissivè.*

1 Est * prohibitum capere columbas de alieno columbario, etiam in suo: capientes dicuntur committere furtum, & accusari possunt de furto: *ut probatur in l. Pomp. §. 1. & ibi Flor. famil. herciscu. facit Paragr. gallinarum, Instit. de rer. divis.* hoc tamen casu, quando quis capit columbas alienas in suo potest pœnitere: & non tenebitur, eas relaxando: *ut not. Bartol. in l. qui ea mente, de fur.* nisi posuisset cyminum vel aliud in sua, causa ducendi columbas alienas: quia tunc puto, quod non habeat locum pœnitentia, *argum. l. cuicunque in fin. de serv. fug. quod no.* Communiter tamen sunt statuta terrarum, quæ providerunt circa hoc. Si aliqui sunt hæredes unius qui habebat columbarium, competit etiam eis judicium facere fam. etc. pro dividendis columbis, *ut est text. in d. l. Pomp. §. 1.*

2 Si quis habet usumfructum fundi, in quo sit columbarium, quomodo & quando uti possit commodo columbarum, *collige ex text. l. usufructuarium, §. si in varias, & ibi hoc not. Flor. de usufr.* Columbarum sicut Pavonum feta natura est, *Inst. de rerum divis. §. pavonem, ubi vide.*

3 Et * de septem proprietatibus columbæ, *vide per Archid. 56. dist.* quia Eccles. & prædicatores aquiparantur columbis & agnis, *not. idem Arch. 3. q. 5. non omnis, el. 2.*

CAPUT LXXVIII.

De Sterquilinio.

1 *Sterquilinium in domo habens, si faciat ipsum projicere juxta murum communem, vel alienum, an possit.*

2 *Stercoris acervum si quis in fundo, aut agro meo posuerit, an actione vi aut clam contra eum agere potero.*

3 *Urinam fœtidam aut stercus si quispiam in solo publico vel private projicere voluerit, propter quod malus odor & fœtor vicinis exhalet, an possit.*

4 *Sterquilinium an veniat, vendito vel legato fundo.*

1 Quis * habet sterquilinium in domo, facit projicere lætamen juxta murum communem, vel alienum, an possit? Dic aut tangit murum communem vel alienum, & non potest, *ut l. si quando §. fin. si serv. vend.* Aut non tangit, sed est juxta: & tunc si assiduum humorem facit usque ad murum prædictum, non potest, *leg. sistulam, in princ. de serv. urb. prad.* secus si aliquando, & non assidue ibi, & ita intelligo gloss. *in dict. l. si quando, ut dixi supra de necessariis, ubi de quarta parte, & vide quæ dixi supra de seclario, de aquæductu, sive cinai, & vide Flor. in l. si servus servum, §. si fundum, ad leg. Aq.*

2 Si quis * posuerit acervum stercoris in fundo meo aut agro, an possim re contra eum, quod vi aut clam, *vide leg. si alius, §. si quis acervum, quod vi aut clam.* Item si quis stercus per fundum meum protulerit, cum id ipsum facere vetuissem: si nil damni mihi fecit, nec speciem fundi mei mutaverit, non tenebitur, *quod vi aut clam. ut l. si vitem, §. stercus, quod vi aut clam.*

3 Quidam * vult projicere stercus, aut utinam fœtidam in solo publico, vel etiam private propter quod malus odor & fœtor sit vicinis, an possit, Dic quod non, *l. ædiles, in fine, ff. de via publ. & est text. cum gloss. in l. 1. §. idem ait, si odore, ut quid in loco publico, & in leg. penult. quod vi aut clam. & adde quæ dixi supra de cloacis, versic. & prædicta tenet, in quæst. 3. & supra de necessariis, in fin.*

4 Numquid * vendito vel legato fundo sterquilinium veniat? Dic quod sic, sit tamen distinctio aut stercorandi agri causa paratum est, & ad emptorem, & legatarium pertinet: aut vendendi causa & ad venditorem vel ad hæredem spectat, nisi aliud actum sit: & hoc sive sterquilinium in stabulo sit, sive extra stabulum in acervo, *ut est text. in leg. fundi, §. 1. de act. empt.*

CAPUT LXXIX.

De Macerie.

1 *Macriem juxta regionem, vel fundum alterius, si quis edificare voluerit, nullo spatio medio relicto potest, dummodo terminum suum non excedat.*

2 *Murus seu paries proprie cum calce dicitur.*

3 *Regula quæ dicit, quod ædificatum cedit solo, an in muro sine calce edificato locum habeat.*

4 *Lapides, vel quid aliud in curia, vel domo mea si posueris, an ea absque alia denunciatione propria authoritate tollere, & ejicere valeam.*

5 *Lapides & tigna in fundo meo de voluntate mea, me precario concedente si posueris, an ea authoritate propria si inde ea non exportas, removere possim.*

6 *Si tibi concesserim simpliciter, ut aliquid in meo apponeres, an videar ad meum beneplacitum concessisse, an vero animo donandi, & in meo servitutem constituendi.*

7 *Viatorem si quispiam invitaverit, & postea eum pœnituerit, an contra ipsum agere poterit.*

1 Si quis * vult macriem ædificare juxta regionem, vel fundum alterius, potest, nullo spatio in medio relicto, dummodo terminum suum non excedat, *l. finium princ. fin. regun.* & macries dicitur paries, sive murus de lapidibus sine cæmento, *l. quantum pertinet, ver. paries, de verb. sign. & ibi gloss. in l. si precario comm. prad. & l. ade*

ade sacra, § *de contrab. empt.* & gloss. sentit, *in d. l. fin. vers. murus*, quæ dicit, cum calce, & propriè juxta vulgare, dicitur murus siccus.

3 Murus * vero sive paries propriè dicitur cum calce, *ut not. in dd. juribus, & dixi supra de pariete sive muro, in princ.* & ideo si quis vult murum facere de lapidibus sine cæmento, sive calce, potest in confinibus agri sui, sicut sepem ædificare, *d. l. fin.* sed si murum cum calce, debet pedem relinquere.

4 Sed * nunquid illa regula, quæ dicit quod ædificatum cedit solo, *l. adeo, §. cum in suo, de acquir. rer. dom.* habeat locum in muro ædificato, etiam sine calce? Et videtur quod non, quia de facili removeri potest, *argum. l. si Titius horreum, de acq. rer. dom.* Contrarium est verius, *per d. l. si precario, communia prad.* & ibi not. Flor. & Paul. de Castro, *in fin.* & idem not. Paul. de Castro, *in l. 2 ff. de rei vend. quod not.* Item vendito fundo, an videatur vendita maceries, id est, murus sine cæmento, qui est in eo? Et dicas quod sic, *per d. l. si precaria*, ubi hoc not. Flor. si quis obligatus est non prohibere me ædificare sub pœna, *b* si in via detinet portantem lapides, vel calcem, vel similia pro illo ædificio incurrit pœnam, *l. 1. in princ. & ibi hoc not. Flor. de mor. infer. pro hoc, § ædificare ta, l. 3. & l. veteres de viner. alluque privat.* si is qui lapides ex fundo emit, tollere eos non vult, ex vendito cogi poterit, ut tollat eos, *l. si is qui lapides de act. empt.* & si eos non auferret, facta sibi denunciatione, ut tollatur, dominus fundi ejicere potest *per l. 1. § licet autem, de peric. & commo. rei. vend.*

5 Quid * si posuisti lapides, vel aliquid in curia, vel domo mea sine mea voluntate? Dic quod propria authoritate sine alia denunciatione possum tollere, & ejicere, *l. si precario, & ibi glossa communia prædior. l. quemadmodum, §. 1. ad leg. Aquil. leg si vitem, §. si ad jannam, quod vi, aut clam.*

Sed * quid si posuisti lapides, & ligna tua in fundo meo de voluntate mea, me precario concedente, *juxta l. si precario*, an possum ea removere propria authoritate, si tu ea inde non exportas? Teneo quod prius debeam te requirere, ut inde removeri facias alias ego prius movendo teneor tibi ad interesse, *argument. d. l. 1. § licet autem*, & ita tenet Paul. de Castr. *in d. leg. si precario.* 6

Quid * autem si simpliciter concessi, ut aliquid apponeres in meo? an videar concessisse precario, id est, ad meum beneplacitum: an vero animo donandi, & constituendi servitutem in meo? *& gloss. in d. l. si precario, in vers. precario*, videtur tenere, quod animo donandi, & servitutem constituendi: sed advertere quod illa glossa loquitur, quando ego concessi tibi, ut aliquid faceres in tuo, in quo habeo servitutem: nam tunc odio servitutis, & favore libertatis recuperandæ videor concedere animo servitutis remittendæ: nos vero loquimur quando in meo, quo casu dicit Angel. *in d. l. si precario*, se putare, quod potius precario, quam animo donandi, *per l. cum de in debito, de probat.* Nec obstat, quod quando cessat alia causa, præsumitur animus donandi, *l. si cum autem de solut. l. Campanus, de oper. lib. 2. §. circa de doli except.* Quia illud est verum secundum eum, quando quis promittit aliquid dare, vel facere alteri, vel dat, aut facit, hic autem promittit in suo fieri, quia si præsumeretur animus, & voluntas donandi, 7

donandi, præsumeretur in partem odiosam: quia videretur servitus constituta, dicit Paul. de Castr. *in dict. leg. si precario.* Tamen sibi videtur in hoc esse distinguendum: aut promisi tibi facere tale quid, quod de sui natura non est perpetuum, sed temporale: aut promisi id tibi facere quod de sui natura non est ad tempus, sed ut perpetuo sit. Primo casu, quando id concessi quod de sui natura non est perpetuum, sed temporale, puta quod tibi possis congregare arenam, vel calcem, aut tigna, vel lapides occupantes locum: & tunc procedat dictum Angel. & sic possum te compellere ad removendum, quando mihi placuerit, *argum. l. 1. de precario*, quia sufficit, si cui, vel in paucis laboribus amici succurramus, *l. tutori, C. de neg. gest.* Quod ego limito duobus modis. c Primo, nisi esset facta concessio c ob aliquam causam: puta quia dixi, patiaris quod ego ponam lapides, vel arenam vel tigna in domo: quia in mea, quam ædificare volo, stare non possunt: nam tunc non possem cogi ad removendum, nisi secundum quod ædificavero domum, *arg. leg. incommod. §. sicut. ff. commod.* Secundo fallit, quando ego concedens precario vellem sine causa removere cum damno illius cui concesseram: quia tunc obstaret exceptio doli: quia precarium est beneficium, & beneficio juvari non deci; nos oportet, *ut dicit text. in dict. §. sicut*, & hoc tenet eleganter Abb. Sicul. *in c. fi. extra de precario*, pro quo allegat id quod notat Joan. Andr. *in præmio Decretal.* ubi dicit.

3 Quod * si quis invitavit viatorem, & deviavit, & postea cum pœnituerit, potest agi contra eum, *facit quod habetur, in l. si pœnam de verb. oblig. & in l. pen. C. commo. quod nota pro limitatione tituli de precario.* Secundo casu principali, quando concedo tibi tale quid, quod de sui natura non sit ad tempus, sed perpetuo sit: puta patiaris in meo facere, vel immittere tignum factum in foramine, quo tectum sustentatur, & tunc intelligitur concessio facta animo donandi, & constituendi servitutem: alias sequeretur damnum alterius, cui fit concessio, si post sumptus factos cogi posset desistere, & sic concessio intelligitur facta secundum subjectam materiam, *l. si quis, in princ. ff. loca.* quod perpetuo tenementi. *Et adde quæ dixi supra de serv. tigni immittendi, & de tigno injuncto, & de aqua projecta.*

ADDITIO.

a *Fundum.* Appellatione fundi, quid contineatur, vide Corn. 3. *vol. cons.* 24, *i cip. visa & cons.* 230. *incip. diligenter, & cons.* 23. *incip. videtur*, & an locus differat a fundo, *d. cons.* 23.

b *Sub pœna.* Utrum sufficiat ad observantiam legis solvere pœnam solum, quando prohibet sub pœna? Respond. quod sic in foro contentioso, *facit gloss. in c. dilecti, de arb in auth. de judiciibus, §. quia vero*, ubi patet, quod pœna soluta, quæ erit in compromisso, non potest peti, ut stetur sententiæ, nisi adderatur, ut soluta pœna stetur arbitrio, *ff. de transact. l. pennult. & C. eo. l. cum proponas.*

c *Concessio.* Concessum intelligitur de jure communi, quod non est prohibitum, *arg. 30. q. 4. qui spiritualem 16. q. 1. sunt nonnulli. §. di. l. 1. in fi. & l. 28. § 2. ff. ex quibus caus. ma. l. nec non, §. quod eis. ff. de procu. l. murus, § 1. ff. de test. c. 1. cum exr. de transl. t. prælat. inter corporalia, ff. de colle. illic. l. 1. solvit gloss. in d. c. inter corporalia*, quod

prima jura loquantur in constitutionibus affirmativis, & non prohibitis. Exemplum concedimus, quod contrahatur matrimonium: ergo semper, & cuilibet. Si exemplum in prohibitis: homicidium prohibetur, ergo semper, nisi ubi inveniuntur concessum.

CAPUT LXXX.

De Fovea.

1 *Foveam qui in suo facere velit, juxta tamen fundum alterius quid observare debeat.*

2 *Fossam ursorum, luporum, aut cervorum capiendorum causa in via publica, aut in itineribus publicis, aut in sylva publica si quispiam fecerit, & bos, vel aliud animal in eam ceciderit, qua actione contra facientem agere potero.*

3 *Fossæ an sub solo publico fieri possint.*

1 QUi * vult foveam in suo juxta fundum alterius facere, quantum profundum est, aut tantum derelinquat, *l. fin. fini. regun.* quæ habetur duobus modis in licita. Uno modo cum illa disjunctiva, *Aut*: & ita communiter habetur, est sensus, quod debet fodiens tantum spatium relinquere à fovea usque ad fundum vicini, quantum est profundum, id est, quantum extenditur fovea in latitudine super ejus summitate: *& hoc sent. ibi gloss. super verb. tantundem*, cum ibi disjunctiva referatur ad fodiendum, si major esset profunditas, quam latitudo, vel è contra, erit in electione fodientis, vel relinquere spatium profunditatis, vel latitudinis, *arg. leg. plerumque, in fin. de jure do. cum sim. l.* Alio modo habetur, licita, *in d. l. final.* sine illa disjunctiva, *Aut*: & solum dicitur, Quantum profundum est, tantum derelinquat, & tunc est sensus, quod fodiens debet indistincte relinquere tantum spatium, quantum est profunditas foveæ, & intelligo illum text. de fovea, sive fiat juxta vicinum fundum urbanum, puta parietem vicini, quia licet illa *leg. fin. sit posita in tit. fini. regun.* tamen locum habet in prædio urbano, *ut dixi supr. de pariete sive muro, circa princ. & probatur per gloss. in l. fluminum, §. præterea, in vers. funarij.* ibi fallit hoc, ubi fodis juxta parietem meum magis quam possis: quod non licet, *de damn. infect.* & nobis dicere, *per d. leg. final. fini. regund.* sive fovea fiat juxta parietem rusticum. Item intelligas foveam propriè, quando habet istud nomen speciale foveæ, *ut leg. 1. §. fossa, ne quid in flum. publ.* vel quando siccandorum agr. causa facta est, *leg. in summa. §. 1. de aqua pluv. arc.* vel quando est facta pro animalibus potandis, vel pannis lavandis, vel anseribus, vel anatibus in ea rerinendis. Secus si fovea esset, quæ transiret in aliud nomen speciale, sicut est puteus, quia possum tunc debet relinquere, *d. leg. fin. fini. regund. & dixi supra de puteo.* Item si esset fovea, quæ dicitur penu, *ut dixi supra de penu, in fin.* in tantum quod si vellet facere follatam in communi dividundo agrum suum fundo vicino, non teneretur derelinquere illud spatium: imo de consuetudine servatur, ut fiat in confinio fodientis, aut etiam in confinio utriusque, *leg. §. præterea, ibi gloss. de aqua plu. arc.* & tunc in dubio esset communis, *ut not. ibi gloss. & dixi supra de ingressu, & dicam plenius in seq. lib. de fossatis.* Licitum est etiam in suo fodere, & avertere aquæ venam, quæ decurrebat ad fundum

fundum vicini, si hoc fiat ut sibi proficiat, & non principaliter, ut vicino noceat, *l. fluminum, § fina. cum duabus, ll. sequen. de damn. infect. & leg. 1. § denique, de aqua plu. arc. & probatur, in l quoties, la. 1. in princip. ibi, aliter atque de servit. & not. Paul. de Castr. in l. si tibi per illum textum. Cod de seru. dixi supra de puteo, verse. quid si in domo mea.*

2 Si quis * fossam fecerit ursorum, vel luporum, aut cervorum capiendorum causa in via publica, aut in itineribus publicis, aut in sylva publica, & bos in eas inciderit agere potero interdicto, quod in publico factum est, *l. si alius, §. pen. quod vi aut clam.* & etiam possum agere, *l. Aquil.* nisi mihi prius denunciaverit, vel nisi sciverim, *l. qui fovea. ad leg. Aquil. & not. gloss. in d. §. pen.* vel nisi esset facta fovea in locis, ubi fieri solet, *d. l. qui foveas*, & idem dicas in foveis quæ fiunt causa collocandi fimenta, prout fit in Marchia.

3 Sed * an illæ possunt fieri sub solo publico? Et teneo quod non de jure: quia in solo publico non est licitum privato aliquid immittere sine principis licentia vel superioris, *l. 2. in princ. ne quid in loco publico.* & maxime si est via publica seu iter publicum, *leg. ad leg. §. cura autem est, de via publica*, alias est, de loco publico fruendo, & per illas foveas efficiatur deterior via, & via dicitur deterior fieri, si per illas foveas impediretur usus ejus etiam ad cõmeandum, hoc est, eundum vel agendum: aut cum via plana fuerit, clivosa fiat vel ex molli aspera, aut angustior ex latiori, aut palustris ex sicca, *l. 1. §. deterior, ne quid in loco publico:* In hoc tamen puto, quod sit conservanda consuetudo loci, *per l. 1. & l. an in totum, C. de edif. privat. per gloss. in rub. C. quæ sit long. consuet.* quæ loquitur de porticibus, ubi vero non sit consuetudo, servanda quod dixi. Cætera circa istam materiam vide in sequenti libro, *in tit. de fossatis in seq. tit. versic. nec obstat quod dixi.*

CAPUT LXXXI.

De Arboribus.

1 *Olivam vel ficum in suo plantans, quid observare debeat.*

2 *Arborem si quis in suo plantaverit juxta alterius regionem, legitimo dimisso spatio: & postea radices in tantum excreverint, quod domus mea fundamento ruinæ periculum afferatur, an contra eum, qui plantaverit, vel qui plantatam habeat, agere potero.*

3 *Arbor si radices miserit in fundum meum seu in murum domus meæ, an eas propria autoritate incidere valeam, vel cum autoritate judicis.*

4 *Arbor tua si supra domum meam vel fundum meum pendeat, an illud totum, quod ex arbore super meo pendet, autoritate propria abscindere possim.*

5 *Arbore tua supra domum meam pendente, quod remedium competat.*

6 *Dictio* In *aliquando pro* De, *ponitur.*

7 *Interdictum de arboribus cedendis tam directum, quam mile tribus in casibus competit.*

8 *Datur hoc interdictum de arboribus cedendis. Si arbor communibus adibus impendet, & cuilibet dominorum insolidum.*

9 *Arbor*

9 *Arbor ex fundo tuo in viam publicam si ita caderet, ut iter eam impedimento esset eamque propterea tollere haberes quid, utrò.*

10 *Arbor si in fundum vicinum radices porrexerit, an vicino eas incidere liceat.*

11 *Arbor cuius esse videatur, radicibus in vicini fundo arboraliter sitatis.*

12 *Arbores alienas si quispiam in suo plantaverit, vel suas in alieno, cui mutuerunt.*

13 *Arbores alienas incidens, Aquilia, & arb. furtim cæsarum tenetur.*

14 *Arboris appellatione quid veniat.*

15 *Arbore ex mea si fructus in fundum tuum cadant, an mihi colligere liceat, vel sit.*

16 *Fundum si vendiderim, exceperim arborem & ea ceciderit: & demum ejus radices pullos emiserint: an eos vendicare possim.*

17 *Usufructuarius arbores etiam infructuosas excidere non potest, quæ deambulationes opacat & amœnas reddunt.*

1 OLivam * & ficum in suo plantans à fundo vicini per novem pedes distet, alias autem arbores seu tigna per quinque pedes. *ut l. fin. fini. regun.* & ratio potest esse propter radices & ramos & frondes. Sed si aquæductus decurrit per locum privatum, debet ab utraque parte esse spatium 25 pedum in quo nullæ sunt arbores: & si quæ nascerentur, debent excidi, *l. 1. & ibi hoc not. Bart. Cod. de aquæduct. l. 11.* & est ratio secundum Bartol. ibi in fin. quia est præsumptio quod arbor radices mittat, & extendat per 15. pedes, ideo aquæductus transitum faceret per loca publica, deberet esse latitudo 10. pedum munda ab omnibus arboribus, *i. munet, ut præcip. eod. tit. de aquæduct. lib. 10. & not. Bart. ibi d. l. 1.*

Sed * quid si quis plantavit arbo- 2
tem in suo juxta regionem alterius dimisso legitimo spatio secundum, *d. l. fin. reg.* & postea ita excrevierunt radices, quod fundamentum vicinæ domus ruinam seu periculum afferat; an possit agi contra eum qui plantavit, vel qui plantatam habet? Et videtur quod non *per l. Gracchus, Cod. de adole.* quia dicitur quod initium sit spectandum: *ut not. plene per gl. & Dd. in c. dudum ad audientiam, extr. de elect.* contrarium tamen est verius, *per l. 1. C. de interd. & ibi hoc not. gl. fin. in fin.* & est ratio: quia licet in suo sit licitum facere quodlibet, *l. Proc. de damn. infect.* tamen illud verum dummodo nihil immittat in alienum, *l. sicuti, §. Arist. si servitut. vendid.* & ita tenent Dd. *in d. lib. 1.*

Dubium tamen est, * an hoc casu 3
quo radices misit arbor in fundum meum seu in murum domus meæ, an eas possim propria authoritate incidere: an vero cum authoritate judicis. Et videtur quod propria authoritate possim, *l. quemad. § si protest. ad l. Aq. & si vitem. §. si ad jamam, quod vi aut clam.* Nec videtur obstare, *d. l. 1. interd.* quia secundum aliquos non inducit necessitatem de additione judicis, *l. 3. C. de pig.* Alij dicunt, & istud est verius, secundum Pet. Cyn. & Dd. *in d. l. 1.* quod non possim propria authoritate incidere sed cum authoritate judicis, *ut d. l. & l si plures, & si arbor. arb. fur. cæs.* Nec obest, quod dixi, quando quid est immissum in meum, possum propria authoritate tol ere: quia in hoc est distinguendum: Aut aliquid immittit in suo quis, & si possello, tamen contra jus mihi debitum: & tunc est necesse

necesse recurrere ad interdictum: quod vi aut clam, & de no. oper. nun. *ut l. si vitem. §. si ad jamam, quod vi aut clam. & l. de pap. §. memineris, de no. ope. nun.* Aut quis vult in rem meam immittere: & tunc aut illud immissum non tangit rem meam, sed pendet supra: & tunc illud propria authoritate non possum removere, *d. l. quemadm. §. si protectum ad l. Aq.* Aut tangit rem meam: & tunc aut illud immissum est artificiale, quod convenit operi manu facto: quia foveam facit per quam incurrit aqua per murum: & tunc propria authoritate mea possum tollere, *ut d. § si protectum.* Aut missio non est artificialis, sed naturalis, ut quando vicinus meus plantat in suo, & postea radices naturaliter intrant in meum: & tunc propria authoritate evellere & incidere non possum, *d. l si plures. § si arbor. arb. fur. cæs. & d. l. 1. Cod. de interd.* & ibi hoc no. Cyn. Bart. & Dd. Et prædicta procedunt in radicibus.

4 Sed quid in frondibus & ramis? pone, arbor tua pendet supra domum meam vel fundum meum: an possim totum quod ex arbore super meo pendet, propria authoritate abscindere? Et videtur quod sic, *per l. 1. §. 1. de arb. cæd.* & hoc tenuit glos. *ibi per l. pignoris, Cod. de pig. act. & l. hostium, C. quando liceat unicuique sine jud. sibi in integrum* gl. allegat. *in d. §. 1. l. 3. C. de pig.* Licet quod cum jud. authoritate hoc fieri debet: & pro hoc, *d. §. si protectum*, ac etiam quia si ingrediar in tuum contra tuam voluntatem, tibi teneor actione injuriarum, *in l. 1. si qui, de injuriis.* In hoc concludit secundum Bart. *in dict. l. 1. de arb. cæd.* Quod est practica, quando arbor tua pendet in ædes meas primo debeo tibi denunciare, ut eam adimas, secundum verba edicti, *de arb. cæd. arg. d. 1. in princ. & in §. ait prætor.* Et consilium est, quod de hac denunciatione fiat instrumentum: si tu negligis admovere, & ego authoritate mea vado, & succido, cum neminem prohibentem inveniam, nec aliàs fuerim prohibitus, licite facio. Nam non committo vim, cum non fuerim prohibitus. Item non facio clam, cum jus mihi permittat, *d. l. 1. §. de arb. cæd.* & non debeo credere vel suspicari, quod contra justitiam mihi resistes, & controversiam facies. Sed si cum venerim ad incidendum resistas tunc non possum mea authoritate tollere, sed debeo recurrere ad interdictum de arb. cæd. *& est casus in dict. §. 1.* Est enim prohibitum, ne mihi domino ædium tu dominus arboris vim facias.

Circa * prædicta quæritur quod re- 5
medium competit? Distingue tres casus, Aut arbor tua pendet supra domum meã, & tunc agi potest ex primo capite, de arbor. cæd. ut arbor. tollatur in totũ, & succidi debeat à stipite, *l. 1. §. 1., de arbor. cæden.* Aut arbor tua pendet supra agrum meum: & tunc ex secundo capite ejusdem edicti non agitur, ut tollatur in totum sed ut coerceatur & incidatur 15. pedibus à terra, *dict. l. 1. §. deinde ait prætor, & hoc not. gl. ff. Cyn. in dict. l. 1. C. de interd. & ibi per Cyn. & dict.* Et ratio differentiæ est inter istos casus: quia in primo, quando arbor supra domum alienam pendet nocet domui ratione pluviæ: sed in secundo casu quando est supra agrum non nocet agro nisi ratione solis qui intrat terram, *secundum Cyn. in d. l. 3.* Aut arbor non pendet supra domum, vel agrum alienum: sed radices mittit in ali. nam domum: & iste est tertius casus de quo non loquitur edictum de arbor. cæden. sed provisio, *d. l. 1. in C. de interd.* quæ vult, quod licet

deficiant verba edicti tamen ex æquitate comperit condictio: *ex illa, l. 1.* quæ est actio in factum, vel utile interdictum, *ut not. per gl. in d. l. 2.* & istud ultimum, quod competat utile interdictum de arbor. cæd. tenet ibi gloss. & Cyn. & Dd. & Bart. *in d. l. 1. § differentia, de arb. cæd.* Sed quia ista opinio quod competat utile interdictum, & non directum de arbor. cæd. procedit sine dubio secundum opinion. glossæ quæ vult, quod ubi verba deficiunt, & mens subest, tunc detur actio utilis, *ut not in d. l curatoris, Codice de negot. gest.* Sed secundum opinion. Cyn. & Bart. *in dict. leg. curatoris, & in l. 1. § 2. Cod. uti poss.* quæ est, quod ubi mens sola subest, licet verba deficiant, detur etiam directa: sed quando deficiunt verba legis, & mens, sed subest ratio earum, tunc utilis, prædicta decisio videtur habere aliqualem dubitationem: quia ex quo per edictum de arb. cæd. proprie sumptum, veniunt etiam radices arboris: quia illa dicitur proprie arbor quæ habet radices, *ut est casus not. in leg. vitem, §. 1. arb. fur. cæs.* Ergo videbatur adesse mens prætoris in edicto, de arbor. cæd. & sic deberet dari directum interdictum, non utile. Item quia dicitur in edicto, arbor impendet, &c. Nam dum dicitur, impendet, videtur etiam significare in loco: quia dictio *In* significat in loco, vel in persona, & requirit tactum loci vel personæ, *ut est casus not. in l. 1. § in flumine, de flum. & in l. 1. § hoc interdictum, de nov. oper. nunc. & ibi per Bart.* Sed tu teneas opinion. prædict. & Doctores qui eam sequuntur, *in d. l. 1. Codice de interdict.* nam licet edictum de arbor. cæd. loqueretur de arbore, non tamen simpliciter loquitur: sed de arbore quæ in alienas ædes impendet: nam verbum Arbor. junctum cum verbo impendet, debet qualificari secundum naturam verbi cui adjungitur, *l. in delictis, § si extraneus, de noxa. act. l. Lucius & ibi Bart. de test. mil. In*, sed verbum, Impendeo, non extenditur ad radices quæ subitent fundamenta domus: quia verbum Impendet, debet exponi, id est, dependet, vel supra pendet.

Nam dictio *In* * aliquando ponitur pro *De*, *ut est text cum glossa in l. sicuti tigna de ædil. ed. probatur, in leg. quæro, §. fin. ibi fui in domo, eodem*, & sic dictio *In*, non requirit tactum loci. Item quod verbum, Arbor, non extendatur ad radices, quando conjungitur cum verbo quod aliud importat, *est casus in l. 1. junctio ver. si quis radicibus, arb fur. cæs.* & quod illud sit verum, quod hoc casu non comprehendantur radices arborum ex mente edicti, *patet in l. 1. Cod. de interd. ibi*, dum dicit, ad exemplum alicujus, non est idem cum illo ex mente: sed est per extensionem, quæ fit per eandem rationem. Concludo igitur ex prædictis, quod hoc interdictum, *de quo in d. l. 1.* scilicet quando per radices crescunt sub fundamento domus vicini, debet esse utile & non directum, quia nec verba, nec mens edicti de arb. cæd. fuit de ipsis radicibus, sed solum de arbore, quæ supra pendet: & sic de frondibus & ramis, sed quia si fuisset interrogatus prætor, qui de radicibus propter eandem vel majorem rationem idem dixisset: *argum. l. talis pactum, cum ibi not. per gloss. in l. fin. de pact.* ideo ad exemplum interdicti de arb. cæd. dabitur, & hoc utile, quod est not.

Item datur * hoc interdictum de arb. cæd. tam directum, quam utile, competens in tribus casibus, *de quibus supra dixi in vers. circa prædicta*, quod datur non solum domino ædium, sed etiam ei qui superficium habet, quia ipsius interest arborem; jam non pendere, *l. 1. § non solum d. arb. cæd.*

8 Item * datur hoc interdictum, si arbor communionis ædibus impendet, & cuilibet dominorum insolidum, quia & servitutum vendicationem singuli habent, *dict. l. 1. § præterea.* Item an pro opere facto in arbore possit agi, & qua actione: *vide l. si aliur. § notavimus, quod vi aut clam. & plene not. per Bart. in l. 1. § hoc autem dictum, de nov. oper. nunc.* Item si arbor ex vicini fundo inclinata in tuum fundum sit, ex lege duodecim tab. de amovenda ea recte agere potes, jus ei non esse ita arborem habere, *l. fin. de arbor. cæd.* & competit actio in factum vel negatoria, *secundum glos. ibi & Bart.* Si aliquis cavit mihi de damno inf. & arbores ex suo agro uti tempestatis confractæ, & in meum agrum ceciderunt, eo quod facto ventus meis vel segetibus meis nocerent: vel ædificia demoliuntur, stipulatio non committitur: secus si vetustate arborum hoc accideret, *text. est in l. fluminum, § item apud Julian. de damno infect.*

9 Item * quid si arbor ex fundo tuo in viam publicam sic caderet, ut itineri sit impedimento, eamque pro derelicto habeas? Dic quod non teneris: sed si actor sua impensa arborem tollere paratus sit, recte tecum agere poterit de via publica reficienda, sed si pro derelicto non habeas, tecum agere poterit, ne quid in loco publico, & *adde quod not. Bel. de Sen. in cons.* 102. Dictum est supra de arboribus quæ intrant meum vicini vel ejus fundamentum.

10 Sed * quid si arbor porrexerit radices in vicinum fundum, an vicino liceat eas incidere, a Dic quod non: sed agere poterit negatoria, ei non esse jus, sicut nec tignum, nec protectum habere, *ut l. si plures, §. si arbor arb. fur. cæs.*

Item quid * si radicibus in fundo vicini arbor alitur, cujus videtur esse arbor? Dic ejus vicini, in cujus fundo origo arboris est, *d. l. si plures in fin.* quod intellige quando aliter à solo vicini, non tamen occupavit, ut quia per latitudinem, & longitudinem tangit: & quando potest vivere ex radicibus quæ erant in solo, unde ducit originem alias secus, *& ita intelligitur, §. si Titius, Instit. de rer. divis. & ibi not. per Ang. in d. l. si plures, in fin. & vide omnino, l. si vitem in princ. & quod ibi not. per Dd. quod vi aut clam.* 11

Item * si quis plantavit arbores alienas in suo, vel suas in alieno, cujus erunt? Dic ut habetur, *in d. § si Titius, & in l. idem Pom. scribit si frumentum, §. de arbore, de rei vend. & in d. l. si vitem in princ.* 12

Item * incidens arbores alienas, tenetur Aquilia, & arb. furt. cæs. *l. 1. & pen. ff. arbor. furt. cæs.* & hoc sive quis suis manibus incidat, sive alij incidendum mandaverit, *ut l. si furtum, § si autem, eod. tit.* & etiam si colonus arbores cæciderit, ex locato tenetur, *l. si colonus eodem titulo*, & si plures eandem arborem furtim cæciderunt, cum singulis in solidum agi poterit: & si eadem arbor plurium fuerit, universis in simul una pœna præstabitur, *l. si plures, in priv. arb furt. cæs.* & competit ista actio emphyteutæ, non autem usufructuario, *l. cædere, § pen. eod. tit.* Et quæ & quanta sit ista pœna, & adversus quem competat, & quibus, *vide in l. furtum, § fin. cum seq. a b fur cæs.* 13

Et quia * facta est sæpius mentio de arbore, secundum est quid veniat appellatione arboris? Dic quod con- 14

tinentur etiam vites, *l. 2. & 5. arbor. fur. cæs. l. 1. §. arbores, de arb. cæd.* Item multa alia continentur appellatione arboris, *de quibus vide in l vitem per totam, cum seq. arb. fur. cæs. & vide omnino Bart. in suo tract. de alveo.* ubi ponit qui sit proprie arbor, & quid sit herba.

15 Item, & * quid si ex arbore mea fructus in cuum fundum cadat; Dic quod usque ad tertium diem licitum est mihi colligere nec vim facere potest, *l. 11. de glan. l & vide omnino quod ibi not. Bart.*

16 Item si vendidi fundum,* & excepi arborem, & ea cecidit, & postea radices ejus pullos emiserint: an eos possim venesicare. Ista est q. sabbatina, *de qua vide per gl. in l. obligationum fere. §. pen. de ac. & ob.*

17 Ultimo adde, quod * usufructuarius non potest excidere arbores etiam usufructuosas, quæ deambulationes opacas & amænas reddunt, *l. acquisissimum de usufr. & adde quæ dixi supra, ne lamiæ, efficiantur, in 4. & 5. q. de ser. protegendi. 5. q.*

ADDITIO.

a *Arbor.* Adde Corn. 3. *vol. consil.* 267. *incip. dominus.*

b *Usufructi.* Et si usufructuarius rem detenoravit, an hæres ejus teneatur? Vide Corn. 1. *vol. consil.* 119. Et locare fundum in quo habet usumfructum, pertinet ad usufructuarium, non ad hæredem, *d. vol. consil.* 187. Et utrum usufructuarius omnium bonorum teneatur solvere legata, *vide in 5. vol. cons.* 193. Et utrum usufructuarius possit cædere vel vendere commoditatem ususfructus? Resp. Bart. *in l interest, C de usu. & habit.* quod sic: sed non jus ususfr. Similiter ille, cui legata est in testamento domus ad inhabitandum, poterit alteri locare, & finietur solum morte ejus cui legata est, *l. si habitatio, ff. de usu. & habit. & Inst. eod. §. fin.*

CAPUT LXXXII.

De Sepulchro.

1 *Sepulchrum est locus, ubi corpora ossave hominis condita sunt.*

2 *Locum religiosum unusquisque suæ voluntate facit, dum mortuum infert in locum suum; ut inst. de rerum divis. §. religiosum.* vide etiam ubi postea quid de loco communi vel alieno, vel in quo aliquis habet usumfruct. & ille locus dicitur religiosus, in quod est caput hominis, *l. cum in diversis de relig.* Et si caput divisum est in plures partes & positum in diversis locis: ille locus dicetur religiosus, in quo est melior pars capitis, & si partes sint æquales, neuter erit religiosus, *gloss. est not. in d. §. religiosum.* quam not. pro ludentibus ad plastellam, vel ad par & impar: quando plastella scinditur, & minus, scissus reperitur, inspicitur ubi est major pars & si partes sunt æquales, neuter valet

3 *Si quis* * sepulchrum effodere voluerit, quantum profunditas est tantum relinquat, *leg. fin. in fin. finium regund.* quod pone sicut dictum supra de fovea, in princ. Servitus itineris ad sepulchrum, privati jus manet: & ideo remitti domino fundi servitus, & potest acquiri etiam post religionem sepulchri hæc servitus potest, *l. servitutes la grande §. servitus itineris de servitut.*

4 *Qui* * non habet viam ad sepulchrum, potest illam impetrare precario à vicino, & si concedere noluerit, poterit compelli non jure actionis, sed extraordinem, id est, officio judicis, vendere justo pretio iter cogitur, per eum tamen locum, per quem vicinus minus lædatur, *l. si quis sepulchrum, in pr. de relig.*

5 Per quam * l. dixit ibi Guiliel. quem sequitur Floren. quod religiosi non habentes in loco suo locum eis convenientem: vel sufficientem, possunt petere quod loca eis condecentia assignentur, propter favorem religionis, hac ratione cogitur vicinus eis vendere domum, quia favore publicæ utilitatis compelliter quis vendere rem suam, *l. 2. in prine. de his qui sunt sui vel alie. jur.* & idem tenet Flor. *in l. 5. §. locus de relig.* & idem tenet Angel. *in l. 1. ad fin. solu. matr.* qui dicit ita de facto obtinuisse Guil. de Cun. ut refert ipse Guil. *in l. decernimus, C. de episc. & cler.* idem tenet Bald. *in d. leg 1. sol. matr.* & idem tenet Joan. de Ana. *in c. apostolica, in princip. extr. de dol.* qui dicit, quod hoc procedit, non tantum in ecclesia ædificata sed etiam ædificanda, quia magis favetur ecclesiis de novo fundatis, quam jam constitutis & ratio esse potest: quia de novo constituenda religio magis viget: *facit quod habetur in c. fin. de rescript. in 6. & in Clem. fin. eod. tit.* Ego plus dico, quod ista procedunt non solum in ecclesiis ædificandis, sed etiam pro claustro & pro domibus de novo faciendis, aut agendis necessariis pro monasterio virorum, & monialium eadem ratione, & ita alias obtinuit in civitate Veronæ: quod singulariter & perpetuo tenementi: & idem dicas pro scholis fabricandis, *ut not Flor. in d. leg. si quis de sepul. in princ. & not. Dd. in d. l. 1. sol. matr.*

Si quis * porticum aut stillicidium in sepulchrum immiserit, etiam si ipsum monumentum non tangat, recte cum eo agi potest, quod vi aut clam in sepulchri factum sit; quia sepulchrum est; non solum is locus, qui recipit humationem, sed omne etiam supra id cœlum: ideoque nomine sepulchri violati agi potest, *l. si vitem. §. pen. quod vi aut clam.*

in paragrapho si. adhuc de religios.

2 Locum * religiosum unusquisque sua voluntate facit, dum mortuum infert in locum suum; *ut instit. de rerum divis. §. religiosum.* vide etiam ubi postea quid de loco communi vel alieno, vel in quo aliquis habet usumfruct. & ille locus dicitur religiosus, in quod est caput hominis, *l. cum in diversis de relig.* Et si caput divisum est in plures partes & positum in diversis locis: ille locus dicetur religiosus, in quo est melior pars capitis, & si partes sint æquales, neuter erit religiosus, *gloss. est not. in d. §. religiosum.* quam not. pro ludentibus ad plastellam, vel ad par & impar: quando plastella scinditur, & minus, scissus reperitur, inspicitur ubi est major pars & si partes sunt æquales, neuter valet

3 Si quis * sepulchrum effodere voluerit, quantum profunditas est tantum relinquat, *leg. fin. in fin. finium regund.* quod pone sicut dictum supra de fovea, in princ. Servitus itineris ad sepulchrum, privati jus manet: & ideo remitti domino fundi servitus, & potest acquiri etiam post religionem sepulchri hæc servitus potest, *l. servitutes la grande §. servitus itineris de servitut.*

4 Qui * non habet viam ad sepulchrum, potest illam impetrare precario à vicino, & si concedere noluerit, poterit compelli non jure actionis, sed extraordinem, id est, officio judicis, vendere justo pretio iter cogitur, per eum tamen locum, per quem vicinus minus lædatur, *l. si quis sepulchrum, in pr. de relig.*

5 Per quam * l. dixit ibi Guiliel. quem sequitur Floren. quod religiosi non habentes in loco suo locum eis convenientem: vel sufficientem, possunt petere quod loca eis condecentia assignentur, propter favorem religionis, hac ratione cogitur vicinus eis vendere domum, quia favore publicæ utilitatis compelliter quis vendere rem suam, *l. 2. in prine. de his qui sunt sui vel alie. jur.* & idem tenet Flor. *in l. 5. §. locus de relig.* & idem tenet Angel. *in l. 1. ad fin. solu. matr.* qui dicit ita de facto obtinuisse Guil. de Cun. ut refert ipse Guil. *in l. decernimus, C. de episc. & cler.* idem tenet Bald. *in d. leg 1. sol. matr.* & idem tenet Joan. de Ana. *in c. apostolica, in princip. extr. de dol.* qui dicit, quod hoc procedit, non tantum in ecclesia ædificata sed etiam ædificanda, quia magis favetur ecclesiis de novo fundatis, quam jam constitutis & ratio esse potest: quia de novo constituenda religio magis viget: *facit quod habetur in c. fin. de rescript. in 6. & in Clem. fin. eod. tit.* Ego plus dico, quod ista procedunt non solum in ecclesiis ædificandis, sed etiam pro claustro & pro domibus de novo faciendis, aut agendis necessariis pro monasterio virorum, & monialium eadem ratione, & ita alias obtinuit in civitate Veronæ: quod singulariter & perpetuo tenementi: & idem dicas pro scholis fabricandis, *ut not Flor. in d. leg. si quis de sepul. in princ. & not. Dd. in d. l. 1. sol. matr.*

6 Si quis * porticum aut stillicidium in sepulchrum immiserit, etiam si ipsum monumentum non tangat, recte cum eo agi potest, quod vi aut clam in sepulchri factum sit; quia sepulchrum est; non solum is locus, qui recipit humationem, sed omne etiam supra id cœlum: ideoque nomine sepulchri violati agi potest, *l. si vitem. §. pen. quod vi aut clam.*

UNIVERSIDAD AUTÓNOMA DE NUEVO LEÓN
DIRECCIÓN GENERAL DE BIBLIOTECAS

7 Ultimo * not. quod olim solebant corpora majorum nostrorum in domibus propriis sepelire, sed propter cadaveris fœtorem statutum fuit, quod extra civitatem sepelirentur, & pœna statuta contra facientes sepulchra in civitate, & magistratus patientes hoc fieri, *est in l. 3. §. denique Adrianus, de sepul. viol. & leg. mortuorum de religio.* permittebant enim sepulchra, vel in cœmiterio, vel in alio loco ad hoc deputato, vel sacrificato, vel in propriis prædiis, & quicunque locus per illationem corporis mortui religiosus efficiebatur, *l. 2. in princip. & §. Prætor ait. de religio.* Verum quia per hoc damnificabatur Dominus loci, fuit provisum, *per d. tit. de religio. ut l. 2. §. 2. & §. si qui eod. tit.* nunc vero permittitur in civitatibus sepeliri, & aliis locis consecratis, secundum conditionem personarum.

Quantum * autem ad effectum, non 8
curatur de loco sepulturæ: quia Domini est terra, & plenitudo ejus *1 3. qu. 5. ubicunque facit c. sacrum de sepul. & not. Goren. in rubric. de religio.*

Apud * quam Ecclesiam quis de- 9
beat sepelli? Die apud illam, quam elegerit, *ut habetur 13. q. 1 in summa.* dummodo relinquat Ecclesiæ parochiali partem, *extr. de sepul. c. de hiis & c. cum super, & habetur in c. fin. eod. tit. lib. 6. & in Clem. duduum, §. verum, de sepulch.* Sed in sepulturis parentum filij collocandi sunt: *de quo die, ut habetur 13. quæst. 2. ad hoc, & cap. placuit.*

TRACTA

TRACTATVS II.

DE SERVITUTIBUS, TAM URBANORUM, QUAM RUSTICORUM PRÆDIORUM.

1 *Servitutes rusticorum prædiorum quæ sint.*

1 SERVITUTES rusticorum prædiorum sunt hæ: Iter, Actus, * Via, aquæductus, aquæhaustus, pecoris ad aquam appulsus, Jus pascendi, Calcis coquendæ, Arenæ fodiendæ, Licere altius tollere, & officere prædio vicini, domum, 2 vel prærotum, vel protectum habere: Licere habere iter, ut boves per quos fundus colatur, in vicino agro pascantur, coactique habeantur. Item ut pedamenta ad vineam ex vicini prædio sumantur. Item vicino cujus lapidicinæ fundo suo immineant, jus esse terram in fundum jacere, saxa posita habere, & ut in tuum lapides pervolvantur, ibique positi habeantur, indeque exportentur. Item rogatum mihi licere habere in tuo, &c. his simil. *ut est text. in l. 2. & 3. & l. veluti, in fin. ff. de servit. rust. prad. & Inst. de serv. in prine. & §. inter rusticorum præd.* Nunc de singulis videamus, & primo de itinere.

ADDITIO.

2 *Domum.* Quomodo capiatur verbum domus, vide Alexand. *1. volum. consil. 48. in ultim. colum. in fine.* Et domus sumitur in jure variis modis, vide Corneum *1. volum. consil. 56. & in 3. volum. consil. 198. in 4. volum. consil. 41.*

CAPVT I.

De Servituribus Itineris.

1 *Iter est jus hominis eundi, ambulandi, nec non junctum agendi, vel vehiculum.*

2 *Ire ab ambulare in quo differat.*

3 *Promittat si quis uni Iter, an jus, & servitutem sibi promittere videatur: secus qua fallum promisit.*

4 *Itinera*

7 Ultimo * not. quod olim solebant corpora majorum nostrorum in domibus propriis sepelire, sed propter cadaveris fœtorem statutum fuit, quod extra civitatem sepelirentur, & pœna statuta contra facientes sepulchra in civitate, & magistratus patientes hoc fieri, *est in l. 3. §. denique Adrianus, de sepul. viol. & leg. mortuorum de religio.* permittebant enim sepulchra, vel in cœmiterio, vel in alio loco ad hoc deputato, vel sacrificato, vel in propriis prædiis, & quicunque locus per illationem corporis mortui religiosus efficiebatur, *l. 2. in princip. & §. Prætor ait. de religio.* Verum quia per hoc damnificabatur Dominus loci, fuit provisum, *per d. tit. de religio. ut l. 2. §. 2. & §. si qui eod. tit.* nunc vero permittitur in civitatibus sepeliri, & aliis locis consecratis, secundum conditionem personarum.

Quantum * autem ad effectum, non 8
curatur de loco sepulturæ: quia Domini est terra, & plenitudo ejus *1 3. qu. 5. ubicunque facit c. sacrum de sepul. & not. Goren. in rubric. de religio.*

Apud * quam Ecclesiam quis de- 9
beat sepelli? Die apud illam, quam elegerit, *ut habetur 13. q. 1 in summa.* dummodo relinquat Ecclesiæ parochiali partem, *extr. de sepul. c. de hiis & c. cum super, & habetur in c. fin. eod. tit. lib. 6. & in Clem. duduum, §. verum, de sepulch.* Sed in sepulturis parentum filij collocandi sunt: *de quo die, ut habetur 13. quæst. 2. ad hoc, & cap. placuit.*

TRACTA

TRACTATVS II.

DE SERVITUTIBUS, TAM URBANORUM, QUAM RUSTICORUM PRÆDIORUM.

1 *Servitutes rusticorum prædiorum quæ sint.*

1 SERVITUTES rusticorum prædiorum sunt hæ: Iter, Actus, * Via, aquæductus, aquæhaustus, pecoris ad aquam appulsus, Jus pascendi, Calcis coquendæ, Arenæ fodiendæ, Licere altius tollere, & officere prædio vicini, domum, 2 vel prærotum, vel protectum habere: Licere habere iter, ut boves per quos fundus colatur, in vicino agro pascantur, coactique habeantur. Item ut pedamenta ad vineam ex vicini prædio sumantur. Item vicino cujus lapidicinæ fundo suo immineant, jus esse terram in fundum jacere, saxa posita habere, & ut in tuum lapides pervolvantur, ibique positi habeantur, indeque exportentur. Item rogatum mihi licere habere in tuo, &c. his simil. *ut est text. in l. 2. & 3. & l. veluti, in fin. ff. de servit. rust. prad. & Inst. de serv. in prine. & §. inter rusticorum præd.* Nunc de singulis videamus, & primo de itinere.

ADDITIO.

2 *Domum.* Quomodo capiatur verbum domus, vide Alexand. *1. volum. consil. 48. in ultim. colum. in fine.* Et domus sumitur in jure variis modis, vide Corneum *1. volum. consil. 56. & in 3. volum. consil. 198. in 4. volum. consil. 41.*

CAPVT I.

De Servituribus Itineris.

1 *Iter est jus hominis eundi, ambulandi, nec non junctum agendi, vel vehiculum.*

2 *Ire ab ambulare in quo differat.*

3 *Promittat si quis uni Iter, an jus, & servitutem sibi promittere videatur: secus qua fallum promisit.*

4 *Itinera*

4 *Itineris servitutem qui habet, an possit ire, vadum pedes, sed etiam equet.*

5 *Servitutem itineris habens, si velit ducere jumentum, & plaustrum, oneratum frumento, vel aliis rebus, & etiam ipse ascendere, an super servientis fundum transire valeat.*

6 *De loco servitutis itineris si dubitetur, arbiter, vel communes amici, qui hoc dirimere debeat, assumi debet.*

7 *Servitutem itineris habens, si locum elegerit, licet amplius variare non possit, ille tamen qui servitutem concessit, bene potest, si absque alterius incommodo fiat.*

8 *Iter vel alia servitus si legetur sine ulla loci determinatione, electio ad quem spectabit, an scilicet ad promittentem, seu ejus heredem, an ad illum, cui servitus legata, vel promissa fuerit.*

9 *Iter ad prædium dumtaxat communi si legetur, nec legatarij de itineris loco consentiant, quid juris.*

10 *Itineris latitudo quatenus esse debeat.*

11 *Via cujus latitudinis esse debeat.*

12 *Iter, aut actum per certum locum si quispiam alicui offerit, an possit uni, vel pluribus per eundem locum, vel iter, vel actum cedere.*

13 *Aqueductum si alij eo cesserit, an alteri iter per eundem locum dare, vel cedere potuerit.*

14 *Itineris servitus sicut in certa fundi parte constitui potest, ita etiam pro certa temporis parte.*

15 *Fundi servientis & dominantis Dominus qualiter servientis fundo uti possit: & ad quod Dominus fundi servientis teneatur.*

16 *Iter, actus via, & aqueductus per fundum tuum, si emerim, an ad vacuæ possessionis traditionem teneatur.*

17 *Fundus venditus si servitutem alteri debeat an in hoc emptori venditor teneatur.*

18 *Fundi venditor qualiter teneatur, quando servitutem non expressit quæ in fundo vendito debetur, vel fundi venditi conditionem, & eam emptor ignoravit.*

19 *Possessionem qui tenetur vacuam tradere, an liberetur, si rem tradat, qua alteri servitutem prædialem debeat.*

20 *Iter si excipere deberem, puta, quia sic in contrahendo convenerant, & tamen fundum librum per errorem traditi quomodo mihi succurratur.*

21 *Fundus servitutem itineris debens allatione ac usatus, quomodo in pristinam servitutem restitui debeat.*

22 *Fundum per alienum an quis ire seu transire valeat, & an dominus volentes ire, vel transire per fundum suum prohibere possit.*

23 *Fundum meum ingredi volentem propria manu, & authoritate repellere possum.*

24 *Agrum per alienum ire fas est, si Dominus non prohibeat: jus tamen non est, si Dominus ipse prohibeat.*

25 *Itineris, sive eundi in fundum meum, ut quis in quasi possessio e sit, utaque eum quominus eat impedire non possim, & si impediam de interdicto, utinque privato teneat, quot requirantur.*

26 *Servitutem inter affirmativam, & negativam quæ differentia sit.*

27 *Jure aliquo suo quod quispiam usus fuerit quomodo probetur.*

28 *Itinere*

28 *Itinere per seipsum quod aliquis usus fuerit, an sufficiat, & an satis sit, quod alius pro se iverit.*

29 *Itinere per vicinis fundum si quispiam usus fuerit, usque ad illum locum ad quem est ingressus, est in quasi possessione, & si competit interdictum de itinere actuque privato.*

30 *Via usum sciente & patiente adversario an retinere necesse sit.*

31 *Itinere vel actu si quispiam usus sit, sufficit, nec desideratur, quod servitus constituta fuerit, vel debeatur.*

32 *Itinere vel actu quod quis usus fuerit non vi, nec clam, non precario, quomodo probetur, & cui hoc munus probandi incumbat.*

33 *Servitutem habenti rusticam, jure magis consulitur, quam habenti servitutem urbanam.*

34 *Fundum per alienum quod quis iverit saltem per 30 dies, & propter hoc in quasi possessione esse dicatur quæ inde utilitas resultet.*

35 *In possessione juris illud vulgare locum habet, vim vi licet repellere.*

36 *In servitutibus incorporalibus, quæ causam discontinuam habent, quispiam in quasi possessione esse dicitur, etiam si nullo modo sufficiens tempore usus esset.*

37 *Dominus eum, qui est in quasi possessione juris eundi per fundum suum quomodo expellere poterit.*

38 *Interdictum de itinere privat. recipi. quibus competat, & quæ, ac quot ipsum consequantur.*

39 *Interdictum de itinere actuque resic. an aliud sit ab interdicto de itinere actuque privat. & ita an duo interdicta sint, vel unum tantum duo capita habens.*

40 *In interdicto de itinere actuque privat. resic. quis servitutem constitutum probare necesse habeat.*

41 *In interdicto de itinere actuque privat. resic. quare quispiam usus fuisse habere se esse habeat, scilicet se usum hoc anno fuisse, & servitutem sibi constitutam esse.*

42 *In interdicto de itinere actuque &c. quare si me esse in quasi possessione viæ, itineris vel actus probem, necesse probare habeam, quod servitus mihi invito constituta sit, & cætera quæ sequuntur.*

ITer * est jus hominis eundi, ambulandi, nec non jumentum agendi vel vehiculum, *vel. l. 1. in princ. ff. de serv. rustic. prad.* Et jus intelligitur eundi, id est, quod solus ire possit: ambulandi cum alio, *ita exponit gloss. d. §. 1. & in d. l. 1. in princ. vers. eundi.* Vel aliter intelligi potest, videlicet jus eundi, scilicet plane ambulandi, scilicet currendo, secundum *gloss. in ver. eundi.* 1

Ex quo not. secundum Ang. & Paul. de Castr. *in d. l. 1. in princ* differentiam inter, Ire, * & Ambulare. Nam ire dicitur qui solus & plane vadit: Ambulare vero dicitur cum socio, etiam currendo vel cantando. Sed qui habet iter, habet utrumque. Si autem haberem alterum tantum, puta, si concederet *a* mihi quod possim ire per fundum tuum, non possem ambulare cum socio vel currendo ire: & sic verba instrumenti sunt inspicienda, secundum dictum Paul. *in d. l. 1. in princip.* 2 a

Et ex hoc not. aliud, * quod ille qui promittit uni iter, videtur promittere sibi jus & servitutem, & per consequens quod possit ire & ambulare. Sed qui promittit uni, quod possit ire, videtur promittere factum *b* & sic solum ire, non ambulare, *ut not. Bart. in l. pen. ff. de serv. rust. prad. de quo etiam vide per eundem in l. stipulatio, §.* 3 b

si quis ita, & ibi per Dd. ff. de verb. obl. & per gloss. & Dd. in l. 2. §. 1. & per text. in § item si in facto, in ea, l. 2. & ibi omnino vide Paul. ff. de verb. obl. quod est notabile, quod fiunt hujusmodi instrumenta. Quandoque tamen iter non est servitus, ut si fructuario detur à domino alterius prædij, *ut l. 2. §. 2. si serv. vend.* Quandoque etiam iter grosso modo dicitur quælibet via, per quam itur: *ut voluit gloss. Instit. de serv. in princ. in verf. jumentum, in fi. & Azo. in sum. C. de serv. §. est autem iter.* Et ideo iter quandoque dicitur via, sed impropriè: *ut est text. cum gl. in fi. in l. quantum ad juris partinet. in fin. ff. de verb. sign.*

4 Sed quæritur, nunquid ille, * qui habet servitutem itineris, possit ire, nedum pedes, sed etiam eques? Dic quod sic, *ut leg. qui sella, in principio, & leg. inter actum, ff. de serv. rustic. prædior. & not. gloss. in leg. 1. in princ. eodem titulo, in ver. eundi, in fin. & Azo. in sum. eodem titulo, in §. est autem in fine*; imo potest se deportari facere in lectica, vel rheda, aut curru, *ut est text. cum gl. in d. l. qui sella, in princip.* Quod intelligo sive ducatur per unum equum, vel jumentum, sive per duos, secundum Paul. ibi, vel etiam plures eadem ratione, quod not. maximè pro nobilibus, qui sæpissimè se ducere faciunt per rhedas aut currus cum quadrigis; quia si habent in fundo alterius servitutem itineris, possunt transire per dictum fundum cum suo curru, vel rheda. Et intellige prædicta, quando habens servitutem itineris, ascendit equum, vel currum. Secus fuisset, si duceret equum, vel jumentum, aut currum ante se, vel post se, quia non posset, *ut l. 1. in fin. ff. de serv. rust. prad. & not. gl. in l. qui sella, in princip.*

Sed quid si habens * servitutem itineris, vult ducere jumentum, & plaustrum oneratum frumento, vel aliis rebus, & etiam ipse ascendere, an transire possit per fundum servientis? Si consideramus personam, quæ est eques, vel super curru, & potest, *per d. l. qui sella in princip. & d. l. inter.* Si consideramus, quod equus vel currus est oneratus aliis rebus, videtur, quod non possit per dicta jura. Ego credo quod sit considerandum, quod principaliter agitur, si enim principaliter intendit ducere equum, vel currum oneratum, ut faciunt milites qui onerant equos suos herbis, vel fœno, aut frumento, & ascendunt super farcinam, vel sicut faciunt molendinarij, & tunc licet videatur esse eques, tamen quia principaliter hoc non agit, sed tantum vult farcinam ducere, & non potest, *argum. l. si quis, nec causam cum ibi not. ff. si cert. per.* si vero principaliter intendit ire eques, vel in curru: tunc etiam super equo, vel curru portet alias res, sicut hi sæpissimè pro illis qui vadunt ad villam, quando portant super equo camerinum, vel faccolum, vel similia: vel cives qui mittunt uxores suas, vel familiam super rheda, vel curru: & faciunt etiam onerare rhedam, vel currum lecto, vel aliis supellectilibus, & aliis rebus sibi necessariis in villa: tunc attento quod principaliter persona deferatur, teneo quod ire potius dicatur, quam agere: & si habet servitutem itineris in fundo alterius, non poterit prohiberi transire cum dicto curru, vel vehiculo cum persona, & rebus, *pro quo facit leg. pe ff. ad exhi.* & istud allegatur ad concessionem transitus factam armigeris, ut intelligatur civili modo, hoc est ut transeant per partem minus damnosam, & isto casu debet eligi locus, per quem habens servi

servitutem itineris ire debeat, *ut d. l. si cui, & l. certo genere, §. si totus ff. de serv. rust. prad.* & debet eligere locum minus domino fundi servientis nocivum *ut d. l. si cui.*

6 De quo * si dubitetur, debet assumi arbiter, vel communis amicus qui habeat hoc diiimere, *ut d. §. si totus, ibi, arbiter dandus est, & in §. si locus in fi. in ea. l. ut not. Paul. in d. §. si totus*, & postquam facta erit electio de uno loco, non poterit amplius variari, *ut d. l. si cui*, imo cæteræ partes liberæ remanebunt, *ut §. si totus, & ita tenet gl. in dict. l. si cui, & l. nam satis, §. cæterum atque, ff. quemadmod. serv. amit. & vide quæ dicta sunt circa præmissa in præcedenti, lib. 9. q. princ. in princ.*

7 Ubi dixi, quod * licet habens servitutem, si elegit locum itineris, non possit amplius variare, tamen ille, qui concessit servitutem, bene potest variare, quando variat sine incommodo alterius, *ut l. 2. §. pen. ff. de sumpt. fu. & ita habet gloss. fina. in dict. leg. si cui, ff. de servitut. quæ est not. & ea sequitur ibi Bart. & Dd.* Quarto, & ultimo casu principali, quando est commissa, vel constituta servitus per certam, & determinatam partem fundi, & tunc non habet dubium quod per illam tantum partem debet ire, & non per alias, quoniam aliæ partes fundi ab ipso primo jo sunt liberæ, & non cadet hæc electio. Per locum enim designatum bene possum ire, secundum quod mihi placet, & potest mihi constitui servitus ad certam partem fundi pro diviso, *ut l. ad certam. ff. de servitut. & l. qui per certum, ff. communia prædio.* licet non ad incertam, vel pro indiviso, *ut l. 2. & l pro parte. ff. de serv. & adde l. certo genere. §. latitudo ff. de serv. rust. prædio.* Puto tamen quod liceat concedenti servitutem, mutare locum, dummodo faciat sine incommodo illius, cui servitus est promissa: ita quod non minus commodè per alium locum designatum servitus constituatur, *argum. l. 2. §. pendet. ff. de relig. & sumpt. fun.* quæ hoc probat in gloss. *in d. l. cui ff. de servit.*

Quæro * etiam quid si legatur, aut 8 promittitur iter, vel alia servitus sine ulla determinatione loci, ad quem spectabit electio? an ad promittentem, seu ejus hæredem, an vero illum, cui est servitus promissa, vel legata? Et videtur quod electio sit promittentis, vel hæredis, *per l. si via ff. de serv. rust. prad.* in contrarium videtur, *d. l. si cui.* Sed dic circa istam quæstionem, *ut plenè dixi in præced. lib. in 9. quæst. princ. in versic. sed dubium est, & adde quæ dicam in ver. item quomod. in fi.*

Sed quid si * legatur iter ad prædium 9 commune duorum, nec legatarij de loco itineris consentiant? Dic quod servitus non acquiritur, nec deperditur, *ut l. itineris, ff. de serv. rust. prad.* & sic discordia inter collegatarios ejusdem servituris impedit acquisitionem ipsius, quod intellige secundum gloss. & Angel. ibi, donec discordia durat. Nam compelli possunt per judicem ad concordiam. *per l. fina. in fin. in princip. Cod. communia. de leg. & l. hujusmodi, § fina. ff. de lega. 1.*

Item * quæro, quanta debet esse la- 10 titudo itineris? Conclude sic breviter. Aut à princ. est expressa, certa & determinata latitudo à partibus, & illi standum est, *ut l. certo genere, §. latitudo in princ. ff. de serv. rust. prad.* Aut à princ. nil determinatum est expressè per partes, & tunc si partes postea concordant quanta debeat esse latitudo, & per quem locum fundi, istud est servandum, quod primum determinatum

est, servitus in eo loco, id est, ea latitudine consistit : cæteræ partes fundi liberæ sunt, *dict. l. certo generi, § si totus, versic. at si uter.* Sed si partes non conveniunt, tunc aut locus per quem fit eundum, non adjecta latitudine nominatus est : & tunc per eum locum qualiber parte ire potest, *ut d. § si totus, in princip.* donec conveniat aliter : & si non convenit, arbiter, id est, communis amicus dandus est, qui hoc determinet, *ut d. l. certo generi, § si totus, in fine, & § latitudo, in princip.* Aut est nominata latitudo, sed non locus : & tunc qualibet parte fundi ire poterit servata latitudine in pacto comprehensa, *ut d. § si totus.* Aut locus per quem iri debeat, non exprimitur à partibus : nec etiam latitudo adjecta est : & tunc per totum fundum : sed arbiter, id est, communis amicus dandus est, qui ex officio suo determinet, & locum per quem iri debeat, & latitudinem, *ut probatur in d. l. certo generi, § si totus, & § latitudo, cum § sequent.* Et ex quæ dicta sunt de loco, & latitudine itineris, habent locum etiam in servitute actus, *ut probatur in d. § si totus, & § latitudo.*

11 Quid * autem in via, cujus latitudinis esse debeat, *habetur in l. via latitudo, & d. l. certo gener. § final. & l. via constituta in princ. ff. de serv. rust. prad. dicam infra de ser. vic.*

11 Quæro circa * prædicta quid si quis per certum locum iter, aut actum alicui cedat : an possit postea alij, vel pluribus per eundem locum, vel iter, vel actum cedere? Dic quod sic, *l. qui per certum, ff. communia prædior.* & potest cedi pluribus, vel simul, vel separatim, *ut l. Lucio, versic. respondi, ff. de aqua quoti. & æsti.* sicut potest etiam concedi pluribus jus aquæ ducendæ, *ut d. l. Lucio, & l. . § si de serv rust. prad. & not. per gl. in l. aquam, C. de servit. de quo in jure aquæductus.* Et hoc intellige, quando primo cui cessit, non nocet : alias secus, cum causa prioris concessionis si potior, quia non potest à posterioribus impediri, *ut l. 1. § fin. & l. per quem locum, cod. titul & not. gloss. in d. l. qui per certum, ff communia prad. & d. l. aquam.*

Sed * quid si aquæductum alij con- 13
cesserò, an alteri iter per eundem locum dare, vel cedere potero? Dic quod non, *ut d. l. per quem locum,* & est ratio, quia per iter secundo loco concessum impediretur aquæ ducendæ : alias non : puta quia uno tempore unus habet jus aquæ ducendæ, alius alio tempore habet jus itineris, & sic per iter non impeditur servitus aquæ primo concessa, tunc bene valeret, *argum. l. in concedendo, ff. de aqua pluv. arc. & l. hoc jure, § in qua, & l. Lucio, & l. si, ff. de aqua quo. & æsti. & not. gloss. in d. l. per quem locum.*

Ex quo no. * quod sicut in certa 14
parte fundi potest servitus itineris constitui, ita etiam pro certa parte temporis : puta quod de die tantum ire possit, *ut l. inter. ff. communia prad. de quo vide quod dixi in superiori, lib. in tit. de ser. itineris sive actus, in princ. facit, l. si sic constituta, & l. si communem, § fin. ff. quemadmodum, servitus amit. & l. servit. § modum in fin. l. via. § 1. ff. de servitut.*

Quæro * ulterius, qualiter domi- 15
nus fundi servientis, & dominantis possit uti fundo servienti, & ad quid teneatur dominus fundi servientis. Et pro declaratione pone, ubi debetur servitus per aditum, quo nisi opere facto iri non potest, an liceat fodiendo & obstruendo iter facere. Dicas, quod sic, *ut l. iter, ff. de serv.* & si non est aditus de plano, puta quia fundus servientis

vientis est altior, potest ille cui debetur servitus itineris vel gradus vel clivos in fundo servienti facere, & de fundo servienti demoliri quantum necesse est itineris causa, *ut est text. notat. in servitutes, que in superficie, 9. si domo, ff. de servit. urb. prad.* quæ licet loquatur de ser. urban, tamen idem est in rusticis, pari ratione : *de quo vide omnino que dixi in præcedenti lib. in princ. in 9. q. in princip. vers. item licitum est ei cui servitus debetur.* Item potest ille cui debetur servitus deprimere & elevare locum servientis, ut commodè servitute uti possit, si hoc est sibi necessarium, nisi alias actum sit expresse, *ut leg. reficitionis, ff. communia prædior.* vel nisi hoc fiat cum magno incommodo domini fundi servientis : & *ita potest intelligi, l. 1. § fi. ff. de rivis, & l. 1. § pen. ff. de itinere actuque privat. & ita dixi in dict 9. q. princ. in fin.* Item locum servientis sternere, & arborem impendentem, id est, valde pendentem incidere licet quando iter inhabile redderetur, *ut l. loci corpus, § si quis mihi, ff. si servitus vend.* & si sternere aut reficere impediatur potest agere confessoria, ut ibi. Salice autem sternere non licet, nisi convenerit, *ut dicitur, in dict. § quis mihi in fi.* Item potest reficere ad locum servientis accedendo etiam ad loca quæ non serviunt, *ut dict leg. reficitionis, & dict. § si quis mihi ut dixi, in d. 9. q. ubi omnia vide.* Item pontem quo ire vel agere possit, extruere potest, sed non arcum, hoc est pontem lapideum : imo nec dominus fundi servientis supra iter alienum id est, supra eum locum, in quo alij iter debentur, arcum causa ducendi aquam jure facere potest, *ut l. supra iter, in princ. & ibi vide gloss. Bart. & Dd. ff. de aqua pluv. & vide quod dixi supra de ponte, in princip. in præced. libro.* Item prædicta pollunt fieri non solum per illum cui servitus debetur : sed etiam per ejus magistros, fabros, & operarios : qui si prohiberentur, dominus fundi servientis prohiberi videtur, *ut dict. l. reficitionis, ff. communi prad. & dixi in d. § qu. princ.* ubi etiam potuit, cujus expensis hoc fieri debeat : Dominus autem fundi servientis non potest in eo loco, per quem mihi iter debetur, ædificare : & si ædificare velit, possum impedire per confessoriam, ne ædificetur, sed si jam ædificatum est, & probavero servitutem itineris in eo loco mihi concessam, potero petere quidquid ædificatum est contra debitam servitutem similiter per confessoriam destrui, *ut est text. quem omnino vide in l. si eo loco, ff. si serv. vend.* possum tamen si mihi iter agere licet per fundum tuum, & eo uti frui, remittere, ut uti frui mihi non liceat, & ibi concedere jus tibi esse ædificare, per talem concessionem non intelligitur ut possis ædificare, ita quod impedias me ire, agere dictum fundum tuum, *ut l. si mihi eodem tempore, in princ. ff. de serv. rustic. prædior. de quo vide quod plene dixi supra de servit. stillicidij avertem. in 10. quæst.* ubi plene hoc examinavi. Item locare servitutem, itinetis vel aliam & similem nemo potest : scilicet nec dominus prædij dominantis nec servientis, *ut est text. cum gloss. in l. locare servitutem, ff. loc.* secus est in servitutibus personalibus & usufr. *ut l. arboribus, § usumfructuarius, ff. de usufruct. & ibi vide gloss.* quæ ponit rationem differentiæ, & declarat, *d. l. locare.*

Ad * quid autem tenetur Dominus 16
fundi servientis : puta si iter, actum, viam, aquæductum, per fundum tuum

encio, an teneas is a traditionem vacuæ possessionis? Dic quod non, sed caveas per te non fieri quominus utar, *ut l. vera, §. si iter. ff. de act. empt.* Et ita ratio secundum glossem ibi, quia incorporalia traditionem non recipiunt, *leg. servitus, §. incorporales. ff. de acquir. rer. dom.* Item si tibi iter vendidero, ita demum tenebor, si tuus est fundus, cui acquirere servitutem voluerim, alinquin si propter hoc acquirere servitutem non potueris, quia Dominus fundi vicini non fuerit, non tenebor. Sed si fundum tibi vendidero & ei fundo iter accessurum dixero, omnino tenebor itineris nomine: quia utriusque rei quasi unus venditor obligatus sum, *ut est text. in leg. tenetur, §. si tibi iter. ff. de act. empt.* Item vendito fundo ita non tenetur venditor præstare, quia ei servitus itineris vel alia servitus realis non debetur nisi aliter dictum sit, *ut l. in vendendo, §. 1 ff. de contrab. empt. & l penult in fi. ff. de evict.* etiam si esset dictum in venditione, uti optimus maximusque est, *ut l. qui ita optime. ff. de verb. signif. & not gloss. in l si cum venderes, ut ff de contrahend. empto.* Item vendito fundo, ita venditus videtur, quod ei servitus non potest imponi, & sic in dubio res videtur vendi libera & non cum aliqua servitute, *l in contrahendo, § interpo. si is, ff. communia præd. & l. via constitu. § fi. de serv. rust. præd.* Secus est in legato: quia in dubio videtur c res legata, c quod hæres possit transire per eam, sicut e testator poterat, *l. testatrix in princip. ff si serv. vend. & ita not. Paul. in l. si quis ex fundo, ff. quemadmod. servit. amit. de quo vide quod præmisi et scripsi supra de servit. rust. seu aquæd. in vers. not. unum aliud casum pulchrissimum cum versic. seq.* Item dicas fundi iter transit in emptorem, quod ei fundo debetur: etiam omnis alia servitus realis, etiam si nihil in venditione sit dictum; *ut l. si aqueductum, ff. de contrab empt. & not gloss. in leg. in vendendo, §. 1. ff. eod. tit. & probatur in l. via constituta, §. quicunque, ff de serv. rust. præd.*

Sed si fundus venditus debet servitutem alteri, an in hoc venditor teneatur emptori? Dic aut non fuit tacita servitus, sed expressa in venditione, & non tenetur, *arg. l. queritur, § si venditor. ff. de ædil. edi. & l. pen. in princ. ibi, si tacite à contrario sensu. ff. de evict. & d. l. in vendendo, §. 1. ibi,* nec commemoravit venditor à contrario sensu, *& not in l. cum venderes, eod. tit.* Aut servitus non fuit in venditione d expressa, sed tacita, & d tunc videtur quod venditor non teneatur, quia non videtur vendidisse fundum liberum, sed qualis esset, *ut d. l. cum venderes. & l. qui tabernas, ff. de contrahend. empt.* In contrarium videtur, & istud est verius, scilicet quod per emptorem agi possit contra venditorem, propter, hoc *ut dict. leg. pen. ff. de evict. & dict. l. in vendendo, §. 1. & l. Julianus in princ. ff. de act. empt.* & est ratio, quia vendus tem in dubio, si nihil dicatur, intelligitur vendere rem liberam, & libera præstari debet onere servitutis, *ut l. in venditione, ff. de actio. empt. & not. gl. notabile, in dict. leg. cum venderes. & est simile gloss. in dict. l. si ex prædiis, C. de evict. not. Bald. in rub. C. de contrab. empt. ut supra dixi*, imo etiam debet præstari propria non autem libellaria, seu emphyteutica, *ut not. Bald. in l. mater, circa finem, Cod. de rei vend. & ibi etiam Angel. & Bald. in l. si testamentum Cod. ad leg. Falci. & vide Zabar. in c. qua in Ecclesiarum, in 12. q. extra, de constit.* quod intellige, si emptor ignoravit servi-

servitutem, secus si sciviſſet, *ut est text. in d. l. 1. §. fina. quem omnino vide circa hoc ff. de act. empt. facit l. queritur, §. fin. ff. de ædil. edict.*

18 Sed * dubium est, quomodo & qualiter teneatur venditor, quando non expressit servitutem, quæ debetur in fundo vendito, vel conditionem fundi venditi, & emptor eam ignoravit, dic, aut venditor scivit fundum tempore venditionis alteri servitutem debere, & ejus conditionem, aut ignoravit. Primo casu, quando venditor scivit rem venditam esse subjectam alicui servituti, puta itineris, vel quod in ea habebat tantum utile Dominium, quia erat emphyteuta e vel vasallus, & tunc si non certificaverit emptorem ignorantem, ei tenetur ad interesse, *ut l. 1. in princ. & § 1. ff. de act. empt.* & ita tenet gloss. *in leg. pen. ver. tacite. Digest. de evict.* Secundo casu, quando venditor ignoravit servitutem, vel qualitatem rei venditæ, quia credebat in ea habere plenum jus: & tunc non tenetur emptori, ad interesse, sed quanto minoris emptutis fuisset, si sciviſſet, tem non esse pleno jure venditoris, *ut l. quoties, ff. de ædil. edict. & in d. leg. 1. & leg. Julian in princip. ff. de act. empt. & leg. quod ad serv. ff. de evict. & ita tenet ibi gl. in ver. tacite. & gla. in d. leg. quoties & in l. cum venderes, ff. de contrab. empt.* quod tamen intellige, quando ignoravit, & nihil promisit, secus si assensisset enim optimum maximumque esse: quia tunc ad interesse tenetur, *in l. Julianus §. quid tamen, ff de act. empt. & tenet gloss. in d. l. quoties.* Et prædicta procedunt, quando quis venderet rem cum titulo oneroso, secus ubi esset titulus lucrativus, puta donationis, vel legati, aut fideicom quia tunc donatione vel legato rei simpliciter intelligitur solum transferre jus quod habet, & sic cum servitute, si deberetur, vel utile dominium si non habet plus juris, *ut l. si domus. §. si & leg servo legato. §. si fundus, & l. si servi electione, §. fina. de leg. 1. & leg. Mevius, § fundo, & ibi not ff. de legat. 2. & leg. ad res donatas. ff de ædil. edict. & c. pastoralis, extra, de donat cum fin.* quod est verum, quando simpliciter legatur, vel donatur fundus: *ut in dictis juribus.* Secus si legetur vel donetur uti optimus maximusque est: quia tunc liber à servitute præstandus est: *ut est text. in d. leg. servo legato, §. si fundus, ff. de leg. 1. & ibi no & in l pen. ff. de evict. & in leg cum venderes, ff. de contrab. empt. & ita tenet Bart. in d. §. fundo.*

Sed juxta prædicta * quæritur, an 19
ille qui tenetur possessionem vacuam tradere, liberetur, si tradat rem quæ debet alteri servitutem prædialem? Et dicas quod sic: *ut probatur in d l Mevius, § fundo.* Nam ibi dicitur, quod hæres non liberatur, nisi tradiderit possessionem vacuam rei legatæ, tamen ibi dicitur, quod si tradiderit fundum legatum alteri servientem, liberatur, *& ibi hoc not. Bart. ubi omnino vide*, quod not. pro illis qui tenentur vacuam possessionem tradere sicut est venditor: *ut leg. 2 & 3. ff. de act. empt.* quia ex hoc solo non tenetur tradere fundum liberum à servitute. Sed si promisisset tradere vacuam, & liberam, non liberaretur, si traderet rem alteri servientem, *ut not. Paul. in d. leg. Mævius, § fundo de leg. 2. quod not.*

Item * circa prædicta quæritur, quid 20
si iter excipere deberem, puta quia sic convenerim tecum in contrahendo, fundum liberum per errorem tradidi, quomodo mihi succurritur? Dic inciti conditione, ut iter mihi

conce

concedatur : *ut est text. in l. sed & si me pulsem, §. cum iter. ff. de condict. indeb. & ibi vide de hoc plene per gloss. & Dd.*

21 Item * no. quod fundus qui debet servitutem itineris, & locus per quem iter aut actus, vel via debetur, si impeti fluminis occupatus esset, & intra tempus quod ad amittendam servitutem sufficit, alluvione restituatur est, servitus in pristinum statum restituitur : *ut l. si locus, in princ. ff. quemadmod. servit. amitt.* & intellige, quod restituitur, scilicet ipso jure : *ut no. ibi gloss. per l. cum usumfruct. & l. si ager, cujus, ff. quibus mod. usus fruct. amit.* & potest intelligi secundum Flor. ibi sine nova possessione, & hoc est quod vult dicere illa *l. si locus, in princip.* Sed si tempus præterierit, antequam alluvione locus restituatur, & servitus amittetur, renovare cogendus est : *ut est text. in d. l. si locus, in fin. prine.* Et intelligit ibi gloss. quod cogendus sit, scilicet ille cui accrevit ille locus, qui debebat servitutem. Item gloss. ibi intelligit, quod cogendus sit per restitutionem in integrum, *ut l. Attilicinus, in fin. ff. de servi. rust. prad. & leg. 1. §. si quis propter, ff. de vin. actuque priv.* sed si locus debens servitutem itineris, est inundatus aquis vel impetu fluminis, vel aliter destructus, ita quod per illum locum habens servitutem itineris non possit ire, an pro tempore quo impeditur propter inundationem aquarum, vel aliter possit ire per aliam partem fundi, vel alium fundum vicinum ? Ego in hoc sic dicerem : Aut iste cui debetur servitus, potest ire per alium locum, aut non. Primo casu, aut est imposita servitus in uno fundo, qui est in totum destructus, & tunc per alium fundum cui nulla est servitus imposita, ire non potest : quia quantum ad hoc, liberum fundum habet, *arg. leg. loci corpus, in §. competit. ff. si serv. vend.* Aut servitus est imposita in uno fundo, qui pro parte est inundatus, vel aliter destructus : & tunc aut servitus est imposita simpliciter sine determinatione loci ; & tunc intelligitur toti fundo esse servitus imposita, *ut l. certo generi, §. si totus, ff. de serv. rust. prad.* Et in hoc subdistingue. Aut fuit dictum, quod possit ire per totum fundum : modo per unam partem, modo per aliam, vel simpliciter per totum fundum : & in his duobus casibus poterit ire per aliam partem fundi : quia licet semel elegerit ire per illam partem, quæ est occupata aquis vel destructa, tamen poterit intrare & eligere aliam, *ut leg. nam sicut, ff. quemadmod. servit. amitt. & dixi supra in vers. quæro an habens servitutem.* Aut non fuit aliquid dictum expresse in constitutione servitutis, sed simpliciter fuit promissa servitus in fundo : & tunc aut fuit determinatus certus locus per quem ire debet, & tunc illa determinatio fuit facta demonstratorie : non causa limitandæ servitutis in certo loco, puta quia fuit dictum, Volo quod tu habeas servitutem itineris in toto fundo : sed propter meam commoditatem, volo, quod eas per talem partem : & tunc quia durat servitus in toto fundo, illa parte designata occupata, vel destructa, poterit sine dubio ire per aliam. Aut illa determinatio loci fuit facta causa limitandæ servitutis ad illum certum locum : & hoc casu quia cæteræ partes liberæ remanent : *ut l. certo generi, §. si totus, de serv. rust. prad.* videtur quod semel facta ista electione & liberato fundo à servitute in aliis partibus, quod per illas ire non possit, *per l. si cui, ff. de serv. & per ea*

ea quæ dixi supra in d. vers. quæro an habens servitutem. Aut stamus in dubio, quia non facta fuit illa determinatio vel assignatio loci causa liberandi cæteras partes fundi à servitute : *per d. §. si totus.* Aut nulla unquam determinatio facta fuit, & tunc aut ille locus per quem cœpit ire, non erat solitus ad eundum, sed habens servitutem itineris illum sic constituit, iter dirigendo, & non potest amplius mutare voluntatem : quia cæteræ liberæ remanent : *ut d. l. si cui ibi, qui primum viam direxisset, ff. de servit.* Aut ille locus, per quem incipit ire, prius erat solitus ad iter faciendum, ita quod nullum iter de novo constituit, & hoc casu credo, quod per hoc non videatur illum pro itinere elegisse, & cæteras partes à servitute liberasse : quia ista non videtur esse electio, sed simpliciter itineratio : & ita limito *dictam l. si cui*, ut habeat locum quando iter seu semitam de novo facit, aut à principio fuit promissa servitus itineris, non in toto fundo, sed tantum certæ & determinatæ patti & tunc si illa pars determinata est destructa, per aliam partem fundi ire non poterit : quia omnes aliæ partes fundi in principio fuerunt liberæ à servitute : *ut d. l. certo generi, §. latitudo.* Secundo casu principalit, quando ille cui debetur servitus, non potest ire per alium locum, quam per illum cui servitus debetur, vel per alium vicinum : & tunc subdistingue. Aut est totus destructus fundus, qui debet servitutem, aut pro parte, si totus, non est dubium, quod ipse non teneatur : sed vicinus debet in uno fundo suo præstare servitutem, *argument. l. si quis sepulchrum in prine. ff. de reli. & sumpt. fun. secundum do. Paul. & i. fra in l. si locus, §. si ff. quemadm. servitutes amittantur, & dixi in libro præcedenti in 10. & ultima quæstione prine. in fin.* & intelligo soluto sibi pretio per illum, qui vult habere iter, *ut probatur in d. l. si quis sepulchrum, in prine. ibi*, justo pretio iter ei præstare. Item intelligo, dummodo judex opportunitatem loci respiciat, ne vicinus magnum patiatur detrimentum, *ut dicit ibi text.* Aut locus qui debet servitutem itineris, est in parte destructus : & tunc aut in alia parte remanet servitus, quod quando fit supra dixi. Et jure servitutis per illam aliam ire poterit. Aut in alia parte non remanet servitus, secundum ea quæ dicta sunt, & tunc per aliam partem fundi in qua non fiat detrimentum domino fundi poterit ire præstito prius ei justo pretio itineris, *sicut dixi de vicino per d. l. si quis sepulchrum, in prine.* Aut si via publica est destructa, an possit ire per fundum vicini ? *vide text. cum gloss. & ibi per Dd. in d. l. si locus, § fin. ff. quemadmodum servit. amitt. & vide gloss. . dic. ea omnes leges in vers. fus in fin. & dixi in d. 10. quæstione princip. in fin.* quæ omnia bene nota, quia sunt quotidiana.

Quæro penultimo * an quis possit 22
ire seu transire fundum *f* alienum, & f
an dominus possit prohibere volentes ire seu transire per fundum suum ? & dic quod ire per agrum alienum fas est, jus non est, *ut not. in d. cap. omnes leges 1 dist. & not gloss. in l. per arvum, C. de serv. & not Flor. in l. divus, ff. de serv. rust. prad.* qui sic exponit fas est, id est, æquum est, cum subest causa, & noxius est transitus, *ut 22. quæst. 3. c. ult.* Item de jure divino licitum est comedere uvas in agro alterius, sed non exportare : & conterere spicas, sed non immittere falcem, *de consc. dist. 5. discipulos.* Sed licet sit fas, & sit æquum de jure divino, tamen non est jus id est, jus non dat civilem actionem ubi

enim aliquid mihi prodest & tibi non nocet, æquum est ut me non prohibeas, licet jus tibi deficiat, *ff. d. aqua pluv. arcend. in summa, §. idem Varus, & ita notantur exponit, glossa in d. cap. omnes leges 1 dist.* Alio modo potest etiam imponi, *ut dicam infra in alio artic.* & sic stat regula, quod non potest quis de jure ire per agrum alienum, & per dominum potest prohiberi; *ut est casus in l. divus, præallegat.* etiam causa in eo aucupandi vel venandi, *ut ibi*, & potest per dominum fundi, si prævideritprohiberi ne ingrediatur, *ut Instit. de rer. div. § planè, ff. de acq. rer. dom.*

23 Item * possum volentem ingredi fundum meum vel per eum transire, propria manu, & authoritate repellere, & resistere, *ut l. quemadm. circa pri. ff ad l. Aquil. & not glossin dd. 3. § planè*, & possum etiam si me invito ingrediatur vel transeat, agere actione injuriarum, *l. inter, § si quis me, ff. de injur. & not. gloss. in dict. §.* Fallit ista regula in pluribus casibus, qui monstrantur, *per gloss. in dict. § planè, & instit. de rer. divis. § planè, & in l. per agrum, Cod. de serv. & per gloss. magistrat. l. 1. distinct. omnes leges in ver. fas, in fin.* Et alij etiam casus habentur. Primus casus est quando qui vellet ire per fundum alterius domino non prohibente sive sciverit, sive ignoraverit; quia tunc potest ire, *ut l. divus, ff. de serv. urb. prædior. ibi*, non volentibus dominis. ubi probatur, quod per alienum fundum quis potest transire, nisi à Domino prohibeatur seu contradicatur, *& ita tenet Petr. & refert Cyn. in dict. leg. per agrum.*

24 Et sic concordat jus * divinum cum jure nostro, videlicet quod ita per agrum alienum fas est, si dominus non prohibeat, jus non est, si dominus prohibeat, & ita etiam servatur in practica. Et intelligo, quod in dubio non videatur velle prohibere, quando eundo non fieret domino fundi aliquod damnum : g puta quia g iret per semitam factam & non essent ibi fruges. Secus si non posset ire sine damno, puta in faciendo de novo semitam : quia tunc etiam nescienti dominus videtur prohibere, *arg. l. qui fas, §. vetare, ff. de furt.* vel quando clausisset fundum muro vel sepe, aut alio modo quia per illam clausuram videtur declarare animum suum quod non vult aliquem ingredi vel transire per illum fundum, facit ad hoc quod statim dicam de domo. Et quod per agrum alienum ire licet donec dominus prohibeat : *tenet etiam Cyn. in dict. l. 1. in 6. quæst. Cod. de servit. & dom. Paul. in dict. leg. per agrum, eodem titulo & ibi per eum.* quod intellige, quando sine damno domini vellet ire & transire : quia cum sit nullius præjudicij, competit cuilibet istud jus eundi, etiam per fundum alienum jure cujusdam facultatis, *secundum dom. Paul. in d. d. per agrum*, & ratio potest esse quia dominus præsumitur non dissentire, secus si esset cum aliquo damno domini fundi ut supra dixi : Item intellige, quando sumus in dubio de voluntate domini : secus si constaret vere vel præsumptivè, quod dominus nollet puta claudendo fundum, vel aliter ut supra dictum est. Item hoc intellige in fundo rustico, secus in domo, quia per domum alienam non licet ingredi, etiam domino ignorante, maxime per loca, ubi possunt videri secreta domus & contra facientes tenentur ratione injur. *l. si qui in domum, ff. de injur. quæ est in ultim. char. titulo*, & ita tenet dom. Paul. *in d. l. per agrum*, & maximè hoc procedit de nocte quoniam

niam de nocte non licet ire per alienas domos, *ut est gloss. no. in l. iter, ff. comm. præd. & dixi supra de serv. itin. seu adit. circa princip.* Secundo casu principali fallit, quando quis haberet servitutem itineris, vel actus, aut viæ, *d. l. per agrum, Codice de servit.* Tertio fallit, si quis thesaurum suum vult effodere, vel pecuniam ibi absconditam vult recipere : *ut ff. ad exhi. thesaurus, in fin.* Quarto, si glans mea, id est, fructus mei cecidernt in agrum tuum & volo eos colligere, *ut l. unica, Digestis de glan. legend.* quod intellige, usque ad tres dies, ibi. Quinto, si volo quærere servum meum fugitivum : *ut l. divus, Digestis de serv. fu. & ibi requiredi, & ibi not. Cod. eod. tit.* & has tres ultimas fallentias ponit etiam gloss. *in l 3. § planè, Digestis de acquir. rer. dom. & in § planè. Instit. de rer. div.* Sexto fallit malio casu qui habetur, *cap. ult. 23. q. 2.* Septimo quando via publica est destructa, *l. si locus, § fin. ff. quemad. servit. amitt. & not. gloss. in d. l. per agrum, & has sex ultimæ fallentias ponit. 1. dist. omnes leges in vers. fas, in fin.* sed dicit Cyn. *in d. l. per agrum*, quod glossæ ibi nesciunt quid dicane, *quia in d. l. si locus, §. fin. de agro si via publica, non in agro. & adde quod dixi in quæst. præced. in fin.* Octavo fallit, si vindemiam quam emi, volo tollere, quia possum ingredi propter hoc fundum venditoris, in quo est vindemia : *ut l. qui pendentem vindemiam, Digestis de actio. empt. & not. gloss. in dict. l. 1. § planè, & Instit. de rer. div. §. planè.* Et propter hoc dico, quod idem est, si decima debet solvi in fundis, quia potest decimarius ingredi causa decimandi, & asportandi decimam : *per dict. leg. qui pendè. vindemiam emit.* Nono fallit, quando quis sepulchrum habet : sed iter ad sepulchrum non habet : quia potest ire per fundum vicini, dato isto pretio : *ut l. si quis sepulchrum, in princ. ff. de relig. & sumpt. funer. & not. gloss. in d. l. per agrum, Cod. de serv.* Et idem quando esset Ecclesia, vel monasterium, & non posset haberi iter, vel aditus per viam publicam, vel per loca Ecclesiæ, vel monasterij : quia tunc poterit per fundum vicini, dato sibi justo pretio, dummodo vicinus non patiatur magnum detrimentum : *per d. l. si quis sepulch. circa princ.* & idem, quando quis non haberet aliunde iter ad suum fundum privatum : quia potest eodem modo ire per fundum vicini, *per dict. l. si quis sepulchr.* de quo dic, *ut dixi in præced. q. princip. ante fin.* Decimo fallit, quando quis ivisset per fundum alienum 30. diebus saltem in ann. qui tunc itenm non poterit, nec posset per dominum fundi prohiberi : quia ibi dicitur esse in quasi possessione *h* itineris : & si pro- h hibeatur, posset convenire dominum interdicto, de itin. actuque priv. *ut l 1. in princ. conjuncto, § hoc interdicto, ff. de itin. actuque priv. & ibi est gloss. in vers. concluserit usuro, in princip.* quæ dicit, quod ad hæc duo requiruntur, certum tempus, scilicet quod iverit per annum, & 30. saltem dies, quorum si unum defuerit, cessat illud interdictum : de quo dicam plenius in 2. qu. quod tene menti, & non permittas vicinum transire per fundum 30 diebus uno anno.

Ultimo * principaliter quæro, quot 25
requiruntur, ut quis sit in quasi possessione itineris, sive eundi in fundum meum, ita quod eum impedire non possim quominus eat, & si impedia, teneat interdicto de itin. act priv. Et dic quod plura requiruntur. Primum, quod infra annum iverit. Secundum, quod fuerit

saltem per 30. dies, *ut statim dicam in q.præced.in fin.* Et ratio, quare non sufficit ire semel, sicut sufficit semel aquam ducere per fundum alterius, *ut d. l. 1. §. quod autem ff. de aqua quot. & æstiv.* est quia ire per fundum alienum, potest fieri per modum cujusdam familiaritatis, vel amicitiæ *l. qui jure familiaritatis ff. de acquir. poss.* & est licitum ire per fundum alienum quod potest fieri per modum cujusdam familiaritatis, *sicut dixi in q. præced.* & ideo per primum actum usus non acquiritur quasi possessio. Sed divertere aquam per fundum vicini non est permissum, nisi ei, qui habet jus faciendi, *ut l. aquam, Cod. de servit.* ideo per unicum actum acquiritur quasi possessio hujus juris ducendi aquam: quia istud non potest dici fecisse jure familiaritatis, vel amicitiæ, *ut not. Bart. in l. 1. §. sed hoc interdicto, in prine. ff. de itin. actu priv. in a l. 1. Cod. de servit.* & hoc in servitute affirmativa, secus in negativa, quia in illa requiritur factum hominis prohibentis: *per not. in l. qui luminibus, ff. de servit. urban. prædior. & not. dom. Paul. in d. l. 1. & dixi supra in præced. lib. in 13. quæst. principali, in vers. quantum requiritur.*

26 Sed * adverte ad istam differentiam inter servitutem affirmativam, & negativam quantum ad hoc ut requiratur factum hominis prohibentis, vel non: quia text. & Bartol. *in l. hac autem jura: ff. de servit. urban. prad.* per alia verba loquuntur: dicunt enim, aut est servitus urbana; & requiritur factum hominis prohibentis, *& ita intelligitur, l. hac autem jura, & gloss in d. l. qui luminibus, & in l. 1. Cod. de servit.* Aut est servitus rustica, & tunc non requiritur aliquod factum hominis prohibentis, sed solum negligentia, vel scientia cum patientia adversarij, & hoc etiam videtur tenere dom. Paul. *in d. l. 1. vers. circa secundam lect.* quod not. quia multi in hoc errant credentes, quod etiam in servitutibus rusticis ad hoc ut quis constituatur in possessione, & sic incipiat præscribere, requiratur factum hominis prohibentis, quod non est verum, *ut dixi.* Et ista perpetuo tene menti secundum Bart. *in d. l. 1. §. hoc interdicto, ff. de itin. actuque priv.* in acquisitione quasi possessionis aliorum jurium incorporalium: exemplum, si commune civitatis pareretur aliquem stare in consilio semel, sicut patitur aliquando civitas Venetiarum intrare consilium suum forense nobilem: nam ex hoc non esset in quasi possessione illius juris eligendi in consilio nisi ex frequentia actuum ad minus 30. *ut d. §. interdicto* quia istud potest fieri jure facultatis, vel familiaritatis. Secus si civitas pateretur esse aliquem de prioribus, vel proponere in consilio tanquam consiliarium: nam tunc ex unico actu illius juris induceretur quasi possessio, *per dictum, l. 1. §. quod autem, ff. de aqua quo. & æstiv.* & idem dicit Bart. *in d. §. hoc interdicto, in ceteris juribus*, ut ex qualitate actuum requiratur unus actus, vel plures: & pro prædictis, *vide gloss. in c. cum Ecclesia Surrina. vers. trium Episcoporum, extra, de cauf. poss. & pro. & ibi etiam per Innocent. & Doctores.* Tertio principaliter requiritur, quod iverit quis jure servitutis credens uti jure suo, *ut l. fin. ff. de itiner. actuque priv. & l. 1. §. Julianus refte, eodem titulo, & l. fi. quemadmodum servit. amit. & not. gloss. in l. 1. §. 2. in vers. usus fit, in prine & ibi Bart. ff. de itin. actuque priv. & voluit Innocent. in c. bona, el 2. in princip. extra de translat. prel. & in d. c. cum Ecclesia Surrina in gloss. a, vers. trium,* & ideo alio modo, quam quasi jure servitutis: puta quis

quia propter rivum qui erevit, aut quia via publica est destructa, ita quod ad suum ire non poterat, & propterea per fundum vicini ivit: nullum jus sibi quæritur: *ut l. 1. §. Julianus refte ff. de itin. actuque priv. & not. Rof. in libellis suis civil isto tit. in fin. ibi: hoc modo per fundum alicujus, per 30. dies, &c.* Et idem si quis iviffet per fundum non vi, aut clam, nec precario, non tamen id jure suo faceret, sed si prohiberetur non faceret, non daretur ei hoc interdictum: nec propter hoc diceretur in quasi possessione servitutis: *ut l. fin. ff. de itin. actuque priv.* & idem si iviffet jure familiaritatis, vel amicitiæ etiam per annum, & ultra, propter hoc non diceretur etiam in quasi possessione eundi: *ut d. l. qui jure familiaritatis, Digestis de acquirend. poss.* & ibi dicit Bartol. quod iste casus sæpe occurrit. Nam mater, & filius stant simul, & filius vadit per fundum matris, postmodum eum dividunt, dicit filius, Ego possedi talem fundum: nam in dubio intelligitur fuisse jure familiaritatis, ut non possideat. Idem dicit in fratre, & sorore simul habitantibus, & habentibus patrimonium indivisum: quia si frater solus vadit ad possessiones locandas, & fructus solus recolligit: communiter videtur facere causa familiaritatis, *per dictam l. si mulieri, ff. qui mod. usufr. amitt. & idem in colono*, licet nunquam vadat Dominus. & ad prædicta vide quod notat Innocen. *in c. si diligenti extra de præscr.* quod not.

27 Sed circa * prædicta insurgit dubium, quomodo probabitur, quod crediderit uti jure suo? Secundum aliquos probabitur suo sacramento pro qua opin. *facit gl. instit. de actio. Paragr. alia in gloss. magna, qua allegatur*, quod in his quæ consistunt in conscientia, seu voluntate alicujus, statur ejus juramento. Illa gloss. nota, loquitur de juramento, sed gloss. bene hoc dicit, *in l. æqui natura. §. cum me absente, in gloss. magna, in vers. vel melius, ff. de nego. gest. & est gloss. in terminis nostris, in l. 2. in gl. fin. Cod. de servitut. & aqua, & gloss. in l. 1. §. 2. ff. de itin. actuque priv. facit c. pastoralis, extra de except. cum similibus.* Sed Bartol. *in d. §.* hoc non tenet, dicens quod notat, *in d. §. alia*, procedit quando præcedit titulus, ex quo creditur sibi, si asserit se habere bonam fidem: secus si nullus titulus præcedat, sicut præsupponitur in casu nostro. Unde secundum Bartol. debet aliter probari, quam per sacramentum proprium: puta per testes, qui dicant se vidisse constitui servitutem à tali qui putabatur dominus illius prædij, vel quod fuit legata servitus Titio, & ille vocabatur Titius. Hoc tamen non putat esse verum Bartol. quia secundum hoc sequeretur, quod deberet probare titulum verum, vel putativum: quod est contra *l. si quis diuturno ff. si serv. vendid. & contra not. per Dyn. in c. 2. de reg. jur. in 6. & ideo Bartol. in d. l. 1. Parag.* dicit secundum Jacob. de Aret. & Cyn. *in l. 1. in 4. quæstion. Cod. de servitut.* quod sufficit probare se audiviffe hoc dici à quibusdam vicinis, aut fide dignis, quod sibi competebat jus eundi. Facit ad hoc gloss. not. *in l. Titio fundus, Digestis de condi. & demonstr.* quæ dicit, quod Domino fide digno credendum est. Tamen Bartol. *in d. §. secundo*, concludit quod debet probari aliquid propter quod ipse motus sit ad credendum sibi servitutem competere: *ut l. 2. §. sed & si jure, ff. de aqua quot. & est.* Et ideo putat, quod si erat fama per contractum licitum potest credere, arg. ejus quod not. *in l. 3. C. de prob. & in l. at-*

qui natura. §. cum me absente. ff. de reg. gest. facit quod notat Bart. *in l. fin. ff de haered. instit.* Idem dicit sub dubio forte, si ibi erant signa viæ, vel itineris, vel aliqua verisimilia, quæ possunt animum adducere ad istam credulitatem, & istud procederet, quando signa viæ, vel itineris tenderent ad fundum illius qui ivit: & istud probaret satis fuisse in dubio de jure suo, & sic servitutis, nisi ex qualitate personarum aliud præsumeretur: ut dixi supra de fratre, & sorore. Item potest probari quod quis ivetit jure suo, & sic jure servitutis ex actibus. Nam quidam sunt actus, quos ego non facerem, nisi quod servitus mihi competeret: ut præcidere septem causa eundi. Unde ex similibus actibus potest hoc comprehendi: secundum Bart. *in d. l. 1. §. 2. ff. de itin. actuque priv.* qui etiam allegat hoc not. *per Innoc. in c. bona eod. lib. extra de postu. prael.* ubi omnino vide, quia hoc optime declarat, qualiter potest constare, quando quis ivit per fundum alterius, credens uti jure suo.

28 Item * an requiratur quod quis usus fuit itinere per seipsum: an vero sufficiat quod alius pro se iverit? Et dic, quod sufficit quod colonus, aut hospes, aut amicus, vel alias alius iter ad fundum fecit, qui pro nobis servitutem retinere possit: *ut l. 1. §. is colon. & l. 3. §. in hoc interdicto. ff. de itin. actuque priv.*

29 Et * not. quod si quis usus fuerit itinere per fundum vicini, quod quoad usque fuerit ingressus usque ad illum locum in fundo ad quem ingressus esset, diceretur esse in quasi possessione, & ei competit interdictum de itin. actuque priv. casus est notabilis cum glo. & *not ul. in verf. quoad usque in l. 1. §. si quis hoc interdict. de itin. actuque priv.* & est ratio quia agitur de servitute quærenda. Nam tunc per usum partis non acquirit jus in toto fundo, secus ubi ageretur de servitute retinenda quam constat eum habere, quia per usum partis tota retinetur: *ut l. si stillicidij, §. fin. ff. quemadm. servit. amitt* secundum glo. in *d. §. si quis hoc interdicto.* quam perpetuo tene menti, & per hoc dicit ibi Bart. multum notabiliter, quod si quis jus colligendi pedagium vult dicere se præscripsisse: si probat quod usus est colligere de talibus rebus, & in illis tantum dicetur acquisivisse, de quibus apparet, quod usus fuerit. Jacob. dicit de præscribenda jurisdictione, quo probata quasi possessione certi actus in illo tantum præscribat. Secus si haberet concessionem ab aliquo, qui habet jus tenendi: tunc si utitur jurisdictione actu retinetur in omnibus, & idem tenet Bartol. *in l. si publicanus, §. fin. Digest. de publicis.* de quo vide plene in Specul. *de jur. acal. in §. 1. in prine. ultim. colu. versic. illud etiam no. quod possess.* & per Innocent. *in c. dilecto in fin. extra de offic.* Archid. per glos. fin. *in clem. en. 1. de for. compe.* & per Bartol. Angel. & Dd. *in l. 3. in prine. ff. de acquiren. poss.* per Bald. *in l. una est via ff. de servit. urb. prad. in Apostillis,* & plene per Flor. *in l. servitutes la grande in 30 col. ff. de serv. & in l. si sic constituta, in fin. ff. quemadmodum servit. amitt. & in l. si servitus, in fin. princip. & leg. fin. eod. tit. &* per Do. Paul. *in l. 1. in princip. ff. de jura. cal. & in l. restituta in princip. ff. ad Trebel.*

Sed * dubium est, an sit necesse usum 30
viæ retinere sciente, & patiente adversario? & videtur quod sic, *per l. 1. C. de servit. & aqua.* Nam cum quasi possessio jurium incorporalium nihil aliud sit, quam patientia adversarij, *ut l. quoties, ff. de servit.* ille qui ignorat,

rat, non potest pati: & sic ille qui uti-
2 tur, non potest esse in quasi possessione illius juris, istud tenet Innoc. *in c. bona el 2. de post. prael.* Sed Bartol. *in l. 1. §. hoc interdicto. versf. ulterius quæro. ff. de itin. actuque priv.* dicit aliter, videlicet, quædam sunt servitutes habentes causam continuam, pro quibus datur utile interdictum, *uti poss.* tunc cum illud interdictum datur possessori, necesse est quod probetur scientia adversarij, cum aliter non possit haberi illa quasi possessio. Quædam sunt servitutes, habentes causam discontinuam, pro quibus datur interdictum, *de itin. actuque priv.* & in istis non requiritur, quod probetur scientia adversarij, quia verba illius edicti non requirunt quem quasi possidere, vel quasi possedisse: sed requiruntur simplicem usum facti, Dicit enim prætor, quo itinere usus es: non dicit, in cujus itineris quasi possessione es, unde sufficit probare, quod non vi, aut clam, non precario. Dicit tamen, quod quoad præscribendam servitutem, semper requiritur scientia adversarij: cum sine possessione præscriptio non procedat: *ut in c. fine possessor de reg. jur. lib. 6. & ita loquitur l. 2. de Ced. de serv.*

31 Ex * quo not. quod sufficit si aliquis sit usus itinere vel actu, nec desideratur quod fuerit constituta servitus vel debeatur, *ut l. 1. §. 2. ff. de itin. actuque priv. & notat. Rf. in libello superius alleg.* Quarto principaliter requiritur, ut fuerit usus quis non vi, non clam, nec precario, *ut l. 1. in princip. ff. de itin. actuque priv. & l. 3. §. ait prætor. eod. tit.* Et dicitur usus vi, quando adversario prohibente: Clam, quando adversario ignorante. Precario, quando adversario concedente ad ipsius beneplacitum, & non ultra, quæ omnia declarat, *ut plene habetur per gloss. in l. 1. C. uti poss. & ibi per Dd. & per nor. in d. l. 1. §. si tibi fundo. & §. fin. cum. l. seq. usque ad §. hoc interdict. ff. de itin. actuque priv.*

Sed circa istud potest dubitari de 33
duobus. Primo, qualiter hoc probatur. Secundo, cui incumbat hoc onus probandi. De primo videtur quod potuerit probari per testes: *ut not. gloss. in leg. 1. §. 2. in versic. usus sit. in fin. ff. de itin. actuque priv.* & ibi per Bartol. *in final.* qui dicit, quod hoc non esset verum, quando diceretur, quia non iverit: quia cum ista sit meta negativa, non coarctata loco, vel tempore, non poterit probari, *l. actor. cum ibi no. C. de prob. in c. bona memoriæ Maguntin. de elect.* Probabitur ergo affirmativa per testes: Negativa eo modo, quo dicetur infra. De secundo est majus dubium. Quidam enim dicunt, quod hoc debet probari ab adversario, qui dicit vi, clam, vel precario usum. Guilielm. tamen, *in d. §. secundo, in versf. usus sit. in fin.* determinat contrarium, videlicet quod imo debeat probari per eum, qui dicit se usum esse itinere, & agit hoc interdicto de itine. actuque priv. *argument. dicta leg. 1. in prine. & l. si quis diuturno, ff. si servitus vend.* Sed Dyn. hoc reprehendit: dicens, quod probato usu 30. dierum, præsumitur quod bona fide, non vi, non clam, vel precario iverit: etiam si non probet. Nam sicut in rebus corporalibus, si probetur titul. præsumitur bona fides, nisi probetur mala *ut l. nemo prædo. ff. de regul. jur. & l. si quis emptionis titul. de præscript. 30. ann.* Ita in corporalibus debet præsumi bona fides solo usu probato, cum quo ad præscriptiones ista duo sint paria, probare usum in servitutibus sine tit. & in corporalibus probare titulum

titulum & longam possessionem. Nam utroque casu idem juris : *ut l. 2. C. de servit. & aqua. & l. si quis diuturno, ff. si servitus vendi.* Illa sunt verba Dyn. ut refert Bart. *in l. 1. §. hoc interdicto, ff. de itin. actuque priv.* seu Bartol. *in l. fin.* dicit quod Dd. reprehendunt Dyn. Nam ista non sunt parta : quia de jure naturali & gentium quælibet res est libera : *l. aliud, C. de serv.* & ideo mala fides alterius est ipso jure approbata, nisi probetur aliquid, ex quo præsumatur bona fides : sed in rebus corporalibus hoc non contingit. Nam jus commune possidentis non resistit : *ut ipse not. in l. si prius ff. de nov. oper. nunt. & gl. tangit in l. sicuti, §. si queratur, ff. si servit. vend.* & ideo Bart. concludit, *in d. §. hoc interdicto, ante fin.* quod non sufficit probario solius usus, sed debet probare aliquid, propter quod ille motus fuerit ad credendum sibi deberi servitutem : *ut leg. 1. § sed si jure & ibi hoc notat. Bartol. ff. de aqua quotid. & astiv.* quo probato alteri parti incumbit onus probandi, quod ille sit usus vi, clam, vel precario : *ut probatur in l. 4. in princip. ff. de itin. actuque priv. pro quo vide quod dixi supra in versic. tertio in princ.* quo not. Quinto principaliter requiritur, quod itinere vel actu usus sit ad prædium rusticum : non autem ad prædium urbanum. Quia hoc interdictum tutetur tantum rusticas servitutes, *ut l. 1. §. 1. de itin. actuque priv.* & ita tenet Rofred. *in suo libell. circa principium illa q.* sed quæritur quare non pro servitute urbana sicuti pro rustica datur ? dicit Rof. ed. *in prælleg. tit. suo in 2. quæst.*

33 Quod * jura magis consulunt alicui habenti rusticam servitutem, quam urbanam : sicut & alia est differentia inter prædia rustica & urbana : *ut l. item qua itur, §. qui impleto, ff. loc.* Sed credo quod ista non sit bona ratio sed potius alia, quia frequentius contingit, quod quis vadat per fundum alienum rusticum quam per urbanum : imo raro contingit quod quis vadat per fundum alienum urbanum jure servitutis : lex locuta est de servitute rustica, *argum. l. nam ad ea ff. de leg. gloss. in d. l. 1. § 2. ff. de itin. actuque priv.* dicit quod licet servituti urbanæ non detur interdict. directum de itin. actuque priv. tamen forte dabitur utile, & sequitur ibi Bartol. dicens, quod si servitus urbana habet causam continuam, tunc habet locum utile interdictum, uti posset *l. 1. in pr. & ibi not. ff. uti poss. & l. sicuti, §. Aristo. si servit. vend. & l. quoties, ff. de servitut.* si vero habet causam discontinuam, tunc potest habere locum utile interdictum, *de itin. actuque priv.* & hoc teneas : pro hoc vide Bart. *in l. 1. circa princ. ff. uti poss.* Sexto principaliter requiritur, quod ille qui ivit per fundum alterius, habeat etiam fundum juxta illum, & propter fundum suum iverit per fundum alterius : quia nemo interdictii de itin. actuque priv. habet nisi & alius habeat prædium, & ipse etiam prædium habeat, quia servitutem ratione prædij alieni quis habere non potest, *ut l. 1. ff. communia prad. & Inst. de serv. §. inter rusticorum, et sic ideo autem,* & maxime cum hoc interdictum non tueatur nisi rusticas servitutes : *ut l. 1. ff. de itin. actuque priv.* & hoc tenet Rof. *in d. suo libell. versic. al. positiones actoris.* Septimo principaliter requiritur, quod inter prædium quod patitur, & fundum vicini, non sit aliud prædium, per quod ire non possit, quia tunc non competeret hoc interdictum, & ratio est secundum Rof. *in* prædicto libell. quia hoc interdictum cum est ad tuendas

tuendas rusticas servitutes, ut dixi, medium prædium quod non servit, impedit servitutem : *ut l. qui stella, §. fin. ff. de serv. rust. pred. & plene dixi supra in lib. praced. in 7. quæst. princ.* Octavo, & ultimo principaliter requiritur ad hoc, ut comperat istud interdictum de itin. actuque priv. quod ille qui fuit usus hoc an saltem 30. diebus, *ut dictum est supra*, fuerit prohibitus, *ut l. 1. in princ. §. 1. & 2. D. de itin. actuque priv. & no. Rof. in altero libello suo sepius allegat.* Quæ autem requirantur ad præscribendam servitutem, *vide que plene dixi supra in lib. praced. in 8. quæst. princip. versicul. dictum est supra quod servitus habens causam perpetuam, &c.*

34 Sed * dubitari posses, quæ utilitas resultat ex hoc, quod quis iverit per fundum alienum, modo saltem 30. dies, & propter hoc dicatur esse in quasi possessione. Ergo ff. *in l. 1. §. 2. in gl. magna, D. de itin. actuque priv.* formatistam quæstionem ; dicit enim primo, quod quidam volunt, quod prosit in hoc : quia præsumitur competere ei servitutem, sive negatoria conveniatur, sive confessoria agat, quod potest licet possideat : *ut D. si servit. vendit. leg. & si forte, §. sciendum, & pro eis Cod. de probat. l. sive possidetis, & Cod. de Episcop. aud. l. nec credideris, & Cod. si adver. cred. leg. 1. & in authen. de testib. §. si vero.* & ista fuit opin. Placent. qui voluit, quod quis in possessione, vel quasi præsumatur habere jus, nisi probetur contrarium, quam glos. reprobat, *in l. cum res, C. de proba.* & sic ista opi. non est vera. Alij dicunt, & ista est secunda opin. quod prodest quoad hoc, ut si impediatur, postea possit resistere, scilicet extra judicium, & si redditur interdictum non in jure, sed in ipso prædio, licet ei se defendere ex vi interdicti : at si in judicio agatur confessoria à se possidente, vel negatoria ab alio contra se possidentem, vel non possidentem, necesse habet de jure suo docere : at si agat ex secundo capite, *quod est in leg. 3. §. ait Prator. D. de itine. actuque priv.* potest turbari, nec ipse potest resistere, nisi probet sibi servitutem competere : ut ibi. Ista opinio in quantum dicit, quod potest resistere de facto dicit verum, ut dicam statim in seq. opinione. Sed in quantum vult quod non possit agi in judicio hoc interdicto, *est contra d. l. 1. de itin. actuque priv.* & contra mentem illius titul. secundum Bart. *in d. leg. 1. & 2.* & ideo alij dicunt, & ista est tertia opinio, & vera, quod probare usum 30. dierum in anno prodest propter duo. Primo quia, illum qui est in quasi possessione eundi, sive agat confessoria, sive conveniatur negatoria, i non oporteret cavere, de non impediendo. Sed adversarius tenetur cavere, de non impediendo, usque ad finitum judicium negotium. Secus si non possideret, & ageret, vel conveniretur pro servitute : quia tunc cavet de non utendo usque ad finem judicij : *ut l. penu. D. de aqua quoti. & æsti.* & dicit Bartol. *in d. §. 2.* quod iste est verus intellectus *d. l. penult.* quæ est difficilis. Secundo prodest in alio, quia si extra judicium turbatur in utendo, non solum potest de facto resistere, sed etiam in judicio agitur hoc interdicto, ut pronuncietur cum esse in quasi possessione : per hoc tamen non præsumitur habere servitutem, si cadat à possessione, & agat confessoria, & istam opin. tenet ibi gloss. magna, *in d. leg. 1. §. fin. D. de itin. actuque priv.* quam sequitur ibi Bartol. & communiter Dd.

35 Ex * qua singulariter notatur secundum Bart. ibi quod etiam in quasi possessione juris, habet locum illud quod dicitur vim vi repellere licet: & ideo si universitas vel capitulum congregatur ad aliquid faciendum, & ibi esset aliquis, qui non esset de corpore illius capituli vel universitatis, & vellet omni modo ibi esse, posset licite per universitatem expelli; quia turbat universitatem vel capitulum in quasi possessione juris, in qua est.

36 Secundo * not. quod in illis servitutibus incorporalibus, quæ habent causam discontinuam, dicitur quis esse in quasi possessione, si modò illo anno usus esset tempore sufficienti: puta 30. diebus, *ut dixi in quæst. præced. in fin.* adeo quod si turbas me possum contra te resistere de facto. Sed si essent quædam jura quæ non requirunt usum nisi interpolatum magno intervallo, tunc dicit ibi Bartol. quod putat sufficere me possedisse semel à longo tempore retro. Exemplum, *in l. fin. Cod. de servitut.* & intelligitur tunc, quod dicitur hoc interdicto, hoc anno, hoc est, hoc uno tempore, quo requiritur iste usus: ut isto quinquennio vel decennio, vel simili in electione Episcopi, vel Abbatis: si quis 30. ann. vel circa elegit Episcopum unum certum: si modo deberet eligere & impediretur: sufficit eum docere quod fuit in quasi possessione juris eligendi, in proxima præcedenti electione, quod est not. & de ista materia, quando quis dicatur esse in quasi possessione juris in corporalium, *vide per Innocent. & Dd. in cap. 1. extra de caus. poss. & pro.* Sunt etiam aliæ utilitates, esse in quasi possessione juris, quæ ponuntur, *in l. sicut, §. sed si quæratur, ff. si serv. vend.* & ibi not. & vide per Cyn. *in l. 2. in 4. q. Cod. de ser. & aqua.*

37 Et * pro declaratione prædictorum quæro, quomodo dominus poterit expellere eum qui est in quasi pos. juris eundi per fundum suum? & gl. *in l. 1. §. 2. in 1 gloss. magna ante fin. ff. de itiner. actuque priv.* dicit, quod oportet quod agat dominus negatoria & probet illi servitutem non competere, alias non posset eum expellere. Sed dicit Bartol. quod hoc non est verum. Non enim habet necesse probare dominus servitutem non competentem, sed sufficit probare se dominum; & tunc utenti negabitur facultas utendi servitate nisi probet eam sibi competere, *ut ff. si usufru. per. l. uti frui. & ibi not. & l. sicuti, §. sed si quæratur. ff. si serv. vend.* & habetur plene per Bart. *in l. si prima, ff. de nov. oper. nunc.* Sed tenendo opin. gloss. quod dominus haberet necesse probare illi utendi servitutem non competere, qualiter probabitur? Dicit gloss. singulariter, *in dict. l. 1. §. 2. in gloss. magna in fin.* quod probabitur per testes, qui stabant ibi prope, qui dicent, quod non fuit visus ire, nec potuisse ire, quin videretur, quæ gloss. est multum notabilis: quia docet probare negativam, *l. & idem not. alia gloss. similis, in Authen. de hæred. & fal. §. si vero absunt. in versic. & vidisse in fin. colum. 1. & vide de hoc dom. Ant. Butr. in c. ex tenore ante fin. 2. colum. extra de testi. & Angel. in §. hinc nobis, in 4. colum. in princ. in authen. de hæred. & fale.* Vel potest probari dicta negativa per testes alio modo, secundum gloss. *in d. l. §. 2.* si quis dicit se vidisse tali die vel mense probatur per testes, quod scierit alibi fuisse illo tempore: *ut l. optimam. C. de contrahen. & committen. stipul. facit quod not. in l. Pantonius, §. rei perduellionis, ff. de aquir. hæred.* & de ista probatione negativæ habetur

tur, *in l. actor. Cod. de probat. & in c. bona memoria, extra, de elect.* dicit tamen Dyn. quem sequitur Bartol. *in d. l. 1. §. 2. ff. de itin. actuque priv.* quod ista videtur esse dura probatio. Quid enim si portarut in carruca vel curru corpus, ita quod videri non potuit, vel si ivit tempore quo illi testes erant in domo ad comedendum, vel, &c. Certe non video, dicit Dyn. qualiter ista probatio, de qua dixi, concludat; Præterea ista probatio non concludit illi servitutem non competere: licet concludat illum non esse usum servitute, nisi vellet probare, tanto tempore non esse usum, quod servitutem perdiderit.

38 Hactenus * visum est de interdicto de itin. actuque priv. quod competit illi qui ivit per fundum alienum, hoc anno per 30. dies, si impeditur vel prohibetur ire. Nunc videamus de alio interdicto de itin. actuque priv. resi. quod competit illi qui habuit servitutem itineris vel actus, vel viæ, vel vult reficere & impeditur ab aliquo reficere locum illum in quo iter vel actus, aut via sibi debetur, ne quis impediat, vel prohibeat re volentem reficere iter, vel actum aut viam, *ut l. 3. §. ait prætor, ff. de itin. actuque priv.* & ad hoc, ut istud interdictum competat, multa sunt necessaria. In primis enim requiritur, quod aliquis sit usus hoc anno: *ut l. 3. §. ait prætor. & §. jus autem. ff. de itin. actuque privat.* & intelligo, scilicet 30. diebus, sicut dicitur in interdicto præcedenti, *argument. l. 1. §. 2. eodem titulo & ita not. gloss. in d. l. 3. in versiculo hoc autem nisi sum. t.* Rot. ed tamen, *in libellis suis in iur. si tu habes servitutem viæ, vel itineris vel actus & vis reficere locum, &c. versiculo sed quæritur, an istud interdictum*, tenet contrarium videlicet quod in primo interdicto necesse habeo probare tantum viæ usum hoc anno ad minus per 30. dies, *ut superius dixi*, sed in isto interdict. de itiner. actuque priv. reficiendo, debeo probare viæ usum hoc anno. Secundum requiritur, quod quis sit usus, non vi, non clam, non precario: *ut dict. §. ait, prætor.* quod declara, *ut dixi supra versic. 4. principaliter requiritur.* Tertium scilicet quod sit usus jure servitutis, vel pro jure suo: *ut l. fin. ff. de itiner. actuque priv.* & ibi Bart. hoc tenet, quæ dicit, quod etiam putat si quis dicetet habere jus eundi cohærens personæ, non quod esset prædialis servitutis, haberet locum hoc interdictum: *ut l. 1. §. illud, versic. præced.* ibi etiam hoc not. Bartol. *ff. de aqua quotid. & astiv.* Quartum quod probet sibi servitutem competere, *ut dict. l. 3. §. hoc autem*, & ibi omnino vide gloss. *in vers. & ei servitutem competere*, & ibi etiam Bart. Et in hoc differt à præcedenti interdicto, in quo non requiritur: quod servitus debeatur vel constituta fuerit illi, qui usus est itinere vel actu, *ut dixi supra versiculo tertium principaliter, & quæ dicam infra.* Item in hoc interdicto cum duobus sequ. requiritur, quod habuit usum illius itineris, vel actus, aut viæ tanto tempore, cujus non extat memoria, *ut leg. apparet, § si qui servitutem, ff. de stin. actuque priv.* Nam dum dicit ibi text. longævæ possessionis, expone etiam longissimæ & talis, cujus non extat memoria: quia cum servitus itineris, actus, aut viæ non habet causam continuam: *ut not. in leg. servitutes, ff. de servit.* ideo tale tempus longissimum necessarium est, ut illa servitus acquiratur, *ut ff. de aqua pluv. arcend. l. in fin. & l. 2. & 3. & not. per gloss. & Dd. in l. servitute* Et ideo vult gloss. *in d. § si quæ servitutem*

& Rof. *in d. t. tul. si tu habes servitutem via, &c.* nisi allegaretur titulus : quia tunc sufficeret longum tempus 10. vel 20. ann. *ut not. gloss. mag. in fin. in l. servitutes, & in a. § si quis servitutem. in vers. longæva, in fin.* de quo dic ut plene dixi, *in præced. tib. in 8. quæst. princip.* Si autem esset servitus, quæ haberet causam continuam, tunc quæreretur longo tempore : *ut l. si quis diuturno, Digestis si serv. vend. & not. in d. l. serv.* Quintum requiritur, quod volens reficere debeat cavere nomine damni infecti, propter opus quod vult facere in refectione, *ut d. l. 3. §. qui hoc interdicto.* Sextum quod reficiat aliquis usque ad modum consuetum impositæ servitutis : *ut l. 3. Para. rapho hoc autem, vers. fieri autem potest, ff. de itin. actuque priv.* Septimum, quod impediatur ille, qui vult reficere, ne reficiat vel apponat ea quæ sunt necessaria ad reficiendum : *ut l. veteres eodem tit.* Octavum, quod si aliquis vult reficere, non potest ea quæ sunt necessaria ad reficiendum longiore itinere, ut deteriorem causam fundi faciat : tunc enim impune poterit prohiberi : *ut d. l. veteres, §. fin. quod not. secundum Bart.* ibi, contra nuncios communis, quibus debet solvi pro itinere tantum pro quolibet miliari : quia si ipsi fecerunt viam longiorem, sibi imputent cur fecerunt, *ut ibi, & l. non tantum, §. annis, ff. de excu tu.* & hoc verum, nisi via brevior non esset secuta, vel sibi suspecta : *& l. ea, §. fin. & ibi glos. ff. de fid.* & vide etiam de hoc per Bart. *in l. 2. Cod. de cursu publicis 12. & not in l. Imperator. Digestis de app. & vide quæ plene dixi, in l. 3. in princ. ff. de verbor. significa.* Nonum, & ultimum, oportet, quod ille qui *m* vel. reficere, portet ea quæ sunt necessaria ad reficiendum, per eam partem agri per quam sine majori incommodo domini fundi portari possunt, alioquin impune prohiberi poterit : *ut l. apparet. in princip. & §. 1. & de pradiis vide per Rofr. si tu habes servitutem via vel itineris, &c. in princip.*

m

Sed * quæro an istud interdictum de itin. actuque priv. reficien. sit aliud à præcedenti, scilicet de itin. actuque priv. & sic an sint duo interdicta, vel unum tantum interdictum, habens duo capita ? Et videtur quod duo sint interdicta. Nam verba prætoris separatim ponuntur in primo & secundo interdicto. Item dicit. *l. unde Paragrapho hoc autem, ff. eodem.* quod hoc interdictum differt à superiori, ergo est aliud. Item quia in primo habeo necesse probare viæ tantum usum hoc anno, ad minus per 30. dies, ut dixi in præcedenti q. principia fin. in isto autem debeo probare viæ usum hoc anno, & debeam mihi servitutem, *de quo dic. ut supra versicolo 3. & 4.* item primum competit pro possessione tantum retinenda : istud interdictum secundum continet causam proprietatis, quodammodo : *ut l. 2. §. quadam de interdict. & Bartol. in l. 3. § hoc autem, in princip. eodem tit. & ratio est*, quia sicut non sufficit in rei vend. probare me possedisse ; nisi & probem dominium, *l. in rem in princ. ff. de rei vendic.* ita in hoc interdicto non sufficiet probare me possedisse, nisi etiam probem servitutem constitutam mihi, *d. §. hoc autem*, & ex his not. differentiam inter hæc duo interdicta. Alij vero dicunt, quod unum est interdictum habens duo capita & hoc videtur tenere gl. *in dict. §. hoc autem in versic. & ei servitutem competere, ante finem*, ibi, item not. quod hoc secundum caput, & hoc potest

rest probari à simili, sicut & alias Aquilia dicitur una, habens duo capita, primum & tertium : *ut inst. ad l. Aquil. §. c. 3. ff. ad l. Aquil. l. 2.* Item sicut lex Julia dicitur una, habet tamen quinque capita, *Digestis de lib. & post. l. Gallus*, & sic conditio etiam dicitur, unica, habens duas partes : *ut ff. de cond. & demonst. l. ex scriptura*, & hanc partem tanquam ultimam videtur sequi Rof. *in prælleg. tit. vers. quæro an istud.*

Item quæro * in hoc interdicto secundo si habet quis necesse probare servitutem sibi constitutam, dic ut dixi supra versiculo quartum, quod probet, in quo non differt à confessoria. Et quid prodest istud interdictum interpretari ? Nam in confessoria similiter oportet quod quis probet servitutem sibi constitutam, vel testamento, vel pactionibus, aut stipulationibus, vel longo tempore, vel longissimo, cujus non extat memoria : *ut habetur Instit. de act. §. eque, & de serv. §. fin. ff. si. serv. vend. & l. 2. & l. si quis diuturno habetur in l. servitutes, ff. de serv.* Respondeo hæc esse differentia, quia hoc interdictum de itin. actuque priv. reficiendo competit tunc tantum, quando quis vult reficere, qui dicit sibi debitam servitutem. Alias autem si quis prohibeat volentem alio modo uti servitute, non habet locum hoc interdictum, sed confessoria tantum. Nam si nolebas uti servitute, & negabam te volentem uti, tu non habes interdictum hoc, sed confessoriam tantum, *ut dixi.* Et ita confessoria est genus, quantum ad hoc interdictum de itinere actuque reficiendo : quod ubicunque competit interdictum, competit & confessoria, ac ubicunque confessoria datur, interdictum non competit, ut patet ex præmissis. Interdictum autem species est, & ita interdictum locum habet tantum in suo domicilio, scilicet quando alias vult reficere, *ut cultum est. loci corpus, § si quis mihi, ff. si serv. vend.* Item est alia differentia : quia qui proponit confessoriam, sufficit si probet servitutem sibi constitutam esse *ut dixi :* Sed qui proponit hoc interdictum, duo probare oportet, se usum hoc anno, & servitutem sibi constitutam *ut l. 3. § hoc autem, ff. de itin. actuque priv.* Unde dicit Rof. in prælleg. tit. si tu habes servitutem viæ &c. quod credit non esse utile proponere inte dictum de itinere actuque priv. nisi quando specialiter vellet reficere : quia tunc proponere debet hoc interdictum, de quo tamen dic, *ut dicam in seq. qu. in fi.* Item est tertia differentia quia confessoria competit, sive aliquis possideat fundum sive non, *ut ff. si usufr. per. l. uti frui. §. fin.* Interdictum autem hoc non competit, nisi ei qui hoc anno usus est, ut sæpe diximus. Aliæ etiam differentiæ colligi possunt ex his quæ dixi supra quot requiruntur ad hoc, ut ista duo interdicta competant.

40

Ulterius * quæro, quare in hoc interdicto est necesse probare ista duo, scilicet usum hoc anno fuisse, & servitutem sibi constitutam esse, *ut dixi in præcedenti q.* nonne satis est si probet unum tantum : scilicet servitutem sibi constitutam esse ? *quod videtur per d. l. loci corpus, § si quis mihi si servit. vend. & per l. unde, § hoc autem, & ibi sic autem & ibi? jus esse sibi reficiendi ff. de itin. actuque priv.* gl. monet istam q. *in d. §. hoc autem*, & dicit, si à primo incipias, scilicet à possessione vel usu, duo sunt necessaria, probare te usum hoc anno, & tibi competere servitutem. Secus si ab altero incipias scilicet à probatione proprietatis, videlicet servitute constitutam

esse, nam tunc illam probare tantum sufficit : sicut alias dicitur, nulla possessio amittitur, nisi corpus & animus interveniant, *ut de acquirend. poss. leg. quemad.* quod est verum, si à corpore incipias, secus si ab animo : quia tunc sufficit solus animus, *ut l. 3. §. in amotenda eod. tit.* Item sicut & alibi lex dicit, docere debet auctor suum interesse in actione ad exhibendum tempore litis contestatæ & non tempore sententiæ, quod est verum, si à tempore litis contestatæ incipias, secus si à tempore sententiæ, quia tunc illud sufficit : *ut ff. ad exhib. l. tigni, §. ult.* Simile etiam habetur, *in l. potuit, C. de jure delib. & l. si liquet. Cod. de inoffic. don.* & dicit Bartol. *in d. §. hoc autem.* quod istam opi. videntur tenere omnes Dd. tamen secundum gl. ibi, huic opinio. obstat quod dicitur, *in dict. § hoc autem, ibi*, cæterum si desit alterutrum, deficit interdictum. Sed expone secundum gl. Alterutrum pro altero, *sicut & alias, ff. de leg. 1. l. si ex toto, §. 1.* Vel aliter potest dici & ista est secunda opinio secundum gloss. *in d. §. hoc autem*, videlicet si in confessoria prohibetur quis reficere, satis est si probetur servitutem competere agenti confessoria, sed in hoc interdicto duo probari debent, *ut dictum est*, & istud placet Bart. *in d. §. hoc autem*, & videtur hoc tenere gloss. *ibi*, & Rof. *in loco prædicto leg.* qui dicit quod nihil prodest in judicio agere hoc interdicto, sed tantum in confessoria, quæ minori onere probandi gravatur, quod intellige de isto secundo interdicto, seu secundo capite *de vin. attoque refic.* secus in primo : quia in illo non requiritur, quod probetur, quod sit servitus constituta, *ut supra dixi.* Unde tu sis cautus, ut si impediaris reficere, ites aut actum vel viam potius intendes confessoriam, quam interdictum, de itin. actuque refic.

Ultimo * quæro quare in hoc interdicto si probo me esse in quasi possessione viæ, itineris, vel actus, habeo necesse probare quod sit mihi invito servitus constituta & quare non sufficit sola quasi possessio, cum & hoc alias in rebus corporalibus sufficit, quia si probo me possidere, non habeo necesse aliud probare, & nisi actor probet quod intendit, possessio remanet apud me : *ut l. final. ff. de rei vend. & l. 2. Cod. de probatio. cum simil.* Item quia hoc est in liberali causa quæ est res favorabilis, *l. libertas, ff. de reg. jur.* & prætor favet libertatibus : *ut l. 3. ff. de alien. jud. mu. cau. fac. & §. fin. instit. de dona*, tamen si possideo aliquem servum, & ille dicat se liberum, non habet necesse probare se liberum, nec ego habeo probare illum esse servum, cum sufficiat mihi sola possessio. *Cod. de prob. l. & si possessione & l. vis ejus*, cum favorabilior sit causa personarum, quam rerum : *ut leg. sancimus, C. de sacros. Eccles.* Respondeo secundum Rof. *in dicto suo libello, si tu habes servitutem via &c.* quæ non est in prompru. Nam qui servitutem sibi deberi contendit semper in alieno molitur, & in re aliena intendit illam sibi deberi ; alioquin si res esset propria servitus peti non posset, *l. uti frui, ff. si usufr. pet.* Unde ex quo certum est, quod servitutem mihi affero in alieno, necesse est quod debeam probare quod mihi debeatur per stipulationem, vel testamentum, vel longo tempore, aut longissimo, *ut dixi in præcedenti lib. in 7. quæst. princ.* nam quodlibet prædium præsumitur liberum, nisi probetur servitus impesita : *ut leg. altius, Cod. de serv. & aqua.* At in rebus corporalibus sufficit mihi sola possess. Nam

Nam si possideo, non habeo necesse aliquid probare, cum de intentione actoris non constet : *ut d. leg. fin. C. de rei vend. & l. qui accusare, C. de eden.* Sed si constaret de intentione actoris, tunc prior haberet necesse probare qualiter illa esset sua, *ff. de rei vend. l. officium.* Sed quando dico servitutem me quasi possidere, quia constat de intentione adversarij, id est, quod prædium est suum, necesse habeo probare servitutem mihi constitutam esse, vel alio modo mihi debitam : & hic est casus ubi quis possidens, obtinet partem actoris, *ut instit. de act. in §. aque.* Item ire per fundum alienum cuilibet liberum est : prohibere tamen ingredi volentem possum : & si ingrediatur injuriarum tenetur : postquam tamen ingressus est, illum prohibere non possum prohibitione non intervenente, *ut l. injur. § fi. ff. de injur. & Instit. de rer. div. § plane, de quo dic, ut dixi supra in vers. quæro pen.* Nec obstat quod dixi de servo proclamante, quia ex hoc quod servus est in possessione servitutis, & proclamat in libertatem, dicit se liberum, & affirmativam proponit, unde merito debet se probare liberum. in servitutibus autem contra. Si enim possideo, & dominus prædij servientis intentet negatoriam contra me : ego ei contradicam, jus essemihi eundi agendi, quia affirmativâ propono, illam probare debeo. Idem est in servo : cum enim servus proclamat in libertatem, & ego nego ipsum esse liberum : quia simpliciter factum nego, non debeo probare, ac sufficit mihi sola possessio. Ille autem qui dicit se liberum, cum affirmativam ponit, tenetur ipsam probare. *habetur in l. scriptus, ff. de vot. oper. nunc. & in §. aque. Instit. de act.* Cætera circa istam materiam vide *in superiori lib. 1. in tit. de serv. itin. seu aitur. & in tit. de aditu, seu itinere, & quæ dicam in seq. tit.*

ADDITIO.

a *Conceditur.* Quando aliquid alicui conceditur, licet ad aliquem usum, an censeatur concessa proprietas. Vide Cor. 4. *vol. consil.* 195. & *cons.* 83. Utrum concedens concedat necessaria omnia quæ sequuntur ex illo ? Respon. quod sic. *§. dist. quo jure, & de jure, & de offic. dele. cum super. de dolo, & contu. cum dilectus.*

b *Factum.* Utrum plus sit facto consentire quam verbo ? Respond. quod sic, *gloss. est in cap. in causis de elect. vide gloss. in c. dilecti filij. el.. de app.* ubi plus factis loquimur, factum ubi promittitur, venit quod interest ? in obligationem, *ff. si quis in ius voca. non ier. l. cum qui.*

c *Res legata.* Quilibet in traditione suæ rei potest pactum apponere, dummodo sit legibus approbatum, *leg. in traditionibus, ff. de pact. de condit. c. verum in gloss.* item habere videtur qui fruitur pretio ejus, *ff. de usufruct. l. quia qui pretio*, & vide Corn. 2. *volum. cons.* 84. & *consil.* 199. *incipit. in præsenti.*

d *Venditione.* Adverte quod si vendens intendit vendere unam rem, & emens intendit emere aliam in substantia, non valet venditio : ut vendens intendit unum agrum vendere, & emens alium emere, *l. in venditionibus ff. de contrah. empt.*

e *Emphyt.* Emphytenta, & vasallus ad tempus constituti non tenentur cavere de restituenda re, vel salvanda, *glo. est sic g. ff. de usufr. l. 1.* Sed contra videtur casus, *C. de leg. l. 2. Bal.*

f *Fundum.* Petendo simpliciter nunquid

quid videatur petere servitutem ? *gloss. est not. quod sic, in l. rei appellatione, ff. de verb. sign.*

g *Damnum.* Damnum præsumitur in dubio datum à proximioribus & vicinioribus. *text. est not. in l. 1. in pr. ff. ad Sylla. de fundo instructo. leg. si ita test. in fin. ff. loc. l. dominus horreorum*, & non apparente malefactore tenentur ipsi. *Digest. de incend. ruin. & naufrag. l. ne quid naufr.* vide Iaco. de Arct. *in auth. nulli iudi. § quia vero*

h *Possessio.* Possessio violenta non relevat possessorem ab onere probandi. *C. de probat. l. si vis* & ibi per Bart & Innoc. *in cap. 2. extra de serv. non ordin.*

i *Negator.* Si in judicio deducatur quis habeat necesse probare, *vide gl. Dig. de oper. nov. nun. l. si prius. Dig. de itin. actuque pr. l. 1. § hoc interdictum. Ray.* sed qualiter in negatoria probatur de jure suo, in rubr. cod. quod per vicinos qui prope stant, *ut dicit gl. in d. l. 1. § hoc interdictum. Bald.*

k *De negatoria.* Dic ut per Bart. *in c. cum Ecclesia Sutrina, de caus. poss.* & proprie per Dyn. *Inst. de act. § aque.*

l *De negativa.* Negativa quomodo sit probanda, vide Corn. *1. vol. consil. 100.* Et probatio negativæ videtur impossibilis, si non est coarctata loco, & tempore, *in 2. vol. consil 43.* Et negativa est probanda per eum qui se fundat in ea, *vide in 4. vol. cons. 87.* & vide Alex. *3. vol. cons. 136.*

m *Reficeres.* Quid sit reficere, tex. est melior, quàm sit in jure. *ff. de riv. l. 1. § deinde ait prætor reficere* Bal.

n *In rebus corporalibus.* An in corporalibus requiratur animus & corpus, id est voluntas, & factum: nam incorporalia facto possidentur, *ff. de serv. urb. pred. l. servitutes quæ in superficie in fin. principij.* Ita notat Innoc. *in cap. literas de rest. spol.* unde omnia incorporalia juris intellectum habent quia jura sunt. Sed quædam inhærent rebus corporalibus, ut jurisdictio, quæ adhæret territorio, *ut C. ubi, & apud quos l. fin.*

CAPUT II.

De Servitutibus actus.

1 *Actus est jus agendi, vel jumentum, vel vehiculum.*
2 *Actum qui habet, an iter quoque habere dicatur.*
3 *Actus & iter in quo differant, & conveniant.*
4 *Iter qui habet, instrumenta agrorum ducere nequit: sed quæ actum habet sic.*
5 *Actus, & via in quo differant.*
6 *Actus latitudo quanta esse debeat.*
7 *Servitus actus si tam angusto loco concessa fuerit, ut neque vehiculum, neque jumentum per locum perduci possit, an actus vel iter esse dicatur.*
8 *Actus serv. in fundo habens, an per quemlibet ejus partem serv. actus uti possit, & aliquando per unam, aliquando per aliam.*
9 *Actus electio ad quem spectat quando sine ulla loci determinatione constituitur, an scilicet ad constituentem, & ejus hæredem, an illi, cui actus servitus constituta fuerit.*
10 *Actum per certum locum si quis sinam alicui cesserit, an possit postea pluribus per eundem locum actus cedere.*
11 *Actus non si deberetur: ut vehiculis trium generum uteretur: & alio genere usus fuerit: vel quia superfluum egerit: an per hoc ipsam servitutem amiserit.*
12 *Actus*

13 *Actus servitutem si fundum debeat, & vi fluminis pons occupatus sit: & postea alluvione restitutus: an servitus amissa in pristinum statum restituatur.*
13 *Actus servitutem locus debens si quis inundatus fuerit: an dominus fundi pati teneatur, quod possit ille cui servitus debetur in alia parte fundi agere.*

1 DE secunda * servitute rustica, quæ actus dicitur, nunc est videndum. Actus est jus agendi, vel jumentum, vel vehiculum. *l. 1. § actus, ff. de serv. rust. pred. & § actus. Inst. eo.* & intellige agendi, ducendi ad manus, vel ante se, vel sub se, *ut notat. gl. in dict. juribus*, ita quod qui iter habet, actum habet: qui actum habet, & iter habet: eoque uti potest sine jumento, ut ibidem dicitur. Sed contra hoc ultimum opponitur, & videtur quod imo ille qui actum habet, iter non habet: quia iter & actus sunt diversæ & separatæ servitutes, ut patet ex earum diffinitione, *ut leg. loci corpus, § 1. ff. si serv. vend.* & una potest esse sine alia, ut ibi: nec una inest in alia: *ut leg. 1. ff. de adi. leg.* & adeo sunt diversæ istæ servitutes, iter, & actus, ut si primo pecij iter, & succubui, nihilominus actum petere potero: *ut l. si jure, § si quis iter. ff. de except. rei jud. & notat. gloss. in d. § 1.* Nec etiam ille, qui habet actum, potest habere servitutem itineris: quia tunc haberet duas servitutes: & una dempta, altera remaneret: *leg. si edes mea, in princip. Digestis de servit. urb. pred.* Quod tamen lex negat, quia adempto itinere ubi debetur actus, nihil amittitur, *ff. de adi. le l. 1.* ad hoc ref. ondeo secundum gloss. *in d.l. 1.* quod iter unum est, quod est servitus, aliud quod non est servitus, sed quædam commoditas, quæ inest in servitute actus.

Si * quæritur de isto secundo itinere, scilicet quantum ad commodi aterm, & non quantum ad servitutem: & tunc qui actum habet, iter habet: *ut not. gloss. in l. 1. § actus ff. de serv. rust. pred. & Inst. eod. § actus, & in dict. l. loci corpus. § 1. si serv. vend. & in d. l. ff. de adi. le. & non potest, secundum, gloss. ibi, ista commoditas separari ab actu*, & potest esse ratio, quia ista commoditas itineris dicitur esse pars integralis ad actum: quia ex commoditate itineris, & agendi constituitur actus: *ut leg. si pupilli, § qui actus, ff. de oper. nov. nun.* secundum gloss. *in l. si nunc. § si quis iter. ff. de exec rei*, & ita not. Bart. *in l. quo usum fr. ad fi. ff. de verb. obl* dicit tamen gloss. *in d. l. loci corpus*, quod etiam quoad commodum potest esse unum indubitanter sine alio, ut quia sic in constituenda servitute sit actum, ut solus tantum iret, vel cum socio, vel cum equo, vel vehiculo tantum. Pro hoc text. *in l. servit. § modum, in princ. ff. de servit.* Si vero loquimur de primo itinere, quod est servitus, & istud non continetur sub servitute actus: imo tunc sunt duæ diversæ servitutes & partes separatæ, ita loquuntur contraria.

Videmus divisionem servitutis actus, nunc secundo loco declaremus in quo differant, & conveniant actus, & iter. Et breviter in hoc differunt. Nam iter est quo quis pedes, vel eques commeare potest: Actus vero, ubi etiam armenta trahere, & vehiculum ducere licebat: *ut leg. iter. ff. de serv. rust. pred.* & exponе armenta, ut sunt boves: *ut leg. boves, in princip. de verb. sign. & leg. servis legatis, § armento ff. de leg. 2.*

quid videatur petere servitutem ? *gloss. est not. quod sic, in l. rei appellatione, ff. de verb. sign.*

g *Damnum.* Damnum præsumitur in dubio datum à proximioribus & vicinioribus. *text. est not. in l. 1. in pr. ff. ad Sylla. de fundo instructo. leg. si ita test. in fin. ff. loc. l. dominus horreorum*, & non apparente malefactore tenentur ipsi. *Digest. de incend. ruin. & naufrag. l. ne quid naufr.* vide Iaco. de Arct. *in auth. nulli iudi. § quia vero*

h *Possessio.* Possessio violenta non relevat possessorem ab onere probandi. *C. de probat. l. si vis* & ibi per Bart & Innoc. *in cap. 2. extra de serv. non ordin.*

i *Negator.* Si in judicio deducatur quis habeat necesse probare, *vide gl. Dig. de oper. nov. nun. l. si prius. Dig. de itin. actuque pr. l. 1. § hoc interdictum. Ray.* sed qualiter in negatoria probatur de jure suo, in rubr. cod. quod per vicinos qui prope stant, *ut dicit gl. in d. l. 1. § hoc interdictum. Bald.*

k *De negatoria.* Dic ut per Bart. *in c. cum Ecclesia Sutrina, de caus. poss.* & proprie per Dyn. *Inst. de act. § aque.*

l *De negativa.* Negativa quomodo sit probanda, vide Corn. *1. vol. consil. 100.* Et probatio negativæ videtur impossibilis, si non est coarctata loco, & tempore, *in 2. vol. consil 43.* Et negativa est probanda per eum qui se fundat in ea, *vide in 4. vol. cons. 87.* & vide Alex. *3. vol. cons. 136.*

m *Reficeres.* Quid sit reficere, tex. est melior, quàm sit in jure. *ff. de riv. l. 1. § deinde ait prætor reficere* Bal.

n *In rebus corporalibus.* An in corporalibus requiratur animus & corpus, id est voluntas, & factum: nam incorporalia facto possidentur, *ff. de serv. urb. pred. l. servitutes quæ in superficie in fin. principij.* Ita notat Innoc. *in cap. literas de rest. spol.* unde omnia incorporalia juris intellectum habent quia jura sunt. Sed quædam inhærent rebus corporalibus, ut jurisdictio, quæ adhæret territorio, *ut C. ubi, & apud quos l. fin.*

CAPUT II.

De Servitutibus actus.

1 *Actus est jus agendi, vel jumentum, vel vehiculum.*
2 *Actum qui habet, an iter quoque habere dicatur.*
3 *Actus & iter in quo differant, & conveniant.*
4 *Iter qui habet, instrumenta agrorum ducere nequit: sed quæ actum habet sic.*
5 *Actus, & via in quo differant.*
6 *Actus latitudo quanta esse debeat.*
7 *Servitus actus si tam angusto loco concessa fuerit, ut neque vehiculum, neque jumentum per locum perduci possit, an actus vel iter esse dicatur.*
8 *Actus serv. in fundo habens, an per quemlibet ejus partem serv. actus uti possit, & aliquando per unam, aliquando per aliam.*
9 *Actus electio ad quem spectat quando sine ulla loci determinatione constituitur, an scilicet ad constituentem, & ejus hæredem, an illi, cui actus servitus constituta fuerit.*
10 *Actum per certum locum si quis sinam alicui cesserit, an possit postea pluribus per eundem locum actus cedere.*
11 *Actus non si deberetur: ut vehiculis trium generum uteretur: & alio genere usus fuerit: vel quia superfluum egerit: an per hoc ipsam servitutem amiserit.*
12 *Actus*

13 *Actus servitutem si fundum debeat, & vi fluminis pons occupatus sit: & postea alluvione restitutus: an servitus amissa in pristinum statum restituatur.*
13 *Actus servitutem locus debens si quis inundatus fuerit: an dominus fundi pati teneatur, quod possit ille cui servitus debetur in alia parte fundi agere.*

1 DE secunda * servitute rustica, quæ actus dicitur, nunc est videndum. Actus est jus agendi, vel jumentum, vel vehiculum. *l. 1. § actus, ff. de serv. rust. pred. & § actus. Inst. eo.* & intellige agendi, ducendi ad manus, vel ante se, vel sub se, *ut notat. gl. in dict. juribus*, ita quod qui iter habet, actum habet: qui actum habet, & iter habet: eoque uti potest sine jumento, ut ibidem dicitur. Sed contra hoc ultimum opponitur, & videtur quod imo ille qui actum habet, iter non habet: quia iter & actus sunt diversæ & separatæ servitutes, ut patet ex earum diffinitione, *ut leg. loci corpus, § 1. ff. si serv. vend.* & una potest esse sine alia, ut ibi: nec una inest in alia: *ut leg. 1. ff. de adi. leg.* & adeo sunt diversæ istæ servitutes, iter, & actus, ut si primo pecij iter, & succubui, nihilominus actum petere potero: *ut l. si jure, § si quis iter. ff. de except. rei jud. & notat. gloss. in d. § 1.* Nec etiam ille, qui habet actum, potest habere servitutem itineris: quia tunc haberet duas servitutes: & una dempta, altera remaneret: *leg. si edes mea, in princip. Digestis de servit. urb. pred.* Quod tamen lex negat, quia adempto itinere ubi debetur actus, nihil amittitur, *ff. de adi. le l. 1.* ad hoc ref. ondeo secundum gloss. *in d.l. 1.* quod iter unum est, quod est servitus, aliud quod non est servitus, sed quædam commoditas, quæ inest in servitute actus.

Si * quæritur de isto secundo itinere, scilicet quantum ad commodi aterm, & non quantum ad servitutem: & tunc qui actum habet, iter habet: *ut not. gloss. in l. 1. § actus ff. de serv. rust. pred. & Inst. eod. § actus, & in dict. l. loci corpus. § 1. si serv. vend. & in d. l. ff. de adi. le. & non potest, secundum, gloss. ibi, ista commoditas separari ab actu*, & potest esse ratio, quia ista commoditas itineris dicitur esse pars integralis ad actum: quia ex commoditate itineris, & agendi constituitur actus: *ut leg. si pupilli, § qui actus, ff. de oper. nov. nun.* secundum gloss. *in l. si nunc. § si quis iter. ff. de exec rei*, & ita not. Bart. *in l. quo usum fr. ad fi. ff. de verb. obl* dicit tamen gloss. *in d. l. loci corpus*, quod etiam quoad commodum potest esse unum indubitanter sine alio, ut quia sic in constituenda servitute sit actum, ut solus tantum iret, vel cum socio, vel cum equo, vel vehiculo tantum. Pro hoc text. *in l. servit. § modum, in princ. ff. de servit.* Si vero loquimur de primo itinere, quod est servitus, & istud non continetur sub servitute actus: imo tunc sunt duæ diversæ servitutes & partes separatæ, ita loquuntur contraria.

Videmus divisionem servitutis actus, nunc secundo loco declaremus in quo differant, & conveniant actus, & iter. Et breviter in hoc differunt. Nam iter est quo quis pedes, vel eques commeare potest: Actus vero, ubi etiam armenta trahere, & vehiculum ducere licebat: *ut leg. iter. ff. de serv. rust. pred.* & exponе armenta, ut sunt boves: *ut leg. boves, in princip. de verb. sign. & leg. servis legatis, § armento ff. de leg. 2.*

Sed alias habetur in littera armamenta. & gl. ibi, exponit, 1. instrumenta agrorum.

Unde ex hoc nota quod qui habet iter : non potest ducere instrumenta agrorum, sed si habet actum sic, & intellige trahendo ipsa instrumenta per terram, alias non haberet dubium, imo dum loquitur ibi de actu, dicit, & armenta, nihil operaretur : contra *l. si quando, de leg. 1.* cum sim. Item est alia differentia, quia qui habet iter non potest plaustram seu vehiculum ducere, vel jumentum ante se, vel post se. Sed ille qui habet actum, bene potest, *l. qui sella, in princ. ff. de serv. rust. & probatur in l. 1. § eod. tit. & institut. eod. §. 1.* & intellige de jumentis, & armentis, imo ille qui habet actum, nedum potest secum ducere boves : sed etiam equos, & equas, aut mulos oneratos, secundum Dom. Paul. *in d. l. inter actum in fin.* Conveniunt autem in hoc iter, & actus, quia qui habet iter, vel actum non potest trahere lapidem, aut lignum per terram, nec in eis hastam rectam ferre licet : quia neque eundi, neque agendi gratia id faceret, & possent fructus lædi : *ut d. l. qui sella. in pr.* & ideo licet possibile sit, quod frumenta non lædantur, inferre tamen hastam rectam non possunt : quia inspicitur quod eventre potest : *ut not. gloss.* Secus est in illo qui habet servitutem viæ, quia & trahendi lapidem, aut lignum, & rectam hastam ferendi jus habet si modo fructus non lædat : *ut d. l. qui sella, §. 1.* potest tamen modus adjici in servitute actus, puta quo genere vehiculi agatur, vel non agatur, veluti cum equo duntaxat vel ut certum pondus vehatur, vel certa res portetur : *ut l. servitutes, §. modum, ff. de servit. l. si cui in principio ff. quemadmodum servitus amittitur.*

Quæ autem * sit differentia inter actū & viam, *vide per gloss. instit. de servit. § via, & in l. 1. §. 1. ff. de serv. rust. prad.* & dicetur in titul. sequenti circa princip. 5

Tertio videamus, * quanta latitudo actus esse debeat, & dicendum est, Aut latitudo non est demonstrata : quia de ea nihil est dictum, & tunc arbitrio judicis statuenda est, *ut l. certo generi, §. latitudo ff. de serv. rust. prad.* ex quo patet quod latitudo actus non designata, designatur per judicem, non *per l.* quod secus est in via, *ut l. via latitudo, eod. tit. de quo dicam in seq. tit. circa princ.* Quibus adde quæ dixi supra *tit. proximè vers. item quæro quanta debet esse latitudo itineris. & versicul. precedenti.* 6

Sed * qui si tam angusti loci demonstratione facta, servitus actus concessa est, ut neque vehiculum neque jumentum per illum locum perducere possit, an erit actus, vel iter, videtur quod non sit iter, quia illud non fuit concessum. Item nec actus, quia contra naturam illius servitutis, *ut l. iter actus, ff. de servit. rustic. prædior.* Unde dicitur illud, Quod potui, nolui, quod volui implere nequivi, *ut l. multum interest Cod. si quis alte. vel sibi : & in c. cum super Abbatia, extra, de offic. deleg. cum sim.* dic quod habetur iter, & non actus, *ut est casus in l. si tam angust. ff. de serv. de quo dic ut ibi per Dd. & plenius in tit. de serv. vie & in tit. sequenti.* 7

Quarto * principaliter quæro, an habens servitutem actus in fundo, possit agere, id est, uti servitute actus per quamliber ejus partem, & aliquando per unam, aliquando per aliam? dic *ut habetur in l. si certo generi, §. si totus, ff. de serv. rust. prad.* ut plenè dixi : *in tit precedenti, vers. quæro nunquid nunquid habent servitutem itineris.* 8

Item ad quem spectat electio actus, quando sine ulla loci determinatione constituitur, an ad constituentem & ejus hæredem, an illi cui servitus actus est constituta? *Vide quæ dixi in præced. lib. 9. q. prin. in tit. precedenti, versic. quæro etiam quid si legatum.* 9

Quæro quinto, quid si per * certum locum quis actum alicui cesserit, an possit postea, vel pluribus per eundem locum actum cedere? Dic regulariter quod sic : *per l. qui per certum, Digestis comm. prad. & per l. 2. §. 1. ff. de serv. rust. pred. l. lucio Dig. de aquæd. & aestiv.* quod declara, *ut dixi in tit. precedenti, versicule quæro circa predicta.* 10

Quæro* sexto, circa amissionem servitutis actus : uni actus debebatur, ut vehiculis trium generum uteretur, & alio genere fuit usus, vel si amplius quam licuerit, vexerit : vel si latiore actu usus sit : aut si plura jumenta egerit, quam licuerit : an per hoc servitutem amiserit? Dic quod non, & idem in similibus, in quibus quis plus facit, quam ei licuit : non tamen propter hoc ei plus conceditur, quam pactum est in servitute habere : *ut l. si cui in prin. ff. quemadmodum servit. amitt.* Item si fundus debet servitutem actus, & pons vi fluminis occupatus est, & postea alluvione restitutus : an servitus amissa in pristinum statum restituatur? *Vide l. loci corpus in prin. ff. si servit. vendicetur*, & quod late scripsi *in titul. precedem. versic item nota. quod si fundus.* 11

Item locus * debens servitutem actus, est aquis inundatus : an teneatur dominus fundi pati, quod possit ille cui servitus debetur, agere in alia parte fundi? Vide quod plenè scripsi *in servitute precedenti, versic. sed quid si locus debens servitutem.* Cætera circa istam materiam, *vide quæ dixi in titul. precedenti*, quia multa contraria sunt inter iter, & actum, ut ibi patere potest, *& vide etiam quæ dicentur in titu. seq.* ubi plura quæ dicentur de via, conventent huic servituti. 12

CAPUT III.

De Servitute viæ.

1 *Via est jus eundi, agendi, & ambulandi.*

2 *Via, & actus an inter se differant.*

3 *Strata quid propriè sit.*

4 *Via latitudo quanam sit, quando via servitus promissa fuerit.*

5 *Pedis mensura quænam sit.*

6 *Via, vel strata latitudo in qua servitus non debetur, quænam sit,*

7 *Servitus una vel plures quando dicatur, & quomodo cognoscatur,*

8 *Fundorum dominantium ad pluralitatem plures servitutes resultant, etiam si unus tantum fundus pluribus serviat.*

9 *Servitus una, vel plures si cognoscantur, qua utilitas resultet.*

10 *Via caput, & finis, & medium, & latera quæ in loco esse dicantur.*

11 *Ædificium juxta plateam authoritate publica si destruatur, an platea amplietur, & utrum via juxta illud ædificium destructum desinat esse, & incipiat esse platea, an via remaneat sicut erat primo.*

12 *Statutum si dixerit, quod in platea pœna duplicetur: ubi platea sit, & incipiat.*

13 *Via media quæ dicatur.*

14 *Via caput quantum spatium occupet, quantum pes, seu finis, & quantum medium.*

Sed alias habetur in littera armamenta. & gl. ibi, exponit, 1. instrumenta agrorum.

Unde ex hoc nota quod qui habet iter : non potest ducere instrumenta agrorum, sed si habet actum sic, & intellige trahendo ipsa instrumenta per terram, alias non haberet dubium, imo dum loquitur ibi de actu, dicit, & armenta, nihil operaretur : contra *l. si quando, de leg. 1.* cum sim. Item est alia differentia, quia qui habet iter non potest plaustram seu vehiculum ducere, vel jumentum ante se, vel post se. Sed ille qui habet actum, bene potest, *l. qui sella, in princ. ff. de serv. rust. & probatur in l. 1. § eod. tit. & institut. eod. §. 1.* & intellige de jumentis, & armentis, imo ille qui habet actum, nedum potest secum ducere boves : sed etiam equos, & equas, aut mulos oneratos, secundum Dom. Paul. *in d. l. inter actum in fin.* Conveniunt autem in hoc iter, & actus, quia qui habet iter, vel actum non potest trahere lapidem, aut lignum per terram, nec in eis hastam rectam ferre licet : quia neque eundi, neque agendi gratia id faceret, & possent fructus lædi : *ut d. l. qui sella. in pr.* & ideo licet possibile sit, quod frumenta non lædantur, inferre tamen hastam rectam non possunt : quia inspicitur quod eventre potest : *ut not. gloss.* Secus est in illo qui habet servitutem viæ, quia & trahendi lapidem, aut lignum, & rectam hastam ferendi jus habet si modo fructus non lædat : *ut d. l. qui sella, §. 1.* potest tamen modus adjici in servitute actus, puta quo genere vehiculi agatur, vel non agatur, veluti cum equo duntaxat vel ut certum pondus vehatur, vel certa res portetur : *ut l. servitutes, §. modum, ff. de servit. l. si cui in principio ff. quemadmodum servitus amittitur.*

Quæ autem * sit differentia inter actū & viam, *vide per gloss. instit. de servit. § via, & in l. 1. §. 1. ff. de serv. rust. prad.* & dicetur in titul. sequenti circa princip. 5

Tertio videamus, * quanta latitudo actus esse debeat, & dicendum est, Aut latitudo non est demonstrata : quia de ea nihil est dictum, & tunc arbitrio judicis statuenda est, *ut l. certo generi, §. latitudo ff. de serv. rust. prad.* ex quo patet quod latitudo actus non designata, designatur per judicem, non *per l.* quod secus est in via, *ut l. via latitudo, eod. tit. de quo dicam in seq. tit. circa princ.* Quibus adde quæ dixi supra *tit. proximè vers. item quæro quanta debet esse latitudo itineris. & versicul. precedenti.* 6

Sed * qui si tam angusti loci demonstratione facta, servitus actus concessa est, ut neque vehiculum neque jumentum per illum locum perducere possit, an erit actus, vel iter, videtur quod non sit iter, quia illud non fuit concessum. Item nec actus, quia contra naturam illius servitutis, *ut l. iter actus, ff. de servit. rustic. prædior.* Unde dicitur illud, Quod potui, nolui, quod volui implere nequivi, *ut l. multum interest Cod. si quis alte. vel sibi : & in c. cum super Abbatia, extra, de offic. deleg. cum sim.* dic quod habetur iter, & non actus, *ut est casus in l. si tam angust. ff. de serv. de quo dic ut ibi per Dd. & plenius in tit. de serv. vie & in tit. sequenti.* 7

Quarto * principaliter quæro, an habens servitutem actus in fundo, possit agere, id est, uti servitute actus per quamliber ejus partem, & aliquando per unam, aliquando per aliam? dic *ut habetur in l. si certo generi, §. si totus, ff. de serv. rust. prad.* ut plenè dixi : *in tit precedenti, vers. quæro nunquid nunquid habent servitutem itineris.* 8

Item ad quem spectat electio actus, quando sine ulla loci determinatione constituitur, an ad constituentem & ejus hæredem, an illi cui servitus actus est constituta? *Vide quæ dixi in præced. lib. 9. q. prin. in tit. precedenti, versic. quæro etiam quid si legatum.* 9

Quæro quinto, quid si per * certum locum quis actum alicui cesserit, an possit postea, vel pluribus per eundem locum actum cedere? Dic regulariter quod sic : *per l. qui per certum, Digestis comm. prad. & per l. 2. §. 1. ff. de serv. rust. pred. l. lucio Dig. de aquæd. & aestiv.* quod declara, *ut dixi in tit. precedenti, versicule quæro circa predicta.* 10

Quæro* sexto, circa amissionem servitutis actus : uni actus debebatur, ut vehiculis trium generum uteretur, & alio genere fuit usus, vel si amplius quam licuerit, vexerit : vel si latiore actu usus sit : aut si plura jumenta egerit, quam licuerit : an per hoc servitutem amiserit? Dic quod non, & idem in similibus, in quibus quis plus facit, quam ei licuit : non tamen propter hoc ei plus conceditur, quam pactum est in servitute habere : *ut l. si cui in prin. ff. quemadmodum servit. amitt.* Item si fundus debet servitutem actus, & pons vi fluminis occupatus est, & postea alluvione restitutus : an servitus amissa in pristinum statum restituatur? *Vide l. loci corpus in prin. ff. si servit. vendicetur*, & quod late scripsi *in titul. precedem. versic item nota. quod si fundus.* 11

Item locus * debens servitutem actus, est aquis inundatus : an teneatur dominus fundi pati, quod possit ille cui servitus debetur, agere in alia parte fundi? Vide quod plenè scripsi *in servitute precedenti, versic. sed quid si locus debens servitutem.* Cætera circa istam materiam, *vide quæ dixi in titul. precedenti*, quia multa contraria sunt inter iter, & actum, ut ibi patere potest, *& vide etiam quæ dicentur in titu. seq.* ubi plura quæ dicentur de via, conventent huic servituti. 12

CAPUT III.

De Servitute viæ.

1 *Via est jus eundi, agendi, & ambulandi.*

2 *Via, & actus an inter se differant.*

3 *Strata quid propriè sit.*

4 *Via latitudo quanam sit, quando via servitus promissa fuerit.*

5 *Pedis mensura quænam sit.*

6 *Via, vel strata latitudo in qua servitus non debetur, quænam sit,*

7 *Servitus una vel plures quando dicatur, & quomodo cognoscatur,*

8 *Fundorum dominantium ad pluralitatem plures servitutes resultant, etiam si unus tantum fundus pluribus serviat.*

9 *Servitus una, vel plures si cognoscantur, qua utilitas resultet.*

10 *Via caput, & finis, & medium, & latera quæ in loco esse dicantur.*

11 *Ædificium juxta plateam authoritate publica si destruatur, an platea amplietur, & utrum via juxta illud ædificium destructum desinat esse, & incipiat esse platea, an via remaneat sicut erat primo.*

12 *Statutum si dixerit, quod in platea pœna duplicetur: ubi platea sit, & incipiat.*

13 *Via media quæ dicatur.*

14 *Via caput quantum spatium occupet, quantum pes, seu finis, & quantum medium.*

15 *Via mensuratio unde incipere debeat.*

16 *Via quotuplex esse dicatur.*

17 *Regalia quæ propriè dicantur.*

18 *Viam esse publicam ad probandum quid requiratur.*

19 *Via in publica an unicuique ire liceat non sit, & ducere currum, vel plaustrum, aut lapides.*

20 *Jus eundi per viam publicam, an præscribi possit.*

21 *Via publica cui ne sit.*

22 *Loca publica an vendi, vel alienari possint & per quem, & quomodo.*

23 *Civitas Paduæ non potest facere aliquod statut. non. nec aliquid aberare sive Venetorum licentia, apud quos omnis administratio existit.*

24 *Per viam publicam an privato licitum sit aquam simpliciter ducere, vel per conductum ligneum, vel lapideum.*

25 *Pontecellos seu pontes facere, an supra viam publicam licitum sit.*

26 *Via publica an per privatum aliquo modo occupari possit.*

27 *Via publica an claudi possit.*

28 *Domus, vel fundus, qui undique sunt: si unius tantum essent, an ille solus viam publicam claudere posset.*

29 *Viam publicam si quispiam impediat, vel claudat, an contra claudentem, vel impedientem agi possit.*

30 *Viam si quis clauserit, an propria authoritate clausuram frangere valeam.*

31 *Via publica quæ est in una contrata, si claudatur, an alius de alia contrata cujus parum, aut nihil interest agere possit, ut dicta clausura destruatur.*

32 *Via publica duarum communitatum si sit, per quam eant currus communitatis utriusque, cui ex dominio territorij applicanda sit.*

33 *Statuta si caveant, quod vulnerans in via publica magis puniatur, quàm si alibi vulneret, & aliquis percussit in via privata, per quam iter publicè fiebat, an puniatur, ac si in via publica vulnerasset.*

34 *Statum si sit, quod si quis fundum vendiderit, cohærens, seu confinis aut collateralis idem pretium præsentare possit, & fundum venditum ab emptore vendicare: si aliquis fundum vendat, & vicinus, qui habet alium fundum propinquum, via tamen publica intervenient, vigore dicti statuti pretium præsentare velit, an possit.*

35 *Fredericus Imperator condidit quandam legem Græcam, quæ jus prohomisios vocatur.*

36 *Via communis si ad castrorum fontes existat, ad cujus jurisdictionem prædia pertinere præsumantur.*

37 *Fundum, vel domum si quispiam legaverit, vel vendiderit an concessum videatur, quod ex fundo exteriori, vel videntis viam habere debeat: vel si duo fratres sint, aut socij, & unum fundum dividant, an in dubio actum videatur, quod unus per alterius partem viam habere debeat.*

38 *Via publica si aquis inundata, aut aliter destructa fuerit, an per vicini fundum iri possit.*

39 *Viam publicam si quispiam in vicini agrum rejecerit, an is per cujus fundum via publica facta sit contra ipsum agere possit.*

40 *Via rejecta actio quæ competit, & quæ etiam necessaria sunt ad hoc ut competere habeat.*

41 *Via rejecta actio propter quid competere dicatur.*

42 *Via*

42 *Via rejecta ut moveatur si agatur, quid juris.*

43 *Si quispiam egerit contra vicinum suum, qui viam publicam in fundum suum rejecerit, & per via rejectæ actionem interesse suum consecutus fuerit, an postea viam claudere poterit.*

44 *Viam privatam si quispiam per vicini sui fundum rejecerit, nunquid actione privata agetur.*

45 *Via rejecta in actione quomodo libellus formari debeat.*

46 *Via rejecta in actione quomodo actor & rei positiones formare debeat.*

47 *Viam munire, vel reficere, an quilibet teneantur.*

48 *Clerici ad viarum reparationem, an teneantur.*

49 *Gabella pro plaustris, & curribus, quæ pro via reficienda ad portam solvitur, si imponatur: an Ecclesia teneatur.*

50 *Civitas, vel villa si de novo unam viam facere velit, & omnibus pro via, vel pontium expensa imponere voluerit, an etiam ipsis Ecclesiis imponi possit.*

51 *Via ad refectionem an scholaris, vel qui domum conduxit, teneatur.*

52 *Emphyteuta, seu livellarius, an viam publicam ante domum emphyteuticam reficere teneatur.*

53 *Usufructuarius an ad viæ refectionem teneatur.*

54 *Mavitus qui fundum doralem juxta viam publicam habet, quæ refici debet, an ad ipsam refectionem teneatur.*

55 *In domo aliqua si quispiam gratis habitet, nunquid ad viæ refectionem teneatur.*

56 *Viam an quis reficere teneatur, si prius domui cedere voluerit, quam juxta viam habet.*

57 *Via publica si destructa non fuerit ex antiquitate, vel casu, sed aliquis ipsam exaravit, seu aliter destruxit, an ipsi vicini teneantur.*

58 *Viam, si quispiam destruxerit, & non habeat unde solvat, an vicini ipsam reficere cogantur.*

59 *Viam publicam si quispiam reficere voluerit, an possit, & quomodo.*

60 *Statuta de refectione viæ loquentia, an purgationem comprehendant, & quis purgare dicatur, & quomodo etiam libramentum capiatur.*

61 *Viam publicam qui purgare tenetur quid facere debeat.*

62 *Viam publicam si quispiam reficere voluerit, & ab alio impediatur, qua actione in impedientem agetur.*

63 *Interdictum de via publica ad hoc, ut contra impedientem reficere competat, quæ necessaria sint.*

64 *In interdicto de via publica, quomodo libellus formari debeat.*

65 *In interdicto de via publica quomodo actoris, & rei positiones formari debeant.*

66 *Via in publica si quispiam aliquid ponat, vel ædificet, vel immittat eo casu, quo non potest, quo jure contra ipsum agetur.*

67 *Interdictum de via publica, sive sic unum sive duo, quæ necessaria sint ad hoc, ut ista interdicta dentur.*

68 *Via qualiter publica, vel privata, aut vicinalis dicatur.*

69 *Libellus in interdicto, quando quis ædificabit in viam publicam, vel aliquid immisit, aut ædificare, vel immittere velit, quomodo formabitur.*

70 *Positiones actoris, & rei in tali interdicto qua forma formari debeant.*

71 *Via publica ire, & agere, & plaustrum ducere, cum regulariter concessum sit, si quis ab aliquo, qui prohibere non potest impediatur,*

quo remedio ei succurretur.

72 *Libellus in interdictis, ut liceat ire, agere, &c. quomodo formare debeat.*

73 *Positiones in interdicto ut liceat, &c. quomodo formari debeant.*

74 *Pedagia qui colligunt ab his qui per viam publicam vadunt, an de jure possint prohiberi exigere, & colligere.*

75 *Via de publica in actione, an procurator constitui possit.*

76 *Actione de via publica, an fidejussor accedere possit.*

77 *Libellus quomodo super via privata formari debeat, quando dicitur, quod via servitus debetur.*

1 VIa* est tertia servitus rustica, quæ sic diffinitur. Via est jus eundi, agendi, & ambulandi, *ut l. via, ff. de serv. rust. prad. & Instit. de serv. §. via.* quæ verba declara, *ut dixi in duobus tit. præced. in pr.* & iter, & actum via in se continet, ut dicitur in dictis jutibus. Et licet sint tres servitutes diversæ separatæ, tamen via continet in se iter & actum cum commoditate, quod declara, *ut dixi de actu continente in se iter, in tit. præced circa pr.*

2 Et ex hoc* videtur inferri, quod nihil plus inveniatur in via, quam in actu, & sic nulla sit inter istas servitut. differentia. Tu tamen dicas contrarium, videlicet quod imo sunt aliquæ differentiæ, & quod plus invenitur in via, quam in actu. Prima differentia est, quia qui habet viam, potest trahere trabem, vel lapides, & rectam ferre hastam, quæ non permittuntur habenti actum, *ut l. qui fella §. 1. & §. qui viam, ff. de ser. rust. prad. & vide quæ dixi in tit. præced. in 2 q. pr. ante fin.* Secunda differentia est, si viæ latitudo non fuit designata per pertres, tunc tanquam incerta non est in actu, *ut in l. via latitudo, & l. via cons. in pr. & l certo generi, §. latitudo, ff. de ser rust. prad. & voluit gl. in l. §. via. eod. tit. & Instit. eo. §. via.*

Pro* plena declaratione autem hujus materiæ, quia videmus quid sit via, quæro primo quid sit strata, & dic, quod est via munata lapidibus vivis vel coppis, *ut l. 1. §. viam, ff. de via publ.* & ibi hoc not. Bart. qui dicit, quod in civitate Perusij appellatur via regalis, vel consularis, & sic differentia inter viam, & stratam, *ut probatur in l. abfit, C. de privileg. domus August. lib. 11.* & ibi hoc etiam not. Bart. qui dicit istud esse utile ad statutum, dicens, quod committens maleficium in strata pœna dupli puniatur. Nam si accusator dicit maleficium esse commissum ei in via, non cõcludit pœnam debere duplicari, *ut in l. 1. §. docere ff. vi bonor. rapt. quod not.*

Quæro* secundo, quæ sit viæ latitudo, quando servitus viæ promissa est? dic quod aut constituens servitutem designavit ejus latitudinem, & illa erit, & poterit constituere, quod sit latior 8. pedibus, & angustior, dummodo eam latitudinem habeat, qua vehiculum ire possit alioquin iter erit, non via, *ut l. via consti. in pr. ff. de serv. rust. prad. & certo generi. §. latitudo ver. in via aliud eod. titu. & l si tam angusti, C. de serv. & vide quæ dixi in tit. præcedenti. versi. sed quid si tam angusti.* Aut nulla latitudo per constituentem servitutem designata est: & tunc *per l.* designatur, quoniam viæ latitudo ex l. 12. tab. in porrectum, id est, directum 8. pedes habet: in anfractum, id est, ubi flexum est in angulis 16. *ut l. via latitudo, ff. de serv. rust. prad. & not. gl. Instit. eo. §. via.*

Pes vero est mensura, secundum Isidorum, quæ debet intelligi in dubio spatio quinque digitorum, ut est glo. not. in 17. quæst. 3. sicut antiquitus.

& not. Bald. in l. 1. ff. si quis cau. & ibi per Doct. & Alber de Ros. *in l. 2. circa pr. C. de his qui ad Eccles. confug.* & Salicet. *in l. 1. in antepenul. quæst. C. de interdict. &* dixi *in l. 3. in pr. ff. de interd.* ubi posui de multis generibus mensurarum & ponderum, *& ibi dixi*, quod digitus est minima pars agrestium mensurarum, & quod uncia habet tres digitos: *dic ut ibi.*

6 Quæro tertio, quæ sit aut esse debeat latitudo viæ, vel stratæ, in qua servitus non deberur? dic, aut est via privata unius, quod potest esse, *ut l. 2 §. via publ. ff. ne quid in loco publ.* & ista erit pro voluntate domini: quia in re sua quilibet est moderator, & arbiter, *leg. in re mandata, C. man.* aut est publica: & tunc debet esse secundum consuetudinem, vel statuta loci, *ut l. 1. cum gloss. & l. an in totum, C. de ad. priva.* & *l. 2 in princ. cum gloss. in vers. lege. ne quid in loc. pub.* facit gloss. *in l. qui luminibus, ff. de serv. urb. prad.* aut nulla apparet consuetudo, & tunc aut dominus civitatis, vel populus, vel eam regentes volunt statuere latitudinem viarum, & possunt, *ut l. prohibere, §. plane ff. quod vi aut clam.* alias in dubio standum est determinationi actoris, *l. via latitudo, ff. de serv. rust. prad.* Et adde prædictis, quod licet pertineat ad decorem civitatis, ut viæ, & stratæ sint latiores, & amplæ: tamen quandoque detetius est, *ut probatur in l. 1. §. viam ibi, latiorem, ff. de via publica, & iiii. pu. re. & ibi* hoc vult Bart. & subdit, quod ipse vidit in civitate Caly, cum ibi essent multæ viæ amplæ, imposita fuit necessitas omnibus circum habitantibus occupandi, & restringendi eas. Ratio, quia quando transitus erat in civitate propter nimiam latitudinem, civitas reddebatur debilior ad defendendum eam, & propterea dico, quod civitas Januæ reputatur fortior ex eo: quod habet vias & stratas valde strictas. 7

Quæro* quarto, quando dicatur una servitus, vel plures, & quomodo cognoscatur? hoc ordinariè examinatur plene, *in l. nam satis, §. 1. in glo. mag. ff. quemad. servit. amit.* Tu autem in hoc sic distingue, per tres casus principales, quandoque debetur servitus ab uno uni, quandoque ab uno pluribus, quandoque à pluribus uni. Primo casu, quando debetur servitus ab uno fundo uni alteri tantum fundo, tunc subdistingue; aut isti fundi remanent diversi indivisi, & non habet dubium, quod sit unica servitus active & passivè, ut patebit ex his quæ ibi dicentur: aut fundus debens servitutem, est divisus per dominum, & tunc ubi prius erat una tantum servitus viæ, tunc erunt duæ, *ut l. via ff. de serv. & not. per gl. in d. l. nam satis. §. 1. in ver. debita. facit l. via constituta §. quæcunque, ff. de serv. rust. prad.* licet in contrarium faciat, *dict. l. una est via*, cujus intelligentiam dicam in tertio casu principali. Aut fundus ille, cui servitus debetur, dividitur in duas, puta regiones: vel quia dominus vendit unam ejus partem: & idem, quia illa quæ erat prius ab initio una tantum servitus, nunc spargitur in duas, *ut l. via constituta, §. quæcunque. ff. de servitu. rust. prad.* nec potest quæri qui prius unam, nunc autem plures servitutes debet, quia in alio relevatur. Nam ante divisionem, vel conditionem partis, etiam per unam partem servitus retinebatur, *ut d. l. nam satis, §. 1. in princ. & d. l. una est via.* quod non est post divisionem, vel venditionem partis fundi dominantis: quod non utendo parte una divisa, vel alia, ultimo

mo tempore illa amittitur : nec per aliam partem qua usus est servitus retinetur, ex quo sunt effectæ plures servitutes viæ, & pro hoc allego gloss. *in dict. l. nam satis*, §. *in gloss. mag. circa princ. vers. si autem diviserunt, & fundum dominantem.* Secundo casu principali, quando debetur servitus ab uno pluribus, tunc subdistingue : Aut hi plures diviserunt omnem fundum dominantem, aut non diviserunt : si non una est servitus, cum uni tantum prædio ab una tantum debita sit, *ut dixi supra in primo casu. in princ.* & licet fundus dominantis sit plurium dominorum, tamen ex quo est indivisus dicitur unus, & non plures : & magis consideratur conditio fundi, qui unicus est : quam pluralitas dominorum, quia servitus non debetur personis dominorum, sed ipsi fundo, *ut est text. in l. 2. §. 1. si serv. vend. & in l. unus ex socijs, ff. de servit. rustic. prad.* Si vero diviserunt fundum dominantem, tunc illa servitus quæ erat prius una ab initio, spargitur in duas, *ut d. l. via constituit. §. quicunque, de serv. rusti. prad. & l. viæ, ff. de servit.* & ita gloss. mag. *circa princip.* quæ subdit, quod dominus prædij servientis non potest de hoc conqueri quia in alio relevatur, *juxta l. eum qui in princ. ff. de jure ur.* nam ante divisionem etiam per unum locum servitus retinebatur, *ut d. l. nam satis, §. 1. in princ. in vers. amiseris*, sed post divisionem non retinetur, sed unusquisque sibi usurpat, & deperdit, & hoc vult etiam gloss. *in d. vers. amiseris*, & idem multo magis dicendum est quando debetur servitus ab uno fundo pluribus ab initio divisis tempore constitutæ servitutis, *ut l. si ades mee in princ. ff. de serv. urb. prad.* & idem quando fundi dominantes erant divisi, & ejusdem domini, eadem ratione.

Ex quo not. quod ad pluralitatem fundorum dominantium plures resultent servitutes, etiam si unus tantum fundus pluribus serviat, *ut ibi*, & hoc etiam not. Paul. *in l. una est via. de serv. rust. prad.* Tertio casu principali, quando debentur servitus à pluribus uni, tunc etiam subdistingue : Aut plures domini fundi servientis non diviserunt suum fundum servientem, & erit una tantum servitus, *ut dixi in cap. præcedenti, not. gloss. magnam in d. l. nam satis, §. 1.* Aut diviserunt, & tunc aut diviserunt per longitudinem, aut per latitudinem, *secundum gloss. in d. l. nam satis, §. 1.* Per longitudinem, quando totius longitudinis viæ unusquisque dominorum fundi servientis partem habet à principio usque ad finem ita quod veniat usque ad fundum dominantis per latitudinem, tunc dicitur fieri divisio, quando unus solus viam solidam habet passive, usque ad certum terminum æqualiter, vel inæqualiter positum, & alter ab eo usque ad finem ita quod per unum tantum ex eis sic divisis immediatè perveniatur ad fundum dominantis, & istud teneas : licet gloss. *in d. l. nam satis, §. 1.* ponat etiam aliam opinionem, quæ in effectu est eadem, sed non ita clara. Primo casu quando plures domini ejusdem fundi servientis diviserunt fundum servientem per longitudinem, & tunc subdistingue, quia aut servitus debebatur ab illo fundo communi nunc diviso, & certa, & determinata parte illius fundi, aut indeterminata, ita quod per quamlibet partem fundi ire possit, & eam partem vertere : quia actum sit, ut possit ire, modo per unam partem modo per aliam, si servitus debebatur incerta, & determinata parte fundi : Tunc die dicendum gloss.

in d. l. nam satis, Paragr. 1. Quod si tantum spatij est in cujuslibet prædio, quod sufficiat ad viam, & erunt duæ servitutes, perinde ac si in duobus fundis constitutæ essent ab initio. Aut non est tantum spatij, & tunc una tantum servitus remanebit. Sed mihi videtur, quod non sit bene dictum, quando tantum spatij relinquitur in cujuslibet prædio, quod sufficiat ad viam : nam tunc non possunt esse duæ servitutes viæ, sed una tantum : quia si servitus est constituta in certa determinata parte fundi communis duorum & plurium, & postea dividitur ille fundus : si illa pars in qua est constituta servitus, remanet in una parte fundi assignata uni ex dominis, illa pars fundi sola debet servitutem, & cæteræ partes debent esse liberæ cum per illas partes fundi, etiam dum esset communis, non posset ire, quia liberæ erant : *ut est text. in l. certo genere. §. si totus, vers. ac si iter. ff. de serv. urb. prædior.* Aut servitus debebatur fundo communi, ita ut per quamlibet partem fundi viam haberet : & ut etiam vertere posset, non facta divisione, eundo per unam partem, retinet servitutem in omnibus partibus. Cum facta fuit divisio, sunt duæ, & perinde observatur, ac si in duobus fundis à principio duæ servitutes essent constitutæ : ideoque potest altera amitti tempore, altera usurpantes lugeat rusticus cui servitus debebatur, quod facto dominorum fundi servientis conditio sua sit facta detetior, cum pejus, id est, ante divisionem, una parte utendo, totius fundi retinet servitutem : quia hoc ei commodum devenit, ut duas nunc habeat vias, & earum commoditatem : *ita dicit gloss. magna in d. l. nam satis, §. 1. in fin.* Pro hoc facit ille, *Paragraph. 1. circa princ.* ibi nec fit ulla injuria, *ut l. cum qui, in princip. ff. de jure jur. & quod dixi etiam in 1. & 2. casu principali.* Secundo casu, quando plures domini ejusdem fundi servientis diviserunt ipsum per latitudinem : & tunc remanet una tantum servitus : sicut si à principio constituta esset servitus uni fundo per plures fundos continuos, ita ut unus tantum eorum sit contiguus dominanti, & alij sint adinvicem contigui : *juxta l. tria prædia, ff. de servit. rust. prædior.* Nam hoc casu una tantum esset servitus, quæ debetur uni fundo, licet per plures fundos eodem modo, ut dictum est, debeatur, & ille est casus quem ita intelligo, *in l. una est via eodem titulo*, & hoc intelligo sive servitus sit constituta in his duobus casibus proximis, in una certa parte, sive in indeterminata, ita quod possit variari. Et ratio diversitatis, quare quando fit divisio per latitudinem, est una tantum via : & quando fit per longitudinem, sunt plures, est, quia quando per latitudinem fit divisio in certa parte, quæ proxima esset fundo, cui servitus debebatur ; non potest esse servitus nisi esset etiam in sequenti, nam in rusticis prædiis medium prædium impedit servitutem, *l. qui fella, §. fin. de serv. prad.* ideoque cum unum jus sine altero esse non possit, merito in unum corpus & animam coeuntur. Ubi vero per longitudinem facta est divisio, nullum medium prædium impedit servitutem : & in una parte potest consistere servitus etiam si non sit in altera, ideo duæ merito appellari possunt, *secundum gl. in d. l. nam satis, §. 1. post medium ff. quemadm. serv. amitt.* Et per hoc habetur clare, quomodo possit cognosci an una tantum sit via, seu servitus viæ : an vero duæ per plures, quod bene not. quia est multum utile hoc scire.

9 Utilitas * autem hujus investigationis est multiplex. Prima, quia si est unica tantum servitus, potest pro parte utendo tota retineri, & non potest in una tantum parte præscribi. Sed si duæ sunt, & una non utimur: illam perdimus, & non aliam: & sic una tantum potest præscribi sine altera, *ut l. una est via. ff. de serv. rust. prad. & d.l. nam sæpe. §. 1. in prin. & ibi etiam not. per gloss.* Aliquando tamen fallit ista regula quod per partem tota servitus retineatur: quia in quibusdam juribus Episcopalibus potest præscribi ita, quod non præscribatur in aliis. *ut in c. dilectis in fin. extr. de capel. mon. & vide gloss. in ver. & historia, & quod ibi not. in c. auditu, extr. de præscript.* Item est utile propter interruptionem: quia si sunt, duæ viæ interruptio *a* facta in
a una, non extenditur ad aliam. Item potest esse utile, si ex forma statuti deberet solvi certa gabella pro qualibet servitute viæ acquisita: quia si essent duæ, duplicaretur gabella. Item potest esse alia utilitas, quia si statutum disponit, quod quicumque ierit per fundum alterius cum plaustro, vel curru debeat pro qualibet vice condemnari in 10. libris. Nam si quis iverit cum plaustro per plura prædia continua per latitudinem primo ex transverso: dicetur tantum semel iviſſe, & una tantum pœna 10. librarum debet condemnari, quia una tantum est via, quod semper ad hoc consuevi allegare: secus si fuisset per plura prædia, non ex transverso, sed incipiendo à capite eorum sic per longitudinem: quia tunc quot sunt prædia, toties reputatur iviſſe, & debet pœna multiplicari secundum numerum prædiorum, quod singulariter not, & tene menti.

10 Quæro quinto, * in quo loco dicatur esse caput viæ, & finis, & latera. De capite dic, quod dicitur ille locus, per quem in illam viam ingredimur, juxta illud: In capite libri scriptum est de me. Appellat enim caput libri illam partem per quam ad ipsum librum legendum ingredimur: *adde quod not. ff. sol. matr. super rubr. ubi not. quod non est caput libri: ut ff. ad leg. Falcid. in l quærebatur super illo verbo tres partes, facit etiam l. prædiis, §. balneas, ff. de leg. 3. & l. conclave, de damn. infect.* Sed si contingeret ut per omnes partes ipsius esset ingressus: tum caput illud & principium deberet dici quod est versus meridiem: pes vero qui est versus septentrionem, secundum Bartol. *in tract. de insula, versiculo quod mediam partem fluminis tenet*, ubi plene examinat, quando dicatur caput & finis fluminis, & Ecclesiæ, & aulæ, scholæ, & provinciæ, & similium, ubi omnino vide, & vide omnino plene per Bald. *in rubr. Digestis de verum divis. in 11. volum. in ver. & est notandum quod agri.* Vel etiam dic, quod si est una superior, ibi dicatur caput: pars inferior dicitur pes, & finis, secundum Bart. *in d. tract. versic. quod si uno latere*, ubi declarat quæ dicatur pars superior & inferior. Et prædicta sunt vera, nisi ex consuetudine loquendi, & intelligendi aliter intelligeretur. *argument. l. 1. §. 1. Digest. ne quid in fluvin. pub conjuncta, l librorum, §. quod tamen Cassius, de leg. 3. & l. Labeo, & quod ibi voluit Bart. supell. leg. De fin. vic.*, dic quod ille locus dicitur finis viæ per quem eximus, vel qui est inferior, vel versus septentrionem, vel secundum consuetudinem prædictam. Item dicitur finis viæ quando intrat in alium locum, pura plateam vel alium similem: *ut probatur in l. fin. ff. de locis & itin. publ. ibi*, exitum ad mare aut in urbem, aut in flumina publica, aut ad aliam viam militarem habent, &c. & ibi hoc voluit Bart. *in l. si. ff. de serv. rust. prad.* & ibi etiam Bart.

11 Et * ideo dixit Bart. *in d. l. si. de itin. publ.* quod habuit quæstionem de facto, videlicet juxta plateam destruitur aliquod ædificium authoritate publica, an platea amplietur, & utrum via, quæ est juxta illud ædificium destructum desinat esse, & incipiat esse platea, an remaneat via, sicut erat primò.

12 Et * hoc quæritur propter statuta, quæ dicunt, quod in platea pœna duplicetur, dicit Bartol. quod illa incipit esse platea, nam statim, quando illa via intrat plateam, finitur: & dicit quod ita bis de facto judicavit. Item dicit, *in d. l. fin. ff. de serv. rust. prædior.* quod ista quæstio fuit Tudeti tempore Papæ Benedicti, quando fuit destructa quædam Ecclesia, quæ habebatur juxta secundam stratam. De ista Ecclesia, facta est platea, commissum fuit maleficium in illa strata: quærebatur, an deberet puniri tanquam commissum in strata, an tanquam commissum in platea. Et dicit, quod allegavit, *d. l. fin. ff. de itin. publ. §. final.* & dicebat per illa jura, quod statim cum strata intrat plateam, finitur, & non appellatur amplius strata, sed confunditur cum platea, & ita etiam occurrit Pisis.

13 De media via dic, * quod medium viæ potest considerari duobus modis. Uno modo per longitudinem viæ, & tunc medium dicitur una linea divisibilis, quæ ducatur à medio capitis viæ, usque ad medium finis ejusdem viæ, ducendo lineam semper, ita quod æqualiter distet tantum ab uno latere viæ, quantum ab alio, vel etiam si ducatur, una chordula similiter à capite usque ad finem, *arg. §. insula, cum ibi not. per gl. quæ incipit, quod poterit sciri, de rerum divis & l. non solum, §. sed probari, cum gloss. ff. de nov. oper. nun.* Alio modo potest considerari medium viæ per latitudinem ex transverso viæ, & tunc medium dicitur propriè ille punctus, sive linea indivisibilis, quæ est in medio per transversum viæ distans tantum ab una extremitate capitis, quantum ab alia extremitate finis per dicta jurantur si diceretur à capite usq; ad medium agri liceat Titio ire, intelligitur à linea indivisibili, quæ est in capite usque ad lineam indivisibilem, quæ est in medio secundum Bart. *de insula, vers. videamus ergo quantum spatium.*

14 Sed * pro declaratione prædictorum quæro, quantum spatium occupet caput viæ, quantum pes seu finis, quantum medium, Barthol. formet istam quæstionem, *in prælegato vers. & dicit*, quod punctus sive linea indivisibilis, quæ est in capite, potest dici caput, *l. 1. §. caput, ff. de aqua quotidiana, & estiv.* eodem modo potest dici pes, sive finis, medium autem dicitur ille punctus sive linea indivisibilis, quæ est in medio distans tantum ab una extremitate, quantum ab alia. Et intelligit hoc gloss. *Instit. de rerum divisio. §. Insula*, dum dicit, hoc sciicet esse in medio potest apparere, accepta chordula, & facto puncto in medio, quod dicit satis sibi placere, si materia de qua tractaretur hanc interpretationem paterentur: si dicatur, à capite usque ad medium agri liceat Titio agere, intelligam à linea indivisibili, quæ est in capite usque ad lineam divisibilem quæ est in medio per dicta jura. Sed sæpe secimo non patitur hanc interpretationem. Si enim dicatur, si quis inventus per caput plateæ cum curru, vel vehiculo, do 10. stadia terræ à capite fundi, certe,

de puncto vel linea indivisibili non potest intelligi, per illam enim non potest iri, nec in ea possunt decem stadia terræ esse. Aliter ergo intelligendum est, & ideo dic, quandoque extremitates sunt distinctæ & limitatæ, & tunc una dicitur caput seu principium alia dicitur pes seu finis, & quicquid est inter illas duas extremitates dicitur medium, *ut l. si ædes, ff. de serv. rust. præd. l. tria prædia, ibi*, per medium-que fundum, *ut leg. more Romano. ibi luce media, ff. de feriis, & Cod. de jud. auth. ad hæc cum simil.* Quandoque extremitates non sunt distinctæ: & tunc dic, quod totus ille locus debet dividi in tres partes; una dicitur caput, secunda dicitur medium, tertia dicitur finis. Quandoque tamen contingit, quod locus de quo agitur, habet multas distinctas partes, & distinctio accipitur ut totum: ut ecce planum Tyberis est distinctum per prædia multorum: & in statutis dicitur, si aliquid factum fuerit in capite plani Tyberis, vel in medio, aut in fine, tunc enim consideratur post statuta illud planum, ut totum unum integrum: ideo esse facienda divisio in tres partes, *ut supra dixi.* Et de ista materia, quando dicatur principium medium, & finis, *vide per text. gloss. & Dd. in leg. 1. ff. si quis ju dic. non obt. in gloss. mag. & per Bart. in tract. de insula in vers. & quid si ex uno latere cum 4. col. seq. vers. ad primam figuram*, quæ hic non refero brevitatis causa.

15 Quæro sexto, * unde debet incipi mensuratio viæ? Dic non à porta civitatis, seu municipij, sed à continentibus ædificiis, *ut in l. mille. ff. de verb. sign.* & vult Bartol. & Dd. *in l. 1. ff. si quis caut.* ubi etiam ponunt per quam viam debeat fieri mensuratio: *dic ut ibi.*

Quæro septimo * principaliter, quotuplex est via? Dic quod triplex. Nam quædam sunt viæ publicæ, quædam privatæ, quædam vicinales: *ut est text. in leg. 2. viarum, ff. ne quid in loc. publ. & l. fin ff. de loc. & itin. publ.* de singulis videamus. Publicas vias dicimus quas Græci Basilicas, nostri autem prætorias, alij consulares vias appellant, *ut §. viarum, & sic not. secundum glos. ibi*, quod via prætoria, consularis, & militaris pro via publ. ponuntur: *ut ibi, & d. l. fin.* & istæ viæ publ. sunt regalia, *in princip. qua sint regal. in usib. feud.* 16

Et dicuntur regalia, * quæ non spectant nisi ad regem, vel principem loci, & non ad alium nisi ex regia, seu principis concessione, seu largitate permanent, *ut dixit Bald. in d. cap. 1. in princip.* & propterea viæ publicæ appellantur viæ regales. Viam autem publ. dicimus esse, cujus etiam solum publicum est, *ut l. 2. §. viam publ. ff. de via publ.* Item dic, quod via publ. dicitur certum solum limitatum, per directum certis finibus latitudinis, & publicatum per principem pro usu publico meandi, vel eundi, qui habet jus publicandi, secundum Dom. Jacob. de Alvar. *in cap. 1. in princip. titul.* quæ sint regalia. Item viæ vicinales, quæ in vicis sunt, vel quæ in vicos ducunt, publicæ sunt, quod ita verum est: si non ex collatione privatorum fundorum hoc iter constitutum est, *ut d. l. 2.* Vicinales quæ ex agris privatorum collatione factæ sunt, quarum memoria non existat, publicarum viarum numero sunt, *ut l. fin. in pr. ff. de loc. & itin. publ. & not. gl. in l. 2. §. vicinales, in fin. in ver. publ. C. ne quid in loc. publ.* & adde quod statim dicam de vicinali. 17

18 Et * not. singul. quod ad probandum viam esse publicam, non sufficit probare per testes, quod publicè seu vulgo per omnes itum fuerit per longum tempus: *ut probatur in leg. 2. §. summa cum utilitate, ff. de his, qui, deje. vel effud.* & ita etiam tenet per illum text. excellens D. do. Matthæ. de Matthesil. de Bononia, *in suis notabilib. notabili 93. quod incipit, nota unum dictum singulare*, & idem vult ibi Bart. qui dicit per illum text. non sequitur, publice itur per talem locum, ergo via publ. Privatæ viæ dupliciter accipi possunt, vel hæ quæ sunt in agris quibus imposita est servitus, ut ad agrum alterius ducant: vel hæ quæ ad agros ducunt: per quas omnibus commeare licet, in quas exitur de via consulari, & sic post illam excipit euntem via, itet vel actus ad villam ducens; hæ etiam quæ post consularem excipiunt euntes ad villas vel alios colonos ducentes, etiam publicæ dicuntur, id est, publicam naturam habent, *l. 2. §. privatæ, ne quid. in loc. publ.* Puto etiam quod via privata dici debeat illa quæ sit per dominum unius fundi, vel plurium, si ex suo fundo eam facit, & de hoc extet memoria, *ut not. gloss. in l. 1. ff. de loc. publ.* Item viæ vicinales etiam privatæ sunt, ut probatur, *in d. l. 2. vicinales*, dummodo extet memoria, quod sint factæ ex agris privatorum collatione: *ut dixit leg. fin. & ibi hoc not. Bart.* Vicinales vero viæ sunt, quæ ex agris privatorum collatione factæ sunt, hæ dupliciter accipi possunt. Nam quædam sunt viæ vicinales, quæ publicarum numero sunt: ut illæ quæ ex agris privatis collatione factæ sunt, quarum memoria non existat: vel etiam ubi à publico ejus solum relictum est: quia tunc constat eam esse publicam: *ut est text. cum gloss. in d. l. fin. in princ.* & adde quod volunt Dyn. *Instit. de actio. §. præjudiciales, & quod dixi de via publica.* Quædam sunt viæ vicinales, quæ ex agris privatorum collatione factæ sunt, quarum extat memoria: istæ privatæ etiam dicuntur: *ut est text. cum gl. in d. l. fin. conjuncta l. 2. §. vicinales, ff. ne quid in loco publ.* & etiam vulgo consortivæ seu consortium appellantur. Et est differentia inter has vias vicinales, & militares publicas. Nam viæ militares exeunt ad mare, aut in urbem, aut in flumina publica, aut ad aliam viam militarem exitum habent. Sed viarum vicinalium pars in militares vias, pars sine ullo exitu intermoritur, *ut est text. in l. fin. ff. de loc. & itin. publ.* Et prædictis notari potest, qualiter cognoscatur via publica à vicinali privata & qualiter super hoc debeat capitulari, & probari, & adde quæ dicam in tribus sequentibus quæst.

Quæro octavo * circa viam publi- 19
cam, an sit unicuique licitum ire per viam publicam, & ducere currum, vel plaustrum, vel trabem, aut lapides? & dic quod sic, *ut leg. 2. §. 1. ff. ne quid in loco publ.* ubi dicitur, quod loca publica privatorum usibus deservunt, jure scilicet civitatis, & non quasi proprio cujusque. Et propterea dixi in quæst. præced. viam publicam esse, cujus solum est publicum. Unde quidam advocatus hic male libellavit in quadam causa viæ quæ nunc pendet: dixit enim viam illam esse publicam, & propuetatem ad se spectare, quod not. ne eres. Et quod dixi, quod licitum est cuique ire per viam publicam, fallit, quando est prohibitum per dominum viæ, puta per principem: quia tunc non liceret. Nam domini terrarum possunt prohibere, nedum

suis, sed etiam forensibus, venire ad loca sua, *argument. l. divus, ff. de servit. rust. præd. & haret. ff. de usufr. leg. & l. ficus, §. Aristo. ff si servit. vend.* secundum Bald. qui ita notat singulariter, *in c. 1. de no. form. fid. in usib. feud.* qui subdit, postquam forenses venerunt in territorium alicujus sunt sicut reliquus populus: & esset contra naturalem æquitatem, & bonum publicum sic expellantur, *facit text. in auth. de quæstoribus, in princ.* & ita etiam tenet dom. Jac. de Alva. sequendo Bald. *in c. 1. ad fin. in tit. qualiter jus de vasal. fide.* quod perpetuo tenementi.

21 Quæro * nono, an jus eundi per viam publicam possit præscribi? Et breviter dic quod non, *ut l. viam publicam, ff. de via publica*, unde secundum gloss. ibi not. quod si esset aliqua via publica per quam non fuisset itum per aliquem, propter hoc non tolleremus jus eundi: *per illum text.* & ideo dicit ibi gloss. notabilis, quod non potest præscribi via, seu jus eundi ad sanctum Jacobum: & si diceremus aliter multis ire non liceret, & dicit quod hoc est speciale contra regulam, *Cod. de præscr. 30. annor. l. annex.* Vel dicit quod est ideo quia videtur excipere, si alius impendit quod jus excipiendi non tollitur tempore, *l. pure, ff. de doli except.* Et subdit ibi gloss. notabiliter, quod etiam si per centum annos non iterum fuerit favore publicæ utilitatis non præscribitur.

22 Quæro decimo, * cujus sit via publica? Dic quantum ad usum, & privatorum, non quantum ad propietatem, *ut l. 2. §. 1. ibi*, privatorum usibus deserviunt, jure scilicet civitatis, non proprio cujusque, *ff. ne quid in loco publ.* facit quod dixi in 8. quæstio. Sed quantum ad alios est dubium: an scilicet sit illius tantum civitatis, vel loci in quo est, vel sub cujus territorio existat: an vero sit civitatis Romanæ olim, & hodie principis, vel domini civitatis, vel loci? Et videtur quod sit illius civitatis, vel loci tantum, *per dict. §. 1. ibi*, jure scilicet civitatis. *& ita tenet ibi gloss. in vers. civitatis in princ.* 8. *videtur probari in dict. l. 2. in princip. cum gloss. in vers. 1. quæ expenit, l. municipali*, & sic præsupponit, quod civitas possit super hoc disponere, & est gloss. de hoc in terminis, *in d. l. 2. §. viam, quæ incipit ut princeps, in fin.* quæ dicit, quod quælibet civitas habet jurisdictionem faciendi viam publicam. In contrarium videtur tantum civitatis Romanæ, aut hodie domini, aut principis illius civitatis, vel loci maxime non recognoscentis superiorem, sicut est dominium Venetiarum, quia si via publica est, ergo non videtur posse spectare ad civitatem: quia bona civitatis alterius, quam Romanæ, abusive dicuntur publica, sola enim ea publica sunt quæ populi Romani sunt: *ut l. bona civitatis cum leg. seq. de verb. sign.* item quia text. *in dict. l. 2. §. 1.* dicere facite videtur, quo in dubio per excellentiam intelligatur de civitate Romana, *per §. sed quoniam. Inst. de jur. nat. & gen.* & ita videtur tenere gloss. *in dict. §. 1. in vers. civitatis, in fin.* Sed Bart. *in d. l. 2. §. 1.* concordat istas opin. dicens, quod ista non repugnant: nam verum est, quod quælibet via publica principaliter spectat ad civitatem Romanam, per jura ad hoc allegata, & pro hoc est text. *in c. 1. in princ. in vers. via publ. in tit. quæ sunt regalia*, & spectant, ad regem, vel principem, *ut dixi supra in 7. quæst.* Sed quælibet civitas habet jus in via publica ex permissione

sione civitatis Romanæ, *ut probatur id d. l. 2. in princ. ff. ne quid in loc. publ. ibi, præterquam quod, l. conjuncta gloss. quæ exponit, l. municipali probatur in l. prohibere, §. plane. ff. quod vi aut clam* facit quod dicitur de jure civitatis, quod est approbatum regulariter à jure canonico, in quantum non contradicat, *ut 10 dist. in ad jutorium, & in c. sec. not ant Canonist. in Ecclesia S. Mariæ, extr. de constit.* ex quo not. quod quælibet civitas videtur habere jurisdictionem faciendi viam publicam, & eadem ratione reducendi viam publ. in locis privatis, *ut not. Bart. in d. l. 2. §. 1. per gloss. ibi, quæ incipit, scilicet privati. & idem not. tadem l. 2. in princ.* Et ex hoc Barthol. *in l. 2. in princ. ff. ne quid in loc. publ.* dicit quod fuit de facto de quadam platea, quam commune vendere volebat, & videbatur quod non posset nisi per principem, *ut l. continuus, §. cum quis, de verb. oblig.* datum fuit consilium tale, quod de hoc fieret statutum scilicet quod vendatur, *l. per illum text. & per l. prohibere §. plane. ff. quod vi aut clam.* & hoc etiam voluit Bart. *in d. §. cum quis.* & ibi per omnes Dd.

21 Sed ut * quæstio ista melius intelligatur, subjicio alium, videlicet an loca publica possint vendi, vel alienari & per quem, & quomodo? & videtur primo quod nullo modo possint alienari: quia non sunt in commercio nostro? *ut l. sed & Celsus, in princ. ff. de contrahend. empt. & dict. §. cum quis.* nisi per principem *& voluit gloss. in d. §. cum quis, & habetur in l. apud Julianum, §. fin. ff. de legat. 1.* vel per regem, *ut in cap. 1. in princ. in tit. quæ sunt regalia.* In contrarium videtur, *l. 2. in princ. nequid in loc. publ. & in d. §. plane.* Ergo in hoc sic puto esse dicendum: Aut est princeps qui non recognoscit superiorem, & non est dubium, quod per ipsum loca publica alienari possunt, *per gloss. in d. cum quis, per d. l. apud Julianum, §. fin. per l. 2. in princ. ibi*, decretove principum tibi concessum est, *ff. ne quid in loc. publ.* & ita dixi, *in l. inter publica, in 3. q. ff. de verb. signif.* Quod fallit, quando alienantur per metum puta alicui tyranno potenti, *argum. l. 1. §. qua onerandæ, ff. quarum rerum alie. non dar.* & tenet Bart. *in dict. §. plane.* Secundo fallit quando alienaret aliqua quorum donator esset in magna diminutione jurisdictionis regni sui, & tunc non posset: *per c. intellecto, extr. de jurejur.* Sed si donaret aliqua, quæ non diminuunt jurisdictionem, valeret, & donatio facta à rege præjudicaret successori in regno, *ut in c. Abbate, de re jud. in 6.* & ita tenet Bart. *in dict. §. plane.* Aut iste princeps recognoscit superiorem, & istum æquiparo civitati, & idem dicendum est de eo quod dicam de civitate excepta Romana, aut ergo est civitas quæ recognoscit superiorem, & tunc subdistinguo: aut sunt bona publica quæ sunt in patrimonio civitatis, & non in usu publico exemplum, sicut sunt molendina Bononiæ: & de istis potest civitas disponere pro libito voluntatis, sicut potest quilibet privatus de re sua: ut est text. cum gloss. not. *in d. l. sed & Celsus in princ.* & voluit eriam gloss. *in d. l. leg. inter publica, ut ibi dixi in 2. quæstione*, & idem dicas de quacunque re quæ esset in usu civitatis tantum, puta, si civitas haberet fundum, vel apothecas quorum redditus venirent in communi: quæ possent vendi libere per civitatem. Aut sunt bona publica, quæ publico usui sunt destina-

ta,

ta, sicut sunt viæ publicæ, fora, theatrum, campus Martius, & pratum vallis, & tunc aut vult alienare ista bona simpliciter, non concedendo aliquam legem, vel statutum: & videtur, quod possit concedendo legem, ut supra dixi: ergo videtur quod etiam possit alienando: quia contractus factus ab illo qui habet potestatem legis condendæ, habet vim legis: *ut habetur in l. Cæsar. Digestis de publ. & in l. donationes, Cod. de donation inter vir. & uxor.* volunt Bart. *in l. civitas, ff. cert. pet.* & istam opinionem, quod possit civitas sine statuto alienare bona publica, tenet Raph. cum. *in d. l. continuus, §. cum quis, de verb. oblig.* Sed Bartol. ibi tenet contrarium, & communiter Doctor. & Bald. *in l. 2. in princip. ff. ne quid in loc publ. & in l. prohibere, §. plane, ff. quod vi, aut clam, & Dom. Paul. in d. Paragrapho cum quis*, ubi dicit, quod imo aliquando necesse est prius statutum tollere, vel suspendere, antequam perveniatur ad actum contrarium statuto, & hoc videmus continuè observari, quando universitas aliquid facere vult contra formam statutorum: quia imo suspendit statutum, postea facit actum contrarium, de quo vide omnino per Bald. *in l. 1. Cod. ne fil. pro patr. & Canonistas in c. dilecti, extr. de prebend.* & ita feci hoc anno observari in collegio Doct. Paduæ, quod perpetuo tene menti, quia est optima cautela ad contravenendum statutis etiam juratis per illos qui sunt de universitate, per hoc tamen non respondetur ad argum. Raph. dum dicit, quod talis contractus habet vim legis, & sic perinde est, ac si per leges statutum esset, & ista est communis, ego autem teneo opin. Bartol. *per text. in l. 2 in princ. ff. ne quid in loco publ.* ubi vult, quod non sit licitum aliquid in loco publ. immittere, vel damnum dare, nisi lege, hoc est statuto, ut gloss. ibi exponit, concessum sit, nec obstat quod dicit Raph. quod contractus qui fit per illum qui habet potestatem legis condendæ, habetur pro lege: quia illud procedit, quando contractus fit super res contrahentis, vel quando fit per eum qui potest contrahere, sed res publ. de quibus dixi, non sunt civitatis, sed principis, nec civitas habet potestatem contrahendi vel disponendi de eis, quia sibi hoc non est permissum à principe, nisi per viam statuti, seu legis: *ut d. l. 2. in princ. ibi*, præterquam quod leg. Aur civitas, vult alienare per viam statuti: quia vult facere primo statutum, quod locutus publicus efficiatur privatus, & postea ipsum vendere. Bart. *in d. l. 2. in princip.* tenet quod possit, ut supra dixit Dom Paul. de Castr. *in l continuus, §. cum quis, ff. de verb. obl.* tenet contrarium, dicens, quod si civitas recognosceret superiorem, non posset hoc facere sine licentia superioris.

Unde dicit, * quod civitas Paduæ 23
non posset tale statutum facere, nec alienare sine a licentia Dominorum a Venetiarum, apud quos est omnis administratio, *b l. 2. Digestis de constitut. princ.* Ego autem limiter teneo contrarium, videlicet opin. Bartol. *per text. cum gloss. in dd. 2. in princ. ne quid in loc. publ. & per l. prohibere, §. plane, ff. quod vi, aut clam.* quæ jura loquuntur non solum de civitate Romana, sed etiam de aliis civitatibus, *ut dixi in q. præcedenti*, & ideo non debemus jura restringere ad civitatem, quæ non recognoscit superiorem: quia tunc perinde esset, ac si loqueretur de civitate Romana tantum: quod non est dicendum. Et ex prædictis infero aliquas conclusiones. Prima est, quod loca

loca publ. unius civitatis, quæ sunt in usu publico, ut campus Martius, plateæ, & similia, possunt vendi, vel alienari per civitatem, in qua sunt, si non recognoscit superiorem: vel per ejus dominum similiter superiorem non recognoscentem. Secunda conclusio, Princeps, vel civitas, recognoscens superiorem, potest statuere quod locus publicus efficiatur privatus, & vendatur, vel ad alium usum deputetur, *ut d. l. 2. in princ. ibi, decretove principum.* Tertia conclusio, per civitatem, vel dominum recognoscentem superiorem, non possunt vendi dicta loca publica sine licentia superioris. Quarta conclusio, per civitatem, vel dominum superiorem recognoscentem, potest fieri statutum sine licentia, vel authoritate superioris, quod bona publica suæ civitatis efficiantur privata, & postea vendantur tanquam privata. Quinta conclusio, si concurrit civitas, vel dominus cum superiore in alienando bona publica, vel in disponendo, aut statuendo de his, præferetur Princeps superior, cujus hæc bona sunt, *per cap. 1. in princip. quæ sint regalia.* Sexta, & ultima conclusio, potest princeps superior, qui non recognoscit superiorem alium, tollere civitati, vel domino inferiori potestatem statuendi super rebus publicis. Et est ratio, quia ex quo illa potestas, quam habet civitas disponendi de rebus publicis, leges condendo, procedit alias, *ut leg 2. in principio, ff. ne quid in loco publico*, potest per principem revocari: quoniam nedum lex potest revocari per principem, sed etiam privilegium concessum etiam per prædecessorem suum, ac etiam postquam est ab alio jus quæsitum, *ut leg. qui fundos, Cod. de omni agro deser. lib. 11.* ut singulariter not. Bald. secundum Nic. de Mat. *in leg. fin. pen. col. Cod. unde libe.* ubi omnino de hoc videas. Ad tollendum tamen istud privilegium requiretur clausula, *non obst. tali leg. puta, § 2. ff. ne quid in loc. publ.* ex quo tale privilegium est in corpore juris clausum, *arg. gloss. not. in auth. qua in provincia, Cod. ubi de cri. agi oportet, & gloss. in l. hæres absens, in princ. ff. de judic.* quod est not. Potest addi septima conclusio ex prædictis, videlicet quod civitas quæ etiam non recognoscit superiorem, potest bona quæ sunt in patrimonio suo, non in usu communi, ut sunt molendina Bononiæ, alienare, etiam sine authoritate superioris: *per text. cum gloss. in l sed & Celsus, in princ. ff. de contrab. empt. & l. inter publicæ ff. de verb. signif.*

Quæro * undecimo principaliter, an 24
per viam publicam sit licitum privato ducere aquam simpliciter, vel per conductum ligneum, vel lapideum. Et dicas, quod non, nisi licentia principis vel civitatis, *in leg. servitutes, § publicæ, ff. de ser. & ibi not. Bart. in l. quamvis, ff. de flum.*

Quæro duodecimo, * an supra viam 25
publicam licitum sit facere pontes, seu ponticellos? Et dicas quod non per privatum: *ut l. 2. §. tractatus, ff. ne quid in loc. pub.* & ita tenet ibi gloss. & Bart. & probatur, *in l fin. ne quid in flum. pub.* Sed permissu principis, vel civitatis hoc fieri potest, vel quando esset consuetudo in contrarium: *ut dict. Paragrapho publico. & not. in leg. non solum in princ. ff. de nov. oper. nun. & not. Bart. in d. leg. quominus, in 2. q. & per Bald. in leg. item Lapilli. ff. de re. di. & in l. jurisgentium, §. si paciscar. supra de pact. & per Ang. in leg. fin. de serv. de quo dic, ut dixi plene in ibi supr.*

16 Quæro decimo tertio, an * via publ. possit per privatum occupari aliquo modo? Dicas regulariter quod non, etiam si hoc nemini sit nocivum: *ut leg. 2. princ. ff. ne quid in loc. publ.* & ideo non est licitum facere scalas in via publ. nec etiam primum, vel secundum gradum scalæ, *ut not. Ang. in d. l. fin. ff. de serv. ut dixi in lib. præced. de scalis*, eo.lem modo non licet hortulum facere, vel vineam plantare, vel aliquid aliud imponere: nisi per principem aut civitatem, vel consuetudinem hæc permitteretur, quod not & prædicta quæ dixi in his trib. quæstionibus proximis de concess. principis, vel civitatis, intelligo nisi talis concessio esset cum incommodo vicinorum aut alicujus privati: quia tunc talis concessio non valeret, *argum. leg. quoties, C. de precib. Imp. off. & leg. nec avus. Cod. de eman. lib.* & ita tenet glosl. *in l. servitutes, § publicis in versic. commodo, de ser. & glo. in leg. 2 §. si quis à principe, in versic. impetraverit, ff. ne quid in loc. publ.* Circa quod vide omnino quæ plenissime dixi supra de ponticellis, *versic. sed circa prædicta dubitari posset. & in ti. de ingressu. ver. prædicta autem intellige, & supra de jur. in 6. fal.*

17 Quæro decimo quarto, * an via publica possit claudi? dic breviter, aut intervenit authoritas principis aut civitatis, aut illius cui rei publicæ administratio concessa est, ut possit claudere, *l. servitutes, § publico, ff. de servis, & l 2. in princ. ff. ne quid in loc. publ. & l. quod principi, ff. de aqua plu. arc. & in l. prohibere, § plane ff. quod vi aut clam.* Aut non intervenit talis authoritas: & tunc aut talis via habet exitum ad aliam viam public. vel ad urbem, vel ad mare, vel flumine: *juxta leg. fin. ff. de loc. & itin. publ.* & tunc sine dubio per privatos claudi non potest, *ut d. leg 2. §. ait prætor, & § prætor ait, & est text. cum glosl. in l. 1. ff. de loc. & itin. publ.* qui dicit, quod si aliquis viam public. clauserit, cuilibet permittitur agere interdict. ut restituatur in pristinum statum, *ut d. § prætor ait.* Aut talis via non habet exitum: quia per eam forte itur ad certas domos: & tunc videtur quod possit claudi, quia illa via videtur esse vicinalis, & vicinis tantum servit: & sic quorumdam privatorum vicinorum esse videtur, *per l. 2. §. vicinales ff. ne quid in loc. publ.*

Ex quo potest inferri, * si domus 18
vel fundus, qui sunt undique essent unius tantum, ille solus posset dictam viam claudere, & vidi multos esse in hac opinione. Sed contrarium est verius, præsupponendo quod sit via publica, vel vicinalis, ita tamen, quod non extet memoria, quod sit facta ex collatione fundorum vicinorum: quia talis via videtur publica, licet appelletur vicinalis: ex eo quia principaliter vicini deservit: *ut dixi supra in 7. q.* Unde cum sit via publica, & in usu publico, & publice omnibus pateat, claudi non potest, *per d. l. 2 ff. ne quid in loco publ. & per leg. 1. §. si quis in specie, & leg. si ff. de via publ. & leg. 1. cum glosl. de loc. & itin. pub.* & ita tenet. Ang. *in consil. suo 18. quod incipit, reperitur ista reformatio infra scripti tenoris*, qui subdit, quod quis potest dicere hanc viam non esse publicam, cum exitum non habeat: non enim hæc attendimus, sed hoc tantum an solum sit publicum, *pro quo tu allega. d. leg. 2. §. viam publicam.* Nec obstat, quod dicatur vicinalis vel consortiva: quia non ex eo, quod sit vicinorum vel consortium titul. proprietatis, sed eo, quia principaliter deservit vicinis & consortibus: tamen in usu publico non

non minus est nisi probetur quod extet memoria quod sit facta ex collatione fundorum, quia tunc esset privata eorum, & per eos posset claudi, & non aliter, *per d. l. 2. §. vicinales, & per l. fi. ff. de loc. & itin. public. & per ea quæ dixi in 7. quæstio. & supra de ingressu vel introitu, versic. prædicta autem proceduut.* quod perpetuo tene menti quia sæpe de facto contingit.

19 Quæro decimoquinto, * quid si aliquis claudit vel taliter impedit, quod per eam iri non possit, an possit agi contra claudentem vel impedientem? Dic quod sic, *ut leg. quibus diebus in princ. ff. de condit. & demonst. & & leg. 1 ff. de loc. & itiner. public. & dicit glosl. in d. leg. quibus diebus.* quod possum agere actione injuriarum vel negatoria. Bald. ibi tenet contrarium, quod quis non prosequitur interesse pecuniarum, vel patrimoniale pro quo dantur: & ideo dicit competere duntaxat judicis officium, *argument. leg. denunciamus, Cod. de his qui ad Eccles. confu. & leg. si servus. ff. quod cum eo, & ff. de offic. procon. leg. fin. ita tenet. Dom. Paul. de Castr. in dict leg. quibus diebus in fin. princip.* Ego plus dico, quod si aliquis claudetur viam publicam, cuilibet permittitur agere interdicto ut restituatur in pristinum statum, *ut l. 2. §. prator. ait, ff ne quid in loco pub. & dixi in quæst præced.* Quod tamen intellige, nisi esset clausa authoritate principis vel ejus qui haberet potestatem alienandi, *ut dixi supra in 8. & 10. quæst.*

30 Quæro decimo sexto, aliquis claudit viam nunquid possum propria authoritate clausuram frangere? dic aut loquimur de via privata, quæ aut est clausa per dominum viæ aut per alium. Si est clausa per dominum viæ, nullus potest eam clausuram rumpere, quia in nostro licitum est pro libito facere, *ut leg in re mandata. Cod. de mand.* nisi illa via jure servitutis, esset alteri obligata: & quia quando aliquis ædificat etiam contra debitam servitutem, dummodo non ædificat in alieno, sed in suo tantum, non potest propria authoritate etiam per illum cui servitus deberetur destrui, *ut l. quemad. § si protectum, ff. ad leg. Aquil. & l si vitem, §. si ad jan ff. quod vi aut clam.* Si vero alius quam dominus viam claudit, potest indistincte dominus propria authoritate destruere, *ut probatur in d. § si protectum, & in d. § si ad januam.* Si autem est via publica, tunc dic quod non licet propria authoritate destruere, sed debet agi interdicto, ne quid in loc. publ. *ut l. 2. in princ. & §. ait prætor, §. prator ait, ff. ne quid in loc. publ.* & de hac q. dic. ut dixi supra *in prace. li. de serv. tign. immit. in 7. q. princ.* ubi plenissime examinavi istum art.

Quæro * decimo septimo, quod si 32
claudatur via publ. quæ est in una contrata aut alius de alia contrata, cujus patum aut nihil interest, possit agere ut destruatur dicta clausura? dicas quod sic, *ut d. leg. 2 ff ne quid in loc. pub.* Et hoc tenet glosl. not. *in d. l. 2. § pen. in vers. actionis,* & ita tenet Ang. *in l. in provinciali, fin. ff. de nov. oper. nun.* qui dicit illam glosl. non esse alibi, & Joan. de Ana. *in c. qualiter & quando, in 2. col. extra de accus.* qui dicit, quod illa glosl. communiter tenetur per Dd. imo dicit plus quod etiam forenses possent agere, *per d. l. 2. & ita not. Bart. Ang. & Dd. in d. leg. in provinciali, § si. & dixi supra de cloacis, in 7. quæst.*

Quæro 18. * de quadam quæstio- 32
ne, quæ fuit inter duas communitates, quam ponit Bald *in l. plures, C. de condi.*

infer. de quadam via publica. per quam ibant curras utriusque communitatis: cui ex dominis territorij debet hæc via applicari. & dicendum est quod dicta via est in promiscuo usu, nec dividi potest: quia quælibet pars divisa esset inutilis ad exercitium viæ: & cujus effectus individuus est, ejus quoque substantia individua est, *argum. ff. de re jud. l. cujus effectus, & ff. commun. divid. leg. arbor, ff. de vestibulo.* Et maleficia ibi commissa syndicus utriusque universitatis potest denunciare: nec est cutandum in qua parte villæ, utrum magis versus unum territorium, sive latera unius territorij, quam versus reliquum: quia tota via est in promiscua jurisdictione. Et istæ communitates rediguntur ad instar duorum sociorum, sive duorum reorum credendi: unde si transeuntes per illam viam debent solvere pedagium, erit commune: quia ex re promiscua & communi pervenit. Inquirendo tamen de maleficio ibi commisso, videtur melior conditio occupantis. Et occupare dicitur qui totum usurpat: & tamen hic habetur occupatio jurisdictionis, ubi prævento facit ius. *argum. ff. de offic. consu. l. 1.* Et sicut implete conditionem prodest soli implenti, *ut dict. l. si plures, Cod. de cond.* ita exercere jurisdictionem prodest soli exercenti, & solus præveniens intelligitur jurisdictionem c exercere. Alij c dicunt, quod si in medio duarum civitatem est locus communis, & ibi fiat maleficium, quod potestas utriusque civitatis habet cognoscere: quia ejus territorium offenditur, *ff. de his qui dejec. vel effud. leg. 1. in fin. & leg. si vero, §. quod si ex mediano,* & hic non est melior conditio prævenientis, sicut in injuria facta plurib⁹, unusquisque injuriam suam prosequitur, & hoc est verius secundum Albert. de Cervio & dicit Bald. *in d. leg. si plures.* Et e converso, si villa tenetur emendare furta in suo districtu, & in via communi duarum villarum esset factum furtum: quælibet villa tenetur insolidum, sed una absolvitur, altera liberatur, ne in dictis juribus: & sic, quod commune est privatum active, & passive in istis individuis, secundum Bald. *in d. l. si plures, & adde præsitu.* quantum ad condemnationem, quot not. Alber. de Ros. *in 2. parte statutorum, q. 167. & q 38.*

Quæro * decimo nono: statuto ca- 33
vetur, quod vulnerans in via publica, magis puniatur quam si alibi vulnerat: aliquis percussit in via privata, per quam tamen iter publicè fiebat, an punietur ac si in via publica vulnerasset? Et videretur quod sic: *per leg. 1. §. summa cum utilitate, ibi,* dummodo per eam vulgo iter fiat, *Cod. de his qui deje. vel effud.* quia mens spectari debet, *ut leg. 3. §. conditio. ff. de adi. le.* ita tenet Angel. *in tract. suo de maleficio. in tit. de pœn. & percu. & insultu, vers. item pu.* & cum sequitur Alber. de Ros. *in suo opere statut. in 2. parte qu. 47. qua incipit, statuto cavetur quod vulnerans,* in contrarium tamen videtur quod illa via in veritate est privata, ut in q. præsupponitur, *& dixi supra. eo. in 7. quæst.* ergo statutum pœnale loquens de via publica, non debet habere locum in privata: quoniam statuta sunt stricti juris, nec regulariter debent extendi, *ut leg. 3. §. hæc verba, ff. de negot. gest. & leg. 1. §. si is qui navem, ff. de exer. cum simil.* & maximè statuta pœnalia, *ut notat. leg. si vero, §. de viro, ff. solut. matrim.* & istam partem puto esse veriorem: quia quando statutum est pœnale & correctorium juris com

communis, sicut præsupponitur incasu, isto, tunc non debet extendi etiam per identitatem rationis, *per not. per gloss. & Doct. in auth. quæ actiones, Cod. de sacro sanct. Eccles. & per not. elegantes per Bart. in l. 1. ff. solut. ma rim. in 9. quæst.* Secus esset quando statutum declaratet aut distingueret jus commune, quia bene tunc fieret extensio per identitatem rationis, secundum Barthol. *in dict. l. si constante.* Non obst. *l. 1. §. summa cum utilitate, ff. de his qui deje. vel effu.* quia ibi fit extensio per l. & in casu nostro fieret per hominem, quod non est dicendum per prædicta.

Quæro, * vigesimò de alia quæstione quotidiana, scilicet, statutum est hic Paduæ, & etiam in multis locis quod si quis vendiderit fundum, possit cohærens seu confinis, seu collateralis d d præsentare idem pretium, & vendicare fundum vēdītum ab emptore. modo aliquis vendidit fundum, & vicinus qui habet alium fundum propinquum via tamen publica interveniente, vult præsentare pretium vigore dicti statuti, quæritur an possit? & dubium est in hoc, an talis vicinus dicatur cohærens & confinis aut collateralis, ita quod possit præsentare? Et videtur quod sic, *per l. lacus, ff. de acquir. rer. dom. & per text. cum gloss. not. Instit. de rer. divis. in §. riparum, & vers. adherent.* ubi habetur quod ripæ fluminis dicuntur esse illorum, quorum prædiis adhærent, etiam si via publica sit in medio. Item pro hoc, quia via publica media non impedit servitutem, licet aliud in locis privatis sit, *ut leg. servitutes, §. public. ff. de serv. & l. qui sella, §. final. de servit. rust.* e contra, casus videtur ad litteram, *in l. 2. §. fina. cum, l. seq. ff. fini. regun.* ubi dicitur, quod si via publica sit in medio inter fundum tuum & meum, confinium non intelligitur, quia via in confinio meo est via publica, magis quam ager vicini, & ideo vult ibi, quod non possit agi judicio fini. regun. quod inter confines competit & istam ultimam, puto veriorem esse. Et idem etiam dicas si flumen publicum esset in medio quia non dicerentur esse confines seu collaterales, *ut est text. in l. 5. incip. quia magis, ff. de fini reg.* Secus si rivus privatus interveniret, *ut est casus, in l. sequen. qua incipit, sed si rivus.*

Et hanc * partem etiam tenet Bald. 35
in lege quadam lege Græca Federici Imperatoris, qua vocatur jus prothomiseos, in gloss. 2. Nec obst. *lege maritus, de acquiren. rer. dom.* ubi text. in fin. videtur velle, quod si inter fundum vicini & meum est via publica, & flumen destruxit fundum vicini, & viam publ. & postea retrocedit flumen, quod fundus vicini efficitur meus, non obstante quod via quæ remanet, sit in medio: quia ille text. fundat se in hac ratione in fin. quia etiam ipsa via est fundi mei & gl. intelligitur quantum ad emolumentum, non quantum ad proprietatem vel quantum ad commodum meum: quia si via destrueretur ex fundo meo deberet reparari, *per l. si locus, §. fin. ff. quemad. serv. amitt.* sed quoad alios effectus, secus. Et ideo quantum ad hoc ut fundus qui est ultra viam sit cohærens, quantum ad hoc ut contra jus commune possit vendicari, dicendum est, quod ipsa via impediatur ne fundi dicantur cohærentes, & eodem modo respondeo ad gloss. *in §. riparum,* quæ potius probat contrarium, relata ad text. qui dicit quod ripæ sunt ejus, cujus prædio adhærent, & gl. addit etiam quæst dicat, si via vel flumen sit in medio:

infer. de quadam via publica. per quam ibant curras utriusque communitatis: cui ex dominis territorij debet hæc via applicari. & dicendum est quod dicta via est in promiscuo usu, nec dividi potest: quia quælibet pars divisa esset inutilis ad exercitium viæ: & cujus effectus individuus est, ejus quoque substantia individua est, *argum. ff. de re jud. l. cujus effectus, & ff. commun. divid. leg. arbor, ff. de vestibulo.* Et maleficia ibi commissa syndicus utriusque universitatis potest denunciare: nec est cutandum in qua parte villæ, utrum magis versus unum territorium, sive latera unius territorij, quam versus reliquum: quia tota via est in promiscua jurisdictione. Et istæ communitates rediguntur ad instar duorum sociorum, sive duorum reorum credendi: unde si transeuntes per illam viam debent solvere pedagium, erit commune: quia ex re promiscua & communi pervenit. Inquirendo tamen de maleficio ibi commisso, videtur melior conditio occupantis. Et occupare dicitur qui totum usurpat: & tamen hic habetur occupatio jurisdictionis, ubi prævento facit ius. *argum. ff. de offic. consu. l. 1.* Et sicut implete conditionem prodest soli implenti, *ut dict. l. si plures, Cod. de cond.* ita exercere jurisdictionem prodest soli exercenti, & solus præveniens intelligitur jurisdictionem c exercere. Alij c dicunt, quod si in medio duarum civitatem est locus communis, & ibi fiat maleficium, quod potestas utriusque civitatis habet cognoscere: quia ejus territorium offenditur, *ff. de his qui dejec. vel effud. leg. 1. in fin. & leg. si vero, §. quod si ex mediano,* & hic non est melior conditio prævenientis, sicut in injuria facta plurib⁹, unusquisque injuriam suam prosequitur, & hoc est verius secundum Albert. de Cervio & dicit Bald. *in d. leg. si plures.* Et e converso, si villa tenetur emendare furta in suo districtu, & in via communi duarum villarum esset factum furtum: quælibet villa tenetur insolidum, sed una absolvitur, altera liberatur, ne in dictis juribus: & sic, quod commune est privatum active, & passive in istis individuis, secundum Bald. *in d. l. si plures, & adde præsitu.* quantum ad condemnationem, quot not. Alber. de Ros. *in 2. parte statutorum, q. 167. & q 38.*

Quæro * decimo nono: statuto ca- 33
vetur, quod vulnerans in via publica, magis puniatur quam si alibi vulnerat: aliquis percussit in via privata, per quam tamen iter publicè fiebat, an punietur ac si in via publica vulnerasset? Et videretur quod sic: *per leg. 1. §. summa cum utilitate, ibi,* dummodo per eam vulgo iter fiat, *Cod. de his qui deje. vel effud.* quia mens spectari debet, *ut leg. 3. §. conditio. ff. de adi. le.* ita tenet Angel. *in tract. suo de maleficio. in tit. de pœn. & percu. & insultu, vers. item pu.* & cum sequitur Alber. de Ros. *in suo opere statut. in 2. parte qu. 47. qua incipit, statuto cavetur quod vulnerans,* in contrarium tamen videtur quod illa via in veritate est privata, ut in q. præsupponitur, *& dixi supra. eo. in 7. quæst.* ergo statutum pœnale loquens de via publica, non debet habere locum in privata: quoniam statuta sunt stricti juris, nec regulariter debent extendi, *ut leg. 3. §. hæc verba, ff. de negot. gest. & leg. 1. §. si is qui navem, ff. de exer. cum simil.* & maximè statuta pœnalia, *ut notat. leg. si vero, §. de viro, ff. solut. matrim.* & istam partem puto esse veriorem: quia quando statutum est pœnale & correctorium juris com

communis, sicut præsupponitur incasu, isto, tunc non debet extendi etiam per identitatem rationis, *per not. per gloss. & Doct. in auth. quæ actiones, Cod. de sacro sanct. Eccles. & per not. elegantes per Bart. in l. 1. ff. solut. ma rim. in 9. quæst.* Secus esset quando statutum declaratet aut distingueret jus commune, quia bene tunc fieret extensio per identitatem rationis, secundum Barthol. *in dict. l. si constante.* Non obst. *l. 1. §. summa cum utilitate, ff. de his qui deje. vel effu.* quia ibi fit extensio per l. & in casu nostro fieret per hominem, quod non est dicendum per prædicta.

Quæro, * vigesimò de alia quæstione quotidiana, scilicet, statutum est hic Paduæ, & etiam in multis locis quod si quis vendiderit fundum, possit cohærens seu confinis, seu collateralis d d præsentare idem pretium, & vendicare fundum vēdītum ab emptore. modo aliquis vendidit fundum, & vicinus qui habet alium fundum propinquum via tamen publica interveniente, vult præsentare pretium vigore dicti statuti, quæritur an possit? & dubium est in hoc, an talis vicinus dicatur cohærens & confinis aut collateralis, ita quod possit præsentare? Et videtur quod sic, *per l. lacus, ff. de acquir. rer. dom. & per text. cum gloss. not. Instit. de rer. divis. in §. riparum, & vers. adherent.* ubi habetur quod ripæ fluminis dicuntur esse illorum, quorum prædiis adhærent, etiam si via publica sit in medio. Item pro hoc, quia via publica media non impedit servitutem, licet aliud in locis privatis sit, *ut leg. servitutes, §. public. ff. de serv. & l. qui sella, §. final. de servit. rust.* e contra, casus videtur ad litteram, *in l. 2. §. fina. cum, l. seq. ff. fini. regun.* ubi dicitur, quod si via publica sit in medio inter fundum tuum & meum, confinium non intelligitur, quia via in confinio meo est via publica, magis quam ager vicini, & ideo vult ibi, quod non possit agi judicio fini. regun. quod inter confines competit & istam ultimam, puto veriorem esse. Et idem etiam dicas si flumen publicum esset in medio quia non dicerentur esse confines seu collaterales, *ut est text. in l. 5. incip. quia magis, ff. de fini reg.* Secus si rivus privatus interveniret, *ut est casus, in l. sequen. qua incipit, sed si rivus.*

Et hanc * partem etiam tenet Bald. 35
in lege quadam lege Græca Federici Imperatoris, qua vocatur jus prothomiseos, in gloss. 2. Nec obst. *lege maritus, de acquiren. rer. dom.* ubi text. in fin. videtur velle, quod si inter fundum vicini & meum est via publica, & flumen destruxit fundum vicini, & viam publ. & postea retrocedit flumen, quod fundus vicini efficitur meus, non obstante quod via quæ remanet, sit in medio: quia ille text. fundat se in hac ratione in fin. quia etiam ipsa via est fundi mei & gl. intelligitur quantum ad emolumentum, non quantum ad proprietatem vel quantum ad commodum meum: quia si via destrueretur ex fundo meo deberet reparari, *per l. si locus, §. fin. ff. quemad. serv. amitt.* sed quoad alios effectus, secus. Et ideo quantum ad hoc ut fundus qui est ultra viam sit cohærens, quantum ad hoc ut contra jus commune possit vendicari, dicendum est, quod ipsa via impediatur ne fundi dicantur cohærentes, & eodem modo respondeo ad gloss. *in §. riparum,* quæ potius probat contrarium, relata ad text. qui dicit quod ripæ sunt ejus, cujus prædio adhærent, & gl. addit etiam quæst dicat, si via vel flumen sit in medio:

licet tunc non adhæret prædio quando via est in medio; tamen ripa sua est.

36 Quæro vigesimo primo, * quid si via communis est ad fontes agrorum vel castrorum ad cujus jurisdictionem præsumantur prædia pertinere? Respondeo secundum Bald. *in l. si plures, Cod. de cond. infer.* quod via communis distinit loca secundum vicinitatem aspectus. *Instit. de rer. divis. §. insula, & vide quod not. Azo. in summa, Cui pos-sidetis.* Item medium est extremitatibus oppositum secundum Arist. ideo nulla extremitas prædicatur de medio. Item quod participat de contrariis, non est simpliciter tale, *ut ff. de leg. 2. leg. hoc legatum.*

37 Quæro * vigesimo secundò aliquis legat, vel vendit fundum, vel domum, an videatur concessum, quod debeat habere viam ex fundo exterioris vel vendentis, vel sunt duo fratres aut socij; dividunt unum fundum, an in dubio videatur actum, quod unus debeat habere viam per partem alterius? *Vide quæ plenissime dixi loco præced. in tit. de servit. urb. seu addi. ubi etiam dixi de itin. & act. ubi omnino vide*, & adde quod si aliquis vendit fundum, in quo habet capellam, quod capella non cedit, si habet aditum ex publico. Sed Bart. ita dicit. *in l. si interdem, paragr. i. ff. de actio. empt.* per illum text. cui adde not. per Innoc. & Dd. *in cap. ex litteris extra, de jure patro.*

38 Quæro * vigesimo tertiò, quid si via publica est aquis inundata vel aliter destructa, an possit iri per fundum vicini? dic quod sic, *per leg. si locus, §. final. ff. quamadmod. serv amit.* & nunquid debeat vicinus de hoc debere pretium, gloss. ibi tangit *ego dixi in loco præced. in 10. quæst. princip. in fin. & supra de servit. in princ. quæst. versic. sed quid si locus debens servitutem vi-neris est inundatus & ibi per qu. vers. 7. quando via publ.* & adde quod isto casu si aliquis duceret pecudes vel animalia per fundum vicini, quando via publ. est destructa: non potest accusari per vicinum de damno dato, ut nor. Bald. *in l. per agrum, Cod. de serv. & aqua, & vide ad hoc, gloss. prim. dist. omnes leges, in gloss. ma. in fi. & gloss. fi. in princ. l. martius, ff. de acqu. rer. dom.* & hoc intellige, dummodo civilitet ducat animalia: ita quod à damno in quantum potest, custodiat, *l. si cui, ff. de serv. secundum.* Bald. *in d. l. per agrum.*

Quæro, * vigesimo quarto quid si 39
aliquis in agrum vicini viam pub. rejecerit: an is per cujus fundum via publi. facta est possit agere contra eum: Dic quod sic: quia potest agere actione viæ rejectæ ad suum interesse, scilicet quanti sua interest quod via publ. per suum fundum facta non sit, *ut est text. in leg. si in agrum, ff. de via publ.* quam actionem quidam dicunt esse proprium nomen actionis: & ita est in arbore actionum Joan. in speculi circulo: & ita bene sonat actio viæ rejectæ, sicut & nomen alterius actionis, & ita tenuit Azo. *ut not. gloss. i. in fi. in d. leg. si in agrum.* Alij dicunt, quod non est proprium nomen actionis, sed est quædam abjectio, sicut est actio de peculio, & quod dicitur, *in d. leg si in agrum*, quod datur actio viæ rejectæ debet exponi, id est, propter viam rejectam datur actio utilis, *leg. Aquil.* vel in factum, *ut not. gloss. in d. leg. si in agrum*, sicut & alias datur actio de dolo, id est, propter dolum datur actio, scilicet mandati, *C. de do. leg. prima*, & istam partem tanquam ultimam, videtur sequi Rosf. *in libellis suis juris civilis in tit. si vicinus per fundum viam rejecerit, &c.* alias est rub. de actio viæ rejectæ, & ita etiam tenet Bart. *in d. l. si in agrum*, qui dicit quod isto non est actio de per se, sed est actio in factum ex hoc edicto, *ut per l. Aquil.* & intellige Bart. dum dicit ex hoc edicto, de edicto posito, *in l. 1. de via publ. & itin. pub. resio.*

40 Sed, * circa istam actionem viæ rejectæ quæram de quibusdam pro ejus declaratione, quia est materia incognita. Primo quod sint necessaria ad hoc ut competat ista actio. Rosf. *in d. rubr. de act. vie rejectæ.* dicit, quod tria sint necessaria. Primum, quod viam pub. quis fecerit per fundum. Secundum, quod iste fundus sit vicini sui: & idem si esset alterius privati. Tertium, quod propter hoc damnum sit illatum illi vicino, vel domino, per cujus fundum via publica facta est, & hæc omnia colligantur, *in d. l. si in agrum, ff. de via publica.*

41 Secundo quæro, * ad quid competat ista actio? & videtur quod competat ad hoc, ut via publi. rejecta in agrum vicini, removeatur de fundo illo: sed dic contra, quia imo competit ad interesse tantum, *ut est casus in dict. leg. si in agrum.* & hoc tenet Rosf. *in d. tit. de act. vi re.* & adde quod dicam in sequ. hoc tamen fallit in casu, quando via publica esset destructa, *per l. locus, §. fin. ff. quemadmod. serv. amit. secundum gloss. in d. l. si in agrum.* quam declara, *ut dixi supra in 23. quæst. & in alijs locis ibi remissis.*

42 Tertio, * quæro quid si agatur ad hoc, ut illa via removeatur. Dic quod non competit actio prædicta, ut statim dixi, sed possum ego, in cujus fundum via rejecta est, propria authoritate claudere ita quod plus inde trâsiri non possit, *per l. quemad. §. si protectum, ff. ad leg. Aquil. arg. l. 2. C. de aliu.* & ita

Rosf. *in d. tit. de act. vie re.* qui dicit, quod ita de facto sæpe videmus: & adde quod dixi supra in 6. q.

Quarto quæro, * quid si egit quis 43
primo contra vicinum, quo viam publ. in fundum suum rejecit, & fuit consecutus interesse suum per actionem viæ rejectæ: an poterit postea claudere viam? videtur quod sic, *arg. l. Stichum ani Pamphilum, §. de loco, de solv.* Contrarium teneas, quod cum ipse pretium habuit, & pretium loco rei succedat, *ff. de petit. hared. l. si & rem & pretium*, & dixi *in l. Labeo, §. Sabinus, & §. item si domi-nus, de act. emt.* ergo videtur habere fundum, ex quo habet pretium, unde viam claudere, & removere non poterit, & ita tenet Rosf. in loco prælegato. Item pro hoc cum competant domino fundi duo remedia, unum ad interesse, aliud ad rem impetrandam: unum intentando alteri renunciare videtur, *juxta not. in l. quod in hared. §. eligere, ff. de tribut.*

Quinto quæro, * quid si aliquis re- 44
jecit viam privatam per fundum vicini sui, nunquid agetur actione præfata? Et videtur quod non: quia illa actio est inventa pro via publica. Rosf. tamen *in tit. prælegato, in fin.* dicit quod credit quod utilem actionem habere possit, & intentare etiam negatoriam: & si est dominus fundi, datur sibi utilis negatoria, vel publiciana: *ut l. si ego, ff. de public.* directa actio non datur pro via tantum publica: quia tunc non concurrunt verba & mens legis, *facit quod not. in l. tutori. C. de neg. gest. & in l. si quis id quod in princ. ff. de jurisd. omn. jud.*

Sexto quæro, * quomodo debet for- 45
mari libellus in hac actione viæ rejectæ? Et dic quod debet formari isto modo: Coram vobis, &c. comparco ego Philippus Alexand. de Velletro contra

contra & adversus Antonium Falsepedatum, & dico, & expono, quod dictus Antonius in agrum meum viam publicam rejecit, seu immisit: propter quod interest mea, ne via illa ita rejecta sit, quare istud interesse meum peto, & ad hoc propono actionem viæ rejectæ, & hoc tenendo illam opinionem, quod competat dicta actio: sed tenendo aliam opinionem, scilicet quod non sit proprium nomen actionis, *sicut dixi in 1 qu. huius 25. q.* tunc retinetur omnia in libello posita, & adjicias: Et ad hoc propono actionem in factum, vel *f* utilem Aquiliæ, ita dicit Rosi. *in d.tit. de actio. viæ rejecta.* Sed tu dicas, quod hodie in utroque casu non est necesse, quod exprimatur nomen actionis: *ut notat. gloss. magna, in l. 1. in princ. ff. de eden. & ibi, per Dd. & not. per gloss. & Dd. in c. dilecti, extra de jud. in c. examinata: cod. intul.* & cutius est, quod non inferatur nomen actionis in libello, ut notatur in dictis juribus, & maximè in casu isto, in quo sunt opiniones, quod sit proprium nomen actionis exprimendum.

46 Septimo, & ultimo quæro, * quomodo debeat actor, & reus formare positiones in hac actione viæ rejectæ? Dic secundum Rosi. *in tit. sæpius allegato*: quia positiones actoris sic fieri debent. Ego dico, quod via publica vadit, & ire debet per tales partes, vel recta via publica per illam: tu vicinus rejecisti, vel immisisti per fundum meum. Item dico, quod per talem viam missam per fundum meum damnum mihi illatum est, &c. Positiones vero sic fieri possunt: Et dico, quod via publica est, vel esse debet per tales partes, sicut nunc est. Item dico, quod in partes illas, vel fines est fundus tuus. Item dico quod per talem viam publicam ita immissam conditio tua facta est melior: quia modo per viam & stratam publicam potes inde alimoniam vendere tenentibus, & per viam publicam transeuntibus.

Quæro 25. * an quilibet teneatur 47
munire, vel reficere viam? Dic duplex est via: una publica, alia privata: *ut dixi supra in 6. quæst. 1. casu*: quando via est publica, distingue: aut via est intra civitatem, & quilibet debet munire juxta domum suam: *ut l. ædiles, ff. de via publica, aliàs est in tit. ff. de loco publ. fru.* Et ita tenet Bartol. *in leg. per Bithyniam, Cod. de jure. re concess. lib. 10.* & idem si via publ. est per Burgos civitatis: *ut est text. cum gloss in vers. civitates, in d.l. ædiles in tantum*, quod nullum genus hominum excusatur ab isto onere: quia non numeratur inter sordida munera, *ut l. absit. Cod. de priv. do. Aug. lib. 11. & ibi per Bart.* nisi esset concessa vacatio munerum publicorum, vel papalis concessio. g ut g non teneatur ad istud onus reficiendum, *ut l. quo muneris, de vac. mun. & not. gloss. & Bart. in d.l. absit.* & ideo non excusantur prædia principis, *ut ibi.* Et hoc tenet Andr. de Barulo, per illum text. & est text. *in leg. ad instructiones, Cod. de sacrosanct. Eccles.* Item nec excusantur Ecclesiæ *ut ibi, & in auth. de Eccles. tit. §. ad hoc sancimus, col. 8.* quia est onus realeut dicit Bart. *in d.l. ad instructiones, & sic. not.* quod tes Ecclesiæ tenentur ad refectionem viarum publicarum. Non autem dicas quod sola Ecclesia, id est, ipse locus facet sine aliqua possessione teneatur ad istam refectionem, quia non tenetur: sed per possessiones tantum. Et ideo fratres minores non tenentur ad istud onus, nec etiam Ecclesiæ civitatis tenentur ad refectionem viæ, seu stilizare jura civitatis Bonon. quia Ecclesiæ

clesiæ in nullius bonis sunt: sed parochia reficiet, secundum Jacob. Butr. & Bald. *in d.leg. ad instructiones.* Et quia istud onus reputatur esse onus fructuum: *ut l. si pendentes, § si quid cloacarij, ff. de usufr. & d.l. ædiles*, sequitur, quod possessiones steriles, quæ nihil reddunt de fructibus, non tenentur ad istud onus, secundum Bald. *in d.l. ad instructiones.*

48 Sed adverte, * quia gloss 16. q. 1. *§. novarum, alias in §. juxta in verse. novis collationibus in fin.* dicit regulariter quod non tenentur, *l. ad instructiones, Cod. de sacrosanct. Eccles.* quæ dicit, quod clerici tenentur ad institutionem itinerum: *& per hoc videtur text. in cap. non minus, de immun. Eccles. & in Clem. 1. eod. tit.* & hoc tenet Host. *in summa, de immun. Eccles. §. quibus.* Ego vero credo illam gl. non dicere verum, quo- h niam ista sunt munera realia: *h* ut dicit Bart. *in l. ad instructiones*, & non sunt sordida: ergo tenentur Ecclesiæ: *ut d. l. absit.* Non obst. *d. §. novarum*, quia ibi dicitur, quod Ecclesiæ non tenentur ad novas collationes, & sic ad munera sordida. Et istam partem, quod Ecclesia teneatur ad ista onera refectionis viarum, tenet Anton. de Butr. *in dict. cap. non minus*, ubi plene examinat istam materiam. Et ita etiam Card. Zaba. *in Clem. 1. 1. quæst. de vita & honest. cler.* dicens, quod *d.l. ad instructiones*, hoc expresse dicit, nec aliquod jus novum specifice contradicit. Unde quod non mutatur, quare stare prohibetur? *l. sancimus, Cod. de testam. & leg. præcipimus, in fin. C. de appellat. & allego hanc rationem ad idem*, quia leges civiles sunt approbatæ per jus Canonicum, in quantum non contradicant expresse canonibus: *ut probatur 10. dist. in fin. si in adjutorium, & capitul. sequent. & notant Canon. in capitul. Ecclesia S. Mariæ, extra, de constitut.* & de de ista materia an Ecclesia & alij teneantur ad refectionem viarum & pontium, vide per Dominum Petr. de Anchar. *de repet. capit. postulasti, in 5. quæst. extra de foro competent.*

Sed * quid si imponitur gabella pro 49
plaustris & curribus quæ solvitur ad portam pro refectione viæ, an Ecclesia teneatur? & dicas quod sic, quia aliquid solvitur ex eo quod plaustra destruunt vias, & oportet quod continuè reficiantur ex illa pecunia, & ideo sicut Ecclesia tenentur ad refectionem viarum, *secundum quod supra dixi*, ita ad solutionem hujus gabellæ, ex qua reficiuntur viæ, secundum Jacobum Butr. & Bald. *in d.l. ad instructiones*, dicit tamen ibi Bald. quod ad hoc non possunt cogi per seculares, *& in Clem. prima de immun. Eccles.*

Item * quid si civitas vel villa vult 50
facere unam viam de novo, & vult imponere onus propriè pro rebus, pro dicta expensa viæ vel pontium, an possit imponi Ecclesiis? Butr. *in d. leg. ad instructiones*, dicit quod non, *per auth. item nulla communitas, Cod. de Episc. & cler.* nisi prædia essent tributaria de quo vide per Bart. *in l. placet, C. de sacrosanct. Eccles.* Secundo casu, quando via est extra civitatem: benignius tunc debet fieri refectio & injunctio expensæ communis imponendo collectam *i* pro quantitate pa- i trimonij, *per l. per Bithyniam, C. de immun. ne conc. l. 10.* & ibi hoc tenet Bart. hoc tamen fallit, quando dominus civitatis, vel alius superior reciperet vectigalia à transeuntibus: & tunc suis sumptibus eam viam deberet dominus vel superior facere purgari & reparari: non autem sumptibus subditorum, per regulam juris, qui sentit onus, *& de reg. jur. in 6. & l. secundum*

naturam, ff. eod. tit. &c. ita tenet Joan. de Plat. *in l unica, Cod. de ead. tol.* & pro hoc facit quod not. dicit Arch. 23. q. 5. *si peregrinus*, ubi dicit quod isti Comites & Barones tenentur civitates suas, in quibus colligunt pedagia, & stratas tenere securas à latronibus: alias tenentur emendare damnum de prædato, & idem sequitur Bald. *in c. 1. in pen. col. princ. in tit. de his qui feud. dar. possunt. & in c. 1. §. conventiculas, in 2 colum. de pac. jur. firm.* & Flor. *in l. 1. §. summa. ff. de his qui dejecer. vel effud.* quod perpetuo tene menti. Secundo casu prin. quando via est privata, & hoc potest esse duob. modis. Uno modo, via, id est, jus eundi, prout est servitus: & tunc convenit jus refectionis ei qui habet viam: ille qui habet solum, debet pati, *ut l. refectionis, ff. commun. præ. & dixi plene supra.* Secundo modo accipitur via privata, hoc est, facta ex collationibus privatorum: & tunc idem quod illos privatos: quia ad eos pertinet refectio: *ut l. 2. §. viarum, ff. ne quid in loc. publ.* & hoc tenet Guil. de Cun. *in l. reminem, Cod. de sacros. Eccles.* & sequitur Bart. *in d. l. per Bithyniam.*

51 Sed * juxta prædicta quæritur an scholares vel qui conducunt domum, teneantur ad refectionem viæ? & quidam dicunt quod non, solet allegari, *l. ex conducto, ff. loca*, & ibi tenet Salyc. *in l. ut summa, Cod. de pig.* dicas contrarium, quod tenentur solvere: & si non solvunt, potest via occupari, *ut l. ædiles ff. de via publ.* & si solvunt, solvent expensis locatoris: quia locatori imputabunt in pensione per actionem ex eo contractu, secundum Pet. & Cyn. *in d. l. in summa*, & Bart. *in d. ædiles*, & ita tenet etiam Alber. de Rosa secundum Odofr. *in suo opere statu, in prima parte q. 136.* quæ incipit, *stat. cavetur.* ubi vult, quod si est statutum, quod quis ante domum suam teneatur solidare sub certa pœna, quod inquilinus solvendo imputat locatori, & idem tenet Domin. Paul *in l. ex conducto, in princ. ff. loca. & not. in l. si pendentes, §. si quid cloaca. ff. de usufr.* idem tenet Rosa *in libel. suis juris civilis, in tit. de offic. jud.* quo prohibetur, ne aliquid fiat in via publ. in fine, qui dicit quod ad hoc competit offic. jud. *per d. l. ædiles, circa fin. & de isto offic. jud. dic ut per eum, in d. titulo, & infra dicetur.*

Item * quid si esset emphyteuta seu 52
livellarius, an teneatur reficere viam publ. ante domum suam emphyteuticam: Dicas quod sic. expensis suis, *ut l. 2. circa princ. in vers. publicarum functionum, C. de jure emphyt. & ibi hoc ponitur per Albert. de Rosa. in d. q. 136.* & dicit idem de vasallo, & est notandum, quia isti dicuntur habere utile dominium, *ut d. l. 1. §. si ager. vect. vel emphyt. peta. 1. ibi, si rei autem, & ibi not. in vers. vend. de invest. de re, alien. fac. & vota glos. in l. si ut certo, § si duobus vehiculum, ff. commod. & in c. cum Bartol. de re judic.*

Item * quid de usufructuario, an 53
teneatur ad refectionem viæ? dic quod sic, *ut l. si pendentis, §. si quid cloaca, ff. de usufruct. & vide quod ibi not. & in l. hactenus, eod. tit. & l. qui concubinam, §. qui hortos, ff. de legat. 3. & quod notat. Barthol. in leg. his verbis, §. idem respondit, eod. tit. & in l. fi. ff. de usufr. leg.* ubi omnino vide, quod intellige nisi possessiones essent steriles, in quib. haberet usumfr. ut supra dixi post princ. hujus 25. quæst. principalis.

Item * quid de marito qui habet 54
fundum dotalem juxta viam publ. quæ debet refici, dic, *ut habetur in l. 4. §. 1. ff. de impen. & adde quod statim dicam.*

Item

55 Item * quid si aliquis habiter in domo gratis an teneatur ad refectionem viæ, dic quod sic: si refectio pura purgatio pertinet ad utilitatem momentaneam: sed si ad perpetuam, secus, & *ita vult d. l. §. & ita tenet Bart. in dict. l. Ædiles ff. de via pub.* Ego puto quod si refectio debet durare pro tempore
K quo habitare debet gratis, *K* vel majori teneatur: alias non: *per d. l. 3. §. 1. & quod ibi Bart. & Ang. in l. divortio, §. quod in anno, & quod ibi not. ff. solut. matr.*

56 Item * an teneatur quis reficere viam si prius vult cedere domui quam habet juxta viam, *vide Bald. in addit. Specul. tit. de cens. & vide quæ dixi supra de puteo, vers. sed pone, quod quedam communitas*, & per ibi dicta, determinat etiam istam qu.

57 Item quæritur, quid si via publ. non est destructa ex antiquitate, vel casu: sed aliquis ipsam exaravit seu aliter destruxit: an vicini teneantur reficere? Dicas quod non: sed ipse tantum qui eam destruxit: *ut est text. in l. si in agrum, in fi. ff. de via publ.*

58 Sed quid si ille non est solvendo? dic quod vicini coguntur: *ut not. ibi gl. sing. arg. d. l. Ædiles, §. construant, & l. 2. §. viarum, ff. ne quid in loco publ. & dicit Lud. de Ro. in quodam suo singulari, quod incipit, Die mihi viam destructam, &c.* quod illa gloss. est sing. & non est alibi. Item adde, quia sæpe dictum est, quod quis tenetur reficere viam in civitate vel burgo. Nam intelligitur quatenus protendit latitudo domus suæ, *ita Angel. in singularum. in fin. Cod. de ædific. priv.* vel quatenus protendit latitudo cujuscunque fundi qui sit in civitate vel burgo versus dictam viam publ. *arg. num. l. inter eos, ff. de acquir. rer. dom. & per l. adeo, §. insula, eod. tit. & Inst. de rer. div. §. insula,* Et dixi cujuscunque fundi quia quicunque fundus sit in civitate vel burgo, idem juris est, sive sit domus sive stabulum, sive hortus, & sive sit fundus rust. sive urb. quoniam in urbe & in burgis potest esse fundus rusticus: quia non locus, sed materia facit prædium urbanum, *l. urbana prædia, ff. de verbor. signif.*

Quæro vigesimo sexto, aliquis vult 59
reficere viam pub. an possit, & quomodo? de primo dic licet aliquis faciat in publico, tamen potest, *ut l. 1. ff. de via pub. resi. & not. ibi gl. in rub.* patet ex his quæ dicta sunt in duabus quæstionibus præcedentibus. Et nedum qui potest viam publ. reficere, sed etiam purgare: quod est refectionis portio, *ut d. l. 1. §. sed & purgare.*

Quod * no. pro statutis loquentibus 60
de refectione viæ, ut comprehendatur etiam purgatio ficut est auferre lutum ex via publ. Et purgata propriè dicitur ad libramentum proprium redigere, sublato eo quod superest. Et libramentum capitur pro modo & pulchritudine, *ut est text. cum gloss. in dict. §. purgare*, & ex eo quod dictum est, sublato eo quod superest.

Not. * quod ille qui tenetur purga- 61
re viam non sufficit si auferat lutum ex via publica in medio, & projiciat in partibus vel in latenibus viæ, quoniam tenetur in totum rem auferre de via, *ut d. §. purgare, quod not.* Item etiam reficere dicitur, & qui aperit, & qui purgat: & omnis omnino, qui in pristinum statum reducit, *ut d. l. 1. §. reficit.* De secundo die, quod ille qui vult reficere; viam publ. debeat ad veterem latitudinem restituere: *ut d. l. 1. §. 1.* & non debet latiorem, neque longiorem, neque altiorem, neque humiliorem sub nomine refectionis facere nec in via terrenam glaream ponere, aut

sternere viam lapide quæ terrena sic, vel contrario de strata terrenam facere: *ut est text. in d. l. 1. § si quis in specie.* Et in effectu sub specie refectionis non potest quis viam deteriorem facere impune: imo prohibendus esset, *ut d. § si quis in specie, & ibi etiam vide per gloss. & Dd.* ubi prædicta verba declarantur.

62 Quæro * vigesimo septimò, si quis vult reficere viam publ. & ab alio impeditur qua actione agetur contra impedientem? Die interdicto de via publ. & itin. publ. reficiendo, & istud interdictum perp. tuo datur & omnibus, & in omnes, & habet condemnationem in id quod actoris interest: *ut d. l. 1. § fin.*

63 Quæro * vigesimo octavò, ad hoc ut istud interdictum competat contra impedientem reficere viam quæ sint necessaria: & Rof. *in libellis suis in tit. si aliquis vult reficere viam publ. alias in rubr. de interdicto si via pub. reficitur, in princ.* dicit quod quatuor sunt necessaria. Primum est, quod via illa sit public. vel iter publicum. Secundum, quod aliquis velit reficere. Tertium, quod reficiendo non mutetur status primitivus viæ publ. Quartum, quod alius te impediat volentem reficere vel
1 purgare viam publ. 1 Et hæc quatuor probantur, *in d. l. 1. ff. de via publ. & iti. publ. refic.*

64 Quæro * vigesimo nonò, quomodo debeat formari libellus in isto interdicto? & Rof. *in tit. pr. alleg.* dicit, quod debet formari sic: Coram vobis, &c. compareo ego Titius, conqueror de Sempronio: quia me volentem reficere, vel purgare viam publ. vel locum publicum, me prohibuit, & peto interesse pro tali violentia vel injuria, & ago contra ipsum: & ad hoc propono actionem in factum subrogatam in loco interdicti de via publ. & itin. publ. reficiendo: vel ipsum interdictum: *ut l. 1. ff. eod. tit.* Si autem propter illam refectionem vertitur specialis & propria utilitas actoris, potest libellum concipere modo prædicto: & ei addere sic. Et quia interest mea specialiter propter domum meam non esse prohibitum, ideo illud meum interesse peto, & ad hoc propono interdictum prædictum, vel prædictam actionem in factum subrogatam in loco ejus & quod tale interesse possit peti, *dixi supra in quæst. 27. in fin.*

Quæro * trigesimò quomodo de- 65
beant formari positiones actoris, & rei in isto interdicto? & die quod positiones actoris ita formari debent: Ego Titius dico quod via illa, locus ille, de quo quæstio, est publicus. Item quod locus ille, vel via illa indiget refectione. Item quod reficiendo antiquum statutum tetinebam. Item quod me prohibuisti, & adhuc prohibes. Ista colliguntur, & probantur, *in l. 1. ff. de via publ. & itin. publ. refic.* & patet ex supra dictis. Positiones vero rei sic formari possunt: Ego Sempronius dico, quod locus ille, de quo est quæstio, est Titij, & ponantur confinia ita, ut appareat ipsum non esse locum publicum. Item dico, si erat via publica, quod reficiendo volebas, & vis facere viam publicam latiorem, longiorem, altiorem, & humiliorem quam ante fuerat. Item quod Sejus tantum tibi intulit violentiam, unde ego Sempronius debeo absolvi: quia si tantum ille Sejus intulit violentiam, ergo nullus alius. Et hæ positiones ponuntur per Rof. *in d. libello de interdicto, de via publica reficienda & probatur in l. 1. ff. eod. tit. & ex his quæ dicta sunt supra,* & hæc omnia quæ dicta sunt 25. quæst. not. diligenter: quia ponunt materiam refectionis, & adduntur his quæ dicta sunt

66 sunt supra, *in l. b. præced. in tit. de restitutione.*

Quæro * trigesimo primò, quid si aliquis ponit aliquid in via publica, vel ædificat, vel immittit eo casu quo non potest, *juxta ea quæ dixi su. in 31. quæst. cum quatuor sequentib.* quo jure agetur contra ipsum? Die interdicto, ne quid in loco fiat, *ut l. 2. §. 1. & §. ait prætor, & §. prætor ait ff. ne quid in loco publ.* & istud interdictum proditum est ne quid in loco publ. vel via publ. vel itin. public. fiat: & si factum fuerit, quod tollatur, ut ibi: & sic istud interdictum ex prima parte est prohibitorium, ex secunda restitutorium: *ut d. leg. 1. in prin. & §. hoc interdictum, & §. ait prætor.* Vel secundum Joann. Andr. sunt duo interdicta. Unum prohibitorium, scilicet ne fiat. Aliud restitutorium, ut si factum fuerit, tollitur, ut not. Rof. in libellis suis in tit. de interd. ne quid in loco publico.

67 Quæro, * trigesimo secundò sive sit unum interdictum, sive duo, quæ sint necessaria ad hoc, ut ista interdicta dentur? Die secundum Rof. quod novem sunt necessaria. Primum est, quod via illa vel locus ille sit publicus.

68 Qualiter autem via dicatur publica, * vel privata, aut vicinalis, *vide in l. 2. §. viarum, & §. vicinales, ff. ne quid in loco publico, & dixi sup. in 7. quæst.* Secundum, quod ponatur aliquid in loco publico vel via publica: *ut habetur in d. l. 2.* & in hoc tu adde etiam, quod licet non ædificem in via, sed ædificem in meo: dum tamen ædificium in meo factum noceat in via, sufficit ut habeat locum hoc interdictum: *ut d. l. 2. § si quis in suo, & ibi hoc not. Bart. & vide etiam Barthol. in l. quominus, in 3. quæst. 3. ff. de flumi.* Tertium quod non sit appositum de licentia principis vel alterius habentis ad hoc potestatem: *ut d. l. 1. in princip.* Quartum quod si est positum cum licentia principis vel alterius, fiat deterior: *ut dict. l. 2. §. merito: & §. si quis a principe.* Quintum, quod iste qui agit hoc interdicto, non habeat ædificium in publico sine licentia superioris: alioquin non ager: *ut in dict. l. 2. §. idem ait, si in publico.* Sextum, quod id quod est positum statim noceat vel nocere possit: *ut dict. l. 2. §. deinde ait prætor.* & ibi declaratur quando via dicatur fieri deterior. Septimum, quod ad hoc ut tollatur, necesse est ut noceat ædificium: & si melius sit non tollere, ne urbs ruinis deformetur; non tollere, dico, nisi publicus usus impediatur: *ut dict. l. 2. §. si quis nemine: & l. fi. eod. tit.* Item si non tollitur per interdictum, tollitur tamen officio judicis: *ut dict. §. si quis nemine, & c. l. fin.* Octavum, quod locus publicus fiat deterior, tunc locum habet interdictum: sed si esset locus privatus alterius, tunc haberet locum utile interdictum: *ut dict. l. 2. §. cum qu. & §. merito.* Nonum & ultimum sufficit quantum ad hoc, ut habeat locum interdictum, sive ipse posuit, sive ab alio positum sit; *ut dict. l. 2. §. hoc interdictum.* Sed contra prædicta opponitur, & videtur quod aliquo modo non habet locum hoc interdictum. Non licitum est cuilibet ædificare & immittere in loco publ. *ff. de acquir. rer. dom. leg. statuæ.* Sol verum est quando ponuntur statuæ, sed non in loco public. vel si sunt positæ in loco publico, non impediebatur locus publicus: & ideo quod positum est, tunc non removetur.

Quæro trigesimo tertiò, * quomo- 69
do formetur libellus in hoc interdicto,

quando quis ædificavit in via publica vel aliquid immisit : vel ædificare aut immittere vult : & in hoc duo casus principaliter sunt de per se considerandi. Primus est, quando ex hoc læditur via publica, vel iter publicum. Secundus est quando propria utilitas tantum lædit ur : puta quia lumina tua obscurata. In primo casu libellus potest duobus modis formari. Uno modo, quando quis vult ædificare vel aliud immittere in via publica vpetitur quod non immittatur vel fiat. Alio modo quando id quod in via publica factum est, periret ut tollatur. Primo modo potest sic formari libellus secundum Rosf. *in loco prallegato*. Coram vobis, &c. compareo ego Titius, & dico, quod talis vult ponere in via public. cujus tales sunt confines, tale quid propter quod via publica deteriaretur vel deformatur puta faciendo pontem : unde peto ipsum prohiberi, ne ponat, adhoc propono actionem in factum surrogatam in locum interditi, ne quid in loco publico. Sed vide quod ista forma libelli non est bona : quia per hoc agitur ad interesse, *ut l. 2. §. hoc interdictum, ff ne quid in loco pubi.* quod interesse non potest esse, cum nihil factum sit, & agatur, ut non fiat. Et propterea dicit Bart. *in dict. §. hoc interdictum*, quod istud interdictum non potest proponi, nisi quando aliquis incepit ædificare, ita quod habet aliquid instar operis: *ut l. stipulatio. §. opus, ff. de nov. oper. nunc.* ideo tunc potest agi ne fiat ad interesse, pro eo quod factum est. Et ita debet intelligi, d. §. hoc interdictum, & ista materia *facit pro hoc l harum, & l egi. & quod ibi not. ff. si serv. vend & ideo secundum Bart. in d. §. hoc interdictum.* debes ſo imre libellum isto modo. Dico quod talis incipit ædificare in tali via publica seu in tali loco publico propter quod via publica fit deterior vel iter publicum deterius: quare peto ipsum prohiberi istud opus facere, & cogi ad cavendum ne fiat, & ipsum condemnari ad interesse meum, pro eo quod factum est, ut probatur *in dict. §. hoc interdictum, & in §. si quis remi t, in dict. l. 2. ne quid in loco publico.* Et de ista cautione vide text. cum gloss. *in l. 5. ibi & l. penult. eod. titul. & notat. in dict. l. harum, & dict. l. egi. & nota. per Barthol. in l. si prius, ff. de nov. oper. nuncia.* Alio modo quando quis ædificavit, & unus vult petere, ut ædificium, vel immissum in via publica tollatur potest sic formari libellus : coram vobis, &c. compareo ego Titius, & dico quod Sempronius posuit tale quid in via publica propter quod est effecta deterior vel deformata quare peto eum cogi & compelli ad tollendum & restituendum: & ad hoc propono dictam actionem in factum, &c. in secundo casu principali, quando ex ædificio vel immisso in loco publico læditur tantum privata utilitas : puta quia lumina tua obscurantur, debes sic formare libellū: Coram vobis, &c. compareo ego Titius contra & adversus Sempronium : & dico quod ipse tale quid in ponte vult ponere vel posuit vel in via publica, vel in loco public. cujus tales sunt confines, quod lumina non obscurantur : unde ne id fiat, ago contra ipsum, intelligendo secundum quod dixi supra, secundum Bart. vel si jam fecit dicas, Ago quod removeatur, & ad id propono utile interdictum ne quid in loco publico. Et dixi utile interdictum, & non directum : *per l. 2. §. eum qui ff. ne quid in loco publ. & per id quod dixi in q. præced. in vers. 8.* Sed contra istam ultimam formam libelli opponitur

tur & videtur, quod non possit de jure agi. Nam lumina tua possum obscurare : *ut ff. de serv. urb. præd. l. si binarum, & Cod. de serv. l. ultimo.* Sed respondeo secundum Rosf. *in prallegat. tit. de interdicto, ne quid in loco publ. ante fi.* quod lumen quod habeo à tuo loco privato, potest obscurari, cum non debeas servitutem, ut dictis juribus. Sed si habeo à loc. pub. lumen, secus est: quia tunc obscurari non potest : *ut ff. de damn. in fect. l. fluminum, §. ult. & l. Proculus*, quod est notandum. De hoc tunc intellige, quando vis tollere mihi lumen quod habeo ex publico, ædificando in loco public, quia tunc non potes dare mihi damnum etiam habita licentia à principe : quia illa licentia intelligitur sine damno : *ut l. 3. §. merito, & §. si a principe, ff. ne quid in loco publico.* Sed si ædificares in loco tuo proprio non debente mihi servitutem, potes mihi auferre lumen, quod habetur etiam ex publico: *ut dict. l. altius, & l. si binarum*, quod bene not. Et addas his quæ dicta sunt in lib. præced in materia servitutis luminum, & ne luminib. officiatur. Sed advertē quia Bart. *in dict. l. 2. §. hoc interdictum, el. 2 ff. ne quid in loco publ.* ponit aliter materiam libelli. Nam dicit quod debet sic formari. Dico contra talem, quod ipse habet & tenet tale ædificium, quod est factum in via publica : propter quod dicta via fit deterior in tanta quantitate, & est verisimile me damnificari in futurum in tantum : quare peto ipsum condemnari ad tollendum ipsum opus, & ad restituendam ipsam viam in pristinum statum & ipsum mihi condemnari ad quantitatem prædictam : cum tantum interfit mea dictum opus factum non esse : & quatenus mea interesset pendente judicio : & hæc forma procedit, si is tenet ædificium in via publica, qui fecit. Sed si tenet alius, tunc debet concludi aliter, videlicet quod potest præstare patientiam destruendi operis : & quod condemnetur quatenus actoris interest pendente judicio, ex eo, quod negat præstare dictam patientiam, *per not. in dict. l. 2. §. hoc interdictum, el. prim.* Alij dicunt secundum Bart. quod hoc operatur interesse totius populi, quod sibi non placet, quia secundum hoc non posset constitui procurator ab actore, quod est contra *leg. penult.* sed pro interesse publico debet intentari actio à syndico communis, & hoc est *quod dixit text. in leg. 2. §. hoc interdictum, el, prim. quod actoris interest* : & ideo refert se ad interesse actoris, non populi.

Quæro præterea, * vigesimo quarto loco, quomodo formari debeant positiones actoris & rei in hac materia, & in hoc interdicto ? Et dic, quod positiones actoris sic formari possunt : Compareo & dico, quod via illa est publica, sive locus ille est publicus, cujus tales sunt confines & cæt. Item quod aliquid immisisti vel vis immittere sine licentia principis vel superioris. Item quod licet princeps tibi concessit ædificare vel aliquid immittere in via public. vel loco public. per talem immissionem vel ædificationem, incommodatur usus meus seu domus mea. Item quod ego, qui ago hoc interdicto, careo ædificio posito in loco public. Item quod id, quod imposuisti vel imponere vis, nocet vel nocere potest loco public. Item quod imposuisti vel vis imponere, est aliud quam domus. Item quod illa domus si quam ædificasti in publico nocet multum loco publico. Item quod supra locum public. 70

blic. pontem posuisti. Item quod opus factum in loco public. tu possides. Item quod tuum opus quod feci ſti in loco public. lumen quod habebam in loco publico abstulit mihi. Positiones rei sic fieri possunt : Comparo, &c. & dico quod locus ille vel via illa est vicinalis vel privata. m Item quod illud quod imposui vel imponere volo, feci cum authoritate principis, & ex privilegio. Item quod id quod imposui vel imponere intendo cum privilegio, est sine incommodo alterius. Item quod tu qui proponis hoc interdictum, ædificasti in loco publico. Item quod id quod ædificavi est domus, & sine incommodo alicujus loci privati vel public. Item quod opus prædictum desij possidere sine dolo vel culpa. Item quod lumen tuum quod per ædificium obscuravi, habebas à loco meo privato : & de his positionibus habes per Rofr. in tit. ſi aliquis ponit in via public. alias est, de interdicto, ne quid in loco publico. & *colligantur ex his qui dixi supra in* 2. *quæstio.*

71 Quæro * tertiosimo quarto, dictum est supra in octav. qu. quod est licitum regulariter ire per viam public. & agere & ducere plaustrum, quid si quis impediatur ab aliquo qui prohibere non potest, quo remedio ei succurretur ? Dic quod est positum super hoc interdictum, ut liceat ire vel agere per viam public. *ut leg. 2. paragr. ſi. ff ne quid in loco public.* & non reperitur alibi de isto interdicto, nisi ibi, secundum Rofr. in tit. ſi aliquis vult ire per viam public. alias est in tit. de interdicto, ut liceat ire, agere per viam public. & de illo fit etiam mentio per gl. in tit. ff. ne quid in loco pub. & ad hoc ut comperat istud interdictum, ista sunt necessaria. Primum, quod via sit pub. & qualiter dicatur via pub. *dixi supr. in 7. q.* Secundum, quod ille qui volebat ire, agere per viam pub. prohibitus sit, *ut d.l. 2. §. ſi.* si enim per viam privatam aliquis vult ire, agere debet negatoriam *ut l. 2. ff. ſi ſervit. vend. & dicam in sequæ. quæſt.*

Circa istud interdictum, * primo 72 quæro quomodo debeat formari libellus ? Dic breviter. Ego dico quod talis me volentem ire, agere, vel ducere tale quid per viam pub. prohibuit & prohibet : n quare peto pronunciari, & n ipsum cogi, quod me non prohibeat, & ad hoc propono interdictum, ut mihi liceat ire, vel ducere per viam public. vel actionem in factum subrogatam in locum ejus : *ut d.l. fin.*

Secundo quæro, * quomodo for- 73 mentur positiones in hoc interdicto ? dic breviter, quod positiones actoris sic formantur ? Ego dico, quod talis via est public. Item quod ibam per illam viam. Item prohibuisti, & me prohibes volentem ire, vel agere, vel tale quid ducere per illam viam public. Positiones rei sic fiunt è contra. Ego dico quod illa via est privata. Item quod illa via est mea. Item quod Titius tantum tibi intulit violentiam, & non ego.

Tertio quæro circa prædicta, * quid 74 de his, qui colligunt pedagia ab his qui vadunt per viam public. an possint de jure prohiberi colligere, seu exigere per hoc interdictum : & Rofr. in præallegat. titul. dicit, quod credit quod sic. Impediunt enim euntes per viam public. unde faciunt contra jura, nisi habeat privilegium à principe. *Cod. nova vectig. inſtit. non poſſ. leg. 1. 2. & 3. Cod de vectig. leg. certum.* Unde nec civitas per sua statuta, potest hujusmodi pedagia imponere, *Cod. nov. vectig. inſtit. non poſſe, l. vectigalia*, nec aliqui

aliqui nobiles possunt impedire iter agentes, nisi habeant privilegium à principe : & à principe non debet concedi, nisi patria sit tenuis : quia tunc de facili conceditur privilegium, *ut leg. 2. cod. titul.* licet de facto contrarium faciant civitates, & nobiles, & potentes, secundum eum : & de ista materia vide plene per Barthol *in d. leg. vectigal.* quæ communiter non repetitur in lectione & per Baldum *in capite primo, in titulo qua ſint regal. in uſib. feud.*

75 Quæro * quarto, quia sæpe dictum est, quod agi potest pro via publica, an ad hoc per agentem possit constitui procurator ? & in hoc distingue : Aut agitur pro privato commodo & interesse, & potest procuratorem constituere, *leg. licet in popularibus, in princip. ff. de procurat.* ubi loquitur etiam de via publica, & not. *in l. ſi quis pro eo, in fin. ff. de fideiuſſo.* Aut agit pro commodo & interesse publico tantum : & tunc ante litem contestatam non potest : sed post sic : *ut leg. penult. ff. de pign. act. & not. in d. leg. ſi quis pro eo in fine.*

76 Quinto * quæro, nunquid pro tali causa possit accedere fidejussor ? Distingue ut dictum est de procuratore, *ut habetur per text. & gl. & Dd. in l. ſi quis pro eo, in fin.*

77 Quæro * tertiosimo sexto & ultimò, quomodo debeat libellus formari super via privata, quando dicitur, quod debetur servitus viæ, vide per dom. Pet. Jac. de sancto Miniano, in quadam sua summa seu practica, quam de libellis composuit anno 1311. à qua sumpsit originem practica novella Joan. Petr. de Papia, licet de ea non faciat mentionem : qui dicit, quod potest sic formari, Coram vobis comparet talis, &c. & dicit & proponit contra Martinum, ut cum dictus actor esset in quasi servitute viæ per talem fundum Martini, & ad talem vineam ipsius actoris, dictus Martinus ipsum actorem per vim vel dolo malo dejecit de prædicta quasi sua possessione. Quare petit, ut dictam suam quasi possessionem restituat, vobis Domino judici supplicando ut dictum reum ad restituendam dictam possessionem, vel quasi per vestram sententiam condemnetis. Vel dicas ita sicut hodie consuevit : Quare petit per vos, & officium vestrum, quod si inconsequenter expediat, principaliter implorat, quatenus denuncietis & declaretis ipsum Martinum teneri, & obligatum esse ad mihi restituendam dictam quasi possessionem o viæ, & ipsum cogatis, & o remediis compellatis ad restituendam dictam quasi possessionem viæ : & prædicta forma libelli procedit, quando quis est expulsus per violentiam de possessione vel quasi, & de expulsione viæ principaliter conqueritur. Si autem principaliter de expulsione viæ non conqueritur : sed quia impeditur, quod non possit uti libere via, quia in ea turbatur : tunc posset agere interdicto uti possid. *juxta no. in leg. 1. Cod. uti poſſ. Et vide circa prædicta quæ not. Barthol. in leg. ſi prius ff. de nov. oper. nunc & not. per Dd. in §. æque. Inſtitut. de actio.* & quia dixi quod etiam quando via turbatur, potest agi & intentari interdictum uti poſſ. quæro quomodo debet formari libellus hoc casu ? & dicit dom. Petr. Jacobi, *in sua practica, in tit. ſuper ſervitute via principaliter turbata, debet ſic formari libellus* : Domine judex, ego conqueror de Petro : quia cum essem in quasi possessione servitutis viæ per fundum Petri Puzi, cujus tales sunt confines, &c. & talem vineam, ipse tur-

bat, impedit me & vim mihi facit in prædicta quasi possessione, nec permittit me uti ea privata. *p* Quare ago contra eum & peto ne me in prædicta quasi possessione turbet, nec in ea vim mihi faciat vobis domino Marco judici supplicando, ut condemnetis ipsum Petrum Puzi, ut desistat à dicta turbatione & violentia: & quod de cætero amplius me non turbet: *ut probatur in leg. pen. ff. de servit.* Quidam tamen dicunt secundum eum, quod iste libellus non procedit: quia pro servitute viæ turbatæ non competit interdictum uti pos. ex eo quia promissum est de ea tuenda specialiter per interdictum de itin. actu. privat, & isti dicunt, quod nec pro servitute aquæductus competit interdictum uti pos. quia satis de hoc provisum est specialiter per interdictum de aqua quoti. & æsti. de rivis, & de fonte. Nec etiam pro cloacis competit. *Cod. uti pos. leg. 1. prine.* quia specialiter est provisum per interdictum de cloa. & licet, *dict. l. pen. ff. de serv.* indistinctè dicat, quod pro servitute viæ, pro aliis servitutibus competunt interdicta quasi possessoria, attamen glo. ibi exemplificat de itine. actuque privat. Sed præfatus, dom. Petr. Jacobi, ut dicit *in loco præallegato*, quod videtur posse dici contrarium, videlic. quod imo etiam interdictum uti poss. competat pro servitute viæ: quia *leg. pen. ff. de serv.* indistincte loquitur, scilicet quod competunt interdicta quasi possessoria: ergo indistincte debent intelligi etiam de interdicto uti poss. & similiter gloss. etiam in fin. loquitur distincte, *leg. 1. in prine. ff. uti poss. & in leg. 1. §. fin. ff. de superfic.* Nec videtur secundum eum, quod de jure una actio seu unum interdictum tollat aliud, nisi materia sic aperte ordinaret expresse contrarium, sicuti expresse etiam quod pro cloaca non competit interdictum uti poss. *ut d. leg. 1. in princip ff. uti poss.* Bart. autem *in d. leg. in princip. in hoc articul.* an pro servitutibus competat interdictum uti poss. utile distinguit. Nam quædam servitutes quæ habent causam continuam, & pro illis competit istud interdictum utile uti poss. *at d. leg penult. ff de servit. & leg. 1. in fin. ff. si serv. vend. & leg. & si fortè, §. secundum eod. titul. & leg. arbor. ff. communi divi.* Quædam servitutes quæ non habent causam continuam, ut iter & actus, pro istis non competit hoc interdictum, sed recurrimus ad interdictum, *leg 2. ff. de itinere actuque privato & Bart.* in effectu tenet opin. gloss. *in d. leg. penult.* scilicet quod pro servitute viæ turbatæ non competat interdictum uti possidetis etiam utile, sed interdictum de itinere actuque priv. quot not. scilicet scias formare libellum quando turbatur in possessione servitutis viæ vel alterius servitutis.

ADDITIO.

a *Interrup.* Interruptio ita fit contra præscriptionem rei incorporalis, puta judicium per lit. cont. & alios modos aptos interruptioni, sicut rerum corporalium, *text. est not. extr. de præscr. cap. auditis in fin.* Et an interruptio præscriptionis fiat per missionem in possess. ex causa judicati: & an qui mittitur ex causa judicati: possideat, dic *ut per Bart. in l. à divo Pio, §. si super rebus, ff. de re jud.*

b alt. *Licentia.* An licentia in actu requisita sufficiat, si post actum sequatur vide Corn. 2. *vol. consil.* 43. & 4. *volum. consil.* 89. *inc. viso.* & Alex. 2. *volum.*

volum. consil. 62. *in.* 2. *colum. §. tertio præsupposuit.*

b *Administ.* Administratio legitima & libera est quando quis potest in judicio agere, & conventi etiam extra judicium de aliqua re disponere *facit c. ex literis, ver. probat. & ibi innoc. alleg. leg. secundum, in §. 2. Cod. de ju. calum.*

c *Jurisdictio.* Jurisd. tollitur contraria consuetudine, & præscriptione: ita dicit Innoc. *in cap. ad nostram, in fin. de app.* & an jurisdictio quæratur, & probetur ex consuetudine, vide Corneum *consil.* 168. *in 4. volum.* Et jurisdictio delegata, an sit odiosa, & restringenda, *in 4. vol. consil.* 157. Et jurisdictio judicis an possit prorogari tacito consensu partium, *in 4. volum. consil.* 50. & vide Alex. *in 3. volum consil* 68. & *in 4. vol. consil.* 33. & *in 5. vol. consil. 1 in 1. col in prine.* quando in usu jurisdictionis plures domini ejusdem castri non conco. dant, quid sit agendum, Alex. *in 5. vol. consil.* 25. *vers. non obstant, & ibi in seq. col.* an unum cast. possit dividi inter duos, & quid in pluribus cast.

d *Collatera.* Si ex forma statuti proximiores collaterales possunt offerre pretium intra mensem à die publicati contractus, & consequi rem venditam; quando incipit currere terminus illius mensis, vide Alex. *in 4. vol. consil.* 24. *per totum.*

e *Aliquis legat.* Si relinquitur una res, an censeatur relictum id quod in ea continetur, vide Corn. *in 5 volum. consil.* 73. quæ veniant in venditione domus, vel fundi, vide Alexan. 2. *vol. consil.* 144. *in 3. & 4. col. & cons.* 216. *per totum.*

f *Actionem in fallum.* Actio in factum datur, quando cessat dolus, & subest culpa, *leg. elegantes, §. idem Labeo, & ibi Bart. de dolo.*

g *Concessio.* Concessio videtur facta de toto jure concedentis *Bald. in l. 1. pen. col. in ver. sed quid si dimisit, Cod. quando non pet. part. l. qui tabernas ff. de contrahend. empt.*

h *Mun. real.* Munera realia quæ sunt vide Bart. *in l. rescriptum, §. sciendum, ff. de munc & honor.*

i *Collecta.* Collecta bonis mobilibus & stabilibus potest imponi. *Bart. in l. 1. col. versi. item quæro pro collecta Cod. de mul. an quo lo. per l. forma. de cons. & l. fin. C. de imm. ne conce. lib. 10.* Bald. *in auth. de sanct. ult. col. in prine. ver. modo quæro, dictat. statutum, C. ad Tert.*

l *Gratis.* Habitans gratis in domo an teneatur ad refectionem, vel purgationem viæ? Respond. Bart. *in l. ædiles, ff. de via publ.* quod sic. Et vide supra de servit. urban. *cap. 59.* tamen in purgatione momentanea, non in perpetua.

m *Vium publ.* Via debet purgari à vicinis habentibus domos, *juxta eam, leg. 2. & ibi Bart. & Dd. de via publ.* & via purgari dicitur, quando in totum tollitur lutum, non quando ponitur juxta viam, *leg. 1. §. purgare, de via publ. & per Alex. in l. c. eod. tit. & quod not. an l. 2. C. de immun. ne conce. lib. 10.*

n *Vicinalis vel privata.* Via vicinalis est, ad quam faciendam vicini de proprio contribuunt: vel quæ in vicos ducit, *l. 2. §. vicinales, ff. ne quid in loc. publ.* Et quæ privatæ, & publ. quæ dicantur, *d. l. 2. §. prætor. & §. Viæ ff. ne quid in loco publ.* quod publica dicitur ea, cujus solum est publicum: alias dicitur privata.

o *Prohibuit, & prohibet.* Prohibitio acquirit possessionem prohibenti ex non fieri *leg 2. C. de servit. Bald. in l. libertati, 1. col. C. de ope l. ver. sed certe.*

p *Quasi possessionem.* Quasi possessio juris vel servitutis quæritur per patientiam etiam violentam. *Bart. & Alex. post Dd. in l. 1. §. in operis de oper. nov. nunc. Aut in c. fi. in antepen. char. de causa poss. Innoc. in c. olim. 3. de restit. spoliat. & quasi possessio. & vide Alex. in l. 1. §. de itin. actuque priva.*

q *Uti via priv.* Uti quomodo possunt, *Bart. in l. quibus diebus. §. fin. in 2. colum. vers. quid de actione uti. ff. de cond. & demonstr.*

CAPUT IV.

De servitute aquæductus.

1 *Servitus aquæductus est jus ducendi aquam per fundum alienum.*

2 *Jus ducendi aquã per alienum fundũ an sit servitus realis, vel jus tantum personale, quomodo cognoscatur.*

3 *Servitutes personales tantum tres sunt, videlicet usufructus, usus, & habitatio.*

4 *Jus ducendi aquam ex fundo suo ad fundum meum si quispiam mihi concesserit causa faciendi balneum tantum in fundo meo, in quo panni lavari possint : vel pro aliquo alio usu : qui fundum meum non concernat : an tunc servitus realis vel personalis erit.*

5 *Jus ducendi aquam ex fundo tuo ad fundum meum si mihi debeatur: puta per fistulam causa serviendi familiæ mea pro coquina, & equis, & aliis necessariis pro domo & familia mea, an erit tunc servitus realis, an vero jus personale.*

6 *Jus aquæ ducẽ de ad piscariam meam, vel cisternam aut puteum, si mihi concedatur, an sit servitus realis, an vero jus personale.*

7 *Jus aquæ ducendæ ad piscariã meam, vel cisternam, aut puteum, an sit servitus rustica vel urbana.*

8 *Jus aquæ ducendæ ex fundo tuo ad hortum meum irrigandum, an realis servitus sit.*

9 *Jus aquæ ducendæ ex fundo tuo ad hortum meum, &c. an servitus rustica vel urbana.*

10 *Fundus rusticus aut urbanus quando dicatur.*

11 *Aquæductus in servitute quid veniat, & quid non.*

12 *Regula, In re sua quilibet est moderator & arbiter, quomodo intelligatur.*

13 *Servitus aquæductus est sicut anima intellectiva tota in toto & tota in qualibet parte.*

14 *Subtilia talia sunt, qualia predicata demonstrant.*

15 *Distributiones quotidianæ qualiter præstandæ sint.*

16 *Expensas quotidianas virtutum collegij prætor dare debet, dato quod unus plusquam aliter comedere tenus faciebat Bononiæ scholaris unus Polonus, qui solus comedebat tantum quantum quatuor alij.*

17 *Servitutis à principio constitutæ si fundus dominans aqua indigebat, & nunc ex aliqua causa non indigeat, an servitus in perpetuum competere desinat.*

18 *Servitus aquæductus, si fundo meo qui est decem jugerum debeatur, & postea auctus fuerit : an propter hoc aquæductus servitus crescere debeat.*

19 *Servitutem aquæductus habens an rivum inservientis fundo facere possit, per quem aquam ad fundum dominantem ducat.*

20 *Rivum an quispiam simpliciter cavare possit.*

21 *Rivum, esto, quod aliquis de jure vel ex*

ex permissione facere possit, an prædij dominantis dominus illum purgare & reficere poterit.

22 *Jus ducendi aquam per fundum alterius si quispiam habeat, quando & quomodo ipsam aquam ducere poterit.*

23 *Servitutis aquæductus in concessione, sine alterius damno subintelligitur.*

24 *Aquæductus servitus quomodo acquiratur.*

25 *Aqua per seipsam fluens an præscriptionem vel consuetudinem inducere poterit.*

26 *Aqua si ex certo fundo superiore oriatur, & per quendam alveũ ad partes inferiores descẽdat, aquisque aliquo modo pluvialibus adeo crescat, ut in alveo contineri nequeat, an tunc ille qui est in parte superiori, ripas ita elevare cogatur &: usque ad mare discurrat.*

27 *Aquæductus servitutem totam quis habere & concedere possit, & quis etiam ad aquam ducendam cogi valeat.*

28 *Flumen privatum tribus modis potest dici alicujus esse.*

29 *Aquæductus servitus, cui vel quibus concedi possit.*

30 *Aquæductus servitutẽ si uni concessi, an alteri postea concedere possint.*

31 *Aquæductus servitutem si in cui primo concessi, vni postea aliis concedere, an possis.*

32 *Aquæductus servitus, quomodo, qualiter, & quando, & per quem locum constitui vel acquiri possit.*

33 *Digiti mensura secundum Isidorum quid sit.*

34 *Fundi servientis per quam partem aquam ducere possis, si non exprimatur : quid juris.*

35 *Aquæductus servitus si ex flumine debeatur, & ipsum flumen alveum mutaverit, quid juris.*

36 *Flumen si alveum mutaverit, jus aquæ non impetu perditur, & tunc aliud flumen videtur.*

37 *Fluminis alvei per mutationem in casibus, in quibus aquæductus servitus amittatur, an de æquitate restituenda sit, ut ex novo vel novis alveis debeatur.*

38 *Flumen si ad antiquum alveum redierit, an servitus amissa restituta debeat.*

39 *Aquam ex flumine an cuilibet ducere licitum sit per occupationem facta propria authoritate.*

40 *Bononienses licite de flumine Recij aquam ducunt, quæ postea in Padum intrat.*

41 *Aqua si de unius molendino exeat, & alter eam capere velit, & ad molendinum suum ducere, adeo quod primum molendinum non impediat, an possit.*

42 *Forma seu formula, vallnto, & seriola, an idem sint.*

43 *Aquam si duo ex flumine publico ad fundum suum ducere velint, & se invicem impediant, quis præferetur.*

44 *Cautelæ ducendi aquam ex flumine.*

45 *Occupare vel ædificare incipisse, vel aquam ex pub. loc. ducere, quid remisisse.*

46 *Consequentia non valet : aliquis habet potestatem vel jus ducendi aquam ex flumine publico vel privato, ergo habet servitutem aquæ ducendæ.*

47 *Aquæductus servitute quomodo, & qualiter quis uti possit.*

48 *Aquæ ducendæ servitutem ad molendinum si quispiam habeat, propter aquarum abundantiam aliud molendinum construere non poterit.*

49 *Aqua publica de duttu inter duo*

p *Quasi possessionem.* Quasi possessio juris vel servitutis quæritur per patientiam etiam violentam. *Bart. & Alex. post Dd. in l. 1. §. in operis de oper. nov. nunc. Aut in c. fi. in antepen. char. de causa poss. Innoc. in c. olim. 3. de restit. spoliat. & quasi possessio. & vide Alex. in l. 1. §. de itin. actuque priva.*

q *Uti via priv.* Uti quomodo possunt, *Bart. in l. quibus diebus. §. fin. in 2. colum. vers. quid de actione uti. ff. de cond. & demonstr.*

CAPUT IV.

De servitute aquæductus.

1 *Servitus aquæductus est jus ducendi aquam per fundum alienum.*

2 *Jus ducendi aquã per alienum fundũ an sit servitus realis, vel jus tantum personale, quomodo cognoscatur.*

3 *Servitutes personales tantum tres sunt, videlicet usufructus, usus, & habitatio.*

4 *Jus ducendi aquam ex fundo suo ad fundum meum si quispiam mihi concesserit causa faciendi balneum tantum in fundo meo, in quo panni lavari possint : vel pro aliquo alio usu : qui fundum meum non concernat : an tunc servitus realis vel personalis erit.*

5 *Jus ducendi aquam ex fundo tuo ad fundum meum si mihi debeatur: puta per fistulam causa serviendi familiæ mea pro coquina, & equis, & aliis necessariis pro domo & familia mea, an erit tunc servitus realis, an vero jus personale.*

6 *Jus aquæ ducẽ de ad piscariam meam, vel cisternam aut puteum, si mihi concedatur, an sit servitus realis, an vero jus personale.*

7 *Jus aquæ ducendæ ad piscariã meam, vel cisternam, aut puteum, an sit servitus rustica vel urbana.*

8 *Jus aquæ ducendæ ex fundo tuo ad hortum meum irrigandum, an realis servitus sit.*

9 *Jus aquæ ducendæ ex fundo tuo ad hortum meum, &c. an servitus rustica vel urbana.*

10 *Fundus rusticus aut urbanus quando dicatur.*

11 *Aquæductus in servitute quid veniat, & quid non.*

12 *Regula, In re sua quilibet est moderator & arbiter, quomodo intelligatur.*

13 *Servitus aquæductus est sicut anima intellectiva tota in toto & tota in qualibet parte.*

14 *Subtilia talia sunt, qualia predicata demonstrant.*

15 *Distributiones quotidianæ qualiter præstandæ sint.*

16 *Expensas quotidianas virtutum collegij prætor dare debet, dato quod unus plusquam aliter comedere tenus faciebat Bononiæ scholaris unus Polonus, qui solus comedebat tantum quantum quatuor alij.*

17 *Servitutis à principio constitutæ si fundus dominans aqua indigebat, & nunc ex aliqua causa non indigeat, an servitus in perpetuum competere desinat.*

18 *Servitus aquæductus, si fundo meo qui est decem jugerum debeatur, & postea auctus fuerit : an propter hoc aquæductus servitus crescere debeat.*

19 *Servitutem aquæductus habens an rivum inservientis fundo facere possit, per quem aquam ad fundum dominantem ducat.*

20 *Rivum an quispiam simpliciter cavare possit.*

21 *Rivum, esto, quod aliquis de jure vel ex*

ex permissione facere possit, an prædij dominantis dominus illum purgare & reficere poterit.

22 *Jus ducendi aquam per fundum alterius si quispiam habeat, quando & quomodo ipsam aquam ducere poterit.*

23 *Servitutis aquæductus in concessione, sine alterius damno subintelligitur.*

24 *Aquæductus servitus quomodo acquiratur.*

25 *Aqua per seipsam fluens an præscriptionem vel consuetudinem inducere poterit.*

26 *Aqua si ex certo fundo superiore oriatur, & per quendam alveũ ad partes inferiores descẽdat, aquisque aliquo modo pluvialibus adeo crescat, ut in alveo contineri nequeat, an tunc ille qui est in parte superiori, ripas ita elevare cogatur &: usque ad mare discurrat.*

27 *Aquæductus servitutem totam quis habere & concedere possit, & quis etiam ad aquam ducendam cogi valeat.*

28 *Flumen privatum tribus modis potest dici alicujus esse.*

29 *Aquæductus servitus, cui vel quibus concedi possit.*

30 *Aquæductus servitutẽ si uni concessi, an alteri postea concedere possint.*

31 *Aquæductus servitutem si in cui primo concessi, vni postea aliis concedere, an possis.*

32 *Aquæductus servitus, quomodo, qualiter, & quando, & per quem locum constitui vel acquiri possit.*

33 *Digiti mensura secundum Isidorum quid sit.*

34 *Fundi servientis per quam partem aquam ducere possis, si non exprimatur : quid juris.*

35 *Aquæductus servitus si ex flumine debeatur, & ipsum flumen alveum mutaverit, quid juris.*

36 *Flumen si alveum mutaverit, jus aquæ non impetu perditur, & tunc aliud flumen videtur.*

37 *Fluminis alvei per mutationem in casibus, in quibus aquæductus servitus amittatur, an de æquitate restituenda sit, ut ex novo vel novis alveis debeatur.*

38 *Flumen si ad antiquum alveum redierit, an servitus amissa restituta debeat.*

39 *Aquam ex flumine an cuilibet ducere licitum sit per occupationem facta propria authoritate.*

40 *Bononienses licite de flumine Recij aquam ducunt, quæ postea in Padum intrat.*

41 *Aqua si de unius molendino exeat, & alter eam capere velit, & ad molendinum suum ducere, adeo quod primum molendinum non impediat, an possit.*

42 *Forma seu formula, vallnto, & seriola, an idem sint.*

43 *Aquam si duo ex flumine publico ad fundum suum ducere velint, & se invicem impediant, quis præferetur.*

44 *Cautelæ ducendi aquam ex flumine.*

45 *Occupare vel ædificare incipisse, vel aquam ex pub. loc. ducere, quid remisisse.*

46 *Consequentia non valet : aliquis habet potestatem vel jus ducendi aquam ex flumine publico vel privato, ergo habet servitutem aquæ ducendæ.*

47 *Aquæductus servitute quomodo, & qualiter quis uti possit.*

48 *Aquæ ducendæ servitutem ad molendinum si quispiam habeat, propter aquarum abundantiam aliud molendinum construere non poterit.*

49 *Aqua publica de duttu inter duo*

castella quæstio erat inter se facta sententia: demum imperator unum de illis castellis mihi concessit: nunquid illam sententiam servare teneat.

50 *Vicini incommoditas aquæ ducendæ qua dicatur.*

51 *Fons si ex aliquo fundo oriatur per tempus longissimum, cujus non extet memoria in contrarium: & aqua per inferiores possit discurrere capiatur, patientibus illis, quorum fons erat, an habentes superiorem fundum, in quo aqua oritur, ipsam pro libito voluntatis suæ divertere potuerint.*

52 *Longa consuetudine veluti jure imposita servitus videtur.*

53 *Patientiam solam qui præstitit, nec per alia verba servitutem constituit, an servitutem constituere videatur vel se personaliter obligare.*

54 *Aquam duxisse jure servitutis vel jure simplicis facultatis, quando quis dicatur.*

55 *Servitus aquæ ductus præscripta quanto tempore inducatur, & qua, & quot ad istam præscriptionem inducendam requirantur.*

56 *Sepem præcidere, mundare, vel mundari facere in fundo vicini, vel per vicini fundum aquam ducere, an servitutem arguant.*

57 *Aqua quando discurrisse dicatur jure facultatis tantum, non autem servitutis.*

58 *Possessionem in juribus incorporalibus dare non est.*

59 *Differentia quænam sit quantum ad tempus inter locum publicum & privatum.*

60 *Aquam si quis jam habebat jus claudendi certo loco, nunquid ita claudere poterit, ut nihil, quod alias stillare consueverat, ad partes inferiores stillare possit.*

61 *Aquam ducendi jus servitutis per fundum tuum si habeam, & per rivum apertum duxerim, & nunc rivum subterraneum facere velim, an possim.*

62 *Aquam ducendi jus per vicini fundii si quispiam habuerit, & duxerit per rivum, & demum velit novum canale vel fistulas in rivo collocare, quæ nunquam habuerit, an possit.*

63 *Aquam per fistulas vel canales si primo per vicini fundum duxerim, & nunc per rivum ducere velim, an possim.*

64 *De jure tertij regulariter apponere possum, quando juris agentis exclusivum est.*

65 *Vendito equo, quo casu ornamenta, vendita videantur.*

66 *Fundum superiorem si quispiam habuerit, in quo aqua nascatur, quæ per subterraneos meatus ad fundum vicini inferiorem descendat: deinde revertatur ad fundum superiorem, an fundi inferioris dominus eam impedire possit.*

67 *Aqua si discurrat à fundo Titij superiori in fundo Sempronij inferiori per venas subterraneas: demum Sempronius fodit in fundo suo, & venas aperit, ut tota aqua ad fundum ipsius Sempronij descendat, & desinat ad superficiem fundi Titij ascendere, quid juris.*

68 *Aquæ ducendæ jus qui habet si alium aquam admiscuit, nunquid prohiberi possit.*

69 *Statuto si caveatur ut quis possit ducere aquam ex fundo suo per fundum vicini medium, ad aliquem fundum suum inferiorem, solvendo vicino damum cavationis, & quis velit ducere aquam per fundum vicini ad suum, in quo fundo vicini sunt venæ aquarum, si aqua sua*

cum vicini aqua misceatur & utraque ad fundum inferiorem transeat, an possit.

70 *Privilegium & privilegij causa quando pari potentia fuerint, possidentis potior conditio est.*

71 *Aqua si ex fundo meo superiori ad tuum inferiorem descendat, & totum fundum tuum inundet ex magna aquarum abundantia: quæritur an ego, qui sum dominus fundi superioris, aquam in fundo meo retinere cogar, faciendo fossam, aggeres, &c. Secundo, posito, quod non cogar retinere, an te inferiorem cogere possim, ut eam in fundo tuo recipias, vel patiaris, quod aqua descendat ex meo ad tuum, & ex tuo ad alium inferiorem.*

72 *Si per servitutis conventionem factum fuerit, ut superior vicinus aquam in fundo suo retinere teneatur, vel inferior teneatur eam fossare recipere: nunquid superior vel inferior teneatur purgare vel aggeres facere aut munire.*

73 *Servitutem qui debet, facere non cogitur, sed pati.*

74 *Prædij dominantis dominus, an non solùm cogere possit dominum prædij servientis, ut fundum suum purgari patiatur, sed etiam dominus fundi superioris servientis, qui jure servitutis tenetur habere fossa in fundo superiori, ne aqua nocet vicino inferiori si fossa refellione indigeat, an possit contra dominum prædij dominantis agere, ut eam reficiat, ne fundo superiori servientis nocere debeat.*

75 *Aquam qui excludit, quam naturaliter, & servitutis jure in fundum recipere tenebatur: ne in suum fundum veniat, sed in alium derivetur an aquæ pluvæ arcere teneatur.*

76 *Servitutem si mihi concessis, ne opere manu facto aquam fluentem in meo ex tuo derivare possim, etiamsi tibi noceat, an intelligatur etiamsi ultra modum noceat.*

77 *Fundus inferior, an aquam ex fundo superiori supervenientem recipere teneatur, quando natura loci subest, nec pactio aliqua intervenerit.*

78 *Aquam propter inundationem si propria authoritate in rivo sive fovea, vel in aggeribus coronalibus fecerit, ne aqua subabundans in fundum fluret, an impune eam removere possim.*

79 *Conventio quando nulla extat, nec loci natura servitutem imponit, quid juris, ubi etiam quid servitus per vetustatem, seu præscriptionem acquisita operetur.*

80 *In aquarum servitutibus circa vetustatem, seu præscriptionem, quantum temporis requiratur.*

81 *Servitus quando causam continuam vel discontinuam habere dicatur.*

82 *Aqua si ad vicini fundum per plures rivos discurrere solita fuerit, an in unum rivum tantum transmitti valeat.*

83 *De aquis quid servandum est, quando non est aliqua conventio, nec loci natura aliquid declarat, nec loci vetustas subest.*

84 *Aqua quando aliquid moderate, vel immoderate fieri dicatur.*

85 *Servitus aquæ ductus cui debetur, an causa aquæ ducendæ lapidem arcum facere teneatur.*

86 *Servitutem vel jus aquæ ducendæ habens an possit arcum seu pontem lapideum facere supra alium aquæ ductum alienum.*

87 *Servitutem itineris qui habet, an possit:*

possit facere pontem supra locum, per quem aqua ducitur, invito eo, cui aquæductus servitus debetur.

88 *Servitus cui debetur per rivum aquæductus in vicini fundo, si velit juxta pontem fossam facere in qua aqua congregentur, & ipsa postea per rivum ducere, an possit.*

89 *Aquæ ducendæ de rivo qui jus habet, an cuniculum subterraneum, per quem aquam ducat, facere valeat.*

90 *Rivos manu tenere & eos purgare, & aggeres reficere quis teneatur, & cujus expensis.*

91 *Barones, & Comites, & alij superiores colligentes pedagia, vectigalia, strata & securas tenere debent.*

91 *In fundo si quis jam usumfructum habeat, & alius proprietatem, & aliqua impensa necessaria pro cloaca, vel ab aquæductus formulam occurrat, illa ad usumfructuarium, & non ad proprietarium spectat.*

93 *Aquæductus servitus qualiter reintegretur, & in ea quis teneri debeat.*

94 *Fluminis ex publico non perenni de pratoris æquitate servitus constitui potest.*

95 *Aquæductus servitus quomodo amittatur.*

96 *Aquæductus servitus propter fluminis inundationem, an pereat.*

97 *Possessio vel quasi aquæ per majorem inundationem, sicut possessio territorij, an perdatur.*

98 *Aqua alterius per immissionem, de qua nulla servitus debetur: an aquæductus servitus amittatur.*

99 *Aquæductus circa materiam, quomodo in judicio procedatur.*

100 *In interdicto aquæ ducendæ libelli forma quæ sit.*

101 *Positionis actoris forma in interdicto aquæ ducendæ quæ sit.*

102 *Positionum rei, teneri in interdicto aquæ ducæ de qualis sit.*

103 *Interdictum aquæ ducendæ ad hoc ut competat quæ requirantur.*

104 *Æstas quando dicatur.*

105 *Interdictum de aqua quotidiana cur factum sit, an sit aliud ab interdicto de aqua æstiva.*

106 *Interdictum de aqua quotidiana, an eo casu competat, quo interdictum de aqua æstiva.*

107 *Positiones actoris in interdicto de aqua quotidiana quomodo fiant.*

108 *Positiones rei in interdicto de aqua &c. quomodo fiant.*

109 *Libellus in interdicto de aqua ex castello, &c. quomodo fieri debeat.*

110 *Positiones actoris in interdicto de aqua ex castello, &c. quomodo fiant.*

111 *Positionum rei forma in interdicto de aqua ex castello, &c. qualis esse debeat.*

112 *Rivus, specus, septa, & incile: quæ loca dicantur.*

113 *Interdictum de rivis ad hoc ut competat quæ requirantur.*

114 *Rivum si reficere velim & adversarius meus contra me negatoriam intendet, an refectione prohibendus sim.*

115 *Libellus in interdicto de rivis quomodo fieri debeat.*

116 *Libellum de aliqua aqua si quispiam per septa, vel cuniculum vel specu de puteo concipiat, an in interdicto de rivis utile sit proponatur.*

117 *Positiones actoris in interdicto de rivis quomodo fiant.*

118 *Positionum rei forma in interdicto de rivis qualis esse debeat.*

1 SErvitus * aquæductus est jus du-
a cendi aquam a per fundum alienum: *ut l. 1. §. aquæduct. ff. de serv. rust. prædior. & instit. de servit. in princip. vers. aquæduct. & notat. Azo. in sum.* & dicitur hæc servitus jus rusticorum prædiorum. *Instit. eod. in princ. & de reb. cor. & incor. in fin. l. 1 in princip. de serv. rust. prad.* & propterea rustica servitus appellatur, ut dictis juribus: & dicam in sequenti qu. princ. & videtur jus, quia non in facto, sed in jure consistit quod est incorporale, *ut instit. de reb. cor. & incor. in fin.* Item dicitur jus ducendi, quod intellige
b sive per fistulam, *b* sive per quodlibet instrumentum fictile: *ut leg. Quintus, ff. de servit. rustic. prædior. & l. prius, §. placuit, ff. de aqua pluv. arc.* etiam si nihil in servitute constituenda comprehensum esset, dummodo nullum damnum per hoc domino fundi servientis detur, *d. §. Placuit:* non autem duci potest per lapidem manu stratum: *ut ibi not. Azo. in summa in d. §. aquæductus*, circa quod vide quæ dicam in 9. quæst. principi. Item dum dixi in definitione, aquam, subaudi, sive inventam, sive inveniendam: *ut leg. Labeo, ff. de servit. rustic. prædio. ut notat. gloss. Instit. eod. in principi. versic. aquæductus, & not. Azo. in gloss. præalleg.* Quod intellige, ut sit servitus quando est inventa, non post: *ut leg. si serv. vend. & ibi hoc not. gloss. & in dict. l. Labeo, & Dd. sequuntur.* Idem dixi in definitione per fundum alienum, quia sine fundo non potest constitui servitus, *ut l. 2. ff. communia prædio. & Inst. de servit. § item rusticorum, vers. ideo autem, & dicam in seq. quæst.* & alienum ideo dixi: quia in re sua non potest constitui servitus: quia res sua nemini servit, *l. in re communi, ff. de serv. urb. prad. cum simil.* alias non constituta seruiture non potest quis aquam per fundum alterius ducere: *ut l. 2. de servit. & aqua facit l. per agrum eod. titul.* & si ducatur sine domini voluntate poterit dominus fundi propria authoritate interdicere, & removere: *ut l. quemadm. §. 1. ff. ad l. Aquil.* nisi quis acquisivisset jus ducendi aquam per fundum alterius ex præscriptione, vel consuetudine: *ut dicam in 4. principali:* quia jus aquæ, quod competit ex consuetudine est fortius, quam illud quod competit ex pactis privatorum: *ut eleganter not. Bald. in tit. de pace Constant. in 30. qu. super, vers. salvo jure aquæ l. Ambrensis*, & prædicta intellige in aqua quæ sic ducereture volente domino, vel habeat potestatem ducendi à domino pura ab eo, in cujus loco oritur aqua, vel ab alio qui haberet potestatem concedendi: *ut dicam in 5. principali*, vel sibi ex præscriptione, vel consuetudine acquisivisset jus aquæ ducendæ, *ut dicam in 4. quæstione principali*, aliàs non posset aquam ducere, *leg. aquam, Cod. de servit & aqua.*

Secundo * principaliter quæro, quo- 2
modo cognoscatur, an jus ducendi aquam per fundum alienum sit servitus realis, vel jus tantum personale? In hoc puto sic esse notabiliter distinguendum: aut quis habet jus ducendi aquam ex uno fundo ad fundum suum vel ex pacto, vel testamento, aut alio modo, aut quis habet jus ducendi aquam non ad fundū suum: qui nullum habet ad quē vellit aquam ducere. Primo casu subdistingue: aut tale jus non decet finiri cum persona, & transit cum prædio, & dicitur servitus realis: puta si quis habet jus ducendi aquā per fundū vicini ad fundum suum causa ipsum irrigādi: *ut l. pecoris cum l. sequ. ff. de servit. rust.*

prad. & l. cum fundo conjuncta, l. constitui, §. si fa dus eod. titul. &ut tale jus ducendi aquam debet finiri cum persona: puta, concedo tibi, quod toto tempore vitæ tuæ tantum possis ducere aquam ex fundo meo ad fundum tuum causa ipsum irrigandi, & in hoc fuerunt opiniones inter gloss. priores. Nam Rog. tenet, quod hoc casu sit servitus personalis: *per text. in l. Mel. §. fin. ibi servit, est persone. ff. de alim. & cibs. lega. l. si mihi eod. tempore. § fin. ff. de servitutibus rusticorum prædiorum, & l. non solum, §. tale, ff. li. le. & l. si binæ ædes, ff. de usufruct.* & hæc opinio videtur probati ratione: quia servitus realis non personæ, sed prædio debetur, *Lunus ex socii. ff. de prædio. & l. qui aliena, §. final. ff. de negot. gest.* sed si prædio deberetur non extingueretur cum persona: imo transiret ad hæredem, & emptorem, *ut d. l. via constituti, §. si fundus*, ergo debet dici personalis servitus, non realis. Item quia servitutes reales solent esse perpetuæ, *ut l. forma, §. quamquam, de censi.* & hæc opin. refertur per gloss. *in dict. l. Mela. §. fi. in l. si quis binas. & in l. pecoris prædleg.* & per Cyn. *in rubr. C. de usufruct.* Sed contrarium videtur, videlicet quod talis servitus sit c realis, & non personalis: *ut habetur in gl. in d. §. fin. & in d. l. si quis binas*, & hæc opinio probatur, *in dict. l. pecoris, in prine.* Item quia servitus quæ debetur ab uno prædio, dicitur esse prædialis, realis, & non personalis: *ut l. si quis mihi eodem tempore, §. si. ff. de serv. rust. prad.*

3 Item * quod tres tantum personales servitutes, videlicet usufruct. usus, & habitatio. Et aliqui dicunt, quod est etiam ministerium servorum: *ut not. gl. in d. l. si quis binas, & dixi plane supr. in 1. lib. vers. postquam visum est de servitutibus missis*, sed illæ non sunt de illis: ergo debemus dicere, quia sunt servitut. reales. Nec obst. *leg. Mela. §. si & l. non solum, §. tale, cum sim, supra alleg.* quæ videntur dicere talem servitutem esse personalem: quia debet intelligi, & exponi in servitute personæ, hoc est prædialis quæ finitur cum persona, quando hoc actum est: & sic dicimus personale, quantum ad hoc: ut in concepta persona respectu commodi finiatur, non sui. Nam postea etiam durat: *ut dict. leg. si mihi, § fin. & d. l. pecoris, cum l. sequent. facit l. obligationem ferre, §. placet, ff. de act. & oblig.* & per hoc cessant rationes supr. pro parte negativa adductæ, & pro ista opin. est casus, *in l. 4 ff. de serv.* & istam opin. Joan. communiter sequuntur Dd. *in locis prealleg.* Secundo casu princ. quando quis habet jus ducendi aquam non ad fundum suum, quia nullum habet cui possit servitus deberi, an dicatur servitus, vel jus personale? & Rog. dixit, quod est servitus personalis, si hoc velit relinquens, vel constituens: *per dict. leg. Mela, §. final. & per l. Lucius ff. de serv. rust. prad. & ita not. per gloss. in dict. §. final. & in l. ut pomum, C. de servit. & in l. pecoris, & ita tenebat Petro, ut refert Cyn. in rubr. Cod. de usufr.* sed gloss. tenet secundum Jacob. & Azo, quod non sit servitus personalis, sed potius quoddam jus personale, quod actione personali isto pacto debetur: *ut d. l. ut pomum, & in l. ut pecoris, & in leg. si quis binas, prealleg.* & hanc opinion. sequuntur ibi communiter Dd. & hoc est utile scire, an sit servitus vel jus personale: quia si est servitus, competit confessoria illi, cui debetur servitus: *ut l. 2. §. 1. ff. si serv. vend. & not. in leg. si prius, ff. de not. oper. nunc.* Sed si esset jus personale, competeret

teret tantum actio personalis. Item si est servitus potest agi contra quemcunque possessorem fundi, *ut ea ac. in l. si quis diuturno, in fin. ff. si serv. vend.* Sed si non est servitus, sed tantum jus personale, potest agi contra illum tantum, qui cessit illud jus, & non contra alium: *ut leg. Caius, ff. de alim & cib. leg. & l. fin. §. fin. de contrahend. empt. & habetur in l. final ff de nov. oper. nunc. & in leg. 3. §. opus, ff. de alie. jud mut. caus. fac. & hoc tenet Bart. in d. l. Mela §. 1. quib omnib. addc qua plenissime dixi li. precedenti in 1. part. in vers. quomodo cognoscatur quando sit servitus realis, & prædialis, ubi omnino vide.*

4 Sed * circa prædicta posset dubitari, quid si aliquis concessit mihi jus ducendi aquam ex fundo suo ad fundum meum, causa faciendi balneum tantum in fundo meo, in quo lavari possint panni, vel pro aliquo alio usu, qui non concernat fundum meum, an tunc erit servitus realis, vel personalis? Et videtur, quod non sit realis, sed solum jus personale: *per d. l. ut pomum, & per d. l. pecoris cum ibi nota. per gloss. & Dd.* Item quia servitus realis dicitur illa, quæ fit propter necessitatem fundi tui debentis servitutem: *ut l. ergo ff. de serv. rust. prad. & not. per gloss. in l. 1, §. in prædiis, in vers. sum he. in fin. eod. tit. & dicam in seq. quæst. prine.* ergo ista non potest esse realis: quia non debetur pro necessitate fundi, sed pro persona tantum. Et propterea non videtur quod sit etiam servitus personalis per ea quæ supra dicta sunt. Ego tamen puto, quod imo sit servitus prædialis, & realis, quia prædio debetur, in quo est balneum, vel lavellum. *& pro hoc alleg. gloss in l. 2. in vers. cloacam, ff. de serv. rust. prad. & gl. in d. l. pecoris, ut colleg. ex illo verbo*, Maxime, & patet etiam hoc ex his quæ dicam in seq.

Sed * quid si deberur mihi jus ducendi aquam ex fundo tuo ad fundum meum, puta per titulum causa serviendi familiæ meæ, puta pro coquina, & pro equis, & aliis necessariis pro domo, & familia mea, an erit tunc servitus realis, an jus personale: & difficultas videtur in hoc consistere: quia aut dixinus, quod tale jus debebatur domui meæ, & erit jus tantum personale per supradicta. Et videtur quod potius debeatur mihi, & sic sit jus personale, quia principaliter istud sit propter me & familiam meam, & non propter furtum, licet sit in fundo: ideo videtur quod debemus attendere, quod principaliter fit: *ut l. si quis nec causam, ff. si cert. pet.* Ego credo quod potius sit servitus realis, quia debetur fundo meo: & licet personæ commoditas quæratur, prædij tamen dicitur. Unde jus prædij potius quam personæ consideratur: *ut leg. qui aliena, §. fin. ff. de neg. gest. & l. via const. §. si fund. ff. de serv. rust. prad. & pro hoc vide gl. in l. 1. §. in prad. que inepte supradicta sunt nominata. ff. de serv. rust. prad. facit quod dixi in quæst. precedenti.* 5

Item * quid si concedatur mihi jus aquæ ducendæ ad piscariam meam vel cisternam, aut puteum, an sit servitus realis, an jus personale? & tenco quod sit servitus realis: ex quo debetur ex fundo, quando piscaria, puteus vel cisterna sunt pars fundi: *ut l. Julianus, §. si cum duobus, cum l. seq. ff. de act. empt. & patet ex dictis supra.* 6

Sed tunc insurgit dubium, an ista servitus realis sit rustica, vel urbana. De quo dic in proxima q seq. 7

Ultimo quid si debetur jus aquæ ducendæ ex fundo tuo ad hortum meum irrigandum, an sit servitus realis, & dicendum sine dubio, quod sic: 8

quia debetur à fundo, & propter necessitatem fundi dominantis, *ut probatur, in l. ergo. ff. de serv. rust. prad. & patet ex pr. dicti.*

9 Sed * dubium est, an talis servitus sit rustica, vel urbana, in quo sic breviter concludas. Aut utraque est fundus rusticus, & erit rustica servitus: aut uterque urbanus, & erit urbana, *ut l. 1. ff. communia prædiorum simil.* Aut unus est fundus urbanus, & alius rusticus, & tunc judicatur rustica, vel urbana, habito respectu ad fundum cui servitus debetur, quia si ille est urbanus, dicetur urbana: si est rusticus, dicetur rustica, *ut not. gloss. not. in l. 1. in ver. aream, ff. de serv. urb. prad. & ibi hoc tenent Dd. & Angel. in d.l pecoris.* De quo vide plenissimè, in lib. superiori in 4. divisione pr. servitutis & dixi etiam supra de servitute projiciendi, in princ.

10 Quando * autem dicatur fundus rusticus, vel urbanus, *vide in d. 4. prine. divisionis servitutis, versic. quæ autem dicantur urbana prædia, & rustica, ubi omnino vide:* & non omittas, quia per ea quæ ibi dicuntur, declarantur supra scriptæ quæstiones: & ex prædictis colligi potest, quod jus aquæ ducendæ licet sit principaliter rustica servitus: *ut dixi supra in princ. in diffinitione hujus servitutis*, tamen etiam potest esse urbana, quando solicet debetur fundo urbano, sicut dixi supra de servitute protegendi, & de servitute oneris ferendi, quæ possunt esse rusticæ & urbanæ, & dicam etiam infra de servit. ut licet altius in princ.

11 Tertio * principaliter quæro, quid contineatur, & veniat in servit. aquæductus, & quid non? Circa quod dicas primo, quod veniunt omnia quæ in divisione servitutis supra in princ. dicta sunt. Item venit aqua tunc, quatenus est opus fundo dominanti, *ut l. ergo, in fin. ff. de serv. rust. prad.* & istud est regulariter omnium servitutum realium, ut secundum indigentiam prædij dominantis constituantur, *ut not. Barthol. ff. de verb. oblig. l. eadem, §. Cato. in 6. qu. in princ. & l. stipulationes non div. in 4. quæst. princ. per dict. l. ergo*, nec fundo ultra quam ei opus est servitutes reales constitui possunt, *ut not. gloss. in l. 1. §. in prædiis, in gloss. in final. ff. de serv. rust. prad.* & ideo si concessa est uni servitus aquæductus per me, possum etiam postea alteri concedere aquæductum, si aqua satisfacit utrique, *ut l. 2. §. aquæduct. ff. de serv. rust. prad. & l. Lucio, ff. de aqua quotid. & astiv. & dicam, in 6. q. pr.* Sed si est mihi concessa servitus aquæductus pro fundo meo non possum eam pro alieno fundo concedere, quia servitus quæ debetur fundo meo, intelligitur secundum necessitatem fundi mei, & non altius, *ut d.l. ergo, §. fin. &* de hoc est casus, *in l. ex meo, §. de serv. rust. prad.*

Nec obstat * si dicatur, servitus 12
mihi concessa per alienum fundum, est meaergo de ea disponere possum, sicut volo: quia regula est, quod in re sua quilibet est moderator, & arbiter, *l. in re mand. C. mand.* quia illa regula procedit quando quis disponit de eo, quod est suum libere, at hoc habet certam formam, videlicet ut mihi debeatur pro necessitate fundi mei tantum à qua forma recedere non possum. *l. cum hi, §. si prator, ff. de transact. cum similib.* & in hoc non habet locum regula, *dict. leg. in re mandat. secundum Bart. & Flor. in d.l. ex meo.* Et quod dixi, quod aquam debitam fundo meo, non possum alteri fundo concedere, intelligo antequam ingressa sit in fundum meum, cujus servitus est constituta, sed

sed postquam est ingressa possum ducere ad alias partes, & alteri concedere pro libito voluntatis, nisi nocituta sit ei fundo ex quo ducitur, *ut l. 1. §. illud, ff. de aqua quot. & astiv. & not. gloss. in l. cum essent, §. 2. in gl. fi. quam omnino vide eod. tit.*

13 Item * in servitute aquæductus hoc continetur, ut omnibus partibus fundi dominantis acquiratur, *ut l. via constituta, §. quæcunque servit. ff. de serv. rust. prad.* & ideo dicitur esse tota in toto, & tota in qualibet ejus parte, sicut anima dicitur esse tota in toto corpore, & tota in qualibet ejus parte, *ut no. Bart. in l. stipulationes non divi. in 3. col. ff. de verbo. obligat.* Et ex prædictis infert ad plures conclusiones. Prima est, quod si fundo meo debetur servitus aquæductus illud jus servitutis est totum in toto fundo meo, & totum in qualibet ejus parte. Secunda conclusio est, quod licet illa aqua sit magis utilis, vel necessaria uni partium dicti fundi mei quam alteri parti, non consideratur ista majot utilitas, vel necessitas à qua est tota ista servitus
d in qualibet parte fundi *d* mei dominantis, *ut est text. in l si partem fundi, ff. de serv. rust. prad. & ibi hoc not. per Dd. & vide quod dicam in sexta conclusione.* Tertia conclusio, si venditur certa pars fundi, cui debetur servitus aquæductus, illa servitus debetur etiam illi parti fundi alienati: & debetur insolidum pro indiviso, *ut d. l. si partem fundi.* Quarta conclusio est, quod commoditas, seu usus dictæ aquæ debet dividi inter me, & illum, cui vendidi partem fundi dominantis, *ut d. l. si partem*, non autem servitus dividitur, quia illa est individua, *ut not. gloss. ibi in l. 1. §. si usus fruct. ff. ad leg. Falcid. & l. vie, ff. de servit. rum simil.* Quinta conclusio, quod illa commoditas aquæ debet divid pro mensura fundi dominantis, non respectu partium fundi utilitatis, vel bonitatis, & sic quantitative non qualificative, *ut est casus not. in d. l. si partem fundi, & ibi hoc not. per Dd.* Et quæ sit ratio decidendi, quare sit divisio secundum quantitatem agri, & non secundum bonitatem, dicit ibi Barthol. cogitabitis, & Dd. aliter non declarant. Ego credo quod ratio sit illa: quia servitus est tota in toto, & tota in qualibet ejus parte, *ut dixi*: & sic servitus inest fundo non respective ad bonitatem, vel ad pretiositatem fundi dominantis, sed pro quantitate: æqualiter ergo divisio aquæ servitus debet fieri, secundum quod ipsa servitus debetur.

Quia * talia sunt subjecta, qualia 14
prædicata demonstrant, *ut est, gloss. in e. dudum in fin. in vers. prohibemus extra, de deci.* & sic è contra, talia sunt prædicata, qualia subjecta demonstrant, *ut l. stipulatio ista, §. hi qui, & ibi hoc nota. Petr. & Barthol. ff. de verb. oblig.* & sic qualitates regulantur secundum subjectum. Nec huic conclusioni obstat, *l. quicquid. ff. de acquir. rer. dom.* ubi habetur, quod inspicitur bonitas rei, quia ibi loquitur, quando unares non potest duobus accedere, quia tunc accedit pretiosiori. Sed quando potest accedere duobus, tunc non inspicitur pretiositas, vel bonitas, *ut d. l. si partem fundi, & hoc not. Dd.* Sexta conclusio est, quod divisio aquæ servientis debet fieri pro mensura quantitatis fundi, & non pro necessitate partis fundi, & ideo si debentur decem unciæ aquæ uni fundo, qui sit decem jugerum: & dominus prædij dominantis vendit 5. jugera certa pro diviso: licet alia quinque jugera indigeant magis aqua, quam vendita

tamen divisio æquæ inter emptorem & venditorem debet fieri pro dimidia, *ut est casus not. in d. l. si partem fundi*, ibi, aut quæ maxime utum ejus aquæ desideret, *D. gestor. de serv. rust. prad.*

15 Et per illum * text. infert ibi Bald. & Angel. & Lud. quod distributiones quotidianæ non debent fieri secundum corpora plus & minus indigentia pro suo victu, *ut habetur in cap. cum accessissent, de constitut. de quo vide per Innocent. in cap. cum M. Ferrariensis, eodem titulo*, qui dicit quod præstandæ sunt secundum consuetudinem: & ubi consuetudo non est, quia puta de novo Ecclesia est ædificata, vel de novo dantur distributiones quotidianæ: dicit, quod si distributiones sunt existentes de cellario, ad victum quotidianum fiunt viriliter. Sed illa quæ dantur pro indumentis, debent præstari secundum necessitatem personarum: & sic quando debentur alimenta ex contractu, vel ultima voluntate, & hoc sequitur Ang. *in d. l. si partem fundi*, quod bene not. maxime pro gravatis in testamento ad præstandum eleemosynam: quia debetur eleemosyna viriliter, & vestimenta secundum conditionem pauperum: & sic in vestimentis possunt executores vel hæredes plus dare uni pauperi, quam alteri. Sed in eleemosynis quæ concernunt victum quotidianum, sicut est panis, victus, & similia, non possunt plus dare uni quam alteri.

16 Item * not. pro scholaribus, qui stant in collegiis expensis collegii: quia rector non debet dare expensas quotidianas, nisi viriliter, dato quod unus plus comedat quam alter: & hoc vidi de facto Bononiæ in collegio Hispanorum, in quo erat unus scholaris Polonus qui tantum solus comedebat, quantum quatuor alij. Septimam conclusionem infero ex prædictis: quia licet servitus aquæductus, & quælibet alia realis debeatur pro necessitate fundi dominantis, *ut leg. ergo, §. si. prædl. & supra dixi*, tamen est intelligenda & limitanda, ut habeat locum habito respectu ad tempus quo servitus imponitur: sed postquam est imposita, & sic est tota in toto, & tota in qualibet ejus parte: tunc dicitur esse æqualitet pro quantitate fundi: & ideo licet una pars magis indigeat aqua, quam alia, tamen hoc non consideratur: imo aqua debet dividi æqualiter *e* pro qualitate jugerum, quod est *e* not. Octava conclusio est, quia licet dominus prædij dominantis, cui servitus aquæductus debebatur magis & frequentius illa aqua in una parte dicti fundi uteretur, quam in alia: imo & si communiter uteretur in una parte, si tantum vendidit illam partem fundi, in qua minus & rarò utebatur dicta aqua, divisio commoditatis seu usus dictæ aquæ debet fieri pro mensura agri, & pro parte vendita debentur emptori, ut est casus not. *in d. l. si partem fundi*, quod perpetuo tene menti. Nec obstat huic conclusioni illa regula, quæ dicit, quod usus partialis est attendendus *l. Seia. §. Tyrannus, ff. de fund. instruct. vel instrument. leg. & l. si servus plurium, §. fin. de leg. 1* quia illa regula procedit in his quæ sunt dividua, vel quæ respiciunt personam, sed istæ servitutes aquæductus judicantur potius jus quoddam reale competens prædio magis quam personæ, *ut l. si mihi eodem tempore, §. fin. ff. de serv. rust. prad. & l. qui aliena, §. fin. ff. de neg. gest.* Item ista servitus est individua, & respicit totam partem fundi, *ut dicit gloss.* ergo licet paterfamil. dominus prædij dominantis sit usus commoditate aquæ pro parte, tamen hoc non respicit usum patri fam. ad hoc ut censeatur servitutem amisisse: quia hoc non potest esse: *ut dixi*, ut est si promittatur vel aliis constituatur. Nona conclusio, si servitus aquæduct. in fundo unius dominantis in una parte dicti fundi aqua non est necessaria vel utilis: tunc servitus non dicitur ei parti fundi debeti, *per largo, §. si. ff. de serv. rust prad. & ita tenet Bart. For. & Dd. in dict. l. si partem fundi eod. tit. quo. not.* Ex quo sequitur decima & ultima conclusio, quod in casu sit dominus prædij dominantis vendit uni illam partem fundi, cui aqua non est necessaria, vel utilis: ad emptorem, vel ejus hæredem non transit servitus vel commoditas illius aquæductus, vel si aliam partem vendidit, cui aqua est utilis, vel necessaria, tunc tota servitus aquæductus sequitur partem venditam, & nihil debetur parti retentæ per venditorem, *per d. l. si partem fundi*, quæ omnia bene not. quia sunt quotidiana & utilia.

17 Sed quid si à principio servitutis constitutæ fundus dominans indigebat aqua, & nunc ex aliqua causa *f* non indigeat, an desinat *f* servitus in perpetuum competere? & puto sic esse dicendum. Aut desinit indigere, ita quod amplius ea aqua ad usum concessum uti non possit: & tunc desinit competere dicta servitus, quia cessat fundamentum ipsius servitutis, *ut d. l. ergo, §. fin.* Aut desinit competere ad tempus, & tunc teneo, quod servitus hæc non pereat: licet aqua ad alium usum uti non possit dominus prædij dominantis: *per ea quæ dicta sunt supra maximè in princip. facit quod habetur, in l. unus ex socijs, §. fin. cum l. seq. ff. de serv. rust. prad.*

Item * quod si debetur servitus aquæduct. fun. meo qui est 10 jugerum, & postea auctus est fundus meus an propter hoc crescat servitus aquæduct. & dicas quod non, *ut est casus in l. non modus, C. de serv. de quo dic, ut ibi per gloss. & doct.* 18

Item * habens servitutem aquæductus, an possit facere rivum in fundo servientis per quem aquam ducat ad fundum dominantem? Si vult facere de lapidibus vivis etiam supra terram non potest, *ut l. si prius, § placuit, ff. de aquæ plu. arcend. & dixi supra in diffinitione hujus servitutis.*

Sed nunquid * possit cavare rivum simpliciter, Dic *ut dicam infra, in 9. q. pr.* 19

Sed posito * quod possit facere rivum, vel de jure, vel ex permissione, an dominus prædij dominantis poterit illum rivum purgare, & reficere? Dicas quod sic, *ut l. refectionem, §. 1. ff. communia prad. & l. 1. §. pen. ff. de rivis, & vide quæ dixi in præcedenti lib. in tit. de refectione.* 20

Item * ille qui habet jus ducendi aquam per fundum alterius, potest per quamcunque partem fundi servientis aquam ducere ab initio: sed postquam incepit ducere per unam partem, non potest postea variando per aliam partem ducere, *ut l. fi. & ibi Bart. ff. de aqua quot. & assi. de quo vide in l. si cui, ff. de serv. & in l. si via, ff. de serv. rust prad.* ubi etiam ponitur, cujus est electio loci: an domini concedentis servitutem, vel ejus hæredis: an vero ejus cui servitus est constituta, de quod dic, ut plene dixi, *in loc. præced. in tit. de serv. stin. vers. nunquid habens servitutem itineris.* Item si is qui duo prædia habebat, in unius venditione aquam quæ in fundo vendito nascebatur, & circa eam aquam late decem pedes excepterat: videtur circa eam 21

eam aquam latè decem pedes iter duntaxat excepisse, ut est casus not. *in leg. qui duo prædia, ff. de servit. rustic. prad.*

23 Item * in concessione servitutis aquæductus semper subintelligitur sine damno alterius, *ut l. imperatores, ff. de servit. rust. prad. & probatur in l. 2. §. si quis à principe. ff. ne quis in loco public. & in l. nec aves, Cod. de ædific. lib.* De quo dixi ac plene dixi supra in hac præcedenti. Et propterea in concessione aquæductus intelliguntur semper reservata jura, & commoditates ejus cui prima facta est concessio, *arg. in concedendo. ff. de aqua pluv. arcend. & l. Lucio, ff. de aqua quotidian. & æstiv.* Quia privilegia uni concessa alteri dari non debent, *ut l. decurionibus. Cod. de silentiariis, lib. 12.* Et quia si princeps concessit pluribus beneficium qui prior est tempore, potior est in jure, *argument. dict. l. concedendo, & l. hoc jure, §. 1. ff. de aqua quotid. & æstiv. & cap. 1. qui succeff. tenet. in usib. feud. & ideo dixit Bald. in tit. de pace Conftant. in 3. colum. in conceffionibus de aquis publ.* semper videntur reservata jura commoditatis ejus cui primo facta est concessio: imo dico plus: etiam in concessione aquæductus si diceretur non obstante concessione alteri facta, quia intelligeretur de invalida: & pro hoc allego singulare dictum Compo. *in c. cauſam quæ in fi. extra, de præſcript.* quod sequitur ibi Ant. de Butr. & Dd. ubi dicunt, quod si Papa contulit alicui beneficium, non obstante collatione alteri facta intelligetur de invalida, ne alteri præjudicetur. Item si datur alicui beneficium cum clausula ut præferatur aliis, quia intelligitur nisi eis fuerit jus quæsitum, quod perpetuo tenementi. Et vide quæ dicam in 7. quæst. princip. ubi ponam per quem locum possit aqua duci, & vide etiam ibi in 2. quæst. princ. ubi dicetur an mutato alveo possit competere servitus aquæductus.

Quarto * principaliter quæro, quo 24
modo & qualiter acquiratur servitus aquæductus, & dic pluribus modis. Primo pactionibus & stipulationibus: quia sic acquiri possunt etiam aliæ servitutes, *ut Inſtitut. de ſervit. §. ſi quis velit, & l. in ſumma in princ. in ver. lex. ſecundum expoſitionem gloſſ. quæ exponit pactum, ff. de aqua pluv. arcend. & l. 1. §. denique, ibi ſit tamen lex eodem.* Item acquiritur testamento, vel codicillis, vel qualibet alia ultima voluntate, *ut l. uſus fructus in princ. ff. de uſufruct. & inſtit. de uſufruct. §. 1.* Item per sententiam, *argument. de uſufruct. conſtituto.* Item præscriptione, *ut l. 1. Cod. de ſervit. & aqua, & ibi hoc plene not. per gloſſ. & Dd.* & hoc procedit sive aqua sit privata, ut ibi, sive publica. Sed primo casu quantum tempus requiratur, *vide ibi notanter per gloſſ. & Dd. in l ſervitutes la grande, ff. de ſervit. titul. generali & per textum gloſſ. & Doct. in l. 1. §. fin. ff. de aqua pluvia arcend. & dixi plene ſupra in 1. lib. in 8. quæſt. princ. nbi omnino vide de hoc.* In casu vero secundo, quando aqua ducitur de publ. die quod requiritur tantum tempus, cujus initij memoria non existat in contrarium, *ut l. uſum aqua. Codice de aquæduct. lib. 11. & ibi hoc notat Barthol. in l. diligenter eod. titul. & adde quod ſtatim dicam, verſic. ſed nunquid aqua.* Item acquiritur g consuetudine, *ut l. 1. §. denique, & ibi loci conſuetus, eodem titul. & argument. l. 1. cum ibi not. Cod. quæ ſit longa conſuetud. & c. fin. extr. ne conſuetud. ub etiam not. per gloſſ. & Doct.* an talis consuetudo debeat esse præscripta? *de quo dic*

dic ut ibi. Item quod jus aquæ competit ex pactionibus privatorum, *ut not. Bald. in tit. de pace Conſtan. in 4. colum.* & dicit quod in aliquibus molendinis, piscinis, & fontibus, & in ipsorum commoditatibus, & incommoditatibus aquarum standum est antiquitati: *per illum text.* Item dixit. *eidem in c. 1. in §. ſi quis de marſo. in 3. col. tit. de contr. inveſtit. in uſib. feud.* quod in aquarum ductu non inspicimus principium aquæ unde decurrit: sed alveos, & meatus, unde transit in vetustissimum aquarum cursum; & secundum qualitatem de usu aquæ judicare debemus: quod nota.

26 Sed nunquid aqua per se ipsam fluens, * possit inducere præscriptionem, vel consuetudinem? Dic quod non, quia non est res animata: per rem inanimatam nihil nobis acquiritur. Oportet enim in præscriptionibus aliquem usum intercessisse: quo principato sufficit aquam per se fluere: *ff. quemadm. ſervitutes amit. l qui partem, & l. qui fundum, eodem titul.* in consuetudine etiam sufficit, quod habuerit initium à multis utentibus: nam postea perficitur solo curtu temporis, *ut l. venditor, §. ſi conſtitit. ff. communia præd.* & ita tenet Bald. *in cap. 1. ſi quis de marſo. in 6. col. in fin. in tit. de controv. inveſtit* quod perpetuo tene menti. Item l. communi, vel statuto, seu l. municipali acquiritur potest servitus aquæductus. *ut l. in ſumma in princ. in verſic. 1. ff. de aqua pluv. arcend. & l. 2. in princip. in verſic. conjuncta gloſſ.* secundum primam expositionem dum dicit lege scilicet municipali, *ff. ut quod in loco public. & arg. l. 3 §. planè & ibi, ſi non lex municipalis, ff. quod vi, aut clam. & l. 1. §. denique, ff. de aqua pluv. arcen.* Item natura agri servanda est, ut semper inferior superiori serviat. Hoc enim incommodum naturaliter pati debet aget inferior à superiore quod compensare debet cum alio commodo. Sicut enim omnis pinguedo terræ ad eum decurrit: ita etiam aquæ incommodum defluet, *ut eſt text. in §. denique quem notat.* quia aquæ naturaliter dicuntur descendere ad inferiora. Et ideo illi qui habent agros in parte superiori, non tenentur retinere aquam in suo, sed possunt eam retinere inferiores, qui coguntur illam recipere, & ista appellatur quasi servitus: *ut dicit text. in dict. l. 1. §. fin. cum l. ſeq. de aqua pluv. arcend.* & hoc tenet Barthol. *in l. quominus in 2 quæſt. princ. ff. de flum.* qui dicit, quod hoc debet esse verum in civitatibus Italiæ quod sibi de consuetudine præscripserunt merum imperium, & portus, & flumina, & similia. Sed de jure communi prædicta sunt principis: *ut in cap. 1. que ſint regia. in uſib. feud.* & sic non possunt concedi à lege municipali, *& adde quæ dixi ſupra de ſervitute via in 10. quæſtione.* Item ex rescripto Principis, vel Senatus acquiritur, *l quod Principis, ff. de aqua pluvia arcen. & l. permittitur, ff. de aqua quot & æſtiv. & not. Bart. in dict. l. quominus in 1. quæſt. principali.* Sed pone quæstionem quam habui de facto Veronæ.

Oritur * aqua in certo fundo su- 27
periore, & descendit ad partes inferiores per quendam alveum: quando veniunt aquæ pluviales, crescit aqua adeo quod in alveo contineri non potest: an tunc ille qui est in parte superiori cogatur elevare ripas ita quod discurrat per alveum usque ad ultimas partes: puta flumen, vel mare, an vero possit dimittere quod aqua discurrat supra ripas: Dicitur quod sic: nisi noceat habentibus agros inferio-

res juxta ripam elevandam : ego dico quod cogi non potest per inferiorem, inferior bene potest munire, & elevare suis expensis : *ut est casus in d. l. 1. §. fin.* Et hoc intellige, quando facto, vel vetustate ita debet duci aqua per dictum alveum, vel locum, *ut glo. vet. ibi in ver. munire*, alias secus. Item hoc intellige, quando per alveum aqua discurrere potest sine damno superioris. Secus si fieret damnum superiori : quia aqua inundat, et agros superiores. Exemplum, si à lateribus alvei discurrunt aquæ in partibus superioribus ; nam hoc casu ripæ non possunt elevari : quia si alveus est inventus ad ducendam aquam ad partes inferiores, non debet aliquid fieri in eo propter quod aqua retineatur ad partes superiores ; quia istud est contra naturam aqu. quæ est ut aqua descendat, & inferior ipsam recipiat : *ut d. §. demique*, quod perpetuo tene menti : quia læpe de facto contingit, *& adde quod dixi i. fin.*

27 Quinto * principaliter quæritur, quis possit concedere, & habere totam servitutem aquæductus, & quis possit cogi ad aquam ducendam ? Circa quod sic dicas : aut quis vult concedere aquæductum ex flumine privato suo, aut ex flumine privato alterius, aut ex flumine publico. Primo casu, quando flumen est suum proprium, potest regulariter ex eo concedere aquæductum, *l. Lucio. de aq. quot. & æst. & l in concedendo, ff. de aqua plu. arcend. & l. aquam, Cod. de serv. & aqua, & l. ex meo, ff. de servit. rusticorum prad. & l. via constituit, §. si lacus eodem tit.* & est ratio quia quilibet in re sua est moderator, & arbiter, *l in re mand. C. ma d.*

28 Et flumen potest dici privatum esse alicujus tribus modis. Primo ratione originis ij sius fluminis : puta quia habet fontem in fundo suo, *ut d. l aquam & l. ex meo cum aliis ibi allegat. & l. si quis diuturno. ff. si serv. vendicet, & l. præses C. de serv. & aqua.* Secundo ex principis concessione, *arg. l. 2. in princ. ff. ne quid in loco publ.* Tertio ex consuetudine, vel præscriptione, *arg. d. l. 1. §. denique, & §. fin. d. cum l. seq. ff. de aqu. plu. arcend. & l. 2. cum ibi not. C. de serv. & aqua, & dixi in q. praced.* Secundo casu, quando flumen est privatum alterius, tunc regulariter quis non potest concedere aquæductum ex illo flumine, nisi qui est dominus illius fluminis vel ejus voluntate : *ut l. 2. & l. aquam, C. de serv. & aqua*, & in his casibus si fluvius privatum est perenne, potest esse servitus aquæductus. Sed quando flumen non est perenne, ista constitutio servitutis de rigore non tenet : sed de æquitate sic : *ut l. 2. ibi hoc vorat. Bartol. Angel. & Doct. ff. communia prædior.* Posset etiam in his ductibus princeps, vel statutum disponere pro publica utilitate *b*, quod vicini possint illam aquam *b* ducere ad agros suos irrigandos, vel ad alios usus, *prout not. in l. final. C si contra jus, vel uti publ. & in c. qui in Ecclesiarum extr. de constit.* Tertio casu, quando flumen est publicum, puta quando est perenne, *ut l. 1. fin. munium, ff. ne quid in loc. public.* quod potest esse tribus modis. Uno modo flumen navigabile, ut est Padus, Athesis, & Brenta : alio modo dicitur flumen publicum, quod non est navigabile, sed trahitur ex flumine navigabili, *ut l. 1. § non autem, cum ibi not. ff. ne quid in loco publ.* & dicitur per Bartol. *in l. quominus in pr. in 2. & 3 oppofit. & in 2. q. ff. de flum.* Et in istis duobus casibus quæritur aquæductus dupliciter scilicet ex concessione princi

principis, cujus sunt omnia talia flumina vel ex concessione civitatis quæ habet merum imperium, ut dixit in q. præced. Secundo, per tantum tempus, cujus initij memoria non existat, *ut l. hoc jure, § ductus aquæ, ff. de aq quot & æst. & habetur per gloss in l. Imperatores, ff. de serv. rust. prad.* non autem per privatum concedi potest, *ut l. 2. ff. communia prædi, & adde quod dixi in præced. quæst. princip.* Tertio modo dicitur flumen publicum quando non est navigabile, nec facit aliud navigabile puta si est quidam alveus parvus, vel fons : & tunc acquiritur etiam sine concessione alicujus, scilicet per suam occupationem, sicut cætera quæ sunt in nullius bonis : & qui primo occupat præfertur omnibus, *in d. l quominus, & ibi per Bartol. in 3. q. princip. & l. si mihi eodem tempore, § si fundo, & l. Imperatores, ff. de servit. rustic prad.* dummodo per istum aquæductum non fiat injuria seu damnum vicinis circumcolentibus, *ut habetur in dict. l. Imperatores, & in l. 2. § sunt autem qui putant. ff. ne quid in flumin. public. & adde quod dixi, in fin. in præced. ad fin. & adde etiam quæ dixi in lib. praced. in 3. quæst. princip. in versic. lo item Imperator seu princeps, usque ad fin. illius.* Item ille potest habere servitutem aquæduct. qui habet fundum ad quem ducitur : puta causa ipsum irrigandi : alias secus : *ut l. 2. ff. comm. prædio. cum. simil. supra in princip. in diffinitione hujus servitutis.* Item ille qui emit vel aliter acquisivit prædium, cui servitus aquæductus debebatur, potest & debet servitutem habere : quia servitus debita prædio acquisito transit cum prædio, *ut l si aquæd. ductus ff. de contrah. ind empt & l. si partem, in princ. ff. de serv. rustic. prad.* Secus si prius servitus prædio non debebatur, quia vendito fundo, vel aliter alienato, non debetur servitus aquæduct. vel alia servitus, nisi dictum sit, *ut in l. vendendo in princ. & ibi hoc not. gloss. ff. de contrahend. empt. & ita etiam tenet Bartol. s n l via constituit, §. quæcunque, ff de serv. rust. prad.* Item quis potest habere servitutem aquæduct. in omnibus casibus, in quibus potest eam acquirere. *De quibus vide in q. praced. etiam in quibus potest servitus aquæductus concedi, ut dicam in 7. quæst. princ.* Item regulariter quis non potest cogi ad aquam ducendam, maximè jure servitutis : quia natura servitutis non est ut quis aliquid faciat, sed aliquid patiatur, vel non faciat, *ut l. quoties, la prima, §. fin. ff. de serv & adde quod dixi supra in 3. q. princ. post princ. & qua plenissimè dicta sunt in præced. lib. in 3. q princ. & quod dicam in seq. q vers. sed quid si in cui primo concessi etiam.*

Quæro sexto * principaliter, cui vel quibus possit servitus aquæductus concedi ? Et dic, quod potest concedi plurib. & per eundem locum, ut eisdem diebus vel horis ducatur, si omnibus sufficiens est : *ut l. 2. § si aquæduct. ff. de serv. rust prad. & l. Lucio, ff. de aq. quotid. & æst.* 29

Sed * si concessi primo uni, *i* an possim post. a alteri concedere ? Distingue breviter sic : Aut ille cui primo concessi, consentit, & possum, *l. in concedendo ff de aqua pluv. arc. & not. gloss. in l Lucio ff. de aq. quot. & æstiv. facit. l. aquam, C. eo. de se v.* Aut non consentit ; & tunc aut per istam concessionem secundam ei nocet : puta quia aqua non est sufficiens utrique, & pro eodem tempore concedatur, & tunc non potest, *ut d. l. in concedendo, & per l. quem locum, ff. de serv. rustic. prad. & d. l. aquam.* Aut per istam secundam 30 i

concessionem non nocet primo, cui est facta concessio: puta quia aqua est sufficiens utrique, vel diversis temporibus conceditur, & tunc potest, *ut d. l. 2. §. si aqueductus, & d. l. Lucio, & ibi gloss. nec. etiam gloss. in d. l. aquam.* Et ita fuit determinatum Bononiæ, ubi communitas concesserat aquam, & Fratres Minores, quibus secundo commune concessit, nolebant: & fuit judicatum quod valeret secunda concessio, quia non derogabat priori, ex quo aqua utrique sufficiebat, vel sufficere poterat per prædicta. Sed quid si conceditur pluribus simul, vel separatim, vel simpliciter servitus aquæductus, ita quod valeat, quia omnibus sufficit, & non conveniunt, quemadmodum utantur? Dic, quod utile judicium communi dividundo eis datur, ut scilicet aqua, vel mensura, vel temporibus dividatur: *ut d. l. Lucio cum gloss.*

31 Sed quid * si tu cui primo concessi servitutem aquæductus, vis postea alteri concedere, an possis? Et in hoc considera quatuor casus. Primus est, si vis concedere, ut ille extrahat de fundo primi concedentis, & non potes: *ut leg. ex meo, ff. de serv. rust. prad.* Secundus casus si vis concedere, ut exrahat de fundo meo, per quem aqua ducitur canali, per quod perveniat ad fundum tuum: & idem quia illa servitus aquæductu est tibi concessa pro necessitate fundi tui, & non alterius: *ut l. ergo, ff. de serv. rust. prad.* nec potes illam aquam tanquam tuam concedere alteri: quia non est tua antequam ingrediatur fundum tuum: *ut l. 1. §. illud, ff. de aqua quotid. & æstiv.* Tertius casus, si vis alteri concedere: prestquam in fundum tuum aqua ingressa est, & potes: quia effecta est tua, nisi nocitura sit meo fundo ex quo servitus inducitur, *ut dict. §. illud, & not. gloss. in dict. leg. ex meo, & dixi supra, in 3. quæst. princ. circa princ.* Quartus, & ultimus casus est si aqua exivisset de fundo tuo, & tu regulariter non posses alteri concedere dictam aquam: quia eadem ratione quam primum aqua ingressa est alium fundum vicini, est effecta sua: *ut d. §. illud*, ergo de ea tu non potes disponere. Sed ista regula fallit, quando ista servitus imponeretur per te, antequam pervenerit ad locum inferiorem de ipsius voluntate: *per l. aquam, Cod. de serv. aqu.* Exemplum: Aqua dum exivit de fundo tuo, potest discurrere per diversa loca ad fundos vicinorum, & est in potestate tua per quam partem factas exire aquam: nam potes cum uno vicino inferiori, si aqua est utilis convenire de dimittendo dictam aquam ad fundum suum, cum hoc, quod postquam irrigaverit fundum, teneatur mittere ad alium certum fundum inferiorem: & isto modo potero imponere servit. aquæduct. postquam exiverit de fundo tuo, *ut d. l. aquam, ubi hoc probatur, Cod. de servit. & aq.* Et prædicta omnia intellige, quando ille cui conceditur servitus aquæduct. habet fundum ad quem aqua duci debet, alias secus: *ut l. 1. ff. com. prad. & dixi in q præced. ante fin.*

Quæro septimo * principaliter, quomodo, & qualiter, & quando & per quem locum constitui, vel acquiri possit servitus aquæduct. Et dic, quod acquiri potest his modis, *de quibus supra in 3. q. princ. facit l. via, ff. de serv.* Item servitus aquæduct. olim non nisi ex capite vel fonte constitui poterat, sed hoc hodie ex quocunque loco constitui potest, *ut servitus aquæduct. ff. de servit. rust. prad.* & caput aquæ seu fluminis dicitur, unde aqua nascitur: *ut l. 1. §. hoc interdictum, ff. de aq. qua.* & æst. *not. gloss. in d. l. servitus aqua, & not. principaliter per Bart. in tract. de insula, in 9. colum. & plenius per Bald. in l. 1. in 6 col. vers. item not. quod aqua, ff. de rer. divis.* Item servitus aquæ inventæ & inveniendæ constitui potest, *leg. Labeo, ff. de servit. rust. prad.* de quo dic, ut dixi supra in 1. quæst. princip. Item potest constitui servitus aquæduct. per intervalla temporis puta certis diebus vel horis, § *modum, l. 4. ff. de serv. & l. 1. §. si aqueductus, ff. de servit. rustic. prad. & l. si sic constituta, & leg. si is cui in princ. ff. quemad serv. amit. & leg. si diurnarium, & leg. cum constet, in princip. ff. de aq. quot. & æstiv.* Item potest constitui servitus ut aqua divi- k datur k per mensuras, puta per uncias & digitos: *ut d. leg. cum constet, in princ. & leg pen. ff serv. rustic. prad. & not.* quod tantum significat dicere: concedo tibi unum digitum aquæ quantum do tibi licentiam ut ducas aquam per unum digitum ferreum vacuum: nam per rostra animalium imaginaria puta ferrea vel ænea, & per ora & digitos solemus aquam ducere, *secundum Ang. d. l. pen.*

33 Digitus autem * dicitur secundum Isidor. minima pars agrestium mensurarum: & uncia quæ continet ties digitos: *ut dixi in l. 3. princ. in. 10. quæst. ff. de verb. sign.* ubi posui de ponderibus & mensuris. Item ex loco domini proprietarij vel ejus voluntate constitui potest servitus aquæduct. *ut leg. aquam, Cod. de serv.* & ex fundo livellario, seu emphyteutico, & feudatario: *ut l. provinciali, Cod. de serv. & aq. & l. 3. ff. de serv. & dixi in præced. lib. in 3. q. princ.* in qua posui quæ sint illæ personæ quæ possint servit. constituere. Item per quem locum viam alij concedo per fundum, alij aquæductum concedere non possunt, & eodem modo si alij aquæductum concessero, alij iter per eandem vel ducere vel concedere non potero, *ut l. per quem locum, ff. de serv. rust. prad.* Facit *l. in concedendo, ff. de aqua pluv. arcend.* Item publico loco interveniente, vel via publica aquæductus concedi non potest, sed à principe impetrari debet, ut per viam ducere sine incommodo publ. liceat, *ut l. servitus, §. publicæ. ff. de serv.* & non potest duci per locum publ. si damnum faciat etiam privato, *ut l. si per publ. ff. ne quid in loc. publ. & l. 2. §. si quis in suo, ff. eodem, tit.*

Item * quid si non exprimitur, per 34
quam partem fundi servientis possis aquam ducere? dic quod poteris per quamlibet partem, sed semel electa via, non poteris variare, *ut l. si cui, cum gloss. ff. de serv. & l. fin. ff. de aq. quot. & æst.* In contrarium tamen videtur, quod imo à principio electio sit domini servientis, *ut leg. si via, ff. de servit. rustic. prad. de quo dic. ut plenissime dixi sup. de serv. vers. quæro, nunquid habens servitutem itineris, &* adde, quia aqua non debet diverti à solito cursu suo: & si divertitur, debet in pristinum statum reduci, *l. 1. Cod. adde Aquil. & l. 1. §. fi. ff. de fun. & l. 1. §. si quis novam, ff. de riv. & dixi in tit. præced. in tit. de aquæduct. vide quæ dicta sunt in seq. q. princ.*

Item * quid si debetur servitus 35
aquæduct. ex flumine, & flumen mutavit alveum: dic quod si mutavit, quia paulatim non recessit: & tunc licet alveus derelictus efficiatur domini prædij dominantis propter vicinitatem: tamen perditur servitus aquæduct. quia eo loco, ubi nunc est flumen servitus imposita nō est: *ut l. hoc jure, § si aquam, ff. de aq. quot. & æstiv.* Idem si flumen cœpit circumfluere mutato alveo

quia ex quo medius locus non servit est interrupta servitus, *ut est casus infra in fin.* Sed si flumen paulatim accessit fundo tuo subsequi potest, quod locus totus fluminis ductioni serviat : *ut d. §. si aquam, versic. sed si alluvione*, & intellige quod si flumen addidit aliquid de terra fundo tuo, & sic paulatim recessit flumen à prædio tuo : quia refert si subito recessit, an paulatim mutat alveum, *arg. l. ergo, dict. alluvio, ff. de acq. rer. dom. secundum gloss. quæ ita not. in d. §. si aquam, in ver. accesserit, & Bart. posuit in lege quominus, in 16. q ff. de fin.* & licet iste intellectus in se sit verus : tamen aliter intelligi posset ille text. *in ver. sed in alluvione* : nam ille text. non videtur pari prædictum intellectum gl. videl. dum dicit, accesserit, ut subaudiatur aliquid de terra : quia dum dixit in verbo præcedenti flumen recesserit & postea subdit, si accesserit fundo tuo, intelligitur scil. flumen, de quo prædixerat, & non aliquid de terra, & est sensus, quod si flumen accesserit, id est, appropinquaverit fundo tuo, subsequi poterit, scilicet inducendo aquam ad fundum tuum ex dicto flumine : quia locus totus fluvius est, id est in quo nunc est flumen, servit ductioni, id est, servire intelligitur, ex quo est in loco, in quo servitus debebatur. Iste tamen intellectus non videtur convenire verbo, alluvione, posito in littera, nisi refertas ipsum ad alium vicinum. Ex his tamen not. pro intelligentia hujus materiæ, quæ non repetitur bene declarata per Dd. 8. casus principales. Primus est, quando ex flumine publico, quod est propinquum & conjunctum fundo meo, habeo jus aquæ ducendæ : & flumen totum uno impetu recedit de alveo suo & à prædio meo, nullo loco in medio relicto, nisi alveo antiquo : quia in medio inter flumen & fundum meum cui servitus debetur, est solum alveus antiquus fluminis, & hoc casu videbatur quod adhuc duret servitus mea : quia alveus antiquus efficitur meus jure vicinitatis, *ut instit. de rer. divis. §. insula, ver. quod si naturali alveo*, & sic non est locus medius, qui impediat servitutem. Tamen contrarium est verum, videl. quod imo servitus impediatur : quia ex quo flumen totum uno impetu recessit, & novum alveum facit : non reputatur esse illud idem flumen, cui servitus est imposita, sed aliud, & iste est propriè casus, *in d. l. hoc jure, §. si aquam in 1. re pmf. secundum intellectum gl. ibi*, & hoc etiam vult Bart. *in d. leg quominus, in 16. quæst.*

Ubi vult, quod si flumen mutavit alveum uno impetu : perditur jus aquæ : & tunc videtur aliud flumen. Secundus casus est, quando flumen uno impetu recedit à fundo meo, & relinquit inter fundum meum, & flumen, medium alveum antiquum, sed etiam fundum alienum, & tunc sine dubio non possum aquam ducere ex flumine novo ad fundum meum duplici ratione. Prima, quia est novum flumen, cui servitus non fuit imposita : *ut dixi in præced casu.* Secunda, quia locus, qui est in medio altenus, non mihi servit, propteren servitutem aquæductus impedit, *l. qui fella. §. fin ff de serv. rust. prad. & leg. in tradendis, §. commun. prad.* & isto modo debet intelligi, *dict. §. si aquam, in 1. & 2. responso.* Tertius casus est quando in medio reperitur fundus meus propius : & tunc est dicendum, quod servitus, non ex eo, quod locus medius impediat, sed ex eo quia est novum flumen cui servitus non fuit imposita,

36

ut dixi in 1. & 2. casu. Quartus casus est, quando flumen, quod erat propinquum fundo meo ad quem aquam ducere poteram, decessit à prædio meo paulatim, ita quod per alluvionem relinquit terram fundo meo inter eundem fundum meum, & flumen : & tunc servitus non impeditur, quia tota dicta terra addita fundo meo servire potest ductioni aquæ : quia est mea, & idem flumen reputatur sicut prius, licet recesserit de alveo suo, ex quo paulatim recessit, *argum. l. ergo. §. alluvio. ff. de acquir. rer dom. & Instit. de rer divis. §. præterea per alluvionem.* & iste est casus *in d. §. si aquam, in 2. responso*, secundum gloss. ibi. Quintus casus est contra, quando flumen, quod prius distabat à fundo meo, nunc accessit fundo meo per alluvionem, ita quod ei nunc conjunctum mediante alluvione versus fundum vicini relicta aquia recessit flumen à fundo vicini per alluvionem : & tunc idem quod in casu præcedenti : quia non mutatur, nec interrumpitur servitus, quoniam reputatur esse idem flumen, nec est locus medius qui servitutem impediat : & iste est casus in d. 2. responso, secundum alium intellectum, *quem supr. dedi.* Sextus casus est, quando flumen quod distabat à fundo meo, ex quo habebam jus aquæ ducendæ per medium fundi vicini ipso vicino consentiente, recessit uno impetu, & conjunctum est cum prædio meo. Et in hoc videtur dicendum, quod jus aquæ ducendæ non perdatur, quia si loco medio existente ducere poteram, multo magis ubi locus nullus est medius, tamen contrarium est verius, quia nunc aliud flumen esse reputatur, *ut dictum est in 1. & 2. casu.* Septimus casus est, quando flumen quod erat fundo meo conjunctum, circumfluere cœpit mutato alveo, id est, per diversas partes fluere cœpit aliquo relicto loco in medio inter unum brachium fluminis, & aliud : & tunc impeditur servitus aquæductus : quia ex quo locus medius non servit, interrupta dicetur, servitus, *ut est casus in d. §. si aquam in 3. respon.* Subest etiam alia ratio impeditiva : quia mutato in toto alveo unico impetu, dicitur esse aliud flumen propter prædicta. Octavus, & ultimus casus est, quando flumen circumfluere cœpit, & locus medius non impedit servitutem : quia dominus mihi consentit, vel est meus, & in hoc puto sic esse dicendum : Aut flumen recessit in totum de alveo antiquo, & cœpit circumfluere : & tunc licet cesset una ratio impeditiva, scilicet loci medij, tamen subest alia : quia non est amplius primum flumen, & ideo non durat jus ducendi aquam, secundum ea quæ dixi supra in tribus primis casibus. Aut flumen non recessit in totum ex alveo antiquo, ita quod dici possit primum flumen durare, & tunc aut prædium meum est proximum veteri alveo, vel uni brachio fluminis : & tunc pro ea parte illius brachij deberur mihi servitus : quia utraque ratio impeditiva cessat, scilicet de loco medio, & de novo flumine. Sed in alio brachio fluminis, cui prædium meum non est proximum, sed fundus alterius : & tunc aut ille non consentit, & in illo servitus fundo meo non debetur : quia locus medius, &c. *& ita tenet gloss. in d. §. si aquam, in ult. respon. in verbo, circumfluere.* Aut dominus medij prædij consentit : & tunc servitus durat, quia est utraque ratio impeditiva : & ut brevius prædicta intelligantur, reducas omnes prædictos octo casus ad duas tantum conclusiones. Prima

est,

est, si ex flumine servitus aquæductus prædio unius debitus, & mutatur flumen de loco suo, ita quod dicit possit novum flumen: tunc servitus aquæductus impeditur, sive sit locus medius impediens servitutem, sive non: quia huic novo flumini & alveo servitus non fuit imposita. Secunda conclusio, si flumen ex quo debetur servitus aquæductus, ita recessit de alveo suo, quod non dicatur novum flumen, sed idem, & nullus est locus medius qui servitutem impediat, durare possit: quia nihil subest, quod servitutem habeat impedire, & prædicta omnia intelligas procedere posse in quatuor casibus principaliter. Primo quando jus aquæ ducendæ debetur ex
l flumine publico, l & ita posui casum supra: & tunc requiritur, ut habeatur licentia à principe, vel superiore. *ut probatur, in dict. §. si aquam, secundum primam lectur. glos. ibi.* Secundo potest intelligi, quando esset privatus: & tunc sufficit habere licentiam à domino, quando illius est prædium, cui debetur servitus aquæduct. Tertio potest intelligi, si dicebam pro fundum vicini, cui imposita erat servitus, & flumen mutavit alveum inter fundum servientem, & novum alveum, per quem aqua discurrit, dimisit: an sit servitus extincta? Quo casu distinguitur: aut subito recessit, & extincta est servitus: quia medius locus qui non servit, impedit servitutem. Aut paulatim, & tunc durat servitus: quia reputatur idem flumen: nec est locus medius, qui impediat servitutem: *ut probatur in d. §. si aquam, secundum lect. glos. ibi.* Facit quod not. *in l. si convenerit, §. 1. Digest. de pign. act. & in l. si fundus, in princip. Digest. de pign.* Quarto & ultimo, non possunt prædicta procedere, quando est quæstio utrum perdatur jus præoccupationis, & præferendi vicinis. Quo casu eodem modo est dicendum: aut flumen subito recessit, & alveum mutavit & perditur jus aquæ ducendæ, quod erat acquisitum occupatione: & tunc nova occupatione opus est. Aut paulatim: & tunc locus, quia jus aquæ ducendæ retineretur, *ut not. Barthol. in leg. quominus in 26. quæst. de flum.* qui etiam subdit hoc ultimo casu id procedere: nisi ille cui servitus debebatur, passus sit per annum aquam ire in sua libertate, quia etiam tunc perderetur jus aquæ ducendæ, *ut l. 1. in princ. ff. de aqua quot. & æstiv. & not. Bart. in d. l quominus in 15. q. princ. in versiculum secundum requiritur.*

Sed * juxta prædicta quæro, an in 37
casibus in quibus per mutationem alvei fluminis amittitur servitus, aquæductus de æquitate sit testimendus, ut debeatur ex novo, vel novis alveis, & videtur quod sic: *arg. l. servitutes, § si sublatum ff. de serv. urb. prad.* Sed gl. ff. *in d. leg. hoc jure. § si aquam, in versic. interrupta, ff. de aqua quot & æst.* dicit sub dubio forte quod illud procedit, quando debetur servitus ex loco privato, & sic ex flumine privato: secus si ex flumine publico. Ego vero non puto, quod in aliquo istorum casuum restituatur, per illum text. & per ea quæ dicta sunt supra. Nec obst. *dict. §. si sublatum*, quia ibi loquitur de servitute, quæ potest intelligi etiam eadem ex quo non mutatur locus, licet mutetur ædificium: ac etiam contingit propter publicam utilitatem dominum ut dicit Aug. de quo dic. *ut plenè dixi in lib præced. in tit de ser. flui. in 6. q.* ubi omnino vide.

Sed * quid si ad antiquum alveum, 38
m flumen redit? *gl. in dict. § in verb. in-* m
terrupta, in fin. dicit, quod restituitur

quia

quia text. *in dict. §. si aquam*, non dicit quod servitus fuerit amissa, sed interrupta, *ut probatur etiam in l. tradendis, in fin. ff. communia præd.* Et hoc intellige, nisi tanto tempore ite stitisset interrupta, quanto servitus amittitur, de quo dicam infra in 10. q. princ. quia tunc servitus amitteretur propriè, *ut d. l. tria prædia*, nec restitueretur, licet flumen in alveum suum redierit, & ita induco d. glos. *in ver. interruptam, in fin. per d. l tria prædia quod not.* & quia sæpe facta est mentio de mutatione alvei: quæro quomodo cognoscatur alveus, si mutet, vel non? Dic quando desinit esse, prima forma omissa, id est, quando sic discurrit per alium locum, quod aqua non curat per primum alveum, dicitur alveus mutatus, *ut l. adeo, §. insulam, de ver. divis. § insula, vers. quod si naturali alveo & not. Bart. in rub. ff. de ver. divis. 2. col. ult. char.*

39 Ultimo * circa prædicta quæritur, 39
an cuilibet sit licitum ducere aquam de flumine publico per occupationem
n factam propria authoritate? *n* Et videtur quod non, & quod requiratur authoritas principis, vel superioris, *ut l. quominus, ff. de flum. & l. 1. § permittitur, ff. de aqua quot. & æstiv. l. 2. in pr. ff. ne quid in loco publ. & per ea quæ dicta sunt supr. in §. quæst. princ.* In contrarium videtur, quod licitè quis possit authoritate jurisgentium aquam occupare ex flumine public. quo jure flumina, & eorum usus, & jura publica sunt: *ut Inst. de rer. divis. §. flumina*: sed tu in hoc sic distingue: Aut flumen est publicum, & navigabile: aut publicum, & non navigabile. Primo casu, quando est navigabile, non licet aquam ducere propria authoritate, & qui primo ducit, illicitè facit, *ut d. l. quominus, & ibi hoc not. Barthol. in 2. quæst.* Secundo casu quando flumen non est navigabile, & tunc subdistingue: aut flumen intrat in aliud flumen navigabile: aut flumen non intrat in aliud flumen navigabile. Si intrat, aut illud est mare, & potest ducere. Et est ratio, quia propter aquarum abundantiam ex uno flumine non dicitur recipere incrementum, vel diminutionem, & sic propter dictam occupationem nullum detrimentum recipere potest: Aut est aliud flumen navigabile, in quo intrat: & tunc aut propter dictam occupationem ductus aquæ avertitur à flumine navigabili, & facit quod flumen efficitur non navigabile, vel damnificatur navigatio, & non potest, *ut d. l. quominus, & ibi per Barthol. in 3. opposit.* Aut avertitur aqua à flumine navigabili, exemplum. Si aquam duco ex flumine ad fundum meum, & nihilominus postea flumen navigabile intrat, & illud non est prohibitum, si bene consideras rationes prædictarum legum.

Et * Bononienses licitè ducunt 40
aquam de flumine Rheni, & postea intrat Padum, *secundum Bart qui ita not. in l. quominus, in princ. in 3. oppos.* Et quod dixi, quod quis propria authoritate potest aquam ducere ex flumine publ. non navigabili, quando intrat flumen navigabile, & non impedit navigationem, procedit multo magis, quando intrat flumen non navigabile. Sed hoc tamen limita duobus modis. Primo, quando flumen esset publicum: hoc est, esset in usu publico, scilicet fluit, vel civitatis, vel alicujus municipij, puta quia illa utitur ad molendinum, prout faciunt Bononienses de flumine, in quo sunt molendina communis Bononiæ. *de quib. habetur per gl. in l. inter pub. ff. de verb.*

sign. & in l. sed, & Celsus. in princ. ff. de contrahend. empt. vel utitur civitas ad alium usum dicta aqua, & tunc permittitur aquam ducere, *ut est casus in d. l. quominus, secundum unum intellectum gloss. ibi, & Baron. etiam ibi hoc not. in princ. in 2. oppos. & probatur in l. v. & per totum tit. C. de aquaduct. lib. 11.* Secundo fallit, quando cum vicinorum injuria duceretur: *ut l. Imperatores, in fin. ff. de serv. rust. pred. & l. 1. §. sunt qui putant, ff. ne quid in flum. public.* Et si dicatur, nonne est semper vicinorum injuria, qui non possunt facere suum ædificium? Respondeo secundum Bart. *in dict. l. quominus in 2. quæst. princ.* quod per hoc non patitur o vicinus injuriam, seu damnum, o sed non acquisit lucrum: & non est idem, lucrum non capere, & damnum sentire, *leg. fin. ff. de Codicil. & l. qui autem in princ. de his qui in fraud. cred. cum simil.* Aut est flumen publ. ex quo aqua deducitur, sed non est navigabile, & tunc quis potest licite authoritate jurisgentium aquam ex eo ducere: quia per jura civilia non est prohibitum id, quod est de jure gentium licitum, *per §. fluminа, Inst. de rer. divis. & per l. 1. § sunt qui putant, ff. ne quid in flum. publ.* dummodo non hat cum vicinorum injuria, secundum Barthol. *in d. l. quominus in 2. q.* Sed advertè secundum eum ibi, quando quis facit illicite respectu privati ducendo aquam ex flumine publico, ille solus me potest impedire, non alius tertius: quia quantum ad eum illicitè facio, *l. locis corpus. Paragr. competit. ff. si servit. vendic.* sed quando facit illicitè respectu juris publici: tunc quilibet privatus potest impedire, *& ita loquitur l. 2. §. idem ait, ff. ne quid in loco publico.*

41 Quid * autem si aqua exit de molendino p unius, & alter vult eam p capere, & ducere ad molendinum suum, ita quod molendinum primum non impediat, an pollit, & dicas quod aut illa aqua intravit alveum publicum, & non est dubium quod poterit, per prædicta, *& ita tenet Barthol. in d. l. quominus in 12. q. in fin.* aut non intravit alveum publicum, & tunc alveus per quem aqua ducitur ad molendinum, est publicus, & post molendinum descendit per alveum publicum, & tunc distingue, *ut supra dixi de aqua ex flumine publ. ducenda.* Aut alveus est privatus, & tunc non potest, *ut leg in concedendo, ff. de aqua pluv. arcend. cum simil.* Quando autem dicitur alveus fluminis publici, per quem flumen publicum discurrit, & tunc est publicus alveus: quia alveus est illius, cujus est flumen, *ut Institut. de rerum divis. §. Insula, vers. novus alveus, & l. adeo, §. Insula de acq. rerum dom. & l. 1. §. non enim ne quid, in flum. public. ibi.* Quia impossibile est, ut alveus fluminis publici non sit publicus, & hoc procedit etiam si alveus sit fossa manu facta, per quam fluit publicum flumen, *ut l. 1. si fossa, ff. de flumin.* Secus si flumen aliquam terram inundaverit: quia tunc ille locus inundatus non esset publicus, *in d. §. si fossa in ver. alter.* Aut alveus est fluminis privati, per quem flumen privatum decurrit, & erit privatus, *arg. d. l. 1. § hoc interdictum, & §. item si animi, ff. de flum. ne quid in flum. pub.* & descendit ad latus fluminis pro aqua ducenda, puta ad molendinum, vel agros irrigandos, quia alveus est cavus, sive fossa, & dicitur in vulgari forma, seu formula, & ita appellatur quandoque, *in l. 1. C. de aquaduct. lib. 10.* & appellatur quandoque in jure incile: *ut l. 1. §. incile, §. de rivis.*

Item

Item * appellatur in vulgari vallum: ut not. Bart. *in d. leg. quominus, in 12. q. de flum.* Item secundum nos appellatur seriola. Et in hoc die, quo locus sive alveus dicitur Privatus: cum per talem locum non semper cucurrit aqua, *ut l. 1. § fluminum, ff. de flum.* & ratio est in eo § *si fossa*, & Bart. *in d. q. 12.* ubi dicit: Aut duco aquam ex flumine publico immediatè per fundum meum, & tunc non est dubium, quod locus est meus. Aut duco per fundum vicini, ipso permittente, & tunc locus est ejus cujus primo erat antequam fieret seriola, & ego habeo servitutem aquæ ducendæ: & si ille me impedit ducere, habeo interdictum de aqua quotid. & æstiv. si me impedit formulam, sive seriolam purgare, & reficere, habeo interdictum de rivis, *ut d. l. § incile, ff. de rivis.* & habeo confessoriam, *de quo vide quod dicam infra in 6. q princ.*

43 Sed * quid si duo volunt aquam ducere ex flumin. publico ad fundum suum, & se invicem impediunt, quis præferretur? ista ponuntur per Barthol. *in l. quominus in . . & 6. quæst. princip. ff. de flumin.* ubi plenè examinat, & per Bald. *in l. item lapilli, versic. quæro, ff. de rer. div.* Ego autem dimissis disputationibus sic distinguo: Aut aqua potest sufficere illis duobus, aut non. Primo casu regulariter unus alterum impedire non potest, *l. Lucio, ff. de aqua quot. & æstiv. & l . . §. 1. de serv. rustic. præd. & per ea quæ dicta sunt supra in 6. quæst. princip.* & ita tenet Barthol. *in dict. leg. quominus, in 9. q. in fin.* hoc tamen regulariter fallit, quando ambo vellent aquam ex eodem fluminis loco ducere; quo casu distingue, ut dicam in sequentibus. Secundo casu principali, quando non est sufficiens utrique, & quilibet vult in diversa parte fluminis ex eo ducere, & tunc subdistingue: aut ambo incœperunt eodem tempore ducere aquam vel occupare locum: aut unus primo incœpit, alter post, cùm de primo ignoraret, aut unus primo incœpit, & alius postea, cum sciret primum incœpisse. Primo casu quando ambo incœperunt eodem tempore, videtur quod sit locus gratificationi, *per l. fin. ff. de rer. divi.* vel quod sorte diuiniatur, nisi unus potuisset providere, alter non, *argument. leg. si quis domum, § 1. ff. loc. & not. gloss. in l. 1. §. 1. in ver. ad obtinendum, ibi, vel de tertio, ff. ne quid in loc. public.* quæ ponit de duobus plaustris sibi obviantibus, ut ponit etiam gloss. *in l. per agrum, Codice de serv.* vel die secundum Barthol. *in dict. leg. quominus, in 6. quæst.* quod usus dictæ aquæ est communicandus inter eosdem, vel debet dividi per tempora, & per mensuras, *ut l. Imperatores, Digest. de serv. rust. prad.* circa quod vide quod dixi, *in hac 7. quæst. princ. circa princ.* & quod statim videtur. Secundo casu quando unus primo incœpit, alter post, cum ignoraret de primo, Barthol. *in dict l. quominus, in 6. quæst.* dicit idem quod proximo casu præcedenti: quia paria sunt, quod ambo simul incipiant, vel quod unus incipiat, & alter ignorans postea incipiat, sicut quando duo plaustra se invicem obviant in via arcta, per quam unum tantum plaustrum transire potest, & unum primo ingressum est viam, & aliud postea non præviden primum, *ut not. gloss. in d. l. 2. §. 1. Et in 3. lect. ff. ne quid in loc. publ. in d. 6 q. in fin.*

Est * ergo cautela, ut ille qui pri- 44
mo ingreditur viam cum plaustro; aut qui primo incœpit ædificare, aut aquam ducere protestetur, quod ipse occupat, & occupavit, q intendit usum q

dictæ aquæ ad tale ædificium. Item bonum esset si quis cum judicis authoritate opus inciperet, hoc tamen non semper est de necessitate, *ut l. quamvis de acquirend. possess.* & istis casibus ipse protestans præmittit: ut dicam in tertio casu sequent. Ego autem in istis duobus puto aliter dicendum: videbeet aut isti qui eodem tempore volunt ducere aquam, vel occupare, vel unus primo, alter post, faciunt in flumine aut in illo loco proximo fluminis, vel si faciunt, in ripa fluminis: & tunc licet propterea ripæ sic eorum qui prope ripam prædia possident, quia tamen usus ripæ fluminis est communis, *ut leg. riparum, ff. de rerum divi. & instit. eo.* § *riparum*, dicendum est, quod tantum juris habet unus, sicut alter: & sic sunt pares in jure. Et propter ea concludendum est, *ut dicit Barthol in dict. leg. quominus in 6. quæst.* videlicet quod aqua dividatur per mensuras vel tempora, quod intellige, si commodè dividi potest, ita quod prosit utrique: alias puto quod forte sit dirimendum, *per l. in tribus, ff. de judic. & per gloss. in d. l. 2. § 4. ff. ne quid in loco publico.* Si vero faciunt opus non in ripa fluminis, sed in loco proximo ripæ, & tunc aut ille locus est publicus, aut privatus. Si est publicus, ille est præferendus cui est permissum à principe vel superiore: quia per locum publicum non licet privato propria authoritate aquam ducere, *ut leg servitutes,* § *publico, ff. de servit. & l. 2. in princip. ff. ne quid in loco publico com similt.* alias erit locus gratificationi principis vel superioris, *ut leg. final. Digestis. de oblig. & sumpt. fune. & per gloss. in d. l. 2. § 1. in 5. lect.* Si locus est privatus, & tunc dicendum est, aut ille locus est ædificantis primo, aut vicini, qui etiam similiter ædificavit, aut alterius tertij. Si est ædificantis, ille præferetur qui in suo ædificavit: quia licet hoc fecerit, sive primo ædificaverit, sive secundo: quia ipse ædificavit licitè, *ut l. 2. § viento. ff. ne quid in loco publ. nov. Cyn. in leg. si manifestè, Cod. de servis, & Bart. in leg. quominus in 2. quæst.* Si vero locus est alterius tertij tantum: tunc ille præfertur, cui primo concessit dominus loci, alias erit locus gratificationi: quia per fundum alienum privatum non licet alicui aquam ducere sine ejus voluntate, *ut leg. 2. & l. aquam, C de serv. & aquæ.* Secundo casu principali quando unus primo incœpit occupare, vel ædificare, aut aquam ducere, & alter post sciens primum incœpisse: tunc primus præfertur: quia hoc casu melior est conditio occupantis, *ut d. l. 2. § motto. ff. ut quid in loco publ. & l. 2. § capiff. ff. de polls. & nov. Bart. in d. l. quominus ut, & in 5. q. ff de flum.* Quod tamen ego intelligo secundum distinctionem præcedentem.

Quando * autem quis dicatur occupasse, vel incœpisse ædificare, vel aquam ducere, vel uti loc. publ. *vide plenè per Bart. in d. q. 5. & per Bald. in l. item lapilli, in 4. q. ff de ver. div.* Et si quis incœpit ædificare, & dimittit, an & quando perdat jus prælationis. Item Bart. *in d. c. 5. q.* & per Bald. *d. l. item lapilli in 5.* & ego dicam infra *in 10. quæst. princ.* 45

Et pro * declaratione omnium prædictorum scias, & tene menti, quod non sequitur, quis habet potestatem vel jus ducendi aquam ex flumine publ vel privato, ergo habet servitutem aquæ ducendæ. Sic in hoc debet ita distingui: Aut debetur ex flumine publ. aut privato. Primo casu, aut prædium dominans ad quod ducitur aqua, est proximum flumini, nullo alio medio: 46

dio: & tunc non dicitur propriè servitus quia non debetur à prædio alterius quod repetitur, *ut l. 2. ff. de com. prad.* sed debetur illud jus à loco publ. & ita tenet Bart. *in d. l. 1.* Aut prædium dominans non est proximum, aut via publica, vel alter locus est in medio inter flumen, & locum dominantis, & tunc idem eadem ratione. Aut est in medio locus privatus, per quem duci debet aqua: & tunc, aut flumen est perenne, 1 & erit servitus aquæductus, *ut l. 1. § aqueductus. ff. de servit. rustic. & Instit. eo. § aqueduct & dixi in diffinitione in 1. quæst. principali.* Aut flumen non est perenne: quia aliquando exaresit, sicut est fons, lacus & 2 stagnum, 2 & tunc quia non habet causam perpetuam, seu continuam respectu rei, quæ debet servitutem, *ut est casus in l. foramen. § omnes, ff. de serv. urb. prad. & ibi hoc tenet gloss. final. in princip. in versic. debet in ultim. lect.* quod intelligo, ut servitus imponatur directo: quia directo imponi non potest, sed bene dicitur servit utiliter, *ut l. 2. ff. com. prad.* quæ ita debet intelligi secundum Bart. ibi, *& in dict. leg. foramen.* & ita etiam tenet Roseb. *in libellis suis super interdicto de fonte. & rubrica incipit: Si quis habet usum ducendi aquam de puteo, vel de fonte.* Ista servitus utilis non potest dici servitus, quantum ad hoc, ut præscribi possit, ex quo non habet causam continuam: quia requiritur tantum tempus, ut non exter memoria in contrarium, & iste est casus, *in d. l. foramen. § omnes, secundum primam lect. gloss. ibi*, quæ in se est verissima, *per not. in l. servitutes, la grande, ff. de servit.* Item potest dici servitus quoad hoc, ut quis perpetuo eam habere possit, ex quo constituta est, licet perpetuo non utatur? quia in hoc casu non potest sic concedi servitus ista, ut perpetua sit, iste est casus, *in dict. § omnes, secundum 2. lect. gloss. ibi*, sed quoad alios effectus, potest dici servitus utiliter, quod bene not. Secundo casu principali, quando debetur servitus ex flumine privato, & tunc est perenne, & sine dubio dicitur propriè servitus directa, ex quo debetur à fundo privato alteri fundo privato, sive alius locus publicus, vel privatus sit in medio, sive non: quia verba ex mente legis concurrunt: *per leg. 1. § aqueductus, ff. de servit. rustic. prad. cum simil.* Aut non est perenne, & tunc non valet servitutis impositio mero jure, sed de æquitate prætoris tenet, & iste est casus, *in leg. 2. secundum tertiam lect.* ibi & Ang. *ibi. ff. communia prad.* vel secundum Barthol. non valet directè, sed utiliter, *ut dixi in 1. casu praced.*

Octavo * principaliter quæro, quo- 47
modo, & qualiter quis debeat, ut possit uti servitute aquæductus? Et dicas primo, quod debet uti secundum consuetudinem, *ut l præses. Cod. de serv. & aqua & l. si manifestè eod. tit.* & propterea dixit Bald. not. *in tit. de pace Constan. in 6. col. per illum text.* quod in aquis, & molendinis, & in ipsis aquarum commoditatibus standum est, antiquitati, *& idem dixi supra in 4. quæst. princ. post princ. & per Bart. hic in leg. qui luminibus ibi*, & statum antiquorum ædificiorum, *cum gloss. Digestis, de serv. urb. prad. & l. venditor, § si constat. ibi, nisi talis consuetudo, ff. communia prad. & l. 1. & leg. an in totum, & ibi not. Codice de ædific. priv.* Item quis debet uti servitute aquæductus secundum formam statutorum, si quæ sint, *argum. d. l. qui luminibus*, ibi secundum formam statutorum, *conjuncta gloss. argum. d. l. an*

in totum, facit leg. omnes populi de just. & jur. Item debet uti secundum conventiones & pacta, quæ de servitute inita sunt, *& probatur in l. certo genere, ibi, quæ lege comprehensa est, ff. de servit. rust. præd. & in leg. si qui duo prædia, cum leg. seq. & leg. cum essent. §. fin. ibi, nisi paltum vel stipulatio cod. titul. & leg. si quis duas in princ. ff. communia præd. fuerit, l. 1. si convenerit, ff. depositi, & l. semper in stipulationibus, de regul. jur. cum simil.* Et ideo non potest quis uti servitute, nisi: quatenus concessum est, *ut l. ergo in fin. & l. Lex nov. ff. de serv. vindi prid. l. nov. modus C. de serv. & dd. in qui duo* quæ vult notabiliter quod si habens duo prædia confinia superius vendiderat, pacto apposito, ut aquam sulco aperto emptori educere in fundo vicini liceat, non poterit emptor ex alio fundo aquam incipere & in inferiorem venditoris ducere. Ex hoc si quitur secundum Angel. *per illum text. ibi*, quod in usu servitutis aquæ forma data punctualiter est observanda, & illa cui debetur servitus aquæductus, non potest cum eo aliam miscere.

48 Et * subdit quod hoc est optimum arg. ut ille qui habet talem servitutem ducendi asinum ad molendinum non poterit propter aquarum abundantiam, alium molendinum constituere, de quo Bart. *in l. per agrum alium, in l. non modus. C. de serv.* dicit esse casum *in d. l. non modus*, & non potest eo modo aliam aquam immiscere, ut molendinum celerius volvatur. Item si esset lata sententia, à quo non fuisset appellatum, vel aliter in rem judi. transivisset: tunc inter partes ei standum est secundum formam & tenorem sententiæ, *ut de serv. l. 1. & per totum, ff. de re jud. & per totum, tit. Cod. & ex eo. & maximè l. 1. cum inter vos cum simi.*

Sed dubium * est circa prædicta, 49
pone inter duo castella erat quæstio de ductu aquæ publicæ, & fuit inter se lata sententia, demum Imperator concessit mihi unum de illis castellis, numquid teneat servare illam sententiam? videtur quod sic: quia castellum transit cum suis viris, suaque causa, præsertim cum sit universitas quædam, *ff. de act. empt. leg. in venditione, ff. de cond. & demonstr. leg. si quis legata, §. fi. & ff. de contrahend. empt. leg. aqueduct.* & quia Imperator non videtur velle præjudicare sententiis & transactionibus, sed tacite reservare, *arg. text. in tit. de pace Constan. in vers. salvo jure aquæ Lambr. & arg. leg. Labeo, §. 1. cum gloss. ff. fam. erc. & leg. concedendo, ff. de aqua pluv. arcen. & l. fin. Cod. de sident. lib. 12.* Et ideo dicit Bald. in dict. tit. de pace Constant. in 4. colum. in princ. quod concessiones de bonis publicis factæ semper intelliguntur, reservatis juribus & commoditatibus ejus cui primo facta est concessio. Facit pro hoc, *l. prætor ait, §. metus, & §. quis à principe, ff. ne quid in loco publ. & l. impuberi, §. de admin. tut. & leg. nec avus, Cod. de emancip. lib. & in cap. in his, cum gloss. 1. extra de præscript. cum simil.* In contrarium videtur, quia sicut princeps posset non servare sententiam, & uti aqua publica pro voluntate, *ut in cap. 1. in titul. quæ sint regal. in usib. feud.* ita quod & ego possim qui vice principis fungor. Item facta privatorum fisco non præjudicant, nec tenetur fiscus de factis illis facere mentionem, *l. jus publicum, de pact. & l. jurisgentium, §. si pacisear. eod. tit.* dum tamen boni viri fungantur officio, sicut ipse princeps induxisset, si certioratus fuisset, *ff. de pact. l. tale pactum, §. fin. cum ibi not. in gloss.* quod maxime verum est, si alium non lædo,

ut l. 2. §. item Varus, ff. de aqua pluvia arcen. l. 1. ff. de solu. & c. suberta, in fin extra de re judic. Nec obstat text. *in d. titul. de pace Constan. ibi.* salvo jure aquæ Lambr. quia ibi jus aquæ competebat ex consuetudine, quæ est fortior, quam pactum privatorum: & ita tenet ibi Bald. & facit quod dixi supra, *in 4. quæst. principali, post princ.* Item ubi non est consuetudo, statutum, pactum, vel scientia, dic primum locum esse considerandum: nam publicus aquæductus debet habere locum, sive spatium 5. pedum, in quo loco nullæ sint arbores: sed si quæ nascerentur, debent excidi, *ut l. 1. Cod. de aquæduct. lib. 10.* si vero ducitur per locum publ. debet esse latitudo 10. pedum: *l. omnes super his eod. tit.* & ita vult Bart. *in d. l. 1.* & si contra fiat, pœna imponitur, *ut l. decernimus, eod. tit.* Item debet quis ducere aquam ex flumine, ita ut vicinis non noceat in eadem ripa, vel alia, *ut est text. in l. hoc jure, si aquam supra de aqua quotid. & æstiv. & in l. 2. §. si quis in suo, & in l. si per publicum, ne quid in loco publico.* ubi etiam dicitur, quod si rivus aquæductus privato nocebit, competit actio privato, *ex l. 12, tabul. de noxa domino cavetur.* Item debet duci per locum solitum, quia aqua non debet deduci à suo solito cursu, *l. 2. in fin. Cod. ad leg. Aquil. ibi per Bald. & Dd. in l. si servus servum, §. si quis aqueduct. ff. ad l. Aquil. & not. in l. 1. Cod. de servit.* Et ideo dicit Bald. *in cap. 1. si quis de manso, in quatuor colum. in fin. de controvers. investit.* quod in isto aquarum ductu non solum inspicimus principium, sed etiam loca unde decurrit, & alveos, & meatus unde transit, & si est verustissimus aquæ cursus, secundum eorum qualitatem de usu aquæ judicare debemus pro hoc quod dixi, *in princip. hujus quæst.* & ideo non potest duci aqua aliter quam ducta fuerit ætate prætenta, *l. 1. § quod autem, ff. de aquæ quot. & æstiv.* & intelligitur alveus solitus, quando aquæ cursus mutatur, ita ut aqua depressior, vel altior, vel rapidior sit incommodo vicinorum, *leg. 1. § quod autem, cum §. sequent. ff. ne quid in flum. public.* Et intellige quod dixi de solito cursu ætate præterita, nisi versetur maxima utilitas ducentis, & modicum incommodum alterius, *ut est casus not. in dict. l. 1. §. sunt qui putant, ff. ne quid in flum. publico, & not. Bart. in l. quominus in 16. quæst. ff. de flum.*

Et * incommoditas vicini dicitur, 50
quando unus haberet de aqua, & non posset commode uti aqua juxta solitum, secus si esset incommoditas vel damnum, puta quia pauciores portabunt frumentum ad molendinum suum propter abundantiam alterius: quia istud damnum non consideratur: *argument. l. quaro, ff. de jure patron. & l. fin. eod. tit.* & ita vult Bart. elegantet, *in d. l. quominus in 11. quæst. in fin.* & Bald. *in l. 1. in 11. colum. in 14. oppos. C. de sent. quæ pro eo quod not.* Item si servitus aquæductus debetur ex flumine, & flumen mutavit alveum, u an duret servitus, & in quo loco, u *vide quæ plenissimè dixi supra in 7. quæst. princip. versic. item quid si debetur servitus aquæductus.* Item habens jus aquæ ducendæ potest aquam ducere per quamcumque partem vult ab initio, *ut l. fin. ff. de aqua quotid. & æstiv.* & dum dicit ibi, faciat, debet subaudiri ab initio, antequam rivus sit constitutus sed post quamlocum elegit, non potest amplius, *ut d. tit. l. fin. ibi, dum ne aqua.* & istud est regulare. *& pro hoc l. si cui in fi. cum ibi not. ff. de serv.*

& dixi supra in 12. quæst. principali, versicul. item quid si non exprimatur, ubi vide & per Bartol. in d.l. quoniam, in 16. oppos. quod intellige, *ut latius dixi in vers. præcedent. & etiam quæ plene dixi supra de servitu. in 3. colu. vers. quæro nunquid habeas servientem in tertio in fundo alterius in vers. sey.* & per ea quæ dicuntur, declarari potest inte articulus.

51 Sed * est dubium de quæstione quotidiana, quidam habens fundum in quo fons oritur, & per longissimum tempus, cujus forte non existat memoria in contrarium: & aqua exiens de dicto fundo per se cœpit discurrere per partes inferiores, parientibus illis quorum erat fons, eo quia retinere dictam aquam erat forte sibi inutile, & habentes prædia inferiora cœperunt dictam aquam colligere, & ad sua prædia ducere ut pro irrigandis prædiis multis annis elapsis: post etiam per tantum tempus, quod non existat memoria in contrarium: habentes prædia ad inferiora fecerunt coadunationem dictæ aquæ, & ibi fictum fuit molendinum, & ibi stetit per longissima tempora: nunc vero habens fundum superiorem, in quo aqua oritur, vult divertere dictas aquas à loco prædicti molendini, & eas ducere ad alia loca inferiora, quæ ortæ erant pro irrigandis, illis locis, vel ibi vult facere unum molendinum pro se, quæritur nunquid possit, an vero domini inferiores, ad quorum prædia discurrere consueverant, possint contradicere, & petere quod aqua non divertatur à suo solito cursu. Et primo videtur quod dominus superior possit dictam aquam divertere, nec per inferiores possit impedini: quia in re sua jure id facere videtur: *per text. in l. fluminum, §. item videamus, ff. de dam. infect.* Ubi habetur, quod si in domo mea puteum apertio, & venæ putei præciliæ sunt, id jure meo, & licite facere videor, & non teneor ex hujusmodi facto etiam si tibi promiscuum damn. infect. quia non potest æstimari tale damnum tibi dare ex intuto operis mei in re mea in qua meo jure usus sum, *ut l. Proculus, in princ. eod. tit.* quia licet in suo facere quod quis vult, *l. altius, Cod. de serv. & aqua, & l. qui luminibus cum ibi not. ff. de servit. urb. prad.* quoniam in re sua quilibet est moderator, & arbiter, *l. in re mandata, Cod. man.* Secundo hoc videtur probare, *in l. Proculus, ff. de damn. inf.* ubi dicitur, quod si aqua nascitur in meo cuniculo, quæ aqua vicino affert utilitatem, licitum est mihi facere in meo quicquid volo ad utilitatem meam, & vicinum dicto lucro privare, dummodo non faciam animo nocendi sibi, *ut l. 1. §. denique el. 3. ff. de aqua arc.* & ita vult gloss. & Bart. *in d. §. item videamus.* Tertio hoc videtur probari, *in l. si in meo fundo, Digest. de aqua pluv. arcend. & in d. §. denique*, ubi dicitur, si in meo fundo aqua oritur, quæ ex fundo tuo venas habet, potes eas venas in tuo excidere, ita ut ad fundum meum aqua non perveniat, nisi servitus mihi debita fuerit, vel nisi animo nocendi feceris, vel ut aquam tuum facetes. Quarto ubicunque quis recipit aquam in fundo suo solitam discurrere ad partes inferiores, & ad utilitatem inferiorum, si postea emeret fundum vicini inferiorem, potest ad ipsum fundum emptum aquam ducere, licet inferiori lucrum auferat, dummodo superiori non noceat, ut est casus not. *in l. 1. §. illud Labeo, Digest. de aqua quot. & æsti.* Nam si aquam quæ alibi oritur, postquam est ingressa fundum meum, possum,

possum divertere ad utilitatem mei fundi empti, non obstante conditione vicini inferioris, *ut ibi, & ej. gloss. in l. ex meo, ff. de serv. rustic. prad. & l. cum esset, §. 1. eod. tit.* multo magis poterò divertere aquam quæ oritur in meo fundo. Quinto pro hoc facit, *l. sicuti, §. Arist. ff. si serv. vend.* ubi dicitur quod in suo alij hactenus facere licet, quatenus nihil in alienum immittat. Sexto hoc probatur, nam aqua oritur in fundo meo superiori ibi nascendo, & dicitur mei domini illius fundi, *l. solum, §. meum, ff. de rei vend. & l. de eo. §. si quis, ff. ad exhi. cum simil.* & pro hac parte reperio ita fuisse consultum per dom. Rofied. de Lampugnano, & dom. Christo. de Castellione, *in cons. quod incipit. fultum sic se habet, quidam notabilis.* In contrarium videtur, quod imo dominus in cujus fundo superiori oritur aqua, non possit divertere, ne discurrat ad loca inferiora, hoc facit animo nocendi dominis inferioribus, & nullo modo potest, *ut leg. 1. §. denique Marcellus, ff. de aqua plu. arcen. & ibi gloss. in vers. non haberi, & not gloss. in leg. fluminum. paragr. fin. in vers. non tenere ut, ff. de damn. infect. qua gloss. in paragr. fin.* singulariter vult, quod in dubio non præsumitur quis fecisse animo nocendi, *l. merito. ff. pro socio, circa quod vide quæ dixi supra in 1. lib. de solo, sive area: vers. sed dubium, an præsumatur facere ad æmulationem*, & idem de fenestra, *in 1. parte, ibi, secunda fallentia.* Aut non fecit animo nocendi, sed pro sua utilitate, & tunc sub distinguendum. Aut in prædictis non est statutum, sed generalis consuetudo in loco circa prædicta, vel conventio aliqua inter partes: tum standum est consuetudini, vel conventioni, *ut dixi supra circa princ. hujus qu. principalis.*

52 Ubi * dicit longa consuetudine veluti jure impositam servitutem videri. Tertio videtur esse text. *in dict. leg. hoc jure, §. aqua*, qui dicit, aqua quæ in rivo nascitur, tacite inerisit ab eo qui ducit. Quarto hoc probatur, quia regulariter aqua non debet diverti à suo cursu. *l. 2. in fin. C. ad l. Aquil. & l. proses, & l. si manifestè, C. de serv.* Et not. Bald. *in d. l. 2. & in l. item lapidi. ff. de rer. div. & dixi supra in princip. hujus quæst. princ.* Quinto probatur sic: tempus cujus non existat memoria, habet vim tituli vel privilegij, *dict. l. hoc jure, paragr. dulcis aqua, & c. super quibus-*

Et ff adde quod ille qui permittit 53

& dixi supra in 12. quæst. principali, versicul. item quid si non exprimatur, ubi vide & per Bartol. in d.l. quoniam, in 16. oppos. quod intellige, *ut latius dixi in vers. præcedent. & etiam quæ plene dixi supra de servitu. in 3. colu. vers. quæro nunquid habeas servientem in tertio in fundo alterius in vers. sey.* & per ea quæ dicuntur, declarari potest inte articulus.

51 Sed * est dubium de quæstione quotidiana, quidam habens fundum in quo fons oritur, & per longissimum tempus, cujus forte non existat memoria in contrarium: & aqua exiens de dicto fundo per se cœpit discurrere per partes inferiores, parientibus illis quorum erat fons, eo quia retinere dictam aquam erat forte sibi inutile, & habentes prædia inferiora cœperunt dictam aquam colligere, & ad sua prædia ducere ut pro irrigandis prædiis multis annis elapsis: post etiam per tantum tempus, quod non existat memoria in contrarium: habentes prædia ad inferiora fecerunt coadunationem dictæ aquæ, & ibi fictum fuit molendinum, & ibi stetit per longissima tempora: nunc vero habens fundum superiorem, in quo aqua oritur, vult divertere dictas aquas à loco prædicti molendini, & eas ducere ad alia loca inferiora, quæ ortæ erant pro irrigandis, illis locis, vel ibi vult facere unum molendinum pro se, quæritur nunquid possit, an vero domini inferiores, ad quorum prædia discurrere consueverant, possint contradicere, & petere quod aqua non divertatur à suo solito cursu. Et primo videtur quod dominus superior possit dictam aquam divertere, nec per inferiores possit impedini: quia in re sua jure id facere videtur: *per text. in l. fluminum, §. item videamus, ff. de dam. infect.* Ubi habetur, quod si in domo mea puteum apertio, & venæ putei præciliæ sunt, id jure meo, & licite facere videor, & non teneor ex hujusmodi facto etiam si tibi promiscuum damn. infect. quia non potest æstimari tale damnum tibi dare ex intuto operis mei in re mea in qua meo jure usus sum, *ut l. Proculus, in princ. eod. tit.* quia licet in suo facere quod quis vult, *l. altius, Cod. de serv. & aqua, & l. qui luminibus cum ibi not. ff. de servit. urb. prad.* quoniam in re sua quilibet est moderator, & arbiter, *l. in re mandata, Cod. man.* Secundo hoc videtur probare, *in l. Proculus, ff. de damn. inf.* ubi dicitur, quod si aqua nascitur in meo cuniculo, quæ aqua vicino affert utilitatem, licitum est mihi facere in meo quicquid volo ad utilitatem meam, & vicinum dicto lucro privare, dummodo non faciam animo nocendi sibi, *ut l. 1. §. denique el. 3. ff. de aqua arc.* & ita vult gloss. & Bart. *in d. §. item videamus.* Tertio hoc videtur probari, *in l. si in meo fundo, Digest. de aqua pluv. arcend. & in d. §. denique*, ubi dicitur, si in meo fundo aqua oritur, quæ ex fundo tuo venas habet, potes eas venas in tuo excidere, ita ut ad fundum meum aqua non perveniat, nisi servitus mihi debita fuerit, vel nisi animo nocendi feceris, vel ut aquam tuum facetes. Quarto ubicunque quis recipit aquam in fundo suo solitam discurrere ad partes inferiores, & ad utilitatem inferiorum, si postea emeret fundum vicini inferiorem, potest ad ipsum fundum emptum aquam ducere, licet inferiori lucrum auferat, dummodo superiori non noceat, ut est casus not. *in l. 1. §. illud Labeo, Digest. de aqua quot. & æsti.* Nam si aquam quæ alibi oritur, postquam est ingressa fundum meum, possum,

possum divertere ad utilitatem mei fundi empti, non obstante conditione vicini inferioris, *ut ibi, & ej. gloss. in l. ex meo, ff. de serv. rustic. prad. & l. cum esset, §. 1. eod. tit.* multo magis poterò divertere aquam quæ oritur in meo fundo. Quinto pro hoc facit, *l. sicuti, §. Arist. ff. si serv. vend.* ubi dicitur quod in suo alij hactenus facere licet, quatenus nihil in alienum immittat. Sexto hoc probatur, nam aqua oritur in fundo meo superiori ibi nascendo, & dicitur mei domini illius fundi, *l. solum, §. meum, ff. de rei vend. & l. de eo. §. si quis, ff. ad exhi. cum simil.* & pro hac parte reperio ita fuisse consultum per dom. Rofied. de Lampugnano, & dom. Christo. de Castellione, *in cons. quod incipit. fultum sic se habet, quidam notabilis.* In contrarium videtur, quod imo dominus in cujus fundo superiori oritur aqua, non possit divertere, ne discurrat ad loca inferiora, hoc facit animo nocendi dominis inferioribus, & nullo modo potest, *ut leg. 1. §. denique Marcellus, ff. de aqua plu. arcen. & ibi gloss. in vers. non haberi, & not gloss. in leg. fluminum. paragr. fin. in vers. non tenere ut, ff. de damn. infect. qua gloss. in paragr. fin.* singulariter vult, quod in dubio non præsumitur quis fecisse animo nocendi, *l. merito. ff. pro socio, circa quod vide quæ dixi supra in 1. lib. de solo, sive area: vers. sed dubium, an præsumatur facere ad æmulationem*, & idem de fenestra, *in 1. parte, ibi, secunda fallentia.* Aut non fecit animo nocendi, sed pro sua utilitate, & tunc sub distinguendum. Aut in prædictis non est statutum, sed generalis consuetudo in loco circa prædicta, vel conventio aliqua inter partes: tum standum est consuetudini, vel conventioni, *ut dixi supra circa princ. hujus qu. principalis.*

52 Ubi * dicit longa consuetudine veluti jure impositam servitutem videri. Tertio videtur esse text. *in dict. leg. hoc jure, §. aqua*, qui dicit, aqua quæ in rivo nascitur, tacite inerisit ab eo qui ducit. Quarto hoc probatur, quia regulariter aqua non debet diverti à suo cursu. *l. 2. in fin. C. ad l. Aquil. & l. proses, & l. si manifestè, C. de serv.* Et not. Bald. *in d. l. 2. & in l. item lapidi. ff. de rer. div. & dixi supra in princip. hujus quæst. princ.* Quinto probatur sic: tempus cujus non existat memoria, habet vim tituli vel privilegij, *dict. l. hoc jure, paragr. dulcis aqua, & c. super quibus-*

Et ff adde quod ille qui permittit 53

sola patientia, nec per alia verba, constituit servitutem, non videbitur serv. constituere, sed se personaliter obligare, *ut l. si sub una, §. si quis viam, ff. de verb. oblig.* secundum Bald. *in c. 1. §. si quis de manso in, colon. in princ. in 11. de contr. vect. investit. vide quod not. in d. §. si quis viam, & in l. 3. §. opus ff. de alt. jud. mut. caus. fact. & quod dixi supra in 2. q. principali.* Aut est sententia lata inter partes, vel alios, & dic, ut dixi supra in versic. sed dubium circa prædicta. Aut non est statutum, consuetudo generalis, conventio, vel sententia: & iterum subdistingue: aut aqua illa discurrit ad fundos inferiores jure servitutis aut jure cujusdam facultatis. Primo casu quando jure servitutis, sine dubio dominus superior in cujus fundo oritur, alio non potest aquam divertere, & si divertat potest inferior agere contra eum, *ut est casus in l. si quis diuturno, ff. si servit. vend.* Et intelligo nedum de servitute acquisita, sed etiam quando quis esset in quasi possessione x de servit. aquæ ducendæ, quando eo anno usus est dicta servitute aquæ ducendæ, *ut l. 1. §. illud tamen, & paragr. quod autem, ff. de aqua quot. & æstiv.* & sufficit eo anno uno die, vel nocte duxisse, ad hoc, ut dicatur esse in quasi possessione: *ut dict. §. quod autem, & not. Bald. ibi, & leg. Celsus, in penult. col. in fin. C. de usucap.* Nam ille qui semel possedit, cum de suo commodo tractatur, si asserit se possidere, præsumitur possidere, nisi probetur contrarium, *leg. sive possidetis, C. de probat. leg. super longi, C. de præscript. long. tempo. secundum Bald. in d. leg. Celsus, in fin. post. col.* & sufficit ista quasi possessio ad hoc, ut si impediatur possit agere contra eum, & resistere etiam de facto: ut eleganter declarat Bart. *in leg. 1. § hoc interdicto, versic. 2. not. quod in istis juribus, ff. de itin. actuque priv. & adde quod not. per gloss. in cap. cum Ecclesia Sutrina, in versic. trium Episcoporum, & ibi per Dd. extra de causa pos. & proprie & per gloss. 3. in cap. cum ad sedem, extra de restit. spol.* Secundo casu quando ducitur aqua jure y facultatis, & non servitutis, & tunc est licitum superiori divertere, nec inferior potest agere, neque fidei resistere, *ut est casus in l. Proculus, ff. de damno infect. & in l. seq. & in l. fluminum, & idem videamus, eod. tit. & in l. 1. §. idem Marcellus ff. de aqua pluv. arcen. & in l. si in loco, eod. tit. facit, l. viam publicam, cum ibi, not ff. de via publ.* & ibi ita debent adduci omnia argumenta supra pro prima parte deducta.

Sed dubitatio * remanet circa prædicta, quando quis dicatur duxisse aquam jure servitutis, vel jure simplicis facultatis. Et in hoc tota vis materiæ hujus consistit, circa quod dic: Aut servitus est imposita ab homine ex conventione vel aliquo titul. inter vivos, vel per testamentum, aut codicillos, vel aliam ultimam voluntatem, vel per sententiam, vel est imposita servitus à l. puta à statuto, ut inferior possit aquam ducere ad fundum suum inferiorem: & clarum est quod tunc jure serv. dicitur aquam duxisse, & superior non potest aquam divertere contra debitam servitutem, *l. in concedendo, ff. de aqua pluv. arcen.* & per alia jura supra ad hoc allegata. Aut non est servitus imposita ab homine, vel à lege: & tunc aut est præscripta servitus aquæductus, & idem eadem ratione, *per leg. si quis diuturn. ff. si serv. vend.*

Sed in hoc est etiam dubium, * quando dicatur servitus aquæductus præscripta, videlicet quanto tempore: & quæ, & quot requirantur ad istam præ

præscriptionem inducendam? Dicas breviter de tempore: aut loquimur de aqua quæ ducitur ex publico, aut ex privato. Si ex publico, requiritur tantum tempus, cujus non extet memoria in contrarium, *ut leg. 1. in fin. Digestis, de aqua pluv. arcend. & leg. hoc jure, §. ductus aquæ, ff. de aqua quot. & æstiv.* Aut ducitur ex privato: & tunc quia regulariter habet causam continuam, præscribitur 10. annis inter præsentes, & 20. inter absentes, *leg. si quis diuturno, prælegata, & not. in leg. servitutes, ff. de servit.* de quo dic, *ut dixi supra in 4 quæst. principali, & plenius in primo lib. in 7. quæst. principali*, ubi de hoc omnino vide. Quot autem, & quæ requirantur ad istam præscriptionem inducendam, dic plura: Primum est, quod sine possessione vel quasi non præscribitur, *leg. sine possessione, de regulis jur. in 6. & not. per gloss. Bald. & Dd. in l. 2. Cod. de servit. & aqu.* & sic requiritur quod non sit usus jure familiaritatis, vel simplicis facultatis, *ut habetur per Bart. & gloss. & Dd. in l. 1. ff. de itin. actuque priv. & per Barthol. & gloss. & Dd. in l. qui jure familiaritatis ff. de acquir. poss. & per Flor. in leg. servitutes, eod. tit. & per hoc Angel. & Dd. in c. bona, extra. de postul. prælat. & in c. cum Ecclesia Sutrina de causa poss. & propriet.*

Et quod quis fuerit usus jure servitutis, comprehendi * potest ex actibus quos facit, quos quis per seipsum non posset facere in fundo vicini citra jus & nomen servitutis, ut præcidere sepem, mundare, vel mundari facere fossaturam in fundo vicini, vel ducere aquam per fundum vicini, quæ fieri non possunt regulariter, nisi jure servitutis, *leg. quemadmod. §. 1. in fin. ff. ad l. Aquil. aquam. leg. cum quidam, §. quod dicitur, ff. de aqu. har. & distt.*

l.ult.in 8.quæst. princ. si vero non est servitus præscripta, tunc dic, aut habens fundum inferiorem in quasi possessione servitutis aquæ ducendæ ad fundum suum, est, & habens fundum superiorem vel alius, non potest aquam divertere à cursu suo, nec potest inferior impedire vel turbari quominus ducat aquam ad fundum suum, sicut prius duxit, etiam pendente judicio de aquæductu, donec declaretur an possit aqua divertí: *ut not. gloss. & Bart. in l.1. §. hoc interdict. ff. de itine. actu. priv. & probatur in leg. pen. ff. de aqu. quotid. & æstiv.* & si ille qui est in quasi possessione, turbatur ab aliquo potest extrajudicialiter de facto resistere, *ut est gloss. not. in d. §. hoc interdicto*, & ibi hoc tenet Bart. Sed si habens fundum inferiorem non est in quasi possessione servitutis, neque eam præscripsit, neque servitus est imposita à lege vel ab homine: tunc dicendum est habentes fundum superiorem posse aquam divertere: quia tunc aqua non videtur discurrisse jure servitutis, sed potius jure cujuslam facultatis, *ut dixi supra in ver. 1. casu quando ducatur aqua jure facultatis, & istud est de mente gloss. in leg. Procul ff. de damn. infect. & Barthol. & Paul. de Castr. in leg. fluminum, §. item videamus, cod. tit. & Bart. in l. . §. sicut autem: in fin. ff. de aqua pluv. arcend.*

57 Dubium in hoc solum remanet, * quando dicatur aqua discurrisse jure facultatis tantum, & non servitutis. Et in hoc dic, quod aqua dicitur, vel ductus aquæ competere jure facultatis quando aqua per se ipsam fluit seu discurrit, nec intervenit aliquis hominis usus vel factum, puta quia per venas subterraneas aqua de fundo superiori discurrit ad fundum meum inferiorem: nam hoc casu etiam si discurrisset per mille annos, non diceretur mihi seu fundo meo acquisita aliqua servitus, quia aqua per se fluens & non potest inducere præscriptionem vel consuetudinem, cum in præscriptione vel consuetudine requiratur, quod intervenat aliquis actus hominis, quo principiato sufficiat aquam fluere, *l. qui fundum, ff. quemadm. serv. amit.* ut elegantèr dicit Bal. *in cap. 1. §. si quis de manso i. 6. col in tit. de controvers. investit.* & hoc casu: quando aqua per se semper fluit, puta per venas subterraneas, ille ad quem aqua fluit, dicitur lucrum capere, & itte est casus, *in dict. l. Proculus, in d. §. item videamus, & in leg. si in meo. ff. de aqua pluv. arcend.* quæ ita debent intelligi, & ita consului anno præterito in civitate Bixiæ. Est & alia ratio per quam non potest dici quod in casu dictarum legum possit induci præscriptio vel consuetudo per aliquem cursum temporis, etiam si esset tantum tempus, cujus initij memoria non existat in contrarium. Nam si quis habet fontem in fundo suo, & aqua per venas subterraneas discurrit ad fundum meum, in quo habeo puteum, quo puteo usus sum longissimo tempore etiam per mille annos, tamen non possum dicere me præscripsisse vel ex consuetudine præscripta acquisivisse illam aquam, quia ad hoc quod præscribatur hujusmodi servitus, requiritur scientia & patientia adversarij, *ut l.2. & ibi not. Cod. de servit. & aqua.*

Et est ratio, * quia in istis incorporalibus non est dare possessionem, *ut l. si ædes, §. fin. ff. de serv. urb. prad. & leg. servus, §. incorporales, & ibi gloss. ff. de acquir. rer. dom.* & ista quasi possessio consistit in scientia & patientia adversarij, *ut est casus in l. quoties, l.2. ff. de serv. & in l.1. in fin. ff. de serv. rust. prad. & probatur in l.2. & ibi per gloss. & Dd.* 58

C. de

C. de serv. & aqu. & not. etiam Paul. de Castr. in l.1. §. denique. ff. de aqua pluv. arcen. & dixi supra in versic. quot autem & quæ requirantur, & ideo quia istæ venæ subterraneæ communiter sunt occultæ, & incognitæ antequam fodiat vel eas præcidat habens fundum superiorem non possum dicere ipso sciente & patiente me usum fuisse aqua putei mei, & sic contra ipsum præscripsisse: & propterea potest ipsas incidere. Teneas tamen si ista etiam non subessent, puta quia forte dominus fundi superioris sciebat per venas subterraneas, vel etiam super terram aquam ad fundum meum discurrere, posset aquam ducere, & venas incidere, ex quo subest alia ratio, de qua supra videre licet, quia sine facto hominis labitur aqua ad fundum meum, & sic jure tantum facultatis & non servitutis, ut dictum est. Et prædicta intellige vera, nisi habens fundum superiorem haberet à domino fundi inferioris, ad quem aqua discurrit, puta quia dominus utriusque fundi concessit mihi in fundum fundum superiorem, in quo aqua oritur, quæ discurrit ad fundum inferiorem concedentis, quæ est inferior: quia non est verisimile dominum ita concessisse, ut eleganter not. Bald. *in d. c. 1. §. si quis de manso. in 4. colum. in fin. argument. l. qui binas ædes. ff. de serv. urb. prad.* Item prædicta intellige vera, quando aqua percipitur ex loco publico quia tunc non posset aquam divertere in ejus præjudicium sive damnũ, *ut l. 2. §. merito & ibi Barth. ff. ne quid in loc. public. & idem not. Barthol. in leg. Proculus, in fin. de damn. infect. & in l. 1. §. sicut autem, in fine, ff. de aqua pluv. arcen. & plenius per eundem in l. quominus, ff. de flum. & habetur per gloss. & Dd. in l. si manifestè. C. de servitut. & in l. si quis ex argentariis, §. si itinium. ff. de*

edend. circa quod vide omnino quæ plene scripsi supra *in 7. quæst. princ. versic. ultim. circa prædicta usque in finem.* Et ex prædictis sequitur decisio multarum quæstionum; & primo quæstionis supra formatæ in versic. ultim. Sed est dubium de 9. quotidianas: videlicet si aqua oritur in fundo superioris, & postea discurrit ad fundos inferiores, & domini inferiores usi sunt dicta aqua pro irrigandis fundis suis vel fecerunt coadunationem aquæ in fundo inferioris, in quo fecerunt molendinum sciente & patiente domino fundi, in quo aqua oritur, an dominus superior possit aquam divertere, ut non discurrat ad fundum inferiorem, in qua ita concludo aut habens fundum inferiorem aliquid fecit in fundo superiori, in quo aqua oritur, puta per fossatum aquam duxit: vel si mundasset fossata in fundo superiore sciente & patiente domino: & tunc per illes actus vel similes videretur duci aqua jure servitutis, potius quam jure familiaritatis cum ista non possint in fundo alieno fieri citra jus & nomen servitutis, *ut dixi supra in versic. quod quis fuerit usus jure servitutis comprehendi potest.* Et ideo dicendum, quod si est dominus inferior, in hujusmodi quasi possessione non potest de facto impediri vel aqua diverti: & si fuit in ista quasi possessione per longum tempus, etiam de jure non posset diverti, si non intervenerunt ea quæ ad præscribendam talem servitutem requiruntur, secundum ea quæ dicta sunt supra. Aut habens fundum inferiorem, nihil facit in fundo superiore vicini, puta quia per venas subterraneas aqua labitur, vel quia vicinus utebatur aqua in fundo suo, & per ipsum discurrebat, & postremo aqua exiens per se per fundum superiorem decurrebat ad inferiorem,

seriorem, & cum fiat potius jure familiaritatis, potest dominus superior impune aquam divertere : & idem teneo quando aqua extens de fundo primo per se sine facto hominis discurrit ad loca privata, eadem ratione quod probatur, *in l. Proculus, & fluminum, § fin. ff. de damn. infect. & in l. si in meo, ff. de aqua pluv. arcen.* quæ jura licet loquantur de aqua subterranea, tamen idem est de aqua supra terram quando discurrit sine facto hominis, & nulla servitus debetur, quia paria sunt jura supra terram, & subtus terram, *l. 1. de interdict.* & not Bald. *in Litem lapilli ff. de verb. divis. in vers. ex his colligitur talis distinctio.* Et ad hoc facit quod not. Paul. de Castr. de vent. coartatis, *in l. divortio, § sunt in fundo ff. solut. matrimon.* Sed si facto hominis ducitur aqua prius per viam, vel locum publicum, puta quia ducta est per fossatum, vel per fistulas, aut canale usque ad fundum privatum, per longum tempus, vel per tantum tempus, cujus initij memoria non existit, an tunc ducens aquam dicetur esse in quasi possessione servitutis, vel præscripsisse ita, ut non possit impedire aquam ducere ? Et videtur quod sic, per ea quæ dixi supra in vers. quot autem, & quæ requirantur. Sed tu dicas, quod aut quæritur respectu loci publici, vel communis, aut privati proximi, aut primi domini superioris, in quo aqua oritur. Primo, & secundo loco non est dubium quod inferiores sunt in quasi possessione, vel præscripserunt si interveneruntea quæ requiruntur in hujusmodi præscriptione.

59 Et * advertas, quia est differentia quantum ad tempus inter locum publicum, & privatum : quia respectu loci privati sufficit longum tempus, quo ad præscribendum servitutem contra privatum respectu loci privati, *l. si quis diuturno, ff. si servit. vend. & sæpe dictum est.* Sed respectu loci publici requiritur usus tanto tempore, quod non extet memoria in contrarium, ut dixi supra in vers. dicas breviter de tempore, & probatur, *in l. hoc jure, § nullus aqua. ff. de aqua quot. & æstiv. & pro hoc est gloss. in l. 2. in princip. in versic. lege, ibi, vel præscripta, quam ita intelligo, ff. ne quid in loc. public.* quia regulariter per locum publicum, non potest aqua duci, nisi concedatur à Principe, vel leg. municipali, *ut est text. cum gloss. & ibi DD. in l. imperatores, ff. de serv. rust. prad. & probatur in l. 4. § plane, ff. quod vi aut clam. ut not. in d. l. 2. in princip.* vel nisi sit inducta aqua per tantum tempus, cujus memoria non extet, *ut not. Bart. in leg. quominus in 1. opinion. & in 1. q. ff. de flum.* & ita intelligo, *leg. antep. qua incipit, super publicis locis, ff. ne quid in loc. publ.* in quantum loquitur in privato ducente aquam per locum publicum secundum intellectum gloss. ibi in vers. annexa. Et quod requiratur tantum tempus, quod non extet memoria in contrarium, ut privatus possit præscribere locum public. *tenet gloss. in d. leg. Imperatores, & Bald. d. Litem lapilli, in 2. quæst. de rer. div.* ubi dicit, quod licet quis non possit præscribere jus habenti molendinum in flumine publico, quia jura publica populorum non possunt præscribi, *l. fin ff. de usucap.* tamen possunt præscribi per tantum tempus, cujus non extet memoria, quia habet vim privilegij *l. hoc jure, § nullus aqua, ff. de aqua quotid. & æstiv.* Et hoc tempore dicit posse præscribi jus habendi molendinum in flumine publico, imo plus dicit, quod 10. anni sufficiant secundum Joan. *ut not. per gloss. instit. de rer. div. §. fluminia, in vers. omnibus.* Sed illa gloss. non probat hoc, quia non loquitur de præscribendo

bendo jure publico, in quo erat licitum unicuique, ex quo jus piscandi *aa* est commune omnibus, *ut d. l. flumina*, loquitur ergo illa gl. de præscribendo contra privatum, qui simpliciter habeat prius jus piscandi, tunc bene sufficiunt 30. vel 40. anni, & ita intelligo illam gloss. & pro hoc est text. cum gl. *in l. fin ff. de usu. & in l. si quisquam, ff. de diver. & tempo. præscript.* & hoc procedit, quando fuit in quasi possessione juris piscandi, alias non sufficeret, quod piscatus fuisset 30. vel 40. ann. ut not. Angel. *in d. l. fin.* Nec obstat prædictis, *l. fin. C. de sacrosanct. Eccles. cum auth. ibi posita, quæ incipit quas actiones*, quia loquitur quando tractatur de præscribendo tem privatam, quæ spectat ad civitatem vel locum publ. Et ex prædictis distinguendo ita concludas. Aut quæritur de præscribendo locum publ. puta de ducendo aquam per viam public. & requiritur tantum tempus, quod non extet memoria in contrarium, *ut d. §. nullus aqua.* Aut de præscribendo jus publicum contra privatum, puta quod quis possit solus piscari in flumine publ. & sufficiunt 30. vel 40. anni, si fuit in quasi possessione piscandi, *ut d. l. fin.* & ibi Angel. *in princip. ff. de usu.* Aut de præscribenda re privata contra temp. & regulariter sufficiunt 30. anni, *ut d. auth. quas actiones.* Aut tractatur de præscribendo jure privato contra privatum puta servitutem, & tunc aut habet causam continuam, vel quasi, & sufficit longum tempus 10. vel 20. ann. *ut d. l. si quis diuturno*, aut habet causam discontinuam, & requiritur tantum tempus, cujus non extet memoria in contrarium, *ut leg. 1. in fin. D. de aqua pluv. arcend. & not. gloss. in leg. servitutes prædiorum, D. de servit. tit. generali.* Tertio casu quando quæritur de præscribendo respectu primi domini superioris, in cujus fundo aqua oritur, & tenco quod nullum jus sit quæsitum contra ipsum per dominum inferiorem : quia quantum ad dominum superiorem fundi, in quo aqua oritur, non potest dici quod fuerit aut sit aliqua quasi possessio servitutis, si in fundo suo superiori nihil actum est, sed ipse dominus superior utebatur aqua per fundum suum sine facto domini inferioris, ut patet ex his quæ dicta sunt.

Secunda q. ex prædictis deciditur. * 60
Quidam duxit aquâ per fistulas vel canalia lignea, vel habebat jus claudendi clavicam certis horis ne aqua laberetur ad fundum vicini, sed ut duceretur ad fundum suum : & ex istis fistulis seu canalibus, vel clavicula clausa fluere consuevit certa pars aquæ per foramina : vel quia clavica claudebatur cum stramine vel stequilinio aut terra, ex qua aliquantulum stillare consuevit : quæ aqua discurrit per loca inferiora, & collecta fuit per dominos inferiores longissimo tempore pro irrigandis prædiis suis vel pro hausiu aquæ vel alio usu. dominus superior qui habet jus aquæ ducendæ, vult ita claudere aquam, ut nihil penitus discurrat ad loca inferiora : domini inferiores volunt ut discurrat illa modica aqua sicut discurrere consuevit. Et videtur quod claudere non possit : quia aqua non potest diverti à suo solito cursu, *l. 2. C. ad l. Aquil. & l. præter, & l. si manifestè, cum ibi not. C. de servit.* & hoc videtur esse casus in terminis, *in leg. 1. §. fin. ff. de rivis.* In contrarium videtur, quia dicta aqua non discurrit ad fundum inferiorem jure servitutis, sed jure familiaritatis, ex quo dominus inferior nihil fecit in fundo superiori, sed ipsa aqua, quia commode retineri non potuit, discurrit

currit de se ad loca inferiora : & quod possit eam superior totam continere, & sibi conservare, videtur esse text. ad literam, *in l. 3. in princ. & §. 1 ff. de rivis*, ubi in princip. hæc verba scribuntur. *Nam si operis aliquid faciat quis, ut magis aquam conservet, vel contineat, non impune potest prohiberi.* Deinde *in § 2. dicitur, Servius & Labeo scribunt si quis rivum, qui ab initio terrenus fuit, qui aquam non continebat, cæmentitium velit facere audiendum esse. Sed & si rivum qui strutilis fuit, terrenum postea quis faciat, aut partem rivi, æque non esse prohibendum*, & illud est verius. Quod tamen intellige quando hoc facit dominus superior ex urgenti necessitate, vel ex magna utilitate, *& ita loquitur, d. leg. 3. in princip. & § primo*, sed ubi non est necessitas urgens vel magna utilitas, tunc non potest, *& ita loquitur, l. 1. §. si quis terreum ff. de rivis*, secundum Bar. ibi. qui ita concordat dicta jura. Vel secundo potest dici, & aliter concordari. Aut dominus superior vult facere murum ad latus, ut aqua non vagetur, & potest, *ut d. leg. 1. in princip. & §. primo.* Aut vult fundum rivi de terreno lapideum facere, & non potest, *ut dict. §. si quis secundum gloss. ibi.* Vel tertio potest concordari. Aut vult cæmenticium facere, & potest. Aut vult de lapidibus ordinatis, & compositis, & non potest, ut vult gloss *in dict. §. si quis terreum, secundum alium intellectum.* Item quod dixi aquam contineri posse, intellige quando dicta aqua ducebatur per dominum superiorem absque alia obligatione. Secus si teneretur primo, vel pacto, vel alia obligatione ducere per canalia lignea, vel claviæ formen claudere terra, vel stramine, vel stercquilinio, & vellet mutare formam, puta de ligneis facere lapideum, vel claudere foramen cum lapidibus, vel ligno : quia non posset in præjudicium inferiorum, *argum. l. præses, C. de servit. & l. 2. Cod. ad leg. Aquiliam, cum similibus.* Et intellige quando nulla servitus fuisset impolita; quia si esset impolita non posset mutare formam, *ut est casus in l. 2. ff. de rivis.*

Sed circa prædicta potest dubitari,* 61
quid si habeo jus ducendi aquam per fundum rivum jure servit. duxi per rivum apertum, & nunc volo rivum subterraneum facere ? Et videtur quod non possim : quia ex hoc auferto domino soli commodum appellendi pecus ad dictum rivum, vel hauriendi aquam ex eod. & ita Labeo videtur dixisse, *in l. 2. in prin. qua incipit, Labeo, ff. de rivis.* In contrarium videtur, quod imo possim claudere : quia quod dominus soli, per quem ducitur rivus, privetur commodo hauriendi aquam ex rivo, vel appellendi pecus ad eum, procedit magis ex occasione, quam ex jure. Et ista videtur fuisse sententia Pomponij contra Labeonem, *ut dicit Paul. in d. l. 2.* Tu verò pro concordia ita concludas : Aut est imposita servitus fundo vicini, ut possim ducere rivum apertum per fundum, & tunc non possum claudere, & idem si dictum est de rivo clauso, quia non potest aperiri, aut non est dictum de rivo aperto, vel clauso, & tunc distingue. Au claudendo, vel aperiendo rivum non fit deterior conditio domini fundi servientis, per quem duco rivum & teneas quod possim claudere, vel aperire, & ita intelligitur opin. Pomponij, *per l. 1. in fin. ff. de rivis.* Aut fit deterior conditio domini fundi servientis, & tunc aut est major utilitas ejus cui debetur servitus, quam domini fundi servientis damnum, & tunc potest claudere vel aperire, *per l. 1. in fin.* & sic etiam procedit opin. Pomponij, aut est magis damnum domini fundi servientis quam utilitas domini fundi dominantis, qui ducit aquam per rivum: & tunc non potest mutare claudendo vel aperiendo, & ita intelligitur opin. Labeonis, *& not. gloss. in l. 2. ff. de rivis*, quam sequitur ibi Bartol. & ita etiam vult gloss *in l. 1. in prine in vers. adversari tod. tit.* gloss. singulariter vult, quod quando fit causa servandi aquam vel retinendi, necessario non habet locum prædicta distin. *de quo vide quod dixi in q. præc. versic.* & hoc intellige esse verũ.

61 Item, * juxta prædicta dubitari potest, quod si quis habet jus ducendi aquam per fundum vicini, & ducit per rivum, nunc vult novum canalem vel fistulas in rivo collocare, cum nunquam habuerit, an possit ? Dic quod sic, & si impediatur competit ei interdictum utile de rivis si propter ipsius utilitatem hoc facit in commoditate ejus, cujus ager est : *ut est casus in l servus, § si quis novum, ff. de rivis*, & ideo datur utile interdictum, non directum, quia directum datur quando jam habuit ut dicit ibi gl. in verbo, Utile.

63 Sed quid è contra, * si primo duxi aquam per fistulas vel canales per fundum vicini, nunc volo ducere per rivum ? Dic quod non possum : quia hoc fieret cum incommoditate vicini, fodiendo in ejus fundo, *argum. dict. §. si quis novum, ff. de rivis.* ubi etiam dicitur, quod non possum dilatare : vel attollere, vel extendere rivum, vel per alium locum ducere, *& hoc probatur etiam in l. 2. §. quod autem ait, ff. ne quid in flumine publ. & in l. 2. §. restituant. ff. ne quid in loco publico. Et adde quæ dixi supra in 2. colum. hujus 8. quæst. principalis, in versic. item habens jus aquæ ducendæ.* Tertio quæstio principalis ex prædictis decidi potest, *si* aqua *bb* oritur in fundo Titij, & discurrit ad fundum Sempronij & ex fundo Sempronij ad fundum Caij, nunquid Sempronius possit aquam, postquam est ingressa fundum suum, ipsam continere, & divertere ad alium fundum suum inferiorem, ita ut ad fundum Caij non perveniat ad quem est solita pervenire ? Et videtur quod possit eam continere, vel ad alias partes suas, vel alias ducere, *ut leg. 1. §. illud Labeo, ff. de aqua quot. & æsti. & gloss. in leg. ex meo, & in leg. cum essent, §. 1. ff. de servit. rustic. prad. & sapius hoc dictum est.* Contrarium videtur tenere Bald. *in leg. item lapilli, in 2. col. circa fin. vers. tu distingue qui dicit.* Aut aqua nascitur in prædio tuo, & potes eam mihi impedire, quia beneficio tuo ex prædio tuo habeo. Aut in agum meum aliunde venit : tunc cum non habeam ego inferior beneficium à te, non potes mihi auferre cum tibi non prosit, & mihi noceat, & sic Baldus videtur. Sempronium, qui in medio est non posse aquam divertere, quando mihi nocet, & sibi non prodest, & sic à contrario videtur sentire, quod si sibi prodest, posse divertere. Ego vero puto aliter distinguendum, aut quæritur de impedimento domini superioris fundi, in quo aqua oritur : aut de impedimento Caij domini inferioris. Primo casu conclude, aut est imposita servitus fundo inferiori certo modo, & secundum illum modum aqua debet duci, & non aliter, *argum. leg. 1. in fin. de rivis, & l si in meo in fin. ff. de aqua pluv. arcen. & arg. eorum quæ dixi in pr. hujus 8. q. princ.* aut est imposita servitus, sed non limitata : & tunc idem quando vellet divertere contra debitam servitutem. Aut non vult facere dominus infe-

rior contra debitam servitutem: quia fundo superiori nulla debetur servitus, & tunc dicas, quod dominus superior regulariter non potest impedire, postquam aqua est ingressa fundum Sempronij, nisi illa aqua, sicut ejus diversio sic nocitura fundo, ex quo aqua oritur: *ut dict. leg. 1. §. illud Labeo dicit, ff. de aqua quot. & acti, ut not. gloss. in d. leg. ex toto.* Secundo casu principali dicas: Aut Cajus dominus inferior habet servitutem aliquam in fundo Sempronij superioris, vel est in quasi-possessione servitutis dicti fundi Sempronij, non potest Sempronius diverti aquam contra debitam servitutem: *ut l. præsens, & l. si manifestè, Cod. de servit. & leg. 1. Cod. ad l. Aquil. cum similib.* Aut non habet Cajus aliquam servitutem, nec est in quasi possessione servitutis fundi Sempronij superioris; puta quia aqua ex fundo superiori extendit se ad fundum Caij per modum facultatis: puta quia Cajus nil fecit in fundo Sempronij, & tunc aut Sempronius vult divertere animo nocendi Caio, & non potest: *ut leg. 1. §. denique, ff. de aqua pluv. arcend. & not. gloss. in leg. fin. ff. de dam. infect.* quod in dubio non præsumitur: *ut notat. gloss. & Dd. in dict. §. fin. & Bald. in leg. item lapilli, in 2. colum. ad fin. ff. de rer. divi. & supra in dict. versic. ego vero.* In hac quæstione pro veritate, & concordia sic distinguerem: Aut vult divertere plus aquæ quam sit ei utile, & non potest: quia propter excessum præsumeretur feciste animo injuriandi seu nocendi, *ut eleganter dicit Baldus in d. leg. item lapilli.* Aut non vult divertere animo nocendi, & tunc aut Sempronius habet aquam jure servitutis sibi debitæ ex fundo Titij, in quo aqua oritur: & tunc aut illa servitus est limitata, puta ut Sempronius possit aquam ducere ex fundo Titij ad fundum suum causa irrigandi ipsum certis horis: & tunc videtur, quod ad illum usum tantum possit uti, & non ultra, *arg. l certo genere, ff. de servit. rust. prad.* quia limitata dispositio limitatum producit effectum, *l. in agris, ff. de acquir. rer. domin.* & sic, quod ultra illum usum non possit aquam divertere in damnum Caij inferioris. Ego tamen in hoc credo contrarium esse verius de jure, quia cum aqua ex fundo Sempronij discurrat ad fundum Caij, non jure alicujus servitutis, sed facultatis tantum, est in potestate Sempronij aquam retinere, vel eam divertere ad alia loca: quia sua est postquam est ingressa fundum suum, per ea quæ dicta sunt. Nec obstat dum dixi, limitata dispositio limitatum producit effectum: quia illa regula procedit quoad personam Titij superioris, pro qua limitata est, non quoad personam Caij inferioris, cum qua nihil conventum est. Unde potest dicere Sempronius Caio, quantum ad te pertinet, liberas ædes habeo, *leg. loci corpus, §. competit, & ibi Flor. ff. si serv. vend. Facit l. si prior, §. si simpliciter, ff. qui pot. in pign. hab. & l. fin. Cod. de rei vend.*

Et * quia regulariter non possum 64
opponere de jure tertij, quando non est exclusivum juris agentis: *ut not. in dict. §. competit, & per Cyn. & Dd. in leg. cum servum quispiam, Cod. de servit. fugi. & per Bartol. plen. è in l. 2. ff. de re judic. & per Bartol. & Bald. in authent. qui rem, C. de sacrosanct. Eccles. & per Flor. in leg. hos consequenter, §. 1. ff. familiæ hercisc. & per not. per Bartol. Bald. & Dd. in leg. si alienam, ff. solut. matrim.* Aut est servitus imposita fundo Sempronij per Titium dominum superiorem non limitata, sed simpliciter: videlicet ut possit ducere aquam ad fundum suum, & idem multo magis dicendum est, *ut proximè dixi.* Aut Sempronius recepit aquam in fundo suo, ex fundo Titij superioris, non jure servitutis, sed jure facultatis, & tunc aut Sempronius divertendo aquam à fundo Caij, nihil sibi prodest, & Caio nocet, & non potest divertere: quia Cajus non recipit aquam ex beneficio Sempronij, ita intelligatur Bald. *in d. l. item lapilli, ff. de rerum divis. pro quo facit, l. prima, §. idem ait, aquam, ff. de aqua pluv. arcend.* Aut divertendo Sempronius aquam ex fundo Caij, Caio non nocet: quia quod tibi non nocet, & mihi prodest, faciliter concedendum est: *ut leg. 2. §. nec ipsum, & ibi not. ff. solut. matrim. & argum. l. flum. §. fin. & l. Proculus, ff. de damno infecto.* Aut divertendo prodest sibi Sempronio, & nocet Caio, & in hoc est major dubitatio, & Bald. videtur sentire, *in d. l. item lapilli,* quod non possit. Ego teneo contrarium, ex quo semper facit in suo & aufert lucrum Caio, cui nulla servitus debetur: *ut d. leg. flumina, in fin. & d. leg. Proculus, & per ea quæ dicta sunt supra.* Et in quantum dixi in tota ista quæst. quod Sempronius potest aquam divertere in damnum Caij inferioris, vel contra voluntatem Titij superioris: intellige, nisi isti tres fundi fuissent prius unius tantum, vel nisi fuisset unus tantum fundus: & postea fuerint divisi, vel divisus inter eos, vel eorum authores, puta cohæredes, vel legatarios: vel quia simul emissent dictum fundum, & postea inter ipsos divisissent: quia tunc quilibet deberet uti aqua, sicut erat & discurrebat tempore divisionis dicti fundi: quia sic tacite videtur actum inter eos, ex quo ita discurrebat tempore divisionis, *argum. leg. qui binas, ædes, cum leg. seq. ff. de serv. urb. prad. & leg. quod convenit,*

cum ibi not. ff. de dam. infect. & argument. eorum quæ dicit Bald. in cap. 1. §. si quo de manso in 4. colum. in fin. in titul. de constitut. investig. per ea quæ dixi in versic. item prædicta intellige vera, ante versic. ex prædictis sequitur decisio multarum quæstionum. Fallit l. alienatio, & l. si aquæductus, ff. de contr. empt. & lin his, §. non debeo, ff. de regul. jur. & pro hoc facit l. ædiles aiunt, in princip. ff. de ædil. edict.

Ubi* dicitur, si venditur equus, qui 65
habet sellam, vel ornamenta tempore quo venditur: videtur esse vendita sella, & ornamenta, *ut ibi dixi, & not. per Bartol. in l. eum qui, §. non solum. ff. de furtis, & per Guil. Bartol. & Dd. in l. si ut certo, §. usque adeo. Digestis, commoda, & habetur per Ang. de Aretin. Instit. de actio. §. in duplum,* qui dicit plus, quod non solum veniunt ornamenta, quæ habebat tempore venditionis: sed etiam ante per duos dies: ut est casus mirabilis, *in dicta leg. ædiles, aiunt, §. vendidi,* & ibi etiam de de hoc dixi, *& in leg. via constituta, paragr. fin. & quod ibi notat Bartol. ff. de servit. rustic. prad. & leg. si in vendendo, in princip. ff. de contrahend. empt. cum simil.* In quibus habetur, quod in dubio res videtur esse vendita, vel divisa liberè, & non cum aliqua servitute: quia illa jura intelligo de servitutibus, quæ habent causam momentaneam, puta itineris. Secus si successivam, sicut est servitus aquæductus: *ut leg. foramen, in princ. §. 1. ff. de servit. urb. predio. ut plene dixi supra in 1 lib. 1 tit. de serv. itineris, seu aditus,* ubi omnino vide pro declaratione hujus quæst. Nec obstat etiam *leg. si quis ædes in princip. ff. de servit. urb. prad.* ubi dicitur, quod si plures fundi qui debent servitutem, efficiantur unius tantum, servitus tollitur:

quia res sua nemini servit. *leg. in re communi cod. titul.* & si postea unus de illis venditur vel dividitur, videtur vendi vel dividi libere. Pro hac dicta *leg. si in vendendo in princip.* quia illa jura intelligo nisi tempore venditionis vel divisionis aqua discurreret per fundos prædictos : quia videtur venditio & divisio facta, ut fundi remanerent, sicut repertebantur. Sed si aqua tempore divisionis non discurrebat per prædictos fundos, vel erat prius servitus habens causam momentaneam : tunc esset aliter dicendum : nisi in divisione diceretur, cum accessibus & egressibus usque ad vias publicas, & cum aquis aquarum : quia de cursibus, &c. *ut plene dixi in dict. titul. de servitutibus itin. seu actus.* quæ omnia perpetuo tene menti, quia sunt quotidiana.

66 Quarta, * quæstio principalis potest ex prædictis decidi in casu è converso. Nam supra dictum est quando dominus superior vult præcidere venas in fundo suo ortas, & impedire ne aqua discurrat ad fundum inferiorem, quid è contra quidam habet fundum superiorem in quo aqua nascitur, puta profunde per quindecim pedes, quæ discurrit solum ad fundum vicini inferiorem per subterraneos meatus : & quia non transeunt meatus illi fundum vicini, aqua ascendit in fundo superiori per illos 15. passus, & ducitur à domino superiori per fundum suum, dominus inferior fodit in fundo suo : & ex eo aqua exit ita, ut non possit amplius ascendere ad superficiem fundi superioris, quæritur nunquid possit ? Et videtur quod sic, *per l. flumina, § item videamus, cum leg. Proculus, ff. de damn. infect. cum aliis similibus supra ad hoc allegatis.* Ego teneo contrarium, *per text. in d. l. fin-*

minum, §. fin. in fin. ubi dicitur quod si tam alte fodiam in meo ut paries tuus stare non possit, tibi teneor : & sic ibi probatur : si aufero tibi id quod à me non habes, nec à meo pervenit, sed à tuo, & sic infero tibi damnum, hoc de jure facere non possum : quia ibi alte fodiens qui promiserat de damno infecto auferebat lucrum, quod non proveniebat à re promissoris, Nam firmitas patietis vicini cui erat facta promissio de damno infecto proveniebat à re promissoris. Nam firmitas parietis, & illud fundamentum est ipsius vicini, non autem proveniebat à domo ipsius fodientis ? ideo hoc facere non potest, secundum Paulum de Castr. qui ibi dicit istum esse verum intellectum illius text. quam gloss. & Dd. non viderunt : sed ita est in casu proposito dominus fundi inferioris fodiendo in suo fundo, & aquam educendo aufert domino fundi superioris aquam, quæ pervenit à fundo superiori ad inferiorem, & non è contra, ergo de jure non potest. propterea hoc etiam probari potest : quia sicuti ædificando in meo, non possum mittere in alienum, *leg. quemadmodum, §. si protect. in fin. ff. ad leg. Aquiliam, & leg. si vitem, §. si ad jannam, ff. quod vi aut clam.* ita videtur & multo magis, quod ædificando in meo non possim auferre illud quod est alienum, nec à me habet originem : quia plus videtur esse, auferre alienum, quam simpliciter in alieno mittere : juxta *l. id quod nostrum, ff. de regulis juris,* ex quo magis damnum contingit in auferendo rem alienam, *argum. authen. multo magis de sacrosanct. Eccl. & l. quanto magis, ff. de jurejurand.* Quod simpliciter no. quia potest trahi ad decisionem multarum quæstionum similium. Puto tamen si vellet dominus inferior in suo fundo fodere

non

non causa prædictam aquam habendi similiter forte ut penum faceret, aut cloacam, non impediretur, si ita claudere meatus, aquæ subterraneæ, quod impediretur ascensus ejus ad fundum superiorem, *argum. d. l. fluminum, §. fin. ibi*, ut paries stare non possit à contrario sensu, *& argum. d. §. fin. versic. ait Trebatius.* ibi neque enim existimari operis mei initio damnum tibi dari in ea re, in qua jure meo usus sum, *ff. de damno infecto.*

67 Quinta, * quæstio similiter decidi potest, si aqua discurrat à fundo Titij superiori, & in fundo Sempronij inferiori per venas subterraneas : & quia Sempronius non fodit in fundum suum, tota aqua fluere consuevit ex superiori fundo Titij, nunc Sempronius fodit in fundo suo, & venas aperuit, ita ut tota aqua tam illa quæ in venis suis nascitur, quam illa quæ ex venis Titij fundi superioris discurrat ad fundum ipsius Sempronij, & desinat ascendere ad superficiem fundi Titij, nunquid ita possit fodere Sempronius ? Et ex prædictis concludendum est : Aut quæritur, nunquid potuerit fodere, & aquâ ducere ex venis, quæ ex fundi sui venis procedit, & sine dubio potest : quia qui fodit in suo, nihil mittit in alienum, nec de alieno aliquid aufert. Aut quæritur de eductione aquæ, quæ oritur ex venis subterraneis fundi Titij superioris, & dicendum quod non potest, *per dictam l. fluminum, §. fin. in fin. & per ea quæ dixi in q. præcedenti.*

68 Sed est ultima prædicta quæstio, si ille qui habet jus aquæ ducendæ, * admiscuit aliam aquam illi quam modo ducere solebat, nunquid possit prohiberi, dic quod sic, non solum pro addita aqua, sed etiam pro tota simul mixta poterit prohiberi : *ut est text. in l. 1. §. item quæritur, ff. de aqua quot. & estiv.* Et est ratio, quia illa aqua mixta est indivisibilis : & propterea utile per inutile vitiatur, *& ita vult gloss. in d. §. item quæritur, & §. seq.* & pro hoc facit ratio : quia in indivisibilib. utile vitiatur per inutile : *m l. si sponsus, §. generaliter ff. de donat. inter vir. in l. Pedius in princ. & ibi not. ff. de arbitris, & per Bartol. & Dd. in l. 1. §. pen. de verborum obligat.* quod intellige verum, quando aqua admixta ex facto hominis, secus quando aqua crescit non facto hominis : sed naturaliter : quia tunc non potest prohiberi ducere totam aquam : *ut est text. notabilis, in l. hoc jure, §. aqua, que in rivo ff. de aqua quot. secundum Oldra. & Alberic. de Rosat. l. Rutilia Polla, ff. de contrahend. empti.*

69 Ulterius quæro, * statutum est in civitate, ut quis possit ducere aquam ex fundo superiori per fundum vicini medium, ad aliquem fundum suum inferiorem, solvendo damnum vicino, quod cavatio fiat in fundo suo, quod statutum valet propter publicam utilitatem : *ut dixi supra in quinta quæstione principali, per not. in l. fin. Cod. si contra jus vel util. publ.* Modo quis vult ducere aquam per fundum vicini ad suum, in quo fundo vicini est fons, vel sunt venæ aquarum, & si poterit in eo fodere, vel per ipsum aquam ducere miscetur aqua sua cum aqua vicini, & utraque transibit ad fundum inferiorem, nunquid possit, & videtur quod sic, quia statutum loquitur simpliciter, quod per fundum vicini possit aqua duci, satisfaciendo sibi damnum : ego simpliciter, indistinctè debet intelligi. Decima nona distinct. si Romanorum. Nec distinguit, an sit damnum respectu terræ fundi, vel respectu aquæ ipsius : ergo nec nos distinguere debemus, *l. de pretio, de public.* Præterea hujusmodi statutum est favorabile, &

ctum propter publicam utilitatem: ergo videtur esse in dubio intelligendum late, & ampliandum, ubi subesset eadem ratio: *juxta not. per Bartol. in l. si constan. in princip. 9. quæst. prima parte principalis. ff. sol. matrim. & per Cyn. & Dd. in l. 1 C. de adulter. & per Bald. in l. maximum vitium, C. de liber. præter. & per modernos in l. si vero, §. de vira. ff. sol. matrim.* Sed contrarium dico verius esse de jure. Nam illud statutum debet intelligi, dummodo non fiat damnum vicini in suo aquæductu, *ut probatur in l. hoc jure, § is qui jus aquæ, ibi aquarum rivali hui, ff. de aqua quotidiana & æstiv. & l. Imperatores, ff. de servit. rust. prad. & l. 1. §. sunt qui putant, ff. ne quid in fluvione publico.* Et facit quod dixi supra *3. quæst. principali, circa finem.* Item do hoc videtur esse text. *in l. præses, Cod. de servit. & aqua.* cum ibi not. per gloss. & Dd.

70 Item * hoc probatur ratione: quando privilegiatus & causæ privilegij sunt paris potentiæ, potior conditio est possidentis: *ut in cap. in pari. de regul. jur. in 6. & l. si servus, §. de illo ff. de verbor. obligat. & notat. Bartol. & Dd. in authent. quas actiones, Codic. de sacrosanct. Eccles. & facit ad hoc leg. verum §. penult. ff. de minor. in cap. fin. extra de ord. cogn.* Sed ille per cujus fundum vicinus vult ducere aquam, habet etiam aquam, quæ sit similiter privilegiata, quia eam ducit aut ducere potest ad irrigandos agros: ergo non debet sibi auferre jus aquæ suæ ut alteri concedatur: *juxta not. per gloss. & Dd. in dict. l. præses.* Item pro hac opinione facit, *l. fin. §. fin. ibi ne quod posteriori datum sit, &c. Codic. qui potio. in pign. habe.* ubi probatur, quod quando sunt duæ dotes, non debemus magis favere uni quam alteri, & sic non debemus cooperire unum altare, & aliud discoperire: *ut ibi not. Bartol. & Dd. & gloss. in auth. quomodo oportet. Episc. §. sed neque effossas, in versic. quia per illum textum colla. 1.* Et pro hoc facit etiam, *authen. nisi rogati. cum ibi not. not. C. ad Treb.* facit etiam ad hoc, quod dixi in quæstione præcedenti. Nec obstat, quod statutum loquatur simpliciter, ut possit aqua duci per fundum vicini satisfaciendo sibi damnum, quia non debet intelligi de damno alterius aquæ quæ gaudeat eodem privilegio, per prædicta. Nec obstat quod statutum sit favorabile, & in favorem ductus, & propter publicam utilitatem, quia idem favor est in utroque casu: & ideo melior est conditio possidentis, *ut ibi dixi.*

Quæro nunc de alia quæstione quotidiana: * Aqua ex fundo meo superiori descendit ad tuum inferiorem, & inundat totum fundum tuum ex magna abundantia aquarum, quæritur de duobus. Primo numquid ego, qui sum dominus fundi superioris, cogar retinere aquam in fundo meo, puta faciendo fossam & aggeres, & in eo aquam recolligendo, ne discurrat ad fundum tuum. Secundo, posito quod non cogar retinere, an possim te inferiorem cogere ut eam in fundo tuo recipias, & fossam facias vel alveum & aggeres, vel patiaris quod aqua descendat ex tuo ad alium inferiorem? Circa quæ dicas in primis tria esse consideranda. Primum est, legis conventio, ut si aliqua intervenit, illa sit servanda, *l. 1. §. denique ait, & l. in summa, §. si convenerit. ff. depos. cum aliis similibus, allegatis in gloss. supra in principio hujus 8. quæst. principalis.* Secundum est, loci natura, quæ debet inspici, quæ est, ut regulariter fundus inferio superiori serviat, ut patiatur hanc servitutem, & 71

& teneatur suscipere aquam fundi superioris, nisi aliter conventum sit, *ut d. leg. in summa, in principio.* Agri enim naturam servandam esse dicit, *dict. l. 2. § denique ait.* 23. & semper inferiorem superiori servire, atque hoc incommodum naturaliter pati inferiorem agrum à superiore, compensaréque debere cum alio commodo: sicut enim omnis pinguedo terræ ad eum decurrit: ita etiam aquæ incommodum adeum defluat: *ut eleganter dicit textus in dict. leg. 1. §. denique de aqua pluv. arcend. & dicta l. in summa, in princip cod. tit.* Tertium est, quod debet considerari, quando non esset dicta aliqua lex inferiori, vel superiori, nec natura loci hoc declarat: quia plana sunt loca, ita ut nullus ager possit dici inferior, vel superior, tunc loci vetustas, quæ vicem legis obtinet, & pro lege semper habetur dirimendarum litium causa utique servanda est, *ut dicit textus in d. §. denique ait, versic. si tamen agri lex. & ibi gloss. in d. leg. in summa, in princip.* Quartum etiam posset considerari, quando aliqua conventio non esset, vel natura loci aliquid non declarat, neque subest quid sit servandum. Circa primum quando intervenit conventio de retinenda superiori, ne ad inferiorem: vel de mittenda in fundum inferiorem, dicas illam conventionem esse servandam, & per eam servitutem imponi: *ut d.d. 1. §. denique ait, & l. in summa in princ. ff. de aqua pluv. arc. conjuncta, l. semper in stipulationibus, ff. de reg. jur.* 72

Sed * dubitari potest, si simpliciter est imposita, vel per conventionem servitus, ut superiori vicinus teneatur aquam retinere in fundo suo, vel quod inferior teneatur fossa eam recipere, nunquid superior, vel inferior teneatur purgare, vel aggeres facere, aut munire? Et videtur quod ficiquia qui tenetur ad unum, tenetur ad omnia, per quæ perveniur ad illud: *ut l. 2. cum ibi notat. ff. de jurisdict. omnium jud.* Et qui permittit sequentia, videtur permittere antecedentia, quibus mediantibus ad sequentia pervenitur: *ut probatur in l. 3. §. 1. de serv. rust. prad. & l. resectiones, §. 1. ff. communia prad. & l. verteres, ff. de itiner. actuque privat.* Et facit ad hoc quod notat Bart. *in l. 1. in princ. in 1. col. in fin. de novi oper. nunc.* Item qui permittit consequens, videtur permittere necessario antecedens, *l. illud, & l. pro hærede, §. Pap. ff. de acquirenda hæreditate, & text. cum gloss. notab. & ibi Bald. C. de dot. promiss. in l. 2. & pro hoc l. ad rem mobilem, & l. ad legatum, ff. de procurator.* Sed videas, quod imo ille cujus fundus debet servitutem, non tenetur purgare, vel aggeres facere, vel munire, sed solum tenetur pati, ut dominus fundi cui servitus debetur prædicta, vel solita facere possit: *ut probatur in l. 1. §. denique ait, in princ. & §. fin. ff. de aqua pluv. arcen.* ubi ita dicit, non ergo cogemus vicinum aggeres munire, sed nos in ejus agro munientes: qui text. intelligitur, quando pacto, vel vetustate erat inducta servitus retinendi aquam in fundo, recipiendo aquam ex fundo superioris, *ut dicit gloss. in d. §. fin. in vers. munire.* & ita intellige quæ dixi supra *in 4. q. princip. li in fin. versic. sed pone quæstionem quam habui de facto.* 73

Et est ratio regulariter, * quia ille qui habet servitutem, non cogitur facere, sed pati: *ut l. aquæ, §. serv. ff. de servit. titul. generali, & leg. si forte, §. etiam, vers. nam in omnibus servitutibus, ff. si servit. vend.* excepta servitute oneris ferendi: quia in illa debens servitutem potest cogi facere, *ut leg. cum debere columnam, ff. de serv. urb.*

urb. prad. & ita tenet gloss. in d.l. 1 § fin. in vers. cogemus ff. de aqua pluv. arcend. & gloss. in l. summa, § 1. in vers. vel te, que incipit, qui es, eod. titul. & intelligo tex. *illud, § fin.* non solum quando superior vicinus tenebatur aquam retinere in fundo suo: quia tunc si opus per quod retinetur, indiget refectione, non tenetur superior reficere, sed pati, ut inferior reficiat, & ita intelligit Paul. de Castr. ibi summariè, *§ denique ait, & probatur in leg. in summa, § item Varus ad finem, ibi, si velim aggerem restituere in agrum, eodem titul.* Sed etiam intelligo text. *in dicto paragr.* si quando inferior vicinus tenebatur in fundo suo recipere aquam provenientem ex fundo superiori: quia tunc inferior non tenetur mundare, seu purgare locum, aggerem munire, ne aquæ discurrant ad fundum suum, sed tenetur solum pati, ut superior hoc facere possit, cum sit eadem ratio, *leg. illud, ff. ad leg. Aquil.* Et hoc etiam tenet Paulus de Castr. *in d.l. in summa, § apud Labeonem, ibi*, dum text. dicit, hanc inferior vicinus non purgabit, supplet idem in superiore, cum sit eadem ratio: & ideo dum textus dicit, *in dict. leg. 1. § fin.* non ego cogemus vicinum aggeres munire, intellige vicinum, cujus fundus servitutem debet, sive sit fundus superior, sive inferior: & dum postea subdit, quod nos in ejus agro muniemus: expone in agro superiore, vel inferiore servitutem debente, & dum dicit, quod dominus prædij dominantis potest agere contra dominum prædij servientis, ut patiatur in fundo suo purgari fossas, vel aggeres muniri, intelligi debet quando dominus fundi servientis nullam poterat utilitatem consequi: puta ex munitione aggerum, quoniam ex illa non posset consequi, nisi laborem, & impensas: quo casu potest agi per dominum prædij dominantis simpliciter, ut dominus prædij servientis patiatur aggeres muniri. Sed si posset aliquam utilitatem consequi, puta ex purgatione foveæ, seu alvei, ex pinguedine terræ quæ extraheretur de fundo suo, tunc si ipse dominus prædij servientis vellet purgare, præstendus esset domino prædij dominantis, & ideo non simpliciter agi debet, ut dominus prædij servientis patiatur: sed alternativè, ut vel purget, aut purgari permittat: *ut leg. in summa, § apud Labeonem*, qui ita debet intelligi, secundum Bartolum, & Paul. de Castr. Imol. & Dd. ibi, *ff. de aqua pluv. arc.* & idem tenet Paul. *in dict. leg. in summa. § item Varus, in fin.* Et ex prædictis sequitur, quod quando superior vicinus tenetur retinere aquam in fundo superiori ne discurrat ad inferiorem, & opus quod retinebat aquam, ne inferiori noceret, sit destructum naturaliter, puta ex superabundantia aquarum, vel etiam aliter, sive illud opus sit supernaturale, quia non manu factum: sive quasi naturale, quia manu factum, sed non extat ejus memoria, sed jure servitutis retinebatur, potest vicinus cujus fundus debet servitutem, cogi, ut patiatur opus refici, vel in pristinum statum reponi: *ut est casus in d. leg. in summa, § item Varus, & idem hoc tenet ibi Paul. de Castr.* Item ex hoc etiam sequitur, quod si ille qui habet servitutem, destruit opus propter quod aqua retinetur in fundo servientis, & nocet fundo dominanti, potest cogi ad ponendum, seu restituendum dictum opus in pristinum statum: *ut leg. in summa, § item Labeo*, & hoc tenet Paul. *in l. 1. §. & si vicinus, eod. tit.* & intelligitur nocere, non solum quando aqua non debet aliquo modo descendere ad fundum

fundum inferiorem, & nimis descendit propter destructionem, vel repletionem foveæ, quæ aquam in fundo superiori continebat; sed etiam quando in agro superiori erat fossa, quæ debebat aquam continere, ut paulatim, & moderatè discurreret ad fundum inferiorem, purà ad ipsum irrigandum: & sic fossa erat in fundo superiori propter utilitatem agri inferioris irrigandi: & sic postea repleta est fovea, ut aqua vehementior descenderet ad fundum inferiorem, & sic noceret: *ut probatur in d. leg. in summa, §. apud Alphenum*, secundum Jacob. de Aret. & Imol. ibi: qui exponit illum textum, ibi dum dicit, aqua descendit, scilicet paulatim, & moderatè, quod nota. Item intelligitur nocere, quando nocet opere facto contra servitutem impositam, sive contra loci naturam, aut evitatem. Secus si natura loci, aut fato damnum contingat: quia tunc agi non posset: *ut leg. 1. paragr. huic illud, & leg. i. in summa, 1. responso, ff. de aqua pluv. arcend. & ita tenet Azo. in summa, eod. titul.* qui etiam subdit, quod nocere dicitur, ut detur actio directa aquæ pluv. arcen. quando vicino damnum datur, sed quando quid fit quominus aqua profit vicino, ceſſat hæc actio directa, & datur utilis ce *ut. dict. l. 1. § sicut autem, l. 2. Item Varus*, sicut etiam datur utilis, ubi nemo facit opus: *ut d. l. 2. §. apud*, & prædicta procedunt quando ille qui debet servitutem, fecit opus in fundo suo, vel removit propter quod damnum dat fundo dominanti. Sed quid si alius fecerit? *Dic ut l. quamquam Julianus, & §. item. si vero ego, & l. si colonus, & l. si tertius. § Celsus, usque ad fin & l. emptor, in fine, & l. venditor. ff. de aqua pluv. arcend. & vide Paul. de Castr. in l. summa, § idem Varus, in 1. oppos. eod. tit.*

Secundò * dubitari potest, an non solùm dominus prædij dominantis 74
possit cogere dominum prædij servientis, ut patiatur fundum suum purgari, vel opus refici, *ut dixi*: sed etiam dominus fundi superioris servientis, qui jure servitutis tenetur habere fossam in fundo superiori, ne aqua noceat vicino inferiori, si illa fossa indiget refectione possit agere contra dominum prædij dominantis, ut eam reficiat taliter, quod noceat fundo superiori servientis? Et dic quod sic: *ut est casus valdè not. in l. in summa, § apud Alphenum, ff. de aqua pluv. arcend.* secundum intellectum Paul. de Castr. & ibi gloss. intelligit illum textum aliter in causa è converso, qui intellectus etiam potest esse bonus. Et adde secundum eum ibi, quod quando fundus superior debet servitutem fundo inferiori, ut aquam retineat, si habet fossam in fundo suo servientem, tenetur pati, ut fiat opus jure servitutis: quatenus est necessarium ad ejus usum, licet ex hoc resultet damnum: sed si illud indiget refectione, non tenetur pati, nisi ut reficiatur: *ut d. § apud Alphenum cum ibi notatis ibi: an ille qui opere manu facto.*

Tertiò * potest dubitari, an ille qui 75
excludit aquam quam naturaliter, & jure servitutis recipere in fundum suum tenebatur, ne in suum veniat, sed in alienum deriveret, teneatur aqua pluv. arcen. & dicendum quod sic: *ut leg. 1. paragr. Neratius, cum gloss. ff. de aqua pluv. arcend.* & ideo si aqua de directo fluit in fundum suum: & tu opere manu facto derivas aquam in meum, aliter quàm per seipsam naturaliter flueret, si forte opus factum non esset, vel si flueret non ita rapidè, teneris mihi aquæ pluv. arcend. Et ita quando aqua non fluebat, nec cadebat de directo in tuum: & tu ne in tuum

descenderet, opus fecisti, per quod ipsam derivas in meum: & tunc si erat imposita servitus, ut eam teneatis recipere, vel si consuevisti longissimo tempore ipsam recipere, adeo quod non extet memoria in contrarium, non potest illam aquam à te excludere, & in meum derivare: *ut probatur in dict. §. Neratius, & ibi hoc vult glos. in vers. solet.* quam sequitur Paul. *& idem not. in leg. in summa, §. illud etiam in fin de aqua pluv. arcend.* sed ubi nulla servitus decretur, nec per dictum tempus aqua transisset; sed solùm naturaliter discurrit, dic ut dicam infrà in vers. circa secundum, quando natura loci.

76 Quarto * dubitari etiam potest, si concessisti mihi servitutem, ut possim opere manu facto aquam fluentem ex meo derivare in tuum, etiamsi tibi noceat: an intelligatur etiam, si ultra modum noceat? & dic quod non, *ut est text. multum notabilis, in d. l. in summa, §. illud etiam, facit ad hoc l. unica, ff. de serv. ut b. pred.* & hoc etiam tenet Paul. de Castr. *in dict. §. illud*, qui hoc inducit per quæstionem illam, si fiat compromissum in arbitros, vel arbitratores, cum potestate, ut possint de jure unius dare alteri in parva, seu magna quantitate: debet intelligi, nisi sit nimis magna, & intolerabilis læsio, *de quo per Bartol. in leg. si societatem, & arbitrorum, ff. pro socio, & per Baldum, & Dd. in leg. cum antea, de arbit. & Canonist. in cap. Quintavallis, de jurejurand.* & pro prædictis facit: quia in dubio, licet concessio facta per principem intelligatur cum aliquo damno modico: tamen non intelligitur de maximo: *ut leg. universa, Cod. de præcib. imper. offer. & not. gloss. in leg. servitutes prædior. parag. publico, super verbo, madice, ff. de serv. & est text. cum gl. in leg. 2. parag. si quis à principe, ff. ut quid in loc. publ. & not. gloss. ff. in leg. sed cum Labeo, ff. ad Trebell. & gloss. 25. qu. 2. §. rescripta, & Card. Zaba. in Clementin. in 7. not. extra de rescript.* & pro hoc facit optimè, *leg. si quis publicum, in princ. ff. de religios. & sumpt. fun.* & quot notat Bart. *in l. quæsitum in 1. quæst. ff. de flumin.* & adde quod not. Paul. de Castr. *in l. si Titius, in princ. circa fin. prima col. ff. de lib. & posthu.* ubi si Princeps concedit, quod in publico possim ædificare, & cum præjudicio tertiæ personæ, quod sufficit etiamsi non exprimatur persona, cui fit præjudicium, *argument. d. leg. si Titius.* Sed circa prædicta, ego dicerem. Aut est facta concessio simpliciter, & intelligitur sine præjudicio magno per prædicta jura. Aut est facta, ut possim aquam in tuum fundum immittere, etiamsi tibi noceat: & tunc intelligitur, etiamsi fiat magnum præjudicium: ad hoc, ut verba aliquid operentur, *arg. leg. si quando, ff. de legat. 1. cum simil.* non tamen intellige de maximo, aut intolerabili præjudicio, *arg. reg. in summa, §. fin. ff. de aqua pluv. arcend.* & pro hoc facit quod not. Imol. *in c. Quintavallis, extra de jurejur.* qui dicit, si compromissum est factum simpliciter, potest arbitrator modicè lædere, *juxta leg. ult. de si Nerva, ff. pro soc.* Sed si est dictum quod possit lædere partes, intellige de magna, & non de maxima læsione; quia de illa non videtur actum: & similiter si minor juraverit non contravenire, intelligitur si est modicè læsus, *ff.* secus *ff* si dicatur ratione læsionis; quia tunc intelligitur de magna, *ut ipse not. in d. c. cum contingat 24. col. & addè prædicta quæ dicta sunt in 1. lib. tit. de pontic. cello vers. sed circa prædicta.*

Dubitari potest * circa secundum, 77
quando natura loci sub est, nec aliqua pactio

pactio interveni, dic quod regulariter fundus inferior tenetur recipere aquam provenientem ex fundo superiori: & ita est quædam servitus naturalis, & lex naturæ: *ut leg. 1. §. sed si vicinus, §. denique ita & leg. in summa, in princ. ff. de aqua pluv. arcen.* etiam si aqua fundo inferiori noceat: *ut d. §. toties, versic. quod si natura.* Et pone exemplum, si aqua fluens ex monte vel loco meo superiori, descendit in tuum, eam teneris recipere, nec potest me compellere, ut factam fossam vel aggeres in fundo meo, per quos aqua retineatur: quia fundus tuus inferior in hoc naturaliter servit fundo meo superiori, quando aqua naturaliter descendit ut dictis jurib. Sed ista regula fallit. Primo, quando opere manufacto per superiorem aqua derivaretur in fundum inferiorem; quæ non flueret, si opus factum non esset. Secundo fallit quando aqua quæ solebat fluere in fundum inferiorem non rapidè, propter opus factum rapide flueret: *ut l. 1. §. Neratius, & ibi hoc not. Paul. de Castr. de aqua pluv. arcend.* vel si propter opus fieret quo altiùs aqua flueret, quàm natura solet si forte immittendo eam aut majorem fecerit, aut velociorem, aut in comprimendo redundare fecerint *d. l. 1. in princ. & §. sorties*, nisi imposita sit servitus ad hoc: *ut d. leg. 2. §. fin.* & ibi hoc notat Paul. de Castr. qui dixit illum text. limitate omnia jura, quæ dicunt actionem pluviæ arcendæ dari contra illum, qui opere manu facto aquam fluentem in suo derivat in fundum vicini, ut altiùs discurrat quàm per se naturaliter discurrere: *ut d. l. §. 1.* quia illa procedunt nisi imposita sit servitus illi fundo, in quem derivat, per *d. §. fin.* Tertio fallit quando aqua non fluebat, nec cadebat de directo in tuum, sed alibi: & postquam ceciderat, descendebat in tuum: & tu ne in tuum descenderet, opus fecisti, propter quod aqua derivatur in meum & tu non consuevisti eam recipere, sed demum incipit in tuum derivari: nam tunc potes eam excludere opere facto & non teneris, licet in meum derivetur quando quis potest aquam avertere, & cutare ne in suum fundum influat, si modo non animo nocendi fiat, sed ne sibi noceat: *ut est casus in leg. in summa, §. Penultim. ff. de aqua pluv. arcen.* Et ideo si tu dominus fundi inferioris in ingressu tui fundi vis facere aggeres, propter quod aqua impediatur, ne in tuum fundum ingrediatur, & ingrediatur fundum cujusdam tertij, quod non fieret, si ingrederetur fundum tuum, potes hoc facere: quia ille tertius non potest agere contra te, ut teneatis aquam recipere, & eam à te non excludere, quia quantum ad illum tertium, tuus fundus non servit naturaliter, sicut fundo superiori, ex quo aqua descendit, *ut est casus not. in d. leg. in summa, §. idem Labeo, el 2. & ibi hoc tenet Paul. de Castr.* & illud procedit, quando tu dominus fundi inferioris non consuevisti aquam in tuo recipere per tantum tempus, cujus non extat memoria in contrarium: vel quia servitus de hoc non fuisset imposita: aliàs si dicto tempore consuevisset fluere, vel servitus fuisset imposita, non posses eam divertere. Et iste est casus *in dict. l. 2. in §. Neratius, cum gl. in verse. cogeretur tollere de aqua pluv. arcend.* Et dixi supra, *in 2. fallentia, in fine*, quod est bene notandum: quia declarat totum illum titulum, *ff. de aqua pluv. arcend.* Quarto fallit, quando superior habebat fossam in fundo suo naturalem, non manu factam vel quasi naturalem, quia memoria non extabat

bat de dicta fossa, licet manu facta fuerit: vel quando non erat naturalis fossa, sed manu facta, & extabat de ipsa memoria, sed jure servitutis facta erat. Nam omnibus istis casibus inferior dominus non cogitur dictam aquam recipere in fundum suum: & si fovea esset rupta, vel aggeres destructi, posset superior cogi, ut pateretur reici, *ut supra dictum est, & probatur in leg. 1. §. apud Labeonem, ff. de aqua pluv. arcend.* & ibi hoc tenet Paul. de Castr. Secus si non habeatur dicta fossa jure servitutis, & extabat ejus memoria, & erat manu facta: quia tunc inferior regulariter ipsam aquam cogitur in suum fundum recipere; per prædicta, imo plus etiam, si fovea esset destructa: puta quia in fundo superiore aquarum concursus excavabat locum, propter quem aqua retinebatur, ne descenderet in fundum inferiorem; postea illa excavatio est destructa vel repleta: vel quia aggeres fecerat dominus superior in fundo suo, postea ex impetu aquarum destructi sunt: vel etiam ipse dominus superior authoritate propria destruxit: nunc dominus inferior vult agere, ut superior patiatur foveam purgare, vel eam, aut aggeres tehcere, & certè non potest: quia illa fovea non erat naturalis: quia de novo facta, nec quasi naturalis, quia extabat memoria: nec erat ibi jure servitutis, sed casu aliter posita, vel facta. Et similiter dicendum de aggeribus. Unde sicut si ipsos feci-sses sponte, posses removere; ita & si casualiter facti sunt: secus si essent ibi jure servitutis, vel non extaret memoria, *ut probatur in dict. leg. in summa, § apud Nanus. in, & ibi hoc not. Paul. de Cast. conjuncto. §. idem ait. si in agro, & in d. §. item apud Labeonem, & ibi hoc not. Jacob. de Arr. quem sequitur, ibi Paul. & in §. item Varus, ut leg.*

Et ex hoc, * not. quod si propter 78
inundationem aquarum propria authoritate in vivo sive fovea vel in aggeribus fecisti cotonellas, ne aqua superabundans flueret in fundum tuum potes uti, nec eas similiter removere; quia sicuti voluntariè eas fecisti, ita voluntarie potes eas destruere: nec teneris pati, ut reficiantur, nisi servitus esset imposita, *ut d. §. item Labeo ait, si in agro, & in d. §. apud Nanusam, cum ibi not.* quod perpetuò tenet incuti.

Circa, * tertium, quando nulla 79
est conventio, *g g* nec loci natura ser- 88
vitutem imponit, quia loca sunt plana, & loci vetustas subest, tunc illa est servanda tanquam lex, *in l. 1. § denique ait, ff. de aqua pluvia arcen. & l. in summa in princ. eod. tit.* Sed talis vetustas habet vim quasi servitutis impositæ, *ut d. l. 1. § fin.* Et nor. quod hæc servitus acquisita per vetustatem seu præscriptionem tantùm operatur regulariter, quantùm servitus acquisita per conventionem: quia sicuti præscriptione quæritur utile dominium, *ut not. per gloss. & Dd. in authen. nisi tricennale, Cod. de bonis mater.* ita utilis servitus, non directa, quæritur per præscriptionem, *ut d. §. fin. secundum gloss. ibi in verbis. quasi servitus.* In hoc tamen differunt, quia servitute quæsita per conventionem, est directa actio confessoria, *hh ut l. 1. §. 1. & ibi plene per Flor. ff. si serv. vind. & per Bart. in l. si prius, ff. de aqua pluv. arcen.* Sed servitus quæsita per præscriptionem, dicitur utilis, quia competit actio utilis, *ut d. l. 1. § fin. in fin.* & not. Bart. & Dd. *in d. l. si quis de via § differentia, ff. de acqu. possess.* hh

Sed circa istam vetustatem seu præ- 80
scriptionem quæritur, * quantùm temporis requiratur? Dic aut est talis servitus aquæductus quæ habet causam continuam vel quasi continuam; tunc regulariter sufficiunt 10. anni inter præsentes, & 20. inter absentes, *d. si quis diuturno & ibi gl. & Dd. ff. si serv. vend. & l. 2. & ibi not. C. de serv. & aq. & not. gl. magna in servitutes prædio & ibi per Dolt ff. de serv.* Aut habet causam discontinuam: & tunc requiritur tantum tempus, cujus initij memoria in contrarium non existat, *ut l. hoc jure, § duas aqua. ff. de aqua quotid. & astiv. & not. in juribus prædicatis. & dictum est supra in 4. quæst. princ.*

81 Quando,* autem dicatur habere servitus causam continuam vel quasi discontinuam, *vide in l. foramen, ff. de serv. urb. prad.* & quando dicatur tantum tempus, quod non extat memoria in contrarium; & an & quando allegando titulum sufficiat tempus 10. vel 20. annorum, *vide quæ plenissimè scripsi supra in 1. lib. in 8. q. princ. & supra eo in vers. sed dubium est de q quotidiana, de qua plenè per Bart. Imo & Lud. de Rom. l. 1. § denique ff. de aqua pluv. arcend.* & communis opinio est, quod sufficiant 10. vel 20. anni, cum allegatione ut hic, & ubi etiam requiritur tantum tempus, cujus initij memoria non existat in contrarium; & dicit Imo. *in d. § denique*, quicquid ibi dixit Lud. de Ro. qui conatur in hac materia concordare opia.

82 Sed dubitari,* potest, an si aqua solita est decurrere ad fundum vicini per plures rivos, possit nunc transmitti in unum rivum tantùm: Et dicas quod sic, *ut est casus in l. apud Trebatium in princ. ff. de aqua pluv. arcend. secundum unam istarum gloss. quam sequitur ibi Imol. & illam gloss. omnino vide in ista materia.* Item quid si aliquis solebat hortum suum certo tempore irrigare: & de horto fecit pratum, & vult pratum irrigare, & assidua irrigatione vicinus aquæductus quæ habet causam continuam vel quasi continuam; tunc regulariter sufficiunt 10. anni inter præsentes, & 20. inter absentes, *d. si quis diuturno & ibi gl. & Dd. ff. si serv. vend. & l. 2. & ibi not. C. de serv. & aq. & not. gl. magna in servitutes prædio & ibi per Dolt ff. de serv.* Aut habet causam discontinuam: & tunc requiritur tantum tempus, cujus initij memoria in contrarium non existat, *ut l. hoc jure, § duas aqua. ff. de aqua quotid. & astiv. & not. in juribus prædicatis. & dictum est supra in 4. quæst. princ.*

Quando,* autem dicatur habere servitus causam continuam vel quasi discontinuam, *vide in l. foramen, ff. de serv. urb. prad.* & quando dicatur tantum tempus, quod non extat memoria in contrarium; & an & quando allegando titulum sufficiat tempus 10. vel 20. annorum, *vide quæ plenissimè scripsi supra in 1. lib. in 8. q. princ. & supra eo in vers. sed dubium est de q quotidiana, de qua plenè per Bart. Imo & Lud. de Rom. l. 1. § denique ff. de aqua pluv. arcend.* & communis opinio est, quod sufficiant 10. vel 20. anni, cum allegatione ut hic, & ubi etiam requiritur tantum tempus, cujus initij memoria non existat in contrarium; & dicit Imo. *in d. § denique*, quicquid ibi dixit Lud. de Ro. qui conatur in hac materia concordare opia.

Sed dubitari,* potest, an si aqua solita est decurrere ad fundum vicini per plures rivos, possit nunc transmitti in unum rivum tantùm: Et dicas quod sic, *ut est casus in l. apud Trebatium in princ. ff. de aqua pluv. arcend. secundum unam istarum gloss. quam sequitur ibi Imol. & illam gloss. omnino vide in ista materia.* Item quid si aliquis solebat hortum suum certo tempore irrigare: & de horto fecit pratum, & vult pratum irrigare, & assidua irrigatione vicinus noceat, an teneatur damni inf. vel de aqua pluv. arcen. & dic quod non, *ut est text. not. in d. l. apud Trebatium, § si vicinus.* Et ex hoc not. secundum Imol. ibi, quod ubi servitus aquæ simpliciter horto debetur, trahitur etiã ad pratum, quia sic in eodem loco, vel territorio, *argum. l. si servitutes ff. de serv. urb prad.* nisi locum horti complanaverit, eoque facto aqua citior ad vicinum veniret cœperit, *ut d. § si vicinus*, quod intelligo secundum Paul. ibi, quando sine hoc poterat fundum colere: secus si non posset aliter, quam explanando; quia tunc non teneretur, ex quo illud fit gratis culturæ, *ut l. 1. § de eo opere, ff. de aqua pluv. arcend. & argum. d. leg. apud Trebatium in princip.*

Circa quartum & ultimum,* quan- 83
do non est aliqua conventio, nec natura loci aliquid declarat, nec sua est loci vetustas, quid tunc de aquis servandum est? Dic regulariter, neminem posse aquam, quæ in fundo suo est, in alium fundum ducere invito vel ignorante domino, *l. quemadmod. § si protectum, ff. ad leg. Aquil. facit, leg. per agrum. C. de serv. & Latius, cum ibi not.* imo si ducatur, potest vicinus propria authoritate destruere, *ut d. §. si protectum, & l. si vitem, §. si ad jannam ff. quæ vi aut clam & plenè dixi supra in 7. q. princ.* Item non potest aliquis aquam ex suo fundo te invito ad suum fundum ducere, *leg. aquam, & leg. præses, & ibi not. Cod. de serv. & aqua.* Nec etiam potest aqua quis uti in suo lavando stercora, ita ut fœtor seu malus odor inficiat vicinum, *argum. leg. 2. paragr. idem ait, si odore, cum gloss. ff. ne quid in loc. public.* Nec etiam potest quis aquam perturbare, quæ decurrit de uno loco ad alium, *ut d. l. apud Trebatium, in princip. ff. de aqua pluv. arcen.* nisi ad illum usum esset deputata secundum

Angel. & Imol. & Lud. ibi, & etiam Paul. qui dicit, quod si dominus fecit fossas vel rivos, in quibus congregatur aqua ad lavandum pannos, licet possit per rivos derivet in fundum vicini, dicitur moderate uti & non tenetur: secus si lavaret utres, & sic faceret spurcam aquam, ut putredines deriventur in fundum vicini, *per illum text. & de hoc vide text. notabiliter de jure, in decim supra, Cod. de re mil. lib. 12 & ibi Bart.* eo. illum contra lavantes pannos in summitate fluminis alicujus, quia possent prohiberi: quia per tale lavacrum communes aquæ deturpantur. Sed lavando in inferiori parte fluminis non potest corrumpi pars superior, & ideo lavans prohiberi non potest, per illum textum & not. bene, *d. leg. cum supra:* quia vult, quod cum milites consistunt supra ripas fluminis, nullus eorum debet aquam sordidam reddere, seu mulos vel equos sudantes imponere, sed procul in inferiori parte fluminis, quod no. contra scutiferos lavantes equos sudantes in flumine vel alveo puhl. ad quem habetur cursus pro necessitate vel delectatione, & similiter not. contra pedissequas vel mulierculas lavantes pannos vel res immundas per civitatem aut villam: quod intelligo, nisi esset aqua deputata ad illum usum vel solitum ita lavari, *ut supra dictum est.* Item non potest quis aquam calidam, puta faciendo balneum immittere in fundum alienum, *d. l. apud Trebatium, ff. de aqua pluv. arcend.* quia aqua calida noceret fundo vicino immoderate, ut ibi aliquando tamen aquæ calidæ sunt utiles & necessariæ pro irrigandis agris, ut Hierapoli. Constat enim apud Hierapolitanos in Asia calida aqua agrum irrigari, & de istis etiam aquis comperunt intendicta, sicut pro aquis frigidis, *ut est text. not in leg. 1. §. idem Labeo scribit ff. de aqua quot. & æstiva.* Sed videtur quod nullo modo possit quis aquam ex fundo suo in alienum immittere etiam non spurcam nec calidam: quia licet in suo quis possit uti aqua, & qualibet re sua, *leg. in re mandata, C. man.* tamen non potest in alienum immittere, *leg. sicuti, §. Aristo. ff. si serv. vend. & l. 1. §. idem ait aquam. ff. de aqua pluv. arcen. & leg. quemadmod. §. si protectum, ff. ad leg. aquil. supra dixi.* Sed pro solutione distingue: aut aqua primo de fundo vicini in tuum fundum derivatur: & tunc licitum est tibi in eundem remittere, *ita loquitur, d. leg. apud Trebatium ut dicit ibi gloss. magna, secundum unum intellectum.* Aut aqua non pervenit ex fundo vicini, sed ex tuo: & tunc aut ego volo facere in meo, & immittere in tuum fundum tale quid, quod per seipsum non flueret in tuum: & non possum, & ita loquuntur contraria, *& in hoc vide que dixi supra in 1. lib. in tit. de sectario, & in tit. de aquæductu, & in tit. de aque protectu, & aliarum rerum.* Aut v. lo immittere in tuum id, quod per se fluit, ut puta faciendo ibi rivos, & dimittendo ibi aquam, quæ per se discurrit, & tunc subdistingue: aut facto hoc moderate quatenus expedit ad usum familiæ & possum, *& ita loquitur, d. l. apud Trebatium in princip. secundum alium intellectum,* aut immoderate, & non possum, *ut vota ind. §. Aristo. & de hoc vide quæ plene dixi in 1. lib. in tit. de servitute pro secundi, in 2. quæst.*

84 Quando * autem dicatur fieri immoderate & moderate; Dic moderate, quando pro usu tantum familiæ: immoderate, quando ultra usum familiæ, *ut not. in dict. §. Aristo. & in dict. §. apud Trebatium, in princ.* vel quando aqua corrumpitur, seu intercumpitur,

tur, vel immitterentur putredines, vel quando fieret balneum, ex quo immitteretur aqua calida, *ut d. leg. apud Trebatium, in princip. & paragr. 1. cum ibi not.* nisi aqua calida prodesset, *ut supra dixi.*

85 Occurrit * alia quæstio, an ille, cui debetur servitus aquæductus possit arcum lapideum facere causa aquæducendæ? dic aut vult facere arcum seu pontem in loco, quo alteri debetur servitus causa transeundi, & potest, *ut est casus conjunctim gloss. in leg. supra iter in princip. ff. de aqua pluv. arcend.* & similiter dominus prædij servientis non potest facere pontem in præjudicium ejus cui debetur servitus aquæductus, *ut probatur ibi secundum unum intellectum gloss. quem sequitur Bartol. & Doct.*

86 Sed * nunquid habens servitutem, vel jus aquæ ducendæ possit arcum, seu pontem lapideum facere supra aquæductum alienum? dicas quod non, si turbaret ejus aquam, *ut d. l. supra iter. in princ. versic. nec is, & ibi hoc not gloss.* & eodem modo non posset supra aquæduct. alium aquæductum facere, si noceret inferiori, *ut probatur etiam in leg. hoc jure, paragr. fin. Digest. de aqua quoti. & æsti. in l. Quintus, ff. de serv. rust. prad.*

87 Sed * quid è contra, an ille qui habet servitutem itin. possit facere pontem supra locum per quem dicitur aqua invito eo, cui debetur servitus aquæductus? Et videtur quod sic, *per d. leg. supra iter, 2. resp.* ibi sed pontem. In contrarium videtur supra esse text. *in 3. resp.* ibi *nec is.* Tu vero concorda secundum gloss. & Doct. ibi. Aut ille, qui habet servitutem itineris potest ire, & uti sua servitute sine ponte, & non potest pontem facere, ita loquitur vers. *nec is.* Aut non potest aliter transire: & tunc, aut vult facere pontem lapideum, qui de facili non posset removeri, & idem quia non potest, *argument. leg. loci corpus, paragr. si quis, in fin. ff. si serv. vend. & leg. fistulam, in fin ff. de servit. urb. prad.* quæ intelligo, quando ille locus alteri servit, puta: quia in eo debetur servitus aquæductus, ut dixi, sed si alteri non servit, tunc habens servitutem itineris, posset pontem lapideum facere, & ita posset intelligi, *d. leg. supra iter 2. resp.* Aut vult facere pontem, puta ligneum, qui de facili posset removeri, & potest. Et est ratio in hoc casu: quia ille cui debetur servitus, potest facere in prædio servientis omne id, sine quo non posset uti servitute, *ut leg. servitutes, §. si domo. ff. de serv. urb. prad. & l. reficiendis, ff. communia prad.* Item ratio inter pontem de lignis, & pontem lapideum potest esse secundum Bartol. *in d. leg. supra iter in princ.* quia quando est pons de lignis, non impeditur purgatio rivi, quod de facili tolli potest: quod fieri non posset, quando esset pons lapideus. Et advertе: quia pons dicitur propriè de lignis, sed arcus lapideus non dicitur propriè pons, *ut probari videtur in d. l. supra iter, in princip.* Sed communis usus loquendi aliter se habet, cui standum est secundum Bartol. & Doct. ibi, *ut dixi etiam supra in 1. lib. in tit. de ponte.*

88 Sed * quid si ille cui debetur servitus per rivum aquæductus in fundo vicino, vult juxta pontem facere fossam, in qua congregentur aquæ, & ipsas postea rivum ducere? Dic quod non potest: quia posset aqua ibi corrumpi, & dare damnum prædio servienti, *& probatur in dicta lege supra iter. in 4. resp. ib.* aut si spectes secundum Jacob. de Aret. & Doct. ibi.

Item

89 Item nunquid ille, * qui habet jus aquæ ducendæ de rivo, possit cuniculum subterraneum facere, per quem ducat aquam? Et text. *in d. leg. supra iter. in princip.* sentit quod sic; dum dicit cuniculum; quasi dicat, si vellet facere, posset. Gosi. tenet contrarium, quod quando servitus debetur per rivum, qui est coopertus, nec cuniculum cooperte facere potest, invito domino prædij servientis, *per leg. 1. paragr. fin. cum l. seq. ff. de riv.* secundum intellectum gl. dubitet de intellectu illarum ll. *de quo dic, ut plenè dixi supra in vers. 2. ex prædictis decidatur usque ad vers. 4. qu. princip.* Et adde prædicta: quod ille qui avertit aquam de publico aquæductu, quando habet id ex privilegio Principis, vel consuetudine debet ipsam ducere per castellum, vel aliud foramen, & non per fistulas, ne matrices fistulæ corrumpantur, & contra faciem perdit beneficium ducendi aquam, & etiam punitur in corpore, *ut est text. in l. ult. & ibi Bart. hoc not. Cod. de aquæduct. lib.* 11. & qui trahit aquam ex flumine publ. debet gratis trahere, nihil solvendo pro tali deductione aquæ, *ut l. ad reparationem, Cod. de aquæduct. & not. gloss. in rub. eod. titul.*

90 Superest * alia quæstio, quis teneatur manu tenere rivos & eos purgare, & aggeres reficere ii, cujus expensis? Io qua ita distingue: aut loquimur de aqua public. aut privata. Si de publ. videtur quod debeat conservari, & manu teneri expensis publicis secundum Flor. *in l. si fistula, ff. de serv. urb. prad. & dixi supra. in* 1. *lib in titul. de aquæduct.* pro quo facit, quia in dubio videtur quis facere opus in utilitatem reipubl. sumptu publ. *ut l. ad reparationem cum simil. Cod. de aquæduct lib.* 11. *& l. si Cod. de Fabricensib. & l. cum naviculariorum in fin. Codic. de navi, & l.* 2. *Cod. de cupre. lib.* 11. Item quia quis non debet gravari duplici onere, *l.* 1. *Cod. de imp. luc. descri. lib.* 10. Sed in contrarium facit: quia dominis prædiorum, per quæ transit aquæductus, publica conceditur immunitas ab extraordinariis muneribus, super indictionibus nomine illorum prædiorum imponendis, ut fossas, sive aquarum ductus repletos purgent: *ut est text. in l.* 1. *Cod. de aquæduct. lib.* 11. & propterea videtur, quod suis expensis facere teneantur, ex quo propter hoc recipiunt commodum: quia ad quem spectat lucrum, debere spectare damnum, *l.* 1. *paragr. pro secundo, Cod. de cad. tollen. & l. secundum naturam, ff. de reg. juris.* Item quia in uno relevatur in alio debet gravari, *leg. cum qui in princip. cum ibi not. ff. de jure ur.* Item pro hoc optimè facit, *l. sive vectu, & leg. quod nisi in princip. ff. de oper. lib.* ubi dicitur, illum qui tenetur præstare operas, debere præstare suis expensis, & pro hoc est gloss. *not. in leg. stipulationes commodissimum, ff. de verb. oblig.* quæ vult, quòd scriptores teneantur scribere cum suo atramento, & ibi per Angel. & Jo. de Imo. Facit etiam ad hoc quod not. Glo. Bald. & Dd. *in l. quoniam liberi. Cod. resti. lib.* & not. idem Bald. *in l. liberti, libertaque. Cod. de oper. liber. & quod not. in leg. si non fortem, paragr. si libertus. ff. de cond. ind.* Ego in hoc articulo ita distinguerem: aut est lex, vel consuetudo declarans quis debeat purgare locum publicum, & cujus expensis, & ill. est servanda *leg.* 3 *§. fin. cum l. seq. ff. de aqua pluv. & leg.* 1. *tempor. §. leg. ff. de jure immu.* Aut non est constitutio, & tunc Princeps, vel superior, cujus est locus publicus, recipit vectigalia, vel pedagia fructuum, & vitrum, & pontium à navigantibus, & transeuntibus: & tunc tenetur sumptibus de publico ea loca purgari facere, non autem tenentur subditi sumptibus suis, *argum. l.* 1. *Cod. de Alexan. prim. lib.* 11.

91 Item pro hoc facit, quod eleganter dixit Arch. 24. *q.* 3. *si quis Romperat*, ubi singulariter vult, quod comites & barones, & alij superiores colligentes pedagia & vectigalia, teneantur itinera & stratas tenere secutas, propter hoc: quia colligunt d. vectigalia, alioquin tenentur ad emendationem perditorum, si in defectu justitiæ inveniantur: 23 *quæst.* 1. *dom. ut. & q.* 5. *administratores, & 24. qui sine, & in an hæ. ut offer. jud.* §. *pen.* & idem sequitur Bar. 1. *in cap.* 1. *de fab. pro. col. in titul. de pac. juram firm.* Idem tenet Host. *in summa, de censib.* §. *ex quibus, & Odo. in auth. habit. C. ne fil. pro patr.* & idem tenet Flor. *in l.* 1 §. *summa, ff. de his qui dej. vel effud.* quod intelligo quando scivit, & prohibere potuit alias secus, *argum. l. ne quid, in prine. cum ibi not. per gloss. & Bart. ff. de inced. ruin. & nauf.* Aut princeps vel superior non recipit vectigalia: & tunc aut recipit aliam utilitatem, puta piscationes, vel salinas, vel alias utilitates, *juxta c.* 1. *qua sint regal.* & idem eadem ratione, *argum. cap. qui sentit omn. de reg. jur. lib.* 6. & *l. secundum naturam, ff. eod. tit.* aut non recipit aliquam utilitatem: & tunc subditi suis sumptibus purgare tenentur, prout ex eo utilitatem recipiunt, etiamsi sint Ecclesiæ. *Cod. oper. publ. l. ad portus. Cod. de call. mar. per. leg.* 1. *& in auth. de eccles. tit.* §. *ad hoc sancimus, & ff. ne quid in loc. publ. l.* 2. § *ut enim ver. refelli. nec. & quod not. in l. si locus, in final. ff. quimad. servit. amit. & in l.* 2. *in fin. Cod. de naut. lib.* 11. Si vero loquimur de aqua privata: tunc aut est propria & nulli debet servitutem; & domino incumbit onus purgandi sumptibus suis, aut debet servitutem alteri, & regulariter in omnibus servitutibus refectio ad eum pertinet, qui sibi servitutem asserit: non ad eum cui res servit nisi in servitute oneris ferendi: *ut l. si forte,* § *etiam, si serv. vend. de quo die, ut dixi, ff. eo. in ver. quæro de alia q quotidiana, & supra in l.* 1. *lib. in tit. de serv. oneris ferend.*

92 Et adde, * quod si in fundo quis habet aliquid ductum, alius proprietatem: & est aliqua impensa necessaria pro cloaca, vel ob formulam aquæductus, illa spectat ad usufructuarium, & non ad proprietarium: *ut l. si pendentes,* §. *si quod cloacarij, ff. de usufruct. & ibi vide per Flor. & quod habetur in l. hæredem, eod. tit. Item adde, dum dixit Bald. in c.* 1. *paragr. si quis de manso. in pen. col. tit. de controvers. invest.* quod quis tenetur mundare de facto rivum suum per sua prædia currentem, *per l.* 1 *Cod. de aquæduct. lib.* 11. debet intelligi de rivo publico, & de facto cura & opera & expensis publicis, *l. ad reparationem, eod. tit. & adde que supra dixi.* Ultimò circa istam quæst. princ. *adde que supra dixi in* 1. *lib in* 9. *quæst. pr.* ubi in genere tractatum est, qualiter quis debet uti servitute, & *que supra dixi ex* 7. *q. pr.*

93 Nono * quæro principaliter, qualiter retineatur servitus aquæductûs. & in eas quis tenetur debent: Dic breviter, quod rectificet, quando ipse cui debentur, privat te pleno ejus nomine: non autem mercenarius, aut hostis, aut amicus, aut medicus, qui ad visitandum dominum venit: vel colonus vel fructuarius. Item ab eo, qui quam debita servitute usus est, & in usu retinetur: *ut est text. in l.* 1. *cum legib. seq.*

usque ad fin. tit. ff. quemadm. servit. amit. ubi gloss & Dd. Item si in partes agri aqua fluxit, etiamsi non ad ulteriora loca pervenit, tamen omnibus partibus fundi debetur, & retinetur: *ut l. si in partes, cod. tit. facit, l. 2. in princ. & quod ibi not. ff. de acquir. poss.* Item si in via publica est locus, per quem duco aquam ad prædium meum, licet regulariter de jure ducere non possim; *ut leg. 1. §. penultim. & leg. hoc jure, §. ductus aquæ. ff. de aqua quot. & æstiv.* tamen si unus mihi concessit, ut possim aquam ducere per locum publicum, & postea me ducere impediat, sum tuendus in usu aquæductus per utilem actionem contra ipsum qui mihi jus aquæ ducendæ concesserat, *ut probatur in l. 2. secundum unum intellectum gloss. ff. communia prædior.* Facit ad hoc, *l. 1. §. ait prætor. de aqua quot. & æstiv. & l per fundum, ff. de serv. rustic. prad.* & eo modo qui mihi concessit facere pontem super viam publicam, & ædificare molendinum super suum, licet jure mero non teneat dicta promissio, tamen ille qui promisit, non poterit petere, ut deponatur pons, aut destruatur molendinum, *secundum Angel. & Dd. in d. leg. 2. communia prædior. per illum text. cum gloss.*

94 Ex quo etiam infert ibi Ang. quod licet ex flumine publico non possit constitui servitus aquæduct. ut teneat de rigore, tamen de æquitate prætoris sic, quando flumen non erat perenne: *ut ibi, quod est notandum.* Item quis retinet servitutem aquæ etiam quando ædificia in flumine sunt diruta, dummodo remaneant aliqua retentionis signa quæ possunt esse. Primùm quando ædificiū vel forma aquæ ducendæ non est reducta ad pristinam formam. Secundùm quando esset reducta ad pristinam formam, sed nondum esset elapsus annus. Tertium quando esset elapsus annus: sed remanserunt aliqua ligna in fundo aquæ, putà pali lignei: *ut probatur in leg. fin. in pr. & ibi per Bart. Angel. & Dd. ff. de usu. & per not. in l. riparum, ff. de rer. divis.* quando diuto ponte, ædificio, vel forma aquæductus & in signum retinendæ quasi possessionis formare, vel refigere fecit palos ligatos in quibusdam partibus fluminis vel aquæ quod signum est: ne videatur locum reliquisse: quia solent habentes jura aquæ vel molendini in flumine per publicum instrumentum protestari, quod non obstante destructione ipsi intendunt tenere, & possidere vel quasi locum, & alveum fluminis, & jus: & per hujusmodi signa faciunt effigere palos, ut dixi: & stantibus prædictis signis, vel aliquo eorum, nullus alius poterit ædificare in dicta aqua; vel jus aquæ auferre; quia ædificans enim quasi-possessione privaret: ita singulariter dicit Angel. & Joan. de Imol. *in l. fin. per illum text. cum ibi not. ff. de usucap.* & adde quod not. Bartol. *in l. quominus 13. quæst. ff. de fium.* quod perpetuò tene menti in practica pro illis, qui habent molendina, vel alia ædificia in fluminibus aut aquis; vel jus aquæ ducendæ, & permittunt cotruere ædificium molendini vel aquæductus, ut si retinent aliqua signa de prædictis, vel similia dicantur retinere jus molendini, vel aquæductus; nec in eo turbari possunt. Item si quis in aquæ ductu suo impediatur, potest sibi propria authoritate subvenire, & ædificiū, vel locum in eo factum propria authoritate destruere: & hoc modo suam quasi possessionem tueri: *ut l. 1. §. si prætextum in fin. ff. ad leg. Aquil. l. si vitem. §. si ad januam, ff. quod vi, aut clam.*

Item

Item si quis diverterit aquam meam, vel mihi debitam, vel impedierit, vel destruxerit aquæductum, qua actione possit conveniri? *vide text. cum ibi not. in l. si servus servum, §. aquæductum, ff. ad leg. Aquil.* Item quomodo retineatur ista quasi possessio servitutis aquæductus, *vide ea quæ habentur per gloss. & Dd. in l. 2. C. de servit. & aqua,* & circa hanc materiam vide supià, *in 1. lib. in princ. penult. & ult. col.* & quæ dicam in seq. qu. princ. quia per ea quæ ibi dicentur, declarabitur etiam ista quæstio.

95 Decimò * principaliter quæro, quomodo, & qualiter, servitus aquæductus amittatur? Die multis modis. Primò amittitur tempore non utendo: *ut habetur plenè per gl. & Dd. in l. servitutes. ff. de servit. in l. 2. Cod. de servit.* Et not. quod si aquam quæ oriebatur in fundo vicini plures per eundem rivum jure ducere soliti sunt: ita quod suo quisque die à capite duceret per eundem rivum, cumque communem; deinde, ut quisque inferior erat, suo quisque proprio rivo: & unus statuto tempore quo servitus amittitur, non duxit, jus aquæ ducendæ amisit, nec per cæteros, qui duxerunt servitutem, retinuit: nec tale jus cæteris acquiritur, sed si plurium fundo aqua debita esset per unum eorum omnibus iis inter quos is fundus communis fuisset, retinetur: *ut est text. in l. aquam in princ. & § 1. ff. quemadmod. servitutes amit. quot. not.* Item si servitus debetur tibi majori, & pupillo, licet utrique non utatur, tamen propter pupillum, tu etiam major servitutem retines, *leg. si communem in princ. ut ibi not. cod. titul.* Secundò amittitur confusione, *de qua vide in l. si quis binas ades, in princ. §. 1. & per Flor. in leg. si communi in l. unic. ex servis, ff. de servitut. rustic. prædiorum, & leg. tria prædia eodem titulo, & leg. ut pomum, §. 1 ff. de serv. & leg. si cum servitus, ff. quemadmod. servitus amittatur,* & de illis duobus modis amittendi servitutem vide quæ plenè dixi in primo libro, in decima, & ultima quæstione principali. Tertiò amittitur permissione, si debes mihi servitutem aquæductus, & permisero tibi ut eum claudas, vel ad alium locum aquam ducas, *argument. leg. si domus, ff. de servit. urbanorum prædior. & l. si ædes meæ eodem titulo, & l. stillicidii, in princip. ff. quemadmodum servit. amit. & l cum mens, ff. si serv. vend.* nisi illa permissio fieret precario: quia tunc servitus non amitteretur, *leg. si precario, ff. communia prædiorum.* Quartò amittitur, si fons aruerit, ex quo aquæductum habeo, & per constitutum tempus ad venam suam non redierit, *ut leg. unus ex sociis, §. final. ff. de serv. urb. prad.* Sed si post constitutum tempus ad amittendam servitutem ad suam venam redierit, an aquæductus erit amissus? Et dicendum est ipsum amissum, sed restitui debere, *ut est text. not. in dict. §. final. junctâ, l. sequent. quæ incipit, & adjicimus ut ibi per gloss. & Doct.* Quintò amittitur ex recessu fluminis, ut si quam ex flumine publico duxerim, & flumen recesserit, non potest sequi flumen, quoniam ei loco servitus imposita non est, quamvis tuus is locus sit. Sed si alluvione paulatim accesserit fundo tuo, subsequi potest, quoniam totus locus fluminis serviat ductioni; sed si cœperit totum fluere mutato alveo non potest; quoniam medius locus non servit, interruptaque est servitus, *ut est text. in leg. hoc jure, § si aquam, ff. de aqua quot. & æstiv.* Circa quod vide quæ plenè dixi supià, *in septima quæstione principali,*

versiculo item quid si debetur servitus aquæductus ex flumine publico.

96 Sed nunquid * propter inundationem illi annis perdatur servitus aquæductus? Dic quod non *l. adeo paragr. sufficit, ff. servit. altius facere est ff. de acquir. rer. dom. & sufficit, de rer. divis. paragr. alia causa.*

97 Sed * major est dubitatio nunquid possessio, vel quasi, aquæ per majorem inundationem perdatur, sicut possessio territorij? Dic quod non, quia nihil additum facit desinere: quia nec desino possidere terram, si ei crusta applicetur ex fundo vicini, *facit ad hoc l. si quis nec causam, paragr. fin. ff. si cert. pet.* Et istud est necessarium satis, maximè propter possessiones, quæ sitæ sunt juxta Padum quæ inundantur infallibiliter intra decennium, inundatione non levi, nec citò transitoria, sed vehementi, & crustam agrorum exportanti: *ut ff. de acquir. poss. l. 3. paragr. Labeo.* Et ex hoc sequitur, quod si præscribo aridam terram, quæ est facta lacus, aut stagnum per impetum aquarum, vel inundationem meam, quod interrupta sit præscriptio eatenùs, quatenùs primi usus qualitas est perempta: quia primò erat terra, nunc aqua, mutato elemento, *ita not. dicit Bald. in leg. unica, in ult. char. in princ. Cod. de confessis.* Sextò amittitur usu alterius aquæ in qua non sit servitus concessa si non utatur aqua sibi concessa, *l. quis alia, in princ. ff. quemad. serv. amitt.* & si is qui nocturnam aquam habet, usus fuerit diurna, per constitutum tempus ad amittendum servitutem nocturnam, amisit, quia usus non est, & è contra. Et idem est in eo qui certis horis aquæductum habens, aliis usus fuerit: *ut l. si communem, paragr. 1. ff. quemad. serv. amitt. & probatur in l. sicuti via, & in l. si sic constituta eod. tit.*

Sed posset * dubitari an per immissionem alterius aquæ, de qua nulla servitus debetur, amittatur servitus aquæductus? Et dicas quod non ex quo utitur aqua debita: & multò majori: *ut probatur in l. sicut via, in princ. & l. 1. paragr. item quæritur. Digestis, de aqua quot. & æstiv.* tamen utens ampliori aqua simul mixta potest per dominum prædij servientis in tota aqua impediri, ex quo aqua non est divisa: & postquam est simul juncta, est inseparabilis, *ut dict. paragr. item quæritur.* Et est ratio: quia in inseparabilibus utile per inutile vitiatur, *ut ibi, & l. si posessui, paragr. generaliter, ff. de don. inter vir. & uxor. & l. Pedius, ff. de recept. arb. & not. per Bart. & in l. 2. paragr. pen. de verb. oblig. & in c. utile, de reg. jur. lib. 6. cum simil. & adde omnino quod not. Bald. in l. unica, in pen. char. in fin. vers. pone, fisc. confessus, Cod. de confess.* Septimò amittitur divisione fundi, si aquæductus debetur in fundo vicini, in loco certo, & finito, & fundus serviens dividitur per longitudinem: quia perinde est, ac si ab initio constituta servitute duo fundi fuissent: *ut l. nam satis, paragr. primo, vers. sed si is, Digest. quemadmodum serv. amit.* Quod procedit, si ille, cui servitus debebatur, alterum fundum, in quo servitus remansit, redemerit, seu acquisiverit: quia per hoc non tollitur servitus, quæ in alio fundo est constituta, licet à princip. fuisset unus tantùm fundus: & hoc quando locus, in quo servitus debebatur, diviso fundo non remanet ita angustus, ut aquæductus consistere non posset: secus si remaneret ita angustus: quia tunc uterque fundus liberabitur, videlicet fundus redemptus propter confusionem: *ut dixi supra in princ.* alius propter angustiam

stiam loci, *l. si tam angusti, ff. de serv.* & hoc probatur, *in d. l. nam satis, §. certè.* Sed si dividitur fundus serviens per latitudinem, tunc non amittitur servitus non utendo servitute: aquæductus divisa, nisi tota aqua non utatur, *ut d. l. nam satis, §. si verò per latitudinem,* vel nisi specialiter conventum fuerit, ut alter fundus liberetur, *ut d. §. si verò per latitudinem, vers. possunt tamen.* Si verò servitus aquæductus debetur in uno fundo, ut per quamliber ejus partem liceat aquam ducere, & conventum sit locum mutare pollettunc si dividatur fundus serviens per longitudinem, & non utatur servitute, nisi per unum de illis fundis, statuto tempore servitus amittitur: quia tunc perinde est, ac si ab initio servitus duobus fundis fuerit imposita: *ut est casus cum gloss. in d. l. nam satis, §. cæterum, ff. quemadmodum serv. amitt.* Et prædicta procedunt, quando servitus non est divisa: sed si divisa sit: putà quia constitutum sit aqua, ut vel æstate tantùm utatur, vel uno mense, vel alternis annis, vel mensibus, aut diebus, vel horis tantùm nocturnis, vel diurnis: an utendo amittatur statuto tempore, an verò duplicetur? *vide text. cum gl. & Doct. in l. si sic, ff. quemad. servitut. amitt. & in l. si duarum, ff. de aqua quotid. & æstiv. & vide plura, quæ dixi supra in 1. lib. 9. qu. princ. ver. item servitus regulariter amittit. & dixi supra eod. in 7. q. princ. circa princ. vers. item constituti potest ut ducatur.* Et de materia quomodo & quando amittatur servitus, vel quasi possessio servitut. *vide per Bartol. in l. quamvis, in 15. q. ff. de flum. & per Bart. Aug. & Doct. in l. fin. ff. de usucap. & quod not. in l. si quispiam, ff. de diver. & temp. præscript.*

99 Quæritur 11. principaliter * quomodo procedatur in judicio circa

istiam materiam aquæductus? Dic ut Rost. Beneventan. *in libel. suis juris,* ubi posuit quatuor interdicta in hac materia aquæ, in quibus etiam ponit libellum, & positiones. Primum interdictum est quando quis habet jus aquæ quot. ducendæ ad prædia sua, & ab aliquo prohibetur aquam illam ducere. Et dicit Ros. quod habet contrà impedientem interdictum de aqua quot. quod interdictum est prohibitorium, & causa retinendæ possessionis est inventum, sed non semper: quia est aliquando restitutorium: putà si aliquid hat ad impediendum quasi possessionem aquæductus, ut illud destruat, vel destruere debeat, *ut l. 1. in princ. §. Labeo, ff. de aqua quot. & æstiv.* & ad hoc, ut competat hoc interdictum, dicit, quod septem sunt necessaria. Primum est, quod sit aqua quot. & quotidianam aquam intellige, non quæ quotidie fiuit, sed etiam eam, quâ quotidie potest ducere si vellet, *ut l. 1. ff. de aqua quot. & æstiv.* Secundum, quod illa aqua sit usus hoc anno, non clam, non vi, nec precario, saltem una die, vel una nocte: sed si antea annum hausisti, non habes hoc interdictum, nisi infra annum aqua per se fluat: *ut ff. eodem l. 1. in princ. & §. quod autem scripsit est, & §. quæsit.* Tertium quod illa aqua sit perennis, nulla enim aqua potest duci nisi sit perennis, *ff. eod. l. 1. §. loquitur.* Quartum, quod aquam illam ducas à capite, non à fundo. Caput autem aquæ est, unde aqua nascitur, sive ipse fons ex fonte, sive ex flumine vel lacu habeat principia fluitatum, quibus aqua ex flumine vel lacu in perennem rivum ducitur, *leg. 1. Paragrapho interdictum, & Paragrapho caput. ff. eodem.* Quintum, quod ille qui ducit aquam, putet se jure ducere: si autem putat se non jure

versiculo item quid si debetur servitus aquæductus ex flumine publico.

96 Sed nunquid * propter inundationem illi annis perdatur servitus aquæductus? Dic quod non *l. adeo paragr. sufficit, ff. servit. altius facere est ff. de acquir. rer. dom. & sufficit, de rer. divis. paragr. alia causa.*

97 Sed * major est dubitatio nunquid possessio, vel quasi, aquæ per majorem inundationem perdatur, sicut possessio territorij? Dic quod non, quia nihil additum facit desinere: quia nec desino possidere terram, si ei crusta applicetur ex fundo vicini, *facit ad hoc l. si quis nec causam, paragr. fin. ff. si cert. pet.* Et istud est necessarium satis, maximè propter possessiones, quæ sitæ sunt juxta Padum quæ inundantur infallibiliter intra decennium, inundatione non levi, nec citò transitoria, sed vehementi, & crustam agrorum exportanti: *ut ff. de acquir. poss. l. 3. paragr. Labeo.* Et ex hoc sequitur, quod si præscribo aridam terram, quæ est facta lacus, aut stagnum per impetum aquarum, vel inundationem meam, quod interrupta sit præscriptio eatenùs, quatenùs primi usus qualitas est perempta: quia primò erat terra, nunc aqua, mutato elemento, *ita not. dicit Bald. in leg. unica, in ult. char. in princ. Cod. de confessis.* Sextò amittitur usu alterius aquæ in qua non sit servitus concessa si non utatur aqua sibi concessa, *l. quis alia, in princ. ff. quemad. serv. amitt.* & si is qui nocturnam aquam habet, usus fuerit diurna, per constitutum tempus ad amittendum servitutem nocturnam, amisit, quia usus non est, & è contra. Et idem est in eo qui certis horis aquæductum habens, aliis usus fuerit: *ut l. si communem, paragr. 1. ff. quemad. serv. amitt. & probatur in l. sicuti via, & in l. si sic constituta eod. tit.*

Sed posset * dubitari an per immissionem alterius aquæ, de qua nulla servitus debetur, amittatur servitus aquæductus? Et dicas quod non ex quo utitur aqua debita: & multò majori: *ut probatur in l. sicut via, in princ. & l. 1. paragr. item quæritur. Digestis, de aqua quot. & æstiv.* tamen utens ampliori aqua simul mixta potest per dominum prædij servientis in tota aqua impediri, ex quo aqua non est divisa: & postquam est simul juncta, est inseparabilis, *ut dict. paragr. item quæritur.* Et est ratio: quia in inseparabilibus utile per inutile vitiatur, *ut ibi, & l. si posessui, paragr. generaliter, ff. de don. inter vir. & uxor. & l. Pedius, ff. de recept. arb. & not. per Bart. & in l. 2. paragr. pen. de verb. oblig. & in c. utile, de reg. jur. lib. 6. cum simil. & adde omnino quod not. Bald. in l. unica, in pen. char. in fin. vers. pone, fisc. confessus, Cod. de confess.* Septimò amittitur divisione fundi, si aquæductus debetur in fundo vicini, in loco certo, & finito, & fundus serviens dividitur per longitudinem: quia perinde est, ac si ab initio constituta servitute duo fundi fuissent: *ut l. nam satis, paragr. primo, vers. sed si is, Digest. quemadmodum serv. amit.* Quod procedit, si ille, cui servitus debebatur, alterum fundum, in quo servitus remansit, redemerit, seu acquisiverit: quia per hoc non tollitur servitus, quæ in alio fundo est constituta, licet à princip. fuisset unus tantùm fundus: & hoc quando locus, in quo servitus debebatur, diviso fundo non remanet ita angustus, ut aquæductus consistere non posset: secus si remaneret ita angustus: quia tunc uterque fundus liberabitur, videlicet fundus redemptus propter confusionem: *ut dixi supra in princ.* alius propter angustiam

stiam loci, *l. si tam angusti, ff. de serv.* & hoc probatur, *in d. l. nam satis, §. certè.* Sed si dividitur fundus serviens per latitudinem, tunc non amittitur servitus non utendo servitute: aquæductus divisa, nisi tota aqua non utatur, *ut d. l. nam satis, §. si verò per latitudinem,* vel nisi specialiter conventum fuerit, ut alter fundus liberetur, *ut d. §. si verò per latitudinem, vers. possunt tamen.* Si verò servitus aquæductus debetur in uno fundo, ut per quamliber ejus partem liceat aquam ducere, & conventum sit locum mutare pollettunc si dividatur fundus serviens per longitudinem, & non utatur servitute, nisi per unum de illis fundis, statuto tempore servitus amittitur: quia tunc perinde est, ac si ab initio servitus duobus fundis fuerit imposita: *ut est casus cum gloss. in d. l. nam satis, §. cæterum, ff. quemadmodum serv. amitt.* Et prædicta procedunt, quando servitus non est divisa: sed si divisa sit: putà quia constitutum sit aqua, ut vel æstate tantùm utatur, vel uno mense, vel alternis annis, vel mensibus, aut diebus, vel horis tantùm nocturnis, vel diurnis: an utendo amittatur statuto tempore, an verò duplicetur? *vide text. cum gl. & Doct. in l. si sic, ff. quemad. servitut. amitt. & in l. si duarum, ff. de aqua quotid. & æstiv. & vide plura, quæ dixi supra in 1. lib. 9. qu. princ. ver. item servitus regulariter amittit. & dixi supra eod. in 7. q. princ. circa princ. vers. item constituti potest ut ducatur.* Et de materia quomodo & quando amittatur servitus, vel quasi possessio servitut. *vide per Bartol. in l. quamvis, in 15. q. ff. de flum. & per Bart. Aug. & Doct. in l. fin. ff. de usucap. & quod not. in l. si quispiam, ff. de diver. & temp. præscript.*

99 Quæritur 11. principaliter * quomodo procedatur in judicio circa

istiam materiam aquæductus? Dic ut Rost. Beneventan. *in libel. suis juris,* ubi posuit quatuor interdicta in hac materia aquæ, in quibus etiam ponit libellum, & positiones. Primum interdictum est quando quis habet jus aquæ quot. ducendæ ad prædia sua, & ab aliquo prohibetur aquam illam ducere. Et dicit Ros. quod habet contrà impedientem interdictum de aqua quot. quod interdictum est prohibitorium, & causa retinendæ possessionis est inventum, sed non semper: quia est aliquando restitutorium: putà si aliquid hat ad impediendum quasi possessionem aquæductus, ut illud destruat, vel destruere debeat, *ut l. 1. in princ. §. Labeo, ff. de aqua quot. & æstiv.* & ad hoc, ut competat hoc interdictum, dicit, quod septem sunt necessaria. Primum est, quod sit aqua quot. & quotidianam aquam intellige, non quæ quotidie fiuit, sed etiam eam, quâ quotidie potest ducere si vellet, *ut l. 1. ff. de aqua quot. & æstiv.* Secundum, quod illa aqua sit usus hoc anno, non clam, non vi, nec precario, saltem una die, vel una nocte: sed si antea annum hausisti, non habes hoc interdictum, nisi infra annum aqua per se fluat: *ut ff. eodem l. 1. in princ. & §. quod autem scripsit est, & §. quæsit.* Tertium quod illa aqua sit perennis, nulla enim aqua potest duci nisi sit perennis, *ff. eod. l. 1. §. loquitur.* Quartum, quod aquam illam ducas à capite, non à fundo. Caput autem aquæ est, unde aqua nascitur, sive ipse fons ex fonte, sive ex flumine vel lacu habeat principia fluitatum, quibus aqua ex flumine vel lacu in perennem rivum ducitur, *leg. 1. Paragrapho interdictum, & Paragrapho caput. ff. eodem.* Quintum, quod ille qui ducit aquam, putet se jure ducere: si autem putat se non jure

uti, non habet locum hoc interdictum *ff. de eodem, l. 1. §. sed & si jure, §. Aristo.* Sextum quod in illa aqua non excedat ampliationis modum, & non ducat per aliam regionem, quàm solitus sit ducere, *l. 1. §. illud, cum sim. ff. eod.* Septimum quod illa aqua ducendo alij non immiscentur, alioquin non habebit locum hoc interdictum, *ut ff. eod. l. 1. §. illud Labeo, & §. item quæritur.*

100 Forum* autem libelli ponit Rofr. *in hoc interdicto hoc modo.* Coram vobis Domine A. conqueror ego M. de Alberto de Daventria Teutonico, qui me prohibuit ducere aquam per fundum meum talem, cujus confines sunt tales, &c. *juxta l. formam, in princ. cum gl. ff. de cenſib.* quam aquam duco ſicut duxi in hoc anno, non vi, non clam, non precario. Unde ne me prohibeat, vel impediat, ago contra ipſum Albert, & ad hoc propono interdictum de aqua quot. & æſtiv. vel actionem in factum, & ita benè concipies libellum, *d. l. 1. in princ. ff. eod.* Quidam tamen apponere putant intereſſe, ita dicentes. Et quia in eo intereſt mea non eſſe prohibitum, ideo ipſum Albert. condemnati peto in meum intereſſe, & ad hoc propono interdictum prædictum, &c. *& hoc probatur in l. 1. §. præterea, ff. eodem.* Sed dicit Rofred. quod non credit, quod poſſit peti per interdictum, licet in illo poſſit condemnare judex, ſicut in aliis ſuperioribus interdictis notavi. Nec ob. *ille, §. Præterea*, quia ibi propter factum ſuum amiſerat jus aquæ ducendæ. Unde quia in hoc caſu eſt reſtitutorium, igitur reſtituitur mihi illud intereſſe.

101 Poſitiones* autem, & capitula, ſive articuli actoris ita formari debent: Ego Albertus dico, quod aqua quæ exit de tali fonte, vel flumine, eſt quotidiana, id eſt, quæ poteſt quotidie fluere. Item quod aqua illa ſum uſus hoc anno, non vi, non clam, non precario. Item quod uſus ſum hoc anno illa aqua ſaltu una die, vel una nocte. Item quod illa aqua ſemper eſt perennis, & nullo modo deficiatur. Item quod aqua illa oritur ex tali fonte, vel ex tali flumine, ita quod ab illo fonte, vel ex tali flumine, aquam duco. Item quod illam ducam jure ſervituris, credens uti jure meo. Item quod duco aquam illam ita ſicut primò ducebam. Item quod aquam illam per eundem locum duco, ſicut & ducere ſolebam. Item quod illam aquam tantùm, quam ducere ſolitus eram duco ſine alia.

Poſitiones* autem, vel capitula, ſive 102
articuli Rei ità è contra formari poſſunt; ego M. dico, quod illa aqua tantùm cunit in hyeme, & in æſtate deſiccatur, & ſi hoc confiteatur actor, abſolvitur reus: quia tum non eſt aqua quotidiana, nec perennis. Item dico, quòd aqua illa uſus eſt Titius tantùm, ſi hoc confiteatur actor, ſuccumbit: quia ſi Titius tantùm fuit uſus, ergo non ipſe M. Item quòd aqua illa uſus fuiſti vi, vel clam, vel precario à me. Item quod aquam illam quam ducis, à tali loco eam ducis. Item quod locus ille eſt tantùm remotus à fonte, vel flumine, unde illa aqua provenit & habet initium, quod eam ducere non potes. ſi hoc non confitetur actor, ſuccumbit: quia jam non ducit aquam à capite. Item quod tu ſcis, ſive credis te contra jus & injuſtè aquam illam ducere. Item quod aquam illam ducis per aliam regionem, quàm hoc anno duxeras. Item quod aquam illam ducendo aliam aquam immiſces. Hæc omnia colliguntur, & probantur ex

ex juribus ſupra in princ. hujus interdicti allegat. Cætera cum materia hujus interdicti vide per Rofr. *in tit. de aqua quot.* Secundum interdictum eſt de aqua æſt. quod competit ei qui habet jus ducendi aquam ad locum ſuum, & ab aliquo impeditur eam ducere, & datur contra impedientem. & dicitur hoc interdictum de aqua æſtiv. quia propter aquam quæ tantum æſtate ducitur, proditum eſt. Et ideo ſi aliquis duxit aquam in tempore æſtatis, & modo vult ducere, & impeditur ab aliquo, habet iſtud interdictum, *ut ff. eod. l. 1. §. deinde ait.*

103 Et ad hoc* ut iſtud interdictũ, competat, quatuor ſunt neceſſaria. Primum, quod aqua illa ſit æſtiva, non quotidiana, nam æſtiva à quotidiana differt uſu non jure, *ut l. 1. §. quotid. ff. eod.* Secundum, quod aquam illam priori æſtate duxerit, hoc eſt, non in iſta æſtate, ſed in præcedenti. Alioquin ſi hac æſtate locum habet interdictum utile de aqua æſtiv. *ut ff eod. l. 1. § quod autem diximus, & §. qui hoc æſtate.*

104 kk Et quando dicitur æſtas? Dic *kk* ut hîc per gl. *in d. §. quod diximus*, quæ dicit, quod æſtas durat quatuor menſibus: quia incipit ab æquinoctio veris, & finit in æquinoctio autumni: *ut d. l. 1. §. æſtatem*, aliis temporibus durat hyems. Et adverte, quia aqua æſtiva debet eſſe quotidiana. Nam omnis aqua quæ in æſtate currere poteſt, eſt quotidiana, quia omnis aqua quæ currit in æſtate, currit etiam in hyeme: ſed non convertitur. Multæ enim aquæ quæ currunt in hyeme non currunt in æſtate. Tertium requiritur quod illam aquam duxeris ſaltem una die, vel nocte, ſicut in ſuperiori interdicto notavi, cùm hæc aqua diſtet à quotidiana, non jure, ſed uſu ut dixi. Et omnia quæ dicta ſunt in præcedenti interdicto, huc repetuntur. Quæritur, quod duxeris non vi, non clam, non precario, *ut ff. eod. l. 1. §. dein. de ait prætor.*

Sed dubitari poteſt,* quare iſtud in- 105
terdictum fuit factum, & an ſufficeret primum, & nunquid ſit aliud cum aqua quotidiana ab æſtiva diſtet non jure, ſed uſu, *ut ff. eod. l. 1. §. quotidian.* Reſpondeo, ideo fuit inventum: quia in ſpeciali caſu loquitur, ſcilicet, quando aliquis vult ducere aquam, quam in æſtate duxit, & etiam differunt inter ſe quantùm ad factum, *ff. eod. l. 1. §. quod autem.* Licet omnia quæ requiruntur in iſto, requiruntur etiam in alio, *ut dictum eſt.* Fuit autem iſtud ideò inventum, quia utile erat aquam ducere in æſtate propter hoſtes ad irrigandum ea, quæ ibi ſunt. Nec facies vim in verbo quod dixi ad irrigandum, quaſi non habeat locum interdictum aliàs: quia imò locum habet. Nam ſi alia de cauſa deducta aqua ſit, nihilominus competunt hæc interdicta, *ut ff. eod. l. 1. §. idem Labeo ſcribit, etiam ſi prætor.*

Item quæritur,* an interdictum de 106
aqua quot. in eo caſu competat, quo cõperit interdictum de qua æſti. Videtur quod ſic, quaſi illud ſit genus, *II* & *II* illud ſit ſpecies. Ex Rof. non patet eſſe verum: *mm* quia doli clauſula non *mm* pertinet, niſi ad ea tantum, de quib. ſpecialiter cautum eſt, *ut ff de verb obl. leg. doli clauſula, & l. ſæpè, leg. ff. de pæn.* In hoc interdicto ita concipias libellum: Coram vobis domino A. conqueror ego M. de Alb. de Daventria, quod prohibet, vel impedit ducere aquam æſti. ad fundum meum, ad irrigandum teneras cucurbitas, vel cucumeres, vel olera, vel aliud, uti aquam illam duxi in priori æſtate. Unde ne me prohibeat vel impediat, ago contra ipſum: & ad hoc propono interdictum de aqua æſti. vel actionẽ in factum. Et quod ibi benè

conci

concipiatur libellus, *probatur in l. 1. §. deinde ait prætor, de aqua quotid. & æstiva.* Si autem in priori æstate non duxeris, sed in hac æstate, & impediaris, concipias libellum prædicto modo, & illud inutes. Qui me impedit, sive prohibet aquam ducere, sicut hac æstate duxi. Unde ne me impediat, vel prohibeat, ago contra ipsum, & propono utile interdictum de aqua æstiv. actionem in factum. Et ista conceptio libelli probat, *in l. 1. § qui hac æstate ff. eo.*

107 Positiones * autem, vel capitula in hoc interdicto tu actor ita facere potes: Ego dico, quod illa aqua quæ est in fonte tali, sive flumine fluit, vel potest fluere. Item quod aqua illa fuit usus prioris æstatis. Item, quod aquam illam duxi, non vi, nec clam, non precario. Item quod duxi ab illo loco, unde oritur aqua. Item quod duxi credens jus habere. Omnes enim possessiones & omnia quæ requiruntur in uti possidetis, requiruntur etiam in isto.

108 Positiones * autem, vel capitula reus contra dicere potest, hoc modo: Ego dico, quod hæc aqua in æstate ficcatur. Item, quod jam sint duo anni, quod aquam illam non duxisti. Item, quod duxisti aquam illam clam, vi, vel precario à me. Item, quod duxisti aquam illam credens me jus non habere. Tertium est interdictum de aqua ex castello ducenda, quod competit, quando quis ducit aquam ad prædium suum, vel domum ex castello, id est, receptaculo illo, quod aquam publicam suscipit, quod castellum vocatur, & impeditur aquam illam ducere & est prohibitum interdictum de aqua ex castello ducenda, ne quis impediatur, *ut ff. de aqua quotid. & æst. l. 1. §. ait prætor, ex quo castello.* Ad hoc ut competat istud interdictum, quinque sunt necessaria. Primùm, quod jus aquæ ducendæ sit tibi concessum ab eo qui concedere potetat: putà ab Imperatore, vel Senatu. Nulli enim aquam ducere conceditur ex castello, id est, receptaculo, quod aquam publicam suscipit, nisi à Principe, vel Senatu concedatur: *ut ff. eod. l. 2. §. hoc interdictum necessario. & ff. de flum. l. quominus.* Secundum, ut violentia tibi inferatur, alias non competit, *ut d. §. ait prætor:* ex quo castello si de novo vis ducere aquam ex illo receptaculo, sive castello: quod tu caveas nomine damni infecti vicino: *ut eodem, §. in fin. dicitur.* Quartum, quod receptaculum ex quo aqua ducitur, sit tale: quo antequam suscipiatur, sit publicum, *ff. eod. l. 1. §. hoc interdictum necessarium.* Et adverte, & tene menti, quod licet prædicta interdicta, scilicet de aqua quotidiana, & æstiva sint portiora: ramen istum interdictum respicit causam proprietatis: quia si est tibi concessum, sive assignatum jus à principe vel Senatu, habes hoc interdictum: non habes tamen, licet usus fueris longo tempore, nisi tanto cujus non exter memoria, *ff. eod. l. 1. §. ult. & l. hoc jure, §. ductus aque.* Et intelligitur de ductu aquæ ex flum. publ. Cæterum si aliunde deducatur aqua quàm ex flum. publ. & habet continuum causam servituris: illa longo tempore acquirit. *Cod. de serv. l. 2.* & ita vult Rofr. *in interdicto isto de aqua ex castello ducenda*, quod bene not. *pro limit. d. §. ductus aque.* Quintum est necessarium, ut ille, qui vult ducere aquam, ita ducat, ut vicinis non noceat, *ff. eod. l. hoc jure, § ex flumine.* Princeps enim qui concedit alicui ut ducat aquam, videtur concedere sine damno, & injuria alterius, *ut l. 2. §. meritò. & §. si quis a principe, ff. ne quid in loco publ.* Nam rescripta

principis, & privilegia sine cujusquam injuria concedi solent, *l. nec anus, Cod. de eman. & c. quamvis, in fin. de rescript. lib. 9. & c. licet, de offic. deleg. cum sim.* Sed contra prædicta opponitur secundùm Rofred. & videtur quod istud interdictum non habet locum. Nam ratio istius interdicti est, ut aliquis ducat aquam publicam cum licentia principis, ut dictum est. Sed contrarium est, scilicet quod etiam sine licentia principis possum aquam ducere: quia flumina sunt publica: *ut ff. de fluminibus, l. 1. & 2.* & possum mea authoritate aquam ducere: dummodò Imperator, vel Senatus non prohibeat, *ut ff. de flum. l. quominus,* Respondetur secundùm Rofr. verum esse, quod tu posses ducere aquam ex flumine publico, etiam sine principe, sed aquam publicam, id est, usui publico destinatam, secundùm usum reipublicæ, non potes ducere sine privilegio principis, *ut d. leg. quominus.* Et in hoc casu procedit quod dicitur in hoc interdicto de aqua ex castello ducenda, id est, de eo receptaculo quod aquam publicam suscipit, *ff. de aqua quotid. & æstiv. l. 1. §. ait prætor. ex quo castello.* Vel aliter potest dici secundùm Rofr. Loquitur forte in hoc casu hoc interdictum: Habeo prædium meum, vel domum meam juxta flumen, vel rivum: inter prædium meum, & domum meam est via publica: volo ducere aquam super viam publicam ad prædium meum: vel ad domum meam facere castellum quoddam, id est, receptaculum quod suscipiat aquam illam publicam, certe hoc non possum facere sine permissu, vel mandato principis: & quod ita sit intelligendum istud interdictum probatur, *in l. 1. ff. de aqua quot. & æstiv. & in l. sim publice, § si non jussu. ff. de aqua pluv. arcend.* vel ita potes ponere exemplum: habeo domum meam ex una parte viæ publicæ, & aliam domum ex alia parte: volo facere pontem inter utramque, ut capiam aquam fluvialem pro cisterna, & ita facere castellum, id est, receptaculum, quo recipiam aquam fluvialem: certè non possum sine licentia principis. Nam pontem super viam publicam facere nulli conceditur, *ff. ne quid in loc. public. l. 2. §. tractat. & est text. in l. fi. ff. ne quid in flum. publ. & facit, l. 1. § permittitur, ff. de aqua quot. & æst.* & idem tenet Bart. *in dict. §. tractatum, in l. quominus, in 10. quæst. ff. de fluminib.* & Spec. *in tit. causa poss. & prop. §. nunc dicend. vers. item quærit. & Bald. in l. item lapilli, in ult. column. de rer. divis.* & Dominicus de sancto Gemin. *in c. 1. de excess. prælat. lib. 6.* qui dicit per *d. § tractatum*, quod si aliquis habet duas domos, & in medio ipsarum est flumen, non potest facere pontem super eo.

Libellus * autem in hoc interdicto 109
ita formari potest: Coram vobis Domino M. conqueror ego, quod Albert. de Daventria, injustè prohibet me: sive impedit aquam ducere ex castello, id est, ex illo tali receptaculo quod continet aquam publicam: ex quo loco est mihi jus, sive competit aquam ducere. Unde ne me prohibeat, ago contra ipsum, & ad hoc propono interdictum de aqua ex castello ducenda, vel actionem in factum. Et quod ita concipiatur ille libellus, *probatur in l. 1. pur. §. ait prætor, ex quo castello, ff. de aqua quot. & æstiv.*

Positiones * vel capitula actoris ita 110
formari possunt. Ego A. dico, quod in tali loco est receptaculum quoddam, in quo colligitur aqua publica. Item quod locus ille vocatur castellum.

Item quod Imperator, vel Senatus concessit mihi ducere aquam ex illo loco. Item quod tu prohibes me illam aquam ducere. Item quod quando volui ducere aquam illam, volo tibi cavere nomine damni infecti. Item quod aquam illam duco, & volo ducere sine damno tuo, & vicinorum.

111 Positiones * vel capitula ita formate potest è contra ipse reus: Ego primò dico, quòd locus ille in quo aqua recipitur est privatus. Item quòd tu aquam ducis, sive vis ducere sine privilegio Principis, vel Senatus. Item quando volebas aquam ducere, petij ut mihi caveres de damno infecto, & tu cavere recusasti. Item quod vis aquam ducere cum incommodo meo, & vicinorum meorum. Item quod Titius tantùm tibi infert violentiam, & non ego. Quartum est interdictum de rivis, quod competit, si quis habet aliquem rivum per quem ducit aquam & prohibetur ab aliquo ne ducat, vel vult reficere istum rivum, vel purgare: & ab aliquo prohibetur, & ideò hoc casu proditum est hoc interdictum, *ut ff. de rivis l. 1. in pr.* Et idem est etiam
nn si aliquis habeat specus, *nn* vel septa in flumine, vel habeat incile, vel puteum, & vult ducere aquam, vel reficere, vel purgare, sed ab aliquo prohibetur, habet locum interdictum de rivis, *ut d. l. 1. in princ.*

112 In quo autem * prædicta inter se differant: dic, Rivus est locus per longitudinem depressus: quo aqua ducitur. Specus est locus ex quo despicitur, inde specula dicta, & est specus locus altus supra terram ædificatus, ex quo aqua ducitur, *ut ff. de rivis, l. 1. §. specus cum gloss.* quæ declarat quot modis accipiatur specus. Septa sunt, quæ apponuntur aquæ derivandæ causa compellendæve ex flumine sive ea lapidea sint, sive lignea, sive ex qualibet alia materia: sive ad continendam, transmittendamve aquam. Incile autem est locus depressus ad latus fluminis, & ex eo dictus quod incidatur. Inciditur enim, vel lapis, vel terra: unde primùm aqua ex flumine agi, id est, duci possit, *hoc probatur in d. l. 1. § septa. § incile* & ad hoc ut competat hoc interdictum, quinque sunt necessaria.

Primùm, * quod rivus ille sit factus 113
causa aquæ ducendæ, *ff. eod. l. 1. §. aqua.* Secundùm, quod illo rivo sit hoc anno usus, vel priori ætate, *ut ff. eod. l. 1. §. hoc interdictum.* Tertium, quod sit usus non vi, non clam, non precario, *arg. d. §. hoc interdict.* Quartum, quod quis prohibeat te volentem ducere aquam, vel reficere, vel purgare rivum, *ff. eod. l. 1. in pr.* Quintum, quod eo modo ducat, & per eum locum, sicut duxit hoc anno, vel priori ætate, alioquin impunè prohibetur. *ff. eod. l. 1. §. sed si quis terrenum.* Veruntamen novum canalem, vel fistulas ponere poterit in rivo, licet non habuerit, dummodo non incommodetur agro illius, per quem aqua ducitur, *ut ff. eod. l. Servius, §. si quis novum.* Et sciendum est, quod si denuncietur novum opus illi qui volebat rivum reficere, non valet nunciatio, quominùs possit reficere, licet per negatoriam possit prohiberi, *ut ff. eo. l. Servius, §. si quis rivum reficienti.* Nec facio differentiam utrum sit rivus in publico, an in privato, sive sit rivus aquæ calidæ, sive frigidæ. Nam etiam pro rivo, per quem aqua in vaporibus balnearijs trahitur, locum habet hoc interdictum utile, *ut d. l. Servius, §. hoc interdictum*, utile ideò datur, quia sententia concordat, verba autem deficiunt, *juxta notata Lauratores, C. de negot. gestis.*

Sed

114 Sed illud * quæritur, si volo reficere rivum, & adversarius meus intentat contra me negatoriam, an sum à refectione prohibendus? Et videtur quod sic, *per d. §. hoc interdictum.* In contrarium videtur, quod non sim repellendus quia nunciatio novi operis in refectione contemnitur, *ut l. 3. paragr. si quis rivum reficienti, ff. de rivis. Et facit, l. 1. §. in operis, ff. de nov. oper. nunc.* & quia interest reipublic. rivos refici, ne homines siti moriantur, *ut l. fin. de rivis.* Sed in hoc sic die secundum Rofred. *titul. de rivis.* quod aut ille, qui vult reficere, est in possessione illius rivi, & tunc non potest prohiberi per negatoriam quominus reficiat. Aut non est in possessione, & tunc prohiberi poterit, *arguntur. ff. de aqua quot. & æstiv. l. si de via tenere*, nisi in eodem casu quo rivus ille necessarius esset propter sitim; tunc enim non facta distinctione possessionis, crederem ipsum reficere, etiamsi negatoria ab adversario intentetur, & ideò quod dicitur, *eod. titul. leg. Servius, § si quis rivum*, quod possum eum prohibere per negatoriam intellige verum quando non publica causa volebat reficere, sed propter suum commodum, vel propter suam sitim.

115 Libellus in hoc interdicto ita concipi potest: Coram vobis do A. conqueror ego B. de M. qui me prohibet vel impedit ducere aquam per rivum, septa, vel specum, vel puteum, sicut priori ætate vel hoc anno duxi: vel prohibet sive impedit me reficere. Unde ne me prohibeat vel impediat, ago contra ipsum proponens ad hoc interdictum de rivis, vel actionem in factum ejus loco surrogatam. & quod ita rectè concipiatur libellus, probatur, *ff. de rivis, l. 1. in princip.*

Sed * circa istum libellum quæritur, 116
quando concipio libellum in dictam aquam per septa, vel cuniculum, vel specum vel puteum, an rectè proponatur in hoc interdicto de rivis? Dic quod sic cum nomen rivi sit generale, & omnia prædicta sub se comprehendat, *ut probatur in d. l. 1. ff. de rivis conjuncta rubrica*, vel dicit Rofr. quod proponens in libello interdictum de specu, vel interdictum de septis, quando velles agere de puteo, bene posses: vel dic tertio quando velles agere pro talibus, dicas, propono utile interdictum de rivis. Ego tamen credo, quod prima conceptio libelli sit magis juri consona, *ut probatur in d. l. 1. in princ. conjuncta rubrica*, ubi probatur quod rubrica illa de rivis est generalis ad rivos, species, septa vel puteum vel etiam fossam, *ut dict. l. 1. in princ. usque ad §. deinde ait prætor.* Facit ad hoc *l. 1. ff. si cert. pet. & probatur in dict. leg. Servius, paragr. hoc interdictum, in princ.* Nec obstat ille, *paragr. hoc interdictum, in versic. in balnearijs vaporibus*, ubi dicit quod competit utilis actio in factum, & utile interdictum de rivis: quia in vaporibus balnearijs bene competit utile interdictum, ut ibi: sed in aliis prædictis competit directum, *ut patet ex prædictis.*

Positiones * aut capitula actor ita 117
formare potest: Ego autem dico quod rivus talis cujus fines sunt tales, est factus aquæ ducendæ causa. Item quod per illum rivum duxi aquam hoc anno vel priori ætate. Item quod illam aquam duxi non vi, non clam, non precario. Item quod prohibes me volentem reficere. Item quod eo modo per loca prædicta aquam ducere volo sicut duxi hoc anno. Eodem modo positiones, & capitula fieri possunt quando aliquis vult aquam

ducere per specum vel supra, vel puteum, vel etiam ad hauriendum per cuniculos: *ut dixi supra. & ff. eo. l. servitut, §. hoc autem ita.*

118 Reus k autem e contra potest facere positiones vel capitula hoc modo: Ego M. dico, quod ille tuus est minus idoneus ad suspiendam aquam, si hoc confitetur actor succumbit, & absolvitur reus, quia non est tuus propter aquam accipiendam. Item quod jam sunt duo anni, quod per illum rivum destructi aquam ducere, & si hoc confitetur actor, succumbit: quia mus duxit aquam hoc anno vel priori aestate. Item quod tu aquam illam duxisti vi, clam vel precario à me. Item quod Titius tantum te prohibuit volentem ducere aquam reficere, & non ego te prohibui. Item quod alio loco & alio modo volebas aquam ducere quàm consueveris aquam ducere, & est utile hoc ponere.

ADDITIO.

a *Servitus aquæductus.* Hæc potest pluribus constitui, per diversas tamen horas utenda, *in Specul. de fen. §. quoniam, vers. 11.*

b *Fistulam.* Fistulæ in fundo servientè possunt poni per eum cui servitus debetur sumptibus suis etiam contradicente eo: qui servitutem debet, *vide supra per Bart. Capol. tit. de serv. urb. c. 24. & per l. si iter ff. de servit. & l. servientes, §. si domo, ff. de serv. urb. prad.*

c *Realis.* Servitus realis dicitur, quæ concessa est rei certæ per loci expressionem, & transit ad hæredem & successores, aliàs dicitur personalis, & tem non sequitur, *l. Lucius, & ibi per Bartol. Bald. & ff. Lud. in fin. versic. servitus, vers. quadam fuit, &c.* sed Flor. ibi dicit esse personalem, quando constituitur Titio vel domum, vel ad alium locum, quo velit. item dicit Bald. ibi, quod dicitur realis, quando constituitur servitus aquæductus ad talem fundum, sed si additur, vel alibi quocunque vis, dicitur personalis, & cum persona finitur, Bart. & Flor. *in l. cum fundo, de servitut. prad.* dicunt quod præsumitur realis. Ideo Flor. ibi dicit eam transire in singulatem successorem, quod tamen non est in primo, *ut ibi per Bald. & vide omnino supra Bart. Capol. in tit. de serv. reali.*

d *Parte fun.* Pars dicitur fundus, & venit in legato fundi, *l. plane §. fi. de leg. 1. in Specul. de proba. §. 1. versic. quid si pars.*

e *Æqualiter.* Cum quid fieri debet, debet fieri arbitrio boni viri. *Bartol. in l. 3. in princ. ff. de annu. leg.* Et adde dicta per Batt. *in l. cum pater, §. dulcissimis, de leg. & in l. Lucius in pr. ff. ad Treb.*

f *An definat.* Desinere velle quomodo quis prohibetur, *vot. in l. quod ait, §. aut lex. ff. de divor.*

g *Acquiritur.* Acquisitio per quas personas fieri potest, *vide in tit. C. per quas personas no. acquiritur, & Instit. eod. tit.*

h *Publi. util.* Utilitas publica præfertur privatæ, *l. 1. §. fin. & ibi Bartol. Cod. de cad. toll. & l. 1. & ibi Doct. ff. solut. matrimon. & ibi Bartol. in 5. colum. in vers. cum enim quæritur utrum publica utilitas, text. & Doct. in auth. res quæ, Cod. communi. de legat,* quod verum etiam includat in se privatum, *vide in Speculat. de feud. §. quoniam vers. 16.*

i *Concess. uni.* Aqua uni concessa potest alteri concedi: si utique sufficiat non aliter, *secundum gloss. Bart. Bald. & Dd. in l. aquam ver. sed quero, Cod.*

Cod. de serv. & Bart. in l. in contendendo, ff. de aqua pluv. arcen. & Bald. in leg. si plures, 1. colum. in vers. item si duo. Cod. de condi. in ser. & in c. 1. §. si quis de nasso 6. colum. in vers. considera quædam, de controvers. investit. in usib. feud. & Bartol. in l. quominus 5. quæst. ff. de flumi. & Flor. & in l. per quem locum, ff. de serv. prad. & in l. 2. §. aquæduct. ff. eod. tit. & per Alex. consil. 2. 14. parte.

k *Aqua divi.* Aqua pluribus debita, jure servitutis, debet dividi inter omnes quibus debetur, *Bald. in leg. pen. 1. col. in vers. item si duo habent, C. de condit. infer. & in l. si quis, & ibi Bart. Cod. de aquæduct. lib. 11. & Bald. in tit. de pace Constant. §. nos Romanos 3. col. in fin. vers. item not. quod interdum.*

l *Flum. publ.* Aqua ex flumine publico potest deduci ad irrigandos agros per vicinos, dummodo faciant sine alterius injuria, *l. Imperatores, & ibi Bartol. & Flor. ff. de servit. rustic. prad.* sed contra no. *in l. usum, & ibi Bart. C. de aquæduct. lib 11. Vide Bart. in l. qui minus in princ. in 2. opp. ff. de flumi.* ubi dicit verum si potest retinere flumen.

m *Alveum.* Flumina sunt communia usque ad dimidium alvei utrinque vicinantium. *Bart. in tract. de alla. in lib. 1. vers. item videndum est & Bald. in c. ex litteris pen. col. de probat.* Et intelligo de aqua non de alveo; quia non est communis secundum Bald. *in cap. 1. quæ sint regalia, vide Cyn. in l. quedam de re divi.*

n *Propr. auto.* Propria authoritate an & quando quis facere potest, *vide supra de servit. urban. cap. 30. c. 79. & in cap. 81. & in Specul. de action. versic. item vi ult. quæst.*

o *Damnum.* Damnum pati dicitur etiam is, cui auferitur commodum ibi proveniens ex publico, non si ex privato, *l. 2. §. scripto, per Bart. ne quid in loc. publ. l. Proculus de damnosett.*

p *Molendino.* Aqua unius molendini potest diverti quocunque per dominum molendini, & denegari alteri molendino inferius posito, licet deducatur de flumine publico, nisi servitus debeatur, *Bald. in l. aquam quæ circa pr. C. de serv. & aq.*

q *Occupare.* Occupans propria authoritate in casu quo de jure potest, officium judicis potest implorare, ut defendatur à vi furata. *Bald. in l. si servus tuus, C. quod cum eo.*

r *Occupasse.* Occupare dicitur qui incipit opus & prosequitur, non qui desistit: nisi pro modico tempore desistat. *Bart. in l. quominus 5. quæst. final. de flum.*

s *Perenne.* Perenne flumen dicitur, quod continue currit scilicet, in æstate & hyeme. *Specu. de caus. poss. & prop. vers. 3. quid ergo.*

t *Stagnum.* Adde Specu. *ubi supra de causa possess. & proprie in pr. in 8. vol. in vers. oct. vum est, ut liceat.*

v *Consuetudo.* Consuetudo in cursu aquæ inspicitur, ut ibi tenet Bart. Cæpol. *supra in tract. de serv. urb. c. 7. ubi vide omnino, & in l. si manifestè, ubi est casus, C. de serv.*

u *Alveum.* Alveus fluminis an sit communis sicut aqua, *vide Bartol. in tract. de alluvi. 1. lib. ver. item videndum est, utrum & Bald. in c. ex litteris, pen. col. de proba. & vide Bart. in tract. Tyb. lib. 1. 6. char. vers. item videndum est, utrum jurisdictio.*

x *Quasi possessio.* Quasi possessio probatur per usum 30. dictum ad minus no. *per Bart. & Alex. in l. 1. §. 1. de itin. actuque priva. & plenius in leg. sicuti, §. sed si quæratur per Bart. si serv. vend.*

Aug. in l. si quis, §. differentia de acquir. possess. & in l. 3. & ibi Alex. C. de acquir. possess.

y *Jure facultatis.* Facultas libera intelligitur, dummodo juris ordo servetur. *Bald. in §. ad hæc, de pace juram. fir.*

z *Fluens.* Aqua per se fluens per certum locum non inducit consuetudinem vel præscriptionem, *Bald. in c. 1. §. si quis de manso. 7. colona in versic. sed numquid aqua de controvers. investit. Et vide supra per Bart. Capol. tit. de serv. urb. præd. c. 22.*

aa *Jus piscandi.* Piscationes sunt permissæ, vel prohibitæ secundum consuetudinem, *l. si quispiam, C. de divers. & temp. præ. Instit. de rerum div. §. flumina. Jacob. Alva. Padua in cap. 1. qua sit regal. Bart. Capol. in l. inter publ. §. 1. ff. de verb. sign.*

bb *Aqua.* Aqua veniens ad fundum meum ex fundo vicini jure servitutis per cloacam vel aquæductum non potest per me concedi alteri, ex illo aquæduct. *l. ex meo, & ibi Bart. ff. de serv. rust. præd.* quod est verum nisi postquam est ingressa in fundum meum.

Noces Gaio. [*vid. pag. 404. lit. 10. ab ult.*] Nocere alteri quis non debet, etiam ut sibi prosit, *in Specul. de 2. & 2. accept. §. 9. ver. porro.* & contrafaciens non debet audiri, *in Specul. de fen. §. 2. vers. 12.* nisi faciat animo consulendi sibi non animo nocendi, *eo. §. vers. 12.*

dd *Actio directa.* Actio directa quæ dicatur, *vide Bald. in l. ex legato, Cod. de leg. in l. dubito. & in leg. ex asse, per Bart. ad Treb.* Item actionis directæ effectus varios, *vide apud Specu. de actio seu petit §. 2. versic. summa, & sequent.*

ee *Utilis.* Actio utilis præfertur directæ. *Bald. in l. fin. 3. quæst. de edict. divi. Adr. toll. Specu. de empt. & vend. §. 7. vers. sed pone statutum, ubi vide in titul. de proc. § fin. in princip. & vers. sed quæritur, & seq. & per Bart. in l. procu. & Bald. in c. 2. §. fin. de lege, Contra.*

ff *Modica læsio.* Modica læsio non facit dari rest. in integ. *in Specu. de rest. in integ. §. 2. ver. & scias.*

gg *Conventio.* Conventio est contractus nominatus ex communi usu loquendi, *vide Paul. de Castr. in cons. 47.*

hh *Actio confessoria.* Actio Confessoria est in rem, & competit domino pro servitute, & sic pro jure incorporali, *l. 1. in pr. & ibi Bart. si serv. vend.* Item datur contra impedientem usum servitutis, *l. si quis, §. agis. si servit. vend. & l. si fore §. etiam eod. tit.* Item ut destruatur ædificium factum contra servitutem, *l. fin. ff. eod. tit.*

ii *Resicere.* Adde Bart. & Alexand. *in §. si quis ædificium, per gl. in l. 1. §. pen. de mort. infer. facit, c. consulit. de Judæis, & l. fil. n. C. eod. tit.*

kk *Æstus.* Æstus an & quando incipiatur, *l. 1. §. æstatem, & ibi gloss. de aqua quot. & æsti. Bart. in l. 2. §. æstus, ff. ne quid in loc. publ.*

ll *Genus.* Genus non possidetur, nec est in dominio alicujus, *Bald. in l. 2. in fin. principii, C. communia de legat.*

mm *Species.* Species cum petitur, quid sit examinandum in lib. Ilo, *v. de in Specul. de lib. conc. ver. juxta in 5. colum versic. item non valet.* Et Species derogat generi ex tacita voluntate contrahentium, *Bartol. in l. sed si. ff. pro socio.*

nn *Specus.* Specus quæ dicatur, *vide Spec. de causa poss. & proprie, §. 4. versic. sed & si.*

CAPUT

CAPUT V.

De Aqua pluvia arcenda.

1 *Aqua pluvia dicitur quæ de cælo cadit, aut imbre excrescit, vel colorem mutat.*
2 *Actio de aqua pluv. arcen. ad hoc ut competat, quæ requirantur.*
3 *Prædio rustico, an actio de pluvia arcenda competere possit.*
4 *Libellus in actione de aqua pluv. arcend. quomodo formari debeat.*
5 *In actione de aqua plu. arcen. quare veniat illud quod futurum est.*
6 *In actione de aqua plu. arcen. dato quod damnum quod post litem contestatam contingit, veniat judicis officio, quare tamen in libello de judicis officio mentio haberi debeat.*
7 *Positiones actoris in actione de aqua plu. arcen. quomodo formari debeant.*
8 *Positiones rei in actione de aqua, &c. quomodo fiant.*

Est etiam utile hîc ponere naturam aquæ pluviæ arcendæ, maximè quantùm spectat ad materiam judicialem, in qua materia prodita est actio de aqua plu. arcenda. Sæpè enim contingit, quod propter opus manu factum in agro alicujus, prædio alterius aqua pluvialis nocere potest. Unde consulitur domino istius prædij, cui illa aqua pluvia noceret: per actionem specialem, videlicet per actionem aquæ pluviæ arcendæ, per quam opus factum tenetur destruere expensis suis, & damnum post litem contingens emendare, & si possidet opus ab alio factum tenetur præstare patientiam, ut destruatur, *ut ff. de aqua pluv. arcen. l. 1. §. 1. & 2. & l. si tertius, §. penult. & ultim.*

1 Et * in primis sciendum est, quod dicitur aqua pluvia illa, quæ de cælo cadit, aut imbre excrescit, vel colorem mutat: quia aqua conjungitur aquæ pluviali, sicut contingit in multis fluminibus, *& ff. eo. l. 1. §. aquam pluviam, & §. in summa.* Item est etiam notandum, quod dicta rubrica sic intitulatur, *secundùm gloss. super ea: de aqua, & aqua plu. arcen. & de actione aqua pluviæ arcend.* Et ita multi libri habent: & sic habebat Rege. secundùm Rofic. *in dict. titu. in rubr. tractat. de aqua quæ non est pluvia. Codice de servit. & aqua.* & secundùm hoc hæc rubrica tractat de aqua quæ non est pluvia, & de ista aqua non pluv. *dicit in l. si prius in 1. & 2. respons. eod. titu.* De alia aqua tractat totus ferè tit. tractat etiam de actione aquæ pluv. arcend. & ad hoc ut ista actio competat octo sunt necessaria *secundum Rofred. in hoc tit. in suis libellis.*

Primùm, * quod quis opus manu 2
faciat, *ut ff. eod. leg. 1. §. hac autem actio.* Secundùm, quod in suo loco opus id faciat. Cæterùm si opus natura loci sit, ut si ex fundo tuo aqua naturaliter decurrat in meo sine opere tuo, non habet locum hæc actio. Item si in publico loco fiat, similiter non habet locum, *ff. eod. l. 1. §. hac autem actio, & l. apud Trebatium, §. aqua pluv.* Tertiùm, quod propter illud opus aqua nocere possit, non tamen nocuerit, nisi post litem contest. *ut ff. eod. l. 1. §. & 2. & l. si tertius, §. officium, & ff. de statu liber. l. Labeo,* secus si non noceret, sed locum auferat, *ut d. l. 1. §. idem aiunt aquam pub. & §. sicut licet.* Quidam, *ut refrez*

il-

Aug. in l. si quis, §. differentia de acquir. possess. & in l. 3. & ibi Alex. C. de acquir. possess.

y *Jure facultatis.* Facultas libera intelligitur, dummodo juris ordo servetur. *Bald. in §. ad hæc, de pace juram. fir.*

z *Fluens.* Aqua per se fluens per certum locum non inducit consuetudinem vel præscriptionem, *Bald. in c. 1. §. si quis de manso. 7. colona in versic. sed numquid aqua de controvers. investit. Et vide supra per Bart. Capol. tit. de serv. urb. præd. c. 22.*

aa *Jus piscandi.* Piscationes sunt permissæ, vel prohibitæ secundum consuetudinem, *l. si quispiam, C. de divers. & temp. præ. Instit. de rerum div. §. flumina. Jacob. Alva. Padua in cap. 1. qua sit regal. Bart. Capol. in l. inter publ. §. 1. ff. de verb. sign.*

bb *Aqua.* Aqua veniens ad fundum meum ex fundo vicini jure servitutis per cloacam vel aquæductum non potest per me concedi alteri, ex illo aquæduct. *l. ex meo, & ibi Bart. ff. de serv. rust. præd.* quod est verum nisi postquam est ingressa in fundum meum.

Noces Gaio. [*vid. pag. 404. lit. 10. ab ult.*] Nocere alteri quis non debet, etiam ut sibi prosit, *in Specul. de 2. & 2. accept. §. 9. ver. porro.* & contrafaciens non debet audiri, *in Specul. de fen. §. 2. vers. 12.* nisi faciat animo consulendi sibi non animo nocendi, *eo. §. vers. 12.*

dd *Actio directa.* Actio directa quæ dicatur, *vide Bald. in l. ex legato, Cod. de leg. in l. dubito. & in leg. ex asse, per Bart. ad Treb.* Item actionis directæ effectus varios, *vide apud Specu. de actio seu petit §. 2. versic. summa, & sequent.*

ee *Utilis.* Actio utilis præfertur directæ. *Bald. in l. fin. 3. quæst. de edict. divi. Adr. toll. Specu. de empt. & vend. §. 7. vers. sed pone statutum, ubi vide in titul. de proc. § fin. in princip. & vers. sed quæritur, & seq. & per Bart. in l. procu. & Bald. in c. 2. §. fin. de lege, Contra.*

ff *Modica læsio.* Modica læsio non facit dari rest. in integ. *in Specu. de rest. in integ. §. 2. ver. & scias.*

gg *Conventio.* Conventio est contractus nominatus ex communi usu loquendi, *vide Paul. de Castr. in cons. 47.*

hh *Actio confessoria.* Actio Confessoria est in rem, & competit domino pro servitute, & sic pro jure incorporali, *l. 1. in pr. & ibi Bart. si serv. vend.* Item datur contra impedientem usum servitutis, *l. si quis, §. agis. si servit. vend. & l. si fore §. etiam eod. tit.* Item ut destruatur ædificium factum contra servitutem, *l. fin. ff. eod. tit.*

ii *Resicere.* Adde Bart. & Alexand. *in §. si quis ædificium, per gl. in l. 1. §. pen. de mort. infer. facit, c. consulit. de Judæis, & l. fil. n. C. eod. tit.*

kk *Æstus.* Æstus an & quando incipiatur, *l. 1. §. æstatem, & ibi gloss. de aqua quot. & æsti. Bart. in l. 2. §. æstus, ff. ne quid in loc. publ.*

ll *Genus.* Genus non possidetur, nec est in dominio alicujus, *Bald. in l. 2. in fin. principii, C. communia de legat.*

mm *Species.* Species cum petitur, quid sit examinandum in lib. Ilo, *v. de in Specul. de lib. conc. ver. juxta in 5. colum versic. item non valet.* Et Species derogat generi ex tacita voluntate contrahentium, *Bartol. in l. sed si. ff. pro socio.*

nn *Specus.* Specus quæ dicatur, *vide Spec. de causa poss. & proprie, §. 4. versic. sed & si.*

CAPUT

CAPUT V.

De Aqua pluvia arcenda.

1 *Aqua pluvia dicitur quæ de cælo cadit, aut imbre excrescit, vel colorem mutat.*
2 *Actio de aqua pluv. arcen. ad hoc ut competat, quæ requirantur.*
3 *Prædio rustico, an actio de pluvia arcenda competere possit.*
4 *Libellus in actione de aqua pluv. arcend. quomodo formari debeat.*
5 *In actione de aqua plu. arcen. quare veniat illud quod futurum est.*
6 *In actione de aqua plu. arcen. dato quod damnum quod post litem contestatam contingit, veniat judicis officio, quare tamen in libello de judicis officio mentio haberi debeat.*
7 *Positiones actoris in actione de aqua plu. arcen. quomodo formari debeant.*
8 *Positiones rei in actione de aqua, &c. quomodo fiant.*

Est etiam utile hîc ponere naturam aquæ pluviæ arcendæ, maximè quantùm spectat ad materiam judicialem, in qua materia prodita est actio de aqua plu. arcenda. Sæpè enim contingit, quod propter opus manu factum in agro alicujus, prædio alterius aqua pluvialis nocere potest. Unde consulitur domino istius prædij, cui illa aqua pluvia noceret: per actionem specialem, videlicet per actionem aquæ pluviæ arcendæ, per quam opus factum tenetur destruere expensis suis, & damnum post litem contingens emendare, & si possidet opus ab alio factum tenetur præstare patientiam, ut destruatur, *ut ff. de aqua pluv. arcen. l. 1. §. 1. & 2. & l. si tertius, §. penult. & ultim.*

1 Et * in primis sciendum est, quod dicitur aqua pluvia illa, quæ de cælo cadit, aut imbre excrescit, vel colorem mutat: quia aqua conjungitur aquæ pluviali, sicut contingit in multis fluminibus, *& ff. eo. l. 1. §. aquam pluviam, & §. in summa.* Item est etiam notandum, quod dicta rubrica sic intitulatur, *secundùm gloss. super ea: de aqua, & aqua plu. arcen. & de actione aqua pluviæ arcend.* Et ita multi libri habent: & sic habebat Rege. secundùm Rofic. *in dict. titu. in rubr. tractat. de aqua quæ non est pluvia. Codice de servit. & aqua.* & secundùm hoc hæc rubrica tractat de aqua quæ non est pluvia, & de ista aqua non pluv. *dicit in l. si prius in 1. & 2. respons. eod. titu.* De alia aqua tractat totus ferè tit. tractat etiam de actione aquæ pluv. arcend. & ad hoc ut ista actio competat octo sunt necessaria *secundum Rofred. in hoc tit. in suis libellis.*

Primùm, * quod quis opus manu 2
faciat, *ut ff. eod. leg. 1. §. hac autem actio.* Secundùm, quod in suo loco opus id faciat. Cæterùm si opus natura loci sit, ut si ex fundo tuo aqua naturaliter decurrat in meo sine opere tuo, non habet locum hæc actio. Item si in publico loco fiat, similiter non habet locum, *ff. eod. l. 1. §. hac autem actio, & l. apud Trebatium, §. aqua pluv.* Tertiùm, quod propter illud opus aqua nocere possit, non tamen nocuerit, nisi post litem contest. *ut ff. eod. l. 1. §. & 2. & l. si tertius, §. officium, & ff. de statu liber. l. Labeo,* secus si non noceret, sed locum auferat, *ut d. l. 1. §. idem aiunt aquam pub. & §. sicut licet.* Quidam, *ut refrez*

il-

ibi gloss. 2. dicunt, quod aliquando datur, quando lucrum auferetur: *ut l. 2. §. Item Varus.* Sed Dyn. dicit contrarium, quod ille text. non facit, cum ibi videatur damnum dari non patiendo aggerem naturalem reficì, *& vide quod dicam in versiculo* 8. Quartum, quod illa aqua sit pluvialis mixta ad hoc, ne locum habeat hæc actio directa, *l. apud Trebatium, §. 1. ff. eod.* Si autem alia aqua damnum dedit, tunc locum habet utilis secundùm quosdam: sed secundùm alios locum habet negatoria, *ut ff. ex. l. 2. & § si prius, & §. placuit, aut actio in factum datur, ff. de præscript. verbis, l. quoties.* Quintum, quod aqua possit nocere agro, & sic prædio rustico, non autem ædificio, aut oppidi, vel domui, & sic prædio urbano: nunc enim habet locum negatoria, *ut Digestis eodem, l. 1. Paragraphum autem sciendum, & Paragrapho pen.*

5 Sed * quæritur, an pro prædio rustico tantùm hæc actio competat? Respondeo non, secundùm Rofred. Ratio est: cum quis aliquid in suo facit, contra eum nullam habeo actionem: sed pro futuro damno specialissimam habeo hanc actionem. In prædiis autem urbanis locum habet negatoria, quæ competit quando quis facit in alieno, quod jure servitutis facere non potest, *Digestis si serv. vend. l. 2.* Sed hæc ratio non est clara: ideo dic, quod ratio potest esse, quia favore agriculturæ in primitivis hæc actio specialis fuit introducta, *l. 1. Paragrapho de eo opere, cum duobus Paragr. seqq. Digestis de aqua pluv. arcend.* Sextum requiritur, quod causa nocendi factum sit opus. Certè tùm si causa colendi agrum, & animal, & fructus percipiendi factum sit, non habet locum ista actio, *ut de §. de eo opere.* Septimùm, quod opus illud factum sit ignorante eo, cujus prædio aqua nocere posset, sed eo sciente cessat hæc actio, *Digestis eod. leg. Labeo Paragrapho primo, & l. sed hoc ita, & l. ait concedendo.* Octavum, quod damnum futurum timeatur, sed ubi lucrum auferre possum, non teneor. Nam si opus facit in suare, & sic venæ potei tui præcisæ sunt, non teneor hac actione, *Digestis eodem, dict. l. 1. Paragrapho hac autem actio, Paragrapho denique, & est simile, Digestis de damn. infect. l. Proculus, de quo plenè dixi supra in præcedenti quæstione principali, versiculo quarta quæstio principalis potest ex prædictis decidi, & adde quod dixi supra in versiculo tertio.* Sed ultra prædicta etiam requiruntur sex. Primùm requiritur, quod opus fiat in privato, secus in publico, *leg. Trebatium. Paragrapho aquæ pluviæ, ff. eodem.* Secundum quod non sit factum publica authoritate, puta principis authoritate, vel senatus, *a ut leg. quod principi. ff. eodem, & l. 2. §. Cassius autem eodem titulo.* Tertium, quod extet memoria facti operis, alias non reputatur manu factum, sed naturale, & sic esset tolerandum, *ut dict. Paragrapho Cassius autem.* Quartum, quod sit factum ad excludendam aquam, quam naturaliter tenebatur recipere ille, qui fecit, vel saltem tenebatur recipere jure servitutis, *l. prima Paragrapho Neratius scribit, Digestis eodem.* Secus si ad excludendam aquam, quam naturaliter vel jure servitutis recipere non tenebatur, *ut l. 2. §. penultima, ubi est casus singularis, ff. eodem.* Quintum quod ille cui nocet, non teneatur jure servitutis recipere talem aquam, quæ derivetur opere manu facto: secus si jure servitutis teneatur recipere, *d. l. 2. §. fin.* Sextum, quod ille contra quem agitur, sit dominus illius fundi, ubi opus

opus factum est, si ipse facit, agit ut removeat suis expensis, si alius sine sui voluntate agit, ut præstet patientiam, *ut not. gloss. l. 1. in princ. ff. eod. & habetur in Lapud Trebatium, §. aquæ pluviæ, & per Cyn. in l. post venditionem, ff. eod.*

4 Libellus * autem in hac actione ita formari potest. Coram vobis ego Luc. Zuf. compareo contra M. qui tale opus fecit in prædio suo, propter quod aqua pluvia damnum agro meo dare potest, vel prædio meo nocere: unde opus illud amoveri, & damnum quod post litem contestatam contigit refarciri peto: & pro opere destruendo propono actionem aquæ pluv. arcendæ, & pro damno posteà contingente propono officium judicis. Et quod ita rectè concipiatur libellus, *probatur in l. 1. & 2. & §. de eo opere, & l. in summa, & l. si tertius, § officium ff de aqua pluv. arcen.* Sed videtur quod rectè libellus iste non sit conceptus propter duo, primum est, quia non potest videri in judicium venisse, quod post litem contestatam contingit, ideo alia interpellatione opus est, *ff. de judic. l. non potest videri, & l. non quemadmodum, eod. titul.* Item de iis rebus quæ futuræ sunt, judicium instituì non potest: *ut d. l. non quemadmod.* qui tractus futuri temporis non spectat ad judicem, *l. 1. in princ. ff. de usu.* Sed dic quod illa, l. non potest videri, non obstat: quia non loquimur in re prorsus alia, sed in alia specie, *ff. de edil. edi. l. edilet. § item sciendum, & ibi plene scripsi: & l. non quemadmod. non obstat*: quia res ista non venit in judicium, quæ nullo modo advenit: sed si incipit deberi, venit in judicium, & ideo quod futurum est, *ff. de peculio, l. quæsitum, §. 1. ff. depo. l. 1. §. non tantum.*

5 Sed * quæritur, quare in actione præsenti, videlicet aquæ pluv. arcend. venit etiam illud quod futurum est. Respondeo propter naturam ipsius actionis, quæ tantum futura damna respicit, *ut supra dixi in versic.* 3. sicut actio quæ oritur ex novi operis nunt. etiam similiter respicit tantum futura damna, *l. 1. §. 1. ff. de nov. ope nunt.* licet regulariter omnes aliæ actiones respiciant præterita: *ut in l. Aterius, § in hoc judicium, de aqua pluvia arcen.* Et in hoc ideo, quia opus jam factum erat, ideo si futurum damnum venit, quod post lit. contesta. contingit, non est mirum, imo plus in hac actione admittitur actor: quia solum futurum damnum timetur, *ut supra dixi.*

Quæritur * posito quod damnum, 6
quod post litem contest. contingit, veniat officio judicis, ut dictum est, quare habetur expressa mentio de officio judicis in libello? Nam videtur quod non deberet fieri expressa mentio: quia etiamsi non peteretur in libello, nihilominus si damnum post litem contestatam contingeret, officium judicis veniret, sicut regulariter est in omnibus, & maximè in his, ubi officium judicis deservit actioni: nam dicitur regulariter, quod ea quæ post litem contestatam contingunt, nominatim exprimenda non sunt: sicut in hoc, ex fructibus, & expensis, & aliis, quasi dicat, ita valdè pertinent, quod si non petatur in libello, dummodo de his in judicio fiat mentio, nihilominus veniant, *ff. de edil. edict. l. edilet, § item sciendum.* Item alia ratione videtur, quod non sit necessarium facere expressam mentionem in libello de officio judicis: ubicumque actio proponitur, cui officium judicis deservit, sufficit si sola actio proponatur: *ut in actione quod metus causa, l. metum, §. ex hoc edicto. ff. quod metus causa, & l. 4.*

Cod. de posit. & vide not. per Doctor. in l. 1. § hoc autem judicium, ff. de damn. infecto. Et multi propter metum istarum objectionum dicunt libellum ita simpliciter esse concipiendum. Ego B. ego contra M. actione aquæ pluv. arc. ut opus factum debeat removere, propter quod aqua pluv. prædio nocere potest, & ad hoc propono actionem aquæ pluviæ arcen. Nec faciunt mentionem in libello de officio judicis; dicunt tamen damnum datum post litem contestatam dicendo: Domine judex, tale damnum contingit post litem contestatam, reducite hoc ad mentionem, ut officio vestro debeatis, eum in æstimationem illius damni condemnare. Sed dicit Rofr. super hac actione sibi videri libellum, tunc de jure bene conceptum. In omnibus enim ubicunque aliquid officio judicis proponitur in libello judicis officium recte proponitur, & ponit unum exemplum: in rei vendic. veniunt fructus officio judicis, & non jure actionis: quia si jure actionis venirent, esset mixta bonæ fidei, sicut petitio hæreditatis. Sed illa rei vendicatio est stricti juris: & tamen judicis officio veniunt fructus etiam percipiendi à malæ fidei possessore, & sine titul. *Cod. de rei vend. l. certum, & ff. eodem, l. qui restituere.* Unde in rei vendicatione putat sic esse dicendum, peto per rei vend. rem cum fructibus percipiendis, & pro rei vend. & pro fructibus propono judicis officium, & hoc modo non erratis secundum me.

7 Positiones * autem vel capitula potest actor ita formare: Ego B. dico, quod tu fecisti opus manu in prædio tuo, item quod per illud opus aqua pluv. nocere potest prædio meo. Item prædium illud cui nocere potest, est rusticum. Item illud opus fecisti animo nocendi. Item illud opus me ignorante fecisti. Item propter illud opus aqua pluv. damnum mihi inferre potest.

Positiones * vero & capitula rei ita formabis: Ego dico quod opus illud naturaliter ita se habet. Item prædium illud est urbanum. Item fecisti mihi pactum ut liceat mihi ædificium ita habere. Item tanto tempore steterit sic illud opus, quod ejus memoria non existat. Item illud ædificium lucrum tantum tibi affert. Item domus tibi conjuncta est illi prædio in cujus loco ædificium illud factum est. Item illud opus fecit te sciente. Potes etiam colligere alias positiones seu capitula, tam ex parte actoris, quam rei, ut colligi potest ex his quatuordecim, *quæ dixi esse necessaria in act. aquæ pluv. arcend. vide suprà in 8. q. principali, vers. quæro nunc de alia quæstione principali quotidiana, usque ad fin. illius quæst. 8. principalis.*

ADDITIO.

a *Senatus.* Senator est illustris, & est de magnis judicibus, *in Specul. de jur. omn. in vers. magni, & hoc tit.* hodie utitur populus Rom. qui semper senatorem appellat illustrem, quod notat scias reddere rationem styli Capitolij.

CAPUT VI.

De Cloacis purgandis.

1 *Cloaca quid sit, & quid tubus, & quid fistula, & quid eorum appellatione veniat.*
2 *Interdum de cloacis, &c. quando locum habeat.*
3 *Ultramontanus si juraret se de mense Augusti Romæ moraturum, non teneretur Romæ morari, ne talis juramenti occasione vita temporalis amitti posset, si Romæ moraretur.*
4 *Interdictum de cloacis coram quo judice intentari possit.*
5 *Libellus in actione de cloacis quomodo formandus sit.*
6 *Interdictum de cloacis locum habet, etiam si aliquis eo utatur vi, clam, vel precario.*
7 *Positiones alteris in actione de cloacis, quomodo formari possint.*
8 *Positiones rei in actione de cloacis, quomodo formari debeant.*

VTile, & conveniens est etiam sibi subjicere interdictum de cloacis purgandis: quia multoties cum quis reficere cloacam suam, vel purgare vult, ab alio impeditur, & introductum est interdictum de cloacis purgandis. Item etiam si aliquis vellet de novo facere cloacam, & ab alio prohiberetur. Item quia sæpè aliquis mittit in cloacam meam, quod non debet mittere, vel quod missum est in cloacam impedit: ideò proditum est interdictum restituторium, *ff. de cloacis, l. 1. §. 1. & § deinde, & leg. ultim.* licet ista sint duo interdicta, *ut d. l. & ibi per gloss. & Bart.* & de his duobus interdictis Joan. in arbore actionum fecit duos titul. tamen Rofred. *in libellis suis*, fecit unum tantùm titulum, videlicet de cloac. purg. brevitatis causa, qui dicit quod ad hoc ut competat hoc interdictum, ista sunt necessaria.

1 Primum, * quod sit cloaca. Est autem cloaca locus concavus, per quem coluvies quædam fluit. *ff. de cloac. l. 1. §. cloaca.* Et cloacæ appellatione etiam tubus, & fistula continentur, *d. l. prima, §. cloacæ appellatione*, & tubus secundùm gloss. ibi est foramen cloacæ, unde purgatur coluvies aquæ. Fistula est aliud instrumentum ad idem, & ex hoc infert Bart. ibi ad quæstionem statuti dicentis, si quis offenderit aliquem in domo, punitur certa pœna: quia offendens in ostio domus, dicitur in domo offendisse, de quo dic, *ut ibi per Bart. & per eundem in l. cætera, §. hoc Senatus, el. 2. de legat. 1. & ibi per Dd. & Baldus, in d. leg. data opera. qui accus. non poss. & adde quæ dixi in 1. libro, in titulo de claustro, cloaca portitur: & in titulo de ostio, sive porta.* Secundum quod quis prohibetur te volentem purgare, vel reficere cloacam, vel si quid est immissum quo usus cloacæ impediatur, quod removeri debeat, *ff. eodem, l. 1. in princip.* Tertium, quod ille qui vult reficere, vel purgare cloacam, caveat de damn. infect. *Digestis eodem, l. 1. Paragrapho primo.* Et si quis velit cloacam privatam in publicam mittere, vel cloacam facere quæ haberet exitum in publicam cloacam: quia non est impediendus, *ut d. lege prima, Paragrapho Labeo, & final.* licet novam cloacam in loco publico facere non possit, *ut l. fin. eod. tit.* & ibi hoc not. Bart.

Item habet locum hoc interdictum, 2
quando cloaca ex ædibus tuis in ædes vicini a pertinet, *ut d. l. 1. in pr.* & appellatione ædium continetur ædificium, hoc est ex ædificio in proximum agum, *ut d. l. 1. § deinde ait prætor.* Item si quis habet usum cloacæ privatæ, clam, vel precario sibi non nocet. Item si denuntiatur novum opus, contemni potest, *ff. eodem, l. 1. §. hoc interdictum, & §. quod si quis mihi.* Et est ratio: quia talis nunciatio est à lege improbata propter publicam utilitatem, *ut*

not. Bart. in d. l. 1. §. fin. & est casus in leg. de pupillo, §. si quis vivis, ff. de nov. oper. nunt. qui assignat eandem rationem, quod publicæ salutis, & utilitatis interest, cloacas, & rivos purgari, & ideò pulchrè etiam dixit text. *in d. l. 1. §. curavit, ff. de cloacis*, quod hoc pertinet ad salubritatem civitatum, & ad tutelam. Nam cœlum pestilens, & ruinas minantur immunditiæ cloacarum, si non reficiantur. Et ideò Romæ tempore quo veri Romani dominabantur, quia habebant de istis cloacis, & aquæductibus tàm publicis quàm privatis magnam curam, *ut apparet in d. tit. de cloacis, & Codic. de aqueductu, lib. 11.* habebant aërem salubrem, & erat sanum ibi morari, *ut dicit gloss. 7. quæst. 1. c. qualiter, per illum text. & vide ad hoc Alb. de Ros. in l. si quis mihi mandaverit, in princ. ff. mandat.*

3 Licet * hodie non sit sanum de mense Augusti morari Romæ, in tantùm, ut si quis ultramontanus juraret se moraturum Romæ in mense Augusti, non teneretur morari: quia occasione talis juramenti posset vita temporalis amitti, si Romæ moraretur, *ut dicit gloss. not. in cap. vero extra de jurejur.* Et hoc fortè est, quia erant cloacæ ibi, quidam dicunt propter quendam ventum qui ibi regnat. Prædicta procedunt in cloaca privata: quia hoc interdictum de illa tantùm loquitur, publicæ enim cloacæ publicam curam merentur, *ut l. 1. §. hoc autem interdictum propositum, ff. de cloacis*, & pro publicis cloacis impedit aliud interdictum, ne quid ad cloacam publicam immittatur, vel quid fiat, *ut dict. leg. 1. §. fin.* & adde quod possum facere cloacam de novo inter ædes meas, & vicini illo invito, & contradicente, seu novum opus nunciante, *ut §. si quis mihi purgarit, & leg. fin. eod. tit.* dummodo si in via publica velim cloacam facere, ipsam faciam consentiente illo, cui publicarum viarum cura committa est, *in d. l. fin.* & ita tenet Ros. *in hoc interdicto in fin. que l. fin.* vult, quòd habeat locum aliud interdictum ad exemplum prædictorum, videlicet ne facienti cloacam vis fiat quominus publicam cloacam facere liceat. Et ita etiam tenet Specul. *in tit. de causa poss. & proprie. §. 1. in ultim. colum. versic. sed nunquid.* Imo plus dico, & hoc benè not. quia hoc interdictum competit, ut in vicini ædes dominus veniat, & rescindat pavimenta cloacæ purgandæ gratia: si tamen paratus sit testantare id quod ex necessitate reficiendæ cloacæ causa rescindit, quod cautio damni infecti non est interponenda: *ut est text. notabilis cum gloss. l. prætor ait quominus, §. unde Flavius, ff. de cloacis.*

Item dubitari potest coram quo judice istud interdictum intentari possit? dic coram quolibet prætore de cloacis potest agi, *per l. 1. ff. de cloac.* sed gloss. & Bart. ibi dicunt, quod debet peti licentia faciendi ab eo qui potest concedere, postea poterit agere coram quolibet judice. Et advertе: quia in istis interdictis Specul. *in tit. de causa poss. & proprie. §. privata, in nle. col. versic. pen.* formavit duplicem libellum, secundum quod interdictum hoc habet duo capita, *ut l. 1. §. 1 ff. eod. ut dixi supra in princ.* sed Ros. *in hoc tit.* formavit alios duos libellos ad idem: & primo sic: Coram vobis &c. compareo ego B. & conqueror de M. qui me prohibet cloacam meam, quæ est in tali loco inter me, & ipsum reficere, vel purgare, unde ne me prohibeat, vel impediat ago contra ipsum, & ad hoc

4

hoc propono interdictum de cloacis, vel actionem in factum ejus loco surrogatam: & ita concipias libellum, quando vis reficere, vel purgare: si autem aliquid immisit per quod impediatur usus cloacæ, ita dices.

5 Coram vobis * A. compareo ego B. & conqueror de M. qui in cloacam meam, quæ est inter me, & ipsum, immittit talia, per quæ usus meus in illa cloaca impeditur: unde quod illa removeat ago contra ipsum: & ad hoc propono interdictum de cloacis, vel actionem in factum surrogatam loco interdicti: & quod ita rectè concipiatur in hoc interdicto libellus, *probatur in l. 1. in princ. ff. de cloac.* Sed videtur quod non habeant locum ista interdicta, ut possit ita concipi libellus: nam aut competit mihi jus habendi cloacam, aut non. in primo casu, si jus mihi competit, possum prohibere illum qui me impedit reficere, vel purgare, vel aliquid immittere per negatoriam, vel possum habere confessoriam ad vendicandam illam servitutem libertè, *ff. de vi, & vi arm. l. idemque, §. unde vi.* & ideò frustrà videtur quod competat hoc interdictum. In secundo casu si non competit mihi jus, potest me per negatoriam prohibere: quasi non sit mihi jus in suas ædes, vel in commune solum aliquid eo invito immittere, vel mutare: cum in re communi melior sit conditio possidentis, *ff. communi. divid. l. Sabinus.*

6 Item è contra videtur,* quod etiam si jus non habeat, nihilominùs possit facere cloacam: nam in hoc interdicto etiamsi quis utatur vi, vel precario: tamen habet locum hoc interdictum, in aliis interdictis secus est, *ut leg 1. §. hoc interdictum, ff. de cloacis, ut supra dixi.* Sed ad hoc respondet Ros. in hoc interdicto, circa fin. quod in utroque casu potest intelligi, sive haberet jus, sive non: si enim habet jus, & competit sibi confessoria, non propter hoc tollitur interdictum: imo locum habet, quia illa confessoria petitorium continet, *ut leg. 2. §. 1. ff. si servit. vendic.* & hoc interdictum est poss. *ut patet per l. 1. ff. de cloac. & nota per Specu. in titul. de causa poss. & proprie. §. privata*, & hoc videmus in usufructuario: nam licet usufructuarius habeat confessoriam, nihilominus habet interdictum unde vi: *ut ff. de vi, & vi armata, l. idemque, §. unde vi.* Si autem non habet jus, est sibi utile & necessarium hoc interdictum, sufficit enim sibi talis qualis possessio. Nec dubitet aliquis ex eo, quod prætor fecerit mentionem in interdicto de hoc verbo, pertinet, unde videtur quod pertinere debeat saltem jure domini, sed hoc ad factum extenditur, scilicet pertinet, id est, dirigitur, pervenit, & extenditur, *ff de cloacis, l. 1. §. quod ait prætor.*

Positiones autem * & capitula actoris ita formari possunt: Ego B. dico quod illam cloacam volebam reficere, vel purgare. Item quod inter me, & te in tali loco est cloaca, *ut d. 1. §. cloac. ff. eodem.* Item quod tu me prohibuisti, *d. l. 1. in princ.* Item quod volui, & volo tibi cavere nomine damni infect. *ut d. l. 1. §. 1. & §. si quis purgantis.* Item quod tu immittis tale quid propter quod usus cloacæ meæ impeditur. 7

Reus * verò potest ita positiones, & capitula è contra formare. Ego M. dico, quod inter te, & me in tali loco, in quo dicis, constituisti mihi servitutem, ut nihil ibi possis me prohibente, si hoc actor confitetur, absol- 8

vitut teus : Item dico, quod quando volebas reficere vel purgare cloacam, ego petij à te, ut caveres mihi nomine damn. infect. Item quod tu cavere recusasti. Item quod te Titius tantum prohibuit, & de his positionibus, & capitulis habentur per Rofred. *in hoc interdicto*, & per Specul. *in titul. de caus. possess. & proprie. paragr. privata in ultim. colum. in princ. versic. sed nunquid licet mihi cloacam facere*, & in illo, §. *privata*, ponuntur formæ libellorum, positiones actoris & rei in omnibus interdictis spectantibus ad materiam aquæductus, *de quibus supra dictum est*, & ideò ibi omnino videas. *Et adde circa istam materiam cloacæ, quæ dicam infra de servitute cloacæ.*

ADDITIO.

a *Ædes vicini, &c.* Ædificans non præsumitur facere animo nocendi vicino, *eloff. & Bart. in l. fluminum, § fin. ff. de damn. infect. Bart. in l. 1. § denique, de aqua pluv. arcen. Et vide supra per Bart. Cap. de servit. urb. n. 59.*

CAPUT VII.

De servitute aquæ haustus.

1 *Servitus aquæ haustus quid propriè sit.*
2 *Servitus aquæ haustus, an servitus dicatur.*
3 *Servitus aquæ haustus, an realis, vel personalis sit.*
4 *Servitus aquæ haustus, an sit nominata, vel innominata.*
5 *Servitus aquæ haustus, an sit rustica, vel urbana.*
6 *Servitus aquæ haustus, quomodo, & qualiter, & quando constitui possit.*
7 *Servitute aquæ haustus, quomodo quis uti debeat.*
8 *Servitus aquæ haustus quomodo amittatur.*
9 *Pro servitute aquæ haustus, qua actione agatur.*
10 *Statuto si prohibetur mulieres portare perlas, an fictas, & contrafactas portare valeant.*
11 *Interdicta de fonte, &c. & de fonte refic. ad hoc ut competant quæ requirantur.*
12 *Libellus in interdict. de fon. & de fon. refic. quomodo formari debeat.*
13 *Positiones interdict. de fon. & de fon. refic. quomodo formentur.*

SErvitus * aquæ haustus, est jus hauriendi aquam de puteo a vel a fonte, vel de alia aqua vicini. *Et ita vult Azo, in summ. C. de ser. § haustus aquæ*, sed ego addidi, vel de alia aqua, ut omnem aquam comprehendat, ex qua jus hauriendi aquam haberem, *arg l. 1. in fin. ff. de fonte.* 1

Secundo * loco in dubium revoco, an aquæ haustus servitus dicatur ? Et breviter respondeo servitutem esse, *ut institut. de servit. § inter rusticorum & l. 1. § 1 ibi*, sicut discretæ sunt servitutes ductus aquæ, & haustus aquæ, *ff. de fonte, l. si prius, §. via publica, ff. de aqua pluv. arcend. & leg. Mela, §. fin. ff. de al. & sic leg. & probatur per text. cum gloss. in l. 1. §. in prædio, ff. de servit. rustic. prædior.* quod intellige quando debetur jus hauriendi aquam necessariam agro, vel laboratoribus in eo agro, *ut not. glos. in dict. § inter rusticorum*, & probatur *in dict. § fin.* & ibi hoc vult Paul. de Castr. quæ dicit, quod intelligit illum text quando 2

servitus aquæ haustus acquiritur per habentem prædium vicinum pro utilitate ipsius prædij, & tunc dicitur servitus realis, alias secus, *ut nota, per gloss. & Dd. in l. ut pomum, ff. de servit. & leg. pecoris, ff. de servit. rust. prad. & per gloss. Bart. & Dd. in dict. l. Mela, §. fin.* quod declara, *ut plenissimè dixi suprà in 1. lib. in princip. post. distinctionem servit. in versic. sed dubium pulchrum & subtile, quomodo cognoscatur, &c. & in tit. precedenti, 2. quæst. principali*, ubi plene disputatum est, an hujusmodi servitutes sint reales vel personales : & quæ sit utilitas hoc intelligere.

3 Tertio * dubitari potest, qualis sit ista servitus, & primo an sit realis, vel personalis, & hoc patet ex his quæ proximè dixi.

4 Quarto * an sit nominata, vel innominata. Et gloss. *in l. 1. § in prad. de serv. rust. prad.* tenet quod ista servitus & aliæ ibi positæ sint innominatæ : & hoc ibi sequitur Paul. de Castr. Sed ego aliquà dixi suprà, *in 1. lib. in 2. divisione servitutis, versic. 2. divisio servitutis est, die ut ibi.*

5 Quinto, * an ista servitus sit rustica vel urbana : collige ex his quæ dicta sunt, *in 1. lib. 4. divis. serv. versic. 4. divis. servit.*

6 Sexto quæritur,* quomodo & qualiter & quando constitui possit hæc servitus ? Et dic quod potest expressim concedi jus hauriendi aquam, & inest iter ad fontem vel aquam, & si concedatur jus ad fontem, inest & haustus aquæ, *ut l. 3. § qui fundum, ff. de serv. rust. prad. & not gloss. fin. in l. quamvis, C. de fidejusso. & Azo. in summa, C. de servit. §. haustus aquæ.* Et prædicta intellige, quando tenet concessio haustus aquæ, puta quia est facta in fronte privato, si autem non teneat, quia facta in flumine publico, tunc non tenet itineris tacita concessio, quæ expressim ad flumen publicum fieri potuit, *ut d. l. 3 § ult.* Et est ratio, quia quando expressum est invalidum, nec valet quod tacitè inest. Simile habetur, *Cod. si pen. appel. mor. inter, leg. si is qui, ff. de don. inter vir. & uxor, l. si sponsus, §. si maritus, & not. per gloss. & Dd. in d. § fin.* & non solum si concedatur jus hauriendi aquam simpliciter, venit iter, *ut dixi per d. l. 3. § fin.* sed etiamsi concederetur haustus tantum : *ut probatur in dict. §. fin. ver. tantum, & l. 1. § 1. ff. si usufruct. pe. & ibi gloss. in versic. aditus, & per leg. per servum, §. 1. & ibi gloss. de usu & hab. & l. si ita scriptum, § regula. ff. de libe. & post.* Item ista servitus aquæ haustus imponi potest ac consuevit, quando aqua est petennis, sed duci non potest ut putealis : & quæ ita est submersa, ut desinere extra meatus suos, & usui esse non possit, *ut est text. in l. 1. §. loquitur, ff. de aqua quotid. & astiv.* Item aquæ haustus potest per eundem locum ut hauriatur, pluribus concedi, sicut aquæductus, ut eisdem vel diversis diebus & horis ducatur vel hauriatur, si aqua sufficiens est, *ut l. 2. §. 1. & fin. ff. de servit. rustic. prad. pro hoc leg. Lucio, ff. de aqua quoti. & astiv. & adde quæ dixi in titul. preced. in 6. & 7. quæst. principali.* Item potest concedi uni ut alteri cedat, *aut leg. cum essent, §. 1. in fin. & ibi per gloss. & Dd. ff. de servit. rustic. prad.* item non potest hæc servitus aquæ haustus imponi in alieno, nisi vicinium habeat fundum ille, cui servitus constituitur, *l. ergo. ff. de serv. rust. prædio.* nec potest ultra concedi quàm quatenus ad eum fundum opus sit, *ut dict. l. ergo in fin. & not. Bart. in l. eadem, §. Cæso, ff. de verb. oblig. in 6. q.*

Item

Item via publica interveniente servitus haustus constitui potest : & non solùm si via publica interveniat, sed etiamsi flumen publicum, si non sit impedimento transcurrentibus magnitudo fluminis, putà quia vado transiri potest. *l. si prius, §. via publica. cum §. sequ. ff. de aqua pluv. arcen.* sed loco religioso, vel sancto quo fas non sit uti, tunc non potest servitus haustus constitui, vel si in medio sit fundus alienus inter me & te, nisi medius dominus tet ad transeundum concesserit, *ut d. l. si prius, §. sed si fundus.* Similiter si ex flumine publico haustu aquæ velim uti, & illi flumini ager tuus proximus sit, iter ad flumen concedi potest, aliàs ad flumen pro aqua hauriendâ ire non posset, *ut est casus not in d. l. si prius, §. fin. cum gloss. de aqua pluv. arcen.* Et est ratio, quia regulariter non potest quis ire per fundum alienum domino nolente, *l. 1. vers. ff. de serv. rust. prad.* Fallit in quibusdam casibus, *ut plenè dixi supra in tit. de serv. stipu. vers. quæro an quis cuerit.*

7 Septimo * quæritur quomodo quis uti debeat servitute aquæ haustus ? & in hoc considera cui debeatur servitus aquæ haustus, & quis debeat servitutem. Si quæris de eo cui servitus debetur, dic quod ipse debet uti eo modo, quo uti solitus est, vel est sibi concessum, *arg. l. 3 C de aquæduct. lib. 11.* & debet ita uti ? ut alij non cedat, nisi domino aquæ volente, *ut leg. cum essent, §. 1. ff. de serv. rust. prad.* Si vero quæris de servitutem debente, dic quod non debet aliàs facere, propter quod tollatur haustus aquæ, puta ex aperto terrenum facere, & claudere, *ut est text. in l. 1. ff. de rivis. & dixi supr. tit. proximè, in 8. q. ad princ. ver. sic. sed circa prædicta dubitari potest.* & ea quæ dicuntur in d. q. princip. possunt adduci ad declarationem hujus q. Et adde quod ille qui habet jus hauriendi aquam non debet etiam de publico in eo jure turbari, quo usus est tanto tempore, cujus non extat memoria, *ut d. l. 3 C de aquæduct. & ibi per Bart.*

Octavo * quæritur quomodo & 8
quando amittatur ista ? Dic si quis habet haustum per tempus quo servitus amittatur, & non ierit ad fontem, nec aquam hauserit, haustus iter amisit, *l. Labeo. 17.* aliàs incipit, *si is* secundum unam lectur. glos. l. videlicet quod ibi dicatur, *non iverit, ff. quemadmod. serv. amitt. leg. Item si iverit ad fontem, & aquam non hauserit*, ut est ibi text. *secundum aliam lect. gloss.* videlicet quod ibi non sit illa dictio, Non. & ista secunda lectura est melior, quia prima non habet dubitationem, *secundum Flor. ibi & sic not.* quod qui perdit principale, *b* perdit accessorium, vel qui b
amisit antecedens, amittit consequens. & vide quæ not. Innoc. *per d. l. Labeo. in c. cum officij, in gloss. 1. ut est not. extra de præscr.* quod sequitur, An. & *not. in d. l. si Nec obst. leg. si partem 19. in princ. eod. titul.* quia ibi loquitur in jure quærendo, *l. Labeo.* loquitur jure quæsito perdendo, & quanto tempore amittantur servitutes, *vide ea quæ dixi in 1. libam 19. quæst. in princip. & in tit. precedenti in 10. q. princ.* Item amittitur ista servitus, si quis alia aqua usus fuerit, de qua servitute imponenda non est actum, *l. si quis alia in princ. & l. 1. §. illud autem. de aqua quot. & æstiv.* Sed quid si ivi per aliam viam ad hauriendum per 10. annos, non per constitutam, an utrumque sit amissum, scilicet jus itineris, & jus aquæ haustus, *gloss. in l. 3. §. qui habet haustum in vers. ad hauriendum, ff. de serv. rust. prad.* distinguit, si haustus est accessorius itineri, quod esse potest, ut ibi, & suprà dixi:

dixi : & tunc utrumque amittitur : si è contra non esset accessorium aj aquæ haustum, *argum. C. si pendente appar. nocu. inter l. si 11.* Si autem utrumque principaliter tenetur, iter retinetur etiam per haustum, *ut d. §. qui habet haustum, ibi. sive hauriendi aquam arg. C. de agri. & cens. l. cum sancimus, §. fin. lib. 11.* Multis etiam aliis modis potest amitti ista servitus aquæ haustus, quos collige ex his quæ dixi supra *in proxim. in d. q. pr.*

9 Nono * quæritur, qua actione agatur. Respondeo, si quis vult se fundare ex eo quòd constituta sibi sit servitus aquæ haustus, & agere petitorio : tunc competit actio confessoria, *leg. 2. §. 1. ff. si servit. vend.* & ibi plenè per Flor. & Dd. & per Bart. Dd. *in leg. & si prius, ff. de nov. oper. nunc.* Si quis vult agere possessorio, prodita sunt duo interdicta. Unum est de fonte, quod competit quando quis habet jus hauriendi aquam de fonte, vel puteo, vel piscina, vel lacu, & ab aliquo impeditur. Aliud est interdictum de fonte reficiendo, & competit quando quis vult fontem, vel puteum, vel piscinam, vel lacum, quorum aqua utitur, reficere, vel purgare, & ab aliquo impeditur, *ff. de fonte, leg. 1. §. 1. & §. Deinde ait.* & ita Joann. in arbore sua actionum posuit duos circulos, in quibus descripsit hæc duo interdicta, secundum Spec. *in tit. de causa possess. & proprie. §. Privata, vers. Porro plerumque quis habet.* & Rofred. *in tit. de fonte reficiendo, in princ.* Et advertè : quia ista interdicta de fonte reficiendo, vel purgando competunt pro aqua viva, & sunt directa : quæ verba leg. & mens concurrunt, & ita loquitur text. sit. *ff. ne fonte, maximè, l. 1. §. Hoc interdictum de cisterna, eod. tit. l. 1. §. Loquitur, ff. de aqua quotid. & æstiva.*

Sed si est aqua non viva, sicut cisterna, quæ imbribus concipitur, *ut de §. Hoc interdictum de cisterna.* Sicut in multis locis communiter non reperitur aqua viva, ut in Apulia, vel Venetiis, & tunc videtur, quod non competat hoc interdictum, *per d. §.* Tamen secundum Rofred. *in prad. tit.* ille tex. debet intelligi, quod etsi non competat aliquod interdictum de prædictis directè, quia verba edicti de fonte deficiunt : tamen utile interdictum competit : & ita etiam tenet Bartol. *in d. §. Hoc interdictum de cisterna.* & illum tex. dicit eleganter Bart facere ad quæst.

Statuto * prohibetur sub pœna 10
mulieres portare perlas, modo quædam mulier portat perlas, fictas, & contrafactas, an puniatur pœna statuti ? Et dic quod non, debent enim naturales, & non fictæ esse *arg. d. §. Hoc interdictum de cisterna.* & ita aliàs judicavi in civitate Veronæ. Et adde quòd portare perlas, vel vestes prohibitas non est propriè delictum, sed quædam abusio *secundum Cyn. in const. fue. quod incipit, In studio Azardi.* & talis abusio est levis, ideò propter eam quis non esset corpore puniendus *ut not.* Bald. *in l. quicquid in 2. col. C de serv. fugit.* & talia statuta sunt irrationabilia, ideò non debent extendi secundum Bald. *in l. quod non ratione in fin. ff. de leg.* & circa istam materiam statutorum prohibentium portare perlas vel certas vestes, vel jocalia, *vide quæ not.* Joan. Andr. *in ea quæ fiunt à judice de reg. jur. in 6. in mercurialibus, &* per Albert. de Ros. *in l. factum à judice. ff. de reg. jur. & in suo opere statutorum in 2. part. quæst. 207. &* per Ant. de Butr. *in jus tractatu de ornatu uxoris, & habetur per text. & gloss. 22 quæst. 1. per totum, & ego dixi plene in l. mulieris*

in princip. in 12. ff. de verbor. signif. Et adde quod pro isto jure hauriendi aquam, vel ducendi quando quis non permittit me uti, vel amovet ipsum aquæ haustum, vel ipsam aquam, possum implorare officium judicis, ut faciat me retinere, coercens adversarium, & rei competentem formam dans: & hoc quando habebam illum usum jure servitutis, alias competeret confessoria, *ut dixi in principio hujus quæst. l. sicuti §. Aristot. D. si serv. vend.* ita dicit Specul. *in tit. de offic. judic. §. 2. versic.* Item imploratur loco principalis actio.

11 Undecimo* quæritur quot sint necessaria ad hoc, ut illa duo interdicta competere possint, & sic secundum Roffred. *in titulo de interdicto, de fine reficiendo*, quod sex sunt necessaria. Primum quod fons sit, sive puteus, vel lacus, vel piscina. Secundum, quod in illis sit aqua viva, aliàs non habet locum hoc interdictum directè sed utile *ut l. prima §. hoc interdict.* Tertium ut prohibeatur, sive haurire aquam, sive puteum aperire, ut ibi. Quartum quod quis velit purgare fontem, vel lacum, vel puteum, vel piscinam. *ff. eod. l. 1. §. deinde.* Quintum, quod ille qui fuit usus, fuerit usus hoc anno, non vi, non clam, non precario *ff. eod. l. 1. in principio §, & deinde.* Sextum quod ita quis utatur vel purget eo modo, sicuti consuetus est uti, sive purgare. *ff. eod. l. 1. §. hoc interdictum.* si vero quis velit purgare fontem, vel coercere aquam ne fluat, vel dilabatur, non competit hoc interdictum. *ff. eod. l. 1. §. 1.*

12 Duodecimo * quæritur quomodo debeat formari libellus in his interdictis? Dic in interdicto de fonte potest sic formari: Coram vobis, &c. cæt. compareo ego B. & conqueror de M. qui me prohibet, vel impedit uti aqua de fonte, lacu, puteo, vel piscina tali cujus tales sunt fines: qua aqua usus sum hoc anno non vi, non clam, non precario, unde ne me impediat uti sicut usus sum hoc anno, ago contra ipsum: & ad hoc propono interdictum de fonte, vel actionem in factum: ista forma libelli probatur. *in l. 1. in princ. ff. eod.* In interdicto vero de fonte reficien. potest ita libellum concipere: coram vobis, &c. compareo ego B. contra Titium qui, me prohibet purgare talem fontem, vel reficere piscinam, lacum, vel puteum, cujus tales sunt fines, unde ne me prohibeat purgare prædicta, sicut est mihi jus purgandi: vel non impediat uti, sicut usus sum hoc anno, non vi, non clam, non precario, ago contra ipsum, & ad hoc propono interdictum de fonte reficiendo, vel actionem in factum: & probatur ista libelli conceptio *in l. 1. §. deinde D. de fonte* & de his vide Rost. *in hoc interdicto de fonte reficiendo*, & per Specu. *in titul. de causa possess. & proprie. §. privat. versicul. porro plerunque quis.*

Decimo-tertio* & ultimo quæritur 13 quomodo formentur positiones, vel capitula? Et primò actor potest ita formare. Ego A. dico quòd in tali loco cujus tales sunt confines, est fons, vel puteus, vel lacus, vel piscina. Item quod in illis est aqua viva, & hoc dicas quod est aqua viva, & competit interdictum directè: sed si nō est aqua viva, hoc non dicas, & competit utile interdictum, *ut dixi in 7. quæstione.* Item quòd tu prohibes me uti aqua illa, non vi, non clam, non precario. Econtra autem poterit reus ita dicere: Ego M. dico quòd in tali loco fuit fons, sed desiit esse, & si hoc confitetur actor, succumbit. Item quod in illo

illo est aqua collecta de fudoribus, & si hoc actor confitetur, succumbit: quia non competit interdictum, nisi pro aqua viva, quod intellege de directo sed utile bene competit, ut supra dictum est. Item quod tu usus fuisti hoc anno aqua illa, vi, clam, vel precario à me. Item quod Titius te prohibet uti aqua illa, vel purgare fontem aliter quam usus fueris. Item vis quærere venas, sive aperire, *ut D. de fonte, l. 1. §. fin. & de hoc vide per Rofr. in hoc interdict. ede fonte reficiendo, & Specu. in titul. de causa poss. & propriè vers. porrò, plerunque quis habet jus.*

ADDITIO.

2 *Aquam de puteo vicini.* Servitute aquæ hauriendæ de puteo vicini debet quis uti de die non de nocte, *l. item.* & ibi Bart. *commun. prædio.* Lud. in suis ling. qui dicit illum text. esse ad hoc sing. si non utatur de die, perdit eam, licet utatur de nocte tantum, *l. si communem, §. si is qui. quib. mod. serv. amitt. & vide supra per Bart. Capol. de serv. urb. c. 38.*

b *Principale.* Principale trahit ad se accessorium etiam per titulum ipso principali, *l. hæres meus, §. final. de leg. 3.* Et principale habet idem jus quod est de accessorio, *in Specul. de litis contest. §. nunc dicamus, versicul. item quæritur.*

CAPUT VIII.

De servitute pecoris ad aquam appulsus.

1 *Pecoris ad aquam appulsus quid sit.*

2 *Jus pecoris appulsus ad aquam an servitus sit.*

3 *Servitus appulsus pecoris ad aquam an nominata, vel innominata sit.*

4 *Servitute appulsus pecoris ad aquam qualiter quis uti debeat.*

5 *Servitute appulsus pecoris ad aquam qua altitudine aliquis uti debeat, & ut competat quod necessaria sint: & quomodo libellus, & positiones formentur.*

PEcoris * ad aquam appulsus est, habere jus appellendi pecoris agrimei per prædium vicini ad fontem, vel puteum, *ut l. 1. §. in prædii. D. de servit. rust. prad. & institut. de serv. §. inter rusticorum. D. cotat Azo. in summa, C. de serv. §. pecoris.* 1

Sed * dubium est, an istud jus pecoris appulsus ad aquam sit servitus? Et videtur quod non: nam pecora sunt mobilia: & in pecoribus, & in rebus mobilibus non consistit servitus prædialis, sed est quædam facultas quæ fuit in dubio reuitatem: & si aliquis legat mihi jus pecoris appellendi, cedit hoc legatum à morte testatoris, *ita dicit Bald. in Lamica. §. libertatibus, in penult. quæst. Ced. de cad. tollendis, & pro hoc videtur esse text. in l. 1. Mela. §. fin. D. de alu. & cib. leg.* In contrarium videtur, quod imo sit servitus prædio. rustic. *per dictam l. 1. §. in prædii & ibi gloss. hoc tenet, & per d. §. rusticorum cum gloss.* Sed tu dicas pecora sunt constituta ad agium stercorandum, & debent vivere in fundo tuo, & tunc est servitus realis seu prædialis, & rusticalis, ut in juribus proximè allegat, & hoc modo debet intelligi rubrica nostra, aliàs secus, *& ita tenet gloss. in d. §. inter rusticorum, & Azo. in summa in d. §. pecoris.* 2

qui intelligit hanc esse servitutem, quando ex prædio meo non possum percipere aliam servitutem, nisi quod ibi continentur pecoia, vel etiam quando percipio ex fundo fructus, vel segetes cultura pecorum, id est, bonum, per quos colitur fundus, propter quod habeo necesse pecora appellere in fundum vicinum: & prædictis adde, *quæ dixi in tit. præcedenti, in 2. quæstione.*

3 Tertio * dubitatur, an ista servitus sit nominata, vel innominata. Ego alias dixi, remittendo me in titulo præcedenti in 3. q. & idem dicas in 7. servitutib. sequentib.

4 Quarto * dubitatur qualiter uti debet quis hac servitute? Dic quod non debet appellere majorem numerum pecorum ad aquam, & si major numerus appelletur: non in omnibus pecoribus, tunc prohibendum esse, Marcellus ait: quia pecora separari possunt, licet Trebatius dixerit universum pecus impunè prohiberi: quia junctum pecus ei pecori cui appulsus debetur, totum corrumpet pecoris appulsum: *ut l. 1. §. Trebatius, & §. sequent. D. de aqua quotidiana, & æstiva.* Et est ratio, quia in separabilibus utile a per inutile non vitiatur, *ut ibi, & l. si spansus, §. generaliter, Digestis de donationibus, inter virum, & uxorem, cum similibus.*

5 Quinto * & ultimo dubitari potest, qua actione agi debeat pro ista servitute, & quot sint necessaria, ut competat, & quomodo formetur libellus, & positiones, sive capitula? Et breviter dic, ut dictum est in titulo præcedenti, quia ea quæ ibi dicta sunt, locum habere possunt etiam in ista servitute, & probatur, *in lege 1. §. si quis ait: D. de fonte* & hoc sentit Rofr. *in tit. de viteraitis de fonte reficiendo*, & ponit tanquam pariā, servitutem pecoris ad aquam appulsus, & servitutem haustus aquæ, & similiter facit Specul. *in tit. de poss. & proprie. §. priv. versic. porro.*

ADDITIO.

a *Utile.* Utile per inutile non vitiatur, *l. 1. §. penult. & ibi Bart. in 1. oper. & Dd. de verb. oblig. & l. hac consultissima, §. ex imperfecto 2. respons. Cod. de testam. l. fin. Cod. famer. & in Lætri, §. quoniam in 3. volum.* Et ibi vide Bald. qui ponit 10. casus in quibus utile per inutile vitiatur. *D. si cert. pet. & vide in l. servum filij, §. antepenult. per Bart. de leg. 1. & in l. qui testam. de legat. 2. & ibi gloss. in l. si ita stipulatus, ad finem tit.*

CAPUT IX.

De servitute juris pascendi.

1 *Servitus juris pascendi quid proprie sit.*

2 *Pecoris appellatione comprehenduntur omnes quadrupedes quæ gregatim pascuntur.*

3 *Pascua quæ dicantur.*

4 *Pascuum quotuplex sit.*

5 *Juris pascendi servitus, an rustica, vel urbana existat.*

6 *Servitus juris pascendi qualiter acquiratur.*

7 *Fundo vendito, vel legato, an videantur venditæ pascuæ quæ sunt, vel in aliis prædiis venditoris debentur.*

8 *Universitas alicujus villæ si rem non communem emerit ut jus pascendi haberet, & aliquis de dicta villa sua prædia vendiderit, an*

an veniat in dicta venditione jus pascendi, quod dictus venditor habeat.

9 *Venditione molendini per aliquem facta, quo casu etiam alterius molendina posita veniat: etiamsi in venditione de ea mentio facta non sit*

10 *Testes ubi plures quam duo haberi possunt, duo de universitate non sufficerent.*

11 *Monachi singuli in causa sua universitatis testificari possunt.*

12 *Testis examinatus in causa universitatis, puta pascendi, si sentiat commodum, & dicat quod non: an falsum dixisse intelligatur.*

13 *Statutum si sit in civitate, ut in talibus pratis homines bestias ad pascendum intra terminos designatos tenere nequeant, & sic in certa prati parte pasci potuit, & in certa non: & quidam accusatus fuerit, quod in dicto prato bestias tenuerit, nec fuerit dictum in accusatione intra terminos designatos, sed simpliciter probatum fuerit, an ex hoc condemnatio sequi valeat.*

14 *Statuti forma, si magnates non possint intrare palatium ante pulsationem campanæ sub certa pœna, an condemnatio sequi possit, nisi introitus explicite probatur.*

15 *Creditor si hypotecaria agat contra ipsum possessorem: & possessor confiteatur rem de bonis debitoris fuisse, sed negat fuisse obligationis contractu tempore, quid juris.*

16 *Tempus aliquod punctualiter ubicunque de substantia fuerit ad victoriam reportandum: illud tempus liquido, & punctualiter probari debet.*

17 *Servitute juris pascendi quomodo quispiam uti debeat.*

18 *Servitus, vel pascendi jus si in fundo alieno constituta fuerit, an cum omni pecore cujuscunque generis pascere possit.*

19 *Servitus si de pecudibus simpliciter constituta sit, & reperiantur pecudes nobiles, sicut sunt Veronenses, & igubilles, sicuti alia Italiæ: an de omnibus indifferenter ipsa servitus constituta intelligatur.*

20 *Pascuis cum pecoribus morbosis, seu pestiferis nullus uti potest.*

21 *Infectionis timor ubicunque fuerit etiam de civitate expulsio fieri poterit.*

22 *Pascendi juris servitutem habens in alieno fundo, an ipsam servitutem dividere debeat.*

23 *Pascendi jus præter sublitium per tyrannum in prædiis alienis acquisitum, an in Ecclesiam transeat.*

24 *Pascendi jus quanto tempore præscribatur.*

25 *Juris pascendi possessio, vel quasi servitus quomodo probatur.*

26 *Universitatis 10. vel 20. si aliquo tempore tanto usi fuerint, quod non exstet memoria in contrarium: an ipsi universitati jus quæsitum videatur.*

27 *Actus agentium ultra eorum intentionem operari non debent.*

28 *Pascendi jus villæ, vel universitati competens, an per decem homines villæ, vel universitatis probari possit.*

29 *In obligationibus falli obligatio ad interesse venit.*

30 *Animal qui in fundo reperit, in quo sibi juris pascendi servitus debetur, an ipsum occidere possit, vel retinere, donec damnum reficiatur quod dedit, vel donec cujus sit animal illud, cognoscatur.*

qui intelligit hanc esse servitutem, quando ex prædio meo non possum percipere aliam servitutem, nisi quod ibi continentur pecoia, vel etiam quando percipio ex fundo fructus, vel segetes cultura pecorum, id est, bonum, per quos colitur fundus, propter quod habeo necesse pecora appellere in fundum vicinum: & prædictis adde, *quæ dixi in tit. præcedenti, in 2. quæstione.*

3 Tertio * dubitatur, an ista servitus sit nominata, vel innominata. Ego alias dixi, remittendo me in titulo præcedenti in 3. q. & idem dicas in 7. servitutib. sequentib.

4 Quarto * dubitatur qualiter uti debet quis hac servitute? Dic quod non debet appellere majorem numerum pecorum ad aquam, & si major numerus appelletur: non in omnibus pecoribus, tunc prohibendum esse, Marcellus ait: quia pecora separari possunt, licet Trebatius dixerit universum pecus impunè prohiberi: quia junctum pecus ei pecori cui appulsus debetur, totum corrumpet pecoris appulsum: *ut l. 1. §. Trebatius, & §. sequent. D. de aqua quotidiana, & æstiva.* Et est ratio, quia in separabilibus utile a per inutile non vitiatur, *ut ibi, & l. si spansus, §. generaliter, Digestis de donationibus, inter virum, & uxorem, cum similibus.*

5 Quinto * & ultimo dubitari potest, qua actione agi debeat pro ista servitute, & quot sint necessaria, ut competat, & quomodo formetur libellus, & positiones, sive capitula? Et breviter dic, ut dictum est in titulo præcedenti, quia ea quæ ibi dicta sunt, locum habere possunt etiam in ista servitute, & probatur, *in lege 1. §. si quis ait: D. de fonte* & hoc sentit Rofr. *in tit. de viteraitis de fonte reficiendo*, & ponit tanquam pariā, servitutem pecoris ad aquam appulsus, & servitutem haustus aquæ, & similiter facit Specul. *in tit. de poss. & proprie. §. priv. versic. porro.*

ADDITIO.

a *Utile.* Utile per inutile non vitiatur, *l. 1. §. penult. & ibi Bart. in 1. oper. & Dd. de verb. oblig. & l. hac consultissima, §. ex imperfecto 2. respons. Cod. de testam. l. fin. Cod. famer. & in Lætri, §. quoniam in 3. volum.* Et ibi vide Bald. qui ponit 10. casus in quibus utile per inutile vitiatur. *D. si cert. pet. & vide in l. servum filij, §. antepenult. per Bart. de leg. 1. & in l. qui testam. de legat. 2. & ibi gloss. in l. si ita stipulatus, ad finem tit.*

CAPUT IX.

De servitute juris pascendi.

1 *Servitus juris pascendi quid proprie sit.*

2 *Pecoris appellatione comprehenduntur omnes quadrupedes quæ gregatim pascuntur.*

3 *Pascua quæ dicantur.*

4 *Pascuum quotuplex sit.*

5 *Juris pascendi servitus, an rustica, vel urbana existat.*

6 *Servitus juris pascendi qualiter acquiratur.*

7 *Fundo vendito, vel legato, an videantur venditæ pascuæ quæ sunt, vel in aliis prædiis venditoris debentur.*

8 *Universitas alicujus villæ si rem non communem emerit ut jus pascendi haberet, & aliquis de dicta villa sua prædia vendiderit, an*

an veniat in dicta venditione jus pascendi, quod dictus venditor habeat.

9 *Venditione molendini per aliquem facta, quo casu etiam alterius molendina posita veniat: etiamsi in venditione de ea mentio facta non sit*

10 *Testes ubi plures quam duo haberi possunt, duo de universitate non sufficerent.*

11 *Monachi singuli in causa sua universitatis testificari possunt.*

12 *Testis examinatus in causa universitatis, puta pascendi, si sentiat commodum, & dicat quod non: an falsum dixisse intelligatur.*

13 *Statutum si sit in civitate, ut in talibus pratis homines bestias ad pascendum intra terminos designatos tenere nequeant, & sic in certa prati parte pasci potuit, & in certa non: & quidam accusatus fuerit, quod in dicto prato bestias tenuerit, nec fuerit dictum in accusatione intra terminos designatos, sed simpliciter probatum fuerit, an ex hoc condemnatio sequi valeat.*

14 *Statuti forma, si magnates non possint intrare palatium ante pulsationem campanæ sub certa pœna, an condemnatio sequi possit, nisi introitus explicite probatur.*

15 *Creditor si hypotecaria agat contra ipsum possessorem: & possessor confiteatur rem de bonis debitoris fuisse, sed negat fuisse obligationis contractu tempore, quid juris.*

16 *Tempus aliquod punctualiter ubicunque de substantia fuerit ad victoriam reportandum: illud tempus liquido, & punctualiter probari debet.*

17 *Servitute juris pascendi quomodo quispiam uti debeat.*

18 *Servitus, vel pascendi jus si in fundo alieno constituta fuerit, an cum omni pecore cujuscunque generis pascere possit.*

19 *Servitus si de pecudibus simpliciter constituta sit, & reperiantur pecudes nobiles, sicut sunt Veronenses, & igubilles, sicuti alia Italiæ: an de omnibus indifferenter ipsa servitus constituta intelligatur.*

20 *Pascuis cum pecoribus morbosis, seu pestiferis nullus uti potest.*

21 *Infectionis timor ubicunque fuerit etiam de civitate expulsio fieri poterit.*

22 *Pascendi juris servitutem habens in alieno fundo, an ipsam servitutem dividere debeat.*

23 *Pascendi jus præter sublitium per tyrannum in prædiis alienis acquisitum, an in Ecclesiam transeat.*

24 *Pascendi jus quanto tempore præscribatur.*

25 *Juris pascendi possessio, vel quasi servitus quomodo probatur.*

26 *Universitatis 10. vel 20. si aliquo tempore tanto usi fuerint, quod non exstet memoria in contrarium: an ipsi universitati jus quæsitum videatur.*

27 *Actus agentium ultra eorum intentionem operari non debent.*

28 *Pascendi jus villæ, vel universitati competens, an per decem homines villæ, vel universitatis probari possit.*

29 *In obligationibus falli obligatio ad interesse venit.*

30 *Animal qui in fundo reperit, in quo sibi juris pascendi servitus debetur, an ipsum occidere possit, vel retinere, donec damnum reficiatur quod dedit, vel donec cujus sit animal illud, cognoscatur.*

31 *Servitus juris pascendi quomodo amittatur.*

32 *Juris pascendi servitus pro certo pecudum numero si vicis debeatur, & ipso ampliari usus fuerit, an propter hoc ipsa servitus amittatur.*

33 *Servitus juris pascendi cum certo pecudum genere, si vicis debeatur, & ipse cum alio genere serviente usus fuerit, an propter hoc ipsa servitus amittatur.*

34 *Servitus juris pascendi, an perdatur si locus servitutem debens per tyrannum occupatus fuerit, qui illis pascuis uti non sit.*

35 *Pascua si a quo ad communem emerit, & de communi unus vendiderit fundum suum proprium cum omni jure sibi pertinente: an per hoc servientem, vel saltem ipsum jus pascendi amisisse videatur.*

36 *Juris pascendi pro servitute, quæ actione agi debeat.*

37 *Actio qui competat illi, in cujus fundo contra servitutem debitam aliquam pascitur.*

38 *Fundi, vel pecorum, vel temporis pascendi jus habens, an alium cogere possit ad divisionem.*

39 *Communioni hæc nemo cogitur.*

40 *Prædii servientis dominus an possit * loca, in quibus alteri servitutem debet, & etiam jus pascendi, puta pascua, & ligna ad culturam reducere invito domino prædii dominantis, cui juris pascendi servitus debetur.*

41 *Et è contra, an ille cui hæc servitus debetur invito fundi domino possit ad pascua redire, ita ut meliora efficiantur.*

42 *Prædii servientis dominus si reduxerit pascua ad culturam, puta ad segetes vites, propter quod pascua impediantur ei, cui servitus ju is pascendi debetur, an cogi possit ad reducendum prædia ad pascua, sicuti tempore servitutis impositæ erant, an vero ad interesse agi debeat.*

43 *Obligatio non faciendi, obligatio faciendi dicitur.*

44 *Actiones suas remittentibus regressus dandus non est.*

45 *Actione in noxali emendatio damni est in obligatione & datio damni pro noxa est in solutione.*

46 *Pascere in agro alieno, an & quando liceat.*

47 *Pascere in pascuis publicis, & privatis in quibus ipsa servitus imposita non est, an & quando liceat.*

48 *Animal in pascuis dimissum, an per illum possideatur qui id ibi dimisit.*

49 *Pastor si animalia per insidiosa loca ad pascendum conduxerit, & ea amiserit, an de culpa teneatur.*

50 *Pascua in possessione si quispiam fuerit; & eo certo anni tempore utatur, an per hoc suam possessionem retineat.*

SErvitus * juris pascendi, est ejus 1
pecoris pascendi in fundo alieno agri mei casu: ut l. 2. paragrapho in prædiis, D. de serv. rustic. prad. & institut. de servitut. paragrapho inter rusticorum, & l. qui servandarum, Paragrapho fin. de præscript. verb. & dixi esse jus quia servitutes sunt jura: ut institut. de serv. in princ. & l. 1. in princip. ff. de serv. rust. prad. & l. hoc autem jure in princ. eod. ff. & l. 1. §. in prædiis ff. de serv. rust. prad.

Pecoris * etiam dixi: quia hoc no- 2
men est generale & comprehendit omnes quadrupedes quæ gregatim pascuntur, l. legat. §. prædib. ff. de legat. 3.

& instit. ad legem Aquil. in prin. & D. eod. l. 2. & quia lex 12. Tabul. loquebatur de pastu pecoris, ut dict. leg. qui servandarum, §. fin. l. final. C. ad Aquil. & per hoc l. Iulianus, §. glans. D. ad exhiben. l. si pecora pascenda. C. de past. dixi pascendi quia hæc servitus locum habet in pecoribus pascendis, vel quæ pascuntur: ut probatur in l. pecoris pascendi, D. de serv. rust. pred. & in juribus. supra proximè allegatis. Dixi in fundo, quia si res meuunt servit. l. in re commun. D. de serv. rust. pred. & l. uti frui. D. si usus-fruit. pet. & probatur in d. l. qui servandarum §. fin. Vltimo dixi: agri mei, quia si haberem fundum pro quo tenerem pecora pascenda, non posset esse tale jus pascendi, servitus præsertim realis seu prædialis, sed esset servitus personalis seu jus personale: ut est text. cum gl. ordin. in verb. excepit. in l. si quis binas ædes D. de usufruct. & text. cum gloss. & ibi Dd. in leg. pecoris, & not. per gloss. & Dd. in l. ponum, D. de servit. & per text. gloss. Bart. & Dd. in l. Mela, §. fi. de alim. & lib. l. Circa quod vide quæ plene dixi in 1. lib. in princ. post. diffin. serv. & citat. de aquæduct. 2. quæst.

3 Usa * diffinitione hujus servitutis juris pascendi, quæro primo quæ dicantur pascua? Et dic, pascua sive saltus dicuntur loca ubi bestiæ pascuntur, l. sylva cædua, §. final. D. de verbor signific. & l. si divortio. §. plane, D. solu. matr. & l. 1. per tot. titu. C. de pascuis rubi. vel publ. 11. & vide gloss. in d. §. plane, ubi dicitur, quæ pascuis pecuarium est destinata, ut d. l. sylva cædua §. fin.

4 Quæro * secundo quotuplex est pascuum? Die duplex. Nam quoddam est publicum, & quoddam privatum, ut probatur in rubr. per totum titu. C. de pasc. publ. vel pri. lib. 11. de pascuis publicis dicemus in 12. & ultim. quæst. princ.

Quæro tertio, * an servitus juris 5
pascendi sit rustica vel urbana? die inspiciendum esse fundum, propter quem debetur jus pascendi: quoniam servitus judicatur rustica vel urbana, pro ut est fundus, cui servitus debetur, ut not. glo. in vers. aream in l. 1. de serv. rust. prad. ideo fundus, propter quem debetur ista servitus, juxta not. per gloss. in l. pecoris. D. de servitut. rust. prad. & ea quæ dixi supra in 1. quæst. in fin. si est urbanus, erit urbana: & si rusticus, erit rustica, posset enim esse quod in loco non esset abundantia terræ, puta quod in aliquo castello tunc esset necessarium tenere pecora causa stercorandi fundum urbanum, in quo esset hortus pro usu familiæ: ut l. urbana prædi. cum ibi not. per gloss. & Dd. ff. de verbor signific. circa quod vide quæ plene dixi in 1. lib. in 4. divisi servitut. & per ea quæ dicuntur ibi declaratur ista quæstio.

Quæro * quarto quomodo acquiratur ista servitus? die quod pluribus modis: primo institutione vel alia ultima voluntate, si jus pascendi relinquatur. argumen. Instit. de servitut. §. final. & de usufruct. §. primo, & l. usus fructus pluribus modis, D. de usufruct. l. corruptionem in princip. C. eodem titul. cum similibus. Secundo pactionibus & stipulationibus vel contractibus, puta emptione, venditione, vel donatione: ut probatur Instit. de servit. §. peculium. cum gloss. in verbis. pactionibus, & institutionib. de usufructu. §. sine testamento. 6

Sed * circa hoc dubitatur an ven- 7
dito vel legato fundo videantur vendita pascua quæ sunt vel debentur in aliis prædiis venditoris? Et in hoc distingue

Aut

Aut pascua erant deputata ad usum fundi venditi, & cum eo uno nomine nuncupata, & tunc veniunt etiam pascua *ut est casus, & tibi hoc notat* Bart. *in l. Seia, §. Tyranna, ff. de fundo instruct. & probatur in l. testatrix, §. primo, ff. si servit. vend. facit, l. fin. in princip. cum notat. ff. de serv. urb. pred. & in dict. l. testatrix, in princ. in l. prima, cum ibi not. per gloss.* & Bart. *ff. de reb. dubiis.* Aut dicta pascua erant deputata ad usum fundi venditi, sed uno nomine non erant nuncupata: & tunc illa pascua fuerunt empta, quæ erant deputata ad usum dicti fundi tantùm, *& idem per textum d. l. testatrix, §. primo*: quia vendendo fundum simpliciter præsumitur vendidisse totum, & cum omni jure sibi spectante, nisi aliquid sit exceptuatum: *ut l. qui tabernam, cum ibi notat. ff. de contrahend. empt. & vendit. in l. 1. Cod. quæ res pignor. oblig. possess.* & Bald. *in l. 1. Cod. qui testament. facer. poss. & in l. si domus, §. fin. ff. de legat. 1. & in l. Titia testamento, §. Lucius Titius, de legat. 2.* & hoc intellige quando pascua, id est, jus pascendi debetur venditori in fundo alieno pro fundo vendito: quia nunc est proprie servitus: *ut d. l. testatrix, §. fin. cum gl. ff. in vers. Legatario, in fin. & idem* quando pascua debentur in fundo universitatis: quia nunc etiam posset dici servitus debita uni ad universitatem vendendi fundum proprium seu debita illi fundo: quia licet fundus in quo debetur jus pascendi, sit universitatis, non tamen dicitur singulorum, *l. in tantum, §. Universitatis, ff. de ver. divis. & l. sed si hac, §. Qui manumittitur, cum ibi not. ff. de in jus vocan.* sed si vendens haberet jus compascendi in fundo communi, ista non posset dici propriè servitus: quia res sua nemini servit, etiam communis, aut singulis, *ut l. in re communi, ff. de serv. urb. prad. & l. uti frui, ff. si usufr. pe.* & ita debet intelligi *gl. in d. l. testatrix, §. fin. ff. si serv. vend.*

Et ex * hoc sequitur, si universitas 8
alicuius villæ emit saltem rem communem, ut jus pascendi haberet, & aliquis de dicta villa prædia sua propria vendiderit, si aliud dictum non est, venit in dicta venditione jus compascendi, quod habebat dictus venditor: *ut est casus in d. l. testatrix, §. 1.* Et propter hoc aliàs judicavi in quæst. mihi sic commissa.

Quidam * habebat in flumine Athe- 9
si unum molendinum magni pretij: quia in illo flumine projecta erat alius locus pro molendino faciendo, ut aliquis non haberet causam construendi ibi aliud molendinum: & damnificandi suum, emit illum locum seu postà molendini solum, ut remaneret vacua, ne damnificaretur suum molendinum, vendidit molendinum, similiter judicavi, quod in illa venditione veniret etiam illa posta molendini, *per dict. l. testatrix, §. 1. ff. si serv. vend.* & sacunt ea quæ dicta sunt quod & not. Prædicta tamen intellige, nisi quantitas prædij suaderet contrarium, puta quia pretium conveniret solùm molendino non posse molendini: quia utrumque multo plus valeret, *argum. l. 1. cum ibi not. ff. ad Treb. & argum. gloss. notabilis in l. 1. vers. Agendo in fin. ff. de superf. & gloss. in l. semper in stipulationibus ibi.* Item actum intellige etiam tacitè ratione rei, *de reg. jur. & gl. in l. semper in obscuris, vol. tit. fuit cap. 1. §. donare in tit. qualiter alien. fund. po. alien. & quod not. Lud. in l. divor. §. Ob donationes, in 2. col. ff. soluto matrim.* & idem dico de jure pascendi, ut non veniat in venditione facta de fundo, quando pretium conveniret

solùm rei venditæ, & non juri etiam pascendi, per prædicta. Aut dicta pascua non erant deputata ad usum fundi venditi, nec eo nomine nuncupabantur cum fundo vendito: tunc aut pascua, sive jus pascendi, non debebatur nisi illi qui habet certum numerum camporum 25. sicut est quibusdam locis statutum: & tunc si quis vendiderit simpliciter fundum suum pro majori num. camporum 25. etiam non videtur vendere pascua, seu jus pasculandi: quia illud jus non debetur extraneo ex forma statuti, nisi habeat vigore emptionis: quia in ea non est nominatus, *l. in vendendo in princip Digest. de contrahend. empt.* nec vigore statuti: quia illud non loquitur, nisi in habentibus commodum burgale singulis mensibus, puta quando bestiæ hominum illius villæ pascuntur gratis, & sine aliquo pretio quod detur communitati: nam tunc licet nomen sit universorum, tamen effectus est singularis, *ut l. sicut §. 1. ff. quod cujusque univers. nom. & d. l. in tantum §. universitatis.* Et idem dico, quando omnis utilitas perveniret ad universitatem, & ea postea divideretur jure singulari, eadem ratione. Sed Archid. & Rofred. *14 quæstion. 2. c. 1.* dicit, quod licet in causa universitatis constitutiones de universitate admittantur: tamen non omnibus eis plena fides adhibetur: & si non faciunt plenam probationem, & inducunt Antonius de Butr. *in cap. cum quidam extra, de testibus*, qui dicit hoc dict. in Archid. procedere quoad universitatem, non quoad Ecclesiam: quia res universitatis plus spectant ad singulos, quàm res Ecclesiæ ad singulos. Et sic vult Anton. de Butr. facere differentiam inter universitatem, & Ecclesiam: quæ differentia non placet Ioann. de Imol. *in dict. cap. cum quidam*, ex quo commodum ita applicatur universitati in uno casu sicut in alio: nec magis spectat ad singulos in uno casu, quam in alio.

Unde * ipse dicit, quod ubi plures, 10
quàm duo testes possunt haberi, duo de universitate non sufficerent: & hoc modo intelligatur dictum Archidiæ. Sed ubi non possunt haberi nisi duo, forte propter facti antiquitatem, tunc in subsidium starent dicto duorum testium, ex quo commodum venit applicandum universitati: *facit in simili quod not. Bart. l. de minore, §. tormenta, D. de quæst.* Ego autem in hoc articulo quantum ad materiam juris pascendi, puto aliter esse dicendum ista distinguendo: Si quæritur, an homines de universitate possint esse testes. Aut est quæstio inter homines de universitate: illi distinctè possunt in testimonium adhiberi, & deponere pro uno de universitate, & pro alio: quia tunc cessaret causæ suspicio: cum præsumatur testis in dubio diligere unum sicut alium, ex quo censemi inter eos esse par affectus, *arg. l. non solum, §. de uno*, & quod not. Bart. *l. D. de ritu nupt.* & ita tenet Card. Zab. *in c. cum nuncius in fin. extra de testibus*, & per hoc facit quod not. Bart. *in l. extraneo. §. de quæstione, D. de quæst. & l. qui testamento, ad fin. D. de testament.* pro hoc est text. cum gloss. magna *in fin. 3. quæst. 5. cap. consanguinei*, & gloss. & Dd. *in cap. postremo de appellat.* & quod not. Bald. *in l. cum alienam, Cod de lega.* Aut est quæstio inter homines aliquos de universitate & extraneum, & tunc alij de universitate possunt esse testes nisi sentirent aliquod commodum, vel sentire possent: quia similem causam haberent, *ut c. personas, cum ibi not. extra de testibus.*

Aut non est quæstio inter homines de universitate, sed inter universitatem & extraneum: & tunc aut tractatur de jure pascendi competenti tantum universitati, ita quod utilitatis effectus in totum vel in partem venit etiam in singulos de universitate, principaliter: quia singuli depascunt animalia sua & tunc non possent testificari illi, qui sunt de ipsa universitate: quia dicerentur esse testes in facto proprio, *l. omnibus, D. de testib. & l. nullus, Digest. eod. titul.* Idem quando utilitatis effectus principaliter competeret universitati, & in consequentiam singulis de universitate, puta quia universitas locat pascua, & recipit pretiū, quod dividit postea inter singulos, & ibidem eadem ratione, *ut dixit*, facit gloss. singularis, *l. ure, Dig. ad mu. & nota l. ex quacunque, Dig. si quis in jus voc. non je.* quod est intelligendum, quando sunt singuli capaces illius utilitatis: aliàs secus, sicut contingit in causa monasterij: quia licet quandoque de bonis monasterij fiant portiones inter singulos monachos, *ut c. insinuante, extra, qui clerici, & c. dilecto, de prab.* tamen non singuli monachi habent jus petendi illas portiones *ut ibi not. facit. quod habetur in ca. 2. de stat. mon. & c. edoceri de rescript.*

11 Et propterea * singuli monachi in causa suæ universitatis poterūt testificari, & hoc videtur tenere Card. Zab. *ind. c. cum nuntius*, qui facit differentiam inter causam universitatis secularis, & Ecclesiasticæ. Aut tractatur de jure pascendi, quod competit universitati tantum: quia nullo modo cōmunicatur cum singulis de universitate, nec inter eos dividitur: & tunc quæritur, nunquid homines de illa universitate possint in testes admitti & examinati: dic quod sic, *per l. in tantum §. universitatis, Dig. de rerum div. & l. sed si hac, §. qui manumittitur, D. de in jus voc.* Aut quæritur, nunquid dictum eorum faciat plenam fidem, & sic an sint dicti testes omni exceptione majores? & in hoc ego tenerem opin. Archid. videlicet quod non facerent plenam fidem, sed præsumptionem inducant: quia negari non potest eos habere aliquam affectionem ad suam universitatem; quia communiter habere consueverunt, ideò hoc præsumere debemus, *arg. l. certi conditio, § si nummos, D. si cert. pet. & per id quod habetur per gloss. & Dd. in l. 1. C. de arbitr.* & ideo non sunt omni exceptione majores, ex quo exceptio ista præsumpta potest eis opponi, *ut est gloss. not. in cap. 1. versic. ma. ores, extra de consang. & affi. & Institut. de inutil. stipul. § idem verborum.* Nec facio differentiam absolutè inter universitatem Ecclesiasticam, & secularem, sicut facere videtur Anton. de Butr. *in d. cap. nuntius de testibus.* Puto tamen, quod majorem præsumptionem faciant, qui sunt de universitate Ecclesiastica, quàm illi qui sunt de seculari, tum quia minus juris habent personæ Ecclesiasticæ: quia jus quod habent in universitate Ecclesiastica, non transmittunt ad hæredes sicut faciunt laici *juxta not. in capite præsenti, de ord. ab. 6. cum si.* tum quia personæ religiosæ, seu Ecclesiasticæ magis in dubio sunt dignæ, quam seculares *arg. gloss. not. 70. dist. monach. in ver. examinari.* Credo tamen si essent plures, fidem plenam facerent: quia hoc quod deficit in fide, supplet numerus: *ut est gloss. notabilis in l. 3. §. ejusdem quoque principis, in versic. numerus, D. de testibus, & pro hoc gloss. 1. in c. cum à nobis, & ibi Dd. extr. de testib. & text. cum gloss. in cap. cum causa*

que extra, de probat. facit quod not. Bartol. *in l. 1. §. idem Cornelio, D. de quæstion. & Bald. in l. si quis ex argentariis, §. 2. D. de eden.* In hoc tamen concludo relinquendum esse arbitrio judicantis, an illis testibus sit plena fides adhibenda, qui habet considerare qualitatem, & conditionem testium sive personarum, & quantitatem causæ, & si tota universitas magnam habet in illa causa affectionem, ita ut sit suspicandum de illis de universitate testantibus, *arg. l. 3. §. 1. & §. ejusdem quoque principis, cum ibi not. D. de testib.*

12 Sed * pone juxta prædicta, quod testis examinatus in causa universitatis, puta pascuī, si sentit commodum, dixit, quod non tam intelligatur falsum dixisse, ut repellatur à testificando: & quantum colligitur ex præcedentibus, si dixit quando repellebatur, dixit falsum, aliàs secus. Idem dixit Bartol. *in l. ex quacunque, in 4. colum. D. si quis in jus vocat. non je.* de quo dic. *ut ibi per eum, & Do. Ilores*, quod perpetuo tene menti. Quarto princip. acquiritur hæc servitus, vel jus pascendi sententia, *arg. un. l. 6. qua incipit, usus fructus. §. primo, D. de usuf. uct.* Quinto acquiritur etiam hæc servitus lege, vel statuto. Nam lege acquiritur, id est, acquisita est: quia de jure cautum est, ut quicunque per terram transiens, equum suum pabulare voluerit, juxta viam in propinquo loco amplecti possit ad refectionem & reparationem equi sui impune, etiam herba viridi, & sylva sine vastatione utatur pro sua commoditate, & usu necessario. Idem dicit text. *in cap. primo, §. fin. in tit. de pace tenen. usuum feud.* quem text. declarat ut ibi per Doct. Iacob. & Alb. &c. & hoc tenet ibi Bald. qui dicit per illum text. quod quicunque transit per terram cum equo, potest equum suum satiare juxta viam, & potest etiam uti herba viridi, & sylva sine devastatione alicujus, & idem tenet Alber. de Rosa. *in l. fin. Cod. ad l. Aquil.* Pro hoc facit, quia de jure divino licitum est comedere uvas in agro alterius, sed non exportare, & colligere spicas, & non mittere falcem in messem alienam, *de consc. dist. 5. discipulos, & plus dixit Bart. in l. 2. in fin. per illum text. Cod. de pascu. publ. vel priva. libro* 10. quod milites Imperatoris descendentes ad pattes Tusciæ possunt petere à Tuscis, ut assignent eis prata, in quibus possint eorum equos pascere: non tamen debent devastare prata, *ut ibi.* Sed contra prædicta opponitur, & videtur quod imo non liceat in alieno pascere equum, etiam juxta viam, *l. Quintus Mutius, D. ad leg. Aquil. So. ille § fina. in cap. 1. de pace tenend.* debet intelligi secundum Andr. de Ilern. ibi, quod ille qui pascebat, non erat in agro, sed in via: unde se appropinquabat ad sepem separantem agrum à via: & recipiebat de herba, vel frondibus pendentibus supra viam: vel accipiebat de herba ex sylva ibi propinqua juxta viā pro refectione equi sui sessit: quod licet, dummodo sine damno faciat, & est ratio, quia sibi prodest, & alteri non nocet. *D. de evict. l. in debitore in fin.* Bed do. Iacob. de Alvar. *in d. c. §. fin.* dicit, quod licet ista lectura in se sit vera: tamen non videtur illi literæ convenire, quia ille text. *Paragrapho fina.* præsupponit, quod transitus fiebat per terram & non per viam. Item quia satis modicam dubitationem habebat, idcirco alij legunt secundum eum, quod iste equitās pascebat equū suum in agro juxta viā, quod licet, tū

quia sibi prodest & alij non nocet: tum quia facit hoc ex necessitate, ac etiam quia justè credebat dominum permissurum, si hoc sciret, unde non dicitur delinquere, *ut not. Inst. de oblig. qua ex delict. nasc. §. furtum.* Item quia licet hoc videatur prædictum, tamen cum illud sibi prodest, & alteri non nocet, æquitas suggerit, ut hoc admittatur, ut videmus in similib. *in l. in summa. §. sicut Varus. D. de aqua plu. arcen.* & ita not. gl. quæ hoc tenet 23. *q. 2 c. sen.* Sed circa prædicta communiter sunt statuta, quæ specialiter providunt, in quo loco, & in quo tempore licitum sit pascuare.

13 Sed quid * si statutum est in civitate, ut in talibus pratis homines non possint tenere bestias ad pascendum inf. terminos designatos, & sic in certa parte prati poterit pasci, & in certa non: & quidam fuit accusatus, quod tenuerat bestias in dictis pratis, nec fuerat dictum in accusatione infra terminos designatos, & sic simpliciter fuit probatum, an ex hoc sequi possit condemnatio? Bartolus formar hanc quæst. *in l. de pupillo. §. qui nuncias. ff. eod. tit.* per quam dicit, quando unum & idem factum non est prohibitum in qualibet parte loci, debet exprimi & probari illa pars loci, in qua factum est punibile, & pro hoc videtur text. secundum eum *in l. 1. in fin. cum l. sequ. ff. de incend. ruin. & naufra.* Item dicit Barthol. de tempore, pone post medium mensem Martij, licet pascuare in certis pratis, & non ante, qui accusavit de mense Martij, non dicit in qua parte dicti mensis nisi exprimatur, & probetur illa pars temporis, in qua factum est punibile, non sequitur condemnatio, pro hoc optime facit quod not. *l. cum actum D. de neg. gest.* & pro hoc ego allego quod not. Ange. *in l. in substitutione. de vulg. & pupil.* ubi dicit per illum textum, quod ubi certum & determinatum tempus est de substantia dispositionis, illud punctualiter intervenire debeat, aliàs dispositio non tenet, *alleg. d. l. cum actum, & l. matrem. C. de. prob.* per quem tex. Bald. ibi decidit multas quæst. similes.

Videlicet * si ex forma statuti mag. 14
nates non possint intrare palatium ante pulsationem camparæ sub certa pœna, si probatur intrioitus non sufficit, nisi probetur explicitè, quod intravit ante sonum, *l. denunciasse. §. quid tamen. ff. de adult. l. prætor. §. dolo autem ff. vi bon rapt.* Item presbiter à parochiano petit decimas de quæstis, & parochianus dicit se non teneri: quia ille quæsivit ante consilium Lateranense: debet enim probare quod ante quæsierit, cum sacerdotis intentio sit fundata de jure communi secundum Cyn. & Angel. *in d. l. §. dolo autem.*

Item dicit ange. si creditor agit hy- 15
pothecaria contra ipsum possessorem, possessor confitetur tem fuisse de bonis debitoris: sed negat fuisse ejus tempore obligationis contractæ. Nam debitor debet probare, quod illo tempore fuerit debitoris, quod istud est de substantia ad fundandam intentionem creditoris secundum Cynum *in l. qua nondum §. quod dicitur D. de pignor.* quod dicit esse verum in privato creditore agente secus est in fisco, *ut est text. final. secundum unam lecturam in l. 1. Cod. de jure fisc.* Item pro hoc allego, quod not. idem Angel. *in l. 2. in 2. colum C. de petit hared.* ubi dicit, per illam l.

Quod * ubicumque aliquod tem- 16
pus punctualiter est de substantia ad victoriam reportandam, illud tempus debet

debet probari liquido & punctualiter, *allegat. d. l. matrem. & dict. leg. cum actum*, & idem dicit in loco, *ut d. l. non solum §. sed ut probari*, & idem dicit in procuratore denunciante ut procurator, *ut l. denunciasse. §. quid tamen. D. de adul.* & idem etiam dicit esse in alia qualitate, *l. prætor. § dolo autem. & l. si dolo. D. si quis testa. lib. ff. suf. fu.* & idem vult ipse Angel. *in l. 1. §. final ff. de incend. ruin. & naufra.* qui dicit quod ubi lex exigit certum locum vel tempus illud deduci & principaliter probari oportet: *ut ibi. & l. si quis ex naufragio eod. tit. & leg. libellorum, ff. de accus. cum simil. & idem dicit Angel. in leg. cum qui §. publiciana. per illum textum, ff. de publ.* qui subdit quod cautus sit ille, qui debet probare in deducendo & probando dictum tempus punctualiter: aliàs succumberet, *facit l. sed si alienum, §. in extraneis, eodem tit.* Et istam sententiam tenet etiam Bartol. *in l. matrem circa princip. Cod. de probat.* qui dicit, quod quandoque probatio consistit in differentia temporis vel loci, oportet quod fundatus ex differentia probet differentiam, *per d. l. matrem & per d. l. cum actum facit in illa stipulatione Cal. & l. hoc jure*, & quod ibi not. Bart. & doct. *ff. de verb. oblig.* & idem in effectu tenet Bald. *in leg. fin. in 3. colum. vers. ex quibus concludo*, ibi ubicumque juris ratio, *C. de ædilit divi. Adria. tollen.* & pro hoc etiam facit, quod not. Innoc. *in c. cum inhibitio in ultim. gloss. extra. de cland. despon.* & quod not. Flor. *in l. si dominus servum in final. D. ad leg. Aquil.* qui dicit per gloss. ibi, quod ubi actus potest se habere ad habitum, & permissum, semper in dubio intelligitur esse factus ex potestate permittente, & dicit hanc esse notabilem præsumptionem, quæ probatur, *in l. merito ff. pro socio.* & de ista quæstione vide plenè per Abbatem *in cap. auditis, in ultima charta, de præscript. & adde l. cum res, & quod ibi not. Salic. C. de dona. l. Stichus, ff. de statuliber.*

Quæro * sexto principaliter, quomodo quis debeat uti servitute sui juris pascendi? Et primo dic. quod debet uti pront in constitutione servituris conventum est, *argu. l. 1. §. si convenerit. depos.* vel pront est consuetudo vel statutum in loco, *argum. l. qui luminibus, de servit. urb. prad. & leg. an in totum, C. de ædif. privat.* facit quod dixi supra in servitute aquæductus *in 8. quæst. princip.* & ideo quis debet uti illo genere pecorum, de quibus conventum est in constitutione servitutis & non alio, *argum. l. certo generi in pr. & per totam illam l. D. de serv. rust. prad.*

Sed * quid si simpliciter est constituta, servitus, vel jus pascendi in fundo alieno, an possit cum omni pecore cujuscunque generis pascolari? & videtur, quod sic, si non expressa species pecorum, *argu. l. in tradendis in princ. D. com prad. & d. l. certo generi, §. fin. & l. si servitus, in princ. cum ibi not. D. de servit. urb. prad.* quod credo esse verum, nisi ex aliis circunstantiis apparet contrarium fensisse, *per l. si servus plurium, §. fin. cum ibi notatis. D. de leg. 1. cum si.*

Item quid si est expressum de pecudibus reperiuntur pecudes gentiles & nobiles, quæ habent optimam lanam, & magnam curam & custodiam requirunt, ut sunt pecudes Veronenses: & reperiuntur etiam aliæ quæ habent lanam grossam, & non requirunt custodiam, ut sunt pecudes Italiæ: & servitus simpliciter est cõstituta de pecudibus, an possint ad pascua duci tam

pecudes grossæ quam nobiles, vel è contra? puto quod sit insp iciendus. locus in quo sit servitus constituta: quia si in illo sunt tantum grossæ non intelligitur de nobilibus & è contra, si aliquod damnum, vel interesse esset constituenti servitutem: quia in dubio videtur esse actum de illis in loco ubi esse consueverunt, *argumento legis semper in stipulationibus, cum ibi notatis, ff. de regul. jur.* nec debet ampliori numero pecorum uti in pascendo, quam sit servitus constituta, *arg. d. l. 1. §. Thebatius cum §. seq. de aqua quot. & æsti.* de qua etiam dicam in seq. q. princ. nec in alio loco vel tempore, quam sit servitus constituta, *l. certo generi, ff. de serv. rust. prad. l. si in eo loco §. fin D si serv. vind. & l si cui. est via. in princ. & l. si quis est alia in princ. D. quemadmodum servitutes amit. & l. si communem, §. 1. eod titul.* sed ubi non esset conventio vel consuetudo, aut statutum, debet uti secundum naturam servitutis juris pascendi, de qua habetur *in l. pecoris, cum l. seq. D. de servit. rust. prad.*

Item non debet quis uti pascuis
20 cum pecoribus morbosis seu pestiferis: quia alia pecora contagione morbosi pecoris perirent seu perire possent *l. Iulianus in princ. cum ibi notatis. D. de actio. empt.* Unde dicitur:

Morbida sacta pecus totum corrumpit ovile.
Ne maculet sanas est separanda grege.

Et ideo scribit beatus Hieron. Resecandæ sunt putridæ carnes, & scabiosa ovis segregienda, ne tota domus ardeat, massa corrumpatur, corpus putrescat, & pecora intereant, *ut habetur 24. q. 3. resecanda, & pro hoc est text. in c. pen. vers. sicut ex una ove morbida,* & ibi glossa dicit, quod una ovis morbida totum gregem inficit, 45. *dist.* sed illud refert, & t. est text. cum gloss. *in l. si finita. ver. juncta, §. ex hoc edicto. D. damn. infect.* & text. *in l. 1. C. de fum. Trin.* per quem dixit Guil. de Cun. & Bald. & Paul. de Castr. & Dd.

Quod * ubicunque est hujusmodi 21
timor infectionis, potest fieri expulsio etiam de civitate, *allegat. in authe. jusjurand. quod præst. ab his, 12 fin.* & etiam dicit quod si aliqua inhonesta mulier venit in viciniam, *b* possunt vici- b
ni facere ipsam expelli, & idem de leprosis & similibus, & de hoc est glossa *in cap. 1. in vers. expellam. de usuris, in 6.* de hoc etiam scripsi *in Ladiles etiam §. Pedibus in 4. not. D. de ædi. edic.* quod bene nota: quia quotidie potest contingere.

Nunquid * autem habens servitu- 22
tem juris pascendi in fundo alieno, debeat ipsam servitutem postea dividere? Distingue duos casus aut ambo sunt contenti dividere: aut unus tantum vult dividere, alter non. primo casu subdistinguetur quæris de divisione servitutis, & ista non potest dividi, quia est indivisibilis, *l. si unus, D. de serv. rust. prad. & l. si sub una §. fin. ff. de verbo oblig.* & hoc vult glossa. fin, *in fin. in leg. si ex meo. D. de serv. rust. prad.* & hoc tenet Bart. *in l. stipulationes non dividuntur, in princ. in 2. op. D. de verb. oblig.* Et est ratio; quia servitutes rusticæ reales sunt secundum indigentiam rei, vel prædij dominantis: & usui in hoc æquiparantur, *ut l. ergo in fin. ff. de servit. rust. prad. & not. Bart. in l. ea §. Cato in 6. q. & d. l. stipulationes non dividuntur, in 4. q. post mediam colum. de verb. oblig.* & ideo sicut usus est individuus, *l. usus pars. D. de usu & habi.* ita etiam servitus juris pascendi, aut quæ-

tis de fundo in quo debetur servitus juris pascendi, vel de ipsis pecoribus, & in his potest fieri divisio: videlicet ut circa partem fundi pascantur & in illa sit servitus & in aliis partibus fundi temittatur servitus, *ut l. ad certam. D. de serv. l. si quis duas §. si quis partem, ff. com. prad. facit l. certo generi in princ. de serv. rust. prad. & l. si cui via. in princ. D. quemad. serv. amit.* non autem potest dividi pro parte incerta pro diviso, *leg. partis. D. de ser. & l. qui per certum. D. com. præd. leg. plurib. §. final. de verb. signif.* & hoc vult Bart. *in princ. 2. de opin. in l. stipulationes non dividuntur, de verb. oblig.* & similiter non potest dividi numerus pecorum, nisi pro diviso pro pecorum numero, & non aliter *arg. l. usufructuarium, §. in variis, & quod ibi not. Flor. D. usufr.* & tenet Bart. *in 2. op.* dicens, non caperet etiam divisionem pro diviso: quia si fieret talis divisio, nullus erit usus: tamen si fieret hujusmodi divisio inter habentem servitutem juris pascendi, & debentem servi. puta 25. campos, omnino non comprehenditur vigore emptionis: quia in ea non est nominatum *leg. in vendendo, in princ. D. de contrah. empt.* nec vigore statuti: quia illud non loquitur, nisi in habentibus 25. campos. imo plus dico, etiam si vendens dicetet, quod comprehenderetur jus pascendi, non valeret *arg. leg. si ita scripsit, §. regu. ibi not. D. de liber. & post.* Aut vendidit 25. campos, vel vel ultra: & tunc teneo, quando venditio esset simpliciter facta, nulla mentione de jure pascendi, quod venit jus pascendi tanquam connexum, *arg. d. §. regula. cum ibi notatis ter gloss. & Dd. facit l. alienatio, D. de contrah. empt. & l. traditio. in princ. Dd. de acqu. rer. dom.* aut pascua sive jus pascendi competit uni suo jure proprio: puta quia emit vel aliter acquisivit jus pascendi in fundo alterius vel communi, vendidit postea alium fundum sine nulla habita mentione de jure pascendi, & tunc non comprehenditur illud jus pascendi, *per d. l. in vendendo in pr.*

Sed * circa prædicta dubitari po- 23
test, an jus pascendi quæsitum per tyrannum contra jus in prædiis alienis transeat in ecclesiam? Et dic quod non, quia Ecclesia est cultrix & auctrix justitiæ, nec patitur aliquos contra justitiam in se fetre, vel in alterum, licet privatus sæpe devier à justitia, *ut est text. in c. 1. §. & si clientulus in tit. de alien. fund.* Et quia Ecclesia non succedit in aliquo turpi quæstu, *cap. ex transmissa extra, de decim.* & ideo debet illis restitui, quibus est injustè ablatum, & usurpatum, vel pauperibus erogari, *argum. c. cum tu extra, de usu. & c. cum sit minus de Iudæis, facit l. 1. & quod ibi not. Cod. de Episcop. audi.* Tertio acquiritur servitus, sive jus pascendi præscriptione vel consuetudine præscripta, sicut alia quælibet servitus, & jus acquiri potest, *ut l. 1. & cum ibi not. C. de serv. & l. servit. prædiorum, cum ibi not. per gl. & Dd. ff. de serv & l. hoc jure, §. ductus aqua D. aqua quot & æsti & c. final. cum ibi not. ext. de consuet. cum si.* & istud est clarum.

Sed * dubium potest esse quanto 24
tempore præscribatur? Et dicendum est, requiri tantum tempus, cujus initij memoria non existat in contrarium: quoniam hæc servitus habet causam discontinuam, *ut dicit §. ductus aqua & l. foramen. in princ. & §. 1. ff. de servit. urb prad.* nisi allegetur titul. & sic ipsum probandum deducatur, & probetur ipsum fuisse in possessione, vel quasi,

quasi, hujus servitutis, vel juris pascendi, *ut not. gloss. nos. in d. l. servitutes prædiorum, & gl. 1. l. 1. §. denique, el. 2. ff. de aqua pluv. arcend. & gl. & Dd. in c. pervenit, extra de consuet. & dixi plen. in 1. lib. 8. q. princip. & supra in tit. de serv. aquæduct. vers. circa tertium*, quando nulla est conventio.

25 Sed * dubium est qualiter probetur possessio, vel quasi servitutis, vel juris pascendi, & sic quæ personæ deceant pascualasse, ad hoc ut induatur dicta præscriptio, seu consuetudo præscripta. Et in hoc distinguerent singulares personæ prætendunt ad usum privatam tantum utilitatem se præscripsisse, aut universitatis. Primo casu quando sunt singulares personæ, non est dubium, quòd si ipsæ fuerunt in quasi possessione juris, vel servitutis pascendi per se, vel alius eorum nomine, sufficit, *argum. l. fin. cum l. seq. & l. quod nisi, in pr. & l. interdum cum ibi not. ff. de acquir. poss.* Secundo casu, quando est universitas, quæ dicit se præscripsisse: & tunc si probetur per syndicum, vel alios, qui regunt universitatem, possedisse sufficerent, *ut l. 1. §. fin. & ibi hoc not. Bartol. & Dd.* & probatur *in l municip. D. de condit. & demon.* vel si probetur, quod major pars universitatis posse ferit, vel consenserit, ut aliquis per se possideret, *l. meminerit, §. animadvert. D. quod met. caus. & not. gl. fin. in l. 1. ff. de acq. poss.* vel etiam si probetur servum universitatis possedisse, *ut d. l. 1. §. fin. cum l. seq.* Sed si aliquæ singulares personæ de universitate possederunt, nunquid hoc sufficiat per universitatem, ut universitas videatur possedisse, *vide text. in l. sicut §. 1. D. quod cujusque univ. nom.* & ibi gloss. *in fin.* quod facit ad usum memoris per bestias hominum villæ, & ibi Bald. exponit gloss. ut si singulares homines villæ pascuaverint in nemore universitas intelligatur, licet non appareat de mandato eorum: quia patientia universitatis loco mandati habetur, *ut ff. mand. l. qui patitur.* quod ergo pauci possederunt, extenditur ad universos, & sic extenditur præscriptio, seu consuetudo, secundum gloss. de quo per Innoc. *in c. dilecto extr. de offic. Archidia.* & hoc quidam videtur velle Guill. de Cun. *in dict. l. sicut, §. 1.* qui dicit,

Quòd * si aliqui, puta 10. vel 20. 26
universitatis singuli usi sunt quodam nemore, in tanto tempore cujus initij memoria non extat in contrarium: licet videatur acquisitum jus illis solis, quia præscriptio est odiosa, *l. quod meo, §. fin. de acquir. poss.* tamen si ipsi usi sunt nomine universitatis, & tanquam de universitate, universitati jus quæritur, quia cum interrogabantur, respondebunt, ideo usi sumus, quia universitas habet jus, & ita per tales acquiritur universitati, *facit l. sed ea. de leg. & l. an in totum, C. de ædific. privat. & l. 2. C. quæ sit long. consuet.* & hoc inducit consuetudo, ut ibi. Nec obst. quod dicitur, præscriptio est odiosa, ergo non ampliùs da, quia illud verum in ipsa acquirenda, sed postquam est quæsita, facilius ampliatur, *l. apparet, ff. de itin. actu. priv. facit, C. de argum. & cens. l. cum scimus, lib. 10.* Et prædicta intellige vera, si prædictæ tales personæ hoc fecerint nomine universitatis, & de mandato, vel scientia universitatis, vel regentium ipsam, quo casu nedum possessio acquisita conservatur, sed etiam de novo acquiritur, *per d. l. primam cum l. seq. ff. de acq. poss. & per l. municip. de cond. & demon. conjuncta l. qui patitur. ff. man.* & dicuntur usæ de voluntate, & scientia eorum quibus cura universitatis commissa

missa est, *ut l. municipes intelligantur, ff. ad mun. & not. per glo. in c. dilectus, & l. secundo in ver. offic. alibus, extr. de testi.* intellige quando illi regentes sciebant dictas personas singulares uti nomine eorum, seu universitatis aliàs non posset universitas possidere: ex qua sunt administratores: nec sciebant per universitatem possidere: quia ad acquirendam possessionem requiritur animus, *l. 3. in princ. & l. quemadmod. ff. de acq. possess.* qui animus debet esse apud regentes civitatem: *ut d. l. 1. §. fin. cum l. sequ. eod. tit.* Et propterea in practica sis cautus, ut articules, & probes quod administratores sciverint tales nomine universitatis suæ possidere; sed si simpliciter dictæ singulares personæ usæ fuissent dicto nemore, vel jure pascendi absque mandato, & scientia universitatis, vel regentium eam, in hoc distingue: Aut sunt usæ nominibus propriis, & claum est, quod nihil acquisiverunt universitati, nec in acquirenda possessione, nec in acquisita conservanda, *l. sicut. §. 1. ff. quod cujusque univers. no.*

27 Quia * actus agentium non debet operari ultra intentionem eorum, *l. non omnis ff. si cert. pet.* Aut sunt usæ nominibus propriis, & universitatis, vel universitatis tantùm, & hoc non constat & idem quia pauci sunt non esse, vel esse, & non apparere. *l. in lege uti fundo, & l. Rutilia. ff. de contrahend. empt.* Aut constat, quod fuerunt usæ absque mandato, vel scientia universitatis, vel gubernantium eam: & tunc aut tractatur de possessione, vel quasi acquisita universitati conservanda, & prodest universitati, *per text. in l. generalis, ff. de acq.* & per ea quæ dixi secundum Guliel. de Cun. aut tractatur de quasi possessione, vel quasi de nova universitati acquirenda, & tunc videtur quod jus possessionis, vel quasi quærere universitati non potuerunt, *per text. in d. l. 1. §. fin cum l. seq. ff. de aqu. poss.* & hoc videtur probari hac ratione: quia sicut per civem non potest quæri civitati ratione subjectionis, *ut not. Bart. in l. si ita stipulatus, §. Chrysogonus, ff. de verb. oblig. & l. 1. ff. de jure fis.* ita multò minùs videtur per rusticos posse quæri villæ suæ, vel per alias personas singulares universitati suæ. Sed ista ratio non videtur bona, quia Rof. & Paul. de Castr. *in d. §. Chrysogonus.* tenent contrarium, scilicet quòd per civem, & ejus * stipulationem acquiratur civitati, sicut per filium Patri: quia non est minor subjectio, quàm filialis, *ut leg. voluit ff. de just. & jur.* & non minùs quis nascitur suæ reip. *l. 1. §. generaliter, ff. de vent. in poss. mit.* Vide Tullius *lib. 1. Offic.* Non solùm nobis nati sumus, ortusque nostri partem patria vendicat, partem amici nostri. facit *l. postlim. §. filius ff. de capti.* Ego verò teneo, quòd non acquiratur civitati, *per d. l. 1. §. fin. cum l. seq. cum gloss. ubi est casus, ff. de acquir. poss.* Nec obst. dum dixi per civem acquiri posse civitati, sicut per filium patri; quia hoc non puto verum, quia non reperitur jure cautum. Et contrarium not. communiter Dd. *in d. l. ita stipulatus, §. Chrysologus D. de verb. oblig.* præterea in alia universitate, quam civitate, vel patria, non procederet sine dubio per prædicta.

Sed aliud dubium quotidianum po- 28
test occurrere: * minquid jus pascendi competens villæ, vel universitati, possit probari per homines 10. villæ, universitatis? Litaque proponitur per Cyn. *in l. parens. in fi. C. ad tr.* qui dicit quod quando disputatur de pascuis & nemoribus, in quibus bestiæ in-

gulorum depascunt, & singuli ligna incidunt, si inducantur homines de dicta villa ad testificandum, eorum testimonium non est idoneum: quia dicitur testimonium in re propria, ex quo ad eum spectat commodum; *leg. 1. §. impropria. ff. quæ. appel. sit conjunct. l. omnibus, C. de resid.* sed si singuli non sentirent aliquod commodum in particulari, sed tantùm in communi: quia solùm afficeretur commodum in communi, puta, quia animalia solùm in communi pascebantur, vel pro communi tantùm ligna incidebantur, tunc possent esse testes, *argum. l. in tantùm. §. universitatis. de rer. div. & l. sed si hac. §. qui manumittitur, ff. de in jus voc.* & etiam ita tenet Iac. de Ra. & Spec. & quamplures antiqui, & moderni Dd & idem vult Iac. Bar. & Guliel. de Cun. *in dict. §. qui manumittitur*, & idem tenet in effectu Bald. *in d. leg. parentes in final.* qui dicit, quod si utilitatis effectus non distribuitur in singulos, sed pertinet ad bursam universalem: tunc recipitur testimonium singulorum: quia bona sunt divisa, sic universitatis, à bonis singulorum: secus ubi utilitatis effectus distribuitur in singulos. Ista fuit opin. originalis Cyn. *in d. l. 1. Cod. ad leg. Aqu. in addit sua parva*, quam quidam non habent: licet Paulus ipsum non alleget: imò contra eum concludunt, quæ opin. Paul. licet esset vera tamen videretur esse limitanda, quando ille qui reduxit opus non fuit in dolo: secus si fuisset, puta; quia sciebat se teneri ad servitutem, non posse opus contra servitutem facere: quia tunc videtur, quod propter dolum suum perdat facultatè reducendi rem in pristinum statum, *argum leg. pen. §. fin. ff. commod. & l. si servitutem, de pign. act. l. inter causas. §. & cum ser-*

vus, ff. man. d. l. quod in princ. D. de noxa cum simil. sed certè illa jura loquuntur in actione noxali, in qua interesse præstari potest domino damnum passo, non servo qui dedit damnum: cum forte valeret multò minùs quàm sit damnum, secus videtur esse in casu nostro, in quo non interest ejus cui servitus debetur, ut damnũ majus resarciatur, quàm ut res in pristinum statum reducatur: & si aliquid interesset, plus etiam illud posset peti, *per l. si cum dies, §. final. cum l. seq. D. de arb.* Communis tamen opi. Dd. videtur esse, quod fiat distinctio. Aut corpus factum est reducibile, vel non *ut suprà dixi.* In hoc tamen breviter concludas: Aut ille cui debetur servitus, reducto fundo servientis ad culturam, vult agere actione *leg. Aquil.* ad emendationem damni, & potest, si fundus nõ esset reducibilis ad priorem statum, & illud non habet dubium: *& ita loquitur l. 1. & 2. in princ. Cod. ad leg. Aquil. cum simil.* Aut est reducibilis ad priorem formam, & tunc tene quod similiter possit agi ad emendationem damni per dicta jura, sed erit in facultate debentis servitutem, reducere opus ad pristinum statum, & ita potest ioqui. *d. l. 2. in fin.* per ea quæ dixi secundum Paul. aut agere vult actione l. Aquilie, ut res in pristinum statum reducatur, & tunc aut non est reducibilis, & non potest, *secundum Cyn. Bald. Angel. & Salyc. in d. l. 1.* & illud est clarum. Aut res est reducibilis in pristinum statum: & in hoc teneo quod agere possit, ut reducatur, & præstando interesse liberaretur, per ea quæ statim dicam in casu sequ. & ita videtur communis opin. Aut ille cui debetur servitus, vult agere actione confessoria, & in hoc stat dubium, an possit agere ad reducendum

dum rem in pristinum statum ubi potest reduci: an verò debeat agere ad interesse tantum quia in actione confessoria venit interesse, *l. loci corpus, §. in confessoria. D. si serv. vend.*

29 Et quia.* in obligationibus facti venit oblig. ad interesse, *l. stipulat. non dividatur Celsus de verb. oblig.* Contrarium tamen teneo, videlicet ut possit agi confessoria ad opus in pristinum statum reducendum, quod sic probatur quandocumque factum est in obligatione ex dispositione legali, semper quis tenetur ad factum *l. stipulatio, §. sin autem ff. de nov oper. nunc.* & ibi hoc not. Bart. *in fin.* & idem not. Bart. *in l. 1. §. 1. in 2. & l. si prius in 10. quæst. eodem tit.* & Bartol. & Dd. *in l. stipulatio ses no dividuntur, ff. de verb. oblig.* Sed ista patientia, quod quis possit cum suis pecoribus pasculari in fundo debente servitutem venit ex dispositione legali, *d. l. quæries de serv. & l. 3 §. dare, ff. de usufr.* ergo ad illam præcisè cogi potest, nec liberabitur debens servitutem, si vult præstare inter se. Si verò opus est factum, eo qui servitus debetur ignorante, & sic nec expresse, nec tacitè consentiente: quia tunc aut erat ignorantia facti, quia nesciebat opus fieri in fundo servientis, sed ignorabat servientem sibi debori, & sibi in aliquo non præjudicat, & erit idem quod est 10 casu præcedentis quando servit, & contradixit, *l. Labeo & l. sed hoc ita, ff. de aqua pluvia arcend.* & ibi hoc tenet Bartol. & probatur *in leg. Sabinus, Digestis de communi divid.* Aut erat ignorantia juris, jura quia sciebat fundum debere sibi servitutem juris pascendi, & sciebat opus fieri contra servitutem debitum: sed ignorantia juris ductus credebat do-

minum fundi posse illud opus facere in sui præjudicium: ideo tacuit, & non contradixit: & tunc idem quia etiam error juris in hoc casu ubi tractatur de damno suo evitando sibi non nocet: *ut dicit gloss. not.* quam sequitur ibi Bart. & Dd. *in d. l. Labeo ff. de acq. plu. arc. facit l. juris ign. l. 2. & l. error. ff. de jur. & fact. ignor.*

Superest alia q.* an ille qui reperit 30
animal in fundo in quo sibi debetur servitus juris pascendi, possit ipsum occidere, vel retinere donec reficiatur damnum quod dedit, vel donec cognoscatur, cujus sit illud animal. Ista quæstio formatur in persona domini fundi, *per Spec. in tit. de actio, §. 1. ver. sed pone inveni pecudem, & per Dd. in l. hoc amplius, §. de his ff. de damn. infect. per Bart. in l. varis ff. de incend. rui. & naufr. ibi. Quintus ff. ad l. aquil. per text. gloss. Aut. de Butr. in c. si laserit, extra de injur. & dam. dat.* Ex omnibus breviter ita concludas, Aut volo occidere animal quia inveni in fundo meo, vel mihi servitutem debente, & non possunt, d. l. Quintus, in pr. aut non volo ipsum occidere, sed verberare, vel vehementius ipsum dejicere, vel cogere ita, ut aliquod damnum patiatur & non possum, sed debeo ipsum expellere, ac esset animal meum, alias teneor pro damno *d. l. Quintus in princ. §.* & illud non esset dubium, & nisi esset statutum in loco quod daret potestatem præfictum faciendi. Aut nolo ipsum animal percutere, vel occidere, sed retinere: & tunc aut volo retinere quia non cognosco cujus sit animal c, donec intelligere possim ejus dominum contra quem agere valem, & possum ob hanc causam retinere, *ut singul. Spec. in dict. verbo. sed pone inveni pecud. & idem tenet Bald. secund. Ricar. Mal. in l. 2. Cod. de serv.*

fug. per l. cap. quinto. ff. de adul. & idem Lud. de Ro. in leg. hoc amplius, ff. de his ff. de damn. infect. aut volo arumal concludere & retinere, donec mihi satisfiat de damno & interesse, & videtur quod possim: *per l. ratis, ff. de incend. ruin. & naufr. & dict. §. de his* In contrarium videtur d. l. Quintus quam sequitur Oldra. Bartol. & Dd. *in d. §. de his*, tenent, quod non possit includi vel retineri per d. *l.* Quintus, & idem Bald. *in d. l.* Nec. obstat *d.l. ratis d. §. de his*, quia secundum Bart. magis est periculum in retentione animalium: quia facilius pereunt, quam in aliis: *in d. l. Quintus. & gloss. & Ioan. Andr. & Butr. & Dd. in c. si laeserit, extr. de injur. & dam. dat.*

31 Quæro * septimo principaliter, quomodo servitus juris pascendi amittatur? Ista quæstio decidi potest ex his quæ dixi in 1. lib. in 4. quæst. princ.

32 Sed potest * ulterius dubitari: * an si uni deberur servitus juris pascendi pro certo numero pecudum, & ipse usus est pro ampliori numero, an propter hoc amittatur servitus? Et dicas quod non, ex quo plus fecit, quam sibi debebatur, *ut probatur in l. si cui via. in princ. D. quemad. serv. amitt.* pro hoc optimè facit *l.* 1. §. Item quæritur, & §. *Trebatius. cum § seq. ff. de aqua quot. & esti.*

33 Item quid * si debeatur servitus juris pascendi cum certo genere pecudum, & usus est servitute cum alio genere puta equarum vel vaccarum, an per hoc amittatur servitus: dicas, quod sic: & idem quando debeat uti certo tempore vel loco, & usus est alio loco vel tempore, *ut l. si communem. §. 1. & l. si quis alia, in pr. ff. quemad. servitut. amitt.*

34 Item * quid si locus debens servitutem est occupatus per tyrannum, qui usus est illis pascuis, an perdatur servitus; dicas quod non, *ut probatur in leg. qui fundum, D. quemad. servit. amitt. cum his quæ ibi not. per Bart. & Dd.* & pro hoc facit quod not. Bald. *in l. malè agitur. in fin. Cod. de præscr. 30. annor.* ubi dicit regulariter per text. *in dict. l. qui fundum* quod Papa Romanus non perdit possessionem alicujus rei subtractæ per rebellionem Papanus: quia Papa Ultramontanus sive justus sive injustus nomine Ecclesiæ possidet: & sic Romana Ecclesia nihil perdit, quia per simplex factum retineretur servitus, *dict. l. qui fund.* quod not.

Item * quid si commune emit pascua, & unus de communi vendidit unum fundum suum proprium cum omni jure sibi spectante, an pro hoc videatur amisisse servitutem, vel saltem ipsum jus pascendi? Et videtur quod sic ipse videatur tacitè alienasse etiam illud jus pascendi *per l. testatrix §. 1. ff. si ser. vend.* dicas cõtrarium, quia in venditione simplici, vel alienatione qualibet, vel instrumento, semper intelligitur exceptum jus communis: ut eleganter vult Bart. *in l. veser. §. sciendum. circa fin. ff. de mu. & ho.* quod not. ad q. de qua alias fui interrogatus, an si cõmune emit decimam omnium fundorum suorum, & unus de communi vendidit prædia sua, nunquid videatur vendidisse jus decimæ cum fundis venditis, & dixt quod non: ex quo decima per commune fuerat empta, & communi acquisita, *& adde quæ dixi supra in 5. q. pr.* 35

Octavo quæritur, * qua actione agitur pro ista servitute juris pascendi? & dic quod illi, cui hæc servitus juris pascendi debetur, competit actio confessoria, *leg. 2. §. 1. ff. si serv. vend.* de qua 36

qua habetur ibi plenè per Flor. Bart. & Doct. *in l. si prius, ff. de nov. oper. nunc. & gloss. & Dd. in §. aqua instit. de act.* & ista actio est directa quando competit pro servitute constituta, sed si competit pro servitute præscripta, tunc esset utilis confessoria, *in l. 2. §. fin. ff. de aqua pluv. arcend.* conjuncta authen. nisi tricennale *cum ibi not. per gloss. & Dd. Cod. de bon. mat.* & hoc quando debetur à prædio alteri prædio, secus si ille qui habet jus pascendi, non haberet prædium quia tunc non esset servitus realis, sed servitus vel jus personale, *l. in pomum, ff. de servit. ur. rust. prad. & dixi in 1. quæst. princ. in fin.* & hoc casu si illud jus deberetur ex conventione, deberetur ex eo contractu, & si deberetur ex præscriptione cum titulo similiter competeret actio talem utilis: *per not. in d. l. 1. in fin. & d. authen. nisi tricennale, & Bal. in l. 1. Cod. de usufruct.* & si ex forma statuti præscripti posset agi conditione ex illo statuto, *per l. 1. cum ibi not. D. de cond. ex leg.*

37 Sed si * quæritur quæ actio competat illi, in cujus fundo pascuatur cõtra debitam servitutem? dic quod datur actio in factum, puta quia unus possit pascuare in parte fundi certa, cum centum tantum pecoribus, & alius in alia certa parte fundi, cum aliis centum vel ducentis pecoribus, valeret divisio, & removeret servitutem in partibus, & pro pecoribus constitutam, *d. l. ad certam, l. cum aliis ibi allegat.* Aut quæris de tempore, quo debeat pascuari: & hoc etiam divisio potest, quia tale tempus divisionem recipit, *ut probatur in l. Lucio cum l. seq. D. de aqua quot. & est. & l. via §. 1. D. de serv. fu. it, l. si sic constituta, D. quemadmodum serv. amitt.* & hoc vult in effectu hanc *in d. l. stipulatio. ex non dividuntur in fin.* qui solidit quod licet fieri possit talis divisio respectu commoditatis temporis, & sic modificari, & modus ei adjici *l. 4. D. de servitut.* tamen ipsa servitus judicatur indivisibilis quia ejus usus est individuus *l. via, D. de servit.* & die ipsum non inferri: *ut dicit ibi Bart.* sed usus servituris resultat ex patientia domini promittentis servitutem, & licto utentis, *l. quoties, la secunda, D. de serv. & l. 3 §. dare, de usufruct.* & quia secundum indigentiam fundi dominantis conceditur, *l. ero in fin. de serv. rustico. prad. & dixi in princ. hujus q.* Secundo casu principali quando unus vult dividere, alter non: in primis dicas, quod respectu servitutis dividendæ non cadit ista dubitatio quia nullo modo potest dividi, *ut dixi.*

Sed quæritur, * an unus possit alios cogere ad divisionem vel fundi pecorum vel temporis pascuandi in hoc subdistingue, aut ista quæstio est inter dominos prædij servientis inter dominos prædij dominantis simul. Si est quæstio inter dominos prædij servientis, quia unus vult dividere fundum pro parte sibi spectante, alter non vult: & tunc aut ille qui provocat ad divisionem, est major, aut minor. Si est major potest alium provocare etiam minorem ad divisionem, *l. 2. Codice de fundo dot. & l. inter emt. Codice de prad. minor. & gloss. in l. jubemus nulli in princip. Codice de sacrosanct. Eccles.* Et est ratio, quia nemo cogitur stare in communione, quoniam communio fuit parere discordias, *l. cum pater Paragrapho dulcissimis, Digestis de legat. 2.* imo si esset factum pactum, ut nunquam possit fieri divisio, non valet, *l. & in hoc judicio, Paragrapho si convenit, D.*

fumil. ereiſc. Si eſt minor qui provocat ad diviſionem: & tunc regulariter non poteſt petere fieri diviſionem rei immobilis, *l. ſi pupillorum, in princip. D. de rebus eor. & d. l. ita omnes*, niſi velit dividere gratia fructuum: *ut not. gloſſ. & Doctores in d. l. jubemus, in princ. in verb. dividere*, vel quando ſiat, expediret, *ut dicti ibi gloſſ.* puta quia haberet ſocium rixoſum, ut ſtatim dicam. Si eſt quæſtio inter dominos prædij dominantis, idem quod ad diviſionem ipſius prædij dominantis communis inter eos, *l. via conſtituí, D. d. ſerv. ruſtic. prad.* & etiam quoad diviſionem prædij ſervientis reſpectu juris paſcendi, videlicet ut unus in certa parte fundi, alius in alia vel unus cum tot pecoribus, vel certo tempore: alius cum aliis pecoribus cum certo tempore, *l. nam ſatis, §. ſed ſi is totus, cum §. ſeq. D. quemadmodum ſerv. amitt.* & per ea quæ dicta ſunt: dum tamen hoc fiat ſine damno & intereſſe alterius, *arguentes l. ſi ſervientes, §. publico loco, D. de ſervit. & l. 2. §. merito, §. ſi quis a princ. D. ut quid in loco publ. & l. 2. §. fin. & l. per quem locum, D. de aqua, quot. & eſtiv. & Lucio, D. de aqua. quot. & eſtiv. & l. ſi quid, & l. præſet, & l. ſi manifeſte, Cod. de ſerv. aqua, & per not. in l. Gallus, §. & quid ſi tantum, D. de lib. & poſthum.* Et advertе, quando ſolum quæſtio eſt inter dominos prædij dominantis: quia unus vult dividere fundum ſervientis, vel numerum pecorum, vel tempus paſcuandi, & alter non vult: & tunc dicendum eſt, *ut dixi in princ.* Aut eſt major qui provocat ad diviſionem, & alter patitur damnum, ſi fieret diviſio: quia melius paſcularentur in toto fundo ſimul, quàm de per ſe in aliqua parte: & tunc non poſſet cogi ad diviſionem ex quo dicta ſervitus eſt ſimpliciter conſtituta, *l. ſi ſervitus in princ. D. ſerv. urb. prad. & l. certo generi, §. ſi totus ager. D. ſerv. ruſt. prad. & l. via conſtituta, §. quæcunque eodem tit.* niſi aliqua juſta cauſa diviſionis ſubeſſet ut ſtatim dicam de minore provocante ad diviſionem. Aut alter damnum non pateretur: & tunc regulariter poſſet fieri diviſio. *d*

Quia * nemo cogitur ſtare in communione, ut dictum eſt, *arg. l. Imperatoris, D. de ſerv. urbanor. prædio, & vide Albert. in l. teſtatrix, §. 1. D. ſi ſervitut. vend.* Aut eſt minor qui provocat, & regulariter non poteſt, *l. inter omnes, Cod. de præd. minor. l. ſi pupillorum, in princ. D. de reb. eor.* Et idem ſi eſſet Eccleſia, vel alius, qui prohibitus eſſet alienare, *d. l. jubemus, C. de ſacro anct. Eccleſ.* Sed hoc fallit, quando ſubeſſet aliqua juſta cauſa quando pecora alterius eſſent morboſa: quia tunc deberet fieri diviſio, vel morboſa repelli, *per l. Julianus, in princ. D. de act. empt. & dixi ſupra in hac 6. quæſt. princ. circa princ.* Secundo cauſa eſt, quando alter ſocius eſſet nimis rixoſus, vel odioſus, aut moleſtus, *l. ſi convenerit, in fine*, & ibi hoc notat Bartol. Bald. & Dd. *D. pro ſocio*, & idem notat. gloſſa & Dd. *in l. 2. §. ante cogitur, D. ſolut. Matrimon.* & Bart. *in l. inter pupillos, D. de author.* Bart. & Flor. *in l. cum ſatis, Codice de agric. & cenſibus lib. 10.* & Angel. *in l. C. fund. dotal.* & Flor. *in l. prima, §. ſi plures, D. de his qui de ſect. vel effud.* Si vero eſt quæſtio inter dominos prædij ſervientis ſimul: & tunc ſi illa quæſtio eſt, quia domini prædij dominantis volunt inter ſe dividere fundum ſervientem vel numerum pecudum, vel tempus paſcuandi: domini prædij ſervientis nolunt, ut fiat aliqua diviſio, ſed

ſed quod omnes ſimul paſculentur, ſicut ſoliti ſunt paſculare: vel è contra domini prædij ſervientis volunt. Et videtur quòd dividere poſſint; quia nemo ut dixi cogitur ſtare in communione. In contrarium videtur, quod nihil debet innovari contra morem veterem & antiquum, *l. ſi manifeſtè, Codice de ſerv. & aqua & l. contra conſuetudinem formam, & l. ſi Præſes, eodem titulo, & l. ea in totum, Cod. de ædif. privat.* Tu dic, ſi ſunt majores, regulariter poſſunt dividere, *argument. l. Imperatores, D. de ſervitutibus ruſticorum prædiorum*, & hoc videtur tenere Albert. de Roſ. *in d. l. teſtatrix, Paragrapho 1. Digeſtis de ſervit. vend.* quod tamen intelligo, niſi domini prædij ſervientis paterentur aliquod damnum ex tali diviſione, vel domini prædij dominantis: quia tunc poſſunt impedire diviſionem, ſed ſi ſunt minores non poſſunt provocare ad diviſionem regulariter. Fallit, quando ſubeſſet aliqua juſta cauſa per ea quæ dicta ſunt. d 39

40 Alia eſt quæſtio, * quæ conveniente ſubjicitur, an dominus prædij ſervientis poſſit loca, in quibus debet alteri ſervitutem, & in quibus debet jus paſcendi, puta paſcua, & ligna reducere ad culturam, invito domino prædij dominantis, cui debetur ſervitus juris paſcendis & è contra an ille cui debetur hæc ſervitus, poſſit invito domino fundi reducere paſcua, itaut efficiantur meliora? Et videtur circa primum, dominum prædij ſervientis non poſſe reducere paſcua ad culturam, invito illo cui ſervitus juris paſcendi debetur: quia eſt contra formam, & conſuetudinem ſervitutis juris paſcendi impoſitæ, *argum. l. præſes, & l. ſi manifeſtè, C. de ſerv. & aqua. l. 2. in fin. ff. ad l. Aq.* Item pro hoc *l. ſed ſi quid. §. ſed me ſervitus, cum l. ſeq. D. de uſufruct.* ubi habetur proprietarij, non uſufructuario fundo ſervitutem imponere, ex quo deterior fiat conditio uſufructuarij: & idem probatur, *in l. locum, §. eod. tit. & l. ſi uſuf. uſt. verſ. quod ſi. D. de aqua pluv. arcen. d. l. ſi ea loco i. princip. D. ſi ſerv. vend.* In contrarium videtur, ex quo fundum meliorem facit, *per text. l. & ſi forte §. fin. ff. ſi ſerv. vend. & l. ſi arborem, §. per contrarium, D. de ſervit. urb. prad.* Ego in hac quæſtione diſtinguetem: Aut dominus prædij ſervientis vult reducere uſum paſculadi, puta faciendo fodiatur, ne aquis inundaretur, maximè tempore pluviali, vel lapides excipiendo, & poteſt etiam invito illo cui ſervitus debetur, *per jura ultimo loco allegat.* Aut vult reducere paſcua ad culturam, & mutare formam fundi: puta dum eſſet ager ſterilis, & incultus, vult reducere ad prata quæ ſecari poſſint: & tunc ſi vult, quòd in illis pratis poſſit is cui debetur jus paſcendi, paſculari facere pecora eod. modo, & per ea tempora quibus ſolitus erat paſculari, & in hoc non patiatur aliquod damnum: imò utilitatem recipiat, ex quo meliora paſcua efficiuntur: & idem eadem ratione, ſecus ſi damnum pateretur, puta quia erant pecudes ſuæ nobiles, ſicut ſunt Veronenſes, & marceſſerent in pratis pinguibus, tunc non poſſet ad prata reducere, quia diceretur mutari forma ſervitutis in damnum illius cui ſervitus debetur: quod non eſt concedendum, per jura primo loco allegata. Aut vult reducere ad culturam, & ibi ſeminare blada, & vites plantare ex quibus non poſſet ille cui ſervitus debetur commoda percipere: imo per ea impediretur ſuum jus paſcendi, quia dñs prædij ſervientis nollet ut tempore culturæ in illis pecora paſcerentur: & tunc

clarum

clatum, quod non posset fieri talis reductio ad culturam in præjudicium servitutis debitæ, *per l. si via, & l. præses. C. de serv. & aqua, & l. 1. in fin. D. ad l. Aquil. cum simil. supra allegg.* usti servitus juris pascendi deberetur tantùm eo tempore, quo fruges colligerentur, & pascua remanerent meliora, vel saltem non deteriora: quis hoc casu videtur, quod liceat non fuisse domino prædij servientis in suo facere, quidquid vult, dummodo non noceat alteri, cui servitus debetur, *argument. l. 1. §. de eo opere, & §. item dit aquam, D. de aqua pluv. arcend. conjuncta l. in re mandata, C. mand.* & conclusio brevis est in hac quæstione. Aut dominus prædij servientis reducendo fundum suum ad culturam, vel ipsum meliorando nocet servituti juris pascendi impositæ, & non potest: aut non nocet, vel prodest, & potest, per prædicta.

40 Sed * quid è contra, an ille cui deberur servitus ista, possit invito domino fundi servientis ista pascua reducere, ut efficiantur meliora? Et videtur quod sic, ad similitudinem usufructuarij, qui potest causam proprietatis meliorem facere non deteriorem, *l. equissimum, §. fructuarius, in princ. D. de usufruct.* In contrarium videtur, quod etiam nullo modo possit, etiam meliorando, *per l. hactenus, §. fin. in fin. de usufruct.* Sed tu circa hoc breviter cõclude: aut ille, cui debetur servitus vult mutare formam, vel statum rei, vel fundi, in quo sibi debetur servitus, puta aliquid novi addendo, vel detrahendo, & non potest: *per d. l. fin. cum l. seq. & ibi gloss. tenet, & §. fructuarius, & ibi gl. & Flor. & §. item si dominus, & l. fin. ff. de usu & habit.* aut non vult mutare statum rei, vel formam, & tunc si non nocet domino fundi, teneo quod possit per prædicta jura, & maximè *per d. §. fructuarius, cum gloss.*

Sed circa * prædicta oritur dubita- 41
tio, quid si dominus prædij servientis reducit pascua ad culturam: puta ad segetes, vites, propter quod impediuntur pascua ei cui servitus juris pascendi debetur, an possit cogi ad reducendum prædia ad pascua, sicut erant tempore servitutis impositæ, an vero debeat agi ad interesse tantùm? Et videtur prima facie eam cogi posse ad reducendum in pristinum statum loca, in quibus jus pascendi debetur: *argument. l. 2. in fin. ff. ad leg. Aquiliam.* ubi dicitur quod si aquatio derivata est in damnum ejus, cui servitus aquæ debetur, potest peti, ut in priorem statum reducatur: *facit l. præses, & l. si manifestè, C. de serv. pro hoc facit l. 1. in princip. D. quod vi, aut clam, & l. si colonus, & l. si tertius. §. officium, & per totam legem, D. de aqua pluv. arcend.* In contrarium videtur, ut solùm agi possit ad interesse, *argument. l. loci corpus, §. in confessoria D. si serv. vend.* & quia sicut in obligatione faciendi succedit obligatio ad interesse, & non potest regulariter quis præcisè cogi ad factum, *l. stipulationes non dividuntur, & ibi per Bartol. D. de verbor. obligg.* ita in obligationibus non faciendi.

Quia * obligatio non faciendi di- 42
citur obligatio faciendi: *probatur in l. 2. §. item si in fidei cod. tit.* & ideò videtur quod dominus fundi servientis non tenebitur reducere pascua ad culturam, ut dictum est supra, nec mutare formam servitutis constitutæ: tamen quia contrarium facit, succedere debet obligatio ad interesse, ergo in ista quæstione de qua consultus extitit alias repetendo ita distinguerem tres casus, aliquando dominus prædij servitutis, vel alius vult reducere fundum

fundum servientem ad culturam, fecit aliquas præparationes tantùm, aliquando incipit etiam reducere, & reduxit, aliquando etiam reduxit in totum ad culturam magnam partem, ita ut impediatur jus pascendi. Primo casu, quando vult reducere fundum, nondum tamen vere reduxit: sed fecit tantum præparamenta, propter quæ forte turbat illum, cui servitus juris pascendi debetur: puta purgando loca, designando fossam, vel loca vineatum, vel alia similia faciendo, quo casu potest dici, quod vult incipere, vel quod incepit, *per text. l. 1. §. capisse, D. de pollic. & per gloss. not. in l. de pupillo. §. nunciationem, in verbis. inchoent. & l. prætor. §. si quis paratus in vers. satisdare, D. de novi oper. nunc. & ibi per Doct.* & tunc potest succurri ei, cui servitus juris pascendi in illo fundo debetur, nov. oper. nunc. *ut d. l. de pupillo, §. sextus versicul. imposititiam*, & hoc, quando ab alio, quam à domino à quo esset servitus ista debita prædio urbano, *juxta ea que dixi supra in 3. quæst. principal.* Secus si deberetur pro prædio rustico: *ut eadem tit. cum gloss. & ibi per Dd. in l. qui viam eod. titul.* potest tamen contra dominum sibi subvenire per actionem confessoriam, per quam dominus prædij servientis tenetur ad patientiam, *argum. l. uti frui, §. final. si usufruct. pet. facit, l. quoties la 2. D. de servit. & l. Barum, & liegi. D. si serv. vend.* & hoc etiam vult Bartol. *in leg. 1. §. 2. D. de nov. oper. nunc.* Et per hanc confessoriam potest etiam agere ad interesse, & ad fructus, *leg. loci corpus, §. in confessoria, D. si servit. vend.* Secundo casu quando incipit reducere, quod tamen non est perfectè, quod quando sit, dicit Bart. *in leg. 1 §. 1. in fine, D. de nov. oper. nunc.* aut opus, de quo quæritur, est formiter, ut domus, theatrum, & similia: & tunc non dicitur perfectum, sed futurum, nisi habeat consummationem in formam, aut est opus simpliciter, & informiter, & tunc quicquid est factum, potest dici opus imperfectum, *ut d. §. eod. tit.* & idem & clarius vult Bart. *in l. is qui reip. in fin. D. ex quibus cau. mai.* Et ego dixi plenius *in l. 5. §. opere, & l. ædificia, §. perficisse. D. de verb. sign.* & tunc similiter habent locum omnia remedia, de quibus suprà dixi, & plus dico, quod poterit ille, cui servitus debetur agere contra reducentem ad culturam, ad destruendum opus, seu partem operis factam, si factum est, nunciatione novi oper. prius facta: *per l. 1. in princ. & §. 1. cum ibi not. ff. de nov. oper. nunc.* in casu quo locum habeat nunciatio nov. oper. *secundum ea que dixi supra in primo casu.* Si autem non est factum, spreta nunciatione, quia nulla facta fuit: *die ut dicam statim in casu sequent.* Tertio casu, quando jam dominus prædij servientia reduxit in totum ad culturam magnã partem, ita ut impediatur jus pascendi: an tunc poterit agi per illũ cui debetur servitus, ut cultura reducatur ad pascua, an vero tantum ad interesse? ista quæstio formatur per gloss. & Dd. *in leg. 2. C. ad leg. Aquil.* quæ est valde dubitabilis, in qua ista distinguerem, comprehendendo omnes casus qui verisimiliter possent contingere: videlicet, quod aut est facta nunciatio novi oper. legitimè antequam opus illud fieret: & tunc si est factum spreta nunciatione, & est servitus urbana, totum potest peti ut destruatur. Secus si est rustica, *ut l. 3. in princ. cum l. 2. & l. qui viam, cum ibi not. ff. de novi operis nunciation.* Aut non est facta aliqua de nunciatio novi operis,

vel de jure fieri potuit : tunc aut ille cui servitus justis pascendi deberut scivit opus fieri, & consensit expresse, aut non consensit expresse : sed eo sciente, & patiente factum opus est: aut eo sciente, & contradicente, aut ignorante.

44 Si illi * cui deberur servitus, scivit, & consensit expresse opus fieri; & tunc non potest agere ad demolitionē operis, quia remittentibus actiones suas, non est dandus regressus, *l. quæritur, §. si venditor, ff. de adil. edict.* & regula quod semel placuit, de regulis juris in sexta, nec poterit etiam agere ad emendationem damni vel interesse, *argument. l. Sabinus, versic. sin autem, ff. communi divid.* Si vero eo sciente & patiente, & non expresse consentiente opus factum est : & tunc aut non fuit deceptus per aliquem errorem, vel imperitiam : & nullo modo poterit agere ad demolitionem, ut patiatur adversarius opus demoliri, ut ad pascua fundus reducatur : *ut est casus in l. Labeo ait, cum l. sequent. & ibi gloss. Bartol. & Dd. ff. de aqua pin. ascend. & probatur in dict. leg. Sabinus, versic. sed & si communi. divid. & in l. qui bona paragrapho, si quis juxta, ff. de dam. infect.* & hoc tenet Bartol. *in l. quæ dotis, circa finem, ff. solut. matrimon.* poterit tamen agere ad interesse, & emendationem damni, *ut probatur in d. l. Sabinus, & d. §. qui juxta, & per gloss. & Dd. in d. l. Labeo.* Si vero opus est factum eo sciente & contradicente, in hoc est major difficultas, an possit cogi dominus prædij servientis ad reducendum fundum in pristinum statum, & sic ad demolitionem: sed dic considerandum esse actionem, quam vult intentare, aut enim ille cui servitus debetur, si non consensit, vult uti interdicto quod vi, aut clam, & potest, *l. 1. & 2. in ver. impetrabis, Cod. ad leg. aquil.* & quando competat, collige ex his, quæ not. Bart. *in l. 1. in ultim. col. D. de no oper. nunc.* & Rof. *in interdicto quod vi, aut clam.* Aut vult agere in actione leg. Aquil. videtur quod possit, *per l. 2 in fin. C. ad l. Aquil.* In contrarium videtur, quod actio l. Aquil. detur solum ad emendationem damni. Et ita tenet ibi glos. 2. & probatur, *in leg. cod. titul. & Instit. ad leg. Aquil. in princip. cum simil.* Cyn. autem *in dict. leg. 2.* distinguit. Aut est opus quod non est reducibile ad pristinum statum: & tunc agi potest leg. Aquil. solum ad damnum seu interesse, *ut dict. l. 1. & 2. primo respons. C. ad leg. Aquil.* Aut est opus reducibile ad pristinum statum, ut aquæductus à cursu suo semotus : & tunc potest agi actione *leg. Aquil.* ut in pristinum statum reducatur, & ita loquitur *dict. l. 2 in fin.* quæ ita debet intelligi ut conveniat titulo, sub quo ponitur l. Imperatores, *ff. de in diem addict. & §. quibus in prima constitutione, C.* & ita actio erit utilis, & nō directa, *pro hoc l. si servus servum, §. aquæductus, ff. de ad leg. Aquil.* ita tenet, & sequitur Bald. Ang. & Salic. *in d. l. 2.* Sed Paul. d. Castr. ibi aliter intellexit dictū text. Dicit enim quod non potest agi principaliter actione leg. Aquil. ad destruendum opus factum, & ad reducendum in pristinum statum; sed debet agi, & in libello principaliter peti, ut condemnetur ad emendationem damni, & hoc venit jure actionis, *l. Aquil.* & ad hoc est adversarius obligatus, *v. l. 1. & 2. in pr. C. ad leg. Aquil.* Sed si diceret se velle in pristinum statum reducere, & non condemnari ad refectionem totius damni, debet audiri, & sic debet intelligi secundum eum *in dict. leg. fin.* &

& sic cùm reus habeat facultatem hoc faciendi, vel reducendi rem in pristinum statum, istud est potiùs in solutione, quàm in obligatione, sicuti est in actione noxali.

45 Vbi emendatio damni est in obligatione, & datio damni pro noxa est in solutione, *ut leg. miles. §. decem, ff. de re judic.* & isto modo dicit cessare ambages, de quibus per gloss. & Cyn. *in d. l. 2. C. ad l. Aquil.* qui mirantur quomodo actio *leg. Aquil.* detur, ut res in pristinum statum reducatur, & dicit, quòd cùm istā facultas reducendi in pristinum statum detur reo ex dispositione legis, videtur durare ista facultas quousque conveniatur judicati, si fuerit condemnatus ad emendationem damni, *l. item veniunt, §. idem ait ff. de petit. here.* sed quando venit ex forma contractus, non durat dicta facultas, misi usque ad litem contestatam, *l. si quis stipularus, ff. de solut.* Sed contra prædictum intellectum Paul. *facit d. l. 2. in princ.* quæ dicit, principaliter potest peti, ibi, ut in pristinum statum reducatur, ejus judicis cura imperatbis, sed Paul. ibi respondet per idem quod in simili dicitur, *l. si pacto quo pascam, versic. ex stipular. agens. C. de pact.* Nam verum est, quod impetrabis per indirectum : nam si vellet evitare condemnationem damni dati potest restituere in pristinum statum rem, & adire judicis officium, ibi, non tamen quod si facta restitutione adhuc agēs remaneret in damno, in illo posset etiam reus condemnari, *ut in simili habetur in l. si cum dies in fine ff. de arbit.* & hoc ultimum tenet etiam Salic. *in dict. leg. 2.* & ista est opinio Paul. quod non possit agi *l. Aquil.* principaliter ad reducendum rem in pristinum statum, etiam quando opus esset reducibile.

Aliquando competit actio de pastu pecoris, aliquando *l. Aquilie* : & aliquando actio in factum, & est casus *in l. qui servandarum, §. final. ff. de præscript. verb.* & aliquando competit actio ad exhibendum, *l. Iulianus, §. glans ex arbore, D. ad exhiben.* de quibus vide per Rofred. *in titul. de act.* quæ vocatur nomine speciali de pastu pecoris, ubi ponit libellum petitionis, & quæst. circa prædicta, & Specul. *in tit. de offic. ordi. jud. §. 1. vers. 4. circa imminentem, & in tit. de causa possess. & propriè vers. 4. sum. in fundo, & in tit. de injur.*

Nono * principaliter, an, & quando 46 liceat pasculari in agro alieno? Et dic, aut est servitus imposita juris pascendi conventione, & potest secundùm servitutem constitutam, *l. 1. §. in prædiis, D. de servit. rust. prad. & Instit. de servit. §. tutor. rusticorum.* aut non est imposita servitus : & tunc aut est statutum, quod certo tempore quis possit in alieno pascuari, *& idem arg. l. venditor. §. si constat. D. communia prædiorum, & l. de quibus, de legibus, conjuncta l. omnes populi. de justit. & jur.* Aut non est servitus imposita, nec est lex, vel consuetudo : & tunc aut loquimur in militibus Imperatoris, qui veniunt ad aliquas partes : & tunc dicendum est, quod tempore illo non debet animalia sua dimittere, ut pascantur in pratis publicis ; & si magister militis non curavit ad observari in decem libras auri punitur : quæ pœna imponeretur etiam destruentibus prata privatorum, *in l. 1. C. de pas. publ. lib. 11.* & ibi hoc not. Bart. & idem est dicendum in aliis militibus eadem ratione, licet malè observetur, dicit tamen Bartol. *in d. l. 1. per illum text.* quod provinciales debent providere, in quo loco animalia

militis sine damno provincialium pascuntur : & ideo hoc dicit esse utile pro militibus imperatoris descendentibus ad partes Tusciæ ut possint petere Tuscis sibi assignari prata, quibus possint eorum equos pascere: & intellige sine injuria subditorum secundum And. de Barulo. *in l. 2. eod. tit.* & ideo non debent juxta provinciarum molestari a militibus principis, *ut l. fi. eod. tit.* & dicit Bart. illam l. facere contra stipendiarios Perusij, ut non possint stare cum suis equis in pratis publ. vel privatis : bene tamen possent ipsi, & alij pasculari juxta viam, *ut c. 1. § fin. in tit. de pace in ufib. feud.* quod declara, *ut dixi supra eod. in q. princ. vtr. quinto acquiritur.* Aut loquimur in aliis privatis, & regulariter quis non potest pasculari cum animalibus suis in agro alieno, *l. Quintus. D. ad l. Aquil. facit l. divus, cum ibi not. D. de serv. rustic. pred.* nisi juxta viam sine damno, ut dictum est, & de hoc, an & quando sit licitum pasculari in fundo alieno, habetur *in dict. l. Quintus*, & per Alber. *in l. fin. ff. ad l. Aquil.*

47 Decimo & ultimo * posset dubitari de pascuis e publicis & privatis, in quibus non sit servitus imposita, *de quib. vide toto tit. C. de pas. publ. lib.* 10. *& qua not. in c. 1. § fi. in tit. de pace, & qua dixi in praced. q. supra in 2. & 3. princ.* & de illo qui dimisit equum in pascuis sine custode, quem lupus comedit, an teneatur domino; *vide gloss. Bart. & Dd. in l. si negot. ff. de negot. gest. & Spec. in tit. de loc. § post quam, versic. quid si loc. & per Ang. & Dd. in d. l. negot. & Cyn. Bal. & Dd. in l. cum prec. C. de lib. caus. & per Albert. in l. pign. C. de pign. Alt. & ego dixi in l. quic si fingit vas. § apud Labeonem, D. de edil. edict.*

Item * an animal dimissum in pascuis possideatur per illum qui eum ibi dimisit, *vide text. cum glo. in verb. oberraverit in l. 3. §. Nerva filius. D. de acquir. poss. & ibi Doct.* item si aliquis accepit equum in pascuis, quia dicit se dominum illius equi, an incidat in pœnam, *l. si quis in tantam C. unde vi? vide ibi gloss. magnam, versic. quinto quid si equum, & Angel. & Dd. ibi, & Bart. & D. in d. §. Nerva filius.* 48

Item * si pastor conduxit animalia ad pascendum per insidiosa loca, & ea amiserit, tenetur, quia præcessit culpa casum, l. qui petitorio §. *qui rem. D. de rei vendic.* & ibi hoc not. Angel. qui dicit hoc esse intelligendum, quando duxerit scienter, vel saltem scire debuerit, *l. quod ait ff. si cert. pet.* & de hoc an & quando *f* pastor teneatur de mala custodia, & qualiter, *vide text. f gloss. & Dd. in l. si quis domum, alias l. Iulianus, §. Imperator, cum §. sequent. D. loca, & quod not. Bartol. in l. si quis ex argentariis, & prator. D de eden. & l. si creditor. & l. qui furtivis, C. de pignor. actio.* Item si est conventum inter dominum, & pastorem de dividendis fœtibus, qua actione sit agendum, *vide l. si paciscenda, C. de pact. cum ibi not.* 49

Item, * si quis est in possessione alicujus pascui, & eo tantum utatur certo tempore anni, an per hoc retineat suam possessionem? dicas quod sic, *l. 3. § saltus. D. de acquir. possess.* Plura possent de pascuis, & pastoribus dici, sed brevitatis causa ista sufficiant : quia non est proprie materia servitutum, &c. 50

ADDITIO.

a *Numerus.* Numerus major facit præsumi majorem veritatem, *in Specul. de teste. §. versic. quid si omnes, & gloss. 4. quæst. 3. si testes §. in testib.* ubi etiam ponit quando præferatur numerus dignitati testium. Et numerus major facit præsumi majorem zelum, *in Specul. de elect. §. ver. publicatione.*

b *Vicinam.* Vicinus non potest retinere meretricem in domo, invitis vicinis. *Vide Guil. de cun. in l. 2. C. de fum. Trinit.*

c *Animal.* Animal. in damno repertum, & retentum, vel pro pignore captum si pereat, debet per officialem emendari. *l. quemadmodum §. magistratus. D. ad legem Aquiliam.*

d *Divisio.* Divisionem judex facit, si partes discordant. *Vide Paul de Cast. Consil. 92.* Divisionis libellus quomodo formetur, *vide Bar. & Bald. in l. ad officium C. communi divid. & in l. 1. eod. titu.*

e *Pascuis.* Pascuorum consuetudo inspici debet. *Bald. in titul. de pac. constan. §. non Romanorum in 3. colum. ver. & not. hoc expressum & not. in l. 1. §. denique. & l. 2. D. de aqua pluv. arcend.*

f *Pastor.* Pastor, tenetur de custodia *in Specu. de act. fend. pe. §. 3. versic. idem not. quod si in fin.*

CAPUT X.

De Servitutibus calcis coquendæ, & arenæ fodiendæ.

1 *Servitutes calcis coquendæ & arenæ fodiendæ, an rusticæ esse dicantur.*

2 *Ius calcis coquendæ vel arenæ fodiendæ ultra quam opus fuerit pro fundo dominanti, si promittatur, an talis servitus constitui possit.*

3 *Servitutes calcis coquendæ, & arenæ fodiendæ an sint nominatæ vel innominatæ.*

4 *Ius cretæ vel lapidis eximendi si quis habeat, an status servitus dicatur.*

5 *Loca in quibus debetur servitus, vel jus calcis coquendæ, arenæ fodiendæ, vel cretæ, aut lapidis eximendi, quomodo nominentur.*

1 Istæ * duæ servitutes sunt rusticæ, *ut probatur in l. 1. §. in rusticis. & l. ergo. D. de serv. rust. præd. & Justin. de serv. § inter rusticorum.* quoniam calx & arena sunt de necessariis ad domunculam in agro illius, cui servitus debetur, faciendam propter fructus recipiendos, *ita dicit gloss. d. §. inter rusticorum, in versic. calcis coquendæ.* vel etiam quando debentur pro alio fundo rustico, puta si concederetur mihi jus in prædio tuo, ut in eo mihi liceat calcem coquere, vel arenam fodere, ut ex his fiant vasa vel instrumenta : vel granaria, vel ædificia in meo prædio, quibus fructus prædij mei reponantur & exportentur vel quid simile fiat, quod ad culturam vel fructum agri percipiendum necessarium sit, *l. velut. ff. de serv. rust. pred. & not. per Azo. in summa C. de ser. §. pecoris. ver. & sic concedi potest.* Secus si deberetur servitus pro domo & non pro fundo : quia diceretur servitus urbana, quoniam servitus denominatur à prædio denominante, *ut est text. cum gloss. in versic. aream l. 1. ff. de serv. urb. pred.* Et quando dicatur fundus rusticus & urbanus; vel servitus urbana aut rustica, *vide quæ dixi 1. lib. in 3. & 4. diversione servitutis.* Sed si jus calcis coquendæ debetur vel arenæ fodiendæ, non ad utilitatem 1

fundi urbani, vel rustici, non esset servitus realis, sed jus personale, *ut not. glossa. in d.l. veluti, in vers. quod ergo, & probatur in l. Mela. §. fin. & ibi per gloss. Bart. & Dd. de alim. & cib. leg. & not. in l. domum, ff. de serv. rust. prad.*

2 Sed * hic secundo loco dubitari potest, quod si promittatur jus calcis coquendæ, vel arenæ fodiendæ, ultra quam sit opus pro fundo dominante, an talis servitus possit constitui? Et dico quod non, *l. ergo in fin. cum l. seq. eod. tit.* Et est ratio; quia servitutes reales sunt secundùm indigentiam prædij dominantis, *ut d. l. ergo, §. fin. & ita not. Bartol. in l. eadem, in §. Cato. in 6. ff. de verb. oblig. & l. stipulationes non dividuntur, in 4. quæst. eod. tit. & supra in d. 4. divisione servitutis, vers. circa istas servitutes*, ibi, item quarta est natura servitutis.

3 Tertiò * dubitatur nunquid istæ duæ servitutes sint nominatæ, vel innominatæ. Et gloss. *in l. 1. §. in rusticis, in vers. hæc sunt, in princ. ff. de serv. rust. prad.* dicit quòd sunt innominatæ. Ego tenui supra *in lib. 1. in 2. divisione servitutis*, quod sunt nominatæ, dic ut ibi dixi, & supra de servitute aquæ ducendæ, *in 3. q. princ.*

4 Quarto quæro, * quid si aliquis habet jus cretæ, vel lapidis eximendi, an ista sit servitus? dic si debetur ad utilitatem prædij rustici erit rustica servitus: si urbani, erit urbana. Sed si non debetur ad utilitatem fundi, sed ob aliam causam, puta, ut vasa figuli venalia facere possit, tunc non erit servitus realis rustica, vel urbana, sed quædam commoditas a ad similitudinem ususfructus, *ut est tex. cum gloss. & Dd. in d. l. ergo, §. fin. & l. veluti ff. de serv. rustic. prad.* & probatur per ea quæ dixi supra in princip. & ideò dixi, ad similitudinem usufruct. quia non ususfructus est, cum usufructuarius habeat omnes fructus simul, *ut Instit. de usu & hab. in princ.* quod non est hoc casu, in quo non habet nisi jus eximendi cretam, vel lapidem, sed si haberet jus percipiendi omnes fructus tunc esset servitus ususfruct. *l. arboribus in fin. princ. ff. de usufructu, & ita not. in d. l. veluti, versic. sed si ut vasa per gl. ff. & dott.*

5 Quinto, * & ultimo quæro quomodo vocentur hujusmodi loca, in quibus debetur servitus, vel jus calcis coquendæ, arenæ fodiendæ, vel cretæ, aut lapidis eximendi? dic nominantur cretifodinæ, lapicidinæ, *l. divortio. §. si vir in fundo ff. solut. matr.* & arenatiæ in quibus arena foditur, *l. sed si, in princip. & ibi gloss. Digestis de publicanis.*

ADDITIO.

a *Commoditas*, dicitur respectu usus non respectu fructus, *l. cum in rem, & ibi Bart. de rei vendi.*

CAPUT XI.

De servitute altius tollendi.

1 *Servitus altius tollendi triplex esse dignoscitur.*
2 *Servitus altius tollendi quare alia est rustica, & alia urbana.*
3 *Servitute altius tollendi exemplum quomodo ponatur.*
4 *Servitus altius tollendi exemplum quomodo procedat, cum quis regulariter possit tollere domum suam usque ad cœlum, etiam si servitus imposita non esset.*
5 *Cultura favore non potest unus ventum impedire, ne ad alterius prædium transeat.*

1 TRiplex * est servitus altiùs tollendi, & officiendi luminibus vicini. Alia est servitus altiùs non tollendi, & istæ duæ sunt urbanæ, *de quibus in l. 1. D. de serv. rust. prad. & dixi in 1. lib. in duobus tit.* Tertia est servitus altiùs tollendi, quæ est rustica, *l. 2. in princip. D. serv. rust. prad. & ibi per gl. ff. & Dd.* & de illa loquitur rubr. nostra.

2 Pro cujus declaratione primo quæro, quare ista est rustica, aliæ sunt urbanæ? dic, quia servitus denominatur à prædio dominante, *ut glossa in l. 2. verficule areum, de servit. urbanorum prædiorum & dixi titulo precedenti*, & ideo quando servitus altius tollendi vel non tollendi debetur prædi. urban. appellatur urbana. & ita procedunt dictæ duæ rubricæ primi libri. Quando vero debetur rustico, nominatur rustica, quia prædio rustic. fit, puta quia est prædium vel villa, *l. plenum in princip. de usu & habi.* & ita debet intelligi ista rubric. *ut vult dict. l. 2. in princip. gloss. in fin.*

3 Secundò quæro * quomodo ponatur exemplum in hac servitute altius tollendi? dic, potest poni domuncula gratia fructuum parata, quam ille cui debebatur hæc servitus, volebat altiùs tollere, & officere prædio vicini, l. eo jure, paragr. fabula, ff. in quibus caus. pig. tac. contrà, & ita vult. gl. *in d. l. 2. in princ.*

4 Tertiò * quæro quomodo hoc exemplum possit procedere, cum quis regulariter possit ædes suas, vel domum altiùs tollere usque ad cœlum, etiam si non est imposita servitus, l. Imperatores, *& l. cum ea. D. de servitutibus urbanorum prædiorum & l. qui luminis, & ibi per gloss. & Dd. eodem tit. & altius & l. si ædibus, C. de servit. & aqua.* ergo servitus non videtur posse locum habere: quia res sua, & jus suum non potest sibi servire, *l. in re communi, & l. si quis ædes, & l. nemo enim ff. de serv. urban. prad. & l. uti frui in princip. D. si usus fruct. per. cum simil.* dicendum est secundùm gl. *in d. l. 2. in princip.* quod in urbanis est libertas: quia potest quis regulariter altiùs tollere, & ita procedunt jura prælegata. Sed in prædiis rusticis est servitus posse elevari altiùs: quia ubi non esset imposita servitus altiùs tollendi, & officiendi prædio vicini, non posset altiùs tolli propter utilitatem segetum, *l. fin. in fin. C. de servit. & aqua.*

5 Et ratio * dubitandi potuit esse: quia favore culturæ non potest unius impedire ventum transire ad prædium alterius, *d. l. fi. in fin.* Et ideò videbatur hoc esse introductum pro pub. utilitate, & non posse alio pacto expressè contrahentium aliter disponi, & nec pacto valet per illam, *l. 2. in pr.* secundum primam lect. quam etiam ibi Paul. de Castr. tenet, *in d. l. fin.* Vel secundò potest dici, quòd ista servitus locum habeat, quando factum fuerat, ut deberet altiùs tollere, quia altiùs ædificare de necessitate est servitus: sed de voluntate est quædã libertas, & ita declarat gloss. *in d. l. 2. de quo vide que supra dixi in lib. 1. in tit de serv. altius tollendi*, ubi declaravi quomodo potest esse utilis hæc servitus. Vel tertiò potest dici secundùm eandem gl. quòd hæc servitus intelligatur, quando quis habet potestatem altiùs tollendi in fundo vicini rustico: quia tunc in alieno jus servitutis constitui potest, & hanc tanquam veram sequitur

Flor.

Flor. *in d.l.* 2. tamen prædicti tres intellectus rectè possunt procedere secundum quod supra declaravi. Cætera circa hanc materiam vide in duobus tit. de serv. altius tollendi, & altius non tollendi, & *quod vot. an l. fin. § fin. C. de servi. & aqua.*

CAPUT XII.

De servitute cloacæ.

1 *Ius cloacæ immittendæ quod sit.*
2 *Servitus cloacæ fundo rustico quando deberi dicatur.*

1 a IUs * cloacæ immittendæ servitus est scilicet rustici prædij, *in l. ius cloacæ, D. de servit. secundum gloss. ibi per l. 2. in princ. D. de serv. rust. prædior.* quæ si intelligantur de prædio rustico dominante, gloss. optimè dicit. Sed si intelligeretur de prædio seruiente, beret addi, de fundo urbano seruitutem debente rustico fundo: *ut eadem gloss. in d.l. 2. in vers. dominum, in 2. lect.* & utroque modo dicitur seruitus rustica, ex quo debetur fundo rustico, quia seruitus debetur prædio dominanti, *l. 1 cum gloss. in vers. aream, D. de servit. urbanorum prædior. & dixi in titulo præced. in 1. quæst.* & ideo si seruitus cloacæ deberetur fundo urbano, diceretur urbana, *de qua dixi supra in primo libro in tit. de cloacis.*

2 Sed si quæratur * quando dicatur seruitus cloacæ deberi fundo rustico, dic quod quandoque licet per vicini domum habere cloacam, *d.l. 2. in princ.* ad quam cloacam coloni agri mei propter necessitatem sui corporis accedunt, quod agro meo expetit: ideoque dicitur rustica seruitus: *ut dicit gloss. in d. l. 2. in vers. cloacam.* Et ita potest intelligi, *d.l. 2. & d. l. ius cloacæ.* Sed quando deberetur seruitus pro purgando fundo urbano: tunc diceretur seruitus urbana inspecto fundo dominanti, cui seruitus debetur: & quia ista materia cloacæ fuit examinata supra, *in primo libro in titulo de cloacis.* & plenius supra *in titul. de aquæductu in ultim. quæst. princ. ver. utile, & conveniente etiam subjicere, usque ad finem, & aliqua super de seruitute viæ, in 36. & ult. quæst.* ideo non expedit hic aliter declarare, &c.

ADDITIO.

a *Ius cloacæ.* Cloacæ meæ usus, an potest impediri per te, *vide Specul. de causa possess. Paragrapho 3. in fin. & §. 4. versicul. sed numquid*, & cloacæ materiam, *vide in titulo, D. de cloa. per totum.*

CAPUT XIII.

De seruitute prætorij, vel protecti.

2 *Prætorium, vel protectum habere licere in fundo, qua seruitus esse dicatur.*
2 *Prætorium quid propriè dicatur.*
3 *Prætorium, quod alias protectum dicitur, quid sit.*

1 Est * etiam seruitus rustica prætorium, vel protectum habere licere in fundo, ut ibi recipi possint coloni agri mei, *l. 2. cum gloss. versiculo protectum, D. de seruitut. rustic. prad.*

2 Prætorium * autem dicitur locus in qua paterfamilias residere solet, & merces merces, & species tanquàm in horreis retinere, *C. de offic. rector. provin l. multi.* & sumitur hoc ex eo, quia prætorium solet dici locus, in quo prætor reddit jura, *ut dicit glo. in l. plenius, in princ. D. de usu & hab.* Si igitur alicui licet in fundo vicini prætorium habere, in quo sui coloni, sive ipse, aut sua familia possint residere causa sui fundi rustici, dicetur seruitus rustica.

3 Protectum * verò quod aliàs projectum dicitur, est illud quod ita provehitur, ut nunquam removeatur, qualia sunt mœniana, *l. malè. § si protecti. D. de verbor signif. & l. quemadm. §. si protectum, D. ad l. Aquil. & l. si duo, §. item videamus, & §. Labeo, l. si duo, D. uti possid.* cùm ita non sit licitum protectum super solo alterius facere, vel habere in fundo vicini pro utilitate fundi rustici, dicitur seruitus rust. de qua loquitur, *l. 1. de servit. rust. prad.* Et ista rubrica declaratur per ea quæ dicta sunt in titulis proximè alleg.

CAPUT XIV.

De seruitute innominata.

1 *Seruitutes innominatæ quæ dicantur.*
2 *Seruitutes quæ per quatuor elementa seruantur.*

1 POst urbanas * seruitutes quæ nominatæ dicuntur, domum primo libro figuravimus, ut ex ea cæteræ seruitutes urbanæ, quæ nominatæ non reperiantur intelligi possint. Nunc verò consequens, ut in hoc libro secundo, declaratis rusticis seruientibus nominatis alium ordinem adhibeamus quo alio modo reperiantur facilè, & haberi & intelligi possint.

2 Has * autem, cùm circa prædia tantùm rustica versentur, per quatuor in primis elementa, terram scilicet a a aquam, aërem, & ignem, quantùm ad rem pertinet, breviter ordinandas esse constituimus, ita ut facilius unusquisque inquirere, ac percipere poterit, quando fundo rustico seruitus debeatur, quando illis etiam quatuor elementis nullo jure seruitutis prohibente, liberè uti valeat.

ADDITIO.

a *Terram.* Terra quantùm differt à luna, & quantus sit circuitus ejus, ponit Plinius *nat. hist. lib.* 1. non declaro quia non est materia juris.

CAPUT XV.

De seruitute terræ.

1 *Seruitutes terræ quæ sint, & quibus imponantur.*
2 *Religiosi si concedant, ut in aliquo loco sepulturam facere possim, & ibi sepelire cæperim, si postea cum eis conveniam, ne sepeliam, nisi usque ad certum numerum, & quod non possim imici monumentum cum lapidibus, nisi usque ad certam mensuram extruere: an talis conventio valeat.*
3 *Fundum si quis habuerit: per quem solebat ire ad casa fundo junctas, & ipsum alteri legaverit: an si legatarius sibi fundum legatum petat: heredes excipere possit seruitutem dictis casis deberi.*
4 *Casa quid propriè dicatur, & quid capanna.*

Flor. *in d.l.* 2. tamen prædicti tres intellectus rectè possunt procedere secundum quod supra declaravi. Cætera circa hanc materiam vide in duobus tit. de serv. altius tollendi, & altius non tollendi, & *quod vot. an l. fin. § fin. C. de servi. & aqua.*

CAPUT XII.

De servitute cloacæ.

1 *Ius cloacæ immittendæ quod sit.*
2 *Servitus cloacæ fundo rustico quando deberi dicatur.*

1 a IUs * cloacæ immittendæ servitus est scilicet rustici prædij, *in l. ius cloacæ, D. de servit. secundum gloss. ibi per l. 2. in princ. D. de serv. rust. prædior.* quæ si intelligantur de prædio rustico dominante, gloss. optimè dicit. Sed si intelligeretur de prædio seruiente, beret addi, de fundo urbano seruitutem debente rustico fundo: *ut eadem gloss. in d.l. 2. in vers. dominum, in 2. lect.* & utroque modo dicitur seruitus rustica, ex quo debetur fundo rustico, quia seruitus debetur prædio dominanti, *l. 1 cum gloss. in vers. aream, D. de servit. urbanorum prædior. & dixi in titulo præced. in 1. quæst.* & ideo si seruitus cloacæ deberetur fundo urbano, diceretur urbana, *de qua dixi supra in primo libro in tit. de cloacis.*

2 Sed si quæratur * quando dicatur seruitus cloacæ deberi fundo rustico, dic quod quandoque licet per vicini domum habere cloacam, *d.l. 2. in princ.* ad quam cloacam coloni agri mei propter necessitatem sui corporis accedunt, quod agro meo expetit: ideoque dicitur rustica seruitus: *ut dicit gloss. in d. l. 2. in vers. cloacam.* Et ita potest intelligi, *d.l. 2. & d. l. ius cloacæ.* Sed quando deberetur seruitus pro purgando fundo urbano: tunc diceretur seruitus urbana inspecto fundo dominanti, cui seruitus debetur: & quia ista materia cloacæ fuit examinata supra, *in primo libro in titulo de cloacis.* & plenius supra *in titul. de aquæductu in ultim. quæst. princ. ver. utile, & conveniente etiam subjicere, usque ad finem, & aliqua super de seruitute viæ, in 36. & ult. quæst.* ideo non expedit hic aliter declarare, &c.

ADDITIO.

a *Ius cloacæ.* Cloacæ meæ usus, an potest impediri per te, *vide Specul. de causa possess. Paragrapho 3. in fin. & §. 4. versicul. sed numquid*, & cloacæ materiam, *vide in titulo, D. de cloa. per totum.*

CAPUT XIII.

De seruitute prætorij, vel protecti.

2 *Prætorium, vel protectum habere licere in fundo, qua seruitus esse dicatur.*
2 *Prætorium quid propriè dicatur.*
3 *Prætorium, quod alias protectum dicitur, quid sit.*

1 Est * etiam seruitus rustica prætorium, vel protectum habere licere in fundo, ut ibi recipi possint coloni agri mei, *l. 2. cum gloss. versiculo protectum, D. de seruitut. rustic. prad.*

2 Prætorium * autem dicitur locus in qua paterfamilias residere solet, & merces merces, & species tanquàm in horreis retinere, *C. de offic. rector. provin l. multi.* & sumitur hoc ex eo, quia prætorium solet dici locus, in quo prætor reddit jura, *ut dicit glo. in l. plenius, in princ. D. de usu & hab.* Si igitur alicui licet in fundo vicini prætorium habere, in quo sui coloni, sive ipse, aut sua familia possint residere causa sui fundi rustici, dicetur seruitus rustica.

3 Protectum * verò quod aliàs projectum dicitur, est illud quod ita provehitur, ut nunquam removeatur, qualia sunt mœniana, *l. malè. § si protecti. D. de verbor signif. & l. quemadm. §. si protectum, D. ad l. Aquil. & l. si duo, §. item videamus, & §. Labeo, l. si duo, D. uti possid.* cùm ita non sit licitum protectum super solo alterius facere, vel habere in fundo vicini pro utilitate fundi rustici, dicitur seruitus rust. de qua loquitur, *l. 1. de servit. rust. prad.* Et ista rubrica declaratur per ea quæ dicta sunt in titulis proximè alleg.

CAPUT XIV.

De seruitute innominata.

1 *Seruitutes innominatæ quæ dicantur.*
2 *Seruitutes quæ per quatuor elementa seruantur.*

1 POst urbanas * seruitutes quæ nominatæ dicuntur, domum primo libro figuravimus, ut ex ea cæteræ seruitutes urbanæ, quæ nominatæ non reperiantur intelligi possint. Nunc verò consequens, ut in hoc libro secundo, declaratis rusticis seruientibus nominatis alium ordinem adhibeamus quo alio modo reperiantur facilè, & haberi & intelligi possint.

2 Has * autem, cùm circa prædia tantùm rustica versentur, per quatuor in primis elementa, terram scilicet a a aquam, aërem, & ignem, quantùm ad rem pertinet, breviter ordinandas esse constituimus, ita ut facilius unusquisque inquirere, ac percipere poterit, quando fundo rustico seruitus debeatur, quando illis etiam quatuor elementis nullo jure seruitutis prohibente, liberè uti valeat.

ADDITIO.

a *Terram.* Terra quantùm differt à luna, & quantus sit circuitus ejus, ponit Plinius *nat. hist. lib.* 1. non declaro quia non est materia juris.

CAPUT XV.

De seruitute terræ.

1 *Seruitutes terræ quæ sint, & quibus imponantur.*
2 *Religiosi si concedant, ut in aliquo loco sepulturam facere possim, & ibi sepelire cæperim, si postea cum eis conveniam, ne sepeliam, nisi usque ad certum numerum, & quod non possim imici monumentum cum lapidibus, nisi usque ad certam mensuram extruere: an talis conventio valeat.*
3 *Fundum si quis habuerit: per quem solebat ire ad casa fundo junctas, & ipsum alteri legaverit: an si legatarius sibi fundum legatum petat: heredes excipere possit seruitutem dictis casis deberi.*
4 *Casa quid propriè dicatur, & quid capanna.*

QVia primum apud nos elementum est terra, ideò prius de ipsa in genere videamus, postea specialiter de quibusdam servitutibus terram concernentibus declarabimus.

1 Primo est in primis sciendum, servitutes hujusmodi imponi posse, ut boves pos quos colitur fundus, in vicino agro pascantur. & ita Nerat. *lib. 2. membranarum* scribit, ut Ulpian. refert *in l. 3. in princ. ff. de serv. rust. prad.* de qua dixi supr. *in tit. de serv. juris pascendi.* Item ut fructus vicini in villa cogantur, coactique habeantur, & pedamenta ad vineam ex vicini prædio sumantur, & vicino, cujus lapidicinæ fundo tuo imminent, ideò sint juxta agrum meum ex parte superiori posse te concedere jus esse, terram in fundum jacere, saxa posita habere, & ut in suum lapides pervolvantur, ibique positi habeantur, indeque exportentur, hæc omnia habentur *in dict. l. 3. in princ.* Item potest constitui servitus gestandi, vel in tuo uvas premendi, vel area tua ad frumenta, cæteraque legumina exprimenda utendi, habenti prædium rusticum pro eo constitui. *l. Mela, §. fin. cum gloss. & Bar. ff. de aim. & cibar. leg.* Item servitus rustica constitui potest, ut sylvæ cæduæ, & pedamenta vineis nō desint, si causa fundi rustici dominantis fiat, Item & Mæcianus probat servitutem talem constitui posse, ut tugurium mihi liceret habere in tuo, scilicet si habeam pascui servitutem, aut pecoris appellendi: ut si hyems ingruerit, habeam quo me recipiam; vel si fuerit constituta servitus propter colentes agrum meum, quatenus in tugurio agri tui recipiantur, *ut est text. cum gloss. in vers. habeat. l. veluti vers. item sylvæ, D. de serv. rust. prad.* Item servitutes prædiorum tàm in solo, quàm in superficie imponi possunt, *l. 3. ff. de serv.* quod declara, ut ibi per gloss. & Dd. Item servitutes rusticorum prædiorum, & si corporibus accedunt, incorporales tamen sūt, & ideò non usu capiuntur. *l. servitutes prædiorum, in princip. eod. titul.* caveri autem, ut ad certam altitudinem monumentum ædificetur, non potest: quia id quod humani juris esse desiit, servitutem non recipit. Item nec illa quidem servitus consistere potest, ut certus numerus hominum in uno loco humetur, *l. 4. quæ incipit caveri. ff. communia prædior. &* ideò dicit ibi Paul. de Castr. *per illum text.*

Quod* si religiosi concedant in alio quo loco, ut possim facere sepulturam & ibi incepit sepelire; si postea cōveni cum eis, ut non possim sepelire, nisi usque ad certum numerum, & quod non possim ibi extruere monumentum cū lapidibus, nisi usque ad certam mensuram, illa conventio non valet, & potero sepelire quot volam, & etiam ornare sepulchrum lapidibus prout decet, *l. 1. §. interdictum, ff. de mort. infer.* & Paul. hoc vult. *l. statuæ, C. de relig. & sumpt. fun.* non obstante contradictione illorum religiosorum; sed si vellem prohiberi. *arg. l. si cui, ff. de servit.* 2

Sed in specie nunc quæritur de casis, si quis habet fundum per quem solebat ire ad casas junctas fundo, & ipsum alteri legat, an si legatarius petat fundum sibi legatum, possint hæredes excipere servitutem debere dictis casis, ut sic possit iti per illum fundum ad dictas casas. Et videtur quòd non: quia nulla servitus fuit ante mortem testatoris, quia res sua nemini servit. *l. in re communi. ff. de serv. urb. prad. cum sim.* Nec post mortem videtur servitus aliqua 3

aliqua deberi, ex quo non fuit per testatorem imposita, quia res præsumitur libera, ubi servitus imposita non reperitur, *l. altius, & l. si adibus, C. de serv.* Tamen dicendum est contrarium, ex quo testator legavit proprietatem fundi per quem ad casas solebat venire: *ut l. testatrix in princ. ff. si serv. vend.* & probatur *in l. si fundum sub conditione, §. qui fundum ff. de leg. 1. & l. si in princ. ff. de serv. urb. prad. & per Bart. in l. 1. ff. de serv. leg.* ubi omninò est videndum de hac materia.

4 Quæ autem * dicatur casa, Bald. *in cap. 2. si duo fratres in eadem casa, in titul. de fra. de no. benef. invest.* dicit quod est vulgare Italicum, & solet dici cadendo, quando est quædam domuncula; sed nunquid cabanna dicatur casa sive domus: dicit Bald. ibi, recurrendum esse ad vulgare: nam illud quod communiter homines dicunt, in vulgari est inspiciendum: propriè tamen non dicitur domus, quia non consistit ex pariete, & ex tecto, *ff. de usuc. l. eum qui ædes*, qui dicit esse ad staturum; sed vide gloss. *Inst. de re. div. §. 1. in ver. villis*, quæ declarat quæ dicatur cabanna.

CAPUT XVI.

De Tugurio.

1 *Tugurium in fundo alieno facere, an licitum sit.*

2 *Tugurium quid dicatur remissivè.*

1 TUgurium * an sit licitum in fundo alieno facere? Die quod non regulariter, *l. qui vias, quod §. si protecti. ff. ad legem. Aquil & l. qui autem, §. si ad jannam si quod vi, aut clam.* nisi sic imposita servitus, *l. veluti, de serv. rust. prad.* & si fiat non imposita servitute, potest propria autoritate domini fundi destrui: *ut d. §. si protectum, & §. si ad jannam*, quod not. Sæpè quando in locis ubi sunt pascua, contenditur de possessione, vel quasi, partes faciunt tugutia, aut casas, ut sub eis stent pecorarij sui, vel coloni, ut ibi ponant fœnum: quia si fiat in fundo alterius, potest dominus propria authoritate, & impunè destruere per dicta jura. Et quid sit tugurium, *vide l. tugurij. ff. de verbor. signif.*

CAPUT XVII.

De cultura terrarum.

1 *Vicinus loci privati superioris, si ita per sulcos araverit, atque per porcas, ut ad inferiorem fundum aqua venerit, an possit? an verò aquæ arcendæ judicio cogi possit, ut in alteram partem aret.*

2 *Opus si quispiam arando faciat, ex quo aqua pluvia vicino nocere possit, si alter fundus eo non poterat actione aquæ pluviæ arcendæ non tenetur.*

3 *Sulcos, vel fossas si quispiam in vicini inferioris damnum, seu ex latere facere velit, dato quod non possit, quomodo ei succurratur.*

DE cultura terrarum breviter quædam dicamus.* Vicinus loci superioris privati ita arabat per sulcos atque per porcas, ut ad inferiorem fundum aqua veniret, quæritur an possit? An vero aquæ arcendæ judicio cogi potest sic, ut in alteram partem araret, & ne sulci vicini a inferio- 1

rioris agrum spectarent? Respondendum est, dominum fundi inferioris non posse facere, quominus agrum suum superiorem vicinus quemadmodum vellet, utaretur, *ut est text. in l. vicinus in pr. D. de aqua pluv. arc.*

2 Ex quo nor. * secundùm Bart. ibi, quod si arando aliquis opus faciat, ex quo aqua pluvia nocere posset vicino, si aliter fundus coli non poterat, non tenetur actione aquæ pluv. arc. Sed si alio opere fundus poterat coli, tenetur ex actione, & ita intelligatur vers. sequens, sed si quos, secundùm Bart. & Joan. de Imol. ibi. gl. autem habuit alium intellectum, videlicet ut lex, vicinus in princip. intelligatur, etiam quando sulci erant nocituri fundo vicini inferiori, si non animo nocendi facti sunt, sed causa agri colendi, & est ratio: quia naturaliter fundus inferior debet servitutem superiori, ut aquam recipiat, *l. 1. §. fin. cum l. seq. D. de aqua pluv. arc.* & ideò si dominus superior non posset benè colere fundum suum sine sulcis aquatilis, sibi licitum est eos facere, *ut ibi, & l. 1. §. de eo opere, eod. tit.* Sed adverte quod loquitur quando vicinus habebat fundum ex latere, & faciebat sulcos ex transverso, animo nocendi fundo vicini, & non propter necessitatem, vel utilitatem culturæ, vel aliter, Et tertio potest intelligi illa l. vicinus, secundum Paul. de Castr. quia aut quis facit sulcos apertos aratro ad seminandum, & potest facere sicut vult, sive per longum, sive per transversum, *sic loquitur, l. vicinus in princ.* Aut quis vult facere hos non causa seminandi, sed causa aquam tenendi, qui dicuntur sulci aquarij: & tunc distinguit. Aut sine illis non poterat ager coli, & idem. Aut poterat, & tunc secus: & ita loquitur *vers. sed si quos*, probatur *in l. 1. §. de eo opere, eo. tit.* quod sit causa agri colendi, & fructus colligendi, quicunque illi sint, sive frumentum, sive alij fructus, sive opus fiat aratro, sive alio modo: *ut est text. cum gloss. in d. §. de eo opere, §. seq. & §. Labeo.*

Sed quid * si vult quis facere sulcos, vel fossas, in damnum fundi vicini inferioris, seu ex latere: & casu quod non posset, quomodo ei succurretur? Die aut jam fecit, & aqua incepit decurrere, & potest ipsum cogere, ut repleat sulcos, vel fossas, & si nó replet, condemnari debet ad interesse, *d. l. vicinus vers. sed si quos.* Vel potest judex jubere, ut caveat de damno infecto. *l. haltenus §. fin. eod. tit.* Et etiam manu militari potest compelli ad demoliendum, & ad plantandum opus, *l. qui restituere, ff. de rei vend. & l. stipulatio §. fin. D. de nov. oper. nunc. & not. gloss. in d. l. vicinus, in ver. condemnare.* Aut vicinus fecit opus, & aqua per fossas nondùm fluxit: & tunc similiter potest per judicem cogi, ut repleat. Et est ratio, quia in illa actione aquæ plu. arcen. venit damnum futurum, *l. supra iter, §. officium, & l. haltenus, §. fin. eod. tit.* nec ipse scitur si nocuit aqua, sed si nocere potuerit: ut dicit gloss. *in d. l. vicinus, in fin. in verb. nunquam fluxisset, & l. 1. §. 2. eod. tit.*

ADDITIO.

a *Vicini.* Vicinus potest aquam venientem ex fundo, vel tecto vicini, in curtem, vel fundum suum retinere, & depellere, ne sibi noceat. *Paul. de Castr. in l. quotiès, l. 1. de ser. & supra per Bar. Cep. de serv. urb. c. 12. c. 46. cap. 47. & sequent.*

CAPUT XVIII.

De seminatione plantarum.

1 *In fundo suo unicuique seminare herbas, & arbores plantare, vites putare, &c. licitum est.*

2 *Aqueductus servitutem per fundum tuum ad fundum meum si mihi debeas: non poteris in fundo tuo fodere, vel aliud facere, per quod aqua corrumpatur.*

3 *Fundi sui in finibus, an alicui plantare licitum sit, & si radices in vicini fundum intraverint, vel frondes aut rami protendantur, an vicinus eas propria autoritate incidere valeat.*

4 *Glans ex arbore tua si in fundum meum ceciderit, an tibi ipsam auferre liceat, & si prohibeam, quo interdicto tenear.*

5 *Glandis appellatione, an omnes fructus contineantur.*

6 *Glandem tuam, quæ in fundo meo cadit, si pecus meum comederit, qua actione tenear.*

7 *Hortum vicinus qui certo tempore pratum irrigare solebat, si pratum fecerit, assiduâque postea irrigatione vicino nocere cœperit, quid juris.*

POstquàm de cultura tertarum dicere incepimus: consequens est, ut de seminatione plantarum, putatione, & insertione aliqua dicamus.

1 Et primò * sciendum est regulariter quem posse in fundo suo seminare arbores, herbas plantare a, vites, & arbores putare, & alia hujusmodi facere: quia in re sua quilibet moderator est & arbiter, *l. in re mandata, Cod. mand.* & nemo potest prohiberi uti sua re quocunque modo voluerit, imò si voluerit, potest agere actione injuriarum *l. injuriarum actio. §. penult. ff. de injur. & l. qui pendent. de act. empt.* nisi probetur servitus imposita *l. altius, & l. si adibus C. de serv. not. Bald. in cap. 2. in tit. si de feud. fu. con. in usib. feu. & c. ceterum, de judic. & Ant. de Butr. in c. nimis extra de jurejur.*

Et ideò * sequitur ex hoc, quod si 2
mihi debes servitutē aquæductus per fundum tuum ad fundum meum: vel hoc anno duxi aquam per fundum tuum ad fundum meum: vel hoc anno duxi aquam per fundum sine vitio, non potes in illo fundo tuo fodere, succidere, putare, ædificare, vel aliud facere per quod aqua inquinetur, vitietur, corrumpatur, deteriorve fiat, & si hoc fiat teneberis interdicto de aqua quot. & æst. *ut est text. in l. 1. §. Labeo putat. ff. de aqua quoti. & æsti.*

Sed circa * plantationem arborum 3
quæri potest, an sit licitum alicui in suo arbores plantare, & in finibus fundi sui: & si radices intent fundum vicini, vel frondes, aut rami protendantur supra fundum vicini, an vicinus possit eas propria autoritate incidere: & si fructus arboris meæ ceciderunt in fundum vicini, *vid de his omnibus quæ plenè dixi suprà in 1. lib. in tit. de arboribus, & in tit. de serv. ne luminibus officiatur. in 4. q.*

Quibus * adde, si glans ex arbore 4
tua in fundum meum cecidit, & extat, licitum est tibi tertio quoque die auferre illam, & si prohibeam, teneor interdicto de glande legenda.

Et * appellatione glandis omnes 5
fructus continentur, *ut l. unica, & ibi gloss. Bart. & Dd. ff. de glan. le. & l. Julianus, §. glans. ff. ad exhib.* Item si non patiot tollere glandem, teneor ad exhibendum, quemadmodum si tuam materiam in agrum meum dela-

tam tibi auferte non patiar. *d.l. Iulianus, §. glans.*

6 Item * si immisso pecore depasco glandem tuam, quæ in fundo meo cadit, si dolo malo pecus immisi, ut glandem comederet, tenebor ad exhibendum *ut d. §. glans.* & etiam actione in factum agere poteris, *l. qui servanda, §. glans. D. de præscript. verb.*

7 De * irrigatione aliquid dicamus, & si vicinus qui hortum solebat certo tempore irrigare, pratum illic fecerit, cæpitque assidua irrigatione vicino nocere, ait Iurisconsultus, neque damnum infecti, neque pluviæ arc. eum tenere actione, nisi locum complanaverit, eóque facto citius aqua ad vicinum pervenire cœpit *ut est text. not. in l. apud Trebatium, §. si vicinus, D. de aqua pluv. arcen.* & hoc intellige secundum gloss. ibi, quando in suo, sed si in alieno aliquid faceret, teneretur, *l. si quando in fin. D. si serv. vend.* & ibi hoc etiam vult gloss. Sed Paul. de Castr. intelligit illum §. si vicinus non aliter fundum potentat colere: alioqui teneretur, *leg. 1. §. de opere. de aqua pluv. arcen.* Vel secundum Joan. de Imol. ille, §. *si vicinus* intelligitur quod ille qui habet servitutem activam, possit aquam ex fundo vicini ad suum ducere causa irrigandi, & ex quo fuit simpliciter constituta: trahitur etiam ad pratum quod sit in eodem fundo, *argum. l. si servitus, D de serv. urb prad.* nisi locus complanetur, ex quo aqua citius decurrat, *ut in fin. illius, §. & adde quæ plenè dixi supra de servitut. aquæduct.*

ADDITIO.

a *Plantare.* Servitus altius non tollendi non runpitur per plantationem arborum: secus vero si sit servitute luminibus officiatur, *l. ædificia, & l. si arbore in princ. eod. tit.*

CAPUT XIX.

De sterquilinatione.

1 *Sterquilinatio quid sit, & breviter tota ejus materia remissivè.*

DE sterquilinatione * vide textum cum gloss. *in l. si quando, §. fin. & quod ibi not. si servit. vend.* & quæ dixi in primo libro, *in tit. de sterquilinatione.*

CAPUT XX.

De messe, & vindemia.

1 *Messem, vel vindemiam cuilibet domino, vel colono in fundo suo facere licet: prohibens autem injuriarum actione tenetur.*

2 *Statuta si dixerint, ne quis possit vindemiare, vel messem facere etiam in suo, nisi certo tempore, vel ut colonus partiarius non possit incidere messem, nisi præsente locatore, vel nisi notificatione sibi facta: quibus casibus servandæ essent.*

3 *Fundum alienum, an cuilibet ingredi liceat, & uvas, vel spicas colligere.*

DE messe * & vindemia colligenda, dic licitum est cuilibet domino, vel colono messem, & vindemiā in fundo suo, vel sibi locato facere, & pro libito voluntatis: & si ab aliquo prohibeatur potest agere actione injuriarum, *l. qui prædictum vindemiam ff. de act. emp. l. injuriarum actio, §. si quis me prohibeat, ff. de injur.* nisi ex forma statuti, vel consuetudinis servaretur contrarium.

2 Quæro, * in quibusdam locis sunt statuta ne quis possit vindemiare, vel mellum facere etiam in suo, nisi certo tempore: & ratio statuentium fortè fuit, ne ante tempus domini colligerent propria, & posteà accusarent saltuarios de damno dato: vel si fortè in instrumento locationis contineatur, ut vel colonus, vel partiarius non possit messem incidere nisi præsente loc. vel saltem nisi prius sibi factanotificatione: quibus casibus conventiones, vel statuta servanda essent, *l. omnes populi de just. & jure, & l. 1. D. depos.*

3 Sed * nunquid sit licitum cuilibet ingredi fundum alienum, & uvas colligere, vel spicas? dic quod de jure licitum est comedere, & non exportare, & conterere spicas, sed non mittere falcem, *de conse. d. v. stipulat. & not. gloss. 1. omnes leges, in verficulo sas est,* & communiter sunt statuta providentia circa hoc, & de consuetudine servatur etiam illud jus divinum, veruntamen si antequam quis ingrediatur fundum alienum, prohibeatur à domino, ingredi non potest, *l. injuriarum actio §. fin. D. de injur. & l. divus. D. de serv. rust. prad.* & propterea dicitur d. c. omnes leges, ite per agrum alterū fas est, jus non est, ideſt fas est domino non prohibente: jus non est prohibente domino: *ut ibi not. & adde qui dixi supra de servit. utin. in pendt. quæst. princ. & vide text. cum gloss. in l. per agrum. C. de servit.*

CAPUT XXI.

De Aucupatione.

1 *Aucupari, vel venari in fundo alieno licitum est, & de consuetudine usurpatur: si tamen dominus volentem ingredi fundum suum causa venandi, vel aucupandi prohibeat, non erit ei licitum.*

2 *Venando, vel aucupando in fundo alieno si quidpiam aliquid ceperit, an domino fundi restituere teneatur.*

3 *Venator, an in fundo retinuri possit: ut reddat quod percepit.*

4 *Bestia fera si in laqueo alieno reperiatur, an aucupantis erit.*

5 *Bestiam feram si unus vulneret, & alius capiat, cujus erit.*

6 *Lupus, vel milvus, vel accipiter, vel canis si acceperit avem, vel pecudem, vel aliud animal unius, & quidam tertius surripuerit de ore lupi, milvi, accipitris, vel canis: an priori domino id quod acceperit, restituere teneatur.*

7 *Accipitrem, vel falconem cum sonalcis argenteis in pedibus u cis si quidpiam acceperit: an priori domino restituere teneatur.*

8 *Retia seu laqueos tendere: aut quælibet alia instrumenta ad capiendas venationes? an licitum sit.*

9 *Nobiles & milites privilegiati sunt, ut cum canibus, & avibus venentur.*

10 *Venari cum armis, an licitum sit.*

11 *Venatio clericis, & monachis, an, & quando licita sit.*

12 *Fos-*

12 *Fossas aperuerit, insidiandæ capiendarum causa facere, an licitum sit.*

13 *Fossata sive fossæ, quæ sunt inter viam publicam, & fundum privatum, cujus esse debeant.*

14 *Sepes in finibus fundi sui, an facere licitum sit.*

1 AVenpari * autem, vel venari in fundo alieno licitum est, & de consuetudine usurpatur: si tamen dominus volentem ingredi fundum suum causa venandi, vel aucupandi prohibeat, non erit ei licitum: *ut est casus in d. l. injuriarum, §. fin. & d. l. divus cum gl. & l. 3. §. 1. vers. plane. ff. de acquir. rer. dom. & Instit. de re, divi. §. fera, ver. plane.*

2 Sed * quid si unus in alieno venando, vel aucupando aliquid cepit, an teneatur restituere domino fundi? gloss. formatt istam quæst. *in d. l. divus*, & ibi firmat quod non, *per text. in d. §. fera, & l. fin. §. sed cum Cod. de fur.* & idem tenet gloss. *ind. §. plane.* Sed gloss. *in d. §. fera. Instit. de re. divis. vers. plane*, tenet contrarium, sed communiter prima gloss. tenentur, & dicit Ang. *in d. l. divus*, quod gaudent nobiles, & principes, quod possint venari in fundo alieno. Et est ratio, quia solus ingressus erit prohibitus, non captura, *d. §. fera, sum alias supra allegatis.* Aliqui concordant dictas gloss. *ut gloss. d. §. fera*, procedat in casibus post prohibitionem. Sed dicit Flor. *in d. l. divus*, quod ista concordia non est tuta, quia privati prohibitio non impedit translationem dominii; *l. ea lege Cod. de condi. ob causam, & l. si ita quis, §. si ea lege ff. de ver. oblig. not. Bart. in l. qui absenti, D. de don.* Unde Flor. *in d. l. divus*, aliter concordat, videlicet, aut fundus consistebat in venatione, vel aucupatione: tunc si quis ibi venetur, vel aucupetur domino prohibente, non facit captum suum: ita intelligatur *gloss. d. §. fera.* Aut non consistebat in venatione, vel aucupatione: & tunc captum efficitur capientis, & ita procedant aliæ gloss. contrariæ: pro hoc allegat *l. venationes, ff. de usucap. & l. usufructuarium, ff. de usufructu.* & per illa duo jura apparet, quando venatio sit in fructu, & debeatur usufructuario.

3 Sed insurgit * aliud dubium circa prædicta, an possit venator adhuc in fundo retineri, ut reddat quod percepit? Et gloss. *§. fera, Instit. de re. divi.* videtur sentire quod sic gloss. *d. l. divus*, dicit quod non, *per d. §. fera, in l. 3. §. 1. D. de acqu. rer. dom. & in authen. ut nulli judi. §. fin autem*, sed eget actione injuriarum, si intravit eo prohibente, *l. injuriarum actio. Paragrapho penult. D. de injur.* & idem vult gloss. *in l. 3. §. 1. D. de acq. rer. dom.* & ista opinio est vera, quam tenent Cyn. Bartol. *in l. 1. §. omnia, eodem tit.* & Ang. *in d. l. divus*, qui dicit hoc esse not. quia jam vidit de facto in persona unius nobilis de Odombus de Perusio, qui pro apris, & capreolis nemus alienum intravit domino prohibente, & multas venationes cepit: omnis enim venatio pertinet ad eum, & nulla violentia per dominum fieri potest: sed tantummodo actione injuriarum contra eum agi poterit. Adde tamen quod dominus poterit volenti ingredi fundum manu resistere, *l. quamadmodum circa princ. ff. ad l. Aquil. & ver. gl. in l. 3. §. 1. ver. jure prohiberi. D. de acquir. rer. dom.*

4 Sed * si fera bestia reperiatur in laqueo alieno: dic quod erit occupantis *l. in laqueum, § 5. ff. de acq. rer. dom.* Et ideo quod laqueo meo detinetur, non efficitur meum, nisi illud manu capiatur ut ibi. & ita tenet Bart. *in princip.* in his tamen servanda est consuetudo loci, vel statuti, si repetitur: aliter tenendum est quod supra dixi. Quia diximus quem posse ingredi fundum alienum maxime causa venandi, & aucupandi: quæro an hoc possit jure servitutis, vel jure cujusdam facultatis à jure communi concessæ? dic, quod jure facult. potest ingredi: & propter hoc licet quis pluries iverit per fundum alienum: non tamen censetur ivisse jure servitutis, nisi iverit per 30. dies infra annum, & semper potest prohiberi ne vadat: sed postquam ivit per 30. dies censetur esse quasi in possessione servitutis in qua est defendere dus. *per tit. D. de itin. actuque priv.* quousque actum fuerit confessoria, vel negatoria: *ut l. in princip. §. 1. supra eod. titul. & dicas plene supra de servit. itin. in ultim. quæst. princ.* Sed in his quæ non solent competere jure facultatis sufficit semel aliquid fuisse gestum sciente, & patiente domino ut dicatur esse in quasi possessione servitutis, *ut l. 1. §. hoc interdictum, D. de aqua quot. & ubi & not. in c. cum Ecclesia Suvrina, extra de caus. possess. & proprie.* & ita vult Paul. de Castr. *in dict. leg. divus, supra de serv. rust. præd.*

5 Quid * quis vulnerat feram bestiã, & alius capit, cujus debet esse? dic capientis: *ut Instit. de rer. div. §. illud & l. naturalem, §. illud, D. de acq. rer. dom.*

6 Est quæstio * quotidiana, si lupus, vel milvus, vel accipiter, vel canis accepit avem, vel pecudem, vel aliud animal unius: quidam tertius occepit seu arripuit de cambus vel de ore lupi, milvi, an teneatur restituere id, quod recuperavit priori domino? dic quod sic *ut est text. nota, D. de aquir. rer. dom. l. Pomp. in fin.*

Sed * pone aliam q. pulchram: quidam accepit accipitrem, vel falconem cum sonaleis argenteis in pedibus junctis, an teneatur restituere priori domino? vide consilium Bar. quod incipit omni modo cum fuisset venatum, alias dicitur tractatus de falcone editus per Bart. quem habeo in consiliis, *cons. 121. ubi plene vide.* 7

Nunquid * autem sit licitum tendere retia, seu laqueos, aut alia quælibet instrumenta ad capiendas venationes? dic quod non: nisi ad ursos, apros & lupos capiendos: *ut est text. in cap. nemo etiam retia. inst. de pace tenend. in usib. feu.* qui text. variis modis intelligitur. Nam quidam intelligunt solum in possessionibus Imperatoris, *arg. l. 2. cum ibi nota. C. de voxa.* Sed ista lectura notabiliter refutatur, *per l. qui foveas ff. ad l. Aquil.* 8

Tertio * modo alij intelligunt, quod Imperator hoc statuit, & sit privilegium militis, & nobilium, qui cum canibus & avibus venantur, ut tales habeant salarium: & inferiores rustici nõ possint venari, nisi ad apros, ursos, &c. licuti sunt statuta Ferrariæ. Sed non congruit uti, contra *l. Imp. ff. de in diem addic.* ideo & Jaco. de Alva. dat quartum intellectum: quia multoties ex talibus venationibus factis in alieno, domino prohibente, oriuntur rixæ, & injuriæ: quia armata manu dominus volentes ingredi potest prohibere: *ut not. gloss. in l. 3. §. plane ff. de acquir. rerum dom.* ex quibus de facili potuisset perveniri ad violationem pacis, de qua loquatur ille, *tit. de pa. tenen.* ideo Imperator prohibet expresse, ut nemo in alienis agris possit venari invito domino: nisi ad apros, ursos, &c. quasi velit quod si quis contra faciat debeat puniri tanquam turbator pacis: *ut cod. titul. Paragrapho, si quis autem.* 9

10 Potest * etiam quinto modo intelligi *d. §. quia* in cap. præced. induxerat Imperator prohibitionem amorum: & quia in venationibus portantur arma, dubitabatur, an sit licitum venari cum armis, & dicit quod non, nisi ad ista animalia periculosa, & quicquid dicat de laqueo, & retiarem intelligas quod in prædictis venationibus sunt necessaria arma, & hoc videtur sentire Jacob. de Aldezoni de Verona, *in sua elegantissima summa feudorum, in titulo de pac. te. & Jacob. de Alva. sequitur eum in d. c. nemo retia.* tu autem conjungas quartum, & quintum intellectum, & habebis veritatem.

11 Quotuplex * autem sit venatio *a*, & a an, & quando sit licita maxime clericis, & monachis, *vide gloss. ordi. §5.* b *distin.* b *cap. qui venatoribus, denare*, & ibi *text. & c. 1. extra ne cleric. vel mona. & c. 1. & 2. extra. de venatore, ubi bene nota.* Et adde quod in divinis scripturis penitùs non inveniuntur sanctum aliquem venatorem, piscatores inveniuntur sanctos, ut dicit Beatus Hieron. *in Psal. 82 & habetur dist. 86. c. Esau. & dist. 54. c. quorundam*, & not. Ang. *in l. divus ff. de serv. rust. prad.* tamen non allegat dicta jura, & ratio ponitur per gloss. *in dicto capite Esau.* quia venatio sit cum clamore & majori delectatione, quam fiat piscatio, ideò est prohibita: & propter hanc delectationem, nunquam venatoribus fuit concessa immunitas patrimoniorum, *text. est in l. venatoribus, Cod. de excus. mu. lib. 10. & not. Ang. in d. l. divus ultim.* De materia venationis, & aucuparionis, *vide in d. c. qui venatoribus, & ibi gloss. magistra. in d. c. Esau. ne cleri. vel mona. d. c. 1. & Cle. ne in agro, §. porrò, & ibi gloss. & Dd. de stat. mona. & l. 1. C. de vena. ferarum, lib. 11. & per Io. v. in summa, in rubric. de vena. & per Host. in summa. de causa. poss. & propriè. §. 1. & alios locis suprà allegatis.*

Convenit * etiam ex prædictis quæ- 12
rere, an sit licitum fossas eorum, ut ferarum vè capiendarum causâ facere, vel laqueos ponere, & dic si in itineribus fiunt, in eisque bos, vel aliud animal cecidit, fit etiamque deterius est: vel laquei ponuntur in loco publico, & pecus eorum in eos incidit, potes agere contra facientes, vel laqueos ponentes, *leg. Aquil.* nisi denunciassent prius domino, vel nisi prædicta fuerint in locis, ubi fieri solent: *ut est text. in l. qui foveat, cum l. sequent. quæ incipit, quinadmodum in princip. & ibi Dd. ff. ad leg. Aquil. de fovea vide quæ dixi suprà in 1. lib. de fovea* ubi etiam posui cujus sint fovea, quæ sunt inter duos vicinos, *vide l. prætorea. & ibi nota. ff. de aqua plu. arcend.*

Cujus * autem sint fossata, sive 13
fossæ quæ sunt inter viam public. & fundum privatum, *vide per Bartol. in suo tractat. Tyberiadit. in prima parte, de alluvione, in tertia, & septima colu. & Bald. in l. riparum in colum. in fin. & in l. item lapilli in secunda conclusione ff. de verum divi.* & ibi etiam posuit quis sit usus fossarum, & an, & quando fossæ debeant mensurari cum agro vendito, & an sit licitum facere fossas, ex quibus aqua pluv. noceat, *l. vicinus, §. 1. versic. sed fossat, ff. de aqua pluv. arcend.*

Et adde quæ dixi suprà de irriga- 14
tione, de fenibus, an sit licitum eas facere in finibus fundi sui, dic quod sic *l. fin. qua incipit si quis sepem, & ibi not. ff. fini. regun.*

ADDI

ADDITIO.

a *Venatio.* Venatio dicitur ars nequissima, *dist. 86. c. qui venatoribus.*

b *Licita* Venatio prohibita est tempore quadragesimæ, & diebus jejuniorum, *gl. 86. dist. qui venatoribus.*

CAPVT XXII.

De Montibus.

1 *Mons quid sit, & unde dicatur.*
2 *Lapidicinæ, & argentifodinæ, cum in montibus reperiantur, an in alieno fundo lapides cadere licitum sit.*
3 *Lapides in fundo suo, an quis cedere possit, ita ut lapidum fragmenta in fundum alienum perveniant.*
4 *Venæ aureæ, aut argenteæ in meo, an mihi fodere licitum sit, & fodiendo sub vicini fundo transire.*
5 *Lapides ex fundo dotali cæsi, an maritus habere debeat, & quid si in cædendo expendit, an expensa sibi restitui debeat.*
6 *Sylvæ cædua, & sylvæ pascuæ, quæ dicantur.*
7 *Sylva si creditori pignorata sit, & debitor ex ea navem, vel alium materiam fecerit, an illa navis, vel materia pignori erit.*
8 *Creditor, an debitorem prohibere possit ne ex ea sylva navem faciat.*
9 *Sylvæ usufructuarius, an arbores, & pedamenta pro usu suo incidere possit, ac etiam vendere.*
10 *Emph. qui sylvam, vel nemus in emph. recepit, an invito domino sylvam, & nemus extirpare possit, & ad pratum vel culturam reducere, ac plantare vites, vel arbores fructiferas.*
11 *Nemus vel sylvam, si quispiam vendidit cum pacto de retrovendendo, an emptor sylvam extirpare possit.*
12 *Maritus, an possit extirpare nemus sibi in dotem datum, & ad culturam reducere.*
13 *Emph. maritus, vel feudatarius, vel similes, qui jus in re habent, an arbores fructiferas incidere valeant.*
14 *Emph. vel fructuar. vel similes si incidant arbores fructiferas ex casu quæ non possunt, numquid à jure suo cadant.*
15 *Contesserim si alicui, ut de nemore meo ligna incidere possit, & ad sui libitum accipere, an postea alteri concedere possim.*
16 *Promiserim si alicui, ut de nemore meo quædam ligna incidere possit, an pro libito suo incidere poterit.*
17 *Miles unus si in alterius nemore ligna colligere voluerit, an possit.*
18 *Nemore in alieno, si capreoli, vel cervi, vel alia animalia capiantur, domino ignorante, vel contradicente, an capientis, vel domini nemoris efficiantur, & an propria autoritate ea dominus retinere possit.*
19 *Nemore se usos rusticis si dixerint tanto tempore, cujus in contrarium memoria non extat, an juvat eos, si dixerint se acquisivisse jus utendi, & fruendi in illo nemore.*
20 *Nemoris alieni rustici, vel alii si usum habuerint, puta, quia in eo longissimo tempore ligna accipere consueti fuerint, quando iste usus expiret.*

QVærendum * est primo quid sit 1
mons? Et dic quod est locus altus, *l. si ædes, ff. de servit. urb. in. prad.* quod intellige de magna altitudine, secundum Bart. *in tractat. suo Tyberiadis in 4. colum. versi. mons est locus.* Et dicitur mons secundum Bartol. ibi, & Hugo. & Papi. à movendo per contrarium: quia non movetur: & non

intelligas de mobilitate quæ universæ terræ congruit, sed quia non movetur per culturam, id est, non colitur: terra enim, quæ colitur, benè movetur, & durat usque ad locum, qui colitur vel coli incipit. Pendiciæ ergo montium non cultæ, montis appellatione continentur, nisi certi loci situs aliter se haberet: si tamen inter montem essent aliqua loca culta, montis appellatione totius continetur illa pars: *ut D. de rei vend. l. in rem §. item quæcunque.* 5.

2 Quia in * montibus lapidicinæ & argentifodinæ, & hujusmodi materiæ esse consueverunt: quæro an sit licitum in fundo alieno lapides cædere: Et dicas quod non, nisi consuetudo, vel statutum aliter disponeret: *ut est text. gloss. & Dd. in l. venditor §. si constat, D. communia prædiorum*, nec potest quis lapides ex fundo alterius exportare, etiam si sit civitas, vel commune, nisi hoc dicter consuetudo, & prius domino pretium competens solvatur, licet ante pretij solutionem cædi possint: *ut est casus notabilis in d. §. si constat.*

An * autem quis possit in fundo suo
3 lapides cædere, ita ut fragmenta lapidum perveniant in fundum alienum, *vide l. sicuti §. Arist. D. si servit. vend. & qua dixi in 2. lib. in tit. de servitut. præd.* ita dicuntur esse libera usque ad profundum. Item pro hoc facit. *l. prima, C. de thesaur. libro decimo, & l. divortio. §. si vir in fundo ff. si ut. matrim.* Sed Paul. de Castr. qui habuit istam quæst. de facto in venis cotareis Burgoniensibus, consuluit contrarium, videlic. quod fodientes non possint à dominis impediri *per l. cuncti C. de metal. lib. 10. conjuncta l. 3. & l. quosdam, eodem tit.* Sed Pileus dicit, quod propter publicam utilitatem licet marmota & similia fodere sub fundo alieno, dummodo dominus non habeat damnum. Nec obstat, *d. §. si vir in fundo, & d. §. si constat*, quia illa jura loquuntur in lapicidiis, quæ reperiuntur sine læsione superficiei, & ubi fodiuntur lapides multum utiles, qui in paucis locis reperiuntur: in argento, vel auro: & ideo propter publicam utilitatem videtur concedi, ut possit invenire, fodere etiam sub alieno: quia hoc fit cum magna impensa, & labore: nec à dominis superioribus potest prohiberi, si non recipiunt læsionem: *ut per gloss. in d. l. quosdam, & l. 3. eodem tit. in versic. fisco*, quæ dicit hoc esse speciale in metallo, quod magno paratur labore, & propterea à procedunt etiam in venis cotareis, & marmoreis, ut tibi, & ita tenet elegantèr Paulus de Castro, *in l. divortio, §. si vir in fundo, D. solut. matrimon.* ubi dicit ita se consuluisse in civitate Burgoniæ, *& habetur in consil. 166. cum duobus sequent. & ita tenet Ludovic. de Roma in l. 476. singul. quod incipit, regula, quod vera alienam per gloss. in d. leg. quosdam. & d. l. 3.* & ita ego tenui *in l. inter publica, in princip. D. de verbor. significat.* ubi limitavi prædicta procedere, dum unus tertius non dominus fecisset jam impensam in fodiendo, vel reperiendo venas: secus

cus si vellet etiam incipere fodere, & venas reperire: & ille qui haberet fundum supra, vellet etiam incipere fodere: quia dominus fundi deberet præferri, *per d. l. altius, & l. qui luminib.* ex quo cessant rationes supra allegatæ, scilicet impensarum eius, qui vult invenire venas: & cessat ratio publicæ utilitatis: quia idem faceret dominus fundi, quæ faceret extraneus, quod est singulare & magnæ utilitatis, *& adde qua dixi in d. l. inter publica in princip. ff. de verbor. signific. & supra in præc. l. tit. de servit. aquæduct. in princip. 4. quæst. princ.*

5 Potest * ex prædictis decidi: & de materia lapidicinarum, an maritus debeat habere lapides cæsos ex fundo dotali, & quid si expendit in cædendo, an expensa debet sibi restitui, *vide d. l. divortio §. si vir in fundo, & §. si fundus & ibi Doct. ff. solut. matrim. & l. si ex lapidicinis ff. de ju. dot. & l. fin. in princ. ff. de don. inter vir. & uxor. & qua dixi in d. l. inter publ. in princ.*

6 In montibus * etiam sylvæ quando que reperiuntur: & ideo quæro primo, quæ dicatur sylva cædua, & sylva jalcua? Dic sylva cædua est, ut quidam putant, quæ in hoc est, ut cædatur: Servius autem ait, quæ succisa, rursus ex radicibus aut, stirpibus renascitur, *l. sylva cædua, in princ. ff. de verbor. signific. & l. hoc sylva cædua in princ. ff. de usufruct.* sylva vero pascua est quæ pascuis pecudum destinata est: *ut d. l. sylva cædua, Paragrapho fin. & adde* secundum Hostien. & Ioan. Andr. *in c. cum dilectis in gloss. 1. in novella extra, de donat.* quod foresta dicitur latum nemus sine clausura, & sine aqua, & ita intelligitur text. ibi. Quando verò est prope fluvium dicitur sylva. Sed quando concluditur muro, vel palis, vocatur bareus.

Deinde * quæritur secundò, quid si 7
creditori sylva pignorata sit, & debitor ex ea navem, vel aliam materiam fecerit: an illa navis, vel materia pignori erit? dicas quod non: nisi nominatim cautum fuisset, ut pignori sint quæcunque ex sylva facta natáve sint: *ut l. si convenerit. §. si quis caverit ff. de pignor. actio. & ibi per gloss. & Doctores*, hoc tamen limitat singulariter Guliel. de Cun. quando debitor non esset solvendo, vel esset extincta actio personalis *b*, tunc in subsidium navis in- *b*
telligitur esse pignori obligata, *per l. qui occidit §. 1. D. ad leg. Aquil.* qui text. parùm facit secundum Raphael. Fulgo *in d. §. si quis caverit.* Dic tamen magnam esse autoritatem Gulielm. cùm nemo contradicat, & magis ipsum movet Imperialis authoritas quam ille text. & hoc dictum est benè not.

Quæritur * tertiò, an possit creditor 8
prohibere debitorem, ne ex sylva navem faciat Bartol. & Doctor. *in d. §. si quis caverit. in fine*, tenent quod creditor debet uti re pignorata, tanquam bonus pater familias, *l. ea igitur, ff. de pignor action.* Unde distinguitur, aut sylva erat cædua: & debitor vult cædere secundùm modum consuetum, & non potest per creditorem prohiberi: *per l. item si fundus in fine, ff. de usufruct. & l. cum tabernam in princip. D. de pignor.* aut non erat cædua, & volebat ultra modum consuetum cædere: & tunc per creditorem potest prohiberi per dicta jura, dicit tamen Rofred. *in dicto Paragrapho si quis caverit in fin.* quod arbitratur ipsum creditorem per hypothecariam posse avocare possessionem sylvæ, & consequenter ne cædat: quia tunc creditor debet fructum percipere, non debitor, *ut l. si pignore, §. si prædo, ff. de*

pignor. actian. & l. si cum venditor, in princ. D. de evict.

Quæritur * quarto, numquid usufructuarius sylvæ possit incidere arbores, & pedamenta pro usu suo, & etiam vendere? Dic, quædam sunt arbores non aliotes sylvæ, & illæ continentur sub nomine sylvæ: & ideò pedamenta succidi possunt, sicut ipsa sylvæ: *ut l. ex sylva cædua ff. de usufru.* Quædam sunt arbores quæ in altitudine sylvam excedunt, & de his fructuarius non sumit ramos, sed pedamenta succidit, *l. sed si grandes*, quæ sequitur *dictam l. ex sylva cædua*, & dic quod sylva non erat cædua, id est, matura, licet aliquæ essent grandes arbores ibi: nam illæ debent cædi cum aliis, cum aliæ essent maturæ. Quædam sunt arbores vetustæ: & tunc non pedamenta, nec rami succidi possunt arboribus etiam evulsis, vel vi ventorum dejectis ad usum suum, & velle: *ut est text. cum gloss in d. l. arboribus, in princip.* quæ intelligit dict. texte. quando sylva non erat cædua: quia tunc potest sumere etiam ex sylva pro vinea sua, dummodo fundum suum deteriorem non faciat: *ut d. l. ex sylva cædua in fin.* & in hoc casu tantùm habebit usuarius, quàm usufructuarius secundùm gloss. ibi, sed quando est sylva cædua, tunc plus habet usufructuarius quàm usuarius: quia usufr. potest cædere, & vendere & locare sine ultima necessitate suam: usuarius autem non potest uti, nisi pro se, & necessitate sua: *ut Institut. de usu & hab. priv. & §. 1. & l. divus, in princip. ff. eod. tit.* ubi habetur etiam quod usufr. sylvam potest cædere, & venderet: puta quando esset in remoto: quia si non posset vendere, nulla esset utilitas sylvæ, & perinde esset, ac si non haberet usumfructum sylvæ, *ut dict. l.*

Quæritur * quinto, an emphyteuta, qui recipit in emphyteusim sylvam, vel nemus, invito domino possit extirpare sylvam, & nemus, & reducere ad prata, vel culturam, & plantare vites, vel arbores fructiferas: istam q. formar. Nicol. de Ma. & Bald. *in l. 1. in fin. Cod. de ju. emphyteut.* Et videtur primò, quod sic: quia qui accipit in emphyteusim, accipit ad melioradum: sed hoc modo melioratur. Sed Nicol. de Ma. dicit contrarium: quia melioratio permittitur dummodo non mutet formam, *l. si cujus, §. usufructuarius. ff. de usufructu.* & *l. hactenus, §. Neratius, eodem titulo*, & secundùm hoc emphyteuta areæ non poterit ibi domum superædificare: quia forma areæ mutaretur, *l. repeti. §. fin. ff. quibus modis usufruct. amitt.* Sed Bald. *in d. l. prima, in fin.* dicit hoc credere verum esse: quia tacitè inest ut possit meliorari: *ut Authent. si quas ruinas, Codice de sacrosanct. Eccles. & l. 2. Codice de alluvio. & palu. & l. intra utile, § fin. ff. de minor.* Et si tu dicis, non potest mutari forma. Respondetur secundùm Bald. forma superficialis mutari potest in melius: quia iste contractus ad hoc est inventus, ut melioraretur, & absurdùm esset dicere, ut qui debet rem æternaliter possidere, non possit rem meliorare meliori forma introducta sub majori. Tamen Bald. concludit, *in d. l. 1. in fin.* quod mutatio sylvæ extirpando fieri non potest: sed in ædificando domum fieri potest. Et est ratio, quia domus potest reduci ad aream demolita domo, sed vinea extirpata non erit sylva, ut prius erat, *l. quæritur, §. illud fortasse, de leg. 3.* & ita tenet Bald. *in dict. l. 1.* Sed Flor. *in d. l. hactenus, §. Neratius, ff. de usuf. ult.* refert omnia prædicta, & tandem concludit, quod adhuc est perple

perplexus quid teneat. ego vero in hac quæstione. ita dicerem: Aut loquimur de area, & sto cum Bald. ut emphyteuta possit domum ædificare, nisi aliud de mente contrahentium appareat: aut loquimur de sylva: & tunc si de hoc specialiter est conventum, illi conventioni standum est, *l. 2. Cod. de jure emphyteut. conjuncta l. 1. §. si convenerit, Digestis depos.* aut nulla est conventio & tunc aut est statutum vel consuetudo in loco, & illi standum est, *l. semper in stipulationibus, de regul. jur.* ut Padnæ observatur de facto, quia emphyteutæ extirpant nemora, aut sylvas: aut nulla est conventio, statutum, seu consuetudo: & tunc aut non est utile, si fiat pratum, vel terra aratoria: quia forte major est utilitas, vel erit, vel tanta percipi poterit ex nemore, quanta ex pratis & terris aratoriis: & tunc non posset emphyteuta sylvam extirpare: ex quo non est melioratio, imo potius deterioratio, & maxime quia instrumento investitura solet apponi clausula, ad meliorandum, & non pejorandum, & ita potest producere opinio Baldi, aut extirpando sylvam fundus efficitur valde melior, & tunc aut est in contractu emphytentico dictum, ut pro redditu solvere teneatur tot plaustra lignorum de illo nemore: & tunc non posset reducere ipsum ad prata vel culturam: quia non posset solvere dictum, & sic tacitè videtur pactum inter eos, ut nemus non destruatur, *ut l. si debitor, §. verisimile, ff. de contrahend. empt. & l. legatum ff. de usufr. leg.* aut non fuit dictum de illo nemore: & idem credo, maxime quando emphyteuta non haberet alia nemora, ex quibus posset solvere, per d. jura, eadem ratione, aut pensio debet solvi pecunia, vel in aliis rebus, quæ in sylva non reperiuntur & etiam si esset major utilitas extirpando sylvam tenerem, quod posset, ex quo habet ad meliorandum. Nec obst. quod mutetur forma, quæ non sit reducibilis facilitate ad suam materiam, *l. repeti §. rei mutæ, Digestis quibus modis usufruct. amitt. & l. hactenus, §. Neratius, ff. de usufruct.* quia illa jura loquuntur in usufr. qui habet jura debilia, quæ faciliter corrumpuntur, & finiuntur, *l. corruptionem, C. de usufr. & § fruitur, Institut. eod. tit.* & sic minus juris habet, quam emphyteuta: & ideo in usufructuario dicendum est, ipsum non posse extirpare, & formam mutare: quia mutata forma mutetur usufructus, qui propter hoc perit ut dictis juribus. Non sic in emphyteuta, qui habet plus juris, videlicet utile dominium & perpetuum: *libro tertio digestis de servit. conjuncta l. 1. Paragrapho qui in perpetuum, l. 3. digestis si ager. vect.*

Quæritur * sexto, aliquis vendidit nemus vel sylvam cum pacto de retrovendendo, *juxta l. 2. Cod. de pact. inter empt. & l. qui fundum ff. de contrahend. empt.* an ille emptor possit sylvam extirpare, Et in hac quæstione puto esse considerandà verba pacti de retrovendendo: si enim dicerent quod teneretur dictam sylvam vel nemus retrovendere: tunc judicarem ipsum non posse extirpare, quia non posset servare pactum de retrovendendo & sic illa jura non loquuntur de sylva, sed de fundo simpliciter, & tunc aut est pactum ad certum tempus breve, puta 5. vel 7. vel 8. annorum, ita quod esset major utilitas emptoris habere ligna quam fructus fundi ad culturam reducendi, & majus esset damnum venditoris, & idem per ea quæ dicta sunt in præc. q. Aut est pactum in perpetuum, & tunc aut

aut emptor sciebat vel verisimiliter scire debebat se venditori debere retrovendere, & ut consequeretur emptor majorem utilitatem ante quam retrovenderet, fecit extirpare totam sylvam: & non potest, & tenetur ad damnum & interesse ipsi venditori retrovenienti, *arg. l. 1. §. 1.* & quod ibi not. Bart. *ff. si quis testam. hæres inst. fuerit, & l. nemen debitoris, §. 1. ff. de leg. 1. cum ibi not. & l. si filia nota. & quæ ibi not. ff. solut. matrim.* & quod not. Paul. de Castr. *in l. si filio, §. fin. eod. titul.* Aut emptor sciebat, nec verisimiliter scire poterat venditorem habere animum de proximo retro emendi: & dubium esset, an posset sylvam extirpare: & tunc dicerem, aut venditor contradicit: quix asserit se cito retro emere: quia tunc non posset extirpare eadem ratione, *argum. l. si fundum, cum ibi not. C. de rei vend.* Aut dominus non contradicit, vel etiam ignorat, & tunc distingue, *ut dixi de emphyteuta in præcedenti, quæst.*

12 Quæritur * septimo an maritus possit extirpare nemus sibi datum in dotem, & reducere ad culturam? Dicas quod sic: quia propter hoc reddit fundum fructuosiorem: quia excultura plus percipit, quam ex nemore, ut probatur, *in dict. leg. divortio, §. si vir. in fundo communia gloss. in verb. fructuosiorem. ff. solut. matr. & l. fin. ff. de jure dot.* Sed si non esset retro fundus fructuosior, tunc ut dixi in duabus quæst. præced.

13 Quæritur * octavo, an maritus emphyteuta, vel fundatarius, vel similes qui habent jus in re, possint arbores fructiferas incidere? & videtur quod sic: quia habent utile dominium, *l. 1. ff. si ager vectigal. & cap. 1. §. rei autem, in tit. de inveff. de rer. alien. fit.* sed in re sua quilibet est moderator & arbiter *l. in re mandata, C. mand.* In contrarium facit, *l. divor. & §. si vir. in fundo ff. solut. matrim. & l. si vir. in fraudem §. conductor, D. de jure fis. l. forma. §. si vites. D. de cens. l. si ita. §. fin. D. de usufr. & leg. creditor. 15. D. de pig. ac.* & hanc ultimam partem tenet Dy. Bar. & Dd. *in d. §. si fundum*, & Bart. *in d. §. conductor*, & Bald. *in auth. qui rem. in fi. pen. col. C. de sacros. Eccl.* Ang. *in l. si colonus. D. arbor. furt. cæs.* & idem dicas in parte quoad bona filij, in usufructuario, ut per Ang. *in l. fin. §. fin autem legata in fin. C. de bon. quæ lib.* & probatur *in d. l. aquissimum, §. usufructuarius*, & idem etiam dicas & multo magis in usufructuario, *l. fin. D. de usu & hab.* Sed prædicta omnia limita, nisi prædicti velint in loco demortuarum vel incisarum alias plantare, ut dicit Ang. *in d. l. si colonus, per d. §. conductor*, & idem Paul. de Castr. *in d. l. divortio. §. si fundum, & pro opt. facit, l. agri & l. vetus fuit quæst. cum duabus, seq. D. de usufr. & l. ex sylva eadua eod. tit.*

Sed potest dubitari circa prædicta, 14
an si emphyteuta vel fructuarius vel similes incidunt fructiferas arbores eo casu quo non possunt, an propter hoc cadant jure suo. Et videtur quod sic: quia deteriorant rem sibi concessam à domino, *per auth. qui rem. Cod. de sacros. Eccl.* & ita tenet Bart. *in d. l. divortio, §. si fundum.* Innoc. dicit ibi quod hoc est speciale in fundo Eccl. Ludovicus autem de Ro. ibi tenet opin. Bald. quando emphyteuta vel fundatarius fuit monitus ut desistat ab incisione, & non desistit, *per text. in c. 1. §. quicunque advocatus, in tit. de pace tenen. in usibus feud.* Et licet ille text. loquatur in alia materia: tamen ejus ratio multum facit pro opin. Bald. quam puto veram *per l. adam. cum ibi not.*

not. C. loca. per ea. quia propter, extr. de loc. & per not. in d. auth. qui rem. & per l. hoc ampl. §. finn. D. de dam. infect. & per l. 2. D. de his qui sunt sui vel alien. jur. & instit. eod. titul. §. fin. cum sim.

15 Quæritur * nono, si concessi e alicui, ut possint de nemore meo ligna incidere, & ad sui libitum accipere, an possim postea alteri concedere ligna? Die quod sic, si ligna nemoris utrique sufficiunt, alias non. *arg. l. 2. §. fin. D. de serv. rust. prad. & l. Lucio. D. de aqua quot. & æsti.* pro hoc vide quæ dixi *in 1. lib. in 3. qu. princ. versic. & quod dixi quod dominus possit im-*
16 *ponere servitutem.*

Quæritur * decimo, est permissum alicui ut possit incidere de nemore meo quædam ligna, an poterit pro libito suo incidere in eodem? Guilielm. de Cun. *in anth. qua in provincia C. ubi de crimin. agi oportet*, dicit in fi. pone tu habebas bona juxta nemus meum, recipiebas ligna de nemore meo injustè, absentasti te, & dixisti famulis tuis ut inciderent sicut tu, qui habebas jus, ipsi fecerunt ut fuit eis dictum, & injustè quod remedium mihi dabitur? Dico quod agetur contra istos tantum, & si isti peterent dilationem ad certificandum dominum, dabitur, & si postea non venerit condemnabuntur: & si non sunt solvendo, fiet in residuo executio contra dominum: *per d. auth. qua in provincia*, in qua ita potest poni casus, quod dicn esse notand. quia quotidie de facto
17 potest evenire.

Quæritur * 11. si unus miles vult in nemore alterius colligere ligna, vi-
18 *de Host. in sum. de consuet. §. qualiter.*

Quæritur * 12. si in nemore alieno capreoli, cervi, vel alia animalia capiuntur domino ignorante, vel contradicente, an efficiatur capientis, vel domini nemoris, & an propria authoritate dominus possit ea retinere, *vide Angel. & Dd. in l. divus D. de serv. rust. prad. & quod dixi supra de venat. & aucupatione.*

Quæritur 13. * si rustici dicunt se 19
fuisse usos nemore, tempore cujus non extat memoria, an juvat eos, ut dicantur acquisivisse jus utendi, fruendi in illo nemore? Cyn. formar hanc qu. *in l. fin. in 4. qu. C. de præsc. long. temp. 10. vel 20. ann.* Et videtur dicere quod non: quia usufr. perditur longissimo tempore. *l. corruptionem, C. de usufr.* ergo eo tempore quo perderetur non acquiritur, *facit l. Titio cum moriet. D. de usufruct.* & tamen cautela est ut rustici non dicant se habere, vel acquisivisse jus utendi fruendi: sed dicant sibi constitutam fuisse servitutem per jus: vel habere jus quod possint incidere ligna in dicto nemore quandocunque *juxta l. 3. in princ. D. de serv. rust. præd.* Et ad probandum istam constitutionē servitutis, vel juris allegēt, & probent se usos fuisse dicto jure accipiendi ligna per tantum tempus, cujus initij memoria non existat: quia tale tempus habet vim constitutionis, & tit. seu privilegij. *l. hoc jure. §. ductus aqua. D. de aqua quotid & æstiv. & cap. super quibusdam, §. præterea de verb. signif. & c. 1. de præscrip. lib. 6.* imo plus allegando titulum, & probando possessionem, vel quasi per 10. ann. inter præsentes, & 20. inter absentes, probaretur titul. & servitus constituta: *ut probatur per glo. in l. servitutes prædiorum. & ibi Doct. ff. de serv. & per glo. Bart. & Doct. in l. 1. §. denique 23. de aqua pluvia arcend. & per ea quæ habentur per gloss. & Doct. in l. qui in alien. §. sed si non audierit, D. de acquir. hær. & per gloss. & Can. misi.*

in c. pervenit, extra, de cens. & adde quæ dixi suprà in titul. de servit. aquæduct. vers. circa tertium, quando nulla est conventio.

Quæritur 14. & * ultimo, si rustici, vel alij habent usum nemoris alieni: pura quia in eo consueti sunt accipere ligna longissimo tempore, quando expiret iste usus, *vide Cyn. & doct. in d. l. fin. in 4. q. C. de præscript. long. temp.*

ADDITIO.

a *Vena.* Vena unica dicitur etiamsi sub plutibus fundis continuata, & communis est omnibus dominis fundorum, *Paulus Castrens. consil. 130. incip. in causa mota.*

b *Actio perso.* Adde Specul. *de act. & pen. §. 2. vers. & nota quod judicium, & vers. seq.*

c *Concessi.* Concedo, id est dono, si non appareat alia causa, ex qua conceditur, *l. uxor, §. fin. ubi gloss. in verb. quod & Bart. in leg. final. D. de leg. 3. & plenius per Alex. in l. cum quidam, in fin. 3. colum. D. si cert. pet. & in l. si pecuniam 9. colum. de cond. ob caus. & in l. si me putem, §. 1. de cond. indeb. & in l. à Titio de verb. oblig.* ubi etiam dicit sin. post Abb. *in c. cum venerabilis, de except.* quòd si peto à te equum cit. commodati, & tu dicis: Concedo, intelligitur scilicet in commodatum, *per c. pastoralis, de donat. adde glo. in c. 1. de usuris. in 6.* quod verbum Concedo, est generale.

CAPUT XXIII.

De Collibus.

1 *Collis quid sit, & unde dicatur.*
2 *Mons à colle in quibus distinguatur.*

VIdimus de montibus in genere; verum quia colles etiam montes dicuntur, (scribitur enim, est montis collis) ideò de ipsis etiam collibus dicendum est, & dicit Bart. *in tr. Tyberiadis in 5. col. ver. ab altitudine montis dici potest.*

Propriè * autem collis dicitur à colendo, quasi mediocres montes qui colūtur, ut exponit gl. scripturæ divinæ sub psalmo David, *c. 13. ver. illo: Montes exultaverunt ut arietes, & colles sicut agni ovium.* Sunt enim montes magnæ altitudinis, & communiter inculti. Colles verò mediocris altitudinis, & communiter sunt culti, & intelligo colles habentes altitudinem propriam, non continuatam cum montibus habentibus majorem altitudinem. Si enim continuarentur, tunc si essent culti, dicerentur pendiciæ montium. Horum causa in nonnullis partibus locus magnæ altitudinis licet cultus dicitur mons: & locus parvæ altitudinis licet incultus, dicitur collis.

Distinguitur * autem mons à colle altitudine, vel cultura ex æstimatione colentium, *l. 1. ff. de flumin.* & propterea per cœlum figurantur hi qui suæ vitæ sublimitate supra cæteros gradiuntur: per montes hi figurantur, qui non sunt alteæ vitæ, per colles homines intelliguntur inferioris vitæ: *ut est text. cum gl. vers. cælum, montes, & colles. C. de summ. Trin.*

CAPUT XXIV.

De Valle.

1 *Vallis quid dicatur.*
2 *Æqualitas plani qualis esse debeat.*
3 *Plani appellatione quid contineatur.*
4 *Vallis improprie quid dicatur.*

Vallis

1 VAllis * dicitur locus collibus vel montibus circumdatus, à vallo, vallas, quod est circumdo: & est locus planus parvæ vel mediocris magnitudinis, planus vero dicitur à Græco quod est latum seu latitudo, secundùm Hugo, dicitur enim planicies, id est, coæqualitas, secundùm Papian. Duo ergo requiruntur, primum quod sit latum, secundum quod sint ejus partes æquales, id est, æqualiter planæ, ita quod una aliam non superexcedat, distinguitur itaque vallis à plano ex circumdatione: potest enim planus esse non circumdatus montibus, nec altitudine alia. Item differt à latitudine, quia si sit locus parvæ latitudinis montibus, vel collibus circumdatus, dicitur vallis. Si autem est magnæ latitudinis, dicitur planicies. hoc autem opinione circumcolentium æstimatur, *arg. l. 1 ff. de flu.* Differt etiam ab æqualitate: quia vallis dicitur etiamsi habet concavitatem, planus autem æqualiati æquiparatur.

2 Æqualitas * autem plani qualis esse debeat dubitari potest, puto non omnimodam æqualitatem requiri, sed sufficit si notabiliter in unam partem non vergat, *secit l. cui dant. D. de edi. edic.* Notabiliter autem in unam partem vergere probabiliter dici potest, quando inde aqua multum de terra aufert, ita quod usum & culturam deteriorem faciat, *arg. D. de aqua pluv. arc. l. 1. §. fin. & D. de edil. edict. leg. 1. §. sciendum.* Fossæ autem agrorum, & viarum & ripæ ipsius plani sunt, & loquor de plano totali: ut si de plano Tyberis loquamur, sicut enim fossæ quæ sunt in fundo, fundi sunt ita quæ sunt in totali plano, sunt plani, *l. præd. §. ita legatum, D. de fun. inst.* & sic statuta quæ loquuntur in his quæ in plano Tybetis committuntur, locum haberent etiam in his quæ in dictis foveis & ripis committerentur.

Quid * ergo si committeretur in eo loco, qui per abstractionem aquæ versus flumen vergit an in plano Tyberis dicetur commissum? Videtur quod non; dicit enim *lex. pen. ff. de flum.* ex quo à plano vergere incipit, sed dictio à separationem denotat, *D. de act. empt. l. non autem §. fin.* ergo ille locus sic vergens, est separatus & distinctus à plano. Dic si quæratur, an talis locus appellatione agri contineatur? Et dicendum est quod non, per rationem prædictam. Si verò quæritur an totalis plani Tyberis appellatione contineatur: advertendum est, si quoddam flumen planum vadit, ita ut ab utraque parte fluminis planum Tyberis appelletur: quod in dicto loco fieret, in plano factum esse diceretur, quin imo etiam quod in ipso flumine fieret, in tali plano sub totali appellatione nominato factum esse diceretur. cum enim in ipsum flumen additus & exitus, aliter quam per ipsum flumen non habeatur, merito ipsius plani appellatione continetur, ut in simili in multis casibus jura dicunt. Sic etiam ager, cum totos qui sunt in utraque parte, unius plani appellatione contineat: ergo & ipsum flumen, alias flumen medium divideret, nec esset unus planus, sed plures, *arg. D. de verb. signif. l. recte dicimus.* Facit ad hoc, quia quod fiat in aqua putei, in ipsa re factum videtur, *leg. is qui in puteum. in princ. ff. quod vi aut clam.* & habetur per Bart. *in tract. suo Tyber. in 5. col. vers. val. dicitur.* Sed ibi etiam Bart. dicit, quid si alia parte fluminis essent montes vel colles, dicit quod ille locus propter aquæ attractionem vergens, plani appellatione nō continetur. Sed ibi planus definit,

& locus ille ripæ fluminis cedit, *arg. l. penult. ff. de flumin.* etiam si ipsum flumen aliunde habeat adirum, *arg. D. uti poss. l. si duo, §. si supr. ades. cum sim.*

4 Et adde * prædictis, quod valles etiam dicuntur illæ quæ non sunt montibus vel collibus circumdatæ, sed sunt in locis inferioribus vel concavis aquosis, & ut plurimum concavatis, *de quibus dicam infra in elemento aquæ in tit. de vallibus aquosis.*

CAPUT XXV.

De Aqua.

1 *Aquæ servitutis materia.*
2 *Quicquid solo superponitur, ipsi cedit secus tamen in aqua.*

1 AQua * secundum nos est elementum, ideo post terram, de aqua consequenter pro majori nostra perfectione videndum esse putavi. Sed ut in omnibus ordinem servemus, prius à mari tanquam digniori exordium capimus post reliqua quæ in primis ad servitutem aquæ pertinent ut etiam ordo requirit, breviter perquiramus: si tamen prius unum dixerimus quod in aqua inhabile videtur.

Nam * licet regulariter quicquid solo superponitur, cedat solo, *l. adeo, §. cum in fin. D. de acquir. rer. dom.* tamen secus est in aqua, quæ est supra solum: quia tunc solum cedit aquæ, quæ supra imponitur, *d. l. adeo, §. insula.* ibi cujus est ipsum flumen, & est speciale in flumine & in mari, & in certis aquis, in quibus locum habet jus alluvionis: secundum Bart. *in tr. de alluv. in 6 colu.* & Bart. *in l. si plures in 8. col. in fin. C. de serv.* vide etiam Bald. *in l. item lapil. in pr. D. de rer. div.*

CAPUT XXVI.

De Mari.

1 *Mari quod natura omnibus patet, servitus privata imponi non potest.*
2 *Domum quis vendere potest hoc pacto, quod emptor ibi talem artem exercere non possit.*
3 *In mari, vel maris in littore, an quis ædificare valeat: & an ædificium suum efficiatur, & quando.*
4 *Civitates in mari fundare ipsarum ædificantium sunt.*
5 *Mare vel aliquem maris usum, aut jurisdictionem, an aliquis præscribere valeat.*
6 *Mare, an aliquis tanto tempore præscribere possit cujus initii memoria in contrarium non extet.*
7 *Veneti qui gulphum maris Adriatici, cujus memoria in contrarium non extat possederunt: ipsum mare quoad ejus jurisdictionem præscripserunt, & similiter Ianuenses in mari suo.*
8 *Maris proprietas aliquid præscriptione vel consuetudine præscribi potest.*
9 *Mare possedisse, vel quasi: vel aliquam in eo jurisdictionem habuisse, quomodo quis dicatur.*
10 *Veneti mari Adriatico, an possint imponere gabellas, & merces conductas contra Venetorum statuta confiscare.*
11 *Mare, in quo aliquis non exercuit jurisdictionem, ut possit dicere ipsum præscripsisse: an sit alicujus dominij ratione: vel saltem quoad jurisdictionis jus, ut maleficia quæ ibi committuntur mittuntur, punire possit: & an gentes, quæ ibi habitandum accedunt, possint judicare.*
12 *Jus insulæ quanta sit in territorio mari cohærenti & usque ad quod spatium.*
13 *Insula propinqua, vel modico spatio sitæ quæ dicatur.*
14 *Miliaria centum per mare, est minus duabus dietis.*
15 *Insula maris si esset in mari alto à qualibet regione distans ultra centum miliaria quid juris.*
16 *Insula Sardiniæ Italiæ dicitur licet ab Italia modico freto distet.*
17 *Jurisdictionem in terra habentes, habent etiam in mari usque ad centum miliaria tantum: ultra vero solum Imperatoris jurisdictio est.*
18 *Papa si in mari moriatur, in illa civitate successoris electio fieri debet.*
19 *Imperator si mihi civitatem aliquam donaverit, omnes ejus pertinentias donare videtur.*
20 *Delictum si esset commissum in mari inter duas civitates punctualiter aquè distantes, in cujus confinio ipsum delictum esse dicatur.*
21 *Mare in eadem particula si plures habitent, vel ad ipsos pertineat, & ibi delictum commissum fuerit, quis primò cognoscere debeat.*
22 *Contentio si oriatur de his quæ in mari gesta sint, vel ad mare spectent, qualiter judicandum vel faciendum erit.*
23 *Mare quid sit.*
24 *Maris fines, an reperiantur.*
25 *Mare qualiter designabitur.*
26 *Territorij alicujus appellatione, an etiam mare comprehendatur: &*
27 *Civitates maritimæ, an etiam in mari districtus habeant.*
28 *In mari existens, quod per civitatem maritimam regitur, puta per Venetos, vel Januenses, an extra districtum esse dicatur.*
29 *Mare rubrum, an reperiatur.*

MAri,* quod natura omnibus pa- 1
tet, servitus privata imponi non potest, *l. vend. in princ. ff. comm. prad.* quia maris communis est usus omnibus hominibus, ut ædis, *l. littora, §. 1. ff. ne quid in loc. pub. & Inst. de rer. div. §. 1. & l. injuriarum ac. § si quis me prohibeat, ff. de injur.* Sed à Principe imponi servitus mari potest, ut dicit gl. *in d. l. venditor. in princ. per l. serv. §. pen. ff. de serv.* Sed licet privatus in mari servitutem constituere non potuerit, tamen se, & suos hæredes per stipulationes, vel contractus obligare potest, ut non nisi in aliqua parte maris liceat sibi, vel hæredibus suis piscari, vel aliquid aliud facere, *ut est text. cum gloss. in d. l. vend. in princ.* & idem intelligit ibi Paul de Castr. in qualibet alia aqua publica eadem ratione. Et eodem modo potest quis se obligare ad non impediendum alium privatum in aqua publica, vel loc. publ. aliquid fiere, non erit tamen servitus realis, vel prædialis, *per not. in Lut pomum, ff. de serv. & l. pecoris ff. de serv urb. prad. & l. Mela. §. fin. de ali. & cib. leg.*

Et similiter * potest quis vendere 2
domum hoc pacto, quod emptor non possit ibi exercere talem artem, & valet ista conventio secundùm Bartol. Ang. Flor. & Dd. *in d. l. venditor. in princip.* & per Paul. de Castr. *in l. quoties 15. ff. de serv.* Et his casibus non potest promittens, vel ejus hæredes contravenire suæ promissioni: & sic contra

factum suum proprium, quatenus interest ejus, cui facta est promissio, licet Respublica pro suo interesse possit contravenire, *l. jurisgentium, §. si piscis car. & l. jus publicum, D. de pact.* secundum Dd. *in d. l. venditor. in princ.* Sed ubi non est à principe maris servitus imposita, nec à privato aliqua obligatio constituta: tunc mare passim omnibus patet, *ut d. l. venditor. in princ.* ejus usus communis est omnibus hominibus, ut aëris, *dict. l. littora cum simil.* Et ideo si quis in mari piscari prohibeatur nulla lege privata vel publica contradicente, vel in mari retia immittere, vel educere potest agere actione injuriarum, *l. in jur. §. si quis me prohibeat, ff. de injur. & l. §. si quis in mari, D. ne quid in loco publico.* imo potest quis in mari piscari etiam ante ædes meas, vel prætorium meum, nec ipsum prohibere possum, & prohibendo similiter teneor actio. injuriarum, *ut est text. in d. §. si quis me prohibeat versic. usurpatum tamen.*

3 Sed * quæritur numquid in mari, vel littore maris possit quis ædificare & an ædificium efficiatur suum, & quando? & dic quod potest, & ædificium statim fit suum, cum pilas jactavit nec requiritur rei perfectio, *l. ergo, §. fin. ff. de acq. rer. dom.* Nam ille est tuendus qui in littore ædificat: vel in mari, *D. ne quid in loc. publ. l. 2. §. adversus.* ubi utitur verbo præsentis temporis scilicet, ædificat: ergo sufficit si in præsenti ædificet, & opus prosequatur: non autem est opus quod perfecerit: & ita vult Bartol. *in l. quominus in 5. column. in fine, D. de flumin.* ubi etiam declarat quando quis dicatur opus prosequi. Et propterea dicit Bald. *in rub. D. de rer. divis in 3. col.*

4 Quod sic faciunt Veneti, qui sunt fundati in mari, & de jure gentium civitates fundatæ in mari, sunt ipsorum ædificantium, *l. in tantum in prod. tit.* & hac ratione dicit eleganter Bald. quod Veneti prætendunt libertatem *a*: quia non ædificaverunt in a solo alicujus, sed si quis in solo jurisdictionali alicujus ædificat, illius dicitur subditus, *ut vot. Spec. in tit. de ædif. dom. ver. quid si petitur civitat.* Et prædicta vera intellige nisi in mari aliquid fiat quo portus statio, itérve navigantium deterius fiat, *l. 1. §. si in mari, D. ne quid in flum. public.*

Sed * numquid possit aliquis præ- 5
scribere mare, vel aliquem usum maris aut jurisdictionem? & videtur quod non potest præscribere tempore: quia loca juris gentium longæ possessionis præscriptione acquiri non possunt, *ut est casus in l. fin. in princ. & ibi hoc not. angel. & doct. ff. de usuc.*

Sed * an possit præscribere tanto 6
tempore cujus rei memoria non existat? Et videtur similiter, quod non, quia ex quo mare est commune omnibus, ut dixi: ergo videtur quod contra infantes, & nondum genitos impossibile sit præscribi posse: quia non valenti agere non currit præscriptio, *l. 1. in fine. C. de annal. præscript.* Item quia istud videtur contra jus naturale: ergo præscribi non potest, *arg. d. l. fina. in l. jura sanguinis, D. de regul. jur.* In contrarium videtur, quod imo tanto tempore possit acquiri: quia in mari est jurisdictio sicut in terra, *ut not. in c. ubi periculum de elect. in 6. in versic. territorium.* ergo præscribi potest, *l. viros, C. de divers. offic. lib. 2.* & ita not. Bald. *in rub. de rer. div. in 2. col.* Item quia possessio vel quasi cujus non existat memoria habet vim tituli, seu privilegii, aut juris constituti, *l. in hoc jure, §. ductus*

ductus aquæ, D. de aqua quot. & æsti. & c. super quibusdam, §. præterea, extra. de verb. signif. & c. 1. de præscript. in 6. Et hoc vult text. cum gloss. *in l. usum aquæ, C. de aquæduct. lib. 11. & gloss. fin. secundum primum intellectum, l. diligenter, eod. tit.* Sed per titul. & privilegium posset per principem concedi, ut quis etiam privatus habeat jurisdictionem in mari, *l. venditor. in princip. cum glo. ff. communia prædio. & dixi supra in princip.* Ergo possessione vel quasi dicti temporis per dict. jur. Item quia mare, & alia flumina per consuetudinem possunt præscribi, & acquiri. *ut notat gloss. in d. l. usum.* ergo potuerunt etiam per possessionem tanti temporis, cujus non existat memoria, quæ habet vim cõsuetudinis, præscribi, *ut d. cap. 1. de præscript. in 6. conjuncto. c. fin. & ibi not. extra de consuet.* & ita tenet Bart. & Ang. & Doct. *in l. sane si maris. ff. de injuriis*, & Bald. *in rubr. ff. de rerum divis. in 2. colum.* & Angel. *in l. fin. ff. de usucap. & in consil. quod incipit, thema super quo consilium queritur. &c.* ita etiam tenui supra, *in 1. lib. in 3. quæst. princip.* & ex prædictis sequitur.

Quòd Veneti, * qui gulphum maris Adriatici tanto tempore, cujus non extat memoria, possederunt, ipsum mare quoad ejus jurisdictionem præscripserunt, & similiter Ianuenses in mari suo, *ut not. Doct. in dictis locis.* Sed prædicta intelligo vera, quando allegatur titulus, seu privilegium Imperatoris, vel quod credat se, vel majores suos habuisse jus in mari, *argum. eorum quæ not. Bart. in l. Celsus. D. de usucap. Bald. in l. judicis, C. de rei vend.* Secus si confiteretur se, & majores suos nunquam habuisse aliquem titulum, vel aliquod jus, sed tantùm præscripsisse per dictum tempus; nam tunc non sufficeret: quia potius corrupcela esset quàm præscriptio, *ut in auth. ut nul. jud. §. 11. & ibi gloss. colum. 9.* & quando longiori tempore possedissent tanto majori culpa tenerentur, *ut c. fin. extra de consuet.* quia licet præsumptio esset juris, & de jure, tamen admitteretur probatio in contrarium per confessionem patris, *ut not. in authen. sed jam necesse, quæ est in corpore, unde sumitur, C. de do. ante nu. & gloss. in l. in contractibus in princip. C. de non num. pec.* sicut dicit in simili Innoc. & Doct. *in c. quia plerisque, extra, de immun. eccles. & c. cum Bertold. extra de re judic.* & quia esset in mala fide *c. fin. de præscript. & c. malæ fidei possessor, de regul. jur. in 6.* & licet præsumatur bona fides de 30. ann. *l. fin C. unde vi. & ibi per Bart. in fin.* tamen contra istam præsumptionem potest probari mala fides, maximè ex confessione partis possidentis.

Item * prædicta intellige quoad 8
usum, & jurisdictionem, non autem quoad proprietatem: quia illa non potest præscribi aliqua præscriptione, vel consuetudine, *l. diligenter in fin. C. de aquæduct. lib. 11.* quia sunt de jure gentium, & publico, & in usu publico, ut mare, flumina navigabilia nullo tempore acquiruntur, nisi concessio Cæsaris, aut Senatus intervenerit, & hoc tenet gloss. *in l. fin. ff. de usucap.* quam sequitur Angel. *in leg. sane si maris, ff. de injuriis.* Sed hoc intelligo quando quis vellet se fundare in præscript. simpliciter: sed si vellet se fundare in tit. seu privilegio Cæsaris, & ad ipsum probandum allegaret possessionem, vel quasi, tanti temporis cujus non extat memoria, sufficeret etiam ad acquirendum dominium, *c. super*

quibus

quibusdam, §. præterea, de verb. significat. & per c. 3. de præscript. in 6. per l. hoc jure, §. duitur aqua, de aquæ quot. & æsti. junsta gl. notabili in l. servitutes prædiorū rust. ibi not. per Dd. ff. de serv. & adde omnino quæ dixi supra *in titulo de serv. aquæductus §. 9. princ. ver. & ex prædictis sequitur decisio multarū qq. usque ad ver. & 9. ex prædict. decidituv, ubi posui quando tempore præscribatur loca*
9 *publica, & jus pascendi in fluminibus.*

Sed * dubitari potest, quomodo quis dicatur possedisse, vel quasi, mare: vel aliquam in eo jurisdictionem? dic ille qui habet imperium in mari, dicitur mare possidere, quod patet per leges quæ permittunt soli principi disponere de his, *ff. de verbor. oblig. l. continuus, §. cum quis, ff. de contrah. empt. l. sed & Celsus in princip. & l. quominus, ff. de flumin.* & ita eleganter notat Bartol. *in tract. Tyberia. in tit. de alveo. versiculo. publicè jus gentium*, & idem in effectu tenet Bald. *in l. si plures, in 4. colum. in princ. Cod. de condit. insert.* quod tene menti: quia hoc allegavi contra Bitvienses, quod lacus Gardæ esset totus de territorio Veronensi: quia semper Veronenses, & Principes qui dominati sunt Veronæ exercuerunt imperium, & jurisdictionem super toto lacu: & ita fuit judicatum per excellum consilium rogatorum Venetiarum, & idem dico de gulpho maris, quod custoditur per Venetos, & super illo exercuerunt, atque exercent jurisdictionem in dicto gulpho & ita
10 etiam observatur

Sed * nunquid hoc prætextu possint Veneti navigantibus per mare Adriaticum in gulpho cum mercibus imponere gabellas, & confiscare merces conductas contra Venetorum statuta? Bald. format *in rubric. de rerum divis. in 2. column. ad fin. versiculo, sed nunquid*, & videtur quod non, *per l. 1. Codice no. vectl. impo. non poss.* Item quia jus confiscandi nulli competit, nisi princip. *Codice de bon. vac. l. 1. libro 10. & c. 1. in titulo qua sunt regalia in usibus feud.* In contrarium videtur, quod secundum Bald. totus mundus hodie hoc jure utitur, & derogatum est legibus contrariis, *facit l. colonus Paragrapho patens Digestis loca.* Item quia ista specialis confiscandi consuetudo Speculi principis permissioni comparatur, *ut not. in simili in authen. de mand. princip. Paragrapho, & judicare, colum. 4.* Item quia Veneti in eorum imperio habent regalia, & jura fisci, nec superiorē saltem de facto, recognoscunt, ideo in mari prædicto possunt imponere gabellas, & confiscare merces, & bona sicut in civitate Venetiarum: quia tantam jurisdictionem habent in mari, quantam in civitate Venetiarum per ea quæ not. Bart. *in tract. de insula, in prima, & secunda colum. & dicam in quæstion. sequent.* Sed ubi non esset ista consuetudo, vel ubi non haberent imperium, vel si haberent, cognoscerent ipsum à superiore, tunc non possent imponere gabellas *ut in tot. C. vect. nov. imp. non poss.*

Quid * autem de mari, in quo ali- 11
quis non exercuit jurisdictionem tanto tempore, ut possit dicere præscripsisse aliquam jurisdictionem, an licet sit nullius ratione dominij, an saltem quoad jurisdictionis jus, sit alicujus, ut maleficia quæ ibi committuntur possit punire, & an gentes, quæ ibi ad habitandum accedunt, possit judicare? Ista quæstio formatur per Bartol. *in eo tractatu de insula, in 2. colum.* qui dicit, quod pro decisione hujus quæstionis est videndum.

An * ille qui habet jurisdictionem 12
in

An * ille qui habet jurisdictionem in territorio cohærenti mari, habeat jurisdictionem in mari, & usque ad quod spatium? & videtur dicere ipse quod non, quia mare commune est omnibus, *ut sæpe dictum est.* In contrarium dicit esse veritatem: quia sicut præses provinciæ debet purgare provinciam malis hominibus per terram, *leg. cingruit. ff. de offic. præ. ita per aquam, l. prima, C. de classicis, lib. 10.* & ibi Bartol. dicit per illum textum: quod sicut quis potest punire delinquentem in suo territorio, ita delinquentem in mari, quod subjacitur illi civitati vel provinciæ, *allegat. l. Cæsar, D. de public.* & ita notat Bartol. & Joann. And. & Doct. *in c. ubi periculum in verbic. territorio, de elect. in 6.* & vide per Angl. omnino, *in leg. sane si maris, D. de injur.* & Bald. *in l. arbor. §. de vestibulo, ff. communi dividun.* & Angel. *in leg. insula Italia, D. de judiciis*, qui dicit, quod per illam legem fuit decisum Pisis de consilio Bartol. quod delictum commissum in mari propinquo portui civitatis Pisarum, deberet ibi puniri: quia est particula maris, quod intelligebatur subjacere civitati Pisarum, imo plus dicit ibi Angel. si illa particula maris esset in remoto mari, si tamen nulli loco terrestri erat propinquior, ubi exerceretur imperium, debet Pisis puniri. Et idem dicit de aliis civitatibus, cum similis casus accideret, *l. prima, C. de classic. l. 11.* dicit non esse alibi. Circa quod adde quæ dicam in seq. quæstio. & hoc apparet secundum Bart. *in d. tractatu, si in mari quis habet jurisdictionem*, multo magis habet in insulis quæ sunt in dicto
b mari. Insulæ *b* enim illius provinciæ propinquæ quæ modico spatio distant illius provinciæ esse dicuntur, *d. l. Insulæ & l. notionem, §. 1 ff. de verb. sig.* & not. Angel. & Dd. *in d. leg. insulæ.*

Quæ autem * dicatur insula propin- 13
qua, c vel modico spatio distare? dic c
secundum Bart. *in dict. tract. per centum milliaria*, vicinus enim tunc dicitur, *l. 4. §. tam vicinum, ff. de damn. infect. & extr. de rescript. c. nonnulli*, ubi dicitur, quod in duas dietas non dicitur locus remotus.

Constat autem, * quod centum mi- 14
liaria per mare, est minus duabus dietis, & quod usque ad centum miliaria dicatur locus propinquus, probatur *in l. quicunque, C. de Episc. & cler.* & hoc singulariter tene menti, quod habentes jurisdictionem in territorio cohærente mari, dicuntur habere jurisdictionem etiam in mari & insulis quæ sunt in mari vicino usque ad centum miliaria: & possunt ita capere & punire delinquentes in mari usque ad centum miliaria, sicut in terra in suo territorio. Quod not. quia habui de facto pro Januensibus contra Venetos: quia Dominus Lauredanti cepit Mauritium Catonium Januensem, qui capi non poterat, quia non erat in mari Veneto: & petebat 35. millia ducatorum pro damno sibi dato. Ego inter alias feci unam positionē, quod mare in quo captus fuerat, nō erat propinquus alicui loco terrestri seu territorio: quam ipsi modo no, & confessus est creditor non potuisse capi, ex quo non erat in gulpho Venetorum, & allegavi Bart. & Angel. de quibus supra, propter quod de modico venerunt ad concordiam.

Sed * quid si insula maris esset in 15
mari alto à qualiber regione distans ultra centum miliaria? Bartol. *in d. tr. de insula in 2. col.* dicit, quod hoc casu non potest nobis dici vicina vel propinqua, *per l. pen. §. Paulus respondit ff. de acqu. rer. dom. & l. insulam, eod. tit. & per not. in simili, Instit. de rer. divis. §. insulæ.*

16 Et ideo concludit, quod * insula Sardiniæ Italiæ dicitur, licet ab Italia modico freto distet. Si autem nec alteri insulæ est vicina, tunc non possumus dicere, quod aliquis in ea habeat jurisd dictionem, nisi Imperator d qui est dominus totius mundi, *l. deprecatio ff. ad l. Rhod. de jact.* Unde dicit Bart. quod talis insula occupanti concederetur quoad dominium, sed si quoad jurisdictionem pro magistratu vel Rectore se gesserit absque principis jussu, intellige in illa insula remota, incideret in leg. Jul. majestat. *l. 5. ff. ad l Jul. ma. est.* & hoc secundum jura civilia, sed secundum jus gētium gentes quæ dictam insulam occuparent, facerent sibi regem, *l. ex hoc jure gent. ff. de just. & jur.* & illos manu regia regere, *l. e. ei ea prince. ff. de orig. jur.* & hoc servandum esset inter gentes, quando nec jure Romano nec alio jure utuntur.

17 Et ex prædictis not. Bart. valentes habere jurisdictionem in terra, habere etiam in mari usque ad centum miliaria * tantum: ultra vero quod sit solum jurisdictio Imperatoris. Sed Ang. *in d. l. insula Italiæ. de jud.* ut dixi *in quæst. præced.* vult, quod habent etiam jurisdictionem in mari & ejus insulis valde remotis, dummodo alij loco terrestri non sint magis propinquæ. Facit ad prædicta gloss. *1. in c. quoniam, & quod ibi not. extr. de deci.* Et adde quæ not. Bart. *in l. 2. C. de naufr. lib. 11.*

18 Unde ex hoc sequitur, * si Papa moritur in mari, in illa civitate, debet fieri electio successoris Papæ secundum Joan. And. *in c. ubi periculum, de elect. in 6.* & Ang. *in l. sane si navis. D. de injur.*

19 Item * si Imperator donat mihi civitatem, videtur donare & omnes pertinentias, de quibus loquitur Innoc. *in cæum ad sedem, ext. de rest. spo.* & tam in mari, quam in terra: quia mare sicut terra distinguitur: *ut not. in d. c. ubi periculum, & l. 1. C. de cæss. lib. 11. & leg. deprecatio ff. d. l. Rho. de jact.* & ita not. Bald. *in l. beneficium, in 2. colum. in princ. ff. de constit. princ.*

Sed * quid si inter duas civitates 20
punctualiter æque distantes esset delictum commissum in mari? dic, tunc dicetur esse commissum in confinio, quod est commune utriusque civitatis, *l. arbor. in princ. & §. de vestibulo, ff. communi divid.* Et ideo pariter ad utramque spectat cognitio criminis, & contractus, sicuti quando punctualiter in confinio plurium civitatum in terra delinquitur vel contrahitur, secundum Ang. *in d. l. sane si navis.*

Sed * quid si in eadem particula 21
maris plures habitent, vel ad ipsos pertineat? tunc qualibet poterit cognoscere, & erit locus prævention. *l. si quis postea. ff. de judic.* & prævenisse intelligitur quantum ad imperium, qui delinquentem capit in mari. Nam per personalem capturam intelligitur jurisdictio esse prævenia, secundum Jo. And. *in c. de dec. & obli. in novella*, quem sequitur Angel. *in dict. l. sane si maris, in fin.*

Sed * si oritur contentio de his, quæ 22
gesta sunt in mari, vel ad mare spectat, qualiter erit judicandum vel faciendum? dic quod maris consuetudo servanda est, *ut ex text. not. in auth. de insulanti. §. fin. col. 11. & hoc not. gloss.* quod intelligit quando non repugnat juris legibus, & sic dicit debere intelligi. *l. deprecatio, de l. Rho. de jact.* & quod maris consuetudo sit servāda, tenet Bald. *in d. l. observ. §. antequam per illum text. ff. de offic. proconf.* & hoc inducit argumētum ad cutsum bravij Venetorum, cum fieri debeat per mare, sicut usitatum est. & alij similiter per mare cum ballistis solent ludere, ut alibi consuetum

rum est. Et vide apud Muranum, quæ est prope civitatem Venetiarum, ubi fiunt pulchra virtea. Vltimo pro complemento à parte maris subiicio aliquas quæstiones: quæ licet non tangāt propriè servitutis materiam, veniles tamen erunt pro ipsius declaratione.

23 Et primò * quæro quid sit mare, secūdum Bart. in tract. de insula, in prin. est collectio multarum aquarum salsarū, propriè enim mare ab amaritudine dicitur, & oporter, ut cum mari contineatur, alias enim licet mare appelletur mare, tamen non est: sed potiùs stagnum, vel lacus: & tunc est juris privati vel publici, ut de flumine dicitur.

24 Secundo quæro, * an repetiantur fines? dic quod sic, *ut not. in c. ubi periculum, de elect. in 6.* & notat Bald. *l. si testamentum. C. de institut. & substitu. sub conditione.*

25 Tertiò quæro * qualiter desīgnabitur mare? dic per terram propinquam, cui mare magis adhæret, & sub qua distingui consuevit secundùm Bald. *in d. l. testamentum. alleg. in auth. omnes, ut obed. judic. §. 1.*

26 Quarto quæro, * an appellatione territorij alicujus civitatis comprehēdatur etiam mare, & districtus per illā civitatem? & videtur quod sic, maximè in favorabilibus, *ut not. in d. c. ubi periculum, & ibi per Dominum Marcum, & Dott. in §. porro.*

27 Quintò quæro * an civitates maritimæ etiam in mari habeant districtus? dic quod sic: *ut not. Ioan. Mo. in d. c. ubi per. culum.*

28 Sexto quæro, * an existens in mari, quod regitur per civitatem maritimam, putà per Venetos, vel Januenses, dicatur esse ultra districtum? dic quod non, imò potest jus reddi, sicut Venetiis, Januæ: *ut per Bald. in l. 1. C. de fæm. ex peric. recit.*

Septimo & ultimo quæro, * an mare 29
rubrū reperiatur? dic quod sic, *text. est in l. si non sint. §. fin. ff. de auro, & argen. legat.* Cætera circa materiam maris, *vide quæ scribit Bart. in tractatu de insula, & qua dicam in tribus seq. titulis.*

ADDITIO.

a *Libertatem.* Veneti dicuntur de populo Ro. Bart. *in l. hostes de captivis*, nec recognoscunt superiorem ex præscriptione. *Bart. ibi, & Bald. in l. D. de re div.* & sunt domini maris Adriatici & littorum ejus, scilicet, in genere, non in specie: quia littora sunt civitatū adiacentium littori. *Bald. in l. pen. C. de cond. inser. & vide Bart. l. quominus, 2. q. de flum. & in l. sanè. D. de injur. &* Salic. *in l. 3. C. de naut. fœn. & per Bart. Cæpol. in l. eum qui vectig. de verb. sign.*

b *Insula.* Insulæ maris sunt subditæ civitati magis vicinæ, *l. insulæ & ibi Dd. & Bart. D. de judic.* ubi etiam Bart. dicit de piratis se reducentibus ad insulas: quia convenīri possunt in civitate vicina insulæ, *adde etiam Bart. in tract. Tyber 2. part. de insula, in princ.*

c *Insula.* Distans à terra vltra centum milliaria, nullius est, nisi occupantis, *vide Bart. in d. tract. Tyber.*

d *Jurisdictio.* Imperator habet jurisdictionem generalem, *Bald. in c. ad hoc in 4. colum. de pac. jur. firm. & Bald. in l. 2. C. in quibus cas. col. lib. 11.* ubi dicit, quod habet dominium generale & universale in omnibus rebus, sed non particulare, *vide Bart. in extravag. ad reprim. vers. totius urbis, & Alex. consil. 76. 2. parte, & Abba in c. venerabilem, de elect.*

CAPUT XXVII.

De littore maris.

1 *Littus maris est quatenus hybernus fluctus maximus excurrit.*
2 *Littora sub cujus imperio esse dicantur.*
3 *In littore maris quæ fieri liceat sit.*
4 *Terra quæ est in mari vel arena maris, cujus esse dicatur.*
5 *Fundum in alieno ut si fluminis impetu lignamina, vel vegetes, vel aliæ res projecta sint, quid de illis fieri debeat.*

1 Littus maris est,* quatenus hybernus fluctus maximus excurrit, *leg. littus, D. de verb. sign. f. & Instit. de rer. divis. §. flumina*, sicut mare naturali jure commune est omnium: ita & littora maris communia sunt, *l. 1. in fi. ff. de rer. divis. & Inst. eod. tit. §. 1.* & propter hoc nemo ad littus maris accedere prohibetur, dummodo à villis, & monumentis, & ædificiis se abstineat, *l. nemo, D. de rer. divis. & §. 1.*

2 Littora * in quibus populus Rom. habet imperium, populi Rom. esse dicuntur, *l. littora in princ. D. ne quid in loco publ.* quod intellige quoad jurisdictionem, vel protectionem: sed quoad usum sunt communia, *ut ad §. 1. & ibi glo. in vers. per hoc, & gl. in d. l. littora*, quod verò ad dominium, seu ad proprietatem, sunt in bonis nullius, *ut §. littorum. Inst. de rer. divis.* & ita etiam vult Bald. *in rub. D. eod. tit. in 4. col. vers. sed quid si ædificium*, sicuti nullius jurisdictio est Cæsaris, & sic ista tria sunt diversa, proprietas, usus, jurisdictio, seu protectio, ut dicit Bald. secundùm Jac. de Ra. *in leg. quidam. D. de rer. divis.*

3 In * littore maris, licitum est casam ponere, in qua piscatores se recipiant, *l. riparum. §. fi. ff. de rer. divis.* & licitum est ædificare in mari, ut fecerunt Veneti: *ut dixit Bald. in rubr. de rer. divis. in 4. col. & dixi in tit. præced. in prin.* & quod quis in littore maris ædificaverit, ipsius erit, sed sublato ædificio, vel collapso jure quasi postliminii, revertitur locus in pristinâ causam, & si alius in eodem loco ædificaverit, ejus fiet, *l. in tantum in princ. D. de rer. divis. & l. quæ in littore in princ. D. de acquir. rer. dom.* secùs si pro parte tantùm esset collapsum, vel si fundamenta in totum remansissent, vel pro majori parte: ut ibi, *secundum Bald.* & quia dixi licitũ esse in littore ædificare, intellige nisi usus publicus impediretur, *l. in littore, D. ne quid in loco publ.* Item intellige, quãdo ædificãdo nemo sentit damnũ, *l. 2. §. adversus, eod. tit.* & intelligitur quis ædificare, quando in littore pilas jactaverit, non autem requiritur rei perfectio, *l. ergo, §. fin. D. de acquir. rer. dom. ut dixi in tit præced. vers. sed quæritur utrum in mari.* Item licitum est in littore maris retia deficcare, & ex mari ad littus deducere, *l. riparum, in princ. D. de rer. divis. & instit. eod. tit. §. littorum.* Item lapilli, & gemmæ, cæteráque in littore inventa, jure naturali statim nostra sunt.

4 Item * quid de terra, quæ est in mari vel arena maris: dic idem, quod dixi de mari vel littore, *ut d. §. littorum, in fin.* & ideò licitum est cuilibet accipere gemmam, vel arenam maris, & efficitur occupantis, & exportantis, secùs est de lapidibus, & aliis, quæ in littore ex causa naufragij, vel vehiculo alicujus cecidérunt, quia non licet ea capere, imo qui accipit animo sibi acquirendi, magis quàm fit est: *ut l. 1. & 2. D. de incend. ruin. & naufrag.* de qua materia vide *in l. eum*, & *nubem. navigia*

navigia. C. de Furt. & Feder. de Sten. in consil. 102. quod incipit, Domine Franciscæ. Idem esset quando ex vi fluminis ligna, vel rates, vel aliæ res ad littus maris, vel ad fundum alicujus pervenerint, & ibi dicit eleganter.

5 Quod * si in fundum alicujus projecta sunt lignamina, vel vegetes, vel aliæ res ex impetu fluminis, si agro nocent, si dominus agri vult fas, & licitè, facere consilium est, ut per judicem fieri faciat proclamationes in locis victis, ut dominus res illas tollat intra certum terminum: aliàs illæ res pro derelictis habeantur, & occupanti concedantur: maximè si illæ res sunt viles, ex causamque quis compelli potest agere, *ut not. in l. 5. C. ut nemo in vi.* Hic autè subest causa, quia illæ res nocent agris alienis, dicit tamen quod secùs si esset via, ut post aliquod tempus post dictam proclamationem venderentur dictæ res, & pretium pauperib. erogaretur, *arg. cum tu. ext. de usu cum simil.* quæ not. quia sæpe contingit ubi sunt flumina rapida & torrentia.

CAPUT XXVIII.

De Portu.

1 *Portus, statio, & angiportus quid proprié sint.*
2 *Portus, & flumina publica sunt licet civitates Italiæ de consuetudine ea sicut imperium præscripserint.*
3 *Portus omnis in solo insula est.*
4 *Portus maris hominum ingenio fabricari, an omnium populorum publici sint, an verò ædificantium.*
5 *Testamentum factum in po in civitate Soldani, an dicatur factum in terris Soldani.*
6 *Moles in mari projecta causa fa-*

ciendi, vel muniendi portus, an jacere possint.

1 POrtus * est a locus conclusus, quo importantur merces, atque inde exportantur: eaque nihilominus statio est concluſa, atque munita: inde angiportus, *l. portus, D. de verbor. signif.* Et dicitur locus conclusus, id est locus ubi rates morantur, & stant secundum gloss. ibi: statio verò dicitur à stando, & ideo stationis verbo is locus demonstratur, ubicunque naves tutè stare possunt: *ut l. 1. §. stationem, 12. D. de fluminib. ut quid in flumin. publico.* Angiportus dicitur strictus portus.

2 Portus, * & flumina, publica sunt, *l. nemo in fi. D. de rer. divis. & instit. eod. §. 1.* & ideo jus piscandi commune est omnibus in portu fluminibusque. *Inst. de rer. divis. §. flum.* quoad jurisdictionem, portus sunt Cæsaris, vel illius Domini, vel civitatis, vel territorij, in quibus sunt: *ut c. 1. in princ. in tit quæ sunt regal. in usib. feud.* & ideo vectigalia seu redditus illius portus provenientes ex mercibus, sunt de regalibus, & dicuntur publica vectigalia *ut d. c. 1. & l. inter publ. §. fi. ff. de verbor. signif.* & propterea spectant ad Cæsarem, *ut d. c. 1.* quod intelligo nisi Dominus civitatis vel territorij illius loci, in quo est portus, habeat regalia: quia tunc ad eũ spectant illa regalia. Et quando Papa, vel Imperator facit aliquem regem, quærunturi sibi omnia regalia quasi specialiter concessa, *secundum Bald. in d. c. 1. circa fin. & vide quæ statim dicemo Infra vers. sed quæro juxta prædicta.* Hodie vero civitates Italiæ sibi de cõsuetudine præscripserunt merum imperium, & ita portus, & flumina, licet de jure communi sint Principis: *ut d. c. 1. pro quo facit gloss. magna in §. 3. insuper adum. de defend. civ. secundum*

CAPUT XXVII.

De littore maris.

1 *Littus maris est quatenus hybernus fluctus maximus excurrit.*
2 *Littora sub cujus imperio esse dicantur.*
3 *In littore maris quæ fieri liceat sit.*
4 *Terra quæ est in mari vel arena maris, cujus esse dicatur.*
5 *Fundum in alieno ut si fluminis impetu lignamina, vel vegetes, vel aliæ res projecta sint, quid de illis fieri debeat.*

1 Littus maris est,* quatenus hybernus fluctus maximus excurrit, *leg. littus, D. de verb. sign. f. & Instit. de rer. divis. §. flumina*, sicut mare naturali jure commune est omnium: ita & littora maris communia sunt, *l. 1. in fi. ff. de rer. divis. & Inst. eod. tit. §. 1.* & propter hoc nemo ad littus maris accedere prohibetur, dummodo à villis, & monumentis, & ædificiis se abstineat, *l. nemo, D. de rer. divis. & §. 1.*

2 Littora * in quibus populus Rom. habet imperium, populi Rom. esse dicuntur, *l. littora in princ. D. ne quid in loco publ.* quod intellige quoad jurisdictionem, vel protectionem: sed quoad usum sunt communia, *ut ad §. 1. & ibi glo. in vers. per hoc, & gl. in d. l. littora*, quod verò ad dominium, seu ad proprietatem, sunt in bonis nullius, *ut §. littorum. Inst. de rer. divis.* & ita etiam vult Bald. *in rub. D. eod. tit. in 4. col. vers. sed quid si ædificium*, sicuti nullius jurisdictio est Cæsaris, & sic ista tria sunt diversa, proprietas, usus, jurisdictio, seu protectio, ut dicit Bald. secundùm Jac. de Ra. *in leg. quidam. D. de rer. divis.*

3 In * littore maris, licitum est casam ponere, in qua piscatores se recipiant, *l. riparum. §. fi. ff. de rer. divis.* & licitum est ædificare in mari, ut fecerunt Veneti: *ut dixit Bald. in rubr. de rer. divis. in 4. col. & dixi in tit. præced. in prin.* & quod quis in littore maris ædificaverit, ipsius erit, sed sublato ædificio, vel collapso jure quasi postliminii, revertitur locus in pristinâ causam, & si alius in eodem loco ædificaverit, ejus fiet, *l. in tantum in princ. D. de rer. divis. & l. quæ in littore in princ. D. de acquir. rer. dom.* secùs si pro parte tantùm esset collapsum, vel si fundamenta in totum remansissent, vel pro majori parte: ut ibi, *secundum Bald.* & quia dixi licitũ esse in littore ædificare, intellige nisi usus publicus impediretur, *l. in littore, D. ne quid in loco publ.* Item intellige, quãdo ædificãdo nemo sentit damnũ, *l. 2. §. adversus, eod. tit.* & intelligitur quis ædificare, quando in littore pilas jactaverit, non autem requiritur rei perfectio, *l. ergo, §. fin. D. de acquir. rer. dom. ut dixi in tit præced. vers. sed quæritur utrum in mari.* Item licitum est in littore maris retia deficcare, & ex mari ad littus deducere, *l. riparum, in princ. D. de rer. divis. & instit. eod. tit. §. littorum.* Item lapilli, & gemmæ, cæteráque in littore inventa, jure naturali statim nostra sunt.

4 Item * quid de terra, quæ est in mari vel arena maris: dic idem, quod dixi de mari vel littore, *ut d. §. littorum, in fin.* & ideò licitum est cuilibet accipere gemmam, vel arenam maris, & efficitur occupantis, & exportantis, secùs est de lapidibus, & aliis, quæ in littore ex causa naufragij, vel vehiculo alicujus cecidérunt, quia non licet ea capere, imo qui accipit animo sibi acquirendi, magis quàm fit est: *ut l. 1. & 2. D. de incend. ruin. & naufrag.* de qua materia vide *in l. eum*, & *nubem. navigia*

navigia. C. de Furt. & Feder. de Sten. in consil. 102. quod incipit, Domine Franciscæ. Idem esset quando ex vi fluminis ligna, vel rates, vel aliæ res ad littus maris, vel ad fundum alicujus pervenerint, & ibi dicit eleganter.

5 Quod * si in fundum alicujus projecta sunt lignamina, vel vegetes, vel aliæ res ex impetu fluminis, si agro nocent, si dominus agri vult fas, & licitè, facere consilium est, ut per judicem fieri faciat proclamationes in locis victis, ut dominus res illas tollat intra certum terminum: aliàs illæ res pro derelictis habeantur, & occupanti concedantur: maximè si illæ res sunt viles, ex causamque quis compelli potest agere, *ut not. in l. 5. C. ut nemo in vi.* Hic autè subest causa, quia illæ res nocent agris alienis, dicit tamen quod secùs si esset via, ut post aliquod tempus post dictam proclamationem venderentur dictæ res, & pretium pauperib. erogaretur, *arg. cum tu. ext. de usu cum simil.* quæ not. quia sæpe contingit ubi sunt flumina rapida & torrentia.

CAPUT XXVIII.

De Portu.

1 *Portus, statio, & angiportus quid proprié sint.*
2 *Portus, & flumina publica sunt licet civitates Italiæ de consuetudine ea sicut imperium præscripserint.*
3 *Portus omnis in solo insula est.*
4 *Portus maris hominum ingenio fabricari, an omnium populorum publici sint, an verò ædificantium.*
5 *Testamentum factum in po in civitate Soldani, an dicatur factum in terris Soldani.*
6 *Moles in mari projecta causa fa-*

ciendi, vel muniendi portus, an jacere possint.

1 POrtus * est a locus conclusus, quo importantur merces, atque inde exportantur: eaque nihilominus statio est concluſa, atque munita: inde angiportus, *l. portus, D. de verbor. signif.* Et dicitur locus conclusus, id est locus ubi rates morantur, & stant secundum gloss. ibi: statio verò dicitur à stando, & ideo stationis verbo is locus demonstratur, ubicunque naves tutè stare possunt: *ut l. 1. §. stationem, 12. D. de fluminib. ut quid in flumin. publico.* Angiportus dicitur strictus portus.

2 Portus, * & flumina, publica sunt, *l. nemo in fi. D. de rer. divis. & instit. eod. §. 1.* & ideo jus piscandi commune est omnibus in portu fluminibusque. *Inst. de rer. divis. §. flum.* quoad jurisdictionem, portus sunt Cæsaris, vel illius Domini, vel civitatis, vel territorij, in quibus sunt: *ut c. 1. in princ. in tit quæ sunt regal. in usib. feud.* & ideo vectigalia seu redditus illius portus provenientes ex mercibus, sunt de regalibus, & dicuntur publica vectigalia *ut d. c. 1. & l. inter publ. §. fi. ff. de verbor. signif.* & propterea spectant ad Cæsarem, *ut d. c. 1.* quod intelligo nisi Dominus civitatis vel territorij illius loci, in quo est portus, habeat regalia: quia tunc ad eũ spectant illa regalia. Et quando Papa, vel Imperator facit aliquem regem, quærunturi sibi omnia regalia quasi specialiter concessa, *secundum Bald. in d. c. 1. circa fin. & vide quæ statim dicemo Infra vers. sed quæro juxta prædicta.* Hodie vero civitates Italiæ sibi de cõsuetudine præscripserunt merum imperium, & ita portus, & flumina, licet de jure communi sint Principis: *ut d. c. 1. pro quo facit gloss. magna in §. 3. insuper adum. de defend. civ. secundum*

Bart. in l. quominus, in 2. col. in fi. ff. de flum. & dicam in tit. seq.

Et adde, * quod omnes portus in solo sunt insulæ. *l. Cæsar. D. public. & vectig. & commu.* & ideo dicit ibi Bart. si quis in portu insulæ civitatis Pisanæ deprehendatur potest puniri in civitate sub qua est insula. Circa quod vide quæ dixi *in tit. de mari.*

4 Sed quæro juxta prædicta, an* portus maris ingenio hominum fabricati sint publici omnium populorum, an vero ædificantiu, & videtur quod sint publici per ea quæ supra dixi. In contrarium videtur, quod sint ædificantium, *l. in tantum in princ. ff. de rer. divis.* Item videtur quod sint communes, sicut aqua est communis, dic secundum Bald. *in rubr. D. de rer. divis. in 6. col. in princ.* quod ædificia sunt ædificantium, sed portus sunt publici.

5 Et ex his insurgit una pulchra dubitatio, * an testamentum factum in portu cujusdam civitatis Soldani, dicatur factum in terris Soldani. Et Bal. ibi dicit, quod tempore suo hoc fuit revocatum in dubium. Et dicatur quod non: quia portus est publicus, & ita Christianorum, sicut Saracenorum, nam hoc est introductum de jure gentium. Consequentia autem inferebatur ex prædictis, *l. hoc jure jurando, de leg.* 3. Sed Bald. *in l. justitia ante fin. princ. D. de just. & jur.* dicebat se consuluisse super testamento cujusdam facto in Barbaria duobus testibus, ipsum valuisse, quia cum appareat; quæ forma testandi ibi servetur, præsumitur quod servetur jus gentium quàm æquissimum *arg. l. omnes populi in fin. D. de just. & jur.* Idem vult Bart. *in l. 1. C. quemadm. test. aper.* qui si nihil dicit, quod de facto consultus fuit super quodam testamento unius mercatoris de Ancona, facto in terra Soldani Babiloniæ, & dixit valere testamentum factum secundùm morum jus gentium, quod præsumitur ibi vigere nisi contrarium probetur, cùm sit tale jus gent. apud omnes, sicut consuetudo in dubio præsumenda: nam istud jus gent. est bonum, & æquum, ideò servandum, & potius servare debemus jus cano. quàm civile: quia illud inhæret juri divino: sed sub lege divina sunt omnes populi & nationes, sed jus civile non viget ubique locorum, *facit c. quod super. extr. de vero.* & adde quod not. Bart. & Dd. *in l. qui latronibus, in princ. ff. de test.* & Ang. & Dd. *in d. l. 1. C. quemad. test. aper.* & Dd. *in l. si non specialiter, C. de testam.*

6 Reperiuntur etiam * moles in mari projectæ causa faciendi, vel muniendi portum: quis in mari quis jacere potest maximè ea de causa, *ut l. ... §. adversus. D. ne quid in loco publ.* & si maritus haberet in dotem civitatem, vel territorium juxta mare, & jaceret moles in mari pro portu faciendo, vel muniendo, vel pro muniendis muris civitatis, vel castelli dotalis, dicitur impensa necessaria, *vel 1. §. inter necessarias, ff. de impens.* & de istis molibus loquitur Virgil. in 5. Æneid. dum de Carthagine loquens dicit, *Miratur molem Æneas, magalia quondam*, & civitas Neapolitana habet istam molem in mari, quæ vulgariter *el mole* appellatur, quam Alphonsus rex mirificè instauravit, intra quam est nobilis portus civitatis Neapolitanæ.

ADDITIO.

a *Portus.* Portus est de regalibus principis. *Bald. in c. 1. in princ. quæ sint regal.*

CAP.

CAPUT XXIX.

De Navi.

1 *Servitus navi imponi non potest, ut cum portu erit, semper merces deferre teneatur.*

2 *Servitus navigandi, si lacus perpetuus in suo fundo sit, ut ad fundum meum pervenietur, imponi potest.*

3 *Servitus aquæductus cur ex lacu fieri non possit.*

4 *Arbores si dominus cædere voluerit, & naута arboribus navem ligare velit, quid juris.*

5 *Navigationis tempus esse dicitur à Calendis Aprilis usque ad Calend. Octobr.*

1 SErvitus * navi imponi non potest: ut cum erit in portu, semper teneatur deferre merces: quia servitus non potest imponi, quæ de facili extinguitur, & sic nec navi ex quo de facili consumitur & modicum durat, licet ex novis tabulis conficiatur: *ut not. Angel. in d. l. foram.* Nec obstat, quod domo imponitur servitus, & tamen aliquando ruit, quia illud raro contingit, ideo non considerandum, *l. nam ad ea. ff. de legi.* & ita vult glos. & Ang. *in d. l. foram. in fi.* & ex prædictis sequitur servitutem jumentis imponi non posse, nec hominibus, quia de facili moriuntur, & perpetuam causam non habent, & ideo lex appellat operam seu ministerium servi, non servitutem; & intellige in prædictis servitutem imponi non posse jure propriæ servitutis, sed bene potest valere jure obligationis personalis, *per not. in l. ut pomum. D. de serv. & l. pecoris. D. de serv. rust. prad. & l. Mela, §. fin. D. de alim. & cib. leg.*

2 Servitus * autem navigandi, si lacus perpetuus in suo fundo est, ut perveniatur ad fundū meum, imponi potest, *l. via const. §. si lac. D. de serv. de rust. pr.*

Sed quæ est ratio, * quod servitus aquæductus ex lacu fieri non potest, *ut d. l. foram. §. omnes* & tamen servitus navigij imponi potest, ut ibi. Respondeo secundum Henricum: quia quandoque currit navigium, quandoque vero non, aquæductus vero continuè. Vel hoc favore navigij. Vel dic & tertio, quod per navigium non minuitur aqua, sed per aquæductum fit, *ita not. gloss. in d. §. omnes, & d. l. via constit. §. si lacus, in ver. navig.* Licitum est autem navigantibus naves ad ripas applicare, funesque arboribus ibi navis religare, *l. riparum, in princ. D. de rer. divis. & Inst. eod. §. riparum.*

Sed si Dominus * vult incidere arbores & nauta vult ligare navem arboribus, *vide gloss. in dictis juribus, & Bald. in l. item lapilli, in penult. colum. in fin. D. de rer. divis. & quod dicam in tit. de ripa.* Navis usufructuatio legato, navigatione uti potest, licet naufragij periculum immineat: navis enim paratur ut navigetur, *l. arboribus, §. navis, D. de usufruct.* dummodo navigetur tempore navigationis, & non alio, *D. de rei vend. l. non utique, §. fin. & Cod. de offic. rect. provinc. l. civitas.*

Et * dicitur tempus navigationis esse à Calend. Aprilis, usque ad Calendas Octobr. *ut l. quoties. in fin. C. de naufr. lib. 11. & not. gloss. fin. in leg. qui petitorio, de rei vend.* dicit tamen Bart. *in d. leg. quoties, in fin.* & in hoc standum esse consuetudini, si facit illud, quod fecisset diligens navicularius quando illa lex non servatur in tempore, quod est aptum, maximè apud Venetos, qui omni tempore navigant. Redditus navigiorum sunt de regalibus, sicut plaustrorum, *cap. 1. quæ sint regalia,*

regalia, & ibi not Bald. hodie secus est in Italia, quia civitates de consuetudine sibi hoc præscripserunt, *ut dixi in tit. præced. vers. hodie civitates*, & de privilegiis navicularioru̅, & quando privilegio uti licet, *vide l. semper. §. navigatores cum gloss. magna D. de jure immuni & Hostiens. in summa. tit. de peregr.* & de materia navigationis, & navicularioru̅, *vide in toto titu. C. de navicula. & tit. sequen. de præmiis navi. & aliis sequen. in tit. de navibus non exeun. & de naufra. de classi. lib. 11. & toto tit. D. naut. caup. stab. & titu. D. & C. de nav. fœn. & in authen. de nau. usu. col. 9. & D. ad leg. Rhod. de jact. l. 1. & 2. & l. scapham. D. de evict. Bald. in l. 1. § de exercitoribus, D. naut. caup. stab.*

CAPUT XXX.

De Lacu.

1 *Lacus est qui perpetuam aquā habet.*
2 *Stagnum est, quod temporalem continet aquam ibi stagnantem.*
3 *Ex lacu, vel ex stagno aquæductus servitus concedi non potest.*
4 *Servitus aquæ tollendæ per rotam ex lacu, an imponi possit.*
5 *Interdictum de fonte in lacu etiam locum habet.*
6 *Lacuum, seu stagnorum alluvione si nni aliquid detrahatur, & alteri addatur, quid juris.*
7 *Lacus fructus si à Perusij communi emerim, commune autem habebat ibi proprias naves ad piscandum, quarum etiam usum volo, quid juris.*

1 LAcus est * qui perpetuam habet aquam, *leg. 1. Paragr. lacus, ut in fi. in pub. vaxig. & gloss. in l. foramin. paragr. 1. vers. lacus D. de serv. verb. præd. dicit.* Lacus est, qui vivam aquam habet, non tamen inde exeuntem, allegat *d. paragr.* lacus apellatur, sicut est lacus Gardæ, qui habet aquam exeuntem, & faciuntem initium, & hoc attestatur Plinius dicens, Lacus est Italiæ, natus in agro Veronensi initium omne transmittens.

2 Stagnum a est * quod temporalem continet aquam ibi stagnantem, quæ quidem plerumque hyeme cogitur, *d. leg. 1. paragr. stagnum, & not. gl. in d. leg. foramen. paragr. 1. in ver. lacus*, & de utroque habetur per gloss. *in leg. vicinus, paragr. lacus. ff. de aqua plu. arcen.*

3 Ex lacu * vel stagno servitus aquæductus concedi non potest. *d. leg. foramen. paragr. 1.* Et ibi ponitur ratio in text. & gloss. sed servitus navigij imponi potest, *leg. via constituta, paragr. si lacus. D. de serv. rust. præd.* & quæ sit ratio differentiæ, ponitur in gloss. & *dixi in titu. præced. vers. servitus autem navigandi.*

4 Sed * an servitus aquæ tollendæ per rotam ex lacu imponi possit, *vide text. glo. & D. d. in leg. 1. D. communia præd.*

5 Interdictum * de fonte habet locū etiam in lacu. *l. 1. in prin. D. de fonte, & dicam infra de fontibus.* Lacus nec crescit, nec decrescit. licet quādoque aqua crescat, vel decrescat, *l. vicinus. §. lacus. D. de aqua pluv. arcend.* Et ideò lacus & stagna licet interdum crescant, interdum decrescant, suos terminos tamen tetinent; ideò in his jus alluvionis locum non habet, *l. lacus & stagnum in prin. de acquir. rer. dom. & l. Rutilia Pollu. D. contraben. empt.* Sed circa hoc concludo.

6 Quidam * lacus, & stagna privata sunt, tunc non est dubium, quod per alluvionem neque uni detrahit, neque addit: sed locus ille qui aqua lacus, vel stagni inundatur, remanet ejus, cujus primò fuerat, *d. §. lacus, & d. lacus.* Quidam sunt lacus, & stagna publica, & hoc duobus modis esse potest, quandoque enim sunt publica, idest, reipub. ut ibi nullus piscari possit, nisi ille cui respublic. commiserit, ut in lacu Perusino, & tunc idem, ac si privatus, *leg. sed & Celsus. D. de contraben. empt.* quandoque sunt publica, & in usu publico, quia per eum quilibet transit, & in eo piscatur quilibet ad placitum: tunc addit, & detrahit per alluvionem sicut flumina public. *D. de verb. sign. leg. litus, D. ut in flumin. public. navig. lic. & ita not. Bar. in tract. tyber. in 4. column. vers. de lacu vero, & stagno, & vide Bart. & Dd. in d. l. lacus, & d. leg. Rutilia Pollu.*

Sed pone, * emi à communi Perusij fructus lacus, commune autem habeat ibi proprias naves ad piscandum, quarum usum volo: commune negat, quid juris? dic quod debeo habere: quia redigor ad instar usufructuarij, conductoris. *D. loc. leg. sed addes Paragr. illud facit, D. de usufr. leg. item si fundi paragr. seminarios*, secundùm Bald. *in leg. de fundo verbor. significat.* in lacu Perusino, *vide gloss. in l. eo de fac. instruct.*

ADDITIO.

a *Stagnum.* Stagnum publicum? an potest piscari impunè. *vide Specul. in titul. de causa possess. & propr. in princ. in 8. colum. versic. octavum est ut liceat.*

CAPUT XXXI.

De Fluminibus.

1 *Flumen quid sit, & de ejus multiplici differentia.*
2 *Torrens est quod hyeme currit.*
3 *Flumen à rivo in quo differat.*
4 *Fluminis publici cujus sit proprietas, & usus.*
5 *In loco publico sicut sunt flumina, &c. ædificare non licet.*
6 *Fluminum publicorum usus communis est, sicut viarum publicarum, littorum.*
7 *Statutum si dixerit, quod gentes loci teneantur sequi usque ad alveum novum fluminis, an ultra alveum desiccatum gentes sequi teneantur.*
8 *Fluminis caput est, unde aqua nascitur.*
9 *Flumen si in agrum meum lignamina duxerit, an mea efficiantur, remissivè.*
10 *Villæ alicujus, vel castelli dominus si locaverit dictam villam, vel territorium, vel terrena loca, an rivos aquarum, vel pontes: vel alia sylvestria loca locasse videatur.*
11 *Concedam si tibi castrum cum toto territorio, an in ea concessione locus sylvestris, vel usus aquar. veniat.*
12 *Castro concesso, munitiones quæ ad castri defensionem existunt concessæ intelliguntur.*
13 *Flumina nunquid veniam in concessione feudorum regalium, si forte usque ad tale flumen concedantur, vel de tali flumine usque ad tale.*
14 *Ditio, ad, cujus naturæ sit.*
15 *Flumen si navigabile sit, prætor concedere nequit aquæductum.*

1 Flumina * quædam sunt perennia, quædam torrentia. Perenne est illud, quod semper fluit.

2 Torrens est,* quod in hyeme currit, si tamen aliquâ ætate aquæ, quod alias per hyemem fluebat, non loco unius perenne, *l. 2. §. item flaminium ff. ne quid in flum. publ. fiat, l. 1. §. duo sunt genera. ff. de aqua quotid. & æstiva.* Fluminum quædam sunt publica, quædam non publica. Flumen est, ut Cassius definit, quod perenne sit, *d. l. 1. §. fluminum.* Sed omnia pene flumina perennia sunt, *l. nemo. §. fin. ff. de rer. divis.* Et dicitur perenne, propter ea flumina, quæ ad tempus fluunt, ut Rapo, Meloncellum, quæ sunt privata: *ut dicit gloss. & est in §. flum. Inst. de rer. divis.* qui dicit, flumina omnia publica esse, debet intelligi de fluminibus perpetuis, ut est Padus & Rhenus, secundum gloss. ibi, privata vero flumina sunt, quæ manu extracta sunt, *l. 1. §. si fossa. ff. de flum. & ibi gloss. in d. l. nemo, §. 1. & d. §. flumina* quæ exemplificant de fossatis in agris politis, quæ crescunt, & decrescunt. Fluminum quædam navigabilia, quædam non, *l. 1. §. in fluminum. cum. §. seq. & l. quominus ff. de fluminib. & l. 1. ff. ne quid in loco publ.*

3 Flumen * à rivo magnitudine discernendum est, aut existimatione circumcolentium: *ut l. 1. §. 1. ff. de flum.* quem text. not. ad probandum quid sit flumen, aut in cujus territorio sit, quia recurrendum est ad existimationem, seu opinionem circumcolentium, & propterea debent accipi testes fluminis: ut etiam est faciendum, quando dubitatur de aliquo opere, de quo non extat memoria: *ut per Mar. Sil. & Raph. Fel. in l. si arbiter, in fin. in vers. audissent. ff. de probat.*

4 Dicamus * primo de flumine publico, & primo cujus sit proprietas, & usus. Et dic proprietatem esse Cæsaris: quia flumina sût de regalibus, *c. 1. quæ sint regal. & l. flumina, in prin. ff. de damno infect.* & ibi Angel. tenet hoc. Sed hodie civitates Lombardiæ, cum sibi de consuetudine, vel ex privilegio pacis Constantiæ acquisiverit merum imperium, & regalia, *ut dicit gloss. not. in auth. de defens. civit. §. insuranum, in gl. magna in fin. & per Bald. in c. 1. in prin. in fin. 2. colum. in tit. de pace tenen. & late per Angel. de Aret. in l. illud la 2. de appel.* licet Bald. *in c. Domino guerram, ante fin. in princ. in titul. hic finitur lex deinde incip. consuet. rer.* aliter dixerit, & quæ sunt in Lombardia, sunt illius, in cujus territorio fluunt & ita tenet Bart. *in l. quominus, in 2. col. in fin. de flum.* qui plus dicit, quod etiam civitates totius Italiæ præscripserunt sibi merum imperium, & flumina secundùm civitates Lombardiæ, poterit etiam juvari titulo de pace Constantiæ, *& adde quæ dixi supra de portu. vers. hodie vero civitates. Italiæ, & tit. de navigio, circa fin.* Aliæ verò civitates extra Italiam, si habent regalia, dicuntur habere proprietatem fluminum, quæ sunt in earum territorio, & non aliæ, & hoc vult Angel. *in d. l. fluminum in prin.*

Et ex prædictis sequitur, * quod si- 5
cut in loco publico regulariter non licet ædificare, *l. 1. & 2. ff. ne quid in loco publico*, ita nec licet in flum. publ. ædificare, nisi autoritate publica, putà Principis, vel Senatus, *l. 2. paragr. si quis a principe. ff. ne quid in loco publico. & l. si in publ. §. final. & leg. quod principis jussu. ff. de aqua pluv. arcend.* vel autoritate populi, per cujus territorium discurrit, si ille populus habet regalia, ut populus Bonon. unde in flumine Rheni licitè concedet potestatem ædificandi molendinum privato, dum tamen

men sine incommodo cujuscunque fiat *d. l. fluminum in princ.* & hoc not. Angel. & Dd. item si concedatur per leg. municipalem, id est statutum, *populi, l. 2. vers. 1. ff. ne quid in loco publ. & l. prohibere, §. planè ibi, si non lex municip. ff. quod vi aut clam.* Item si concedatur per administratores civitatis, quæ habet regalia, *dict. §. planè.* Et vide quæ ibi not. Bart. Sed si populus aut civitas non haberet regalia, seu merum imperium, non posset concedere jus ædificandi in flumine publ. ex quo publica flumina sunt de patrimonio Cæsaris, *dicto c. 1. quæ sint regalia, secundum Angel. in d. l. fluminum, & dixi supra circa princip.* Et prædicta intellige in flumine publ. navigabili, secus si est flumen non navigabile, nam flumina publica sunt juris communis, quia de jure communi in flum. publ. sine cujuspiam injuria absque alia impetratione ædificari potest, si non est navigabile, nec specialiter veretur per Principem, vel Senatum & similes, *l. quominus. ff. de flum.* & vide quæ not. Bald. *in rubr. ff. de rer divis. in 5. col. cum seq.* ubi ponit, an, & quando quis possit in flumin. ædificare: & adde prædictis omnino quæ plenè dixi supra *in tit. de serv. urb. in 9. 10. cum 9. seq.* ubi plenè examinavi, an, & quando loca, putà viæ, & flumina possint vendi, seu alienari, & quando ædificatur in flum. publ. an debeat caveri de damn. infect. *vide in d. l. fluminum in princ. & ibi Dd.*

6 Usus autem * fluminum publicorum communis est, sicut viarum publicarum & litorum, *ut probatur in l. 2. §. 1. in loca enim publica utique privatorum usio. deserviunt. ff. ne quid in loc. publ.* Et ista communio hoc inducit, ut jus
b piscandi *b* omnibus commune sit, in fluminibus, & portu. *§. flumin. Instit. de rer. divis. & ibi gloss. & Doct. & Bal. in l. item lapilli, 1. q. ff. eod. tit. & vide quæ dixi supra de servit. aquæduct. in 8. 9. prime. vers.* & ex prædictis sequitur decisio multarum q. circa fin. Item ista communio inducit, ut locus sit præoccupationi, *leg. 2. §. 1. ne quid in loco publ.* & per hoc patet decisio de ductibus plaustris invicem sibi obviantibus, quia deferendum est ei, quod primò viam intravit, quia præoccupavit sibi usum, & appropriavit. Sed si simul esset locus gratificationis: & si via est capax amborum curruum, invicem sibi cedere debent, secundùm Ang. & doct. *in d. l. flumina*, & de dictis plaustris sibi obviantibus, *vide gl. & Dd. in l. per agrum, C. de serv. & gloss. in d. l. 2. §. 1. D. ne quid in loco publ.* & idem dicas de duabus navibus invicem obviantibus flumine, vel rivo eadem ratione. Fluvius est ipsa aqua fluens, quæ est eadem sicut vinum, licet de dolio in dolium sit mutatum, ita dicit Bald. *in rubr. de rer. divis. in 13. col. in fi. vers. fluvius autem*, allegat quod not. *in l. usufructu. civitat. D. quib. mod. usufruct. amit.* quæro quomodo agnoscatur quando alveus sit mutatus? Dic quando desinit esse prima forma, id est, quando sic excrevit, quod aqua fluat, *l. a lege, §. quod si loco ff. de acquir. rer. dom.* sed non credo simpliciter esse verum, quod flumen sit aqua fluens, imo constat ex aqua, & alveo, *leg. pen. & ibi gloss. D. flum.* & facit quod dixi supra de lacu circa prin.

Sed * pone, statutum dicit, quod 7
gentes loci teneantur si qui usque ad alveum novum fluminis, & an citra alveum deficeatum teneantur sequi gentes, *vide Guillel. de Cun. in leg. de quibus. D. de legibus.* ubi etiam declarat, si flumen intravit alveum, in jus quod primò habebatur super eo

remanet, & de ista mutatione alvei fluminis, *vide quæ plenissimè script. suprà in tit. de servit. 12. quæst. princ.*

8 Caput fluminis dicitur unde nascitur aqua, * *text. est in l. 1. hac interdicta, vers. caput ff. de aqua quot. & æstiv. ut est text. cum gloss. in l. servitus aquæ de serv. rust. prad.* & ita vult Bart. *in tract. de insula in 6. colum.* qui dicit, quod caput fluminis est unde flumen originem cœpit, ut si ex fonte, ipse fons sit caput, & ibi dicitur esse princ. seu initium *in d. vers. caput.* & eodem modo pes, & finis dicitur locus, ubi terminatur, scilicet mare, in quod intrat: vel aliquod flumen, & habetur plenius per Bald. *in l. 1. in 11. col. vers.* & est notandum, quod agri, *ff. de rerum divis.* Flumina publica dicuntur communia, eo quod omnibus animantibus permittitur his uti publicè, sicut communibus, & lavando, & bibendo, vel similia faciendo, *ut not. gloss. in l. item lapilli ff. de rer. divis.* Item aqua fluminum publicorum est com-
c munis e quia conceditur occupanti, & animalibus irrationalibus, *ut not. gl. in d. l. item lapilli ff. de rer. divis.* & propterea dicit ibi Bald. quod licitum est exportare aquam de flumine, & exportantis efficitur, nisi propter hoc efficeretur omninò deterior navigatio, *l. quominus de flumin.* & similiter ex aqua fit sal, si extrahitur de flumine, vel mari, vel arena, efficitur occupantis, quod not. Nam flumina censitorum vice funguntur, ut ex privato in publicum addicant, & ex publico in privatum: & sic uni dant, & alteri, *l. ergo, §. flum. ff. de acq. rer. dom.*

9 Sed * nunquid si flumen ducit lignamina in agrum meum, efficiantur mea, vel quid juris sit: vide quæ scripsi suprà de littore maris in fin. & Bald. *in rub. ff. de rer. divis. in 11. col. in fin. vers. sed nunquid trabes, & ligna. & vide Dd. maximè Paul. de Castr. in l. hoc amplius, §. de his, ff. de dam. infect.*

Si dominus alicujus villæ, vel ca- 10
stelli,* locavit dictam villam, vel castellū, vel territorium, vel terrena, non videtur locare flumina, vel rivos aquarum, nec pōtes, nec alia loca sylvestria ad culturam penitus inhabilia: nisi in quantum aqua est expediēs ad culturam, & de residuo dictæ aquæ poterit uti dominus pro collib. & prædictis suis, ut est casus menti tenendus, *l. 1. C. de manci. & col. lib. 11.* & ibi hoc not. Bart. singulariter, & idem tenet Lud. de Ro. *in suo sing. 63. quod incipit, sed no. mirabilem casum,* qui plus dicit.

Si * concedo tibi castrum cum to- 11
to territorio, in ea concessione non venit locus sylvestris, per usus aquarum *per d. l. 1.* Sed adverte ne decipiatis, quia si Lud. intellexit verbum concessione plenaria, putà donatione, vel vēditione, sicut capitur, *in l. fin. ff. de donat.* fortè non diceret verum, quia eo ipso, quòd Princeps donat castrū cum territorio, donare videtur etiam loca sylvestria, & flumina, *per c. 1. cum ibi plenè not. per Bald. in tit. de capit. qui cu. vendidit. & per ea quæ not. Bald. in c. 1. §. ad hoc in tit. de pa. jura. fir. & c. 1. §. si quis manso. in col. 3. tit. de controv. invest.*

Ubi dicitur,* quòd concesso castro, 12
intelliguntur concessæ, & munitiones, quæ sunt ad defēsionem castri ibi positæ perpetua patris sui destinatione, quamvis non sint infixæ, ut machinæ, ballistæ, & simil. quod no. Sed si intellexit verbum concedo pro locatione, vel emphyteusi, sicut loquitur *d. l.* diceret verum, & ita loquitur Bart. ibi, & ita salvari potest dictum Lud. quia verbum concedo generale est, & accipitur secundùm naturam contractus, cui adjicitur, *ut not. Archid. in c. 1.*

c. 1. in verbo Concedat, de usu. lib. 6. facit c. 1. de injur. eod. lib. In divisioibus regnorum, veniunt, & cedunt flumina, secundum Arc. 14. *quæst. Eccles.* quem sequitur Bald. *in c. 1. §. si quis de manso. in pen. col. ad fin. in tit. de controv. invest.* & Albert. de Ros. *in rub. C. fin. reg.*

13 Item * nunquid flumina veniant in 13
concessione feudorum regalium si fortè concedantur usque ad tale flumen, vel de tali flumine usque ad tale? & Arc. format istam qu. *in d. c. Ecclesias,* qui dicit, quod per illam dictionem, & usque, utrumque flumen venit, & unde incipit, & ubi fluit.

14 De dictione ad, * satis potest dici, 14
quod sit adjunctiva secundùm eum, ut refert, & tenet Bald. *in d. §. si quis de manso pen. pen. col. & Alber. in d. rub. C. fin. reg.* Si flumen est in confinio duarum civitatum, vel territoriorum, in dubio commune præsumitur esse, & jurisdictio cuilibet civitati competit, vel in ipso flumine usque ad medium fluminis, quia omnia sunt in confinio eorum, qui ab utraque parte possidēt, *l. arborib. ff. commun. divi. l. 2. §. prætereà, ff. de aqua pluv. arcen. & l. adeo, §. fin. ff. de acquir. rer. dom.* Unde circa ea quæ committuntur in ipso flumine, quilibet habet jurisdictionem usque ad medium fluminis, & ita tenet Bart. *in tractatu Tyberiadis, in 10. col. vers. item videndum est.* & item not. Bald. *in c. ex his, in pen. col. ad fin. extrà de probat.* quod intellige, nisi appareret contrarium: putà quia alter dominorum, vel una tantùm civitas totum flumen possedisset dominando ipsi, *ut dixi suprà de mari, vers. sed dubitari potest,* vel nisi esset flumen privatum uniùs: quia tunc idem judicari deberet, sicut de fundo privato, ut statim dicetur de flumine privato.

15 Si flumen est navigabile,* non po- 15
test Prætor concedere ductum aquæ ex eo fieri: quia flumen minùs navigabile efficiat. Idèmque est & si propter hoc aliud flumen fiat navigabile, *leg. si plures §. fin. D. de aqua plu. arcen. & ibi Dd. & lex communis ibi per gloss. & Bart. plenè. D. de flum.* Nemo tamen poterit ædificare in flumine publico etiam non navigabili, putà faciendo clusam molendini, immittendo trabes, vel cæmenta in ripa vicini eo invito: quoniam immittens habet solum usum, vicinos autem proprietatem, & usum: ergo eo invito usufructuarius ædificare non potest, quantumcunque conditionem proprietarij meliorem faciat. *leg. usufruct. novum rivum. D de usufruct. & leg. fin. D. de usu, & hab.* & ita vult Angel. *in l. fluminum in princip. D. de damn. infect.* & habetur per Bartol. *in d. leg. quominus.* & adde quæ dixi suprà *in tit. de servitute aquæduct. in 5. quæst. princ. & in 1. libr. 3. quæst. princ.* & quæ not. Bald. *in rub. D. de rer. divis.*

ADDITIO.

a *Propriet.* Flumina dicuntur esse Imperatoris universaliter: sed in dominio particulari sunt locorum vicinorum, *Bald. in leg. penult. colum. 4. C. de condit. in serv.*

b *Ius piscandi.* In flumine publico, ut liceat piscari, & navigare, & similia, *vide Specul. de caus. poss. & propriet. part. 3. vers. 6. & seq. usque ad fin. & ne quid in flum. publ.*

c *Est communis.* Fluminis publici aqua, an potest impunè duci ad fundum vicini, *vide Specul. de causa possess. & propriet. §. 4. vers. aliud quoque. & infrà.*

CAPUT XXXII.

De flumine privato.

1 *Flumina privata quæ dicantur.*
2 *Fossata, an cavari debeant, & mundari per colonum, vel dominum.*

1 DIximus * de flumine publico, nunc dicamus de privato. Privata flumina sunt quæ ad tempus fluunt, ut Rapo, & Meloncellon. *l. 1. §. flumen. D. de flum.* Item illa quæ sunt manufacta, *l. 1. §. si fossa. D. eod. tit.* & ita not. gloss. *in l. nemo, §. 1. de rer. divis.* ideò etiam dicuntur flumina privata, fossata in agris posita, quæ crescunt, & decrescunt, *in leg. 1. §. 1. ff. flum. & d. leg. nemo in fin. & not. gl. in §. fluminis. Inst. de rer. divis. & dixi supra circa princ. & idem not. Bald. in l. item lapilli in 2. conclusione. D. rer. divis.* qui dicit quod privatum flumen est, quatenus in suo ingreditur, & non semper fluit, ut sunt gurgites, & quædam fossata, quæ continuationem non habent. Quæ enim crescunt, publica sunt, *d. l. nemo, §. 1. & vide Bald. in d. item lapilli in 2. solum ad fin.* Item flumen privatum dicitur, quando esset in dominio unius tantum, puta quia incipit ex fonte qui in agro suo oritur, & discurrit per sua prædia usque ad flumen publicum, vel mare, *argum. l. si quis diuturno. D. si serv. vend.* Item potest dici flumen privatum, cum proprietas, vel jurisdictio competit uni tantùm domino, vel civitati, tanquàm ejus: quia respectu aliorum est privati juris, illius domini, vel civitatis, in cujus territorio est, vel qui in eo habet jurisdictionem, & propterea per alluvionem, hoc est, per additionem, vel detractionem, quæ fit à flumine, non additur, vel detrahitur jurisdictioni, sicut dictum est de lacu. *D. de contrah. empt. l. Rutilia Polla. & D. de aqua plu. arcend. l. vicinus, §. lacus, & D. de acq. rer. dom. l. lacus*, & ita vult Bartol. *in tract. Tyberiadis in 10. col. vers. item videndum est.* Cujus sint ista flumina privata, & fossata, vide supra in tit. de fossatis, sive fossa.

Et * nunquid fossata debeant cavari, & mundari per colonum, vel dominum, *vide plene per Bartol. in l. penult. D. de impen. in rer. dom. fac. & Bart. in consil. 155. quod incipit, commune Lucignani locavit.* Cætera circa materiam fluviorum, *vide in titul. D. de flum. cum duobus tit. seq. & Bart. in l. qui minus. D. de flum. & tract. Tyberia. & Bald. in rubr. D. de rerum divis. in l. item lapilli, l. riparum eod. tit. & quæ dixi supra in tit. de servitut. aquæduct.*

2

CAPUT XXXIII.

De Insulis.

1 *Insula tribus modis accipi potest.*
2 *Insula aquis circumdata quotuplex sit.*
3 *Insula quot modis contingat.*
4 *Insula quando esse dicatur.*
5 *Insulæ maris: scilicet Corsica, & Sardinia, vel etiam fluminis, cujus sint.*
6 *Insula casualis, seu accidentalis quales esse dicatur.*
7 *Insula in medio fluminis nata, cujus esse dicatur.*
8 *Insulæ portus cujus sint.*
9 *Insula usus respectu cujus sit.*
10 *Insulæ dominium per occupationem, quomodo acquiritur.*
11 *Insulam quoad jurisdictionem, an quis occupare possit.*
12 *Insula possessio qualiter acquiratur.*
13 *Insula*

13 *Insula mensuratio qualiter fieri debeat, ut cujus sit cognoscatur, & pro quanta eorum quantitate, qui prope ripam prædia possident.*
14 *Insula quando desinat esse insula.*

QVia insulæ in mari, & fluminibus sunt, ideò postquàm de mari, & fluminibus diximus primò, consequèter etiam de insulis dicamus. * Et sciendum est insulam tribus modis accipi posse: Uno modo pro domo in mari posita, quia in salso, id est, in salso posita est secundùm Isidor. *& not. gloss. in §. insula Instit. de rerum divisione, & glo. in l. si insulam, de verb. oblig. & Bartol. in tract. de insu.* Secundo pro qualibet domo, *ut l. 2. §. si quis insulam. D. de acquir. rer. dom. & l. 3. §. effractura, in ver. insul. de offic. præf. urb. & ita accipitur, l. ita stipulatus in princ. ff. de verbor. oblig.* & de istis insulis hic tractare non constituì: quia istæ non sunt propriæ insulæ, *ut dicit glo. in d. §. effractura.* Tertio modo dicitur insula, locus undique circumdatus aqua, *ut in §. insula, & ibi gloss. hoc dicit, & l. adeo, §. insula, ff. de acquir. rer. dom. not. Bart. in tract. de insula in prin.* & ista insula dicitur incrementum distinctum a, ad differentiam alluvionis, quæ est latens incrementum, *ut not. Ang. in l. fundi §. 1 ff. de usufruct.* & de ista tractabimus hic, quia est insula propriè, *ut not. glo. in d. §. effractura.*

1

2

a

Secundo * sciendum est quotuplex sit ista insula aquis circumdata, & in primis est duplex. Una quæ in mari nascitur, quæ raro accidit. Altera quæ in flumina nata est, quæ frequenter contingit, *l. adeo §. insula ff. de acq. rer. dom. & Instit. de rer. divis. §. insula quæ in princ.* quæ declara, *ut per Bald. in tract. de insula*, quem posuit super *d. l. adeo, §. insula.* Item insula quædam est naturalis, quæ semper fuit, ut Corsica Sardinia, Creta, quæ dicitur Candia, & similes: alia est casualis, accidentalis, quæ in flumine sæpè nascitur, sed in mari rarissimè secundùm Bald. *in rub. de rer. divis. in 10. col. vers. nunc videamus de alveo.*

2

Tertio est videndum quot modis insula contingit, & dicas tribus modis. Primo cum circumdatur ager, qui non erat alveus. Secundò, cum alveum derelinquit siccum, & incipit circumfluere. Tertiò, cùm paulatim eminentem locum facit supra alveum, *l. ergo, paragr. de acquir. rer. dom. & not. Bartol. in tract. de insula. in 5. col. vers. in flumin.*

3

Quarto opottet intelligere, quando dicatur esse insula: & dic quando est nata, *ut d. l. adeo. §. insula.* & not. quod dixi, quando est nata, ut dicunt illa jura, non quando est nascitura: quia per hoc apparet, quod non inspicimus insulam, quando incipit apparere: sed tunc cum opi. circumcolentium incipit reputari, *arg. d. l. 1. §. 1 ff. de flum.* quæ declara, ut Bart. *in tract. de insula 5. col.*

4

Quinto * inspicianius cujus sit insula matis, vel fluminis, & primo de insula maris, dic naturales insulæ, ut Corsica, Satdinia *b*, sunt principis, non in dominio patrimoniali, sed in Dominio jurisdictionali, *leg. insula Italiæ ff. de jud. & not. in leg. illecitas, paragr. qui universas, de offic. præsid.* secundùm Bald. *in rubr. D. de rerum divis.* & Bald. *in c. 1 titul. quæ sint regalia*, qui dicit, quod insulæ sunt principis quod intellige quoad jurisdictionem, *ut dictum est.*

5

b

Casualis * vero, sive accidentalis, quæ in mari nascitur, quæ raro accidit, in nullius bonis est respectu proprietatis, sed occupanti conceditur, *d. leg. adeo paragr. insula*, sed respectu jurisdictionis

6

dictionis est sub jurisdictione illius, qui illud mare distinguit, *ut d.l. insula. & ibi not.* & vide ad hoc etiam Bald. *in d. rubr. in* 10. *colum. ad fin. & pro hoc leg. Cæsar. & qua ibi not. Bartol. & Dd. ff. de publ. & qua dixi supra de mari. versic. & ex hoc not. ac singulariter tene menti. cum vers. seq.* insula vero aquæ.

7 In flumine nata, * siquidem mediam fluminis partem tenet, communis est eorum, qui ab utraque parte fluminis prope ripam prædia possident, pro modo latitudinis cujusque prædij: quod si alteri parti proximior sit, eorum est tantum, qui ab ea parte prope ripam prædia possident: sed si ab uno latere proruperit flumen, & ab altera parte novo rivo fluere cœperit: deinde novus iste rivus in veterem se converterit, ager qui à duobus rivis compreheńsus, in formam insulæ redactus est, ejus est scilicet, cujus & fuit, *text. in d.l. adeo. §. insula & Inst. de rerum divis. §. insula & not. Bartol. in tract. de insula, in princip. & vid. l. insula cum ibi nota. C. de acquir. rer. dom. & que not. Angel. in l. fluminum, in princip. ff. de dam. infect.* & prædicta intellige de insula nata in flumine, quæ solo cohæreat: sed si supra aquam staret, ut quandoque accidit, publica esset, *ff. de acq. rer. dom. leg. pen. §. 1. & ibi not. Bartol. in tract. de insula, 5. col. versic. in flumine, in fin. illius vers. que not.* quia ita vidi in lacunis territorij Paduani in quibus sunt certæ insulæ, quæ non cohærent solo, sed aquæ, & moventur de loco ad locum per dictas lacunas.

8 Cujus autem sunt portus insulæ? * dic ejus, cujus insulæ esse videntur, *l. Cæsar. ff. de publ. & dixi supra de portu & mole maris.*

9 Sextò,* quia diximus, cujus sit insula respectu proprietatis & jurisdictionis, nunc dicamus cujus sit respectu usus: & dic quod usus insulæ est publ. *ff. de acq. rer. dom. l. pen. §. 1.* quod intellige si insula est ita quod tota possit dici ripa, vel ripæ accedere propter attractionē aquæ. *ff. de flu. l. pen.* sed si insula esset magna, ita quod in ea essent prædia culta: tunc puto solum ripas esse in usu publ. non prædia, eadem ratione, qua cætera prædia. Item prædicta vera sunt, nisi essent agri limitati: *ut ff. de flum. l. 1. §. si insul. & ita tenet Bart. in tr. de insul. 9. col. vers. sit eorum.*

Septimò videamus quomodo acquiratur dominium insulæ * per occupationem? dic, quando eo animo quis ingrediatur insulam, ut totam occupet: 10 c nō tamen est necesse quod omnes glebas insulæ circūdet, *l. 3. in pr. ff. de acq. poss.* & not. Bart. quod ille dicitur occupare, qui sic incipit occupare, quod potest observare, & possidere: aliter dicitur occupasse. *arg. l. in laqueum. ff. de acq. rer. dom.* & si plures præoccupant, debellando, victor qui steterit per tres dies in possessione dicitur *arg. l. 3. §. cū igit. D. de vi. & vi ar.* ille qui non potest tenere, nisi capiat aliquem locū principaliter, non dicitur occupasse. *arg. d. l. in laqueum.* Et est argumentum, quod si unus teneret ecclesiam, alter campanile: quod est fortitudinis ille qui est ingressus ecclesiam, undè de facili possit expelli, nō dicitur adeptus corporalem possessionem beneficij: si tamē ille est ita incastellatus, quod ejudete non possit, tunc cum ipse non dicatur tenere sed teneri, *ut patet ex not. in l. 1. §. pen. de vi & vi arg.* dicam ipsum possessione privatum, & sic etiam in possessione esse, tamen non possidet, *facit l. si quis antea. D. de acquir. possess.* secundum Bald. qui ita singulariter not. *in rubr. D. de rerum divis.*

10. *colum.* quæ perpetuò tene menti. quia facit ad plura.

11 Quod autem ad jurisdictionem, * an possit quis insulam occupare, *vide Bartol. in tract. de insula, 2. colum. & Bald. in d. libr. 1. 4. colum. & quod dixi in tit. de mari, vers. sed quid si insula maris esset in mari alto.*

12 Octavo etiam quæramus qualiter possessio * insulæ acquiratur? dic si nascatur insula in medio fluminis, est communis jure dominij inter eos, qui propè ripam prædia possident; *ut dixi in 3. qu.* tamen non est communis jure possessionis: quia cum sit separata insula à primo fundo per possessionem primi fundi, illa non videtur possideri, nisi apprehendatur, & occupetur, *leg. adeo §. insula, ibi,* quod si alteri propinquior, *ff. de acquir. rer. dom. & leg. 3. in princip cum gloss. in verbo qualibet. ff. de acquir. poss.* Potest ergo, & debet apprehendi possessio insulæ, *l. cum hæredes, D. de acquir. poss.* & ita tenet Bart. *tract. de insula in 8. col. versic. communis sit eorum & l. quominus, ibi,* advertē tamen ad unum, *ff. de flum.* ubi omnino vide. Et adde quod in dubio prædia ex utraque parte pro indiviso possident insulam, & habent dominium certum, *l. pro regione. ff. de acquir. rer. dom. & not. gloss. in §. insulæ, in verbo, ab utraque parte, in tit. de rer. divis.*

13 Nonō est necessarium etiam intelligere, * qualiter fieri debeat mensuratio insulæ: ut cognoscatur cujus sit, & pro quanta quantitate eorum, qui propè ripam prædia possident? Et dic hoc declarari per jurisconsultum, *in l. inter eos, ff. de acquir. rer. dom.* videlicet ut quatenùs est latitudo prædij juxta ripam, eatenùs per directā lineam extendatur supra insulam. Si ergo finis agri juxta ripam est largus, licet postea prædium in se arctetur, vel e contra, solùm latitudo, quæ est juxta ripam, attenditur, & secundùm illam debet duci linea recta, *l. inter eos.* Sicut enim dividitur alluvio inter eos, qui alterutraque parte prædia possidēt: ita illa pars insulæ cedit prædiis, quæ sunt ab una parte, & debēt dividi: & ita vult Bart. *in tract. de insula, 10. col. versic. pro modo latitudinis cujusque cum vers. seq.* Et ex hoc ultimo dicto not. quod idem juris est de insula nata in flumine: quod in alluvione, quod prodest ad multa, & ista mensuratio potest fieri accepta chordula, *ut not. gloss. in d.l. §. insula, & l. non solum, § sed ut probari, ff. de nov. oper. nunt.* Potest etiam fieri per peritos in arte, & rusticos: *ut per gloss. not. Inst. de rer. divis. §. præterea per alluvionem, l. 1. de vent. inspi. & l. semel C. de re mil.*

Vbi habetur, quod peritis in arte 14 standum est Decimo * & ultimo intelligamus, quando insula desinit esse insula. Die quando aquis desinit circumdari: *ut l. insula. in fi. ff. de acquir. rer. dom. & tenet. Bart. in tract. de insula. Cætera vide plenè per Bart. in tractatu de insula, & l. quominus, ff. de flum.* & Bald. *in rubr. ff. de rer. div.* & quæ not. gloss. & Dd. *in l. adeo §. insula. & l. inter eos, & l. insula, de acquir. rer. dom. & l. 1. ff. de flum. & Inst. de rer. divis. §. insula.*

ADDITIO

a *Incrementum.* Adde Bartol. *ff. de act. empt. & instit. de contrab. empt. §. si post emptionem, & in l. Iulia. §. si Titius.*

b *Sardiniæ.* Sardinia est insula subjecta Eccl. fix Rom. *ca. si diligenti, & ibi Dd. de præscr. ubi Abb. Sicul. 63. dist. c. tibi Domino, & c. ego Lud. 96. dist. Constantii.*

c *Occupet.* Occupans rem per vim, an teneatur de periculo rei quæ erat eodē modo peritura penes Dominum, *gloss. Bart. & Bald. in leg. si de possessione.*

C. unde vi. Et occupans per vim etiam si confirmetur à superiore, potest convenir. *Bart. in l. 4. C. unde vi.*

CAPUT XXXIV.

De Alveo.

1 *Alveus proprie est fluminis venter. alia multa de alveo.*
2 *Alveus quando publici juris esse intelligatur.*
3 *Flumen si alveum omnino dimittat, quid juris.*
4 *Fluminis impetus si abstulerit mihi simul, & semel, vel successive totum agrum meum, non applicando vicino, sed sibi ipsi fluminis alveum, seu lectum fecerit, & postea in breve tempus, vel longum alio impetu locum mutaverit, an ager meus mihi de æquitate restituatur, an vero ipsi vicini lucrari debeant.*
5 *Alveus si mutatus fuerit, an novum flumen dicatur.*
6 *Alveus mutatus, vel relictus quando dicatur.*

1 ALveus * proprie est venter fluminis: *ut dicit Bartol. secundum Hug. in tract. de alveo in princ.* & sicut stomachus continet vinum, ita alveus supra se continet aquam: nunc alveum lectum fluminis vulgariter appellamus, quia ibi flumen cubat, *ut dicit Bald. in rubr. D. de rer. divis. 12. col. in princ. versic. nunc veniamus ad videndum*, in quibusdam etiam locis canale fluminis. Alveus pluribus modis dicitur. Primo naturalis: ideſt, consuetus, *D. de flum. leg. 1. §. ripa. & ibi not.* quod naturalis cursus æstate discurrit potius quàm hyeme, *leg. 1. §. ut autem, ut quid in loc. pub. secundum Bart. in d. tract. de alveo, circa princ.* Item dicitur alveus naturalis, ideſt, antiquus, ad differentiam novi: & ita potest accipi, *l. adeo §. insula, D. acquir. rer. dom. & §. insula. Instit. de rer. divis.* Item dicitur alveus novus in dictis juribus ad differentiam veteris. Vnde & si per multos annos steterit, novus appellatur, donec aliùs novus supervenerit, *l. ex usu, cum leg. sequent. D. de tri. & ole. & per not. in leg. omn quid, D. si cert. pet.* aliàs dicitur novus insolitus, *leg. rem non novam, Cod. de jud.* Item dicitur alveus prior in comparatione sequentis, *d. l. adeo, §. insula, probatur in l. 1. §. priorem, D. de aqua quot. & æst.* & ideò si flumen se celasset, alveus derelictus non esset alveus prior: & tunc haberet locum *d. §. insula, ut improbatur in d. l. 1. §. qui hac ætate, ut not. Bartol. in d. tract. 2. colum. versic. prior quidem.* Item alveus dicitur qui non est naturalis, & appellatur inundatio, secundùm Bart. *in d. tract. de alveo, in princ. 2. col.* Item alveus dici potest qui non est modo, sed etiam fuit, *per l. insula, in fin. D. de acquir. rer. dom. & leg. divortio in princ. D. de negot. gest.* & item Bart. dicit *in d. §. tract. in 2. col.* qui scribit hoc facere pro notario, & testibus dicentibus, talis filius Titij: cum Titius esset mortuus, quia subintelligitur quondam, *de quo per Bald. & Dd. in leg. ejus qui in provincia in prin. D. si cert. pet. & per Ant. de Butr. & Dd. in cap. ex parte, C. de for. comp.* Iste alveus est juris publici, quandiu flumini servit; quia ejusdem juris est, sicut est flumen, *leg. adeo. §. insula, versic. novus autem alveus. præallegato, & Institut. eod. §. insula, & hoc tenet Bald. in d. rubr. 10. col. princ. & Bart. in tract. de alveo. 7. col. versic.*

versic. cujus & ipsum flumen, qui dicit hoc esse mirabile: nam regulariter quidquid superimponitur solo cedit: hoc solum autem cedit aquæ quæ superimponitur & est speciale in flumine, & mari, & cæteris aquis: & idem vult Bald. *in l. si plures, in 3. col. in fin. Cod. de cond. infer. & dixi suprà in tit. de aqua.*

2 Quomodo autem intelligatur * alveum esse publici juris dic quod omnes gentes isto jure utuntur, & talia loca sunt publica, & in dominio ejus qui habet imperium, *secundum Bart. d. 7. col. versic. publici juris. Bald. in d. l. si plures, 1. col. in princ. & dixi suprà de mari, versic. sed dubitari potest*, alveus fluminis, an dicatur esse communis nō solum, ubi omnino vide per Cyn. *in l. quædam ff. de rer. divis.* ubi hoc plenissime, & eleganter examinat, & aliquid per Bald. *in 2. circa principium*, quæ sunt regal. & adde opt. text. *in l. 1. §. non enim in flumine, ff. de flum.* qui dicit in fin. impossibile esse, ut alveus fluminis publici, non sit publicus, & hoc est utile scire, ut intelligamus, an quilibet de alveo fluminis possit arenam extrahere, & exportare.

3 Sed * quid si flumen alveum omninò dimittit? Dic quod alveus desinit esse publici juris etiam si dimittat cum impetu, & omnibus videntibus, & eorum efficitur qui ju xta alveum habent prædia sua, *l. adeo §. quod si toto, ff. de acquir. rer. dom. inst. eod. tit. §. insula*, & ita vult. Bart. *in rubr. de rer. div. 12. col.*

4 Sed pone * quod impetus fluminis abstulit mihi simul, & semel, vel successivè eorum agrum meum, non applicando vicino, sed sibi ipsi flumini fecit alveum, seu lectum: & postea in breve tempus, vel longum alio impetu
a locum mutavit *a*, nunquid ager meus mihi de æquitate restituetur, an verò vicini lucrabuntur? Quidam dicunt, quod mihi debet restitui, *per d. §. quod si toto.* Alij dicūt contrariū, si in totum perdidi. Pro prima opi. facit *l. Attilicinus, ff. de serv. rust. prad.* & est casus secundùm unam lectu. *in l. si ager, cum l. seq. ff. quib. mod. usufr. amit.* nec est simile de alluvione, quia ibi est jam jus quæsitum, privato, sed solum *ut ita dixerim, flumini.* Cùm ergo flumen habeat quodammodo istum alveum pro derelicto, æquum est agrum restitutum ad suum dominum reverti, magis quàm ex lucrativa causa circumcolentibus applicari: *arg. dict. leg. adeo. §. 1.* & hanc opin. tenet Dyn. secus si paulatim, & vicino adjiciendo, quia tunc est alluvio: ideo nihil recupero de rigore, vel æquitate, quod alterius factum est, & ita tenet Bald. *in rubr. ff. de rer. divis. 12. col. versic. sed pone quod impetus.* Vel potest aliter distingui secundùm Bart. *in tract. de alveo. 1. colum.* Aut flumen recessit cum impetu, & restituitur primo domino. *Et ita loquitur dict. leg. adeo. §. quod si toto, & ibi gloss. 3. & ibi sol.* Et est ratio: quia magis videtur esse inundatio, quàm alveus: ut dixi circa princip. Aut non recessit cum impetu, & tunc aut apparet forma primi agri, & domino restituitur: *ut in 2. sol. gloss.* Ratio est: quia non desinit ex quo remanet forma. Aut forma non apparet, & tunc, aut de rigore loquimur, & non restituitur primo domino, *secundum Aze. in d. §. quod si toto.* Quæ tamen Bartol. intelligit, nisi flumen fecerit ibi alveum per 10. annos inter præsentes, & 20. inter absentes. Sicut enim quilibet hoc tempore præscripsisset, ita & flumen cum habeat titulum de jure gent. *leg. in bello. §. si quis servum. ff. de capti.* Item sicut recuperat fundum,

ita & pottem fundi *facit l. qua de tota. ff. de rei vendi.* Contra istud tamen facit, quod not. Bald. c. 1. §. *si quis de manso. & solum vers. sed numquid aqua, in tit. de controver. inveſt.* ubi dicit, quod aqua per se fluès, non potest inducere præscriptionem vel consuetudinem, *per l. per fundum. D. quemad. servit. amit. & dixi supr. in tit. de aqua in fi.* & per eandem rationem æquitatis videtur habere jus acquisitionis alvei dimissi, vel ejus qui adderetur per alluvionem, & dicit Bart. quod ista est mens *d. §. quod si toto*, si bene inspiciatur.

3 Quid * autem si alveus est mutatus, an dicatur novum flumen? Pone enim, quod princeps concessit mihi, ut possim in tali flumine colligere pedagium, an potero alveo mutato? Quidam dicunt quod non: *per gloss. in §. insula. vers. nam etiam. D. de acquir. rer. dom.* In contrarium videtur, quia idem videtur esse flumen, *arg. l. filia. §. fin. de condi. & demon.* Si uno impetu recessit, dicitur novum flumen: secus si paulatim, *ff. de aqua quot. & æsti. l.*

b *hoc jure, §. si aquam.* In ponte *b* autem indistincte loco mutato alius erit pons. *D. de eo quod cert. loco l. 3. §. item Julianus, & l. fin ff. de serv. rust. prad.* Nam pons dicitur à pono ponis, & stabilitate. Et ideo amoto ponte à loco suo, non idem pons est, ita vult notabiliter Bald. *in rubr. D. de rer. divis. in 2. col. in fin. vers. sed an mutato.* Quib. adde quæ not. Bart. *l. quominus, 16. qu. D. de flum.* & vide etiam text. & ibi Bartol. *in l. hoc jure. §. si aquam. ff. de aqua quot. & æsti.*

6 Sed dubitari * posset circa prædicta, quando dicatur alveus mutatus vel relictus. Bartol. *in tract. a. de alveo, circa princip. vers. ic. relicto*, dicit quod requiritur, quod sit in totum & perfecte relictus & mutatus, quod cõstare potest in hyeme, sicut per contrariũ alveum esse constat in æstate, quando aqua est minor, quasi arguendo à minori: quia si sic in æstate, de qua minus videbatur, retinetur talis locus flumine occupatus, ergo multo magis detinetur in hyeme, sed hoc argumen. non concluderet, in agro Veronen. si circa flumen Athesis, qui communiter in hyeme est parvus, sed in æstate maximus, non propter pluvias, sed propter liquefactas nives in montibus, ideo in eo totum contrarium esset inspiciendum, videlicet inundatio aquarum æstivarum. Item intelligitur alveus derelictus & mutatus, & si aliquantulum aqua fluat per alveum antiquum, si tamen aqua est ita modica, quod fluminis nomen perdiderit, quod ex opinione circumcolentium discernitur, *l. 1. §. 1. D. de flumin.* si enim aqua inde currens, non est flumen, ergo ille locus non est alveus fluminis, quod alveus sit relictus sine spe revertendi. Nam si ideo, quia aqua ducitur ad molendinum, cessat ire ad alveum, non per hoc efficitur privatus alveus, cum in potestate sit ducentis eam aquam in alveum remittere: & sic sufficit, quod possit ire per alveum, licet non vadat. *l. 1. §. quotidiana, ff. de aqua quoti. & æstiva.* Et ideo, si reperitur aliquod flumẽ, quod aliquo tẽpore fluat & aliquo nõ, licut dicit Barto. se vidisse Cursiæ, ubi est flumẽ quoddã cujus nomen est Turpido, qui septem annis fluit, & qui septem occultatur, & sic factum: & quod possit esse, allegato tex. *in l. unus ex socis, §. fin. cum l. seq. ff. de serv. rust. prad.* Certe illo tempore quo occultatur, non dicitur alveus derelictus propter consuetudinẽ revertendi: *argum. l. naturaliter, §. in his autem, ff. de acquir. rer. dom.* Tertium requiritur, quod flumen veterem alveum reliquerit,

liquerit, & per alium locum perfectè fluat, *l. adeo, §. quod si toto alveo naturali relicto flumen alias fluere aperit, eo tit.* quod verbũ est præteriti subjunctivi, significans tem perfectã, *l. 1. §. 1. ff. quod quisque jur. & l. si quis stipulatus fit Stichum in pr. de verb. obl.* & hoc ideò contingit, quia non dimittitur alveus, nisi alius assumatur. Sed si contingat, quod flumen occulteretur, & per alium locum non flueret, etiam alveus derelictus eorum esset qui propè prædia possidetẽt: & idem si probaretur in judicio solùm quod alveus est divisus licet non probetur, quod alio loco fluere cœperit: nã tunc agens obtineret, quia sufficit primum, si à primo incipias, scilicet ab alveo relicto: sed si incideres à secũdo, scilicet quod alio loco cœperit fluere: tunc requiritur utrumque, quia potest esse, quod per duo loca fluat, & in quolibet retineat nomen fluminis: & ita contingit in multis locis Athesis, qui discurrit per territoriũ Veronense, *facit ad prædicta, l. quemad. & ibi not. D. de acquir. poss. & l. potuit. C. de jur. delib. & Bart. in tract. de alveo, 2. col. ubi idem voluit, vers. fluere cœperit*, cætera circa istam materiam, vide plenè per Bart. *in d. tract. de alveo, & Bald. in rubr. D. de rer divis. & text. in d. l. adeo, §. insula, & l. ereo. §. tribus. ff. de acquir. rer. dom. & §. insula, ff. de rer. divis. & l. 1. §. simili modo, cum §. seq. ff. de fluminibus.*

ADDITIO.

a *Locum mutavit.* An alvei mutatio tollat jus, *vide Guil. de Cun. in l. de quibus, ff. de legi.*

b *In ponte.* Ponte destructo in quo pedagium exigi consuevit, non potest exigi consuetum Pedagium, nec etiam eo refecto alibi superius, vel inferius: secus si in eodem loco. *Bald. in l. pen. in 4. colum. C. de cond. infer. v. item serv. & Bald. in l. si cum. C. de priv. fisc.*

c *De alluvione.* Adde Spec. *de loc. §. nunc aliqua, v. 131. & ver. seq.* & Flor. *in l. ità si fundi, §. hinc vicinus. D. de usufr.* & Salice. *in l. 1. C. de jure emphyt.* & latè per do. Jaso. May. *in 14. col. in fin. vers. sed ut ista magis clarent. D. de leg.*

CAPUT XXXV.

De Alluvione.

1 *Alluvionis materia, remissivè.*

ALluvionis materia, * quæ ampla est, & subtilis, post alvei materiam, de qua proximè diximus, satis conveniret, quia ex alveo paulatim relicto procedit. *l. adeò. §. præterea ff. de acquirend. rer. dom. & Instit. de rer. divis. præterea per alluvionem.* Verum, quia subtiliter, & abundè declarata est, etiam per 21. quæstiones per Bartol. in suo eleganti tractatu Tyberiadis, in prima parte, quæ etiam de alluvione inscribitur: ideò supervacuum esse putavi hìc de ea scribere: cum sufficere videatur Bart. cõmemorasse, ad quem unusquisque recurrere poterit: & de ea præscribit etiam Bald. *in rubr. D. de rer. divis. 8. col. in princ. vers. nunc de rebus singulorum, & l. nemo, tod. tit. & c. 1. §. si quis de manso. & maximè in 4. colum. versic. seq. in §. seq. qui incipit rursus in titul. de controv. inve. in usib. feud.* & in dictis duobus paragr. ponitur quando incrementum alluvionis incipit in fundo feudali. *Adde etiam l. hoc amplius paragr. de his, & quæ ibi not. per Dd. ff. de damn. infect. vide leg. adeo. §. præterea, & l. ergo §. alluvio. D. de acquir. rer. dom. & § præterea Instit. de rer. divis. & totum titulum. Cod. de alluvio & Paul. de Cast. in l. item si fundum, §. 2. D. de usufr.*

CAPUT XXXVI.

De Ripa.

1 *Ripa est, quæ flumen continet naturalem rigorem cursus sui retinens.*

2 *Flumen si inter duos montes discurrat, an à culmine ipsorum montium ripæ esse dicantur.*

3 *Ripa mutari quando dicantur.*

4 *Ripa cujus esse dicantur, si via publica esset in medio inter flumen & agrum vel domum, sicut est Veronæ apud pontem navium, in contrata caudæ longæ.*

5 *Statutū Paduanū loquens de cohærētium præsentatione, an locum habeat etiam si via in medio existat.*

6 *In ripa fluminis, unus de populo aliquod novum ædificium facere non potest invito eo, prædiis cujus adhæret: & si fecerit, ripæ dominus auctoritate propria destruere potest.*

7 *Ripæ an cū fundo cōmensurari debeāt.*

8 *Fossæ si agris essent inter fundum, cum ipse fundus venditur, an in mensura veniant.*

9 *Fossæ, quæ inter fundum sunt, qualiter cum fundo mensurari debeant, an scilicet mensurari debeat superficies, quæ à latere fossæ existit, an vero cum toto agro sicuti si plana fossæ essent.*

10 *Ripa prædii versus flumen si naturaliter se extendat, quid juris.*

11 *Baxna malorum in flumine cōmissorii si alicui concessa fuerint, non veniet hæc in fluminis ripa commissa.*

12 *Ripa si propter aquarum inundationem elevata esset, numquid etiam deprimi possit.*

13 *Ripa qualiter munienda vel reficienda sit.*

14 *Vadi materia, quo flumen transitur, remissive.*

Ripa * est, quæ flumen continet, naturalem rigorem cursus sui retinens, *leg. 1. paragr. ripa. D. de flumin.* ea putatur esse, quæ plenissimum flumen continet, *leg. penu. eodem titu.* & dicitur ripa, à rapio rapis, eò quod vel ab una parte rapiatur, vel impediat, ne aqua prædia rapiat & devastet: *ut dicit Bald. in rub. D. de rer. divis. in 11. versic. de ripa aliquid dicamus.* Confinia ripæ sunt, à loco, quo primum à plano vergere incipit usq; ad aquam, *d. l. penus in fin.* 1

Sed * quid si flumen discurrat inter duos montes? videtur quod à culmine montis sint ripæ, ex quo vergit usque ad aquam. Glossa. *in d. l. penult.* tenet contrarium: quia non vergit per attractionem aquæ: & sic non omnes pendiciæ montium dicuntur ripæ, quando naturaliter vergunt usque ad aquam: & ita tenet etiam Bartol. *in tract. Tyberiadis, in 4. colu.* sed si per attractionem aquæ vergeret, quatenus vergeret usque ad aquam, esset ripa: sed si nihil vergit per attractionem aquæ, quia saxum est usque ad aquam, tunc ripæ erunt usque ad locum, quo plenissimum flumen excurrit. Ita vult glossa. *in d. l. penul. per illum text. & per l. litus, ff. de verb. signific.* 2

Quando * autem dicantur ripæ mutari? dic, si flumen naturaliter crevit, ut perpetuum incrementum nactum sit, vel alio flumine admixto, vel aliqua alia ratione, dicendum est procul dubio ripas mutasse, quemadmodum si alveo mutato alia cœperit currere: sed quando vel pluviis, vel imbribus, vel mari, vel quavis ratione ad tempus excrevit, ripas non mutat. Nemo denique dixerit, Nilum qui incremento Ægyptum cooperit, ripas suas mutare vel ampliare: nam cum ad perpetuum sui mensuram redierit, ripæ alvei ejus muniendæ 3

muniendæ sunt, *in l. 1. §. ripa, D. de flumin. & addæ quæ dicam infrà.* Item dubitari conveniente potest, cujus sint ripæ fluminum? dic respectu proprietatis sunt illorum, quorum prædiis adhærent, *l. riparum in princ. D. de rer. divis. & §. riparum Institut. eod. tit.* & ideo arbores ibi natæ eorundem sunt: *ut ibi dicitur, & not. Bart. in l. quominus, 7. q. de flum.*

4 a Sed quid si * via publica esset in medio, *a* inter flumen, & agrum, vel domum, sicut est Veronæ apud pontem navium in contrata caudæ longæ? Respondeo idem, ut ripæ sint earundem, *arg. l. Martius, D. de acq. rer. dom. vult glossa in d. §. riparum in versic. adhærent. & Bart. in d. l. quominus in 7. q.*

5 Quod facit ad statutum Paduanum, loquens de præsentatione cohærentium, ut locum habeat etiam si via sit in medio, de quo dic, *ut dixi supra, de servit. vie, 1 4. quæst.* Et eadem ratione dicit Bart. in tractat. Tyberiadis, in 3. column. Idem esset de fossis, quæ sunt inter viam, & fundum, illæ enim fossæ sunt quorum prædiis adhærent: *per d. l. Martius, & gloss. §. riparum ad fin. versf. adhærent.* sed videtur quod ista proprietas sit inutilis, cum riparum usus sit publicus, ut statim dicam, sicut dicimus si quis perpetuum usumfructū. in aliqua re habeat, proprietas est inutilis, *l. 3. §. ne tamen, D. de usufr.* Solve, hic loquitur de certo usu, scilicet ponendi retia, & siccandi, & applicandi: tamen si ibi sunt arbores fructiferæ, proprietas non est inutilis, quia sunt suæ: & sic fructus simpliciter erunt sui, *ut dicit Cyn. & Bald. secundum Iacob. de Arct. in d. l. riparum. in fi.*

6 Et ex prædictis, * sequitur, quod unus de populo non potest in ripa fluminis aliquod novum ædificium facere invito eo, cujus prædiis adhæret: & si fecerit potest dominus ripæ propria authoritate destruere, *l. quemadmod. §. 1. D. ad l. Aquil.* & ita not. Bart. *in l. quominus in 7. quæst. D. de flumin.* Item ex prædictis etiam sequitur quando venditur fundus, venire etiam ripæ, & fossæ, seu fossata, etiamsi via sit in medio, *not. Bart. in tract. Tyberiadis, in 3. colum. leg. riparum, de rer. divis.* & plenius per eundem Bald. *in rubr. ejusdem tit. 12. col. ubi omnino vide.*

Sed dubium est, an ripæ commensurari debeant cum fundo: putà si vendidi fundum *b*, & affirmavi esse centum jugerum? Et videtur quod sic: quia ripæ, & fossæ sunt venditoris, *ut dixi*, & cedunt in venditionem, *ut l. id quod D. de pericul. & commo. rei vend. & l. fundi. in princ. D. de actio. empt.* & ita tenet Ubert. de Bo. Ricar. & Cyn. *in addi. in d. l. riparum.* sed Bart. *in tract. Tyberiadis in 3. colum.* aliter dicit, & pro prima parte affirmativa alleg. *leg. prædia. §. ita legatum, cum ibi not. D. de fund. instruct.* In contra. alleg. *leg. littora. D. de contrahen. empt.* ubi dicitur, quod littora, & viæ publicæ non mēsurantur cum re vendita: & postea concludit, quòd ripæ non debeant commensurari, nisi dictum sit: sicut dicimus, in limitibus fundi, qui cohærent viis publicis, *l. id quod, §. 1. D. de pericu. & commo. rei vend.* & assignat tationē, quia ripæ non venduntur, sed magis accedunt rei venditæ: quòd apparet: quia per se vendi non possunt, cum riparum usus sit publicus de jure gen. *ut d. leg. riparum.* Nam proprietas sola per se esset inutilis: *ut supra dixi*: per se non censetur, & alteri cedit, & hoc vult dicere text. *in d. leg. id quod, §. 1.* & quod dictum est de ripis, idem dicendum est de fossis, ut illæ non debeant mensurari, si sunt 7 b

extra

extra fundum: quia similiter est earum usus publicus, sicut viarum: quia quilibet potest animalia sua ducere ibi ad bibendum de illo fossato.

8 Sed si essent fossæ in agris inter fundum, tunc quia proprietas earum, & usus est ipsius domini fundi, cum fundus venditur, venient in mensura, & ita tenet Bald. *in d. l. riparum, & rubrica ejusdem tit. in fi. C. flum.*

9 Sed dubitari potest, qualiter istæ fossæ quæ sunt inter fundum mensu-c rentur cum fundo, scilicet an mensuretur superficies quæ est à latere fovearum, & quæ est in fundo fovearum an vero mensuretur cum toto agro, sicut si fossæ planæ essent. Bart. format istam quæ *dict. tract. Tyberiadis, in 4. col. vers. sed dubitatur?* Et dic quod ager dicitur ab agendo, secundum Ugo, & sic ab actu, quia per eum possunt boves, & alia animalia duci, quod etiam importat nomen actus, si igitur fovea esset ita plana, & ejus latera ita lata, ut laborétur, vel laborari possint eũ bobus, tũc etiã essent mensurãda, si vero ut accidit sæpe ripæ fovearũ sũt ita erectæ, ut per eas ire, & agi nõ possit, tunc foveæ non mensurantur cum fundo, sicuti si planæ essent: & ita observantur. Idem dico de ripis quæ in fundo essent, ut si quidẽ cum bobus coli possint, earum superficies venit mensurandas: secus si essent ita erectæ, ut sic coli non possint: tunc enim mensuraretur solum, quod ripa continet, sicut si in fundo minus esset eadem ratione, & prædicta vera sunt, nisi aliter actum sit expressè, vel tacitè, *l. id quod §. de peric & commo. rei vend.* Et tacitè dicitur actũ, si ad mélitam venderur aliquod prædium montuosum, saxosum, vel riposum, licet enim hoc propriè ages non dicatur: quia per eum agi non potest, tamen mensuratur: sic enim actum videtur. De concavitate vero sulcorum qui fiunt causa culturæ, vel aquæ derivandæ causa, mensura non est habenda, *l. 1. §. de eo opere, D. de aqua pluv. arcend.* qui annalis culturæ causa factum dicitur, ut ibi. Foveæ verò agri ad perpetuam rei utilitatem fieri dicuntur, *l. impensa., D. de impen.* & quia dixi prædium riposum, vel montuosum esse mensurandum, intelligẽdum, si essent ripæ fluminum, quæ à plano incipiunt vergere usque ad ripam per attractionẽ aquæ: sed si inter duos montes fluit flumen, pendiciæ montium non sunt ripæ, quoniam naturaliter vergunt ad aquam, *l. pen. & ibi gloss. D. de flum. & dixi supra circa princ. & adde quæ not. Bald. in rubr. de rerum divis.*

Item † dubitari potest extra prædicta, quid si ripa prædij versus flumen naturaliter se extendit: quia forte ibi erat lapidicina crescens, de aqua dicitur *in l. divortio. §. si vir in fundo, D. soluto matrim. & text. in l. fin. in princ. D. de fundo dota.* & evidenter videtur apud montem Pisanum in lapicidinis marmoreis, vel forte terræ motu in flumine ubi ripa erecta corruit, & ipsa juncta prædio remanens, fluminis alveum per eum locum cessare fecit. *Bart. in tract. de alluvio. 8. colum. vers. sed quæro*, quid si ripa dicit totum locum domino prædij accedere, sicut per alluvionem, omnes enim istæ accessiones, quæ divina natura operante obveniunt, nullo facto humano interveniente, ejusdem naturæ sunt, *l. item si fundi, primo, D. de usufruct.* Et hoc videtur sentire Azo. *in summa Institut. de rer. divis.* Si enim flumen prædio meo addat: & propter hoc ab eo recedat latenter, nihil addendo nobis accrescit, *l. Martino ff. de acquirend. rerum dom.* illud autem incrementum quando ripa naturaliter excrescente

crescente contingit, potest dici alluvio, quia latens incrementum est: quando vero ruina, vel terræ motu accidit, potest dici incrementum alvei recedentis, quia cum repentinè fiat, non est alluvio, *l. adeo §. primo, de acquiren. rer. dom. & §. præterea per alluvionem Institut. de rer. divis.* Sed contra prædicta posset opponi: appendices sequuntur naturam sui proprij, & naturalis subjecti: ergo si flumina sunt publica ripæ fluminum quæ sunt appendices, similiter debent esse publicæ, & non singularum personarum quarum prædiis adhærent, *l. riparum, ff. de rerum divis.* Sed dic quod diversa est ratio in ripa, quàm sit in ipso flumine: nam ripæ hominum cultura, & cura recipiunt incrementum: flumina in seipsis fluunt: & riparum incommoda pertinent ad vicinos, si modo ripæ latiores fiant: ergo secundùm naturam est, ut commoda, & incommoda sequantur eosdem, *l. secundùm naturam, ff. de regul. jur.*

11 Item * non interest reipubl. quod ripæ sint publicæ. Et ex his sequitur, quod si concessa sunt mihi banna molorum in flumine commissorum, non venient banna commissa in ripa fluminis, *l. 1. in §. flumin. ff. de flum. secundum Bald. in rub. ff. de rer. divis. colum. 6. vers. sed dubitatur*, riparum autem usus publicus est jure gentium, sicut ipsius fluminis, *l. riparum ff. de rer. divis. Instit. eod. §. riparum*, & propterea naves ad eas ligare, & funes ponere, retia ex flumine deducere, & in ripis siccare cuilibet licet: sicut per ipsum flumen navigare, *ut ex dictis postea dicitur, & dixi etiam supra, de littore maris, not. Bald. in l. quominus in 6. q. ff. de flum.* Ex hoc sequuntur plures conclusiones. Prima est, quod licet proprietas riparum sit ipsorum quorum prædiis adhærent, tamen non possunt facere de ripis quicquid volunt, sicut alij domini in re sua, *l. in re mandata Comand.* quia usus est publicus, & ideò deteriorare non possunt, *argum. l. penul. & fin. ff. de usu & habita.* Secunda conclusio, quod si ripa fluminis quæ adhæret prædio tuo, ita est naturaliter ordinata, quod aquam ad me pellit, & possum ad meum molendinum aquam ducere sine aliqua clausura: tu formas dictæ ripæ vis mutare, ita ut per hoc aqua ad me non veniat: non potes ex quo usus est communis: *ut not. in Bart. in l. quominus, in 9. quæst.* Tertia conclusio, quod licet ripæ proprietas sit ejus, cujus prædio adhæret, & propterea possit in ripa molendinum construere, aut tigna vel trabes immittere: tamen si propter hoc usus publicus navigantium impediretur, divertendo aquam vel alio modo, non posset: *ut not. Bald. in rubr. ff. de rerum divis. colum. 6. vers. ex his appa.* Quarta conclusio est, quod dominus ripæ non potest in ea aliquid facere, propter quæ impediatur iter pedestre navigationis, quod est juxta aquam quod iter cum funibus trahendo navem, quod restoria dicitur, vel piarda vulgariter, vel de eo per quod descenditur, vel itur ad aquam sive naves *ut ex text. cum gloss. in l. 1. §. si pedestre iter. ff. flumin.* Quinta conclusio, quod habens proprietatem ripæ, non potest in eadiquid cõstituere, propter quod usus piscationis impediatur: forte si ibi erat solitum piscari vel siccari retia: *argum. eorum quæ habentur in d. l. riparum, & d. paragrapho riparum, cum seq. cum gl.* & ita vult Bald. *in rub. ff. de rer. divis. 6. colum.* qui dicit quod intelligitur esse verum, si ibi publicè piscatur, & utile & consuetum est piscari. Non enim si uni singulari prodest,

censendum est publicum cõmodum, vel incommodum: & ideò aptitudo littoris est consideranda. Aptitudo enim facit aptum, & ab aptitudine sumit formam denominationis qualitas rerum, aptitudine deficiente forma rei videtur mutata, *lege quæ tamen. §. agri. ff. quibus mod. ususfructus amittit.* Sexta conclusio, quod vicini, quorum prædiis ripæ adhærent, etiamsi via publica est in medio, non possunt ibi ripas claudere, & ibi hortulos facere, si incommodatur usus publicus dictarum riparum. Septima conclusio, quod vicinus non potest conclusam, vel restim in ripa mea infigere, vel appogiare: *ut not. Bartol. in l. quominus in 7. & 10. quæst. ff. de flumi. & Bald. in l. item lapilli, pendt. colum. in fin. ff. de rer. divis.* Octava conclusio, quod ille qui habet in utraque ripa fluminis publici domum, non potest pontem privati juris facere, *l. fin. ff. de flum. & adde quæ dixi suprà, de servit. aqueduct. q* 8. Nona conclusio, quod quis non potest ligare navem suam cum catena in ripa alterius, si impedimento est: licet cum fune ligare possit: *ut per gloss. in §. littorum. Insist. de rer. divis. secundum Bald. in d. l. item lapilli pendt. col. in fin. qua nota.* quia si habes molendinum, non potes ipsum ligare cum catena quæ trahatur per viam publicam, ita ut impediatur aditus publicus, nisi consuetudo loci servaret contrarium, *arg. l. an in totum. C. de ædif. priv. cum simil.* Decima conclusio, quod flumen quod est principale, non trahit ad se ripam, nisi quoad usum necessarium fluminis: non autem quoad usum extraneum, *l. riparum ff. de rer. divis. & not. Bart. in rubr. cod. tit. 6. col. in fine.*

12 Sed * si ripæ sint elevatæ propter inundationem aquarum, an possint etiam deprimi? *vide quæ dixi suprà de serv. aquæduct. 4. quæst. princ. 1 fin. & 8. quæst. princip. versic. quæro nunc de alia quæstio. ordinaria. in versic. circa secundum. in fine.* Quæ autem possint fieri, vel non fieri in ripis per dominos, vel alios: *vide plenè per Bart. in d. l. quominus, & Bald. in d.l. item lapilli. pendt. col.*

13 Ultimo * de materia interdicti de ripa munienda, vel reficienda, *vide in l. unica. D. de ripa munienda, & plenè per Rofred. in libellis suis in tit. de interdict.* ut liceat ripas publici fluminis reficere, vel munire, ubi ponit quot requirantur ad hoc, ut competat illud interdictum, & libellus, & positiones, dic ut ibi per eum: & de materia ripæ, *vide Barthol. in d. l. quominus in tract. suo Tiberia. & Bald. in rubr. D. de rer. divis. in 10. & 11. colum. & in d. l item lapilli. pen. colum. in dict. leg. riparum, & vide text. in l. si finita. §. 1. de damn. infect.*

14 De * vado autem, quo flumen transitur, *vide per text. gloss. & Dd. in leg. final. §. 1. de servitut. rusticorum prædiorum, & l. si prius, §. licet D. de aqua pluv. arcend.*

ADDITIO.

a *In medio.* Ripa cedit fundo. *l. riparum, ff. de rerum divis. Instit. eod. tit. §. riparum*, ubi gloss. dicit verum etiam si via est media. & Bartol. *in l. quominus, 8. q. ff. de flum.*

b *Fundum.* Adde Bartol. *in l. Julian. §. si Titius de actio. empt.* Et Balan *l. sicut periculum in fin. C. de actio. empt. per. gl. not. in l. qui libertatis. §. fin. ff. de evict.*

c *Mensuretur.* Adde Bar. *in l. littora. ff. de contr. empt. per l. prad. §. ita legat. & ibi Bar. D. de fun. instruct. & Bald. in l. penul. de impen. in rebus. fact. per Bald. in rubr. C. eod. 4. q.* Sed qualiter mensuretur, *vide Bart. in tr. Tyber. 2. charia, vers. sed dubitatur qualiter illa fovea.*

CAPUT XXXVII.

De Aggeribus.

1 *Aggeres valla flumin. esse dicuntur.*

2 *Agro meo in inferiori si magna aquarum abundantia fuerit, ex agro superiori proveniens, an aggeres & foveas mihi habere liceat, ut aqua versus aliam partem evadat, & ager meus evacuetur.*

3 *Aggeres in fundo suo si vicinus ex vetustate vel pacto habeat, an dominus superior inferiorem cogere possit, ipsos aggeres munire.*

4 *Aggerem qui in fundo vicini superioris erat; si aqua vis dejecerit, per quod effectum est, ut aqua pluvia alicui noceat, quid juris.*

5 *Flumen publicum si multum excreverit, & prædia mea inundaverit, an aggerem adhibere valeam, vel aliam munitionem facere, ut prædium meum tueat.*

6 *Aggeribus in meis si ego propter aquarum inundationem coronellas fecerim elevando ipsas, ne aqua excedens aggeres consuetos fundum meum inundaret, an eas etiam pro arbitrio meo propria authoritate impune removere possim.*

7 *Aggeres rumpentes fluminis Nili, qui in Ægypto est, qua pœna puniatur, ubi etiam quid de aggeribus Paulus apud Ferrariam.*

8 *Aggeres si quispiam non rumpat, sed arbores incidat, quæ in aggeribus existunt causa aggerum conservandorum, qua pœna puniatur.*

AGgeres * sunt a valla fluminum: 1
ut l. 1. C. de Nili agge. non rumpen. Chomata esse dicuntur aggeres & instrumenta quibus aqua dividitur. Choma enim dicitur divisio: nam dividunt scilicet aggeres seu chomata loca adinvicem, *ut est text. cum gl. in l. faccularij. §. in Ægypto. & §. fin. D. de extraordin. crim.*

Si in agro * meo inferiori, magna 2
sit abundantia aquarum proveniens ex agro superiori, an liceat aggeres & foveas habere, ut aqua versus aliam partem vadat, & ager meus ea evacuetur? Respondeo, licet, si aliqua alia conventio non intervenit, *ut est text. cum gl. in l. 1. §. denique ait. ff. de aqua pluv. arcend.*

Sed * quid si vicinus inferior ha- 3
bet aggeres in fundo suo ex vetustate vel pacto, an dominus superior possit cogere inferiorem aggeres munire? Dic quod non: sed in agro suo potest munire, *l. 1. §. fin. & ibi gloss. & Dd. ff. de aqua pluv. arcend. vide quæ dixi supra tit. de serv. aqueduct. 2. quæst. princ. in fin.*

Quid * autem si aggerem qui in 4
fundo vicini superioris erat, vis aquæ dejecit: per quod effectum est, ut aqua pluvia mihi noceat? Varus ait, si naturalis agger fuit, posse me vicinum cogere aquæ pluviæ arcen. actione, ut eum reponat vel reponi faciat. Idem si manu factus sit, neque memoria ejus extaret b *l. in summa §. item Varus in princ. ff. de aqua pluv. arcend.* b
Utilis tamen actio mihi competit adversus vicinum, si velim aggerem restitui in agro ejus, si mihi prodest, & sibi non nocet: *dict. §. item Varus. in fin.* sed si memoria extat, tenetur aquæ pluv. arcen. & si agger manu factus sit, etiamsi memoria non extat, agi potest ut reponatur *ut dict. §. item*

Varus, ver. sed si extet. Si aggeres juxta flumen in privato facti sint in actione aquæ pluv. arcen. veniunt, etiam si trans flumen nocent, si memoria eorum extat, & fieri non debuerunt, *l. quod principis, §. fin. ff. de aeq. pluv. arcend.*

5 Sed * quid si flumen publicum multum excrevit propter quod solet mihi dare damnum; & prædia mea inundare, an possim aggerem adhibere, vel aliam munitionem facere, ut prædium meum tueat? Dic quod sic, *text. est valde no. in l. 1. §. sed & si alia, ff. ne quid in flum publ. & vide Bart. in l. quominus 9. q. ff. de flum. & quæ dicam in 4. seq.*

6 Quæstio * est quotidiana, si propter inundationem aquarum ego in aggeribus meis feci coronellas, elevando ipsas, ne aqua excedens aggeres consuetos inundaret fundum meum, quas facere potui, *ut dixi in quæst. præced.* numquid eas pro arbitrio meo, & propria authoritate possim impunè removere? Ego teneo quod sic: si authoritate mea propria factæ sint, nec teneor pati ut reponantur, nisi fortitus esset imposita, *per text. in l. summa, §. idem ait, si in agro tuo, & §. apud Namusam, cum ibi not. ff. de aqua pluv. arcend. & idem tenui supra de servit. aquæduct. n. 4. qu. principali, in q. quæ incipit, quæro nunc de alia qu. quotid.*

7 Circa * secundum in fine quæro, qua pœna puniuntur rumpentes aggeres fluminis Nili qui est in Ægypto? Respondeo, pœna ignis ut flaminis concrementur, *text. est in l. unica. C. de Nili agger. non rumpen.* & ibi Bart. de Salicet enumerat alios 12. casus, in quibus quis flaminarum pœnam patitur. Aut sunt aggeres, quos quilibet in suo prædio facit, quando certis temporib. aqua Nili egreditur flumen per prædia, ut aquam in suo prædio contineat, & tunc rumpens illos aggeres punitur pœna extraordinaria, *ut est text. cum gl. de utroque in l. saccularij, §. in Ægypto. D. de extraordin. crim.* Aut sunt aggeres alterius fluminis, & gl. *in d. l. 1.* dicit idem esse de æquitate secundum Ugo. sed Pe. quem sequitur Cyn. & Salicet. ibi dicit hoc non esse verum quia non est alibi tanta cura aquæ, sicut in Ægypto ubi est Nilus, quia in Ægypto nunquam pluit: *ut dicit gl. in d. §. in Ægypto.* Item quia in interpretatione legum pœnæ sunt molliendæ, *l. interpretatione. D. de pœnit.* Item pro hoc facit *dicta rubric. C. de Nili agger. non rumpen.* quæ aliquam specialitatem notare voluit in aggeribus Nili. Dicit tamen Cyn. *in d. l. 1.* quod si aggeres Padi apud Ferrariam destruerentur, habebit locum pœna ignis prædicta, ex quo ibi est magnum periculum: quia propter modicam aggerum motionem posset novus alveus fieri, & terra tam habitata, quam fertilis occupari, quando flumen Padi crescit, cum sit eadem ratio. Et ita sequitur ibi Salic. & sic voluit Cyn. quod in pœnalibus fiat legis extensio per identitatem rationis. *de quo dic, ut per Dd. in l. si vero, §. de viro, ff. solut. matrim.*

Sed quid * si quis non rumpit aggeres, sed incidit arbores, quæ sunt in aggeribus causa aggerum conservandorum? Dic quod pœna extraordinaria coerceri debet: *ut est text. cum gl. in d. l. saccularij, §. fin.* Reliqua circa istam materiam, *vide quæ dixi supr. in titul. de servit. aquæduct. n. 8. quæst. princ. quæ nunc de alia quæstion. princip. quotidiana.*

8

ADDI

ADDITIO.

a *Aggeres.* Adde Bartol. *in l. per Bithyniam, C. de immun. ecclesiæ. libro 10. & not. in rubrica, C. de Nili agger. non rumpen.*

b *Memoria ejus extaret.* Memoriam extare probatur per instrumenta. Joan. Andr. *in cap. 1. in fin. de præscript. in 6. in novellis.*

CAPUT XXXVIII.

De Torrente.

1 *Torrens est, qui in hyeme currit, & perenne non est.*
2 *Torrentia cujus existant.*
3 *Instrumenta antiqua si reperiantur, in quibus prædiorum possessores à latere emerunt prædium, & pro fine fossatum appositum fuerit, num quid ad illos pertineat.*
4 *Torrens flumen si vicinus averterit, ne aqua ad eum perveniat, & hoc modo effectum est, ut vicino noceat, an aquæ pluv. arc. actione, contra eum agi possit.*

1 TOrrens * est, qui in hyeme currit: & perenne non est, *l. 1. §. 2. ff. de flumin.* Et dicitur torrens à torreo, quod significat siccare, arefacere. Et hoc ideo quia in æstate siccatur, flumen torrentis nomen accepit. Vulgariter autem apud nos progni, torrentia vocantur, quæ in foro Julij, & territorio Trivisino maxima sunt, & non dicitur flumen publicum, sed privatum: quia flumina quæ in hyeme currunt, & non in æstate, privata sunt, ut dicit Rofred. *in lib. fuit super interdicto ne quis in flumin. publ.* quem sequitur Bartol. *in tract. Tyberiadis, in 8. column. vers. flumen,* qui dicit, quod ex quo sunt privata per alluvionem nemini possint tribuere: si enim cursum mutant, semper solum remanet cujus primo erat, non per alluvionem adjicere apponendo, ita quod prædium extendatur, sed supponendo potest adjicere, sicut si pinguedo agri superioris adjicitur agro inferiori, *l. 1. §. denique, ff. de aqua pluv. arcen.*

Cujus autem * sunt ista torrentia? 2
Bartol. dicit, *in d. vers. flumen,* hanc q. esse facti, potest enim probari, quod per alicujus prædium aqua discurrit, & fossam fecit, vel inter prædia plurium aqua fluxit, tunc secundum terminos antiquos inter prædia divisa erunt talia fossata. Vel potest probari qualiter antiquè sunt possessa: sed ut sæpè accidit, si nihil sufficiens potest probari, tunc putat illorum qui propè ab utraque parte prædia possident, cujusq; usque ad medium, *arg. ejus quod dicitur de insula & de alveo dimisso, l. adeo §. insula, & §. quod si toto. D. de acq. rer. dom. & probatur l. 2. §. præterea cum gloss. D. de aqua pluv. arcend.* quæ tamen intelligit, nisi ea fossata essent in usu public. quia tunc dicerentur publica, *l. 2. §. hoc interdictum ff. ne quid in loco public.* & expresse probatur, *in l. 1. §. fossa. ff. ut in flum publ. navigare.*

Sed quid * si reperiuntur instrumenta antiqua, in quibus possessores prædiorum, à latere emerunt prædium, & pro fine appositum fuit fossatum, an ad illos pertineat? Videtur quod non: ipsam rem enim emerunt, non ejus fines: & pro hoc facit, quia fundi nihil est, nisi quod intra se continet, *l. fundi in princip. ff. de actionibus empt.* Bartolus in loco prælegato tenet contrarium, scilicet quod fines appositi, idest, fossata, intelliguntur esse 3

corum, qui à latere prædia possident: ut supra dictum est. Nec obstat, quod fines non emuntur, quia fateor: sed tamen est possibile, quod rei venditæ accedunt: sicut etiam si ponneremus pro fine vitam, quæ quoad quod fundo accedit *ff. de acquirend. rer. dom. l. Maritus.* Nec obstat, *d. l. fundi. in pr.* quia regula quod fundi nihil est, nisi quod intra se continet, patitur exceptionem per aliquas leges, ut in aquæductu qui est extra prædium. *ff. de contrahen. empt. l. aqueduct.* & in servitutibus prædiorum, & in fossis, *l. 2. §. præterea, ff. de aqua pluv. arcend.*

4 Potest dubitari,* si vicinus flumen torrens avertit, ne aqua ad eum perveniat, & hoc modo effectum est, ut vicino noceat, an agi contra eum aquæ pluv. arcend. actione possit? Et dicendum est quod non, quia non fecit, ut ibi noceat, sed ne sibi noceat: *text. est not. in l. in summa, §. idem Labeo ait si vicinus. ff. de aqua pluv. arcend.* Nam licitum est in suo aggerem, vel aliam munitionem facere, ne flumen sibi damnum det, & prædia sua devastet, *l. 1. §. sunt qui putant vers. si aliquis. ff. ne quid in flum. publ. & adde quæ dixi in tit. præced. versic. sed si flumen, cum versic. sequ.*

CAPUT XXXIX.

De Vallibus Aquosis.

1 *Valles si exercuerint, & alienum occupaverint prædium, illius sunt valles, cujus prædium erat: & si decreverint, illius erit prædium, cujus erant valles.*

2 *Vallibus cuilibet piscari licet, vel cannellas, aut herbas incidere, vel pascui si publicæ fuerint.*

3 *Vallibus si terra cum herba reperiatur, & cannellæ natæ, quæ de loco ad locum moventur, tori appellata, an ipsi tori publici, aut privati erunt.*

4 *Opus si quispiam fecerit, ut aquam excluderet, ne ad fundum suum veniret, qua ex paludis inundatione in agrum ejus fluere solebat, si ipsa palus aqua pluv. amplietur, eaque repulsa opere facto agro sui vicini noceat, aqua plu. arc. actione tollere cogitur.*

SI * valles exercuerunt, & alienum occupaverunt prædium, illius sunt valles, cujus erat prædium, & si decreverunt, illius erit prædium, cujus erant valles, *ut probatur in l. si vicinus, §. lacus, secundum gloss. D. de aqua pluv. arcend.* & ita Bartol. extimplificat illum text. in vallibus Ravennen. Sed si valles essent publicæ judicandum esset, sicut de flumine public. eadem ratione, *ut habetur in l. lacus, D. de acq. rer. domin. & vide quæ dixi de lacu, in tit. de flum. versic. flumina publica.* 1 2

Et ex * prædictis sequitur, quod in eis licitum sit cuilibet piscari, vel cannellas, aut herbas incidere, vel pasculari, si sunt publicæ, secus si sunt privatæ, *arg. §. littorum, inst. de rer. divis. cum simil.* 2

Sed quid * si in vallibus reperitur terra cum herba, & cannellis natis, quæ de loco ad locum moventur, & tori vulgariter appellantur? an erunt publici vel privati cunctis insulæ? Dic quod erunt ejus, cujus est aqua, si aqua vallium erit privata, illi tori similiter erunt privati: si publica, publici, de quo dic, *ut dixi supr. de insulis §. q. in fin.* & de illis toris *vide etiam quæ dicam infr. de piscaria, in fin.* de aliis autem 3

autem vallibus non aquosis, *vide supra tit. de vallibus, & plane eris.*

4 De paludibus * etiam aliquid dicamus. Si opus quis fecerit, ut aquam excluderet, ne ad fundum suum veniret, quæ ex inundatione paludis in agrum ejus fluere solet, si ea palus aqua pluv. ampliatur, eaque aqua repulsa, eo opere agro sui vicini noceat, aquæ pluv. arcend. actione opus cogitur tollere, *ut est text. in l. 1. §. 2. qui incipit.* Neratius scribit. *ff. de aqua plu. arcen.* agri, vel loci usufructu, legato, si fuerit inundatus, ut stagnum jam sit, aut palus proculdubio extinguitur, *l. quid tamen, §. 1. ff. quib. mod. usufr. cum concord.* Cætera circa istam materiam *vide in tot. tit. C. de alluvio. & palu.*

ADDITIO.

a *Si valler.* Adde Bart. *in tr. Tyberiadis, lib. 3. char. 5. vers. vallis vero dicitur.*

CAPUT XL.

De Fonte.

1 *Fonte aquæ si quispiam usus fuerit, nec vi, nec clam, nec precario, quominus utatur, vim fieri prætor prohibet.*

2 *Servitus aquæ hauriendæ ex fonte constitui potest.*

3 *Fontis caput ipse fons dicitur.*

4 *Fons si exaruerit ex quo aquæductum habeo, isque post constitutum tempus ad admittendam servitutem ad suam venam redierit, an aquæductum amiserim.*

1 SI quis * fonte aquæ eo anno usus fuerit, nec vi, nec clam, nec precario, quominus utat, vim fieri prætor prohibet, *l. 1. in prin. ff. de fon.* & in tota illa leg. declarantur hæc verba. Item potest aquâ purgare, ricidere, & coercere, ut utatur eo modo quo eo anno usus est, *d. l. 1. §. deinde ait prætor,* & coercere dicitur aquam continere sic, ne fluat, vel dilabatur, *d. l. 1. §. coercere.*

Servitus aquæ * hauriendæ ex fonte constitui potest, *ut d. l. 1. §. 1.* & cum constitui non potuit servitus aquæ ducendæ, vel hauriendæ nisi ex caput, vel fonte. Hodie vero ex quocunque loco constitui potest: *ut est text. cum gl. in l. servit. aquæ, D. de serv. rust. prad.* 2

Caput * autem fontis dicitur ipse fons, *l. 1. §. caput, ff. de aqua quotidian. & æstiv. & dixi supra de flum. vers. caput fluminis.* Licet fons oriatur in agro tuo: tamen si longo tempore duxi aquam etiam ex fundo tuo, non est necesse, ut doceam quo jure duco & ita titulum allegare non cogor, & si impediat à te, vel ab alio aquam de dicto fonte ducere ad fundum meum, possum agere utili actione, exemplo aliarum servitutum, *ut est text. not. & ibi gl. & Doct. in l. si quis disturbo, ff. si serv. vend.* Si fundo Sejano confinis fuerit fons, ex quo fonte per fundum Sejanum aquam jure ducebam, meo facto fundo Sejano, manet servitus, *l. si mihi, §. si fundo, ff. de serv. rustic. prad.* 3

Si fons * exaruerit, ex quo aquæductum habeo, isque post constitutum tempus ad admittendum servitutem, ad suam venam redierit, an aquæductum amiserim? dic quod sic: sed restituitur: *ut est text. in l. unus ex socis, §. sin cum sequent. quæ incipit, Attilicinus, Digestis de serv. rust. prad. & vide quæ dixi supra de alveo versic. sed pone quod impetus, finis, & vers. sed dubitari.* Habens fontem in superiori fundo, neque ventrem, neque pannos lavabit 4 a

corum, qui à latere prædia possident: ut supra dictum est. Nec obstat, quod fines non emuntur, quia fateor: sed tamen est possibile, quod rei venditæ accedunt: sicut etiam si ponneremus pro fine vitam, quæ quoad quod fundo accedit *ff. de acquirend. rer. dom. l. Maritus.* Nec obstat, *d. l. fundi. in pr.* quia regula quod fundi nihil est, nisi quod intra se continet, patitur exceptionem per aliquas leges, ut in aquæductu qui est extra prædium. *ff. de contrahen. empt. l. aqueduct.* & in servitutibus prædiorum, & in fossis, *l. 2. §. præterea, ff. de aqua pluv. arcend.*

4 Potest dubitari,* si vicinus flumen torrens avertit, ne aqua ad eum perveniat, & hoc modo effectum est, ut vicino noceat, an agi contra eum aquæ pluv. arcend. actione possit? Et dicendum est quod non, quia non fecit, ut ibi noceat, sed ne sibi noceat: *text. est not. in l. in summa, §. idem Labeo ait si vicinus. ff. de aqua pluv. arcend.* Nam licitum est in suo aggerem, vel aliam munitionem facere, ne flumen sibi damnum det, & prædia sua devastet, *l. 1. §. sunt qui putant vers. si aliquis. ff. ne quid in flum. publ. & adde quæ dixi in tit. præced. versic. sed si flumen, cum versic. sequ.*

CAPUT XXXIX.

De Vallibus Aquosis.

1 *Valles si exercuerint, & alienum occupaverint prædium, illius sunt valles, cujus prædium erat: & si decreverint, illius erit prædium, cujus erant valles.*

2 *Vallibus cuilibet piscari licet, vel cannellas, aut herbas incidere, vel pascui si publicæ fuerint.*

3 *Vallibus si terra cum herba reperiatur, & cannellæ natæ, quæ de loco ad locum moventur, tori appellata, an ipsi tori publici, aut privati erunt.*

4 *Opus si quispiam fecerit, ut aquam excluderet, ne ad fundum suum veniret, qua ex paludis inundatione in agrum ejus fluere solebat, si ipsa palus aqua pluv. amplietur, eaque repulsa opere facto agro sui vicini noceat, aqua plu. arc. actione tollere cogitur.*

SI * valles exercuerunt, & alienum occupaverunt prædium, illius sunt valles, cujus erat prædium, & si decreverunt, illius erit prædium, cujus erant valles, *ut probatur in l. si vicinus, §. lacus, secundum gloss. D. de aqua pluv. arcend.* & ita Bartol. extimplificat illum text. in vallibus Ravennen. Sed si valles essent publicæ judicandum esset, sicut de flumine public. eadem ratione, *ut habetur in l. lacus, D. de acq. rer. domin. & vide quæ dixi de lacu, in tit. de flum. versic. flumina publica.* 1 2

Et ex * prædictis sequitur, quod in eis licitum sit cuilibet piscari, vel cannellas, aut herbas incidere, vel pasculari, si sunt publicæ, secus si sunt privatæ, *arg. §. littorum, inst. de rer. divis. cum simil.* 2

Sed quid * si in vallibus reperitur terra cum herba, & cannellis natis, quæ de loco ad locum moventur, & tori vulgariter appellantur? an erunt publici vel privati cunctis insulæ? Dic quod erunt ejus, cujus est aqua, si aqua vallium erit privata, illi tori similiter erunt privati: si publica, publici, de quo dic, *ut dixi supr. de insulis §. q. in fin.* & de illis toris *vide etiam quæ dicam infr. de piscaria, in fin.* de aliis autem 3

autem vallibus non aquosis, *vide supra tit. de vallibus, & plane eris.*

4 De paludibus * etiam aliquid dicamus. Si opus quis fecerit, ut aquam excluderet, ne ad fundum suum veniret, quæ ex inundatione paludis in agrum ejus fluere solet, si ea palus aqua pluv. ampliatur, eaque aqua repulsa, eo opere agro sui vicini noceat, aquæ pluv. arcend. actione opus cogitur tollere, *ut est text. in l. 1. §. 2. qui incipit.* Neratius scribit. *ff. de aqua plu. arcen.* agri, vel loci usufructu, legato, si fuerit inundatus, ut stagnum jam sit, aut palus proculdubio extinguitur, *l. quid tamen, §. 1. ff. quib. mod. usufr. cum concord.* Cætera circa istam materiam *vide in tot. tit. C. de alluvio. & palu.*

ADDITIO.

a *Si valler.* Adde Bart. *in tr. Tyberiadis, lib. 3. char. 5. vers. vallis vero dicitur.*

CAPUT XL.

De Fonte.

1 *Fonte aquæ si quispiam usus fuerit, nec vi, nec clam, nec precario, quominus utatur, vim fieri prætor prohibet.*

2 *Servitus aquæ hauriendæ ex fonte constitui potest.*

3 *Fontis caput ipse fons dicitur.*

4 *Fons si exaruerit ex quo aquæductum habeo, isque post constitutum tempus ad admittendam servitutem ad suam venam redierit, an aquæductum amiserim.*

1 SI quis * fonte aquæ eo anno usus fuerit, nec vi, nec clam, nec precario, quominus utat, vim fieri prætor prohibet, *l. 1. in prin. ff. de fon.* & in tota illa leg. declarantur hæc verba. Item potest aquâ purgare, ricidere, & coercere, ut utatur eo modo quo eo anno usus est, *d. l. 1. §. deinde ait prætor,* & coercere dicitur aquam continere sic, ne fluat, vel dilabatur, *d. l. 1. §. coercere.*

Servitus aquæ * hauriendæ ex fonte constitui potest, *ut d. l. 1. §. 1.* & cum constitui non potuit servitus aquæ ducendæ, vel hauriendæ nisi ex caput, vel fonte. Hodie vero ex quocunque loco constitui potest: *ut est text. cum gl. in l. servit. aquæ, D. de serv. rust. prad.* 2

Caput * autem fontis dicitur ipse fons, *l. 1. §. caput, ff. de aqua quotidian. & æstiv. & dixi supra de flum. vers. caput fluminis.* Licet fons oriatur in agro tuo: tamen si longo tempore duxi aquam etiam ex fundo tuo, non est necesse, ut doceam quo jure duco & ita titulum allegare non cogor, & si impediat à te, vel ab alio aquam de dicto fonte ducere ad fundum meum, possum agere utili actione, exemplo aliarum servitutum, *ut est text. not. & ibi gl. & Doct. in l. si quis disturbo, ff. si serv. vend.* Si fundo Sejano confinis fuerit fons, ex quo fonte per fundum Sejanum aquam jure ducebam, meo facto fundo Sejano, manet servitus, *l. si mihi, §. si fundo, ff. de serv. rustic. prad.* 3

Si fons * exaruerit, ex quo aquæductum habeo, isque post constitutum tempus ad admittendum servitutem, ad suam venam redierit, an aquæductum amiserim? dic quod sic: sed restituitur: *ut est text. in l. unus ex socis, §. sin cum sequent. quæ incipit, Attilicinus, Digestis de serv. rust. prad. & vide quæ dixi supra de alveo versic. sed pone quod impetus, finis, & vers. sed dubitari.* Habens fontem in superiori fundo, neque ventrem, neque pannos lavabit 4 a

lavabit in rivulo descendenti, si propter hoc aqua deturbaretur omnino, *Lapud Trebatium, in princ. & ibi Ang. & doct. ff. de aqua plu. arcend. & idem not. Bartol. in l. eam supra, Calixte de re mil. 12 & est text. in l. sollicitatores in fi. ff. de extraord. crimin.* de ista materia fontis habetur per Specul. *in titul. de caus. poss. & propr. §. privata, & per Roland. in libello suis rubr. de interdict. de fonte, & vide quæ plene dixi supra in titul. de serv. aquæduct. in 11. qu. princip.* ubi etiam possit de aqua quotid. & æstiv. & aqua pluv. arcend. & de cloacis, *& vide quæ plene dixi supr. in tit. de serv. aquæ haustus, 7. princ. usque ad finem rubr. inclusive tital.*

ADDITIO.

2 *Si sour.* Fons si siccatur, currit præscriptio aquæ d. *Bald. in l. 1. 22. oppos. Cod. qui admit. per l. Attilicinus, de servit. rust. prad.* Sed si aqua revertitur in fontem de æquitate convalescit servitus, gloss. & Bartol. *in l. foramen, circa med. in vers.* ex quo sequitur sequens illatio, *ff. de serv. urbanor. prad. l. arma, §. si sour, de servit. rust. prad.* ubi præscribitur servituti etiam si justum fuit impedimentum non utendi: sed datur restitutio ex clausula generali.

CAPUT XLI.

De Rivis.

1 *Rivus est locus per longitudinem depressus, quo aqua decurrit.*

2 *Rivos manu tenere & etiam expurgare, an liceat.*

DE Rivis * est etiã aliquid dicendum: Rivus est locus per longitudinem depressus, quo aqua decurrit *l. 1. §. 1. ff. de rivis*, flumen à rivo magnitudine discernendum est: aut æstimatione circulcolentium, *l. 1. de flum.* & hoc nomine rivi aqua fluens continetur, *ut dixit ibi gloss.* Servitus naturaliter, non manufacto opere, hædere potest fundum servientem, quemadmodum si imbribus crescat aqua in rivo, aut ex agris in eum fluat, aut aquæ fons juxta rivum, aut in eo ipso postea inventus fuerit: *ut est text. in l. si mihi §. servitus, ff. de servit. rust. prad.* Si per fundum jus est mihi aquam de rivo, ducere, hæc jura tacitè sequẽtur ut reficere mihi rivum liceat, & adire quàm proximè possim ad reficiendum eum cum fabris meis, locum ut spatium relinquat mihi dominus fundi, quo dextra & sinistra ad rivum eam, & quo tertam, lignum, lapidem, arenam, calcem, jacere possim? *ut est text. elegans in l. refectionis, §. fin. & ibi per gloss. & Dd. ff. commun. prad.* & facultas refectionis causa accedendi ad ea loca quæ non serviant, tributa est his, quibus servitus debetur, qua tamen accedere eis sit necesse, nisi in concessione servitutis nominatim concessum sit, per quam partem accedere deberet, *ut est text. valde notabilis, in d. l. refectionis, in principio*, quod facit ad multa nat ibi per Dd. nec juxta eum, nec supra eum (si forte sub terra aqua ducatur) locum religiosum dominus soli facere potest, ne servitus intereat, sed & depressum, & elevatum rivum, per quem aquã jure ducebam, præstare tenemini ne id faceres, cautum sit, *in d. l. refectionis 2. & 3. resp.* Quis autem teneatur manu tenere rivos, & etiam expurgare, *vide quæ plene dixi supra de serv. aquæ ductus, vers. superest alia quæstio quis teneatur.* Reliqua quæ ad materiam rivi spectant, *vide in toto tit. ff. de rivis, & quæ plenè dixi in tit. de serv. aquæd. in 11. q. pr. versic.* quartum est interdictum de rivis, ubi posai quot sunt necessaria, ut istud interdictum competat, & libellum, & positiones actoris, & rei.

CAPUT XLII.

De Piscatione.

1 *Piscari cuilibet in mari licitum est, quod natura omnibus patet.*

2 *Piscari quilibet in littore potest etiam ante ædes meas, & ostium. & si ipsum piscari prohibeam, actione injuriarum teneor.*

3 *In fluminibus, & portu jus piscandi omnibus commune est.*

4 *Piscatum aliquem fuisse per 20. vel 30. annos, an sufficiat ad hoc, ut superveniens ei prohibere possit piscari.*

5 *Jus aquæ ducendæ ad piscariam meam vel cisternam, si mihi concedatur: an servitus realis sit.*

6 *Piscium usumfructum qui in vivariis existunt, si quispiam habeat, illos occidere potest, & alios substituere propter eorum difficilem creationem.*

7 *Fundus si vendatur, in quo pisces in piscinis existunt, illi pisces non sunt adium, neque fundi, non magis quam pulli, aut cætera animalia, quæ in fundo sunt.*

8 *Valles aut paludes si quispiam conduxerit, ut ibi piscari posset, & in eis reperiatur certa pars terræ ab alveo elevata, quæ tori appellantur, piscesque omnes in hyeme sub eis se reducant, ut in vallibus Padue contingit, an licitum conductori sit, dictos toros aperire, & omnes pisces accipere.*

PIscari * cuilibet licitum est in mari, quod naturã omnibus patet, *l. venditor in princ. ff. communia prædior.* similiter licet in littore maris, *leg. nemo, §. final. & l. riparum ff. de rer. divis.* quia littora communia sunt omnibus sicut aër. *l. injuriarum actio. §. fin ff. de injur.*

Et * potest piscari in littore ante etiam ædes meas, & ostium: & si ipsum piscari prohibeam, teneor actione injuriarum, *ut ibi, & leg. 2. §. si quis in mari, ff. ne quid in loc. public.* nisi conventum esset, ut in loco illo maris piscari non posses: quia valet talis conventio, *ut est casus not. in d. l. venditor. in princ. & dixi plenè suprà de mari circa princip.* & ideo cum primùm pisces quis in mari, vel littore ceperit, sine dubio ejus, in cujus potestatem perveniunt, fit acquisitio, sicut de feris captis etiam dicitur, *l. quod in littore, ff. de acq. rer. dom.* In mari piscantibus, licitum est casam in littore ponere, in qua se recipiant, *d. l. riparum.*

In fluminibus, * & portu jus piscandi est commune omnibus, *ut §. flumina. Inst. de rer. div.* quod fallit in plutibus. Primò, quando flumen est privatum, aliter non. *l. injuriar. vBic. §. fin. in fin. ff. de injur.* Secundò, quando jus piscandi est privatum: putà, quia est venditum per principem sicut in lacu Gardæ contingit, in quo sunt aliquæ piscariæ privatæ, quæ fuerunt venditæ per Dominos Veronæ *argum. d. §. fin. cum l. seq. qua incipit sane si maris, & argum. cap. 1. circa fin.* ibi piscariarum reditus, *in titul. qua sunt regalia, in usibus feud.* Tertiò

fallit quando esset facta conventio cum vicino, ut in domo sua piscari non posset: *ut dicta lege venditor, in princ. D. commun. prædior.* quæ l. habet locum etiam in fluminibus publicis: *ut dixi in tit. de mari in princ.* Quarto fallit quando princeps, vel civitas prohiberet, ne quis in flumine piscari posset: ut est in lacu Perusino, *& dixi supra de lacu.* Quinto fallit, quando esset consuetudo, ut piscaretur solùm pro usu public. & non pro privato, vel pro privato, sed certo tempore tantum: quia consuetudo vicem legis sustinet, *d. l. venditor, §. si const.* Sexto fallit quando quis præscripsisset jus piscandi: quia tunc alius in eo loco piscari non posset, & ista præscriptio procederet sine dubio si fuisset in possessione piscandi per tantum tempus cujus initij memoria non existat: quia per tantum tempus præscribuntur loca publica. *l. hoc jure. §. ductus aqua. D. de aqua quotid. & æsti. & vet. Bald. in leg. item lapilli. in 2. quæst. D. de rer. div.*

4 Sed nunquid * sufficiat quem piscatum fuisse per 20. vel 30. ann. ad hoc ut supervenientem prohibere possit piscari? *vide glo. ordin. in § flumina, in ver. omnibus. Instit. de rer. div. & qua dixi supra de serv. aquæduct. 9. qu. prim. ver. ex præditis sequitur.* Si ager cujus ususfructus tuus sit, flumine, vel mari inundatus sit, ususfructus amittitur, cùm etiam proprietas eo casu amittatur: nec piscandi retinere quidem poteramus usumfructum: *ut est text. valdè nota in l. si ager. D. quemadmod. servit. amit. & per illum text. dicit not. in Bald. in d. l. item lapilli. in princ.* quod si statem mille annis super fluctibus maris, nihil perpetuæ proprietatis acquireremus.

5 Quid autem * si concedatur mihi jus aquæ ducendæ ad piscariam meam, vel cisternam, an sit servitus realis? Dicas quod sic: quia debetur à fundo meo *juxta nota. in l. pecoris, D. de serv. rust. pred. & l. ut pomum, D. de servit. ut dixi supra in titul. de servit. aquæduct. 2. q. princip. versic.* Item quid si concedatur mihi.

Si quis habet usumfructum pis- 6
cium qui sunt in vivariis, potest piscis occidere, & alios substituere propter difficilem eorum discretionem, *l. usufructuarium venari. §. si in vivariis, D. de usufruct.*

Si * venditur fundus in quo sunt 7
pisces in piscinis, illi pisces non sunt ædium, neque fundi, non magis quàm pulli, aut cætera animalia quæ in fundo sunt, *l. julianus, §. fin. cum tribus ll. sequentib. D. de actionibus empti.*

Si quis * conduxit valles, aut palu- 8
des, ut ibi possit piscari, & in eis reperiatur certa pars terræ elevata ab alveo, quæ tori vulgariter appellantur, & pisces omnes in hyeme se reducunt sub eis, ut in vallibus Paduæ contingit, an sit licitum conductori aperire dictos thoros, & omnes pisces accipere? Et dicas quod non, quia isto modo jus piscandi destrueretur, nisi alios reponeret, *arg. d. l. usufructuarium, §. si in vivariis, & argum. leg. si mercet, §. conduct. D. loca.* & hoc videtur apertè probari, *in l. videamus, §. prospicere debet, eodem titul.* Præterea hoc etiam probatur, quia conductor tenetur ante omnia secundum legem, id est, conventionem facere: & si quid in lege præteremissum fuerit, id ex bono & æquo præstare debet: *ut dicit text. Inst. loc. §. cond.* sed ex bono, & æquo est, ut conductor piscinæ non destruat totam piscinam, quia debet habere fructus piscandi, & non omnes pisces, ita ut piscaria consumatur. *facit l. 1. & 2. D. de*

de usufruct. & idem dico, si locaretur jus piscandi in flumine vel fonte aut piscaria: quia non posset omnes pisces tollere, nisi aliter conventum esset, quod nota, quia est quotidianum.

CAPUT XLIII.

De Aere.

1 *Aer, ejusque usus communis est sicut mare & maris littora.*

2 *Locus ex soli odore si pestilentiosus fiat scilicet ex fœtore terræ etiam privatæ, ut puta, quia ibi sulphuraria fiant, an faciens interdicto ut quid in loco publico teneatur.*

3 *Fabri, an in domo sua ita malleare possint, ut ex mallei sono doctoris vicini mentem disturbent.*

4 *Aer quando malus est, nunquid quis ibi stare vel venire teneatur.*

5 *Fama corrupto si quispiam aliquem peremit pœna extraordinaria tenetur.*

6 *Ususfructus odorum vel aromatum, an constitui possit.*

7 *Aream si quispiam habeat in qua frumentum ventare solet ut a pulvere excutiatur, an vicinus in suo ædificare possit, ita ut illi aëra ipsum ventum auferat.*

8 *Gonella magni Borsoni facetia, qui cum esset bannitus sub pœna capitali ne Ferrariam accederet, emit unum planum non Paduæ, & terram Paduanam in dicto posuit, quam ascendit, & postea Ferrariam profectus, dicebat se esse in territorio Paduano.*

9 *Avis, vel aliud quodpiam animal, cum est in arbore, in aere esse dicitur: non autem in terra.*

AEr, ejusque * usus communis est, 1
sicut mare, & littora maris, *l. injuriarum actio, §. fin. D. ne quid in loc. publ.* & tanquam commune perpetuò in totum occupari non potest: *ut dicit Bald. an l. item lapilli, in princ. D. de rer. divis.* & si quis aliquem uti aëre prohibet actione injuriarum tenetur, *ut d. §. fin.* Non potest itaque quis nobis aërem, vel solem tollere, nisi ædificando, *juxta ea quæ dixi supra in lib. 1. in tit. ne pro spec. offic. 4. q.* ubi posui de Diogene Philosopho, qui habitat ad solemnam aër supra domum nostram debet esse liber usque ad cœlum: *ut est text. cum gl. in l. 1. §. pen. & l. fin. D. quod vi, aut clam*, ideo non est licitum facere pontem supra viam public. vel flumen public. vel fundum privatum: *l. pen. D. de flum. & nota Rofr. in tit. de interd. ne quid in loc. publ. fiat vers. 7. in fi. & in tit. de const. poss. & propriè. §. in confessoria, & item quæritur habeo domum, & Bal. in l. item lapilli, in ult. col. D. de rer. divis.*

Sed quid * si ex odore soli locus 2
pestilentiosus fiat, scilicet ex fœtore terræ etiam privatæ: ut quia fiant ibi sulphuraria, tenebitur interdicto, i. e quid in loco publ. *ut est text. cum gloss. nota, in l. §. idem ait si odore, D. ne quid in loc. publ.* idem si cottumpat aërem apponendo stercus, vel aperiendo cloacam, *leg. 1. §. 1. D. de cloac. & leg. penult. §. pen.* ubi hoc not. gloss. quod vi, aut clam, & ideo prætor introduxit duo interdicta de cloacis purgâdis ad salubritatem civitatis: nam cœlum pestilens, & ruinas minantur immunditiæ cloacarum, *dict. leg. 1. §. 1. de cloacis, & leg. de pub. §. si quis vivos, D. de nov. ope. nunc.* Et propterea alias judicavi in civitate Veronæ, quod unus pelliparius non posset facere mollitium in domo sua, ob maximum

fœtorem, qui exhalabat ex eo, & nocebat vicinis, idem dic de similib. aribus. fœtentibus.

3 Nunquid * autem fabri possint malleare in domo sua, ita ut ex sono mallei disturbent mentem doctoris vicini, *vide Bald. & Dott. in l. 1. Cod. de stud. liber. urb. Rom. libro 10. & per Canonist. maximè per Ioan. de Imol. in ca. vestra, extra, de loca,* & quid si esset vicinus infirmus, *collige ex his quæ not. in dictis juribus.*

4 Quando * autem est malus aer, nunquid teneatur quis ibi stare vel venire, *vid. gloss. & Dott. in capit. si vero, extra de injur. & l. de ætate Digest. ad Treb. & quæ plenè dixi suprà de servit. aquæduct. circa fin.* ubi posui materiam de cloacis. Et adde quod propter bonum aërem, & sic cœli opportunitatem fundus magis æstimatur: & si minoris ipsum vendiderit, ex hoc solo forte posset in integrum restitui: quia est in loco, ubi est optimus aër, sicut ex eo, quia fuit majorum suorum, *juxta l. si emptionem, ff. de minor. & probatur in l. 1. §. sed si rem, vers. & alias videamus ibi*, vel opportunitatis, vel cæli, vel quod illic educatus sit, vel parentes sepulti, *ff. si quid in fraud. patron.* quod bene nota.

5 Si quis * fumo corrupto aliquē peremerit, pœna extraordinaria tenetur, *l. sollicitatores, §. 1. ff. de extraordin. crim.*

6 Nunquid * usufructus odorum vel aromatum constitui possit, dic non propriè. Sed ad Senatus consultum erit descendendum, quod de cautio. loquitur, *l. si Iulia, ff. de usufr. ea. re. quæ usu consu.*

7 Si quis * habet aream, in qua solet
a a frumentum venrare, ut excutiatur à palea, an possit vicinus ædificare in suo, ita ut ventum auferat illi aræ. *casus est in l. fin. §. fin. C. de serv. & ibi per Dd. & Ang in l. Imperator ff. de ser. urb. prad.*

Sed pone * qu. quæ fuit de facto in 8
persona Gonellæ, qui magnus Bufonus vulgariter appellatur, nam dum esset bannitus sub pœna capitali, ne Ferrariam accederet, emit unum plaustrum Paduæ, & terram Paduanam posuit in dicto curtu, quem ille ascendit, & postea accessit in civitatem Ferrariæ, dicens, se non esse in territorio Ferrariæ, sed Paduæ, ex quo tangebat territorium Ferrariens. Sed dicit Ang. *in l. qui scilla. ff. de serv. rust. pred.* quod non fuit bonum consilium: per illum text. qui vult, quod quis dicitur ne per fundum alterius, quando scilla vel lectica vehitur: & adde quæ not. Bart. & Dd. sed pro Gonella facit gl. *Inst. de jure nat. gent. & civi. in princ. in vers. cælo*, ubi exponit, id est aëre, ut sunt aves, quæ in arboribus, in aëre nascuntur, *ut §. apum, Inst. de rer. div.* & sic ille text. cum gl. probat.

Quod * qui est in arbore, dicitur 9
esse in aëre, & non in terra: tamen dicendum est ipsum esse sub territorio, in quo est arbor.

ADDITIO.

a *Aream.* vicinus non potest ædificare in solo suo juxta aream vicini quæ fit ad triturandum granum, ne per ædificium impediatur usus aræ: quia ventus retinetur. *l. si. §. si. & ibi Bart. & Bal. C. de ser. & Pet. de Ubal. in tr. de sec. 6. par. ult. qu.* quod est verum secundum Bald. ibi, si area in alio loco fieri non possit: Item verum, si ventus non possit venire nisi ab ea parte à qua ædificetur, *ut ibi per Bart. & Bald. & suprà per Bart. Capol. de serv. urb. c. 26. 27. & 29.* & ibi dic verum, nisi pactum sit in contrarium.

CAP.

CAPUT XLIV.

De Igne.

1 *Ignem juxta parietem communem, an facere licitum sit.*

2 *Domum si sibi locaverim: & in locatione convenerim, ne ignem in domo haberes: attamen tu habuisti, si fortuito casu incendium ortum fuerit, an teneatis.*

3 *Inter locatorem & conductorem si conventum fuerit, ne in domo fœnum aut palea poneretur, & conductor posuerit, deinde servus igne allato succenderit, quid juris.*

4 *Domum inferiorem habens, an possit facere tam grandem fumum, ut superiori noceat.*

5 *Ignis fornacis & furni, an vicino nocere debeat.*

6 *Ignem in stipulam, ad paludem si quispiam immiserit, & alicui damnum dederit, quid juris.*

7 *Ignis piscatorum, si naves in periculum aliquod duxerit, quid juris.*

8 *Ignis si dolo immissatur in alienas ædes vel fruenti acervum, quid juris.*

9 *Ædium appellatione omnes ædificij species continentur.*

10 *Ignis pœna vel alia, an contra incendiarios locum habeat.*

11 *De incendio, quod in domibus vel hospitijs sine dolo fit, an dominus teneatur si domus erat aliena, vel de rebus alienis in domo combustis.*

1 VLtimo * loco superest de igne quarto elemento aliqua dicere: & de igne loquamur, qui apud nos est vetus: quia variis ex causis fit, ideo eum percurramus. Et primo de igne familiari. Nunquid sit licitum facere ignem juxta parietem communem: dic aut per talem ignem torretur, aut damnificatur paries communis & non potest, *ut est casus in l. quidam Hyberus, in princ. ff. de serv. rust. prad.* Aut non torretur vel non damnificatur, & potest, ut ubi à contrario sensu, *& arg. leg. fistulam §. fin eod. tit. & l. si servus servum. §. si furnum. ff. ad legem aq.* & ex hoc not. plures conclusiones. Prima, quod non licet facere ignem juxta murum communem in quo non sit caminus, si ex illo igne posset inferri damnum muro: vel quia est subtilis, vel quia sit ignis immoderatus: quod not. pro pauperculis, quæ faciè ignem faciunt propè murum, quia non habent caminum. Secunda conclusio, non licet facere caminum a in a muro subtili, si flamma ignis nocere possit muro. Tertia conclusio, si est factus caminus in muro communi, & de voluntate vicini, non potest in eo fieri ignis talis qui vicino noceat, quod no. contra nobiles, & potentes, qui solent facere magnum ignem, si noceret, vel timeretur ne noceat vicino, *l. si servus servum, §. si furnum, ff. ad legem aquil.* Quarta conclusio si murus esset grossissimus, tamen non licet ita magnum facere ignē, ut timeatur ne flamma ascendat caminum, & inferat periculum vicino, *per d. §. si furnum*, quod no. contra facientes nuptias. Quinta conclusio, si quis habet in parte superiori domum, & altet in inferiori non potest superior facere ignem ita magnum, ut sit dubitandum, ne folatium, super quo ignis ponitur, accendatur, vel offendatur, *l. sicuti §. Arist. quæ ibi nota. ff. si. serv. vend.* quod similiter no. contra facientes nuptias, quib. hoc evenire contingit, quando cequinā faciunt in so-

latio. Sexta, & ult. conclusio, si in prædictis casibus timetur damnum, potest
b peti cautio damni infecti b: & si damnum datum est: quia prius sit exultus, potest agi actione in factum, *dd. serv. servum, § si furanno, D. ad leg. Aquil. & prædictis addit quæ dixi supra in 1. lib. tit. de fornace & tit. de balneis, & sinfa.*

2 Quid autem * si locavi tibi domum, & conveni in locatione, ut ignem in domo non habetes, & tamen tu ignem habuisti, & fortuito casu ortum est incendium, an tenearis? Dicas quod sic: quia non debuisti contra conventionem habere, & culpa præcessit casum, ideò teneris etiam de casu, *ut est casus not. videamus, §. 1. D. loca.* Sed si esset actum, ut ignem innocentem haberes, tunc non teneris de casu fortuito, *ut supra casus est in d. §. 1.*

3 Quid * si inter locatorem & conductorem convenit, ne in domo fœnum aut paleam ponerem, & conductor posuit: deinde servus igne allato succendit, Dic quod tenetur conductor ex locato, nec liberabitur dando servum pro noxa: quia ipse conductor causam præbuit, inferendo aliquid contra conventionem, & ipsum idem si quilibet extraneus ignem injecerit eadem ratione, *ut est text. not. in d. l. convenimus, §. fin. cum l. seqnen.* quam perpetuo rene menti: quia idem esset in aliis similibus casibus.

4 Quia ex isto igne generantur fumi potest dubitari, an habens domum inferiorem possit facere tam grandem fumum, ut superiori noceat, *& de hoc est text. in l. fumi. §. Aristo. & §. final. D. si serv. vend. de quo dic ut dixi supra in tit. de fumo.* Et quid si esse fumus, qui malum odorem redderet, & vicino noceret prohiberi posset ne talem fumum mitteret, *argum eorum quæ dixi supra in titulo præcedenti.*

Secundò * principaliter quæritur 5
quid de igne fornacis, & furni, *dic ut habetur in l. si servus serv. §. si fornacarius, & §. si fumum, & ibi gl. & Dd. D. ad legem Aquil.*

Tertio * quæritur quid de igne in 6
stipulam ad paludem immisso? dic si quis immisserit hujusmodi ignem cõburendi causâ, & uberius evagetur, & progressus ignis alienam segetem vineam, aut nemus, vel domum combusserit, requirendum est, an imprudentia ejus, aut negligentia id acciderit: nam si die ventoso, culpæ reus est: nam qui occasionem damni dat, damnum dedisse videtur. In eodem crimine est, & qui non observavit, ne ignis longius procederet: at si omnia quæ oportuit, observavit, sed subita vis venti longius ignem produxit caret culpa. *text. est ne. in l. qui occidit. §. 1. D. ad leg. Aquil.* de quo dic ut ibi per gloss. & Dd.

Quarto * quæritur, quid de igne pis- 7
catorum: die piscatores prohiberi ne nocte lumine ostenso fallant navigantes quasi in portum aliquem delatuti, cóque modo in periculũ naves, & qui in eis sunt deducant, sibique execrandam prædã dent. Et si aliter faciant, puniri debẽt, ac si ipsi raperent ea quæ navigio perempta essent, *ut est text. in l. ne piscatores, D. de incend. ruin. & naufr.*

Quinto * quæritur de igne, qui ali- 8
quãdo dolo immittitur in ædes alienas, vel in acervũ frumẽti: die si quis ædes, vel acervũ frumenti juxta domũ positum combusserit, vinctus verberatus, igni necari jubetur, si dolus; hoc cõmiserit. Si vero casu id est negligẽtia, aut damnum refarcire jubetur, aut si minus idoneus sit, levius castigabitur.

Et appellatione * ædium omnes species ædificij continentur, *ut est text. in l. qui ædes, D. de incend. ruin. & naufr.* quæ locum habet etiam in eo qui combussit

combussit torcularia secundum Bart. qui dicit ita de facto vidisse observari. Et idem tenet Florus, *in l. si quis fumo. §. 1. in fin. ff. ad l. Aquil.* qui dixit idem esse in eo, qui combussit tentoria pannorum.

10 Sed nunquid * ista pœna ignis, vel alia contra incendiarios * locum habeat de jure Canonico, *vide text. gl. & Dd. in c. magna extrà, de senten. excommun. & c. fin. de sepul. & c. si quis domum. de injur. & damn. dato.* pro declaratione, *d. l. qui ædes.* vide Bart. *in l. 4. de offic. præfect. vigil. & Cyn.* Bald. & Salic. *in d. l. data opera, C. qui accus. non poss.* & Ange. de Are. *in suo tr. maleficiõ gl. in vers. incendiario in princ.*

11 Sexto * & ultimò quæritur de in-
c cendio c quod fit in domibus, vel hospitiis sine dolo, an dominus teneatur si domus erat aliena, vel de rebus alienis in domo combustis, & etiam aliis casibus: & quia ista non est materia nostra servit. ampla tamen, & profunda est, contentus ero solùm me remittere ad scribentes de ea; & ideò vide in primis text. & gloss. & Dd. *in l. si vendita. D. de periculo, & commodo rei vendite*, & ibi plenè per Salic. & text. & Dd. *in l. 4. §. 1. D. de offic. præfect. vigil.* & text. & Dd. *in l. cum duobus, §. dam. D. pro soc. & l. in judicio. C. loca.* & Cy. & Bal. & Salic. plenè, & Dd. *in d. l. data opera.* & per eandem Salic. latè *in l. quæ fortuitis. C. de pig. actio.* & Flor. *in l. si quis fum. §. 1. ad leg. Aqui.* & plenissimè per Ang. de Are. *in tract. maleficiis in d. gl. in vers. incendiario.* & plenè, ac elegantèr per solemnem Doctorem do. Petr. de Alas de Pedua, *in disputatione sua quæ incipit, exorto incendio in una contrata, & vide etiam tex. in l. ex conducto. §. fin. & l. videamus, §. si. D. loca. & in toto tit. D. de incend. ruin. & naufr. & in l. cum C. de sup. & per Cyn. in l. ad comparandas, C. mandat. & per Alb. de Ros. in l. fistulas. §. si quis fund. D. de contrah. empt. & per tex. & Dd. in c. si extra. de sepul. & causa not. de senten. excomm. & c. si quis domum, de injuriis, & damno dato, & 11. q. 1. cum devotissimam, & 21. q. ultim. c. si quis membrorum. & c. pessimam, & 24. q. 3. c. qui quis per domum, ubi plenè de hac materia.*

ADDITIO.

a *Caminum.* Caminus in muro communi fieri non potest per socium altero invito, nisi murus sit valdè grossus, Angel. Flor. Paul. de Cast. *in l. quidam Hybernus.* & ibi vide Bart. *D. de servit. urb. prad.* & Petr. de Petrus. *in tract. de societ. 6. parte 4. col. in fin.* Sed Flor. *in d. l. quidam*, dicit post Bald. *ibi*, & Bart. quod si fieret solùm tubus caminoi ad portandum fumum, non ad ignem retinendum, potest fieri: quia murus non decoqueretur, & cellaret ratio deteriorationis.

b *Cautio dam.* Cautio de damno infecto præstari debet etiam per divitem, secundùm Alex. contra Paul. de Cast. *in l. 1. D. qui satisd. cogan.*

c *De incendio.* Incendiũ non imputatur habitanti, qui sit solitus esse vigil & diligens, quia non præsumitur esse in culpa Bald. *in cons. quidam Hispanus.* Alex. *in l. si quis. §. fin. de edendo.* Et Bal. *in d. l. 1. C. de post.* dicit, quod si frequẽter est contingens, quia non sit habita diligens custodia, & tunc est culpa: si vero de tarò coningentibus, ut tunc casus insolitus nõ annumeretur culpæ.

Finis Tractatus Capolla de Servitutibus tam urbanorum, quàm rusticorum prædiorum.

REPE

REPETITIO
MARTINI LAUDENSIS
In l. Servitutes, ff. de Servitut.

SUMMARIA.

1 *Prædium rusticum qua ratione distinguatur ab urbano.*
2 *Servitutum quædam causam continuam habent, quædam quasi continuam, quædam vero discontinuam.*
3 *Usufructus an præscribatur longo tempore.*
4 *Præscriptionem longi temporis locum habere in his, pro quibus competit publiciana.*
5 *Præscripto prædio, an censeatur præscripta servitus ei cohærens.*
6 *Præscripto castro, an præscripta sit jurisdictio ei cohærens.*
7 *Jurisdictionem potius comparari servitutis personali usufructus quam servitutis reali.*
8 *Servitus usus, & habitationis non præscribitur sine titulo, quemadmodum nec usufructus.*
9 *Servitutes negativæ ex quo tempore præscribi incipiant: & quid in aliis servitutibus.*
10 *Titulus allegatus, an probetur, aut præsumatur ex patientia longi temporis, & n. 13.*
11 *Divisionis titulus non præsumitur ex diutina possessione rerum supra modum, inæqualium.*
12 *Servitus discontinua non quæritur ex longa patientia, & possessione, sed necesse est allegare titulum.*
13 *Servitutis usus præcesserit, nec ne ex bona fide quomodo probetur.*
14 *Præscriptio non inducitur per scientiam, & patientiam ejus qui, vi clam, vel precario possidet.*
15 *Præscriptio servitutis cujus patientiam requirat, an possessoris, an proprietarij, an vero utriusque.*
16 *Præscriptis rerum corporalium, in quo differat à præscriptione incorporalium.*
17 *Servitutem non præscribi ex sola quasi possessione civili, nec ex sola quasi possessione naturali.*
18 *Servitus, vel libertas quanto tempore præscribatur contra Ecclesiam.*
19 *Libertas quanto tempore præscribatur adversus servitutem constitutam.*
20 *Libertatis adversus servitutem præscriptio, an requirat titulum.*
21 *Libertatis præscriptio an possit procedere circa factum præscribentis.*
22 *Libertatis præscriptio adversus servitutem, an exigat bonam fidem præscribentis.*
23 *Libertatis præscriptio, an requirat scientiam, & patientiam adversarij.*

1 SErvitutes. Hæc * lex est clavis in materia sequentium. & pro evidentia præmitto quod prædium rusticorum cum ab urbano non loco, sed genere, vel qualitate distat, *ut est text. & ibi gloss. in l. si prædium in princ. C. de præd. minor. & in l. urbana 1. de verb. sig. sif.*

2 Secundo * præmitto, quod servitutum quædam habent causam continuam, ut servitus aquæ, quæ natura sua continuò currit *l. 2. C. eod.* Quædam non habent causam quasi continuam, ut stillicidium aptitudine non actu, *l. foramen inf. à tit. 1.* Quædam verò servitus habet causam discontinuam, quæ indiget facto hominis, ut servitus viæ, vel itineris, *ut probatur in hac lege nostra.* Et ad hoc allegatur servitus habens causam discontinuam, non potest usucapi. hoc tit. in pr.

3 Notatur * ex text. ibi, vel ideò, quod servitutes habentes causam discontinuam non possint usucapi, sed elegans est articulus, nunquid servitus usufructus præscribatur longo tempore decem annorum inter præsentes, viginti inter absentes. Quidam moderni repetentes tenent, quod non præscribatur longo tempore: quinimò requiratur tantum tempus, cujus initij memoria non existat: in contrarium moventur primo autoritate gloss. *in l. justo, § non mutat. vers. de usu.* Secundo moventur per text. *in d. § non mutat.* Tertio moventur per text. nostrum in ratione sui: quia in usufr. requiritur factum hominis: & sic habet causam discontinuam, ergo non acquiritur longo tempore. Vos tenere contrarium: quia sic Dd. communiter tenent contrarium, maximè Bart. *in l. justo, § non mutat prælleg.* Bald. & Ang. hic. Secundo moveor per text. expressum, *in l. fin. C. de præscr. longi temp. in fin.* Nec dixerit quis, quod finis illius text. referatur ad immediatè præcedentia scientiæ, vel ignorantiæ: quia imo refertur ad totam legem, *arg. l. si idem cum eod. § fin. supr. de jurisd. omn. jud.*

Tertio * moveor ratione: nam ea pro quibus competit publiciana, præscribuntur longo tempore, *l. cum qui in pr. supr. de publ.* Sed pro usufructu competit publiciana, *l. si ego, § 1. sup. de publ. agitur, &c.* Ultimo, quia sequeretur absurdum, quod eodem momento centum annotum acquireretur, & amitteretur ususfructus, *l. an usufruct. de usufruct.* cùm per centum annos dicatur non extare memoria, ut pulchrè scripsit Cyn. *in l. 1. & 2. C. de servi. & aqua.* Nec obst. *d. § non mutat*, quia loquitur in usucapione triennij, vel alitet, ibi Jurisconsultis dicit, quod ad usucapionem proprietatis non sequitur usucapio usufructus. Non obstat ult. argum. de lege nostra, quia respondeo, quod illa distinctio, utrum servitus sit continua, vel discontinua, habet locum in servitute prædiali, non autem personali, ut usufructu. Rationem diversitatis ponit Bart. *in d. § non mutat*: quia prædium non habet animum, sed persona, cui debetur usufructus, habet animum tenendi. Quarto, quia usufructuarius possidet jure naturalitatis, *l. 3 § unde vi, ff. de vi armat. l. naturaliter in pr. ff. de acq. vel amit. poss.* quæ ratio cessat in servitute prædiali. in gl. quæ incipit ibi: per se, non ut hic, contra hanc gloss. ultra Dd. allego text. *in leg. locum, § proprietarius, ff. de usufruct.*

5 Secundo * defendendo glosſ. quam ſequatur Dd. aut loquimur in ſervitute reali, & tunc præſcripto dominio acquiritur etiam ſervitus cohærens prædio, *d. l. ſi alienam, §. 1. allegata in gl.* aut loquimur in ſervitute perſonali, puta uſufructu, & tunc licet præſcribatur proprietas, tamen non præſcribitur uſusfructus contra uſufructuarium, *d. §. proprietarius*, ex quibus inſero ad quæſtionem utilem.

6 Quidam * nobilis eſt dominus caſtri, & etiam habet juriſdictionem in eo caſtro, contingit quod tertius bona fide cum titulo poſſedit dictum caſtrum longo tempore, & ſic præſcripſit dominium caſtri, nunquid intelligatur etiam præſcripſiſſe, & acquiſiviſſe juriſdictionem, & videtur quod ſic: quia ad præſcriptionem dominij ſequitur acquiſitio ſervitutis realis, *d. l. ſi alienam*, §. 1.

In contrarium puto * veritatem: 7
quia acquiſitio juriſdictionis non æquiparatur ſervituti reali: quin imò ſervituti perſonali uſusfructus: ut ſcribit Bart. *in d. l. juſto*, §. *non mutat. ff. de uſucap.* ſi ergo æquiparatur uſufructui, ad acquiſitionem, vel præſcriptionem proprietatis, non ſequitur acquiſitio juris ſeparati, *d. §. proprietatis*. ergo licet ille tertius præſcripſerit dominium non ſequitur quod in conſequentiam acquiſiverit juriſdictionem, maximè, quia in præſcribenda juriſdictione alia requiruntur, quàm in dominio rei, ut poſt Dd. dixi hoc anno, *in leg. imperium, ff. de juriſd. omn. jud.* In ea gloſſ. ad fin. gl. benè loquitur. Gloſſa quæ incipit, ſi hæc ſecunda dividitur in quinque partes: nam in prima opponit, & ſolvit, in ſecunda ponit plenam diſtinctionem qualiter præſcribantur ſervitutes, in 3. format. q. in 4. ſolvit aliam pulchram q. in 5. & ultima quærit, & ſe remittit. II. ibi, ut tamen planè ſcias. III. ibi. Sed quomodo IV. ibi, licet autem dixerit, V. ibi ecce qualiter. In ea ibi, *l. ſi quis diuturno.* not. gloſſ. quod in ſervitute continua, vel quaſi præſcribenda non requiritur titulus, ratio eſt: quia agitur de levi præjudicio, ſecus eſſet in uſufructu, qui æquiparatur dominio, *l. fin. circa fin. C. de præſcr. long. temp.* Et licet Anton. de Butr. *in repet. c. peruenit, de cenſib.* dicat * quod in ſervitute uſus, & 8
habitationis non requiratur titulus quoad præſcribendum, tamen veritas eſt in contrarium: quia quemadmodum in uſufructu requiritur titulus, ita in cæteris ſervitutibus perſonalibus uſus, & habitationis requiritur titulus, *text. eſt in leg. fin. in fin. ſibi cætera ſervitutes, Cod. de præſcr. long. temp.* & eſt ratio: quia eiſdem modis conſtituitur uſus, & habitatio, prout uſusfructus, *l. 1. ff. de uſu, & habit.* & ſentit Bald. *in l. 1. ſi aquam. C. eod. in 1. colu.* dum dicit quod in præſcribenda ſervitute perſonali requiritur titulus: ſecus autem in reali.

Et nota gloſſ. ibi, §. ductus, contra quam arguitur, quod imo requiratur prohibitio, *leg. qui luminibus, in gloſſ. ff. tit. prox. & l. fin. ff. quemad. ſervit. amit.*

Solutio: * aut loquimur in ſer- 8
vitutibus negativis, putà altius non tollendi, & tunc nuſquam incipit poſſeſſio, neque præſcriptio, niſi facta prohibitione, ne altius tollas, & ideò ſi paulatim meum juxta aream tuam ſtaret per mille annos, non præſcriberem ſervitutem altius non tollendi, niſi prohibuiſſem tibi ne ædifices, iſta eſt gloſſ. ſignabilis *in dicta lege qui luminibus.* Aut loquimur in ſervitutibus affirmativis, &

& tunc quædam ſunt quorum poſſeſſio inchoatur per vium facultatis, puta eundi per fundum tuum ad fundum meum, & tunc non acquiritur niſi 30. annis fuero, *l. 1. ff. de itin. actuque privat.* Quædam ſunt quorum poſſeſſio inchoatur per modum juris debiti, & tunc per primum actum requiritur quaſi poſſeſſio, *l. 1. §. ſed ſi jure ff. de aqua quot. & æſtiv.* Et hanc theoricam ponunt Doctor. maxime Cyn. & Bald. *in l. 1. C. eod. titul. In ea ibi §. ibi.* & eſt ratio, quia negatoria ſæpe numero naſcitur, ut plene declarat Bald. *in repetit. d. l. ſi aquam in 3. colum. In ea ibi leg. cum de in rem verſ.*

10 Articulus dubius apud majores noſtros eſt, utrum * ex patientia longi temp. præſumatur & probetur titulus alleg. Perr. de Bellap. Cin. & Bald. *in l. ſi certis annis, C. de pact.* & Bald. & Ang. hic tenent, quod ex patientia longi temp. non probetur titulus allegatus neque præſumatur: moventur primo per totum tit. Codic. de præſcr. longi temp. ubi ex ſola poſſeſſione non tranſmittitur titulus ſecundo movetur per text. *hujus l.* nam ludibrio eſſet lex noſtra, quia facile eſſet unicuique allegare & probare longam patientiam: & ſic fieret fraus legi, contra *l. fraus, ſuprà de legi.* Ego vero teneo contrarium: & in judicio ita judicavi, motus in primis authoritate glo. noſtræ hic, quod imo ex longa patientia præſumatur titulus: Secundo movetur authoritate Bart. hic, *& in l. cum de in rem verſo ff. de uſufr.* Tertio authoritate Anton. de Butr. *in d. l. cum de in rem verſo.* ſingulariter dicit, quod licet ipſe teneat contra gl. tamen in judicio non recederemus à gl. ita dicit ibi Jac. Butr. qui dicto loquitur in terminis glo. noſtræ.

Rurſus moveor per text. *in d. l. cum de in rem verſo.* Nec obſtat ſolutio Cyn. & Bald. quod loquatur in præſtatione non patientia: quia, reſpondeo replicando quod patientia in corporalibus habetur pro præſtatione & traditione *l. 3. §. dare ſupr. de uſufruct. l. quoties, ff. hoc tit.* Item pro gloſſ. facit *l. ſi filius, Cod. de petit. hared.* ubi ex longo tempore præſumitur juſſus. Nec obſtat reſponſio Bald. quod ibi eſt patientia ad commodum patientis, qua reſpondeo quod imo poſſet eſſe ad incommodum, ſi hæreditas eſſet damnoſa. *Inſtitut. de author. tutor. §. ſed neque* Ultimo moveor *per l. penultim. conjuncta gloſſ. C. communia divid.* ubi præſumitur titulus diviſorius ex longa patientia. Nec eſt bona ſolutio Bal. quod ibi eſt permixtus vel mutuus actus: quia reſpondeo, quod imo illa eſt ratio, quia non agitur de magno præjudicio.

Hinc eſt * quod Bald. ſingulariter 11
dicit, *in d. l. penult.* quod ſi duo fratres poſſediſſent longo tempore hoc modo, quod unus poſſediſſet unum caſtrum valoris mille aureorum, & alius poſſediſſet aliud caſtrũ valoris quingentorum aureorum non præſumeretur diviſio inter ipſos fratres propter magnam inæqualitatem, & magnum præjudicium, ſecus ſi eſſet parva inæqualitas, puta unus frater longo tempore poſſediſſet caſtrum mille aureorum, alius frater poſſediſſet aliud caſtrum valoris nongentorum aureorum, certè præſumeretur titulus diviſorius. Item addo aliam rationem quia agitur de parvo præjudicio in ſervitutibus, ut dixi in præcedentibus; ideo facilitèr ex patientia longi temporis præſumitur titulus.

Non obſtat primum arg. quia loquitur in præſcriptione dominij, in

quo agitur de magno præjudicio: & ita sortitio evacuat omnia contraria.

Non obstat ultimo de lege nostra, quia ludibrio, &c. quia respondeo argumentum procedere, quando constaret de fraude, & ita limitabitis glo. nostram hic per d.l. fraus.

Sed in dubio loquitur glosſ. nostra, quia in dubio non præsumitur fraus, *l. quotiès, Paragr. qui dolum ff. de probat.* Cætera modi agendi & modus probandi diligenter debet attendi, *l. Lucius, D. de his qui not. infam. c cum dilectus, de ordin. cogn. & Baldus in l. judicati, Codice si ex falſ. instrument.*

12 Et * ideo si vellet in servitute discontinua uti præscriptione ex longa possessione & patientia adversarij, non posset, *ut est casus in l. nostra*, quæ loquitur in servitute discontinua, sed si non utatur præscriptione, sed allegat titulum, quem vult probare ex longa patientia adversarij: tunc præsumitur titulus in servitute, ut dicit glosſ. nostra. Hic caveant ergo practicantes ne allegent præscriptionem, quin imo allegent titulum, puta venditionem servitutis, quem titulum probent ex patientia longi temporis.

13 Ex quibus * omnibus concludite, quod ex patientia longi temporis in servitute tit. allegatus præsumitur, & probatur, & ideo malè loquitur hic Angel. qui dicit, Doctores tenere contra glosſ. & not. quia millies habebis de facto.

14 Quæro qualiter * probabitur, quod usus fuerit jure servitutis bona fide, *gl. in l. 1. paragr. 1. ff. de itin. actuque priv.* quæ ponit quod per juramentum communiter reprobatur, & Doctores maximè Cyn. & Bald. *in l. 1. Cod. eodem* & Bartol. *in d.l. 1. §. 1.* & Angel. *in l. si quis diuturno*; *Digestis si servitus vendicetur*, in effectu concludunt, quod sufficit aliquod probabile ex quo inducatur credulitas servitutis, & sic error facti, puta quia testis deponit quod audivit dici servitutem sibi debitam, vel quia sit publica fama, *l. qui natura §. cum me absentem, D. de negot. gest.* Sed contra hanc theoricam Doctor. alleg. in examine Papiensi, ego arguebam hoc modo. Nam attenta hac doctrina Doct. sequeretur, quod in præscribenda servitute requiratur titulus contra, *l. si quis diuturno ff. si serv. vendi.* quoniam error facti habetur pro titul. *l. quod vulgo Digest. pro empt.* & Bartol. *in l. Celsus, ff. de usucap.* sed secundum Dd. in præscribenda servitute requiritur error facti qui habetur pro titulo, *ut dixi cap.* respondi defendendo Doct. quod aut est error facti justissimus, & tunc habetur pro titulo, & ita procedit contrarium: quia error justissimus non requiritur in servitute præscribenda. Aut non est error justissimus, sed satis probabilis, & ille non habetur pro titulo, sed causat bonam fidem, puta signa viæ, vel fama publica, *ut dixi suprà*, & ita tenet Bald. multum sing. *in l. fin. Codice de ædili. d vi. Adr. toll.* Et notate, quod si ego precario possideo ab uno, non possum præscribere servitutem, etiam quoad aliud: ut eleganter dicit glosſ. *in 2. lectur. in l. 1. Codice eodem.* Nec obstat, *l. 1. in fin. Digestis uti posside.* quia loquitur quoad interdictum possessorium. Nos vero loquimur quoad præscriptionem, & ita vult Bartol. *in dicta lege prima.* Et notate contra tyrannos occupantes civitates alienas, quod patientia eorum non inducit præscriptionem jurisdictionis contra civitatem occupatam.

Et

Et ratio,* quia scientia, & patientia illius qui vi, clam, vel precario possidet, non sufficit ad præscriptionem: ut est casus secundum tertiam lecturam *in d l. 1. C. eod. sit.* Et ibi Bart. quod not. ad declarationem hujus articuli.

16 Difficilis * punctus est, cujus patientia requiratur in præscribenda servitute, an patientia proprietarij tantum, an patientia possessoris tantum. In hoc articulo variant majores nostri. Nam gl. *in l. 1. C. eod. in tertia lectura*, sentit satis clare, quod requiratur scientia & patientia possessoris, sed Cyn. ibi tenet, quod imo utriusque patientia requiratur: Bartol. vero, *in d.l. 1. in decisione*, videtur velle sequi gl. sed in ratione decidendi videtur sentire, quod imo requiratur scientia & patientia proprietarij, ibi dum dicit, quia nullum jus habetur in re: ergo à contrario sensu si habuerit jus in re, ut puta proprietarius, ejus scientia & patientia requireretur. Bald. licet non alleger Bartol. *in d.l. distinguit* aut proprietarius penitus est privatus possessione, & tunc non requiritur ejus scientia & patientia: aut non est ptivatus possessione, & tunc requiritur ejus scientia & patientia. Vos in hoc articulo dicite hoc modo, aliquando quis est in possessione alicujus juris præsentandi, eligendi, & conferendi, & tunc requiritur scientia & patientia illius possessoris, *c. consultationibus, de jure patron.* Et ita intelligatur Innoc. *in c. bone. el. 1. de postulat. prælatorum.* Et ita comperto tenere Anton. de Burg. *in repetit. cap. fin. de causa possess. & proprie.* Si vero sit in possessione rei corporalis, sicut dominus vel quasi dominus non est dubium, quod requiritur ejus patientia, postquam est dominus vel quasi & possessor secundum omnes Doctores aut est dominus vel quasi dominus, sed non est possessor rei suæ, & in hoc est tota difficultas Doctor. quo casu puto quod requiratur scientia & patientia tam domini, quàm etiam possessoris, ad hoc, ut præscribat servitutem tam contra dominum, quàm contra possessorem: moveor in primis authoritate Innocent. *in c. 2. in glosſ. magna de in integrum restitut.* ubi dicit, quod requiritur scientia & patientia omnium quorum interest, ergo tam possessoris, quàm domini quorum interest. Et isto modo intelligo glosſ. *in dicta, prima, Codice de servitutibus.* Et est ratio, quia si requiritur patientia in quasi domino cui competit publiciana, *ut est casus in l. si ego § 1. ff. de publicia.* quinto magis requiritur scientia & patientia veri domini, qui plus juris habet quàm quasi dominus, *l. penultim. & final. ff. de publicia.* Et facit quod notavit Anton. de Burrig. *in d. cap. fin. in repetitio.* & hoc modo videtur Bartol. in ratione decidendi, *in dicta l. 1.* intelligere hanc materiam, *ut allegavit suprà Bartol.*

17 Rursus facite * has conclusiones, in juribus incorporalibus requiritur duplex quasi possessio, una quasi civilis, alia quasi naturalis, secundum Bald. *in repet. l. si aquam. C. eodem.* Secunda conclusio, differentia est inter præscriptionem corporalium & incorporalium: quia ex sola civili in rebus corporalibus acquiritur dominium, secundum Dyn. *in cap. de possessione de de regul. jur. lib. 6.* sed in præscriptione jurium incorporalium non sufficit sola quasi civilis. Ratio diversitatis secundum Jacob. Burrig. *in §. aquæ, Institut. de actio.* quia in rebus corporalibus est vera traditio, *l. traditionibus, C. de pact.* sed in incorporalibus

non est vera traditio: & ideo est debilis talis quasi possessio civilis, & requirit conjunctionem quasi naturalis possessionis, *l. servus. §. incorporales ff. de acquiren. rerum dom.* Item quia introductum est unum pro servitutibus, ut præscribantur sine titulo, *l. si quis diuturno ff. si serv. vend.* ideo aliud introducitur contra, quod requiratur etiam quasi naturalis possessio arg. *l. eum qui ff. de jurejur.* Nam in servitutibus præscribendis debemus considerare patientiam domini, quæ causat commoditatem usumque servitutis: qui usus servitutis inducit quasi naturalem possessionem: ut probatur in text. nostro ibi: *certam continuamque possessionem* & ibi, *nemo enim tam perpetuo & l. quoties ff. eod.* Et est animus qui causat eam quasi civilem possessionem, *l. 1. C. eod. tit.* & ideo quasi possessio in juribus incorporalibus, id est, in servitutibus prædialibus non dicitur continua, nisi usus sit continuus, quia fundus non habet animum: ut plene declarat Bart. *in l. justo. §. non mutat. ff. de usucap.*

28 Ex * quibus infero contra Bart. *in l. 1. in pr. ff. de acquir. possess.* quod ex sola quasi civili servitus prædialis non acquiritur, neque etiam ex quasi naturali sola contra Bald. *in l. C. eod.* secundum Iaco. Buttrig. *in d. §. aque.* qui dicit, quod ista est veritas, licet disputando posset dici contrarium.

Ex prædictis do unam conclusionem, quod licet dominium acquiratur ex civili possessione sola, tamen in servitutibus prædialibus requiritur quasi naturalis possessio, juncta cum quadam civili. *arg. legis nostræ*, quæ ponderat usum, & sic quasi naturalem possessionem.

29 Quæro,* an in præscribenda servitute vel libertate in rebus Ecclesiæ contra ipsam Ecclesiam sufficiat tempus 10. annorum inter præsentes, & 20. inter absentes? Respondi quod non, imo requiruntur 30. anni secundum Dd. maxime Hostien. & Joan. Andr. *in c. de quarta de præscript.* Iuam decisionem notabitis ad limitationem *l. si quis diuturno, ff. si serv. vend.* & ad limitata, *l. sicut C. de serv.*

Diximus * in præcedentibus qualiter servitus præscribatur: restat tunc examinare, qualiter præscribatur libertas contra servitutem constitutam. Quæro igitur primo quantum tempus requiratur ad præscribendam libertatem contra servitutem constitutam? Respondi per conclusiones, quarum prima sit, Ubi servitus habet usum continuum vel interpolatum per dies & horas sufficiunt inter præsentes 10. anni, inter absentes 20. *l. sicut, cum l. seq. C. de serv. & aqua.* Secunda conclusio, Ubi servitus habet usum interpolatum, per septimanas, vel menses, vel annos, inter absentes requiritur tempus duplicatum & sic requiruntur 20. anni *l. si sic. ff. quemad. serv. amit.* Tertia conclusio, Ubi servitus habet usum interpolatum sive continuum, sive sit interpolatus per horas, vel per dies, vel per hebdomadas, vel per menses vel annos sufficiunt 20. anni inter absentes, nec fit duplicatio temporis, ista est communiter approbata, *ut d. l. sicut.* 20

Secundo quæro,* an in præscribenda libertate requiratur titulus? Respodi quod non; quemadmodum nec in præscribenda servitute, *d. l. si quis diuturn. & Anton in d. c. pervenit in repetit.* 22

Tertius * articulus, est, an requiratur factum præscribentis libertatem, respondi breviter, quod in servitutibus urbanorum prædiorum requiritur factum hominis, secus in servitute rusticorum

rusticorum prædiorum, *ut habetis text. & ibi exempla in l. hinc autem jura, infrà tit. prox.* & ibi ponit Bartol. rationem diversitatis.

23 Quartus articulus * an requiratur bona fides in præscribenda libertate contra servitutes? *gloss. in d. l. si sic vult.* quod ubi requiritur factum hominis in præscribenda libertate contra servitutem, requiratur bona fides: secus si non requiratur factum hominis. Ex quo dicunt Bart. & Angel. *in d. l. hac autem jura*, quod etiam de jure Canonico, qui est in mala fide, præscribit, quando præscriptio, est ex sola negligentia. Sed vos tenebitis contrarium: quod ipsemet Bartol. *in l. sequitur, §. si viam ff. de usucap.* dubitavit, & se submisit decisioni Ecclesiæ Rominæ, & Angel. *in d. §. si viam.* & scribentes ibi tenent contrarium: quod imo bona fides requiratur, & idem tenet Bald. *in l. 1. C. de serv. & aqua.* Idem tenet dominus Anton. de Buttrig. *in repet. d. c. perveni.* Et ego moveor ratione, quæ est ratio, quod ille, qui est in mala fide de jure Canonico non præscribit. Respond. quia omne quod non est ex fide, peccatum est, *ut dicit text. in d. c. fin. de præscript.* sed hæc ratio habet locum, quando ex sola negligentia currit præscriptio sine possessione. Hoc amplius ego dico, quod etiam in foro Cæsaris est tenendum jus Canonicum, ut existens in mala fide non præscribat, quia standum est juri Canonico, cùm agatur de peccato: secundùm Joan. Andr. & Anton. de Buttrig. *in d. c. fin.* & ita sæpe numero consului cum pluribus Dd. & ita vidi practicari Papiæ.

Ultimo * quæro, nunquid sicut in servitute præscribenda requiritur scientia, & patientia adversarij, *l. 2. C. eod. & dixi infrà.* ita in præscribenda libertate requiratur scientia, & patientia adversarij? Respond. quod non, ista est communiter approbata, *in d. l. si sic, ff. qu. modmod. serv. amitt.* Sed attendite ad unum peregrinum dictum, quod licet non requiritur scientia, & patientia adversarij quoad præscribendā libertatem: tamen ex clausula generali, si qua mihi, &c. *de qua in l. 1. in fin. ff. ex quibus caus. major.* propter justam ignorantiam dabitur in integrum restitutio contra præscriptione libertatis, *l. & Attilicinus. ff. de servit. rust. prad. & est gloss. aurea, in d. l si sic.* quam gloss. not. quia Bartol. *in d. l. 1. circa medium, ff. de itin. actuque privat.* dubitavit. Sed ego publicè disputando Papiæ defensavi gloss. *in d. l. si sic.* sed allegabatur mihi unum fortissimum contrarium, *de l. fin. C. de præscript. long. temper.* ubi non attenditur ignorantia, vel scientia, sed repondebam, quod quoad præscriptionem formandam non attenditur scientia, vel ignorantia, *d. l.* sed bene datur in integrum restitutio ex justa causa ignorantiæ: *per text. in ratione sua in d. l. 1. in fi. ff. ex quibus causis majores.* 24

JOAN.

JOANNIS SUPERIORIS

IN SINGULAS LEGES QUÆ SUNT SUB TITULO DE SERVITUTIBUS, Commentarij succenturiati.

MATHÆO PACO, ET CLAUDIO REGINO, illustrissimi, augustissimique Principis Vindocinorum Ducis antecessoribus primariis, Joannes Superior S.

DEDICATIONIS hujus meæ causa si scriberem, id ita facere magis viderer, quia mos est ita scribendi, quam quod ita necesse sit. Vobis enim dico quibus non dicare non licet, & si liceat, non debeam tamen. Nam cum in hac provincia, & ut aliis multis, vestris auspiciis geruntur omnia, & bene geruntur: merito vobis debemus omnes testimonium observantiæ, quo vos nostræ. Quamquam eam, non perinde ut re ipsa est, ex cujusquam scriptis perspicere poteritis. Hoc meum licet obscurissimi est hominis, ex eo tamen spero fore non ingratum futurum, quod tametsi non succedit, conor tamen in re magna exhibere. Nihil est enim, aut majus, aut sanctius, quam leges: si modo vobis Deus optimus maximus rationis nihil majus dedit: sunt enim illæ quæ à naturali lege profectæ, & progressæ longius ab iis quorum ex prima intelligentia genera nota sunt, rationem perficiunt. Earum studio cum me ab hinc decennium dedissem, pene puer, multis post annis cum aliud per ætatem non possem, tantum admiratus sum earum dignitatem, ac splendorem: & ex eo id unum consequutus, ut in nullare meliore operam collocari putarem. Ubi cœpit mihi formari animus, & dijudicare magis perfecte: quo magis perfecte cognoscendi, eo majore studio incubui. Et jam audacior factus, simul atque iterum in celebri corona de jure publicè respondendo sudamentum posui. Tolosæ primum, deinde Burdegalæ, ubi forensi usui initiatus, postremo in hanc urbem commigro. In qua, novus hospes, & advena lucubravi hos breves commentariolos, quos vobis do, dico, & addico: non tam fidens operi, plenior enim extare scio, quam ut intelligatis, etiam in his extremis Galliæ oris, illustrissimo, Augustissimoque Principi Vindocinorum Duci parere provinciales, qui tametsi non possint plurimum, velint tamen plurimum Reipublicæ prodesse. Valete. Lectore Nonidolo.

P. GARROS

P. GARROS.

I. SUPERIORI, S.

VIDE Superior, amice optime, quanta sit inter nos sympathia & consensio. Nemo tua damnare potest, quin de meo judicio detrahat: nemo tibi quicquam tribuit, cujus pars in me non aliquantula redundet. Aiunt te in literis bene à pueritia institutum. Tute scis nos prope æquales iisdem studiis, ab iisdem præceptoribus, sub eodem tecto imbutos fuisse: cum tu ab initio æmulus mihi esses, paulo vero postea & nomine & re ipsa superior. Aiunt te nobilem causarum patronum. Id negare nemo tunc potest quod omnes vident, at ego longe antea id prospexeram & prædixeram. Aiunt te magna omnium commendatione dignum. Ego in te laudando nunquam diminutus fui. Aiunt te ornamentum esse civitatis nostræ. Bene quidem, nam & hoc testpublic. si loqui posset, clara voce profiteatur, & mihi gratias agat, quod tibi ut civis noster esses, autor, & princeps extiti. Hæc cum ita sint, quid mihi gratius accedere potuit, quàm quod ad ingentes laudes tuas hunc de servitutibus tractatum tanquam magnum aliquem cumulum adjecisti? Nam, vere dicam, multos audivi causas bene perorare: at bene jus interpretari hæc egregia laus est neque tibi cum multis communis. Unum est, cujus Lectorem admonitum velim, ne id faciat quod plerique librorum helluones, qui novos libros arripiunt, legunt, abjiciunt: neque satis vidisse putant, quod modo per transennam aspexerint. Ejusmodi homines liber hic tuus in quo astrictam & expressum genus scribendi es sequutus, sine fruge dimittet. Nisi forte tales sint, ut eis vel natura indulserit, vel excellens doctrina, usque diuturnus peperierit istam percipiendi celeritatem. At qui bene tua legerit, messem fructuosissimam collegerit. Vale Lector.

SUMMARIA.

1 *Qua cura fuerit majorum circa prædia urbana, tum etiam rustica.*
2 *Servitutum nomine quæ tacite semper sunt venditum fundum, ob evictionem fundum non teneri.*
3 *Aliter quam hactenus explicata l. quod ad servitutes, Digestis de evict.*
4 *Quo sensu responsum sit, servo. nec in bonis, nec extra bona esse.*
5 *Quomodo excipiendum sit Pauli responsum in l. 1. Digestis de servo lega.*
6 *A Bartolo scripta servitutis definitio, asserta à neotericorum calumnia.*
7 *Si quis ex prædiis suis præstare aliquot arundines millia jusserit, & quæcunque sunt ei facultati similia, qualia sint.*
8 *Tres, trium capitum interpretationes l. fin. ff. quor. bon. l. 1. § permittitur,*

ff. e aqua quot. & æsti. & l. Media, § quidam libertis, ff. de alim. & cib. l. 5. 10.

PROOEMIUM.

MArcus Terentius Varro, in libris quos de agricultura scripsit, deridet scriptores nonnullos, qui instituto de agricultura tractatu, de lapicidinis, figulinis, arenariis, copiose scribebant: illa enim tametsi in fructu sint, nihilo tamen magis agriculturæ partes esse: atque nominatim Marcum Catonem notat, qui & ipse de agricultura scripturus, tradiderit quemadmodum placentam facere oporteat, quo pacto libum, qua ratione pernas salire, quæ ad agriculturam non pertinent: cum de ea tractanti nihil sit aliud propositum, quàm quæ sint in quoquo argo serunda & faciunda. Multo justius nos de multis nostræ ætatis scriptoribus quereamur, de quibus illud vere dicatur.

Incœpit gravibus plerumque & magna professis,
Purpureus late qui splendeat, unus & alter,
Assuitur pannus: cum lucus, & ara Diane,
Et properantis aquæ per amœnos ambitus agros,
Aut flumen Rhenum, aut pluvius describitur arcus.
Sed nunc non erat hic locus.

Ingeniosi enim sermonem de hac, aut illa re, tam variis congerunt, adstruunt, & miscent: ut videantur cum Gorgia illo audacissimo sophista, de rebus simul omnibus dicturi. Insigniter vero peccatur ad eum modum à neotericis in hoc de servitutibus tractatu, cujus celebras, & asperitates, quæ multæ & magnæ sunt, cum instituerunt explanare: ita rem de re deducunt, ut sæpe nescias quid præcipue quæratur: nunc verborum significationes anxie examinantes, nunc alios etiam tractatus jutis arrepta, vel ex una vocula occasione incondite affluentes, nunc mensuratum, tationes ex vetere quodam scriptore transcribentes quæsi de exemplari, & hujusmodi *parergois* multis, credo ne parum scisse videantur, eorum me *vattalogian* insciturn, quamvis ut illis videtur popularem & plausibilem: nemo spero dicet affectasse, tam erit hic noster tractatus *aito scetior*, & sine apparatu ullo.

Magnum studium & diligentiam adhibuerunt veteres,* ad urbanorum prædiorum constitutionem, situm, modum, & statum disponendum, & ad urbium decorandum aspectum. Hinc illa, si quis murum ad alienum prædiũ ædificet, pedẽ derelinquat si domum, duos pedes, si sepulchrum condere, aut forobem fodere velit, quantum profunditatis habuerit tantum spatij relinquito: at vero oleam aut ficum, ab alieno, ad novem pedes plantato, *l. fi. fin. reg. ff.* Stratum ac formam antiquorum ædificiorum custodiri debere, *l. qui luminib. de serv. urb. ff.* & ædificare non licere, nisi intermisso legitimo spatio à vicina insula, *l. Imper. eod.* Ut demolitus domum negotiandi causa, quo plus sibi acquiratur, quia sic deformetur civitas ruinis, quique sic emit, singuli pretium quo domus distracta est præstent, *l. fin. de dam. infect. ff.* in publico si quis ædificaverit, ne cogatur tollere: sed pro solo pendatur vectigal. *l. 2. §. si quis nomine, ne quid in loco publ. ff.* Atque hujusmodi quorum exempla multa habemus in constitutione, quæ est ex libro Papiniani *de offic. ædilium, sub titulo de via pub. & itin. pub. reficiend. ff.* Nec minore cura caverunt circa rustica: nam ad eorum cultũ excitantes quemque, virum bonum cum laudabant, ita laudabant

bant, bonum agricolam, bonúmque colonum. Et quo magis bene quisque coleret proditum est, in dividundis agris bina tantùm cuique fuisse assignata agri jugera, neque cuiquam majorem modum attributum. Elaborandum est ergo nobis in utrisque eò diligentiùs, pretij enim, & ædium, & fundorum bona pars, sunt prædiorum jura, quæ serv. appellãtur: adeo, ut qui liberum prædium vendiderit, id optimum maximúmque esse vendidisse dicatur. *l. qui uti optima. de rer. & verb. sign. ff.* decedere enim multùm de pretio imposita servitute, & fundorum jus longè deterius fieri.

2 Quod * contrarium ei non est, quod de servitute quæ tacitè secuta est venditum fundum responsum est, ejus nomine ob evictionem venditorem teneri non posse, *l. quod ad servitutes, de evict. ff.* non enim id eo dictum est, quasi non minuatur jus fundi imposita servitute, aut abesse emptori nihil intelligatur evicta servitute, cum sit responsum, quoties de servitute agitur, victum tantum præstare debere, quanto minoris emisset emptor, si scivisset servitutem impositam, *l. quoties de evict. ff.* Neque sic accipiendum est, ut non detur quidem de evictione actio, sed ex empto quanto minoris: quod plerique existimaverunt, quemadmodum cum sic recipit venditor qui solet servitutem deberi, *Itinera actus, quib. sunt ut ita sit*, evictionis quidem nomine se liberat, sed quia deceptit emptorem, empti judicio tenetur, *l. qui libertatis, §. sed esi quis, de evict. ff.* illa enim verba, *Nec enim evictionis nomine quenquam in eo jure teneri, quod tacite solent accedere.* Non modo denegant emptori actionem de evictione, sed & exempto quãto minoris & redhibitoriam, & si qua alia ei succurri solet. In quo contrubari non debemus cum videatur iniquum non succurri emptori, qui si scivisset servitutem impositam, aut non emisset, aut certe minoris emisset, illa enim verba.

Si tacitè secuta sunt, ita * sunt accipienda, ut ea servitus quæ vendicaretur ab alio, nec constituta, nec præstita à venditore unquam fuerit: sed debita ignorante eo. Quod si tum quoque cum ignoravi emptor servitutem deberi, & merito liberum credidit, quem longo tempore liberum possẽdit nihilominus post venditionem vendicata servitute actionem ex empto quanto minoris, aut aliam adversus eum recte dari putes, cum non nisi empto actio detur etiamsi scivit venditor servitutem deberi, & in ea celanda improbata more versatus est, *l. 1. in fin de action. empt. ff.* an non injurium erit adversus ignorantem vẽditorem eam actionem dari, quæ adversus venditorẽ dari solet qui callide fallere voluit, atque per fraudem, & impostura decipere emptorem, ut sit & bonæ fidei venditoris, & dolosi eadem cõditio æquitati igitur erit magis consentaneum, ut in ea specie evicta servitute nulla detur adversus venditorem actio, satisque fit, dum non uti optimus maximusque fundus venierit, si qualis sit fundus, talis præstetur à bonæ fidei venditore, *l. cum venderes, de contrah. vend. ff.* Illud vero quod responsum vulgo traditur, jura prædiorum nec in bonis, nec extra bona esse, *l. 1. de usufr. leg. ff.* quam interpretationem recipiat videamus.

Ait Jurisconsultus, *Nec usus, nec ususfruct. itineris, actus viæ, aquæve ductus, legari potest: quia servit. serv. esse non potest nec erit utile legatum ex Senatusconsulto quo cavetur, ut omnium quæ in bonis sunt ususfruct. legari possit. quia id, neq; ex bonis nec extra bona sit.*

Quid? nonne, & ad vendicandas servitutes, & ad tuendam libertatem actiones proditæ sunt confessoria, & negatoria: confessoria, ei qui sibi servitutem competere contendit: negatoria, omnino qui negat: & tam in bonis nostris intelligimus habere tum possidentes exceptionem, aut antè intentes ad recuperandam eam actionem habemus *l. rem in bonis de acquir. rer. dom. ff.* An non viæ, itineris, actus, aquæductus, pignoris convenit receptæ est, *leg. sed an vis, de pign. ff.* Cùm creditoris jus hypothecæ præsequenti probandum sit, cum conveniebat, tum in bonis debitoris fuisse, *l. & quæ nondum, §. quod dicitur eodem.* Nam & actione Paulina revocantur servitutes per fraudem non utendo amissæ, *vel ei, l. in fraudem quæ in fraud. cred. ff.* tametsi id edictum ad eos tantùm pertineat, qui patrimonium suum malo consilio diminuunt, *l. qui autem quæ in fraud. cred. ff.* An non jura prædiorum à fundo separata, nec mensura, nec temporibus divisa in arbitrium familiæ herciscundæ veniunt, *l. arbor. §. fin. communi dividi ff* quam nos suo loco interpretabimur? An non denique ea jura rectè quisque appellat, *l. ex vaca de serv. rust. ff.*

4 Non * insectabor hoc loco judicium cujusquam, neque cujusquam nimen traducam, sed quilibet audèdi sit omnibus æqua potestas, is inter cæteros minus aberravit, qui non esse servitutes extra bona nostra credidit, quia eum qui servitute non constituta, uti vehit, jure prohibeamus: non esse autem in bonis, quia servitus cùm sit habitus, & fundi qualitas quædam, nulla sit pars bonorum nostrorum. Ego nusquam legi responsum, servitutes neque in bonis, nec extra bona esse: id enim quod neque in bonis, nec extra bona esse tradidit Paulus *leg. 1. de usu, & usufruct. leg.* procul dubio ad constitutas servitutes non refertur; non enim de eo dictum est, qui debitæ sibi servitutis usum, vel usumfructum legasset, legatum enim tale fieret inutiliter, si enim per prædium tuùm aquam ducere possum, ex ea aqua haustum alij cedere non possum, nisi id mihi per te liceat, *l. cum esset, §. per plurium. de servit. rustic. ff. leg. in concedendo. de aqua plu. arcend.* Porrò nec servitutis ullus ususfructus intelligi potest, cùm vix sit, ut servitutis fructus ullus æstimari possit, nisi si quis commodum in fructibus numeret, quod suis habiturus est, usi uti servitute non prohibeatur, *l. videamus, §. fin. de usur. ff.* & *in tractatu* servitutum id fructuum nomine computetur, quod interfit agentis servitutem non prohiberi *l. deci corpus, §. in confessoriam si serv. vend. ff.* quemadmodum etiam, in petitionem hæreditatis servitutes non veniunt, quia nihil est quod eo nomine possit restitui, *l. & non tantum §. fin. de petit. hered. ff.*

Verum * illud Pauli responsum de eo intelligi debet, qui cùm haberet fundum liberum, legato vicini fundo domino usu itineris, viæ, vel actus, fundi sui jus minuere voluit imposita servitute: eam enim servitutem cujus usum relinqueret, nec in bonis suis esse, nec extra bona, quia res sua nemini servit. *l. in communi. de ser. urbanor ff.* Atque ideo responsum est, eum qui plenam proprietatem habet, jus utendi, quod separatum sit non habere, *leg. uti frui. si usufructi. petat. ff.* Sic multa alia dicuntur nec in bonis, nec extra bona esse, sed medio quodam genere, ex bonis esse: qui enim tibi commodatam, aut depositam apud te rem rapuit, quanquam hujusmodi

modi non sint in bonis, nec extra bona, qui tamen ex bonis sunt, ut interfit tua eas res non auferri, competit tibi ad eas recuperandas vi bonorum raptorum actio. *§. sanè in hac actione de vi bonor. rapt. Justit.* Sunt ergo in bonis servitutes, cùm sint in bonis non solùm quæ domini nostri sunt, sed quæ à nobis bona fide possidentur, & si quid est in actionibus, & persecutionibus, *leg. bonorum appellatio de ver. & rer. significe. ff.* Sed ea prædiorum jura, quæ, & qualia sint explicemus. Magna oritur hic turba inter interpretes, prodigiosè invicem, nescio, an per ambitionem dissentientes, dum hic servitutem appellat onus prædio debitum, ille accidentalem habitudinem prædij, alius, habitum prædij, alius jus prædio inhærens, res novas semper molientes nimiùm accurato, vel potiùs morioso nimiùm, & curioso ingenio: mihi posuisse definitionem Bartoli sufficiet, & eam liberasse ab impetigine recenti: nam quo alio nomine Aristarchorum istorum animadversiones appellem?

6 Sic * igitur Bartolus, Servitus est jus quoddam prædio inhærens, ipsius utilitatem respiciens, & alterius prædij jus seu libertatem diminuens, quâ ille multis illustrat juris civilis locis, quos hic recognoscere, & trascribere quod alij solent, quid aliud esset, quàm Penelopes telam retexere? Venio ad ingratos, contentiosos, & contumeliosos istos Neotericos, qui tam avidè criminantur, & reprehendunt. Hæc, inquiunt, Bartol. definitio facilè everti potest: nam si lex agro dicta non sit, agri natura servanda est, ut semper inferior superior serviat, *l. 1. §. final. de aqua pluv. arcen. ff.* Hæc loci incommoditas prædij superioris utilitatem respicit, & inferioris utilitatem minuit, servitus tamen non est, *l. 1. fin. de aqua plu. arcen.* Mitum est, actutes homines tam inepta reprehensione non pudefactos, arguti enim cum sint, cogitare debuerunt in arduis, & declivibus locis, omnem pinguedinem terræ ex fundo superiori ad inferiorem decurrere, ut sic, agri superioris declivis sicus magis sit ei incommodus, quàm commodus, *l. 1. §. final. de aqua pluv. arcend. ff.* Deinde ut plurimum prodesse inferioris fundi domino derivatam ex superiore aquam ad irrigandum, *l. 1. §. idem ajunt aquam plu. 11. de aqua plu. arcen. ff.* ut hic intelligi non possit uter alteri serviat, utrius fitus utilior, sed illud quod dicunt eam incommoditatem agri inferioris illis utilitatem minuere, prorsus caret judicio: nam id si est una quoque augetur superioris fundi utilitas, *l. de pupillo, §. Sextus 9. de novi ope. nunc. ff.* atqui minuitur, pinguedine cum aqua deorsum decurrente: verum quemodo imminutum poterit dici jus fundi, quod nunquam majus, aut auctum, quod nunquam minus fuit? Ideòque prædia quæ in suo naturali habitu possidemus, omnia libera appellamus: etiam ea, quorum conditio deterior fiat facto aliquo: nam tametsi ædes tuas tollendo obscures meas, nihilo tamen magis servire dicuntur meæ, *l. cum eo. de serv. urban. prædior.* Unde etiam fit, ut servitutis causam Jurisconsultus appellet imposititiam, *l. de pupillo §. Sextus 9. de nov. ope. nunc.* Verius ergo dicemus cum Jurisconsulto, in clivis magis agri naturam, quam aquam nocere, *l. 1. §. hoc etiam illud. ff. de aqua pluv. arcend.* Ut prædia illa clivosa propter soli vitium quasi servire dicantur, *leg. 1. §. final. de aqua pluv. arcend. Digestis*, quemadmodum ita servire dicuntur, quibus servitus

imponi nulla possit, quod de locis publicis responsum est: quæ tametsi serviant nemini, servire tamen dicuntur privato cuique, jure scilicet civitatis: ut intelligamus servitutis appellationem simplicem non esse, *l. 2. §. hoc interdictum prohibitorium, ut quid in loco public. ff. progrediamur.* Servitus, inquit Bartolus, est jus prædio inhærens. Contra vitiligatores, non inhærere prædio, quia aquæductus tametsi servitus est, non semper prædiis inhæret, *leg. 1. §. præterea Labeo. de aqua quotid. & æstiv. ff. Præterea Labeo scribit, etsi quidem ductus aquarum non sunt fundi, quia quocunque duci possint, tamen ad hoc interdictum pertinere.* Sed pejor est hic error superiore: nam qui ductus aquarum fundi non sunt: ij servitutum prædiorum numero non sunt: quia sunt personales, & ad hæredes non transmittuntur. Ex ea enim scriptura, *Trado, & dono tibi aquæ digitum, qua in Isthmo est, aut ubicunque vis.* Usus aquæ personalis constituitur, quia ad hæredes non transmittitur, *l. Lucius Titius, de serv. rustic. prædior. ff.* Bartoli autem definitio ad personales servitutes non pertinet. Sic deinde Bartolus, *Servitus est jus prædio inhærens, ipsius utilitatem respiciens.* Insultant adversarij, quia servitus constitui potest etiam non respiciens vicini prædij utilitatem, *l. ei fundo, de servitut.* Sed hic quoque faciunt, ut intelligendo, nihil intelligant: nam tametsi quoties, hominum, nec prædiorum servitutes sunt, quia nihil vicinorum interest, non valent, *l. quoties de servitut. ff.* ei tamen fundo quem quis vendit, servitutem jure imponit, & si non sit utilis, *l. ei fundo. de servitut.* Hoc singulari ratione, quoniam habere possumus, & quæ nobis utilia non sunt: nam & mari quod natura omnibus patet, licet imponi servitus privata lege non potest: si tamen fundo quem venderes legem dixeris, ne in eo contra alium quem retinebat, piscatio thynnaria exerceretur, quia bona fides legem servari venditionis exposcit, obligari emptorem responsum est, *l. venditor, communia prædio, ff.* Quia aliud sit habere licere, aliud in alieno acquirere, qui enim in vendendo excipit, magis videtur suo jure uti, eo quod exceperit, quam jure servitutis ab alio constitutæ: Et si fuit ei liberum, suam rem non alienando ejus omni commoditate uti, & frui, an non ei fieret injuria, si quod in ea re vendenda excepisset, per occasionem juris ei negaretur? Ratio enim juris, nemini qui sibi diligenter cavetit obesse debet, *l. debitor. ff. de separat. l. 1. de testam. manumiss. Cod.* Et tum magis videtur jus quod exceptum est, non translatum in emptorem, quàm constitutum ab emptore? & hoc est quod dicit Jurisconsultus. *Quædam enim habere possumus, & sic ea utilia non sint*, quasi qui exceperit, videatur hoc minus transtulisse, & magis ex se se, & suo jure habere, quàm ab emptore. Ita, licet nemini, quam sibi possit quis servitutem recipere, *l. proprium solum. commun. prædior. D.* Tamen alienantes res nostras, ante traditionem, vicino servitutem excipere possumus: quasi enim rei nostræ legem dicimus, *leg. in venditione. commun. prædior. Digest.* Non æmulabor eorum plagiariorum pertinaciam in refellendis servitutum definitionibus, quas pro suis proferunt, cùm à veteribus scriptoribus habeant quasi per manus traditas: sed quia mihi satis videtur asserta ab eorum calumniis Bartoli definitio, glorientur per me licet in suis plagiis.

Promunt

Promunt etiam hìc nonnulla de usufructu, usu, habitatione, & operis servorum, de quibus aliquando, non ut illi hic perfunctorie, sed ex professo peculiari, separato tractatu dicemus. In eo sunt plusquam ridiculi, quòd de mancipiorum quoque servitute ad sunt inania quædam, quasi ad hunc tractatum pertinentia, & de ea quæ à persona rei debeatur, quasi non omnes res hominum gratia comparatæ sint, *leg. in pecudum de usur. ff.* Nam cum sint in hoc servitutum tractatu pene omnia ita difficilia propter nimiam subtilitatem, ut de plerisque quæ in eo traduntur quis dixerit, quod de suis libris, Metrocles, *tat-ejt oneiron neteron phantasmata*, quid opus est inculcatis aliis quæ ex re non sint, augere difficultatem rei? Illud commode tractatur, si mihi ex prædiis tuis præstari arundinis aliquot millia testamento jusseris, aut si lapidem cædere in tuo jure permiseris, vel uvas premere, vel area tua ad frumenta cæteraque legumina triturandа uti, quia hæc servitutum instar habeant, non esse tamen sæpe responsum sic. *l. Cajus de annuis legat. ff.* qualia tandem sint. Accursius, *in l. pecoris de servit. rust. ff.* cui adstipulatur Bart. ita rem omnem absolvit, ut istiusmodi jura constituta aut legata habenti prædium, servitutes sint prædij, licet ad hæredes non transmittantur: si non habenti prædium vicinum jura sint personalia. Hæc merito à recentioribus recepta non sunt, ab illis tamen sunt ex falsis causis damnata. Nos cum Jurisconsulto dicemus, legatis aut constitutis illis juribus, servitutem constituram non videri neque in personam, neque in rem, *l. cujus. ff. annis leg.*

7 Testator * enim Potitianis meis prædiis ex prædiis suis Lucianis legaverat annua arundinis millia trecenta atque ita, qui prædia habebat prædium habenti, respondet tamen constitutam servitutem non videri, neque in personam, neque in rem, quanto minus, tum, quando non habenti prædium tale quid legatum est? in qua lege obitet annotabis, ante verba illa. *Ex prædiis.* Potitianis, expungendam esse particulam *Ex*, quod ex posterioribus verbis legis ostenditur, cum ait, sed fideicommissi petitionem competisse ei, cui prædia Luciana legata sunt, non enim conjungit Potitiana cum Lucianis, quod in vulgari lectione male initio legis factum est. Deinde, si constitutis illis juribus servitutem constitutisse dicimur, ea aut personalis erit, aut in rem: porro personalem constituisse dici non possumus, quia non usumfructum, non usum, nam cum ex eo quod fundo redactum est, pars legatur, ususfructus legatus non est, *l. defuncta. §. Sempron. de usufruct. ff.* Ex eo enim quod redactum est qui partem legat, partem rerum corporalium legat. notat. Accursius, *in l. si quis ita. de usufruct. ff.* ususfructus autem & usus, ut & cæteræ servitutes, jura sunt. Sed quid argumentis opus est, cum tam dilucide exposuerit Jurisconsultus, quod distent horum jurium legata ab usufructu? *l. fundi Trebatium, de usu. & usufruct. leg. ff* & servitus quæ in rem sit illis legatis nulla contineatur, cum ad hæredes ut dixi, non transmittantur, contra recentiores, jura hujusmodi servitutes esse, Baldum, & Fabrum sequuti contendunt. Primum quia dantur in quemcunque possessorem, & à quocunque vendicantur, *l. ergo, §. si. de serv. rustic. ff.* contra naturam personalium obligationum, quæ fundum

non

non sequantur, *l fin.§.final.de contrahenda emptione. & venditio. ff.*sed nihil eo evincunt : Nam Jurisconsultus, *in l. ergo de servit.rustic.ff.* cum ait, vindicari posse jus pecoris pascendi, spectat quod initio proximè præcedentis legis dixerat, pecoris pascendi servitutem, si prædij fructus maxime in pecore consistat, præ illij magis, quam personæ esse. Ideo nihil mirum, si addat vindicari : quia fundo, & à fundo debeatur, & perpetuo debeatur : quod nemo recte dicet, si persona demonstrata est : Primum, quia si demonstratæ personæ jus vindicandatum servitutum tribuimus, faremur ei quæsitum jus in rem servientem, vendicatio enim est in rem actio, si ei in rem jus quæsitum est, alienàs fundum suum jus illud trasfert : jura enim realia in emptorem transeunt etiam tacite, *l.si aquaductt.de contrahend. empt. ff.* At quod personis datur, ut non ad hæredem, ita nec ad emptorem, aut aliam singulatem rei successorem transfertur, *l. 1.§.permittitur de aqua quotidian. & æstiv.ff.*quod incipit, personis datur eum personis amittitur : ideoque neque ad alium dominum prædiorum, neque ad hæredem, vel qualemcúque successorem transit. Præterea, demonstrata persona cui servitus debetur, nõplus juris habet in ea servitute, quàm fructuarius in servitute fundo fructuario debita : cum neuter ad hæredem quicquam transferatur exploratissimum est, fructuarium vindicandæ servitutis jus non habere, *l.1. & l. uti frui, §. utrum autem.si ususfruct. pet. ff.* Jam personis quod debetur, adversus omnes vindicari jura non permittunt, *l.cum precibus, de rer.permut. Cod.* nisi in perpaucis.& singulari jure, ut in eo cui dederam ea lege, ut mihi alimenta præberet : lege enim si non obtemperet, mihi non condictionem solum, sed vendicationem quoque Divi principes in hoc casu, scilicet propter insignem perfidiam dandam esse sanxerunt. Constitutio est Imperatorum Valeriani & Galieni, *in l.1.de donatio.* quæ sub mod.Codice.Quod secundo loco objicitur, multo est levius : sic enim colligunt, pro his intercessionibus possessorium competit, *l.1. §.præterea illud, juncto §. permittitur,de aqua quotid. & æsti. ff.*

Possessorium * autem pro juribus 8
personalibus minime datur, *d.l.fi.quor. bonor.ff.*nam interdictum quorum bonorum adversus hæreditarios quidem debitores non datur, *d l.fi.quor.bonor. ff.* quin, nec nisi adversus duo tantum genera possessorum, qui vel pro hærede, vel pro possessore possidet, *l.1. quorum bonor. ff.* quod copiosius explicat Theophilus, *in tit.de interdictis, §. sequens divisio*, debitor autem hæreditarius non modo nihil possidet hæreditarium, pro hærede, aut pro possessore sed omnino nihil hæreditarium possidet quoquomodo, sed tantum hæreditati debitum quorum longe diversa causa est, *l. videamus, §.si actionem de usufr.ff.* præterea de qua re possessorium dicimus, in ea petitorium spectamus : sed adversus debitores hæreditarios unam persequimur debiti solutionem. Denique, nomina hæreditaria incorporalia sunt, tametsi id quod debetur plerúque corporale sit : *Instit.de rebus corporeis,& incorporeis,in prine.*sed interdicto quorum bonorum persequimur factum corporum possessores : quo sensu excipi debet, *l.final. quorum bonor.ff.*quod & Bart.docet, *in l.1. §. quod ait prætor*: aut dolo, *quorum ff.* Et quod dicunt, pro his concessionibus possessorium competere, *ex l. in §. permittitur, de aqua quot. & æsti.*

Illud

Illud * non dijudicant satis diligenter, singulare enim est eo loco, ut concessiones illas personales interdicto tueamur, quia illud interdictum de ea tantum aqua propositum est, quam princeps ducere permisit, in quo est singulare, ut illud interdictum non quemádmodum cæteta, causam præparet, nec ad temporariam possessionem pertineat *l.1. §. meminisse, de aqua quotid. & æstiv.* sed & proprietatis causam, & rei persequutionem contineat, & nonnulla alia interdicta *l. 2.* ubi Accurs. copiosè de his, *interdict. ff.* Superiora omnia confirmantur, *ex l. Mela, §. quidam libertatis, de alimint. legat.* quæ in hac quæstione est omnium celebratissima : in qua legatum aquæ non servitutem, sed debitum personale continet. Cujus rei multæ sunt ibi causæ & quia alimenta primum, deinde conjuncti scriptura aquam testator legavit : sic enim scriptum est. *Quidam libertis suis ut alimenta, ita aquam quoque per fideicommissum reliquerat*, ut ex conjunctione legati alimentorum, intelligamus legatum aquæ conjuncta scripeura factum, personæ relictum esse : sic nummorum legatum specie nummorum non demonstrata, cæterorum legatorum contemplatione interpretatur Jurisconsultus, *leg. qui non nullis.§. paragrapho Lucio Titio, de hered.instit.& fi servus plurium paragrapho fin.de leg.1.*deinde est regionis natura, quia inquit : *Proponebatur in regione Africæ vel Ægypti res ægi, ubi aqua venalis esset*, ut ex natura regionis solum emolumentum spectatum in fideicommisso intelligamus, hoc est, aquam relictam esse, aut si ea præstari non posset, quanto quis sibi aquam comparaturus esset, sicut dicamus quædam esse quæ more provinciarum coërctionem admittunt, cum in aliis provinciis impune fiant, *l. sæcularij.§.sunt quædam,de extraord. criminibus. D.de Nil.agg. non rumpend. Cod.l. unica.* Et quia legato illo aquæ continetur quanto quis sibi aquam comparaturus esset. *Non videbatur*, inquit, *inutile esse fideicommissum quasi servitute prædij non possessori vicino possessionis relicta.* Quia hic nulla intelligatur relicta servitus, non quæ in rem sit, quod colligimus ex conjunctione legati alimentorum, non etiam quæ personæ sit. *Quia tametsi hausus aquæ, vel pecoris ad aquam appulsus est servitus personæ, tamen ei qui vicinus non est, inutiliter relinquitur*, quæ periodus conturbavit, & percussit omnium ingenia : ut aliquos non puduerit affirmare contextum illum verborum depravatum esse, & corruptè legi duobus locis. Nihil mihi immutandum videtur, verum illud tantum meminisse oportete, non satis constitisse inter veteres Jurisconsultos habendane essent inter prædiorum rusticorum servitutes aquæ hauriendæ, aut pecoris ad aquam appellendi jura. & fimilia, *§. inter rusticorum, de serv. rust.pred. & urb.Instit.*unde aliud est, ut servitus pecoris pascendi prædij magis, quàm personæ videatur ita demùm si prædij fructus maxime in pecore consistat : ut videri possit spectata magis prædij, quam personæ utilitas, *l. pecoris, de servitut. rust. ff.* Illud etiam, ut fundum quem quis solum habet vendendo, excipere possit, ut pascere sibi in eo liceat, quarquam excipere quod prædij sit, non possit, sed tantum id quod personæ sit, quia tum excepto jure pascendi videatur excepisse quod personæ, non quod prædij sit, *l.si quis usum.de usufr. ff.* Cujus rei ea est ratio, ne cum teli-

quis ariolemur, quia tum ususfruct. fundi acquisitus intelligitur acquisito jure pascendi, cum fundi servientis fructus omnis in pastione consistit, *arg. um. l. defunctus, §. fin. de usufruct. ff.* hinc illud, ut venatio in fructu non sit, nisi omnis fructus fundi ex venatione constet, *l. venationem de usur. ff.* Ex quibus intelligimus, servitutes pecoris pascendi, & aquæ haustus prædij, & personæ esse, & si liceat dicere *æquitatis*, sed tamen, ut maximè personæ sint, ei qui vicinus non sit, inutiliter relinqui, in quo genere sunt servitutes gestandi, vel in tuo uvas premendi, vel area tua ad frumenta, vel alia legumina exprimenda utendi, & his similia, hucusque adumbravi, si non expressi, servitutis naturam, quantum lustrantis meorum locos hujus rubricæ difficiles per singula capita, necessarium est.

SUMMARIA.

1 *Servitutum cur aliæ personarum.*
2 *Aliæ rerum appellantur.*
3 *Et hæ dicuntur interdiu non esse fundi.*

MARTIANUS LI.

Servitutes, aut personarum sunt, ut usus, & ususfructus; aut rerum, ut servitutes rusticorum urbanorum.

QUæ diligenter, & accuratè ab interpretibus scripta sunt, eorum hic frustrà expectabitur quicquam. Non enim veterum commentarios transcribere quod à multis fit, sed quod Antigonus dicebat, post illos, qui fruges optimas demessuerunt, culmos legere constitui.

Servitutes * ergo aut personarum 1
sunt, quæ non modo sic appellatæ sunt quod personæ cohæreant, & unà cum persona finiantur, quod ab omnibus interpretibus traditum est: quanquam illa quoque & præcipua est ratio, sed ideo quoque quod incipere sine persona non possint, ex quo fit ut servus hæreditarius inutiliter usumfructum stipuletur, *l. ususfr. de stipulat. servor. ff.* quoniam in eo fructum personæ desideretur, *l. hæreditas, de acquir. rer. domin.* Consistit enim in fruendo, hoc est facto aliquo ejus qui fruitur, *l. 1. quand. dies usufr. leg. ced. ff.* adeo ut fructus fructuarij non fiant antequam ab eo percipiantur, etiamsi ab eo solo separati sint. In quo est fructuarij, quam bonæ fidei possessoris deterior conditio, *l. qui scit, §. præterea, de usuris, ff.* Præterea personæ appellantur, quia tametsi ad eas persequendas in rem actiones sint proditæ, *l. si servit. vendie ff.* tamen sicuti sublata semel personalis obligatio amplius restitui non potest, *l. qui rei §. ureum, de solut. ff.* ita servitutes personarum re mutata in perpetuum pereunt: veluti ædificio diruto, cujus ususfructus mihi debetur, adeo extinguitur ususfructus, ut si iisdem tignis, & cæmentis repositum sit, nihilo magis restituatur ususfructus, & nec personalis obligatio, *l. quid tamen, §. non tantum, & §. nam & si domus, de usufruct. ff.* quod non est in servitutibus prædiorum, sublatum enim ædificium, ex quo stillicidium cadit, si in eadem specie, & qualitate reponatur, idem ædificium intelligitur, *l. servitutes, § si sublatum, & l. si testamento, de serv. urb. pred. ff.* quæ disputabo fusiùs in eo contractu, quem de usufructu, usu, & habitatione adorno.

Aliæ porrò * sunt servitutes rerum, 2
appel

appellatæ rerum serv. non modo quod ad omnem successorem transeant, quanquam id quoque verum est, sed etiam quia has servitutes non homines debeant sed res, cui consequens est, ut liceat domino servientis fundi rem derelinquere, & ita præstanda servitute liberari: quod est animadversione dignum, *l. si forte, §. Labeo autem, si servit. vend.* & in multis servitutibus utilitatem habet: qualis est illa quæ oneris ferendi causa imposita est, quam qui debet, cogi potest parietem reficere ad oneta vicini sustinenda, *l. & si forte, §. etiam de servitute si servitut. vend. ff. l. cum debere, de servitutibus urbanorum.* Cæterum si malit rem derelinquere, id ei liberum est, quia servitutes rerum non homines debeant, sed res; homines autem si deberent, ut maximè cedere locis, & res à se abdicare parati essent, nihilo magis liberarentur, *l. sed cum fructuarius, de usufruct. ff. leg. iis cum quo, de aqua pluv. arcend. ff.* Sunt ergo hæ rerum servitutes, quia illas non homines debeant, sed res rebus.

3 Quod * si est quo sensu dictum est à Jurisconsulto aquæductum fundi non esse, *l. 1. §. præterea Labeo. de aq. quot. & æst. ff.* separatum à fundo, in difficili illo, *§. aquarum iter, l. arbor. cum dicitur ff.* Hæc certè magis inspectum digna sunt, quam quæ hic nonnulli incondité deblaterant, de servitute quam Deus irrogavit Cham, de servitute tabellionum, ascriptitiorum, & hujusmodi: sed quod ex Labeone ubique relatum est de jure aquæ ducendæ separato à fundo, difficultatem non habet, ductûs enim aquarum fundi non esse dixit, cum quocunque duci possent, quia eo casu usus aquæ personalis est, *l. Lucius, de serv. rust. ff.* cum nullius singularis fundi spectata est utilitas. Nam & cum indefinito, & indeterminato usu ædibus tuis mihi uti permisisti, hæredes tui mutare voluntatem possunt: quasi precario utar. *l. Lucius de donat. ff. quod & suprà attigi.* Cætera quæ scribuntur, *in l. arbor, §. aquarum iter, commun. divid. D.* non sunt perinde facilia, sed ea in l. viæ, hoc tit. commodiùs exponemus.

SUMMARIA.

1 *Unus ex dominis cur servitutem constituere non potest.*
2 *Si alterius quoque jus sibi præripit, quæ sit adversus illum cautio.*
3 *Item quam ob causam proprietatis dominus ne consentiente quidem fructuario servitutem imponere potest.*
4 *In qua tandem specie verum sit meum esse, quod cum alio commune habeo.*
5 *In imponenda servitute, etiam eorum quibus jam debetur, voluntatem exquiri, sed non semper.*
6 *Inter duos communicatis prædiis quæ mutuo servirent, ab altero servitus alteri remitti non potest.*
7 *Quod si fundo communi serviens fundus ex communi redemptus sit, extinguitur servitus.*
8 *Cum per communem fundum unus ex dominis servitutem constituit, novissima demum cessione superiorem confirmatur: idque qualem vim, ac potestatem habeat interpreta in, l. receptum, comm. prad. ff. satis ostendit.*

ULPIANUS L. II.

Vnus ex dominis communium ædium servitutem imponere non potest.

1 VAlde * compendiosa est hæc lex, sive utilitatem spectes, sive brevitatem, & æquitatem summam habet. Æquum est enim, ut in re communi nemo dominorum facere quicquam invito altero possit: neque jure dominij quia in pari jure potior sit causa prohibentis, *l. Sabinus comm. divid. ff.* neque servituris, quia res sua nemini serviat, *l. in re communi, de servit. rust. ff.* ac tametsi qui partis pro indiviso dominus est, is totius rei dominus quodammodo intelligitur: & quod communiter habet in re quasi in solidum habet, *l. is qui duas, de servit. leg. ff.* tamen revera prædia dicimus aliquorum esse, non utique communiter habentium ea, sed alio aliud habente, *l. littus, §. prædia, de verb. & rer. signific. ff.*

2 Quid * ergo si unus ex sociis alterius socii jus sibi præripiat, & quasi solus dominus sit, ad suum arbitrium uti re communi velit, quomodo adversùs illum experiamur? *Plerumque propter immensas*, inquit, *contentiones hujusmodi res ad divisionem pervenit: sed & per communi dividundo actionem consequitur socius quominus opus fiat, aut vi id opus quod fecit tollat, si modo reliqui socii præsit id opus tolli, sed & si inter me, & te communes sint Titianæ ædes, & ex his aliquid non jure in alienas ædes meas immissum sit, nempè tecum mihi agere licebit, aut rem perdere. Idem fiet, si ex propriis tuis ædibus in communes meas, & tuas aedes quid similiter effet projectum*: mihi enim soli tecum est actio. Quæ Jurisconsulti verba ideo adscribere placuit, quia & me exercuerunt diu, & à paucis intelligi credo. Mihi sic videtur. Uno ex locis in re communi invitis cæteris faciente, eum jure quidem servitutes prohiberi non posse quominùs faciat, propter ea quæ supra diximus: sed recurrendum ad divisionem, & ea facta in parte fundi mihi adjudicata quæ cùm pro diviso mea sit, jam pars non est, sed totum, *l. rectè dicimus, §. quintus, de verb. & rer. signific.* negatoria actione rectè à me prohiberi, cùm cæteros omnes tum eum qui socius fuit. Sed & si communem rem nobis dividi, possum per communi dividundo actionem consequi quominus opus fiat; nam actione communi dividundo non illud agitur tantùm ne res dividantur, sed illud etiam, ut in re communi socii invicem sibi præstent omnia quæ ex bono, & æquo sint, *l. si ædes communi dividun. ff.* aut si jam facto opere ea actione agam, id consequar, ut id opus quod fecit socius tollat: sed ita demum, si toti societati prodest id opus tolli. Nam si exempli gratia, cùm ædes vitium facerent, eas refeceris, aut tale quoddam opus necessarium, vel utile toti societati conveneris, id non tolles, *leg. si adibus de damn. infect. ff.* Quod si ex ædibus quas tecum communes habeo in alias ædes meas proprias immissum sit, mihi, inquit, tecum agere licebit, aut rem perdere, quibus verbis non illud dicitur, quod ineptissimè Bartol. Angel. & alij fere omnes existimât ob unio ex sociis licet stipulatione, aut alia conventione non possit, præscriptione tamen communi fundo servitutem acquiri posse: quintimò, verba illa corruptissimè leguntur, quia ineptè dicitur, licere rem perdere. Locus ille mihi sic restituendus

dus videtur, ut non perdere, quod hactenus omnes, sed partiri legamus, depravationem enim arguit, vel vocum affinitas, illud igitur dicit eo loco Pomponius. Si ex communibus tuis, & meis in proprias meas ædes immissum quid sit, mihi tecum agere licere, non communi dividundo, ut in lege proximè præcedenti, quod intelligimus ex verbis illis postremis legis, *mihi enim soli tecum est actio*, quia hic alterutri sociorum propriarum ædium jus tueatur, & communi dividundo judicium non nisi de re communi detur, *l. 1. vers. denique commun. divid. ff.* sed licere agere, negatoria actione scilicet, illam enim intelligimus ex genere rei quam tractat, *l. imperator. de in diem addictio, ff.* aut rem partiri licere, & ad divisionem venire: & in re demum divisa, experiri adversùs illum qui nuper socius fuit. Quemadmodum si communem fundum ego & tu habemus, & vicinum fundum ego solus, si quid malitiosè circa fines commiseris, consulit Jurisconsultus, ut vel communem, vel proprium fundum alienum, ut experiri post alienationem possimus, *l. sed & loci. §. si communem finium regundor. ff.* Illud nondum intelligitur, *cur in l. sed & loci, §. si communem, fin. regund. Digestis*, non competere finium regundorum judicium non modo directum, sed ne utile quidem, *at in l. sed & si de serv. urb. ff.* agere licere dixerit Pomponius, cujus utrumque responsum est. Et mihi quidem ejus rei ea videtur ratio, quia in actione finium regundorum proprietatis causa agitur, aut si mavis, proprietatis controversiæ cohæret id judicium, *l. si quis super suis mis. fin. regundo, Codice*, & in personam pro vindicatione rei est, *l. 1. finium regund. ff.* Et quod communiter socius habet, id jure cum habere quasi in solidum constituit, *l. is qui duas de servit. leg. ff.* unde si communem fundum ego, & tu habeamus, & vicinum fundum ego solus, qui adversum te finium regundorum judicium accipiam, quod in personam est pro vendicatione rei, nempe vendicabo id quod pro indiviso & meum est, & à me possidetur: quod perabsurdum esset: cùm ei qui possidet nulla sit prodita in rem actio, *Paragr. æquè, de actio. Institut.* & hoc est quod Jurisconsultus ait, *in l. sed & si loci, §. si communem finium regundorum, ff. Et scribit Pomponius non posse nos accipere: quia ego, & socius meus in hac actione adversarij esse non possumus: sed unius loco habemur.* Alia quoque potest ratio assignari, quia si finium regundorum judicio adversus socium experiar, duorum personam repræsento, & recto, si spectes fundum meum peculiarem, & proprium cujus fines tueor, actoris: si communè fundum, cujus coerceri fines desiderem, rei: unus autem duorum vicem sustinere non potest, *l. si plures sint de pact. Digestis*, at in specie legis, *sed & inter de servit. urbanor. ff.* adversus socium qui ex communibus ædibus in peculiares meas quid immisit, agere negatoria possum. Quia tum, de eo tantum quod non jure à socio factum sit tollendo quæritur. Et eorum responsorum is mihi videtur esse sensus, tibi Lector, erit liberum non sequi nostrum in hac re judicium, sed redeamus unde sumus digressi.

3 Unus * ex dominis communibus ædibus servitutem imponere non potest, ejus rei ea est ratio, quia in servitute constituenda omnium est voluntas spectanda, quorum jus minuitur, *l. in conducendo, de aqua plu. arcend. ff.* Dices, si satis est exquiti eorum voluntas

tem, quorum interest, cur non consentiente fructuario proprietatis dominus servitutem imponere possit? Non enim potest, *in l. sed & si §. fin. de usufruct.* subjiciam verba: quia mihi videntur digna interpretatione. *Sed nec servitutem imponere fundo potest proprietarius, nec amittere servitutem: acquirere plane servitutem eum posse etiam invito fructuario Iulianus scripsit, quibus consequenter, fructuarius quidem acquirere fundo servitutem non potest: retinere autem potest, & si forte fuerint non utente fructuario amissa: hoc quoque nomine tenebitur. Proprietatis autem dominus consentiente ne quidem fructuario servitutem imponere potest.* Principio quæ dicuntur facilia sunt, illa vero, *quibus consequenter*, &c. non æque, quomodo enim consequuntur? Recte, si expendas paulo diligentiùs. Nam si acquirere servitutem potest proprietarius etiam invito fructuario, quod prædixerat ex Juliani sententia: valde fuit consequens, ut non possit fructuarius fundo fructuario servitutem acquirere. Nam si posset, proprietarius eo invito non posset. Æquia enim si utriusque potestas est, alter sine altero acquirere non potest, *l. proprium com. prad. D.* quod addit, *proprietatis autem dominus ne consentiente quidem fructuario servitutem imponere potest.* Id præter omnium opinionem dictum est. Nam cum alterutrius tantùm interesse possit non imponi servitutem, utroque consentiente quid impedit servitutis constitutionem? hunc locum prætervolaverunt interpretes nimium celeriter. Nos quod dicitur proprietatis dominum, ne consentiente quidem fructuario servitutem imponere posse sic excipimus, ut non de quâlibet servitute verum sit, sed de ea tantùm quæ formam, aut naturam rei mutet, ut sint illa. *Nisi per quam deterior fructuarij conditio non fiat*, uno contextu legenda, in quibus illud quoque intelligere debemus, in servitutibus personarum, tum demum verè dici deteriorem conditionem earum fieri, cum rei forma, aut natura mutatur. Cùm in servitutibus prædiorum etiam tum verè deterior servitutis cõditio dicatur, cùm sit gravior servitus, tametsi rei substantia non mutetur. Nam si stillicidium acquisitum est, altius tolli potest, quia levior fit eo pacto servitus. Infertus demitti non potest, quia fit gravior servitus, in quæ specie responsum est, meliorem vicim conditionem fieri posse, deteriorem non posse, *l. servitutes quia in superficie, §. stillicidium quoquomodo, de serv. urban. D. l. & si forte §. si serv. vend. D.* Cujus contrarium in servitute personali constitutum est. Quia deterior, & fructuarij, & usurarij causa sit etiam in meliorem statum re commutata, *l. hallenus, §. fin. & l. sequenti, de usufr. Digestis, l. fin. de usu & habit. Digestis*, idcirco tam variè, quia rei specie commutata cujus, vel usumfructum, vel usum habes, & ususfructus extinguitur: prædiorum vero servitutes nihilominus peti possunt specie commutata, *l. repetitis §. rei immutatæ, quibus mod. usufr. amitt. l. servitutes §. si sublatum de serv. urbanor. prædior. D. l. si eo loco, si servit. vend. D.* Illud autem quod de proprietatis domino dictum est, ut ne consentiente quidem fructuario servitutem imponere possit: ad eas tantùm servitutes pertinere quæ rei speciem vel formam mutent augmento est, quod mox excipit, ut religiosum locum facere consentiente fructuario possit: tamen tum rei species mutetur, *l. locum autem, de usufr.* Exceptiones

ceptiones autem esse de regula vulgarius est, quàm ut probari debeat. Sed cur eas servitutes quæ rei speciem mutant imponere non potest proprietarius consentiente fructuario? Ejus rei ea est ratio quia ut supra dixi ea imposita servitute interiret ususfructus, quod noluisse fructuarium conjicimus, quia non dixit: Quod autem voluit non potuit & in uno voluntate dicitur, in altero facultate quod in dissimili specie responsum est, *in l. quoties, de hæred. institut. ff.* Dicet quis; usufructu ab hærede relicto potest hæres fundo fructuario vel servitutem imponere vel prædia vicina liberare, quo casu fructuarius non aliud quàm quod sua interest petere ab hærede potest, *l. si ab hærede, si usufr. petat. ff.* quod ergo solus proprietarius potest, quomodo non potest consentiente fructuario? Multos lex illa torsit, commodissimè tamen dicetur hæredem à quo relictus est fundi hæreditarij ususfructus, ante constitutum usumfructum servitutem ei fundo imponere, quia in reliquis quidem legatis traditiones ab hærede factæ ad tempus aditæ hæreditatis referuntur, *ff. l. proinde si cert. petat. ff.* legatum vero ususfructus non perinde retro agitur: qua cedere non intelligitur neque à morte testatoris, neque ab adita hæreditate, *l. unica, §. libertatibus de cad. toll. Codice.* Et quia ususfructus in fruendo, hoc est facto aliquo consistit *l. unica quando dies usufr. leg. etdat ff.* Denique de usufructu cùm loquimur, semper intelligimur loqui de constituto usufructu, *l. 1. verficulo sed ita demum quibus modis usufr. vel us. amittatur ff.* ut mirum non sit, si antequam hæres induxit fructuarium in fundum, quo facto demum intelligitur constitutus usufruct. *l. 1. §. dare de usufr. Digest.* potest fructuario fundo servitutem imponere, nam ipso jure id potest, unde est ab usufructuario, hoc quod interest ab hærede fit vertur, *l. 1. si usufruct. petatur Digestis*, quasi ipso jure ædes id potuerit: fit tamen æquum fructuario succurri.

Sed * unum ex dominis communium ædium servitutem imponere nõ posse falsum ex eo videri potest, quod nostrum quoq; jure id dicimus, quod cum alio commune habemus *l. pupillus, §. fin. de rer. & verb. signif. D.* quod quam interpretationem habeat hic attingitur, vereor ne à timidis, temque non exacte satis intelligentib. dũ alius proprie non videri meum quod commune sic existimat, sed ex ficta quadam interpretatione. Alius meum, esse, sed respectu partis meæ tantum. Alius non simpliciter, sed secundum quid quæ omnia sunt dubitantium somnia. Mihi videtur proprie meum esse quod mihi cum alio commune est. sed in iis tantum quæ sine incommodo sociorum in re communi facere possum. Unde illud quia divortij faciendi potestas ex lege Julia de maritandis ordinibus libertæ quæ patrono nupta esset adempta erat, ut qui communem libertam habuit, ad beneficium legis Juliæ solus admissus sit, licet alterius quoque sit liberta, *l. illud de ritu nupti. D.* quia scilicet sine incommodo socij maneat nupta socio. Nec advertatur, quod ex pluribus sociis uno necato de cõmuni servo haberi publica quæstio soleat: quod que in Syllaniano Senatusconsulto domini appellatione pro parte dominus contineatur, *l. 1. §. domini de Senatusconf. Sylla D.* cum videri possit sociis injuria fieri, quorum servus torquetur. Non enim magis interest, aut necari, aut hæredum ejus supplicium

4

suppliciùm de communi servo sumi, aut quæstionem haberi; quam sociorum qui vivunt: cum aliter nulla domus tuta esse possit, *leg. 1. ad Syllan. ff.* quia vel quæstione, vel supplicio, prospicitur saepè testium sociorum vitæ, & incolumitati, tota familia exemplo detertata. Quemadmodum in simili specie responsum est militi adversus venditionem quam fecerat restitui postulanti, ejus interesse ratas manere venditiones à se factas. Ne, si quando ipse quid emerit eadem lege conveniatur, *l. ratas de rescind. vend. Codice.* Sed in imponenda servitute non modo omnium dominorum, sed etiam eorum quibus jam est constituta serviens voluntas acquirenda est, *l. in contendendo, de aqua plu. arcend. ff.* quod ita demum verum est, si jus eorum minuatur, si enim aquæductus vel aquæ haustus sufficiens est: potest etiam pluribus per eundem locum concedi, *l. rusticorum, §. sin aquæductus de serv. rustic. ff.* & in eo conveniunt omnes.

5 Sed * cum receptum sit ut plures domini vel non pariter cedentes fundo communi servitutem & imponant & acquirant; cur communicatis inter duos prædiis ab alterò, servitos alteri remitti non potest: quemadmodum personam electam augere numerum eligentium dicimus *in cap. cùm in jure peritus, de elect. exer.* & actorem universitatis cui experiri ab ordine concessum est, cum duæ partes decutionum interfuerint, connumeratio inter eos eo quoque qui decesserit, *si plane quod cujusque nomine, vel cum eam agatur ff.* Difficilis est hic locus, ejus tamen rationem exquirentib. nulla potest reddi aut compendiosior, aut verior ea, quam mox ipsi dem subdit cum id fieri dicit prædiis pro indiviso possessis, quoniam non personæ, sed prædio debeatur servitus. Nam si communiter habeantur prædia, heri necessario, ut in omnibus eorum partibus vel minimis, aliqua pars mea sit, alia quoque pars tua sit. Sic enim si ex æquis partibus fundum mihi tecum communem tu & Titius possideatis certis regionibus, non à Titio totam semissem petere debeo, sed à singulis, &c. & Titio quadrantem, quoniam in omnibus partibus aliqua necessario mea sit, *l. Pomponius de rei vendic.* Et cùm duo hæreditatem possident, & duo sint qui partes ad se pertinere dicant non singuli à singulis petere debent puta primus à primo, secundus à secundo, sed ambo à primo, & ambo à secundo: neque enim alter primi, alter secundi partem possidet: sed ambo utriusque *l. 1. §. quintus si pars hær. pet. ff.* Sic manente societate servitus quæ fundo communi debetur, tibi à me remitti non potest: quoniam ita mea sit, ut æquè tua quoque sit, & si quid aliud fundi est, quale sit. Id tamen efficere miseram & nimiam diligentiam juris, quam intionem stricti juris appellamus aperte demonstrat Jurisconsultus, *in d. l. 1. §. si ego, & §. utrò si cum me. si pars heredit. petatur, ff.* & adversus illam officio judicis consuli. Quæ stricti juris ratio, *in l. si unus de servit. rustic. ff.* eo magis liberationem impedit, quod uterque fundus & is qui serviret, & cui servitus deberetur, proponebantur communes esse: ex eo enim alterum ex socijs servitutem alteri remittendo seipsum magis spectare videri.

Sed cùm non extinguatur servitus 5
communicatis prædiis mutuo & sibi invicem servientibus, *l. si unus ex socijs, de servitut. rusticorum. Digestis,*

gestis. Cur extinguitur, si communi fundo serviens in commune redemptus sit, *l. si communi. de servit. rust. ff.* Habet quoque non parvam difficultatem, ut multi cùm differentiæ rationem quærunt, quasi in tenebris pugnent: tametsi strenuum erroris ducem Accursium alioquin jurisconsultissimum habeant.

7 Illi cum * eo credunt communicatis prædiis, quæ sibi invicem serviant, servitutem retineri per partes: quia diversa sit utriusque causa, confundi autem servitutem, cùm fundus communi fundo serviens in commune redemptus est: quia in redimendo fundum qui servit communi fundo, plures socij unius loco habeantur. Hic Plauditur ab omnibus Accursio, & gratulantur sibi nacti tantum Ducem in re quam non assequantur. Mihi videtur ratio illa primum falsa, quoniam non satis sit cùm de pluribus sociis loquimur, ut idem sit emptor, idémque venditor, si enim proprio fundo meo, & proprio tuo fundus serviat: Tametsi illum tu, & ego in commune redemerimus, nihilo magis extinguitur servitus: quia proprio fundo per communem servitus deberi potest, *in leg. si communi. versicul. at si proprio. de servitut. rustic. ff.* & tamen in ea specie uterque nostrum successit in jus venditoris, & uterque nostrum emptor est. Deinde etiam illa vulgaris ratio Accursij nihil affert lucis dubitationi nostræ. Postremò ex eo quoque suspecta est, quod prorsus ab illa diversa est quam Jurisconsultus reddidit, cum dixit, ideo redemptione servitutem extingui, quia par utriusque domini jus fiat. Nos ergo extra Jurisconsulti responsum nihil quærens dicemus, ideò communicatis prædiis quæ invicem servirent, nihilominus servitutem per partes retinent: quoniam communicatis prædiis par utriusque jus non fiat: at redempto in commune fundo qui communi prædio serviat, extingui, quia tum omnium sociorum jus in utroque fundo par incipiat. Sed quando demum efficitur par utriusq; jus, aut quando non? facilis est ea inquisitio. Nam fundo qui meo, & tuo serviat in commune redempto servitus extinguitur, quod par utriusque domini jus in utroque fundo esse incipiat *l. si communi, de serv. rust. ff.* Quoniam intelligi non possit quicquam interesse alterutrius nostrum servitutem non extingui, cùm neuter fundus cujusquam nostrum proprius fuerit. At fundis qui mutuo serviebant communitatis, retinetur, *leg. unus ex socijs. de serv. rust. ff.* Tum autem non fieri par utriusque jus ex eo apparet, quia communicatis duobus fundis qui singulorum proprij essent, intelligimus neutrum ex socijs in perpetuum fundi sui dominum esse desinere, ne pro parte quidem, quoniam distracta societate fundum quisque suum recipiat: & hoc interest inter societatem omnium bonorum, & communicationem certorum corporum, *in l. si tibi areæ. de præscr. verb. ff.* si tibi areæ meæ dominium dedero ea lege, ut insula ædificata mihi partem reddas: societas contracta non est, quia inquit nemo societatem contrahèdo rei suæ dominus esse desinit, ne pro parte quidem, ut ex specie potest intelligi, quia scilicet in communicatione certorum corporum, ut diximus, cum a communione discedit, quisque suum recipit cum in societate omnium bonorum longè aliud fervetur, *l. 5 i societate pro socio ff.* Sed redeamus unde primum nostra manavit oratio.

8 Unus * ergo ex dominis communium ædium servitutem imponere non potest, sed omnes simul domini an possint? Et responsum est per fundum qui plurium est jus mihi esse eundi posse separatim cedi, ut tamen non aliter mihi acquiratur, quàm si omnes cedant, & novissima demum cessione superiores confirmentur, *leg. per plurium de servitut. rustic. Digestis*, & in formidabili illo responso, *leg. receptum com. prad. ff.* Nos videamus si certificam, & fœtorem illam bestiam mansuefacere, & quasi ex colchide domatis tauris igniyomis, & pervigili draconi aureum vellus auferre possimus. *Receptum est*, inquit, *ut plures domini, & non pariter cedentes servitutes imponant, vel acquirant: ut tamen ex novissimo actu etiam superiores confirmentur.* Nondum impegimus ad asperitatem aliquam, quia per planum ivimus. Illud tantùm in illis annotandum est, quod ait, *ut plures domini non pariter cedentes servitutes imponant.* In quibus enim jus civile plurium consensum desiderat, simul intervenire desiderat: unde summus Pontifex Innocentius III. licet electioni à nonnullis factæ omnes, quorum jus eligendi esset, posteà consensissent, eam tamen ipso jure irritam dixit, *in cap. auditis de elect. extr.* Præterea quia summo jure solet extingui obligatio, si in eum casum inciderit, à quo incipere non potest: quod hic fieri Jurisconf. docet, *in l. plurib. §. & si placeat. de verb. oblig. ff.* sic enim ait. *Et si placeat extingui obligationes si in eum casum inciderint, à quo incipere non possint: non tamen hoc in omnibus verum est*, subjicit paulò post: *nam pro parte dominorum servitus acquiri non potest: acquisita tamen confirmatur.* Itaque merito Jurisconsultus dicit, receptum esse h. e. benignè obtinuisse contra stricti juris rationem, ut scilicet plures non pariter cedentes servitutem imponant, & paulò post, tempus tantùm eis remissum, quo dare, facere, vel diversis temporibus possint. Et h. e. quod ait Jurisconsultus Prætorem tueri posteriorem voluntatem, *l. si autem plures. de aqua pluv. arcend. ff.* Quo loco puerilitèr inepti Accurt. Pergamus. *Perindèque sit, atque si eodem tempore omnes cessissent, & ideo si is qui primus cessit, vel defunctus sit, vel alio modo partem suam alienaverit, post deinde socius cesserit, nihil agetur: cum enim postremus cedit, non retro acquiri servitus videtur: sed perinde habetur, ac si cum postremus cedit, omnes cessissent.* Hoc loco multis salebris obsessio hæremus cum cæteris, sed extricemus nos, & qua licet exitum quæramus. Nam in re tam difficili aspernari nihil debemus quod probabile sit. Primùm ergo considerandum est, servitutes esse stricti juris, *l. fructuarius novum vivum, §. ædificium. de usufruct. ff.* Deinde duo hic requiri à Jurisconsultis, primum ut omnes cedant, deinde ut novissimo cedente perinde sit, atque si omnes cessissent. Cujus rei ea ratio, quia plurium cessiones sunt actus æquè principales, & ejusdem potestatis: sed cum duo actus sunt ejusdem potestatis, intelligi non potest, uter ab altero confirmetur, *leg. generaliter. versicul. verum reo. de fidejuss. ff.* Idcirco necessarium est ita omnes cedere separatim, ut uno tempore simul omnes cedere videantur, nec satis est si quoquo tempore cedât, tametsi omnes. *Et ideò si is qui primus cesserit, vel defunctus sit, vel alio modo partem suam alienaverit, post deinde socius ejus cesserit, nihil agetur.* Ejus ea est ratio. Primùm quia cùm novissimus cedit,

cedit, perinde esse debet ac si omnes cederent, ne alioqui novissima cessio videatur priores confirmare. Sed nec mortuus, nec qui partem suam alienavit potest videri cedere. Deinde quia ubi qui primus cessit vel defunctus est vel partem suam alienavit, mutatione dominij jam non idem fundus intelligitur qui prius fuit. Quam ob causam responsum est defuncti uxorem quæ jacente hæreditate hæreditatium quid subtraxit, rerum amotarum actione teneri: si post aditam ab hærede hæreditatem etiam furti, *l. de iis de fur. C.* Sic quoque bona Castrensia mutatione personæ desinunt esse Castrensia. *l. per procuratorem, de acquir. hered. ff. & leg. fin. de inoffic. testament. C.* Sic etiam olim mutatione personæ fiebat novatio, *l. fin. de novat. Cod.* Alia quoque ratio affert potest. Nam quemadmodum quando est in potestate debitoris, an perficiatur obligatio, tempus contractæ obligationis spectamus, non id tempus quo de contrahenda tractatus habitus est. In acutissimis Pauli, Papiniani, & Africani responsis, *leg. Titius, quæ res. pign. vel hypothe. de obligat. non poss. leg. 1. & l. qui balneum. §. Titia prædium qui pot. in pign. habear. ff.* Ita quoniam post cessionem, primi, est & in ejus, & in socij qui non cessit potestate, ne jure servitutis valeat prima cessio, non primæ cessionis tempus, sed id quo novissima cessione superiores confirmantur spectandum est: ut novissimo cedente omnes cessisse videantur, non potest autem videri cedere, qui jam mortuus est, aut qui partem suam alienavit. Nec potest aut ei qui primus cessit, aut ei qui novissime consensus fuit obesse: nisi separatim & diversis temporibus ita cesserint, ut cum novissimus cedit, simul omnes cedere videantur: quia cum auctum geri juris ratio impediat, tum consensus nihil obest, *l. si debitor. §. fin. quib. modis pign. vel hypoth. solvi. ff.* Nam licet contra strictam rationem juris responsum sit non rationem juris, sed judicij, hoc est voluntatis spectari, *leg. 1. de testamen. manumiss. Cod.* Tamen hic potestas juris non autem judicij, hoc est voluntatis sociorum consideratur; vulgare enim est spectari effectum juris non id quod à contrahentibus actum, aut cogitatum est *l. si alij. de usufr. leg. ff.* Idque adeo verum est, ut cui consuli propter stricti juris regulas non poterat mero jure ei Jurisconsultus maluerit ridicula consulere, quàm quicquam permittere quod adversus diligentiam scrupulosam & anxiam esset, *l. sed & loc. §. si communem, finium, regund. ff.* Præterea non videntur omnes socij ex eadem causa promittere, cum ex intervallo promittant *l. argum. l. si ventri. §. final. de privileg. cred. ff.* Denique in iis quæ non retrotrahuntur, inspiciamus tantum illud répus quo perficitur actus, non etiam tempus præcedens, *l. quod autem §. final. de dona. inter virum. & uxor. ff.* At cessio novissime retro non trahitur in illis verbis, *Cum enim postremus cedit, non retro acquiri servitus videtur sed perinde habetur, atque si cum postremus cedit omnes cessissent.* Quorum interpretatio ex superioribus pendet. Nisi enim res in eo statu sit ut qui prior cessit & hodie cedere possit cum novissimus cedit, nihil agitur, si enim cum postremus cedit, qui primus cessit vel mortuus est, vel partem suam alienavit, non potest videri ratihabitio quæ tacite insit novissimæ cessioni habere aut spectare aliquid præcedens quod ratum habeat. Nam & morte socij qui primus

cessit, & ab illo suæ partis alienatione facta, extincta est personalis illa obligatio, quæ sola ex prima cessione nata est, *l. per fundum, de serv. rust. ff.* nec secuta est singularem rei successorem, *l. fin. de contrahen. empt. & vend.* Imo nec hæredem nisi fallens quasi solus dominus esset, cesserit, quo casu hæres evictionis nomine tenetur, *l. si quis per fundum, de evict. ff.* Cum ergo tantisbitio illa quæ inest novissimæ cessioni nihil habeat retro quod spectet ubi qui primus cessit, vel mortuus est, vel partem suam alienavit, non trahitur retro *l. fin. §. fin. & l. bonorum, rem rat. hab. D.* Magis puto si ex duobus sociis longo temporis intervallo postquam primus cessit alter cedat, non videri ex novissima cessione superiorem quæ jam olim facta sit confirmari: neque ad primam respexisse quæ novissimè facta est, & hujus rei argumenta multa sunt. Sic enim ubi jusjurandum tibi delatum est, si multò post jures, nihil tibi tale jusjurandum proficit: quia ex eo quod delatum est juratum non est, *l. non erit, §. fin. de jurejurand. D.* Præterea, quia quæ multò post fiunt, non intelliguntur ex causa præcedenti fieri, *l. fin. §. fi. quod vi aut clam. D.* Quid enim si singuli socij separatim alius clam alio cesserint? quasi obligati enim tantum, *l. per fundum de servit. rust. ff.* non servitutem constituere voluisse videri possunt: quasi non in hoc quoque consentirent, *arg. l. an inutilis, de accept. ff.* quamobrem addit Jurisconsultus. *Igitur rursus hic actus pendebit donec novus socius cedat, idem juris est ei si ejus ex dominis cedatur. deinde in persona socij aliquid horum acciderit. Ergo ex diverso si ei qui non cessit aliquid eorum contigerit, ex integro omnes cedere debebunt, tantum enim tempus eis remissum est quo dare, facere vel diversis temporibus possint.* Novo igitur socio rursus cedendum est, in causa est quod suprà dictum est, quia scilicet prima cessio vim tantùm habuit personalis obligationis. Nec personam cedentis egredi potuit, *leg. per fundum, de servitutibus rust. ff.* Ideo si vel mortuus est, vel partem suam alienavit antequàm novissimus cedat, quia non est transmissa personalis illa obligatio, nedum in successorem in rem, sed nec in successorem juris, *per ea quæ suprà diximus*: de integro omnibus cedendum est, quemadmodum de eo responsum est qui furens cœpit testamentum facere, ut illud sanæ mentis factus complere non posset: sed de integro illi testandum sit, *l. furiosum qui testamen. fac. poss. Cod.* sed ex duobus sociis posteaquam primus cessit, si deinde alter vel defunctus est, vel partem suam alienavit, hæredis quidem, aut singularis successoris cessio priorem non confirmat, verum satis est eum qui jam primus cessit quem Jurisconsultus appellat novum socium, tursus cedere. Ejus rei ea est ratio: quia cùm cessit, vel hæres, vel successor in rem ejus qui non cesserat, socius fuit ei qui primus cessit, neque post cessionem hæredis, vel successoris in rem ulla personæ mutatio facta est. Ea dicuntur usque ad versiculum, *ergo & ex diverso, &c.* Ex diverso ergo si cùm primus cessit, is qui non cessit, vel mortuus est, vel partem suam alienavit: non satis est hæredem ejus, vel successorem in rem cedere: quia quo tempore primus cessit, illi socius non erat: Et post cessionem primi facta est personæ mutatio, ergo de integro omnes cedere debebant. & hoc est quod dicitur in versicul. *Ergo & ex diverso.* Rem deinde omnem sic concludit, & perstringit.

git. *Et ideo non potest uni, vel unus cedere.* Addit deinde *Idemque dicendum est si alter cedat, alter leget servitutem:* ut scilicet omnes de integro cedere debeant. Sed quid obtinet si omnes legent? *Nam*, inquit, *si omnes legent servitutem & pariter eorum adeatur hæreditas, potest dici utile esse legatum: si diversis temporibus, inutiliter dies legati cedit.* Quod perinde est, ac si diceret, in legata à pluribus servitute non quemadmodum in cessa inter vivos, tempus remissum esse quo servitus cedi à pluribus diversis temporibus possit: sed necesse esse, ut legata simul omnia & eodè momento deberi incipiant. Cur hoc? quoniam si pariter omnium adeatur hæreditas, legatum est utile: quia tum eodem tempore ab omnibus videatur servitus constituì, si diversis tempotibus inutiliter dies legati cedit: quoniam alterutrius tantum adita hæreditate, alterius hæreditate jacente, quæ deinde adita quoque sit, mutatio personæ intervenìat. Nam jacens hæreditas defuncti personam sustinet, hæres autem ubi adivit hæreditatem nova persona est, hæc autem probantur *in l. novatio autem, de novat. ff.* Sic deinde Jurisconsultus tanquam colophonem addens. *Nec enim sicut viventium ita defunctorum actus suspendi receptum est.* Sunt hic qui putent indefinitè dici actus viventium suspendi, morientium autem non suspendi. Mihi videtur ratio contrahenda ad præcedentia ut sit sensus. Testamentis plurimum sociorum servitute legata, non perinde recipi ut eorum hæredes diversis temporibus adeundo constituant servitutem: quemadmodum receptum est ut plures socij inter vivos diversis temporibus & non pariter cedentes recte & imponant, & acquirant servitutem, quia si separatim & diversis temporibus utrorumque adeatur hæreditas, semper ut diximus fiat personæ mutatio, & novatio *l. novatio autem de novat. & deleg. ff.* Sic fit ut ad hunc locum non pertineat quæstio illa cur non mortuorum, ut vivorum actus suspendi possint cujus rationem invicem altercantes & dissentientes interpretes frustrà tanta solicitudine investigant cum quæ illi quæstioni inest propositio falsa sit: nam ut non mortuorum ita nec vivorum actus puri suspendi possunt, *l. usufructi. de stipul. serv.* Sed de his suo loco.

SUMMARIA.

1 *Receptus hujus responsi sensus quibus ex causis merito non probetur.*
2 *Qui sit tandem verus.*
3 *Urbana prædia à rusticis quomodo distinguantur.*
4 *Eam dijudicationem necessariam esse.*

PAULUS III.

Servitute prædiorum aliæ in solo, aliæ in superficie consistunt.

NOn convenit inter interpretes hujus legis: dum alij vana opinione etiantes tradunt recte sentientes.

Eam Accursius * primum sic excepit, ut quæ servitutes in solo cõsistere dicuntur, eæ rusticæ sint. Quæ in superficie, urbanæ: sed pendet animo, & in diversa trahitur, ac magna levitate ab illis quæ bene sensit, decisciæ. Mavult igitur sic interpretari: ut servitutes aliæ in solo consistant hoc est, à domino soli, aliæ in superficie, hoc est, à superficiario constituantur, quia non sit verisimile, Paulum hic earn servitutum divisionem repetere, quæ à Martiano in prima hujus tituli lege

prodita sit. Quasi sit insolens & deforme, si quod Martianus idem senserit & Paulus, quod cū Accursio omnes existimant. Et ab illis initiis sine ulla occasione in tractatum de superficiebus ruunt, & intempestive coacervantes omnia quæ in suo loco superficiebus scripta sunt, huic brevissimo responso tenebras offendunt. Mihi de superficiario nihil hic dici videtur. Primum quis conjugata non sunt superficiarius, & superficies: quoniam non sunt ex verbis generis ejusdem, nec ab uno oriuntur: & ut uno verbo cum Aristotele dicam non sunt *σύοικα*. Non enim qui locus superficiem habet superficiarius est: sed ædes tantum superficiarias appellamus: quibus quis in alieno solo fruitur, *l. superficiario, de rei vend. ff.* Nostras ædes tametsi solo & superficie constant, nunquam superficiarias appellamus. Et cum incidit, ut de superficiario loquatur Jurisconsulti, semper ejus utilem petitionem dicūt utilem constitutionem, utilem in rem actionem, & ex jure prætorio, *l. 1. §. fin. de superfic. D. l. in provin. §. fin. de nov. oper. nunc. ff.* quorum omnium hic nihil est. Appellat ergo hic superficiem non eam tantum quæ in alieno & conducto loco posita est, qua quis ex lege locationis vel conductionis fruitur, & quam prætor interdicto de superficiebus, & proposita in rem utili actione tuetur, *l. 1. §. sed longe utilius. de superfi. ff.* sed & id omne quod super terram prominet: sive id in nostro, sive in conducto & alieno solo est, sic dicimus ædes nostras solo & superficie constare, *l. rem qui de usucap. ff.* sic in loco vitibus consito vites superficiem appellamus, *l. certo generi, de serv. rust.*

Aptius ergo dicemus servitutes prædiorum illas in solo consistere, quæ sublata superficie adhuc debeantur, * & præstari possint, contra, illas in superficie consistere, quæ sublata superficie præstari non possint. Et ne nos hanc interpretationem cōmentos quis existimet, expendat verba Jurisconsulti. *Certo*, inquit, *generi agrorum acquiri servitus potest, veluti vineis, quod ea ad solum magis, quam ad superficiem pertinent: ideo sublatis vineis servitus manebit. l. certo generi de servit. rustic. ff.* vides ut eas servitutes ad solum magis, quàm ad superficiem pertinere dicat, quæ sublata superficie nihilominus debentur. Alias autem quæ sublata superficie præstari non possunt, appellat Jurisconsultus, ut & hoc loco, servitutes in superficie consistentes. *l. servitutis qua in superficie, in princ. & §. si sublatum, de serv. urba. ff.* Est ergo hæc divisio vi & potestate eadem cum illa Martiani qui rectum servitutes divisit in servitutes rusticorum prædiorum, & urbanorum, *l. 1. hoc tit.* Nec conturbari debemus quod eadem sit à Martiano posita. Nam & si Papinian. scripserat, intervalla dierum & horarum non ad temporis causam, sed ad modum pertinere jure constitutæ servitutis, *l. servitutes ipso quidem jure, §. fin. hoc titu.* Tamen & illud Caij paulo post adjectum est: usum servitutem temporibus fieri posse, *l. via §. hac usus hoc tit.* Quorum locorum tametsi difficilis est verborum figura: sensus tamen vi & potestate idem est. Sed ut maxime consentiant omnes in eo, ut ædificia prædia urbana appellentur, etsi in villa sint: quia urbanum ædificium non locus, sed materia faciat, *l. prima, commun. prædior. D. l. urbana. de verbor. & rer. signific. ff.* Ita in eo dissident, stabulum quorum prædiorum numero habere debeat, rusticorum, an urbanorum: Ulpiano inter urbana, *l. urbana, de verbor. & rer. signific. ff.* Neratio

ratio, inter rustica referentibus, *l. eo jure, §. 1. in quib. caus. pign. vel hypoth. tacit. contrahat. ff.* quorum ut neutrum falsum est, ita utrumque causam habet diversam: unde idem Neratius licere altius tollere, & officere prætorio vicini, vel cloacam habere licere per vicini domum, vel prætorium, vel protectum habere licere, respondit rusticorum prædiorum servitutes esse, *l. rusticorum, de serv. rust. ff.* quia ut non locus, ita nec materia urbanum faciat: ne ædificij usus, & oportunitas, aut patrisfamilias destinatio, sunt enim ad eam dijudicationem plura necessaria.

3 Nam & materiam * convenire, *l. urbana, de verb. & rer. signif. ff.* & opportunitatem, ac usum, atque patrisfamilias destinationem, *l. si horreum, in quibus caus. pign. vel hypoth. tacit. contrah. ff.* & urbanis ædibus magis, quàm rei rusticæ custodiendæ comparatum esse oportet, *l. Tuguri, de verb. & rer. signif. ff.* Et quod præcipuum est in continentibus ædificiis esse. Et ideo si in agris ædificia juncta non sunt, urbana appellari non possunt. Sic stabula quæ non sunt in continentibus ædificiis numero urbanorum non esse habenda responsum est: cùm à cæteris ædificiis separata sint, *l. eo jure, §. stabula in quib. caus. pign. vel hypoth. tacit. contrah. ff.* Et cum familiæ herciscundæ judicio habeat locum in confinio prædiorum rusticorum non urbanorum: ita demum in confinio plurium ædificiorum locum non habere responsum est, si ædificia juncta sunt: quasi separata verius rustica prædia appellentur, *l. sed & loci. §. hoc judicium, fini. regund. ff.* Quatuor ergo illa urbanum prædium efficient: non singula eorum. Multùm autem interest urbanorum, an rusticorum prædiorum numero habeantur: nam in rusticis prædiis impedit servitutem medium prædium quod non servit. *l. qui fella. §. in rusticis, de serv. rustic. ff.* cum interpositis quoque alienis ædibus servitus imponi possit, *l. in tradend. §. interpositis comm. præd. ff.* in eo quoque eorum causa dissimilis est, quia jura prædiorum urbanorum pignori dari non possunt: sed viæ, itineris, actus, aquæductus pignoris conventio recepta, *l. si is qui bona. §. fin. & l. seq. de pign. ff.* Prætereà qui viam habet, si opus novum nunciaverit adversus eum qui in via ædificat, nihil egit, *l. qui viam, de oper. nunc.* urbanas vero servitutes tuemur, & novi operis nunciatione, *l. & si forte, §. fin. si servit. vendic.*

Postremò ne omnia prosequamur,* servitutes rusticorum prædiorum non utendo pereunt: urbana non omnimodo pereunt non utendo, sed ita, si vicinus simul libertatem usucapiat, *l. hæc autem jura, de servit. urban. ff.* & ex multis aliis causis.

SUMMARIA.

1 *Probabiles hujus responsi rationes.*
2 *Dicti, aut conditionis adjectionem efficere, ut non prædiis servitus, sed magis personæ facultas quæsita intelligatur, in eo vera ratio statuitur.*
3 *Ex constitutionis forma, & adjacentibus multis, sæpè, ut & hoc loco intelligi, non prædiis plenam servitutem, sed personæ facultatem quæstam.*
4 *Quam ob causam in multis juris locis, traditum sit, viam iter, actum, sub conditione legari, & promitti, vel ab eo qui fundum non habet. Sub conditione vero servitutem promitti, vel ab eo qui fundum non habet, nunquam legitur.*

PAPI

PAPINIANUS IV.

Servitutes ipso quidem jure neque ex tempore, neque ad tempus, neque sub conditione, neque ad certam conditionem, verbi gratia. Quandiu volam, constitui possunt. Sed tamen si hæ adjiciantur, per pacti vel doli exceptionem, occurretur contra placitum servitutem vendicanti: idque, & Sabinum respondisse Cassius retulit, & sibi placere.

Difficilis est inquisitio rationis hujus responsi. Et de commentariis ad ejus narrationem scriptis merito quis dicat, quod Aristo Chius de Dialecticorum argutiis, quas dicebat similes telis araneorum: quod plurimum habent artificii, minimum vero utilitatis. Illi itaque in quorum minus hi nostri commentarij venient, sic putent: Quando ratio opinionem superat, tametsi non adhibeatur fides, tamen laudandum esse ingenium scribentis. Suscepto muneri satisfactum putabo: non modo si rationem constitutionis hujus expressero: sed etiamsi adumbrare potero. Cur igitur ipso jure servitutes, nec ex tempore, neque ad tempus, neque sub conditione, neque ad certam conditionem constitui possunt? Proteus olim non est mutatus in tam varias formas, quàm variæ sunt hac in re interpretum sententiæ, quarum tametsi nullam probo, omnes tamen prætermittere modestiæ meæ esse puto: & non incessere, & infectari invidiosit, & odiosis reprehensionibus, quod multi solent. Nam & mihi olim accusatus, sed tamen non satis exacto judicio hujus responsi rationem exquirenti, occurrerunt multa, quæ ut non probo hodie, ita non penitus abdico, & rejecio, & quia sunt non omnino inconcinna: proferam nonnulla, dum vetam rationem cudo.

Ergo * neque ex tempore, neque ad tempus, neque sub conditione, neque ad certam conditionem servitutem constitui ipso jure posse dicebam. Propterea quòd cùm natura sua prædia omnia libera sint, *l. Imperatores, & l. cum eo. de serv. urb. ff.* servitutis causam necessariam fuisse oportuit, *l. ex hoc jure, de justit. & jur.* Ejus autem argumenta multa sunt. Nam & damni infecti nomine inutiliter sibi cavet is postulat, nisi qui necessario sibi timet: & ex causa quæ alioqui vitari non potest; atque ideo non is qui in meo deambulat, aut qui in meo lavat, aut qui in meam tabernam divertit, quoniam tales ex causa necessaria non timent futurum damnum: cum abeundo evitare periculum possint. Sed ei tantùm de damno infecto cavetur, qui vicinas ædes habet, ob eamque causam ex necessaria causa timet: nec aliter se periculo subducere potest, *l. qui bona fide, §. qui damni, de damn. infect. ff.* Quin & ab initio utiliter constituta servitus impune non præstatur, si incidat, ut præstita nihil proficiat, *l. & si forte si servitus vend. ff.* Denique libertatis favorem ex eo spectare, & æstimare possumus facta cum rebus personarum collatione: quod liberi homine volens quidem servus esset potestat, nisi tum demum cùm passus se venundari tantam sibi ignominiæ notam insussisset, ut se liberare indignum ostendisset. Et libertum arbitrium quod per eam habebat vili accepto argento prodidisset. Actum quoque est ra-

solemnitate rem geri jus civile voluit, ut ex eo facile intelligas quanti libertatem fecerit. Talem enim, majorem viginti annis esse oportuit: & scisse conditionem suam, & pretij partem accepisse, & venisse ignotâti libertum. Sed quid argumentis opus est? Cùm ut maxime calcis coquendæ, & cretæ eximendæ servitus constitui possit, non tamen ultra possit quam quatenus ad eum ipsum fundum opus est, *l. ergo, de servit. rust. ff.* Ergo cùm servitutes necessitas invexerit, juris ratio postulat, ut quod necessitate introductum est, impositionem non nisi necessariam recipiat: & præsentem & perpetuam, & non eam quæ ex eventu conditionis, aut diei pendeat. Observatum enim est in jure civili, ea quæ propter necessitatem fiunt, & perpetua esse, & pure fieri debere. Quòd experimur in adoptione quæ recepta est in eorum solatium, qui nec liberos habent, nec habere possunt: neque enim diem, aut conditionem recipit *l. actus legitimi, de reg. jur. ff.* & quod magis mirere, si quis adoptatum emancipaverit, vel in adoptionem dederit, amplius eum adoptare non potest *l. adopt. quis nepo. is loco de adopt. ff.* ut intelligas eos actus, quos introduxit necessitas in perpetuum fieri debere. Cum debeat qui adoptavit uti beneficio legis, & non rumpere judicio habere erebro usurpato & neglecto ejus beneficio. Quod ipsum in causa est, ut cum inter cætera quæ ad ordinanda testamenta necessario desiderantur, principale jus sit de liberis instituendis vel exhæredandis, non possimus sub conditione, aut ex die filios exhæredare. Quia certo judicio liberi à parentum successione removendi sunt, *l. si h. conditione, de bonor. possess. contr. tab. ff. l. & si percepent §. filius inter medias, de libet. & posthum. ff.* in his tandiu acquievi, quoad longe aliud Jurisconsultus ipse dixisset, posteriores dies qui priorum sunt magistri, docuerunt. Omnium error ortus est ex ignoratione illorum verborum, *ipso jure.* Nam ut non ipso jure, ita ex bono & æquo servitutes ex tempore, aut ad tempus, vel sub conditione, vel ad certam conditionem constitui possunt: non enim ipso jure, quasi prætorio jure aliud obtineat: sed ipso jure dictum est illis modis servitutes non constitui, non quia sic constitutæ non debeantur: sed quia ipso jure non debeantur jure servitutis. Quasi faciat dies, aut conditionis adjectio: ut non prædris servitus, sed magis facultas quædam personæ quæsita videatur. Non valde absimile est quod supra relatum est, ut maxime calcis coquendæ, & cretæ eximendæ servitus constitui possit, tamen non ultra posse quàm quatenus ad eum ipsum fundum opus sit. Id enim absolute si eo pertinere putes, ut nemo ex sua cretæ fodina permittere alteri possit majorem cretæ quantitatem eximere, & sibi tollere, quam quatenus is ad fundum opus habet, erras. Nam ridiculum est, modum & finem dandi mihi esse ad fundi tui præsentem necessitatem: qui possum non modo eximendi immensam quantitatem, sed & cretæ fodinam ipsam tibi dare, quod ergo sit non ultra posse quàm quatenus ad eum ipsum fundum opus est, intelligendum est, ut facultas illa jure servitutis censeatur. Nam amplius eo quod opus est, si concedatur, res à præstatione & facultate, & ad usumfructum vel ad donationis, aut venditionis, aut hujusmodi contractus causam transit.

Illa * autem interpretatio ut ser-

vitute ex tempore, ad tempus, sub conditione, vel ad certam conditionem constituta non prædiis servitus sed personæ facultas quæsita intelligatur, ipso jure fit: quasi appositâ die vel conditione, probetur ea constituentium voluntas. Sicut cum nonnullorum fructuum agri pars legatur, qualis qualis fuerit legantis voluntas, eo ipso quod pars legata est, non usumfructum, sed ex reditu annuo partem legatam statuit Jurisconsultus *l. defuncta, §. fin. de usufruct. digest.* quanquam non sit facile aliam rationem reddere: quàm quod ita posita lex est. Sic dicimus in tutore qui pupillam suam minorem 25 annis necdum reddidit rationibus ducit uxorem, vel filio suo jungit, non quæri quæ affectione ductus sit, Senatusconsulto sic accipiente, quasi ea conjunctione fraudem administrationi tegere voluerit: sed tutorem quasi confessum de tutela infamari ipso facto, *l. si tutor. de interdict. Matr. Codice.* Sic quoque tametsi in stipulationibus, in pactis factum verfetur, *l. si unus §. pactus ne peteret de pact. D.* injuriarum tamen actionem dicimus per pactum tolli ipso jure *l. si tibi decem millia paragr. 1. de pact. ff.* quia ipso jure & juris constitutione speciali, dissimulatione abolebatur injuriarum actio, *Paragrapho fin. de injuriis Instit.* Quod si dissimulatione, multo magis pacto: plus enim inest pacto. Hinc etiam fortasse illud ad Herennium. Pacta quædam esse quæ legibus observanda sunt, quædam quæ sine legibus observantur ex conventu, cujusmodi erit hæc constitutio servitutis quæ diem vel conditionem habeat: nam ipso jure purè constituenda est.

3 Et quemadmodum * hîc, ita sæpe alias ex constituendi forma intelligimus non prædiis servitutem, sed facultatem personæ permissam: veluti, si me precario regaveris, ut per fundum meum ire agere tibi liceat, *l. veluti de precar. ff.* Aut si macerium tibi in meo ducere liceat: etenim ne macerii quidem posita donatio servitutis perfecta intelligitur, *l. si precario comm. præd. ff.* Quia qui precario rogatur, possessionis & usus rogatur: non proprietatis, *l. certè §. fin. de precar. ff.* Similiter quando nullius singularis fundi spectata est utilitas, *l. Lucius Titius, de servitut. rust.* Aut ex natura servientis fundi *l. si quis binar. de usufruct. ff.* aliquando ex genere legati, & regionis more, *l. Mela, §. liberis, de aliment. & cibar. legat. ff.* Nonnunquam ex affectione constituentium *l. Pater filio de serv. legat. ff.* Constituta ergo servitute ex tempore, ad tempus, sub conditione, vel ad certam conditionem, plenam servitutem prædij constitutam ipso jure non intelligimus, sed magis personæ facultatem datam: tum quia tempus & conditio obligationis personalis causæ sunt, *l. obligationum fere, de act. & obligat. ff.* tum etiam quia prædia præsentem & perpetuum servitutis usum requirunt, atque ideo talem constitui quæ pura & perpetua sit: quomodo dicimus sententiam prædio dari, *l. qui alienæ §. fin. de neg. gest.*

4 Horum * argumentum magnum est, quod tametsi multis juris civilis locis traditū sit, viam, iter, actum, sub conditione legari, & promitti posse: vel ab eo qui fundum non habeat *l. exist. de verb. obl. ff. l. si fundū de serv. leg. D. l. hared. §. non ea sum. hercis. ff.* Nusquā tamen legitur serv. sub conditione rectè promitti, vel ab eo qui fundum non habet serv. promitti posse. Sed quia ne hæc quidem omnino mihi satisfaciūt, dicā quod in Timæo Plato; qui ad ea quæ

quæ ibi tradit vires nostras non sufficere dicit: sed credi jubet iis qui ante dixerunt, quanquam nulla demonstrationis necessitate loquantur.

SUMMARIA.

1 *Modus hic qualem habeat significationem.*

2 *Quid sit non pertinere ad temporis causam, sed ad modum constitui servitutis.*

3 *Explicati duo loci, alter Pauli in l. cum de operis, & ope serv. ff. alter Celsi in l. item si fundi, §. fin. de usuf. ff.*

4 *Si ex conventione, decemve annis, vel mensibus aqua ducitur, perinde una servitus est, ac si die tantùm, aut nullo tantùm ducatur.*

§. Modum adjici servitutibus posse constat, veluti quo genere vehiculi agatur, vel non agatur, vel ut equo duntaxat, vel ut certum pondus vehatur, vel ut res illa transducantur, aut carbo portetur. Intervalla quoque dierum, & horarum, non ad temporis causam, sed ad modum pertinent jure constitutæ servitutis.

1 MOdus * hoc loco longè aliam habet significationem, quàm in titulo de iis quæ sub modo legata, vel fideicommissa relinquuntur, & similibus, quo loco adscriptus modus, cum ad conditionem ejus conceptio respiciat, ut quid fiat, vel detur pro conditione observatur, sed modum accipimus pro genere usus, & forma utendi. quo sensu vox illa usurpata est à Jurisconsultis innumeris locis, si inquit, iter, actúsque sine ulla determinatione legatus est: modus determinabitur, *l. certo generi, §. si totus ager. de serv. rust. Et in l. etsi forte, §. modus, si serv. vend.* Modus, inquit, refectionis in hac actione ad eum modum pertiner, qui in servitute imposita continetur, fortè ut reficiat lapide quadrato, vel structili. *Et l. 1. §. quod autem nequid in flum. publ. ripâve ejus fiat, ff.* quod autē ait, aliter fluat, nō ad quantitatē aquæ fluentis, sed ad modum, & ad rigorem cursus referendum est. *Et l. 1. §. nunciatio sit, de nov. oper. nuncia.* Si quid inquit, contra leges, edictáve principum, quæ ad modum ædificiorum facta sunt, fiet, multiplicem autem esse hujus vocis significationem, ut ex lectione veterum scriptorum intelligere potest quisque: ita hîc ineptè docetur, quemadmodum illud quoque, à conditione in cujus eventum dispositio suspenditur, quibus distet. Posteriora verba paulò sunt obscuriora, dum sic ait: *Intervalla quoque dierum, & horarum, non ad temporis causam, sed ad modum pertinent jure constitutæ servitutis.* Præsum enim, & concisum hoc genus dicendi frequens in Papiniani responsis, lectorem sæpè nequicquam proficientem exercet.

Ego * sic interpretor. Intervalla 2
dierum, & horarum ad temporis causam non pertinere, hoc est per temporum anfractus vatios, & in sese cum intermissione recurrentes, & pro successu multiplici dici fortè, mensis, vel anni, servitutes varias non nasci: sed earum unum & perpetuum jus esse, & usum quidem intermissione temporis divisum esse, jus non esse, sic enim Jurisconsultus comparat jus servitutis, & ejus usum, *l. 1. §. dies autem sunt genera, de aqua quotidian. & æstiva ff.*

vitute ex tempore, ad tempus, sub conditione, vel ad certam conditionem constituta non prædiis servitus sed personæ facultas quæsita intelligatur, ipso jure fit: quasi appositâ die vel conditione, probetur ea constituentium voluntas. Sicut cum nonnullorum fructuum agri pars legatur, qualis qualis fuerit legantis voluntas, eo ipso quod pars legata est, non usumfructum, sed ex reditu annuo partem legatam statuit Jurisconsultus *l. defuncta, §. fin. de usufruct. digest.* quanquam non sit facile aliam rationem reddere: quàm quod ita posita lex est. Sic dicimus in tutore qui pupillam suam minorem 25 annis necdum reddidit rationibus ducit uxorem, vel filio suo jungit, non quæri quæ affectione ductus sit, Senatusconsulto sic accipiente, quasi ea conjunctione fraudem administrationi tegere voluerit: sed tutorem quasi confessum de tutela infamari ipso facto, *l. si tutor. de interdict. Matr. Codice.* Sic quoque tametsi in stipulationibus, in pactis factum verfetur, *l. si unus §. pactus ne peteret de pact. D.* injuriarum tamen actionem dicimus per pactum tolli ipso jure *l. si tibi decem millia paragr. 1. de pact. ff.* quia ipso jure & juris constitutione speciali, dissimulatione abolebatur injuriarum actio, *Paragrapho fin. de injuriis Instit.* Quod si dissimulatione, multo magis pacto: plus enim inest pacto. Hinc etiam fortasse illud ad Herennium. Pacta quædam esse quæ legibus observanda sunt, quædam quæ sine legibus observantur ex conventu, cujusmodi erit hæc constitutio servitutis quæ diem vel conditionem habeat: nam ipso jure purè constituenda est.

3 Et quemadmodum * hîc, ita sæpe alias ex constituendi forma intelligimus non prædiis servitutem, sed facultatem personæ permissam: veluti, si me precario regaveris, ut per fundum meum ire agere tibi liceat, *l. veluti de precar. ff.* Aut si macerium tibi in meo ducere liceat: etenim ne macerii quidem posita donatio servitutis perfecta intelligitur, *l. si precario comm. præd. ff.* Quia qui precario rogatur, possessionis & usus rogatur: non proprietatis, *l. certè §. fin. de precar. ff.* Similiter quando nullius singularis fundi spectata est utilitas, *l. Lucius Titius, de servitut. rust.* Aut ex natura servientis fundi *l. si quis binar. de usufruct. ff.* aliquando ex genere legati, & regionis more, *l. Mela, §. liberis, de aliment. & cibar. legat. ff.* Nonnunquam ex affectione constituentium *l. Pater filio de serv. legat. ff.* Constituta ergo servitute ex tempore, ad tempus, sub conditione, vel ad certam conditionem, plenam servitutem prædij constitutam ipso jure non intelligimus, sed magis personæ facultatem datam: tum quia tempus & conditio obligationis personalis causæ sunt, *l. obligationum fere, de act. & obligat. ff.* tum etiam quia prædia præsentem & perpetuum servitutis usum requirunt, atque ideo talem constitui quæ pura & perpetua sit: quomodo dicimus sententiam prædio dari, *l. qui alienæ §. fin. de neg. gest.*

4 Horum * argumentum magnum est, quod tametsi multis juris civilis locis traditū sit, viam, iter, actum, sub conditione legari, & promitti posse: vel ab eo qui fundum non habeat *l. exist. de verb. obl. ff. l. si fundū de serv. leg. D. l. hared. §. non ea sum. hercis. ff.* Nusquā tamen legitur serv. sub conditione rectè promitti, vel ab eo qui fundum non habet serv. promitti posse. Sed quia ne hæc quidem omnino mihi satisfaciūt, dicā quod in Timæo Plato; qui ad ea quæ

quæ ibi tradit vires nostras non sufficere dicit: sed credi jubet iis qui ante dixerunt, quanquam nulla demonstrationis necessitate loquantur.

SUMMARIA.

1 *Modus hic qualem habeat significationem.*

2 *Quid sit non pertinere ad temporis causam, sed ad modum constitui servitutis.*

3 *Explicati duo loci, alter Pauli in l. cum de operis, & ope serv. ff. alter Celsi in l. item si fundi, §. fin. de usuf. ff.*

4 *Si ex conventione, decemve annis, vel mensibus aqua ducitur, perinde una servitus est, ac si die tantùm, aut nullo tantùm ducatur.*

§. Modum adjici servitutibus posse constat, veluti quo genere vehiculi agatur, vel non agatur, vel ut equo duntaxat, vel ut certum pondus vehatur, vel ut res illa transducantur, aut carbo portetur. Intervalla quoque dierum, & horarum, non ad temporis causam, sed ad modum pertinent jure constitutæ servitutis.

1 MOdus * hoc loco longè aliam habet significationem, quàm in titulo de iis quæ sub modo legata, vel fideicommissa relinquuntur, & similibus, quo loco adscriptus modus, cum ad conditionem ejus conceptio respiciat, ut quid fiat, vel detur pro conditione observatur, sed modum accipimus pro genere usus, & forma utendi. quo sensu vox illa usurpata est à Jurisconsultis innumeris locis, si inquit, iter, actúsque sine ulla determinatione legatus est: modus determinabitur, *l. certo generi, §. si totus ager. de serv. rust. Et in l. etsi forte, §. modus, si serv. vend.* Modus, inquit, refectionis in hac actione ad eum modum pertiner, qui in servitute imposita continetur, fortè ut reficiat lapide quadrato, vel structili. *Et l. 1. §. quod autem nequid in flum. publ. ripâve ejus fiat, ff.* quod autē ait, aliter fluat, nō ad quantitatē aquæ fluentis, sed ad modum, & ad rigorem cursus referendum est. *Et l. 1. §. nunciatio sit, de nov. oper. nuncia.* Si quid inquit, contra leges, edictáve principum, quæ ad modum ædificiorum facta sunt, fiet, multiplicem autem esse hujus vocis significationem, ut ex lectione veterum scriptorum intelligere potest quisque: ita hîc ineptè docetur, quemadmodum illud quoque, à conditione in cujus eventum dispositio suspenditur, quibus distet. Posteriora verba paulò sunt obscuriora, dum sic ait: *Intervalla quoque dierum, & horarum, non ad temporis causam, sed ad modum pertinent jure constitutæ servitutis.* Præsum enim, & concisum hoc genus dicendi frequens in Papiniani responsis, lectorem sæpè nequicquam proficientem exercet.

Ego * sic interpretor. Intervalla 2
dierum, & horarum ad temporis causam non pertinere, hoc est per temporum anfractus vatios, & in sese cum intermissione recurrentes, & pro successu multiplici dici fortè, mensis, vel anni, servitutes varias non nasci: sed earum unum & perpetuum jus esse, & usum quidem intermissione temporis divisum esse, jus non esse, sic enim Jurisconsultus comparat jus servitutis, & ejus usum, *l. 1. §. dies autem sunt genera, de aqua quotidian. & æstiva ff.*

Cùm ait quotidianam aquam ab æstiva differre, usu, non jure, ut hic, intermissione temporis divisa servitute magis præscribatur utendi modus, quàm definiatur, quando, & quoties constituatur servitus, ut crebrò, & ludibriosa fingatur servitutis creatio: quemadmodum ante Justiniani credebant multi, eis qui principali actione excidissent, propter exceptionem triginta, vel quadraginta annorum, superesse tamen ad usuras actionem: quia viderentur illis singulis annis usurarum actiones nasci. quod figmentum juris ut ludibriosum sustulit Justinianus, *l. ult. in princ. de usur. C. Addit. Sed ad modum pertinent jure constitutæ servitutis*, hoc est, utendi formam respiciunt. Modus non hic, ut dixi, utendi rationem significat. Sed & adeo alia multa, ut ejus ignoratione, multi juris civilis loci adhuc suum desiderent interpretem. Duos explicabo hac oblata occasione.

2 Alter * est Pauli, *in l. eum de operis. de op. serv. ff.* Alter Celsi, *in l. item si fundi. §. fin. de usufruct. ff.* Sic Paulus. *Cum de operis servi artificis agitur, pro modo restituendæ sunt, sed mediastini, secundum ministerium, & ita Mela scribit.* Verba sunt obscura, sed Accursio, & aliis contrà videtur. Nam sine controversia si explicant, pro modo, hoc est, arbitrio boni viri. Mihi non videntur assecuti Jurisconsulti mentem. Statuit enim interesse inter legatum operarũ servi artificis, & legatum operarum servi mediastini: quia legatæ operæ servi artificis pro modo restituendæ, & præstandæ sint, hoc est, pro communi utendi consuetudine; Exempli gratia, ut quia servo coquo ad epulas condiendas non ad agriculturam utamur, ne legatarius quoque nisi ad epulas utatur; Id enim efficere artificiũ, quo servus instructus est. Legatæ vero operæ servi mediastini, qui vel vilissima quæque inter servos officia solet obire: præstentur secundùm ministerium, hoc est, in iis tantùm, quibus vivo testatore defungebatur. Et in summa, eo pertinet ea Pauli, ut in servo artifice, spectetur communis omnium hominum usus artificis servi: in mediastino, qui nullo sit instructus artificio, peculiaris usus testatoris. Celsus autem in hæc verba, *Trebatius scribit, sylvam cæduam, & arundinetum posse fructuarium cedere, sicut paterfamilias cædebat, & vendebat: licet paterfamilias non solebat vendere, sed ipse uti, ad modum enim referendum est, non ad qualitatem utendi.* Ad modum, inquit Accursius, hoc est, ut vir bonus uti debet. Ego ad modum referendum esse: hoc est, spectandum quomodo arundineto, vel sylva cædua omnes utantur non ad qualitatem utendi, hoc est non quomodo uti soleret testator, sed hæc hactenus. Illud quod suprà diximus; intervalla temporum non pertinere ad tempotis causam, ut per intervalla, & intermissiones multas, non sint plures servitutes diversarum causarum, an non ex eo falsum est, quod responsum est, si alternis annis, vel mensibus quis aquam habeat, duplicato constituto tempore eam amitti non utendo: si vero alternis diebus aut die tantùm, aut nocte tantùm, statuto legibus tempore: quia una servitus est: Quasi superiore casu plures sint servitutes per intervalla temporum?

Sed * non est dubitandum, quin 3
etsi alternis annis, vel mensibus quis aquam habeat, una tamen sit servitus, non plures: quemadmodum cùm alternis diebus, aut die tantùm, aut nocte tantùm. Atque eo differt ususfructus à servitu

servitutibus rerum: nam ille cùm alternis annis legatur, legata plura sunt. Legata autem alternis annis prædiali servitute, unum est legatum, *leg. cum usus fructus de usufru. l. digest.* Sed constituta aqua ut alternis diebus, vel die tantùm, vel nocte tantùm duci possit, unam servitutem esse responsum est: non quod superiore, ut dixi, casu plures sint servitutes diversarum causarum, sed eo posteriore membro unam servitutem esse dixit, quoniam cum alternis diebus, aut die tantùm, aut nocte tantùm utimur, quasi continenter utimur, cùm in illis quæ *parvo interstitio fiant*, nihil priùs, aut posteriùs dici possit: sed omnia quasi simul, & continenter fiant, *l. quidam in testamento. de pecul. leg. digest.* Itaque servitutẽ unam esse cùm dixit id non ad jus, sed ad usum retulit: tametsi servitus jus est prædij, sed & sæpè aliàs, *catachrestice*, ea voce usus est Jurisconsultus, veluti cùm jus in alieno solo superficiem habẽdi servitutem appellat, *l. si tibi homo, §. fin. de legat. 1.* & cùm servitutis partem dicit, *l. aquam in fin. quemadmodum servit. amit. ff.* cùm servitutum prædij, individuæ cùm sint, nulla sit pars. Cæterùm una, an plures servitutes sint permagni refert. Nam una si est, aut tota amittitur, aut tota retinetur: si plures, contra, *l. una est via. de servit. rust. digest.* Quemadmodum, & cùm plura legata sunt per singula legata jus capiendi inspicitur, *l. cùm in annos. de annuis legat. ff. l. pater Severinam. §. fin. de cond. & demonstra. digest.* & cùm unum est legatum, semel tantùm cedit, *l. ante semel. quand. dies l. vel fidei. ced. l. 1. in princ. ff. quan. dies usufr. leg. ced.*

CAIUS V.

§. Via iter, actus, haustus aquæ, iisdem ferè modis constituuntur, quibus & usumfructum constitui diximus.

Hoc non eget interprete.

SUMMARIA.

1 *Longè diversa esse, servitutem temporibus secerni, & dividi.*

2 *Per singula verba discussa, & exposita, l. arbor. §. aquarum iter com. divid. digest.*

§. Usus servitutum temporibus secerni potest: fortè ut quis post horam tertiam usque in horam decimam eo jure utatur, vel ut alternis diebus utatur.

USum * servitutem temporibus 1
secerni posse, quod hic dicitur, & servitutem dividi non posse, quod verum est, *l. via infrà hoc tit.* longè sunt dissimilia. Ne dividi possit servitus ex eo efficitur, tum quia omnes partes fundi ejusdem modi sunt: *l. 1. §. illud Labeo. de aqua quot. & æsti. digest.* Tum, quia adversus constitutam servitutem non nisi in solidum peccari potest, *l. eadem. §. Cato. vers. differem. de verb. oblig. ff.* nec ita in ejus parte vis fieti, ut non in toto fiat, *l. 1. §. item quæritur. de aqua quoti. & æstiv. digest.* Denique quia tantum qualitate, prædium cui debetur, afficit, nec aliud est quàm ipsum prædium qualiter se habens, *l. qui fundum alienum. digest. quemadmodum servitus amittatur*, ut verum sit eam in jure non in parte consistere.

Usus vero servitutum temporibus secerni potestthoc est interpolari, dividi autem non potest : nisi aut mensura, aut temporibus, quod ipsum est temporibus secerni, in difficillima, *l. arbor. §. aquarum iter ff. commun. dividun. d.* cujus interpretationem suprà in hunc locum rejeci.

2 *Aquarum, * inquit, iter in judicium communi dividundo non venire Labeo ait : nam aut ipsius fundi est*, hoc est, aut sic constituta est aqua, ut duci tantùm ad certum fundum possit, *l. 1. §. praterea Labeo. de aqua quotid. & æstiv. ff. Et ideo in judicium non venit.* scilicet, quia omnes partes fundi, cui servitus debetur ejusdem modi sunt, *l. 1. §. illud Labeo. de aqua quoti. & æstiv. ff. l. via. §. quacunque. de ser. vit. rustic. D. aut separatum à fundo*, hoc est, aut sic constituta est aqua ut quocunque duci possit, *leg. 1. §. praterea Labeo. de aqua quotid. & æstiv. ff. divisum tamen, aut mensura, aut temporibus.* Hoc ideo, quia si sic constituta est aqua, ut quocunque duci possit, nisi jus aquæ divisum sit mensura, aut temporibus : cui constituta est, is omnibus suis prædiis etiam innumeris jus aquæ ducendæ simul acquirit : quod non potest : servitutem enim certam esse oportet, & certi fundi, *l. in tradendis in princ. commun. prædior. ff.* Cæterum nec hoc casu cùm aquarum iter separatum est à fundo, & mensura, aut temporibus divisum, existimabat Labeo in judicium communi dividundo venire : quasi jam divisum. Id autem Paulus sic reprehendit. *Sed possunt jura interdum separata à fundo esse, nec mensura, nec temporibus divisa, veluti cum is cujus fuerunt plures hæredes reliquit, quod cum accidit, consentaneum est ea in arbitrium familiæ herciscundæ venire, nec videtur (inquit Pomponius) quare minus in communi dividundo, quam in familiæ herciscundæ judicium veniant.* Prosequitur illud membrum quo dixit separatum jus aquæ à fundo oportere divisum esse, aut mensura, aut temporibus. Et id ipsum jus aquæ mortuo eo, cujus fuit pluribus hæredibus relictis, appellat non divisum, aut mensura, aut temporibus, cum sit separatum à fundo, & quocunque duci possit ; quia nunc quoque alia divisione opus sit inter plures hæredes, nam fundi si est jus aquæ, nulla inter hæredes divisione opus est, cum quamlibet fundi partem sequatur. & cum ut dixi partes fundi, cui serv. debetur, omnes ejusdem modi sint : atque ideò fundum dividere sufficiat. Fundi autem cum non est, sed separatú à fundo, tametsi divisum mensura, aut temporibus cum constituetetur, rursum tamen inter plures hæredes particularis facienda est aquæ divisio per mensuras, aut tempora.

SUMMARIA.

1 *Partem hic appellari quæ nulla divisione prædij facta pro indiviso possideatur, demonstrata tantum, & determinata.*

2 *Et quod vulgò traditur, eam intelligi quæ pro diviso possidetur, ineptum esse.*

PAULUS V.

Ad certam partem fundi servitutem remitti, quàm constitui potest.

Divisio fundo regionibus, ut demonstrari possit quid cujusque sociorum sit, id quantumcunque est, fundi partem non esse, sed fundum. Ex eo fieri, ut parti pro diviso quæ hic certa appellari nonnullis videtur imponi

poni servit. possit, idque accidere, cum vel plures à societate privata conventione abeunt, *l. si quis duas §. si quis partem cõmu. præd. ff.* vel ab arbitrio adjudicationibus factis, *l. commun. divid. §. 1. commun. divid. ff.* atque hunc esse legis hujus sensum existimant omnes interpretes : quibus ego non admodum repugno.

1 Sequor * tamen libentius opinionem existimantium certam hìc fundi partem appellari fundi partem distinctam modo & regionibus, vel certis aliis signis determinatam, nulla fundi divisione facta ut sit sensus, ad certam partem etiam pro indiviso, servitutem constitui aut remitti posse, ut non per totum fundum servitus diffusa sit : sed ad servitutis usum electa pars fundi, *l. certo generi. §. si totus. de servit. rust. ff.* quod accidit ubi certus, ac finitus viæ locus est, *l. nam satis. §. sed si is fundus. quemadmodum serv. amit. ff.* Id vel ex eo apparet : quia certam hominis partem recte dicimus : certum enim est, quidquid ostenditur vel nomine, vel ea demonstratione, quæ nominis vice fungitur, *l. certum de reb. cred. ff.* De homine tamen, aut mobilibus aliis cujuscunque generis sint absurde diceretur ea certis finibus aut modis à pluribus sociis possideri pro diviso, mobilia enim pro diviso, possideri non possunt *l. Pomponius. de rei vend.* Ex quo fit, ut certam partem eam quoque recte appellemus, quæ pro indiviso possideatur, possideri autem pro diviso nõ possit. Accedit quod fundo regionibus diviso ridiculum esset dubitari, an parti quæ pro diviso possideatur, servitus imponi possit : cum jam non sit pars fundi, sed fundus, & divisione regionibus facta, earum partium causæ amplius non misceantur, *l. nam satis. §. si divisis quemadm. serv. amitt. ff.* Ergo certam partem hic appellat, quod locum in fundo *in l. certo generi. §. si locus de serv. rust. ff.*

SUMMARIA.

1 *Ut pomum decerpere liceat, ut spatiari, ut cœnare in alieno possimus, neque rerum, neque personarum servitutes esse.*

2 *In servitute constituenda, aut prædiorum, aut hominum interesse oportet, non quovis modo, sed principaliter.*

3 *Cujusque rei facultatem jure servit. deberi non posse.*

4 *In interdictis vero, de facto tantum queritur utentis, non de jure servitutis.*

PAULUS VII.

Ut pomum decerpere liceat, ut spatiari, ut cœnare in alieno possimus servitus imponi non potest.

Nullus credo eorum est, quorum in hanc legem commentarios habemus, qui opera sua non se rudibus prospicere cogitet; sed ea ad eum modum abutuntur, & tam infœliciter consulunt, ut lectorem magis varietate rerum non necessariarum, & ab illis excogitatarum obruant : & magis onerent, quàm juvent, discentémque incertiorem, quàm ante fuerit dimittant. Dum ille statuit, ut pomum decerpere liceat ut spatiari, ut cœnare in alieno possumus, servitutes prædij non esse : quia nullus demonstretur fundus cui debeatur, sed personales servitutes esse, ad quas persequendas in rem actione confessoria, & negatoria cõperant, hìc vero contra, ut nec prædiorum servitutes esserita nec personarum,

sonarum, de quibus quia dijudicavi satis libere in præfationibus, nunc nihil necesse est dicere.

Sed * tamen cum constitutis illis, ut pomum decerpere, ut spatiari, ut cœnare in alieno possimus, servitutes personales constituras dicunt, quas tueamur confessoria, & negatoria. valde mihi videntur immemores eorum, quæ multis locis inepte, sed tamen constanter prodiderunt, de negativa dictione præposita verbo potest, illam scilicet, omnem negare potentiam: fecuti auctoritatem glossi *in cap. 1. de regul. jur. in 6.* Nam si negativa dictio præposita dictioni potest, omnem negat potentiam, illis verbis: *Servitus imponi non potest*, satis monentur, talem servitutem, ut vel prædij, vel personæ sit, imponi non posse. Sic enim ait: *Ut pomum decerpere liceat, ut spatiari, ut cœnare in alieno possimus, servitus impon non potest.*

Sed missos faciamus * Ariolos illos, unum est de quo dubitari adeo possit, ut neotericis quibusdam imposuerit, & in errorem eos impulerit, si quoties vicinorum interest servitutes valent, *l. quoties hoc titul.* & illa ut pomum decerpere liceat, aut spatiari, aut cœnare in alieno utilitatem fundi augere possint, qui plurimi sit futurus hoc ei jure debito, cur non est recepta hujusmodi servitutum constitutio? hanc dubitationem sustulit Jurisconsultus *in l. si de jusfurii ff. de pact.* 6 de jusfloris, inquit conventio non prodesse reo, quia nihil ejus interest à debitore pecuniam non peti. Imo nec confide jusfloris, prodesse: neque enim quoquomodo cujusque interest cum alio conventio facta, alij prodest: sed tum, dumtaxat cum per eum cui exceptio datur principaliter ei qui pactus est proficiat, eadem quoque ratione, si cui res ex stipulatu debeatur, eique à debitore legata sit, licet ex legato commodum sentire videatur, quod dominium nanciscatur statim, nec expectet ex stipulatu dictionem, quodque sumptū litis quem sustineret li ex stipulatu agens litigaret, lucretur: nihilo magis fidei committi cuis potest, *l. si mulier. § si rem, de leg. 3.* quoniam satis sit quoquo modo legatum utile esse, ut fidei committi legatarij possit; sed præcipuè in servitute constituenda, aut prædiorum aut hominum interesse oportet, non *ἀφορισ-* sed principaliter. Ejus enim non habetur ratio, quòd fundus una harum servitutum acquisita, plutis utēdi potest: id enim extra fundum est, atque remotius: Et quæ sunt remotiora, non spectamus. Proinde si ad habitationem certa sit quantitas annua relicta, & ita transactum sit sine prætore, ut habitatio præstatur, valet transactio: quia fructus habitationis præstatur, licet ruinæ vel incendio subjecta est. Quòd enim vitium facere ædes possint, vel forte exuri, id quia ex futuro pendet eventu, & remotius est, non spectatur. Et in summa facultas decerpendi pomum, aut deambulandi in alieno jure servitutis censeri non potest inter prædialis quia ad prædij utilitatem non pertinet, non personalis, quia tametsi nonnullam personæ domini commoditatem affert, non sit omnis agri fructus legatus: quinimo nec omne pomum, sed ex iis quæ provenissent certus numerus quanquam ne illud quoque satis sit ad usumfructum, si non omnis prædij fructus in pomis consistit, *l. defuncta § final. si quis bovas ff. de usuf. leg.* Denique quia non est facultas facta sumendi ex iis quæ in prædio nascuntur, quod ad victum domini, familiæque suæ sufficiat: ut constitutus usus intelligi possit, *l. plenum vers. Labeo.*

Labeo. & Proculus de usu, & habi.

3 Nec debet minus videri, sit ut pomum decerpere liceat, * ut spatiari, ut cœnare in alieno possimus, servitus imponi non possit. Nam nec super alienum ædificium superius habere jure servitutis quisquam potest, quanquam utilitatem præsentem habeat. Sic enim ait Jurisconsultus, hoc quod dictum est de immissis, locum habet ex ædificio alio in aliud, aliter enim suprà alienum ædificium superius habere nemo potest, *l. hoc quod dictum, ff. de servit. urb.* Quemadmodum etiam non potest ita servitus imponi, ut quis facere aliquid cogatur: tametsi stipulatori utile sit, *l. cæsi forte, §. etiam, ff. si serv. vend.* ut intelligas, cujusque rei facultatem jure servitutis deberi non posse. Hoc autem jure utimur, ut non solùm ad irrigandum, sed etiam pecoris causa, vel amœnitatis aqua duci possit, *l. hoc jure, ff. de aqua quot. & æstiv.* quod non est superioribus contrarium, quia eo loco de momentanea possessione agitur, quam tuemur interdicto. Interdicto autem cùm agimus, non quæ nostra sit: utilis aqua, an ad voluptatem tantùm comparata?

4 Quemadmodum * nec illud, juréne aqua debeatur, an non. Nam & is cui aqua jure non debetur, si modo jure se ducere putat, interdicto recte utetur, *l. prima. § sed si jure, ff. de aqua quotid. & æstiv.* cujus rei illa est ratio, quia in interdicto factum versatur, in actionibus quæ de servitutibus competunt, *ut l. 1. § fin. ff. si servit. vend.* si cui hæc non sufficiunt, videat quæ scripsi, *in l. quoties, infrà hoc titulo,* & se expleat.

SUMMARIA.

1 *Acquisitam servitutem confirmari, & servitutem per partes retineri, diversam habere significationem.*

2 *Partem hoc loco dominij partem intelligi tametsi possit, & servitutis.*

§. Si prædium tuum mihi serviat, sive ego partis prædi dominus esse cœpero, sive tu mei, per partes quidem servitus retinetur, licet ab initio per partes acquiri non poterat.

PEr partes retineri servitutem satis superque dixi, cùm legem hujus tituli secundam sam interpretatus: & inter cætera illud quod erat in eo difficilimum, docui: fundis duobus qui invicem serviunt communicatis, cur servitutes per partes retinentur: cùm redempto in commune fundo qui communi servit, extinguatur servitus. Quo loco conciliavi difficillima illa capita, *l. ex socis, & l. si communi de serv. rustic.* Explicandū tamen rum quoque fuit responsum Paulli obscurum, *l. pluribus, §. & si placeat, de verbor. oblig.* quod quia ad hanc rem pertinet, fiet quoque hîc satis commodè. Sic Paulus: *Et si placeat extingui obligationem, si in eum casum inciderit, à quo incipere non potest, non tamen in omnibus verum est, cum stipulari viam iter, actum ad fundum communem socius non potest, tamen si is qui stipulatus fuerit, duos hæredes reliquerit, non extinguitur stipulatio.*

Hucusque plana sunt omnia, & ab omnibus rectè excepta, quæ sequuntur nō perinde. * *Et pro parte dominij tum servitus acquiri non potest, acquisita*

tamen confirmatur. Hoc est, inquit Accursius, firma remanet, quasi Jurisconsultus illis verbis dicat, servitutem per partes retineri, cùm non illis, sed posterioribus id dicat. Respexit autem Jurisconsultus in illis prioribus verbis ad strictum jus civile: quo plures domini non pariter cedentes servitutes, nec imponere, nec acquirere poterant, *leg. receptum digest. commun. prædi.* nisi enim uno, & eodem tempore omnes cedebant, nihil agebant; quod cùm ex tota ea lege, tùm ex verbo *receptum* satis intelligimus. Ne autem diversis temporibus cedere possent summo jure, in causa erat meo judicio regula juris civilis, qua dicitur extingui obligationem, si in eum casum venerit, à quo incipere non possit. A qua regula Jurisconsultus excipit cessionem servitutis à pluribus, vel pluribus sociis, non pariter, sed diversis temporibus factam, cùm sic ait: *Et pro parte dominorum servitus acquiri non potest, acquisita tamen confirmatur.* Cùm enim ex duobus dominis alter jus eundi, agendi per fundum communem vicino cessit, nihil egit, nam unus ex sociis fundi communis, permittendo jus esse ire, agere, nihil agit. *leg. unus ex sociis, ff. de servit. rustic.* Nihil egisse autem, ad jus servitutis referre debemus. Nam extra causam servitutis aliquid egit cedendo: qui, etiam antequàm alter socius cedat, prohibere vicinum non possit quominùs jure cessio utatur, *l. per funum, ff. de servit. rust.* Igitur si alter quoque cedat, obligatio primi quæ personalis erat, neque constiterat jure servitutis, post novissimam cessionem in servitutis causam transit: ut subtili ratione videri possit is qui postremus cessit, solus servitutem constituisse: atque ideò rex perveniße in eum casum, à quo incipere non possit: quia unus ex dominis fundo communi neque imponit, neq; acquirit servitutem, tamen placuit acquisitâ, tametsi ita, ut à persona tantùm deberetur cõstimari, ut post novissimam cessionem, plena servitus, & à prædio debeatur. Addit. *Et propter partem dominij hoc evenit, si pars prædij servientis, vel cui servitus debetur, alterius domini esse cœperit.* Quod inquit Jurisconsultus, in acquirenda servitute diximus: ut servitus per partes acquisita constituatur: idem quoque in retinenda obtinet, ut scilicet per partes retineatur, & hoc est quod ait, *propter partẽ dominij hoc evenit.* Quod tum est, cùm pars prædij servientis, vel cui servitus debetur, alterius domini esse cœperit. Illud quoque animadvertione dignum est, quod totus hic locus, rectè legitur in vulgatis codicibus, sed corruptissimè in recentioribus, veteribus codicibus, à literatore sciolo nescio quo depravatis, dum loco *propter partem*, per partem, loco *dominij*, mavult dominis. Ergo servitus per partes retineatur, licet ab initio per partes acquiri non posßit: quia quæcunque servitus fundo debetur, & ejus omnibus partibus debetur, *l. via. §. quæcunque ff. de serv. rust.* Per partes cum dico, partes dominij dico, quid si & per partes servitutis dixero, cùm is qui iter, & actum habet si statuto tempore tantùm ierit, actum non amittat, quia ire quoque per se is potest, qui actum habet. *l. qui iter ff. quemad. serv amitt.* Et cùm, si in partem agri aqua influxit, etiamsi non ad ultima loca pervenit, omnibus tamen partibus usurpetur, *l. si in partem ff. quemad. serv. amitt.* Sed quanquam hoc non admodum ineptè dici possit, tamen illud malo, ut quæ retinetur servitus per partes, ea singulis, tota, & integra debeatur

beatur, non quidem in toto fundo, sed in ea parte quam non habent, in sua enim parte, nemo jure servitutis quicquam facere potest.

SUMMARIA.

1 *In omnibus obligationibus quales quales sint, semper illa insunt sine quibus nihil cautum est.*
2 *Exposita l. præses, C. de serv. & aq.*
3 *Constituta simpliciter servit. uendi modus arbitrarius est, quoad domino servientis fundi non obsit.*
4 *Legata servit. neque heredis, neque legatarij absolutè facultas est, per quam velit fundi partem constituendi.*
5 *In servitutibus, utilitatem ejus cui debetur sine incommoditate ejus qui eam debet, spectandam esse.*

CELSUS VIII.

Si cui simplici usu via per fundum
5 *cujuspiam concedatur, vel relinquatur in infinito, videlicet per quamlibet ejus partem, ire agere licebit: civili tamen modo, nam quædam in sermone tacitè excipiuntur: non enim per villam ipsam, nec per medias vineas ire, agere sinendus est: cum id aque commodè per alteram partem facere posßit: & minore fundi servientis detrimento. verum constitit, ut qua primum viam direxisset, ea demum ire, agere deberet sic, & Sabino quoque videbatur, qui argumento rivi utebatur, quem primo quolibet ducere licuisset: postea quàm ductus esses transferre non liceret: quod & in via servandum esse verum est.*

SI stipulatus fuero, inquit Jurisconsultus, per te non fieri, quominùs via, itinere, actúque uti liceat: tametsi non me, sed alium nomine meo ingredientem prohibeas, committitur stipulatio, *l. si stipulatus fuero per te non fieri. ff. de verb. oblig.*

Hoc * ideo, quia etiam in obligationibus in quibus alter alteri non obligatur, de eo quod alterum alteri ex bono, & æquo præstare oporteat: sed de eo tantùm: quod palàm verbis expressum est, quales sunt illæ quæ stricti juris appellantur, *l. quicquid adstringenda. ff. de verb. oblig.* nihilominus insunt illa, sine quibus nihil est nobis cautum, tametsi palàm verbis expressa non sint; unde si cui simplici usu via per fundum cujuspiam concedatur, vel relinquatur, tacitè actum videtur, ut qua minore fundi servientis detrimento posßit, per eam partem eatur. Ex quo illud quoque est, quod qui potest compendiaria apportare quæ refectioni necessaria sunt, Si longiori itinere velit apportare, ut magis onerosam causam eundi faciat impunè prohibetur, *l. ulterer. ff. de itin. actuque priv.* tametsi qui iter per fundum stipulatus est, per quamlibet ejus partem ire posßit: quia semper quædam in sermone tacitè excipiuntur.

Quod * in causa est, ut ex fisco aquæ ducere permittit, ejusdem aquæ usum semper sibi tacitè videatur excepisse: cùm sit durum, & crudelitati proximum ex suis prædiis aquæ agmen ortum suis fructibus agris suis, ad aliorum usum vicinorum, injuria propagari,

qui verus est sensus, *l. præses, C. de serv. & aqu.* Quæ admodum, & si cui lapides in tuo cædere permisisti, tacitè videris excepisse, ne tibi necessarij lapidis usus intercludatur, *l. venditor. §. constat, ff. com. præd.*

5 Et in summa,* constituta servitute, utendi modus arbitrarius est, quoad domino servientis fundi non obsit: adeo, ut etiam nulla constituta servitute, tamen aquam superfluentem ex vicini fundo in suum derivare, dum opus in alieno non fiat, omnibus jus sit, *l. 1. §. idem aiunt aquam ff. de aqua plu. arcend.* Utque qui jus aquæ ducendæ habet, novum canalem, vel fistulam in rivo ponere possit, vel quidlibet aliud facere, nulla tali lege dicta, & omnino citra conventionem, quoad fundum domino deteriorem non faciat. Quia ut eleganter Ulpia. ex sententia Labeonis, ait, utilitas ejus qui ducit, sine incommoditate ejus cujus ager est, spectanda semper est, *l. Servius § si quis novum ff. de rivis.* Igitur constituta servitute, utendi modus ex eo spectabitur, ut prodesse tibi tantùm, dum aliis non noceas, possis. Ex superioribus, de reliquis quæ hac lege dicuntur, judicium faciemus, atque in primis de eo, quod placuit licere ei cui simplici usu per fundum via concessa est, vel relicta, per quamlibet ejus partem ire, quod considerandum paulo accuratiùs. Nam ei contrarium est, quod responsum est, si via, iter, actus, aquæductus, legetur simpliciter per fundum, facultatem hæredi esse, per quam partem fundi velit constituere servituten *l. si via. ff. de servit. rusticor.* Quorum locorum invicem inter se collatorum Andreas Alciat. exploratam habuit repugnantiam: sed eam, ut alij multi, ita composuit, ut eum planè non intelligas, locos autem illos, nihilo magis. Existimat enim interesse simplex facultas, *ut in l. si via. ff. de servit. rusticor.* an infinito fundo relicta sit: quod in hac lege factum existimat, ut priore casu hæredis sit electio, posteriore legatarij. Et quo sibi fidem faciat, nihil affert. Cùm verba illa, *si cui simplex usus*, omnem ei abrogent fidem: non enim possumus simul, & simplici usu, & hac conceptione verborum, in infinito fundo, servitutem constituere, sunt enim penè contrarij constituendæ servitutis modi. Nam cum simplici usu constituo, hoc est sine ulla determinatione, cùm primum determinatus est locus, ea servitus consistit: Cæteræ partes agri liberæ sunt, *l certo generi, §. si totus, ff. de serv. rusticor.* Et verò cui nominatim in infinito fundo servitus constituta est, per quamlibet fundi partem ire licet, itérque si velit, subinde mutare, *l. nam satis, ver. cato ait. ff. quemadmodum serv. amitt.* Quo fit ut existimem Andr. Alciat. vitium aliquoi omni laude dignum, non tam judicio, quàm necessitate, in eam descendisse sententiam: Ego quoque nihilo certior, & quasi repens humi post tam insignem virum, ejúsque & majores, & posteros, de his dijudicabo non liberè, & fidenter, sed quasi ictuans, ut in re parùm comperta: Sic igitur statuo.

In ea * quæstione, servitute simpliciter legata utrius facultas sit per quam partem constituatur, hæreditne, an legatarij? Illud de duobus quæri, quod de neutro eorum verè dici possit. Quia facultas ea, neque hæredis est, neque legatarij: quod si verum est, non minus est ridicula illa quæstio, quàm si quæras de duobus piscibus diversi generis, uter eorum canat dulciùs, cùm omnes mutos esse constet. Non est ergo aut hæredis, aut legatarij facultas, servitutem per quam velit fundi partem constituendi. Nam in concedenda servitute, vel id actum est, ut totus fundus serviat, veluti ut per quamlibet fundi partem ire, agere liceat: vel nulla partis destinatione facta modus determinatus non est, vel locus in fundo nominatus est: quarum enim nihil est. Tamen iis omnibus casibus, arbitri officium invocandum est, qui & locum & modum determinate debet. Quibus non adversatur, quod de loco ei sæpè permittitur statuere, cui servitus, vel concessa, vel legata est, *ut hac l. Modo hæredi, ut in l. si via. ff. de serv. rust.* non enim absolutè id alterutri eorum permittitur, alioqui nunquà esset necesse ad arbitrum recurrere, quod tamen quoquomodo generaliter constituta servitute necesse est: sed ei quidem cui constituta est, ut eam eligat partem, quia cómodè, & minore fundi servientis detrimento, ire, agere, vel aquæ tivum facere possit: quod hac lege jubetur, hæredi verò, si nulla captio legatario in eo sit. *l. si via ff. ser. rust.* In summa, eligendo, ut hæres legatarij, & legatarius hæredis ita rem agant, ut suam agerent, *arg. l. 1. ff. de serv.* quod si constare inter eos non potest, qua commode, & minore fundi servientis detrimento designari locus debeat: tum arbiter dandus est, qui interdum hæredem volentem de loco statuere, interdum verò legatarium audiet.

5 Et hoc est * quod suprà diximus, in servitutibus utilitatem ejus cui debentur, sine incommoditate ejus qui eas ea debet, spectandam esse, *l. servitus, Paragrapho si quis novum, ff. de rivis.*

SUMMARIA.

1 *Servitute constituta, tacitè illa jura sequuntur, quæ ad conservandam pertinent.*

1 *Ut interdum ex ea causa, utendi modus immutari, & gravior servitus causa fieri possit.*

3 *Qualem recipiat interpretatio eam l. usufructuar. novum vivum, §. adificium. ff. de usufr.*

CELSUS IX.

Si iter legatum sit, quo nisi opere facto ire non possit, licere faciendo, substruendo, iter facere Proculus ait.

LOcus hic facilis est, neque enim aut verba, aut res obscuritate laborant, ut offendere ad aliquid lector possit, nisi quid ignotæ alcis sit, ut undevis multi sine delectu faciunt, quibus satis est, si modo videantur nova fingere.

Ergo * cùm iter legatum est, ut & 1
omni alia constituta servitute, tacitè illa jura sequuntur: ut reficere liceat, ut spatium relinquatur quo dextra, & sinistra ad locum servientem is cui legata est, & fabri ad reficiendum eant, & si quæ alia sunt perinde necessaria, *l. refectionis. §. sin. D. comm. præd.* adeo, ut qui reficere non patitur, perinde conveniatur confessoria, ac si servitutis controversiam facit, *l. loci corpus, § si quis mihi, D. si serv. vend.* hoc ideò, quia servitutum usus, non nisi per refectionem, diuturnus esse potest, *l. eum debere, ff. de serv. urb.*

Cujus * rei tantam habuit rationem 2
Jurisconsultus, ut & utendi modum

immutare permittat,& graviorem efficere servitutis causam , conservandæ servitutis causa , ut possit qui aquæducendæ jus habet,rivum qui ab initio terrenus fuit , si aquam non potest continere , cœmentitium facere , aut structilem tertenam , *l. servius*, §. *servius*, *ff. de rivis*. Atqui dices,ædificium inchoatum , fructuarius consummare non potest, etiam si eo loco,aliter uti non possit , *l. usufr. novum rivum* , §. *ædificium, de usufr.*

3 Sed * hoc plus est in ea specie,quia ejus ædificij inchoati , ne ususfructus quidem relictus videtur : quæ posteriora verba efficiunt,ut intelligamus, aut omnium bonorum,aut quotæ partis eorum usumfructum relictum in ea specie : respondumque esse , eo legato ea res non contineri , quarum nullus fructus sit,ut ex generali definitione , quod fructuario acquiri non potest, propietario quæratur, *l. adhuc interesse* §. *quæst. est ff. de usufr.* alioqui si intelligamus tantummodo unius illius ædificij inchoati usumfructum relictum , non facilè est dicere , cur consummari fructuario non possit.

SUMMARIA.

1 *Multum interesse,constituta sit serv. an promissa tantum.*

2 *In eo constituitur hujus responsi ratio : per singula ferè verba hypothesi explicata.*

3 *Stipulationem semel cuique acquisitam , non solere ad alium transire, quàm ad hæredem , vel alium juris successorem.*

4 *Et quæcunque gerimus , ex nostra persona debere initium sumere.*

5 *Ut vendicationem ex præsenti possessione dicimus , ita omnes quæ ex maleficiis sunt actiones , quasi ex præsenti damno nasci , idque quam habeat vim.*

6 *Ut stipulatio servi fructuarij acquisita semel fructuario,ad proprietarium transeat:id magis ex occasione quàm ex jure contingere.*

7 *Per magni interesse , legata habeant commodum pecuniarium , an aliud.*

MODESTINUS X.

Pro parte dominij servitutem acquiri non posse vulgò traditur: & ideò si quis fundum habens viam stipuletur, & partem fundi sui postea alienet , corrumpit stipulationem in eum casum deducendo, à quo stipulatio incipere non possit pro parte quoque, neque legari, neque adimi via potest: & si id factum sit,neque legatum,neque ademptio valet.

EJus quod vulgò traditur,pro parte dominij servitutem acquiri non posse, & causas abundè satis, & effectus , suprà non uno loco exposuimus : hic , vel præcipuus sese offert. Est , inquit Jurisconsultus ex eo consequens , ut si quis fundum habens , viam stipuletur , & partem fundi sui postea alienet , corrumpat stipulationem , in eum casum ducendo , à quo stipulatio incipere non possit. Scimus in hoc tractatu vulgatissimum esse , neminem servitutem acquiere, vel urbani, vel rustici prædij posse , aut eam debere , nisi qui prædium habet , *l. 4. commun. prad.* illud quoque , longè , latèque interesse inter servitutes constituras , & debitas.

Nam

Nam * meum debitorem ususfructus nondum constituti si tibi delegaveto , tametsi non novatur obligatio mea,tametsi debito tantum,ac nondùm constituto usufructu id fecero, etiam me mortuo, ususfructus tuus manet, *l. si usufructus, ff. de novat.* qui ubi semel in persona mea constitit , ex persona mea extinguitur, *l. si ususfructus, ff. de iur. dot. l. necessario*, §. *fin. C. de peri. & commun. rei vend.* Quemadmodum & in ea specie, si à te emero, vel stipulatus sim, ut mihi liceat ex ædibus meis in tuas stillicidium immittere , non continuo mihi post conventionem,sed tum demum , cum te sciente ex causa emptionis , stipulationis, vel hujusmodi conventionis immissum habere cœpero,& ad vêdicandã,& ad tertinendam servitutem actio nascitur *l. si à te emero : ff. si serv. vend.* Nam antequam in tuum immitto,nullum jus habeo. Et ideo si statutum tempus intercesserit antequã immitterem, quod servitutes deperdi solent, nihil tamen juris amitto, *l. si partem* §. *quemadmod. servit. amitt.* quia nihil tum immissum habui. Cujus illa est ratio , quia ut qui prædium emit vel aliud quid corporale,si non in vacuam quoque possessionem inductus est, nullam in rem actionem habet , *l. qui prædium Codice de distract. pign.* Ita multo minus qui servitutem vel emit,vel stipulatus est, cujus nulla est vacuæ possessionis traditio sed habetur pro traditione usus: nisi uti cœperit , merito non habet confessoriam , quæ in rem est actio. hæc cum ita sint, si quis fundum habens viam stipuletur,& partem fundi postea alienet , corrumpit stipulationem quia ante constitutam servitutem fundum alienavit , *l. si sub una paragrapho si quis viam , D. de verb. oblig.*

Alienata * autem parte fundi, amplius ei constitui non potest:quia pro parte dominij nemo servitutem acquiri possit. Ergo in eum casum deducta est stipulatio, à quo incipere non potest : quod ipsum hac lege sic colligitur. 2

Sed * & illud aliam rationem habet: 3
qui enim viam ad fundum suum stipulatus ante constitutam eam,partem fundi alienat,corrumpit stipulationẽ : quia stipulatio semel cuiquam acquisita non solet ad alium transire:quàm hæredem vel alium juris successorem *l. si omne*, §. *si hæres alienaverit, ff. usufr. quemad. cave.* cum merò jure nemo,ex eo quod alius cõtraxit cum alio obligetur, §. *fi. Instit. de acq. per arrogat.*

Sed * & quæcunque gerimus, cum 4
ex nostro contractu originem trahant, nisi ex nostra persona initium sumant, inanem nostrum actum efficiunt, *l. quæcunque, ff. de act. & obliga.* Quod si non transit servitutis stipulatio in rei pro parte successorem fundo alienato,quemadmodum non transit : certè nec illi qui servitutem stipulatus est acquiretur servitus , quia jam non sit nisi partis pro indiviso dominus : pro parte autem dominij servitus acquiri non potest. Dicet quis, an non quæcunque actiones servi mei nomine mihi cœperunt competere,vel ex lege 12. tabul. vel ex lege Aquilia, vel injuriarum,vel furti, eæ durante etiam si servus postea manumissus, vel alienatus vel mortuus fuerit ? *l. quæcunque quæ actiones, ff. de act. & oblig.* An non etiam si quis priusquam aquæ pluviæ arcendæ agat, dominium ad aliquem transferat fundi , ea actio ad eum transit , cujus aget esse cœperit, *l. si ter iter* §. *si quis prius quam, ff. de aqua pluv. arcend.* Cur igitur,aut non et qui fundum habens viã stipulatus est, etiam alienata fundi

fundi parte via nihilominus debetur; aut non ad eũ transit cujus pars fundi esse cœpit? Sed illius ea est ratio, quia nec stipulatori præstati pro parte potest nec alienata parte, stirpiatio viæ ex sua persona initium obligationis sumere potest. Cum & Aquilia & injuriarum, & furti actio, & hujusmodi infinitæ quæ unius generis sunt cum ex re nascantur, *l. ex malefic. ff. de act. & oblig.* etiam prædio, vel servo alienato durent quia semel cœperint, & constiterint. Sed neque ad eum transit stipulatio vi, in quem partis alienatio facta est, ut aquæ pluviæ arcendæ, ut damni infecti actio, ut novi operis nunciatio, & innumeræ ejusdem generis, quia illæ quoque actiones, cum ex re non ex præcedenti actione nascantur, transeunt videlicet in successorem in rem; sed ita ut ex præsenti facto, vel damno nascantur: sicuti rei quoque vendicationem ex præsenti possessione esse dicimus *l. non aliter §. sed si postuletur. ff. de jud.*

Porro stipulatio * semel acquisita 5
fructuario ad proprietarium transit. Quoniam licet stipulatio in annos singulos facta, una sit & perpetua, *l. senatus §. fin. de mort. causa. don.* Tamen in ea specie, quod ad hanc rem pertinet, cum servus fructuarius in annos singulos operas suas locavit, plures erunt stipulationes plurium annorum, & per singulas stipulationes jus capiendi inspicietur, ut singulorum annorum in initio cujusq; anni pecunia fructuario quæratur, secundum quæ, non tam ad proprietarium stipulatio transit, quàm utrique tantum acquiritur, quantum juris ratio pertulit: quod contra strictam rationem juris benigne receptum est, *l. si quis domum §. hic subjungi potest. versi. & magis admittit. & loc. conduct.* Iniciet quoniam semper incertum sit, in quem diẽ duraturus est usus fructus *l. si servus communis Mevij. §. cũ servus. ff. de stip. servit.*

Et in summa, * ut stipulatio servi 6
usufructuarij acquisita semel fructuario ad proprietarium transeat; magis ex occasione quam ex jure contingit: ut responsum est tametsi in dissimili causa, *in l. Labeo ff. de rivis.* sed vereor ne excutiam longius. Illud an perpetuum sit, stipulationem in eum casum deductam, à quo incipere non possit, viriari & corrumpi, quod ex aliorum opinione ita Marcellus refert, ut facilè intelligas cum non sequi, *leg. existima, ff. de verb. obligat.* & in quibus obtineat, hic ab interpretibus permultos divinorum sinus disputatur. Inter cæteros, in eo præcipuè mihi non satisfaciunt, ut nec plane egomet mihi: dum rationem inquirunt, propter quam & Paulinianus, *in l. verbis legatis, ff. ad leg. Falc.* & cum sequutus Justinianus, *in §. ex contrario. Instit. de legat.* Eo quod in diem, vel sub conditione debetur, purè creditori legato. si vivo testatore dies venerit, vel conditio extiterit, utile esse nihilominus legatum statuunt: cum Paulo, inutile fieri visum sit, statim atque vivo testatore dies venit, quanquam ab initio constet, *l. debitor. de leg. 1.* Eorum quæ illi scripserũt mihi in hunc locũ transferam: tantum inter illos locos dijudicabo, quàm potero brevissimè. Illi enim imprimis mihi videntur valde secuto errore decepti, quibus Justinianus videtur pro completo & exploratò habuisse, cum quis creditori suo in diẽ, vel sub cõditione debitum legavit purè, si vivo testatore dies venit, aut conditio extitit, legatum in eam

eam causam perveniisse, à qua incipere non possit, & propterea extinctum esse.

7 Perveniisse * enim in eam causam negat. Duo enim sunt in universum legatorum genera, alterum eorum quæ pecuniarum emolumentum habent: alterum eorum, quæ emolumentum quidem non habent pecuniarum, habent tamen commodum aliud, quale est, si servus mihi legatus sit, eumque purè manumittere rogatus sim: per servum enim quem purè rogatus sum manumittere, mihil mihi quæri potest, ac propterea illius legati fructus nullus est. Cæterùm nec eo manumisso, quia locupletior non est factus, qui libertum acquisivit, *l. nemo, §. locupletior. ff. de regul. iur.* Interest tamen mea libertum habere, cum propter successionis spem, tùm propter obsequia, & alia quæ sunt ex jure patronatus. In illis legatis, quæ emolumentum pecuniarum continent, comprobata est ea regula, ut omnium fidei committere possimus, ad quos aliquid perventurum est morte nostra, vel dum eis datur, vel dum eis non adimitur, *leg. 1. §. sciendum, de leg. 1.* In iis verò quæ emolumentum pecuniarium non habent, sed aliud quoddam commodum quod æstimari non possit, ut maximè talia legata utiliter reliquantur, tamen eorum quibus relinquuntur fideicommittere non possumus, *l. si mulier, §. Julianus, & §. fin. ff. de leg. 3. d. Virius, C. de oper. liber.* Ergo cum in diem, vel sub conditione debitum creditori meo purè lego, & me vivo dies venit, vel conditio existit, legatum in eam causam perveniisse, à qua incipere non possit, negat Justinianus, negat quoque extinctum esse legatum, sed nihilominus utile esse affirmat: non quia emolumentum habeat pecuniarium, sed quia aliquod commodum sentit ex eo creditor, & quod non expectet ex obligatione actionem, & quod debitum probare necesse non habeat, ut jam non pertimescat, aut sumptus, aut vexationem litis, *l. si mulier, § si rem. de leg. 3.* Paulus cùm ait inutile effici legatum *in l. debitor, de leg. 2.* de legato intelligit emolumentum habente, quod in pretio, & in fructu sit: quale qui accipit onerati fideicommisso, *ut suprà diximus*, potest. Eorum evidens argumentum est, quod si debitoris mei pignus in testamento liberavero, negari non possit quin utile sit debitori meo tale legatum: quia & ejus rei precarium consistit, *l. certè. § fin. ff. de precar. l. postquam pignus, cum iis quæ ibi not. ff. de pact.* nihilo magis tamen ejus fidei committere possum, *l. si mulier, §. fin. de legat. 3.* & hæc est mea ratio, an vera, subsisto; sed tamen, ut in re difficillima, ut mihi quidem videtur, plausibilis.

SUMMARIA.

1 *In plerisque actibus, non factum, sed juris potestatem spectari.*

2 *In nonnullis contrà non jus, sed factum.*

3 *Attamen quæ verba ad constitutionem servitutum pertinent, ea non ad factum, sed ad jus servitutis referri.*

4 *Quam ob causam via latitudo lege 12. tab. definita est, ut in porrectum octo pedes habeat, in anfractum sexdecim, aliarum servitutum latitudo nulla sit legitima.*

POMPONIUS XI.

Si tam angusti loci demonstratione facta, via concessa fuerit ut neque jumentum, neque vehiculum eò ire possit: iter magis quàm via, aut actus acquisitus videbitur: sed si jumentum per eam duci poterit, non etiam vehiculum, actus videbitur acquisitus.

1 IN* iis quæ agimus, aut etiam contrahimus, fæpè non factum, sed juris potestas spectatur, ut in ea specie, cùm quis rem aliquam nactus bona fide possidere cœpit: quia non interrumpitur præscriptio ex posteriore rei alienæ scientia, *l. unica Cod. de usucap. transform.*

2 Jus enim * civile initium usucapionis inspici voluit, *l. sequitur, §. si aurequam pariat, de usucap. D.* Contra fæpè non jus, sed factum spectatur: veluti, cùm dicimus alienarum rerum possessores fructus suos tàdiu facere, quamdiu bona fide possident: si cœperint scire quod possident alienum esse, nihil illis acquiri: quia in ea re, non ut in præscriptione initium: sed singula momenta spectantur, *l. qui bona fide, de acquir. rerum dom. ff.* Quarum rerum differentiæ rationem affert Jurisconsultus, *in l. bona fidei, de acq. rer. dom. ff.* quia longa possessione acquirere ad jus, hoc est ad usucapionem, fructus suos facere, ad factum pertinet: ut quis bona, au mala fide possideat. Tum quoque cùm tam augusti loci demonstratione facta via concessa est, ut neque vehiculum; neque jumentum eò ire possit: iter magis, quàm via, aut actus acquisitus videbitur: ut, quæ res uti agitur, valere non potest, habet enim effectum quia ex jure inducitur. Quoniàm, ut eleganter responsum est, tametsi in re dissimili, quæ verba ad constituendam servitutem pertinent: non ad factum, sed ad jus servitutis referuntur, *l. in rem, de serv. urban. ff.* ut & in omnibus quæ geruntur, ex jure sumatur, quod agi intelligitur. *l. nec enim, de solut. ff. l. 1. de pact. gign. Cod.* Sicuti denique cùm locatio, aut venditio conventione facta est, & nondum res interceßit, si emptor venditori tantùm, vel venditor emptori tantùm acceptum fecit, acceptilatio in ea causa, non sua natura, quia per stipulationem fit, in qua, quicquid palam verbis expressum non est, omissum intelligitur: sed potestate conventionis valet, hoc est, non tam illud inspicimus, quod uni tantùm est acceptilatum, quàm quod ex eo contractu proficiscitur, qui est ultro citróq; obligatorius. Itaque tametsi alteruter eorum tantùm, alteri accepto tulerit, tamen, & is cui non est acceptilatum liberatur, perindéque ac si convenisset inter eos, ut neuter ab altero quicquam peteret, *l. cùm emptor. de rescind. vend. ff.* Hîc quoque, quanquam de constituenda actum sit, tamen si ea latitudo demonstrata sit, per quam neque juramentum, neque vehiculum ire possit: iter, non actus acquisitus videbitur propter loci demonstrati angustias: ut ex jure sumatur, id quod agi intelligatur, ne scilicet aliter respondentibus nihil actum videatur: cùm servitutum retentio, non interemptio studiosa esse debeat, *l. inter antiquam, de usu, & hab. Cod.* Demonstrati enim is agi modus debet, vel cùm nullus determinatus est, ab arbitrio statui, in itinere quidem, quo quis pedes, vel eques commeare possit: in actu vero per

per quem & jumentum & vehiculum ire possit *l. certo generi, §. at si iter juncta, l. inter actum de servit. rust. D.* Actus enim, ut nec itineris latitudo, nulla est legitima, cum in via aliud juris sit: cujus latitudo ex lege duodecim tabularum in porrectum octo pedes habet, in anfractum sedecim, ut in ea constituenda si dicta latitudo non sit legitima, debeatur. Quod tametsi fuit, si modo fuit & constitutum duodecim tabularum lege, & usurpatum in itinere, & actu itineris duodecim pedum, actus vero quatuor latitudine lege definita quod Alexander refert *in libris jocialium dierum*: id tamen in pandectis, aut Imperatorum constitutionibus nusquam extat: non ut quidam putavit, neglectum à Triboniano & cæteris, sed præteritione tacitè abrogatum, vel ut non necessitatium præteritum.

4 Oportuit * enim latitudinem viæ jure singulari definiri, certamque ac veluti statutam esse: quia qui viam habet, non modo jumentum, aut vehiculum agere, sed lapidem quoque au tignum erthere, hastam rectam ferre, denique omnia per fundum traducere potest: cumque tam latè pateat, quia potetane traduci, vel tiahi, quæ vix totus fundus capere? maximè in obliquum versa: & immensa illa facultate ejus qui viam habet, non poterat arbiter aditus modum viæ determinare, simul etiam ne ob eam causam totus fundus videretur servire, infinita illa quæque traducendi potestas ad eum agi modum coercita est lege, qui in porrectum octo pedes, in anfractum sedecim habeat. Quemadmodum in fundo venditò tametsi lapidicinæ ubi cunque sint, exceptæ sint: post tamen repertæ non videntur exceptæ. Ne aliter interpretantibus, totus fundus lapidicinarum sit, si forte in toto eo subterra lapis sit, ut plane nihil sit quod venierit, *l. in lege de contrah. empt. ff.*

SUMMARIA.

1 *Servitutes prædiorum in jure non in parte consistere, atque ideo incorporales esse.*
2 *Ideo quoque non usucapi, quia nec certam possessionem habent, sed natura sui intermissionem.*
3 *In quo continuarum, si modo sunt aliqua, & discontinuarum, non est diversa natura.*
4 *Ut nec earum causa, quam omnes perpetuam habere debent.*
5 *In usucapione servitutum non conjunguntur tempora auctoris cum temporibus successoris.*
6 *In amittendis vero contra servatur.*
7 *Actio quam quis diuturno usu, & longa quasi possessione nactus est, curutilis appellatur.*
8 *Et in ea re, quam ob causam interdum id tempus discussion esse necesse est quod hominum memoriam excedat.*
9 *Per magni interesse, usucapta sint servitutes, an constituta, vel quæ constituarum loco habeantur.*

PAULUS XII.

Servitutes prædiorum rusticorum, etsi corporibus accedunt, incorporales tamen sunt, & idcirco usu non capiuntur: vel ideo, quia tales sunt servitutes, ut non habeant certam continuamque possessionem. Nemo enim tam perpetuo, tamque continenter ire potest, ut nullo momento possessio-

sio ejus interpellari videatur, idem in servitutibus prædiorum urbanorum observatur.

IMperator Justinianus nudum jus Quiritium cum abolet, id appellat antiquæ subtilitatis ludibrium, quod nihil ab ænigmate differret, nec unquam videatur, nec in rebus perireat: sed vacuum & superfluum verbum sit per quod antiquum, qui ad primam veniunt legum audientiam, perterriti ex primis eorum cunabulis inutiles legis antiquæ dispositiones accipiunt. Atque utinam ut nudum jus Quiritium, ita infinita abrogasset & in perpetuum eorum memorium delevisset, quæ ex veteri stricto & exacto jure reliqua facta bona ingenia exercent, ut illis pene solis personent legum scholæ: nihil nunc opus hoc loco esset, aut nostro, aut cujusquam labore: sed quia malit antiquæ subtilitatis nihil penitus ignorari posterstati inutilem obscuritatem invexit, vel potius reliquit, ut sæpe alis, ita hoc loco. Sed experiamur si quid lucis ei afferri possit. Quod eo facilius erit, quo majore diligentia à multis illustratus est: qui cum anteverterint, & rem attigerint, magna nos cura levarunt. Igitur servitutes prædiorum, tametsi corporibus accedunt, incorporales tamen sunt, ut & in hæreditate, quâquam agri ædes, mancipia, & hujusmodi sint, quæ corporalia sunt: tamen ipsum jus hæreditatis incorporale est, §. *nec ad rem pertinet. de rebus corpor. & incor.*

1 Quamobrem * servitutes non in parte, sed in jure consistere Papinianus scripsit, *l. Mevius. §. fundo de legat. 2.* & quia incorporales sunt, inquit, usu non capiuntur, cum incorporalia non possideantur.

Et * mox, vel ideo, inquit, quia 2 tales sunt servitutes, ut non habeant certam continuamque possessionem, sed natura sui interruptionem, ac tametsi earum usus pro possessione habeatur, atque ideo negari non possit possideri eas aliquatenus, usucapiantur tamen nihilo magis, quia non habent certam continuamque possessionem, quam usucapio requirit, cum sit adjectio dominij, per continuationem possessionis temporis lege definiti. Nemo enim tam perpetuo, tamque continenter ire potest, ut nullo momento possessio ejus interpellari videatur. Est ergo servitutis, ut corporalium rerum possessio: alioqui, nec interpellari tam diceret, nec Scribonia lege, quæ usucapionem sustulit, quæ servitutem constituebat, quicquam actum esset. Nam omnino si non possidentur servitutes, nec usucapiantur quoque consequens est, etiam lege Scribonia non lata. Est tamen longè dissimilis, quia non certa, non continua, non quæ animo retineatur, sed usu: denique quæ facti sit, non juris.

Ac * ne quis in hac causa con- 3
tinuas & discretinuas, quas vocant, diverso jure conscribi putet, Primum, quia nulla id lege constitutum est, deinde, quia hac lege quod in rusticorum, idem & in urbanorum prædiorum servitutibus observari dicitur. Postremo, quia ut servitutes quæ in superficie consistunt possessione retinentur: & ad hoc ut immissum habeam, per causam tigni possideo habendi consuetudine, & quasi facto quodam possideo, *l. servitutes quæ in superficie. de servit. urbanorum. Digestis.* Ita, quia, per quem locum mihi viam, aut iter concessisti, electa parte qua consistit servitus, ut sint

sint cæteræ fundi partes liberæ, tamet si non utar, in eam tamen calle seu malis semita, qua primum direxi, nihil à te fieri potest, quominus commodè ire, agere possim, *l. si illicitis, vers. & similiter quem admodum serv. amitt. ff. l. per quem locum d. servit. vind. ff.* ob eam causam in tuo aliquo utor, & ut illas quæ in superficie consistunt, facto aliquo & quadam quasi possessione viam, iter, actum, & rusticas omnes retineo. Et quia facto aliquo retinentur fere omnes, quæ vel in solo, vel in superficie consistunt, non est ullarum certa & continua possessio, quia facta omnia naturâ sui momentanea sunt & intermissionem habent, *l. eum debere. de serv. urban.*

4 Sed * tamen (quod multi parum intelligentes cum possessione continua confundunt) omnes perpetuam causam habere debent, *l. foramen. de servit. rust. ff.* Si quidem constitutionem spectes, quæ & ipsa causa servitutum appellantur, *l. prius, in principio de aqua plu. arcend. ff.* eas pure constitui oportet: nam ex die, vel ad diem, vel sub conditione, vel ad certam conditionem constituntur, prædiorum servitutes non sunt, *l. servitutes suprà hoc tit.* si fundum cui imponuntur, aut eum cui acquiruntur, debet ille quidem, nunquam non posse præstare, aut pati: sic nullam aquam duci posse jure servitutis dicimus, nisi quæ perennis sit, *l. 1. §. loquitur, de aqua quotid. & æstiv. ff. l. 1. §. hoc interdictum, de fonte ff.* hic autem, vel ex naturali, vel ex necessaria, eaque perpetua causa egere. Hinc illud foramen in pariete conclavis vel triclinij, quod fit proluendi pavimenti causa, neque flumen esse, neque tempore acquiri, si in eum locum nihil ex cœlo aquæ veniat, *l. foramen de servit. urban. D.* Quia pavimentum proluere quod soleant veteres intellectatis, & aliis arte laboratis pavimentis, quæ asiarota appellabantur, deinde spongijs exsiccare, ad voluptatem comparatum erat. Præterea, quia per id foramen non aqua pluvia, aut alia perennis extrudenda, & in vicini ædes mittenda erat: Sicque ea res, quia ex naturali aut necessaria causa non fiebat, perpetuam causam non habebat. Tum etiam quis manu fiebat, intelligique non poterat, quid, quale, quantumque esset quod tale constitutum erat: magis personæ facultas, quam ædibus servitus acquisita videbatur.

Verumtamen * quia nullarum ser- 5
vitutum certa & continua possessio est, nullæque quoque usucapi, ne hodie quidem, summo jure possunt: utrunque ex eo apparet quia vulgari jure is, qui in alterius locum succedit longæ possessionis præscriptionem implet accessione facta possessionis autoris sui: Et quod vulgo dicitur, ad præscriptionem omnium rerum complendam, conjunguntur tempora autoris, cum temporibus successionis, *l. delia. § fin. de contrah. empt. ff. l. Pomponius, §. cum quis & seq. ff. de acq. poss.* At non modo non in servitutibus omnino, sed nec in usucapienda libertate earum quæ non amittuntur per non usum, nisi accedat aliquod factum ejus qui eam debet, successor utitur admiculo ex persona sui autoris, sed necesse est eum qui contra servitutem fecit, sic factū habere tempore continuo, quod præscriptionem impleat: quamobrem si is qui altius ædificatum habebat, ante statutum tempus ædes possidere desiit, interpellata usucapio est: is autem qui easdem ædes postea possidere cœperit non nisi integro statuto tempore libertatem usucapiet, quia

natura servitutum ea est, ut possideri non possint, sed intelligantur possessionem earum habere qui ædes possident, verba sunt Jurisconsulti, *in leg. si ædes, §. liberta, de servit. urban. ff.* ut dubitare amplius non possimus, nec urbanarum servitutum possessionem certam, & continuam esse. Quanquam illius responsi illa quoque ratio esse potest, quia cùm is qui servitutem debet, libertatem, usucapit contrario facto, ejus libertatis possessio civilis est, non naturalis: atque ideo personam non egreditur, vel possidentis, vel ejus adversus quem possidetur, *leg. 1. de præscript. long. tempor. 10. vel 20. anno.*

6 Quod * contrà servatur in eo qui jure suo non utitur, cujus quia negligentia continua esse potest, tametsi usus non possit, ideò tempus quo non est usus præcedens fundi dominus, cui servitus debetur, imputatur ei qui in ejus locum successit, *leg. si quis alia, §. tempus. quemadmo. serv. amitt.* quasi videatur, qui eam debet continuo usu libertatis eam usurcepisse. Sed quanquam ex suprædictis causis servitutes neque verè possideantur, neque usucapiantur ipso jure.

7 Tamen * si quis diuturno usu, & longa possessione jus aquæ ducendæ nactus sit, utilem actionem habet, ut ostendar per annos fortè tot usum se, non vi, non clam, non precario, *leg. si quis diuturno. si servit. vend. ff.* non quia servitus ullo tempore usucapiatur, sed ex temporis diuturni usu credatur jure fuisse constituta, quod nonnullis placere videoperæ magni enim interest, sit constitutum servitus, an usu & longa quasi possessione quæsita. Sed utilem habet actionem, quia sumo jure nullam habet: longum autem id tempus quale quale fuerit in acquirendis servitutibus, certè in amittendis, vel negligentia non utentis, vel culpa utentis non debito modo, aut tempore, aut ejus qui omninò ut maximè velit uti non possit, id tempus expectatur, quod in corporalium rerum usucapionibus præscriptum est, *l. sicut usum fr. de serv. & aq. Cod.* ut tamen non usum esse non sufficiat, si modo non utentis nulla sit culpa, aut dissidia, *l. si quis ex fundo quemadmod. servit. amitt. ff. l. & Attilicinus, de servit. rust. ff.* Qua in re illud quoque spectatur, sitne servitus quæ assiduam ejus cui debetur operam desideret, atque manufactum opus, quæque in faciendo consistat, an quæ possessione retineatur, multâque alia observantur, quæ ad hunc locum non pertinent, in quo non de amittenda, sed longa quasi possessione acquirenda agitur.

Sed * hic oritur maxima turba inter interpretes, quia in ea re id quoque tempus constitutum, & definitum sit, quod hominum memoriam excedit, *l. hoc jure. §. ductus aquæ, de aqua quotid. & æstiv. ff.* sic enim ait, *ductus aquæ, cujus origo memoriam excesserit, jure constituti loco habetur.* Plerique existimant ibi requiri, ut originis ductus aquæ non extet memoria, quia agetur de præscribenda aqua, quæ ex flumine publico, non quæ ex fonte privato duceretur: idque ex antecedentibus colligi. Eam cùm sine Principis jussu, & authoritate ducere nemo possit, *l. g. 1. §. permittitur. de aqua quotid. & æstiv. ff.* nec usu, & quasi possessione acquiri, nisi ejus temporis, cujus non extet memoria: quia eo solo tempore, alia quoque quæ solus Princeps concedere potuit, præscribantur, *c. super quæstionum, §. præterea, de verbo. & rer. signif. ext.* Alijs quidem de privata aqua, quæ ex privato fonte

fonte duceretur, attamen tantum tempus ad eam præscribendam non requiri absolutè, sed eo requiri tamen, ut solo usu, & tempore acquisita, pro constituta habeatur. Illi mihi videntur assequuti quidem verum sensum: sed quid interest constituta sit, an usu, & longa quasi possessione acquisita nondum percepisse, ac à seipsis dissentientes cum magna fiducia erasse omnes, cùm tradiderunt communi consensu utilem actionem quam parit diuturnus usus, & servitutum longa possessio à directa non differre, sed utramque eandem vim, ac potestatem habere: quia non refert responsum sit, directa quis, an utili actione agat, *leg. actio de negot. gest. digest.* Tametsi enim in cæteris mihil interest, extet servitutis memoria, vel non extet, *l. 2. §. apud Alphenum. de aqua pluv. arcend. ff.* tamen in hac causa permagni refert: aquæductus enim constitutus cùm est, si qua in rivo nascatur aqua, tacitè lucrifit ab eo qui ducit, *leg. hoc jure, §. aqua quæ in rivo. de aqua quot. & æstiv. ff.* Subjicit mox Jurisconsultus, ductus aquæ, cujus origo memoriam excesserit jure cõstituti loco habetur, ut scilicet & qui aquæductum habet, cujus origo memoriam excedat, quia is constituti loco habetur, aquam si qua in rivo nascatur, lucrifaciat. Non autem lucrifaceret, si tantùm constituto legibus tempore usus, aquæducendæ jus nactus esset. Nam Ecclesiarum parochis, quia ad eos jure communi decimarum perceptio spectat, *cap. cum in tua diœcesi, de deci. extrà*, sicut aliorum omnium proventum, ita & novalium decimæ debentur, *cap. commissum est nobis de deci. extr.* Et tamen iis, qui adversus parochum decimas tempore constituto præscripserunt, novalium decimæ non acquiruntur, *cap. cum contingat de decs. extrà.* Nimirum, quia illis suo jure debentur, his, non nisi propter diuturnum usum, & longam quasi possessionem.

Ex * quo facile est intelligere, interesse, usucaptæ sint servitutes, an constitutæ, vel quæ constitutarum loco habeantur, & hic mihi videntur sensus, *§. ductus aquæ per conjunctionem proximè precedentis.*

§. Servitus itineris ad sepulchrum privati juris manet, & ideo remitti domino servientis fundi potest, & acquiris etiam post religionem sepulchri hæc servitus.

OFficiosa pietate veteres cutaverunt funera multis modis, magnaque fuit exequiarum pompa, quia insepultorum animas, donec cadavera sepulturæ condententur, errare credebant, hinc illa:

Cocyti stagna alta vides, stygiamque paludem,
Di cujus jurare timent, & fallere numen:
Hæc omnis quam cernis, inops, inhumataque turba est.
Portitor ille Charon, hi quos vehit unda, sepulti.
Nec ripas datur horrendæ, nec rauca fluenta
Transportare prius, quàm sedibus ossa quierunt.
Centum errant annos, volitantque hæc littora circum.
Tum demum admissi stagna exoptata revisunt.

Erátque tanta sepulchrorum religio, ut ea pars quæ sepulchro dicata esset, quemadmodum non recipere servitutem,

tutem, ita nec proscindi atratro posset. Hinc ille jocus Augusti in Vectium, qui Patris monumentum parùm piè exataverat, dicentis, hoc est vere patris monumentum colere, veruntamen quia de illis quæ scripta sunt in jure civili, cùm nostra religio novos ritus invexerit ignoram possint sine dispendio, suntque nihilominus ab aliis diligenter tradita: ad ulteriora transeo.

SUMMARIA.

1 *Quatenus in locis publicis facere prohibeamur.*

2 *Quid sit in publicis tantùm utile habere ad obtinendum, quantum habet quilibet ex populo ad prohibendum.*

3 *Item quam significationem habeat, quod responsum est ad privatas causas accommodata esse interdicta, non ad publicas.*

4 *Loca publica privatorum usibus deservire jure civitatis non quasi propria cujusque, idque quam habeat potestatem.*

§. *Publico loco interveniente, vel via publica, haustus servitus imponi potest, aquæductus non potest, à privatis tamen peti solet, ut per viam publicam aquam ducere sine incommodo publico liceat.*

1 IN* locis publicis non omnia omninò facere prohibemur, sed extenus tantùm dum ne quid privato cuiquam damni detur. Itaque adversus eum qui molem in mare projecit, interdictum ne quid in loco publico competit, ita demum, si cui ea res nocitura est: Si autem nemo damnum sentit, tuendus est is, qui in littore ædificat, vel molem in mare jacit, *l. ... §. adversus, ne quid in loc. public. ff.*

2 Quoniam* in locis publicis tantùm juris habemus ad obtinendum: hoc est, facere in publico cuique eatenus liberum est, quantum quilibet ex populo ad prohibendum: hoc est, dum ne cum incommodo cujusquam privati id fiat, ut meritò interedere debeat interdicto, *l. prætor ait, §. loca enim publica, ne quid in loco publ. ff.* id enim illis verbis significari puto, quanquam ea omnes aliter exceperint.

3 Quia* ad privatas causas accommodata sunt interdicta, non ad publicas, *l. sive si maris de in rivis, ff.* Non quod publicæ utilitatis causa non competant interdicta, qualia sunt de locis publicis, de viis publicis, de fluminibus nam, & ne quid in loco publico, vel itinere fiat, & de via publica, & itinere publico reficiendo, & ne quid in flumine publico, ripave ejus fiat, quo pejus navigetur, edixit prætor: sed quia & in illis interdictis quæ ad publicam utilitatem respiciunt, tametsi populatia sint, condemnatio tamen ex eo fit, quanti actoris interest, *l. 1. § hoc interdictum perpetuum, ne quid in loco publ. ff.* Cæterum jus suum populo præcipuè tuetur, & ad privatas causas, ut plurimùm non pertinet sola popularis actio, *l. 1. de popul. actio. ff.* atque ea causa mulieri, & pupillo, tum non datur, *l. mulieri, & pupillo. eod.* Ex eo quoque est, quod procuratorem dare non potest, qui popularem actionem movet, *l. qui populari, eod.* Quia in illis quidem qui suam rem agunt, utiliter receptum est, ut per procuratorem agant, cùm fæminæ morbus, aut senectus, aut necessaria peregrinatio, itémque aliæ multæ causæ impedimento sint, ne quis rem suam jure exequi

exequi possit: iis verò quibus absit sua tantùm est otij publica ut curent, tametsi ad eos non pertineant, non idem concessum est. Cùm de se queri debeant, qui de re ad eos non pertinente litigent.

4 In* summa, quia loca publica privatorum usibus deserviunt jure civitatis, non quasi propria cujusque, *leg. 2. §. loca, ne quid in loc. public. ff.* id demum in publico petere cuilibet permittendum est, quod ad usum omnium hominum pertineat, veluti vias publicas, non etiam quidquid sibi privato expediat, *l. 1. de loc. & itin. publ. ff.* Quamobrem publico loco interveniente, vel via publica, haustus servitus imponi potest, quia tunc per publicum solo itinere, quod ad usum omnium hominum pertinet, opus est, *leg. Labeo, quemadmod. servit. amittat. ff.* aquæductus non potest, tum quia aquæductus ad privatam tantùm causam pertinet, & non ad omnium hominum usum: tum, quia ejus usus soli faciem immutat, quod in solo publico nemo potest facere. Quo non ut privato, sed jure civitatis utimur.

SUMMARIA.

1 *Prodesse sibi unumquemque dum aliis non noceat, prohiberi.*

2 *Servitutibus modum facit prædiorum quibus acquiruntur, necessitas.*

3 *Multòque magis præsentem utilitatem in eis requiri, adeoque ex veritate, non ex opinione paciscentium æstimari debere.*

4 *Ut tamen satis sit servitutes utiliter cœpisse, aut incipere posse volente eo cui acquiruntur.*

5 *Sed potest fundo quem quis vendit servitus imponi, & si non sit utilis.*

6 *Quamquam sufficiat amœnitatem habere.*

POMPONIUS XIII.

Quoties nec hominum, nec prædiorum servitutes sunt, quia nihil vicinorum interest, non valent: veluti, nec per fundum tuum eas, aut ne tibi consistas, & ideo si mihi concedas jus tibi non esse fundo tuo uti frui, nihil agitur aliter, atque si mihi concedas jus tibi non esse in fundo tuo aquam quærere, minuendæ aquæ meæ gratia.

INter ea quæ ad universum tractatum servitutum pertinentia supra præfatus sum, illud accuratiùs discussi, an semper, & qualis utilitas in constituendis servitutibus spectanda esset. Id, eo diligentiùs hic percurram, ut prætermittam verùs. Cogitabant, credo, Jurisconsulti existere posse, qui vicinis rerum suarum usum invideret, illisque tametsi nullo eorum commodum libertatem utendi rebus propriis interspirente vel intercipetente pactionibus: qualis esset, qui tecum convenisset, ne in tuo consisteres, aut ne tuo frueteris. Non secus ad Castorem scribunt quia testiculi ejus in usum medelarum appeterentur, idcircò cùm urgeri se intelligit, geminos sibi devorare innata quadam invidia, ne captus prosit. Ergo conventiones illas, quæ illi qui pactus est, obsint: qui cùm conventæ sunt non prosint: tametsi sit quisque rei suæ moderator, & arbiter meritò non servari constituerunt, tuti insani esse alienorum prædiorum jus imminuere impositâ servit.

qua constituta, augeat nihilo magis suorum utilitatem. Quemadmodum & in diversum, quanquàm nolente domino in alieno nihil cuiquam licet, *l. injuriarum, §. fin. de injuriis, ff.* Superfluentem tamen aquam ex vicini fundo in suum derivare, omnibus jus esse constituerunt, quia prodesse sibi unusquisque, dum alius non noceat, non prohibeatur, *l. 1. §. idem aiunt aquam, de aqua pluv. arcend. ff.*

1 Nec * mirum si talibus pactionum legibus libertatem fundi mei conventione coangustare non possis: Cùm ne tuo quoque fundo quem mihi testamento relinquis, similem legem quæ causam non habeat, sed nudum præceptum contineat, dicere possis, *l. filiusfamilias, §. Divi. de l. 1.* Sed & quæcunque sic constituta sunt, ut reperiri causæ nullæ possint, quas in constituendis hominis sequuti sint, abolenda, abrogandaque sunt. *can. omnia talia, 7. dist.* Certè, si tale quid stipulatus sis à me, ne in meo consistam, cùm id nullam habere possit causam, propter quam id fieri velis nequicquam stipulatus es: eo maximè si de constituenda servitute cogitasti: cui modum facit prædij, cui acquiritur necessitas.

2 Nam * ut abunde suprà scripsi, calcis coquendæ, aut cretæ eximendæ servitus, & aliæ quæ rerum sunt, constitui non ultra possunt, quàm quatenùs ad eum ipsum fundum cui acquiruntur opus est, *l. ego, de servit. rustic. ff.*

3 Quo * fit ut excusari non possit summi cujusdam viri error, qui existimavit præsentem quidem utilitatem requiri in constituendis servitutibus, sed eam non ex veritate, sed ex animo paciscentium æstimandam, ut satis sit putare quemque servitutem quam acquirit utilitati sibi fore, aut voluptati, tametsi in eo fallatur. Nam id si credimus, evenire casus non potest, imo ne cogitari quidem nisi ineptè, quo quis servitutem inutiliter sibi stipuletur: non est enim verisimile, quin nec evenire possit, ut sciens, prudens quisquam sibi stipuletur quod sibi inutile futurum putet, ac propterea nec illud quoque, ut nec prædiorum, nec hominum servitutes sint, si modo satis sit putare utiles. Quis enim non affirmabit sibi utilem videri quam constitutam voleat? ideoque secundùm illum nequaquam lata est hæc lex, quæ id prohibeat quod evenire non possit.

Verum * ergo utilitatem requirimus, non quæ sit in opinione tantùm, ut tamen satis esse putemus si utiliter cœpit servitus, aut incipere possit volente eo cui acquiritur. Sed tamen ei fundo quem quis vendit, servitus imponi, etsi non sit utilis, potest, *l. ei fundo infr. hoc titul.* 4

Non * earum ulla ratione quas hîc multas multi prætexunt: sed quia longè latèque interest, servitutem acquiras, an excipias: cùm acquirere non nisi utilem, & necessariam possis: excipere verò etiam non utilem, quia ut in præfationibus fusè scripsi, quod exceptum est, magis videtur non translatum in emptorem, quàm ab emptore constitutum. Estque illa eorum verborum vis, *quædam enim habere possumus, quamvis ea nobis utilia non sint*, quasi dicat, videri eum qui excipit ex sese, & suo jure habere; Inde est illud non absimile quod fundi mei, cui aquæ ductus debetur, partem aliquam vendidero, eáque nullum aquæ usum desideret, te tamen nihilominùs sequetur aquæductus tibi inutilis, qui toti fundo utiliter acquisitus fuit, fiétque pro modo agri detenti, aut alienati ejus aquæ divisio, *l. si partem, de serv. rust. ff.* 5

Nam

Nam & tametsi secundùm vulgarem regulam juris nemo rogari potest, ut liberos suos emanciparet, *l. filiusfam §. secundum vulgarem, de leg. 1.* constituì tamen extra ordinem solet adversus eum qui agnovit id, quod relictū est hac contemplatione, ut liberos suos emanciparet. Nimirùm cogetur emancipare, ne inquit Jurisconsultus, circumveniantur testantium voluntates. *l. si cui legatum, de cond. & demon. ff.* Et in universum non est æquè parata nō possidenti actio, ac possidenti retentio, *l. 1. de pign. ff.* In ea maximè specie: cùm non sit ferendum venditorem qui non alia lege rem suam transferre voluit, aliquam captionem ex juris occasione pati.

6 Illud * omnino non placet, quod quidam summæ autoritatis vir hoc loco scripsit imponi servitutem posse quæ inutilis sit, si modo amœnitatem habeat: Quia scripserit Pomponius nō solùm ad irrigandum, sed pecoris causa, vel amœnitatis etiam aquam duci posse, *l. hoc jure, de aqua quotid. & æstiv. ff.* Non enim tractat Pomponius eo loco de privato aquæductu, sed de ea aqua, quæ vel ex castello, vel rivo, vel quo alio loco publico, ita concedente principe duceretur. In qua illud solùm quæritur, an qui ducit, assignatum sibi jus habeat, *l. 1. §. fin. de aqua quotid. & æstiv. ff.* Sed nec Pomponius de ea aqua scribit quæ amœnitatis tantùm causa, sed de ea quæ ad irrigandum, & pecoris causa duceretur, illud adjiciens, ut ea amœnitatis quoque causa duci possit. Id enim non fieri contra servitutis naturam, si modo in acquirenda specta ta sit fundi, qui irrigari desider t, utilitas, & necessitas. Nam si fundus nullum aquæ usum desideret, ad eum non pertinere verba Pomponij, ex eo apparet quod ea tantùm aqua ad illud interdictum pertinet, quæ ad usum, & commodum pertinet, *l. 1. §. illud quæritur utrum ea, de aqua quotid. & æstiv. ff.* Potrò *in l. competit, quod vi, aut clam, ff.* nihil contra dicitur, nisi putamus diversa non esse, jus esse impunè aliena viridaria cædere, deprædari, aut alio modo vastare, quod nemini, nec in privato, nec in publico facere licet, quin nec omninò quale quale commodum auferre, *l. 2. §. meritò. vers. d. unum, ne quid in loco publ. ff.* Et viridaria tollere, multâque insitione vicino amœniorem prospectum jure servitutis præstare cogi, quod nulla pactione effici potest.

SUMMARIA.

1 *Prædiorum servitutes non homines debere, sed prædia prædiis.*

2 *Contrariorum receptum esse in servitute oneris ferendi, & quæ sit ejus rei causa.*

3 *Duorum locorum interpretatio. leg. 2. §. apud Labeonem, & §. apud Alphenum, de aqua pluv. arcend. ff.*

§. *Servitutum non ea natura est, ut aliquid faciat quis: veluti, vel viridaria tollat, aut amœniorem prospectum præstet, aut in hoc, ut in suo pingat: sed ut patiatur, aut non faciat aliquid.*

NOn potest ita servitus imponi, ut quis facere aliquid cogatur, sed ne me facere prohibeat, *l. & si fortè §. ariam, si serv. vend. ff.* Estque illud contra genera servitutum, *l. sicuti §. diffant, eod.* quod hîc contra naturam interpretatur Jurisconsultus,

1 Cujus * rei ea est ratio, quia prædiorum servitutes non homines debeant, sed prædia prædiis, *l. & si forte, §. Labeo autem, si serv. vend.* Contrariam receptum est in ea servitute, quæ oneris ferendi appellatur.

2 Nam * ea cui debetur, non solùm actio competit adversus vicinum, ut onera ferat, sed & ut ædificia reficiat ad eum modum qui in servitute impositus comptehensus est: & in eo omnes conveniunt, *in l. & si forte, §. sed prævaluit, si serv. vend. ff.* Quod cur fit in ea specie singulare, non modo bonam rationem nullam legi, sed nec quoquomodo id plausibilem. Nam Angeli, & Fulgosij distinctio, quam multo judicio hic sequi nonnullos video, placere nullo modo potest, ut qua res nihilo aptior fiat. Dum aiunt, principaliter quidem refectionem non exigi ab eo qui servit, sed in consequentiam quod ab Angelo, & Fulg. proditum esse, aut probatum etiam aliquatenùs mirum videri potest: Sed iis præsertim, qui illius rei expositam, & naturalem causam esse intelligent, qualis certè est.

3 Nam * in ea specie prævaluit Servij sententia, ut possit quis defendere, sibi jus esse cogere adversarium reficere parietem ad onera sua sustinenda: quia si non is qui ferre debet, restituere collapsum ædificium, aut id quod vitium facit reficere cogeretur, sed is cui ea servitus debetur: Justiùs multò hic diceretur servire qui refectionis sumptus faceret, quàm ille qui onera ferret: cujus, vel ex eo melior esset conditio, quia perpetuò integrū parietem haberet alterius impensa. Duo sunt loci qui tantas tenebras offuderunt interpretibus, & hodie in luce caligant, *uterque est in l. 2. §. apud Labeonem, & §. apud Alphenum, de aqua pluv. arcend. ff.* quos illi ita explicant, ut verba, & rem considerantes magis videri possint hærentes in pedicis, & tricis quoquomodò evadere velle, quàm judicio dicere: visat qui volet ita impeditos, magnáque vi luctantes frustrá, nos rem ipsam consideremus. Ita statuunt omnes: Fossam quæ ibi proponitur fuisse agrorum siccandorum causa inferioris fundi dominum non jure suo fecisse, sed factam ei ejus rei potestatem, à superioris fundi domino, rémque omnem ita componunt quasi superioris fundi dominus in ea re fundi sui libertatem minuerit. Hic primùm labascere cœperunt. Deinde ita duos illos locos legunt, quasi habeant facti speciem longè diversam: hoc, labentes ad casum impulit. Milii contra videtur jure suo, nimirum & in suo inferioris fundi dominum fossam feciisse: deinde utriusque loci ita unam speciem esse, ut posterior superiorem definiat. Quæ si vera sint, nemini dubium erit, quin illi loci ineptè hic citentur: sed experiamur, an vera sint. Dicebat Labeo, si fossa sit agrorum siccandorum causa adeo vetus, ut ejus memoria non extet quando facta sit, si eam inferior vicinus non purgaret, & ideo ex restagnatione ejus aqua fundo superiori noceret, agi posse aquæ pluv. arcend. cum inferioris fundi domino, ut vel ipse purgaret, vel paterentur superioris fundi dominum in pristinum statum eam reducere: hoc ideo Labeo, quasi non interest, naturaliter agri natura ipsa per se mutata sit, in qua specie non omnimodò restituendum, id est, ab eo cum quo agitur, sed præstanda patientia tantùm, *l. sup. iter, §. Trebatius, de aq. plu. arcen. ff.* aut manu facti operis memoria non extet, ut tum quoq; satis præstet is cum quo agitur, si reponi, & restitui sinat, reponere autem ipse non cogatur. Quod Alphenus notans, statuit eam fossam, ex qua ad inferiorem fundum aqua descendit, cogendum esse vicinum purgare: neque satis esse si non constet fossam manufactam esse.

JULIANUS XIV.

Ei qui pignori fundum accepit, non est iniquum utilem petitionem servitutis dari, sicut ipsius fundi utilis petitio datur, idémque servari convenit, & in eo ad quem vectigalis fundus pertinet.

Quæ ad hanc legem pertinent ex commentariis legis secundæ petenda sunt.

SUMMARIA.

1 *In universum individuum, vel natura, vel lege dici.*
2 *Illud prius de servitutibus dici, & quæ sint ejus rei causæ.*
3 *Servitutes non esse totas in toto, & totas in qualibet parte, sed esse tamen in parte qualibet efficaces.*

POMPONIUS XV.

Via, itineris, actus, aquæductus pars in obligationem deduci non potest, quia usus eorum indivisus est. & ideo si stipulator decesserit, pluribus hæredibus relictis, singuli in solidum viam petunt, & si promissor decesserit pluribus hæredibus relictis, à singulis hæredibus solida petitio est.

INdividui * appellatio, (ut de ea re 1
quam non ex professo tracto summatim dicam, non tam ut intelligatur exactè quàm ut ex ea, quæ hujus loci sunt propria, lucem aliquam accipiant,) aut naturalis est, aut civilis: nam lege individuum ex eo appellatur, quod tametsi reipsa divisionem recipiat, divisum tamen in partes ipsum à se aliud quid efficitur, vel ejus usus corrumpitur: qualia sunt homo, vestis, dolium, unde doli initi consilium Quintus Fabius Labeo cùm à Rege Antiocho quem bello superaverat, ex fœdere icto dimidiam partem navium accipere deberet: medias enim secuit, ut eum tota classe privaret, naturæ autem divisionem non admittunt: veluti,

Hæc * de quib. loquimur prædio- 2
rum jura, quæ ita prædiis accedunt, ut prædiorum partes non sint, *l. quod ad serv. de evict. ff.* tum quia eorum usus, cujus utilitas in constituendis maximè spectatur, (Siquidem fructus nullus servitutis æstimari potest, nisi si quis commodum in fructibus numeret quod quisque utendo habet, *l. videamus, de usur. ff.*) indivisus est, quod hac lege dicitur. Tum etiam, quia non potest ita in servitutis parte vis fieri, ut non in tota fiat, *l. 1. §. item quæritur, vers. ego officio de aq. quot. & æstiv. ff.* Denique quia pro parte præstari non possunt *l. si unus ex socis, de serv. rust.* Ex quo fit ut responsum sit, omnes partes fundi cui servitus debetur ejusdem modi esse, *l. 1. §. illud Labeo dicit, de aqu. quotid. & æstiv. ff.*

Non * est tamen servitus tota in 3
toto, & tota in qualibet parte, quod barbarè ubique tradunt, quia scriptum est quamlibet servitutem quæ fundo debeatur, omnibus ejus partibus deberi: & fundo particulatim vendito,

omnes partes sequi, *ita l. via, §. fin. de serv. rust. ff.* Nam cum primum iter determinatum est, ea servitus consistit, cæteræ partes agri liberæ sunt, *l. certo genere, §. si totus de serv. rust. prad.* sed nec in parte qualibet ejus partis fundi qua consistit servitus, tota est servitus in qualibet parte, sed satis est efficacem in qualibet parte esse Quod in disputatione de anima animadversum est ab eruditis, ut non existat anima in qualibet corporis parte, de quo tixati sunt multi, sed tantùm sit in qualibet parte efficax. Illa autem quæstio, dividua, an individua sit servitus, utilitatem habet: in constituenda quidem servitute, si ex pluribus dominis vel unus cedit, vel uni ceditur: in ea vero quæ utiliter cœpit, & constitit, si mortuo promissore à pluribus hæredibus exigenda, aut mortuo stipulatore pluribus hæredibus præstanda est. Tum enim videbatur extingui stipulatio, quia per singulos servitus acquiri non possit, nec aliter à pluribus cedi, quàm si simul omnes cedant, *l. si communi. prad. ff.* Sed difficultatem præstationis in quam sine facto stipulatoris, aut promissoris, res ab initio bene & utiliter constituta, incidit non facere inutilem stipulationem responsum est, *l. 2. §. ex his, versi. sed quidem hoc casu l. pluribus, §. & si placeat, de verb. oblig. ff.* Estque in ea re utiliter receptum ex vetere juris regula, ut quæ in partes dividi non possunt, solida à singulis hæredibus debeantur, *l. ea quæ in partes de regul. jur. ff.* utque habeant singuli hæredes actionem in solidum, *l. hæredes, §. an ea, fam. hercisc. ff.* Quod sine promissoris injuria fit qui non plus cuiquam præstaturus est, quàm quod cujusque interfuit, ut in simili re ipsi fusum est: si dominus proprietatis, & fructoarius desiderant sibi caveri damni infecti nomine, utrumque audiendum esse, neque injuriam sentire promissore, quia non sit plus cuiquam præstaturus, quàm quod ejus interfuit, *l. Prætoris, §. fin. de damn. infect. ff.* Fit enim condemnatio pro parte hæreditaria tantùm, si via non præstetur, *l. hæredes, §. an ea fam. hercisc. fi. versic. sed verius.* Et si in eo promisso incommodum aliquod versaretur, serendum tamen esset. Aut enim stipulatoris hæredes fundi indivisum habent, quo casu una tantùm servitus pluribus hæredibus debetur, idemque servituris jus manet quod vivo stipulatore fuit, aut per partes divisum possident, quo casu tametsi plures servitutes debeantur pluribus hæredibus, perindeq; est, ac si ab initio pluribus dominis constituta sit servitus, ut sibi tantùm quisque dominorum eam usurpet, & sibi non utendo deperdat, compensandum tamen est illud incommodum cum hoc commodo, *l. nam satis, §. 1. & seq. quem. serv. amitt.* Neq; quod res in eum casum perveniisse videtur, à quo incipere non possit, intereidet, & extinguetur servitutis stipulatio mortuo stipulatore, aut promissore pluribus hæredibus relictis. Cùm ratio juris nemini officere debeat, qui alioqui sibi diligenter cavit *l. debitor. de separ. ff. l. 1. de test. manumis. C.* Maximè cum & hoc evenire posse credendum sit prospexisse promissore, *argum. l. si quis domum, §. hic subjungi. lec. & conduct. ff.* Sicque æquius multò, ut omnes hæredes solidam servitutem debeant, & ab omnibus in solidum debeatur, quàm ut nulli præstetur, aut à nemine debeatur, quia pro parte singulis, aut à singulis hæredibus præstari non possit: sicuti, si quis servo mortuo vulnus inflixisset, eundemque alius ex intervallo ita percussisset, ut maturius interficeret

terficeretur, quàm ex priore vulnere moriturus fuerat receptum est utrumque l. Aquilia teneri: quasi uterque ex diversa causa, & diversis temporibus occiderit: quamvis revera semel tantùm occidi potuit servus: quia absurdius constituatur neutrum teneri l. Aquilia, *l. item si vulneratum, ad l. Aquil. ff.* quod tamen in servitute aquæ lucendæ non obtinet: quæ quia mensuris, & temporibus, dividi, & secerni potest. *l. arbor. §. fin. com. divid. ff.* à pluribus hæredibus separatim facta divisione non in solidum vendicatur, sed à singulis pro modo partis agri quam possident, *l. si partem, de servit. rusticor.* nam & ab initio non modus prædiorum, sed servitus aquæducendæ terminum facit, *l. non modus, de servit. & aqu. C. hæc de servitutibus prædiorum.* De usu, usufructu, & habitatione, dicemus separato tractatu.

SUMMARIA.

1 *Confusione servitutes extingui, & quæ sit ejus rei ratio.*

2 *Id verum non esse in iis quæ possessione retinentur quamdiu facto aliquo possidentur.*

3 *In hæredi tamen persona verè contingere, quia & pure legati additione hæreditatis efficiatur dominus.*

4 *Habent enim confundendi vim, & potestatem, acquisitiones etiam illæ quæ perpetuæ non sunt.*

5 *Contrarium autem servari in usufr.*

PAULUS XVI.

Papinianus notat in omnibus servitutibus quæ additionibus confusæ sunt, responsum est, doli exceptionem nociturum legatario, si non patiatur eas iterum imponi.

1 Ubi * idem utriusque prædij dominus esse cœpit, quia nemo sibi servitutem debere potest, ita confusa, sublataque servitus est, ut alienato alterutro, rursùs nova constitutione opus sit, quia liberum venit, *l. si quis ædes, de serv. urb. ff.* Id autem ubi additionibus contigit, ait Papinianus, hæredi per exceptionem doli adversus legatarium caveri, si non patiatur servitutem iterum imponi: ad quam servitutis restitutionem ita demum recurrendum plerique putant, si legatum conditionem habeat: alij & in puro relicto legato. Ego illis Papiniani verbis cùm generalia sint, non purū, aut conditionale legatum tantùm, sed & omnes alios casus, qui ex verbis concipi possunt, contineri existimo, *arg. l. 1. Gallus, §. quidem recte, de lib. & posth. ff.*

2 Ac * ita demum puto additione confundi servitutem posse, si modo non sint ex earum genere quæ facto aliquo possidentur, & possessione retinentur, quales sunt ferè omnes quæ in superficie consistunt, *l. serv. que in superficie. de serv. urb. ff.* Illas enim permanere puto, nec confundi, quamdiù facto aliquo possidentur, *l. 1. de serv. leg. ff.* Illud de legatis, ut à testatore ad eum cui relicta sunt recta via transeat, non benè dijudicant.

3 Nam * si nō valent legata nisi hæreditate adita, nec nisi ab hærede adeatur, quo facto omnium bonorum quæ defuncti fuerunt efficitur dominus, quomodò evenire potest, ut non puri etiam legati aliquo momento intelligatur hæres dominus, & eo ipso momento confusa servitus, quia idem utriusque prædij dominus esse cœperit? Nec confusionem impedit, quia non

est

omnes partes sequi, *ita l. via, §. fin. de serv. rust. ff.* Nam cum primum iter determinatum est, ea servitus consistit, cæteræ partes agri liberæ sunt, *l. certo genere, §. si totus de serv. rust. prad.* sed nec in parte qualibet ejus partis fundi qua consistit servitus, tota est servitus in qualibet parte, sed satis est efficacem in qualibet parte esse Quod in disputatione de anima animadversum est ab eruditis, ut non existat anima in qualibet corporis parte, de quo tixati sunt multi, sed tantùm sit in qualibet parte efficax. Illa autem quæstio, dividua, an individua sit servitus, utilitatem habet: in constituenda quidem servitute, si ex pluribus dominis vel unus cedit, vel uni ceditur: in ea vero quæ utiliter cœpit, & constitit, si mortuo promissore à pluribus hæredibus exigenda, aut mortuo stipulatore pluribus hæredibus præstanda est. Tum enim videbatur extingui stipulatio, quia per singulos servitus acquiri non possit, nec aliter à pluribus cedi, quàm si simul omnes cedant, *l. si communi. prad. ff.* Sed difficultatem præstationis in quam sine facto stipulatoris, aut promissoris, res ab initio bene & utiliter constituta, incidit non facere inutilem stipulationem responsum est, *l. 2. §. ex his, versi. sed quidem hoc casu l. pluribus, §. & si placeat, de verb. oblig. ff.* Estque in ea re utiliter receptum ex vetere juris regula, ut quæ in partes dividi non possunt, solida à singulis hæredibus debeantur, *l. ea quæ in partes de regul. jur. ff.* utque habeant singuli hæredes actionem in solidum, *l. hæredes, §. an ea, fam. hercisc. ff.* Quod sine promissoris injuria fit qui non plus cuiquam præstaturus est, quàm quod cujusque interfuit, ut in simili re ipsi fusum est: si dominus proprietatis, & fructoarius desiderant sibi caveri damni infecti nomine, utrumque audiendum esse, neque injuriam sentire promissore, quia non sit plus cuiquam præstaturus, quàm quod ejus interfuit, *l. Prætoris, §. fin. de damn. infect. ff.* Fit enim condemnatio pro parte hæreditaria tantùm, si via non præstetur, *l. hæredes, §. an ea fam. hercisc. fi. versic. sed verius.* Et si in eo promisso incommodum aliquod versaretur, serendum tamen esset. Aut enim stipulatoris hæredes fundi indivisum habent, quo casu una tantùm servitus pluribus hæredibus debetur, idemque servituris jus manet quod vivo stipulatore fuit, aut per partes divisum possident, quo casu tametsi plures servitutes debeantur pluribus hæredibus, perindeq; est, ac si ab initio pluribus dominis constituta sit servitus, ut sibi tantùm quisque dominorum eam usurpet, & sibi non utendo deperdat, compensandum tamen est illud incommodum cum hoc commodo, *l. nam satis, §. 1. & seq. quem. serv. amitt.* Neq; quod res in eum casum perveniisse videtur, à quo incipere non possit, intereidet, & extinguetur servitutis stipulatio mortuo stipulatore, aut promissore pluribus hæredibus relictis. Cùm ratio juris nemini officere debeat, qui alioqui sibi diligenter cavit *l. debitor. de separ. ff. l. 1. de test. manumis. C.* Maximè cum & hoc evenire posse credendum sit prospexisse promissore, *argum. l. si quis domum, §. hic subjungi. lec. & conduct. ff.* Sicque æquius multò, ut omnes hæredes solidam servitutem debeant, & ab omnibus in solidum debeatur, quàm ut nulli præstetur, aut à nemine debeatur, quia pro parte singulis, aut à singulis hæredibus præstari non possit: sicuti, si quis servo mortuo vulnus inflixisset, eundemque alius ex intervallo ita percussisset, ut maturius interficeret

terficeretur, quàm ex priore vulnere moriturus fuerat receptum est utrumque l. Aquilia teneri: quasi uterque ex diversa causa, & diversis temporibus occiderit: quamvis revera semel tantùm occidi potuit servus: quia absurdius constituatur neutrum teneri l. Aquilia, *l. item si vulneratum, ad l. Aquil. ff.* quod tamen in servitute aquæ lucendæ non obtinet: quæ quia mensuris, & temporibus, dividi, & secerni potest. *l. arbor. §. fin. com. divid. ff.* à pluribus hæredibus separatim facta divisione non in solidum vendicatur, sed à singulis pro modo partis agri quam possident, *l. si partem, de servit. rusticor.* nam & ab initio non modus prædiorum, sed servitus aquæducendæ terminum facit, *l. non modus, de servit. & aqu. C. hæc de servitutibus prædiorum.* De usu, usufructu, & habitatione, dicemus separato tractatu.

SUMMARIA.

1 *Confusione servitutes extingui, & quæ sit ejus rei ratio.*

2 *Id verum non esse in iis quæ possessione retinentur quamdiu facto aliquo possidentur.*

3 *In hæredi tamen persona verè contingere, quia & pure legati additione hæreditatis efficiatur dominus.*

4 *Habent enim confundendi vim, & potestatem, acquisitiones etiam illæ quæ perpetuæ non sunt.*

5 *Contrarium autem servari in usufr.*

PAULUS XVI.

Papinianus notat in omnibus servitutibus quæ additionibus confusæ sunt, responsum est, doli exceptionem nociturum legatario, si non patiatur eas iterum imponi.

1 Ubi * idem utriusque prædij dominus esse cœpit, quia nemo sibi servitutem debere potest, ita confusa, sublataque servitus est, ut alienato alterutro, rursùs nova constitutione opus sit, quia liberum venit, *l. si quis ædes, de serv. urb. ff.* Id autem ubi additionibus contigit, ait Papinianus, hæredi per exceptionem doli adversus legatarium caveri, si non patiatur servitutem iterum imponi: ad quam servitutis restitutionem ita demum recurrendum plerique putant, si legatum conditionem habeat: alij & in puro relicto legato. Ego illis Papiniani verbis cùm generalia sint, non purū, aut conditionale legatum tantùm, sed & omnes alios casus, qui ex verbis concipi possunt, contineri existimo, *arg. l. 1. Gallus, §. quidem recte, de lib. & posth. ff.*

2 Ac * ita demum puto additione confundi servitutem posse, si modo non sint ex earum genere quæ facto aliquo possidentur, & possessione retinentur, quales sunt ferè omnes quæ in superficie consistunt, *l. serv. que in superficie. de serv. urb. ff.* Illas enim permanere puto, nec confundi, quamdiù facto aliquo possidentur, *l. 1. de serv. leg. ff.* Illud de legatis, ut à testatore ad eum cui relicta sunt recta via transeat, non benè dijudicant.

3 Nam * si nō valent legata nisi hæreditate adita, nec nisi ab hærede adeatur, quo facto omnium bonorum quæ defuncti fuerunt efficitur dominus, quomodò evenire potest, ut non puri etiam legati aliquo momento intelligatur hæres dominus, & eo ipso momento confusa servitus, quia idem utriusque prædij dominus esse cœperit? Nec confusionem impedit, quia non

est

est plena, & perpetua hæredis acquisitio quod ad legata pertinet.

4 Nam * & quæ non sunt perpetuæ acquisitiones, sed tales, ut revocentur aliquo casu, effectus juris habet: quod comprobatum est usucapione servi alieni, qui donationis causa in hoc traditus erat, non à domino, ut post quinquennium manumitteretur: in eo enim sequi usucapionem responsum est, *leg. Aristo. §. Idem Aristo. de don. ff.* sed quia quod ad legata pertinet, non est hæredis acquisitio perpetua: qui non capit, ut habeat, sed magis accipit quasi restituturus legatario: ita sunt in suspenso legata, ut vel nunquam legatarij fuisse si repulerit, vel ex die aditæ hæreditatis legatarij fuisse quod ad ea pertinet quæ legatum sequuntur, si nō repulerit, videantur, *l. si tibi homo, § cum servus, de leg. 1.* Non secus ad hæredem dicimus, quandocunque hæreditatem adeat, jam tunc à morte defuncti successisse defuncto intelligi, *leg. hæres quandocunque de acquirend. hered. ff. l. omnia de reg. jur. ff.* Nam si reipsa ab eo à quo relicta sunt ad legatarium recta via legata transeunt, servo legato ante aditam hæreditatem occiso, haberet l. gatarius legis Aquiliæ actionem, quam lex apud hæredem remanere constituit, *l. hanc scripturæ ad leg. Aquil.*

5 Potiō * contrarium quam hic dicitur servatur in usufructu: si enim is cujus in fundo proprietas est, fructuario hærede instituto, fundum legavit: non potest hæres doli mali exceptione uti, si legatarius vendicare fundum velit non relicto hæredi usufructu, *l. is cujus de leg. 2.* quinimo fundo legato, si usufructus alienus est, ab hærede petendus est, *l. Mevius, § fundo de leg. 2.* Non quia usufructus, ut facilius extinguitur quàm prædiorum servitutes, *leg. si eo loco si serv. vend. ff.* Ita non nisi irrevocabiliter, ut Accursius ait, extingui soleat: Manet enim usufructus jus integrum effectu, & si qua in specie confunditur, restituit, ut & cæteræ servitutes, *l. dominus de usufruct. ff.* Sed quia usufructus emolumentum rei continet, & portionis instar obtinet, *l. cum filius. §. dominus de leg. 3. ff.* ut non intelligatur fundus qui legatus est dari, cùm sola proprietas transfertur, *l. qui usumfructum. de verb. oblig. ff. l. si alij de usufr. leg. ff.*

LABEO XVII.

Ei fundo quem quis vendit, servitutem impont, etsi non sit utilis, posse existimo: veluti, si aquam alicui ducere non expediret, nihilominus constitui ea servitus potest: quadam enim habere possumus, quamvis ea nobis utilia non sint.

Hanc enarravi in l. Quoties supr.

SUMMARIA.

1 *Modus transferendæ possessionis multos esse.*
2 *In servitutibus non nisi civilem intelligi posse.*
3 *Longe diversam esse causam possessionis jurium, & corporum.*
4 *Illa enim quotidie constitui, non ut corpora eo solo tempore quo venda cantur.*
5 *In constituenda servitute cur non opus sit Labeonis cautione.*
6 *Contra in condemnatione eventus is est, ut caveat condemnatus.*

JABO

JABOLENUS XVIII.

Quoties via, aut aliquod jus fundi emeretur, cavendum esse putat Labeo, per te non fieri quominus eo jure uti possim, quia nulla ejusmodi juris vacua traditio esset. Ego puto, usum ejus juris pro traditione possessionis accipiendum esse; ideoque interdicta veluti possessoria constituta sunt.

1 TRansfert * possessionem quis vulgari quidem modo, cùm in vacuam possessionem alium inducit, *l. qui prædium, de distract. pign. Codice.* Sed & cùm mutata possessionis causa, alieno nomine se possidere constituit, qualis est qui in re vendenda usumfructum ejus retinet, *l. quisquis de donat. Codice*, vel si ei cui rem quam ante commodaverat, aut locaverat, postea vendat, aut donet, aut doris nomine det, tunc enim tametsi ex causa venditionis, donationis, aut dotis non tradidit, nuda tamen voluntate eam transfert, *l. quædam mulier. de rei vend. Digestis*, vel qui emptorem in vacuam quidem possessionem non induxit, si modo diu sciens passus est rem venditam ab emptore possideri, *l. minus instructus est de acquir. vel amitt. poss. Codice l. si a te emero. si servit. vendic. Digestis.* vel qui emptionis instrumenta tradidit, *l. 1. de donat. Codice.* Transfertur quoque possessio sine traditione, privilegiario quodam jure, veluti in specie, *l. fin. de sacrosanct. Eccles. Cod. & aliis multis.*

2 Quoties * via, aut aliquod jus fundi emeretur, quia nulla ejusmodi juris vacuæ possessionis traditio est, cavendum esse dicebat Labeo per te non fieri quominus eo jure uti possim, cum reprehendens Jabolenus, ait, usum ejus juris pro traditione possessionis accipiendum esse. Caius dari ea jura, & transferri in emptorem legatarium, & hujusmodi ea in fundum servientem animo constituendæ servitutis inductis, *l. 2. §. dare, de usufr. ff.*

Quò * fit ut traditam sit, servitutes 3
prædiorum per traditionem, vel patientiā constituī, *l. si ego §. 1. de publ. in rem actio ff.* ut autem in his juribus longè diversis modis constituimur possessores, quàm in corporalibus, ita possessionis horum longè diversi sunt progressus, & effectus. Nam in corporalibus accedunt cuique tempora sui authoris ad præscriptionem implendam, *l. Pomponius, §. 1. de acq. vel amitt. poss. ff.* In his non conjunguntur tempora authoris cum temporibus successoris, *l. si ædes, §. libertas, de serv. urb. ff.* Corporalia quoque tum dicimur possidere tis, cùm eis incumbimus, aut alius nostro nomine: hæc vero jure cum in alieno aliquo utimur, *l. & serv. qua in superficie, de serv. urb. ff.*

Quamobrem * in his idem est pos- 4
sessor, & petitor, *l. si forte, §. secundum si serv. vend. ff.* Cum in corporalibus possessio ipsa per se possessorem abunde tueatur, *l. is qui destinavit de rei vendi. ff.* & quia servitutū vera traditio fieri non potest: respondsum est, eas quotidie constitui, & quotidie legari, non ut prop ter eo solo tempore quo venditatur, *l. 1. §. si de usufr. accresc. ff.* dicitur que qui servitutem constituit & imposuit eam nihilominus debere, etiam post constitutam, *§. idem de serv. urb.* nec per constitutionem ullam liberari posse, *ut notatur in l. corruptorem, de usufruct. Codice.* Ex eodem

fonte illud quoque est, quod de via mero jure nemo deriudi potest, *leg. sequitur, §. si viam de usucap. Digestis.* Item illud, ut in illis patientia inducat officium prætoris, *l. 1. §. fin. de serv. rust. ff.*

5 Unde * consequens est, ut in constituenda servitute ea Labeonis cautione opus non sit ex sententia Jaboleni, cum prætor interdicto tueatur constitutam. Cui contrarium non est, quod confessoriæ & negatoriæ eventus is est, ut victus cautionem præstet, neque se, neque successores suos prohibituros ire, agere, tollere, & similia, *leg. & harum si ser. vend. ff. si de via, de aqua quotid. & æstiv. ff.*

6 Hoc * enim ideo est, quia jam fefellerat victus, ut in posterum vim ab eo factum iri merito suspicari possit victor. Quemadmodum ubi quis vicinum prohibuit servitute uti, nec sui potestatem facit, absentis bona vicinus possidere jussus inde nō ante discedit, quam sibi constituta sit servitus, ut jam ei non sit necesse de jure suo docere, eo qui sui potestatem non facit actoris partes sustinente, *leg. si cujus famil. si serv. vend. ff. l. à quo fundus: de damn. infect. ff. leg. prius, de nov. oper. nunciat. ff.* Exaspectantur enim leges in omni genere controversiarum adversus eos qui litigare maluerunt, quam cedere. Nam si servus communis furtum fecit, quisque dominorum ante noxale judicium acceptum potest partem suam cedendo secutitatem consequi: cum noxali judicio suscepto in solidum teneatur, *l. si serv. communis, de noxal. acti. ff.* nec ad rem facit quod ad judicis officium non pertinet futuum temporis tractus, *leg. 1. §. socius si ideo, versic. Paulus, de usur. ff.* Nam tum id locum non habet, cum quod futurum est, ex jure præsenti pendet, *l. 1. de sement. que sine cert. quant. prescr. Cod.*

PAULUS XIX.

Si intercedat solum publicum, vel via publica, neque itineris actusve, neque altiùs tollendi servitutes impedit, sed immittendi, protegendi, projiciendi: item fluminum, & stillicidiorum servitutem impedit: quia cælum quod supra id solum intercedit, liberum esse debet.

Hanc quoque suprà explicui.

SUMMARIA.

1 *Actionem negatoriam in corporalibus non usurpari.*
2 *In servitutibus verò, quia ex vitio juris quod adversarius prætendit, causam quisque probat suam, contrarium receptum esse.*
3 *Negatoriam tamen vi ac potestate confessoriam esse.*
4 *Quæ de servitutibus actiones competunt, an fructuario competant.*
5 *Servitutes quæ deberi non nisi dominis, & à dominis possunt, ubi ceperunt, adversus quemvis vendicantur.*
6 *Contra servatur in iis, in quibus facto opus est.*
§. *Si usufructus tuus sit adium, proprietas mea, quæ onera vicini sustinere debeant, mecum in solidum agi potest, tecum verò nullo modo.*

In

IN superioribus, tametsi non ad amussim, de multis tamen dictum est quæ in tractatum de servitutibus incurrunt, veluti, quid sint, & quales, quoque earum genera, & quo jure, & ad quid constitutæ, & constituræ quemadmodum amittantur. Postremus erit labor, quærere, de servitutibus quæ actiones, quibus competant, & adversus quos. Et illi quidem qui sibi servitutem competere contendit, confessoria competit.

1 Negatoria * vero, domino qui negat, *l. de servit. si servit. vend. ff.* quale actionis negativæ genus in corporalibus non usurpatur, quoniam in corporalibus quicunque cum alio agit, ex eo jure quod ipse habet causam suam judici probare debet, veluti si hunc fundum meum esse apparet: nec debet dicere, si fundum hunc adversarij non esse apparet. Quia res alienas possidens, licet justam tenendi causam nullam habet, tamen non nisi suam actionem implenti restituere cogitur, *l. fin. de rei vend. C.* Non enim quod meum non est, id protinus tuum est, *l. sed & si possessori, de jurejurando. ff.* Quod si neque meus, neque tuus fundus est, te tamen vincere debeo in hoc judicio, cum in pari causa melior sit causa possidentis.

2 At * ubi de servitutibus negatoria agitur, tametsi non ex eo jure quod qui agit habet, sed ex vitio juris quod adversarius prætendi causam suam probare niratur & verba quibus agit in negationem sonent:

3 Tamen effectus ipse * actionis confessoriæ est vi ac potestate. Perind que est cum dico, si apparet hunc servitutem in meo fundo non habere: ac si dicerem, si apparet fundum meum à servitute liberum esse. Competunt autem hæ actiones interdum etiam non domino veluti, creditori, *l. creditori. de novi. ope. nunc. D. item superficiario, l. 1. §. fin. de superfic. D.*

Denique * & usufructuario. Sed de 4
eo non satis constat inter veteres Jurisconsultos. Nam Juliano quidem placet, fructuario adversus vicinum vendicandarum servitutum jus esse, *l. 1. §. item Juliano. de remiss. D.* At Marcello, Labeoni, & Nervæ, *contra. l. 1. si usufruct. pet. D.* In eo autem, non convenire Juliano cum Marcello, Labeone, & Nerva, facile intelligimus. Sic enim scriptum est. Si fundo fructuario servitus debeatur, Marcell. lib. 8. apud Julianum sententiam Labeonis & Nervæ probat, existimantium, servitutem quidem eum vendicare non posse, verum usumfructum vendicaturum. Porro, quo sensu dici potest, apud Julianum probari Marcello sententiam Labeonis: si eadem fuit Nervæ & Labeonis, quæ Juliani sententia? Juliani autem superior sententia ab Ulpiano relata *in l. 1. §. item Juliano. de remiss. D.* scripta est ab ipsomet Juliano *in l. 2. de nov. oper. nunciat. D.* Nec est novum ut is à cæteris in eo dissideat, cum sæpe alias etiam eodem responso diversæ veterum sententiæ proferantur. *l. . de contrah. empt. & vend. l. Ciodius, de acquir. hæred. & infinitis aliis.* Sed quanquam obtinuit Nervæ & Labeonis sententia vendicare servitutes fructuarius non possit, quia scilicet de jure alieno contenderet: incidere tamen casus potest ut necessario ad Juliani sententiam decurrendum sit. Quia accidere potest, ut fructuarius tametsi incommodum, ex opere patiatur, vendicare tamen usumfructum non possit. *l. si usufructu. fundi. de aqua pluv. arcen. Digestis.* Nam, si vicinus opere novo fundo fructuario noceat

ait Jurisconsultus fructuarium experiri interdicto quod vi, aut clam posse, hoc est, si jam nocuit. Eo enim interdicto præstari damnum solet, *l. quamquam. §. idem Iulianus, de aqua pluv. arcend.* Quod si inquit, fructuario id interdictum non competit, quod tum est, cùm ante litem contestatam nondum damnum datum est: in id enim interdictum solùm venit damnum, quod ante litem contestatam datum est, *l. Atteius. §. de eo de aqua plu. arcend. ff.* Quærendum est, inquit, an utilis ei quasi domino actio aquæ plu. arcen. dari debeat, an verò etiam contendat jus sibi esse uti fruisse magis est utilem aquæ pluviæ arcendæ actionem ei accommodare. Hoc ideò Jurisconsultus, quia quoad vicinus opere manufacto fructuario nocuerit, nequicquam adversus vicinum qui opus fecit vendicat usumfructum fructuarius, cùm nondùm impediatur frui: Attamen quia opere facto damnum timetur, ut quia fata obrui aqua possunt, meritò non expectabit fructuarius ut damnum detur, ut sic demum vel usumfructum vendicare, vel interdicto quod vi aut clam agere possit: Sed occurret damno futuro per actionem aquæ pluviæ arcendæ. Quamobrem opere facto quod nocere possit, nondum tamen nocuerit, deficientibus omnibus aliis actionibus, necessario fuit danda fructuario utilis actio aqua plu. arcen. in qua futurum damnum venit, *l. Atteius. §. in hoc judicium, de aqua pluv. arcen. Digest.* ut in universum verum sit, fructuario servitut. vendicationem non dari, cùm usumfructum vendicare possit: Quod si non possit, tunc dari, ut tamen de servitutib. non adversus vicinum, ita adversus dominum agat, *l. 1. §. Item Iulian. de remiss. ff. l. 2. de novi oper. nunc. ff.*

Ut* autem de servitutibus actiones illæ non nisi dominis competunt, & adversus dominos.

Ita * ubi semel cœperunt servitutes, non tantùm adversus eum qui dominum in fundo serviente habet, sed & adversus quemvis vendicari possunt, *l. 1. §. competit. de aqua quot. & acti. l. si quis diuturno, §. 1. si serv. vend.* Sed tamen illæ in quibus facto opus est, ut non nisi domino, ita nunquam nisi adversus dominum dantur, qualis est servitus oneris ferendi, de qua hoc loco. In ea enim facto opus est, putà refectione parietum ad onera sustinenda: prævaluit enim in ea serv. Servij sententia, ut possit quis defendere sibi jus esse cogere adversarium reficere parietem ad onera sua sustinenda, *l. & si fortè, §. etiam si serv. vend. Digest.* Atque ob eam quoque causam, in ea servitute, si ædes plurium dominorum sint, non in solidum, ut in cæteris servitutibus adversus singulos agitur, *l. & si fortè. §. si ædes plurium, si serv. vend. digest.* Quia in cæteris quidem servitutibus patientia tantùm opus est, in hac etiam refectione, atque ideò facto, & impensa.

ANTONII MATTHÆI

I. C. Ultraj.

DISPUTATIONES I. DE SERVITUTIBUS.

1 SERVITUS jus est, quo res aliena nobis vel rei nostræ servit. Excludimus ergo hâc definitione servitutem illam, quam mancipia heris suis serviunt: quamque propterea personalem alii, alii merè personalem nuncupant. Vide *Capol. de servit. cap. 1. & 2. Schneid. ad pr. Inst. de servit. prad. urb. & rustic. Coras. ad rubr. D. de servit. n. 14. & seqq. Gomes. 2. var. resol. 15. Donel. 9. com. 21. & 22.*

2 Secundo excludimus jura illa, quæ domini territoriorum & nobiles exercent in adscriptitios suos: seu operas eis indicentes, seu pro filia nubente dotem collatitiam poscentes, seu mortuo patre matreve familias jus optimi catalli exercentes: & si quæ his exactiones similes reperiuntur *c. un. verb. angaria, tit. Qua sint. regal. ubi Afflict. n. 7. Sich. ad rubr. C. de oper. libert. n. 2. Donel. d. cap. 22. in fin. Sixtin. 2. de regal. 13. n. 41. & seqq. Stam. 3. de servit. person. c. 21. Disl. Carpzov. p. 2. const. 4. def. 1. n. 3.*

3 Tertiò excludimus jus venandi, quod domini territoriorum in agris privatorũ exercent: ita ut privatis vix noxiam feram in suo deprehensam occidere liceat. *Sixtin de regal. 2. cap. 18. n. 46. Heig. p. 1. quæst. 15. n. 45. Pruckman. de venat. cap. 1. Disl. Zas. in § aquæ Instit. de action. n. 14. Gail. 2. obs. 66. Mynsing. inter rusticorum Inst. de servit.* Aliter *Seb. Medic. de venat. part. 2 q. 2.* eumque secutus *Georg. Mor. part. 2. cap. 3. Zoan. ad l. 2. Cod. de pact. int. empt. & vend. n. 104. & seqq.*

4 Quartò excludimus jus habendi furnum, vel molendinum bannale: in quo subditi etiam inviti panes coquere, frumenta pinsere cogantur: hic enim neque prædia prædiis, neque prædia vel res personæ serviunt. Vide *Sixtin. d. lib. 2. de regal. cap. 3. n. 59. & seq. Zoan. d. loc. n. 154. Thesaur. decis. 16.* Sane, si jus mihi concedas coquendi panes in tuo furno, usus furni concessus videtur. *Capol. de servit. urb. prad. cap. 8. n. 4.*

5 Quintò concessisti mihi jus transeundi per pontem tuum non soluto

ait Jurisconsultus fructuarium experiri interdicto quod vi, aut clam posse, hoc est, si jam nocuit. Eo enim interdicto præstari damnum solet, *l. quamquam. §. idem Iulianus, de aqua pluv. arcend.* Quod si inquit, fructuario id interdictum non competit, quod tum est, cùm ante litem contestatam nondum damnum datum est: in id enim interdictum solùm venit damnum, quod ante litem contestatam datum est, *l. Atteius. §. de eo de aqua plu. arcend. ff.* Quærendum est, inquit, an utilis ei quasi domino actio aquæ plu. arcen. dari debeat, an verò etiam contendat jus sibi esse uti fruisse magis est utilem aquæ pluviæ arcendæ actionem ei accommodare. Hoc ideò Jurisconsultus, quia quoad vicinus opere manufacto fructuario nocuerit, nequicquam adversus vicinum qui opus fecit vendicat usumfructum fructuarius, cùm nondùm impediatur frui: Attamen quia opere facto damnum timetur, ut quia fata obrui aqua possunt, meritò non expectabit fructuarius ut damnum detur, ut sic demum vel usumfructum vendicare, vel interdicto quod vi aut clam agere possit: Sed occurret damno futuro per actionem aquæ pluviæ arcendæ. Quamobrem opere facto quod nocere possit, nondum tamen nocuerit, deficientibus omnibus aliis actionibus, necessario fuit danda fructuario utilis actio aqua plu. arcen. in qua futurum damnum venit, *l. Atteius. §. in hoc judicium, de aqua pluv. arcen. Digest.* ut in universum verum sit, fructuario servitut. vendicationem non dari, cùm usumfructum vendicare possit: Quod si non possit, tunc dari, ut tamen de servitutib. non adversus vicinum, ita adversus dominum agat, *l. 1. §. Item Iulian. de remiss. ff. l. 2. de novi oper. nunc. ff.*

Ut* autem de servitutibus actiones illæ non nisi dominis competunt, & adversus dominos.

Ita * ubi semel cœperunt servitutes, non tantùm adversus eum qui dominum in fundo serviente habet, sed & adversus quemvis vendicari possunt, *l. 1. §. competit. de aqua quot. & acti. l. si quis diuturno, §. 1. si serv. vend.* Sed tamen illæ in quibus facto opus est, ut non nisi domino, ita nunquam nisi adversus dominum dantur, qualis est servitus oneris ferendi, de qua hoc loco. In ea enim facto opus est, putà refectione parietum ad onera sustinenda: prævaluit enim in ea serv. Servij sententia, ut possit quis defendere sibi jus esse cogere adversarium reficere parietem ad onera sua sustinenda, *l. & si fortè, §. etiam si serv. vend. Digest.* Atque ob eam quoque causam, in ea servitute, si ædes plurium dominorum sint, non in solidum, ut in cæteris servitutibus adversus singulos agitur, *l. & si fortè. §. si ædes plurium, si serv. vend. digest.* Quia in cæteris quidem servitutibus patientia tantùm opus est, in hac etiam refectione, atque ideò facto, & impensa.

ANTONII MATTHÆI

I. C. Ultraj.

DISPUTATIONES I. DE SERVITUTIBUS.

1 SERVITUS jus est, quo res aliena nobis vel rei nostræ servit. Excludimus ergo hâc definitione servitutem illam, quam mancipia heris suis serviunt: quamque propterea personalem alii, alii merè personalem nuncupant. Vide *Capol. de servit. cap. 1. & 2. Schneid. ad pr. Inst. de servit. prad. urb. & rustic. Coras. ad rubr. D. de servit. n. 14. & seqq. Gomes. 2. var. resol. 15. Donel. 9. com. 21. & 22.*

2 Secundo excludimus jura illa, quæ domini territoriorum & nobiles exercent in adscriptitios suos: seu operas eis indicentes, seu pro filia nubente dotem collatitiam poscentes, seu mortuo patre matreve familias jus optimi catalli exercentes: & si quæ his exactiones similes reperiuntur *c. un. verb. angaria, tit. Qua sint. regal. ubi Afflict. n. 7. Sich. ad rubr. C. de oper. libert. n. 2. Donel. d. cap. 22. in fin. Sixtin. 2. de regal. 13. n. 41. & seqq. Stam. 3. de servit. person. c. 21. Disl. Carpzov. p. 2. const. 4. def. 1. n. 3.*

3 Tertiò excludimus jus venandi, quod domini territoriorum in agris privatorũ exercent: ita ut privatis vix noxiam feram in suo deprehensam occidere liceat. *Sixtin de regal. 2. cap. 18. n. 46. Heig. p. 1. quæst. 15. n. 45. Pruckman. de venat. cap. 1. Disl. Zas. in § aquæ Instit. de action. n. 14. Gail. 2. obs. 66. Mynsing. inter rusticorum Inst. de servit.* Aliter *Seb. Medic. de venat. part. 2 q. 2.* eumque secutus *Georg. Mor. part. 2. cap. 3. Zoan. ad l. 2. Cod. de pact. int. empt. & vend. n. 104. & seqq.*

4 Quartò excludimus jus habendi furnum, vel molendinum bannale: in quo subditi etiam inviti panes coquere, frumenta pinsere cogantur: hic enim neque prædia prædiis, neque prædia vel res personæ serviunt. Vide *Sixtin. d. lib. 2. de regal. cap. 3. n. 59. & seq. Zoan. d. loc. n. 154. Thesaur. decis. 16.* Sane, si jus mihi concedas coquendi panes in tuo furno, usus furni concessus videtur. *Capol. de servit. urb. prad. cap. 8. n. 4.*

5 Quintò concessisti mihi jus transeundi per pontem tuum non soluto

vestigali : non est ita servitus, sed immunitas à vectigali præstando : tamen si contrarium innuat Baldus *ad l. si plures n.* 13. *C. de cond. insert. tam legat. quam fideic. Capol. d. cap. 8. n.* 4. Utique jus exigendi vectigal vel pedaticum, servitus non est, fatentibus iisdem auctoribus : qui magis igitur immunitas dici servitus potest ?

6 Subjectum servitutis res aliena est: res sua nemini servit. *l. uti frui* 5. *D. si usufr. pet. l. in re communi* 26. *D. de servit. prad. urban. l. cum essent* 33. §. 1. *D. de servit. prad. rustic. l.* 2. *D. si serv. vind.* Itaque excludimus ab hoc tractatu usumfructum causalem : quem cum in re sua habeat dominus, non potest esse servitutis species, *l. cum in fundo* 78. *D. de jur. dot. l.* 4. *D. de usufr. adcresc. Coras.* 5. *Miscel.* 3. *Conna.* 4. *com.* 3. *n.* 6. *Duar. in l. si ita* 126. *D. de V. O. Cujac. ad l. qui usumfructum* 58. *D. eod. Donel.* 10. *com.* 2. *Gomes.* 2. *var. resol.* 15. *num.* 2.

7 Deinde summovemus loca sacra, sancta, & religiosa : quæ cum divini juris sint, non admittunt servitutem *l.* 1. *& seqq. D. ne quid in loc. sacr. fiat. l.* 1. *tantum* 9. §. *sacra & seqq. D. rer. divis. l. si quis sepulchrum* 1. §. 1. *D. de relig. & sumpt. fun. l.* 4. *D. Com. prad. l. si prius* 17. §. *seq. D. de aq. & aq. pluv. arc. l. servitutes* 14. *in fin. D. servit. l.* 1. *D. si serv. vind.* Si tamen ante dedicationem aliquid fuerit exceptum, conventionis fides servanda est.

8 Eadem ferè est ratio rerum communium & publicarum : nam neque aëri, neque aquæ profluenti, neque mari, aut locis publicis servitus imponi potest. Ac ne portuum quidem seu finium maris excipimus, si privatos respicias *l. venditor* 15. *D. Com. prad. l.* 2. *& seqq. D. de rer. divis. l. in aria* 13. §. *si quis me prohibet D. de injur. l.* 2. *& 3. D. ne quid in loc. publ.* Vide *Capol. de serv. prad. urb. cap.* 16. *n.* 3. *& 4. Grot. de mar. liber.*

Divisiones servitutum quod attinet, 9
servitus omnis vel personarum, vel rerum est : *l.* 1. *De servit.* mixtam igitur, quam persona serviat rei, non agnoscimus. Ne quicquam ad rem facit *l. Mevia* 44. *D. de Manum. testam. l. Titio* 11. §. *Titio centum* 2. *D. de cond. & demonstr. l. servus* 17. *D. de alim. vel cibar. legat. Donel.* 9. *com.* 22. *Lud. Vit.* 2. *var. lect.* 1. Dist. *Port. Schneid. ad pr. Instit. de servit. Coras. ad rubr. D. de servit.* 33.

Interpretes eo amplius servitutes 10
dividunt in nominatas & innominatas. Nominatas vocant quarum proprium nomen jure civili proditum est. Innominatas contra, quæ proprio nomine carent. *Capol. de serv. prad. urb. cap.* 9. *Schneid. d. pr. Inst. n.* 9. Perquam absurde, cum servitus innominata vix ulla reperiatur. *Coras. ad l.* 1. *D. de servit n.* 128. *& seq.*

Adhæc servitutes vel dividuæ, vel 11
individuæ sunt, quarum illæ partium præstationem recipiunt : hæ nequaquam. Est autem dividuus solus usufructus. *l.* 5 *ff. de usufr. l. excepta* 14. *l. placet* 25. *D. Quib. mod. usufr. amit. l. & puto* 16. *D. famil. ercisc. cum simil.* Reliquæ omnes individuæ *l. pro parte* 11. *l. via* 17. *D. de servit. l. via* 23. §. *ult. D. de serv. prad. urb. l.* 1. §. *& harum l. stipulationes non dividuntur* 72. *D. de V. O. l. haredes* 25. §. *an ea D. famil. ercisc. Capol. d. tract. cap.* 10. *Coras. in d. l. via n.* 14. *& seqq.* Nec excipitur servitus onetis ferendi *in l. etsi forte* 6. §. *si ædes D. Si serv. vind.* Vide *Pac. in Ispag. D. com. prad. Hotom.* 7. *obs.* 1. *Forcat. in d. l.* 17. *num.* 25.

Postremò servitus à doctoribus in 12
continuam & discontinuam tribuitur. *Capol. de tract. cap.* 11. *Schneid. ad tit. Inst.*

Inst. de servit. §. ult. n. 15. *& seqq.* Sed hæc divisio ad servitutes prædiorum, non personarum pertinere videtur. Ac ne illis quidem propriè convenit : quandoquidem omnis servitus, si causam spectes, continua est : secus si usum, *l. foramen* 28. *D. de serv. prad. urban. l.* 8. §. *hoc interdictum* 4. *D. de font. l.* 1 §. *loquitur* 5. *& §. caput* 8. *D. de aq. pluv. arcend. Conna.* 4. *com.* 9. *n.* 1. 2. *& 3. Donel.* 11. *com.* 3. *& 13. Longoval. ad l. imperium D. jurisd. circa fin. Duar.* 1. *disput. anni.* 24.

13 Porrò omnis servitus, tam personalis quam realis utilis nobis esse debet: cum autem neque hominum neque prædiorum est utilitas, constat servitutem non posse constitui : veluti, ut pomum decerpere liceat, ut cœnare, ut spatiari in alieno : *l. ut pomum* 8. *l. quoties* 15. *D. de servit. l.* 6. §. 1. *D. de servit. prad. rustic.* Varie *Dd. Glos. Coras. Baro ad d. l. ut pomum. Conna. d. lib.* 4. *cap.* 7. *n.* 3. *Hotom.* 8. *obs.* 11. *Donel.* 9. *com.* 21. *vers. quod restat. Vvesenb. in parat. de serv. n.* 3. *Baro ad d. l. quoties.*

14 Servitutis natura non hæc est, ut dominus prædii servientis aliquid faciat, sed ut ne faciat, vel ut patiatur, *d. l. quoties* §. *ult.* Hanc notam etiam ad servitutes personarum transferre possumus, *arg. l. usufructu* 7. §. *hactenus D. de usufr. l. heres* 12. *l. fundi Æbutiani* 38. *D. de us. & usufr. & red. legat.* Nec his adversatur *l. cum ad quem* 7. *C. de usufr. l. si domus* 28. *D. de us. & habit : l. etsi forte* 6. §. *etiam de servitute, & seqq. D. si serv. vind. Con.* 4. *com.* 7. *n.* 9. *& 10. Baro ad d.* §. *ult.*

15 Est & illud commune utrique generi servitutum, quod servitus servitutis constitui non possit *l.* 1. *D. de us. & usufr. legat. l. cum essent* 33. §. 1. *de D. servit. prad. rust. l.* 1. *& seqq. D. de usufr. l. usufructu* 9. *C. eod. l. si usufructus* 66. *D. de jur. dot. l.* 4. *D. de novat.* Nec adversatur §. 1. *Instit. de us. & habit. l. arboribus* 12. §. *usufructuarius l. usufr.* 67. *D. de usufr. cum simil.* Vid. *Bachov. pr. Inst. de usufr. n.* 3.

Constituere servitutem in re sua 16
dominus potest : nempè dominus ex asse : cæterum in re communi potior est prohibentis conditio. *l.* 2. *D. de servit. l. per fundum* 11. *D. de serv. prad. urb. l. si cum duas* 8. *D. Com. prad. l. Sabinus* 18. *D. Com. divid. l. usus* 19. *D. de us. & habit. l.* 5. §. *ult. D. commod.* Quo minus tamen unus ex consortibus, partis suæ pro indiviso usumfrum aliis constituat, jus non est impedimento *l.* 5. *D. de usufr. l. is qui fundum* 31. *D. de us. & usufr. leg. Baro in d. l.* 2.

Constituuntur servitutes & inter 17
vivos, & ultima voluntate. Inter vivos pactionibus & stipulationibus §. 1. *Instit. de usufr. §. ultim. Inst. de servit.* dummodo pactio in continenti contractui adjecta sit. hæc enim sola prodest ad agendum *l. si quis duas* 6. *& l. si cum duas* 8. *D. com. prad. l. juris gentium* 7. §. *quin imo D. de pact. l. petens* 27. *C. eod. l. della* 40. *D. de reb. cred.* Donati quoque inter vivos servitutes posse, non est dubitandum. *l. in ædibus* 9. *l. Aquilius* 27. *D. de donat.*

Testamento constitui servitus po- 18
test, quibuscunque verbis, sive directis, sive precariis : sive vindicandi, sive damnandi, sinendive modo, *l.* 1. *& tot. tit. D. de us. & usufr. legat. l.* 1. *& tot. tit. D. de servit. legat.* Nec solum actio ex testamento eo nomine legatario competit, sed & vindicatio, & hypothecaria *l.* 1. *C. Com. de legat.* Nec repugnat *l.* 1. *D. de us. & usufr. legat.* 19.

Acquiruntur etiam servitutes 19
tam prædiorum, quam personarum

rum, quam personarum præscriptione longi temporis. Eaque præscriptio neque titulum desiderat, neque bonam fidem: sufficit non vi, non clam, non precario usum esse, *l. si quis diuturno* 10. *D. Si serv. vind. l. ult. C. de præscr. long. temp. l. 1. in fin. D. de servit. prad. rustic. l. in fin. D. de aq. pluv. arc.* Nec obest *l. 3. C. de serv. Conna. 4. com. 20. n. 17. Donel. 11. com. 12. Cuiac. ad l. 4. § ult. D. de usuc.* Dissentit glossa *Cottal. ad d. l. 10. Curat. ad l. 14. n. 30. D. de servit. Duar. 1. diff. anniv. 34. Hotom. 8. obs. 10.*

20 Ususfructus eo amplius & adjudicatione, & lege constitui potest *l. ususfructus 6. § 1. D. de usufr.* An prædiorum quoque servitutes judicio familiæ erciscundæ vel communi dividundo adjudicari possint? Ait Ulpianus *l. item Labeo 22. § sed etiam cum adjudicat D. famil. erciscr.* Negat. Javolenus in *l. ut fundus 18. D. Com. divid.* Nullum hoc dissidium est.

21 Amittuntur servitutes variis modis: sed inter personales & prædiorum servitutes hoc potissimum interest, quod illæ fere cum persona intereant: hæ quoniam prædiis inhærent, perpetuæ sint, nec minus in hæredes atque in singulares successores transmittantur, *§ finitur Inst. de usufr. l. 1. & seqq. D. Quib. mod. usufr. vel usus amitt. l. cum fundus 12. D. com. prad. l. 3. D. Quemad. servit. amitt. l. 4. D. de serv. prad. rustic.*

22 Communes utrisque servitutibus sunt actiones, confessoria, & negatoriæ quarum illa servitutem, hæc libertatem vindicamus *§ atque Inst. de act. tit. D. si usufr. pet. vel ad al. pertin. neg. & tit. D. si serv. vind.* Et hoc quidem singulare in his causis, ut possessor etiam vindicet: cum in controversiis rerum corporalium possessor nunquam ultro agat, *l. 1. § hoc interdictum 6. D. ut possid.* Unde manifestum sit, aut mendum irrepsisse *in d. § aque vers. sane uno casu*, aut certe frustra casum illum in latioribus Dig. libris quæri. *Ferret. Bar. Donel. Hotom. in eod. § Duar. ad tit. C. de probat. cap. 4. Lud. Vital. 1. var. lect. 12. Cujac. in not. ad d. § aque.*

Liberas naturalis est, *l. libertas D.* 23 *de stat. hom.* Recte igitur à Dd. traditum, prædium in dubio libertum potius præsumi quam servituti obnoxium *l. alienis 8. l. si tibi servitutem 10. C. de servit. l. 4. § competit D. si serv. vind. Alciat. reg. 2. præsumpt. 1. n. 1. Menoch. 3. præsumpt. 89. Conna. 4. com. 1. à pr. Mascard. vol. 3. de probat. concl. 1306.* Quid ergo, si negatoria quis agat non probabit intentionem suam? Præbabit, si adversarius sit in possessione servitutis, *l. sicut 8. § sed si quæritur D. si serv. vind. l. 5. v. quod si forte D. si usufr. peter. Mascard. d. loc. n. 3. & 4. Menoch. de præs. 89. n. 8.*

DISPUTATIO II.

De Usufructu.

SErvitutes personarum sunt, usus- 1
fructus, usus, habitatio, & operæ servorum *l. 1. D. de servit. l. 4. D. de oper. servor. l. 5. § ... & seqq. D. usufr. quemad. cav. § aque Inst. de act.* Ex his merito primus locus debetur usufructui. Usufructus est jus alienis rebus utendi, fruendi, salva earum substantia. *princ. Inst. h. tit. l. 1. D. eod.*

Fuitque vel vetus, vel quasi usus- 2
fructus. Verus est earum rerum quibus uti frui possumus salva substantia. Quasi earum quæ ipso usu consumuntur *§ constituitur Inst. h. tit. l. 1. & 2. tit. D. usufr. ear. rer. quæ us. consum.* Hoc amplius etiam nominis, & reditus annui, & ut hodiè fit jurisdictionis usufr. constitui potest: unde dubitatur, verusne sit, an quasi usufr. Et videtur ea species propius accedere ad verum usumfructum. Vide *Back. ad §. est autem jus in corpore Inst. h. tit.*

3 Nec solum usufructus singularum rerum, sed & universorum bonorum constitui potest, dum ne excedat dodrantem bonorum *l. omnium 29. D. h. tit. l uxori 37. D. de usufr. leg.* neque oneret legitimam portionem liberorum. *nov. 18. c. 1. & 3.* aut portionem conjugi superstiti lege vel statuto debitam; aut bona fideicommisso obnoxia: & generaliter ea de quibus testator disponere non potest. *arg. l. ult. de reb. alien. non alien. nemo 5. D. de leg. 1. l. juris 5. 7. § & generaliter l. jus publicum 38. D. de pact. Castil. de usufr. cap. 39. & seqq. Sand. 4. tit. 4. def. 9. & tit. 7. def. 1. Gail. 2. obs. 144. n. 1. Peregr. art. 40. de fideic. n. 116. & art. 36. n. 68.*

4 Quid si quis filio substitutus fuerit, an existente conditione substitutionis legitimam subtrahere fructuario potest? Placet nobis distinctio inter vulgariter & pupillariter substitutum, ita ut hic, non etiam ille subtrahere legitimam filii possit; utique si filius patri hæres extitit, filio autè substitutus. *l. quæquam 10. C. ad leg. Falcid. junct. l. fund. 87. § qui filium ff. eod.* Vide *Bart. in l. Titia 34. § ult. D. de leg. 1. Ias. in l. etsi contra tabulas 35. D. de vulg. & pup. substit. Gail. d. obs. 42. n. 9. Per. de fideic. art. 36. n. 61. & art. 12. n. 29. Barry 16. de success. 10. n. 3. & lib. 9. tit. 24. n. 9.*

5 Si testator uxorem reliquerit dominam & fructuariam bonorum suorum rectè à Dd. respondetur est, in uxoris potestate esse, utrum dominus, an usumfruct. vindicare malit, *arg. l. si Titio fundus 10. de us. & usufr. leg.* Sed si liberis institutis uxorem voluerit esse dominam & usufructuariam bonorum, rectè Vulgarus negavit, de proprietate testatorem sensisse: at non rectè usumfructum ad alimenta testrinxisse videtur, tametsi hanc interpretationè usus passim receperit. Diss. *Bartol. & alij in d. l. Titia § ult. de leg. 2. Sarmient. ibid. lib. 8. select. interpr. Peregr. de fideic. art. 12. n. 28. Barry d. tit. 24. n. 6.*

Si testator aliqui legaverit usumfru- 6
ctum rerum mobilium, an nomina quoque & actiones mobilium appellatione continentur? Non continentur *arg. l. 1. § quædam D. de rer. divis. l. cum in fundo 78. § si fundus D. de jur. dot. l. 7. § in peculio D. de pecul. cum simil. Mantic. 9. conj. 2. & 3. n. 9. Peck. 5. de test. conjug. 30. n. 5.* Aurum & argentum factum infectumve? Videtur *l. si chorus 79. § 1. de leg. 3.* An signatus? hoc quoque videtur *arg. d. l. 79. Mantic. d. c. 3. n. 2. Pinel. ad l. 1. C. de bon. mat. part. 2. n. 45. Peck. d. c. 20. n. 2. Thesaur. dec. 160.*

Constituitur usufructus testamento, 7
pactionibus & stipulationibus, adjudicatione facta judicio familiæ erciscundæ, vel communi dividundo & lege. *§. 1. Inst. h. tit. l. 3. l. 6. § 1. D. eod.* Traditione quoque acquiritur, & præscriptione longi temporis, de qua actum disputatione præcedenti *l. 1. § ult. D. de servit. prad. rustic. l. pen. C. h. tit. l. ult. in fin. C. de long. temp. præscr.*

Acquiritur etiam adcrescendi jure, 8
si duobus legatus sit conjunctim, & alter non concurrat, vel cõcurrere desierit, *l. 1. & tot. tit. D. de usufr. adcresc.* Nec refert, salvâ adhuc habeat partem suâ, an amiserit usufr. enim etiã amittenti adcrescit. *l. si Titio 35. § 1. D. de usufr. l. 2. § interdum & l. 3. de usufr. adcresc.* Illud fortasse refert dicetis, quo genere conjunctionis legatarij cõjuncti

fuerint: verbis enim conjunctis negat adeteſcendi jus *l.1. §. ult. l.2.3. pen. D.eod.* eſtque hæc communis ſententia quam tamen non ſint cauſa improbat Cujac. *ad l.triplici 142. D. de V. S. & 24. obſ.34.*

9 Conſtituto uſufructu fructuarius cavere debet, ſe uſurum viri boni arbitratu, finitoque jure ſuo reſtituturum quod inde extabit *l.1. l.5.§.1. D. de uſufr. quemad. cav.* Quæ cautio teſtamento quidem remitti nequit *l. 1. Cod. de uſufr. l. pen. Cod. ut in poſſeſſ.* quo minus ab hærede remittatur, nihil impedimento eſt, *arg. l. pen. Cod. de pact. l. poteſt 71. D. ad leg. Falcid. Gloſſ. in d.l.1. vulg. cautione. Azo, Sich. ibid. Gail. 2. obſ. 145. num.12. Pinel. ad l. 1. Cod. de bon. mat. part.2. n.76. Schneid. ad rubr. Inſtit. de uſufr.n.22.*

10 Cautio quoniam prætoria eſt, fidejuſſores deſiderat *l.1. pr. & §. utilius D. de uſufr. quemad.cav. l.prætoria 7. D. de præt. ſtipulat: l. 4. Cod. de uſufr.* Quid ſi fructuarius propter inopiam fidejuſſores non reperiat? Ad juramenti cautionem admittendus eſt, ſiquidem mores ſuſpectum non faciant: ſin faciant, apud ſequeſtrem fructus deponendi ſunt. *arg. l.6. D. ſi cui plus quam per leg. Fale. licuer. Bartol. & Sich. in d. l. 4. Schneid. d. loc. num.11. Gail.2. obſerv.47. num.7. Gomez.1. reſol. 15. num.5. & 4. Surd.deciſione 141. Pinel. d. part.2. num. 79. Imb. in enchir. verb. uſufructuaria ſatisdatio.* Dillert. *Myn.6. obſerv.48. Fach. 8. contr. 40.*

11 Illud non intereſt, teſtamento conſtitutus ſit uſufructus, an voluntario contractu *d. l. 4. C. h. tit.* Quid ſi lege conſtitutus ſit? Patet utique habens uſumfructum in bonis adventitiis filij, neceſſitate cavendi ſolutus eſt. *l. cum oportet §. non autem l. ultim. §. ſin autem alienum in fin. C. de bon. quæ liber.* Quid ſi bona illa ex rebus fungibilibus ut loquuntur, conſtent? Ne hoc quidem casu cautionem deſiderabimus *Donell. l. 6. com.4 in fin. Pinel. d. part.2. num.23.* Adde *Barry d. tit. 4. num.41. in fin.*

12 Si uxori relictus ſit uſusfructus omnium bonorum, etiam inventarij confectionem Dd. ei injungunt, & ita quidem, ut à marito remitti nequeat. *Ripa ad leg. Titia 34. §. ultim. D. de leg.2. quæſt.52. Beer. deciſ.63. num.12. Peck. 5. de teſtam. conj. 24. num. 3. Chriſtin. ad leg. Mechlin. tit.9. §. 13. à princ. Neoſtad. deciſ. cur. Holl.20. & dec. ſupr. cur.33.* Recte quidem, ſi ad jus municipale reſpicias: non recte, ſi ad Romanum: nec probat id *l.1.§. reſte, D. uſufr. quemad. cav.*

13 Omnes fructus ad fructuarium pertinent, ſive naturales, ſive civiles ſint *l.7. & ſeqq. D.h. titul. l.qui ſcit.25. ff. de uſur.* Non tamen partus ancillæ, quia abſurdum viſum eſt, hominem in fructu computari *leg. verus eſt quæſtio 68. D. h. titul. leg. in pecudum 28. D. de uſur. Con. 4. com. 2. num.2. Cujac. ad leg. 4. verb. ſi deſuerit non fuerunt Digeſtis de uſucap. Hotom. ad §. in pecudum Inſt. de rer. diviſ.* Non theſaurus in fundo repertus, quia fructus fundi non eſt. *leg.un. Cod. de theſaur. §. theſaurus Inſt. de rer. diviſ. Mornac. ad l. 67. de rei vind. Molin. ad Pariſ.§.1. gloſſ.1. n.60. Argentr. ad Brit. art. 55. gl.2. n.7. Dill. Burg. ad Flandr. tract.21. num.14.* Aliter *Rebuff. ad l.49. de V.S. Barry d. tit.24. num.16.*

14 Si lapidicinæ vel metalla fuerint in fundo fructuario, etiam cædere atque effodere poteſt, *leg.9.§. ſed ſi lapidicinas & §. ſeqq. D. h. tit.* nempe ſi lapides renaſcantur: ſin minus, effoſſa marmora ſortis inſtar ſunt, cujus uſuras

uſuras percipiet fructuarius *l. 7. §. ſi vir in fundo D. Sol., matr. l. ult. D. de fund. dot. l. ſi ex lapidicinis 32. ff. de jur. dot. Thoming. dec.12. n.4. Sand.5. tit.3. def.1.* Idem dicendum de tetrulis bituminoſis vel paludibus. Vide *Sand. d. loc. Plin. 36. c.15. in fin.*

15 Fructuarius non aliter ſit dominus fructuum niſi ipſe eos perceperit, aut ejus nomine alius. Percepiſſe autem dicitur naturales, ſimul atque eos ſolo ſeparaverit §. *is verò Inſtit. de rer. diviſ. l.12. §. uſufr. D. de uſufr. l. 13. D. Quib. mod. uſufr. amit. l. qui ſcit. 25. §. 1. D. de uſur.* Civiles verò ad fructuarium pertinent, ſimul atque dies eorum ceſſerit, licet nec dum venerit *l. defuncta 58. D.h.tit.*

16 Quoniam autem fructus omnes percipit fructuarius, idcirco æquum eſt, etiam onera rei fructuariæ eum agnoſcere, veluti tributum, ſtipendium, alimenta, modicam refectionem, & ſi quid extra ordinem indictum fuerit. *l.7. §. quoniam l.27. §. ſi cloacarij. leg. uſufr. 2. D. h. tit. l. quæro 25. D. de uſ. & uſufr. legat.* Sed ſi uſusfructus omnium bonorum ſit relictus, onus æris alieni hæredi incumbit, non legatario, *l.1. C. ſi cert. pet. l.2. & ult. D. de uſufr. leg. l.65. D. ad leg. Falcid. l.1. §. ſi hæres D. ad SC. Trebel. Gail.2. obſerv. 146.* Cujac. *in recitat. ſol. ad l. uxori 37. D. de uſufr. leg.* Dill. *varie Dd. Barry d. tit.24. n.34. Covar.1. reſol.2. n.1. & 4. Garſ. de expenſ. cap.10. n.61. Menoch.4. præſ.143.*

17 Porrò fructuarius non ipſe ſolum frui poteſt, ſed & jus ſuum alij vendere, locare, gratis concedere poteſt *§. 1. Inſt. de uſ. & habit. l. 38. & ſeq. l.67. D. de uſufr. l.12. § uſusfructus D. de pignor. & hypoth. l. 8. §. ult. D. de peric. & com. rei vend. l.9. §.1. D. locat.* Cedere tamen extraneo non poteſt: ſi ceſſerit nihil agit, adeoque uſusfructus remanet apud cedentem *§. finitur Inſt. h. tit. Paul.3. ſent.6.§. ceſſione, Baro, Hotom. Baldus in d.§. finitur.* Diſſ. *Cujac. in not. ibid. Donel.com.19.*

18 An ædificium fructibus percipiendis neceſſarium imponere poteſt fundo fructuario? Affirmat Ulpianus in *l. ſi cujus 13.§. ſi tamen,* & Pomponius in *l. pen. D.h. tit.* Negare videtur Neratius in *l. uſufr. 61. eod.* Nullum hic diſſidium eſt. *Coraſ.1. miſcell. 6. Caſtal. in d. l. 61. Donel.10. com.10. Pinel. d.part.2. num.52. Charond.1. vriſſimil. 5.21.*

19 Finitur uſusfructus morte fructuarij: adeò ut maturis nondum tamen perceptis fructibus decedens, nihil transmittat in hæredem *§. is verò Inſt. de rer. diviſ. l.25. §. præterea D. de uſur. l.13. D. Quibus mod. uſufr. vel uſ. amit.* Quod quanquam iniquiſſimum ſimul & falſiſſimum cenſet Cujac. *4. feud.30.* rectius tamen Dd. communi calculo approbant. *Donel.10. com.9. Hotom.2. feud.28.§.4. Hart. Piſtor.1.4. n.17 & ſeqq.*

20 Finitur etiam capitis diminutione maxima & media *§. finitur Inſt. h. tit. l. pen. §. ſed neque per arrogat. C. eod.* Interitu rei, veluti ſi ædes fructuariæ corruerint *d. §. finitur l.5. §. rei mutatione l.10. & ſeqq. D. Quib. mod. uſufr. amit.* Si ædes fructuariæ ædificium impoſitum fuerit *d. l.5.§. ult. l.6. & 7. eod.* Si flumen vel mare agrum occupaverit, *l. ergo 30. § alluvio D. de adq. rer. dom.* Non amittitur ſola inundatione *l. cum uſumfructum 24. D. Quib. mod. uſufr. amit. Donel.10. com.18.* Non male utendo: *argum. leg. 1. Digeſtis uſufruct. quemadmod. cav. leg.15. §. & generaliter D. de uſufructu. Baro. in d.§. finitur Vveſ. par. D. Quib. mod. uſufr. fin. n.8.*

21 Finitur etiam cessione & consolidatione *d. §. finitur.* Denique si fructuarius usus finitus non sit per modum & tempus definitum : puta si res mobilis usus non sit per annos III. immobilis inter præsentes annis X. inter absentes annis XX. *l. pen. C. h. tit. Horum in d. §. finitur. Cujac. 3. sent. Paul. n. §. non utendo.* Dist. quantum ad mobiles *Gloss. in d. leg. pen. verb. excludere. Scheid. in §. fin. Inst. h. tit. n. 7. Mynsing. ibid. num 6.* Neque excipimus civitatem : nam & hæc non utendo amittit usumfructum l, *Mevius 66. §. ult. de legat. 2. mult. l. hæreditatem 68. vers. sic denique D. ad leg. Falcid.*

DISPUTATIO III.

De quasi Usufructu.

1 QUasi ususfructus in iis rebus consistit, quarum substantia utendo consumitur : veluti in vino, oleo, frumento, pecunia numerata, & similibus. Quibus rebus rectène vestimenta annumerentur controversum est. Ait enim imper. in §. *constituitur Inst. de usufr.* Negat Ulp. *in l. sed si quid 15. §. etsi vestimentorum D. eod. l. si ususfructus 9. §. pen. D. usufr. quemadmodum cav.* Distinctione res expediri potest, *Hotom. Vves. & alij in d. §. constituitur. Cujac. in Quæst. Papin. ad l. 3. D. de usur. Donel. 10. com. 4. Leon. de usufr. cap. 12. n. 12. Castil. de usufr. cap. 51.*

2 In corporibus quoque consistere potest quasi ususfructus, si ad numerum vel pondus dentur fructuario, eâ lege, ut quandoque tantundem restituatur. Neque mitum : nam & in emtione, & in mutuo, species seu corpora quantitatis vicem subire possunt, si ad pondus, numerum, vel mensuram, contrahamus. *leg. quod sæpe 53. paragrapho in hit qua pondere & §. seq. D. de contrah. emt. Conan 7. com. 1. n. 4.*

Reditum annuum habens usumfructum ejus mihi constituit ; utrum verus, an quasi usufructus est ? Verus, siquidem reditus perpetuus sit : sin personalis, seu ut vulgò loquuntur, vitalitius, erit quasi ususfructus : Idcircò fructuarius singulorum annorum pensiones collocabit fœnori, fortem quandoque restituet. Nec advertantur nobis quæ de hoc redim in dotem dato habet *Roder. 1. de annuæ dit. 3. n. 16. Rodeburg. de marit. potest. tit. 2. c. 4. n. 33.* 3

Si lapidicinæ usumfructum mihi constitueris, siquidem lapis ibi renascatur, verus erit ususfructus : sin minus, quasi ususfructus. Itaque posteriore casu marmora æstimanda sunt, ut pretio fruar, sorttem olim restituturus *arg. l. divortio 7. §. si vir in fundo D sol. matr. l. ult. D. de fund. dot. l. si ex lapidicinis 32. D. de jur. dot. Iacob. Thoming. dec. 130. n. 4. Sand. 5. tit. 3. def. 2. Barbos. in d. §. si vir. n. 36. & seqq.* 4

Idem judicabimus de venis metallicis, de venis bituminosis, quarum proventu ad alimenta ignis utimur, de calcariis, sulphuratis, picatis, & siquid ejusdem generis est. *d. l. divortio §. sed si cretifodinæ.* Vide *Sand. d. loc. Consuet. Ultraj. Alb. jus. colli. §. 14. Berlich. part. 3. conclus. 35. n. 21. 22. 23. Barbos. in d. §. si vir. n. 14. & seqq.* 5

Si quis alicui usumfructum Kalendarij sui, vel tabellio usumfructum codicis sui alij reliquerit, non est is verus, sed quasi ususfructus. Idcircò fructuarius pecunias exactas exercebit fœnore, ac cavebit de restituendâ sorte. *Thoming. dict. decis. 12. num. 11. Sand. d. defin. 2. post Bald. in d. l. divortio §. si fundum n. 1. Dill. quantum ad coditem notarij Barbos. in d. §. si vir. n. 37.*

7 Manceps qui hortos publicos in quinquennium conduxerat, fructum ejus conductionis legavit Ausidio : Non quasi, sed verus hic ususfructus esse videtur. Mercedem verò conductionis publico hæres inferret, non legatarius. *l. qui quatuor 30. §. qui hortos D. de legat. 3.* Nec adversantur *l. 7. §. quoniam l. 27. §. si quid cloacarij l. usufr. 52. D. de usufr. l. quæro 28. D. de us. & usufr. legat.*

8 Constituitur quasi ususfructus non omnibus omninò modis, quibus verus : non certè adjudicatione. Lege verò, & traditione, & longi temporis præscriptione constituitur : sed in primis testamento, de quo modo etiam pleraque capita juris loquuntur. *tit. D. de usufr. ear. rer. quæ us. consum l. 1. D. de us. & usufruct. legat. l. usufructu 69. D. ad leg. Falcid.* An pactionibus etiam & stipulationibus ? Etiam arg. *§. constituitur vers. sed utilitatis gratiâ Inst. de usufr.* Dissert. *Conan. 4. com. 4. n. 2. Vves. in d. §. constituitur. Pac. in Isag. D. de usufr. ear. rer.*

9 Testator legavit mihi usumfructum aureorum 100. cum autem testamento diutius superstes fuisset, valor aureorum mutatus est : utrum tempus testamenti conditi, an agniti legati spectandum ? Tempus testamenti conditi : *arg. l. si ita 7. l. Quintus Mutius 27. §. argento l. scribit 34. l. ult. D. de aur. & arg. legat. d. nomen 34. § 1. l. uxorem 41. §. testamento 4. D. de legat. 3. l. Aurelius 28. §. 1. D. de liber. legat.* Confer. *Mantic. de conject. ult. volunt. 3. tit. 11. num. 8. Barry 9. de success. 4. num. 11. Everh. cons. 10. num. 5. & 6. Sanzo ad Turon. tit. 36. §. 1. Gail. 1. observ. 73. n. 4. Castil. de usufr. cap. 17. n. 25. & cap. 44. n. 2.*

10 Quid ergò si tempore conditi testamenti singuli aurei fuerint assium XL. finito usufructu sint assium L. an hæres fructuarij pro singulis aureis poterit refundere asses quadragenos ? Minimè : debet enim tantam pecuniam refundere, quantam accepit. *d. §. constituitur vers. itaque si pecunia Instit. de usufr. l. si vini 7. D. de usufr. ear. rer. quæ us. consum.*

11 Si vini, olei, frumenti, lanæ, odorum, aromatum, aut similium ususfructus relictus sit, æstimandæ sunt eæ species initio ususfructus, ut finito jure fructuarij æstimatio proprietatio restituatur. *d. l. si vini 7.* In incunda autem æstimatione non præcise spectabimus diem & horam conditi testamenti, sed e. gr. triticum tanti æstimabimus, quanti majore parte anni venire solet. *Imbert. 1. Inst. Forens. 60.*

12 Per quem æstimatio faciendæ ? Si inter partes non conveniat, arbitri sumendi sunt minimum duo si haberi possint. *Coler. de process. execut. 3. cap. 9. n. 128.* Quod tamen precisè necessarium non puto, etsi haberi possint. Quid si arbitri discordent, aut iniquæ æstimasse videantur ? Judex adeundus est, ut aut tertius dirimat contentionem, aut ipse reus æstimet aut corrigat iniquam æstimationem. *arg. leg. societatem 76. paragrapho arbitrum & leg. seqq. D. pro soc. leg. item si unus. §. si in duobus & §. seqq. D. recept.* Quod si ipse judex arbitrum dederit, appellari ab iniquâ æstimatione posse, rectè dixeris. *arg. l. arbitrio 9. D. qui satisd. cog.* 13

Porrò quemadmodum verus fructuarius per fidejussores cavere debet proprietario : ita etiam quasi fructuarius. Et si fidejussores non reperiat, vel

ad juratoriam cautionem admittendus est, vel pecuniæ apud sequestrem deponendæ sunt. Sed ille cavet, se usurum viri boni arbitratu, & finito jure suo restituturum quod inde extabit, hic verò, se finito jure suo tantam pecuniam restituturum. *l.1. D. usufr. quemad. cav. l.2. & seqq. D. de usufr. ear. rer. quæ us. consum. d. § constituitur Inst. de usufr.*

24 De hac cautione illud imprimis controversum est, an sit de substantia quasi ususfructus, nec ullo modo ab eo esse possit? Et licet non incelebres auctores id affirmaverint, *Alciat. ad l.1. n.52. D. de legat.1. Gail.2. obs.46. n.3. Horom. ad d. § constituitur. vers. utilitatis causa. Schneid. ad pr. Inst. eod. in fin. Donel.10. com.4. vers. illud redeo.* Verior tamen est negantium sententia. *l.5. § 1. D. h. tit. Pinel. ad l.1. C. de bon. mat. part.2. n.78. Ioan. Fab. Mynsing. ad d. § constituitur. Fachin. 8. contr. 43. Castil. de usufr. cap.15. n.16. 17. & cap.16. n.26. 27.*

25 Inde colligimus, ab hærede hanc cautionem remitti posse fructuario: tametsi non possit ei remitti à testatore, arg. *l.1. C. de usufr. si pecuniæ D. us in possessionem. l. pen. C. de pact. l. si quis § 1. C. de epis. & cleric. Donel. & reliqui dd. loc. Fach. 8. contr.12.* Colligimus etiam recte & responsum & judicatum esse, si quis inter vivos donet alicui aureos cl. retento sibi usufructu, non posse donatarium à donante exigere cautionem *Mynsing. cent. 5. obs. 36.*

26 Si verum usumfructum spectes, potest testator ejusdem rei usum alii, fructum alii relinquere: *l. per servum 14. § ult. D. de us. & habitat. l. ... § ergò si. D. usufr. quemadm. cav. l. si alii usus 42. D. de usuf. l. & per jurandum 1. § si quis usumfructum D. de accessilat.* Pecuniæ verò usus à fructu ejusdem non videtur separari posse. *l.5. § ult. l. quoniam 10. § 1. D. de usuf. ear. rer. quæ us. consum.*

In lege vicesimariâ ususfructus appellatione an contineatur quasi ususfructus? Fortè quis diceret in dubia causâ contra fiscum esse respondendum. *l. non puto 10. D. de jur. fisc.* Verum non est hæc causa adeò dubia, quin vel ex mente, vel ex verbis legis demonstrari possit, ususfructus appellatione quasi usumfructum contineri. Quod tamen ad Edictum nostrum tricesimarium minimè potest extendi, § 1, 2, 12, 19. 17

In statutis loquentibus de usufructu an contineatur quasi ususfructus? Et hic fortè cum DD. dixeris, in statuto cum jure communi concordante sub casu verò contineri fictum: in discordante secus, *Costal. ad l.3. 5. hac verba D. de negot. gest. Gomes. ad leg. Taur. 70. n.17. Christin. in prælud. ad leg. Mecklin. n.37.* Sed verius est non tam concordiam statuti cum jure communi, quam rationem ejusdem esse spectandam, *Molin. ad Paris. § 20. glos. 4. n.7. & § 42. 7. & 5. 54. num. 10. Chassan. ad Burg. tit. 4. 9. 1 glos. contrahit. inter leg. vis. n.9. & seqq. Kirchoff. de chirogr. recognit. n.48.* Idcircò non dubitabimus in *Stat. Verbit. 22 § ult.* tametsi juri communi contrarium sit, appellatione ususfructus quasi usumfructum contineri. 18

Habens verum usumfructum jus suum in alium transferre potest, *§.1. Instit. de us. & habitat. l.38. & seq. l.67. D. de usufr.* Eandem potestatem an habet quasi fructuarius? Nihil hic obesse video, quo minus & huic potestatem transferendi arrogemus. 19

Finitur hic ususfructus tantum morte & capitis diminutione fructuarii: non etiam negligentiâ longi temporis, 20

poris, non interitu pecuniæ *l. in stipulat. 9. & l. seq. D. de usufr. ear. rer. quæ us. consum.* Nec tamen hæc oratio obest quominus etiam remissionem & consolidationem quandam hujus ususfructus agnoscamus. De interitu verò pecuniæ nonnulli dissentiunt, existimantes pecuniam perire heredi. *Mynsing. ad d. § constituitur Inst. de usufr in fin.* Sed non rectè. *Donel.10. com.4. Buchol. in d. § constituitur.*

DISPUTATIO IV.

De Usu, Habitatione, Operis, & reliquo Servitutum personalium jure.

1 USUS est jus alienis rebus utendi ad necessitatem, salva earum substantia. Earundem etiam rerum est usus, quarum ususfructus: excepto eo, quod neque omnium bonorum, neque quantitatum usus constitui solet. Iisdem porro modis usus & constitui & extingui solet, quibus usus fructus: extraquam, quod neque lege, neque sententia judicis constituti exemplum legitur. Nec adversatur *l. quoniam 15. § 1. D. de usufr. ear. rer. quæ us. consum. aut l.10. § 1. D comm. divid.*

Si ususfructus filiofamilias sit relictus, non extinguitur nisi morte utriusque, nempe patris & filii, *l. ult. C. de usufr.* Quid si nudus usus filio familias relictus sit? Non malè dixerimus, etiam ad hoc legatum sententiam novæ decisionis esse porrigendam, *arg. l.1. & l. filiofamilias 17. D. us. & habitat.* Nec repugnat *l. præcipimus 32. in fin. C. de appellat.*

2 Utimur ad necessitatem: fruimur ad compendium usque & lucrum. Itaque si ædium usus relictus sit, habitare ipse usuarius potest, non mercedem locatis ædibus redigere. Habitare autem cum uxore, liberis, libertis, & personis necessariis. Hospitem etiam recipere licet, sed honestum. Quod temperamentum rectè Dd. & inquilino, & fructuario, & usuario, & scholari, & socio præscribunt *l. 2. 3. & 4. D. de us. & habitat. junctâ l. si cujus 13. § ult. si pendentes 27. § 1. D. de usufr. l. si conveniret 14 in fin. D. pro soc. l. 33. C. de locat. cond. Capol. de servit. cap. 5. n. 5. post Cyn. Bald. Castr. & alios in l.2. C. de sum. trin. Papon. 22. arrest. tit. 9. arrest. 14. & 15. Schneid. de us. n.12. Mornac. in l.4. § ieuocinium D. de his qui not. in fam.*

Si fundi usus sit relictus, oleribus 3 duntaxat, pomis, floribus fœno, stramentis & lignis usuarius uti potest, *§.1. Inst. de us. & habit.* Nec obest, quod JCti. etiam ne frugibus, vino & oleo aliquid concedunt *l. plenum 12. § 1. l. fundi 15. D. de us. & habit.* Sed nec illud obest, quod foliorum usum negare videtur Nerva *in d.l.12. § 1.* de quo scrupulo consule *Cujac. in not. & 9. obs.37. Fornar. 2 select. 2. Conna. 4. com. 5. n.8.*

Si pecoris usus relictus sit, ad ster- 4 corandum duntaxat agrum uti possumus *§. sed ecce pecorum Inst. de us. & habitat.* Ne hic quidem adversatur Ulpianus, cum modicum lactis concedit, *in d. l. plenum §. sed si pecoris, D. eod.*

Fructus sine usu legari nequit, *l. per* 5 *servum 14. § 1. D. de us. & habit.* Potest tamen usus sine fructu, *ead. l. 14. § ult. l. 5. § ergo etsi fructus de usufr. quemad. cav. l. si alii usus 42. D. de usufr.* Hæc non pugnant, tametsi pugnam agnoscat Budæus *ad l. ult. D. de ædil. ed.* Vide *Cujac. 8. obs. 9. & 23. obs. 12. Conna. 4. com. 5.*

com. 3. n. 3. Alciat. 1. parerg. 3. Gilb. Reg. 1. var. 11. Char. 1. verisim. 21. Zuf. in l. 72. n. 12. de V. O. Cast. l. de usufr. c. 28. n. 14. Gom. 2. var. resol. 10. n. 19. Interim subtile magis quã bono & æquo consentaneum videri poterit. Confer. *l. 6 per jurisc. 21. §. si quis usumfr. D. de acceptilat. l. usumfr. 38. D. de V. O.*

7 Usu silvæ legato, fructum quoque legatum videri, Hadrianus scripsit *l. Divus 22. D. de usf. & habit.* Hoc rescriptum non malè Joan. Faber retulisse videtur ad silvam longius distitã *Fab. §. 1. Inst. de usf. & habitat. Cast. al. ad d. l. Divus. Coras. ad l. 1. ff. de servit. u.* Sed si oppidulo forte vel pago paucarum familiarum concessus sit usus silvæ, dein familiæ auctæ sint, an novæ quoque familiæ uti possint, quæsitum? Et verius atque æquius est, posse. *Cast. al. in d. l. Divus Imbert. in Enchir. verb. usus rei. arg. l. propouebatur 7. ff. de jud. l. grege 21. & l. seq. D. de leg. 1.*

8 Onera rei non agnoscit usuarius, sed hæres *leg. si domus 18. ... de usf. & habit.* Agnoscit tamen fructuarius *l. usufr. 7. §. quoniam & seqq. D. de usufr.* Ille non potest jus suum in alium transferre, hic potest. §. 1. *Inst. de usu & habit. l. 4. & seqq. D. eod.* Utimur in solidum, fruimur etiam pro parte *l. usus pars 19. D. eod. l. 5. D. de usufr. l. etsi fuerè 6. §. si ædes D. Si serv. vind. l. item quamvis 10. §. 1. ff. de usf. & habit.* Unde, si quis usum sibi & hæredibus suis stipulatus sit, verum est, & singulos hæredes in solidum uti posse *Cast. al. in d. l. Divus.*

9 Habitatio ab usu & usufructu ædium distincta est. Ab usu, quoniam ad alium transferri habitatio potest, non potest usus. Usus non utendo amittitur, non habitatio. Ab usufructu vero hoc posteriore duntaxat argumento separatur. *l. si habit. 10. D. de usf & habit. l. pen. ff. de capit. min. l. cum antiq. 13. C. de usufr. l. si habit. 9. D. Quand. dies legat. ced.* Genere sanè conveniunt; est enim habitatio servitus personæ *Capol. de servit. cap. 6. Coras. ad l. 1. de servit. n. 4. Caroc. de locat. tit. de usf. & habit. q. 1. & 3. Cast. d. c. 28. n. 8. Diff. Hotom. ad §. ult. Inst. de usf. & habit.*

Verum quod habitationem habenti tribuitur potestas locandi, donandi & gratis concedendi, id nonnulli restringunt ad habitationem legatam: si inter vivos concessa sit, negant locum esse *d. cum antiquitas. Mornac. in l. si te qui binas 30. D. de usufr.* Sed rectius plures senserunt, non interesse legata sit habitatio, an inter vivos concessa *Affict. decis. 401. n. 7. & seqq. (perperam à Mornacio excitatus tanquam suffragator) Caroc. de q. 3. n. 3. Castil. d. cap. 28. n. 24.* Ac ne ea quidem species excipienda videtur, ubi domus ædes, excepit sibi habitationes. *Affict. d. loc. Diff. Moro. in l. 4. D de usf. & hab.* 10

De operis quoque servorum & jumentorum dubitatum, utrum ad usumfructum, an ad usum servi accedant? Ad usumfructum Gajus refert *l. 5. & 4. D. de oper. serv.* Ad usum Terentius Clemens *l. 5. D. eod.* Sed omnibus consideratis manifestum fiet, esse hoc jus distinctum ab usufructu & usus servi vel jumenti *l. 2. D. eod. l. 2. D. de usf. & usufr. legat.* Vide *Gov. 1. var. lect. 7. Hotom. in Epit. de oper. serv. Donel. 10. com. 1. Con. 4. com. 2. Cujac. tr. 7. ad Afric. in l. 37. de usufr. & 14. obs. 23. Castil. d. tract. c. 3. n. 3. & seqq.* 11

Sed & dubitarunt, an operæ servorum servitutib. personalibus annumerandæ? Negant multi, existimantes esse duntaxat obligationem personalem: *Castil. d. cap. 50. n. 7. Coras. ad tit. de serv. n. 26. & 27. Cap. de ser. urb. prad. c. 7. n. 1. Zuf. in parat. de oper. serv. Hotom. in epit. ibid. in fin.* Verum his sine distinctione 12

neutiquam assentiendum est. Vide *Gonsal. 1. var. resol. 15. Azor. in sum. C. de usufr. n. 48. Forcat. rubr. de servit. n. 9.* Cujac. *ad l. 2. ff. de usu. l. Cast. d. loc. n. 15.*

13 Diximus usuarium non agnoscere onera rei: nihilo tamen minus verum, si cui usus servi, vel operæ relictæ sint, cibum servo à legatario præbendũ esse. *arg. d. in rebus 18. §. possunt ff. commod. l. item si servi 30. in fi. ff. de adil. ed. l. fructus 7. §. impendi ff. solut. matr.*

14 Servo, cujus usumfructum habebam, aliquid donatum vel legatum est: an pertinet ad fructuarium? Non pertinet, *l. adquiritur 10. §. de his autem. l. quod fructuarius 49. l. si is qui 63. §. quod si servus ff. de acq. rer. dom.* Ulpianus tamen distinguit, utrius contemplatione legatum sit, heredis an fructuarii *l. si servi. 21. & l. seq. ff. de usufr.* Sed distinctionẽ istam rejectam esse ab Imp. *in §. de iis autem servis Inst. per quas pers. nob. acquir.* non male opinatur *Hotom. in Epit. de oper. serv. n. 3.* Adde *Ulp. in frag. tit. de dom. §. pen.* Idẽ igitur dicendum de servo, cujus operæ alii relictæ sunt.

15 Servus ille dum fodit agrum meum, invenit thesaurum: mihine totus debetur, an tenis proprietario deciendus; tenis proprietario debetur *d. l. 63. §. quod si servus ff. de adquir. rer. dom.* Inde evidenter colligitur, si fabrum conduxerim, isque thesaurum invenerit in meo dum opus facit, mihi non nisi dimidium partem deberi. Quod si piscatorem conduxerim, ut in mari piscetur, isque extraxerit tripodem aureum, totus inventori cedit. *Argentr. ad Conf. Brit. art. 5. glos. 2. n. 15.*

16 Aquæ haustus, & pecoris ad aquam appulsus, non sunt servitutes personarum, sed prædiorum. *§. inter prædiorum Inst. de serv. n. b. & rust. prad. l. 5. §. 1. l. similiter 20. §. 1. ff. de Serv. prad. rust.* Nec adversatur *l. Mela 14. §. quidam libertis ff. ulim. vel cibar. legat.* de cujus emendatione & intellectu vide *Longoval. in l. imperium ff. de jurisd. Donel. 11. com. 7. Pac. 6. antin. 39. Vues. in parat. ff. de Servit. prad. rustic. n. 3. & 4. Hotom. 8. ob. ult.*

Quæ de cautione usufructuaria supra dicta sunt, & ad hunc locum transferri possunt, est enim cautio omnibus servitutibus personalibus communis *l. 5. ff. usufr. quemad. cav.* Sunt & communes actiones: de omnibus enim agi potest confessoria & negatoria actione: nec recte quidam excepernnt operas, quasi de his sola in personam actio competat. 17

Etiam jus adcrescendi in omnibus locum habet, tametsi compilatores juris de usufructu duntaxat loquantur, *tit. de usu. adcresc.* Nec solum jus adcrescendi habet, qui re & verbis, vel re tantùm conjuncti sunt, sed & qui verbis tantum *l. 16. §. ult. ff. de leg. 1. l. re conjuncti 89. ff. de leg. 3. l. si ita quis 66. ff. de hered inst. Bartol, Bald. Alber. in l. si duobus ff. de usu. adcresc. Cast. al. in l. 1. & idem Julianus, eod. tit. Cujac. in l. triplici 142. ff. de V. S. & 24. obs. 34. Graff. §. jus adcrescendi q. 5. in fi. Menoch. 4. præs. 159. Diff. Duar. 1. de jur. adcresc. 10. Cast. de usufr. c. 48. n. 24. Fach. 1. controv. 50.* 18

Servo communi relictus est ususfructus, an domini gaudent jure adcrescendi? Affirmat Julianus *l. 1. §. 1. ff. de usufr. adcresc.* Negat Celsus *in l. & Proculus 20 ff. de leg 2.* Recte pugnam agnovit Cujac. *tr. 5. ad Afr. in l. de usufr. adcresc. & 8. ob. 35. Duar. 1. de jur. adcresc. 13.* Frustra sudavere *Gav. de jur. adcresc. n. 27. Alciat. in d. l. re conjuncti n. 62. Gom. 1. resol. 20. n. 39 & 40. Pac. 6. antin. 1. Castil. d. tract. n. 33. & seqq.* 19

Postremò dies his servitutibus ferè communis est: nam si usus, ususfructus, habitatio testamento relinquatur, dies & cedit & venit adita hereditate, 20

l.un. D. Quand. dies usufr. leg. ced. l.1.3.7.§.ult.& l.8. D. Quand. dies legat.ced. Operarum verò dies cedit, ex quo petitæ sunt *l.opere 7. D.de us. & usufr.legat junct.d.l.1.D.de oper.servor.*

DISPUTATIO V.

De Servitutibus Prædiorum Urbanorum.

1 SErvitutes prædiorum vel urbanæ sunt, vel rusticæ. Illæ prædiis inhærent urbanis, hæ rusticis. Quòd si forte prædium urbanum serviat rustico, vel contra, rusticum urbano, à dominanti prædio servitus denominanda est, *Glo.& Dd.in l.2.verb.aream D.de servit.prad.urb. Forcat. ad l.1. de servit.n.21. Mynsi.ad rubr.Inst.de servit. n.ult. Schneid. ibid.n.8. Capol. de serv. urb.pred.cap.11.n.10.* Diss. *Coraſ. ad rubr.de servit.n.18.& 24.*

2 Urbana prædia à rusticis materiâ, usu, & qualitate distinguuntur, non loco *l.1.D. Com. pred.l. urbana prædia 198. D. de V.S. l.si prædium 16. C. de pred.minor. §.1. Inst.de servit.* sicut & familia *l. urbana familia 166. de V.S.* penus *l.4. §.pen. ff.de pan.legat.* supellex *l.quemadmodum 12.ff. de supel. legat.* Nec movet nos Neratius in *l.4. §.fabula ff.in quibus caus.pign. vel hypoth.tac. contr.* Vide *Cujac. in not. ad tit. Inst.de servit.Hotom.1.obs.21.& 8. obs.12. Gov.1. var. lect.16. Donel.11. com.4.Godd.ad d.l.198.ad V.S. Coraſ. ad rubr. de servit.n.8.& seqq.*

3 Quid de stabulo, horto, hortheo, villa judicandum? Neque urbanis omnia, neque rusticis prædiis semper annumeranda *d.l.4. §.fabula d. l. urbana prædia l.prædiis 91. §.qui domum D.de leg.3.l.1.ff.in quibus caus.pign.tac.contr. l.3.§.effractura.ff.de off.præf.vigil.Varr. 1.de re rustic.* Quid de nave? Ridiculè hoc & quærit, & solvit Cæpolla, *de servit. prad. urb. & rustic. cap.11. n.7.* cum navis prædium non sit, *l.1.§. si quis de nave D. de vi & vis arm.* Non ridiculè illud, molendinum quale prædium sit? Et rectè respondet, interim rusticum, interim urbanum esse, *d. cap 11.n.8.*

4 Urbana servitus est, ut vicinus onus aliquod vicini sustineat. Tametsi enim omnis servitus onus aliquod imponat, videtur tamen in *§.1. Inst.de servit.* his verbis species potius servitutis, quàm natura generis designari, *l.etsi 10 16. §.si ædes D.si serv.vind.l.cum debere 33. ff.de servit.prad. urban.l.1. ff.de servit. legat. Theoph.in §.aque Inst.de act. Baro. & Bachov.ad d.§.1. Capol.de servit.urb. prad.cap.37.*

5 Non solùm est servitus urbana, ut quis accipiat stillicidium vel flumen in ædes suas vel aream, vel cloacam; sed &, ut ne recipiat, *Capol. de servit. prad.urb.c.29.* Ac licet ea verba, *vel ne recipiat*, in *d.§.1. Inst.de servit.* non agnoverint Ferretus, Russard. & Gothofredus; non malè tamen agnovisse videntur Theophil. Accurs. Hotemannus, Baro, Mynsingerus, Vvesembecius, Bachovius, Cujacius.

6 Non solùm jus altius non tollendi servitus est, sed & aliquando jus altius tollèdi, *§.aque Inst de act.l.2 ff.de serv. prad.urb.* Quod quemadmodum procedat, consule *Donel.11. com.5. Ioan. Fabr.Zas.Cujac.in not.ad d.§. aque. Capol.de servit.urb.prad.c.26. Pac.cent.3. anniv.56. Coraſ.ad l.1. ff.de servit.n.7. & seqq. & 3. miscell. 24. Carpzov.2. const.elect.41.def.13.*

7 Inter servitutes, ne altius ædes tollantur, & ne luminibus vicini officiatur, manifestum discrimen est, *l.inter 15. l.si arborem 17.pr. & §.interdum D. de servit. prad. urban. Hotom.13.obs.4. Baro in d.§.1. Inst. de servit. Capol. de servit.urb prad.cap.16.* meritoque mirantur, id non animadversum à Cujacio *17.obs.35.* Donello *d.cap.5.*

8 Est etiam manifestum discrimen inter servitutem ne luminibus officiatur, & servitutē luminum; cum priore hoc agatur, ne lumina obscuriora fiāt, atque nunc sunt: posteriore, ut liceat aperire parietem cœcum, & facere in eo fenestrā, *l.4.l.inter servit.15.& seqq. D.de serv prad.urb. Duar.1 disp.anniv. 33.* Diss. *Donel. d.loc.* Aliter *Capol. de servit. prad. urb. c.15. Coraſ.ad l.1. de servitut.21.& seqq.*

9 Binas ædes habens alteras vendidit, hâc lege: Lumina uti nunc sunt, ita sint: dein vendidit & alteras: quæritū, an posteriores ædes servitute debeant prioribus, ne luminibus officiatur? Non videtur *l.Gaurus 10. l.& qui duas 34.l.si binarum 35. D. de servit. prad. urban.* Nec adversantur *l.1.D.de servit. legat.l.15.qui duo 29. D.de servit.prad. rustic l.si quis duas 6.pr. & §.si in vendit.l.is cum duas 8.l.cui fundus 12.l.vendidor.13.ff.Com.pred.Choppin.1.de mor. Paris.4.n.4. Cuj.ad l.1.ff.de serv.leg.*

10 Constituta servitute ne luminibus officiatur, plures fenestras in meo facientem ad priora dumtaxat lumina servitus pertinet, an & ad posteriora? Etiam ad posteriora, *l.qui ædificium 22. & l.seqq. D.de serv.prad.urb.* Nec obest *l non modus 12.C.de servit.& aq. Coraſ. ad l.1 D.de servit.n.31.& seqq. Salic.ad. in d.l non modus, Capol.d.tr.c.36.q.9.*

11 In alienas ædes immittere lumina non licet, nisi constitutâ servitute *d. l.4.D.de servit.prad.urb.* In hortum, vel viridaria vicini an liceat immittere? Hoc quidem autore Cyno laudato affirmavit Saxonius *ad l novo. 19. §.1. glos.1.per l.altius 15. D.Si serv.vindic.*

l.Proculus 26. D.de dam. infect. l.si in alto 21. D.de aq.pluv.arcend. Verum loca adducta hanc sententiam nequaquam probant.

Fumi immittendi servitus constitui 12
potest, tametsi focus non semper luceat *l.sicut 8. Aristo D.de servit.vindic. Pac.cent.8.antin.63.* Nec tamen servitus constitui potest, ut per foramen in imo pariete conclavis pavimentū proluatur, nisi aqua de cœlo eo cadat, *l. foramen 28. D.de serv. prad.urb.* Hæc non cohærent, nec ulla idonea discriminis ratio afferri potest. Vide *Donel. 11.com.3.Duar.1.disput.anniv.24.Robert.2.sent.14.Cujac.11.obs.5.*

Inter servitutem prospectus, &, ne 12
prospectui officiatur, quidam agnoscunt hanc differentiam; quod priore concedatur, ut fenestram vel foramen habere liceat prospiciendi gratia: posteriore caveatur, ne officiatur prospectui quē jam ante habebamus. *Capol. de servit.urban. prad. cap.34.n.5. post. Azon. in sum. C.de servit.n.5.* Verum confundunt hi servitutem luminum cum servitute prospectus, *l.inter servit.15.& l.seq. D.de servit.prad.urban.*

Nec rectè distinguunt servitutem 13
projiciendi & protegendi, qui dicunt, prioris hanc esse vim, ut ex domo tua in aream vel fundum vicini possis projicere aquam, vel fordes. *Capol.d.tract. cap.31.* Atquin si leges aspicias, projectum genus est: species protectum, mœnianum, suggrunda, *l.matum 242. §.1.D.de V.S.ub. Alciat.& alii in com. Cujac.& Pac.in parat.ff.de damn.infect. Coraſ ad d.l.1.n.7. 3.in fi.& 3.miscel.25.*

In pariete communē nemo tignū 14
immittit jure servitutis, cum res sua nemini serviat, *l.in re communi 26. D. de servit.prad.urb. l.cum essent 33. §.1. D.de servit.prad.rustic.l.5. D. si usufr. pet.* Num ergò dominii jure immittere

possum invito socio? Ne hoc quidem, nisi ejus rei gratia paries paratus sit. *d. l. in re comm. l. an unus* 11. *ff. Si servit. vindic. l. Sabinus* 28. *ff. Com. divid. Capol. d. tract. cap.* 40. *n.* 4.

16 Servitutem stillicidii immittendi habens deprimere stillicidium non potest, altius tollere potest *l. servit.* 20. *§. stillicidium ff. de serv. pred. urb.* Planum quidem hoc rei postulat est, non tamen dubitandum, si forte deprimendo latior fiat conditio prædii servientis, posse etiam stillicidium deprimi *d. l. servit. §. & omnino sciendum est. ff. eod.* Confer *Capol. d. tract. cap.* 28. *n.* 55.

17 Si habeam jus immittendi stillicidii in aream vicini, an vicinus in ea area ædificare potest? Non potest *d. l. servit. §. si servitus stillicidii ff. eod.* Nec advertatur *§. ult. ej. leg. Glos. in d. §. si servitus. Cap. d. c.* 28. *n.* 7. *Coras. ad d. l.* 1. *n.* 46. Sed nec pugna ulla est, inter *d. l. servit. §. si sublatum, & l. locus* 14. *ff. Quemad. serv. amit. l. certo generi* 13. *ff. de serv. prad. rustic. l.* 4. *§. rei mutatione. ff. Quib. mod. usufr. vel us. amit. Cap. d. c.* 28. *n.* 6. *Coras. d. loc. n.* 49. *& seqq. Gom.* 1. *res.* 15. *n.* 23. *Carpzov d. const.* 41. *def. ult.*

18 Quid si ipse vicino meo concesserit jus ædificandi in ea area, an amittro servitutem stillicidii? Amitto *l. si stillicidii* 8. *ff. Quemad. servit amit.* Nec repugnat *l. si domus* 21. *ff. de servit. prad. urb. Capol. d. c.* 28. *quæst. ult. Pac. cent.* 7. *antin.* 88. *Coras. d. loc. n.* 55.

19 Jus cloacæ mittendæ servitus est *l. jus cloacæ ff. de serv.* Utrum urbana, an rustica? Et videtur urbana esse: utique si debeatur prædio urbano. *Gai.* 2. *Inst.* 11. *§. incorp. vers.* 1. *pr. & §. cur avit §. deinde ff. de cloac.* Et in hoc licet omnes DD. consentire fatearur Corasius, *ad d. l.* 11 2 *& seq.* ipsum tamen transversum egit Neratius *in l.* 2. *ff. de servit. pred. rust.* & Accursius *in d. l.* 7. Rectius communem defendunt Cujac. Baro & Forcat. *in eod. l.* 7.

DISPUTATIO VII.

De Servitutibus Prædiorum Rusticorum.

RUsticorum prædiorum servitutes 1
sunt, iter, actus, via, aquæ ductus, aquæ haustus, pecoris ad aquam appulsus, jus pascendi, calcis coquendæ, arenæ fodiendæ *pr. & §. inter rustic. Inst. de serv. l.* 1. *& 2. De serv. rusticor. prad.*

Iter est jus eundi, ambulandi ho- 2
minis, non etiam jumentum agendi vel vehiculum. Potest tamen qui iter habet, & equo ire, & sella lectica vehi: quin & equum claudicantem manu ducere. *d. pr. Inst. l. qui sella* 7. *& l. inter altum* 12. *ff. de Serv. pred. rust. Hot. d. pr.* Latitudo lege XII. Tab. definita non erat, ideòque de controversia ad arbitrium ibatur. *l. certo generi* 13. *§. latitudo ff. eod.* Dist. *Mynsi. ad d. pr.*

Actus est jus agendi vel jumentum 3
tantum, vel etiam vehiculum *d. l.* 1. 7. *& 12. ff. h. tit. l. sitam angusti* 13. *ff. de serv.* Peccat igitur Hotomannus, cum definitionem ita emendat. Actus est jus agendi jumentum, non etiam vehiculum: *d. pr. Inst. & 2. obs.* 1. Vide *Cuiac. in not. & 22. obs.* 35. *Gov.* 2. *var. lect.* 17. *Duar.* 1. *disp. anniv.* 31. *Donel.* 11. *com.* 6. *Conna.* 4. *com.* 11. *Fabr.* 1. *conject. ult. Coras. ad l.* 1. *D. de serv. n.* 97. *Forcat. ad eund. l.* 1. *n.* 24. Peccat etiam Baro, *ad d. pr. Inst.* cui tradit, eum qui actu habet, ire quidē, non tamen ambulare posse.

Via est jus eundi, & agendi, tam 4
vehiculum quam jumentum: quin etiā erectam hastam ferendi, tigna, lapides, cæmenta trahendi *d. pr. Inst. d. l.* 1. *& 7. ff. de servit. prad. rust. d. l.* 13. *de serv.* Igitur non una inter actū & viam differentia est: ad quas accedit, quod viæ latitudo definita fuerit lege XII. Tab. latitudo actus plerumque ab arbitro definiretur. *l. via* 8. *& d. l.* 13. *§. latitudo ff. de servit. prad. rustic.*

Ire igitur per alienam fundum non 5
licet, nisi constituta servitute. *l. Divus* 16. *ff. servit. rust. prad. l.* 3. *§. plane, ff. de acquir. rer. dom.* Excipiunt Dd. septem casus. 1. Si dominus non prohibeat. 2. Thesauri effodiendi gratia. 3. Ut persequaris fugitivum. 4. Glandis legendæ causa. 5. Si publica via corrupta fit. 6. Decumandi gratia. 7. Ut ad sepulchrum pervenias. Ex his vix possis probare nisi quartum, quintum, & sextum, tametsi quintum quoque repudiet *Coras. ad d. l.* 1. *de serv. n.* 77. *& seqq.*

Qui iter habet, solusne ire potest, an 6
& cum aliis? Etiam cum aliis, puta necessariis personis, convivis & hospitibus, *arg. §.* 1. *Inst. de us. & habit. l. possessionum* 11. *C. Com. utr. Indic. Coras. ad d. l.* 1. *n.* 88. *Capol. de servit. rust. prad. c.* 1. *n.* 2. Quod autem Accurs. Angel. Castr. & Capolla existimant, in eo itionem ab ambulatione differre, quod eamus, soli, ambulemus cū aliis, minimè probandū est. *Porc. & Bachov. ad d. pr. Inst.*

Jumentum à jungendo derivat No- 7
nius, & Gellius 20. *noct.* 1. à juvando Isidorus 17. *cap.* 17. Utraque notatio evincit, tam equos, quam boves jumenta esse. Contra equum jumentis Plinius opponit, 2. *epist.* 17. boves JCti. jumenta esse negant. *l. adiles* 38. *§. jumentorum* 4. *& seqq. ff. de edil. ed. l. legatis* 65. *§. jumentis* 5. *ff. de leg.* 1. *boves* 89. *ff. de V. S. Paul.* 3. *sent.* 6. *§. jumentis.* Hæc quanquā non omninò cohæreant, certum tamen est, in definitione actus tam boves, quam equos jumentorum appellatione contineri. *d. l. inter altum* 12. *ff. h. tit.*

Via simpliciter per fundum alicui 8
est legata: utrum legatarius, an heres eligeret, per quam fundi partem catur? Legatarius, *l. si cui* 9. *ff. de Servit.* Imo heres *l. si via* 26. *ff. de servit. prad. rustic.* aut certe ad arbitrium eundum est *l. certo generi* 13. *§.* 1. *ff. eod.* Hæc non sunt contraria. Vide *Donel.* 11. *com. cap.* 13. *Coras. in d. l. si cui, n.* 6. *Forcat. ibid. n.* 3. *Cost. al. ibid. Pac.* 3. *antin.* 52. *Capol. de servit. rust. prad. cap.* 1. *n.* 8.

Qui actum habet, & iter habet: qui 9
viam, & actum & iter. Nec tamen hic tres, ille duas servitutes habet, sed uterque unam *l.* 1. *ff. de serv. prad. rust.* Quid si plures fundi meo fundo viam debeant, unane servitus est, an plures? Una *l. una est via* 18. *ff. eod.* Nec advertantur *l. si ædes* 32. *pr. ff. de serv. pr. urb. l. nam satis* 6. *§. si ego ff. Quemad. servit. amitt.* Vide operosè distinguentem *Capol. de servit. rust. prad. cap.* 3. *n.* 7. *& seqq. & de servit. urb. prad. cap.* 23. Brevius *Coras. d. loc. n.* 116.

Si aquæ ductum mihi concesseris, 10
quæritum an possim etiam in alium agrum ducere, & vicino de hac aqua gratificari? Non possum, *l. ex meo* 24. *ff. de Serv. pr. rustic. mutat. l. cum essent* 33. *§.* 1. *ff. eod. l.* 1. *ff. de us. & usufr. leg.* Nec repugnat *l.* 1. *§. illud Labeo* 6. *ff. de aq. cotid. & æstiv.* Vide *Conna.* 4. *com.* 9. *n.* 2. *Coras. d. loc. n.* 125. *Hot. 8. obs.* 14. *Fabr.* 5. *conject.* 11. *Molina. in extric. Eabyr. part.* 3. *n.* 345. *Capol. d. tract. c.* 4. *n.* 31.

Constituti aquæ ductus & ita po- 11
test, ut aquam quærere & inventam ducere liceat *l. Labeo* 10. *ff. de servit. pr. rust. l. ult. ff. Si serv. vind.* Fides tamen historiæ vacillat, cum *in d. l.* 10. Labeo ejusdem sententiæ auctor laudatur: in *d. l. ult.* contrariæ. Vide *Gov.* 1. *var. lect.* 17. *post Glos. in d. l.* 10. *verb. potest.*

Aqua in meo fundo exiit: eam pos- 12
sus sum longissimo tempore per agros confines decurrere: nunc eandem

averto alterius agri tigandi gratia: quæritur an vicini me prohibere possint? Non videtur: *l. fluminum* 14. §. *ult. l. Proculus* 26. *ff. de dam. infect. l.* 4. *l. Præses* 6. *C. de servit. & aq. l. sed si rivus* 6. *ff. fin. reg. l.* 2 *ff. de riv.* Imò videtur: *l. si manifestè* 7. *C. de servit. & aq. l.* 1. §. *ult. & l. seq. ff. de aq. & aq. pluv. arcend. l.* 3. §. *ductus aquæ ff. de aq. cotid. & æstiv. l.* 2. *C. de leg. Aquil.* Distinctione res expedienda videtur. Vide *Thesaur. decis.* 245. *Viv. dec.* 411. *n.* 8. *Cancer.* 4. *var. resol.* 4. *n.* 229. *& seqq. pat. Bald. in d. l.* 4. *C. de servit. & aq. Capol. d. cap.* 4. *n.* 51. *& seqq. Mar. Gozad. observ.* 9.

13 Jus pascendi in tuo habebam: tu ex agro pascuo novalia facere vis an possum prohibere? Quid ni? *l.* 5. *l. si manifestè* 7. *C. de servit. & aq. l.* 4. §. *in confessoria & seqq. ff. Si servit. vindic. l.* 2. *Cod. de leg. Aquil. cum simil. Capol. d. tract. cap.* 9. *num.* 40. *& seqq. Chassan. ad cons. Burg. tit.* 13. §. 2. *n.* 28. *Cancer. d. cap.* 4. *n.* 54. *& seqq.* 56. *& seqq.* 75. *Modest. Pistor. quæst.* 106. *Carpzov. parte* 2. *constit. ciett.* 41. *defin.* 1. *& seqq.* 5. *& seqq.* 6.

14 Quo tempore tibi cessi jus pascendi, unum hasbebas ovile, gregem unum: nunc plures greges immittere in fundum servientem paras: an possum prohibere? Omnino! *l.* 5. §. *Trebatius* 18. *ff. de aq. cotid. & æstiv. l.* 4. §. *modum ff. de servit. junct. l.* 3. *ff. de reb. cred. Capol. d. cap.* 9. *n.* 32. *Coler. dec.* 228. *Surd. dec.* 236. *n.* 20. *& seqq.* 21. *Affict. dec.* 290. *num.* 7. *Cancer. d. c.* 4. *n.* 52. *& seqq.*

25 Messe jam factâ, & frugibus sublatis posse pecora in alienos agros immitti, aliqui tradiderunt. *Chassan. d.* §. 12. *glossa per quemcunque lapsum temporis num.* 2. *citato Ioan. Fabr. ad tit. Inst. de leg. Fal. Cavin. toll.* Verùm hanc sententiam vel sola natura refellit, quæ, quod ex re nostra nascitur, nobis addicit, quâcunque parte anni natum fuerit. §. *item ea quæ ex animalibus Instit. de rer. divis. l.* 6. *& l. bonæ fidei* 48. *ff. de adq. rer. dom. l. fructus pendentes* 44. *l. solum* 49. §. 1. *ff. de rei vindic. Covar. pract. quæst.* 37. *n.* 2. *& seqq. Cancer. d. cap.* 4. *num.* 71. *Imbert. in enchir. verb. servitutes. Coras. ad. l.* 1. *de servit. num.* 137.

Vicinus cum jus pascendi non haberet, immisit pecora in fundum meum: an immissa pignerare possum, donec damnum satisfaciat? Non potes, *leg. Quintus* 19. §. *quamvis ff. ad leg. Aquil. l. qui servi arborum* 14. §. *ult. ff. de præscr. verb. l. extat.* 13. *ff. Quod met. caus.* Nec adversatur *l. hoc amplius* 9. §. *Aiunt & §. Neratius ff. de damn. infect. l. ratis* 8. *ff. de incend. ruin. naufrag. Corat. d. loc. n.* 138. *& seq. post Bald. & Castr. in d. §. quamvis. Bartol. in d. l. hoc amplius, Chassan. ad Burg. tit.* 1. §. 6. *gloss. damnor. n.* 11. *Boer. ad Bitur. tit.* 11. §. 1. *Coler. de proc. exec. part.* 1. *cap.* 3. *n.* 63. *& seqq. Capol. d. cap.* 9. *n.* 30.

16 Qui aquæ haustum habet, non admittit jus lutum, si fons exaruerit, dein rursum ex eo fonte aqua manare cœperit *l. unus* 14. §. 1. *l. & Atilicinus* 35. *ff. de Servit. præd. rust.* Quid igitur, si jus lignandi habeam, & sylva serviens exusta sit, an perdo servitutem lignandi? Non est verisimile, cum succrescere rursum à stirpe possit *l. si locus* 14. *ff. Quemad. servit. amitt. l. certo generi* 23. *pr. ff. d. servit. præd. rust. l. servitutes* 20. §. *si sublatum ff. de servit. præd. Urban.* Vide *Castil. de usufr. cap.* 72. *n.* 15.

18 Servitus calcis coquendæ, cretæ eximendæ & similes, non possunt constitui, nisi quatenus fundo dominanti opus est *l.* 5. *& l. seq. ff. de servit. præd.*

rust. Capol. cap. 10. *n.* 2. Non puto nos peccaturos, si verba non solum ad necessitatem sed & utilitatem & amœnitatem prædij dominantis retulerimus. *arg. l. quoties* 15. *ff. de Servit. l.* 3. *pr. ff. de aq. cotid. & æstiv.*

19 Qui jus pascendi vel lignandi habet, huic certam partem fundi assignari posse à domino ubi pascat, vel lignetur multis placuit *Afflict. decis.* 290. *n.* 7. *& seq. Vall. de reb. dub. tract.* 7. *in fin. Papon.* 14. *tit.* 3. *arrest.* 1. *Mornac. ad l.* 12. *ff. de us. & habit. Costal. ad l.* 22. *eod. tit.* Verùm hæc sententia absque temperamento neutiquam est probanda *l. ad certam* 6. *& l. si cui* 9. *ff. de servit. Grivel. dec.* 66.

DISPUT. VII. & ult.

Continens

Communia Servitutum Urbanarum & Rusticarum.

1 SErvitutes prædiorum idcirco dicuntur, quod sine prædiis subsistere nequeant, tametsi promitti possint ab eo qui prædium non habet, & ei qui prædio caret. *leg.* 1. §. 1. *ff. Comm. præd.* §. *pen. Inst. de servit. l. heredes* 25. §. *contra ff. famil. ercisc. l. existimo* 98. *ff. de V. O. l. si servitus* 23. §. 1. *ff. de servit. urb. præd. Heig. Vost. Vult. & com. Dd. ad d.* §. *pen. Pac. cent.* 3. *artic.* 51.

2 An vicinitatem quoque utriusque prædij desideramus? Tametsi sint, qui distinguunt inter urbanas & rusticas: tanquam hæ vicinum prædium desiderent, non illæ: hæc tamen distinctio expediendæ quæstioni non sufficit. Vide *l. qui fella* 7. §. *ult. D. de servit. præd. rustic. Capol. cap.* 10. *n.* 2. Non puto nos peccaturos, si verba non solum ad necessitatem sed & utilitatem & amœnitatem prædij dominantis retulerimus. *arg. l. quoties* 15. *ff. de Servit. l.* 3. *pr. ff. de aq. cotid. & æstiv.*

19 Qui jus pascendi vel lignandi habet, huic certam partem fundi assignari posse à domino ubi pascat, vel lignetur multis placuit *Afflict. decis.* 290. *n.* 7. *& seq. Vall. de reb. dub. tract.* 7. *in fin. Papon.* 14. *tit.* 3. *arrest.* 1. *Mornac. ad l.* 12. *ff. de us. & habit. Costal. ad l.* 22. *eod. tit.* Verùm hæc sententia absque temperamento neutiquam est probanda *l. ad certam* 6. *& l. si cui* 9. *ff. de servit. Grivel. dec.* 66.

DISPUT. VII. & ult.

Continens

Communia Servitutum Urbanarum & Rusticarum.

1 SErvitutes prædiorum idcirco dicuntur, quod sine prædiis subsistere nequeant, tametsi promitti possint ab eo qui prædium non habet, & ei qui prædio caret. *leg.* 1. §. 1. *ff. Comm. præd.* §. *pen. Inst. de servit. l. heredes* 25. §. *contra ff. famil. ercisc. l. existimo* 98. *ff. de V. O. l. si servitus* 23. §. 1. *ff. de servit. urb. præd. Heig. Vost. Vult. & com. Dd. ad d.* §. *pen. Pac. cent.* 3. *artic.* 51.

2 An vicinitatem quoque utriusque prædij desideramus? Tametsi sint, qui distinguunt inter urbanas & rusticas: tanquam hæ vicinum prædium desiderent, non illæ: hæc tamen distinctio expediendæ quæstioni non sufficit. Vide *l. qui fella* 7. §. *ult. D. de servit. præd. rustic. l. Mela* 14. *paragr. quidam libertus ff. de alim. vel cibar. leg. l.* 1. *D. de servit. præd. urb. l. in tradendis* 7. *paragr.* 1. *D. Comm. præd. l.* 4. *paragr. ult. & ll. seqq. D. Si servit. vindic. l. non solum* 8. *pr. D. de oper. nov. nunt. Donell.* 11. *com.* 2. *Capol. de servit. urb. pred. cap.* 18. *n.* 3. *Plenius Coras. ad l. servitutes* 14. *paragr. publico D. de servit. n.* 3. *& seqq.*

3 Servitutes strictè loquendo, neque in bonis, neque extra bona sunt *l.* 1. *D. de us. & usufr. legat.* in bonis tamen esse intelliguntur, quoniam & actio, & exceptio earum nomine competit *l. rem in bonis* 52. *D. de adquir. rer. dom.* idcirco non dubitandum contineri sub summa rerum divisione *l.* 1. *D. de rer. divis. pr. Inst. eod. ub. Cujac. in not. Baro ibid. Hotom.* 6. *obs. ult. Donel.* 4. *com.* 5. *Conna.* 3. *com.* 2. *n.* 10. *Gad. ad l. honorum de V. S. n. ult. Pinel. part.* 3. *l.* 1. *C. de bon. mat. n.* 6. *Castil. de usufr. cap.* 52. *n.* 7.

4 Servitutes prædiorum purè tantùm constitui possunt: non ex tempore, vel ad tempus: non sub conditione, neque ad certam conditionem. Si tamen hujusmodi aliquid adjectum fuerit, pacti conventi, vel doli mali exceptio opponi poterit contra placita servitutem vindicanti. Modus sanè & intervalla dierum vel horarum adjici possunt. *l.* 4. *L. de Servit. ubi Coras. Forcat. Baro, alij in com. & Cujac. lib.* 7. *Quæst. Papin. Gov.* 1. *var. lect.* 9. *Donel.* 4. *com.* 10. *Hotom. in epit. D. de servit. n.* 18. *& 19.*

5 Servitus prædij individua est. Itaque si naturam ejus spectes, neque constituì ex parte, neque promitti potest *l.* 2. §. *ex his l. stipulationes non dividuntur* 72. *D. de V. O. l. vie* 17. *D. de serv. Letsi forte* 6. §. *si ædes D. Si serv. vind.* Sed si quæstionem ad prædia referas, videndum

UNIVERSIDAD AUTÓNOMA DE NUEVO LEÓN DIRECCIÓN GENERAL DE BIBLIOTECAS

dum an pro parte acquiri vel amitti possit? Negat *l. ut possum* 8. §. 1. *l. pro parte* 11. *D. de servitut. l.* 3. *D. de servit. legat. l. fundus* 32. *l. unus* 34. *D. de servit. prad. rust. l. si quis duas* 6. §. 1. *D. Com. prad.* Affirmat *l. ad certam* 6. *l. sicut* 9. *D. de servit. l. certo.* 13. §. 1. *D. de servit. prad. rustic. d. l.* 6. §. 1. *D. Com. prad.* Hæc non sunt contraria. Vide *Hotom. d. epit. n.* 10. *& seqq. Coras. & Forcat. in d. l.* 11. *&* 17. *D. de servit. Capol. de servit. prad. cap.* 10. *&* 22. *Donel.* 11. *com.* 13.

6 Servitus continuam causam habere debet. Itaque neque ex cisterna, neque ex lacu vel stagno temporalem aquam habente, aquæ ductus constitui potest: neque foramen haberi in imo parietis prominenti pavimenti causa *l. foramen* 28. *D. de servit. prad. urb. l. nec.* §. *hoc interdictum* 4. *D. de font. l.* 1. §. *loquitur* 5. *&* §. *caput.* 8. *D. de aq. cotid. & estiv.* Est tamen servitus fumi immittendi in superiora ædificia *l. sicut* 8. §. *Aristo D. Si serv. vind.* Hæc non cohærent, meritoque stomacheris dissimulasse hanc difficultatem Glossogr. Cotas. Forcat. Hotom. Baro alios. Vide *Donel.* 11. *com.* 3.

7 Et quoniam causa servitutis perpetua est, consequens est, ipsam quoque perpetuam esse, nec cum persona extingui *l pen. D. de servit. legat.* Item sequi prædium alienatum, etsi ut liberum venditum sit *l. cum fundus* 12. *D. Com. prad.* Itaque emtori, si servitus ei evicta sit, dari regressum adversus venditorem per actionem evictionis. *l. cum tibi liberum* 22. *C. de Evict. l. sed si quid* 13. §. 1. *&* 2. *l. fundus* 46. *D. eod.*

8 Modos constituendi servitutes enumeravimus disputatione prima: adjiciamus quædam de personis. Dominus utique servitutem prædio suo imponere potest, qui suæ rei moderator & arbiter est, *l. in re mandata* 21. *C. mand. l. si cum duas* 8. *D. Com prad.* Sed quid, si alterius usufructus sit, an potest invito fructuario? Non potest *l. usufructu* 7. §. 1. *v. hac ratione l. si cujus* 13. §. *sed si adhuc l. sed si quid* 15. §. *ult. D. de usufruct.* An consentiente? Ne hoc quidem concedit *d. l.* 15. §. *ult.* cujus rationem abstrusam esse, merito agnovit Cuttius Jun. *in l. pen. n.* 37. *C. de pact.* nec satis fatentur, quæ ab aliis sunt adducta. Vide *Glos. & Fulgos. in d. l.* 1. §. *ult. Alciat. in d. l. pen. num.* 53. *Cu ac. in l.* 3. *D. de servit. Comm. 4. com.* 3. *n.* 3. *Sarmient. 6. sel. interpr.* 12. *Vital. 1. var lect.* 8. *Pinel. ad l.* 1. *C. de bon. mat. part. 2. n.* 72. *& seqq. Castil. de usufr. cap.* 35. *num.* 8. *& seqq.*

An superficiarius prædio superficiario servitutem imponere possit? Imposita defenditur à prætore, durante jure superficiario *l.* 1. §. *quia autem* 6. *&* §. *ult. D. de superfic. l.* 3. §. *pen. D. de oper. nov. nunt. l. tutor* 16. §. *ult. D. de pignor. act. l. grege* 13. §. *& in superficiariis l. lex vectigali* 31. *D. de pignor. & hypoth. Capol. de servit. cap.* 14. *num.* 4. *Cu ac. & Baro in l.* 1. *D. de servit. Donel.* 11. *com.* 9. *in fin.* Idem de emphyteuta & vasallo judicandum *Capol. Cuiac. & Don. dd. loc.* Idem *Cujac.* 2. *feud.* 9. *Corbul. de emphyt. cap.* 14 *limit.* 29. *Clar. & emphyteusi. quæst.* 21. *Affict. dec.* 580. Conductor verò ad longum tempus malè à Dd. emphyteutæ comparatur.

Maritus fundo dotali servitutem 10
imponere nequit *l.* 3. §. *pen. D. de verb. oor. qui sub. tut. l.* 5. *D. de fund. dot.* nec tutor fundo pupillari, *eod. l.* 3. nec pater fundo filii *l. ex castrensi* 18. §. 1. *D. de castr. pecul. l. ult.* §. *sin autem ex aliorum. C. de bon. quæ lib. l. ult. C. de*

de reb. alien. non alien. nec hæres fundo legato *l. is cui* 11. *ff. Quemad. serv. amitt. l. si fundum* 105. *D. de cond. & demonst.* nec socius fundo communi *l.* 2. *de serv. l. Sabinus* 28. *D. Com. divid.*

11 Acquirere servitutem fundo possunt & illi, qui imponere non possunt, quoniam alterius conditionem meliorem facere licet. *d. l.* 18. §. *servos* 3. *d. l.* 15. §. *ultim. D. de usufr. cap. quid ergò, tit. de invest. de ren. alien. fact.* excepto eo, quod fructuarius acquirere servitutem fundo fructuario non potest, *eod.* §. *ult. vers. quibus consequenter.* Vide *Capol. de servit. cap.* 15. *Hotom. in epit. D. de servit. n.* 5.

Amittuntur servitutes, tam rusticæ, quam urbanæ, non utendo x. annis inter præsentes, xx. inter absentes *l. pen. C. de servit.* duplicato verò tempore, si alternis duntaxat annis vel mensibus uti licuerit. *leg. si sic* 7. *D. Quemadm. servit. amitt.* Interest tamen inter urbanas & rusticas hoc, quod illæ sola negligentia amittantur: illæ desiderent etiam usucapionem libertatis *l.* 10. §. 1. *l.* 11. *l.* 17. *& ult. D. eod. l. hæc autem* 6. *D. de servit prad. urban.*

13 Quod si quis usus quidem sit, sed alio tempore quàm quo uti debuit, an amittit jus utendi tempore convento? Affirmat Paulus *in l. si communem* 10. §. 1. *D. Quemadm. servit. amitt.* Negat Julianus *in l.* 5. §. 1. *D. de aq. cotid. & estiv.* Nullum hic dissidium est. *Glos. in d. l.* 10. *verb. amittit nec tamen. Cuiac. 4. com.* 12. *Hotom. in epit. D. Quemad. serv. amitt. n.* 5. *Pac. com.* 8. *antin.* 64. *Castil. in d. l.* 10.

14 Quid si dominus, qui aliquot annis usus non fuerat servitute, fundum vendiderit, an ad amissionem servitutis emtori computandum id tempus quo venditor usus non est? Affirmat Paulus *in l. si quis alia* 18. §. 1. *ff. Quemadmod. serv. amit.* Negat Julianus *in l. si ædes mea* 32. §. 1. *D. de serv. prad. urb.* Nec hîc ullam agnoscimus repugnantiam. Vide *post. Glossogr. Cujac. in com. ad l.* 4. *D. de usucap. Donel.* 11. *com. ult. circa fin.*

Iter sepulchro debitum, & via pu- 14
blica non utendo non amittuntur *l.* 4. *D. Quemadm. servit. amitt. l.* 2. *D. de via publ. reficiend.* non tam quod res sint meræ facultatis, quas præstare Dd. negant: quàm quod publica utilitas, & religionis favor id suadeant. *Cujac. in d. l.* 4. *Dinl. Coras. in l. servitutes* 14. §. 1. *n.* 6. *&* 7. *Forcat. ibid. n.* 5.

Confusione extinguuntur servitu- 15
tes, si idem utriusque prædij dominus esse cœperit *l.* 1. *D. Quemadmod. servit. amitt.* scilicet, si in solidum: nam si pro parte, retineri servitus pro parte poterit *l. ut possum* 8. §. 1. *D. de servit.* Quid si inventario confecto alter dominus alterius hæreditatem adierit? Non fit confusio, si prædium ureditores sint distracturi, *l. ult.* §. *in computatione C. de jur. deliber.* Quid si pure adierit, prædium autem serviens legatario sit restituendum? Æquum est etiam servitutem restitui. *l. Papinianus* 18. *D. de servit. ubi Cuj. Coras. & Forcat. in com. Castil. de usufr. cap.* 9. *num.* 13. *& seqq.*

Communi fundo meo & tuo ser- 16
viebat fundus Sempronianus: cum in communi redemimus: an extinguitur servitus? Extinguitur. *l. si communi* 27. *D. de servit. prad. rust.* Nec adversatur *l. unus ex sociis* 34. *eod.* Vide *post gl. Glossograph. Comm. 4 com.* 9. *n.* 9. *Vital. 2. lect.* 5. *& 5. Gib. Reg. 1. antin.* 26. *Pac. 5. antin.* 59. *Cuj. ad d. l.* 43. *lib.* 7. *Quæst. Papin.*

Interim alterutrius prædij servitu- 17
tes extingui necesse est, cum sine prædiis subsistere non possint. *leg. si*

locus 14. *D. Quemadmod. servit. amit.* Nec adversatur *leg. servitutes* 20. §. *si sublatum D. de servit. prad. rust. lib.* 8. *vers.* 13. *pr. D. de servit. prad. rust.* Vide *Duvel.* 11. *comm. ult. Coras. ad leg.* 1. *num.* 44. & 50. *D. de servit. Forear. ibid. n.* 14. *Cassil. de rat. cap.* 72. *n.* 15.

Postremò remissione, & permisso actu servituti contrario, tollitur servitus *l. Pilicia* 5. 8. *l. servitutes* 14. §. *servitus D. de servit. l. unus* 34. *D. de serv. prad. rust.* Alienari verò, vel extraneo cedi servitus constituta nequit, eaque cessione nihil agitur *arg. l.* 1. *l. cum fundus* 12. *D. Com. prad. l. si aquaductus* 47. *D. de contrab. emt.* Sane pignori dari servitus potest. *l. sed an vis* 12. *D. de pignor. & hypoth.* scilicet rustica, non urbana *l. si is qui* §. *ult. D. eod.* Vide *Cujac.* 15. *observat.* 6. *Duar.* 2. *disput. anniv.* 13. *Cannis.* 4. *comm.* 14. *Hotom.* 3 *observat.* 25. *Feb.* 5. *consult.* 11.

Actiones quod attinet, cum in rem, tum in personam de servitutibus prædiorum proditæ sunt. Et si quidem promissa, vel testamento legata servitus sit, actione ex testamento vel ex stipulatu, aut si pactum intervenerit, actione ex eo contracta experimur, cui pactum adjectum est. Quod si jam acquisita sit servitus, confessoria in rem, vel si libertatem nobis asseramus, negatoria agendum. De quasi autem possessione, ne in ea vis nobis fiat, interdicta comparata sunt. §. *aquæ Instit. de act. l.* 1. & *tot. tit. D. Si ser. vind. leg. heredes* 25. §. *an illa stipulatio & seqq. ff. famil. ercisc. l.* 2. 72. *l.* 83. §. *quod si stipulatus l.* 98. *cum simil. D. de V.O. l.* 1. *l.* 3. §. *ait prætor D. de itin. actuque priv. l.* 1. *pr.* & §. *deinde ait prætor D. de aq. cotid.* & *æst. cum tit.* & *ll. seqq.*

FINIS.

INDEX

INDEX

RERUM ET VERBORUM LOCUPLETISSIMUS, quæ in toto hoc Tractatu continentur, ordine alphabetico dispositus, in quo prior numerus marginarum, numerum Summariorum, posterior paginam denotat.

A

A BARTOLO scripta servitutis definitio asserta à Neotericorum calumniis, p. 6. n. 477.

Accipitrem vel falconem cum sonantibus argenteis in pedibus junctis si quispiam acceperit: an priori domino restituere teneatur, 7. 409

Acquisitam servitutem confirmari, & servitutem per partes retineri, diversam habere significationem, 1. 505

Actio confessoria datur contra quemlibet impedientem, vel turbantem, ubi servitus existat, 11. 8

Actio de aqua pluvia arcenda ad hoc ut competat quæ requiratur, 2. 359

Actio negotiorum gestorum quo casu competat, 28. 135

Actio personalis fundum non consequitur, 6. 6

Actio quænam sit quæ pro choacis competat, 22. 154

Actio quæ competat socio reficere volenti in casu permisso contra alium socium prohibentem, 7. 379

Actio qualis competat contra prorendentes pannos in aliorum præjudicium, 6. 190

Actio quæ competat illi, in cujus fundo contra servitutem debitam quispiam pascitur, 37. 389

Actio quam quis diuturno usu, & longa quasi possessione nactus est, cur utilis appelletur, 7. 638

Actione in noxali emendatio damni est in obligatione: & datio damni pro noxa est in solutione, 45. 395

Actionem negatoriam in corporalibus non usurpari, 1. 532

Actionem negatoriam vi, ac potestate confessoriam esse, 2. ibid.

Actione injuriarum si agam, quia percussisti me in facie cum pugno, & de percussione in spatulis prodierit, an absolute sequi debeat, 9. 66

Actiones suas remittentibus regressus dandus non est, 44. 394

Actioni de via publica, an fidejussor

A.Aaa 2 accedat

locus 14. *D. Quemadmod. servit. amit.* Nec adversatur *leg. servitutes* 20. §. *si sublatum D. de servit. prad. rust. lib.* 8. *vers.* 13. *pr. D. de servit. prad. rust.* Vide *Duvel.* 11. *comm. ult. Coras. ad leg.* 1. *num.* 44. & 50. *D. de servit. Forear. ibid. n.* 14. *Cassil. de rat. cap.* 72. *n.* 15.

Postremò remissione, & permisso actu servituti contrario, tollitur servitus *l. Pilicia* 5. 8. *l. servitutes* 14. §. *servitus D. de servit. l. unus* 34. *D. de serv. prad. rust.* Alienari verò, vel extraneo cedi servitus constituta nequit, eaque cessione nihil agitur *arg. l.* 1. *l. cum fundus* 12. *D. Com. prad. l. si aquaductus* 47. *D. de contrab. emt.* Sane pignori dari servitus potest. *l. sed an vis* 12. *D. de pignor. & hypoth.* scilicet rustica, non urbana *l. si is qui* §. *ult. D. eod.* Vide *Cujac.* 15. *observat.* 6. *Duar.* 2. *disput. anniv.* 13. *Cannis.* 4. *comm.* 14. *Hotom.* 3 *observat.* 25. *Feb.* 5. *consult.* 11.

Actiones quod attinet, cum in rem, tum in personam de servitutibus prædiorum proditæ sunt. Et si quidem promissa, vel testamento legata servitus sit, actione ex testamento vel ex stipulatu, aut si pactum intervenerit, actione ex eo contracta experimur, cui pactum adjectum est. Quod si jam acquisita sit servitus, confessoria in rem, vel si libertatem nobis asseramus, negatoria agendum. De quasi autem possessione, ne in ea vis nobis fiat, interdicta comparata sunt. §. *aquæ Instit. de act. l.* 1. & *tot. tit. D. Si ser. vind. leg. heredes* 25. §. *an illa stipulatio & seqq. ff. famil. ercisc. l.* 2. 72. *l.* 83. §. *quod si stipulatus l.* 98. *cum simil. D. de V.O. l.* 1. *l.* 3. §. *ait prætor D. de itin. actuque priv. l.* 1. *pr.* & §. *deinde ait prætor D. de aq. cotid.* & *æst. cum tit.* & *ll. seqq.*

FINIS.

INDEX

INDEX

RERUM ET VERBORUM LOCUPLETISSIMUS, quæ in toto hoc Tractatu continentur, ordine alphabetico dispositus, in quo prior numerus marginarum, numerum Summariorum, posterior paginam denotat.

A

A BARTOLO scripta servitutis definitio asserta à Neotericorum calumniis, p. 6. n. 477.

Accipitrem vel falconem cum sonantibus argenteis in pedibus junctis si quispiam acceperit: an priori domino restituere teneatur, 7. 409

Acquisitam servitutem confirmari, & servitutem per partes retineri, diversam habere significationem, 1. 505

Actio confessoria datur contra quemlibet impedientem, vel turbantem, ubi servitus existat, 11. 8

Actio de aqua pluvia arcenda ad hoc ut competat quæ requiratur, 2. 359

Actio negotiorum gestorum quo casu competat, 28. 135

Actio personalis fundum non consequitur, 6. 6

Actio quænam sit quæ pro choacis competat, 22. 154

Actio quæ competat socio reficere volenti in casu permisso contra alium socium prohibentem, 7. 379

Actio qualis competat contra prorendentes pannos in aliorum præjudicium, 6. 190

Actio quæ competat illi, in cujus fundo contra servitutem debitam quispiam pascitur, 37. 389

Actio quam quis diuturno usu, & longa quasi possessione nactus est, cur utilis appelletur, 7. 638

Actione in noxali emendatio damni est in obligatione: & datio damni pro noxa est in solutione, 45. 395

Actionem negatoriam in corporalibus non usurpari, 1. 532

Actionem negatoriam vi, ac potestate confessoriam esse, 2. ibid.

Actione injuriarum si agam, quia percussisti me in facie cum pugno, & de percussione in spatulis prodierit, an absolute sequi debeat, 9. 66

Actiones suas remittentibus regressus dandus non est, 44. 394

Actioni de via publica, an fidejussor

A.Aaa 2 accedat

accedere possit, 76.289
Accusatio vel requisitio de crimine si fiat, quod certo die vel loco commissum dicitur, si de alio die vel loco probetur, nunquid ad condemnationem sufficiat, 8.66
Actum qui habet, an iter quoque habere dicatur, 2.257
Actus est jus agendi vel jumentum vel vehiculum. 1.ibid.
Actus & iter in quo differant & conveniant, 3.257
Actus & via in quo differant, 5.258
Actus latitudo quanta esse debeat, 6. ibid.
Actus electio ad quem spectet quæro sine ulla loci determinatione constituitur, an scilicet ad constituentem, & ejus hæredem, an illi, cui actus serv. constituta fuerit, 9.259
Actum per certum locum si quispiam alicui cesserit, an possit postea pluribus per eundem locum cedere actum, 10.ibid.
Actus servit, in fundo habens, an per quamlibet ejus partem servit actus uti possit, & aliquando per unam, aliquando per aliam, 8.258
Actus serv. si fundus debeat; & vi fluminis pons occupatus sit: & postea alluvione restitutus: an serv. amissa in pristinū statū restituatur, 12.259
Actus servi locus debens si quis inundatus fuerit, an Dñs fundi pati teneatur; quod possit ille cui serv. debetur, in alia parte fundi agere, 13. ibid.
Actus uni si deberetur: ut vehiculis trium generum uteretur; & alio genere usus fuerit: vel quid superfluum egerit: an per hoc ipsam servitutem amiserit, 11.ibid.
Actus agentium ultra eorum intentionem operari non debent, 27.385
Ædificio an nedū præsenti sed etiam futuro, servitus imponi vel acquiri possit, 2.36
Ædificandum si sit in prædio servitutem debente, cujus expensis ædificandum sit, 8.60
Ædificatum quicquid est in meo, & per me possesso, solo meo cedit, 9.88
Ædificet si quispiam, vel dimittat, vel protendat, tignum in alienum, vel publ. qua actione conveniri potest, 13.92
Ædificatio excellens nunquid ad vicini mei æmulationem hæti præsumatur, 3.119
Ædificaverit si quispiam super pariete alieno, quid juris, 10.125
Ædificium super pariete, cedit parieti inferioti, 20.131
Ædificans in solo alieno sicut alterius sumptus non repetit, si scienter ædificaverit, ita etiam scienter muro communi superædificans, 29.133
Ædificia inferiora habens, si ignem faciat, & per foramen vel per fenestras fumum in superiora ædificia immittat an possit. 1.166
Ædes duæ eadem contignatione contextæ si pluribus legentur, quisque legatarius habebit quatenus pars sua sibi legata duret, nec unus contra alium agere poterit, ut tigna non existant, sicuti testamenti: vel mortis tempore erant, 1.173
Ædificandi licentia in loco publico sine incommodo & damno alterius concessa intelligitur, nisi expresiè dicatur etiam cum alterius damno & incommodo, 5.186
Ædificium juxta plateam authoritate publica si destruatur, an platea amplietur, & utrum via juxta illud ædificium destructum desinat esse, platea, an via remaneat, sicut erat primo, 11.267
Ædium appellatione, omnes ædificij species

species continentur, 9.462
Æstas quando dicatur, 104.551
Aër ejusque usus communis est sicut mare, & littora maris, 1.459
Aër quando malus est, nunquid quis ibi stare vel venire teneatur, 4.560
Æqualitas plani qualis esse debeat, 2.419
Aggeres Valla fluminum esse dicuntur, 1.451
Aggeres in fundo suo si vicinus ex vetustate vel pacto habeat, an Dominus superior inferiorem cogere possit, ipsos aggeres munire, 3.451
Aggeres rumpentes fluminis Nili, qui in Ægypto est, qua pœna puniantur, ubi etiam quid de aggeribus Padi apud Ferrariam, 7.452
Aggerem qui in fundo vicini superioris erat, si aquæ vis dejecerit, &c. quid juris, 4.451
Aggeribus in meis si ego propter aquarum inundationem coronellas fecerim elevando ipsas, ne aqua excedens aggeres consuetos fundum meum inundarent, an eas etiam pro arbitrio meo proptia authoritate impunè removere possim, 6.452
Agro meo in inferiori si magna aquarum abundantia fuerit, ex agro superioris proveniens, an aggeres & foveas mihi habere liceat, 2.451
Aliter quam hactenus explicata l. quod ad servitutes, ff. de evict. 3.475
Alluvionis materia, remissivè, 1.446
Alveus mutatus vel relictus quando dicatur, 6.444
Alveus proprie est fluminis venter, & alia multa de alveo, 1.442
Alveus quomodo publici juris esse intelligatur, 2.443
Alveus si mutatus fuerit, an novum flumen dicatur, 3.444
Annuli ferrei lapidibus infixi, in quibus equi alligantur, ad civitatis ornamentum fiunt, 15.128
Animal qui in fundo reperit, in quo sibi juris pascēdi servitus debetur, an ipsum occidere possit, vel retinere, donec damnum reficiatur, quod dedit, vel donec cujus sit animal illud cognoscatur, 30.387
Animal in pascuis dimissum an per illum possideatur, qui id ibi dimisit, 48.396
Apes alienas, si quis fumo facto fugaverit, vel necaverit, qua actione teneatur, 2.166
Aqua cadens in curte tua naturaliter, si per se ad curtem meam currat, an licitum sit mihi aliquid facere, per quod decursus impediatur, 2.27
Aqua cadens in curte mea naturaliter, & per se si ad curtem tuam discurrat, an tibi in curte tua aliquid facere licitum sit, ut aquæ cursus impediatur, & in curte mea remaneat, 4.149
Aqua pluvia dicitur, quæ de cœlo cadit, aut imbre excrescit, vel colorem mutat. 1.359
Aqua quando aliquid moderate, vel immoderate fieri dicatur, 84.342
Aqua si ad vicini fundum per plures rivos discurrere solita fuerit, an in unum rivum tantum transmitti valeat, 82.242
Aqua si ex fundo meo superiori ad tuū inferiorem descendat, & totum fundum tuum inundet ex magna aquarum abundantia: quæritur an ego qui sum dominus fundi superioris, aquam in fundo meo retinere cogar, faciendo fossam, aggeres, &c. Secundo, posito, quod non cogar retinere, an te inferiorē cogere possim, ut eam in fundo tuo recipias, vel patiaris quod aqua descendat ex meo ad tuum, & ex tuo ad alium inferiorem, 71.334

Aqua si diffurrat à fundo Titij superiori in fundo Sempronij inferiori per venas subterraneas: demũ Sempronius fodit in suo fundo, & venas aperit, ita ut tota aqua ad fũdũ ipsius Sempronij descendat, & desinat ad superficiem fundi Titij ascendere, quid juris, 67.353
Aquæ quando discurrisse dicitur jure facultatis tantum, non autem servitutis, 57.324
Aqua si de unius molendino exeat, & alter eam capere velit, & ad molendinum suum ducere, adeo quod primum molendinum non impediat, an possit, 41.314
Aqua per se ipsam fluens, an præscriptionem, vel consuetudinem inducere poterit, 25.312
Aqua si ex certo fundo superiore oriatur, & per quendam alveum ad partes inferiores descendat, aquisque aliquando pluvialibus adeo crescat, ut in alveo contineri nequeat: an tunc ille qui est in parte superiori, ripas ita elevare cogatur, ut usque ad mare discurrat, 27.307
Aqua per seipsam fluens, an præscriptionem, vel consuetudinem inducere valeat, 4.57
Aquæ Stillicidij vicini si jure servitutis cadat supra domum meam vel aream per tegulas, quæ vulgariter cuppi nuncupantur, an facere possim, quod cadat per viam unius canalis lignei, vel lapidei etiam canalis existentis super ipsius cuppis, 3.75
Aquæductum loco cloacæ usque ad viam publicam, an facere liceat, 8.154
Aquæductum alicui in suo habere non licet, per quem aqua in alienum fluat, & quomo contra eum agi possit? 2.206
Aquæductum, an per vicini fundum facere liceat, 2.207
Aquæductus in servitute quid veniat, & quid non. 11.300
Aquæductus servitus quomodo acquiratur, 24.304
Aquæductus servitutem totam quis habere & concedere possit, & quis etiam ad aquam ducendam cogi valeat, 27.303
Aquæductus servitus, cui vel quibus concedi possit, 29.307
Aquæductus servitutem, si uni concessi, an alteri postea concedere possim, 30.ibid.
Aquæductus servitutem si tu, cui primo concessi, vis postea aliis concedere, an possis, 31.308
Aquæductus servitus quomodo, qualiter, & quando, & per quem locum constituat, vel acquiri possit, 32.ibid.
Aquæductus servitus si ex flumine debeatur, & ipsum flumen alveum mutaverit, quid juris. 35.309
Aquæductus servitute, quomodo & qualiter quis uti possit, 47.317
Aquæ ducendæ servitutem ad molendinum si quispiam habeat, propter aquarum abundantiam aliud molendinum constituere non potest. 48.318
Aquæ publicæ de ductu inter duo castella quæstio erat, & inter se fuit lata sententia, demum Imperator unam de illis castellis mihi concessit: nunquid illam sententiam servare teneat? 49.ibid.
Aquæ ducendæ jus qui habet, si aliam aquam admiscuit, nunquid prohiberi possit, 68.335
Aquæ ducendæ de rivo qui jus habet, an cuniculum subterraneum, per quem aquam ducit, facere valeat, 89.344
Aquæductus servitus qualiter retinetur, & in ea quis retineri debeat, 53.346

Aquæductus servitus quomodo amittatur, 55.347
Aquæductus servitus propter fluminis inundationem, an pereat. 96.438
Aquæ alterius per immissionem, de qua nulla servitus debetur; an aquæductæ servitus amittatur, 98.ib.
Aquæductus circa materiam, quomodo in judicio procedatur, 99.349
Aquæductus servitutem per fundum tuum ad fundum meum si mihi debeas, non poteris in fundo tuo fodere, vel aliud facere per quod aqua corrumpatur, 2.405
Aquæ servitutis materia, 1.410
Aquam de domo tua in curtem meã, vel è contra fine aliqua servitute, an projicere possis, 2.95
Aquam duxisse jure servitutis, vel jure simplicis facultatis, quando quis dicatur, 54.322.
Aquam ducendi jus servitutis per fundum tuum si habeam, & per rivum apertum duxerim, & nunc rivum subterraneum facere velim, an possim, 61.318
Aquam ducendi per vicini fundum si quispiã jus habuerit, & duxerit per rivũ, & demũ velit novam canalem vel fistulas in rivo collocare, quæ nunquã habuerit, an possit, 62.319
Aquam ex suo stillicidio supra stillicidium, vel aream vicini, an quis regulariter divertere possit, 2.75
Aquam in vicini fundum, an immittere licitum sit, 1.205
Aquam ex flumine, an cuilibet ducere licitum sit per occupationem factam propria autoritate, 39.313
Aquæ propter inundationem si propria autoritate in rivo sive fovea, vel in aggeribus coronellas feceris, ne aqua subabundans in fundum flueret, an impunè eas removere possim, 78.340
Aquam qui excludit, quã naturaliter, & servitute jure in tũdum recipere tenebatur: ne in suum fundum veniat, sed in aliũ derivetur, an aquæ pluviæ arcendæ teneatur, 73.337
Aquam si duo ex flumine publico ad fundum suum ducere velint, & se invicem impediant, quis præferetur, 45.315
Aquam si quispiam habeat, jus claudẽdi certis horis, nunquid ita claudere possit, ut nihil, quo alias stillare consueverat ad partes inferiores stillare possit, 60.327
Aquam per fistulas, vel canales si primo per vicini fundum duxerim, & nunc per rivum ducere velim, an possim, 63.329
Aquam vel alias immunditias, in stratum publicum, vel alium locum publicum, an projicere liceat, 2.205
Aquam ut illic projicias, si duos tibi tetræ pedes concedam, an proprietas vel usus concedi videatur, 4.106
Aquarolus quid propriè sit, 1.204
Aquarolo vicini mei si aquam descendentem videam, & ex suo ad curiã meam cadentem: an aliquid in meo facere possim, propter quod aquæ fluxus impediatur: ita quod in vicini solo remaneat, 3.204
Aquarolo vicini, si aqua in fundum meum descendat, quid juris? 4.ib.
Aquæductuo, si aqua in via publica descendat, nunquid ego vicinus contra te agere possim, 5.205
Aquarolum si quis in suo habeat, & aquam per unam tegulam ducat, quæ cadat in suum putã in curiam, vel hortum: deinde illa aqua paulatim in fundum, vel penum vicini, vel communi descendat, an cogi possit, ut dictam aquam in suo retineat, ne in alium veniat, 2.204
Arbor si radices miserit in fundum meum

meum, seu in murũ domus meæ, an eos propria autoritate incidere valeã, vel cũ autoritate judicis, 5.214
Arbor ex fundo tuo in viam publicam si ita caderet, ut itineri impedimento esset, eámque pro derelicto habeas quid juris, 9.227
Arbor cujus esse videatur, radicibus in vicini fundo arboraliter illatis, 11. ibid.
Arbor si in fundum vicinum radices porte xerit, an vicino eas incidere liceat, 10. ibid.
Arbor tua si supra domum meam, vel fundum meum pendeat, an illud totum, quod ex arbore super meo pendet, autoritate propria abscindere possim, 4.225
Arbore tua supra domum meam pendente, quod remedium competat, 5. ibid.
Arborem si quis in suo plantaverit, juxta alterius regionem, legitimo dimisso Spatio: & postea radices in tantũm excrevcrint, quod domus meæ fundamento ruinæ periculum afferat, an contra eum qui plantaverit, vel qui plantam habeat, agere potero, 2.224
Arbore ex mea si fructus in fundum tuum cadant, an mihi colligere licitum sit, 15.228
Arbores alienas si quispiam in suo plantaverit, vel suas in alieno, cujus erunt, 12.227
Arbores alienas incidens, Aquilia, & arbor. furtim cæsarum tenetur, 13. 227
Arboris appellatione quid veniat, 14. ibid.
Area, an prædium urbanum dici possit, 9.25
Areæ usumfructum habens munquid ædificare possit, 5.120
Areæ alicujus dominus, an possit claudere aream vicini ex parte sua versus curiam, januæ tabulas affigendo, ita quod areæ dominus in aream suam exire non possit, 7.143
Arbores si dominus cædere voluerit, & natura arboribus navem ligare velit, quid juris, 4.431
Aream si quispiam habeat in qua frumentum ventare solet, ut à palea excutiatur, an vicinus in suo ædificare possit, ita ut illi areæ ventum auferat, 7.460
Armatura machina dicatur illa, super qua operarij ad ædificandum stant, 1.213
Armatura regulariter in solo alterius poni nequit, 5. ibid.
Armatura si malè ligata fuerit, vel in ea pertica, vel funes positæ fuerint, quæ vetustæ erant propter quod unus de armatura cecidit, an magister de armatura teneatur, 6. ibid.
Armaturam vicinus ædificans, an supra vicini solum ad murum ponere possit, ut laborantes valeant super illa armatura stare ad laborandum, 2. ibid.
Armaturam in fundo vicini, an ponere licitum sit, 3. ibid.
Armaturam si quispiam in suo muro habeat, & eam in vicini muro ponere velit, ita quod in ea requiescat, quid juris, 4. ibid.
Attamen quæ verba ad constitutionem serv. pertinent, ea non ad factum, sed ad jus serv. referri, 3.514
Avis, vel aliud quodpiam animal cum est in arbore, in aëre esse dicitur: non autem in terra, 9.460
Aucupari, vel venari in fundo alieno licitum est, & de consuetudine usurpatur; si tamen dominus volentem ingredi fundum suum causa venandi, vel aucupandi prohibeat, non erit ei licitum, 1.408

Balneum

B

Balneum vel stufam facere etiam invito socio in communi licitum est, dum tamen ex hoc communis paries nõ lædetur, alias secus, 1.200
Balneum construere in pariete proprio juxta vicini parietem, an licitum sit, 2.165
Balneum qualiter de jure construi possit, 3. ibid.
Balneum seu stufam, an usufructuarius possit in fundo usufructu. construere, 4. ibid.
Balneum seu stufam ad usum publicum, an inquilinus vel usufructuarius deputare possit, 5. ibid.
Balneator vel stufar. an de recepto teneatur sicut nautæ, caupones, stabularij, 6. ibid.
Balneorum & Thermarum calefactiones, an munera personalia esse dicantur, 7.166
Banna malorum in flumine commissorum, si alicui concessa fuerint, non venient banna in fluminis ripa commissa, 11.449
Barones & Comites & alij superiores colligentes pedagia, vectigalia, strate securas tenere debent, 9.345
Bello capti inter Christianos, servi non efficiantur, 4.3
Beneficium qui ad suam collationem habet, non cadit in generali expectantium impetratione, 2.200
Bestia fera, si in laqueo alieno reperiatur, an ancupantis sit, 4.408
Bestiam feram si unus vulneret, & & alius capiat, cujus erit, 5.501
Bona fides in præscriptionibus an præsumatur, 1.48
Bona fides in quibus cãsibus allegari debeat, 3. ibid.
Bona fides, an in libertate præscribenda requiritur, 4. ibid.

C

Caminum faciens, an vicino invito murum in solario communem possit, 5.198
Caminum quandocunque aliquis in pariete communi ædificare velit, & murus ita debilis existat, ut pro faciendo ignem temperatum etiam pro usu suo torqueatur: an possit facere murum parvum à parte sua unius pedis altitudine, ut communiter ipsa flamma ascendere possit, 9.199
Camini tubus, an & ubi quomodo fieri debeat, 11.200
Campanes, an prædium urbanum vocetur, 6.24
Capellam vel Ecclesiam si quispiam fecerit & in memoriam sui insignia sua apponi fecerit, an clerici ea delere possint & alia imponere, 10. 210
Casa quid proprie dicatur: & quid capanna, 4.403
Castella seu fortilicia nunquid in suo solo ædificare licitum sit, & maxime in confinibus territorij, 7. 122
Castellum quid proprie dicatur, 2. 156
Castro concesso munitiones quæ ad castri defensionem existunt concessæ intelliguntur, 12.436
Causa possessionis jurium quotidie constituitur non ut corpora eo solo tempore quo vendicantur, 4.529
Cautela ducendi aquam ex flumine, 44.315
Cisternas habens, si cisternas legaverit, an debeatur aqua in ea regione,

in qua aqua venalis est, ut in regione Africæ & Ægypti. 9.152
Cisternas habentem, an servitus vel obligatio personalis sequatur, 10. ibid.
Cisternam si quis aperuerit vel foderit, & eam non cooperuerit, cecideritque bos vel asinus in eam, an talis teneatur, 8. ibid.
Civitas vel castellum quod habet merum imperium si occuperur à Tyranno, ipse retinet suam quasi possessionem imperij seu jurisdictionem, 3.57
Civitas Paduæ non potest facere aliquod statutum nec aliquid alienare, sine Venetorum licentia, apud quos omnis administratio existit, 25.271
Civitas vel villa si de novo unam viam facere velit, & onus rebus pro viæ vel pontium expensa imponere voluerit, an etiam Ecclesiis imponi possit, 50.281
Civitatem aliunde quam per portas sub pœna capitis egredi non licet, 10.143
Civitates in mari fundatæ ipsorum ædificantium sunt, 4.422
Civitates maritimæ, an etiam in mari distractus habeant, 27.427
Civitatum quæ superiorem non recognoscunt, ut est Civitas Venetiarum & Florentiæ, si una, bona alterius occupaverit, illa per vim recuperare potest, 12.91
Clausum unde dicatur, 1.144
Clerici ad viarum reparationem, an teneantur, 48.281
Cloaca quid proprie sit, & quid ejus appellatione veniat, 1.153
Cloacam inter ædes meas & tuas, te etiam invito, & contradicente an de novo mihi facere liceat: & si denuncias novum opus, tuam denuntiationem contemnere possim, 4.153
Cloacæ usum aliquis si habeat vi, clã, vel precario, & velit cloacam reficere, vel purgare, an contra impedientes tibi interdictum cloacæ prohibitorium competat, 5.154
Cloacam in muro communi invito altero socio, an uni socio facere liceat, 6. ibid.
Cloacam in fundo vel domo sua an facere licitum sit, & ex ea aquam in viam publicam mittere, 7. ibid.
Cloaca quid sit, & quid rubus & quid fistula, & quid eorum appellatione veniat, 1.362
Collis quid sit, & unde dicatur, 1.418
Colligere pomum ex arbore mea, vel ex cisterna mea aquam haurire, an servitus personalis esse dicatur, 5.8
Columbas capiens de alieno columbario, etiam in suo furtum committit, 1.28
Communioni stare nemo cogitur, 59.390
Communitas seu vicinia si habeat unum puteum, vel furnum, vel porticum communem, qui purgatione vel refectione egeat, & quidam ex vicinis collectæ expensam evitare volens usui vel commodo illius renunciare velit, an possit, 4.150
Concessio quæ in jus sonat, quando est respectu incerti, sed certificandi per eum cui fit, qualis servitus colligatur, 8.7
Concedam si tibi castrum cum toto territorio, an in ea concessione locus Sylvestris, vel usus aquarum veniat, 11.436
Concessionis verba quando sonant in jus, quæ servitus eliciatur, 7.6
Concessi tibi aream, ut ibi domum ædifices, in qua me cum sociis meis transeuntibus recipere debeas, an ipsa domo destructa, quocunque casu novam reædificare teneatis, 5.110
Concesserim si alicui, ut nemore meo ligna incidere possit, & ad sui libitum accipere, an postea alteri concedere possim, 15.417
Concessum si fuerit alicui, quod in aliquo nemore pro se, & familia sua ligna incidere deberet, & multis relictis familiis decedat, an, & quantum incidere possit, 18.161
Conclave in neutro genere, vel conclavis in fœminino quid sit, 2.145
Conduxit si quispiam unum molendinum cum quatuor rotis, & convenit præstare modios decem, pro qualibet rota, & postea conductor ibi aliam totam constituxerit, an illa nova rota aliquid solvere teneatur, 9.160
Confusione servitutes extingui, & quæ sit ejus rei ratio. 15.27
Confusione servitutes extingui non est verum in iis prædiis, quæ possessione retinentur, quando facto aliquo possidentur, nisi in hæredis persona, quia & pure legati aditione hæreditatis efficiatur dominus, 2. & 5. ibid.
Consequentia non valet, aliquis habet potestatem, vel jus ducendi aquam ex flumine publico, vel privato, ergo habet servitutem aquæ ducendæ, 46.316
Constitues simpliciter servitute, utendi modus arbitrarius est, quoad domino servientis fundi non obsis, 5.508
Constitutione simplici servitutis eundi, absque alia expressione, an licentia faciendi scalas concessa videatur, 7.59
Consuetudo, vel statutum si dictaverit, quod ponticelli super viam publicam fieri possint, & duo sint, unus ex una parte stratæ, & alius ex alia, an eorum quilibet cum ponticellis ad Stratæ medietatem se extendere poterit, 7.178
Consuetudo, vel statutum ædificandi usque ad certam mensuram, ædificationem simpliciter prohibere potest: & in multis etiam casib. 2.128
Consuetudo in ædificiis faciendis attendenda est, 30.133
Consuetudine, vel Statuto quis potest habere jus aquã tollendi per totam ex flumine, vel castello, 4.207
Contentio si oriatur de his quæ in mari gesta sint, vel ad mare spectent, qualiter judicandum, vel faciendum erit, 22.426
Contrarium receptum est in servitute oneris ferendi quam in aliis prædiorum servitutibus, & quæ sit ejus rei causa, 2.524
Contrarium eadem est, disciplina, 8.159
Conventio ad incogitata non extenditur, 16.161
Conventio quando nulla extat, nec loci natura servitutem imponit, quid juris, ubi etiam quid servitus per verustatem, seu præscriptionem acquisita operetur, 79.140
Convellantibus per viam publicam ubi est domus ruinosa, per quod remedium succurratur, 5.178
Creditor, an debitorẽ prohibere possit, ne ex ea sylva navẽ faciat, 8.425
Creditor si hypothecaria agat contra ipsum possessorem: & possessor confiteatur rem de bonis debitoris fuisse, sed negat fuisse obligationis cõtractæ tempore, quid juris, 15.380
Culturæ favore non potest unus ventum impedire, ne ad alterius prædium transeat, 5.399
Cùm per communem fùdum unus ex

Dominis servitutem constituit, novissima demum cessione superiores confirmatur, idque qualem vim ac potestatem habeat interpretatio L. receptum comm. præd. ff. satis ostendit, 8.496
Cujusque rei facultatem iure servitutis deberi non posse. 5.465
Cuppa Camini, an & quo casu à socio fieri possit. 7.198

D

DE aquis quid servandum est, quando non est aliqua conventio, nec loci natura aliquid declarat nec loci vetustas subest, 85.341
Debitor meus si quidam sit, & in executione sententiæ feci ipsum pignorari, an potuerunt pro pignore capi regulæ domus vel plumbum vel ligna, 9.139
Decimæ, an solvi debeant de his, quæ in hortis nascuntur, 10.227
Decimarum in præscriptione, & in aliis rebus Ecclesiasticis, an temporum duplicatio, de quibus in jure, locum habet, 5.63
Decimas nunquid rustici in hortis ad Ecclesias deferre debeant, 4.212
Delictum si esset commissum in mari inter duas civitates punctaliter æque distantes in cujus confinio ipsum delictum commissum esse dicatur, 20.426
De incendio quod in domibus vel hospitiis sine dolo fit, an dominus teneatur, si domus erat aliena vel de rebus alienis in domo combustis, 13.463
Depictus si esset quispiam in aliquo loco publico tanquam proditor & quispiam sine principis licentia illam picturam deleret, an in aliquod edictum incideret, 11.210
Depingi facere potest insignia sua ille, cujus pecunia publicum opus factum sit, 9.210
Depingi non potest facere insignia sua potestas officialis, vel privatus quispiam, vel nomen suum in ædificio publico ponere, 8. ibid.
Dictio Ad, cujos naturæ sit, 14.437
Dictio in, aliquando pro de, ponitur, 6.226
Differentia inter usumfructum & proprietatem quænam sit, 5.115
Differentia inter æternum, sempiternum, & perpetuum, quænam sit, 2.109
Differentia an sit inter servitutem altius non tollendi cum hac conditione, ne luminibus meis officiatur, & illam altius non tollendi & non officiendi luminib. 5.105
Differentia quænam sit quantum ad tempus inter locum publicum & privatum, 59.326
Differentia inter servitutes rusticas, & urbanas, in quibus consistat, 2. pag. 40.
Digiti mensura secundum Isidorum quid sit, 33.309
Distributiones quotidianæ qualiter præstandæ sint, 15.302
Divisio domus vel alterius fundi si inter plures facta fuerit, non videtur actum quod unus adirum per alterius partem habeat, sicut prius habebat, nisi nec inter eos specialiter conventum sit, 2.113
Divisionis titulus non præsumitur ex diutina possessione rerum supra modum inæqualium, 11.374
Dominum rei incorporalis, & quasi dominum rei incorporalis ipso jure eodem modo transeunt, 2. pag. 56
Dies aut conditionis adjectionem efficere ut non prædiis servitus, sed

sed magis personæ facultas quæsita intelligatur, in eo vera ratio statuitur, 2.512
Dominium qui utile habet, sicut est emphyteuta, vel libellarius, an servitutem imponere possit, 2. 51
Dominium partis alicujus rei, quæ reficitur ne indiget: an in reficientem ipso jure transeat, vel requiratur sententia, & nunquid transeat etiam possessio, 9.180
Dominus fundi, qui ipsum alteri, aut fisco obligavit, puta si pecunia certo tempore soluta non sit, & vendi valeat, an possit servitutem ipsi imponere, numero 7. p. 32
Dominus directus, an fundo suo servitutem imponere possit, numero 5. ibid.
Dominus cum qui est in quasi possessione juris eundi per fundum suum, quomodo expellere poterit, 37. 250
Dominus fundi in quo alius usumfructum habet, an illi fundo servitutem imponere possit, 8.33
Dominus qui adhuc non est, vel quasi, sed proximo, vel continuo futurus est, an servitutem imponere possit, 13.34
Dominus qui non est verus, sed quasi sicut est bonæ fidei emptor, an prædio alieno per ipsum bona fide empto servitutem imponere valeat, 1.30
Domino recti, an liceat ligare tectum, sive tegulas, sive plumbum, sive tigna alteri domui, 8.139
Domus partem superiorem habitans, si aquam per solarium superius projiciat qua aqua ad inferiora descendat, an loci inferioris dominus conqueri possit, & etiam ne hoc fiat prohibere, numero 5. 93
Domus una si habeat plura solaria diversarum personarum, ita quod quando pluit, descenditque aqua ad solarium inferius, an possit cogere dominum superiorem ad ipsum ipsius sumptibus reficiendum, 7.139
Dominus domus an possit obscurare lumina domus locatæ alteri, vel in quo alius de domo locata usumfructum habeat. 9.195
Domus usumfructum si quis habebat, an etiam sibi peculiaria tanquam domus instrumenta veniant, ita quod proprietarius non possit prohibere usufructuarium illius uti, 2.196
Domus commoditas multis modis legari, vel concedi potest, numero 4. 18
Domus habitationem si quispiam uni legaverit, cui etiam hortus contineatur, ad quem per eam aditus habeatur, an legatarius ipsi hæredi aditum præstare teneatur, 6. 217
Domus, vel res quando aliena fuerit, an, & quomodo, & per quem refici debeat, 5.178
Domus appellatione, an porticus contineatur, 5.145
Domus dominus superior, si projiciat aquam in fundum vicini inferiorem, ubi de jure non potest, vel stercus, aut urinam, ubi haberet servitutem: Vel dominus inferior divertit fumum ad locum domini superioris, ubi non potest, an actione injuriarum conveniri poterit, 6. 95
Domus ad habitandum, vel pro

sua habitatione si alicui legetur, vel etiam alimenta ? quid juris, 3. 18

Domus locator, an nedum ipsum domum, sed etiam stabulum reficere teneatur, 2.114

Domus, vel fundus, qui undique sunt, si unius tantùm essent, an ille solus viam publicam claudere posset, 28. 274

Domus refectio, an pia causa dicatur, 27.183

Domus diruta si deformitatem in civitate pariat, quod remedium contra dominum intentandum est, 4. 178

Domus duæ, vel duo muri si reperiantur, & in medio reperiatur solum dimissum per pedem unum, aut duos, vel plures, & non appareat quis ædificando dimiserit, nec quis primò ædificaverit, an in dubio commune esse debeat, 9.125

Domus, vel fundus in gaudimentum si alicui legetur, an ipsa proprietas relicta videatur, 5.12

Domus si legetur, vel vendatur, an servitus imposita videatur, vel sustineat onera pertinentia, quæ actu ipso sustinebat, 8.112

Domus tua si domui meæ duas servitutes debeat, una ne altius tollatur, alia, ne stillicidium ædificiorum meorum recipere debeat, & tibi concessero jus etiam invito me altiùs tollere ædificia tua, & sic remiserim tibi servitutem altiùs non tollendi, an per hoc tibi concessisse videar, ut possis tollere quantumcumque vis, ita etiam quod stillicidia mea recipere non teneatis, 13. 80

Domum inter feudatarij, & domum domini si unus puteus tantùm existat, cujus aqua non sufficit utrique, quis præferatur, 1.150

Domum inter feudatariam, & domum domini si una curia sit, seu plateola, quomodo dividatur, 5.149

Domum si tibi locaverim, & in locatione convenerim, ne ignem in domo haberes, attamen tu habuisti, si fortuito casu incendium ortum fuerit, an teneatis, 2.461

Domum multùm delectabilem non habere, vel ut vicinus suam altiùs elevet, quomodo nostra interfit, 2. 70

Domum supra solum vicini habens, an super ipsum solum quicquam ædificare possit, licet in solo non requiescat, 2.96

Domum unam si ab utraque parte viæ habeam, & pontem supra solum publicum, vel etiam supra privatum, vel communem in casu præmisso: an si unam domum de domibus meis vendam, videar pontem vendere, qui in alia domo requiescat, 10.187

Domum unam si aliqui habeant, quam diviserunt, & uni contingat in divisione una pars cum curia, alij alia pars domus, quæ pariete dividitur, an si prius erat ostium in dicto pariete, & divisionis tempore nihil de ostio dictum fuit, vel sic dictum, quod clausum stet: an possit alter cogi, quod pariete sive muro claudat, 5.142

Domum si quispiam habeat cum tribus, vel quatuor clusis, & in earum medio una curia, sive cuttis existat, in qua forte est unus puteus, & in quolibet dictorum clusorum est unum ostium, & ipse vendat, seu leget unum ex dictis clusis, sive curiam, an legatarius, sive emptor dicto ostio uti possit, ex quo ad dictam curiam venitur, 2.148

Domum

Domum habens juxta vicini hortum ex illa domo in illum hortum quicquam ponere potest, 8.217

Domum suam per directum versus viam publicam, si quispiam habeat cum stillicidio, protendêtne, verbi gratia, per tres pedes supra solum publicum, & vicinus habeat aliam domum per indirectum à latere, & velit facere ostium in muro suo proprio, causa exeundi de domo sua per solum publicum, quod est sub vicini stillicidio, nunquid possit, 3. 141

Domum versus viam publicam per directum, si quispiam habeat cum stillicidio cadente supra solum publicum, & vicinus habeat domum continuam à latere depressiorem, ac ipsam altiùs elevaverit, quàm sit alia domus vicini, an facere possit, quod aqua stillicidij sui super vicini stillicidium cadat, vel contra, 5.139

Domum inferiorem habens, an possit facere tam grandem fumum, ut superiori noceat, 4.462

Domum si quispiam vicinus elevare velit juxta murum soci elevatum, & ponere culmen æqualiter cum culmine domus vicini, vel etiam supra obscurando feneſtras vicini ipso invito, an possit. 5.193

Domum quis vendere potest, hoc pacto, quod emptor ibi talem artem exercere non possit, 2.421

Domo in sua privata quis non potest exercere artem, per quam malus odor, seu fœtor vicinis fiat, num. 3. 153

Domo aliqua si quispiam gratis habitaret, nunquid ad viæ refectionem teneatur, 55.183

Domorum in venditione, an etiam servitutes veniant, 3.156

Domus duas unica contignatione contextas, si quispiam habeat, & unum vendat, aliam autem sibi reservet, an emptor, venditore invito, tigna, aut cæmenta retinere poterit, quæ in domo vendita requiescunt, 4. 174

Domos duas unica contignatione contextas si quispiam habeat, & unam vendidit: alteram sibi retinuit, non poterit emptor invito venditore retinere tigna, quæ requiescunt in domo vendita, nisi forma contractus aliter se habeat, 6.115

Duas domos si habeam habentes claustrum, vel porticum communem in illarum ædium medio, & unam simpliciter vendam, & aliam retineam, cujus erit ipsum claustrum, 7. 146

Duorum locorum interpretatio. L. Z. §. apud Labeonem, & §. apud Alphenum, ff. de aqua plu. arcend. 3. 646

E

Ecclesia, & Clerici, an teneantur ad reparationem murorum, seu refectionem fortificiorum civitatis, & pontium, & viarum, & portarum, & aquæductuum, 21. 182

Ecclesiæ ex ædificatione, si jus patronatus acquiratur, etiam ex refectione, vel reparatione quæratur, 23. 182

Ecclesiam parochialem, an laici parochiani teneantur reficere, an vero clerici, 22. ibid.

Egerit si quispiam contra vicinum suum, qui viam publicam in fundum suum tejecerit, & per viæ tejectæ actionem interesse suum consecutus fuerit, an postea viam claudere poterit, 45.175

Electi

Electio servitutis quando facienda est, ad quem ipsa electio spectet, an scilicet ad illum qui debet servitutem, vel ad illum cui servitus debetur, 4.59
Emphyteuta maritus, vel feudatarius, vel similes, qui jus in re habent, an arbores fructiferas incidere valeant, 13.416
Emphyteuta, vel vasallus si fundo emphyteutico, vel feudatario servitutem imposuerit, & postea emphyteusis, vel fundum finiatur, seivitutis impositio extinguitur. 3.62
Emphyteuta, livellarius, seu feudatarius, an fundum: vel quid aliud reficere teneatur, ubi etiam quid de re dotali, 18.19.99
Emphyteuta, vel fructuarius, vel similes, si incidant arbores fructiferas eo casu quo non possint, nunquid à jure suo cadant, 14.416
Emphyteuta qui sylvam, vel nemus in emphyteusim recipit: an invito domino, sylvam, & nemus extirpare possit, & ad prata, vel culturam reducere, ac plantare vites, vel arbores fructiferas, 10.414
Emphyteuta vel livellarius, an viam publicam ante domum emphyteuticam reficere teneatur, 32.282
Expensa ubi crescit, & labor, pretium seu salarium crescere debet, 14.160
Expensa aliqua quando facta est in dubio, à quo facta intelligatur n. 3. p. 215
Expensas quotidianas viritim collegij Prætor dare deberdato quod unus plusquam alter comederetur faciebat Bononiæ scholaris unus Polonus qui solus comedebat tantùm, quantum quatuor alij, 16.302
Ex constitutionis forma, & adjacentibus multis, sæpè non prædiis plenam servitutem, sed personæ facultatem quæsitam, 3.495
Explicatio duorum locorum verbi modi, alter Pauli in L. cùm de operis, ff. de oper. serv. alter Celsi in L. item si fundi, §. fin. de usufr. 3.616
Explicatio. L. arbor. §. aquarum iter cum divid. ff. verbo tenus, 2.618
Exposita, L. præses, C. de serv. & aqua, 2.625

F

Fabri, an in domo sua ita malleare possint, ut ex mallei sono doctoris vicini mentem disturbent, 5.460
Famulus si convenit stare cum tribus scholaribus pro certo pretio quolibet mense, & unus scholaris moritur, vel recedit, salarium minui debet, 25.160
Fredericus Imperator condidit quandam legem Græcam, quæ jus protomiseos vocatur, 35.277
Fenestra, sive locus necessarius ad sedendum, an & quando in muro proprio, vel communi fieri possit, 2.200
Fenestram in suo, an quis facere possit etiamsi per eam in vicini fundum inspiceret. 2.190
Fenestram in alieno, domino invito, an quis facere possit, 6.194
Fenestram de ligno, quod dicitur baleonus, an facere licitum sit: & ipsam aperire in publico supra solum vicini, 7.194
Fenestram in muro communi ignorante, vel invito socio, an quis facere possit, 3.192
Fenestrarum vitra, vel rela si fracta essent, adeo quod in alterius domo videri possit, an debens servitutem, suis sumptibus reficere teneatur, 12.195
Fenestram in muro communi elevato pro sua utilitate tantùm, an quispiam facere possit, 4.193

Fenestras vitreas, ligneas, & papyreas, an quis imponere cogatur, & in fenestris sui parietis tenere, 11.195
Fenestracum, & balconorum materia ubinam sit, remissivè, 13. ibid.
Fenestras suas ferreas, si quispiam versus solum, vel domum vicini habeat, quæ sic per triginta, vel quadraginta annos steterunt: & ipsemet eas tollere velit, vicinus autem contradicat, quid juris, 2.171
Fenestras, si quis versus domum, vel etiam fundum vicini habeat, per quas in domum vicini ire potest, an cogi possit, ut fenestras ferratas ponat, ut sibi dicta facultas intrandi tollatur, 5. ibid.
Fenestras vitreas, ligneas, & papyreas, quæ vulgò sphæræ dicuntur, an quis domui suæ apponere possit, 10.195
Fenestris suis, si quispiam fecerit apponere ferratas protendentes extra murum suum supra vicini solum, an poterit, 1.171
Fistulæ quid propriè sint, 1.156
Flumen si alveum mutaverit, jus aquæ uno impetu petitur, & tunc aliud flumen videtur, 36.310
Flumen si alveum omninò dimittat, quid juris, 3.443
Flumen publicum si multùm excreverit, & prædia mea inundaverit, an aggerem adhibere valeam, vel aliam munitionem facere, ut prædium meum tuear, 4.452
Flumen quid sit, & de ejus multiplici differentia, 1.434
Flumen si in agrum meum lignamina duxerit, an mea efficiantur, remissivè, 9.436
Flumen si inter duos montes discurrat, an à culmine ipsorum montium ripæ esse dicantur, numero 2. p. 446
Flumen à rivo in quo differat, 3.434.
Fluminis caput est unde aqua nascitur, 8.436
Flumen si navigabile sit, Prætor concedere nequit aquæductum, 15.437
Flumen si per civitatem discurrat, & unus ab utraque parte ripæ domos habeat, an pontem super flumen facere poterit, per quem de una domo, in alium ire valeat, 2.207
Flumen privatum tribus modis potest dici alicujus esse, 28.306
Flumen si ad antiquum alveum reditterit, an servitus amissa restitui debeat, 38.312
Fluminis alvei per mutationem in casibus, in quibus aquæductus servitus amittatur, an de æquitate restituenda sit, vel ex novâ, vel novis alveis debeatur, 37. ibid.
Fluminis impetus si abstulerit mihi simul, & semel, vel successivè totum agrum meum, non applicando vicino, sed sibi ipsi fluminis alveum, seu lectum fecerit, posteà in breve tempus, vel longum alio impetu locum mutaverit, an ager meus mihi de æquitate restituatur, an verò ipsi vicini luctari debeant, 4.443
Fluminis publici cujus sit usus, si proprietas esse dicatur, 4.454
Flumine ex publico non perenni de prætoris æquitate servitus constitui potest. 24.346
Fluminibus, & in portu jus piscandi omnibus commune est, numero 5. p. 457
Flumina nunquid veniant in concessione fundorum regalium, si fortè usque ad tale flumen concedantur, vel de tali flumine usque ad tale, 13.437
Flumina privata quæ dicantur, num. 1. 438
Fluminum publicorum usus communis

est sicut viarum, publicarum & litorum, 6.435
Fons si ex aliquo fundo oriatur per tempus longissimum, cujus non extat memoria in contrarium, & aqua per inferiores partes discurrere cœperit patientibus illis, quorum fons erat, an habentes inspectionem fundum in quo aqua oritur, ipsam pro libito voluntatis suæ divertere poterunt, 31.320
Fons si exarserit, ex quo aquæductum habeat: itaque post constitutum tempus ad amittendam servitutem ad suam venam redierit, an aquæductum amiserim, 4.435
Fontis caput ipse fons dicitur, 2. ibid.
Fonte aquæ si quispiam usus fuerit, nec vi, nec clam, nec precario, quominus utatur, vim fieri prætor prohibet, 1. ibid.
Forma, seu formula, vallum, & fossula an idem sint, 42.325
Fornacis propter ignem si villa vel domus exusta fuerit, an contra fornacis dominum agi possit, & qua actione. 5.164
Fornacem, an quis in muro proprio juxta vicini murum construere possit. 2. ibid.
Fornacem, an quis in muro vel fundo communi construere possit, 1.163
Fornace si ignis periculum existat, ne vicini paries damna cernat, quid juris, 3.64
Fossata an cavati debeant, & mundari per colonum vel dominum, 2.438
Fossata sive fossæ, quæ sunt inter viam publicam, & fundum privatum, cujus esse debeant, 23.410
Fossam ursorum, luporum aut cervorum capiendorum causa in via publica, aut in itineribus publicis, aut in sylva publica si quispiam fecerit, & bos vel aliud animal in eam ceciderit, qua actione contra facientem agere potero, 2.123
Fossæ, an sub solo publ. fieri possint, 3. ibid.
Fossæ si in agris essent inter fundum, cum ipse fundus venditur, an in mensura veniant, 8.448
Fossæ quæ inter fundum sunt, qualiter cum fundo mensurari debeant, an scilicet mensurati debeat superficies, quæ à latere foveæ existit, an vero cum toto agro, sicuti si planæ fossæ essent, 9. ibid.
Fossas aperiorum seu forumve capiendorum causa facere an licitum sit, 12.5.410
Foveam qui in suo facere velit, juxta tamen fundum alterius, quid observare debeat, 1.122
Fructus, vel reditus alicujus fundi vel domus si legetur, refectio ipsa ad quem spectabit, 20.182
Fundus venditus si servitutem alteri debeat, an in hoc emptori, venditor teneatur, 17.238
Fundus rusticus, aut urbanus quando dicatur, 10.500
Fundus si vendatur; in quo pisces in piscinis existunt, illi pisces non sunt ædium, neque fundi, non magis quam pulli aut cætera animalia, quæ in fundo sunt, 7.458
Fundus si locatus est, vel etiam domus refectionis impensa, ad quem spectat, 17.181
Fundus inferior, an aquam ex fundo superiori supervenientem recipere teneatur, quando natura loci subest, nec pactio aliqua intervenerit, 77.338
Fundus servitutem itinetis debens alluvione occupatus, quomodo in pristinam servitutem restitui debeat, 21.240
Fundi servientis, & dominantis dominus,

minus, qualiter servientis fundo uti possit, & ad quid dominus fundi servientis teneatur. 13.256
Fundi servientis per quam partem aquam ducere possit, si non exprimatur quid juris, 34.309
Fundi, vel pecoris vel temporis pascendi jus habens, an aliud cogere possit, 38.289
Fundi venditor qualiter teneatur, quando servitutem non expressit, quæ in fundo vendito debentur, vel fundi venditi conditionem, & eam emptor ignoravit, 18.259
Fundi sui in finibus, an alicui plantare licitum sit, & si radices in vicini fundum intraverint, vel frondes aut rami protendantur, an vicinus eas propria authoritate incidere valeat, 5.405
Fundus ad usumfructum vel ad usufructuandum si alicui relinquatur, an tunc ususfructus vel proprietas relicta videatur, 4.12
Fundi usumfructum, in quo columbarium sit, si quispiam habeat, quomodo & quando columbarum commodo uti possit, 2.118
Fundi si qui piam usumfructum habeat, & alius proprietatem, & aliqua impensa necessaria pro cloaca, vel ob aquæductus formam occurrat: illa ad usufructuarium, & non ad proprietarii spectat, 52.545
Fundo suo an quispiam servitutem imponere valeat, in quo alius habet servitutem talem, in ipsius tamen præjudicium, 9.33
Fundo vendito, vel legato, an videantur vendita pascua quæ sunt, vel in aliis prædiis venditoris debentur, 7.175
Fundo suo unicuique seminare herbas, & arbores plantare, vites putare, &c. licitum est, 1.405
Fundum per alienum, an quis ire seu transire valeat, & an dominus volentes ire vel transire per fundum suum, prohibere possit, 21.241
Fundum si vendiderim, & acceperim arborem, & ea ceciderit, & demum ejus radices pullos emiserint, an eos vendicare possim, 16.218
Fundum in alicujus si fluminis impetu lignamina vel vegetes, vel aliæ res projectæ sint, quid de illis fieri debeat, 5.429
Fundum si quis habuerit, per quem solebat ire ad casas fundo junctas, & ipsum alteri legaverit: an si legatarius sibi fundum legatum petat, hæredes excipere possit servitutem dictis casis deberi, 3.402
Fundum vel domum si quispiam legaverit, vel vendiderit, an concessum videatur, quod ex fundo exterioris, vel vendentis viam habere debeat: vel si duo fratres sint, aut socij & unum fundum dividant, an in dubio actum videatur, quod unus per alterius partem viam habere debeat, 37.278
Fundum alienum, an cuilibet ingredi liceat, & uvas vel spicas colligere, 3.407
Fundum meum ingredi volentem propria manu & authoritate repellere possim, 23.242
Fundum per alienum quod quis ivetit saltem per 30 dies: & propter hoc in quasi possessione esse dicatur, quæ utilitas resultat, 34.249
Fundum superiorem si quispiam habuerit, in quo aqua nascatur, quæ per subterraneos meatus ad fundum vicini inferiorem descendat, deinde revertatur ad fundum superiorem, an fundi inferioris dominus eam impedire possit, 66.332
Fundorum dominantium ad pluralitatem

tatem plures servitutes resultant, etiamsi unus tantùm fundus pluribus serviat, 8.264
Fumus si ascendat de fornace ad vicini domum, an propter hoc contra fornacis dominum agi poterit, 4.164
Fumus qui de tubo camini exit quomodo manifestet, an minus proprius communis existat, 11.200
Fumo corrupto si quispiam aliquem peremerit, pœna extraordinaria tenetur, 5.460
Furnum, seu molendinum in aliqua villa, vel vicinia, si quispiam habuerit, & habeat; & omnes de d. loco jam longissimo tempore, etiã ejus, cujus in contrarium memoria non existat, semper venerunt ad dictum furnum, seu molendinum pro pane coquendo, seu macinando: & alius furnum noviter construere velit, an, ne construat prohibere possit, 2.158
Furnum si juxta communem parietem habeas, & damnum parieti dat: vel verisimiliter dare potest, an tecum agi possit, 1.157
Furnum in muro communi invito socio, vel juxta vicini murum eo invito, an facere liceat, 23.163

G

GAbella pto planstribus, & curribus, quæ pto vix refectione ad portam solvitur, si imponatur, an ecclesia teneatur, 49.281
Generalis concessio semper intelligitur: quod sine damno, & alterius incommodo fiat, 4.185
Glans ex arbore tua, si in fundum meum ceciderit, an tibi ipsam auferre liceat: & si prohibeam, quo interdicto teneat, 4.405
Glandis appellatione, an omnes fructus contineantur, 5.ibid
Glandem tuam, quæ in fundo meo cadit, si pecus meum comederit, qua actione teneat, 6.406
Gonellæ magni Buffonis facetia, qui cùm esset bannitus sub pœna capitali ne Ferrariam accederet, emit unum planstrum Paduæ, & terram Paduanam in dicto posuit quam ascendit: & posteà Ferrariam profectus, dicebat se esse in territorio Paduano, 8.460
Guerræ tempore si Princeps locum meum fortificaverit, ut habiliter guerram faceret, finita guerra, si locum meum petam, Princeps autem velit, ut expensas reficiam, quid juris, 9.121
Gulfus sive mare Adriaticum cur Venetorum esse dicatur, 4.37

H

HAbeas si servitutem eundi ad domum tuam per castellum meum, vel domum, vel curiam, vel scalas meas, an ego de nocte januam claudere possim, 1.112
Habeam si jus eundi per fundum meum ad domum meam, an hoc servitus esse dicatur, 11.25
Habet qui minus, minus etiam offendi debet, & hac ratione plus habet pauper, quàm dives, 1.100
Habent confundendi vim, ac potestatem acquisitiones etiam illæ, quæ perpetuæ non sunt, 4.528
Contrarium vero illius obsservatur in usufructu, 5.ibid.
Hæredum ex persona conditionis obligatio mutari non debet, 13.160
Habitatio ab usu in quo differat, 1.17
Hæres eo casu quo aditâ præstare teneatur, an ipsi prædio legato servitus constituta sit, ita ut legatarius confessoriam contra impedientem intentare possit, 7.116
Hæres rei legatæ, an servitutem imponere possit, 6.32
Homini privato, an super locis publicis, versus vias publicas ædificare licitum sit, sicut communiter repetiuntur Paduæ, & Bononiæ, 4.145
Hominibus armorum, vel aliis, si per unum territorium, vel alium comitatum transitus concedatur, ipsi debent transire per partem concedenti minùs damnosam, 2.58
Horreum, an prædium urbanum denominetur, 5.24
Horreum in solario communi si quis habeat, an ipsum frumento, vel aliis mercibus implere possit, 1.211
Horreum frumentarium novum ex tabulis ligneis mobile factum si quispiam in alterius loco opposuerit, an ipsi solo cedat, 3.ibid.
Horreum rebus onustum, si multùm ponderet, ita quod solarium sustinere nequeat, quid juris, 2.ibid.
Hortus cui cedat, si duo fratres domos diviserint, in quarum medio hortus fuerit, 5.117
Hortus, an domus appellatione contineatur, 2.216
Hortus, an veniat, si alicui contenta in domo legata fuerint, 4.217
Hortus, an prædium urbanum, vel rusticum appelletur, 4.24
Hortum vicinus qui certo tempore pratum irrigare solebat, si pratum fecerit, assiduâque posteà irrigatione vicino nocere cœperit, quod juris, 7.406
Hortum ad pratum quis reducere potest, 7.217
Hortum, an dare videatur, qui domum dat, 3.ibid.
Horto suo quilibet ad libitum ædificare potest, dimisso tamen legitimo spatio, 9.ibid.

I

IDoneitas intelligitur, quando in extremo non peccat: Quoniam nullum extremum laudabile est, 6.178
Ignis si dolo immittatur in alienas ædes, vel frumenti acervum, quid juris, 8.462
Ignis pœna, vel alia, an contra incendiarios locum habeat, 10.463
Ignis super solario facientis fieri potest, nisi vicinus incendij periculum timeat, 2.197
Ignis piscatorum, si naves in periculum aliquod duxerit, quid juris, 7.461
Ignis fornacis, & furni, an vicino nocere debeat, 5.ibid.
Ignem juxta parietem communem, an facere licitum sit, 1.461
Ignem in stipulam ad paludem si quispiam immiserit, & alicui damnum dederit, quid juris, 6.462
Ignem juxta parietem communem etiam maximum, sicuti solet nuptiarum tempore fieri, quo casu socius facere possit, 6.198
Imaginem Dei, vel Sanctorum percutiens, qua pœna puniri possit, 12.210
Imagines Sanctorum Leo Imperator cur deleverit, 15.221
Imagines Sanctorum qualiter adorare debeamus, 16.ibid.
Imperator, seu Princeps, vel Senatus privato concedere potest, per viam publicam aquam ducere, sine tamen vicinorum incommodo, 14.15.34
Imperator, si mihi civitatem aliquam donaverit, omnes ejus pertinentias donare videtur, 19.426
In camino quot principaliter considerandæ sint, 1.197
Incendio quod in domibus, vel hos-

pitiis sine dolo sit, an dominus teneatur, si domus erat aliena, vel de rebus alienis in domo combustis, 11.463
Incommodum maximum, vel parvum, judicis arbitrio dicitur, 6.186
Incrustationes quid proprie sint, & quomodo capiantur, 3.209
Infectionis timor ubicunque fuerit etiam de civitate expulsio fieri poterit, 21.582
Infinitas evitanda est, 37.161
In fluminibus, & portu jus piscandi omnibus commune est, 3.457
Ingressus alicujus loci publicus cujus esse præsumatur, 5.215
Ingressus, seu introitus quid dicatur, 1.214
In jure corporali quomodo quis tradere teneatur, 14.55
Insignia, vel arma in muro sculpta, quid probent, 16.128
Insula quando esse dicatur, 4.459
Insula Sardiniæ Italiæ dicitur, licet ab Italia modico freto distet, 16.426
Insula quando desinat esse insula, 14.441
Insula quot modis contingat, 3.419
Inquisitio, vel accusatio cum sanguinis effusione si probata fuerit, & simplex percussio probata sit, an condemnatio de simplici percussione sequi debeat, 10.67
Inspicitur multorum quod evenire potest, 7.459
In aquæductu si ego privatus aliquod jus habeam, nunquid à foli cursu diverti poterit, 3.207
Insula maris si esset in mari alto à qualibet regione distans ultra centum miliaria quid juris, 15.425
Insula casualis, seu accidentalis qualis esse dicatur, 6.439
Insula in medio fluminis nata cujus esse dicatur, 7.440
Insula aquis circundata quotuplex sit, 2.439
Insula propinqua, vel modico spatio distare quæ dicatur, 13.425
Insula tribus modis accipi potest, 1.439
Insulæ usus respectu cujus sit, 9.440
Insulæ portus cujus sit, 8.ibid.
Insulæ mensuratio qualiter fieri debeat, ut cujus sit cognoscatur, & pro quanta eorum quantitate, qui prope ripam prædia possident, 13.441
Insulæ dominium per occupationem quomodo acquiratur, 10.440
Insulæ possessio qualiter acquiratur, 11.441
Insulæ maris sicuti Corsica. & Sardiniæ, vel etiam fluminis, cujus sint, 5.439
Insulam quoad jurisdictionem, an quis occupare possit, 11.441
Instrumenta antiqua, si reperiantur in quibus prædiorum possessores à latere emetunt prædium, & pro fine fossarum appositum fuerit, nunquid ad illos pertineant, 5.453
Interdictum de arboribus cædendis tam directum, quam utile tribus in casibus competit, 7.2.6
Interdictum de via publica sive sit unum, sive duo, quæ necessaria sint ad hoc ut ista interdicta dentur, 67.285
Interdictum de cloacis, & quando locum habeat, 2.365
Interdictum de cloacis locum habet: etiam si aliquis eo utatur vi, clam, vel precario, 6.365
Interdictum de fonte, an illi competat, qui uti prohibetur puteo vivam aquam non habente, 6.151
Interdictum de itinere, actúque reiciendo aliud sit ab interdicto de itinere, actúque privato, & ita, an duo interdicta sint, vel unum tantùm, duo capita habens, 39.252
Interdictum de aquâ quotidiana cui factum sit, & an sit aliud ab æstiva, 103.351
In servitutum, & jurium incorporalium præscriptione septem requiruntur, 8.51
In fornace si ignis periculum existat, ne vicini paries flamma corruat, quid juris, 5.164
In possessione juris illud vulgare locum habet, vim vi repellere licet, 35.250
In aquarum servitutibus circa veritatem, seu præscriptionem, quantum temporis requiratur, 80.340
Illæ servitutes, in quibus facto opus est, ut non nisi domino, ita nunquam nisi adversus dominum dantur, 6.532
In amittendis servitutibus conjunguntur tempora autoris, cum temporibus successoris, 6.518
In condemnatione eventus is est, ut caveat condemnatus, 6.530
In constituenda servitute cui non opus sit Labeonis cautione, 5.ibid.
In eo constituitur ratio responsi Modestini, in L. 10. per singula ferè verba hypothesi explicatæ, 2.511
In interdictis de facto tantùm quæritur utentis, non de jure servitutis, 4.505
In imponenda servitute, & eorum quibus jam debetur, voluntatem exquiri, sed non semper, 5.488.
In nonnullis actibus, non jus, sed factum spectatur, 2.514
In omnibus obligationibus quales quales sint, semper illa insunt sine quibus nobis nihil cautum est, 1.507
In qua tandem specie verum sit ineuria esse quod cum alio commune habeo, 4.457
In plerisque actibus non factum, sed juris potestas spectatur, 1.514
In quo continuatum, si modo sunt aliquæ, & discontinuatum non est diversa natura, 5.516
In servitutibus, quia ex vitio juris, quod adversarius prætendit, causam quisque probat suam, contrarium receptum esse, 2.551
In servitutibus non nisi modus civilis transferendæ possessionis intelligi potest, 2.519
In servitute constituenda, aut prædiorum, aut hominum interesse oportet, non quovis modo, sed principaliter, 2.504
In servitutibus utilitatem ejus cui debetur, sine incommoditate ejus qui eam debet, spectandum esse, 5.509
In jure corporali quomodo quis tradere teneatur, 14.55
In solo, seu area domûs quis ædificare potest, aut aliud ædificii altius constituere, etiam usque ad cœlum, 1.117
In area communi, an quispiam ædificare possit, 6.120
Interdictum de via publica ad hoc, ut contra impedientem reficere competat, quæ necessaria sint, 6.284
Interdictum de aquâ quotidiana, an eo casu competat, quo interdictum de aqua æstiva, 106.351
Interdictum de fonte, in lacu etiam locum habet, 5.432
Interdictum aquæ ducendæ ad hoc ut competat, quæ requirâtur, 103.351
Interdictum prohibitorium, & restitutorium, ad hoc ut competant, quæ necessaria sint, 13.154
Interdictum de cloacis, coram quo judice intentari possit, 4.364

Interdictum de rivis ad hoc ut competat, quæ requirantur, 113.354
Interdictum de itinere, actúque privato reficiendo quibus competat, & quæ, ac quot ipsum consequantur, 38 251
Interdictum de itinere, actúque privato reficiendo quate quispiam duo probare necesse habeat, scilicet se usum hoc anno fuisse, & servitutem sibi constitutam esse, 41.253
Interdicto de via publica quomodo actiones, & rei positiones formari debeant, 65.284
Interdicto de via publica, quomodo libellus formari debeat, 64.ibid.
Interdicto de itinere actúque, &c. quare si me esse in quasi possessione viæ, itineris, vel actus probem, necesse probare habeam, quod servitus mihi invito constituta sit, &c. quæ sequantur, 42.254
Inter duos communicatis prædiis quæ mutuò serviunt, ab altero servitus alteri remitti non potest, 6. 488
Interdicto de itinere, actúque privato reficiendo quis servitutem constitutam probare necesse habeat, 40. 253
Interdicto de fonte, &c. & de fonte reficiendo, ad hoc ut competant, quæ requirantur, 11.370
In via vicinali, an quis sine principis licentia ædificare possit, 7.216
In horto suo quilibet ad libitum ædificare potest, dimisso tamen legitimo spatio, 9.217
In interdicto aquæ ducendæ libelli forma quæ sit, 100.330
Intelligere, an aliqua servitus sit realis, vel personalis, quæ utilitas sequatur. 11.9
Interruptio naturalis longissimi temporis in juribus incorporalibus præscriptionem impedit, 5.52
In universum individuum, vel natura, vel lege dici, & illud priùs de servitutibus dici, & quæ sint ejus rei causæ, 1.& 2.525
In usucapione servitutum non conjunguntur tempora autoris cum temporibus successoris, 5.517
Ire ab ambulare in quo differat, 2.233
Ire per civitates, & domos alienas licitum non est, 12.54
Iter, seu actus, an, & quomodo debeatur, & an talis servitus sit præstanda ab hærede usufructuario, vel legatario, vel è converso, & aliis etiam habentibus utile dominium, vel directum, 4.114
Iter est jus hominis eundi, ambulandi, nec non jumentum agendi, vel vehiculum, 1.233
Iter actus, viæ, & aquæductus per fundum tuum si emerim, an ad vacuæ possessionis traditionem teneatis, 16.237
Iter si excipere deberem, putà quia sic in contrahendo conveneram, & tamen fundum liberum per errorem tradidi, quomodo mihi succurratur, 20.239
Iter, vel alia servitus si legetur sine ulla loci determinatione, electio ad quem spectabit, an scilicet ad promittentem, seu ejus hæredem, an illi, cui servitus legata, vel promissa fuerit, 8.135
Iter qui habet instrumenta agrorum ducere nequit, sed qui actum habet, sic, 4.258
Iter ad prædium duorum commune si legetur, nec legatarij de itineris loco consentiant, quid juris, 9.135
Iter aut actum per certu locu si quispiam alicui cesserit, an possit uni vel pluribus per eundem locum, vel iter, vel actum cedere, 12.136

Itineris servitutem qui habet, an possit ire, nedum pedes, sed etiam eques, 4. 234
Itineris, sive eundi in fundum meum, ut quis in quasi possessione sit, itaque eum quo minus eat, impedire non possim: & si impediam, de interdicto actúque privato teneat, quot requirantur, 24.243
Itineris servitus sicut in certa fundi parte constitui potest, ita etiam pro certa temporis parte, 14. 236
Itineris latitudo quanta esse debeat, 10. 235
Itinere per vicini fundum si quispiam usus fuerit, usque ad illum locum, ad quem est ingressus, est in quasi possessione, & ei competit interdictum de itinere actúque privato, 29. 246
Itinere per seipsum quod aliquis usus fuerit, an sufficiat, & an satis sit, quod alius pro se iverit, 28. ibid.
Itinere vel actu si quispiam usus sit, sufficit, nec desideratur quod servitus constituta fuerit, vel debeatur, 31. 247
Itinere vel actu quod quis usus fuerit non vi, non clam, nec precario, quomodo probatur, & cui hoc onus probandi incumbat. 32. ibid.
Jura prædiorum non solum servitutes existunt, sed etiam libertates, 3. 71
Jurisdictionem potius comparari servituti personali ususfructus quàm servituti reali, 7.466
Jus cretæ vel lapidis eximendi si quis habeat, an illud servitus dicatur, 4. 598
Jus inferendi in sepulchrum qui habet an sepulchro servitutem imponere valeat, 12. 34
Jus calcis coquendæ vel arenæ fodiendæ ultra quam opus fuerit, pro fundo dominanti si promittatur, an talis servitus constitui possit, 2. 598
Jus ducendi aquam per fundum alterius si quispiam habeat, quando & quomodo ipsam aquam ducere poterit, 21.303
Jus ducendi aquam per alienum fundum, an sit servitus realis, vel jus tantum personale, quomodo cognoscatur, 2.297
Jus aquæductus ad piscariam meam vel cisternam si mihi concedatur an servitus realis sit, 5.458
Jus eundi per viam publicam, an præscribi possit, 20.230
Jus canonicum & civile quoad præscriptionem, an differant, 7. 65
Jus aquæ ducendæ ex fundo tuo ad hortum meum, &c. an sit servitus rustica vel urbana, 9.300
Jus aquæ ducendæ ad piscariam meam, vel cisternam, aut puteum, an sit servitus rustica vel urbana, 7. 299
Jus aquæ ducendæ ex fundo tuo ad hortum meum irrigandum, an realis servitus sit, 8. ibid.
Jus ducendi aquam ex fundo tuo ad fundum meum si mihi debeatur, putà per fistulam, causa serviendi familiæ meæ pro coquina, & equis, & aliis pro domo & familia mea, an erit tunc servitus realis, an vero jus personale, 5. ibid.
Jus servitutis perpetuum quod dicatur, 3. 112
Jus cloacæ immittendæ quod sit, 1. 400
Jus aquæ ducendæ ad piscariam meam vel cisternam, aut puteum, si mihi concedatur, an sit servitus realis, an vero jus personale, 6.299

Jus pecoris appulsus ad aquam, an servitus sit, 2. 371
Jus ducendi aquam ex fundo suo ad fundum meum, si quispiam mihi concesserit causa faciendi balneum tantum in fundo meo, in quo panni lavari possint, vel pro alio aliquo usu, qui fundum meum non concernat, an tunc servitus realis vel personalis erit, 4. 259
Jus agendi seu prohibendi aliquid, an solum ædilibus, vel habentibus curam civitatis, vel aliis competere habeat, 10. 134
Juris pascendi servitus pro certo pecudum numero si uni debeatur, & ipse ampliori usus fuerit, an propter hoc ipsa servitus amittatur, 32. 388
Juris pascendi servitus, an rustica vel urbana existat, 5. 375
Juris pascendi pro servitute, qua actione agi debeat, 36. 388
Juris pascendi possessio, vel quasi servitus quomodo probetur, 25. 384
Jure aliquo suo quod quispiam usus fuerit, quomodo probatur, 27. 245
Juri tertij regulariter opponere possum quando juris agentis exclusivum est, 64. 330
Jurisdictio quando sit in territorio magistratui cohærentis, & usque ad quod spatium, 12. 424
Jurisdictio in dubio cuique civitati, usque ad medium flumen competit, 4. 215
Jurisdictio & multa alia incorporalia, quæ personæ & non rei debentur, ad hæredem transeunt, 10. 8
Jurisdictionem potius comparari servituti personali usufructus, quàm servituti reali, 7. 466
Jurisdictionem in tertia habentes, habent etiam in mari usque ad centum milliaria tantum, ultra vero solum Imperatoris Jurisdictio est, 17. 426

L

Laberat si quispiam ædificando super re communi, & ejus luminibus officit, an hoc possit, obscurando lumina alterius domus, quæ dicta sui consortij propria sit, 10. 107
Lacus est qui perpetuam aquam habet, 1. 422
Lacus fructus si à Penusij communi emerim, commune autem habebat ibi proprias naves ad piscandum, quarum etiam usum volo, quid juris, 7. 453
Lacu vel ex stagno aquæductus servitus concedi non potest, 3. 432
Lacuum seu stagnorum alluvione, si uni aliquid detrahatur, & alteri adatur, quid juris, 6. 432
Lapides ex fundo dorali cæsos an natitios habere debeat, & quid si in cædendo expendit, an expensa sibi restitui debeat, 5. 415
Lapides & tigna in fundo meo de voluntate mea, precario concedente si posueris, an ea authoritate propria, si inde ea non exportas removere possim, 5. 220
Lapides vel quid aliud in cutia, vel domo mea si posueris, an ea absque alia denunciatione propria authoritate tollere, & ejicere valeam, 4. 220
Lapides in fundo suo, an quis cædere possit, ita ut lapidum fragmenta in fundum alienum perveniant, 3. 412
Lapicida si cædat lapides in domo vel area sua: & fragmenta in vicini fundum cadant, an hoc facere possit; vel sibi prohiberi valeat, 4. 94
Lapicidinæ & argenti fodinæ, cum in montibus reperiantur, an in alieno fundo lapides cædere licitum sit, 2. 412

Legatum ususfruct. à legato redditus nunquid differat, 7. 13
Legatum fructuum annuorum talis fundi, vel legatum fructuum ejusdem fundi, in quo differant, 8. ibid.
Legata servitute, neque hæredis neque legatarij absolute facultas est per quam velit partem constituendi, 4. 508
Legato, vel concessione ususfructus quid veniat, 9. 13
Legaverit & promiserit si quispiam alicui habitationem, an proprietatem relinquere videatur, 2. 18
Legem si fundum tuum servientem, liberationem legare non videor, 1. 29
Lex ult. fini. reg. an habeat locum, solum quando ædificatur juxta fundum vicini rusticum, sed etiam urbanum, 2. 214
Libellus interdicto quando quis ædificabit in viam publicam, vel aliquid immissum, aut ædificare vel immittere velit, quomodo formabitur, 69. 285
Libellus & positiones in actionibus popularibus quomodo formari debeant, 14. 155
Libellus in interdict. de fon. & de fon. refic. quomodo formari debeat, 12. 370
Libellus in interdicto de rivis quomodo fieri debent, 113. 355
Libellus in interdicto, ut liceat ire, agere, &c. quomodo formari debeat, 72. 188
Libellus quomodo super via privata formari debeat, quando dicitur quod viæ servitus debetur, 77. 289
Libellus in interdicto de aqua, ex castello, &c. quomodo fieri debeat. 109. 353
Libellus in actione de cloacis quomodo formandus sit. 5. 365
Libellus in actione de aqua pluv. arcen. quomodo formari debeat, 4. 361
Libellum de aliqua aqua si quispiam per septos, vel cuniculum, vel specum de puteo concipiat, an interdictum de rivis recte proponatur, 116. 355
Libertas quanto tempore præscribatur adversus servitutem constitutam, 19. 470
Libertatis adversus servitutem præscriptio, an requirat titulum, 20 ibid.
Libertatis præscriptio, an possit procedere circa factum præscribentis, 21. ibid.
Libertatis præscriptio adversus servitutem, an exigat bonam fidem præscribentis, 22. ibid.
Libertatis præscriptio an requirat scientiam & patientiam adversarij, 23. 471
Licentiam habens à principe vel superiore aqueram ducendi aquam ex publico, debet eam ducere per castellum, vel per fistulas ne matrices fistulæ corrumpantur: & contra facilius concessionis beneficium perdit, & etiam in corpore punitur, 3. 156
Limitata dispositio limitatum producit effectum, 4. 168
Littus maris est quatenus hybernus fluctus maximus excurrit, 1. 428
Littora sub cujus imperio esse dicantur, 2. 428
Littore maris quæ fieri licitum sit, 3. ibid.
Locatorem inter & conductorem si conventum fuerit, ne in domo fœnum aut palea poneretur, & conductor posuerit, deinde servus igne allato succenderit, quid juris, 3. 462
Loca publica privatorum usibus deservire jure civitatis, non quasi propria cujusque, idque quam habeat potestatem, 4. 521

Locus medius, an servitutes impediat, 5. 40
Locus ex soli odore si pestilentiosus fiat, scilicet ex fœtore etiam tertiæ privatæ, ut puta quia sulphuraria fiant an faciens interdicto, ne quid in loco publico, teneatur, 2.459
Locus sacer, vel religiosus servitutem impedit, 1.40
Locum servientem an reficere licitum sit, 9.60
Locum religiosum unusquisque sua voluntate facit, dum mortuum inferet, 2.229
Loco serv. itineris si dubitetur, arbiter, vel communis amicus qui hoc dirimere debeat assumi debet, 6.235
Loco publico, sicut sunt flumina, &c. ædificare non licet, 5.434
Loca in quibus debetur servitus, vel jus calcis coquendæ, æneæ fodiendæ, vel cretæ, aut lapidis eximendi, quomodo nominetur, 5.398
Loca publica, an vendi, vel alienari possint, & per quem, & quomodo, 22. 270
Longa consuetudine veluti jure imposita servitus videtur, 52.321
Longe diversa esse, servitutem temporibus fecerni, & dividi, 1.501
Longe diversa est causa possessionis juris & corporum, 5.652
Lumen quid significet, 1.104
Luminibus qui tenetur non officere nihilominus aliquid ædificare potest, propter quod sol prædio dominanti auferatur, dummodo lumen aliter non obscuretur, 5.106
Lupus, vel milvus, vel accipiter, vel canis si acceperit avem vel pecudem, vel aliud animal unius, & quidam tertius surripuerit de ore lupi, milvi, accipitris, vel canis, an priori domino quod acceperit restituere teneatur, 6.409

M

Macerium juxta regionem vel fundum alterius si quis ædificare voluerit, nullo spatio medio relicto potest, dummodo terminum suum non excedat, 1.219
Marinus qui fundum dotalem juxta viam publicam habet, quæ reficienda debet, an ad ipsam refectionem teneatur, 54.282
Maritus, an possit extirpare nemus sibi in dotem datum, & ad culturam reducere, 12.416
Maritus si reliquerit uxorem dominam & usufructuariam, sicut communiter fieri solet, an proprietas vel usus-fructus, vel alimenta relicta videantur, 6.13
Maritus an fundo dotali servitutem imponere valeat, 10.33
Mare quid sit, 23.417
Mare vel aliquem maris usum, aut jurisdictionem, an aliquis præscribere valeat 3.422
Mare possedisse vel quasi, vel aliquam in eo jurisdictionem habuisse, quomodo quis dicatur, 9.424
Mare an aliquis tanto tempore præscribere possit, cujus initij memoria in contrarium non exter, 6.422
Mare qualiter designabitur, 25.427
Mare, in quo aliquis non exercuit jurisdictionem, ut possit dicere ipsam præscripsisse, an sit alicujus dominij ratione, vel saltem quo ad jurisdictionis jus, ut maleficia quæ ibi committuntur, punire possit, & an gentes quæ ibi ad habitandum accedunt, possit judicare, 11.424
Mare rubrum, an reperiatur, 29.417
Maris fines an reperiantur, 24. ibid.
Maris proprietas aliqua præscriptione, vel consuetudine præscribi non potest, 8.425

Maris in eadem particula si plures habitent, vel ad ipsos pertineat, & ibi delictum committum fuerit, quis primò cognoscere debeat, 21.426
Mari, quod natura omnibus patet, servitus privata imponi non potest, n. 1. p. 421
Mari existens, quod per civitatem maritimam regitur, putà per Venetos, Januenses, an extra districtum esse dicatur, 28.427
Mari, vel maris in littore, an quis ædificare valeat, & an ædificium suum efficiatur, & quando, 3.422
Mari per privatum, an servitus imponi valeat, 3.57
Messem, vel vindemiam cuilibet domino, vel colono in fundo suo facere licet: prohibens autem injuriarum actione tenetur, 1.406
Miles unus, si in alterius nemore ligna colligere voluerit, an possit, 17. 417
Miliaria centum per mare, est minus duabus dietis, 14.425
Mœnianæ legi an standum sit, ubi aliqua consuetudo non fuerit, 4.189
Mœniano, seu solario, aut ponticello Pannos, seu linteamina, aut alia, an extendere liceat, per quæ vicinis tegmen tollatur, 5.ibid.
Mœniana si quis in muro suo ædificare velit, versus domum vicini privatam, vel ædificium publicum versus, quantum spatium dimittere debeat, 3. 188
Mœniana dicuntur solaria, seu ponticelli, qui in muro sunt, & ita projecti, seu immissi provehuntur: ut nunquam requiescant, sicut subgrunda, 1.ibid.
Mœniana ab immissis in quo differant, 2. ibid.
Modi transferendæ possessionis multi sunt, 1.529
Modus, *in d. §. 1. l. 4. ff. de serv.* qualem habeat significationem, 1.499
Molendinum, an prædium urbanum sit, 8.25
Molendinum commune si duo habeant, & unus molas meliores imponere velit, an etiam alter ad expensas teneatur, 8.1.6
Molendinum in flumine publico, si facere velim, an in ripam viæ publicæ tigna immittere poterero, 5. 174
Moles in mari projectæ, causa faciendi, vel muniendi portus, an jaci possint, 6. 430
Monachi singuli in causa suæ universitatis testificari possunt, 3.378
Monasterium si promisit mihi, & familiæ meæ molere frumentum, non teneretur hæredibus molere in majori quantitate, quàm mihi teneretur, 20.161
Mons à colle in quibus distinguatur, 2.418
Mons quid sit, & unde dicatur, 1.411
Multùm interesse constituta sit servitus, an promissa tantùm, 1.511
Multò magis præsentem utilitatem requiri in constituendis servitutibus, eamque ex veritate, non ex opinione pacisicentium æstimari debere, 3. 522
Murum sub solario vicinus inferior occasione incendij evitandi quibus expensis facere potest, num. 4. p. 198
Murum seu parietem proprium, si quis juxta ædes, vel domum sui vicini habeat, & pallus fuit, quod vicinus posuerit in eo muro aliqua tigna tacitè, & nihil dicendo, vel dicendo, concedo quod hæc tigna in muro meo immittere possis: an ille vicinus poterit me domino invito alia nova tigna remittere, 5.85

Murum oneris ferendi casu quo vicinus reficere teneatur, qualiter ista refectio fieri debeat, 6. 175
Murum, vel domum juxta domum vicini ædificans, cujus stillicidium in medio cadat, an solum incrustare teneatur, & aquam extra ducere, ita quod murus vicini, non materia crescat, nec damnum propter aquæ refectionem in dicto loco paciatur, 7. 125
Murum juxta alienum etiam non dimisso spatio unius pedis quispiam aliam murum, sine fundamento, vel etiam modico facere potest, n. 10. p. 200
Murum communem si duo habeant, qui contra ædium communia sustineant, & eorum alter ipsum deponere velit, & melius fundare, ac graviora pondera superimponere, an altero socio invito facere possit, 7. 176
Murum communem quando quis alterius tollere velit, vel in eo aliquid fabricare, cujus expensis hoc facere debeat, 26. 132
Murus, seu paries propriè cum calce dicitur, 2. 219
Murus vicini, si servitutem oneris ferendi debeat, si domus corruat, & refectione indigeat: & ipse vicinus non vult reficere, sed ei cedere, & mihi relinquere, an possit, 5. 175
Murus altiùs elevatus, si reperiatur, nec appareat quis ædificaverit, & cujus expensis, quid juris, 32. 135
Murus quomodo cognoscatur, an sit communis, vel non, & an sit communis pro diviso, vel indiviso, n. 2. p. 172
Murus, vel sepes si fiat per extraneum in fundo domini, in quo ego servitutem non habeam, & propter hoc ego servitute illa uti impediar, an possim illum murum rumpere, & deponere, vel sepem propria authoritate destruere, 10. 90
Murus communis quis dicatur, & quot modis, 11. 126
Murus, vel domus vicini juxta aream meam, vel hortum, si reperiatur, an solo suo dimisisse præsumatur, n. 8. p. 125
Murus, an sit communis inter vicinos, vel propius unius tantùm, qualiter cognoscatur, 13. 127
Muro in communi, an socius ædificare valeat, 19. 130
Muratis, & aliis in arte petitis credendum est, 14. 227

N

NAtura omnium servitutum quænam sit, 1. 26
Navis, an prædium urbanum existat, 7. 25
Navigationis tempus esse dicitur Calendis Aprilis usque ad Calendas Octobris, 5. 431
Necessarium plenum habens si ipsum purgare velit, an possit, 8. 202
Necessarium quot partes habet, n. 1. p. 201
Necessarij fovea, an pro voluntate domini fieri possit, 6. 202
Necessarij cava, an, & quomodo in proprio, vel communi muro fieri possit, 3. 201
Necessarij fovea, an, & qualiter in muro communi, vel proprio fieri possit, 5. ibid.
Necessarij cava, an in muro proprio supra solum publicum, vel vicini fieri possit, 4. ibid.
Necessarij fovea murata vel non murata, si humor, vel putredo exeat, & in puteum, vel vicini cisternam descendat

cendat, vel in ejus venas, aut etiam in penu, an cogi potent ad reficiendum dictam foveam, ita, & taliter quod puteo, vel cisternæ, aut alij vicini loco nocere non habeat, 7. 202
Negatio totum negat, sed affirmatio non totum affirmat, & ideo plus negat negatio, quàm affirmat affirmatio, 2. 101
Negativa quomodo probetur remissivè, 9. 45
Nemus, vel sylvam si quispiã vendidit, cum facto de retrovẽdendo, an emptor sylvam extirpare, possit, 11. 415
Nemoris alieni rustici, vel alij si usum habuerint, putà quia in eo lõgissimo tempore ligna accipere usi fuerint, quando iste usus expiret, 10. 418
Nemore se usos rustici si dixerint tanto tempore, quo in contrarium memoria non extat, an juvat eos si dixerint se acquisivisse jus utendi, & fruendi in illo nemore, 19. 417
Nemore in alieno si capreoli, vel cervi vel alia animalia capiantur, domino ignorante, vel contradicente, an capientis, vel domini nemoris efficiantur, & an propria authoritate ea dominus retinere possit, 18. ibid.
Nobiles, & milites privilegiati sunt, ut cum canibus, & avibus venentur, 9. 409

O

OBligatio non faciendi, obligatio faciendi dicitur, 42. 398
Obligationibus facti, obligatio ad interesse venit, 29. 387
Occidere aliquem si alicui licitum sit, an sit licitum etiam alteri demandati, 11. 60
Occupare, vel ædificare incepisse, vel aquam ex publico loco ducere, quid remissivè, 45, 316
Olivam, vel ficum in suo plantans, quid observare debeat, 1. 223
Opera seu ministerium suvotium, qualiter, & in quibus constituantur, & qualiter restituantur, & amittantur, remissivè, 2. 20
Opus novum, an nunciari possit ædificium, vel cloacam reficienti, 26. 38
Opus si quispiam fecerit, ut aquam excluderet, ne ad fundum suum veniret, quæ ex paludis inundatione in agrum ejus fluere solebat, si ipsa palus aqua pluvia amplietur, eáque repulsa opere facto ager sui vicini noceat, aquæ pluv. arc. actione rollere cogitur, 4. 435
Opus si quispiam arando faciat, ex quo aqua pluvia vicino nocere possit, si alter fundus ejus non potetit, actione aquæ pluviæ arcendæ, non tenetur, 2. 403
Ostium de novo versus fundum, vel domum vicini in suo pariete propio, an quispiam vicino invito facere possit, 1. 141
Ostii janua, an possit alicui legari, vel in executione sententiæ pro pignore capi, 9. 143

P

PActum si fecerim cum fornario, ut coqueret panem pro me, & familia mea singulis annis, vel perpetuo, & quod sibi darem omni anno decem libras, sed tunc habebam duos filios tantùm, & postea mihi plures alij filij nati sunt, & sic familia mea aucta est, an mihi panem pro eodem pretio coquere teneatur, 1. 159
Pactum circa ædificationem contrarium an valeat, 4. 120
Papa si in mari moriatur, in illa civitate successoris electio fieri debet, 8. 426
Paries ligneus inter medius ubi esset, an ædificari possit, etiam affigendo ipsum

Murum oneris ferendi casu quo vicinus reficere teneatur, qualiter ista refectio fieri debeat, 6. 175
Murum, vel domum juxta domum vicini ædificans, cujus stillicidium in medio cadat, an solum incrustare teneatur, & aquam extra ducere, ita quod murus vicini, non materia crescat, nec damnum propter aquæ refectionem in dicto loco paciatur, 7. 125
Murum juxta alienum etiam non dimisso spatio unius pedis quispiam aliam murum, sine fundamento, vel etiam modico facere potest, n. 10. p. 200
Murum communem si duo habeant, qui contra ædium communia sustineant, & eorum alter ipsum deponere velit, & melius fundare, ac graviora pondera superimponere, an altero socio invito facere possit, 7. 176
Murum communem quando quis alterius tollere velit, vel in eo aliquid fabricare, cujus expensis hoc facere debeat, 26. 132
Murus, seu paries propriè cum calce dicitur, 2. 219
Murus vicini, si servitutem oneris ferendi debeat, si domus corruat, & refectione indigeat: & ipse vicinus non vult reficere, sed ei cedere, & mihi relinquere, an possit, 5. 175
Murus altiùs elevatus, si reperiatur, nec appareat quis ædificaverit, & cujus expensis, quid juris, 32. 135
Murus quomodo cognoscatur, an sit communis, vel non, & an sit communis pro diviso, vel indiviso, n. 2. p. 172
Murus, vel sepes si fiat per extraneum in fundo domini, in quo ego servitutem non habeam, & propter hoc ego servitute illa uti impediar, an possim illum murum rumpere, & deponere, vel sepem propria authoritate destruere, 10. 90
Murus communis quis dicatur, & quot modis, 11. 126
Murus, vel domus vicini juxta aream meam, vel hortum, si reperiatur, an solo suo dimisisse præsumatur, n. 8. p. 125
Murus, an sit communis inter vicinos, vel propius unius tantùm, qualiter cognoscatur, 13. 127
Muro in communi, an socius ædificare valeat, 19. 130
Muratis, & aliis in arte petitis credendum est, 14. 227

N

NAtura omnium servitutum quænam sit, 1. 26
Navis, an prædium urbanum existat, 7. 25
Navigationis tempus esse dicitur Calendis Aprilis usque ad Calendas Octobris, 5. 431
Necessarium plenum habens si ipsum purgare velit, an possit, 8. 202
Necessarium quot partes habet, n. 1. p. 201
Necessarij fovea, an pro voluntate domini fieri possit, 6. 202
Necessarij cava, an, & quomodo in proprio, vel communi muro fieri possit, 3. 201
Necessarij fovea, an, & qualiter in muro communi, vel proprio fieri possit, 5. ibid.
Necessarij cava, an in muro proprio supra solum publicum, vel vicini fieri possit, 4. ibid.
Necessarij fovea murata vel non murata, si humor, vel putredo exeat, & in puteum, vel vicini cisternam descendat

cendat, vel in ejus venas, aut etiam in penu, an cogi potent ad reficiendum dictam foveam, ita, & taliter quod puteo, vel cisternæ, aut alij vicini loco nocere non habeat, 7. 202
Negatio totum negat, sed affirmatio non totum affirmat, & ideo plus negat negatio, quàm affirmat affirmatio, 2. 101
Negativa quomodo probetur remissivè, 9. 45
Nemus, vel sylvam si quispiã vendidit, cum facto de retrovẽdendo, an emptor sylvam extirpare, possit, 11. 415
Nemoris alieni rustici, vel alij si usum habuerint, putà quia in eo lõgissimo tempore ligna accipere usi fuerint, quando iste usus expiret, 10. 418
Nemore se usos rustici si dixerint tanto tempore, quo in contrarium memoria non extat, an juvat eos si dixerint se acquisivisse jus utendi, & fruendi in illo nemore, 19. 417
Nemore in alieno si capreoli, vel cervi vel alia animalia capiantur, domino ignorante, vel contradicente, an capientis, vel domini nemoris efficiantur, & an propria authoritate ea dominus retinere possit, 18. ibid.
Nobiles, & milites privilegiati sunt, ut cum canibus, & avibus venentur, 9. 409

O

OBligatio non faciendi, obligatio faciendi dicitur, 42. 398
Obligationibus facti, obligatio ad interesse venit, 29. 387
Occidere aliquem si alicui licitum sit, an sit licitum etiam alteri demandati, 11. 60
Occupare, vel ædificare incepisse, vel aquam ex publico loco ducere, quid remissivè, 45, 316
Olivam, vel ficum in suo plantans, quid observare debeat, 1. 223
Opera seu ministerium suvotium, qualiter, & in quibus constituantur, & qualiter restituantur, & amittantur, remissivè, 2. 20
Opus novum, an nunciari possit ædificium, vel cloacam reficienti, 26. 38
Opus si quispiam fecerit, ut aquam excluderet, ne ad fundum suum veniret, quæ ex paludis inundatione in agrum ejus fluere solebat, si ipsa palus aqua pluvia amplietur, eáque repulsa opere facto ager sui vicini noceat, aquæ pluv. arc. actione rollere cogitur, 4. 435
Opus si quispiam arando faciat, ex quo aqua pluvia vicino nocere possit, si alter fundus ejus non potetit, actione aquæ pluviæ arcendæ, non tenetur, 2. 403
Ostium de novo versus fundum, vel domum vicini in suo pariete propio, an quispiam vicino invito facere possit, 1. 141
Ostii janua, an possit alicui legari, vel in executione sententiæ pro pignore capi, 9. 143

P

PActum si fecerim cum fornario, ut coqueret panem pro me, & familia mea singulis annis, vel perpetuo, & quod sibi darem omni anno decem libras, sed tunc habebam duos filios tantùm, & postea mihi plures alij filij nati sunt, & sic familia mea aucta est, an mihi panem pro eodem pretio coquere teneatur, 1. 159
Pactum circa ædificationem contrarium an valeat, 4. 120
Papa si in mari moriatur, in illa civitate successoris electio fieri debet, 8. 426
Paries ligneus inter medius ubi esset, an ædificari possit, etiam affigendo ipsum

ipsum in via in suo, in confinibus nullo spatio dimisso ad similit. volentis sepem. & maceriem construere, 4.124
Paries qui in medio est, an communis remaneat, si ex duabus domibus una vendatur, 34.135
Paries alienus si per medium pedem in alterius domum inclinaverit, an contra ipsum agi possit, ut ipsum erigat, reficiat, 14.181
Paries, vel columna servitur. debens, si reficiatur, ad quem ædificiorum sultura spectabit, ne corruat, 6.111
Paries, murus, & macies, quid sint, & in quo differant, 1.123
Parietis refectio onetis servitutem debentis ad quem spectat, 12.180
Parieti communi, licet per unum ex sociis serv. imponi non possit, benè tamen ipsi domui imponi poterit, 21.131
Parietem communem si unus ex sociis reficere velit, alter verò timeat, ne ex ea refectione sibi damnum imminet, qualiter sibi succurratur, 21.180
Parietem communem unus ex sociis etiam altero invito, an dealbare, & pingere poterit, 2.209
Pariete in communi, an sit licitum mittere canale recipiens aquam de cœlo cadentem, vel aquam de cisterna discurrentem, aut de aliquo aquæ receptaculo quod castellum appellatur, 6.205
Pariete in communi, an unus socio facere feneſtram liceat, pro ipso lumine acquirendo, 11.107
Pars in l.7. §.si prædium, ff. de servit. intelligitur dominij pars, tametsi possit, & servitutis, 2.506
Partem hîc appellari, quæ nulla divisione prædij facta pro indiviso possideatur demonstrata tantùm, & determinata, 1.305
Pascendi jus præter justitiam per tyrannum in prædiis alienis acquisitum, an in Ecclesiam transeat, 23. ibid.
Pascendi jus villæ, vel universitati competens, an per 10. homines villæ, vel universitatis probati possit, 28.385
Pascua si aliquod commune emerit, & de communi unus vendiderit fundum suum proprium cum omni jure sibi spectante, an per hoc servitutem, vel saltem ipsius jus pascendi amisisse videatur, 35.388
Pascua quæ, & quotuplex, 3.& 4.375
Pascui in possessione si quis fuerit, & eo certo anni tempore utatur, an per hoc suam possessionem retineat, 50.396
Pascuis cum pecoribus morbosis, seu pestiferis, nullus uti potest, 20.382
Pascere in agro alieno, an, & quando liceat, 46.395
Pascere in pascuis publicis, & privatis, in quibus ipsa servitus imposita non est, an, & quando liceat, 47.396
Pastor si animalia per insidiosa loca ad pascendum conduxerit, & ea amiserit, an de culpa teneatur, 49. ibid.
Paterfamil. cum Abbate, & conventu ejusdem monasterij, si pactus fuerit, quod molendinum dicti monasterij sibi, & familiæ suæ pro certa pensione molere deberet sine læsione dicti monasterij pacti inter tempore, & postea filiorum quilibet habet ita magnam familiam, sicut habebat paterfamilias celebrati contractus tempore, & quilibet ipsorum vult molere ad molendinum, sicut eorum pater faciebat, quid juris, 10.160

Pecoris

Pecoris ad aquam appulsus quid sit, 1.371
Pecoris appellatione continentur omnes quadrupedes, quæ gregatim pascuntur, 2.374
Pedagium colligere an servitus debita colligenti existat, 5.21
Pedagium qui colligunt ab his qui per viam publicam vadunt, an de jure possint prohiberi exigere, & colligere, 74.289
Penum subterraneum si velim facere quatenus se protendit solum meum, usque ad finem soli vicini, nunquid possim, 3.147
Penum subterraneum si quispiam facere velit & fodere subtus solum publicum, vel demum vicini, nunquid possit, 2.ibid.
Penum subterraneum si quispiam habeat, quod à pacto superiori in solo publico lumen accipere velit, nunquid possit, 1.ibid.
Perpetuò seu in perpetuum quis se obligare potest, 21.162
Persona Ecclesiastica vel etiam secularis si pro beneficiorum alicui ecclesiæ collatorum recognitione certum annuum censum, vel hospitium sibi reservaverit, & ipso veniente non recipiatur, an domum propria auctoritate ingredi liceat, & intrandi causa ostia vel feneſtras domus frangere, 11.90
Pedis mensula quænam sit, 5.262
Per viam publicã an privato licitũ sit aquã simpliciter ducere, vel per conductũ ligneum vel lapideum, 24.275
Per magni interesse, si gata habeant comodum pecuniarium, an aliud, 7.523
Per magni interesse, usufructuæ sint servitutes, an constituræ, vel quæ constituarum loco habeantur, 9.518
Planities tertiæ quid dicatur, 2.148
Plant. appellatione quid contineatur, 3.419
Pictores & miniatores pingentes cum adulterinis coloribus, an domino ad interesse teneantur, 13.211
Pictura an cedat tabulæ vel chartæ aut è contra, 14.ibid.
Picturæ si in pariete communi existãt, an causa imponendi tigna alter socius pulsare possit: & qua pulsatione damnum illis pictutis contingere possit, 5.209
Picturarum & incrustationum an ratio habeatur, si de aliquo muro de damno infecto cautum sit, 4.ibid.
Picturas habere in pariete communi, an socio liceat, 1.ibid.
Pingi si velim facere in ecclesia crucifixum, vel aliquid aliud, an possim, 6.209
Piscari quilibet in littrore potest, etiam ante ædes meas & ostium, & si ipsum piscari prohibeam, actione injuriarum teneor, 2.457
Piscari cuilibet in mari licitum, quod natura omnibus patet, 1.ibid.
Piscatum aliquem fuisse per 20. vel 30. annos an sufficiat, ad hoc ut supervenientem prohibere possit piscari, 4.458
Piscandi jus in fluminibus & portu omnibus commune est, 3.457
Piscium usumfructum qui in vivariis existunt si quispiam habeat, illos occidere potest, & alios substituere, propter eorum difficilem discretionem, 6.458
Pons an viæ publicæ appellatione venat, 5.108
Pons dicitur ille, qui est de lignis, non autem de lapidibus, 3.207
Pontis reficiendi & faciendi onus fuser fluminc publico, ad quem spectat per quem iter transeuntibus necessarium sit, 4.208
Pontis pattem, tuta decem pedũ longitudine, nunquid in flumẽ quis facere possit per quem possit ire ad hauriendum

dum aquam,vel ad lavandum pannos stare, 3.208
Ponticellum ædificare super solum publicum ex concessione facta à principe, vel senatu, aut ex gubernatione civitatis, vel ex consuetudine,vel ex forma statuti,si licitum sit, & quis in dictis casibus velit ædificare pontes tam latos,& longos quod inferatur damnum, vel incommodum, & impedimentum vicinis, seu transeuntibus cum plaustris, & animalibus oneratis, qui commodè pertransire non possunt, an hujusmodi ponticellos ædificare possint, 3.185
Ponticelli super solum commune per unum ex sociis,an ædificari possint, 9.187
Ponticellos,seu pontes facere,an suprà viam publicam licitum sit, 25.273
Ponticellos seu pontes super domibus privatorum appensos, & pendentes super viam,vel solum publicum, an de jure communi quis tenere possit, 1.184
Porticus quid propriè dicatur, 3.145
Porticum vel claustrum cum columnis, si quispiam facere velit, an possit imponere columnas, quæ unius Ecclesiæ fuerunt, 9.146
Porticum,aut stillicidium,si quispiam in sepulchrum immiserit, qua actione contra eum agi possit, 6.219
Porticum,vel claustrum cooperientem solum suum si quis habeat, & in alieno requiescat, an dominium ejus suum sit, 8.146
Portus stativ,& angiportus, quid propriè sint, 1.429
Portus maris hominum ingenio fabricati,an omnium populorum publici sint,an vero ædificantium, 4.430
Portus, & flumina publica sunt, licet Civitates Italiæ de consuetudine ea sicut imperium,præscripserint,n.2. 429
Portus omnis in sola insula est,num.3. 430
Possessio vel quasi aquæ per majorem inundationem,sicut possessio territorij, an perdatur, 97.348
Possessio 100 annorum quomodo probetur remissivè, 6.43
Possessionem soli rei, & ædificij in eo per alium facti,an habeam, n.8. p.121
Possessionem qui tenetur vacuam tradere,an liberetur,si rem tradat,quæ alteri servitutem prædialem debeat, 19.239
Possessionem in juribus incorporalibus dare non est. 58.315
Possessione juris illud vulgare locum habet,vim vi licet repellere, 55.250
Positio alleganti titulum, quod titulum non habuerit,fieri potest,8.44
Positiones actoris in interdicto de aqua quotidiana, quomodo fiant, 107.351
Positiones rei in actione de aqua,&c. quomodo fiant, 8.362
Positiones actoris, & rei in tali interdicto qua forma formari debeant, 70.p.287
Positiones actoris in actione de aqua pluv.arcend. quomodo formari debeant, 7.362
Positiones actoris in interdicto de aq. & Castello, &c. quomodo fiant, 110.353.
Positiones rei in interdicto de aqua, &c. quomodo fiant, 108.352
Positiones rei in actione de cloacis, quomodo formari debeant, 8.362
Positiones actoris in interdicto de rivis quomodo fiant, 117.355
Positiones actoris in interdicto de cloacis quomodo formari possint, 7.362

Positiones de interdicto, de fonte & de fon. refic. quomodo formentur, 13.370
Positiones in interdicto, ut liceat, &c. quomodo formari debeant, 73.288
Positionum rei forma in interdicto de rivis qualis esse debeat, 118.356
Positionum actoris forma in interdicto aquæ ducendæ quænam sit, 101.350
Positionum rei tenor in interdicto aquæ ducendæ qualis sit,101. ibid.
Positionum rei forma in interdicto de aqua ex Castello & cæt. qualis esse debeat, 111.354
Potest fundo quem quis vendit servitus imponi, & si non sic utilis: quanquam non sufficiat amœnitatem habere. 5.& 6.522
Prædia urbana vel rustica, quæ nominentur, 2.24
Prædium meum si tibi vendidi ad quod iri non poterat nisi per aliud meum prædium, non videtur actum ut illud tibi servitutem debeat,nisi expressè dictum fuerit, 3.114
Prædium urbanum vel rusticum quando dicatur, 1.216
Prædium rusticum qua ratione distinguatur ab urbano, 1.465
Prædium si quispiam alicui monasterio dederit, ut perpetuo ad suum molendinum sibi & filiis suis granum molere deberet, & postea filij superexcreverint,quid juris, 19.161
Prædij servientis dominus an possit loca, in quibus alteri servitutem debet, & etiam jus pascendi pura pascua & signa, ad culturam reducere invito domino prædij dominanti, cui jus pascendi servitus debetur, 40.392
Prædij nomen,immobilia tantum complectitur, 2.4
Prædij dominantis dominus an non solum cogere possit dominum prædij servientis,ut fundum suum purgari patiatur, sed etiam dominus fundi superioris servientis, qui jure servitutis tenetur habere fossam in fundo superiori,ne aqua noceat vicino inferiori, si folia refectione indigeat,an possit contra dominum prædij dominantis agere, ut eam reficiat, ne fundo superiori servientis nocere habeat, 74.337
Prædij servientis dominus si reduxerit pascua ad culturam, pura ad segetes, vites, propter quod pascua impediuntur ei, cui servitus juris pascendi debetur, an cogi possit ad reducendum prædia ad pascua, sicuti tempore servitutis imposita erant, an vero ad interesse agi debeat, 42.392
Prædio rustico, an actio de pluv. arc. competere possit, 3.360
Prædio communi, an unus ex sociis servitutem legare valeat, 2.56
Prædium rusticum qua ratione distinguatur ab urbano, 1.465
Prædiorum servitutes non homines debere, sed prædia prædiis, 1.514
Præscriptionem longi temp.locum habere in his, pro quibus competit publiciana, 4.465
Præscripto prædio, an censeatur præscripta servitus ei cohærens, 5.466
Præscripto castro,an præscripta sit jurisdictio ei cohærens, 6.466
Præscriptio non inducitur per scientiam & patientiam ejus,qui vi,clam, vel precario possidet, 15.469
Præscriptio servitutis cujus patientiam requirat,an possessoris,an proprietarij, an utriusque, 16.ibid.
Præscriptio rerum corporalium,in quo differat à præscriptione incorporalium, 17.ibid.

Præscriptio contra Ecclesiam omnino ticulum requisrit, 7.51
Præscriptio servitutis an contra ignorantes se jus servitutis habere currat, 6.64
Præscriptio quandoque plus potest quam pactum, 11.53
Præscriptione quomodo scientia & patientia adversarij requiratur, nu. sacro 5.49
Præscriptione, scilicet non utendo, regulariter servitutes amittuntur, 4. p.63
Præscriptionem longi temporis locum habere in his pro quibus competit publiciana, 4.465
Prætorium quid proprie dicatur, n.2. p.400
Prætorium vel protectum habere licere in fundo, quæ servitus esse dicantur, 1.ibid.
Prætorium quod aliàs protectum dicitur, quid sit, 3.402
Princeps in mari servitutem imponere potest, 18.35
Privato vel forensi, an competat jus agendi, vel prohibendi aliquid in actione populari, 11.154
Privilegiatus & privilegij causæ quando paris potentiæ fuerint, possidentis potior conditio est, 70.334
Probabiles rationes l.4. ff. de servitut. 1.496
Prodesse sibi unumquemque dum aliis non noceat, non prohiberi, 1.522
Promittens solam patientiam, aut per alia verba servitutem promittens, non videtur servitutem constituere, sed personaliter obligare, n.3. p.18
Promissione, an servitus acquiratur, 1.55
Promittat si quis uni iter, an jus & servitutem sibi promittere videatur, secus qui factum promittit, 3.233
Promisit si quis mihi servitutem ne luminibus meis officiatur, an possit plantare, vel arbores ante fenestras meas habere, 4.106
Promisit si quispiam mihi servitutem, ne luminibus meis officiatur, sed ante impositionem servitutis existens in fine cameræ meæ cœlum videre poteram, & ipse vult altius ædificare, ita quod cœlum videre non potero, nisi in cameræ medio existens, vel prope fenestram, an fieri possit, 2.105
Promiseram si tibi dare viam ad fundum tuum per fundum meum, an supra viam pontem facere potero, 8.187
Promiserim si vicino sub certa pœna non facere fenestram in muro domus meæ: & postea illam domum vendam, an emptor fenestram facere poterit, 8.194
Promiserim si alicui, ut de nemore meo quædam ligna incidere possit, an pro libito suo incidere poterit, 16.417
Promiserit si mihi quispiam coquere panes in furno suo pro tota nera familia, an hæc servitus vel obligatio personalis esse dicatur, 3.159
Promiserit si quispiam alicui servitutem de coquendo panem in furno suo pro tota ejus familia, an hoc etiam servitus dicatur, 3.21
Promiserit si rusticus quidam cuilibet Canonico pro anniversario 10. dare, & promissionis tempore non erant nisi 10. Canonici, deinde 20. existant, an omnibus teneatur, n.21. p.161
Promiserit si quispiam mihi servitutem pecoris appellendi ad fontes, causa agri mei stercorandi, an hoc servitus esse dicatur, 2.21
Promiserit si aliquis alicui, quod per pontem

pontem suum sine gabella transire posset, sicut promisere Venetiis Placentinus, an hoc servitus dicatur, 4. ibid.
Promiserit si aliquis mihi, & Titio quod possim coquere in furno omni hebdomada 10. sestaria frumenti, & Titius decessit, utrum Titij portio mihi accrescat, 4.159
Promiserit si quidam nobilis comitatensi cuidam reficere pontem, qui pons tunc parvus erat, & postea in tantùm aqua crevit, quod pontem crescere necesse fuit, qualiter iste nobilis teneatur, 13.180
Pro servitute aquæ haustus qua actione agatur, 9.369
Promiserit si mihi quispiam, ut per aream suam in domum meam, vel ex domo mea in aream suam ire possim, nec de plano ædificij sit, quoniam area mea domo sua altior est, an scalas, vel gradus aut clivos in meo facere debeam, 1.143
Proprietates columbarum, quibus prædicatores æquiparantur, quænam sint, remissive, 3.218
Protegere quid sit, & quid protectum, 1.96
Protectum, quod supra solum meum existit, cujus sit, 4.ibid.
Protectum, an super solum commune facere liceat, 3.ibid.
Protectum, an aliquis tenere possit, putà ponticellum supra eum locum, quo vulgò iter fieret, vel in quo consisteret, 5.97
Puteus communis si inter duos vicinos sit, an dividi possit, & quo judicio, 2.150
Puteum si in domo mea aperiam, quo aperto venæ tui putei præcisæ sint, an teneat, 5.151
Puteum, vel cisternam, aut lavellum prope vicini fundum fodere, an licitum sit, nullo spatio interposito, 7.152
Putredinem aliquam, putà lavaturam, vel aliud putridū, si pedissequa, vel famulus projecerit, vel super vestē, vel caputium transeuntis per viam publicam, vel ibi stantis descēderit, an ejus dominus teneatur, 3.205

Q

Quasi possessio servitutis, ut acquiratur, duo principaliter requiruntur, 2.38
Quæ cura fuit majorum circa prædia, quum urbana, tum rustica, 1.474
Quæ de servitutibus actiones competunt, an fructuario competant, 4. 5.11
Quatenùs in locis publicis facere prohibeamur, 1.620
Quam significationem habeat, quod responsum est, ad privatas causas accommodata esse interdicta, non ad publicas, 3.520
Quæcunque gerimus, ex nostra persona debent initium sumere, n. 4. p. 511
Quænam sit necessaria dijudicatio prædiorum urbanorum à rusticis prædiis, 4.495
Qualem recipiat interpretationem, L. usufructuarius novum rivum, §. ædificium, Digestis de usufruct. n.3. p.520
Quam ob causam proprietatis dominus, ne consentiente quidem fructuario, servitutem imponere potest, 5.487
Quam ob causam in multis juris locis traditum sit, viam iter, actum, sub conditione legari, & promitti, vel ab eo qui fundum non habet. Sub conditione verò servitutem promitti, aut ab eo qui fundum

non habet, nusquam legitur, 4.498
Quam ob causam viæ latitudo l. 12. tabularum definita est, ut in porrectum octo pedes habeat in anfractum, 16. aliarum servitutum latitudo nulla sit legitima, 4.515
Quam ob causam in actione quâ quis diuturno usu, & longa quasi possessione nactus est, interdum id tempus decursum necesse est, quod hominũ memoriam excedat, 8.518
Quidquid solo superponitur ipsi cedit, secus tamen in aqua, 2.420
Qui servitutem luminum debet, ædificare potest, & altius tollere, 4.106
Quid sit verus sensus l. 3. ff. de servit. 2.494
Quid sit in publicis tantùm juris habere ad obtinendum quantùm habet quilibet ex populo ad prohibendum, 2.510
Quid sit non pertinere ad temporis causam, sed ad modum constitutæ servitutis, 2.499
Quomodo excipiendum sit Pauli responsum in l. 1. ff. de servit. legat. 5. 476
Quoddam quid est, quod in facto consistit, 1.20
Quod si fundo communi serviens, fundus in commune redemptus sit, extinguitur servitus, 7.489
Quo sensu responsum sit servitut. nec in bonis, nec extra bona esse, 4.476

R

Receptus sensus responsi ad l. 3. ff. de servit. quibus ex causis meritò non probetur, 1.483
Refectio, vel depressio, aut levatio servitutis cujus expensis fieri debeat, 12.61
Refectio rei servitutem debentis ad quem spectat, 23.183
Reficere quid propriè sit, 1.177
Regalis quæ propriè dicantur, 17.268
Regula quæ dicit, quod ædificatum cedit solo, an in muro sine calce ædificato locum habeat, 5.220
Regula, In re sua quilibet est moderator, & arbiter, quomodo intelligatur, 12.300
Regula quod quis in suo invito vicino feneſtram facere possit, quas fallentias patiatur, 2.191
Religiosi non habentes in loco suo locum eis congruum, petere possunt, quod propter religionis favorẽ loca eis condecentia assignentur, 5.229
Religiosi si concedant, ut in aliquo loco sepulturam facere possint, & ibi sepelire cœperint, si postea cum eis conveniam, ne sepeliam, nisi usque ad certum numerum, & quod non possim inibi monumentum cum lapidibus nisi usque ad certam mensuram extruere, an talis conventio valeat, 2.402
Res dicuntur possideri, quando causam continuam habent, 10.46
Res pro diviso duobus modis capitur, 12.126
Res propria nemini servit. 1.61
Rei usufructuariæ refectio ad quem spectat, 16.181
Rem usufructuariam reficiendi onus, ad quem spectat, 15.181
Rem propriam, an quis reficere teneatur, 2.177
Rete, seu laqueos tendere, aut quælibet alia instrumenta ad captendas venationes, an licitum sit, 8.409
Ripa fluminis unus de populo aliquod novum ædificium facere nõ potest, invito eo, prædiis cujus adhæret, & si fecerit ripæ dominus autoritate propria destruere potest, 6.417
Ripa qualiter munienda, vel reficienda sit, 13.450

Ripa prædij versus flumen si naturaliter se extendat, quid juris, 10.448
Ripa est, quæ flumen continet naturalem rigorem cursus sui retinens, 2.446
Ripæ cujus esse dicuntur, si via publica esset in medio inter flumen & agrum vel domum: sicut est Veronæ apud pontem navium, in contrata caudæ longæ, 4.447
Ripæ an cum fundo commensurari debeant, 7.ibid.
Ripæ mutari quando dicantur, 5.524
Ripæ si propter aquarum inundationem elevatæ essent, nunquid etiam deprimi possent, 12.450
Rivus, specus, septa, & incile, quæ loca dicantur, 12.354
Rivus est locus per longitudinem depressus, quo aqua decurrit, 1.457
Rivum an quispiam simpliciter cavare possit, 20.503
Rivum si reficere velim & adversarius meus contra me negatoriam intentet, an refectione prohibendus sim, 114.555
Rivum, esto, quod aliquis de jure vel ex permissione facere possit, an prædij dominantis dominus illum purgare & reficere poterit, 21.503
Rivos manu tenere, & eos purgare, & aggeres reficere, quis teneatur, & cujus expensis, 90.344
Rivos manu tenere, & etiam expurgare an quis teneatur, 2.457

S

Scalæ an domus appellatione veniant, 8.170
Scalæ lapideæ an juxta murum communem per unum ex sociis apponi possint, 2.167
Scalæ in muro alieno, an & quomodo apponi possint, 5.169
Scalas in solo publico juxta domum suam si quispiam ædificare voluerit, an possit, 6.ibid.
Scalas in muro supra solum vicini vel publicum, an quis facere possit, 7.170
Scalas apponere muro alterius causa ingrediendi ejus domum, quæ pœna sit, 10.ibid.
Scalas non solum si quispiam velit appropinquare, sed etiam rigna vel lapides immittere, an possit, 5.168
Scalas muro communi apponere licitum est uni ex sociis, si nullum damnum parieti fiat, 1.167
Scalis admotis si quis muros civitatis ascenderit, quomodo puniatur, 9.170
Seclatium quid sit, & quot partes habeat, 1.203
Seclarium si quis juxta parietem in communem ædificare velit, an possit, 2.ibid.
Seclarij murus si communis esset, & propter pondus supellectilis appensæ debilitaretur, an prohiberi possit, 4.104
Seclarij foramen, & fovea, ac ejus camera qualiter se habere debeant, 5.204
Seclario si aqua spargatur, & descendat per solarium ad partem vicini inferiorem, vel solarium commune madefaciat, an prohiberi possit ne amplius spargat, 5.203
Sepem præcidere, mundare vel mundari facere in fundo vicini, vel per vicini fundum aquam ducere, an servitutem arguant, 56.525
Sepes in finibus fundi sui, an facere licitum sit, 14.410
Servitus aquæ hauriendæ ex fonte constitui potest, 4.455
Servitus si de pecudibus simpliciter constituta sit, & reperiantur pecudes nobiles

nobiles, ſicut ſunt Veronenſes, & ignobiles, ſicuti aliæ Italicæ: an de omnibus indifferenter ipſa ſervitus conſtituta intelligatur, n. 19. 381
Servitus aquæductus præſcripta quâ-to tempore inducatur, & quæ, & quot ad iſtam præſcriptionem inducendam requirantur, 55.522
Servitus perſonalis quæ dicatur, 1.1
Servitus realis active & paſſivè ad hæredes transfertur, 13.9
Servitus quædam qualitas eſt, non autem ſubſtantiæ, 4.5
Servitus actus ſi tam anguſto loco conceſſa fuerit, ut neque vehiculum, neque jumentum per locum perduci poſſit, an actus, vel iter eſſe dicatur, 7.158
Servitus in bonis noſtris non eſt, nec extra bona, 4. 28
Servitus, an extinguatur, quando unus fundus ſerviens uni vel omnibus ſociis prædii dominantis, omnibus ſociis, vel uni particulari acquiritur, 2.62
Servitus oneris ferendi, an perſonalis actio eſſe dicatur, 4.175
Servitus, ne proſpectui officiatur duobus modis capi poteſt, ſcilicet in genere & ſpecie, 1.98
Servitus aquæductus ſi fundo meo qui eſt decem jugerum debeatur, & poſtea actus fuerit, an propter hoc aquæductus ſervitus creſcere debeat, 18.303
Servitus cui debetur per rivum aquæductus in vicini fundo, ſi velit juxta pontem fuſſam facere, in qua aquæ congregentur & ipſas poſtea per rivum ducere, an poſſit, 88. 343
Servitus appulſus pecoris ad aquam an nominata, vel innominata ſit, 3. 372
Servitus navi imponi non poteſt, ut cum in portu erit ſemper merces deferre teneatur, 1.431
Servitus juris paſcendi quomodo amittatur, 31.488
Servitus juris paſcendi qualiter acquiratur, 6.375
Servitus aquæductus, eſt jus ducendi aquam per fundum alienum, 1. 297
Servitus quo jure introducta fuerit, 2.2
Servitus aquæ hauſtus quomodo amittatur, 8.368
Servitus aquæ hauſtus quid propriè ſit, 1.366
Servitus vel paſcendi jus ſi in fundo alieno conſtitutus fuerit, an cum omni pecore cujuſcunque generis paſcere poſſit, 18.381
Servitus aquæ hauſtus quomodo, & qualiter, & quando conſtitui poſſit, 6.365
Servitus aquæductus cui debetur, an cauſa aquæ ducendæ lapideum arcum facere teneatur, 85.343
Servitus an nedum in toto fundo, ſed in ſolo tantum vel in ſuperficie tantum conſtitui poſſit, 1.36
Servitus luminum, & ſervitus ne luminibus officiatur, quomodo differant, 1.101
Servitus ſimplex ſi in fundo debeatur, ad quem ſpectat, in qua parte ſervitutes habere debeat, 3.58
Servitus ex parte fundi ſervientis in patientia eſt, 2.29
Servitus aquæ hauſtus an ſit nominata vel innominata, 4.367
Servitus non eſt, ubi quis nihil concedit, aut permiſit in ſuo exceptis caſibus à legibus conſtitutis, 2.69
Servitus altius tollendi quare alia eſt ruſtica, & alia urbana, 2.398

Servitus nunquid locari poſſit, 5.29
Servitus à prædio dominante denominantur, 1.93
Servitus una vel plures, quando dicatur, & quomodo cognoſcatur, 7. 263
Servitus juris paſcendi, quid propriè ſit, 1.374
Servitus an pro parte acquiri, vel retineri poſſit, 1.56
Servitus altiùs non tollendi, an requiratur, quod ſemper per vicinum imponatur, 4.73
Servitus quando cauſam continuam, vel diſcontinuam habere dicatur, 81. 341
Servitus juris paſcendi, an perdatur, ſi locus ſervitutem debens per tyrannum occupatus fuerit, qui illis paſcuis uſus ſit, 34.388
Servitus aquæductus, cur ex lacu fieri non poſſit, 3.431
Servitus aquæ hauſtus, an ſervitus dicatur, 2.366
Servitus proſpectus, an differat à ſervitute ne proſpectui officiatur, 3.100
Servitus pactionibus, ſtipulationibus, teſtamentis, & contractibus conſtituitur,
Servitus aquæductus, eſt ſicut anima intellectiva tota in toto, & tota in qualibet parte, 13.301
Servitus ſi luminibus impoſita ſit, tam de præſentibus, quàm de futuris, ſimpliciter intelligitur, 6.159
Servitus navigandi, ſi lacus perpetuus in tuo fundo ſit, ut ad ſundum meum perveniatur imponi poteſt, 2. 431
Servitus neque ad tempus, neque ex tempore, neque ſub conditione, neque ad certam conditionem conſtitui poteſt, 1.38
Servitus in re propria, vel communi an imponi valeat, 5.37
Servitus aquæ tollendæ per totam ex lacu, an imponi poſſit, 4.432
Servitus urbana qualis ſit, & quomodo noſcatur, 10.25
Servitus cui debetur, an in prædio ſerviente ædificare licitum ſit, 6.59
Servitus propter peccatum ortum habuit, 3.3
Servitus oneris ferendi ad factum comperit, 3.175
Servitus cloacæ fundo ruſtico, quando deberi dicatur, 2.400
Servitus, ne proſpectui officiatur, in quo differat à ſervitute, ne luminibus officiatur, 2.98
Servitus una, vel plures ſi cognoſcantur, quæ utilitas reſultet, 9.266
Servitus ne luminibus officiatur, an tam de præſentibus, quàm de futuris intelligatur, 9.107
Servitus realis quæ dicatur, 1.4
Servitus aquæ hauſtus, an realis, vel perſonalis ſit, 3.367
Servitus altius tollendi triplex eſſe dignoſcitur, 1.398
Servitus juris paſcendi cum certo pecudum genere, ſi uni debeatur, & ipſe cum alio genere ſervitus uſus fuerit, an propter hoc ipſa ſervitus amittatur, 33.388
Servitus aquæ hauſtus, an ſit ruſtica, vel urbana, 5.367
Servitus uſusfructus dividua eſt: cæteræ autem individuæ, 3.24
Servitutis natura non eſt, ut quis aliquid faciat, 3.102
Servitutis à principio conſtitutæ ſi fundus dominans aqua indigebat, & nunc ex aliqua cauſa non indigeat, an ſervitus in perpetuum competere deſinat, 17.303
Servitutis ad præſcriptionem, quot neceſſaria ſint, 1.47
Servitutis realis definitio quænam, 1.4

Servitutis aquæductus in concessione, sine alterius damno subinte ligitur, 23.324
Servitutum quædam causam continuam habent, quædam quasi continuam, quædam vero discontinuam, 2.465
Servitus usus & habitationis non præscribitur sine titulo quemadmodum nec ususfructus, 8.466
Servitus negativa ex quo tempore præscribi incipiat: & quid in aliis servitutibus. 9.ibid.
Servitus discontinua non quæritur ex longa patientia, & possessione, sed necesse est allegare titulum, 12, 467
Servitutis usus processerit nec ne ex bona fide quomodo probetur, 13. 468
Servitus vel libertas quanto tempore præscribatur contra Ecclesiam, 18. 470
Servitutem non præscribi ex sola quasi possessione civili, nec ex sola quasi possessione naturali. 17.469
Servitutem qui debet facere non cogitur, sed pati, 73.335
Servitutem si mihi concesseris, ut opere manu facto aquam fluentem in meo ex tuo derivare possim, etiamsi tibi noceat, an intelligatur etiamsi ultra modum noceat, 76
Servitutem itineris qui habet, an possit facere pontem supra locum, per quem aqua ducitur, invito eo cui aquæductus servitus debeatur, 87. 342
Servitutem fundo communi, an unus ex sociis acquirere, vel retinere possit, 2.56
Servitutem stillicidij avertendi in aream meam si vicinus meus habeat quod stillicidium super aream meam per duos pedes protenditur, an ego in area ædificare possim, ubi stillicidium cassare cœperit, 7. 76
Servitutem projiciendi in fundum vicinum habere, an stercus, vel urinam fœtidam, vel alia similia projicere poterit, 5.95
Servitutem itinetis habens, si locum elegerit licet amplius variare non possit, ille tamen qui servitutem concessit, bene potest si absque alterius incommodo fiat. 7.235
Servitutem inter affirmativam & negativam quæ differentia sit, 26. 244
Servitutem qui debet onetis ferendi, etiam aliam, an suis expensis reficere debeat, 4.110
Servitutem altius non tollendi ille qui debet, an supra eam latitudinem arborem vel ædificium habere possit, 2.72
Servitutem altius non tollendi si mihi debeas cum hac conditione, ne luminibus meis officiatur, quomodo hæc verba intelligantur, 3. 72
Servitutem qui debet, ne luminibus officiatur, non cogitur in eadem gratitudine lumina servare, nisi ad gratitudinem locus deputatus esset, 6. 106
Servitutem qui debet, ne luminibus officiatur, non potest plantando, seu ædificando, aut aliter solem prædio dominanti auferre. 7.106
Servitutem aquæductus habens, an rivum in servientis fundo facere possit, per quem aquam ad fundum dominantem ducat, 19.303
Servitutem habenti rusticam, jure magis contulitur, quàm habenti servitutem urbanam, 31.248
Servitutem itineris habens, si velit ducere jumentum, & plaustrum oneratum frumento, vel aliis rebus,

bus, & etiam ipse ascendere, an super servientis fundum transire valeat, 5.234
Servitutem habens alteri eam concedere non potest, nisi hoc ei permissum fuerit, 16. 34
Servitutem altius non tollendi ille qui debet an possit saltem altius ædificare, 1.72
Servitutem alicui fundo qui imponere possunt, an eidem etiam acquirere valeant, 1.35
Servitutem si quis mihi debeat, ut suis parietibus tiabem seu tigna habeam, per quæ solarium meum sustineatur, an ista servitus tigni injuncti, vel oneris ferendi esse dicatur, 7. 111
Servitutem vel jus aquæ ducendæ habens, an possit arcani seu pontem lapideum facere supra alium aquæductum alienum, 86.343
Servitutem debens ne luminibus officiatur, an possit deponere ædificium, vel arboris ramos, quo facto locus quondam opacus sole plenus esse incipiat, 8.106
Servitute altius tollendi exemplum quomodo procedat, cum quis regulariter possit tollere domum suam, usque ad cœlum, etiamsi servitus imposita non esset, 4. 95
Servitute aquæ haustus quomodo quis uti debeat, 7.168
Servitute altius tollendi exemplum quomodo ponatur, 3.599
Servitute appulsus pecoris ad aquam qualiter quis uti debeat, 4.372
Servitute juris pascendi quomodo quispiam uti debeat, 17.381
Servitute appulsus pecoris ad aquam qua actione aliquis uti debeat: & ut comperat quot necessaria sint: & quomodo libellus, & positiones formentur, 3.372
Servitute aquæ haustus qua actione agatur, 9.469
Servitutes urbanæ, & rusticæ quare dicantur, 1. 24
Serviturtis mixtæ species quot sint, 2. 10
Servitutes reales & prædiales ipso jure non recipiunt certum tempus ex parte ante ad originem impediendam, sed conditionem, 13. 54
Servitutes innominatæ quæ dicantur, 1. 401
Servitutes non constituuntur, ut aliquid in tuo facias, 10. 52
Servitutes multiplices sunt, & quæ sint servitutes habentes causam continuam, & quasi continuam, 2.41
Servitutes quibus præscribuntur 10. ann. inter præsentes, & 20. inter absentes quæ dicantur, 4.42
Servitutes usus & habitationis non præscribantur sine titulo, quemadmodum nec ususfructus, 8.466
Servitus discontinua non quæritur ex longa patientia & possessione, sed necesse est allegare titulum, 12.467
Servitutes negativæ ex quo tempore præscribi incipiant, & quid in aliis servitutibus, 9.466
Servit. usus processerit nec ne ex bona fide, quomodo probetur, 14.468
Serv. quædam causam continuam habent, quædam quasi continuam, quædam vero discontinuam, 2.465
Servit. non præscribi ex sola quasi possessione civili nec ex sola quasi possessione naturali, 18.470
Servit. vel libertas quanto tempore præscribatur contra Ecclesiam, 19.ibid.
Servit. nomine quæ tacite sectitæ sunt venditum fundum, ob evictionem fundum non teneri, 2.475
Servit. cur aliæ personarum, 1.482
Servitutes rerum dicuntur interdum non esse fundi, 3.484

Servitutum cur aliæ rerum appellantur, 2.482
Servitute constituta, tacitè illa jura sequuntur, quæ ad conservandam pertinent, 1.509
Servitutes prædiorum in jure, non in parte consistere, atque ideo incorporales esse, 1.516
Servientes non esse totas in toto, & totas in qualibet parte, sed esse tamen in parte qualibet efficaces. 3.525
Servitutes quæ deberi non nisi dominis, & à dominis possunt ubi cœperunt, adversus quemvis vendicantur, 5.532
Servitutibus modum facit prædiorum quibus acquiruntur necessitas. 2.522
Servitutes nominatæ quæ appellentur, 3.23
Servitutes calcis coquendæ, & arenæ fodiendæ, an sint nominatæ, vel innominatæ, 3.398
Servitutes certæ quæ sint, & quibus imponantur, 1.402
Servitutes reales, vel prædiales quando sint, quomodo cognoscantur, 5.5
Servitutes mixtæ, quæ dicantur, 1.10
Servitutes quæ per quatuor elementa versantur, 2.401
Servitutes personales tantum res sunt, videlicet usus fructus, usus, & habitatio, 3.363
Servitutes calcis coquendæ, & arenæ fodiendæ, an rusticæ esse dicantur, 1.397
Servitutes habentes causam discontinuam, quæ sint, 3.298
Servitutes urbanæ, & rusticæ quæ dicantur, 1.22
Servitutes urbanæ quædam sunt affirmativæ, quædam negativæ: rusticæ autem omnes affirmativæ sunt, ut ire, agere, 2.69
Servitutes innominatæ quænam sint, 2.22
Servitutum, & jurium incorporalium præscriptione septem requiruntur, 8.51
Servitutibus in præscribendis, an titulus requiratur, 6.50
Servitutibus corporalibus quæ causam discontinuam habent, quispiam in quasi possessione esse dicitur, etiam si nullo modo sufficienti tempore usus esset, 36.250
Sepelirì apud quam Ecclesiam unusquisque debeat, 9.250
Sepulchrum si quispiam effodere voluerit, quantum spatij relinquere debeat, 3.229
Sepulchrum est locus, ubi corpora, ossave hominis condita sunt, 1.228
Sepulchra antiquorum, quæ erant, & quid recentioribus temporibus de cadaveribus sepeliendis cautum fuerit, 7.250
De sepulturæ loco quantum ad effectum non curatur, quoniam domini est terra, & plenitudo ejus, 8.250
Si alterius quoque jus sibi præripit, quæ sit adversus illum cautio, 2.484
Si ex conventione alternis annis, vel mensibus aqua ducitur, perinde una servitus est, ac si die tantùm ac nocte tantùm ducatur, 4.500
Si legavent, & promiserit quispiam alicui habitationem, an proprietatem relinquere videatur, 2.18
Si constituat quispiam mihi, quod in fundo suo omni anno unum frumenti statium recipiam, vel unum pomum in viridario, an hujusmodi servitutes dicantur, num. 1. p. 21
Si promiserit quispiam mihi servitutem pecoris appellendi ad fontes, causa agri mei stercorandi, an hoc servitus esse dicatur, 2.ibid.
Si promiserit quispiam alicui servitutem de coquendo pane in furno suo

suo pro tota ejus familia, an hoc etiam servitus dicatur, 3.ibid.
Si habeam jus eundi per fundum tuum, ad domum meam, an hoc servitus esse dicatur, 11.25
Si lego fundum tuum servientem, liberationem legate non videor, 1.29
Si concessisti aquam Titio, quæ in fundo tuo oritur ut eam ad fundum suum ducere possit, an postea eandem mihi concedere valeas, 17.34
Si quidam nobilis promisit civitatensi reficere pontem: qui pons tunis parvus erat, & postea in tantum aqua crevit, quod pontem crescere necesse fuit, qualiter iste nobilis teneatur, 13.180
Si tibi concesserim simpliciter ut aliquid in meo apponeres an videar ad meum beneplacitum concessisse, an vero animo donandi, & in meo servitutem constituendi, 6.220
Si quis egerit contra vicinum suum, qui vim publicam in fundum suum rejecerit, & per viæ rejectæ actionem interesse suum consecutus fuerit, an postea viam claudere poterit, 43.279
Si per servientis conventionem factum fuerit, ut superior vicinus aquam in fundo suo retinere teneatur: vel inferior teneatur eam fossa recipere: nunquid superior vel inferior teneatur purgare, vel aggeres facere aut munire, 72.335
Si quis ex prædiis suis præstare aliquot arundinis millia jusserit, & quæcunque sunt ei facultati similia, qualia sint, 7.479
Socio an liceat facere in pariete communi fistulam, vel canale aliquod, per quod aqua pluvia arceatur, sive recipiatur, 4.156
Sociorum unus si suo sumptu ædificium commune jure societatis seu communionis reficiat ad usum ad quem paratum, seu destinatum erat, verbi causa, domum ruinosam, aut molendinum in flumine, aut parietem communem, an contra illum, qui recusavit, agere poterit, 8.179
Si promiserit aliquis alicui, quod per pontem suum sine gabella transire posset, sicuti promisere Veneti Placentinis, an hoc servitus dicatur, 4.21
Socius si non vult altius murum communem tollere, nisi pro una parte tantum, & murus ita elevatus longior sit, cujus sumptibus id facere teneatur; 31.134
Socius alicujus rei, qui rem reficit, an suo vel communi nomine rem refecisse dicatur, 10.180
Socius quilibet muri communis in qualibet ipsius particula portionem habet, 8.199
Socius si primo super muro communi ædificaverit, ipsum altius suis expensis tollendo, altius postea socius super dicto muro vult iterum reædificare, vel in eo aliquid fabricare, vel immittere, an teneatur solvere dimidiam illius muri, primo elevati per alium socium suis sumptibus, 27.132
Socius an murum communem cooperire possit. 22. ibid.
Socius in muro communi an tignum immittere valeat, 23. ibid.
Socius an communem parietem possit imponere, vel restituere, vel reficere 24 ibid.
Socius in muro communi an facere possit fenestram, vel factam claudere, 25. ibid.

Solarium si quispiam ædificare velit ad ad hoc, ut sustineatur, in quo loco ipsum affigere debeat, 1.172
Solarium superius domus alicujus si quispiam habeat in quo quotidie habitantes currant, vel ejus pueri saltent, vel pulsent, ita quod existentibus in parte inferiori impedimento sint, quid juris, num. 5. p.173
Solarium quod est infixum muro communi vel alieno jure servitutis, an pavimento vel lateribus cooperiri possit, 3.172
Solarium unum vel plura si una domus habeat, & pars inferior sit unius, pars vero superior alterius, sicuti Venetiis contingit, si ille, qui partem superiorem habet, non habeat aditum veniendi ad ipsam, nisi per scalas, vel partem inferiorem, nunquid per illam venire poterit, 4.174
Solarium si commune sit, & ille qui est inferior incendij periculum metuat cautio damni infecti peti potest, 5.197
Solo seu area domum quis ædificare potest, vel aliud ædificium altius constituere etiam usque ad cœlum, 1.117
Solum quod relinquitur pro introitu, cujus esse debeat, 2.215
Solum ingressus sive introit. quid dicatur, 1.214
Spatium quod relinquitur inter medium, an relinquentis, vel utriusque esse debeat, 5.124
Species servitutum urbanorum prædiorum quot sint, 1.68
Speculana sunt, quæ vulgo gelosiæ dicuntur, 1.196
Specularia, an indistincte feneſtris apponi possint, 3.ibid.
Stabulum inferius non domui conjunctum, an rustica servitus esse dicatur, 1.108
Stabulum dicitur locus qui tantum equos recipit: & quid de communi usu loquendi, 1.214
Stabulum, an prædium urbanum dicatur, 3.14
Stabulum domus, an usufructuarius locare possit pro stabulo ad recipiendum jumenta, 2.214
Stagnum est, quod temporalem continet aquam ibi stagnantem, num. 1. p. 432
Statutum si dictaverit, quod si quis offenderit aliquem in domo, puniatur in tantum, an offendens in ostio statuti pœna teneatur, num. 2. p.152
Statutum Paduanum loquens de cohæcentium præsentatione, an locum habeat, etiam si via in medio existat, 5.447
Statutum si dixerit, quod gentes loci teneantur sequi usque ad alveum novum fluminis, an ultra alveum desiccatum gentes sequi teneantur, 7.435
Statutum si dictaverit quod in platea pœna duplicetur, ubi platea sit, & incipiat, 12.267
Statutum si sit in civitate, ut in stabulis pratis homines bestias ad pascendum intra terminos designatos tenere nequeant & sic in certa prati parte pasci poterit, & in certa non: & quidam accusatus fuerit, quod in dictis pratis bestias tenuerit, nec fuerit dictum in actusatione intra terminos designatos, sed simpliciter probatum fuerit, an ex hoc condemnatio sequi valeat, num. 13. p. 180
Statutum si puniat committentem maleficium in domo, vel inventum extra domum, an porticus etiam com

comprehendatur, 6.145
Statutum si sit, quod si quis fundum vendiderit, cohærens seu confinis aut collateralis idem pretium præsentare possit, & fundum venditum ab emptore vendicare si aliquis fundum vendet, & vicinus, qui habet alium fundum propinquum via tamen publica interveniente, vigore dicti statuti pretium præsentare velit an possit, 34.277
Statutum loquens quod nullus possit altius elevare, seu tollere ædificium suum, si per illud vicini luminibus noceat, an forensem liget, cujus est domus quæ altius tolli debet, n. 5. p. 73
Statuti forma, si magnates non possit intrare palatium ante pulsationem campanæ sub certa pœna, an condemnatio sequi possit, nisi introitus explicitè probetur, 14.380
Statuti forma si licitù sit ad vindictam aliquem occidere, an etiam sit licitum amicos congregare, qui ipsum adjuvent, 10.60
Statuto si caveatur, quod vulnerans in via publica magis puniatur, quàm si alibi vulneret, & aliquis percussit in via privata, per quam tamen iter publicè fiebat, an puniatur, ac si in via publica vulneraſſet, 33.276
Statuto si prohibeantur mulieres portare perlas, an fictas & contra factas portare valeant, 10.369
Statuto si caveatur, ut quis possit ducere aquam ex fundo suo per fundum vicini medium, ad aliquem fundum suum inferiorem solvendo vicino damnum cavationis, & quis velit ducere aquam per fundum vicini ad suum, in quo fundo vicini sunt Venæ aquarum, si aqua sua cum vicini aqua misceatur, & utraque ad fundum inferiorem transeat, an possit, num. 69. p.333
Statuta si dictaverint, ne quis possit vindemiare vel messem facere etiam in suo nisi certo tempore, ut vel colonus partiarius non possit incidere messem, nisi præsente locatore, vel nisi notificatione sibi facta: quibus servanda essent, 2.407
Statuta de refectione viæ loquentia, an purgationem comprehendant, & quid purgare dicatur, & quomodo etiam libramentum capiatur, 60. 283
Stercoris acervum si quis in fundo aut agro meo posuerit, an actione vi aut clam contra eum agere potero, 2.219
Sterquilinatio quid sit, & breviter totam ejus materiam remissive, num. 1. p.498
Sterquilinium, an veniat vendito vel legato fundo, 4.219
Sterquilinium in domo habens, si faciat ipsum projicere juxta murum communem, vel alienum, an possit, 1.218
Stillicidium quid sit, 1.74
Stillicidium si in aliqua parte fractum esset, puta ejus canale, per quod aqua ducitur, vel tegulæ ruptæ essent, quis reficere teneatur, & cujus expensis, 2.82
Stillicidium supra solum vel aream vicini, verbi causa, per ties pedes si quis habeat, an tunc in muro proprio ostium facere possit causa veniendi ad ipsum solum, sive aream, 2.141
Strata quid propriè sit, numero 3. p. 262
Stillicidium, cui debetur servitus avertendi in vicini aream, si protendatur

datur ultra parietem supra vicini aream per medium pedem, & cadere in aream vicini etiam per medium pedem, vel circa, an vicinus possit ædificare in illa area usque ad illum locum, ubi cadet, & sic usque ad medium pedem prope murum domini prædij dominantis, 8.78
Stillicidium sive tectum, an unicuique licitum sit extra parietem pro libito voluntatis porrigere, 2.137
Stillicidium & tectum, an idem significent, 2.ibid.
Stillicidium antiquum habens supra aream, vel domum meam in dubio an jure servitutis, vel domnij habere præsumatur ex eo quod infertus pro stillicidij rigore suum dicatur, 10. 79
Stillicidij avertendi servitus quomodo intelligatur, 1.82
Stillicidij per ædificationem super solum publicum, illius soli dominus aliquis non efficitur, num. 2. p. 185
Stillicidij servitutem acquisitam habens an possit altius tollere, vel elevare, vel deprimere murum, vel ædificium, super quo habet stillicidium cadens super domum vel aream, 5. 75
Stillicidij domino non est licium claudere locum inferiorem sub stillicidio, neque ipsum tanquam proprium occupare, 4.142
Stillicidij servitutem sibi debitam si quis habeat, & sublatum fuerit ædificium, sive corruerit, ex quo stillicidium cadit, an per hoc stillicidij servitus cum effectu in totum extincta intelligatur, 6.76
Stillicidio sive tecto an luminaria facere licitum sit, 3. 138
Stipulationem semel cuique acquisitam, non solere ad alium transire, quàm ad hæredem, vel alium juris successorem, 3. 511
Subjecta talia sunt, qualia prædicata demonstrant, 14.301
Sufficit etiam quod ille cui servitus debetur luminum, cœlum videre possit, 3. 99
Sulcos vel fossas si quis etiam in vicini inferioris damnum seu ex latere facere possit, dato quod non possit, quomodo ei succurratur, num. 3. p. 404
Superficiarius an fundo superficiario servitutem imponere possit, num. 4. p. 31
Supra stillicidium an sit licitum ædificare: verbi causa, solarium, sicut Venetiis fit, hortulos, sicut in Cathalonia; cruftationem, sicut in civitate Neapolis, 4. 138
Sylva cædua & sylva pascua quæ judicetur, 6.413
Sylva si creditori pignorata sit, & debitor ex ea navem, vel aliam materiam fecerit, an illa navis, vel materia pignori esse, numero 7. ibid.
Sylvæ usufructuarius an arbores, & pedamenta pro usu suo incidere possit, ac etiam vendere, num. 9. pag. 414

T

TEcti seu stillicidij appellatione, an veniat solum illud, quod est de regulis puta cuppis, lastis, an etiam veniat illud, quod de plumbo exstitit, 1.137
Tempus, cujus non extat memoria in contrarium, quod dicatur, & quomodo probetur, temissive, 3. 43
Tempus aliquod punctualiter ubicunque de subitantia fuerit, ad victoriam reportandam, illud tempus liquido & punctualiter probari debet. 16.380
Terra quæ est in mari, vel arena maris, cujus esse dicatur, 4.428
Territorij alicujus appellatione an etiam mare comprehendatur, & districtus per illam civitatem, n. 26. p. 427
Testamentum factum in portu civitatis Soldani an dicatur factum in terris Soldani. 5.430
Testator si uxori domus habitationem reliquerit, de qua non liquet, cum plures domos habeat, de qua sensisse videatur. 5.18
Testator si dixerit, relinquo uxori meæ habitationem in domo cum filiis suis, nunquid talis ex tacita defuncti voluntate etiam alimenta habere debeat, 7.25
Testator si domus suæ habitationem vel usumfructum uxori reliquerit, deinde eodem testamento eandem domum alteri legaverit, an ex hoc legato ususfructus vel habitatio eidem uxori adempta videatur, n. 6. p. 19.
Testis examinatus in causa universitatis, puta pascui, si senciat commodum, & dicat quod non, an falsum dixisse intelligatur, 11.379
Testes ubi plures quàm duo haberi possint, duo de universitate non sufficerent, 10.377
Tignum in vicini fundo immittere an licitum, 2.84
Tignum si per aliquem in fundo meo, & sic in alieno immittatur, an illud propria authoritate tollere, vel incidere possim, 3.ibid.
Tignum unum, vel una tigni contignatio, si unam domum tegat, & postea inter plures dividatur, illud tignum sociorum cuilibet proprium est quatenus tigni longitudo versus partem suam se extendit, 1.173
Tigni appellatione quid veniat, 1.83
Tigni immittendi inter servitutem, & oneris ferendi quæ differentia sit, 1.175
Tigna immissa debent immissa retinere, tempore quo domus pluribus vel inter vivos vel in ultima voluntate assignatur, sicut prius ante assignationem vel divisionem extiterant, 1.174
Tigna an quis in muro vel pariete communi immittere possit, 4.84
Tigna supponere, surrogare an aliquis possit, 6.87
Tigna habens cum aliquibus lignis in muro, qui est inter ipsum & vicinum, an præsumatur habere jus servitutis vel communionis, n. 17. 129
Tigna immissa in muro meo, proprio vel communi vel etiam in publico, vel etiam protendentia in meo, vel communi, vel publico, an licitum sit propria authoritate evellere, vel vel destruere. 8.88
Tigna alia vel signa si in principio vel in fine muri fuerit ab una parte tantum, an eo casu, quo per illa signa murus communis vel servitus censeretur, intelligatur esse murus communis in totum, vel servitus in toto muro imposita, an vero in parte illa, in qua signa sunt, 18.129
Titulus allegatus an probetur aut præsumatur ex patientia longi temporis, 10. & 13. 468
Titulus divisionis non præsumitur ex diutina possessione rerum supra modum inæqualium. 11.467
Torrens est, qui in hyeme currit, & perenne non est. 1.453
Torrens est, qui hyeme currit, 2.454

Torrens flumen si vicinus avertit, ne aqua ad eum perveniat, & hoc modo effectum est, ut vicino noceat, an aquæ plu. arcen. actio contra eum agi possit, 4.454
Torrentia cujus existant, 2.453
Tres trium capitum interpretationes L. ii. ff. quot. bon. L. 1. §. petmittitur ff. de aqua quotid. & æstiv. & L. mela. §. quidam libertis ff. de aliment. & cib. leg. 8. & 9.480
Tugurium quid dicatur, remissive, 2.403
Tugurium in fundo alieno facere, an licitum sit, 1.ibid.
Tutor, an pupilli ædificia collapsa & deformata reficere poterit, 24.182

V

Vadi materia, quo flumine transitur, remissive, 14.450
Valles si excrevertint, & alienum occupaverint prædium, illius sunt valles, cujus prædium erat, & si decreverint, illius erit prædium, cujus erant valles, 1.454
Valles aut paludes si quispiam conduxerit ut ibi piscari posset, & in eis reperiatur certa pars terræ ab alveo elevata quæ tori appellantur, pisces que omnes in hyeme sub eis reducant, ut in vallibus Paduæ contingit, an licitum conductori sit dictos toros aperire, & omnes pisces accipere, 8.458
Vallis quid dicatur, 1.429
Vallis impropriè quid dicatur, 4.420
Vallibus cuilibet piscari licet, vel cannellas, aut herbas incidere, vel pasci si publicæ fuerint, 2.454
Vallibus si terra cum herba reperiantur & cannellæ natæ, quæ de loco ad locum moveantur, tori appellatæ, an ipsi tori publici aut privati erunt, 3.454
Vasallus utile dominium in fundo habens, an hujusmodi fundo feudali servitutem imponere valeat, 3.31
Venando vel aucupando in fundo alieno si quispiam aliquid ceperit, an domino fundi restituere teneatur, 2.408
Venator an in fundo retineri possit, ut reddat quod perceperit, 3.ibid.
Venari cum armis an licitum sit, 10.410
Venatio, clericis & monachis, an & quando licita sit, 11.ibid.
Venas aureas aut argenteas in meo, an mihi fodere licitum sit, & fodiendo sub vicini fundo transire, 4.412
Venditio non probaretur, etiamsi possideretur vel fundus alicujus, vel ususfructus ejus, eo sciente & patiente, 7.44
Venditione molendini per aliquem facta, quo casu etiam alterius molendini postea veniat, etiamsi in venditione de eo mentio facta non sit, 9.376
Vendito equo quo casu ornamento vendita videantur, 65.331
Veneti qui gulphum maris Adriatici, cujus memoria in contrarium non extat possederunt, ipsum mare quoad ejus Jurisdictionem præscripserunt, & similiter Januenses in mari suo, 7.423
Veneti in mari Adriatico, an possint imponere gabellas, & merces conductas contra Venetorum statuta confiscare, 10.424
Verba, promitto ferre, vel sustinere onera domus tuæ, quid importent, 2.175
Verba debent, interpretari pro eo in cujus favorem apponuntur, n. 5. 59

Verba in dubio secundum præsens tempus intelliguntur, sicut contractus in dubio intelligitur rebus sic stantibus, 11.160
Verba ne prospectui officiatur, futuri temporis sunt, quæ actum prohibenti respiciunt, seu prospectum impediendi de futuro, 4.101
Verba contractus intelliguntur secundùm quod apparet contractus tempore, 12.260
Vestibulum quid proprie sit, 11.143
Via media quæ dicatur, 13.267
Via cujus latitudinis esse debeat, 11. 256
Via si cui simplici usu concedatur, an per quancumque fundi partem quo voluerit, vel per totum fundum ire possit, 1.58
Via public. quæ est in una contracta, si claudatur, an alius de alia contracta, cujus parum aut nihil interest, agere possit, ut dicta clausura destruatur, 31.275
Via est jus eundi, agendi & ambulandi, 1.262
Via publica duarum communitatum si sit, per quam eant currus communitatis utriusque cui ex dominis territorij applicanda sit, 32.275
Via vicinali, an quis sine principis licentia ædificare possit, 7.216
Via qualiter publica, vel privata, aut vicinalis dicatur, 68.285
Via publica, an per privatum aliquo modo occupari possit, 26.274
Via rejecta ut moveatur, si agatur, quid juris, 42.279
Via publica si destructa non fuerit, ex antiquitate vel casu, sed aliquis ipsam exaravit, seu aliter destruxit, an ipsi vicini teneantur, 57. 283
Via publica in actione, an procurator constitui possit, 57.289
Via publica an privato licitum sit aquam simpliciter ducere, vel per conductum lignorum, vel lapidum 24.273
Via quotuplex esse dicatur, 16.268
Via publica, an claudi possit, 27.
Via publica si quis inundata, aut aliter destructa fuerit, an per vicini fundum iri, 68.278
Via in publica si quispiam aliquid ponat, vel ædificet, vel mittat eo casu quo non potest, quo jure contra ipsum agetur, 66.285
Via publica cujus sit, 21.270
Via communis si ad castrorum fontes existat, ad cujus jurisdictionem prædia pertinere præsumantur, 36. 278
Via & actus an inter se differant, 2. 262
Via si alicui occupata reperiatur, ita quod per eam transire non possit, an sine pœna per vicini fundum iti possit, 11.67
Via publica ire, & agere, & plaustrum ducere, cum regulariter concessum sit, si quis ab aliquo qui prohibere non potest, impediatur, quo remedio ei succurratur, 71.288
Via in publica, an unicuique ire licitum sit, & ducere currum, vel plaustrum, aut lapides, 19.269
Viæ mensuratio unde incipere debet, 15.268
Viæ caput quantum spatium occupet, quantum pes, seu finis, & quantum medium, 14.267
Viæ vel Stratæ latitudo, in qua servitus non debetur, quænam sit, 6. 263
Viæ rejectæ in actione quomodo libellus formari debeat, 45.278
Viæ rejectæ actio quæ competit, & quæ etiam necessaria sint ad hoc ut competere habeat, 40.279

Viæ latitudo quænam sit quando viæ servitus promissa fuerit, 4. 262
Viæ rejectæ actio propter quid competere dicatur, 41.279
Viæ caput, finis, & medium, & latera quo in loco esse dicantur, 10. 266
Viæ vicinales quæ dicantur, num. 6. p. 216
Viæ rejectæ in actione quomodo actor & reus positiones formare debeant, 46.280
Viæ ad rejectionem an scholaris, vel qui domum conduxit, teneatur, n. 51. p. 282
Viæ usum sciente & patiente adversario an retinere necesse sit, 30. 246
Viam an quis reficere teneatur, si prius domini cedere voluerit, quam juxta viam habet, 56.283
Viam munire vel reficere, an quilibet teneatur, 47.280
Viam publicam si quispiam in vicini agrum rejecerit, an is per cujus fundum via publica facta sit, contra ipsum agere possit, 39.278
Viam si aliquis clauserit, an propria autoritate clausuram frangere valeam, 50.275
Viam esse publicam ad probandum quid requiratur, 18.269
Viam si quispiam destruxerit, & non habeat unde solvat, an vicini ipsam reficere cogantur, 58.283
Viam publicam si quispiam reficere voluerit, & ab alio impediatur, qua actione in impedientem agetur, 62. 284
Viam publicam si quispiam impediat, vel claudat, an contra claudentem, vel impedientem agi possit, n. 29. p. 275
Viam privatam si quispiam per vicini sui fundum rejecerit, nunquid actione privata agetur, 44.279
Viam publicam si quispiam reficere voluerit, an possit, & quomodo, 59. 283
Viam publicam qui purgare tenetur, quid facere debeat, num. 61
Viam ad sepulchrum qui non habet precario à vicino impetrare potest, & si concedere noluerit qua actione cogi potest, num. 14. p. 229
Viatorem si quispiam invitaverit, & postea eum pœnituerit, an contra ipsum agi potest, 7.121
Vicinus si habeat stillicidium domus supra solum murum, puta per duos pedes, & ego murum in solo meo ædificate velim, an à vicini muro per unum pedem remotus stare debeam, an vero à loco in quo vicini stillicidium cadet, 3.124
Vicinus loci privati superioris si ita per sulcos araverit atque per porcas, ut ad inferiorem fundum aqua veniat, an possit, an vero aquæ arcendæ judicio cogi possit, ut in alteram partem arer, 1.403
Vicinus in muro suo an ostium facere possit per quod ad solum meum venire valeat, 6.123
Vicinus si vicinum turbaverit in veniendo ex aliquo ostio ad suam curiam, an possit cogi ad cavendum de amplius non veniendo, num. 6. p. 142
Vicinus meus si habeat stillicidium domus suæ cadens in fundo, vel horto meo, vel in area extra murum domus suæ, verbi causa, per duos pedes, an fundus vel area eatenus quatenus stillicidii rigor se protendat, sit vicini vel mei, 9.79
Vicinus meus si super aream meam vel

vel tectum domus meæ per duos pedes servitutem habeat, an ultra producere seu extendere possit, 4. 75
Vicinus an possit immittere tigna in alterius vicini muro tangendo ipsum murum, vel an possit imponere non tangendo murum alienum, sed protendendo supra locum alienum vel communem vel publicum, 7. 87
Vicini civitatis vel loci, an ad locum communem, ut puta furnum, contribuere teneantur, 3. 130
Vicini incommoditas aquæducendæ quæ dicatur, 50.319
Vicini duo si areas contiguas vel hortus contiguos habeant, & parietem in medio propter clausuram fecerint, alter tamen vicinus ex latere suo super communi pariete ædificare velit, quo ædificio facto area vel hortus convicini deterior fiat, sed tamen ab uno latere aër, sol, & ventus liberi ad aream vicini remanent, quid juris, 33.135
Villæ alicujus vel castelli dominus si locaverit dictam villam, vel territorium, vel terreni loca, arativos aquarum, vel pontes vel alia sylvestria loca locasse videantur, 20. 436
Ultramontanus si juraverit se de mense Augusti Romæ moraturum, non teneretur morare, ne talis juramenti occasione vita temporalis amitti posset, si Romæ moraretur, 3. 264
Universitas alicujus villæ si terras non communem emerit, ut jus pascendi haberet, & aliquis de dicta villa sua prædia vendiderit, an venire in dicta venditione jus pascendi quod dictus venditor habebat, 8.376
Universitatis 10. vel 20. si aliquo nemore tanto tempore usi fuerint, quod non exstet memoria in contrarium, an ipsi universitati jus quæsitum videatur, 26.384
Unus ex dominis cui servitutem constituere non potest, 1.484
Urinam fœtidam aut stercus si quispiam in solo publico vel private projicere voluerit, propter quod malus odor & fœtor vicinis exhalet, an possit, 3.219
Usufructus an præscribatur longo tempore, 3.465
Usufructuarius, an ad viæ refectionem teneatur, 53.282
Usufructuarius alicujus domus, an possit domus alterius aditum inferiorem vel posteriorem claudere, 8. 143
Usufructuarius ædium an ipsas altius tollere possit, 6.139
Usufructuarius vel inquilinus, an in domo usufructuaria vel conducta possit facere pingi insignia sua, quæ vulgo arma dicuntur, num. 29. pag. 209
Usufructuarius, an fundo, in quo usumfructum habet, servitutem imponere possit, 11.53
Usufructuarius arbores etiam infructuosas excidere non potest, quæ deambulationes opæras & amœnas reddunt, 17.218
Usumfructum formalem alicujus fundi si quispiam emerit, & postea sterilitas contingat, an mercedis remissionem petere possit, 10. 14
Usumfructum in fundo vel cloaca publica si quispiam habeat, & refectione vel reparatione indigeat, an illud onus ad ipsum spectet, 9. 134

Vsusfructus odorum vel aromatum an constitui possit. 6.460
Vsusfructus formalis & causalis qui dicantur, 1.11
Vsusfructus vel usus legatu quanto tempore detur. 11.14
Vsusfructus quid & quotuplex sit, 2. 311
Vsus diffinitio quænam propriè sit, 2. 15
Vsus quotuplex existat, 2. ibid.
Vsus quot modis capiatur, 3. ibid.
Vsus in quantum servitus est, qui in se contineat, 4.16
Vsus domus vel ædium in specie quid comprehendat, 5. ibid.
Vsus ædium, habitationis, fundi, servitutis, pecoris, boum, armenti, & equi, quid fiat remissivè, 6. ibid.
Vt interdictum ex causa constitutæ servit. utendi modus, immutari, & gravior serv. causa fieri possit, 2.509
Vt nec earum causa, quàm omnes perpetuam habere debent, diversa est natura, 4.517
Vt pomum decerpere liceat, ut spatiari, ut cœnare in alieno possimus, neque rerum, neque personarum servitutes esse, 1.504
Vt stipulatio servi fructuarij semel acquisita fructuario, ad proprietarium transeat: id magis ex occasione, quàm ex tunc contingere, num. 6. p. 512
Vrbana prædia à rusticis quomodo distinguantur, 3.495
Vt tamen satis sit servitutes utiliter cœpisse, aut incipere posse volente eo cui acquiruntur, 4.644
Vt vendicationem ex præsenti possessione dicimus, ita omnes quæ ex maleficiis sunt actiones, quasi ex præsenti damno nasci, idque quam habeat vim, 5.512

FINIS.

FONDO BIBLIOTECA PUBLICA
DEL ...DO DE NUEVO LEON